ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1885

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ
ΜΑΡΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΥ Β' ΖΑΧΑΡΙΩΝ
ΔΥΝΑΣΤΩΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ (1)

1314—1329

(Πίναξ Α')

Οἱ Ζαχαρίαι, προσεπονομαζόμενοι di Castro ἢ di Castello ἐκ τῆς συνοικίας ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ οἰκία αὐτῶν, κατετάσσοντο κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα ἐν τοῖς πλουσιωτάτοις καὶ ἰσχυροτάτοις οἴκοις τῆς Γενούης. Κατὰ δὲ τὸ 1289 ἀπέθανεν ἐν τῇ ῥηθείσῃ πόλει ἐσχατόγηρως ὁ Ζαχαρίας, υἱὸς ἑτέρου Ζαχαρίου, καταλιπὼν ἓξ υἱοὺς ὧν μνημονευτέοι ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Βενέδικτος. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ καὶ τῆς πανουργίας κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὅστις καὶ τῷ παρεχώρησε τῷ 1275 τὴν Φώκαιαν μετὰ τῶν παρακειμένων ὀρέων καὶ τῶν στυπτηριωρυχείων της. Ἀπέκτησε δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ Ζαχαρίας ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς στυπτηρίας καὶ ἐξ ἄλλων κερδοσκοπικῶν ἐπιχειρήσεων μεγάλα πλούτη, καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1288 καταλιπὼν ἐννέα ἀνήλικα τέκνα, ἐξ ὧν καὶ ὁ Τεδίτσιος ὁ μετέπειτα ἐπὶ πολὺν χρόνον χρηματίσας διοικητὴς Φωκαίας.

Τὸν Ἐμμανουὴλ τελευτήσαντα διεδέχθη ὁ οὐχ ἧττον δραστήριος ἀδελφὸς αὐτοῦ Βενέδικτος ὅστις διέπρεψεν ἐν διαφόροις πολέμοις, προμαχήσας ἀνδρείως πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐν Συρίᾳ Τριπόλεως καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Πτολεμαΐδος· ἄσπονδος δὲ ὢν ἐχθρὸς τῶν Μου-

(1) Ἀπόσπασμα ἐξ ἀνεκδότου συγγραφῆς «Τὰ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα νομίσματα τῶν δυναστῶν τῆς Χίου».

σουλμάνων καὶ συνεργῶν μετὰ τοῦ πάπα Βονιφατίου Η' κατανάλισκε μέγιστα ποσὰ ἐκ τῆς κολοσσαίας αὐτοῦ περιουσίας εἰς σχέδια πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς ἁγίας Γῆς. Ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ 1301 παρασκευαζομένη σταυροφορία ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν θαλασσίων ἰταλικῶν κρατῶν καὶ ὁ Βενέδικτος ἐξηκολούθησε διατρίβων ἐν Φωκαίᾳ. Ἀναγκασθεὶς ν' ἀποδημήσῃ τὸ ἐπόμενον ἔτος, διώρισε διοικητὴν τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Τεδίτσιον ὅστις ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ θείου βαίνων ὑπερησπίζετο ἐπιτυχέστατα τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν γειτόνων Τούρκων. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ παρακείμεναι νῆσοι Χίος, Σάμος καὶ Κῶς εὑρίσκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν χρησιμεύουσαι ὡς ὁρμητήριον τῶν πειρατῶν, ὁ δὲ Βενέδικτος πλεύσας εἰς Ἀνατολὴν τῷ 1303 μετὰ στόλου ἱκανοῦ καὶ θέλων νὰ καταπαύσῃ τοιαύτην οἰκτρὰν κατάστασιν παρεκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον ἢ νὰ πέμψῃ εἰς Χίον ἀρκετὴν φρουρὰν ἢ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν νῆσον· ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἀπήντησεν ἑτοίμως εἰς ταῦτα, ἐκεῖνος κατέλαβεν αὐθαιρέτως τὴν νῆσον τῷ 1304. Μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ἀπάντησιν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὅστις παρεχώρει αὐτῷ ὡς ὑποτελῆ τὴν Χίον ἐπὶ δεκαετίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ κυματίζῃ ὡς καὶ πρότερον ἡ αὐτοκρατορικὴ σημαία ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ὁ δὲ Βενέδικτος νὰ μὴ ὑποχρεοῦται εἰς τὴν τέλεσιν φόρου τινός, ἀλλ' εἰς μόνον αὐτοπροαίρετον εἰσφοράν. Ὁ Βενέδικτος λοιπὸν γενόμενος οὕτω κύριος τῆς νήσου ἀνήγειρε τὰς καταπεπτωκυίας οἰκίας, ὠχύρωσε τὴν πόλιν καὶ ἐξεκαρποῦτο τὰ μαστιχόδενδρα· ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1307.

Διάδοχος τοῦ Βενεδίκτου ἐγένετο ὁ ἐν Γενούῃ διαμένων πρωτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Παλαιολόγος, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς μετέβη πάραυτα εἰς Χίον ἔνθα ἐγκαταστὰς ἀπήτησε λόγον παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Τεδιτσίου περὶ τῆς ἐν Φωκαίᾳ πενταετοῦς αὐτοῦ διοικήσεως· ἐπειδὴ δὲ δὲν ηὐχαριστήθη ἐκ τοῦ δοθέντος ἐλέγχου ἀπέβαλεν αὐτὸν καὶ διώρισε διοικητὴν Φωκαίας τὸν Ἀνδρέολον Καττάνεον δέλλα Βόλτα, σύζυγον τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Αἰλιανῆς. Ὁ Τεδίτσιος ὅμως πρὸς ἐκδίκησιν μετέβη πρὸς τοὺς ἐν Καλλιπόλει Καταλωνίους καὶ συμμαχήσας μετ' αὐτῶν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Φωκαίας, ἥτις πολιορκηθεῖσα ἐξεπορθήθη καὶ οἰκτρῶς ἐλεηλατήθη. Ὁ Παλαιολόγος Ζαχαρίας ἐξακολουθῶν ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὰς μεγάλας κερδο-

σκοπικὰς πράξεις ἐπὶ τῶν μαστιχοδένδρων ἐν Χίῳ καὶ τῶν στυπτηριωρυχείων ἐν Φωκαίᾳ ἐπορίσατο ἄπειρα πλούτη, διῴκησε δὲ τὴν Χίον μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1314 ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ, ἀφοῦ ἤδη ὀλίγον πρότερον εἶχεν ἐπιτύχει παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου νέαν ἐπικύρωσιν τῆς ἐπὶ τῆς Χίου κυριαρχίας αὐτοῦ δι' ἕτερα πέντε ἔτη. Ὁ Παλαιολόγος τελευτήσας κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Μαρτῖνον καὶ Βενέδικτον Β' πρὸς οὓς μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ἐκληροδότησε τὴν Χίον, τὰς δὲ δύο Φωκαίας εἰς τὸν γαμβρόν του Ἀνδρέαν Καττάνεον.

Ὁ Μαρτῖνος καὶ ὁ Βενέδικτος Β' διαδεχθέντες τὸν πατέρα αὐτῶν ἐν τῇ κατοχῇ τῆς Χίου, ἡνωμένην δ' ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν ἀπέκρουον μετὰ δραστηριότητος τούς τε Τούρκους καὶ τοὺς Καταλωνίους πειρατάς. Μαρτῖνος ὁ Πρεσβύτερος, ἀνδρεῖος καὶ τολμηρὸς ὤν, ἐπὶ τοσοῦτον εἵλκυσε τὴν εὔνοιαν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Φιλίππου τοῦ ἐκ Τάραντος, ἐπιτίτλου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε οὗτος μετὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης τοῦ Βαλουᾶ ἀνηγόρευσε τὸν Μαρτῖνον διὰ διπλώματος τῆς 21 Μαΐου 1315 βασιλέα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ παρεχώρησεν αὐτῷ τὰς νήσους Οἰνούσας, Προκόννησον, Τένεδον, Λέσβον, Χίον, Σάμον, Ἰκαρίαν καὶ Κῶν. Οἱ δύο ἀδελφοὶ συγκυριαρχοῦντες ἐπέτυχον παρὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν ἔτει 1319 νέαν παράτασιν τῆς κυριαρχίας των δι' ἕτερα πέντε ἔτη. Μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ὡς φαίνεται, περιῆλθον εἰς ἔριδας, ἀλλ' ἄγνωστον τίνι τρόπῳ κατώρθωσεν ὁ Μαρτῖνος νὰ μείνῃ μόνος κύριος τῆς Χίου· διὸ ἡ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παραχωρηθεῖσα κατὰ τὸ 1324 ἐπὶ ἑτέραν πενταετίαν ἐπικύρωσις ἐγένετο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαρτίνου, ὅστις ἐξηκολούθει κυριαρχῶν καὶ πολεμῶν τοὺς Τούρκους μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιτυχίας, ἤρξατο δὲ καὶ ἀνεγείρων νέον καὶ ὀχυρὸν φρούριον.

Ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέβη Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος, πρὸς ὃν ἀπέστειλαν οἱ Χῖοι ἕνα τῶν προὐχόντων, Λέοντα τὸν Καλόθετον, δι' οὗ περιγράψαντες τὰ πλούσια εἰσοδήματα τῆς Χίου ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑποσχόμενοι τὴν σύμπραξίν των προσεκάλουν αὐτὸν ὅπως ἀποστείλῃ βοήθειαν καὶ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Γενουηνσίου δυνάστου. Ταὐτοχρόνως δὲ καὶ ὁ Βενέδικτος, ὅστις σφετερισθεὶς 6,000 ὑπέρπυρα ἐκ τῶν προσόδων τῆς Χίου εὑρίσκετο εἰς ρῆξιν μετὰ τοῦ Μαρτίνου, εἶχε καταφύγει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐξαιτούμενος βοήθειαν

κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐκ τούτων λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ἐπειδὴ ἔληγεν ἡ χορηγηθεῖσα τελευταία πενταετὴς ἐπικύρωσις τῆς κυριαρχίας προσέταξε τὸν Μαρτῖνον νὰ κατεδαφίσῃ τὸ νέον φρούριον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀνανέωσιν τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ὁ Μαρτῖνος οὐ μόνον δὲν ὑπήκουσεν ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἤρξατο νὰ ὁπλίζηται. Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέπλευσε κατὰ τῆς Χίου περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1329 μετὰ ἰσχυροῦ καὶ μεγαλοπρεπῶς παρεσκευασμένου στόλου ἐξ 105 πλοίων ὅστις μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσε τὰς κεντρικωτέρας θέσεις τῆς νήσου· ὁ δὲ Μαρτῖνος ἠναγκάσθη ἀφοῦ ἐβύθισε τρεῖς γαλέρας του ν' ἀποσυρθῇ ἐντὸς τῶν τειχῶν μετ' ὀκτακοσίων στρατιωτῶν. Μὴ δυνάμενος ὅμως ν' ἀνθέξῃ παρεδόθη εἰς τοὺς πολεμίους. Καὶ εἰς μὲν τὴν σύζυγον, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, Βαρθολομαῖον καὶ Κεντηρίωνα, καὶ τὴν συνοδίαν αὐτῶν ἐπετράπη ἐλευθέρα ἡ μετὰ τῶν θησαυρῶν των ἀναχώρησις, ὁ δὲ Μαρτῖνος ἀπήχθη σιδηροδέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ ἀντήμειψε γενναίως τὸν Καλόθετον καὶ ἄλλους ἄρχοντας Χίους, τὸν δὲ Βενέδικτον διώρισεν ἔπαρχον τῆς Χίου παραχωρήσας αὐτῷ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν τῆς νήσου προσόδων, ἀνερχομένων εἰς 120,000 ὑπέρπυρα. Ἀλλ' ὁ Βενέδικτος, μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα καὶ ἀπαιτῶν ὡς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας του τὴν κυριαρχίαν τῆς Χίου μετὰ πασῶν τῶν προσόδων αὐτῆς, ἀνεχώρησε μετὰ τριῶν γαλερῶν καὶ μετέβη εἰς Γαλατᾶν, ὁπόθεν τὸ ἐπιὸν ἔτος 1330 ὑποβοηθούμενος ὑπὸ ὀκτὼ γενουηνσίων πλοίων ἐξεστράτευσεν ἐπὶ τὴν Χίον. Ἀποβιβασθέντες δὲ οἱ στρατιῶται τῶν Γενουηνσίων καὶ προσβαλόντες τὴν πόλιν ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν γενναίως, καὶ πολλοὶ μὲν τῶν μισθωτῶν τοῦ Βενεδίκτου ἐφονεύθησαν, αὐτὸς δὲ ἀποχωρήσας ἡττημένος ἀπέθανε μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἐξ ἀποπληξίας.

Ἐν τούτοις ὁ Μαρτῖνος ἐξηκολούθει στενάζων ἐν ταῖς εἱρκταῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ ἔτους 1338, ὅτε ἠλευθερώθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, μετά τινα δὲ ἔτη προσεχώρησεν εἰς τὸν σταυροφορικὸν στρατὸν τὸν ἐκστρατεύσαντα πρὸς ἅλωσιν τῆς Σμύρνης αὐτόθι δὲ πολεμῶν γενναίως ἐφονεύθη τῇ 15 Ἰανουαρίου 1845 (1).

(1) Περὶ Ζαχαριῶν καὶ Ἰουστινιανῶν ἴδε τὰ διὰ μακρῶν γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Hopf

ΜΑΡΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ Β' ΖΑΧΑΡΙΑΙ

1314—1320;

Νομίσματα τοῦ Βενεδίκτου Α' Ζαχαρία καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Παλαιολόγου δὲν ἀνευρέθησαν ἔτι· κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἔρχονται ὁ Μαρτῖνος καὶ ὁ Βενέδικτος Β'. Ὅθεν ἕπεται ᾧδε ἡ περιγραφὴ τῶν ἄχρι τοῦδε γνωστῶν νομισμάτων αὐτῶν.

1. ✠ • **M • 7 • B • ЗΛChΛRIE** Θυρεὸς ἐν ᾧ τὸ οἰκόσημον τῶν Ζαχαριῶν.

Ὀπ. ✠ **CIVITΛS • SYI** ✶ Σταυρός.

Χρυσός. Ζυγίζει γραμμάρια 0,860.

2. ✠ • **ꟿ • 7 • B • ЗΛChΛRIΛS** Σταυρός.

Ὀπ. $\overline{\text{IC}}$—$\overline{\text{XC}}$. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου.

Χρυσός. Ζυγίζει γραμμ. 0,919.

3. ✠ **CIVITΛS • SYI • ꟿ • 7 • B • ꝜΛ•** Τὰ τείχη τῆς πόλεως Χίου μετὰ ἓξ πύργων.

Ὀπ. ✠ **SЄRVORVM • INPΛTORIS** Σταυρός· ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτου γωνίᾳ σφαιρίδιον.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 1,450.

4. ✠ **CIVITAS • SYI • ꟿ • 7• B • ꝜΛ•** Τὰ τείχη τῆς πόλεως Χίου μετὰ ὀκτὼ πύργων.

Ὀπ. ✠ **SЄRVORVM • IMPΛTORIS** Ὁ Σταυρὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἤτοι μέγας σταυρὸς μετὰ τεσσάρων μικρῶν ἐν ταῖς γωνίαις.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 1,550.

Ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ. Ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ Schlumberger ἐν

ἐν τῇ διατριβῇ Giustiniani (Ersch und Gruber, Encyclopädie. I Section, Theil 68, σελ. 308 καὶ ἑξῆς) καὶ Promis *La Zecca di Scio*. Ἡ τοῦ Hopf πραγματεία μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Χρυσαλλίδι, τόμ. Β' ἐν φυλλαδίοις 43-49.

τῇ Numismatique de l'Orient latin, Πίν. XIV, ἀρ. 3. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος ἐκδοθὲν ἀπεικόνισμα δὲν εἶναι ἀκριβές. Τὸ δ' ἐμὸν ἐλήφθη ἐξ ἐκμαγείου σταλέντος μοι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου κ. Pool πρὸς ὃν ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνην μου.

5. ✠ CIVITAS · SYI · M· 7· B· ZA · Τὰ τείχη τῆς πόλεως Χίου μετὰ ὀκτὼ πύργων.

Ὄπ. ✠ SERVORVM · IN PATORIS · Ὁ Σταυρὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἤτοι μέγας σταυρὸς μετὰ τεσσάρων μικρῶν ἐν ταῖς γωνίαις.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 1,520.

Schlumberger, Numismatique de l'Orient latin. Supplément, Πίν. XXI, ἀρ. 10.

Δύο τοιαῦτα νομίσματα ἐκ τῆς αὐτῆς σφραγῖδος εἶναι γνωστὰ τὸ μὲν τοῦ κ. Schlumberger ὅπερ ζυγίζει γραμμ. 1,520 τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ ζυγίζον γραμμ. 1,650.

6. ✠ · M · 7 · B · ZACHARIE Σταυρὸς ἔχων πεποικιλμένα τὰ ἄκρα τῶν βραχιόνων· ἐν ἑκάστῃ δὲ τοῦ σταυροῦ γωνίᾳ σφαιρίδιον.

Ὄπ. ✠ CIVITAS · SYI Πύργωμα μετὰ τριῶν πυργιδίων.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 0,830.

Promis, La zecca di Scio durante il dominio dei Genovesi, Πίν. I, ἀρ. 1.

7. ✠ · M 7 · B · ZACHARIE · Σταυρὸς ἔχων πεποικιλμένα τὰ ἄκρα τῶν βραχιόνων διὰ τριῶν μαργαριτῶν· ἐν ἑκάστῃ δὲ τοῦ σταυροῦ γωνίᾳ σφαιρίδιον.

Ὄπ. ✠ CIVITAS : SYI · Πύργωμα μετὰ τριῶν πυργιδίων· κάτωθι δὲ τοῦ πυργώματος ∴

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 0,780.

Schlumberger, ἔνθ' ἀν. Πίν. XIII, ἀρ. 30.

Ἐκ πρώτης ἐπόψεως τὸ ἐν τοῖς δυσὶ τελευταίοις νομίσμασι πύργωμα φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἶναι τὸ οἰκόσημον τῶν Ζαχαριῶν οἵτινες προσεπωνομάζοντο di Castro ἢ di Castello. Ἀλλ' ὁ Promis ἐν τῇ περὶ τῶν νομισμάτων τῆς Χίου πραγματείᾳ (1) ἀναφέρει ὅτι ὁ Della

(1) Σελ. 35 ἐν σημειώσει.

Cella βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Rivarolla λέγει ὅτι τὸ οἰκόσημον τῶν Ζαχαριῶν ἦτο θυρεὸς διῃρημένος εἰς τέσσαρα διαμερίσματα ὧν τὸ πρῶτον καὶ τέταρτον χρυσᾶ τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον ἐρυθρᾶ· τοιοῦτο δὲ εἶναι τὸ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1 χρυσῷ νομίσματι. Ὅθεν φρονοῦμεν ὅτι ἐν τοῖς νομίσμασι τοῖς ὑπ' ἀριθμὸν 3, 4, 5, 6 καὶ 7 παρίσταται οὐχὶ τὸ οἰκόσημον τῶν Ζαχαριῶν ἀλλὰ τὸ ὀχυρὸν περιτείχισμα τῆς πόλεως Χίου, σύμβολον ὅπερ παρεδέχθησαν βραδύτερον κατά τι τροποποιηθὲν καὶ οἱ Ἰουστινιάναι, ὡς φαίνεται ἐφ' ἁπάντων τῶν ὑπ' αὐτῶν κοπέντων νομισμάτων.

8. Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος καὶ ὁ ἕτερος τῶν δυναστῶν τῆς Χίου, πιθανῶς ὁ Μαρτῖνος, ὄρθιοι καὶ ἀντωποὶ κρατοῦντες διὰ τῆς δεξιᾶς σημαίαν. Τῇ δὲ ἀριστερᾷ ὁ μὲν ἅγιος κρατεῖ εὐαγγέλιον, ὁ δὲ δυνάστης εἰλητάριον. Παρὰ τὸν ἅγιον • S SIDOR' • SYI • περὶ δὲ τὸν δυνάστην M • 7 • B • Ƶ • $VI • IPƎT καὶ παρὰ τῷ δόρατι τῆς σημαίας DVX, τῶν γραμμάτων κειμένων ἐπαλλήλων.

Ὀπ. IC—XC Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ εὐλογῶν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατῶν τὸ εὐαγγέλιον. Ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα τοῦ Χριστοῦ O ὅπερ εἶναι σημεῖον τοῦ νομισματοκοπείου.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 2,220.

Cumano, Illustrazione d'una argentea moneta di Scio sul disegno del matapane di Venezia. Trieste 1852.

Τὸ μοναδικὸν τοῦτο νόμισμα ὑπάρχει νῦν ἐν τῷ ἀστικῷ Μουσείῳ τῆς Τεργέστης.

Ὁ Κούμανος ἀνέγνωσε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ νομίσματος τούτου M • 7 • B • Ƶ • $VE IRII ἀλλ' ἐν τῷ ἀκριβεῖ σχεδίῳ τῷ σταλέντι μοι ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Τεργέστης κ. Kunz αἱ δύο τελευταῖαι λέξεις ἀναγινώσκονται εὐκρινῶς $YI IPƎT.

9. Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος καὶ ὁ ἕτερος τῶν δυναστῶν τῆς Χίου ὄρθιοι καὶ ἀντωποὶ κρατοῦντες διὰ τῆς ἀριστερᾶς σημαίαν. Παρὰ τὸν ἅγιον ὅστις ἵσταται πρὸς τ' ἀριστερὰ IYS • ЯOꟼIS S παρὰ δὲ τὸν δυνάστην

ꟼMI • IV$ • Σ • Ƨ • 7 • M καὶ παρὰ τῷ δόρατι τῆς σημαίας **ƆVX**, τῶν γραμμάτων κειμένων ἐπαλλήλων.

Ὄπ. IC—XC. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου.

Schlumberger, ἔνθ' ἀν. Πίν. XIX, ἀρ, 23.

Ἀντίγραφον τοῦ κακῶς διατετηρημένου καὶ λίαν τετριμμένου τούτου νομίσματος ἐλήφθη ἔκ τινος σχεδίου εὑρισκομένου παρὰ τῷ κ. Βικεντίῳ Promis. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Schlumberger, τὸ τῆς συλλογῆς Κουμάνου ὅπερ περιεγράψαμεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 8, ἀλλ' ἄλλο νόμισμα ὅπερ ἀγνοοῦμεν ποῦ εὑρίσκεται.

Ὁ Promis, καίπερ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἑαυτοῦ συγγράμματος ποιούμενος μνείαν τῆς πραγματείας τοῦ Κουμάνου, δὲν περιγράφει οὐδὲ εἰκονίζει τὸ ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος ἐκδοθὲν νόμισμα, δημοσιεύει δὲ μόνον τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 6 τῆς ἐμῆς συλλογῆς. Ἐν τέλει δὲ ἀναφέρει ἁπλῶς τὰς ἐπιγραφὰς δύο ἄλλων νομισμάτων τῶν ἀδελφῶν Ζαχαριῶν, ἐχούσας ὡς ἑξῆς: **M•&•B•Z•SV•IMP•** καὶ **M•&•B•Z•S•V IMPR** λέγει δὲ ὅτι οὔτε τὰ νομίσματα εἶδεν οὐδὲ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν ἔλαβε γνῶσιν. Εἰκάζει οὐχ ἧττον ὅτι ταῦτα ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐνετικῶν ματαπανίων. Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι ὑπὸ τοῦ Promis ἐπιγραφαὶ εἶναι αἱ τῶν δύο παρ' ἡμῶν περιγραφέντων ὑπ' ἀρ. 8 καὶ 9 νομισμάτων κατά τι παρηλλαγμέναι ἀφοῦ ἐν οὐδενὶ Μουσείῳ εἶναι γνωστὰ ἄλλα τοιαῦτα νομίσματα. Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ὁ μὲν Κούμανος ἐξηγεῖ Martinus et Benedictus Zacharias Insulae Imperii Dux ὁ δὲ Promis ἐξηγεῖ Martinus et Benedictus Zacharie Sii Vicarius Imperatoris. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπ' ἀριθμὸν 3, 4 καὶ 5 νομισμάτων ὁδηγούμενοι δυνάμεθα νῦν ν' ἀναγνώσωμεν ὀρθῶς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν δύο τούτων νομισμάτων ὡς ἔπεται: Martinus et Benedictus Zachariae Servi Imperatoris ἤ Martini et Benedicti Zachariae Servorum Imperatoris. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲ οὗ τινος ἀποκαλοῦνται δοῦλοι οἱ ἀδελφοὶ Ζαχαρίαι εἶναι ὁ Ἀνδρόνικος Β' ὁ Παλαιολόγος.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ σύστημα καθ' ὃ ἐκόπησαν τὰ νομίσματα τοῦ Μαρτίνου καὶ Βενεδίκτου, διὰ μὲν τὰ χρυσᾶ, ἐὰν λάβωμεν ὡς βάσιν τὰ χρυσᾶ δουκάτα τῆς Γενούης τὰ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν κοπέντα καὶ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν Janua quam Deus protegat, βλέπομεν ὅτι ζυγίζουσιν ἀπὸ γραμμαρίων 3,493 μέχρι γραμμ. 3,543

ὁ μέσος ὅρος τῶν ὁποίων εἶναι γραμμ. 3,518 τὸ δὲ τέταρτον αὐτῶν ἀναλογεῖ πρὸς γραμμ. 0,880. Τὰ δύο λοιπὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα ἐκ χρυσοῦ ἀπέφθου νομίσματα εἶναι ἀναντιρρήτως τέταρτα τοῦ χρυσοῦ δουκάτου ἀφοῦ ὁ μὲν σταθμὸς τοῦ ὑπ'ἀριθμὸν 1 νομίσματος κατά τινα μόνον χιλιοστὰ εἶναι ἐλάσσων, τοῦ δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 2 εἶναι καί τι ἀνώτερος τοῦ κανονικοῦ βάρους. Ἀλλ' εἰς τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα ἐπικρατεῖ ἀνωμαλία, ἐπειδὴ τὰ μὲν ὑπ' ἀριθμὸν 3, 4 καὶ 5 φαίνονται γρόσσα κοπέντα κατὰ τὸ σύστημα τῶν νομισμάτων τῆς Γενούης, ἡμίγροσσα δὲ τοῦ αὐτοῦ συστήματος τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 6 καὶ 7. Τὰ δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 8 καὶ 9 εἶναι προφανὲς ὅτι ἐκόπησαν κατά τε τὸ σύστημα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν γρόσσων ματαπανίων τῆς Ἑνετίας.

Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος ὁ παριστάμενος ἐν τοῖς νομίσμασι τοῦ Μαρτίνου καὶ Βενεδίκτου ἐμαρτύρησεν ἐν Χίῳ ἐπὶ Τραϊανοῦ Δεκίου περὶ τὸ 250, ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τῇ 14ῃ Μαΐου. Τὸ λείψανον αὐτοῦ ἐσώζετο ἐν Χίῳ μέχρι τοῦ ἔτους 1125, ὅτε ὁ δόγης Δομίνικος Μιχιέλης ἐπιστρέφων νικητὴς ἐκ Τύρου ἐξεπόρθησε μετ' ἄλλων νήσων καὶ τὴν Χίον· τότε δὲ μεταξὺ ἄλλων πολυτίμων λαφύρων μετεκόμισεν εἰς Ἑνετίαν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου, ὅπερ κατετέθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν ᾗ καὶ μέχρι τῆς σήμερον διαφυλάττεται.

ΜΑΡΤΙΝΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΜΟΝΟΣ

1320;—1329.

Ὁ Βενέδικτος Ζαχαρίας ἐλθὼν εἰς ῥῆξιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ Χίου· ὁ δὲ Μαρτῖνος αναδείξας ἑαυτὸν μόνον κυριάρχην τῆς νήσου ἔκοψε τὰ ἑξῆς νομίσματα.

10. Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος καὶ ὁ δυνάστης Μαρτῖνος ὄρθιοι καὶ ἀντωποὶ κρατοῦντες διὰ τῆς δεξιᾶς σημαίαν. Τῇ δὲ ἀριστερᾷ ὁ μὲν ἅγιος κρατεῖ εὐαγγέλιον, ὁ δὲ δυνάστης εἰλητάριον. Παρὰ τὸν ἅγιον •**S.ISIDOR'SYI** περὶ δὲ τὸν δυνάστην **M.Ƶ.Ş.V.IMPATOR** (**Martinus Zacharia servus imperatoris**) καὶ παρὰ τῷ δόρατι τῆς σημαίας **DVX**, τῶν γραμμάτων κειμένων ἐπαλλήλων.

Ὀπ. ΙϹ—ΧϹ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ εὐλογῶν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατῶν τὸ εὐαγγέλιον. Ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα τοῦ Χριστοῦ τὸ σημεῖον τοῦ νομισματοκοπείου Ο.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 1,880.

Promis, Πίν. I, ἀρ. 3.

11. Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος καὶ ὁ δυνάστης Μαρτῖνος ὄρθιοι καὶ ἀντωποὶ κρατοῦντες σημαίαν. Ἡ περὶ τὸν ἅγιον ἐπιγραφὴ λείπει· περὶ δὲ τὸν δυνάστην ἀναγινώσκεται M.Ƶ.$.V.IMPA. καὶ παρὰ τῷ δόρατι τῆς σημαίας DVX, τῶν γραμμάτων κειμένων ἐπαλλήλων.

Ὀπ. IC—XC. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμ. 1,915.

Promis, Πίν. I, ἀρ. 4.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 10 νόμισμα, ἀνῆκον ἄλλοτε τῷ Morel-Fatio νῦν εὕρηται ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 11, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ νόμισμα τὸ ὑπὸ τοῦ Promis δημοσιευθέν. Τρίτον τι κομμάτιον τῶν σπανιωτάτων τούτων νομισμάτων ὑπάρχει ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἐν Ῥώμῃ κ. Marignoli.

Τὰ νομίσματα ταῦτα ὡς καὶ τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 8 καὶ 9 τῶν δύο ἀδελφῶν ἐκόπησαν κατά τε τὸ σύστημα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν γρόσσων ματαπανίων τῆς Ἑνετίας, ὧν ὁ κανονικὸς σταθμὸς εἶναι κόκκοι ἑνετικοὶ 42 $^1/_{12}$ ἀναλογοῦντες πρὸς γραμμάρια 2,178. Βλέπομεν δὲ ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 8 ἕλκον γραμμ. 2,220 ὑπερβαίνει τὸν κανονικὸν σταθμόν, ἐνῷ τὰ τοῦ Μαρτίνου εἶναι πολὺ ἐλαφρότερα. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Μαρτῖνος ἔκοπτε τὰ ἑαυτοῦ νομίσματα ἐλαφρότερα τῶν ἑνετικῶν, ὅπως καρπωθῇ ἀθέμιτον κέρδος, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φρονοῦμεν ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἀτελείας τῆς νομισματοκοπίας ἀφοῦ τοιαύτην ἀνωμαλίαν εὑρίσκομεν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἑνετικὰ νομίσματα. Οὕτως ἐκ δύο ματαπανίων τοῦ Λαυρεντίου Τιεπόλου, ἅπερ κέκτημαι ἐν τῇ συλλογῇ μου, ἄριστα διατετηρημένων, τὸ μὲν ἕλκει κόκκους ἑνετικοὺς 43 τὸ δὲ 39 $^1/_2$· ἓν δὲ ἄλλο τοῦ Ἰωάννου Δανδόλου ἕλκει μόνον κόκκους 37 $^5/_8$.

Ὁ Μαρτῖνος ἐκτὸς τῶν ἐξ ἀργύρου γρόσσων ματαπανίων ἔκοψε καὶ

τὰ ἑξῆς νομίσματα ἐκ κράματος, ἅτινα εἶναι ἀπομίμησις τῶν δηναρίων τορνεσίων τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀχαΐας καὶ ἅτινα εἶχον ἐπίσης μεγίστην κυκλοφορίαν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς.

12. ✠ . M . ZACHARIE . Σταυρός.
Ὀπ. . CIVITAS : SYI Πύργωμα.—Κρᾶμα.
Δηνάριον.

13. ✠ . M . ZACHARIE . Σταυρός.
Ὀπ. CIVITAS SYI . Πύργωμα.—Κρᾶμα.
Δηνάριον.

14. ✠ . MZACHARIE . Σταυρὸς ἔχων πεποικιλμένα τὰ ἄκρα τῶν βραχιόνων διὰ τριῶν μαργαριτῶν.
Ὀπ. CIVITAS . SYI . Πύργωμα.—Κρᾶμα.
Δηνάριον.
Promis, Πίν. I, ἀρ. 2.

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ.

Ὁ ἡμέτερος διαπρεπὴς νομισματολόγος καὶ σεβαστὸς ἡμῶν φίλος κ. Π. Λάμπρος, ὁ τοσαῦτα λόγου ἄξια βιβλία ἔν τε χειρογράφοις καὶ ἐντύποις σπανιωτάτων ἐκδόσεων κατὰ καιρὸν δωροφορήσας τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, προσήνεγκε πρὸ μικροῦ τῇ ἡμετέρᾳ *Ἱστορικῇ καὶ Ἐθνολογικῇ Ἑταιρίᾳ* δῶρον περισπούδαστον, τὸ κατωτέρω ἐκδιδόμενον σιγίλλιον Διονυσίου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν διφθέρᾳ γεγραμμένον, ἐκδεδομένον δὲ τῷ ,ϛϡϟή (✝ 1490) ἔτει.

Ὁ Διονύσιος οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος μὲν τῷ ὀνόματι, ἕβδομος δὲ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν πατριαρχησάντων, δὶς ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀναρρηθείς, τῷ 1472 - 78, καὶ αὖθις τῷ 1490 - 93. Ἦν δὲ Πελο-

ποννήσιος τὴν πατρίδα, ὑπηρέτης χρηματίσας (κατὰ τὸν συντάξαντα τὸν Ἱστορικὸν Κατάλογον τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχῶν) τοῦ περιπύστου μητροπολίτου Ἐφέσου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, *παρ' οὗ καὶ τοὺς λόγους καὶ τὴν μοναδικὴν πολιτείαν ἐξεπαιδεύθη*. Πᾶν τοὐναντίον ὅμως ἐλέγχει ἡ ὑπογραφὴ αὐτοῦ, ἧς τὸ πανομοιότυπον παρέχομεν ἐν τέλει τοῦ μετὰ χεῖρας τεύχους.

Ἔστι δὲ τὸ σιγίλλιον τοῦτο συνοδικὴ πρᾶξις ἐπὶ τῇ μεταθέσει ἢ μᾶλλον προβιβασμῷ τοῦ Δημητριάδος ἐπισκόπου Βησσαρίωνος εἰς τὸν τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης θρόνον, ὑπὸ μόνης τῆς τοῦ πατριάρχου ὑπογραφῆς πεπιστωμένον, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μνημονευομένων συνοδικῶν ἀρχιερέων, ἐξ ἔθους τῆς Ἐκκλησίας παλαιοῦ, τοῦ μόνον δηλαδὴ τὸν πατριάρχην ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ὑπογράφεσθαι. Λείπει δὲ καὶ ἡ συνήθως ἐξηρτημένη ὑποκάτωθεν μολυβδίνη πατριαρχικὴ σφραγίς, πρόπαλαι ἐκπεσοῦσα, ὡς ἔοικεν.

Τίς δὲ ὁ Βησσαρίων οὗτος; Οὐδεὶς ἐστιν ἄλλος, ὥς γε ἡμεῖς οὐκ ἄνευ λόγου ἀποφαινόμεθα, ἀλλ' ἢ ὁ ἐν τῷ χορῷ τῶν ἁγίων ταχθείς, καὶ ὑφ' ἁπάσης τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἐν μέρει κατὰ τὴν ιε' Σεπτεμβρίου ἑορταζόμενος, κτήτωρ δὲ τῆς ἐν μεθορίοις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου κειμένης περιφήμου μονῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς ἐπικεκλημένης *τῶν Μεγάλων Πυλῶν*, καὶ κοινότερον *Τοῦ Δουσίκου*. Εἰς ὑπόστασιν δὲ τῆς ἀποφάνσεως ἡμῶν λέγομεν τὰ ἑξῆς.

Ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἀπόκειται χειρόγραφος *Ἀκολουθία Ἀσματικὴ* τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρός, περιέχουσα καὶ τὸν βίον καὶ πολιτείαν αὐτοῦ εἰς τὴν χύδην γλῶσσαν ὑπό τινος Ἀναστασίου μεταπεφρασμένον. Ἐν ταύτῃ τοίνυν ἀναγινώσκομεν τὰ ἐν συνόψει ὧδε ἐκτιθέμενα: Ὅτι πατρὶς αὐτοῦ ἦν ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ *Μεγάλη Πόρτα* λεγομένη, πόλις μετρία. Ὅτι ἐν ἡλικίᾳ νεαρᾷ προσελήφθη ὑπὸ Μάρκου τοῦ μακαρίου μητροπολίτου Λαρίσσης ἐν πνευματικοῦ υἱοῦ τάξει. Ὅτι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλασσόνος καὶ Δομενίκου χηρευσάσης, μὴ εὑρίσκων ὁ Λαρίσσης ἄλλον ἱκανώτερον ἐχειροτόνησεν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐπίσκοπον· ἀλλ' ἐκ φθόνου τῶν χαιρεκάκων μὴ γενόμενος ἀπόδεκτος ὑπέστρεψεν εἰς Τρίκκαλα. ἕδραν τῷ τότε οὖσαν τῆς μητροπόλεως, διὰ τὸ δεδῃῶσθαι ἤδη τὴν Λάρισσαν ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων εἰς Θεσσαλίαν καὶ τὴν χώραν ἅπασαν καταστρεψαμένων Τούρκων. Ὅτι μετὰ τετραετίαν, τοῦ Σταγῶν ἐπισκόπου Νικάνορος

τὸ ζῆν μεταμειψαμένου, ὁ τῆς ἐπαρχίας λαὸς ἐξητήσατο τὸν Βησσαρίωνα πρὸς ἐπιτροπικὴν διοίκησιν αὐτῆς, ἐν ᾗ καὶ διήνυσεν ἑξαετῆ χρόνον. Ὅτι καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μάρκου τῶν τῇδε ἤδη μεταχωρήσαντος, ψήφῳ κοινῇ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας καὶ ἁπαξαπάντων τῶν τε κληρικῶν καὶ προυχόντων, γνώμῃ δὲ καὶ παρακλήσει παντὸς τοῦ λαοῦ, μετετέθη εἰς τὸν Λαρίσσης θρόνον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου (τοῦ Α', 1520 - 43).

Τούτων δὴ οὕτω πως ἱστορουμένων, δύο τινὰ φαίνονται τῇ ἀποφάνσει ἡμῶν ἀντιπίπτοντα, τὸ μὲν χρονικῶς, παρ' ὅσον μεταξὺ τοῦ ἐν τῷ σιγιλλίῳ σεσημασμένου 1490 ἔτους καὶ τοῦ 1520, ὅπερ ἐστὶ τὸ πρῶτον τῆς Ἱερεμίου πατριαρχίας, μεσολαβεῖ διάστημα τριακονταετές· τὸ δὲ ἱστορικῶς, καθότι ἐν μὲν τῷ σιγιλλίῳ λέγεται ὁ Βησσαρίων Δημητριάδος ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῇ βιογραφίᾳ αὐτοῦ Ἐλασσόνος καὶ Δημονίκου. Πρὸς ταύτην λοιπὸν τὴν ἐναντιοφάνειαν ἀνθυποφέρομεν, ὅτι κατ' ἀναχρονισμὸν καὶ παρ' ἱστορίαν ἐλέχθησαν ταῦτα ὑπὸ τοῦ τὸν βίον συγγεγραφότος, ὅς οὐκ ἦν σύγχρονος τῷ ἁγίῳ, ἀλλὰ πολλῷ τῶν κατ' ἐκεῖνον χρόνον νεώτερος, ὡς δείκνυται ἐκ τούτων τῶν λόγων αὐτοῦ: « *Πατρίδα γοῦν τοῦ ἱερωτάτου ἐτούτου Βησσαρίωνος ἦτον καὶ εἶναι ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, ἡ ὀνομαζομένη Μεγάλη Πόρτα, καὶ εἶναι μετρία,* **καθὼς φαίνεται καὶ ἕως τὴν σήμερον,** *ἤγουν μήτε μεγάλη τόσον, μήτε μικρή* »· καὶ προσωτέρω: « *Ἀλλὰ πρέπον εἶναι νὰ εἰποῦμεν καὶ διὰ τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιόν του λείψανον,* **καθὼς ἔχομεν ἐκ παραδόσεως,** *ὅτι εἶναι καὶ τοῦτο πολλὰ ὠφέλιμον νὰ τὸ ἠξεύρουσιν ὅσοι δὲν τὸ ἠξεύρουσιν* ». Καθ' ἓν δὲ καὶ μόνον τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἱστορούμενα φαίνονται τῷ σιγιλλίῳ συμφωνοῦντα, καθ' ὃ δηλαδὴ κἀν τούτῳ ἀναφέρεται, ὅτι καὶ ὁ ἱερὸς κλῆρος καὶ πάντες οἱ τῆς ἐπαρχίας Λαρίσσης λαϊκοὶ καὶ ἄρχοντες διὰ γραμμάτων αὐτῶν ἐξητήσαντο τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην τὴν προστασίαν αὐτῆς ἀναθέσθαι τῷ Βησσαρίωνι.

Ἀλλ' εἰς ἐπίῤῥωσιν τῆς ἀποφάνσεως ἡμῶν ἔρχονται καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔν τινι τῶν ἐκ τῆς *Τοῦ Δουσίκου* μονῆς εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην ἀποκομισθέντων χειρογράφων βιβλίων φέρεται ἡ σημείωσις ἥδε χειρὶ χατζῆ Γερασίμου ἀρχιμανδρίτου: « *1522 ἐτελειώθη ἡ μονὴ Δουσίκου* »· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός: « *Ἰδοὺ σιμεῶ τοὺς φιλαναγνώστας μου καὶ ἐν Χῷ' ἡμὶν ἀγαπιτοὺς ἀδελ-*

φοῦς ὅτι ὁ κοινὸς πατὴρ ἡμῶν ἅγιος Βησσαρίων ἀρχὶ ἐπίσκοπως Λαρίσσης καὶ κτήτορος τῆς του Δουσίκου μονῆς ἀνεπαύθη ἐν Κῷ' ἐπι ἔτος 'Αδάμ ,ζμθ'. ἀπό δε ΧΓ : αφμά. Σεπτεμ. 15.». Παρὰ ταῦτα δέ, γνωστοῦ ἤδη ὄντος ὅτι τὸν Μάρκον ἀποβιώσαντα διεδέξατο ὁ Βησσαρίων, τοῦτον δὲ ὁ αὐτοῦ ἀνεψιὸς Νεόφυτος (1), ὡς ἐπὶ λέξεως ἀναφέρεται ἐν σελ. 59 τῆς 'Αθήνῃσιν ἐκδοθείσης τῷ 1856 *'Ασματικῆς 'Ακολουθίας* τοῦ ἁγίου, τὸν δ' αὖ Νεόφυτον ὁ μεθύστερον (τῷ 1572) ἐπὶ τὸν οἰκουμενικὸν ἀναῤῥηθεὶς θρόνον Ἱερεμίας ὁ τοὐπίκλην Τρανός, *καὶ πραγματικῶς μέγας καὶ λαμπρὸς τῆς 'Εκκλησίας ποιμήν*, κατὰ τὴν πατριαρχικὴν ἱστορίαν, ἔχομεν λοιπὸν ἀλληλοδιαδόχως τετρακτὺν ἀρχιερέων Λαρίσσης ἀπὸ πολλῷ πρότερον τοῦ 1490 ἔτους μέχρι τοῦ 1572, ἐν οἷς οὐδένα ἄλλον Βησσαρίωνα βλέπομεν ὅτι μὴ αὐτὸν τοῦτον τὸν περὶ οὗ πρόκειται ἡμῖν ὁ λόγος.

Κατὰ ταῦτα ἄρα αὐτόδηλον ὅτι τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ χρονικῶς τε καὶ ἱστορικῶς τῷ σιγιλλίῳ ἀντιπίπτοντα, ὡς ἔφθημεν ἀνωτέρω εἰπόντες, ἱστορήθησαν ἡμαρτημένως, καὶ ὡς τοιαῦτα διορθωτέα εἰσὶν ἐκ τοῦ ἀπαρεγχείρητον ἔχοντος τὸ κῦρος πατριαρχικοῦ τοῦδε ἐγγράφου· τοῦθ' ὅπερ καὶ συνιστῶμεν ἰδίᾳ τοῖς σεβασμίοις πατράσι τῆς εἰρημένης ἱερᾶς μονῆς *Τῶν Μεγάλων Πυλῶν*.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ σιγίλλιον ἐκδίδομεν ἐνταῦθα, ἀπαράλλακτον καὶ ἀμετάβλητον τηρήσαντες τὴν τοῦ ἀρχετύπου γραφὴν καὶ τὴν στίξιν, ταύτην δὲ καὶ μόνην ἐπενεγκόντες τὴν μεταβολήν, ὅτι κεφαλαίοις ἐχρησάμεθα γράμμασιν εἰς διάκρισιν τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τῆς τῶν περιόδων ἀρχῆς. Ἔχει δὲ οὕτω:

† Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχϊεπίσκοπος Κωνσταντϊνουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης χηρευσάσης πρὸ μϊκροῦ καὶ τοῦ οἰκείου καὶ γνησίου στερηθείσης ποιμένος· ἡ μετριότης ἡμῶν

(1) Οὗτος φέρεται συνυπογεγραμμένος ἐν τῇ συνοδικῶς ἐκδοθείσῃ τῷ 1565 καθαιρέσει τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ. 'Αλλὰ καὶ ἐπιστολὴ αὐτοῦ εὕρηται πρὸς τὸν μέγαν τῆς 'Εκκλησίας ῥήτορα Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν [Ἴδε Κρουσίου **Τουρκογραικ.** σελ. 172 καὶ 257].

οὐ μικρὰν ἔθετο φροντίδα εἰς τὴν ταύτης προστασίαν καὶ πνευματικὴν διοίκησίν ἕτερον εἰσαγαγεῖν· καὶ τούτῳ ταύτην συναρμόσαι· καὶ ὡς πνευματικῇ νύμφῃ συνάψαι πνευματικῶς· τὸ γὰρ ὑπὸ τὰ ἔθνη τελεῖν οὕτω κενὴν, καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς ἐν αὐτῇ χρϊστιανοὺς συναναστρέφεσθαι καθ' ἑκάστην· κἀντεῦθεν ἀπ' αὐτῶν ὅσοι ἁπλούστεροι εὐεπιβόλως ἔχειν καὶ τῶν ἀλλοτρίων λύμης μεταλαγχάνειν, καὶ τοῦτο λίαν ἀνέπειθεν, ἢ τάχος ἕτερον ἀνακηρύξαι ταύτης ποιμένα καὶ νύμφίον πνευματικὸν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ἅπαν ἐγχειρῆσαι φρόντϊσμα. τὸν ταύτην καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν ἀξίως προστησόμενον. Τοίνυν δὲ, ἐπεὶ εὗρεν ἡ μετρϊότης ἡμῶν ἑτοίμως ἐπιδεδημηκότα τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Δημητριάδος κυρὸν Βισαρίωνα· καὶ μετὰ γραμμάτων τῆς τε χώρας ἐκείνης καὶ πάντων τῶν τῆς ἐνορίας αὐτῆς ἱερέων τε καὶ λαϊκῶν ἀρχόντων αἰτούμενον, τὴν προστασίαν αὐτῆς ἀναδέξασθαι, καὶ ἡ μετρϊότης ἡμῶν ψήφοις τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Ἡρακλείας ἴσως σωματικῶς μὴ ἐπιδημήσαντος δι' ἣν κέκτηται ἀσθένειαν· ἀλλὰ τόν θεοφϊλέστατον ἐπίσκοπον Μετρῶν καὶ Ἀθύρα τοποτηρητὴν αὐτοῦ ἐκπέμψαντα μετ' οἰκείας ἐγγράφου γνώμης καὶ ὑπογραφῆς· τοῦ Σηλυβρίας, ἔχοντος καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἀρχιερέως Βερροίας, μετέθηκεν αὐτὸν εἰς τὴν εἰρημένην ἁγιωτάτην τῆς Λαρίσσης μητρόπολιν.

Ἔσται τοίνϋν ἀπὸ τοῦ νῦν· καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἀπολαύων καὶ τοῦ θρόνου καὶ τῆς τϊμῆς· ἐπιμελούμενός τε καὶ φροντίζων πάντων τῶν προσόντων αὐτῇ δικαίων καὶ προνομίων· καὶ πρό γε πάντων ὀφείλων τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ ταύτης καθιδρϋθείς, ἀκωλύτως ἱερουργεῖν ἐν πάσῃ τῇ ὑπ' αὐτὴν ἐνορίᾳ. διδάσκειν τὲ καὶ παραινεῖν τὸν ἐν αὐτῇ χρϊστώνυμον τοῦ Κυρίου λαόν. καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια· καὶ προάγειν ἐπὶ τὸ βέλτιον ταῖς πνευματικαῖς αὐτοῦ εἰσηγησεσϊν, ἃς αὐτῷ καὶ πεῖρα θείων λογίων καὶ γνῶσϊς καὶ λόγος καὶ πνευματικὴ σύνεσϊς· εὐλάβειά τε καὶ ἀρετὴ, ἐνέθηκαν τὲ καὶ ἐχαρίσαντο· ἀναγνώστας σφραγίζειν ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς· ὑποδιακόνους δϊακόνους, καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν τοὺς ἀξίους ἀναφαινομένους ἐρεύνῃ καὶ δοκϊμασίᾳ κανονικῇ· ἔτι γε μὴν καὶ ἐπισκόπους ἐγκαθιστᾶν, ταῖς ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ χηρευούσαις ἐπισκοπαῖς ἡνίκα δεήσει· ναούς τε θείους καθιεροῦν ἐπὶ σταυροπηγίῳ τῷ ἑαυτοῦ· καὶ τἄλλα πάντα ἀρχιερατικὰ τελεῖν ὡς

γνήσιος ἀρχιερεὺς Λαρίσσης καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος. ὀφειλόντων πάντων τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτῆς καὶ πᾶσαν τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων· κληρικῶν ἱερωμένων· ἱερομονάχων· μοναχῶν· ἀρχόντων· λαϊκῶν· καὶ παντὸς ἁπλῶς εἰπεῖν τοῦ χρϊστϊανικωτάτου πληρώματος, ὑπείκειν αὐτῷ καὶ ὑποτάσσεθαι, ὅσα ἂν αὐτοὺς διδάσκει ὡς γνησίῳ ποιμένι καὶ ἀρχιερεῖ αὐτῶν· καὶ πνευματικῷ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ· καὶ μεσίτῃ ὄντι τὰ πρὸς τὸν Θεόν· καὶ οἰκονόμῳ τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ φροντιστῇ, ὡς λόγον ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Θεῷ ἀποδόσοντϊ ἐνημέρα κρίσεως. εἰδότων ἀκριβῶς, ὡς ἡ πρὸς αὐτὸν ἀποδίδοσθαι μέλλουσα τϊμή· καὶ ὑποταγή· καὶ εὐπείθεια, πρὸς αὐτὸν ἄντικρῦς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται· οὗ τὸν τόπον (1) καὶ τὴν εἰκόνα φέρει ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ὥςπερ εἴ τις ἀντϊλέγει αὐτῷ πειραθείη κατά τι ἢ καὶ ἀντϊπράττειν, καὶ παρὰ Θεοῦ ὀργῆς καὶ ἀγανακτίσεως πειραθήσεται, καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετρϊότητος, ἐπιτιμίῳ βαρυτάτῳ καθυποβληθήσεται.

Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτων πάντων δήλωσιν, ἀπολέλυται τῷ διαληφθέντϊ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Λαρίσσης· ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ σϋλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετρϊότητος κυρῷ Βισαρίωνϊ, ἡ παροῦσα συνοδικὴ πρᾶξις. ἐν ἔτει ͵ζῶ ω ληῆ ἰνδικτιῶνος ἡης.

† Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχϊεπίσκοπος· Κωνσταντϊνουπόλεος Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενοικὸς πατριάρχης †

ΧΑΡΑΓΜΑΤΑ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

ΕΠΙ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΝΑΩΝ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ.

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ ΖΗΣΙΟΥ.

Ἡ ἐθνολογικὴ ἑταιρία κάλλιστα ποιοῦσα ἔστρεψε τὰς ἐρεύνας αὐτῆς εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, περὶ ὧν

(1) Γραπτέον ἴσως: τόπον.

ὑπό βαθέος σκότους κεκαλυμμένων ἐλλειπεστάτας ἔχομεν γνώσεις ἢ παντάπασι στερούμεθα τοιούτων. Ἡ ἀκριβεστέρα δὲ, κατὰ τὸ δυνατόν, τῶν χρόνων ἐκείνων ἔρευνα, διὰ τὴν ἔλλειψιν λεπτομερῶν ἱστορικῶν ἔργων, ζητητέα καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐγγράφοις μνημείοις τοῖς ἐπὶ τῶν λίθων ἢ τῶν κονιαμάτων ἀρχαίων μνημείων καὶ χριστιανικῶν ναῶν ἐπὶ μακροὺς πολλάκις αἰῶνας διατηρηθεῖσι. Τοιαύτην δέ τινα βραχεῖαν συμβολὴν εἰς τὴν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν θέλω προσπαθήσει νὰ δώσω εἰς συνεχῆ τινα φύλλα τοῦ Δελτίου τοῦδε.

Πρὸ πενταετίας ἐξελέγχων τὴν ὀρθότητα τῆς ἀντιγραφῆς χριστιανικῶν τινων τοῦ Θησείου ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ Πιττάκη ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ δημοσιευθεισῶν ἐφημερίδι, παρετήρησα, ὅτι ὁ φιλοπονώτατος ἀνὴρ δὲν εἶχε προσέξει τὸν νοῦν ἢ μόνον εἰς τὰς διὰ μεγαλειτέρων γραμμάτων κεχαραγμένας, αἵτινες δυστυχῶς δὲν εἶνε καὶ αἱ ἁδρότεραι, εἶχε δὲ παραλίπει ἄλλας πλείονα σημασίαν ἐχούσας διὰ τὴν χριστιανικὴν ἢ τὴν ἐν γένει τῆς πόλεως ἱστορίαν. Ταύτας τὰς μήπω ἀντιγραφείσας μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Πιττάκη δημοσιευθεισῶν, διότι τὰς πολλὰς ἀνακριβῶς ἀνέγνω ὁ ἀείμνηστος ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπὶ πολὺ ἐργαζόμενος κατώρθωσα ν' ἀντιγράψω. Ἐνθαρρυνόμενος δ' ὑπὸ τούτων ἐπεχείρησα τῇ ἀντιγραφῇ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ ἄστεως καὶ τῆς λοιπῆς Ἀττικῆς.

Τὸ ἔργον δὲν ἦτο εὐχερὲς δι' ἐμὲ μάλιστα ἰδιώτην τῆς παλαιογραφίας· διότι τὰ πλεῖστα τῶν χαραγμάτων τούτων ἔχουσι σημειωθῆ ἐπὶ τῶν λίθων ἐν σμικροτάτοις γράμμασι διὰ τῆς αἰχμῆς ἐγχειριδίου ἐπιπολαίως, ἔχουσι δὲ φθαρῆ οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν καιρῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ χειρὸς ἀνθρώπου τοῦτο μὲν ἐκ κακονοίας τοῦτο δ' ἐξ ἐγγραφῆς ἄλλων ἀγροικοτέρων καὶ ἀσημοτέρων ἐπιγραφῶν ἐπὶ σημαντικωτέρων προγενεστέρων οὕτως, ὥστε ὁ ἐγκύπτων ἐπ' αὐτῶν ἀναγκάζεται πολλάκις ν' ἀναγιγνώσκῃ ὡς ἐν παλιμψήστῳ. Τὸ δὲ χείριστον ὅτι ταῦτα ἀδύνατον ν' ἀναγνωσθῶσιν ἢ ὑπὸ τὸν λάμποντα ἥλιον προσπιπτουσῶν τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μαρμαίροντος λίθου.

Τὰ χαράγματα ταῦτα εἶνε ἐξεσμένα συνήθως παρὰ τὴν κυρίαν εἴσοδον καὶ τὰς πλαγίας θύρας τῶν ναῶν, ὡς δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Θησείου καὶ τοῦ Παρθενῶνος,

σπανίως ἐντὸς ἐν τῷ νάρθηκι, σπανιώτατα δὲ κατὰ τὸν ὀπισθόδομον. Ἀναφέρονται δὲ ὡς τὰ πολλὰ εἰς τὰ θρησκευτικὰ τῶν ἀνθρώπων αἰσθήματα· οὕτως εἶνε ἱκεσίαι πρὸς τὸν Θεὸν περὶ παροχῆς τῆς αὐτοῦ βοηθείας καὶ ἀναγγελίαι περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ τελευτῆς ἀγαθοῦ τινος χριστιανοῦ, σπανιώτεραι δ' ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπίσκεψιν μονῶν πρὸς τέλεσιν λειτουργίας καὶ εἰς τὴν ἵδρυσιν ἢ ἀνακαίνισιν ναῶν. Σπανίζουσι μέν, ὅμως δὲ σημαντικώτεραι εἶνε αἱ μνημονεύουσαι γεγονότων τοῦ ἄλλου τῶν Ἀθηνῶν βίου. Οὕτω χάραγμά τι ἐπὶ τοῦ δωδεκάτου στύλου τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ Θησείου μνημονεύει λοιμοῦ τινος (θανατικοῦ) ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1555, ὑφ' οὗ «*ἀπέθανον χιλιάδες λαὸς καὶ Καστριῶται*» (ἐν τῇ Ἀκροπόλει κατοικοῦντες Τοῦρκοι), ἑτέρα δέ τις τοῦ 1770 ἐπὶ τοῦ ἑνδεκάτου στύλου τῆς αὐτῆς πλευρᾶς μαρτυρεῖ ὅτι «*ἐχαλάσανε ἀρναουτάδες τοῦ Πιρὶ* (προάστειον τῶν Θηβῶν) *καὶ ἠρίθανε οἱ Πιριῶτες εἰς τὴν Ἀθῆνα.*»

Κατὰ χρόνους δὲ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου μ. Χ. αἰῶνος, παρέχοντος ἡμῖν μετὰ τῶν δύο ἑπομένων μαρτύρια τῆς κατ' αὐτοὺς ζωῆς τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ὧν ὁ Φαλμεράϋερ παραπαίων ἔγραψεν, ὅτι κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους εἶχον ἐρημωθῆ. Αἱ πλεῖσται δὲ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος, συχνόταται μάλιστα εἶνε αἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς χιλιετηρίδος ταύτης. Αἰτία τῆς βαθμιαίας ταύτης πλησμονῆς εἶνε ἡ κατὰ μικρὸν αὔξουσα ὑποχώρησις εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῶν τῆς ἀρχαίας λατρείας ὀπαδῶν, οἵτινες ἀπείχοντο τοῦ νὰ χαράττωσι τὰ ἄσημα αὐτῶν ὀνόματα ἐπὶ τῶν σεμνῶν τῶν προγόνων ἔργων (1). Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν χρονολογίαν πλὴν τινων τοῦ ὀγδόου καὶ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, αἵτινες ἔχουσι τὴν ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογίαν, αἱ πλεῖσται μέχρι τοῦ πρώτου περίπου ἡμίσεως τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἀριθμοῦσιν ἀπὸ κτίσεως κόσμου. Ἡ δὲ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1600, ἐν τοσούτῳ ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τὰς πεντεκαίδεκα ἐπιγραφαὶ τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος φέρουσαι τὴν ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογίαν δι' ἀραβικῶν μάλιστα ἀριθμητικῶν σημείων, ὧν παλαιο-

(1) Σπάνια εἶνε τὰ ὑπὸ τῶν παλαιῶν μνημονευόμενα παραδείγματα τοιούτων χαραγμάτων ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων. (Λουκιανοῦ Ἑταιρ. διάλ. 4, 3. Bekker anecd. 2 σ. 791. Gardthausen Griech. Palaeogr. σελ. 22). Ἡμεῖς μόνον ἐπὶ τοῦ χορηγικοῦ μνημείου τοῦ Θρασύλλου εὕρομεν περὶ τὰς ἑπτά, ὧν ἡ χαριεστέρα ἔχει οὕτως: **ΕΥΤΥΧΕΙ ΘΕΟΔΩΡΕ.**

τάτη μὲν εἶνε ἡ ἐπὶ τοῦ τρίτου στύλου τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Θησείου «Κύριε βοήθει Ἰωακεὶμ 1491 Ἰουνίου 1 (1)», ἐπίσημον δὲ φέρει χαρακτῆρα ἡ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ μονῆς τοῦ Καρέα φέρουσα ἐπὶ μικροῦ ἀετώματος τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς 1575 (2).

«Ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές» κατὰ τὸ Πινδαρικὸν ῥῆμα· καὶ βεβαίως ἡ δημοσίευσις ἔπρεπε ν' ἄρξηται ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Θησείου ἢ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων. Ἀτυχῶς ἀπὸ διετίας μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν διατρίβων δὲν ἠδυνήθην ν' ἀναθεωρήσω τὰ ἐπὶ τῶν μνημείων τούτων χαράγματα, ὅμως ἔχω δ' δι' ἀγαθῆς ἐλπίδος, ὅτι τυγχάνων προσεχῶς εὐκαιρίας οὐ μονον θέλω ῥίψει τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς ἐργασίας βλέμμα, ἀλλὰ καὶ θέλω συντελέσει αὐτὴν καθ' ὅσον ἐλλείπει. Λοιπὸν γεύομεν τοὺς ἀναγνώστας ἤδη τῶν ἐν τῇ λεγομένῃ στοᾷ τοῦ Γυμνασίου τοῦ Ἀδριανοῦ χαραγμάτων ἅτινα πολλὰ μὲν δὲν εἶνε, ἀλλ' οὐδὲ καταφρονητέα. Τούτων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1882 ὁ σεβασμιώτατος Μεσσηνίας, πολλὰ καὶ καλὰ συμβαλὼν εἰς τὴν χριστιανικὴν τῶν Ἀθηνῶν ἱστορίαν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ *Νέᾳ Ἐφημερίδι* (3) δύο μόνον, ἀλλ' οὐδετέραν αὐτῶν ἀκριβῶς ἀνέγνω, διὸ ἀναδημοσιεύομεν αὐτὰς ἤδη μετὰ τῶν ἄλλων.

—

Χαράγματα ἐπὶ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ὀλίγον ὑπὲρ τὴν βάσιν τοῦ πρώτου πρὸς νότον στύλου εἶνε κεχαραγμένη διὰ γραμμάτων μεγαλειτέρων τῶν συνήθων ἐφθαρμένων δ' ἐν πολλοῖς ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

1) Κ(ύρι)ε βο(ή)θ(ει) τῷ δού(λῳ σου) Βασι(λεί)ῳ ἡγουμένῳ
κ(αὶ σώζοις) (4).

αὕτη δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ἀρχιεπισκόπου οὔτε ἀνεγνώσθη οὔτε κατ' ἀκολουθίαν ἡρμηνεύθη καλῶς· διότι ἀνέγνω «Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ *Ταρασίῳ* ἡγουμένῳ καὶ ἱερέως». Ἀλλ' αναμ-

(1) Εἰς παλαιοτέρους ἀνάγεται χρόνους, ἣν ἔγραψεν ὁ Ἰσπανὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα «Vit. Conzadus Spinula 1453 die 20 yanuazyo» ἐπὶ τοῦ ἑβδόμου στύλου τῆς νοτείου πλευρᾶς τοῦ Θησείου.

(2) Gradthausen αὐτόθι σελ. 269 καὶ 387 καὶ ἑξῆς.

(3) Φύλλ. τῆς 21 Ἰανουαρ. 1882 ἀριθ. 47.

(4) Ἴδε πίνακα Β', ἀριθμ. ἐπιγραφῆς 1.

φισβητήτως ἀντὶ Ταρασίῳ ἀναγιγνώσκεται *Βασίῳ*, ὅπερ εἶνε συγκεκομμένον τὸ *Βασιλείῳ*, ἡ ἐξαληλιμμένη δὲ τελευταία λέξις τῆς δευτέρας σειρᾶς δὲν εἶνε *ἱερέως*, διότι, ἀφοῦ ἦτο ἡγούμενος, ἦτο περιττὸν νὰ μᾶς εἴπῃ πλέον, ὅτι ἦτο καὶ ἱερεύς, κάλλιστα δὲ οὐ μόνον ἐν τέλει τῆς λέξεως ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ὑποφαίνεται τὸ γράμμα C· διὸ ἡμεῖς μετὰ πεποιθήσεως σχεδὸν εἰκάζομεν, ὅτι ἡ λέξις ἦν *σώζοις*. Εἶνε δ᾿ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μαρτυρεῖ, προγενεστέρα τῆς ἐν ἔτει 1577 ἱδρύσεως τοῦ αὐτόθι ναοῦ, περὶ ἧς λέγομεν ἤδη.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ στύλου δύο περίπου μέτρα ὑπὲρ τὴν γῆν πρὸς νότον ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου τοῦ κατερειπωθέντος χριστιανικοῦ ναοῦ εἶνε κεχαραγμένα διὰ μικρῶν γραμμάτων τὰ ἑξῆς:

2) εκτησθ(η) (1) ο ασωμ(ατος) των σκαλιιου εν ετι (2) ͵ζπε
εν μι(νι) (3) νοεβριου (4) ἔτους

μαρτυροῦσα περὶ τῆς αὐτόθι ἱδρύσεως ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὁποίου γνωρίζομεν οὐ μόνον ἐκ τῆς προφορικῆς τῶν πρεσβυτέρων Ἀθηναίων παραδόσεως ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς στοᾶς χριστιανικῶν εἰκόνων τῶν εἰσέτι διατηρουμένων (5). Ὁμοιάζει δὲ τὰ πλεῖστα ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη πρὸς ἑτέραν ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου (6) κεχαραγμένην καὶ ἔχουσαν ὧδε:

3) εκτησθ(η) (7) ο ασομ(α)του των πεμ σκαλι(ων) εν ετει ͵ζπε
εν μι(νι) (8) δικεβρι(ῳ) στ΄. (9).

Κατὰ ταύτας ὁ ναὸς οὗτος ἱδρύθη μὲν τῷ 7085 ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἤτοι τῷ 1577 ἀπὸ Χριστοῦ, ὀνομάζεται δὲ κατὰ μὲν τὸ τοῦ πρώτου στύλου χάραγμα *τῶν σκαλίων* κατὰ δὲ τὸ τοῦ δευτέρου *τῶν πεμ σκαλίων*. Τὴν δευτέραν ταύτην δημοσιεύων ὁ Σεβ. Μεσσηνίας

(1) Γρ. ἐκτίσθη.
(2) Γρ. ἔτει.
(3) Γ. μηνί.
(4) Γρ. Νοεμβρίου.
(5) Παρβλ. Pittakys L'ancienne Athènes σελ. 100. — Mommsen Athenæ Christianae.
(6) Ὁ Σεβ. Μεσσηνίας γράφει ὅτι εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ πρώτου στύλου.
(7) Γρ. ἐκτίσθη.
(8) Γρ. μηνί.
(9) Γρ. Δεκεμβρίῳ.

λέγει, ὅτι διὰ τῆς λέξεως «Πεσκαλίου ὁ ἐγχαράξας ἠθέλησε νὰ σημάνῃ ἢ τὴν ὀνομασίαν τῆς θέσεως ταύτης ἢ τὸ ἐπώνυμον τοῦ κτήτορος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ναοῦ.» Καὶ ὅτι ὁ κτήτωρ πιθανῶς δὲν ὠνομάζετο Πεσκάλιος, πιστεύομεν, ὅτι θέλομεν δείξει διὰ τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων χαραγμάτων, νομίζομεν ὅμως ὅτι οὐχὶ κακῶς εἴκασεν, ὅτι διὰ τῆς λέξεως δηλοῦται τῆς θέσεως τὸ ὄνομα. Διότι κατὰ τοὺς πρεσβυτέρους Ἀθηναίους ἡ ἰχθυόπωλις ἀγορὰ τῆς πόλεως εἰς προγενεστέρους χρόνους ἦν πρὸ τοῦ Γυμνασίου τοῦ Ἀδριανοῦ, γνωστὸν δ' ἔτι, ὅτι τὰ σήμερον καλούμενα *ψαράδικα* οὐ πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν πολλῶν κατὰ τὴν ἰταλικὴν φωνὴν *πεσκαρία*. Πιθανὸν λοιπὸν ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐζήτει νὰ δηλώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ τούτου τῶν Ταξιαρχῶν πρὸς διάκρισιν ἄλλων ἀπ' ὁμωνύμων (1). Καὶ ἤθελον ταῦτα ἔχει πάνυ καλῶς, ἂν πρῶτον ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο *τῶν πεσκαλίου*, ὡς γράφει ὁ Σεβ. Μεσσηνίας, καὶ οὐχὶ *τῶν πεμ σκαλιων* ἢ *περι σκαλιων*, δεύτερον δ' ἂν μὴ ἐν τῇ τοῦ πρώτου στύλου ἐπιγραφῇ ἐφέρετο ἁπλῶς τῶν σκαλίων. Μὴ λοιπόν, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους τὸ ἔδαφος αὐτόθι ἦν χθαμαλώτερον, ὑπῆρχον ἀναβαθμοί τινες (σκαλιά) (2), ἐξ ὧν ἡ θέσις αὕτη ἐπωνομάζετο; Τότε δὲ τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ δευτέρου στύλου *πεμ* σημαίνει *πέντε* καὶ δι' αὐτοῦ δηλοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναβαθμῶν τούτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ *μ* δύναται ν' ἀναγνωσθῇ καὶ *ρι*, τότε ἔχομεν *Ἀσώματον τῶν περισκαλίων*, διότι πιθανὸν πέριξ τοῦ γυμνασίου τοῦ Ἀδριανοῦ νὰ ὑπῆρχον ἀναβαθμοί, Ἴσως δ' ἑρμηνευτέα ἡ ἐπιγραφὴ καὶ οὕτως: «ἐκτίσθη ὁ ἀσώματος μετὰ τῶν *πέριξ κελλίων* κτλ.».

Ἐπὶ τοῦ πρώτου στύλου παρὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἱδρύσεως (ἀρ. 2) εἶνε κεχαραγμένα τὰ ἑξῆς:

(1) Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὁ Ἀσώματος καὶ οὐχὶ ὁ ναὸς τῶν Ἀσωμάτων ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Μεσσηνίας, διότι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τότε φαίνεται ἐλέγετο καθ' ἑνικὸν ὁ Ἀσώματος, ὅπως καὶ τώρα λέγεται Ἀσώματος ἡ μονὴ τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη, Ἀσώματος ἡ μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Ἀστερίου, Ἀσώματος τοῦ Χειλᾶ κλπ. Μάλιστα δὲ οὗτος ἐλέγετο Ἀσώματος 'ς τὰ Παλαιά· οὕτως ἐπίσης καθ' ἑνικὸν λέγουσιν οἱ Ἀθηναῖοι ὁ Ταξιάρχης ἀντὶ ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ὁ ἅϊ Θεόδωρος ἀντὶ οἱ ἅγιοι Θεόδωροι.

(2) Καὶ σήμερον παρὰ τὴν ἀγορὰν ὑπάρχουσι θέσεις σκαλάκια.

(4) μιχα(η)λ ὁ Χαρκανδ(υ)λ(ης) εν ετει ,ζπε ἐν μι(νι) (1) νοευ-ρι(ῳ) (2) Κα.

ὅμοια περίπου ἑτέρα ἐπιγραφῆ ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου ἐχούσῃ ὧδε:

(5) μιχα(η)λ Χαρκο(νδύλης) εν ετει ,ζπε μι(νι) (3) δικεβρίου (4) στ.

Αἱ δύο αὗται ἐπιγραφαὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τοὺς μῆνας, συμφωνοῦσι δὲ κατ' αὐτοὺς πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ἰδίων στύλων ἐπιγραφὰς τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ καὶ μνημονεύουσιν Ἀθηναίου τινος Μιχαὴλ Χαρκανδύλη, ὅστις καθ' ἡμᾶς, ἂν μὴ αὐτὸς ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦτον μόνος, εἶχεν ὅμως συνετελέσει εἰς ἵδρυσιν αὐτοῦ· διότι ἄλλως δὲν ἑρμηνεύεται ἡ ἐν ἑκατέρῳ στύλῳ παρὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς κτίσεως τοῦ ναοῦ συνύπαρξις τοῦ ὀνόματος τοῦ Χαρκανδύλη τούτου καὶ ἄλλου τῆς οἰκογενείας μέλους, ὡς δημοσιεύομεν κατωτέρω. Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὸν οἶκον τῶν Χαλκανδυλῶν ἀνῆκεν ὁ ναὸς οὗτος, ὅπως καὶ εἰς ἄλλους πλουσίους Ἀθηναϊκοὺς ἀνῆκον ἄλλοι ναοί (5). Ἀλλ' ὁ μνημονευόμενος οὗτος Μιχαὴλ Χαλκανδύλης ἀνήκει εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν, ἧς δύο ἔνδοξοι γόνοι ἐγένοντο ὁ Λαόνικος καὶ ὁ Δημήτριος ὁ μὲν διάσημος συγγραφεὺς ὁ δὲ φιλόλογος διακεκριμένος; Τοῦτο ἥκιστα σαφές· διότι γνωρίζομεν μέν, ὅτι ὁ Λαόνικος ἀπέθανεν ἄπαις, οἱ δὲ ἐκ θυγατρὸς ἔγγονοι τοῦ Δημητρίου ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ ἐτελεύτησαν ἄνευ ἐκγόνων (6)· πιθανὸν ὅμως, ὅτι ἄλλος τις κλάδος ἐσώζετο ἐν Ἀθήναις, εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Μιχαὴλ οὗτος καὶ ἡ Λουίζα, ἧς τὸ ὄνομα φέρεται ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου παρὰ τὸ τοῦ Μιχαήλ.

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω δῆλα δὴ ἐπιγραφὰς τοῦ δευτέρου στύλου ἔχουσι χαραχθῆ τὰ ἑξῆς:

(6) Λουηζη τω Χ(α)λ(καν)τ(υλη).

(7) Λουηζη του Χαλκανδηλη ,ζ (= μ. χ. 1492).

(8) Λουηζη του Χαλκαντηλι μαϊο Α ι νατανεφηλος(Τ)Η(ς) ετοιο ,ζκε (= μ. χ. 1517).

(1) Γρ. μηνί. (2) Γρ. Νοεμβρίῳ.

(3) Γρ. μηνί.

(4) Γρ. Δεκεμβρίῳ.

(5) Οὕτω ἐλέγετο ὁ Ἀσώματος τοῦ Χειλᾶ, ἡ Παναγία τοῦ Ἀγγέλου (Βενιζέλου;), ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Καρύτσης, ἡ Παναγία ἡ Δουβέργαινα, ἡ Παναγία τοῦ Σαΐτα, Σωτῆρας Κοττάκη ἀπὸ τῶν κτητόρων βεβαίως.

(6) Παρβλ. Σάθα Νεοελληνικὴ φιλολογ. σελ. 51 καὶ 63.

Ἡ Λουΐζα αὕτη, ἑξήκοντα (ἐπιγρ. ἀρ. 8) ἢ ὀγδοήκοντα πέντε ἔτη (ἐπιγρ. ἀρ, 7) πρὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ καὶ πρὸ τοῦ Μιχαὴλ Χαλκανδύλη, φέρεται ἀναγεγραμμένη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ στύλου τρὶς, ἀνήκουσα καὶ αὕτη βεβαίως εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, ζῶσα δὲ κατὰ τὰ τελευταία ἔτη τοῦ βίου τῶν μεγάλων αὐτῆς συγγενῶν (1). Μόνη διαφορὰ ἔγκειται ἐν τῷδε, ὅτι οἱ μὲν γνωστοὶ συγγραφεῖς ἀναγράφονται συνήθως ὡς Χαλκοκονδύλαι ἢ Χαλκονδύλαι (2), οἱ δ᾽ ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐπιγραφαῖς Χαρκανδύλαι καὶ Χαλκανδύλαι (3). Καὶ οὐ μόνον ἐν ταύταις ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἀθηναίοις, τοῖς πρεσβυτέροις μάλιστα, ἡ ἐν Ἀθήναις οἰκογένεια δὲν εἶνε ἄλλως γνώριμος ἢ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χαρχαντύλαι*, ἐκ συγκοπῆς ἀναμφιβόλως ἀπὸ τοῦ Χαλκοκανδύλαι. Ὅμως δὲ δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἄλλη εἶνε ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἀλλ᾽ ἡ αὐτή· διότι ἢ τὸ δεύτερον συνθετικὸν (κανδύλι) τοῦ ὀνόματος τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν νῦν ἐν Ἀθήναις ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας ἐκείνων προῆλθεν κατὰ παραφθορὰν ἀπὸ τοῦ τῶν συγγραφέων (κονδύλι), ἢ οἱ συγγραφεῖς τὸ ὄζον ἐκεῖνο κανδύλι μετέτρεψαν εἰς κονδύλιον (4), χαλκοῦν μάλιστα, δύναμιν δῆλον ὅτι ἐνέχον καὶ γενναιότητα (5), ζητήσαντες ὄνομα ἀντάξιον τῆς συγγραφικῆς δεινότητος αὐτῶν. Τὸ δὲ φραγκικὸν ὄνομα Λουΐζα οὐδαμῶς πρέπει νὰ ἐκπλήττῃ ἡμᾶς, ἐπειδὴ καὶ οἱ Χαλκοκονδύλαι εἶχον συγγενεύσει πρὸς τοὺς Ἀκιαγιουόλας (6), καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς δὲ τῆς μακρᾶς τῶν φράγκων παρέμειναν τοιαῦτα ὀνόματα παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις παρεφθαρμένα ὡς τὰ πολλὰ ἐκλιπόντα ἤδη· (Γουλέρμος=Γουλιέλμος,

(1) Λαόνικος † 1490, Δημήτριος † 1511.

(2) Ὁ Δημήτριος ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Σουΐδα καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἔργοις ἐπιγράφεται Χαλκονδύλης, τοῦ δὲ Λαονίκου τὸ ὄνομα ἐν ἄλλοις χειρογράφοις εἶναι Χαλκονδύλης, ἐν ἄλλοις Χαλκοκονδύλης καὶ ἐν ἄλλοις ΧΑΛΚΟΚΑΝΔΥΛΑΣ. Παρβλ. Gardthausen αὐτόθι σελ. 320 «Demetrius Chalcondyles (auch Χαλκοκανδύλης)».

(3) Καὶ ἐν χαράγματί τινι ἐπὶ τοῦ κονιάματος τοῦ πρὸ τῆς Καισαριανῆς ναΐσκου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τὰ ἑξῆς: «Διμιτρις Χαρκαντιλις 15 μαΐου» κλπ. ἅτινα ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ δημοσιεύσωμεν.

(4) Παρβλ. τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Λαονίκου ἀπαντῶν Χαλκοκανδύλας.

(5) Οὐχὶ δὲ ὡς ὁ Gardthausen (Beiträge zur Griechischen Paläographie p. 72) λέγει, διότι ὁ Λαόνικος εἶχε καὶ μετεχειρίζετο κονδύλια ἐκ χαλκοῦ, ἐπειδὴ αἱ μεταλλικαὶ γραφίδες δὲν εἶχον, νομίζομεν, ἐφευρεθῇ εἰσέτι.

(6) Σάθα Νεοελλ. φιλολογία σελ. 51.

Φιντιρίκος=Φρειδερίκος, Βενάρδος, Λιναρδῆς=Λεονάρδος, Νερούτζος=Νέριος κλπ.)

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δευτέρου στύλου εἶνε κεχαραγμένα καὶ τὰ ἑξῆς:

(9) † ο νηκολις το(υ) Βηλαροκα εκτισε(;) εν (ε)τοι στωγ(;) μ(ηνι) μαΗ(ῳ) κ.

Αὕτη, ἂν καλῶς ἀνέγνωμεν τὸ ἔτος στωγ΄, λίαν ἐφθαρμένον ὑπὸ τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν καιρῶν, ἀνάγεται εἰς τὸ 6803 ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤτοι εἰς τὸ 1295 ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως· ἐν τοσούτῳ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς παλαιότητος ταύτης. Τίς δὲ εἶνε ὁ Βηλαρόκας οὗτος; εἶνε τὸ ὄνομά του παραφθορὰ ἢ κακὴ γραφὴ τοῦ ὀνόματος De la Roche καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Φράγκων ἡγεμόνων τῆς πόλεως ἀκμάζουσαν τότε (1295) ἐπὶ Γουΐδωνος τοῦ Β΄.

Παρὰ τὰ ἄνω χαράγματα εἰσὶν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου στύλου δύο σταυροὶ μετὰ γραμμάτων, ὧν ὁ μὲν εἰκάζομεν, ὅτι δηλοῖ συντόμως τὸ ὄνομα *Θεοδώρα* (ἐπιγρ. ἀρ. 10) ὁ δὲ τὸ ὄνομα Θεοδώρητος (ἐπιγρ. ἀρ. 11) ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου μόνον ταῦτα:

(12) ετους ͵ζιε (=μ, χ. 1507)

Πλὴν δὲ τῶν χαραγμάτων τούτων κατάκεινται ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Γυμνασίου τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐνεπίγραφοι πλάκες δύο, ἔχουσαι τὰ γράμματα ἀναγεγλυμμένα, αἱ ἑξῆς:

(13) † ἐνθάδε κεῖται τῆς Αττικῆς ὁ γόνος
κλάδος εὐγενὴς ἐξ εὐγενῶν γονέων
Λεονάρδος τοὔνομα Κουτρικᾶς τε τοὐπίκλην
πολλοῖς δὲ διαπρέπων καὶ λαμπροῖς δώροις
φύσεώς τε σύναμα τοῖς ἀπὸ τρόπων
γάμῳ προσωμίλησεν εὐγενεστέρᾳ
συζύγῳ κοσμίᾳ τε καὶ σεμνοτάτῃ
κυρίᾳ Κασιοὺ (1) θυγατρὶ τοῦ Ματθαίου
ἐκ τ' ἐκλάμπρου γένους τῶν Γασπαρέων.
Ὅσοι γοῦν ἐγκύπτετε τοῖσδε τοῖς στίχοις
εὔχεσθε πρὸς κύριον ὑπὲρ ψυχι-
κῆς ἀναπαύσεως καὶ σωτηρίας.
Ἐκοιμήθη ἐν ἔτει ΑΨΟΓ μηνὶ Δεκεμβρίῳ Γ΄.

(1) Κατὰ παραφθορὰν ἀπὸ τοῦ Κασσάνδρα· οὕτω παρ' Ἀθηναίοις Ἀθθίτσα ἀντὶ Ἀτθίς, Κοῦζα ἀντὶ Κρέουσα, Κλείνω ἀντὶ Κλειὼ κἄλ.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς πλακὸς εἶνε ἀναγεγλυμμένος ὁ δικέφαλος αὐτοκρατορικὸς ἀετὸς σύμβολον πασῶν τῶν ἀν' Ἑλλάδα εὐγενῶν οἴκων (1) δεῖγμα κενοδοξίας ἀλογίστου ἐν χρόνοις δουλείας θηριώδους. Ὁ Λεονάρδος δὲ οὗτος Κουτρικᾶς (2) πιθανῶς πατὴρ, ἀναμφιβόλως δὲ ἐγένετο συγγενὴς πρεσβύτερος τοῦ διασήμου φιλολόγου Παναγιώτου Κοδρικᾶ τοῦ Ἀθηναίου γεννηθέντος μὲν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀποθανόντος δὲ τῷ 1827 (3).

Ἐπὶ τεμαχίου δέ τινος πλακὸς ἀναγιγνώσκονται τάδε:

(13) (Ἐνθάδε κεῖ)ται Τερέζα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ.

+ Є T̄ , S T̄ · Ō Θ̄ A $\overset{O}{\Pi}$ K T̄ K O $\overset{M}{C}$
M̄ ɸ Є B P Δ̄ I N̄ Δ̄ K O N T̄
K A N A C T A C Ѡ K I Ѡ̄
Δ P Ȣ Γ Γ A P I O C T O ɸ I Λ
T A T Ō H M̂ T Є K N̄ Є K
C V N ɸ O N Ȣ Є K T I C A M . .
T O X Π A N C Є Π T O N N A . .

(1) Ἴδε τὴν ἐν τῷ οὐδῷ τοῦ ναοῦ τῆς Καισαριανῆς ἐπιτυμβίαν πλάκα τοῦ Σωτηριανοῦ Ἀλεξάνδρου (Γέροντα) φέρουσαν τὸν δικέφαλον ἀετὸν, ὃν φέρει ὑπὲρ τὴν θύραν καὶ ὁ ἄλλοτε μέγα δυνάμενος οἶκος τῶν Μπενάκιδων ἐν Καλάμαις.

(2) Τοῦ θανάτου αὐτοῦ μνημονεύει καὶ ἐπιγραφή τις ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Θησείου ἡ ἑξῆς: «1773 απεθανε ο λεονάρδο(ς) Κουτρικᾶς».

(3) Ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς δὲν ἠρέσκετο, φαίνεται, εἰς τὸ Κουτρικᾶς ἔχον παραγωγὴν τὸ ὄνομα κούτρα (κεκαρμένη καὶ μωρὰ κεφαλὴ) καὶ μικρὰ μεταβαλὼν ἔδωκεν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς ἔτυμον τὸν Κόδρον, ὅπως οἱ Χαλκοκανδύλαι μετέβαλον τὸ ἀληθὲς καὶ γνήσιον Ἀθηναϊκὸν ὄνομα αὐτῶν τὸ ἔχον δεύτερον συνθετικὸν τὸ κανδύλι, ὡς εἴπομεν ἤδη. Ἐν ἐπιγραφῇ τινι ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ Θησείου ἀναγιγνώσκεται: «1619 Γιαννάκος Κουτρικᾶς», οὗτινος ἀπόγονοι βεβαίως ἦσαν καὶ ὁ Λεονάρδος καὶ ὁ Παναγιώτης.

ΤȢΑΓΙȢΙω̄ΤȢΒΑΠ.....
ΟΡΙCΑΝΤΚΠΡΟCΤΑΞ...
ΠΑΝΤΑΤΑVΠΑΡΧΟΝ..
ΗΜωΝΑVΤΟΝΤЄΤΟ..
..ωΝΑΔЄΛΦωΝ....
...ΝΗΜΟCV...
.....ΑVΤ..

† Ἔτ[ους] ,ϛτοθ΄ ἀπὸ κτ[ίσεως] κόσμ[ου],
μ[ηνὸς] Φεβρ[ουαρίου] δ΄, ἰν[δικτιῶνος] δ΄, Κ[ω]ν[σ]τ[αντῖνος]
κ[αὶ] Ἀναστασὼ κ[αὶ] Ἰω[άννης]
δρουγγάριος τὸ φίλ-
τατ[ον] ἡμ[ῶν] τέκν[ον] ἐκ
συνφ[ώ]νου ἐκτίσαμ[εν]
τὸ[ν] πάνσεπτον ναὸν
τοῦ ἁγίου Ἰω[άννου] τοῦ Βαπ[τιστοῦ],
ὁρίσαντ[ες] κ[αὶ] προςτάξ[αντες]
πάντα τὰ ὑπάρχον[τα]
ἡμῶν αὐτ[ῶ]ν τε το . . . ;
[καὶ ;] τῶν ἀδελφῶν [ἡμῶν ;]
[εἰς μ]νημόσυ[νον]
[ἡμῶν τε καὶ ;] αὐτ[ῶν].

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐποίησέ μοι γνωστὴν ὁ λόγιος φίλος Ἰωάννης Θεοδότου, ὅς καὶ ἔσχε τὴν ἀξιέπαινον πρόνοιαν τῆς ἐκ τοῦ παντελοῦς ἀφανισμοῦ διασώσεως αὐτῆς. Εὑρέθη δὲ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ἐκ βάθρων αὐτῶν κατεσκαμμένου ἤδη ναοῦ *τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου*, τοῦ κοινῶς ποτε *Μαγγούτη* ἐπιλεγομένου.

Ὁ ναὸς οὗτος, οὗ τὰ τειχία ἵσταντο ἔτι τῷ 1834, ὅτε τὸ πρῶτον ἀφικόμην εἰς Ἀθήνας, ἔκειτο ἐν τοῖς προςαρκτίοις προθύροις τοῦ ἁγιοταφιτικοῦ μετοχίου τῶν *ἁγίων Ἀναργύρων* δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ. Ἔστι δὲ ἡ ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ λίθου ὑποφαίου μήκους μὲν 0,45 μ., πλάτους δὲ 0,31, ἠκρωτηριασμένη δ᾽ ὀλίγον ἐν τῇ δεξιᾷ-

θεν πλευρᾷ καὶ ὑποκάτωθεν, καὶ ἀπετέθη πρὸς φύλαξιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ εἰρημένου μετοχίου.

Τὸ ἐν αὐτῇ σεσημασμένον 6379 ἔτος τῆς κοσμογονίας προςπίπτει τῷ 871 σωτηρίῳ, ἐξ οὗ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ εἰρημένος ναὸς ὑπῆρχεν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἄστει τῆς σεμνῆς Παλλάδος ἀρχαιοτέρων ἱδρυμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐν πᾶσι δὲ σχεδὸν τοῖς στίχοις, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἐγένετο χρῆσις τοῦ ἰδιοτύπου τῆς βυζαντιακῆς γραφῆς, δηλονότι τοῦ συγκεκομμένου τῶν λέξεων. Οὕτως ἐν παραδείγματι, αἱ λέξεις αἱ παρ' ἐμοῦ ὁλογράφως ἀποδιδόμεναι ἐν τῷ διὰ μικρῶν χαρακτήρων ἀντιγράφῳ φέρουσιν ἄνωθεν τὰ τῆς συγκοπῆς εἴτε συμπτύξεως συνήθη τοῖς Βυζαντινοῖς σημεῖα, ἤτοι κεραίας πῇ μὲν καμπύλας, ὡς ἐν τῇ πληθυντικῇ γενικῇ: *Ἡμῶν* (στίχ. 5), πῇ δὲ εὐθείας, ὡς ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς· μόνον δὲ τὸ Κ ἐν τῷ μορίῳ *Καί*, σημεῖον τῆς συμπτύξεως ἔχει κεραίαν ἐγκαρσίως τὸ κάτω κέρας αὐτοῦ διατέμνουσαν. Σημειωτέα δὲ καὶ τὰ ἐν στίχ. 2, 6 καὶ 11 διὰ τοῦ Ο ἀντὶ Ω πλημμελῶς κεχαραγμένα, ὡς καὶ ἐν στίχ. 7, ἔνθα ἐξ ἀβλεψίας ἢ καὶ ἀμαθείας τοῦ γλύπτου ἐχαράχθη ἐν τῷ ἄρθρῳ Χ ἀντὶ Ν.

Ἡ δὲ ἐν στίχ. 4 φερομένη προσωνυμία: *Δρουγγάριος* ἐστὶ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος δηλωτική, παραχθεῖσα ἐκ τοῦ: *Δροῦγγος*, ἐξ οὗ καὶ ἐπίρρημα ἐπλάσθη: *Δρουγγιστί*, τουτέστι κατὰ δρούγγους παρατάττεσθαι. Περὶ τούτων λοιπὸν Λέων ὁ Σοφὸς ἐν τοῖς *Τακτικοῖς* αὐτοῦ λέγει: «*Πρώτη κεφαλὴ ὁ στρατηγός, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ μεράρχαι καὶ τουρμάχαι, εἶτα δρουγγάριοι*» [Διάτ. Δ', ς'.]. Καί: «*Δρουγγάριος δὲ λέγεται ὁ μιᾶς μοίρας ἄρχων, ἥτις ὑπὸ τοῦ μέρους τοῦ τουρμάρχου τάσσεται· Μέρος γάρ ἐστιν ἡ τούρμα, τὸ ἐκ τριῶν μοιρῶν, ἤγουν δρούγγων, συγκείμενον ἄθροισμα. Μοῖρα δέ ἐστιν, ἤτοι δροῦγγος, τὸ ἐκ ταγμάτων, ἤτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομήτων συγκείμενον πλῆθος*» [Αὐτόθι θ'.—Πρβλ. καὶ Μαυρικίου *Στρατηγικ.* λόγ. Α', κεφ. γ'.]. Ἀλλὰ καὶ ὁ στόλαρχος ἐλέγετο: *Μέγας δρουγγάριος* ἢ καὶ ἁπλῶς *Δρουγγάριος τοῦ βασιλικοῦ στόλου* ἢ *τοῦ πλωΐμου*, ὡς καὶ ὁ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων φρούραρχος: *Μέγας* ἢ καὶ ἁπλῶς *Δρουγγάριος τῆς βίγλης* (ἐκ τοῦ λατιν. *Vigilia*).

Ὁδοῦ δὲ πάρεργον σημειούσθω, ὅτι ἡ ἐν σελ. 523 τοῦ προηγουμένου τόμου δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει Πατρῶν ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐκδέδοται τὸ πρῶτον ἐν τῷ πολυτίμῳ συγ-

γράμματι: *Expédition scientifique de Morée*, ἐξ οὗ μετείληφεν αὐτὴν καὶ ὁ A. Kirchhoff ἐν τῷ *Corp. inscr. Graec.* τόμ. Δ', σελ. 356, ἀριθ. 8776.

ΑΡΓΟΥΣ ΚΑΙ ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΠΑΛΑΙΟΙ ΙΕΡΑΡΧΑΙ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ.

Τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις τοῦ *Δελτίου* παρατιθέμεθα ἐπιτετμημένην περιγραφὴν χειρογράφου τεύχους ἐξ ὧν κέκτηται ὁ ἀπό τινος χρόνου εἰς Ἀθήνας μετοικήσας ἀρχαῖος ἐν Ζακύνθῳ τυπογράφος κ. Σέργιος Χ. Ῥαφτάνης. Ἐν τῷ χειρογράφῳ τούτῳ ἀνεκαλύψαμεν σειρὰν ὅλην εἴκοσι καὶ τριῶν ἱεραρχῶν τῆς ἐπαρχίας Ἄργους, τῶν πάντων, πλὴν τριῶν, ἀγνώστων. Ἐκ δὲ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης παρωρμήθημεν εἴς τε τοῦ χειρογράφου τὴν περιγραφὴν καὶ τῆς τῶν ἱεραρχῶν ἀναγραφῆς τὴν δημοσίευσιν, μικρὰν οὕτω παρέχοντες συμβολὴν τῷ ἐγχειρήσοντί ποτε τὴν τοπικὴν τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου ἱστορίαν συντάξαι.

Καὶ πρόπαλαι μὲν τὸ Ἄργος ἦν ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Κορίνθου μητροπολίτην· ἐν ἔτει δὲ 1166 προςετέθη αὐτῇ καὶ τὸ Ναύπλιον διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὡς ἐν τῇ δημοσιευομένῃ ἀναγραφῇ σημειοῦται. Μικρῷ δὲ ὕστερον, ἤτοι τῷ 1189, εἰς μητρόπολιν ἀνέδειξεν αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος. Πάντες τοίνυν οἱ ἐν τῇ ἀναγραφῇ καταλελεγμένοι ἱεράρχαι προέστησαν ἐκ διαδοχῆς ταύτης τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ διακοσιετηρίδα ὡς ἔγγιστα, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ι' ἕως τέλους τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐκ τῆς ἐμφερομένης τῶν χρόνων σημασίας συνάγεται. Ἐκ τούτων δὲ ὁ πρῶτος Πέτρος, ὁ καὶ ἐν ἁγίοις ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας γεραιρόμενος τῇ γ' Μαΐου, ἦν ἐν τοῖς χρόνοις Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, κατὰ τὰ ἐν τῇ ἀναγραφῇ σημειούμενα. Κατὰ δὲ τὸν *Συναξαριστήν*, ὁ τὸ τηνικαῦτα τοὺς οἴακας τοῦ οἰκουμενικοῦ

θρόνον διθύνων Νικόλαος ὁ Ἰταλός (1), ὁ καὶ ἄλλως *Μυστικὸς* ἐπιλεγόμενος, ὡς σύμβουλος χρηματίσας τοῦ βασιλέως, τὴν ἀρετὴν θαυμάζων τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν λογιότητα διὰ σπουδῆς εἶχεν ἀρχιερέα αὐτὸν ἀναδεῖξαι. Ὁ δέ, τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπαναινόμενος, καὶ τὸν ἐπικείμενον πατριάρχην ὑπεκκλίνων ἀπέρχεται εἰς Κόρινθον μετὰ Παύλου τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ, ἱεράρχου ὄντος τῆς ἐπαρχίας ταύτης, κἀκεῖ διήνυσεν ἱκανὸν χρόνον ἡσυχάζων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ταῖς τῶν Ἀργείων καὶ Ναυπλιέων θερμαῖς δεήσεσιν ἐνδοὺς ἔστερξε τὴν ποιμαντορίαν αὐτῶν ἀναδέξασθαι ἀντὶ τοῦ τελευτήσαντος ἐπισκόπου. Πλὴν ἀλλ' ἀσυμβίβαστον δοκεῖ χρονικῶς τὸ ἐν τῇ αὐτῇ ἀναγραφῇ σημειούμενον, ὅτι παρῆν οὗτος ἐν τῇ λεγομένῃ Α' καὶ Β' οἰκουμενικῇ Συνόδῳ· τοῦτο μέν, διότι ἡ Σύνοδος αὕτη συνεκροτήθη τῷ 879 ἔτει, ὁπότε οὐκ ἐτύγχανε προκεχειρισμένος ἐπίσκοπος· τοῦτο δέ, διότι ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* αὐτῆς οὐκ ἐμφέρεται μετὰ τῶν ἄλλων ἱεραρχῶν ὑπογεγραμμένος (2). Παρατιθέμεθα δ' ἐνταῦθα καὶ τὸ περὶ τοῦ τιμίου λειψάνου αὐτοῦ ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ *Συντόμου Χρονικοῦ*, τοῦ συνημμένως τῇ τοῦ Δούκα *Βυζαντινῇ Ἱστορίᾳ* ἐκδεδομένου, οὕτως ἔχον: «*Τῷ ,ϛϡκθ' ἔτει* (+1421), *νεμήσει ιδ', Ἰανουαρίου κα', ἡμέρᾳ γ', Σιγουντονάνης ἐπίσκοπος Λατίνων μετεκόμισε τὰ τίμια λείψανα τοῦ ὁσιωτάτου Πέτρου ἐπισκόπου Ναυπλίου καὶ Ἄργους ἀπὸ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ναυπλίου. Φασὶ δὲ οἱ ἐκεῖσε εὑρεθέντες, ὅτι ὅταν ἤνοιξαν τὸν ἅγιον τάφον ἐκεῖνον, ἐγένετο σεισμὸς ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἐξῆλθεν εὐωδία πλείστη καὶ ἐπλήρωσε τὸν χῶρον καὶ τὸν ἀέρα· καὶ ὁ τάφος πεπληρωμένος φωτός, καὶ τὰ τίμια λείψανα σεμνῶς κατακείμενα· ἃ καὶ λαβόμενοι τινὲς τῶν πιστῶν ἐγίνοντο πλεῖσται ἰάσεις*» (3). Τοῦ ὁσίου τούτου ἀνδρὸς σώζεται

(1) Ἰταλὸν αὐτὸν λέγει, ὡς ἐκ τῶν Ἰταλιωτῶν Ἑλλήνων ἕλκοντα ἴσως τὸ γένος. Ὅθεν καὶ Ἐφραίμιος ὁ χρονογράφος τοιάδε περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ [ϛ 10032—36]:

Ἀρχιθύτης δέδεικτο τῆς Βυζαντίδος
Ἀνὴρ μοναχός, εὐλαβής, σοφὸς μέγας,
Κλῆσιν μὲν Νικόλαος, ἄξιος θρόνου,
Μυστικὸς ἀξίαν δὲ πρόσθεν τυγχάνων,
Ἐκφὺς Ἰταλῶν, εὐφυὴς περὶ λόγους.

Ἐπατριάρχησε δὲ τῷ 895—906, καὶ αὖθις τῷ 911—925.

(2) Ὅρα Σπυρίδ. Μήλια *Συνόδ. Συλλογήν*, τόμ. Β', σελ. 929.

(3) Σελ. 198 τῆς ἐν Παρισ. ἐκδ.

Λόγος εἰς τοὺς ἁγίους ἐνδόξους καὶ θαυματουργοὺς Ἀναργύρους Κοσμᾶν καὶ Δαμιανόν, οὗ ἡ ἀρχή: «*Ἀστέρες μὲν αἰσθητοὶ τῷ στερεώματι προδεικνύμενοι πρὸς θέαμα κινοῦσι μέγα.*», παρ' Ἀλλατίῳ μνημονευόμενος (1), ἀνέκδοτος δ' ἔτι ὅσον ἡμεῖς οἴδαμεν. Καὶ ἕτερος δὲ λόγος αὐτοῦ φέρεται ἐν χειρογράφῳ τεύχει τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀριθ. 209, ἐπιγεγραμμένος: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Πέτρου ἐπισκόπου Ἀργείων Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Ἄνναν τὴν μητέραν* [γρ. *μητέρα*] *τῆς Θεοτόκου*· οὗ ἡ ἀρχή: «*Τῶν τοῖς μεγάλοις* [γρ. *τῆς μεγάλης*] *Ἄννης μέλων* [γρ. *μέλλων*] *ἐπαίνων ἐπιχειρεῖν δέδοικα μὴ θράσους ὑπολάβω γραφὴν ὡς τοῖς ἀνεφύκτοις* [γρ. *ἀνεφίκτοις*] *κατατολμῶν καὶ ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ἐπεκτεινόμενος δύναμιν*». Ἀλλ' ἀτυχῶς ὀλίγιστά εἰσι τὰ ἐκ τῆς ἀρχῆς περισωθέντα, ἀπολομένων τῶν λοιπῶν σὺν τοῖς τελευταίοις φύλλοις τοῦ χειρογράφου. Σημειωτέον δὲ ὅτι συνέχεάν τινες τοῦτον πρὸς ἕτερον ὁμώνυμον καὶ σύγχρονον αὐτῷ, Πέτρον τὸν Σικελιώτην, ἱστορίαν τῆς τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιανῶν λεγομένων αἱρέσεως συγγεγραφότα καὶ τρεῖς κατ' αὐτῶν Λόγους (2). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου. Περὶ δὲ τῶν εὐαριθμήτων ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων γνωστῶν ἐπισκόπων τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τουτέστι τῶν πρὸ τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος καὶ τῶν μετὰ τὴν ΙΒ', παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τοῦ Μιχ. Λεκυιήνου τὴν *Χριστιανικὴν Ἀνατολὴν* (3).

Τὸ τοίνυν χειρόγραφον, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐστὶ σχήματος ὀγδόου ἐκ φύλλων συγκείμενον 449, γεγραμμένον δὲ περὶ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα. Περιέχονται δ' ἐν αὐτῷ τάδε:

α') *Ἔπη ἐκ τῶν Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ΝΗ'.*

β') *Βασιλείου τοῦ μεγάλου Πρὸς Γρηγόριον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Περὶ θείας οὐσίας καὶ ὑποστάσεως* (4).

γ') *Βίος τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγίου καὶ ἀοιδίμου πατρὸς ἡμῶν Σταυρακίου ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ καὶ σκευοφύλακος τῆς*

(1) Ἐν τῇ *Περὶ τῶν Συμεώνων καὶ τῶν αὐτοῖς συγγραφέντων Διατριβῇ*, σελ. 83.

(2) Ἴδε Migne *Ἑλλην. Πατρολογ.* τόμ. ΡΔ', σελ. 1231 ἐφ.

(3) *Le Quien Oriens Christianus*, τόμ. Β', σελ. 183 ἐφ.

(4) Ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω: *Περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως* [ὅρα τοῦ θείου πατρὸς Ἐπιστολ. ΛΗ'.]. Ἐν δὲ τῇ τοῦ χειρογράφου ᾤᾳ ἐσημειώσατο ὁ ἀντιγραφεὺς διὰ κινναβάρεως ταῦτα: *Ὁ Λόγος οὗτος πάνυ διηκριβωμένως θεολογεῖ τὰ κοινὰ καὶ ἴδια τῶν τριῶν ἁγίων ὑποστάσεων.*

ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπλοίου (sic), *παρὰ Ἰωάννου τοῦ Ζυγομαλᾶ, ῥήτορος τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, τῷ συντετμημένῳ συνταχθεὶς λόγῳ* (Τοῦτό ἐστι νεωτέρας χειρὸς γραφή, καὶ ἴσως αὐτοῦ τούτου τοῦ Ζυγομαλᾶ, οὗ κτῆμα ὑπῆρχε πιθανῶς καὶ τὸ βιβλίον). Ἄρχεται: *Ἔκτοτε μέν, ὦ φίλη πατρὶς καὶ αἰδέσιμος, ἡνίκα μοι ἡ ἄελπτος ἐκείνη καὶ πέρα δεινῶν φωνὴ τὴν τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἐγνώρισε τελευτήν, ἥ μου καὶ τὴν καρδίαν ξίφους διῆλθε δίκην*, κτλ.—Τελευτᾷ: *οὗ γένοιτο τυχεῖν πάντας ἡμᾶς ταῖς τε ἁγίαις εὐχαῖς ἐλέει δὲ καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμή τε καὶ προσκύνησις ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

δ') *Διάλογος Θεοδώρου ἐπισκόπου Καρῶν τὸ ἐπίκλην Ἀβουκαρᾶ γενόμενος πρὸς τὸν τοῦ δρόμου* (1) *Ἐμέσης, αἰτησάμενον ἀπόδειξιν ἀποδοθῆναι αὐτῷ ἀπὸ λογισμοῦ Ὅτι ἔστι Θεός*, κτλ.

ε') *Ἀριστοτέλους Περὶ ψυχῆς τὸ Α' καὶ Β'*. (Ἐκ τοῦ Α' εἰσὶ δύο φύλλα ἀπεσχισμένα).

ς') *Τὰ ὀνόματα, τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ συνοδικῷ γεγραμμένα* κτλ. (Τοῦτό ἐστι τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον).

ζ') *Ἐπιστολαὶ τοῦ Λακαπηνοῦ ΙΔ'* (2) (Ἡ τελευταία ἐστὶν ἀτελής).

η') *Ἔκθεσις νέα ὅπως γράφει νῦν ὁ πατριάρχης τῷ πάπᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς πατριάρχαις καὶ ἀρχιεπισκόποις·* κτλ.

(1) Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ συγγράμματος τούτου, τῶν κριτικῶν τις ἡμαρτημένην, ὡς ἔοικεν, ἐκλαβὼν τὴν γραφὴν ταύτην, ἑτέραν ἐξ εἰκασίας προὔτεινε, τὴν: *Θρόνου*, τουτέστι τοῦ ἐπισκοπικοῦ τῆς Ἐμέσης [ὅρα Migne *Ἑλλην. Πατρολογ.* τόμ. ϞΖ', σελ. 1449 ὑποσημ.]. Ἀλλ' ἡ εἰκασία πάνυ ἀστόχως ἐξενήνεκται. Τῶν ἀτοπωτάτων γάρ ἐστιν ἄντικρυς τὸ ὑπολαβεῖν ἐπίσκοπον ἄνδρα παρ' ἐπισκόπου ἑτέρου ἀπόδειξιν αἰτεῖσθαι, καὶ δὴ ἀπὸ λογισμοῦ, *Ὅτι ἔστι Θεός*. Ἡ γραφὴ ἔχει ὑγιῶς καὶ οὐδαμῶς δεῖται θεραπείας, ἅτε ἐννοοῦσα τὸν τὴν ἐπιστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ δημοσίου δρόμου ἐπιτετραμμένον, τοῦθ' ὅπερ ἦν πολιτικὸν ἀξίωμα ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, ἔχον καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀνώτατον προϊστάμενον, ὃς ἐκαλεῖτο: *Λογοθέτης τοῦ Δρόμου*, ἀναλογῶν πως τῷ καθ' ἡμᾶς: *Γενικὸς διευθυντὴς τῶν ταχυδρομείων*.

(2) Τοῦ Γεωργίου δηλαδὴ (περὶ τὸ 1350), περὶ οὗ καὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ὅρα Ἀλλατίου τὴν *Περὶ τῶν Γεωργίων καὶ τῶν αὐτοῖς συγγραφέντων Διατριβὴν* παρὰ Φαβρικίῳ [*Ἑλλην. Βιβλιοθ.* τόμ. Ι', σελ. 700].

θ') *Εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ἐπιγραφαὶ διὰ στίχων* (Ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:).

Σταυροῖ **Πέτρον** *κύμβαχον ἐν Ῥώμῃ Νέρων.*
Ῥώμῃ ξίφει θνήσκοντα τὸν **Παῦλον** *βλέπει.*
Εἰρηνικῷ τέθνηκε **Λουκᾶς** *ἐν τέλει.*
Ζωῆς ὕπνον πρύτανιν ὑπνοῖ **Ματθαῖος.**
Μάρκον *θανατοῖ δῆμος Ἀλεξανδρέων.*
Καὶ μὴ θανὼν ζῇ καὶ θανὼν **Ἰωάννης.**
Σταυροῦσί τε τρεῖς ἄνδρες ὁμῶς **Ἀνδρέαν.**
Νεκροῦσι λόγχαι τὸν **Θωμᾶν** *ἐν Ἰνδίᾳ.*
Βαρθολομαῖος *σταυρικῷ θνήσκει πάθει.*
Καὶ τὸν **Σίμωνα** *σταυρὸς ἐξάγει βίον.*
Μάχαιρα τέμνει τοὺς **Ἰακώβου** *δρόμους.*
Ἴσον Πέτρῳ δίδωσι **Φίλιππος** *μόρον* (1).

ι') *Μαξίμου τοῦ Πλανούδη στίχοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ὃν ἀνήγειρεν ἡ Πρωτοβεστιαρία* (Εἰσὶ στίχοι ἡρωελεγεῖοι 18) (2).

ια') *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό* (Ἰαμβικοὶ 35).

ιβ') *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό* (Ἰαμβικοὶ 46).

ιγ') *Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ἐπιτάφιοι* (Ἰαμβικοὶ 26).

ιδ') *Τοῦ αὐτοῦ στίχοι εἰς τὴν ὑπόκρισιν* (Ἡρωελεγεῖοι 14).

ιε') *Τοῦ αὐτοῦ στίχοι πολιτικοί* (Οἱ πάντες 32, ὧν οἱ τελευταῖοι 4 ἐφθαρμένοι).

Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ χειρόγραφον. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ἀναγραφή:

(1) Οἱ στίχοι οὗτοί εἰσιν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Εὐχαΐτων Ἰωάννου τοῦ Μαυρόποδος ποιηθέντων ἰάμβων *εἰς πίνακας μεγάλους τῶν ἑορτῶν*, οὓς πρῶτος ἐξέδωκε Ματθαῖος ὁ Βοῦστος ἐν Ἐτώνῃ τῷ 1610, καθ' ἡμᾶς δὲ καὶ ὁ Migne ἐν τόμῳ ΡΚ' σελ. 1120-200 τῆς *Ἑλλην. Πατρολογίας*. Μετεχδοῦναι δ' αὐτοὺς ἔγνων ὡς παρέχοντας ἐνιαχοῦ γραφὴν διάφορον.

(2) Ὁ μὲν ναός, ὃν ὁ Παχυμέρης μοναστήριον καλεῖ [Εἰς *Ἀνδρόν. Παλαιολ.* Α', λα'], ἔκειτο ἐν τόπῳ τῆς Κωνστ]λεως *Κρίσει* καλουμένῳ· ἡ δὲ Πρωτοβεστιαρία, ὀνόματι Θεοδώρα, ἦν θυγάτηρ μὲν Ἰωάννου Κανταχουζηνοῦ, ἀνεψιὰ δ' ἐξ ἀδελφῆς Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου, καὶ σύζυγος Ἰωάννου Ῥαοὺλ τοῦ πρωτοβεστιαρίου, ὅθεν καὶ Πρωτοβεστιαρία καὶ Κανταχουζηνὴ καὶ Παλαιολογίνα ἐπωνομάζετο. Σημειωτέον δέ, ὅτι οἱ ὑπὸ στοιχ. ι'—ιδ' στίχοι ἐκδέδονται ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς Δουκαγγίου ἐν ταῖς εἰς τὸ τοῦ Ζωναρᾶ *Χρονικὸν* σημειώσεσιν αὐτοῦ [τόμ. Β', σελ. 35. Paris· ἐκ τοῦ καλουμένου Θουανείου κώδικος ληφθέντες. Ἐκ τούτου δὲ μετελήφθησαν καὶ ὑπ' Ἀνσ. τοῦ Βανδουρίου ἐν τῷ Imper. Oriental. τόμ. Α', μέρ. γ', σελ. 150.

Τὰ ὀνόματα, τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ συνοδικῷ (1) γεγραμμένα τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων ἡμῶν Ναυπλοίου (sic) καὶ Ἄργους εἰσὶ ταῦται

Πέτρος. Κωνσταντῖνος. Χριστοφόρος. Πέτρος. Ἰωάννης. Νικόλαος. Σισίνιος. Ἀνδρέας. Θεόδωρος. Σισίνιος. Πέτρος. Βασίλειος. Θεοφύλακτος. Σισίνιος. Γρηγόριος. Νικόλαος, ὁ καὶ κτήτωρ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Ἰωάννης, ὁ καὶ κτήτωρ τῆς νέας (2). *Γρηγόριος. Κωνσταντῖνος. Θεόδωρος. Λέων. Νικήτας. Ἰωάννης, ὁ ἀναβιβασθεὶς μητροπολίτης ἡμῶν Ναυπλοίου καὶ Ἄργους.*

Ὁ μὲν Λέων ἔκτισε τὸ μοναστήριον τῆς Νέας μονῆς, βασιλεύοντος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τῷ ,ςχνβ' ἔτει (+1144) (3).

Ὁ δὲ Νικήτας διὰ χρυσοβούλ[λ]ων γραμμάτων τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἔλαβε τὸ πρακτικὸν τῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς Ναυπλοίου καὶ Ἄργους τῷ ,ςχοδ' ἔτει (+1166).

(1) Συνοδικὸν ὁ γραφεὺς ὀνομάζει ἐνταῦθα, ὡς ἔοικε, τὸν ἄλλως λεγόμενον Κώδικα τῆς μητροπόλεως εἴτε ἐπισκοπῆς.

(2) Ἐκκλησίας ὑπονοητέον νομίζω, οὐχὶ: *μονῆς*, ἧς κτήτωρ ἀναφέρεται κατωτέρω ὁ Λέων.

(3) Τὸ μὲν ἔτος τοῦτό ἐστι τὸ πρῶτον τῆς τοῦ Μανουὴλ βασιλείας· ἡ δὲ μονή, ἣν ὁ καθηγητὴς κ. Ζήσιος περιέγραψεν ἐν τῷ *Δελτίῳ* [τόμ. Α', σελ. 522], ἐκδοὺς καὶ τὴν σωζομένην τοῦ κτήτορος ἐπιγραφήν, χρόνον φέρουσαν τὸ ,ςχνζ' (+1149), τανῦν *Ἁγία μονὴ* καλουμένη καὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τιμωμένη, κεῖται βορειανατολικῶς τοῦ Ναυπλίου ἐν ἀποστάσει ἡμισείας ὥρας περίπου. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Λέων καὶ οὐχ ἕτερός ἐστιν ὁ καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸ 1156 συγκροτηθείσῃ ἐν Κωνστ/πόλει Συνόδῳ κατὰ τοῦ ὑποψηφίου πατριάρχου Ἀντιοχείας Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου παραστάς, ὡς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς αὐτῆς ἀναγράφεται [Ὅρα τοῦ σοφοῦ καρδινάλεως Ἀγγ. Μαΐου Spicileg. Roman. τόμ. Ι', σελ. 62]. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν τὸ Ἄργος μητρόπολις ἀνεδέδειχτο, ὀρθῶς ἔχει ἐν τῷ χειρογράφῳ (Ὅρα κατωτέρω), καὶ μάτην ὁ Λεκυιῆνος ἐπειράθη ἀναγαγεῖν τὸ γεγονὸς εἰς τοὺς χρόνους Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου· πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ ἀβλεψίας τοῦ ἀντιγραφέως ἐγράφη τὸ ,ςφϞζ' ἀντὶ τοῦ ,ςχϞζ', ὅπως ἔχει ἐνταῦθα. Τοὐντεῦθεν ἄρα διορθωτέος ἐστὶν ὁ ἐν ἁπάσαις ταῖς μέχρι τοῦ νῦν γενομέναις ἐκδόσεσι τῶν διαφόρων *Ἐκθέσεων τῆς τάξεως τῶν μητροπολιτικῶν κλπ. θρόνων* ἡμαρτημένως φερόμενος χρόνος, μηδ' αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἐκδότου αὐτῶν Gust. Parthey ἐξαιρουμένου. Ἀπορίας δὲ μάλιστα ἄξιον ὅτι, εἰ καὶ τῶν ἐκδοτῶν οἱ πλείους συνεῖδον τὸ τῇ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου βασιλείᾳ ἀσυμβίβαστον τοῦ ἐν ἅπασι τοῖς χειρογράφοις σεσημασμένου χρόνου, οὐδεὶς ὅμως ὑπώπτευσεν ὅτι ἐκ γραφικοῦ παροράματος ἡμάρτηται κατὰ μίαν ἑκατοντάδα, ἤτοι ἀντὶ τοῦ χαρακτῆρος χ ἐγράφη φ. Διορθούσθω προσέτι καὶ τὸ ἀνωτέρω ἐν σελ. 32, ς. 17 τὴν προσοχὴν ἡμῶν διαφυγὸν λογιστικὸν ἁμάρτημα, ἤτοι ἀντί: *ἐπὶ διακοσιετηρίδα*

Ἀνεβιβάσθη δὲ ὁ Ἰωάννης μητροπολίτης ἡμῶν Ναυπλίου καὶ Ἄργους ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου τῷ ,ϛχϟζ' ἔτει (+1189).

Ὁ πρῶτος Πέτρος ἦν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τοῦ Μακεδόνος ἐν τῇ Α' καὶ Β' οἰκουμενικῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ, πατριαρχοῦντος κυροῦ Φωτίου, τῷ ,ϛτξε' ἔτει (+857) (1), *πατέρες πγ'* [*γρ. τπγ'*], *ὅστις ἐχειροτόνησεν ἱερέα τὸν ἅγιον Θεοδόσιον τὸν νέον*(2).

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Τοῖς δὲ τὰ πάτρια διερευνωμένοις λογίοις τῶν Ναυπλιέων καὶ Ἀργείων, καὶ μάλιστα πάντων τῷ ἐλλογίμῳ καθηγητῇ Ζησίῳ, ἀπόκειται ἡ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀναγραφῇ ταύτῃ διειλημμένων ἑτέρων δύο ἱερῶν ἱδρυμάτων περαιτέρω διαφώτισις.

ΡΩΜΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΛΑΚΑΠΗΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Ἐν σελ. 657 τοῦ Α' τόμου τοῦ *Δελτίου* τοῦδε ἐξεθέμην δι' ὀλίγων περὶ τοῦ χειρογράφου, ἐξ οὗ ἐδημοσίευσα αὐτόθι τὰς πρὸς Συμεὼν τὸν ἐξουσιαστὴν Βουλγάρων δύο ἐπιστολὰς τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. Τοῦ χειρογράφου δ' ἐκείνου οὐ πρὸ πολλοῦ ἀποσταλέντος μοι παρὰ τῆς κεκτημένης αὐτὸ σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου, τῆς ἐν Πάτμῳ, ὅπως ἐξερευνήσω αὐτὸ ἐπιστατικώτερον, καὶ τὰ παραλελυμένα καὶ συμπεφυρμένα φύλλα συναρμόσω, ἐπελαβόμην τοῦ ἔργου, καὶ τὸν μικρὸν τῆς ἀνέσεως χρόνον περὶ τούτου διατρίβων ἀνεῦρον τὴν συνέχειαν τῆς δευτέρας ἐλλιποῦς ἐπιστολῆς, καὶ ἐπιπλέον

ὡς ἔγγιστα. . . . ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ι', γραπτέον: *ἐπὶ τριακοσιετηρίδα περίπου. . . . ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Θ'.*

(1) Τὸ ἔτος τοῦτό ἐστιν οὐχὶ τὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου, περὶ ἧς ἔφθημεν ἀνωτέρω διαλαβόντες, ἀλλὰ τῆς πρώτης τοῦ μεγάλου Φωτίου πατριαρχίας τὸ πρῶτον.

(2) Ἀναχρονισμὸς φαίνεται κἀνταῦθα. Κατὰ γὰρ τὸν Συναξαριστήν, ἔζη οὗτος κατὰ τὸ 862 ἔτος [Ἴδε Αὐγούστου ζ'], τουτέστιν ὁπότε οὐκ ἦν ἔτι ὁ Πέτρος ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν.

καὶ τρίτην ἄλλην τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν αὐτὸν Συμεών. Τοσαύτην ὅμως ἐκ τῆς τοῦ χρόνου ἐπηρείας ἔπαθε λώβην τὸ πρῶτον τῆς συνεχείας φύλλον, ὥςτε σχεδὸν κατεστραμμένον ἐστίν, ὡς δεικνύουσιν ἐν τῷ τύπῳ τὰ πολλὰ χάσματα, ἐν οἷς ἐδήλωσα τὰ ἠφανισμένα διὰ στιγμῶν ἰσαρίθμων περίπου τοῖς ἐκλιποῦσι γράμμασι. Τοῖς οὖν περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους φιλοσοφοῦσιν ἀφίεται ἡ δέουσα κρίσις τῆς οἰκτρᾶς καταπτώσεως, εἰς ἣν τὸ τηνικαῦτα περιεστήκεισαν τὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἥ τε ἐκτίμησις τῆς ταπεινῆς καὶ μονονουχὶ ἱκετευτικῆς γλώσσης τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν ληστρικὸν ἄρχοντα τῶν ἐπηλύδων ἁμαξοίκων καὶ συβωτῶν.

Ἐν τούτοις δὲ οὐκ ἄτοπον οὐδ' ἄκαιρον ἡγοῦμαι προςθεῖναι ὧδε, ὅτι ἔκ τινων διδομένων ἐπέρχεταί μοι εἰκάζειν μή ποτε ὁ ἀνωνύμως συγγράψας τὴν συνέχειαν τῆς Θεοφάνους *Χρονογραφίας* εἴη Θεόδωρος ὁ Δαφνοπάτης. Ἡ εἰκασία μου δ' αὕτη στηρίζεταί πως ἐν τοῖς ἑξῆς: α') Ὅτι παρὰ Σκυλίτζῃ μνημονεύεται ὁ Δαφνοπάτης μετὰ καί τινων ἄλλων ὡς ἱστορίαν συγγράψας, μέχρι τοῦ νῦν ἄγνωστον ἡμῖν, ἀλλ' οὐδὲ χειρόγραφον γοῦν ἔν τινι τῶν βιβλιοθηκῶν σωζομένην· ἣν ὅμως ψέγει ὁ ῥηθεὶς ταῦτα λέγων: «*Ὁ γὰρ Δαφνοπάτης Θεόδωρος, Νικήτας ὁ Παφλαγών, Ἰωσὴφ Γενέσιος* (παραλείπω τοὺς λοιποὺς συντομίας χάριν), *οἰκείαν ἕκαστος ὑπόθεσιν προστησάμενος, ὁ μὲν ἔπαινον βασιλέως, ὁ δὲ ψόγον πατριάρχου, ἕτερος δὲ φίλου ἐγκώμιον, καὶ ἐν ἱστορίας σχήματι τὸν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἀποπληροῦντες σκοπόν, πόῤῥω τῆς τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν πεπτώκασι διανοίας. Ἀποτάδην γὰρ τὰ κατὰ τοὺς αὐτῶν χρόνους συνενεχθέντα καὶ μικρὸν ἄνωθεν ἱστορικῶς συγγραψάμενοι, καὶ ὁ μὲν συμπαθῶς, ὁ δὲ ἀντιπαθῶς, ὁ δὲ καὶ κατὰ χάριν, ἄλλος δὲ καὶ ὡς προςετέτακτο τὴν ἑαυτοῦ συνθεὶς ἱστορίαν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ τῶν αὐτῶν ἀφηγήσει διαφερόμενοι, ἰλίγγου καὶ ταραχῆς τοὺς ἀκροατὰς ἐμπεπλήκασιν*» (1). β') Ὅτι ὁ τῆς ἀνωτέρω ῥηθείσης συνεχείας συγγραφεὺς συνέταξε ταύτην ἐκ προστάγματος, ὡς αὐτὸς οὗτος λέγει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου, Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου· ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐτύγχανε τότε ἐν ἀξιώματι ὁ Δαφνοπάτης, ἤτοι πρωτασηκρήτης (= πρῶτος τῶν ἐξ ἀποῤῥήτων) καὶ πατρίκιος, ὀψιαίτερον δὲ καὶ τῆς πόλεως ἔπαρχος, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπιγράφει ἐν ἑτέρᾳ

(1) Ἰω. Σκυλίτζη προοίμ. ἐν Κεδρηνοῦ Συνόψ. Ἱστορ. ἐκδ. Bonn.

ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ κειμένῃ (1)· ὁ δ' αὐτός, ὡς ἔφθην ἤδη εἰπὼν ἐν τῷ Α' τόμῳ, ἔγραψε καὶ τὰς ἐκ προσώπου Ῥωμανοῦ τοῦ συμβασιλέως καὶ πενθεροῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐπιστολάς, ἐξ ὧν μόνον τὰς πρὸς τὸν Βούλγαρον Συμεὼν ἐξέδωκα. Οὐχ ὅλως ἄρα ἀπίθανον εἰς αὐτὸν τοῦτον ἀναθεῖναι τὸν αὐτοκράτορα τῆς ἱστορίας τὴν σύνταξιν· ὅς μάλιστα καὶ τὴν ὕλην παρέσχεν αὐτῷ πρὸς σύμπηξιν τοῦ ἔργου, ὡς ἐκ τοῦ προοιμίου ἐξάγεται.

γ') Αἱ τοῦ Σκυλίτζη φράσεις: *ὁ μὲν βασιλέως ἔπαινον, ὁ δὲ ψόγον πατριάρχου*, ὑπαινίττονται ἴσως, ἡ μὲν τὸν Δαφνοπάτην, ὡς ἐπαίνοις ἀφθόνοις ἐπιῤῥαίνοντα τὸν Ῥωμανὸν καὶ Κωνσταντῖνον, ἡ δὲ Νικήταν Δαβὶδ τὸν Παφλαγόνα, ὡς ἀπὸ γνώμης κακεντρεχοῦς πολλὰ τοῦ ἱερωτάτου πατριάρχου Φωτίου καταφλυαρήσαντα καὶ καταψευσάμενον, καθ' ἃ δὴ πιστούμεθα καὶ ἐξ ἄλλης αὐτοῦ συγγραφῆς, τοῦ *Βίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατριάρχου Ἰγνατίου*. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ἑτέρα φράσις τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ: *ἄλλος δὲ καὶ ὡς προσετέτακτο*, ἀναφέρεται εἰς τὸν Δαφνοπάτην μᾶλλον ἢ εἰς τὸν Γενέσιον.

δ') Καὶ τελευταῖον, ὅτι οἱ λόγοι, οὓς ὁ Ῥωμανὸς ἀπέτεινε πρὸς τὸν Συμεὼν κατὰ τὴν ἐν τῷ αἰγιαλῷ τοῦ Κοσμιδίου γενομένην συνέντευξιν αὐτῶν, ἀπαντῶσιν αὐτολεξεὶ σχεδὸν καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς. Καὶ τὸν χαρακτῆρα δὲ τοῦ λόγου ἑκατέρων παρεξετάζων πολλὴν εὑρήσει τὴν ὁμοιότητα.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς εἰκασίας μου ταύτης γνώτωσαν ὁπωσδηποτοῦν οἱ τὴν κριτικὴν τρυτάνην κατέχοντες. Ἐγὼ δὲ παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν σελ. 666 τοῦ Α' τόμου, ἔνθα διεκόπη ἡ ἐπιστολή.

Ἀθήνησιν Φεβρουαρίου μεσοῦντος 1885.

. . ου [ἐπι]βουλῆς, ἐχαρισά[μην], εἰ [δ]εῖ σὺν [Θεῷ] φάναι, τὴν ζωήν. [Διά]τοι τοῦτο, καὶ ὡς πιστὸν αὐτοῦ φύλακα καὶ ἐκδικητήν, πατέρα ἑαυτοῦ ἐπεγράψατο, καὶ κοι[νωνὸν] τῆς βασιλείας πεποίηκε. παν . . . . κινήσαντ[ος;] . . . . . . [κη]ρ[ύξαν;]τός

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ πατρικίου Θεοδώρου καὶ ἐπάρχου τοῦ Δαφνοπάτου πρός τινα τῶν φίλων αὐτοῦ γαμήλιον ἑορτὴν ἔχοντα. — *Ἐγένετό τι περὶ ἡμᾶς, ὦ φίλων θαυμασιώτατε, προςθήσω δὲ τῷ καιρῷ καὶ μυστικώτατε, ὅπερ, εἰ καί τινι ἄλλῳ, σοὶ μᾶλλον ἀνακαλύπτειν χρεών.*

με ἐκ κ. . . . . [βασι]λέ[ως], καὶ οὐχ ὡς . . . . . πω . . . ., ἀλλὰ . . . . . . καὶ κηδεμόνα π[ρο]σέλαβεν . . . . [τὴν] μάχαιραν ἐστιλβώσαμεν, οὐ . . . . . [βα]σιλέως ἀξιώματος ἀπω . . . . καὶ πόλεις, ἃς μὲν . . . . δορυαλώτους πεποιηκ. . . . . τῆς βασιλείας.ἐπιβησώμεθα . . . . ἀλλ' οὕτως ἡσύχως, ἀθορύβως, ... καὶ εἰρηνικῶς πρὸς τουτονὶ τὸν βασιλικὸν θρόνον ἀνεβιβάσθην. Διά τοι τοῦτο, οὐδὲ ξένος καὶ ἀλλότριος τοῖς εὖ φρονοῦσι λογισθείην. Ἀλλ' εἰ συνορᾶν ἐθέλεις, μία ἐμοὶ κἀκείνῳ δόξα, ὡς πατρὶ υἱῷ ἓν σῶμα καὶ μέλος διὰ τῆς τοῦ γάμου συναφείας γενόμενος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία κοινή. Μᾶλλον μὲν οὖν ἔδει τὰ σεαυτοῦ σκοπεῖν καὶ ἀναλογίζεσθαι, πῶς ἐν υἱοῦ τάξει διατελῶν (1), τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ἀποπηδήσας υἱότητος, ὥςπερ πάλαι τῆς φυσικῆς, καὶ τὴν τάξιν συγχέας, καὶ φυρμὸν ἀμφοτέρων πεποιηκώς, ὥςπερ κατὰ πατρὸς νεανιευσάμενος, ἐξ ὧν τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, ἀπεγενν[ήσω;] σκάνδαλον, βασιλέα ἑαυτὸν οὐ μόνον τοῦ ἰδίου ἀνηγόρευσας ἔθνους, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων . . . . οὐ καὶ π[ολλ]άκις σε πνευματικῶς [νουθετ]ήσαντες ἀποστῆναι τῆς τοιαύτης ἐπιφημίσεως, οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἀποδοχῆς [ἠξ]ιώθ[ημεν] παρὰ σοί, τοὐναντίον δὲ μᾶλλον . . . ροὶ ἐλογίσθημεν. Ὑπηγόρευε γὰρ ὁ . . . . . . τὸ γράμμα τῆς σῆς ἀγχινοίας, ὡς. . . . . ἐπιζητοῦντες ἀφορμὴν . . . . περὶ τοῦ τῆς βασιλείας σοι γεγρ[αμμένου] ὀνόματος, καὶ ζητῶ, τίς μᾶλλον φιλονεικίας ἀφορμὴν εὑρέσθαι σπουδάζει, ὁ μὴ μόνον ἐν τῷ ἰδίῳ ἔθνει ἀρκούμενος, ἀλλὰ καὶ τὴν μηδ' ὁπωςοῦν ἁρμόζουσαν αὐτῷ κλῆσιν σφετεριζόμενος, ἢ ὁ παραινῶν σοι καὶ συμβουλεύων τοῖς ἰδίοις ὀψωνίοις ἀρκεῖσθαι (2) καὶ μὴ περαιτέρω προβαίνειν. Πῶς δὲ οὐδὲ ἔκρινέ σου ἡ ὑψηλοτάτη καὶ δραστικὴ φρόνησις, ὡς οὐ περὶ τοῦ μηδόλως καλεῖσθαί σε βασιλέα γεγράφαμεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ σεαυτὸν γράφειν βασιλέα Ῥωμαίων, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἔξεστί σοι ποιεῖν ὃ βούλει· εἰ δὲ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐδ' ἐν αὐτῇ. Πόθεν γάρ σοι τὸ τοιοῦτον προςαρμοσθήσεται ὄνομα; ἀπὸ προγόνων; πάντως αὐτὸς γινώσκεις. Ἀλλ' ἀπὸ τυραννίδος ἢ κατασχέσεως γῆς καὶ συμφώνων ἐνόρκων; οὐκ ἔστι

(1) Ὅρα τοῦ περιοδικοῦ τοῦδε τόμ. Α', σελ. 387 ὑποσημ.

(2) Παρὰ τὸ εὐαγγελικόν· *καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν* [Λουκ. γ', 14.].

τοῦτο βασιλεία, ἀλλ' ἀπληστία· οἶδε γὰρ καὶ τὸ βίᾳ γινόμενον μὴ μένειν εἰς τὸ διηνεκές· οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι, κἂν αὐτὸς σπεύδῃς καὶ ἀγωνίζῃ ξένοις πτεροῖς οἷα κολοιὸς καλλωπίζεσθαι, ἅπερ μετὰ μικρὸν διαῤῥυέντα φανερώσουσι μὲν τὴν ἀπὸ γένους σοι προςήκουσαν κλῆσιν, τὸ δ' ἐπίπλαστον καὶ νενοθευμένον τῆς σῆς διελέγξουσι γνώμης. Πῶς δὲ καὶ δύο βασιλεῖς ἔσονται, καθὼς αὐτὸς ματαιοπονεῖς, καὶ γένει διεστηκότες, καὶ τρόποις διῃρημένοι, καὶ τιμῇ βασιλείας ὑπερκείμενοι; Μετὰ ποίων δὲ καὶ Ῥωμαίων εἰρηνεύσεις σεαυτὸν ἀποκαλῶν βασιλέα Ῥωμαίων, τούτων μὴ διῃρημένων; ὧν γάρ τις ἐστὶ κύριος, οὐκ εἰρηνεύει μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐξουσιάζει. Καὶ εἰ ἐξουσιάζειν ζητεῖς, οὐκ εἰρηνεύειν ἐπιποθεῖς.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο προςτέθεικας, ὡς πολλάκις ἀκούσαντες περὶ τούτου καὶ σιωπήσαντες, πάλιν περὶ αὐτοῦ σοι γεγράφαμεν, νῦν ἀποκρινούμεθα σὺν ἀληθείᾳ. Ἐβουλόμεθα οἴκοθεν ἐπιγνῶναί σε τὸ τοιοῦτον τῆς εἰρήνης πρόςκομμά τε καὶ σκάνδαλον, καὶ καλῶς τὸ κακὸν ἐννοήσαντα πρὸς διόρθωσιν αὐθαιρέτως ἐλθεῖν· ἐπεὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς σε κατείδομεν ἐπιμένοντα καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀνανεύοντα, τηνικαῦτα ὡρμήθημεν γράψαι σοι περὶ αὐτοῦ, ἴσως τῇ δικαίᾳ ταύτῃ ἐπιπλήξει διορθώσομέν σου τὸ σφαλλόμενον. Ἐπὶ δὲ τούτοις προςέκειντο καὶ ταῦτα, — Πῶς οὐ στενοχωρούμεθα ῥογεύοντες καὶ ἀννωνεύοντες(1) τὰ παραθαλάσσια κάστρα. — Καὶ βούλομαί σε γενόμενον σεαυτοῦ ἐπιγνῶναι, ὡς ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἐξόδους καταβαλλόμενοι ὡς ὑπὲρ τῶν οἰκείων καὶ πονοῦντες καὶ κάμνοντες, οὐκ ἔξω τι τοῦ δέοντος διαπραττόμεθα. Ἃ γὰρ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐδεσπόζετο βασιλέων, ταῦτα καὶ παρ' ἡμῶν διακρατεῖται καὶ φροντίζεται, ὥςπερ εἰ ἀλλοτρίων ἐπεμελούμεθα ἐπισφαλὲς ἦν καὶ ἐπίψογον· οἷός περ εἴ καὶ ὁ πνευματικὸς ἡμῶν ἀδελφός, τὸν μυθικὸν ἐκεῖνον ποιμένα μιμούμενος· ὃς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος τὰ ἴδια, ὡς ἐδόκει, περιποιούμενος θρέμματα, σπηλαίῳ εἰςελάσας, κἀκεῖσε ἀγρίους (sic) αἶγας εὑρών, καὶ ταύταις τροφὴν παρατιθέμενος ὡς ἂν ἡμερωτέρας ἐργάσοιτο, τῶν δὲ ἰδίων καταμελῶν, ἔλαθεν ἑαυτὸν λιμῷ μὲν θανατώσας τὰ ἴδια, ἀπο-

(1) Ἀμφότερα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐπλάσθησαν ἐκ τῶν λατιν. Erogo (ἑλλην. ἀπονέμω, δίδωμι χρήματα) καὶ Annona (=σιτηρέσιον). *Ῥογεύειν* ἄρα ἐστὶ τὸ τοὺς στρατιώτας μισθοδοτεῖν· *ἀννωνεύειν* δὲ τὸ τὰ φρούρια ἐπισιτίζειν, σιταρκεῖν.

τυχὼν δὲ καὶ τῶν αἰγῶν δι᾽ ἀγριότητα (1)· ὅπερ οἶμαι καὶ μᾶλλον τὸν πνευματικόν μου παθεῖν ἀδελφόν. Καὶ γὰρ ὁ ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις ἀσχολούμενος πράγμασι καὶ πονῶν ἐν αὐτοῖς, μείζονα τοῦ ἀπ᾽ αὐτῶν κέρδους τὴν ζημίαν ὑφίσταται.

Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τῷ παρὰ σοῦ γραφέντι ἀνταπολογούμεθα. Ἐπεὶ γὰρ ἔφησας πρέπον εἶναι τὸν μὴ κρατοῦντα παρὰ τοῦ κρατοῦντος ζητεῖν, τοῦτο ἀληθὲς ἡγούμενοι, παρὰ σοῦ τοῦ τὴν ἡμετέραν γῆν βίᾳ καὶ πολέμῳ κατέχοντος, ταύτην ἀποδοθῆναι ἡμῖν ἐπιζητοῦμεν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸν πνευματικόν μου ἀδελφὸν ἀγάπην ἐπιποθοῦμεν. Εἰ δέ γε δικαίως καὶ φιλαλήθως συλλογίσασθαι βούλει, γνώσῃ ὡς τὰ ἀλλότρια, καὶ περὶ ὧν συμφώνοις ἐνόρκοις κατεῖχου, ταῦτα μηδέποτε ἀφελέσθαι σπεύδεις τοῦ κατέχειν, οὐ κατέχεις. Ἃ γὰρ ὀψέ ποτε ἀκουσίως μέλλεις ἀποδιδόναι, τί ὡς ὑπὲρ [ο]ἰκ[είων] ἀγωνίζῃ; ἵνα μηδὲ τὸν βίον καταλύων, μνήμην ἀγαθὴν ἀπολίπῃς, ἀλλ᾽ αἰωνίζουσαν κακίαν; ἣν φεύγειν πάσῃ δυνάμει παραινῶ τῷ πεποθημένῳ μου ἀδελφῷ, καὶ ἀγαθὴν ἀκοὴν ἀντὶ πονηρᾶς τῷ βίῳ καταλιπεῖν. Τίνων γὰρ αἱ μνῆμαι μετ᾽ ἐγκωμίων ἐξᾴδονται καὶ εἰς ἀεὶ μακαρίζονται; οὐχὶ τῶν εἰρηνικῶς ζησάντων; Τίνων καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα βδελυκτὰ μέχρι τοῦ νῦν διαφημίζονται; οὐ τῶν εἰρήνην ἀπωσαμένων καὶ τὸ φιλόνεικον ἑλομένων; Διὰ ταῦτα οὖν χρή σε, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἀποθέμενον τὰ περιττὰ καὶ ἀνόνητα καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ σῶμα περιποιούμενα, ὅσον τὴν ψυχὴν διαφθείροντα, γενέσθαι ποτὲ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, δυςωπούμενος εἰ μή τι ἄλλο, ἀλλά γε τὰς ἱερὰς ταύτας καὶ θείας ἡμέρας, ἐν αἷς καὶ δαίμονες φρίσσοντες, τὸν πρὸς ἀνθρώπους διηνεκῆ καταπαύουσι πόλεμον. Τί χεῖρον τοῦ πονηροῦ, ὅς ἐστι κακίας πάσης δημιουργός; ἀλλὰ καὶ οὗτος νυνὶ φρίσσει καὶ τρέμει, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους εἰρηνευόντων ἀφίσταται. Ἔκπληξις οὖν με καὶ θάμβος κατέχουσι διενθυμούμενον, πῶς οὕτως ἀνειρηνεύτως καὶ ἐχθρωδῶς τὸ τῶν ἁγίων τούτων ἡμερῶν διέλθοις (2) στάδιον, κρεῶν μὲν ἀπεχόμενος, τῶν δὲ τοῦ ἀδελφοῦ σαρκῶν ἐμπιπλώμενος, καὶ φιλονεικίαις ἐπεντρυφῶν καὶ ἔρισι· πῶς τὴν παναγίαν καὶ ζωοποιὸν τοῦ Χριστοῦ κατόψει ἀνάστασιν, οὕτω πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπεχθῶς διακείμενος· πῶς τῆς ἀχράντου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τυθείσης σαρκὸς αὐτοῦ

(1) Ἴδε Κοραῆ *Μύθ. Αἰσωπ. Συναγ.* μῦθ. 150.
(2) Τὸ χειρόγρ.: *Διέλθοι.*

μεταλάβῃς ὅλος ὢν ἡμαγμένος, ὅλος κεκηλιδωμένος καὶ πάντοθεν κατεσπιλωμένος· ποίαις χερσὶ τὸν οὐράνιον καὶ ὑπέρλαμπρον ἐκεῖνον ὑποδέξῃ μαργαρίτην, ὅς τοὺς ἀξίως αὐτὸν μεταλαμβάνοντας δικαιοῖ, τοὺς δ' ἀναξίως ὑποδεχομένους κατακρίνει. Ἴδε, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἐπὶ ποίαν χαρὰν μέλλεις καταντῆσαι, καὶ μὴ δι' ἐπιθυμίαν παρερχομένην τῆς ἀφράστου ἐκείνης στερηθήσῃ ἀγαλλιάσεως. Μέλη ἀλλήλων ἐσμέν. Γενώμεθα διὰ τῆς εἰρηνικῆς συμβάσεως ἓν σῶμα, ἵνα καὶ συναρμολογηθῶμεν Χριστῷ τῇ πάντων κεφαλῇ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ δώροις ἔφης αὔξεσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἀγάπην, φαμέν, ὡς ἡ ἀληθὴς ἀγάπη οὔτε δώροις ἐπικήροις αὔξεται, οὔτε λοιπαῖς φιλοφρονήσεσι περικρατεῖται, ἀλλὰ μόνῃ προαιρέσει κατορθοῦται· ὡς οἵ γε δώροις τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην κτᾶσθαι σπουδάζοντες, συμμέτοχοι τῆς τοῦ Σίμωνος τοῦ μάγου κατάρας ἔσονται, ὡς τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων κτᾶσθαι οἰόμενοι. Ἐὰν οὖν αὐτὸς ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως τὴν εἰρήνην ἀσπάσῃ καὶ τὴν ἀγάπην, φανούμεθα καὶ ἡμεῖς περὶ σὲ μεγαλόδωροι, μηδενὸς φειδόμενοι τοῦ εἰς δύναμιν ἡμῖν ἥκοντος. Ὅσα μὲν οὖν διὰ τῶν πρώην μεμηνύκαμέν σοι γραμμάτων, ταῦτα καὶ διὰ τῶν νυνὶ ἐπιβεβαιοῦμεν. Εἰ μὲν ὡς ἀληθὴς χριστιανός, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς, ἀλλ' οὐχ ἕνεκέν τινος κέρδους βιωτικοῦ τὴν εἰρήνην ἐπιζητεῖς, ἀποδιδοὺς ἡμῖν τήν τε γῆν ἡμῶν πᾶσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κάστρα, γράψον ἡμῖν, καὶ ἀποστελοῦμεν ἀνθρώπους τοὺς τῷ τοιούτῳ ἔργῳ διακονήσοντας. Ἕως δ' ἂν τὰ αὐτὰ οὐκ ἀποδίδως, οὐδὲ περὶ τῶν δεόντων συμφώνων γράφεις ἡμῖν, μὴ ἔλπιζε τοιαῦτά σοι δοθῆναί ποτε παρ' ἡμῶν, πλὴν ἑκατὸν καὶ μόνα σκαραμάγγια (1) εἰς προσθήκην τῶν προτέρων στοιχημάτων. Λόγων γὰρ εἰρηνοποιῶν εἰς μέσον μὴ προκειμένων, τίς ἡ ὠφέλεια τῶν ἀποστελλομένων, ὅπου γε καὶ ἀμφοτέρων ἡμῶν αὐτοψεὶ καθομιλησάντων, οὐδὲν τῶν [εἰς] (2) εἰρήνην συντεινόντων ἐγένετο.

Ἐγὼ μὲν οὖν ἤλπιζον, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ὡς εἰ πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύσομεν καὶ ὁμονοήσομεν, ὅς ἂν ἐξ ἡμῶν προκαταλύσῃ τὸν βίον, καταλείψει τὸν ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ παίδων προνοητήν τε καὶ φύλακα καὶ δεύτερον πατέρα πνευματικόν· ἀλλ' ἐπεὶ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι οὐκ εὐδοκεῖ, οὐδ' ἡμεῖς τῇ βουλῇ αὐτοῦ ἀντιπίπτομεν. Ἐπικα-

(1) Ὅρα τὴν ἐν σελ. 664 τοῦ Α' τόμου ὑποσημείωσιν.
(2) Προςέθηκα ἀγκύλαις περικλείσας τὴν προδήλως ἐκπεσοῦσαν πρόθεσιν.

λούμεθα δὲ αὐτὸν βοηθῆσαι ἡμῖν ἐν καιρῷ θλίψεως, καὶ γενέσθαι ὑπερασπιστὴν καὶ ἀντιλήπτορα, καὶ ἐπ' αὐτὸν τὰς ἐλπίδας τιθέαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκδίκησιν ἐξαιτούμεθα.

Τῷ αὐτῷ Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας.

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐγὼ πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐπανέρχομαι, καὶ τὴν παλαιὰν εἰρήνην ζητῶν οὐκ ἀφίσταμαι. Εἰ γὰρ εἰς ὦτα μὴ λέγειν οὐκ ἀκουόντων ἡ παροιμία διακελεύεται, ἀλλ' ὁ Χριστὸς φιλάνθρωπος ὤν: *τῷ κρούοντι*, φησίν, *ἀνοιγήσεται* (1). Καὶ εἰ τὸν πολλαχῶς νουθετούμενον καὶ μὴ ὑπακούοντα καταλιμπάνειν ὁ Ἀπόστολος ἔφησεν (2), ἀλλ' ἐπιμένειν, καὶ παρακαλεῖν, καὶ ἐπιπλήττειν ὁ αὐτὸς μετὰ ταῦτα ἐπέτρεψεν (3), ἴσως ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς καὶ παρακλήσεως τὸ σπουδαζόμενον γένηται. Τούτους καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι οὐ σιωπήσομεν κρούοντες, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαύστως παρακαλοῦντες καὶ ἐπιπλήττοντες, ἕως ἂν τοῦ πνευματικοῦ μου ἀδελφοῦ τῶν οἰκτιρμῶν τὰ σπλάγχνα διανοιχθῇ. Εἰ γὰρ μικρὰ ῥανὶς ἀποστάζουσα σκληρότητα λίθου καταδαπανᾷ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον καρδίαν συνετὴν παράκλησις εἰρηνοποιός, καὶ λόγος παραινετικὸς ἁπαλῦναι καὶ καταμαλάξαι δυνήσεται; ἐπεὶ καὶ ἀδελφοὶ μικρὸν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικήσαντες διηλλάγησαν· καὶ πατέρες παῖδας ὀργισθέντες, μετὰ ταῦτα πρὸς ἑαυτοὺς εἰρήνευσαν. Ἡ γὰρ φιλονεικία διὰ μικροψυχίας γινομένη, ὑπὸ μεγαλοψυχίας καὶ εἰρηνικῆς καταστάσεως διαλύεται. Ἡμεῖς δὲ τούτων καταμελοῦντες τῶν παραινέσεων, πρὸς αἱματεκχυσίας καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην χωροῦμεν. Τίς ἡ ὠφέλεια; τί τὸ κέρδος; ποῖα τὰ ἐκ τῶν αἱμάτων ἀναφαινόμενα ἀγαθά; Εἰ γὰρ ἀδελφικὸν αἷμα ἀδίκως ἐκχυθὲν ὁ Θεὸς ἐβδελύξατο, καὶ τὸν ἐργάτην τοῦ φόνου στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς κατεδίκασε (4), νῦν οὐχ ἑνός, ἀλλὰ μυρίων ἀδελφῶν καθ' ἑκάστην ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρουμένων, τί περὶ τούτου διαλογίζῃ τὸν Θεὸν διανοεῖσθαι; Ὢ πόσον ἴσχυσε τοῦ ἀντικειμένου ἡ συνεργία! Ὢ πόσον ὄλεθρον ἀναμεταξὺ ἡμῶν ἐπεισήγαγε! Βαβαί, πῶς ὄνειδος

(1) Ματθ. ζ', 8.
(2) Τίτ. γ', 10.
(3) Β' Τιμ. δ', 2.
(4) Τουτέστι τὸν Κάϊν [*Γεν.* δ', 12].

καὶ ἐπίχαρμα τοῖς γείτοσι καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἐγενόμεθα! (1) Μάθωμεν κἂν ὀψέ, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ὅτι οὐ πρὸς τὸ κατασφάττειν ἀλλήλους παρὰ Θεοῦ ἐπλάσθημεν. Εἰς δοξολογίαν παρήχθημεν· εἰς κατανόησιν τῶν παρ᾽ αὐτοῦ γενομένων κτισμάτων· εἰς γνῶσιν ἀληθινῆς πίστεως καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Τάχα κατηγορήσουσιν ἡμῶν καὶ τὰ θηρία, ὅτι αὐτὰ μὲν πολλάκις τῶν θνησιμαίων σκηνωμάτων οὐχ ἅπτονται, ὥςπερ τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγὸν εὐλαβούμενα· ἡμεῖς δὲ καὶ μεληδὸν τοῦτον τῷ ξίφει καταμερίζομεν, καὶ τῶν θηρίων ὠμότεροι καὶ ἀσυμπαθέστεροι καθεστήκαμεν. Μή, πνευματικέ μου ἀδελφέ, μὴ εἰς τοσαύτην ἀλογίαν ἔλθωμεν, ὥςτε τὰ μὲν θηρία τὴν ἡμετέραν ἔχειν διαγωγήν, καὶ πρὸς ἑαυτὰ εἰρηνεύειν, καὶ εὐγνωμονέστερα δείκνυσθαι, ἡμᾶς δὲ τὴν ἐκείνων ἀσπάζεσθαι ἀγριότητα· ἀλλὰ τοιαύτην εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐπιδειξώμεθα, ὡς παραζηλῶσαι ταύτην τὰ κύκλῳ ἔθνη καὶ πρὸς θεογνωσίαν ἐπείγεσθαι. Πῶς γὰρ πιστεύσουσιν οἱ μὴ Θεὸν γινώσκοντες, ὅτ᾽ ἂν αὐτοὺς εἰρηνεύειν διδάσκοντες, αὐτοὶ ἃ διδάσκομεν οὐ ποιοῦμεν; Ἵνα τί ἀμφοτέρων ἡμῶν ὁ λαός, οἱ μὲν ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ φυλακαῖς καταθλίβονται, οἱ δὲ καὶ πρὸς δουλείαν παρ᾽ ὑμῶν ἀπίστοις ἔθνεσιν ἐξεδόθησαν; Ποῖα στενάξω καὶ κλαύσωμαι; τῶν αἰχμαλώτων τὴν κακουχίαν, ἢ τῶν θανόντων τὴν ἀπειρίαν; τῶν ὀρφανευθέντων τὸν στεναγμόν, ἢ τῶν ἐλεεινῶν χηρῶν τὰ δάκρυα; τὴν ἐρημίαν τῆς γῆς, ἢ τῶν πολέμων τὴν καταστροφήν; Πόσα Θεοῦ θυσιαστήρια κατεσκάφησαν! Πόσοι ἱερεῖς καὶ μονάζοντες, οἱ μὲν τὴν θείαν ἐπιτελοῦντες μυσταγωγίαν, οἱ δὲ τὴν ἱερὰν δοξολογίαν ἐπὶ στόματος ἔχοντες ἀπεκτάνθησαν. Τῆς ἀνοχῆς σου Κύριε τοῦ ἐλέους!

Διὰ ταῦτα οὖν πάντα, πνευματικέ μου ἀδελφέ, οὐδενὸς τῶν κατὰ δύναμιν ἐφεισάμην ἢ φείσομαι, οὐ χρυσοῦ, οὐκ ἀργύρου, οὐχ (2) ἱματίων πολυτελῶν, οὐκ ἄλλου τινὸς ἀναγκαίου πράγματος. Πάντα γὰρ τὰ πρέποντα ἐποιήσαμεν. Ἁγίους ἄνδρας εἰς παράκλησιν ἀπεστείλαμεν (3). Πρεσβευτὰς πρὸς εἰρήνην λέγοντας ἐξεπέμψαμεν. Δῶρα τὰ μὲν προθύμως δεδώκαμεν, τὰ δὲ προθυμότερον ἐπηγγειλάμεθα δοῦναι, εἴπερ εἰρηνεύειν κατανεύσει ἡ σὴ ἀδελφότης. Πρὸς ἀλλήλους ἡνώθη-

(1) Παρὰ τὸ Δαυϊτικόν: *Ἐγενήθημεν εἰς ὄνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν* [*Ψαλμ.* οη',4].
(2) Τὸ χειρόγρ. *Οὐκ.*
(3) Ἴδε τὰ ἐν σελ. 661 τοῦ Α' τόμου ὑποσημειούμενα.

μεν. Τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα ὡμιλήσαμεν. Ὁ χρόνος παρέρχεται. Τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἄδηλον. Τὸ μέλλον κριτήριον ἀπαραίτητον. Λοιπὸν τί ἕτερον ὑπολέλειπται ἢ τὸ εἰρηνεύειν καὶ τῆς ἀλλήλων ἀγάπης καταπολαύειν; Οὐκοῦν παρακλήθητι, πνευματικέ μου ἀδελφέ, καὶ εἰ μὴ διὰ ταῦτα βούλει ὑπακοῦσαι, ἀλλ' οὖν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν· εἰ δὲ καὶ ταύτης παρακούσεις, τίνα σοι ἀξιοπιστότερον σύμβουλον τοῦ Θεοῦ προςενέγκωμεν; Οἰκτείρησον τέκνων πατέρας, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς πατὴρ ἐγένου. Ἐλέησον τέκνα πατέρων, διότι περ τέκνα σοι ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. Ἐπικάμφθητι βρεφῶν ὀδυρμοῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς βρέφος ἐγένου, καὶ παῖδας ἔσχες, καὶ μαστὸν ἐθήλασας, ἵνα καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ἰδίων πιστεύῃς. Κόρος ἐστί, πνευματικέ μου ἀδελφέ, καὶ τῶν κακῶν ὥςπερ καὶ τῶν καλῶν. Εἰ οὖν τὰ καλά, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἔχοντα τὴν ἡδονήν, μετὰ τὴν γεῦσιν κόρον ποιεῖ, τὰ δὲ πρὸ τῆς πείρας ἔχοντα τὴν ἀηδίαν, πῶς οὐ μετὰ τὴν γεῦσιν ἀηδέστερα φανήσονται καὶ κόρον ποιήσουσι; Πολέμου δὲ ἀδελφῶν οὐδὲν ἐπίσταμαι ἀηδέστερον καὶ βαρύτερον. Γνῶθι, γλυκύτατέ μου ἀδελφέ, ὅτι ἄλλων ποιησάντων τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πολέμου, καὶ παρὰ Θεοῦ δικαίως ἐξολοθρευθέντων, ἄδικόν ἐστι τὸν κοινὸν λαὸν μηδὲν ἀδικήσαντα κατασφάττεσθαι. Μὴ χείρονες βαρβάρων τῇ διαθέσει φανῶμεν, οἵτινες κἂν ὁπωσοῦν μεθ' ἡμῶν εἰρηνεύοντες, καὶ ἀλλαγὴν αἰχμαλώτων ποιοῦντες, ὡς μὴ τελείας ὄντες πίστεως, οὐδὲ τελείαν εἰρήνην ἀσπάζονται. Σὺ δέ, πνευματικέ μου ἀδελφέ, τελείας καὶ ὀρθοτόμου πίστεως ὢν ἐραστής, διατί μὴ πρὸς εἰρηνικὰς καὶ ἀδιαλύτους συμβιβάσεις συνέρχῃ; *Ἔκκλινον γὰρ ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν*, ὁ Δαυὶδ μεθ' ἡμῶν ἐπιστέλλει σοι· *Ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν* (1). Ἄχρηστος πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἡ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τελευτῆς μεταμέλεια. Πρὶν ὁ θάνατος ἐπιστῇ, τὸ ἀγαθὸν ποίησον, μήπως αἰφνιδίως ἀναρπασθῇς, καὶ κατάκριμα μέγα τῇ σεαυτοῦ προξενήσῃς ψυχῇ.

Ἀλλ' ἐγὼ μέν, πνευματικέ μου ἀδελφέ, εἰ καὶ τοιαῦτα γράφω, οἶδα ὅτι μεταμεληθήσῃ, καὶ πρὸς εἰρήνην αὐτομολήσῃς· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ῥίζης θεοσεβοῦς ὄντα σε μὴ ὁμοίους αὐτῆς καὶ τοὺς καρποὺς ἐκβλαστῆσαι. Μεταμεληθήσῃ δὲ οὐ ψευδῶς, οὐ δολερῶς, ἀλλ' ἀδόλως καὶ ἀληθῶς, μὴ κρυπτῶς σχηματιζόμενος, μὴ περὶ τῆς τοῦ πλείονος κατασχέσεως ἀνταγωνιζόμενος, μὴ περὶ τῆς τοῦ ἐλάττονος δόσεως

(1) *Ψαλμ.* λγ', 15.

ἀντικαθιστάμενος, μὴ περὶ τῶν ἀδυνάτων πολυπραγμονῶν καὶ πολυλογούμενος, ἀλλὰ περὶ τῶν δυνατῶν καὶ ζυγοστατῶν, καὶ διαλεγόμενος. Ὅρια γάρ, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν καλῶς καὶ δικαίως ἐξέθεντο, τίς οὕτως θρασύς, ὅς καταλύσει καὶ ὑπερβήσεται (1); Ἵνα οὖν, πνευματικέ μου ἀδελφέ, μὴ ὑπὲρ τούτων πάντων ἐκεῖθεν λόγον ἀπαιτηθῶμεν, ἐάσωμεν τὴν ἄκαιρον πλεονεξίαν, καὶ τὴν δέουσαν αὐτάρκειαν ἀγαπήσωμεν, καὶ εἰρήνη μεσιτευσάτω, καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήτω. Εἰ τοῦτο θελήσεις, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ποιῆσαι, ὄψει τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας (2), καὶ συγχαίροντας ἐπὶ τῇ παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, συνεργίᾳ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τὰ διεστῶτα τῷ οἰκείῳ εἰρηνοποιήσαντος αἵματι. Ἀμήν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ο ΠΟΤΑΜΙΟΣ

ΚΑΙ Η ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ ΜΟΝΩΔΙΑ ΑΥΤΟΥ

Ἀναμφισβήτητος εἶνε ἡ ἀξία ἣν ἔχουσι διὰ τὴν ἱστορίαν οἱ παντοῖοι λόγοι οἱ περισωθέντες εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων, περὶ ὧν καὶ ἄλλοτε ἐποιησάμην λόγον διὰ μακροτέρων (3). Συλλογή τις αὐτῶν ὅσον ἔνεστι πλήρης καὶ μεθοδικῶς κατατεταγμένη ἤθελεν ἐν πολλοῖς διαφωτίσει τὴν βυζαντιακὴν ἱστορίαν. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος εὑρισκόμεθα ἔτι ἐν τῷ σημείῳ τῆς καθ' ἑκάστους δημοσιεύσεως τῶν τοιούτων λόγων, πανηγυρικῶν, εἰσιτηρίων, πρεσβευτικῶν, μονῳδιῶν καὶ ὅπως ἂν ἄλλως ἐπιγράφωνται. Τούτων εἶνε καὶ ἡ *μονῳδία εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον*, *ἐκδοθεῖσα παρὰ Θεοδώρου τοῦ Ποταμίου*, ἧς τὸ πρῶτον ἥμισυ, σωζόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ.

(1) Παρὰ τὸ Σολομώντειον: *Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου* [*Παροιμ.* κβ', 28].

(2) Καὶ τοῦτο παρὰ τὸ εὐαγγελικόν. [Ἰωάν. α', 52].

(3) Μιχαὴλ Ἀκομινάτου Τόμ. Α'. σελ. ιβ', μα'-με'.

Phil. CCXLV κώδικι τῆς ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, ἐξέδωκεν ὁ κ. Κωνσταντῖνος Σάθας ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης (1). Ἀλλ' ἡ αὐτὴ μονῳδία εὕρηται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 10 λαυδιανῷ κώδικι τῆς ἐν Ὀξωνίῳ βοδληιανῆς βιβλιοθήκης (2), ἐξ οὗ ἐν ἔτει 1876 ἀντέβαλον μὲν τὸ ἤδη ὑπὸ τοῦ Σάθα ἐκδεδομένον μέρος, ἀντέγραψα δὲ καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέχρι τοῦ τέλους. Εἶνε δ' ὁ ὀξωνιακὸς κῶδιξ γεγραμμένος εἰς 4ον ἐπὶ χάρτου μέρος μὲν κατὰ τὸν ιδ', μέρος δὲ κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα. Κατὰ τούτους δὲ δημοσιεύω ἐνταῦθα τὴν μονῳδίαν ὁλόκληρον, τὰς μὲν διαφόρους γραφὰς παρὰ τῷ Σάθᾳ σημειόνων διὰ τοῦ Σ, τὰς δ' ἐπανορθουμένας γραφὰς τοῦ ὀξωνιακοῦ κώδικος διὰ τοῦ Λ (3).

Ἔχει δὲ ἡ μονῳδία ὡς ἑξῆς·

«Ἐμοὶ μέν, ὦ παρόντες, τρόπαια καὶ νίκας κατὰ βαρβάρων καὶ γεννεῖα βουλεύματα κατ' ἐχθρῶν καὶ πόλιν ἀνάστατον, ἀοίκητόν τε γῆν ὑπὸ πολλῶν ἐκ παλαιοῦ γεγονυῖαν καὶ νῦν οἰκουμένην καὶ τριήρεις [ἐν] πελάγει φοβούσας τοὺς πολεμίους καὶ ἀσπίδας καὶ κράνη καὶ θώρακας καὶ παντοίων ὅπλων παρασκευάς, ἃς ὁ βασιλεὺς νουνεχῶς ἄγαν κατὰ τῶν πολεμίων πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς χρείας ἐξαρτύειν ἠπείγετο, λέγειν διὰ σπουδῆς ποιουμένῳ ἡ μέλαινα τῶν Ῥωμαίων τύχη, τὰ εἰωθότα καὶ αὖθις δρᾶν βουλομένη, ἐκ τῶν τῆς ἀπωλείας βαράθρων ἐξαίφνης ἀναπεπηδηκυῖα, ἑτέραν ἡμῖν πρόθεσιν προὔβαλε καὶ παλινῳδίαν ᾄδειν, ὦ γῆ καὶ ἥλιε, παρεσκεύασε καὶ τὰ τοῦ βασιλέως ἐγκώμια πρὸς θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς ἔτρεψε καὶ τὴν ἡμετέραν χεῖρά τε καὶ γλῶτταν, ἤδη τῷ τάφῳ σπενδομένην ὑπό τε τῶν μακρῶν νόσων καὶ τῆς παρ' ἐλπίδα συνενεχθείσης ἡμῖν νυνὶ συμφορᾶς, μονῳδίας καὶ τραγικὰς ὑποθέσεις οἰκτρῶς ἱστουργεῖν παρώτρυνεν. Ἀλλ' οὐκ ἔχω τῶν τοῦ βασιλέως καλῶν τί πρῶτον ὀδύρωμαι, πότερον τὴν τῆς ἡλικίας

(1) Σελ. 196-200.

(2) *Henr. O. Coxe* Catalogi codicum manuscriptorum bibliothecae Bodleianae. Pars prima. Oxonii. MDCCCLIII σελ. 496-497.

(3) Σημειωτέον ὅτι χάριν συντομίας δὲν περιέλαβον ἐν ταῖς ὑποσελιδίοις ταύταις σημειώσεσιν οὔτε τὰς ἰδιαζούσας τῷ κώδικι, κατὰ τὰ παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις βιβλιογράφοις εἰθιζόμενα, γραφὰς *τὲ', δὲ', μηδέ, οὐχ'* οὔτε τὰ περὶ τὰ ἐγκλιτικὰ καὶ ἐγκλινόμενα καὶ τὰς φράσεις σφάλματα τοῦ βιβλιογράφου (*χεῖρα τέ, πειραθῆναι με, ἄλλού του, τοσοῦτον γε* κτλ.), οὔτε τὰς ὑφ' ἓν γεγραμμένας προθέσεις μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐξαρτωμένων λέξεων (*προτοῦ, κατάκρας* κτλ.), οὔτε τοιαυτας τινὰς ἄλλας κῆρας.

3-4. *τριήρεις πελάγει* ΣΛ. — 13. *συνεχθείσης* Σ. — 15. *ὀδύρομαι* Σ.

ἀναδρομὴν, οὕτως εὐφυῶς ἄγαν ἔχουσαν διὰ πάντων, ἢ τὸ τοῦ προσώπου εὔχρουν τε καὶ χάριεν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐκπηδῶσαν φαιδρότητα, ἢ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ἡδὺ καὶ προσηνὲς καὶ ἥμερον καὶ πάντας ὑφέλκον || ἐκτόπως πρὸς τὸν τῶν ἑαυτοῦ καλῶν ἔρωτα. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδ' ἱκανὸς ἂν εἴην τὰ ἐκείνου πάντα κατ' ἀξίαν ὀδύρεσθαι· καὶ διατείνομαι δέ γε τοῦτο τρανῶς πρὸ τοῦ γε ἐν τοῖς ἐφεξῆς πειραθῆναί με τῶν ἐλέγχων ἐς τὸ πάνυ τοι ἀκριβὲς, ἐπεὶ καὶ τὸ πάθος οὔτε δὴ τοσοῦτον ὅσον ἄν τις ἄλλος ἀρκούντως ἀνακλαύσασθαι δυνηθείη, οὔθ' ἡμεῖς, τοσούτῳ πελάγει συμφορᾶς ἀδοκήτου συνειλημμένοι, τὸν νοῦν ἐρρωμένον κεκτήμεθα, ὥςτ' ἀποδοῦναι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ Ἰωάννῃ τοὺς θρήνους ἀξίους, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τὸ φρονεῖν παντάπασιν ἀφῃρήμεθα· καὶ δέος μὴ, θρήνους θρήνοις, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τῇ βασιλέως τελευτῇ συνείρειν ἐθέλοντες, ὑπὸ τῆς ἄφνω κατασχούσης ἡμᾶς λύπης καί τι τῶν οὐ γιγνομένων παραφθεγξαίμεθα. Τούτῳ δὴ τῷ πάθει σφόδρα κατείλημμαι· οὐδὲ γὰρ μικρὰν ὁρῶ βλάβην τοῖς Ῥωμαίοις συνενεχθῆναι, οὐδ' ὀλίγους τὸν ἀριθμὸν βεβλαφέναι τὴν τύχην νομίζω, ὅτι γε μὴ συλλήβδην εἰπεῖν σύμπαν τὸ κατάλειμμα τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν ἐκτετρίφθαι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν πάντων ὅπως ῥώμης σώματος, ὅπως δὲ σπουδῆς ἐν οἷς τὸ πράττειν προὐργιαίτερον ἐνομίζετο, καὶ ὅπως μὲν συνέσεως, ὅπως δὲ γνώμης μάλα χρηστῆς τε καὶ ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου ὁ πάντ' ἄριστος οὗτος καὶ γενναῖος βασιλεὺς εἶχεν; Ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτός τ' ἐκεκόσμητο λίαν λαμπρῶς καὶ οἱονεί τι συμφόρημα καθειστήκει παντὸς ἀγαθοῦ καὶ κόσμος ἦν, εἰπεῖν, τῷ οἰκείῳ γένει περιφανὴς, ἀλλὰ καὶ σύμπαν τὸ τῶν Ῥωμαίων γένος σχεδὸν οὐ μικρὰν || οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ πλείστην ὅσην διὰ ταῦτα πάλιν ἐκαρποῦντο δήπουθεν τὴν ὠφέλειαν. Καὶ τοῦτο παντί που γένοιτ' ἂν δῆλον ἔκ τε ὧν ἐκεῖνος καιρῶν τῶν ῥωμαϊκῶν ἦρξε πραγμάτων, μηδὲν ἴδιον προςκτήσασθαι βουληθεὶς μηδὲ τὰς ὀφρῦς ἐπηρκὼς πώποτε, ἀλλ' ὡς εἷς τις εἶναι τῶν ὑφ' αὐτόν γε ἐθελήσας μᾶλλον δοκεῖν, πλὴν μόνου τοῦ τῆς βασιλείας σχήματος, ὥς τε ὧν αὖθις οἱ δείλαιοι Ῥωμαῖοι τῆς ἐκείνου χρηστῆς τε καὶ ἡμέρου καὶ φιλοτίμου γνώμης λαμπρῶς ἀπώναντο. Εἰ δὲ καὶ μὴ πάντες τῶν τοῦ βασιλέως δωρεῶν καὶ τιμῶν καὶ

4. || Κώδ. Λ. φ. 88, 6. — 9. *ἐρωμένον* Λ. — 14. *παρεφθεγξαίμεθα* ΣΛ — 18. *οὐκ ἂν οἶδε* Σ. — 19. *προυργιαίτερον ἐνομίζετο* Λ. — 25. || Κώδ. φ. 89, α. — 30. *ὥστε* ΣΛ. Ἴσως γραπτέον ἔκ τε.

χαρίτων καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἀφθόνως ἀπολελαύκασιν, οὐ τῆς ἐκείνου θειοτάτης ψυχῆς καὶ γνώμης τοῦτ' ἄν τις τιθείη δικαίως, ὅτι γε μὴ τῆς ἀτάκτου τοῦ καιροῦ φορᾶς, πολύ τι τὸ ἀνώμαλον καὶ ἄνισον κεκτημένης καὶ πολλὴν ἐπαγούσης ὁσημέραι τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασι τὴν ζάλην τε καὶ σκοτόμαιναν καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας ἐξαλλαττούσης ἀεὶ πρὸς διάφορα χρώματα καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς συναπτούσης, ἀναλόγως ταῖς τῶν φύσεων ἰδιότησι. Τὰς γοῦν τοιαύτας τύχας καὶ κῆρας καὶ τοῦ τοιούτου πλάνου καὶ κύβου τὸν ἀστάθμητον δρόμον καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀεὶ μεταβολὰς τῶν εὐρίπων ὁ πάντ' ἄριστος ὑφορώμενος, οὐ πάνυ πρὸς πάντας τὸ φιλότιμον ἐπεδείκνυτο τῆς ψυχῆς, ὥσπερ καὶ ἐκ μέσης ἤρα ψυχῆς, ἀλλ' ἐσχίζετο δήπου τὴν γνώμην, οὐκ ἐρρωμένους τοὺς λογισμοὺς ἐνίων ὁρῶν, ἀλλὰ δίκην παλιρροίας ὑδάτων ἄλλοτ' ἄλλως πρὸς ὃ ἂν ὁ καιρὸς διδῷ ῥᾷστα δήπουθεν μεταβεβλημένους. Οὐ μὴν ἀλλά, || τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οὖν οἱ πλείους εὖ πεπόνθασιν ὑπὸ τῆς ἐκείνου μεγαλοδώρου δεξιᾶς καὶ μάλιστά γε τὸ δουλεῦον ἀεὶ καὶ σὺν μόχθῳ μακρῷ τὸ ζῆν ἑκάστοτε ποριζόμενον· τούτου γὰρ πλεῖστον ἔμελε τῷδε τῷ βασιλεῖ ὡςπερεὶ καὶ τῷ ἐκείνου πατρί, τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλλου του καιροῦ συγγράμματά τε καὶ διηγήματα· νυνὶ δ' ὁ παρὼν ἡμᾶς ἐπὶ τοὺς τοῦ βασιλέως θρήνους καλεῖ. Οἶμαι γάρ, εἰ καὶ μὴ πάλαι τοῖς ἀνθρώποις τὸ θρηνεῖν ἐπὶ τοιαύταις συμφοραῖς νενόμισται, νῦν ἂν ἐπὶ τῆς τοῦ βασιλέως τελευτῆς δικαίως τοῦτ' ἄρξασθαι. Τί γὰρ οὐκ ἄν τις τῶν ἐκείνου θρηνήσειεν, ἢ μᾶλλον τί τις ἂν ἀξίως ὀδύραιτο; Οὐ γὰρ Σιμωνίδης, οὐ Πίνδαρος, οἱ ταῖς συμφοραῖς τοὺς θρήνους ἀναλόγως ἱστουργεῖν δυνάμενοι, οὐδέ τις Ὀρφέως κιθάρα καὶ Μουσαῖος καὶ Θάμυρις τοσοῦτον πάθος ἀξίως ἤρκεσαν ἂν ἀνακλαύσασθαι, οὐδ' εἶχον ἄν, ὥς γ' ἐμοὶ κριτῇ, πότερον ποτέρῳ τῶν ἐκείνου παρατιθέντες ἐλάττους τοὺς θρήνους ἐργάσασθαι. Πάντα γὰρ παντάπασιν ἀλλήλοις ἐφάμιλλα καὶ οὐδὲν ὃ μὴ πρότερον πρὸς ἑαυτὸ τοὺς θρήνους ἐφέλκεται· τήν τε γὰρ ἡλικίαν τοιαύτην ἔλαχεν, οἵαν ἑνὶ μηδενὶ τῶν πάντων παραβεβλῆσθαι ῥᾴδιον, τὴν δ' αὖ

1. *τοῖς* Σ — 4. *τῆς* Λ. *πράγμασιν* Λ. — 9. *εὐρίπων* Λ. *Εὐρίπων* Σ. — 14. || Κώδ. φ. 89, 6. Τὸ *μεταβεβλημένους* τῶν κωδίκων φαίνεταί μοι διορθωτέον εἰς *μεταβαλλομένους*. — 15. *αὖ* Σ. — 22. Γραπτέον πιθανῶς *νενόμιστο*. — 26. *μουσαῖος θάμυρις* Λ. Τὸ δὲ *καὶ* προσετέθη ἤδη ὑπὸ Σάθα.

ὥραν τῇ μὲν ἡλικίᾳ μάλα συμβαίνουσαν, ἐπαίνου δὲ παντὸς ὑπερτέραν καὶ θαύματος· σχῆμα δ᾽ἀποίητόν τε καὶ κάλλιστον καὶ ὄγκου παντὸς ἀπηλλαγμένον καὶ τύφου καὶ οἷον οὐκ ἄν τις ἀξίως ἀγάσαιτο· τὴν δ᾽αὖ ἐντυχίαν φαιδρὸς καὶ χαρίεις καὶ μάλα προσηνὴς καὶ μειλίχιος καὶ, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἵμερον ἔφη τις ἂν ἐφιζάνειν || τῇ ἐκείνου γλώττῃ τε καὶ τῷ βλέμματι· ὅθεν οὐδ᾽ἦν ἂν ῥᾷδιον τοῖς καὶ ὁπωςοῦν τῆς ἡδίστης τούτου καὶ χρηστῆς ὁμιλίας μετεσχηκόσι μὴ γεγανῶσθαι καὶ τῶν αὐτοῦ γε σειρήνων ἐξηρτῆσθαι κατ᾽ἄκρας. Εἶτα τοσούτου κρυβέντος ὑπὸ γῆν ἀγαθοῦ σιωπὴν σχήσω; οἰμωγὰς οὐκ ἀφήσω; στεναγμοὺς οὐκ ἐκπέμψω; θρήνους οὐ συμμίξω τῷ πάθει; ῥύακας ἐκ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν δακρύων οὐκ ἀναρρήξω; τίνος ἀδάμαντος φύσιν κτησάμενος; Ὦ πάντ᾽ἐφορῶν ἥλιε, οἷον τὸ γεγονὸς ἰδεῖν ἠνέσχου! ἔδει σε γὰρ, ἀχλὺν ἀήθη τε καὶ στυγνὴν ἐκ τοῦ σχεδὸν περιβεβλημένον, κατήφειάν τινα ξενίζουσαν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει δεικνύναι καὶ τῷ παραδόξῳ τοῦ συμβάντος ἐπὶ τῷ πάθει σφόδρα συναλγεῖν δόξαι! Οὐρανὲ, σιγῇ τὸ τοιόνδε πάθος οὐκ ἐχρῆν σε παραδραμεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκείας ἀναπεταννύντα πύλας ἔδει σε βροντὴν ἀξίαν ἀφιέναι τοῦ πάθους, ἵνα μὴ μόνον οἱ τὴν καθ᾽ἡμᾶς οἰκοῦντες τὸ τῆς συμφορᾶς ὑπερβάλλον σφοδρότερον αἴσθοιντο, ἀλλὰ καὶ οἱ ταῖς ἐσχατιαῖς ἐνδιατρίβοντες πάντες καὶ τοσοῦτόν γε ἐκτετοπισμένοι αὐτίκα γνοῖεν ἐκ τῆς ἀτόπου ταύτης ἐκπλήξεως ἀδόκητόν τινα καινοτομίαν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ συμπεπτωκέναι. Γῆ, σὺ δὲ μηδέποτε κατακορὴς τηλικούτων συμφορῶν γεγονυῖα, οὐδὲ νῦν, ὡς ἔοικεν, ἀφέξεσθαι τῶν τοιούτων ἔμελλες· ἀλλ᾽, εἴπερ ἐξ ἄρα τινὸς μηχανῆς αἴσθησιν λαβοῦσα φωνὴν ἰσχύσειας ἀφιέναι, φθέγξαι τι καὶ αὐτὴ γοερὸν καὶ, οἷα μετάμελον ἐφ᾽οἷς εἰργάσω λαβοῦσα, σὺν οἰμωγῇ τινι φράσον· || ποῦ τὸν τῶν Ῥωμαίων ἄριστον βασιλέα κρύψασα ἔχεις; ποῦ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἡλικίαν καλύψασα κρύπτεις; ποῦ τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο κάλλος ἠφάνισας; Ὦ κεφαλὴ ἡ πρότερον μὲν ἀντ᾽ἄλλου τινὸς ἀγάλματος ὁρωμένη, νῦν δὲ τῇ κόνει κεκαλυμμένη· ὦ κύκλοι τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων ποῖ γῆς ἔδυτε; ὦ χρυσαῖ χεῖρες ἐκεῖναι ποῖ γῆς κέκρυφθε; ὦ πόδες

5. || Κώδ. φ. 90, α. — 7. *γεγαννῶσθαι* ΛΣ. — 10. 11. *ἐκ ἐμῶν* Σ. — 16. *ἐχρεῖν* Λ. — 24. *ἐξάρα* Λ. — 26. || Κώδ. φ. 90,6. — 31. *χρυσαὶ* Λ. *κέκρυ(φθε;)* . . . Σ. Μέχρι τούτων μόνον σώζεται ἡ μονῳδία ἐν τῷ βιενναίῳ κώδικι καὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ Σάθα· τὰ δὲ λοιπὰ ἐκδίδονται νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ὀξωνιακοῦ κώδικος.

οἵου δεσπότου ποῖ ποτε κατακέχωσθε; Πῶς, ὦ γῆ, μηδαμῆ τῶν τοιούτων γε φείδη, ἀλλὰ φύρδην, εἰπεῖν, πάντας ὑφ' αὐτὴν ποιουμένη, τούς τε πλείστου γ' ἀξίους ὁμοῦ τοῖς οὐδέσι καταμιγνύεις, καὶ οὓς ἔδει μᾶλλον ἐς μακροὺς ἡλίους περιεῖναι τῷ βίῳ κόσμου παντὸς ἕνεκα, τούτους ἀώρως ὑφαρπάζουσα εἰς τέφραν διαλύεις καὶ κόνιν; Καὶ ἵνα συνελὼν εἴπω, πῶς τὴν ἀγαθὴν τῶν Ῥωμαίων τύχην τῷ τάφῳ συνέθαψας; Ὄντως ἀναιδὴς εἶ καὶ τοῖς καλοῖς ἐς τὸ παντελὲς βασκαίνουσα καὶ οὐδέποθ' ἕως ἂν ἄστρα κατ' οὐρανὸν σώζηται κύματά τε θαλάττης ταῖς ἀκταῖς ἐντυγχάνη, τοιῶνδε συμφορῶν παύση κατατρυφῶσα· οὐ γὰρ ἂν τοιοῦτον ἄνδρα τῇ κόνει κατέκρυψας. Ὦ πάντων βασιλέων ἄριστε, ποῖ ποτε γῆς ἔδυς, ποῖ κέκρυψαι; τὴν δὲ σὴν καλοκάγαθίαν τίς ποτε τύχη βάσκανος τοῦ βίου διαγράψαι ἐσπούδακεν; Ὦ πάντα φέρων χρόνος ἀληθῶς, τἄδηλα φύων, τὰ φανέντα καὶ πλείστου γ' ἄξια κρύπτεις. Οἵαν γὰρ ῥώμην σώματος ὡς μηδαμῆ φανεῖσαν ἔφηνας, οἷον κάλλος προδείξας ὡς μὴ γεγονὸς ἀπέδειξας, οἷον τὸν βουλευτὴν ἐκφήνας καὶ παρρησιασάμενος ἄφνω καὶ παρ' ἐλπίδας ἀφήρπασας. || Νῦν χαίρει πᾶν γένος τοῖς Ῥωμαίοις πολέμιον, οὐκέτ' ὄντος τοῦ τὰ ὅπλα κινήσοντος· νῦν τὸ τῶν Περσῶν ἔθνος οὐ μικρὰν ἄγουσιν ἑορτὴν ἐπὶ τῷ συμβάντι, οὐκέτ' ἔχοντες τὸν ἀντιστησόμενον. Εἰ δὲ δεῖ τἀληθέστερον εἰπεῖν, κἀκεῖνοι θρηνοῦσι τὸν βασιλέα, οἱ μὲν τὴν φιλοτιμίαν ἐπαινοῦντες ἐκείνου, οἱ δὲ τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπειρίαν θαυμάζοντες. Φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ πολέμιος τὰ τῶν ἐπαίνων ἄξια, εἰ καὶ παρ' ἐχθρῶν κατορθοῖντο, θαυμάζειν εἰς δύναμιν. Ὦ γένος Ῥωμαίων, οἷον ἔχοντες τὸν δεσπότην ἀπολωλέκατε· οἵαν ἀνθ' οἵας τύχην ἠλλάξασθε. Καὶ τίς μοι καιρὸς ἀρκέσει τῷ πάθει τοὺς θρήνους συνείρειν ὁπόσον γε βούλομαι, ἢ μᾶλλον πῶς ἂν οἷός τε γενοίμην ἐξισῶσαι τῷ πάθει τοὺς θρήνους; Εἰ καὶ . . . . . . φαινοίμην, πολλοστὸν τῆς τοῦ παντὸς ἀξίας δυναίμην ἂν ἀνακλαύσασθαι. Ἥ τε γὰρ ἰσχὺς τῆς ἐμῆς ἐσβέσθη φωνῆς καὶ ἡ χεὶρ ναρκωθεῖσα τῆς τοῦ πρόσω φορᾶς ἐπέχεται, μὴ δυναμένη τούτων ἑκατέρα τῷ καιρῷ τὴν

2. *φύρδειν* Λ. — 4. *περιείη* Λ — 10. *πάντα* Λ. — 14. Μετὰ τὴν λέξιν *σώματος* φαίνεταί μοι ἐκπεσοῦσα μετοχή τις ἀορίστου, ἀντιστοιχοῦσα ταῖς ἑπομέναις *προδείξας* κτλ. Ἐν τῇ ᾤᾳ ἔναντι τούτου τοῦ χωρίου σημειογραφεῖται: *γνώμη*. — 15. *οἷον* Λ. — 17. || Κώδ. φ. 91, α. — 27. Τὸ χωρίον εἶνε προφανῶς ἐφθαρμένον· μοὶ φαίνεται ἐκπεσοῦσα πρὸ τοῦ *φαινοίμην* λέξις τις ἢ καὶ φράσις.

χρείαν συνειςενεγκεῖν ὑπὸ τῆς τοῦ συμβεβηκότος ἐκπλήξεως. Καὶ νῦν, ὦ βασιλεῦ, τὸ μὲ σὸν θεῖον σῶμα τῇ κόνει κεκάλυπται καὶ ἡ θειοτάτη σου ψυχὴ παρὰ τὸ κρεῖττον ἀπέπτη καὶ πρὸς τὴν ἀγήρω καὶ μακαρίαν ἐκείνην ζωὴν μεταβέβηκε, τῷ θείῳ καὶ ἀγγελικῷ σχήματι συνεπαρθεῖσα λαμπρῶς· ἡ δὲ βασιλίς, τὴν μέλαιναν περιβεβλημένη στολὴν, ἐλεεινόν τι θέαμα καθορᾶται καὶ θρήνων μακρῶν ἀξία γίγνεται ἡ πρὸ ὀλίγου τοῖς ὁρῶσι χαρὰν προμνωμένη, καὶ οἷά τις νὺξ ἀσέληνος φαίνεται ἡ πρὸ μικροῦ πανσέληνος καὶ οἷον εἰπεῖν λαμπροτάτη σελήνη, || καὶ, τὴν χηρείαν γοερῶς θρηνοῦσα, τὸν ταύτης αἴτιον ζητοῦσα οὐ παύεται καὶ ὅλων αὐτῇ ποταμῶν δεῖ μεταστάντων εἰς δάκρυα ὥςτε τὴν ἑαυτῆς ἀδόκητον θρηνεῖν συμφοράν. Τίς οὖν, ὦ γῆ καὶ ἥλιε, εἰ καὶ λίθου καὶ δρυὸς τὴν φύσιν σκληρότερος εἴη καὶ σιδήρου παντὸς φάναι ἀμαλακτότερος, οὐκ ἂν καμφθείη τοῖς ὀδυρμοῖς καὶ πρὸς δάκρυα καὶ θρήνους ἅμα κινηθείη καὶ στεναγμούς; Τίς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦθ' ὁρῶν οὐκ ἂν φύσιν αἰγείρων, ὡς ὁ λόγος, ἀλλάξασθαι βουληθείη, ὅτι μὴ πρὸς τοσαύτην ὅλως συμφορὰν ἀντισχεῖν δύναιτο; τίς οὐκ ἂν ἀψύχων φύσιν λαβεῖν εὔξαιτο; Ταῦθ' ὁ σὸς ἄωρος θάνατος, ὦ βασιλεῦ, παρεσκεύασε. Καὶ σὺ μὲν ἐν ταῖς οὐρανίοις σκηναῖς πολιτεύῃ χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος, οἱ δὲ σὲ ποθοῦντες δυστυχῶς τὸν λοιπὸν πάντα βίον ἀνύσουσιν. Ὦ βασιλέων ἡμερώτατε, οἷόν σοι τανῦν ὑφαίνω λόγον, οἷον μονῳδῶ θρῆνον, οἷά περ ᾄδειν θέλων οἵοις ἐμπέπτωκα, τίσιν ἐγχειρεῖν βουλόμενος ποίοις ἐνέτυχον; Οὐδέποτέ σοι τοιόνδε τι προςοίσειν ἤλπισα· ὃ γὰρ οὐκ ἐβουλόμην οὐδ' ἐλπίζειν ἤθελον· ἀλλὰ τῇ μὲν γραφίδι χρῆσθαι, χρῆσθαι δ' ὑπὲρ ἐγκωμίων ἐβουλόμην καὶ κρότων, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ὀδυρμῶν τε καὶ θρήνων τῶν ἐπὶ σοί. Καὶ τοίνυν μνημεῖα μὲν τῶν σῶν ἀγαθῶν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ οὐκ ὀλίγα λέλειπται, σὲ δὲ γῆ καλύπτει καὶ τάφος. Τί ἔτι; δεῖ γὰρ πανταχόθεν τοὺς θρήνους ἐράνου δίκην συνειλοχέναι καὶ τῇ τοῦ βασιλέως ἀώρῳ τελευτῇ προςαρμόττειν, τὸν ἐνόντα γε ἡμῖν τρόπον. Νῦν μὲν ἡ τῶν ἐν τέλει φατρία πάντες ὡς κοινὸν φίλον καὶ εὐεργέτην κόπτονται καὶ θρηνοῦσι τὸν βασιλέα, ἄλλος ἄλλο τι || τῶν ἐκείνου καλῶν τραγῳδοῦντες καὶ τὴν συμφορὰν ἀλλήλοις συμμεριζόμενοι· νῦν δὲ τὸ τῶν στρατιωτῶν ἅπαν σύνταγμα, κατὰ δεκάδας τε καὶ κατὰ πλῆθος εἰπεῖν ἠθροισμένοι, τὸ πάθος ὅλως φέρειν οὐκ ἔχουσι, καὶ τὸν βασιλέα ζητοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι τὸν προμη-

5. *μέλαινα* Λ.—9. || Κώδ.φ.91,6. —13. *ἀμαλακότερος* Λ.—26. *λέλλειπται* Λ.—31. || Κώδ. φ. 92, α.

θέα ὀδύρονται. Νῦν μὲν τὸ πλῆθος ἅπαν, τὴν τοῦ βασιλέως τελευτὴν ἐκκοπὴν τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν παντελῆ νομίζοντες, πένθος κινοῦσιν ἀπαραμύθητον, τηλικαύτην τοῦ κοινοῦ ζημίαν οὐχ ὑφιστάμενοι· νῦν δ' ἡλικία πᾶσα καὶ τάξις πᾶσα καί, ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅσον τε τῆς ὑφειμένης μοίρας καὶ ὅσον ὄψις εἴη τῆς πόλεως, ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῶν ὁδῶν συνιστάμενοι καὶ ἀπηγορευκότες ἅπαν τὸ εὔελπι, τὴν τοῦ βασιλέως στέρησιν θρηνοῦσι καὶ κόπτονται καὶ ὀδύρονται. Καὶ τί δεῖ μακρολογεῖν, τοὺς τοῦ βασιλέως θρήνους ἐκ τῆς λογικῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἐπεξεργαζόμενον, ἐξὸν κἀκ τῶν ἀψύχων συστήσασθαι; Νῦν ὄρη, τέμπη, πεδία, νάπαι, λειμῶνες, ἄλση, ποταμοί τε καὶ λίμναι καὶ πηγαί, πάνθ' ὁμοῦ τὴν ἄωρον τοῦ βασιλέως θρηνεῖ τελευτήν, εἰ καὶ μὴ λόγῳ, τῷ γε μὴ δυνατῷ πεφυκέναι, ἀλλ' οὖν ἐρημίᾳ τοῦ ταῦτα κοσμοῦντος καὶ μηδὲν ἔτι κοσμήσοντος. Νῦν ἡ τῶν Ῥωμαίων γῆ τὸν ἑαυτῆς ἀποβέβληται κόσμον, ἥκιστ' ἔχουσα τὸ παρ' αὐτοῦ κεκοσμῆσθαι, οὐδέ γε τοῦ λοιποῦ κοσμηθήσεσθαι μέλλουσα. Νῦν μὲν κάλλη ναῶν καὶ ψυχῶν σοφῶν σεμνεῖα καὶ φροντιστήρια καὶ ποικιλία κτισμάτων καὶ τἆλλα πάντα, παρ' οἷς ὁ βασιλεὺς καιροῦ καλοῦντος ἐφοίτα, πολύ τι τὸ ἀτερπὲς ὑπεμφαίνειν δοκεῖ, τῆς τοῦδε παρουσίας ἐστερημένα· || νῦν δὲ ποικίλματα πάντα τεχνῶν καὶ στολαὶ διάφοροι καὶ περιφανεῖς, λιθοκόλλητοί τε καλύπτραι καὶ τὰ χρυσόπαστα τῶν ἱματίων καὶ λίθοι καὶ μάργαροι καὶ πᾶν ὅ τι τίμιον ἥκιστ' ἔχει ταῦτα τὸ λαμπρὸν ἀποσώζειν, τοῦ κοσμοῦντος οὐκ ὄντος. Οὐ γὰρ ὑπ' ἐκείνων ὁ βασιλεὺς ἐκοσμεῖτο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦδε μᾶλλον ἐλαμπρύνετο ταῦτα. Νῦν τὰ τῶν ζῴων γένη, ὁπόσα γε δήπου ταῖς θήραις εἴωθεν ὑποπίπτειν, κἀκεῖνά μοι δοκεῖ τὸν βασιλέα ζητεῖν καὶ οἱονεὶ δυσχεραίνειν, τὸν θηρευτὴν ἐν τοῖς ζῶσιν οὐκ ἔχοντα καὶ τό γ' ἡσυχῇ βιῶναι τοῦ διώκεσθαι μονονοὺ χεῖρον τιθέμενα. Νῦν οἶκοι πάντες βασίλειοι καὶ αὐλαὶ καὶ δρόμοι οἱ τὸν βασιλέα φέροντες οἰκτρὰ πάντα καὶ ἄκοσμα καὶ ἐρημίας ἁπάσης πλήρη. Εἰ γὰρ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν ἐν βραχεῖ, ὃ ψυχὴ σώματι γίγνεται καὶ ὃ φῶς ἐν κόσμῳ σχεδὸν πέφυκε, τοῦτ' ἦν ὁ βασιλεὺς ἅπασιν, ἀντὶ ψυχῆς, ἀντὶ φωτός, ἀντ' ἄλλου του τῶν ἐν βίῳ τιμίων μικροῦ τοῖς ὅλοις γιγνόμενος. Τοὺς μὲν γὰρ ἀνθρώπους ἐκόσμει μάλα λαμπρῶς τῇ γλώττῃ καὶ οἷς ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ῥᾴστου προσφέρεσθαι εἴωθε, μονονουχὶ τοῖς λόγοις ψυχὴν ἐνιείς, τὰ δ' ἄλλα πάντα τῇ γε ἑαυτοῦ παρουσίᾳ

12. δυνατὸν Λ. — 18. || Κώδ. φ. 92, 6. — 21. ἔχειν Λ. — 29. ψυχῇ Λ.

καὶ μόνον φαινόμενος. Ἐμοὶ μὲν οὖν, ὦ παρόντες, οὐχ ὅσα ἐχρῆν ἐπὶ τῇ τοῦ βασιλέως τελευτῇ, ἀλλ' ὅσα ἐξῆν εἰρηκότι, καιρὸς ἂν εἴη πεπαῦσθαι. Εἰ μὲν γὰρ πλεῖστα λέγοντες δυοῖν θάτερον κατορθοῦν ἐμέλλομεν, ἢ τοὺς θρήνους ἐξισοῦν γε τῷ πάθει ἢ τὴν λύπην κουφοτέραν ἐργάσασθαι, εἰκότως ἂν τοῖς θρήνοις ἐνδιετρίβομεν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν οὐχ οἷόν τε εἴη, εἰ καὶ μυρία θρηνῶν τις ὀδύροιτο,ὁ δὲ καὶ μᾶλλον μᾶλλον πρὸς πᾶν τοὐναντίον τὰς τῶν ἀκροωμένων ψυχὰς ἐρεθίζει, || καὶ τὴν λύπην δὲ φλογὸς δίκην ἀνάπτει σφοδρῶς, διά τοι ταῦτα σιγᾶν οἶμαι δίκαιον. Ὑμεῖς δὲ οὐ μόνον ὀδυρμῷ καὶ θρήνῳ τὴν εἰς τὸν βασιλέα εὔνοιαν δείξατε, ἀλλὰ καὶ οἷς πρός<τε> τὰς βασιλίδας διατεθήσεσθε ταύτην καθαρὰν παραστήσατε. Οὕτω γὰρ ἂν τά τε δίκαια ποιήσοιτε καὶ παρὰ τοῦ κοινοῦ δεσπότου προσηκούσας τὰς ἀμοιβὰς ἀπολήψοισθε.»

Ἡ μονῳδία αὕτη, ἂν μὴ ἐγράφη ὅπως ἐκφωνηθῇ κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ τοῦ βασιλέως,πάντως ὅμως δὲν εἶνε πολὺ μεταγενεστέρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος τῇ 16 Φεβρουαρίου 1391. Ὅτι δὲ μᾶλλον ἐξεφωνήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ τέλους αὐτῆς, ἐν ᾧ πρὸς τὸ ἀκροατήριον ἀποτεινόμενος ὁ ῥήτωρ ζητεῖ νὰ προκαταλάβῃ τὰς πρὸς τὰς βασιλίδας διαθέσεις τοῦ πλήθους. Εἰκάζω δὲ ὅτι ταῦτα λέγων ἐννοεῖ τὴν Εὐδοκίαν, τὴν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, τοῦ τῆς Τραπεζοῦντος αὐτοκράτορος, θυγατέρα, ἣν ὁ Ἰωάννης ἐξιδιώσατο ἀντὶ τοῦ υἱοῦ Μανουὴλ δι' ὃν ἦτο προωρισμένη, καὶ τὰς θυγατέρας τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ ταῦτα οὕτω λεγόμενα δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τόπον ἢ τῶν πραγμάτων εὐθὺς μετὰ τὸν τοῦ Ἰωάννου θάνατον ὄντων μετεώρων διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Μανουὴλ εὑρισκομένου ἐν Προύσῃ παρὰ τῷ Βαγιαζήτ.

Ἔχει δὲ ἡ ὅλη μονῳδία χαρακτῆρα αὐλικῆς κολακείας καὶ φέρει εἰς ἀπορίαν τὸν γινώσκοντα ἄλλοθεν τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἀνδρός, ὅστις ἐνταῦθα μὲν παρίσταται ὡς ὁ σωτὴρ τοῦ Βυζαντίου καὶ πατὴρ τοῦ κράτους, παρὰ δὲ τῆς ἱστορίας εἰκονίζεται ὡς ἄνθρωπος «ὅστις διαρκῶς ὑπνῶν ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἡδυ»παθείας δὲν ἔσχε τὴν ἀπαιτουμένην ἐνέργειαν οὔτε διὰ τὰς μεγάλας »κακίας τὰς ἀποτελούσας τοὺς τυράννους οὔτε διὰ τὰς μεγάλας ἀρε-

1. *ἐκοὶ* Λ. — 3. *κατορθεῖν* Λ. — 6. *ὀδύρετο* Λ. *μάλα μᾶλλον* Λ. — 7. || Κώδ. φ. 93, α. — 8. *φλογός δε* Λ. — 10. τό τε ἀφαιρετέον.

»τὰς τὰς ἀποτελούσας τοὺς ἀγαθοὺς ἡγεμόνας» (1). Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀναγνωρίζομεν ἐν μέσῳ τοῦ καπνοῦ τῶν θυμιαμάτων τοῦ αὐλοκόλακος ἀληθεῖς τινας εἰκόνας, ἐν αἷς καὶ τὴν διὰ πάσης τῆς μονῳδίας διήκουσαν περιγραφὴν τῆς γνωστῆς καὶ ἄλλοθεν καλλονῆς τοῦ Καλοϊωάννου καὶ τοῦ μειλιχίου αὐτοῦ ἤθους.

Ἀλλὰ τίς εἶνε ὁ συγγραφεὺς ταύτης τῆς μονῳδίας καὶ ὁποῖον τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ; Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κώδιξιν ἐν οἷς σώζεται ἡ μονῳδία αὕτη, λέγεται ἔργον Θεοδώρου τοῦ Ποτακίου. Ἀλλ' ἤδη ὁ κ. Σάθας ἐκδίδων τὴν μονῳδίαν παρετήρησεν ὅτι ὁ Θεόδωρος Ποτάκιος «πιθανῶς ἐστὶν ὁ αὐτὸς Θεόδωρος Ποτάμιος (sic) τοῦ ὁποίου »καταγράφει ὁ Χρύσανθος ἐπιστολὰς εἴκοσι περισωζομένας ἐν τῇ κατ' »Ἄθωνα μονῇ τῶν Ἰβήρων» (2). Τὴν δ' εἰκασίαν ταύτην, ἣν ἀπεδεξάμην ὡς ὀρθὴν γράφων περὶ ἀνυπάρκτων ὀνομάτων (3), κατέστησεν ἔτι πιθανωτέραν ἡ μελέτη αὐτοῦ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κώδικος, σωζομένου εὐτυχῶς, ἣ ἐπεχείρησα κατὰ τὴν ἐν τῷ θέρει τοῦ ἔτους 1880 διαμονήν μου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Ὁ κῶδιξ οὗτος, λαβὼν κατὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ γενομένην κατάταξιν τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῆς εὐαγοῦς τῶν Ἰβήρων μονῆς τὸν ἀριθμὸν 184, εἶνε χαρτῷος, σχήματος ὀγδόου, γέγραπται δὲ μέρος μὲν κατὰ τὸν ιδ', μέρος δὲ κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα καὶ σύγκειται ἐκ φύλλων 267. Καὶ περὶ μὲν τοῦ κώδικος ὅλου γενήσεται λόγος ὅταν ποτὲ ἐκδοθῇ ὁ ἐμὸς κατάλογος τῶν ἁγιορειτικῶν χειρογράφων· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ὁ λόγος ἔστω περὶ μόνων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ συγγραφέως τῆς εἰς Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον μονῳδίας. Αὗται εἶνε γεγραμμέναι χειρὶ τοῦ ιε' αἰῶνος, φέρονται δ' ἐν τῷ κώδικι μόναι δεκατρεῖς, ἐπιγραφόμεναι *τοῦ σωφοτάτου* (sic) *Θεοδώρου τοῦ Ποταμίου*. Εἶνε δ' αἱ ἑξῆς·

φ. 121, α «τῷ Κυδώνῃ»
» » » «τῷ Πόθῳ»
φ. 121, β «τῷ αὐτῷ»
φ. 122, α «τῷ αὐτῷ»

(1) *Lebeau* Histoire du Bas-Empire ἐκδ. τοῦ Saint-Martin. Tom. Κ', σελ. 481.

(2) *Σάθα* Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Α', σελ. ρλε'. Ἴδε καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου ἀρχομένου τοῦ ιη' αἰῶνος συνταχθέντα «βίβλων τινῶν ἐκ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων τῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις τοῦ Ἄθωνος κατάλογον» παρὰ Σάθᾳ ἐν Μεσ. Βιβλ. τόμ. Α', σελ. 282.

(3) Παρνασσοῦ τόμ. Α', σελ. 501.

φ. 122, β «τῷ αὐτῷ»
» » » «Ἀθηνοδώρῳ»
φ. 123, α «τῷ Γεμιστῷ καὶ Ἀθηνοδώρῳ»
φ. 123, β «Καντακουζηνῷ τῷ θείῳ τοῦ βασιλέως»
φ. 124, β «τῷ Θεσσαλονίκης κῦρ Ἰσιδώρῳ»
φ. 125, α ἀνεπίγραφος
φ. 126, α «τῷ υἱῷ τοῦ Οἰναιώτου»
» » » «τῷ Κυδώνῃ»
φ. 127, α «τῷ βασιλεῖ».

Οὐδαμῶς δ' ἀπίθανον νὰ συνεποσοῦντό ποτε ἅπασαι αἱ ἐν τῷ κώδικι ἀναγεγραμμέναι ἐπιστολαὶ αὗται εἰς εἴκοσιν, ὅσας ἐσημείωσεν ὁ Χρύσανθος, ἀλλ' αἱ ὑπόλοιποι ἀπωλέσθησαν, τοῦ κώδικος συναπαρτιζομένου τανῦν, καθ' ἃ φαίνεται, ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ ἕτερον δὲν ἦτο συμπεπηγμένον μετὰ τοῦ λοιποῦ, ὅτε ὁ Χρύσανθος ἐμελέτησε τὴν βιβλιοθήκην τῆς τῶν Ἰβήρων μονῆς, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου λείπουσι νῦν τινα ἐκ τῶν ὑπ' ἐκείνου ἀναγεγραμμένων ὡς περιλαμβανομένων ἐν τῷ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν κώδικι.

Τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἡ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης σταλεῖσα ἐγράφη πάντως πρὸ τοῦ 1384, καθ' ὃ ἔτος οὗτος καθῃρέθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ὡς ἐγκαταλιπὼν τὸ ποίμνιόν του ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κινδύνου (1). Τὸ δ' ἔτος τῆς συντάξεως τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς· ἀλλὰ τοῦτο κἂν γίνεται δῆλον περὶ τῶν πλείστων ὅτι ἐγράφησαν ἐν χρόνοις ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ κινδύνων τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, οἷοι οἱ ἐπὶ τῆς μακρᾶς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου. Οὕτως ἡ πρὸς τὸν Πόθον πρώτη ἐπιστολὴ ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς· «Χάρις τοῖς βασιλεῦσιν, ἀπαλλαγεῖσι μὲν τῆς πρώτης » πρὸς ἀλλήλους διαφορᾶς καὶ τῆς μελαίνης δέ γε τύχης ἡμᾶς ὀψὲ καὶ » μόλις ὁπωσοῦν ἀπαλλάξασιν, ὑφ' ἧς τὸ ἡμέτερον γένος, τοσοῦτον » ἤδη χρόνον φθειρόμενον, οὐκ ἔτι γένος οὐδ' ἔθνος, ἀλλὰ κατάλειμμά τι » γένους γεγένηται καὶ οἷον οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως γνωρίσειε πότερον γένους » μέρος ἢ ἴχνος ἔθνους καθέστηκε, καὶ ὅτι τῷ τῆς εἰρήνης καλῷ ὑπο- » ψία μὲν ἀπελήλαται πᾶσα, φόβος δὲ ἅπας ἐκκέκρουσται καὶ τοῦ » δέους ἀπαλλαγέντες οἱ φίλοι τοῦ γράφειν ἀλλήλοις ἀδεῶς ἤρξαντο». Τοιαῦτα δὲ λέγονται καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ, τῇ δευτέρᾳ τῶν πρὸς τὸν

(1) *Miklosich καὶ Müller* Acta patriarchatus Constant. CCCLXXVIII.

Κυδώνην· «ἐκεῖνος ἄν σοι παραστήσαι (1) ἀληθῶς τήν τε τῆς ἡμε-
» τέρας ψυχῆς διάθεσιν καὶ ὅπως εὐφήμως ἄγειν ἐς ἀεὶ διὰ σπουδῆς
» ποιοῦμαι τὰ σά. Ἐβουλόμην δέ γε καὶ γράμμασι συχνοῖς τουτὶ παρι-
» στᾶν καὶ ὅ τῇ γλώττῃ δεικνύειν οὐκ εἶχον φιλοτίμως φεύγων τὸ φορ-
» τικόν, τοῦτο τούτοις ἀναπληροῦν, καὶ τῷ διδόναι (2) τε καὶ λαμβά-
» νειν μεγίστην εἶχον ἂν καρποῦσθαι τὴν ἡδονήν. Ἐπεὶ δὲ πονηρὸς
» Τελχὶν (3) τοῖς τῶν Ῥωμαίων καθάπερ βασκήνας πράγμασι πάντ'
» ἄνω καὶ κάτω κυκᾶν ἐσπούδακε καὶ πολλήν τινα τὴν τῆς κακίας
» ὁμίχλην ἡμῖν ἐπήνεγκεν ὡς φιλονεικῆσαι μικροῦ καὶ τὸ κατάλειμμα
» τοῦ γένους ἡμῶν τὸ μικρόν τε καὶ εὐτελὲς παντελῶς ἀφανίσαι, κάν-
» τεῦθεν ἄλλα τε μυρία προβῆναι δεινὰ παρεσκεύακε καὶ δὴ καὶ τοὺς
» φίλους ἀλλήλοις ἐπιστέλλειν κεκώλυκεν, ἠλγοῦμεν μέν, ὡς εἰκὸς ἦν,
» ἐφέρομεν δ' οὖν οὐκ ἐθελονταὶ τῇ τῆς τύχης ἀνάγκῃ βίᾳ πειθόμενοι.
» Τοῖν γὰρ βασιλέοιν ἐς ἄκρον ἐπὶ μεγίστῳ κακῷ τῶν Ῥωμαίων ἀν-
» τικαθισταμένοιν ἀλλήλοιν, ἐπέκλυζε τὰ δεινὰ τῆς ἐμφυλίου στάσεως
» δίκην φλογὸς ἀναρριπισθείσης καὶ οὔτε τι βούλευμα ὑγιὲς ὑπὲρ τῶν
» κοινῶν ἦν οὔτε πρᾶξις ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν δεινῶν ἀποσόβησιν,
» ἀλλ' ἕκαστος ἑκατέροιν τοῖν βασιλέοιν τὰ πρὸς ἡδονὴν βουλευόμενοι
» καὶ τά γε σφίσιν αὐτοῖς αἰσχρὰν τιμὴν καὶ πλοῦτον ἀσελγῆ προξενή-
» σοντα, τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐς τοῦτο τύχης συνήλασαν ἀφ' οὗ δὴ καὶ
» πλεῖστοι τιμῆς μὲν μεγίστης παρὰ τὴν ἀξίαν τετυχήκεσαν, πλούτου
» δ' αὖ ἀδίκου καὶ παραλογωτάτου κύριοι καθεστήκεσαν. Ἐν γὰρ δι-
» χοστασίᾳ (4), φασίν, ὁ μὲν πάγκακος τυγχάνει τιμῆς, ὁ δὲ καὶ ὁπωσοῦν
» μετεσχηκὼς τοῦ βελτίονος θρήνων ἄξια πάσχει καὶ τραγικῶν ἐμπί-
» πλαται συμφορῶν, ὃ δὴ καὶ ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον συμπέπτωκε».
Ἐκ δ' ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Ποταμίου μανθάνομεν ὅτι ἔζη μακρὰν
τῆς βασιλευούσης ἐπὶ μακρόν, οὐκ ὀλίγον ἀχθόμενος ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑπερ-
ορίᾳ. Οὕτως ἔγραψε τὰ ἑξῆς ἐν τῇ αὐτῇ πρώτῃ τῶν πρὸς τὸν Πόθον
ἐπιστολῶν, ἧς ἀνεκοινώσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἀρχήν· «πρὸς γὰρ τοῖς
» ἄλλοις κακοῖς, οἷς ἡμῖν ἡ παρεληλυθυῖα παρεσκεύακε δεκαετηρίς, καὶ
» βεβαρβαρῶσθαι πεποίηκε, τοῦτο μὲν ὅτι βαναυσώδεσιν ἀνθρώποις ἐς

(1) Κώδ. *παραστήσει*
(2) Κώδ. *διδῶναι*
(3) Κώδ. *τέλχιν*
(4) Κώδ. *διχοστασι*

» τὸ διηνεκὲς συνδιήγομεν καὶ χωρίοις ἐνδιετρίβομεν Μούσης τε καὶ » παιδείας ἑλληνικῆς εἰς ἄπαν (1) ἀπῳκισμένοις, τοῦτο δ' ὅτι καὶ » βιβλίων ἁπάντων ἀποστερηθέντες τῇ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καινο- » τομίᾳ οὐκ εἴχομεν ὁτῳδήποτε τρόπῳ τοῖς λόγοις μετ' ἀκριβείας προς- » φέρεσθαι καὶ χρῆσθαι τούτοις θαρρούντως οἱονεὶ τῆς στάθμης οὐκ » οὔσης, ἀλλὰ συσπειρώμενοι τῇ οἰκίᾳ μόνοι μόνοις ἡμῖν αὐτοῖς γε διε- » λεγόμεθα, τῶν προτέρων ἐκείνων ἀναμιμνησκόμενοι μαθημάτων. » Πρός γοῦν τῷ μὴ προςκτήσασθαί τι τῶν βελτιόνων ἐν τῇ τῆς πα- » τρίδος φυγῇ καὶ τοὐναντίον πεπονθέναι συμπέπτωκε.» Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν πρὸς τὸν Πόθον ἐπιστολῶν γράφει ὁ Ποτάμιος· « καί με σοφίζεσθαι φῂς μεταβεβλῆσθαι φάσκοντα πρὸς ἤθη τινὰ καὶ » βάρβαρον γλῶτταν οἷα πολὺν ἤδη χρόνον τοιούτοις ἐνδιαιτώμενον » καί, μετ' εἰρωνείας τῇ ῥητορείᾳ χρώμενον, οὕτω μᾶλλον τὸ τῶν » λόγων ἐπιδείκνυσθαι κάλλος καὶ τὴν ἐν τούτοις ἰσχὺν ἀπάτῃ σοφι- » στικῇ συγκρύπτειν (2) δῆθεν πειρώμενον.» Ἐν δὲ τῇ πρὸς Γεμιστὸν καὶ Ἀθηνόδωρον ἐπιστολῇ ἀναγινώσκομεν καὶ τάδε· « ἐπαινῶ δ' αὖ » τοὺς ταύτην αἱρουμένους θαυμάζειν καὶ κοινωνοὺς ὑμῖν τοῦ καλοῦ » γιγνομένους οἷς ἐπαινεῖν αἱροῦνται τὸν ὑμέτερον βίον· καὶ γὰρ πλῆθος » ὁρῶντες τοὺς ἀφικνουμένους ἐκεῖθεν, ἐκλεγόμενοι τοὺς βελτίους πυν- » θανόμεθα περὶ τῶν ὑμετέρων συχνῶς, εἰ καλῶς ταῦτα σύν γε θεῷ » καὶ μετ' ἐπιφόρου πνεύματος τῆς λαμπρᾶς τύχης χωροίη. Πάντων » δ' ὁμοῦ τὰ καλὰ λεγόντων ὁμοίως καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς γλώττης νῦν » μὲν ὅπως ἔχετε συμπνοίας τε καὶ συμφυίας ᾀδόντων, ὡς μίαν μὲν » δοκεῖν εἶναι ψυχήν, δύο δὲ τὰ ὑπ' ἐκείνης κινούμενα, νῦν δ' ὅπως » ἐσπουδακότες εἴητε περὶ τοὺς λόγους διατεινομένων καὶ ταῦτ' ἐν » τοσούτῳ βαρβάρου γλώττης πελάγει, καὶ νῦν μὲν ὅπως διὰ σπου- » δῆς πεποίησθε τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας λόγους καὶ ταῦτ' ἐν τῷ τῆς » ἀσεβείας πυθμένι ἐν ᾧ μάλιστα καὶ τὸ τῆς εὐσεβείας κράτος ὑμῖν » προςήκει παρρησιάζεσθαι, νῦν δ' ὅπως ὁμοῦ πάντας σχεδὸν τοὺς » ἀπὸ Χριστοῦ τὴν κλῆσιν ἐσχηκότας καὶ δεομένους ἐν καιρῷ τῆς » παρ' ὑμῶν βοηθείας εὖ ποιεῖν προτεθύμησθε καὶ μηδενὸς τῶν ἐκ » θεοῦ δεδομένων ὑμῖν ἀγαθῶν ἀποστερεῖν, χαίρομεν.»

Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἐπιστολῇ εὑρίσκομεν γεγραμ-

(1) Κῶδ. *εἰςάπαν*

(2) Κῶδ. *συγκρίπτειν*

μένα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὰ ἑξῆς· «τοῦ καλοῦ Χρυσολωρᾶ συνάμα τῷ » χρηστῷ Βρυεννίῳ διαπρεσβεύειν τὰ τοῦ βασιλέως μέλλοντος πρὸς » τὸν βάρβαρον καὶ διὰ τὸ τῆς ἀγούσης κοινὸν καὶ ὡς ἡμᾶς ἀφιγμέ- » νου, πολλὴ μὲν ἡμῖν ἐπῄει χαρὰ τῆς τοῦ ἀνδρὸς διὰ χρόνου συνου- » σίας ὡς ἑρμαίου τινὸς ἐξαπίνης τετυχηκόσιν, οὐκ ὀλίγη δ' αὖθις ἡδονὴ » τὴν ἐμὴν κατέσχε ψυχὴν ῥέοντος ἐκείνου τῷ πόθῳ....... Σὲ δ' αὖθις » ἀμείβεσθαι λόγοις ἐθέλων ὑπέρ τε τῶν καλῶν ὧν ἐσχήκεις καὶ τοῦ » τῶν ἡμετέρων μεμνῆσθαι, ὑπό τε τῆς ἀγροικίας ᾗ συνέζων (1) καὶ » ὤφθην (2) ἤδη τρισκαιδέκατον ἔτος καὶ τῆς συρφετώδους ταύτης καὶ » μοχθηρᾶς πολιτείας, ᾗ δή μοι συνοικεῖν ἄχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον » συνηνέχθη, ἔτι τε καὶ τοῦ τῶν βίβλων ἁπασῶν μακρὰν (3) ἀπῳκίσθαι· » (τὰς (4) μὲν ἀπολωλέκαμεν αὐτόσε ἐπ' ἀλλήλους τραπέντες καὶ τὰ » ἀλλήλων ὡς ἀλλοφύλων ἀφειδῶς διαρπάζοντες, τὰς δ' οἰκτρῶς ἄγαν » τῇ λῃστρικῇ καὶ συνεχεῖ τῶν τριήρων ἐφόδῳ τῇδε ἐζημιώμεθα) ὑπὸ » γοῦν τῶν αἰτιῶν ὧν εἰρήκαμεν τούτων τοῦ τε Ἕλληνος λόγου καὶ » τοῦ ἀττικίζειν μακρὰν ἀπεσχοινισμένοι, οὐκ ἔχομεν χρῆσθαι τῇ γρα- » φίδι θαρρούντως ὥστε τοὺς ἐμοὺς ἀμείβεσθαι φίλους τοῖς καθήκουσι » λόγοις καὶ κοσμεῖν τὰ γιγνόμενα. Ὅθεν καὶ δέει τοῦ παραληρεῖν » μᾶλλον ἤ τι τῶν εἰκότων δόξαι λέγειν τοῖς φίλοις τὸ σιγᾶν πρὸς » πάντας εἱλόμην, βέλτιον τοῦτ' εἶναι νομίσας ἢ λέγειν προκρίναι τάς » τε τῶν φίλων ἀκοὰς ἀποκναίειν καὶ τῇ πατρίδι πολλὴν προξενεῖν » τὴν αἰσχύνην, ᾗ δὴ καὶ χάριτας ὅ τι πλείστας τε καὶ μεγίστας » ὀφείλω ὧν τέ με ἤνεγκε χάριν καὶ ὧν ἔθρεψεν ἐπιμελῶς καὶ ὧν ἐπαί- » δευσεν ἱκανῶς καὶ λόγοις ἐκόσμησεν ἐκ νέου (5) εὐθὺς, εἰ καὶ ὁ μα- » κρὸς ὕστερον χρόνος ῥέων ταῖς ἀλληλοδιαδόχοις συμφοραῖς παντα- » χόθεν κατεργαζόμενος ἡμᾶς ἐκμυζᾶν πειρῷτο (6) καὶ τὴν τῶν ἡμε- » τέρων λόγων ἀκμὴν ἀμβλύνειν ἐσπεὶ σχεδὸν μηχανῷτο.» Τέλος ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν ἐπιστολῶν, τῇ πρὸς τὸν βασιλέα, φέρονται τάδε· «τὰ » δ' ἐφεξῆς τῷ θεῷ πάντως ἐπιτρεπτέον τῷ δυναμένῳ τὰ τοιαῦτα

(1) Κῶδ. *συνέζη*
(2) Ἴσως γραπτέον *ὠχέθην*
(3) Κῶδ. *μακρῶν*
(4) Κῶδ. *τὰ*
(5) Κῶδ. *νέας*
(6) Κῶδ. *ἐκμυζεῖν πυρῶτο*

» πρὸς τὸ κρεῖττον μετασκευάζειν ῥαδίως, καὶ ᾧ τῶν ἐμῶν εὖ οἶδ᾽ ὅτι » μελήσει τῇ συνήθει(1) φιλανθρωπίᾳ χρωμένῳ, εἰ καὶ ἐγὼ δοῦλος » ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην φανεὶς καὶ κακῶς διατεθεὶς περὶ τἀκεί- » νου, μακρὰν ἀεὶ γιγνοίμην ἐκείνου. Ὅθεν δὴ καὶ συμπίπτει μοι τὰ » δεινὰ καθ᾽ ἑκάστην δίκην νιφάδων τῆς ἐκείνου βοηθείας ἐστερημένῳ.»

Αἱ ἐπιστολαὶ ὧν παρεθέσαμεν ἀποσπάσματα πείθουσιν ὡς ἐκ τῶν χρόνων ἐν οἷς ἐγράφησαν, οὓς μανθάνομεν ἐκ τῶν εἰς οὓς ἀπευθύνονται, ὅτι ὁ γράψας αὐτὰς Θεόδωρος ὁ Ποτάμιος εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ γράψας τὴν εἰς τὸν θάνατον Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου μονῳδίαν. Ὥστε κατὰ ταῦτα διορθωτέον καὶ τὸ ὄνομα *Ποτάκιος* τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς μονῳδίας ἐν τοῖς δύο σωζομένοις αὐτῆς ἀπογράφοις εἰς *Ποτάμιος*, ὅπερ φαίνεται ὑπάρξαν τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Περὶ δὲ τούτου ἱκανὰ μὲν διδάσκουσι τὰ παρατεθέντα τῶν ἐπιστολῶν ἀποσπάσματα, ἀλλ᾽ ἀνεπαρκῆ πρὸς γνῶσιν ἐντελῆ τῶν κατ᾽ αὐτόν. Ὅτι δ᾽ ὅμως ἦτό τις τῶν παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις γνωρίμων ἀποδεικνύουσιν αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας εἰς οὓς ἐπιστέλλει.

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΗ

ΠΕΡΙ ΜΕΜΒΡΑΝΩΝ

Ἐν τῷ ὑπ᾽ ἀριθ. 184 κώδικι τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εὐαγοῦς μονῆς τῶν Ἰβήρων περιέχεται μεταξὺ ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ γνωστοῦ λογίου μοναχοῦ τοῦ ιδ᾽ αἰῶνος Μαξίμου τοῦ Πλανούδη, αἵτινες εἶνε ἐν συνόλῳ ἑκατὸν εἴκοσι καὶ μία τὸν ἀριθμόν, καὶ ἡ ἑξῆς (κώδ. φ. 96, α-β) ἣν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα ὡς περιέχουσαν ἀξίας λόγου εἰδήσεις περὶ τῆς παρασκευῆς τῆς μεμβράνης.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπιγραφομένη «τῷ αὐτῷ» ἐστάλη, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς, εἴς τινα Μελχισεδέκ, ἔχει δ᾽ ὡς ἑξῆς·

« Ἐπειδὴ καθάπαξ ὑπέστης ἡμῖν τὰ κατὰ τὰς μεμβράνας ὑπηρε-

(1) Κώδ. *συνήθη*

» τήσασθαι, πάντως ἂν ἀνάσχοιο κἂν εἴ τι προσεπιστείλωμεν (1) οὐδ' » ὀχληρὸν ἢ δυσχερές σοι τὸ γραφόμενον δόξειεν, ὡς δεῖ ταύτας εἶναι » λεπτὰς, μήπως ἐξ ὀλίγων παχεῖαν καὶ γαστρώδη συνθῶμεν βίβλον, » ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἰσχνοτέραν καὶ ὡς φάναι εὐζωνοτέραν, ἔτι μηδ' ᾠῷ » ταύτας περικεχρίσθαι, ὅπερ αἱ παθοῦσαι δέχονται μὲν ἐπὶ τοῦ ᾠοῦ » τὰ γράμματα, οὐκ ἐφ' ἑαυτῶν, εἰ δέ που ὕδωρ θεάσονται, αὐτίκα » σὺν τῷ ᾠῷ καὶ τὰ γεγραμμένα ἀπέπτυσαν καὶ ἀπετινάξαντο, καὶ » ὁ τοῦ γράφοντος πόνος εἰς ἀέρα φροῦδος ἐχώρησε. Τὸ γὰρ ᾠὸν, ἐν » μεταιχμίῳ τῶν τε γραμμάτων καὶ τῆς μεμβράνης κείμενον, ἐπειδὰν » ἐκκλυσθῇ συνεκκλύζει ἑαυτῷ καὶ τὰ γεγραμμένα. Ἐπέμφθη σοι δὲ » καὶ δύο μέτρα διφύλλων διὰ τούτου δὴ τοῦ παρόντος, ὧν ἐπὶ μὲν » θατέρῳ τῷ μείζονι μεμβράνας ὠνήσῃ μικρὰς τοῦ ἡμίσεος τιμή- » ματος, δίφυλλον ἓν ἑκάστης ἀποδιδούσης ὡς τό τε μῆκος ὁρᾷς καὶ » τὸ πλάτος, ἐπὶ δὲ τῷ λοιπῷ τῷ ἐλάττονι τοῦ λοιποῦ τιμήματος » ὠνήσῃ μείζους ὡς ἑκάστην εἰς δύο δίφυλλα τέμνεσθαι, τοῦ μήκους » κἀνταῦθα πάλιν παρόντος ὑμῖν καὶ τοῦ πλάτους διὰ τοῦ μέτρου. » Ὡς μὲν || (2) οὖν καὶ καθαρείους εἶναι δεῖ ταύτας, τοῦτ' αὐτὸς οὐ » βούλομαι λέγειν· σὺ γὰρ αὐτὸς φροντίσεις. Ὡς δὲ διὰ ταχέων δεῖ » πέμπεσθαι, τοῦτο καὶ πάνυ λέγω καὶ πάλιν αὖ μάλα λέγω. Καὶ » γὰρ εἰ μὴ θᾶττον ἔλθοιεν, ἀμβλυτέραν ποιεῖς τὴν χάριν. Ἐγὼ δέ » σε βούλομαι διὰ πάντων εὐδοκιμεῖν καὶ τοῖς φίλοις οὐδὲν ἧττον τα- » χείας παριστάνειν τὰς χάριτας.»

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μανθάνομεν τὴν ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ αἰῶνι ἐξακολούθησιν τῆς χρήσεως τῆς μεμβράνης, ἥτις καὶ ἄλλως εἶνε ἡμῖν γνωστὴ διὰ τῆς εὑρέσεως χειρογράφων γεγραμμένων ἐπὶ τοιαύτης ὕλης, εἰ καὶ αὕτη καθίσταται σπανιωτέρα ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἀντικατασταθεῖσα τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τοῦ βομβυκίνου, εἶτα δὲ μετά τινας αἰῶνας ὑπὸ τοῦ κοινοῦ χάρτου. Μανθάνομεν δ' ἐξ αὐτῆς καὶ τὸ κυριώτατον προσὸν τῆς καλῆς μεμβράνης, τὴν λεπτότητα, ἣν ἀπὸ παλαιῶν ἤδη χρόνων ἐπεδίωκον οἱ βιβλιογράφοι. Ἤδη Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, κατηγορῶν τῶν συγχρόνων ὡς μὴ διατριβόντων περὶ τὰ χριστιανικὰ βιβλία, ἐπιλέγει ὅτι καὶ οἱ ὀλίγοι ὅσοι κέκτηνται τοιαῦτα *τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὁμοίως διάκεινται,*

(1) Κώδ. *προσεπιστείλομεν*

(2) || **Κώδ. φ. 96, 6.**

δήσαντες αὐτὰ καὶ ἀποθέμενοι διὰ παντὸς ἐν κιβωτίοις· καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῖς σπουδὴ περὶ τὴν τῶν ὑμένων λεπτότητα κτλ. (1) Διακρίνονται δ' αἱ παλαιότεραι μεμβράναι τῶν κατασκευαζομένων κατὰ τοὺς τελευταίους τῶν μέσων αἰώνων χρόνους διὰ τὴν μείζω αὐτῶν λεπτότητα. Ἀναφέρονται δὲ καὶ ὀνομαστὶ κώδικες διάσημοι ἐπὶ τῇ λεπτότητι τῶν μεμβρανῶν, οἷοι ὁ σιναϊτικὸς καὶ ὁ βατικανικὸς κῶδιξ τῆς Ἁγίας Γραφῆς(2).

Τὸ δὲ ᾠὸν οὗ τὴν χρῆσιν ἀπαγορεύει ὁ Πλανούδης κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν περγαμηνῶν φαίνεται ὅτι ἐπεχρίετο ἐπ' αὐτῶν πρὸς λείανσιν καὶ λεύκανσιν τοῦ τριχωτοῦ μέρους τῶν δερμάτων καὶ ἐμπέδωσιν τῆς γραφῆς ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ γνωστὰ μὲν εἶνε ἄλλα μέσα ὧν ἐγίνετο χρῆσις πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν, οἷον ἡ κίσσηρις καὶ ἡ ἄσβεστος(3), τοῦ δὲ ᾠοῦ γίνεται τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζω, μνεία ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιστολῇ τοῦ Πλανούδη.

Διδακτικὴ τέλος εἶνε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Πλανούδη εἰς τὸν Μελχισεδὲκ διδομένη ἐντολὴ περὶ ἀγορᾶς φύλλων περγαμηνῆς καθ' ὡρισμένα αὐτῷ στελλόμενα μέτρα. Βλέπομεν ἐντεῦθεν τὴν κατὰ τεμάχη πώλησιν τῶν μεμβρανῶν, αἵτινες διῃροῦντο εἶτα εἰς δίφυλλα κατὰ τὴν γραφὴν τῶν κωδίκων. Ἐννοεῖται δὲ δίφυλλον τὸ ἀπαρτίζον ἐν ὅλῳ, διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ διαιρέσεως εἰς δύο φύλλα, σελίδας τέσσαρας· λυπηρὸν δ' εἶνε ὅτι ὁ Πλανούδης, ἀρκούμενος εἰς τὴν πρὸς τὸν φίλον ἀποστολὴν τῶν δειγμάτων, δὲν ὁρίζει τὰ μέτρα δι' ἀριθμῶν, οὐδὲ προςθέτει τὴν τιμήν, ἧς ἡ γνῶσις ἤθελεν ἀποβῆ ἡμῖν ἀξία λόγου.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἐξάγεται ἂν ὁ Πλανούδης ἔγραφεν ἐξ ἀποκέντρου μέρους πρὸς τὸν Μελχισεδὲκ διαμένοντα ἐν μεγάλῃ καὶ ἐμπορικῇ πόλει ἢ τοὐναντίον ἴσως ἂν ὁ μὲν Πλανούδης διέτριβεν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἢ ἄλλῳ τινὶ κέντρῳ, ἡ δ' ἀγορὰ τῶν μεμβρανῶν παρὰ τοῦ Μελχισεδὲκ ἔμελλε νὰ γείνῃ κατ' ἀγροὺς παρ' αὐτοὺς τοὺς τόπους ἐν οἷς παρεσκευάζοντο αἱ μεμβράναι.

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

---

(1) Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὁμιλία εἰς Ἰωάννην λϐ' παρὰ Migne Ἑλλ.Πατρολ. τόμ. LIX σ. 187.

(2) Ἴδ. *Gardthausen* Griechische Paläographie σ. 41.

(3) Ἔνθ' ἀν. σ. 40. — *Wattenbach* Das Schriftwesen im Mittelalter ἐκδ. Β' σ. 170 κ. ἑ. — *Birt* Das antike Buchwesen σ. 365.

ΠΕΡΙ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΑΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΦΛΩΡΙΔΟΥ

Βιβλιοφύλακος τῆς ἐν Πάτμῳ σεβασμίας μονῆς.

Νικηφόρος ἱερομόναχος ὁ τὸ ἐπώνυμον Χαρτοφύλαξ, ἀνὴρ εὖ ἥκων παιδείας τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς, γέννημα ἦν καὶ θρέμμα τῆς περικλεοῦς νήσου Κρήτης. Καὶ ἐν τίνι μὲν αὐτῆς πόλει ἐγεννήθη ἄδηλον, καθὼς καὶ ἐν ποίᾳ ἀκαδημίᾳ ἐξεπαιδεύθη· δύναται δέ τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι τὰ μὲν ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι, ἔρωτι δὲ ἀνωτέρας παιδείας φλεγόμενος μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του, διδαχθεὶς τὴν ἱερὰν θεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ἤκμασε δὲ μετὰ τὰ μέσα τοῦ ις' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιζ' αἰῶνος, σύγχρονος ὢν τοῖς τότε ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαλάμψασι, τῷ τε ἀοιδίμῳ τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχῃ Μελετίῳ τῷ Πηγᾷ (ὅς καὶ *σοφώτατον διδάσκαλον* τῆς σεβασμίας ἡμῶν μονῆς καλεῖ αὐτὸν ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ἐπιβραβευθέντι αὐτῇ σιγιλλίῳ κατὰ τὸ ,αφϟζ' Ἰανουαρ. ιθ', ὅτε ἐτύγχανεν ὢν ἐπιτηρητὴς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου) (1) καὶ τῷ αὐτοῦ μαθητῇ Μαξίμῳ τῷ Πελοποννησίῳ, Κυρίλλῳ τῷ Λουκάρει, Μαξίμῳ τῷ Μαργουνίῳ καὶ Γαβριὴλ τῷ Σεβήρῳ, οἷς καὶ ἀντεπέστελλε. Πρῶτος δ' αὐτὸς συνέστησε τὴν τῆς Πάτμου σχολήν, διδάσκων ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ Θεολόγου Ἰωάννου τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, τήν τε ἱερὰν θεολογίαν καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, πιθανῶς δὲ καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐν ποίῳ μὲν χρόνῳ ἦλθεν εἰς Πάτμον καὶ συνηριθμήθη τῇ ἐν τῇ μονῇ ἀδελφότητι, τοῦτο εἰκάζεται ἔκ τινος ὑπομνήματος συντεθειμένου ὑπ' αὐτοῦ τούτου καὶ ἐν τῷ ΣΞΒ' χειρογράφῳ τεύχει τῆς μοναστηριακῆς βιβλιο-

(1) Τὸ σιγίλλιον τοῦτο τεταγμένον ἐν ἀριθ. 38 ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων τοῦ γραμματοφυλακίου τῆς μονῆς ἐξέδωκε πρὸ εἰκοσαετίας ὁ φίλος Σακκελίων ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι ἔτ. Θ'. 1865, σελ. 133.

θήκης εὑρισκομένου (1). Ἐγένετο δὲ καὶ καθηγούμενος τῆς αὐτῆς μονῆς, ὡς αὐτὸς ὑπογράφεται ἔν τινι πρὸς Μάξιμον τὸν Πελοποννήσιον ἐπιστολῇ (2). Ἐδίδαξε δὲ διαρκῶς καὶ ἐπωφελῶς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη, ὡς δηλοῖ ἡ ἐφεξῆς ἐπιστολή (3). Οὗτος ᾠκοδόμησε τὸν πρὸ τοῦ πυλῶνος τῆς μονῆς μικρὸν ναὸν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ἔσωθεν τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἐπέγραψε τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

Μύσταις Ἰησοῦ τοῦ θεανθρώπου Λόγου,
Πόθῳ ζέοντι καὶ μέσης ἐκ καρδίας,
Νικηφόρος Κρὴς τῆς μονῆς ἄρξας ποτὲ
Ταύτης, νεὼν ἤγειρα τοῦτον ἐκ βάθρων·
Ὑμεῖς δὲ, σεπτὴ δωδεκὰς Ἀποστόλων,
Καὶ πάντες ὅσοι τῆς δεκαπλῆς ἑπτάδος,
Ἐξευμενίζειν τὸν Θεὸν καὶ δεσπότην
Ἐμῶν ἕκατι μὴ λίποιτε πταισμάτων.
αχγ΄. ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ.

Μετὰ δεκαετίαν δὲ ἀνήγειρε καὶ τὸ πρὸς δυσμὰς τὰς μονῆς ὡσεὶ τέταρτον ὥρας ἀπέχον μονύδριον (ἀσκητήριον εἴτε κάθισμα) τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ναΐσκον τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ, ἔσωθεν τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἐπέγραψε:

αχιγ΄.
Νούσῳ ἐπ' ἀργαλέῃ Νικηφόρος εὔξατο Λουκᾷ
Μύστῃ Χριστοῦ Κρὴς νηὸν ἀναθέμεναι.
Ῥαΐσ' ὁ δ' ἡνίκα νούσου, λύτρης μνήσατ' ἄρ' εὐχῆς,
Καὶ τὸν ἐδείματο οἷ σηκὸν ἀριπρεπέα.

Ἄδηλος δὲ εἰς ἡμᾶς εἶναι καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν προεχειρίσθη εἰς τὴν τῆς Λαοδικείας μητρόπολιν. Ὑπεδείχθη δὲ καὶ ὡς ὑποψήφιος τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικοῦ θρόνου κατὰ τὸ 1620, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ὑπὸ στοιχ. Δ συνοδικοῦ ὑπομνήματος. Σώζεται δ' ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς μονῆς ἡ ποιμαντικὴ αὐτοῦ ἀργυρᾶ ῥάβδος, οὕτως ἁπλῶς φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ: «*Νικηφόρου Λαοδικείας τῆς Φρυγίας*». Τὸ δὲ σκευοφυλάκιον τοῦτο, ἐντὸς τοῦ καθολικοῦ κείμενον, ἀριστερᾷ εἰσιόντι τὸ τοῦ ναοῦ ἄδυτον, καὶ *Ἔξω σκευοφυλάκιον* λεγόμενον, πρὸς διάκρισιν τοῦ ἔσωθεν αὐτοῦ τοῦ ἀδύ-

(1) Ὅρα ἔμπροσθεν στοιχ. Α.
(2) Ὅρα ὡσαύτως στοιχ. Β.
(3) Ὅρα στοιχ. Γ.

του ὑπάρχοντος ἑτέρου σκευοφυλακίου, ᾠκοδόμησεν ἰδίαις δαπάναις ὁ Νικηφόρος πρὸς φυλακὴν τῶν ἑαυτοῦ βιβλίων καὶ ἐπέγραψεν: «*Ἐνθάδε τεθησαύρισται τὰ βιβλία Νικηφόρου Λαοδικείας τοῦ Κρητός, προηγουμένου τῆς μονῆς ταύτης, οἰκοδομήσαντος ἐπὶ τούτῳ τοδὶ τὸ οἰκίδιον. Ἔτει Χριστοῦ ᾳχκε'*» (1). Ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1628, ὡς φαίνεται ἐν τῷ βιβλίῳ, ἐν ᾧ, κατ' ἀρχαίαν συνήθειαν τῆς μονῆς, ἐγγράφονται οἱ ἀποβιοῦντες τῶν ἀδελφῶν: «*1628. Ὀκτωβρίου 14. Ἐκοιμήθη ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Λαοδικείας καὶ διδάσκαλος Νικηφόρος ὁ Κρητικός*». Πόσον δὲ παρώτρυνε καὶ ἄλλους ὁ ἀοίδιμος πρὸς ἔρωτα τῆς παιδείας, δείκνυται ἐξ ἀποσπάσματος ἐπιστολῆς πρὸς αὐτὸν τοῦ ἀποστατίδου Νεοφύτου Ῥοδινοῦ τοῦ Κυπρίου (2).

Α.

Ἐπὶ ἔτους τῆς τῶν ὄντων παραγωγῆς ,ζπζ', ἀπὸ δὲ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ᾳφοθ', κατὰ μῆνα Αὔγουστον, τοῦ ὁσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῦ πατρὸς κυρίου Μακαρίου τὴν τῆς ἡμετέρας ταυτησὶ εὐαγεστάτης καὶ βασιλικωτάτης μονῆς ποιμαντικὴν ἐργασίαν ἐκ Θεοῦ διέπειν καὶ διέρχεσθαι λαχόντος, τοῦ τε ἐν ἱερομονάχοις αἱ-

(1) Τὰ βιβλία ταῦτα ἐναπέκειντο ἐν τῷ ῥηθέντι σκευοφυλακίῳ μέχρι τοῦ 1859, ὁπότε τὸν κατάλογον τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ χειρογράφων μετὰ τοῦ ἐλλογίμου φίλου Κ. Ι. Σακκελίωνος συντάττοντες μετεκομίσαμεν αὐτὰ εἰς τὴν βιβλιοθήκην. Ἦσαν δὲ πάντα ἐκκλησιαστικὰ ἐν μεμβράνῃ, οἷον τοῦ Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Πολλὰ δὲ καὶ ἔντυπα, καὶ δὴ ἐκ τῶν πρώτων ἐκδόσεων, σώζονται εἰσέτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, τὸ ὄνομα φέροντα τοῦ Νικηφόρου ὡς κτήτορος, ἐκκλησιαστικά τε καὶ ἐξωτερικά, ἐν οἷς διακρίνεται καὶ ἡ τοῦ Πινδάρου εἰς σχῆμα τέταρτον μετὰ σχολίων, ἧς ἐν τῷ περισελίδῳ εὕρηνται ἕτερα σχόλια χειρόγραφα ἀνέκδοτα, ἅπερ ἐπιμελῶς ἀντιγραφέντα ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου νέου Ἀλκιβιάδου πατρώζοντος υἱοῦ τοῦ φίλου Σακκελίωνος, πατρικῇ ὑπείκοντος προτροπῇ, ἐξεδόθησαν ἐν Ἀθήναις τῷ 1875 ἀναλώμασι τοῦ περιοδικοῦ Ἀθηναίου. Λεπτομερεστάτην δὲ τοῦ βιβλίου τούτου περιγραφὴν ἐδημοσίευσεν ὁ διαληφθεὶς φίλος ἐν τόμῳ ΙΕ' τῆς Πανδώρας, σελ. 445, ὅπου ὁ ἀναγνώστης παραπέμπεται. Καὶ ἕτερον δὲ τοῦ αὐτοῦ εὑρίσκεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, τὸ ἑξῆς: «*Εὐριπίδου Τραγῳδίαι ἑπτακαίδεκα, ὧν ἔνιαι μετὰ ἐξηγήσεων. Ἐν Βενετίᾳ παρὰ Ἄλδῳ 1503*» εἰς σχῆμα ὄγδοον. Μετήλλαξε δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο κτήτορας τέσσαρας, ὧν τελευταῖος ὁ Νικηφόρος, ὡς ἕκαστος οἰκείᾳ χειρὶ ἐσημειώσατο, οἷον: «*Ἐκ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου Πατρικίου* (Εἶτα ὁ δεύτερος ἔγραψε) *ποτὲ μέν, νῦν δὲ ἐκ τῶν τοῦ Γεωργίου τοῦ Μαξίμου. Μαξίμου ἐπισκόπου Κυθήρων. Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ χαρτοφύλακος*».

(2) Ὅρα ἔμπροσθεν στοιχ. Ε.

δεσίμου πατρὸς κυρίου Ἰωσὴφ τὴν ἐπίκλησιν Μεταλέου τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχὴν κεκτημένου, τοῦ ἱεροῦ δὲ τῆς νέας Ῥώμης, τῆς Κωνσταντίνου φημί, καὶ θείου θρόνου τοὺς οἴακας τὸ τηνικαῦτα τοῦ παναγιωτάτου καὶ δεσπότου ἡμῶν κυρίου Ἱερεμίου διϊθύνοντος καὶ διακυβερνῶντος, ἐπὶ ἰνδικτιῶνος ὀγδόης, συνήχθημεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀπαξάπαντες οἱ τῆς μονῆς ἀδελφοί, ἐπιποθοῦντές τε καὶ ἱμειρόμενοι τοῦ τῆς μακαρίας ἔν τε ἀκολουθίαις τὸ ἐξαίρετον, ἔν τε σιτηρεσίοις καὶ ἐν ἀμφιάσμασι κοινοῦ διαύλου διαγωγῆς καὶ ξυνδιαιτήσεως, καὶ περὶ τούτου αὐτοῦ τοῦ μακαρίου φημὶ καὶ ἰσαγγέλου κοινοῦ ἐν πᾶσι καὶ ἀφρόντιδος βίου κοινολογησάμενοι, εὕρομεν καθ' ἕκαστον ἡμῶν οὐκ ἐπαχθῶς πρὸς τοῦτο ἔχοντα, ἀλλ' ἀσμένως ἀπαξάπαντας καὶ μεθ' ὅσης ἂν εἴποις τῆς περιχαρείας τε καὶ θερμότητος ἀποδεχομένους, καὶ τῷ καλῷ καὶ ψυχωφελεῖ τουτωὶ ξυμφωνοῦντάς τε καὶ συναινοῦντας σκοπῷ, πρὸς τὸ κάλλιστον καὶ θεοειδὲς τοῦ πράγματος ἀποβλέποντας· ὃ δὴ καὶ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν οὐ προεθέμεθα, πρὶν ἢ καὶ τοῦ διαληφθέντος παναγιωτάτου δεσπότου ἡμῶν καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου συναινοῦσαν τῇ ἡμετέρᾳ τὴν αὐτοῦ ἕξοιμεν γνώμην· ὃ καὶ κατὰ σκοπὸν ἡμέτερον γέγονε· μετὰ βάρους γὰρ μᾶλλον ἢ παραινέσεων, τὸ κάλλιστον καὶ αὐτὸς τῆς τοιᾶσδε ἐννενοηκὼς διαγωγῆς, παροτρύνων ὑπῆρχεν ἡμᾶς, εἰ μὴ τὸ καλῶς οὕτω καὶ θεοφιλῶς κοινῇ βουλευθὲν ἡμῖν ἐκπερανθήσοιτο. Διήγομεν τοιγαροῦν τὸν μακάριον καὶ θεάρεστον, τὸν κοινὸν τουτονὶ βίον, εὐδαιμόνως, καὶ ὡς ὑφ' ἑνὶ σώματι πολλὰ καὶ διάφορα μέλη ὑπ' ἀλλήλοις συνηρμοσμένοι, ἀλλήλων κηδόμενοι, τῆς τε τοῦ ἔκτοθεν σκήνους σωτηρίας καὶ τοῦ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐγκατοικοῦντος πνεύματος, καὶ πρὸς ἀλλήλους φιλοστοργότερον ἢ πρὸς υἱοὺς πατέρες καὶ πρὸς ἀδελφοὺς ἀδελφοί, ὡς ἀδελφοὶ τῷ ὄντι πνευματικοὶ καὶ τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς ἡμῶν υἱοὶ διακείμενοι. Ἀλλὰ φεῦ, κακῇ τύχῃ, οὐκ εἰς πολλοῦ τοῦ χρόνου τοῦ καλοῦ καὶ ψυχωφελοῦς τοῦδε σκοποῦ τὸν καρπὸν συλλέγειν καὶ δρέπεσθαι δεδυνήμεθα, οὐκ ἀρκουσῶν δηλονότι τῶν τῇ μονῇ προσουσῶν προσόδων τε καὶ κτημάτων εἰς ἐπάρκειαν τῶν καθ' ἑκάστην ἐπισυμβαινουσῶν ἡμῖν ἀναλώσεων. Τουτὶ δὲ ἐπράττετο διὰ τὸ ἐγγειτονοῦσαν εἶναι, φεῦ, τὴν μονὴν τοῖς τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦσι λαϊκοῖς, καὶ οἱονεὶ αὐτοῖς σύνοικον οὖσαν, οὓς τρὶς καὶ τετράκις περὶ τοὺς δέκα, καὶ περὶ τοὺς πεντεκαίδεκα, ἔσθ' ὅτε καὶ περὶ τοὺς πλείους τῶν πέντε πρὸς τοῖς

εἴκοσιν, ἐν τῇ τῆς μονῆς τραπέζῃ καθ' ἑκάστην ἑδρας ἑστιωμένους. Ἔνθεν τοι καὶ εἰς παντελῆ τὰ περὶ τὴν μονὴν ἐλθεῖν ἐκινδύνευεν ἀπώλειαν, καί, ἵν' οὕτως εἴπω, κατασκαφὴν ἐκ βάθρων αὐτῶν, ἀναξίως, οἶμαι, τῆς τοῦ καλῶς καὶ θεοφιλῶς αὐτὴν τῷ ἠγαπημένῳ ὀπαδῷ καὶ ἐπιστηθίῳ φίλῳ τοῦ Ἰησοῦ μου Χριστοῦ ἀνεγειράντος δούλου τῷ ὄντι καὶ θεράποντος ἀληθοῦς τοῦ Χριστοῦ, πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου γνώμης θεαρέστου καὶ εἰλικρινοῦς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης· ὃ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ κηδόμενος τῶν τῆς μονῆς ὁ διαληφθεὶς καλὸς κἀγαθὸς ἱερὸς καὶ σεμνοπρεπὴς ἀνὴρ Ἰωσήφ, ὁ τὴν τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἔφθην εἰπών, λαχὼν ἀρχὴν προεφθάκει παραγενόμενος πρὸς τὸν παναγιώτατον διαληφθέντα πατριάρχην (ἔτυχε γὰρ ἔτι ὁ αὐτὸς ἐγκαθιδρύσθαι τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντίνου), ἀναγγέλλων καὶ δήλην αὐτῷ τὴν ἐσχάτην τῇ μονῇ ἀπειλουμένην προσγενήσεσθαι ἀπώλειαν ποιῶν, εἰμή γε αὖθις εἰς τὴν προτέραν τοῖς ἀδελφοῖς διαγομένην διαγωγήν, τὴν ἰδίως φημί, καθ' ἕκαστον ἐν σιτηρεσίοις καὶ ἀμφίοις ἐνδιατρέφεσθαι, ἐπαναστρέψοιτο. Οὐ διήμαρτε τοίνυν ὁ ἀνὴρ τοῦ σκοποῦ· ἐπινεύων γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ παναγιώτατος, τὸ συνοῖσον καὐτὸς προνοῶν τῆς μονῆς, τηλικαύτη περιπεσεῖν κινδυνευούσης ἀνάγκῃ. Εἰληφὼς δὲ παρ' αὐτοῦ πιττάκιον ἔγγραφον, τὴν προτέραν, ὡς εἴρηται, τοῖς ἀδελφοῖς συγχωροῦν διαγωγήν, ἐπανῆκεν εὐθὺς εἰς ἡμᾶς, τὰ πραχθέντα αὐτῷ τοῦ συνοίσοντος ἕνεκεν τῆς μονῆς διαγγέλλων. Τοιγαροῦν τὴν καλῶς τὸ τηνικαῦτα καὶ ἐν ἀγαθῷ καὶ θεαρέστῳ κοινὴν ἡμῖν ἠργμένην τῷ σκοπῷ δίαιταν, εἰ καὶ μὴ κακῶς, οἶδε τὸ παντέφορον ὄμμα, ἀποσεισθεῖσαν ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ μὴ παντελῶς ἐκ βάθρων αὐτῶν τὴν μονὴν κατασκαφήσεσθαι ταῖς ἐπιουσίοις δαπάναις, καταλιπόντες, τό γε νῦν εἶναι, τὸν πρότερον αὖθις διάγειν ἐσκεψάμεθα βίον κατὰ τὴν τοῦ ἐνισταμένου μηνὸς Ὀκτωβρίου α' ᾳφπα'. Συνάγονται δὲ τὰ πάντα ἔτη τοῦδε τοῦ κοινοβίου, ἔτη δύο καὶ μὴν εἷς. Σεσημείωται δὲ ταῦτα εἰς μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, ὡς μὴ καὐτοί τοιοῦτόν τι τεθαρρηκότες ἐπιχειρήσασθαι ὡς καλόν, εἰ καὶ μὴ κακόν, ἄπαγε, τῆς μονῆς αὖθις τοῦ συμφέροντος ἐναντίοι ὦσιν, ὡς καὶ ἡμεῖς. Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν ἡ διαληφθεῖσα τοῦ κοινοβίου ἦρκται διαγωγή, διαρκέσασα, ὡς εἴρηται, ἐπὶ ἔτη δύο καὶ μῆνα ἕνα, ἑξακοσίων πρὸς τοῖς δισχιλίοις νομίσμασιν ἀποτεθησαυρισμένη ποσότης καθέστηκε τῷ τῆς μονῆς σκευοφυλακίῳ· τούτων δὲ πάντων ἅμα τε

τῶν προσόδων ἁπασῶν τῆς μονῆς δαπανηθέντων, κατελείφθημεν, αὐτοῦ παυσαμένου, τοῖς λαϊκοῖς ὀφείλοντες ἄρχουσι περὶ τὰ ἐννεακόσια νομίσματα.

† *Μέμνησθε οἱ τούτοις ἐντυγχάνοντες τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἱερομονάχου Νικηφόρου τοῦ Κρητὸς, ὃν ἡ φήμη παιδόθεν Χαρτοφύλακα οἶδεν ἐπικαλεῖν.*

B (1).

Μάξιμος ἱερομόναχος Μιχαήλῳ τῷ Κράλῃ.

Πενταετῆ φασι τοῖς τῷ Πυθαγόρᾳ φοιτᾷν αἱρουμένοις ἐπιτετράφθαι σιωπὴν ἄγειν, ὥς ἂν ἥ τε τῶν προσφοιτώντων πρὸς τὸν καθηγητὴν ὑπακοὴ, κᾀκείνου ἡ καινοτέρα πρὸς ἐκείνους ἀλαζονεία φανείη. Διὸ καὶ οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς τοῦ: *Αὐτὸς ἔφα*, ἐπετέτραπτο λαλεῖν. Σοὶ δὲ δὶς ἤδη τῷ σοφῷ Νικηφόρῳ κατὰ Πάτμον φοιτήσαντι, καὶ τῶν λόγων ἐκείνου ἐς κόρον κατατρυφήσαντι, οὐκ οἶδ' ἀνθ' ὅτου τὸ λαλεῖν ὅλως, καὶ ταῦθ' ἑξαετίας παριππευσάσης, οὐκ ἐπετράπη. Ἀλλ', ὡς ἔοικεν, ἐπετράπη μὲν (εἰ μή που μακρότερον Πυθαγόρου τοῖς μαθηταῖς ἐπενόησε Νικηφόρος τὴν σιωπὴν), οὐ μὴν δὲ πρὸς πάντας τῷ λαλεῖν χρῆσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ταῦθ' οὕτως εἶχε, πάλαι ἂν ἔλυσας τὴν σιωπὴν, λακωνικὴν γοῦν γράψας ἐπιστολήν. Τί γὰρ ἂν ἄλλο εἴη τὸ ἀπεῖργόν σου τὴν παίδευσιν οὕτω μακρᾷ χρῆσθαι σιγῇ, καὶ ταῦτα συνεχῶς ἐπιστελλόντων, συνειδέναι οὐκ ἔχω. Πλὴν ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἂν φθάνοις ἐπιστέλλων, τὰ κατὰ σὲ ὡς ἔχει δηλῶν; Ὡς δὲ καὶ τό γε νῦν εἶναι τὸ πρόθυμον ἡμῶν πρὸς τὴν σὴν λογιότητα ἔκδηλον γένοιτο, οὐ δίκαιον ἡγησάμεθα καὶ μὴ διὰ τοῦ παρ' ὑμᾶς νῦν ἐρχομένου προσειπεῖν σου τὴν ἀγάπην. Εἴ σοι φίλον τὰ καθ' ἡμᾶς εἰδέναι, παρ' αὐτοῦ γε εἴσῃ· εἰ δέ ποθ' ἡμῖν γένοιτο ἐς Κωνσταντίνου ἀφικέσθαι, τότε δὴ καὶ ἃ φίλου, καὶ ὅσα φίλου, καὶ ὡς φίλον, διὰ ζώσης φωνῆς πεύσῃ. Ἔρρωσο. ᾳχϐ'.

Γ.

Νικηφόρος ὁ καθηγούμενος Πάτμου τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κυρίῳ Μαξίμῳ εὖ πράττειν.

Χαίρω σοφῶν ἐντυγχάνων γράμμασι, καὶ οἶμαι τῶν ἄλλων οὐδενὶ

(1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὡς καὶ ἡ ἑπομένη μετελήφθησαν ἀπὸ τῶν Τύπων ἐπιστολῶν Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως σελ. 162-64. Ἐνετ. ᾳψπϛ'.

κατὰ τοῦτο παραχωρεῖν τῶν πρωτείων· οὕτω καθ' ὑπερβολὴν τῷ πάθει τούτῳ κεκράτημαι· εἰ δὲ καὶ παρὰ φίλων ἐγχαραχθεῖσι, πάσης (ἴσ. *πόσης*) ἂν οἴει με τῆς ἡδονῆς πληροῦσθαι. Καὶ σοῖς τοίνυν ἐντυχὼν γράμμασιν ἀποσταλθεῖσί μοι παρά σου, καὶ σοφοῦ καὶ φίλου, πῶς οὐκ ἔμελλον οὐ μετρίως ἡσθῆναι; τοῦτο μὲν, διὰ τούτων τὸ πρὸς ἡμᾶς εὔνουν σου καὶ τὸ τῆς φιλίας εἰλικρινὲς στοχαζόμενος· τοῦτο δὲ, καὶ τὸ ἐν λέξεσι κομψὸν, καὶ τὸ τῶν ὀνομάτων ἀττικὸν καὶ ἀκριβῶς ἑλληνικὸν ἐν τούτοις κατανοῶν. «Αἲ γὰρ γὰρ Ζεῦ τε πάτερ (φαίην ἂν κἀγὼ κατὰ τὸν Ὁμηρικὸν Ἀγαμέμνονα), καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἄπολλον, τοιοῦτοι δέκα μοι εἶεν υἷες Ἀχαιῶν», τάχ' ἂν ἐξῆς τὰ νῦν ἀπαιδευσίας τὸ τῶν Ἑλλήνων δυστυχὲς γένος ἀνήνεγκε, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀποκατέστη εὐγένειαν, σοφοῖς καὶ αὖθις κατακοσμηθὲν ἀνδράσι, καὶ ὡς τὸ πάλαι γεγονὸς ἐπίφθονον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς τῷ Θεῷ δοκεῖ, οὕτω καὶ γενήσεται. Σὺ δέ μοι, φίλτατε (καλῶ δέ σε ὡς υἱόν, τοῦ χρόνου τοῦτό μοι φιλοτιμουμένου), φιλοπόνως πρόσκεισο τῇ ἀναγνώσει τῶν τε ἡμετέρων νῦν καὶ τῶν θύραθεν, τῶν πρὶν ἡμετέρων· ἐκ μὲν τῶν, τὴν ὕλην λαμβάνων καὶ τὸ τῶν λόγων ὑποκείμενον· ἐκ δὲ τῶν, τὸ εἶδος (εἰ χρὴ οὕτω φάναι), καὶ διὰ τοῦτο κατακοσμῶν αὐτοὺς ἐρασμιωτέρους τε ἀποδεικνύων, ἵνα καὶ ἡμᾶς μὲν εὐφραίνῃς τοιαῦτ' ἐργαζόμενόν σε πυνθανομένους, καὶ τὸ γένος δὲ τὸ ἡμέτερον ἐπὶ ποσὸν γοῦν ἐπιδοῦναι δυνηθῇ· τὸ δ' ἐξαίρετον καὶ πρῶτον, ἵν' ὁ Θεὸς δοξάζηται, καὶ παρὰ πάντων εὐλογῆται, ὃν εὔχομαι ἐρρῶσθαί σε, μεμνημένον καὶ ἡμῶν ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἱκετηρίοις σου ἐντεύξεσιν. Ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς σεβασμίας μονῆς Πάτμου τῇ ζ' Μαρτίου ͵αχζ'.

Δ (1).

† Ἐπειδὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ μακαρίτου ἡμῶν πατριάρχου κυροῦ Τιμοθέου . . . . . ἔτι τότε πατριαρχεύοντος, τινὲς ἐξ ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων εἰς τὸ μὴ ἁρπαγῆναι τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὑπό τινος δίχως γνώμης συνοδικῆς, καθάπερ ἐθρυλήθη, ἔκριναν μετὰ καὶ γνώμης τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν καὶ χρησίμων ἀρχόντων, [καὶ] ἐμήνυσαν διὰ γραμμάτων καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀρχιερέων, πρὸς τούτοις

(1) Ἐκ τῶν Ἀνδρον. Κ. Δημητρακοπούλου Προσθ. καὶ διορθ. εἰς τὴν Νεοελλην. φιλολογ. Κωνστ. Σάθα, σελ. 39.

δὲ καὶ τὸν μακαριώτατον καὶ σοφώτατον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κύριον Κύριλλον, εἰς τὸ παραγενέσθαι ἐνταῦθα καὶ σκέψασθαι περὶ τούτου, καὶ ἤλθομεν σὺν Θεῷ καὶ ἀνεπληρώσαμεν τὴν ὑπέρ[τιμον] Σύνοδον. Τούτου χάριν καὶ συναχθέντες ἐν τῷ πατριαρχικῷ καὶ θείῳ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου ἐποιήσαμεν ψήφους κανονικὰς δι' αὐτὸν τὸν ἁγιώτατον καὶ ὑψηλότατον θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν αἷς καὶ ἐθέμεθα πρῶτον μὲν τὸν προρρηθέντα μακαριώτατον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κύριον Κύριλλον· δεύτερον τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην Λαοδικείας κύριον Νικηφόρον· καὶ τρίτον τὸν θεοφιλέστατον καὶ μουσικώτατον ἐπίσκοπον Ῥαιδεστῶν καὶ Πανίδου κύριον Μελχισεδέκ. Πλὴν πρὸ τῶν λοιπῶν ἐξελεξάμεθα ἄξιον καὶ ἐπιτήδειον εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιστασίαν τὸν ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ διαβόητον . . . . μακαριώτατον κύριον Κύριλλον. Ὅθεν καὶ εἰς δήλωσιν κατεστρώθησαν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κώδηκι τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ὑπογράφομεν οἰκειοχείρως. Ἐν ἔτει ,ςρχθ' Νοεμβρίου δ'. Ἰνδικτιῶνος Δ'.

[Ἕπονται αἱ ὑπογραφαὶ εἴκοσι καὶ ἓξ ἀρχιερέων.]

Ε (1).

Ἀνθότου κἀγὼ πάντα κάλων (ὃ δὴ λέγεται) σείσας καὶ τοῦ οὗ ἐφιέμην οὐχ' οἷός τε ὢν ἐν μετοχῇ γενέσθαι ἐν Ἑλλάδι τῇ ἐμῇ πατρίδι, ἄλλως τε καὶ τοὺς σοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ θέμενος λόγους, οὓς μοι πολλάκις ἔφησθα, οὐδὲν προτιμᾶν λέγων τῆς παιδείας, ἀλλὰ πάντων κατατολμᾶν, τῆς εἰς Ἰταλίαν φερούσης ἡψάμην ὅλῃ ψυχῇ, καὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ καθ' ἡμᾶς φροντιστηρίου ἐγκρατὴς (ὡς αὐτός με ἐνουθέτεις) ἐγενόμην. Ὁπόσοις δὲ δυσχερέσι καθ' ὁδὸν ἐνέτυχον, νῦν μὲν πειραταῖς κατὰ θάλατταν, νῦν δὲ κλύδωσιν ὑποβρυχίους ἡμᾶς ποιῆσαι ἀπειλοῦσιν, ἀσθενείαις ἄλλοτε, καὶ τοῖς τούτων παραπλησίοις, περιττὸν ἂν ἦν μοι διεξέρχεσθαι, ἅπερ δὴ καί περ οὕτως ὄντα δεινά, τὴν ἔφεσιν, ἣν οἶσθά με ἔχοντα εἰς τοὺς λόγους παρασαλεῦσαι οὐκ ἴσχυσαν.

Ἐν δὲ τῷ τῆς' χειρογράφῳ τεύχει τῆς μοναστηρ. βιβλιοθήκης εὕρηνται αἱ ἑξῆς τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ ἀοιδίμου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ πρὸς τὸν Νικηφόρον:

(1) Ἐκ τῶν *Κ. Οἰκον. σωζομ. Φιλολογ.* λεσ. 434.

Ἐπιστολὴ λε'.

Νικηφόρῳ.

Προσειπεῖν σε οὐκ ἀγνοῶν, πῶς σε προσείπω οὐ γινώσκω. Ἐβουλόμην οὖν παραγενόμενον εἰς μέσον τινὰ διδάσκειν ἐμέ. Ἀλλὰ δυσχεραίνεις χαλεπαίνοντί μοι ἐφ' οἷς πράττων διδάσκεις. Ἐγὼ μὲν οὖν εὐξαίμην ἂν πολλοῖς οὐκ Ἐλδὰδ μόνον καὶ Μωδὰδ τοὺς προφητεύοντας εἶναι ἐν καιρῷ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος, ἀλλὰ μὴ εἶναι οἵους ἂν ἐλέγξειεν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῇ Μωσέως καθέδρᾳ καθεζομένους. Φέρω βαρέως ἄνδρα σε καὶ φίλον ὄντα, καὶ πράττειν καὶ λέγειν εὖ εἰδότα προσπλέκεσθαι τοῖς παρὰ τῶν ἱερῶν νόμων καθαιρέσει καὶ ἀναθέματι ὑποβεβλημένοις. Γλῶσσαν δὲ κινοῦμεν τὸ τοῦ λόγου ὄργανον, ἣν παρὰ τοῦ Λόγου εἰλήφαμεν, καίπερ ἔσθ' ὅτε πυρίνην. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς πῦρ τὴν κακίαν καταναλίσκον, δεῖ πύρινον εἶναι τὸ ἐν ᾧ τὴν κακίαν καταναλίσκει. Οἶδας, νομίζω, προτέρας εἶναι τῶν δευτέρων ἐνδελεχειῶν τὰς πρώτας ἐνδελεχείας, ὥς σε ἡ καλὴ φιλοσοφία ἐπαίδευσεν, ὁμοφώνως τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν. Ἐπεῖδε γὰρ (φησὶν) ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἄβελ πρῶτον, μετὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ, αὐτοὺς ἡμᾶς θέλει Θεὸς, μετὰ δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα, λόγῳ παιδεύω, λόγῳ παιδεύομαι· οὐ γὰρ ἀνέχομαι τῇ σκηνῇ ταυτηί, ᾗ καὶ παίζει πολλοὺς καὶ πολλοῖς παίζεται, συμπεριφέρεσθαί τινας, καὶ τοὺς συμπεριφερομένους οἰκτείρων, οὐ μηχαναῖς, ἀλλὰ λόγῳ καὶ μόνῳ (Θεὸς μάρτυς) ἢ ἀνακαλοῦμαι, ἢ ἐλέγχω. Σήμερον μέλλων παραιτήσασθαι ἣν ὑπεσχόμην ὑπόσχεσιν τοῦ προσμεῖναι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀξιῶ καὶ σὲ παραγενέσθαι. Γνώσῃ γὰρ τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης τὸ εἰλικρινές, τοῦτο μὲν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην. Ἔρρωσο. ͵αφλγ'.

Ἐπιστολὴ ρλά.

Νικηφόρῳ ἱερομονάχῳ τῷ Χαρτοφύλακι.

Δεδέγμεθά σου, φίλον τέκνον, τὰς ἐπὶ τῇ φθασάσῃ παραιτήσεις σιωπῇ φιλανθρώπως οὕτως, ὥστε σε καὶ ἀτίμητον τῶν ἐγκλημάτων

ἀπολῦσαι· κ' οὐ δέδοια (γρ. *δέδια*) μή σου τῇ συνέσει τὸ καθ' ἡμᾶς εὐθεράπευτον ἐπιστολῶν αὖθις καθηγήσηται παραλείψεις. Τεκμαιρόμεθα δὲ τουτὶ κἀξ ὧν γράφεις. Εἰ γὰρ τὸ μεγίστους τινὰς ὑπολαβεῖν, καὶ ἀπροσίτους ἡμᾶς εἶναι σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ, τὸ τρισόλβιον τῆς γλώττης κατέσχε σοι, λύσει πάντως τὸ εὐπροσίτους καὶ πάνυ μετρίους καταλαβεῖν ἀμφοτέρωθεν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ δὶς προσπταίειν ταὐτῷ ἥκιστά γε πρὸς σοφοῦ. Γράφε τοίνυν ἐπιστέλλων, ἐπιδιορθούμενος καὶ τὴν προλαβοῦσάν σου σιωπὴν, καὶ παραμυθούμενος τὰς ἡμετέρας ἀθυμίας, ὧν πολλῶν καὶ χαλεπῶν οὐσῶν, ἐκείνη τῶν ἄλλων ὑπερεκτήκει μου τὴν ψυχὴν, τὸ καθορᾶν τὰ καθ' ἡμᾶς παιδείας ἄγαν ἐστερημένα. Ταύτην δὲ ἢ μόναι, ἢ διαφερόντως καταψύχουσιν αἱ τῶν σπουδαίων ἐπιστολαὶ, ἀγάπης καὶ σοφίας τῆς αὐτῶν οὖσαι τεκμήριον. Τὴν δὲ ὑπόθεσιν τῆς χήρας (1), ἣν ὡς ἠδικημένην παρά τινων συνίστησί σου παρ' ἡμῖν ἡ σύνεσις, κεκρίκαμεν, κωλύσαντες αὐτὴν καὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι, καὶ τοῦ ἀδικεῖν. Ἠδίκησε γὰρ οὐ μετρίως τοῦ τε ἀνδρὸς παραβᾶσα τὴν διαθήκην καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐκ αὐτῇ ἀλλὰ τῷ μοναστηρίῳ τὴν κληρονομίαν καταλειψάντων· τὰς δὲ διαθήκας ἀμφοτέρας κρατεῖν παρὰ πᾶσι τό τε δίκαιον καὶ ὁ νόμος ἀπαιτεῖ. Ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ.

Ἐπιστολὴ σκγ'.

Νικηφόρῳ ἱερομονάχῳ.

Ῥοπήν τινα ἐπὶ τὰ βέλτιστα κοὐ τὴν τυχοῦσαν ῥοπὴν ἐσχηκέναι τὰ καθ' ὑμᾶς ταῖς ἡμετέραις ὑποθήκαις καὶ παραινέσεσι μηνύεις. Ἥσθην ἐγώ· ἀλλὰ πῶς οἴει; ψυχῆς ἐκ μέσης. Τουτουὶ γὰρ χάριν καὶ παρ' ὑμᾶς διαπόντιοι φοιτήσαντες μετὰ τὰς εἰς Θρᾴκην καὶ τὴν βασιλεύουσαν ἀποδημίας τε καὶ διατριβὰς τὰς πολυάθλους ἐκείνας καὶ ὑπερφυεῖς, λόγοις *εὐκαίροις τε* καὶ (κατὰ Παῦλον εἰπεῖν) (2) *ἀκαίροις* τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παρεκαλέσαμεν. Καὶ τί γὰρ ἄλλο ἐλπίζειν εἰκός, πυρὸς βληθέντος εἰς καρδίας εἰς τὸ εἰλικρινέστατον χριστιανιζούσας, οἵας τὰς ἐν Πάτμῳ ἔστιν ἰδεῖν; Ἐγὼ δ' ἤδη καὶ

(1) Ὁ λόγος περὶ τῆς χήρας Νικολάου Σαραχήνη τοῦ οἰκιστοῦ τῆς Σάμου, κληροδοτήσαντος τῇ μονῇ ἅπασαν τὴν αὐτοῦ περιουσίαν, ἐν ᾗ ἦν καὶ τὸ κατὰ τὸ Ἡραῖον (Κολώναν) τῆς εἰρημένης νήσου μετόχιον.

(2) Β' Τίτ, δ', 2.

αὖθις ἐπιδημῆσαι (εἰ νεύσοι Θεὸς) ἑτοίμως ἔχω, καὶ τὸ βεβλημένον πῦρ γανύμενος θεᾶσθαι (ἴσως: *θεάσασθαι*) ὡς ἤδη ἀνήφθη. Σὺ δὲ, σοφώτατε υἱὲ καὶ πεφιλημένε, ταῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀναβάσεσι χαῖρε ὡς ἰδίοις ἀγαθοῖς, τῶν παρακατατεθειμένων σοι νέων τῇ παιδείᾳ ὑπεραγρυπνῶν. Τυχόν τινα, ἐξ ὧν παρακατέχομεν ἢ παρακατατιθέμεθα, Κύριος Σαβαὼθ ἐξαναστήσοι πάλιν, καὶ εἰ μὴ εἰς κτίσιν, ἀλλά γε εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας, Βεσελεήλ. Ἔρρωσο. ͵αρϟζ΄.

Τὰς δὲ ἐφεξῆς τέσσαρας ἐπιστολὰς μοὶ μετέδωκεν ὁ ἐλλόγιμος φίλος μου κ. Ἰωάννης Σακκελίων μετὰ καὶ τῶν συνημμένων σημειώσεων αὐτοῦ, περὶ ὧν πραγματεύεται ἡ ἑξῆς ἐπιστολὴ αὐτοῦ.

Ἱεροθέῳ τῷ φιλτάτῳ μοι.

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν Περὶ Νικηφόρου Χαρτοφύλακος τοῦ Κρητὸς βιογραφικῶν ἀποσημειώσεων, ἃς φιλοπόνως ἔχεις συνερανισάμενος, μεταδίδωμί σοι κἀγὼ τεσσάρων ἄλλων ἐπιστολῶν τὰ ἀντίγραφα. Τούτων ἡ μὲν Α΄ εὕρηται ἐν ᾗ ἐκεκτήμην ποτὲ χειρογράφῳ Συλλογῇ ἑκατὸν δέκα καὶ ἑπτὰ ἐν συνόλῳ ἐπιστολῶν τοῦ σοφωτάτου Μαξίμου Μαργουνίου ἐπισκόπου Κυθήρων, ἣν καὶ προςήνεγκα ἐν ἔτει 1847 τῇ ἐν Ἀθήναις Δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ διὰ τοῦ βιβλιοφύλακος Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητοῦ· ἡ δὲ Β΄ περιέχεται ἐν σελ. 756 τοῦ ἐμοῦ χειρογράφου τεύχους, ὅπερ, ὡς οἶδας, πρὸς ταῖς αὐτογράφοις ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς ἐπιγράμμασι Μελετίου ἐκείνου τοῦ Πηγᾶ, περιέχει καὶ ἄλλων τινῶν λογίων ἀνδρῶν σπουδάσματα καὶ ἐπιστολάς. Ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ γνωστοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διδασκάλου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου πρός τινα Κωνσταντῖνον τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου μαθητήν, ἐν ᾗ ποιεῖται εὔφημον αὐτοῦ μνείαν. Ἡ Γ΄, ἀτυχῶς ἀτελής, ἐστὶν αὐτοῦ τούτου τοῦ Νικηφόρου πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν δομέστικον καὶ Μιχαῆλον τὸν πρωτοκανόναρχον, δῆλον ὅτι τῆς Μ. Ἐκκλησίας· κεῖται δὲ ἐν σελ. 680 τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου. Ἀμφότεροι δ᾿ οὗτοι ἦσαν, ὡς εἰκάζω, ἐκ τῶν τοῦ Νικηφόρου μαθητῶν. Ἐν γὰρ σελ. 929-30 τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου μου εὕρηνται δύο ἀνάξια λόγου ἐπιγράμματα, τὸ μὲν ὀκτάστιχον ἐπιγραφόμενον : ***Εἰς τὸν ἡμέτερον διδάσκαλον*** · οὗ ἡ ἀρχή :

Εἰ μαθέειν ἐθέλεις ἔνδον τίς γ', ὦ ξένε, ναίει,
Ἔστι γε Νικαφόρος δ' ἔξοχος ἐν σοφίῃ.

τὸ δὲ δεκάστιχον ἀρχόμενον:

Χαῖρε φαάντερον ἠελίου φάος ἱερώτατόν τε,
Ξυμπάντων μερόπων ὀλβιόδαιμον ἄνερ.

Ταῦτα δ' εἰσὶ Δομεστίκου τινὸς στιχουργία, ὡς ἐξ ἄλλου προτεταγμένου αὐτῶν τετραστίχου συμπεραίνεται, οὗ ὁ πρῶτος στίχος περιέχει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἔστι δὲ πιθανῶς ὁ αὐτὸς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ἅτερος δηλαδὴ τῶν πρὸς οὓς ἐπιγέγραπται ἡ Γ' ἐπιστολή, ὥςπερ καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς τοῦ Μαξίμου. Ὁ δὲ πρωτοκανόναρχος Μιχαὴλ ἐστὶν ἴσως ὁ τὸ ἐπώνυμον Κράλης, μαθητὴς καὶ οὗτος τυγχάνων τοῦ Νικηφόρου, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ὑπὸ τὸ στοιχ. Γ ἐπιστολῆς τῶν Ἀποσημειώσεών σου. Τελευταῖον δὲ, τὴν Δ' ἐπιστολὴν μετείληφα ἐκ τῶν Ἰωάννου Λαμίου: *Gabrielis Severi et alior. Graecor. recencior. Epistolae. Florent. 1754.*, σελ. 95. Δυςτυχῶς ὅμως τὴν ἔκδοσιν ταύτην ῥυπαίνει φορυτὸς ὅλος σφαλμάτων καὶ διαστροφῶν. Ἔρρωσό μοι.

Ἐν Πάτμῳ 17 Μαΐου 1878.

Ὁ σὸς Ι. Σ.

Α'.

Νικηφόρῳ τῷ σοφωτάτῳ Μάξιμος.

Τὰ δίκαια συμμάχων χρήζει, ἵνα τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, αὐτὰ καθ' αὑτὰ καὶ ἄλλοις ὄντα φαίνηται. Σὺ δ', ὦ σοφώτατε, καὶ πρὸς τοῦτο πέφυκας ἅμα καὶ προαιρῇ, φιλοσοφίαν ἐπαγγελλόμενος. Εἰ δὲ οὐ τοῦτο, τυχὸν παρακινδυνεύει φιλοσοφία τοῦ δικαίου ἀποτυγχάνουσα, ἢ ἐν ἑαυτῇ, ἢ καὶ ἐν οἷς σπινθήρ τις οἰκεῖος ἐντεθεώρηται, κατὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον καὶ ἔξω φιλόσοφος φάνηθι, ὁποιαοῦν δεινὰ πασχούσῃ, συνηγορῆσαι καὶ προσνεῖμαι ταύτῃ τὰ δίκαια. Οὕτω γὰρ τῷ ὄντι φιλοσοφήσεις τὰ ἄριστα, καὶ μὴ κατὰ τὴν κρατοῦσαν τῶν χυδαιοτέρων, τό γε νῦν εἶναι, ὑπόληψιν, φιλοσοφίαν ἡγούμενος τῷ ἄλλως ἢ γράφομεν πρὸς ταύτην διατεθεῖσθαι, ὅ, μὴ γένοιτο, ἀποτρόπαιον. Οἶσθα πάντως πρὸς ὅ μοι τὰ τοῦ λόγου οὕτω συνύφανται (1). Ἔρρωσο,

(1) Ὑπαινίττεται, νομίζω, τὴν κατ' αὐτοῦ τυρευθεῖσαν τότε συκοφαντίαν ὡς ἑτεροδοξοῦντος καὶ τὰ Λατίνων δῆθεν φρονοῦντος, ἣν σφόδρα ὑπέβαλλεν ὁ Φιλαδελφείας (τῶν

ἱερῶν ἀνδρῶν πανοσιώτατέ μοι καὶ σοφώτατε. Ἐνετίηθεν Βοηδρομιῶνος ζ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ αφὴ' ἔτος τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ.

B'.

Μάξιμος Κωνσταντίνῳ.

Ξένον τῷ ὄντι μοι ἐφάνη καὶ πέραν θαύματος τὸ λεχθέν σοι, αἰτοῦντι μέντοι γε μὴ τοῦθ' οὕτω φανῆναι. Ἀλλὰ πῶς οὐ ξενισθείη τις, καὶ δὴ καὶ θαυμάσειε, νεκροῦ ἀκούων φθεγγομένου καὶ φιλοσοφοῦντος κρεῖττον ἢ κατὰ φιλοσόφους; Πῶς δ' οὐχὶ παράδοξον τουτὶ πᾶσι τοῖς εὖ φρονοῦσιν εἴη ἄν, παραπλήσιον ὂν ἐκείνῳ τῷ θαύματι, τῷ κατὰ τῆς χήρας τὸν υἱὸν τὸν ἐκκομιζόμενον ἔξω τῆς πόλεως (1); Πλὴν ἀλλ' οἶδ' ἔγωγε ποίαν δὴ τὴν νεκρότητα φὴς εἶναι παρὰ σοί. Καὶ γὰρ νεκροτήτων τρόποι πολλοί· ὁ τοῦ σώματος, καθ' ὃν ζῇ τις νεκρὸς ὤν, οἷός ἐστιν Ἀβραάμ· ὁ τῆς ψυχῆς, κατὰ τό: «*Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς*» (2)· ἄλλος ὁ διὰ τῆς φιλοσοφίας γινόμενος, κατὰ τὸν λέγοντα: «*Φιλοσοφία ἐστὶ μελέτη θανάτου*» (3), καὶ κατὰ τό: «*Νεκρώσατε τὰ μέλη ἡμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, καὶ τὰ ἑξῆς*» (4)· ἕτερος δ' αὖ τρόπος νεκρώσεως ὁ διὰ τοῦ βαπτίσματος, περὶ οὗ εἴρηται τό: «*Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταύρωται*» (5) εἴτουν νενέκρωται. Τοσούτων δὴ ὄντων τρόπων νεκρώσεως, οὐχ' ἕτερόν τινα εἶναι ὑπολαμβάνω τὸν ἐν σοί, ἢ τὸν ἐκ φιλοσοφίας

ἐν Ἐνετίᾳ ὀρθοδόξων) μητροπολίτης Γαβριὴλ Σεβῆρος ἐχθρικῶς πρὸς τὸν ἄνδρα διακείμενος. Δῆλον δὲ τοῦτο: α') ἐκ τῶν πρὸς τὸν τότε πατριαρχοῦντα Ἱερεμίαν τὸν Β' ἀπολογητικῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, ἔνθα συντετριμμένῃ τῇ καρδίᾳ ἅμα δὲ καὶ σοφῶς ἀνασκευάζει τὰ τῆς συκοφαντίας· καὶ β') ἐκ τῶν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς διαφερομένους τούτους ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πρὸς διαλλαγὴν προτρεπτικῶν, αἵτινες εὕρηνται ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ μου κἀν τῷ ΤΛϚ' τῆς μοναστηριακῆς βιβλιοθήκης [Ἴδε καὶ τὰς παρὰ τοῦ φίλου Κ. Σάθα ἐν τῷ *Βιογραφικῷ Σχεδιάσματι περὶ Ἱερεμίου τοῦ Β'* ἐκδοθείσας ἐπιστολὰς τοῦ Μαργουνίου πρὸς τὸν Ἱερεμίαν τοῦτον, σελ. 98-135 καὶ 192.].

(1) Λουκ. ζ', 11 ἐφ.

(2) Ματθ. η', 22.

(3) Ἴδε Πλάτ. Φαίδ. §. ιϛ'.

(4) Κολοσ. γ', 5.

(5) Ῥωμ. ϛ', 6.

ἐγγεγονότα, *νεκρώσαντι*, κατὰ Παῦλον, *τὰ ἐπὶ γῆς μέλη*. Ταύτην δὴ *τὴν νέκρωσιν ἐν τῷ σώματί σου περιφέρων* (1), λέγειν τολμᾷς κατὰ Παῦλον (ἄνθρωπος γὰρ κἀκεῖνος) μετὰ Παῦλον: « *Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ* » (2)· « *ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ* (καί τοι ζῶν ἦν ἡνίκα ταυτὶ ἔλεγε), *ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός* » (3). Τοῦτον δὴ οὖν τὸν τρόπον νεκρὸς ὢν καὶ αὐτός, καλῶς σοι εἴρηται νεκρός εἰμι καὶ παρὰ πᾶσι τοῦτο λογίζομαι, ἀφ' οὗ ἐς Κωνσταντίνου ἧκα. Τῆς γὰρ φιλοσοφίας κατὰ Πάτμον πρὸς τοῦ σοφοῦ Νικηφόρου (παρ' ὃν καὶ αὖθις φοιτῆσαι βούλει) ἐμφορηθείς, κατ' ἐκείνην πάντως ζῆν ἔγνως ἐς Κωνσταντίνου παραγεγονώς, οὐ κατὰ τὰ ἔθη Κωνσταντινουπόλεως· ἀνθ' ὅτου καὶ λυπῇ, μὴ κατὰ βουλήν σοι τὰ πράγματα ἀπαιτοῦντα (ἴσ. *ἀπαντῶντα*) εὑρών. Τούτου δὴ χάριν καὶ αἰτεῖς διακαῶς παρὰ τῆς ἐμῆς ἐπιστολῆς τὸ κατηφὲς ἀποσκευασθῆναί σου τῆς ἱερᾶς ψυχῆς. Καὶ γὰρ οὐκ ἔστι (φῃς) τις μηχανή, δι' ἧς ἂν αὖθις ἀναζωπυρηθήσῃ, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐμῆς ἐπιστολῆς τοῦτο πάθοις. Ἐμοὶ δὲ τὸ κατ' ἐμὲ σκοποῦντι καὶ νεκρὰ τὸ παράπαν τὰ πάνθ' εὑρίσκοντι, τό: « *Ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτὸν* » (4) ἔπεισί μοι λέγειν. Ἴσθι δέ, ὡς (κατὰ τὸν λέγοντα) (5) « *Σώματος μὲν νόσον θεραπεύει τέχνη, ψυχῆς δ' ἀῤῥωστίαν ἰᾶται λόγος* ». Ἐπεὶ οὖν τὰ φάρμακα τοῦ συναμφοτέρου ἔγνως, σὸν ἂν εἴη προσφόρως τούτοις χρῆσθαι. « *Δίδου γὰρ* (φησι) (6) *σοφῷ ἀφορμὴν καὶ σοφώτερος ἔσται* ». Ἐν Αἰγύπτῳ. αχά.

Γ'.

Τοῖς τιμιωτάτοις καὶ ἀγαπητοῖς ἐν Κυρίῳ, Κωνσταντίνῳ μεγάλῳ Δομεστίκῳ καὶ Μιχαήλῳ Πρωτοκανονάρχῳ, Νικηφόρος ἱερομόναχος ὁ Χαρτοφύλαξ καὶ ἐκκλησιάρχης μονῆς Πάτμου.

Αἱ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν πάλιν καινοτομίαι τε καὶ συγχύσεις, ὡς

(1) Β' Κορ. δ', 10.
(2) Γαλ. ς', 14.
(3) Αὐτ. β'. 20.
(4) Λουκ. δ', 23.
(5) Ἐν τῇ Ψευδοφαλάριδος ἐπιστολῇ α' τὸ λόγιον ἔχει οὕτω: Σώματος μὲν γὰρ ἀῤῥωστίαν θεραπεύει τέχνη, ψυχῆς δὲ νόσον ἰατρὸς ἰᾶται θάνατος.
(6) Σολ. Παροιμ. θ', 9.

πυνθάνομαι, φίλτατοί μοι, ἀπεῖρξαν ἡμῖν τὸν αὐτόσε πλοῦν, παρεσκευασμένοις πρὸς τοῦτον πρὸ πολλοῦ τυγχάνουσι. καὶ νῦν μόνον περιμ. . . . [ἴσ. *καὶ ναῦν μόνον περιμένουσιν*], ἤπερ ἐπιβάντας καταλαβεῖν ὑμᾶς τοὺς φιλτάτους, καὶ τῷ παναγιωτάτῳ τὰ εἰκότα ἀπολογήσασθαι, περὶ ἧς οὐχ' οἷοί τε ἐγενόμεθα ὑπηρετῆσαι αὐτῷ ἁγίας θελήσεως. Κατῆρε δὲ ἐνταῦθα καὶ ἡ ναῦς πρὸς καιρὸν ὡς πόθου εἴχομεν, καὶ οἵαν ἐβουλόμεθα. Ἀλλ', ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, κατέσχον ἡμᾶς πάλιν ἐνταῦθα αἱ αὐτόθι τῆς Ἐκκλησίας γινόμεναι ταραχαί τε καὶ περιπέτειαι, βαρέως φέροντας, ὡς ἴστε, ἡμᾶς, τοιαῦτα περὶ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐνωτίζεσθαι, μὴ ὅτι γε αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς θεᾶσθαι. Εἴπερ δὲ σὺν Θεῷ ἐπὶ τὴν προτέραν . . . . . (Λείπει τὸ ἀκόλουθον φύλλον)

Δ'.

Τῷ Πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Φιλαδελφείας κυρίῳ Γαβριὴλ τῷ Σεβήρῳ Νικηφόρος ἱερομόναχος ὁ Χαρτοφύλαξ αὔξησιν θείου Πνεύματος.

Οὐ παύεται ἡ κακία τοὺς ἑαυτῆς ὑπουργοὺς κατὰ τῶν τὴν ἀρετὴν μετιόντων διερεθίζουσα πᾶσι τρόποις κακώσειν τούτους, καὶ ἣν ἔχουσι πρὸς πάντας ἀγαθὴν ὑπόληψιν σμικρῦναι μηχανωμένη, οὐ φέρουσα τούτους δι' ἀρετὴν εἰς ὕψος ὄντας ὁρᾷν, εἰς ὅπερ αὐτῇ διὰ πονηρίαν ἀναβῆναι οὐ δυνατόν. Τοιοῦτόν τι περὶ σὲ τὴν τιμιωτάτην κεφαλὴν ἔναγχος συμβεβηκέναι πυθόμενος, καὶ λελύπημαι σφόδρα, καὶ ἥσθην τὰ μέγιστα· τὸ μέν, τὴν τῶν διαβαλλόντων ὀδυρόμενος ἀπώλειαν· τὸ δέ, σὲ τὸν διαβληθέντα λαμπρότερον τὰ νῦν ἢ πρότερον ἀναφανῆναι μεμαθηκώς, ὥστε ἐξεῖναι [γρ. *ὥστ' ἐξεῖναί*] μοι λέγειν ἀπ' ἐναντίας τῷ σοφῷ Σολομῶντι, ὅτι: «*Συκοφαντία ἄνδρα οὐχὶ ταπεινοῖ*» (1), ὡς αὐτὸς διακελεύεται, ἀλλ' ἀνυψοῖ, ὡς ἐπὶ σοὶ γεγονὸς τεθεώρηται. Χαίρω τοιγαροῦν καὶ συγχαίρω σοι, πανιερώτατε δέσποτα, τῆς τοιαύτης κατὰ σοῦ τό γε νῦν ἔχον σκευωρηθείσης διαβολῆς παρὰ τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον ἀνωτέρῳ φανέντι. Πῶς γὰρ οὔ; τὴν σὴν τιμὴν κοινὴν εἶναι παντὸς τοῦ γένους ἡμῶν,

(1) Ἴσως παρὰ τό: «Συκοφαντία περιφέρει σοφόν». (Ἐκκλ. ζ', η').

τοῦ ποτὲ μὲν περιφανεστάτου, τανῦν δὲ καὶ λίαν δυστυχεστάτου τυγχάνοντος, λογιζόμενοι; τὴν σὴν, λέγω, τοῦ μόνου σχεδὸν ὑπολειφθέντος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σπινθῆρος τῆς ἀρετῆς, καὶ οἱονεὶ ζωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀπονεκρωθέντος τουι [ἴσ. γρ. *τουτουὶ*] σώματος ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων; Εἴης τοίνυν εὐκητῶν [γρ. *εὐεκτῶν*] ψυχῇ τε καὶ σώματι, πάτερ μου πανιερώτατε, εἴς τε καλλωπισμὸν καὶ κόσμον τοῦ ἡμετέρου γένους, καὶ καταρτισμὸν τούτου, καὶ πρὸς οὐρανοὺς χειραγωγίαν διὰ τῶν πνευματικῶν ὑποθημῶν [γρ. *ὑποθηκῶν* ἢ *ὑποθημοσυνῶν*] τε καὶ παραινέσεων, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν ἐν σοὶ, ὡς ἐν παραδείγματι, θεωρουμένων ἀνεξαλείπτων τῆς ψυχῆς σπουδαίων ἕξεων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τησοῦτον [γρ. *τοσοῦτον*]. Περὶ δὲ τῶν κατ' ἐμὲ, εἰ περὶ τούτων τις λόγος παρὰ τῇ σῇ ἁγιωτάτῃ [ἐξεῤῥύη, ὡς ἔοικε, τὸ οὐσιαστικόν: *κορυφῇ*, ἢ γοῦν γρ. *ἁγιότητι*], γινωσκέτω σου ἡ ἀρχιερωσύνη, ὡς ἤδη, σὺν Θεῷ, εὐθὺ Ῥώμης πλέομεν, καὶ ἄλλων ἕνεκα ὑποθέσεων, ὡς παρὰ τῶν ἡμετέρων πέσι [γρ. *πεύσῃ*] καταλεκτότερον, καὶ πρὸς ταύταις ἄλλης τινὸς ἀναγκαιοτέρας, ἣν ἡ πάντα κυκῶσα καὶ συγχέουσα κακία διεταράξατο. Διεβέβλητο γὰρ ὁ πάντα καλὸς κἀγαθὸς Νικόλαος ὁ Γριμάνης (1) παρά τινων πονηρῶν καὶ μισοκάλων ἀνθρώπων, ὡς αὐτὸς εἴη καθηγεμὼν καὶ προδότης τοῖς . . . . Ἀγαρηνοῖς τῆς λήψεως πειρατικῆς τινος νηὸς τοῦ μεγάλου μαγίστρου τῆς νήσου Μελίτης, ὥστε κατ' αὐτοῦ κινηθέντα τὸν ῥηθέντα μάγιστρον εἰς τοσαύτην μεγίστην καὶ ἀνυπέρβλητον ὀργήν, ἀποφήνασθαι μεγίστην [γρ. *μεγίστων*] ἄξιον ἔσεσθαι δωρεῶν τὸν ὑπεξαγαγόντα τοῦτον τῆς παρούσης ζωῆς, οὐ τὸ μὲν ἕτερον τῶν ὄντων [γρ. *ὤτων*], κατὰ τὸν Μακεδόνα (2), τοῖς διαβάλλουσι παρασχόντα, τὸ δὲ φυλάξαντα τῷ διαβαλλομένῳ, ἀλλ' ἄμφω ταῦτα τοῖς διαβάλλειν ἐθέλουσιν ἀκάραια [γρ. *ἀκέραια*] παραχωρήσαντα. Τούτου τοίνυν ἕνεκα ἀξιοῦμέν σου τὴν πανιερότητα ἐνδείξασθαι τὴν πρὸς πάντας εἰθισμένην σου καλοκἀγαθίαν καὶ εὔνοιαν [καὶ] πρὸς τὸν διαληφθέντα κύριον Νικόλαον, συνιστῶσαν τοῦτον τῇ ἐκλαμπροτάτῃ γε-

(1) Τῶν Γριμανιδῶν τὸ γένος ἄχρις ἡμῶν σωζόμενον ἐτελεύτησεν ἐν τῷ προςώπῳ τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου Βενιαμὶν καθηγουμένου τῆς ἡμετέρας μονῆς.

(2) Ἀλέξανδρον δῆλον ὅτι, περὶ οὗ ταῦτά φησι Πλούταρχος: « Λέγεται δὲ καὶ τὰς δίκας διακρίνων ἐν ἀρχῇ τὰς θανατικὰς, τὴν χεῖρα τῶν ὤτων τῷ ἑτέρῳ προςτιθέναι, τοῦ κατηγόρου λέγοντος, ὅπως τῷ κινδυνεύοντι καθαρὸν φυλάττηται καὶ ἀδιάβλητον » (Ἀλέξ. μβ'.).

ρουσίᾳ τῶν Ἐνετῶν, ἄνδρα χριστιανικώτατον καὶ εὐσεβέστατον, καὶ τὰ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πιστότατον ὁμοῦ καὶ εὐνοϊκώτατον· αἰτήσασάν τε γράμμα παρ' αὐτῶν δηλοῦν τὴν, ἣν ἐνεδείξατο πρὸς αὐτοὺς τῷ τῆς μάχης καιρῷ εὔνοιάν τε καὶ προαίρεσιν ἀγαθὴν διά τε σιτηρεσίου [γρ. *σιτηρεσίων*] ὅτι πλείστων κομιζομένων παρ' αὐτοῦ δι' ὁλκαδίου [γρ. *ὁλκαδίων*] ἰδίων εἰς Κρήτην, καὶ ἄλλων ἀγγελιῶν ἀναγκαιοτάτου [γρ. *ἀναγκαιοτάτων*] εἰς προφυλακὴν τοῖς πιστοῖς, ὡς ἐπίσταται καλῶς ὁ γαληνότατος πρίγκηψ, καὶ οἱ πλείους τῆς ἐκλαμπροτάτης αὐτοῦ Γερουσίας, ὅ,τε ἐκλαμπρότατος κύριος Ἰάκωβος ὁ Φωσκαρίνης καὶ ὁ ἐκλαμπρότατος Λουκᾶς ὁ Μικέλης. Περὶ οὖν τούτων, ὡς ἐκ προσώπου ἰδίου τοῦ ῥηθέντος κυρίου Νικολάου ἐπιστέλλω σοι, δέσποτά μου πανιερώτατε. Σὺ δὲ, ὡς νουνεχής τε καὶ περὶ ταῦτα πρακτικώτερον ἔχων, οἰκονόμησον τὸ βέλτιον· ὥστε, ἣν πρὸς αὐτὸν ἔχων διατελεῖς εὔνοιαν καὶ ἐν Χριστῷ φιλίαν, καθαρητέραν [γρ. *καθαρωτέραν*] ἀναδεῖξαι διὰ ταύτης σου τῆς συνδρομῆς καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκλαμπροτάτην Γερουσίαν τῶν Ἐνετῶν τούτου συστάσεως. Ἔρρωσο, δέσποτά μου πανιερώτατε, μεμνημένος καὶ ἡμῶν ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ἱεραῖς σου ἐντεύξεσιν. Τὰ γράμματα ἀποσταλθήτωσαν εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον καρδινάλιν Μουντάλτον (1) ἐπίτροπον τῆς καθ' ἡμᾶς σεβασμίας μονῆς. Ἀπὸ Ζάρας (2) ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως αφπθ', ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ α'.

---

(1) De Montealto. Οὗτος διαδεξάμενος ἐν ἔτει 1585 τὸν πάπαν Γρηγόριον τὸν ΙΓ' μετωνομάσθη ἀντὶ Φήλικος Σίξτος Ε', καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1590. [Vitae et Res Gestae Pontif. Romanor. τόμ. Δ', στήλ. 111.]. Ὁ δὲ Νικηφόρος τὴν πρὸς τὸν Φιλαδελφείας ἐπιστολὴν ταύτην γράφων ἠγνόει προδήλως τὴν πρὸ τετραετίας ἤδη γενομένην ἀνάρρησιν τοῦ καρδινάλεως ἐπὶ τὸν παπικὸν θρόνον. Φαίνεται δ', ὅτι τῶν τότε καιρῶν τὸ ἀνώμαλον, εἰς τοιαύτην ἀνάγκην περιήγαγε τὴν ἱερὰν μονήν, ὥστε καὶ καρδινάλεις καθιστάναι ἐπιτρόπους,ἵνα δι' αὐτῶν τυγχάνῃ τῆς προστασίας τῆς ἁγίας Ἕδρας ἀπὸ τῶν συνεχῶν καὶ παντοίων ἐπηρειῶν τῶν Ἑνετῶν καὶ Μελιταίων. Τοῦτο δὲ πιστοῦται καὶ ἄλλως ἐκ τῶν ἐν τῷ γραμματοφυλακίῳ αὐτῆς διατηρουμένων *βουλλῶν* διαφόρων μακαριωτάτων παπῶν.

(2) Πόλις παραθαλάσσιος πρωτεύουσα τῆς Δαλματίας.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΙΝΩ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

Ἡ Αἶνος, ἡ παλαιτάτη καὶ περιφανὴς αἰολὶς πόλις, ἡ καὶ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ὡς ἐλευθέρα πόλις ἀκμάσασα, καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οὐχ ἧττον ὀνομαστή, ἦν μέχρι πρὸ μικροῦ ἕνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς πόλις σημαίνουσα διά τε τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν αὐτῆς· διότι ὡς μοὶ διηγοῦντο γέροντες, πρὸ τριακονταετίας αὕτη ἠρίθμει μικρᾶς τε καὶ μεγάλης χωρητικότητος πλοῖα ἕως τριακόσια. Διαμετεκομίζοντο δὲ τῷ ὄντι πρὸ δεκαπενταετίας ἔτι, διὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ διὰ τοῦ παρ' αὐτῇ ποταμοῦ Ἕβρου, πλωτοῦ ὄντος μέχρι Φιλιππουπόλεως, τὰ προϊόντα τῆς Θρᾴκης εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ τἀνάπαλιν· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ σιδηρόδρομος ἐγκατέστη εἰς Δεδεαγάτς, νῦν ἀνθοῦσαν κωμόπολιν καὶ ἕδραν μουτεσαριφλικίου, ἡ Αἶνος ἐξέπεσεν, ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου ἐξέλιπε, τὰ νεῦρα τοῦ τόπου ἠτόνησαν, ὁ τὸ πάλαι ἐν αὐτῇ λατρευόμενος κερδῷος Ἑρμῆς ᾤχετο ἀπιὼν διὰ παντὸς καὶ βλέπομεν τὴν ἄλλοτε εὐθαλῆ καὶ φαιδρὰν πόλιν, νῦν μεμαρασμένην καὶ φθίνουσαν ὁλονέν, διατηροῦσαν ὀλίγην μὲν ἐμπορίαν δημητριακῶν, ξυλικῆς, τυροῦ καὶ τῶν περιζητήτων αὐτῆς ἰχθύων, τῶν *καπνιστῶν* ἢ *λυκουρίνων* κοινῶς καλουμένων. Ἔχει ὅμως ἔτι κτηνοτροφίαν σχετικῶς ἀρίστην, ἕνεκα τῶν πλουσίων βοσκῶν, ἐξ ἧς πολλάκις ἡ Σῦρος, ἡ Ἀλεξάνδρεια ὠφελεῖται. Οὐ μικροῦ δὲ λόγου ἀξία εἶναι καὶ ἡ ἀγγειοπλαστικὴ βιομηχανία, ἥτις τὰ μέγιστα ἐπαινεῖται· οἱ δὲ κατασκευαζόμενοι μέγιστοι καὶ στερεότατοι πίθοι ἐπιζητοῦνται ἐκ τῶν ἐλαιοφόρων ἐπαρχιῶν, ὡς τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Βώλου πρὸς ἀποταμίευσιν ἐλαίου. Ἤδη ἕνεκα τῆς παρακμῆς τῆς ἐμπορίας τοῦ τόπου, οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων μετανέστησαν εἰς Δεδεαγάτς, ἄλλοι ἀπὸ πολλοῦ ἐγκατέστησαν ἐν Ἀδριανουπόλει, Φιλιππουπόλει, Πειραιεῖ, Σμύρνῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἔνθα τῷ ὄντι διακρίνονται διὰ τὴν δραστηριότητα αὐτῶν, ἀφέντες καὶ οἰκίας ἐρήμους καὶ συγγενεῖς (1). Ἐκεῖνα ὅμως, ἅπερ αἴσθησιν ἐμποιοῦσι τῷ

(1) Ἡ Αἶνος νῦν, ἔχει περίπου τρισχιλίους κατοίκους, ὑπολογιζομένων καὶ τῶν 80-90

τὴν πόλιν ἐπισκεπτομένῳ εἶναι τὸ φιλόξενον τῶν κατοίκων, διατηρούντων ἀκμαῖον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἡ μεγίστη ἐπικράτησις βυζαντιακῶν ὀνομάτων, ὡς Πουλχερία, Πελαγία, Ζηνοβία, Θεοκτίστη κτλ. ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν (Ξανθίππη, Πολυξένη, Πολύμνια, Ἠλέκτρα) καὶ τοῦ **Μαρία** ἢ **Μαριγώ**, ὅπερ κοινότατον εἶναι διότι ἡ Θεοτόκος εἶναι πολιοῦχος τῆς Αἴνου (1). Περίβλεπτα δι' εἰσὶν ἐν Αἴνῳ καὶ ἡ ἀκρόπολις, ὑψηλὴ καὶ ἐρυμνοῖς τείχεσι τετειχισμένη, ἐν ᾗ τὸ διοικητήριον καὶ ἡ μητρόπολις, οἱ πολλοὶ ἱεροὶ ναοὶ καὶ ναΐσκοι, ἀρχαῖοι καὶ νέοι, αἱ μεγάλαι οἰκοδομαὶ τῶν σχολείων αἱ ἀνακαινισθεῖσαι κατὰ τὸ 1847, εὐρύχωροι, εὐάεροι, μεθ' ὅλων τῶν ἐξαρτημάτων, περιβόλου, ἐν ᾧ καὶ βυζαντιακὴ τρουλλωτὴ ἐκκλησία κομψοτάτη, περὶ ἧς παρακατιόντες γράφομεν, καὶ βιβλιοθήκη περιέχουσα ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους τόμους συγγραμμάτων τὸ πλεῖστον θεολογικῶν καὶ φιλολογικῶν.

Ἡ τῆς Αἴνου ἐπαρχία τετιμημένη διὰ μητροπολιτικοῦ θρόνου, κατὰ τὸ μετὰ τὰς τελευταίας ἐν Ἀνατολῇ μεταβολὰς Συνταγμάτιον τῶν θρόνων, μεταξὺ Μελενίκου καὶ Μηθύμνης τὴν 32αν σειρὰν κατέχοντος, περιλαμβάνει δεκατρία χωρία ἐν οἷς δυστυχῶς ἡ παιδεία δὲν εἶναι διαδεδομένη· ἐπισκεψάμενοι τὰ χωρία πρὸ διετίας ἠλγήσαμεν ἀληθῶς ἐπὶ τῇ καταστάσει ταύτῃ. Μόνον εἰς **Ἁγίασμα**, χωρίον πεντάωρον ἀπέχον τῆς Αἴνου καὶ περὶ τὰς 140 ἕως 150 οἰκογενείας ἑλληνικὰς ἀριθμοῦν ὑπάρχει γραμματοδιδασκαλεῖον, ἢ ἀτελὲς δημοτικὸν σχολεῖον, καὶ ἐν ἑνὶ ἢ δυσὶ χωρίοις στοιχειωδέστατα γραμματοδιδασκαλεῖα. Ἐξαίρεσιν εὐτυχῶς ποιοῦνται οἱ τῆς Αἴνου κάτοικοι, οἵτινες καὶ ἀνεπτυγμένοι εἶναι, καὶ διὰ τὴν φιλοξενίαν αὐτῶν διακρίνονται, ὅπερ ἄλλως δὲν εἶναι πολὺ σύνηθες ἐν ταῖς λοιπαῖς θρᾳκικαῖς πόλεσιν· ἕνεκα δὲ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Πειραιῶς, τῆς Σύρου, τῆς Σμύρνης, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ἐν Αἴνῳ ἐτίμησαν τὰ γράμματα καὶ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συστήσωσιν

ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἀποζῶσιν ἐκ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας καὶ αἵτινες πρὸ διετίας ἀνήγειραν ἐπὶ ἐξαιρέτου θέσεως σχολῆς κτίριον λειτουργούσης νῦν τακτικῶς· ἄλλοτε εἶχεν ὑπεροκτακισχιλίους κατοίκους.

(1) Ἡ Θεοτόκος ἔχουσα ἓξ ναοὺς ἐξαχῶς τιμᾶται· ὡς *Ἐλεοῦσα, Ταξειδαρία, Ὁδηγήτρια, Χαριτωμένη, Φανερωμένη, Παντοβασίλισσα (=παντάνασσα)*· περὶ τούτων κατωτέρω.

ἐκπαιδευτήρια ἐν τῇ πόλει αὐτῶν· ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος παρέσχον τεκμήρια τρανὰ τοῦ φιλομούσου τούτου πόθου. Μαρτύρια ἔστωσαν ἡμῖν τὰ κατωτέρω τὸ πρῶτον εἰς φῶς φερόμενα ἐκκλησιαστικὰ σιγγίλλια καὶ γράμματα (1).

Α'.

**ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ (2) ἐλέῳ Θεοῦ
ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης
καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.**

« Πολλοῖς μὲν πολλάκις διατεθρύλληται ὅσα καὶ οἷα τὰ τῆς παιδείας ἀγαθά, αὕτη καὶ γὰρ ἡμῖν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φαύλου διάκρισιν περιποιεῖ, τὰ μὲν ἑλέσθαι, τὰ δὲ φυγεῖν παραινοῦσα, ὑπ' αὐτῆς τὰ ἤθη κοσμούμεθα, ἐπαινετοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς παρεχόμενοι, αὕτη πῶς οἰκονομητέον, πῶς πολιτικοῖς χρηστέον πράγμασι ἐκδιδάσκει τοὺς μετειληφότας καὶ τῇ ψυχῇ οἷον κάλλιστον περιτίθησι κόσμον, τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας αὐτῇ περιποιοῦσα, καὶ τὸν ἄνθρωπον ᾗ δυνατὸν ὅμοιον Θεῷ ἀποφαίνουσα· διὰ ταῦτα καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη Ἐκκλησία ὅταν κατίδῃ πόθον φιλοθέων τινῶν εἰς σύστασιν κοινῆς σχολῆς πρὸς διδασκαλίαν τοῦ τοιούτου θείου τῷ ὄντι χρήματος δεομένων τῆς παρ' αὐτῆς ἀντιλήψεως πρὸς εὐστάθειαν, καὶ διαμονήν, προθύμως πάνυ καὶ ἀφθόνως ἐπιδαψιλεύεται αὐτοῖς τὴν ἀντίληψιν· περὶ τοιαύτης γοῦν κοινῆς σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων φρον-

(1) Τὸ πρῶτον τῶν ὧδε δημοσιευομένων σιγγιλλίων καὶ ἄλλοτε ὑφ' ἡμῶν ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ *Νεολόγῳ* Κωνσταντινουπόλεως (ἀρ 3772) γραφόντων περὶ τῶν Σχολῶν ἐν γένει. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀναφερόμενον ἐν αὐτῷ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ εἰς τὸ κατωτέρω ἐν ἑτέρῳ σιγγιλλίῳ μνημονευόμενον τῆς Σκαλωτῆς δηλοῦμεν ἐνταῦθα τόσον μόνον ὅτι κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην τρία μοναστήρια ὑπάρχουσι τὸ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἤδη προσηρτημένον ταῖς σχολαῖς, τὸ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Σκαλωτῆς, κτισθὲν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ (κατὰ τὸ 1140) καὶ εἰς σταυροπήγιον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τούτου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἀνυψωθὲν καὶ ἕτερον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Τῶν δύο τούτων μονῶν, τὰ ἀρχαῖα σιγγιλιώδη γράμματα ἐδημοσίευσα ἐν τῷ *Νεολόγῳ* τῆς 12 μαΐου 1882 μετὰ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν, πλὴν τοῦ κατὰ τὸ 1608 ἐκδοθέντος ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ Β'. τοῦ ἀπὸ Ἀθηνῶν, τῇ μονῇ τῆς Σκαλωτῆς ἀνήκοντος.

(2) Ὁ ἀπὸ Δέρκων, ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἑλληνικῆς παιδείας ἐγκρατής. Προέστη καὶ τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους, καὶ τῆς Βιζύης. (Πλείονα ὅρα ἐν *Χρονικοῖς* τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μ. Γεδεών). — 1794 - 1797, ὅτε ἀνέρχεται τὸ πρῶτον Γρηγόριος ὁ Ε'.

τίζοντες καὶ οἱ τιμιώτατοι προεστῶτες τῆς ἐπαρχίας Αἴνου, καὶ βουλόμενοι συστῆσαι ἐν τῇ πολιτείᾳ Αἴνῳ τῇ πατρίδι αὐτῶν, παρέστησαν ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἔχοντες τὰς γνώμας καὶ τῶν λοιπῶν πάντων πατριωτῶν αὐτῶν ἀνήγγειλαν ὁμοφώνως ὅτι κατὰ τὴν πατρίδα αὐτῶν διατελεῖ πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων, ἱερὸν καὶ σεβάσμιον πατριαρχικὸν σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἔχει δὲ ὑφ' ἑαυτῷ καὶ μετόχιον μίαν Ἐκκλησίαν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, κειμένην περὶ τὸ μέσον τῆς πολιτείας Αἴνου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἀμελείας τῶν ἐν αὐτῷ ἡγουμενευσάντων ἐρείπιον ἐγένετο καὶ κατηδαφίσθη, ἀποβαλὸν τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ καλλονὴν καὶ λαμπρότητα, μηδενὸς δυναμένου τοῦ λοιποῦ μονάσαι ἐν αὐτῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ὑπ' αὐτῇ μετόχιον ἡ ῥηθεῖσα Ἐκκλησία διαμένουσα ἀπροστάτευτος κινδυνεύει παθεῖν καὶ ἐξήτιλος (sic) γενέσθαι, διὰ τοῦτο οἱ αὐτοὶ προεστῶτες βουλόμενοι ἀνακτήσασθαι μετὰ καιρὸν ἀμφότερα τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα καταγώγια, ἔγνωσαν κοινῶς καὶ ὁμοφώνως συστήσασθαι ἐν τῇ παροχῇ τῆς ῥηθείσης Ἐκκλησίας τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ ἀνεγεῖραι κοινὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἀπὸ κοινῶν καὶ ἰδίων ἀναλωμάτων, διορίσασθαί τε διδάσκαλον ἐπὶ μισθῷ, ἐπιμελούμενοι εἰς αὔξησιν αὐτῆς καὶ ἐπίδοσιν τῶν ἐλευθέρως φοιτώντων μαθητῶν, ἀποκαθιστῶντες οἱ τὰ πρῶτα ἐκεῖ φέροντες καὶ ἐπίσημοι καὶ ἀποδεδειγμένως κοινωφελεῖς ἐπίτροπον, ὃν ἂν αὐτοὶ ἐξελέξωνται ὅπως δι' ἐκείνου οἰκονομῶνται αἱ ἀνάγκαι τῆς σχολῆς. Ἐζήτησαν δὲ προσηλωθῆναι τὴν ῥηθεῖσαν ἐκκλησίαν καὶ τὸ εἰρημένον ἱερὸν πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος εἰς τὴν ῥηθεῖσαν σχολὴν μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, ὥστε εἶναι κτήματα αὐτῆς ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα διεξαγόμενα καὶ διακυβερνώμενα ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν διωρισμένου παρὰ τῶν προκρίτων καὶ ἐπισήμων τῆς Πολιτείας Αἴνου ἐπιτρόπου, ὀφείλοντος κατ' ἔτος διδόναι αὐτοῖς καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν περὶ πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς σχολῆς ταύτης ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ κατὰ καιρὸν ἱερωτάτου μητροπολίτου Αἴνου. Κατὰ γοῦν τὰς θερμὰς αὐτῶν παρακλήσεις καὶ κοινὰς δεήσεις, ὡς πρὸς θεοφιλῆ σκοπὸν ἀφορώσας καὶ εἰς τὴν κοινὴν

ὠφέλειαν τῆς πατρίδος αὐτῶν ἔγνωμεν προσαρμόσαι τὴν ῥηθεῖσαν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ εἰρημένον ἱερὸν πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον μετὰ πάντων τῶν κτημάτων αὐτοῦ καὶ πραγμάτων τῇ συγκροτηθείσῃ ταύτῃ σχολῇ καὶ ἑνῶσαι ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ εὐλογήσαντες αὐτοὺς ἐπῃνέσαμεν τὸν πρόθυμον καὶ τὸν περὶ τὰ τοιαῦτα κοινωφελῆ θεάρεστον αὐτῶν ζῆλον. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες γνώμῃ κοινῇ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ συγκροτηθεῖσα αὕτη σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων εἴη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκεται κοινὴ εἰς ἐπίδοσιν τῶν φοιτώντων εἰς αὐτὴν μαθητῶν, ἔχουσα ὑφ᾽ ἑαυτῇ ὡς προῖκα τὴν ῥηθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, καὶ τὸ εἰρημένον ἱερὸν πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσώποτα (sic) προσγενησομένων ἄν, ὥστε εἶναι κτήματα αὐτῆς ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα διεξαγόμενα καὶ διακυβερνώμενα ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς προκρίτων καὶ ἐπισήμων καὶ ἀποδεδειγμένως κοινωφελῶν τῆς πολιτείας Αἴνου, καὶ τοῦ ὑπ᾽ αὐτῶν διωρισμένου ἐτησίως ἐπιτρόπου, ὅστις ὀφείλει ἐπιστατεῖν προθύμως εἰς τὰ πρὸς αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τῆς σχολῆς καὶ οἰκονομεῖν συμφερόντως τὰς προσόδους καὶ τὰς δαπάνας αὐτῆς καὶ φροντίζειν τῆς ἀνέσεως τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου, καὶ τῆς μαθήσεως τῶν φοιτώντων ἐν αὐτῇ μαθητῶν καὶ ἐτησίως διδόναι καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων ἐνώπιον καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Αἴνου πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ ἐπισήμους τῆς πολιτείας ταύτης, ὑφ᾽ ὧν ἔχει διεξάγεσθαι καὶ οἰκονομεῖσθαι ἡ ῥηθεῖσα κοινὴ σχολὴ καὶ τὰ συνημμένα καὶ ὑποκείμενα αὐτῇ ἥ τε Ἐκκλησία τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τὸ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος μετὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ ἀφιερωμάτων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, ὡς ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως προσηλωθέντα αὐτῇ· μνημονευομένου δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις καταγωγίοις τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος κατὰ πάσας τὰς ἱερὰς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας, ὡς νενόμισται μηδενὸς τολμῶντος ποτὲ ἀποξενῶσαι καὶ ἀποσπᾶσαι

αὐτὰ τῆς ῥηθείσης σχολῆς μήτε τοῦ κατὰ καιρὸν ἱερωτάτου Μητροπολίτου Αἴνου, μήτε ἄλλου τινὸς ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ προσώπου δυναμένου ἐνόχλησίν τινα ἢ ἐπήρειαν προξενῆσαι τῇ ῥηθείσῃ Σχολῇ ἢ τοῖς συνημμένοις ἤδη αὐτῇ κτήμασι καὶ ἀφιερώμασιν ἀλλ' ὑπὸ μόνης τῆς διοικήσεως καὶ ἐπιστασίας τῶν προκρίτων τῆς πολιτείας Αἴνου καὶ ἐπισήμων καὶ τὰ πρῶτα φερόντων ἔχει διεξάγεσθαι καὶ διευθετεῖσθαι. Ταῦτα γοῦν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς. Ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν Χριστιανῶν ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς ἑκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ, νέος ἢ γέρων τολμήσῃ ποτὲ κακοβούλως διασεῖσαι τὴν εὐστάθειαν καὶ διαμονὴν τῆς συγκροτηθείσης ταύτης κοινῆς σχολῆς καὶ ἐμμέσως τε ἢ ἀμέσως παρενοχλῆσαι καὶ ζημιῶσαι αὐτήν, ἢ ἐπιχειρήσῃ ἀποξενῶσαι καὶ ἀποσπᾶσαι αὐτῆς τὴν ῥηθεῖσαν Ἐκκλησίαν τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τὸ εἰρημένον ἱερὸν σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἢ τὰ προσηλωθέντα αὐτῇ καὶ ἀφιερωθέντα κινητὰ καὶ ἀκίνητα πράγματα καὶ καθοιονδήποτε τρόπον προξενῆσαι τῷ κοινωφελεῖ καὶ θεαρέστῳ τούτῳ ἔργῳ βλάβην τινὰ ἢ κάκωσιν, καὶ ἀνατρέψαι τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἀποφανθέντα, οἱ τοιοῦτοι ὁποῖοι καὶ ἂν ὦσιν ὡς ἀλαζόνες καὶ κακότροποι καὶ κοινοβλαβεῖς ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσι παρὰ τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἔνδειξιν ἀπελύθη τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐδόθη εἰς τὴν ἐν Αἴνῳ συγκροτηθεῖσαν κοινὴν σχολὴν τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐννενηκοστῷ ἕκτῳ κατὰ μῆνα μάρτιον ἐπινεμήσεως δεκάτης τετάρτης.

† ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ***ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης***

† ***Νικομηδείας*** ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
† ***Καισαρείας*** ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
† ***Ἐφέσου*** ΜΕΛΕΤΙΟΣ
† ***Ἡρακλείας*** ΜΕΛΕΤΙΟΣ
† ***Νικαίας*** ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ
† ***Δέρκων*** ΜΑΚΑΡΙΟΣ
† ***Θεσσαλονίκης*** ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ
† ***Ἀγκύρας*** ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ
† ***Ἰκονίου*** ΜΑΚΑΡΙΟΣ
† ***Βεῤῥοίας*** ΦΙΛΟΘΕΟΣ.

Τὸ δὲ σιγγιλιῶδες γράμμα, δι' οὗ προσηλώθη τὸ ἱερὸν μοναστήριον τῆς Θεοτόκου, τῆς ἐπιλεγομένης Σκαλωτῆς, πρὸς τὴν ἐν Αἴνῳ ἑλληνικὴν σχολὴν γενόμενον ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ Σιναίου (1) ἀρχιερατεύοντος ἐν Αἴνῳ τοῦ τέως δευτερεύοντος Κυρίλλου (2), ἔχει ὡς ἑξῆς:

B'.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Τὰς προςαγομένας αἰτήσεις τῶν εὐσεβῶν, αἷς οὐ μόνον τὸ εὐλογοφανὲς καὶ δίκαιον πρόσεστιν ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἡ ἐχέγγυος πληροφορία παρομαρτεῖ, σχολείων κοινῶν ἐπισύστασιν πραγματευομένη καὶ ἐπαύξησιν τοῦ θεοσδότου τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως χρήματα ἀνενδοιάστως προβαλλομένη, ταύτας ἀποδέχεσθαι οἶδεν εὐμενῶς ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία καὶ διὰ γραμμάτων σιγγιλιωδῶν αὐτῆς ἑτοίμως ἐπικυροῦν· πρόδηλον γὰρ ὡς οὔτε ἄλλως τὴν σκοπουμένην ὠφέλειαν τοῖς ἰδίοις τέκνοις τοσοῦτον ἐπιμνηστεύεται ἡ κοινὴ μήτηρ καὶ τροφὸς, ὅσον διὰ τῆς συστάσεως καὶ ἐπισυστάσεως τῶν κατὰ μέρος φροντιστηρίων, ἀφ' ὧν ὡς ἀπὸ πηγῶν πολυκρούνων προχέοντες καὶ ἀεννάως μετοχετεύοντες τὰ ζωόρρυτα νάματα τῆς παιδείας, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀναπηγάζει μέγιστα καὶ ἐξαίσια ἀγαθά, ἡ τῶν ἠθῶν διακόσμησις, ἡ τοῦ νοὸς τελειότης, ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ φαύλων διάκρισις, ἡ πρὸς τὰς πράξεις οἰκονομία, ἡ κατάληψις τῶν Θείων Γραφῶν, ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπου πρὸς Θεὸν ἐξομοίωσις, καὶ πάνθ' ὅσα συλλήβδην οἱ ταύτην ἐξυμνηκότες ἔκτοτε τῶν θύραθεν σοφῶν καὶ τῶν πνευματεμφόρων Πατέρων καὶ Διδασκάλων διαβεβαιωσάμενοι, παρέδωκαν ἡμῖν καὶ κατέλιπον.

«Τί δ' ἡμῖν βούλεται ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος προοιμιάζειν; Ὁ λόγος δηλώσει προϊών. Προσεκομίσθη γὰρ ἤδη τῇ ἡμῶν Μετριότητι,

(1) 6 Ἰουλίου 1830-1834.

(2) Τῷ 1847 ἐγένετο οὗτος Ἀμασείας ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἀποθανόντος Καλλινίκου, καὶ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1855 Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

προκαθημένη συνοδικῶς, κοινὴ ἐνυπόγραφος ἀναφορὰ τῶν κατοίκων χριστιανῶν τῆς πολιτείας Αἴνου, ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν διαλαμβάνουσα ὅτι πρὸ χρόνων ἱκανῶν διὰ κοινῆς τῶν ἐγκατοίκων συνεισφορᾶς καὶ ἀναλωμάτων, συνεκροτήθη ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ταύτῃ, χάριν φωτισμοῦ καὶ ἐπιδόσεως τῶν τέκνων αὐτῶν, κοινὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων Σχολή, ἥτις τέως μὲν καλῶς ἦν διευθυνομένη καὶ διαψιλέστερα τὰ τῆς ἐπιδόσεως τοῖς προσερχομένοις παρέχουσα, ὥστε κατὰ τὸ εὐαγγελικόν, εἰς τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐφάνη καρποφορήσασα· ἀπό τινων δὲ χρόνων διὰ τὰς γνωστὰς κεντρικὰς περιπετείας, καὶ ἀνωμαλίας καὶ τὰς κοινὰς ἀμηχανίας, δυσχερείαις τὰ κατ' αὐτὴν περιέπεσον, καὶ ζημίαις ποικίλαις καὶ κακώσεσι καὶ εἰς τὸ ἀνοικονόμητον σχεδὸν περιέστη, ὥστε μηδ' αὐτὰς τὰς διδασκαλικὰς συντάξεις πορίζεσθαι ἐκ τῶν μικρῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς.

« Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα κἀπὶ τὸ χεῖρον χωροῦντα ἀναγγείλαντες τὰ τῆς σχολῆς μετὰ κοινῆς αὐτῶν θλίψεως καὶ ἀθυμίας οὐδὲν ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον παρέστησαν ὑποῤῥέοντα καὶ ἀστατοῦντα καὶ τὰ τοῦ ἐκεῖσε πλησίον κειμένου ἱεροῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ τιμωμένου μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπιλεγομένου δὲ τῆς Σκαλωτῆς· ἀπό τινος γὰρ καιροῦ διὰ τὴν κακὴν οἰκονομίαν καὶ διοίκησιν τῶν ἐν αὐτῷ ἀσκουμένων καὶ τὴν ἰδιοῤῥυθμίαν, καὶ τὰς λοιπὰς ἰδιοτελεῖς καταχρήσεις αὐτῶν, εἰς ἀθλίαν περιέστη κατάστασιν τὸ ἱερὸν αὐτὸ μοναστήριον, ἀφαιρεθὲν τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ λαμπρότητος. Περὶ τούτων γοῦν περιαλγεῖς ὄντες οἱ ῥηθέντες χριστιανοὶ καὶ μήτε τὴν ἀμηχανίαν τῆς Σχολῆς, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς προκύπτουσαν περὶ τὰς προόδους τῶν μαθητιώντων ζημίαν φέρειν ἔχοντες, περί τε τοῦ ἱεροῦ καταγωγίου τὸν προσήκοντα χριστιανικὸν ἐνδεικνύμενοι ζῆλον προσέδραμον διὰ κοινῆς αὐτῶν, ὡς εἴρηται, ἀναφορᾶς, τῇ φιλοστόργῳ προστασίᾳ καὶ ἀντιλήψει τῆς κοινῆς τῶν εὐσεβῶν μητρὸς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὡς εἰς ὅρμον γαλήνιον, καὶ ἐκτραγῳδήσαντες οὕτω τὰ τῆς Σχολῆς, καὶ τοῦ Μοναστηρίου, καὶ τὴν ἐν μέρει ἑκατέρου ὕπαρξιν τοῦ λοιποῦ ὡς διαμονὴν ἀδύνατον ἀποδείξαντες ἐξητήσαντο θερμῶς καὶ ἐπιμόνως ἑνωθῆναι τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον μετὰ τῆς Σχολῆς καὶ προσηλωθῆναι αὐτῇ ἀναποσπάστως μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν κτημάτων καὶ μετοχίων ἀναπληρουμένου τοῦ ἐλλείποντος τῇ

Σχολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ ἱεροῦ καταγωγίου προσόδων, διοικεῖσθαι δὲ καὶ αὐτὸ τοὐντεῦθεν θεοφιλῶς καὶ εὐρύθμως, πλουτοῦν μέν, ὡς καὶ πρότερον, τὸ τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας προνόμιον, διεξαγόμενον δὲ διὰ τῆς ἐπαγρυπνήσεως ἐποπτείας τε καὶ ἐπιμελείας ἐπιτρόπων ἀνδρῶν ζηλωτῶν, κοινῇ γνώμῃ τῶν κατοίκων τῆς Πολιτείας ἐκλελεγμένων κατασφαλισθῆναι δὲ ταῦτα πάντα καὶ ἐπικυρωθῆναι δι' ἐκδόσεως ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους ἐν μεμβράναις γράμματος.

« Καὶ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτῶν εὐμενῶς προσηκάμεθα, ὡς πανταχόθεν τὸ εὔλογον ἔχουσαν· αὐτό τε γὰρ τὸ ἱερὸν σκήνωμα ἀνώτερον διατηρηθήσεται τοῦ λοιποῦ πάσης καταχρήσεως καὶ τῆς ἐπαπειλουμένης φθορᾶς, τῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τῶν θεοφιλῶν ἐκείνων ἀνδρῶν σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ, αἵ τε πρόσοδοι αὐτοῦ, οὐχ ὡς πρότερον ἐπὶ μάτην ἔχουσι δαπανᾶσθαι, καὶ ἐν μοίρᾳ προκεῖσθαι ἰδιωφελείας καὶ διαρπαγῆς, ἀλλ' ἐπαρκέσουσι ταῖς τῆς Σχολῆς προυργιαιτάταις ἀνάγκαις, πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐπίδοσιν τῶν ὁμογενῶν, καὶ ἐπαύξησιν τοῦ θεοσδότου τῆς παιδείας χρήματος, ἧς οὐδὲν ἄλλο ἀνθρώποις λυσιτελέστερον ἢ θεοφιλέστερον. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ παράδειγμα μιμήσεως πρόκειται ἡμῖν, ἁμιλλωμένοις πρὸς τὰς προκατοχικὰς τοιαύτας θεαρέστους φιλοτιμίας. Καὶ πρὸ χρόνων γάρ, κατὰ τὸ παρεληλυθὸς ᾳψϡστ' σωτήριον ἔτος ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κυροῦ Γερασίμου, ἀρτισυστάτῳ οὔσῃ τῇ αὐτῇ Σχολῇ, προσηλώθη τὸ ἐκεῖσε ἱερὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμενος, καὶ ἡ ὑποκειμένη αὐτῷ ἱερὰ Ἐκκλησία τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἐντὸς τῆς Πολιτείας ταύτης Αἴνου κειμένη, οὐχ ὅπως πρὸς οἰκονομίαν τῶν ἀναγκῶν τῆς Σχολῆς, ἀλλὰ πρὸς διάσωσιν ἀμφοτέρων τῶν ἱερῶν σηκνωμάτων, ἅτε τοῦ μὲν ἐρειπίου καταστάντος καὶ πάντη ἐκλελοιπότος διὰ τὴν τῶν μοναστηριακῶν ἀμέλειαν καὶ φαυλότητα, τῆς δὲ ἱερᾶς Ἐκκλησίας τὸν αὐτὸν ἐπαπειλουμένης κίνδυνον ἐλλείψει τοῦ προστατεύσοντος.

« Διὰ ταῦτα γοῦν γράφοντες, ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ εἰρημένον ἱερὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τὸ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον δὲ τῆς Σκαλωτῆς, καὶ πλησίον τῆς πολιτείας Αἴνου κεί-

μενον ὑπάρχει ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον ἕως οὗ τὰ τῇδε ψῦχος καὶ καύσων περιπολεύῃ, μετὰ πάντων τῶν μετοχίων καὶ λοιπῶν κτημάτων αὐτοῦ καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων, καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται προσηλωμένον ἀδιαλύτως καὶ ἡνωμένον ἀδιασπάστως καὶ ἀναφαιρέτως ἀφωσιωμένον πρὸς τὴν ἐν πολιτείᾳ ταύτην κοινὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων σχολήν, ἔχουσαν ὡς προῖκα, αὐτό τε τὸ ἱερὸν μοναστήριον, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτὸ καὶ ἀλλαχοῦ κείμενα μετόχια καὶ κτήματα, καὶ πράγματα αὐτοῦ ἀναπόσπαστα εἰς τὸ παντελές· διοικῆται δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον κατὰ μὲν τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν, ὡς ἐπεκράτησεν ἐξ ἀρχῆς, διατηρουμένης τῆς μοναχικῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος τῶν ἐν αὐτῷ ἀσκουμένων πατέρων, καὶ τῆς ἀπαρατρέπτου φυλακῆς τῶν μοναχικῶν καθηκόντων αὐτῶν, τῆς τε ἀδιαλείπτου ἐκτελέσεως τῶν εὐδιατάκτων ἱερῶν ἀκολουθιῶν διενεργουμένης, καὶ μνημονευομένου ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ πρότερον, τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ἐξακολουθοῦντος δὲ καὶ τοῦ μνημοσύνου τῶν ἀοιδίμων κτητόρων τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς. Ἡ δὲ ἐξωτερικὴ οἰκονομία καὶ διοίκησις τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων αὐτοῦ καὶ πραγμάτων, καὶ ἐν γένει τὰ χρηματικὰ πάντα, καὶ ἡ δοσοληψία αὐτοῦ ὑπάρχῃ ὁλοσχερῶς ἀνατεθειμένη τοῖς κατὰ καιροὺς ἐκλεγομένοις καὶ κοινῇ γνώμῃ τοῦ τε κατὰ τόπον ἀρχιερέως ἱερωτάτου μητροπολίτου Αἴνου διοριζομένοις ἐπιτρόποις τῆς Σχολῆς, οἵτινες καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖ προκριτότεροι ἀπαιτοῦντες ὑπάρχειν, καὶ ἀποδεδειγμένοι ζηλωταὶ καὶ κοινωφελεῖς ἄνδρες. Οὗτοι δὲ ὀφείλουσιν ἐπιστατεῖν προθύμως καὶ μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελεῖσθαι ἀόκνως τοῦ ἔργου αὐτῶν, καὶ λαμβάνοντες τὰς ἑκασταχόθεν προσόδους τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου οἰκονομεῖν συμφερόντως καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ φροντίζειν τε ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω αὐξήσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου σκηνώματος καὶ ὑπὲρ τῆς εὐρυθμίας καὶ βελτιώσεως τῆς κοινῆς Σχολῆς καὶ τῆς μαθήσεως, καὶ τῆς προόδου τῶν φοιτώντων ἐν αὐτῇ μαθητῶν καὶ προνοεῖν ὑπὲρ τῆς ἀνέσεως τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου, ἀποδιδόντες ἐν καιρῷ τοὺς διδασκαλικοὺς μισθοὺς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Σχολῆς ἀναγκαῖα διαπράττοντες, ἀποστέλλοντες δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου ὡρισμένον καὶ τεταγμένον ἐτήσιον πρὸς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας γρ: ἑξήκοντα, ἔτι δὲ καὶ

τὰ συνήθως στελλόμενα κατ' ἔτος τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ προϊόντα τοῦ τόπου κατὰ τὸ ἔκπαλαι· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ ὀφείλει καὶ διδόναι κατ' ἔτος λογαριασμὸν περὶ πάντων ἐνώπιον τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως καὶ τῶν προεστώτων καὶ τῶν προκαθεζομένων προκρίτων καὶ λοιπῶν χριστιανῶν τῆς πολιτείας.

« Ταῦτα μὲν οὖν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς· ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἁπάντων ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς οἱασδήποτε τάξεως, γνώμης σκαιότητι καὶ κακοβουλίᾳ νικώμενος τολμήσῃ ποτὲ διασεῖσαι κρυφίως ἢ φανερῶς ἐμμέσως ἢ ἀμέσως τὴν ἕνωσιν ταύτην καὶ προσήλωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου τῆς Σκαλωτῆς πρὸς τὴν Σχολὴν καὶ ἀποσπᾶσαι ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀποξενῶσαι τοῦτο, ἤτοι τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ μετοχίων καὶ τῶν προσόδων αὐτῶν, τῶν πρὸς τὴν σχολὴν ταύτην ὁλοσχερῶς ἀφοσιωθέντων, ἐφάψασθαι καὶ οἰκειοποιηθῆναι, ἢ τοῖς κατὰ καιροὺς ἐπιτρόποις τῆς τε Σχολῆς καὶ τοῦ μοναστηρίου ἐνόχλησιν καὶ ἐπήρειαν ἐπενεγκεῖν καὶ βλάβην καὶ ζημίαν προξενῆσαι τῷ κοινωφελεῖ τούτῳ καταστήματι, καὶ ὅλως βουληθῇ ἀνατρέψαι μέχρι κεραίας τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐκπεφασμένα, ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀλαζὼν καὶ πολέμιος τῶν θεαρέστων ἔργων καὶ βάρβαρος καὶ κακόβουλος, ἀφωρισμένος ὑπάρχοι παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον καὶ τυμπανιαῖος καὶ πάσαις καὶ πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος.

Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν συγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδηκι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐδόθη πρὸς τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ Αἴνου κοινὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων. Ἐν ἔτει χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τριακοστῷ δευτέρῳ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον, ἐπινεμήσεως Ε'.

† ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης*

† *Χαλκηδόνος* ΖΑΧΑΡΙΑΣ † *Βωδενῶν* ΙΩΑΚΕΙΜ

† *Δέρκων* ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ † *Δυρραχίου* ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ.

† *Μεθύμνης* ΙΑΚΩΒΟΣ

Τὰ δὲ ἐπὶ τῇ προσηλώσει τῆς εὐαγοῦς ταύτης μονῆς εἰς τὰς Σχολὰς ἀνταλλαγέντα μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, τοῦ μητροπολίτου Αἴνου, τοῦ ἡγουμένου γράμματα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν εἶναι τάδε:

Γ'.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

«Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Αἴνου καὶ ὑπερτίμῳ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ καὶ περιποθήτῳ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Κυρίλλῳ, καὶ τοῖς τιμίοις προεστῶσι καὶ χρησίμοις προκρίτοις εὐλογημένοις χριστιανοῖς τῆς πολιτείας ταύτης τέκνοις ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Ἱερώτατε μητροπολῖτα Αἴνου καὶ ὑπέρτιμε ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύριε Κύριλλε καὶ τίμιοι προεστῶτες καὶ χρήσιμοι πρόκριτοι εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς πολιτείας ταύτης τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάριν εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

«Τὴν σταλεῖσαν πρὸς ἡμᾶς κοινὴν ἐνυπόγραφον ἀναφοράν σας ἐλάβομεν εὐμενῶς καὶ ἰδόντες τὰς θερμὰς παρακλήσεις περὶ τῆς ἑνώσεως τοῦ αὐτόθι γειτνιάζοντος ἱεροῦ ἡμετέρου σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐπιλεγομένου τῆς Σκαλωτῆς μετὰ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ κοινῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς, ἅτε δὴ τοῦ μὲν καταχρήσεσι βεβυθισμένου καὶ εἰς φθορὰν ὑποῤῥέοντος, τῆς δὲ Σχολῆς ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκομένης καὶ στερήσει πόρων ἀναλόγων ἐπενεύσαμεν εἰς τὰς κοινὰς αἰτήσεις σας ἅτε πραγματευομένας εὐρυθμίαν ἀμφοτέρων τῶν θεοφιλῶν καταστημάτων ὑπὸ τὴν εἰλικρινῆ καὶ μετὰ ζήλου κοινὴν συναντίληψίν σας. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐξεδώκαμεν γράμμα ἡμέτερον καὶ σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις ἀποφαινόμενον καὶ ὁριζόμενον τὴν ἕνωσιν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ μοναστηρίου μετὰ τῆς Σχολῆς καὶ διοίκησιν καὶ

χρηματικὴν ἐξωτερικὴν οἰκονομίαν καὶ ἀνατιθέμενον ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐκλεγομένοις κοινῇ γνώμῃ τῆς τε Ἱερότητός σου καὶ τῆς ὑμῶν τιμιότητος διατηρουμένων τῶν προνομίων τῆς σταυροπηγιακῆς αὐτοῦ ἀξίας ἀπαρατρέπτων καὶ φυλαττομένων τῶν ἱερῶν ἐθίμων καὶ ἐκκλησιαστικῶν τάξεων, καθὼς ἐξ αὐτοῦ τοῦ σιγγιλιώδους γράμματος πληροφορηθήσεσθε.

« Γράφοντες δὲ καὶ διὰ τῆς παρούσης ἡμῶν ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ὑμῖν ὅπως εὐγνωμονοῦντες εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην πρόνοιαν προσενεχθῆτε μετὰ κοινοῦ ζήλου καὶ συμπνοίας εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἐν τῷ ἱερῷ σιγγιλίῳ ἐννοιῶν καὶ ἀναλαβόντες τὴν ἀρίστην οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου ἐπιμελῆσθε ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως κυβερνῶντες καὶ οἰκονομοῦντες ἐμφρόνως τὰς προσόδους αὐτοῦ ἐπὶ καλῇ ἀποκαταστάσει τῆς κοινῆς αὐτόθι σχολῆς καὶ προόδου καὶ φωτισμοῦ τῶν τέκνων σας καὶ λοιπῶν φιλομαθῶν· νὰ διορίσητε δὲ κοινῇ γνώμῃ ζηλωτὰς καὶ εὐσυνειδήτους ἄνδρας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ἐπιστατῶσι προθύμως καὶ εἰλικρινῶς εἰς τὰς δοσοληψίας τῶν ὁποίων τοὺς λογαριασμοὺς νὰ λαμβάνητε κατ' ἔτος ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῆς Σῆς ἱερότητος, ὅστις θέλεις πληροφορεῖ ἀκριβῶς περὶ πάντων καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἐπαγρυπνῇς δὲ ἐξαρχικῶς ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ περὶ τῆς ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς καὶ πολιτείας τῶν ἐνασκουμένων πατέρων, καὶ ἤδη κατὰ πρῶτον νὰ ἐπιμεληθῇς εἰς τὴν πληροφορίαν τῆς μοναστηριακῆς ταύτης ἀπαριθμήσεως πρὸς πάντας τοὺς συνασκουμένους πατέρας συμβουλεύων αὐτοῖς τὰ πρὸς εὐπείθειαν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν ὁμολογουμένην εὔκλειαν καὶ τῇ ἱερᾷ μετανοίᾳ αὐτῶν διὰ νὰ μένωσιν ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον ἱερατικὸν ἔργον χωρὶς νὰ προκύψῃ σκάνδαλον παρά τινος καὶ ταραχὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτω ποιήσατε ἐπιμελούμενοι μετὰ ζήλου χριστιανικοῦ, καθ' ἣν ἔχετε φιλόκαλον χριστιανικὴν προθυμίαν. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μεθ' ὑμῶν.

«αωλϐ' Φεϐρουαρίου ιϐ'.

† *Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν.*

Δ'.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

«Τοῖς ὁσιωτάτοις, τῷ τε ἡγουμένῳ καὶ λοιποῖς πατράσι τοῦ ἐν τῇ

ἐπαρχίᾳ Αἴνου κειμένου, ἱεροῦ καὶ σεβασμίου ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου, τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐπιλεγομένου τῆς Σκαλωτῆς, τέκνοις ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς τῆς Ἡμῶν Μετριότητος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«Ὁσιώτατοι, ὅ τε ἡγούμενος καὶ λοιποὶ πατέρες τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου κειμένου ἱεροῦ καὶ σεβαστοῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐπιλεγομένου τῆς Σκαλωτῆς τέκνα ἐν Κῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος· χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἔστω γνωστὸν τῇ ὁσιότητί Σας ὅτι γενομένης κοινῆς πληροφορίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν παρὰ τῶν κατοίκων τῆς πολιτείας Αἴνου, ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν περὶ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου, καὶ τῶν συμβαινουσῶν καταχρήσεων, δι' ἃς κινδυνεύει στερηθῆναι τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ λαμπρότητος, καὶ συγχρόνως αἰτήσεως αὐτῶν κοινῆς καὶ παρακλήσεως γενομένης ὅπως ἑνωθῇ μετὰ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ Αἴνου κοινῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, ἥτις ἀμοιρεῖ πόρων ἀναλόγων πρὸς ἐξοικονόμησιν αὐτῆς ἐπὶ κοινῇ βλάβῃ τῶν φιλομαθῶν ὁμογενῶν συμπολιτῶν καὶ ὅπως διὰ τῆς τοιαύτης ἑνώσεως τό τε ἱερὸν μοναστήριον ἀπαλλαγῇ τῶν συμβαινουσῶν καταχρήσεων, ἐπιστατούμενον τά γε χρηματικὰ ὑπὸ τῶν τῆς πολιτείας Αἴνου προκρίτων χριστιανῶν, καὶ ἡ κοινὴ Σχολὴ λάβῃ ἀνακουφισμὸν καὶ εὐκολίαν ἐκ τῶν μοναστηριακῶν προσόδων, διὰ ταῦτα ἀποδεξάμενοι τὰς κοινὰς αὐτῶν αἰτήσεις, ἅτε δὴ οὐ μόνον τῆς εὐρυθμίας τοῦ ἱεροῦ καταγωγίου φροντίζοντες καὶ ἐφιέμενοι, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν ὁμογενῶν προνοοῦντες, ἐξεδώκαμεν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα ἀποφαινόμενον τὴν ἕνωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου μετὰ τῆς ἐν Αἴνῳ κοινῆς σχολῆς καὶ διατάττον, ὥστε τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἱερῶν καθηκόντων, ἀκολουθιῶν τε καὶ λοιπῶν εἰς τὸ πνευματικὸν ἀναγομένων, ὑπάρχωσιν ἀνατεθειμένα ὑμῖν τοῖς μονα-

στηριακοῖς πατράσι κατὰ τὸ ἔκπαλαι φυλαττομένων καὶ τῶν σταυροπηγιακῶν προνομίων ἀπαρατρέπτων, τὰ δὲ χρηματικά, καὶ τῆς δοσοληψίας ἡ οἰκονομία καὶ λοιπῆς ἐξωτερικῆς διοικήσεως ἐπιστατῆται ὁλοσχερῶς· παρὰ τῶν τιμιωτάτων προκρίτων τῆς πολιτείας Αἴνου, καθὼς ἐξ αὐτοῦ τοῦ σιγγιλιώδους ἐμφανισθησομένου καὶ τῇ Ὁσιότητί Σας ἔσεσθε ἐντελῶς πεπληροφορημένοι.

« Γράφοντες τοίνυν διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν τῇ ὁσιότητί Σας ὅπως πληροφορούμενοι τὴν ἀμετάθετον ταύτην ἐκκλησιαστικὴν διαίτησιν καὶ ἀπόφασιν, γενομένην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καλῆς οἰκονομίας καὶ εὐρυθμίας ἀμφοτέρων τῶν θεοφιλῶν καταστημάτων, τοῦ τε ἱεροῦ μοναστηρίου καὶ τῆς κοινῆς σχολῆς κλίνητε εὐπειθῶς τὸν αὐχένα εἰς τὰ οὕτω θεοφιλῶς ἀποφανθέντα, καὶ γνωρίζητε τοῦ λοιποῦ ἐφόρους καὶ διοικητὰς ἁπάσης τῆς χρηματικῆς καὶ ἐξωτερικῆς διοικήσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου τοὺς τιμιωτάτους προεστῶτας καὶ προκρίτους τῆς Αἴνου ἔχοντας ἐν πάσῃ ἀδείᾳ διευθετεῖν τὰ τῆς εὐρυθμίας καὶ καλῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ, μηδενὸς ἐναντιουμένου τὸ παράπαν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς τέως χρηματισάσης ἐφορίας τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου κατὰ καιροὺς Ἡρακλείας ἀκυρουμένης καὶ ἀπρακτούσης εἰς τὸ ἑξῆς, καθὼς γράφομεν τῷ ἤδη ἁγίῳ Ἡρακλείας κυρίῳ Διονυσίῳ.

Οὕτω ποιήσατε σύμπαντες προσέχοντες καλῶς μή ποτε φανῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀντιτείνων καὶ ἀπειθῶν εἰς τὴν ἀμετάθετον ἐκκλησιαστικὴν ἀπόφασιν, καὶ τὴν δι' ἱεροῦ σιγγιλίου διαίτησιν, καὶ ὅλως ἀντιβαίνων καὶ σκάνδαλα προξενῶν, ἐπειδὴ γνωστὸς γενόμενος ὁ τοιοῦτος θέλει λαμβάνει παρευθὺς τὰ ἐπίχειρα τῆς ἰδιορρυθμίας του, μετανοῶν ἀνωφελῶς ὕστερον· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ἡμῶν.

αωλδ' Φεβρουαρίου ιγ'.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ εὐχέτης·

Ε'

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

α † Ἱερώτατε μητροπολῖτα Αἴνου, καὶ ὑπέρτιμε, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς Ἡμῶν μετριότητος κὺρ

Κύριλλε καὶ τίμιοι προεστῶτες καὶ χρήσιμοι πρόκριτοι εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς πολιτείας ταύτης, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

« Ἐνδοῦσα ἡ Ἐκκλησία προλαβόντως εἰς τὰς διὰ τῆς σταλείσης κοινῆς ἀναφορᾶς Σας παρακλήσεις Σας περὶ τῆς προσηλώσεως τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου τῆς Σκαλωτῆς πρὸς τὴν κοινὴν Σχολὴν τῆς πολιτείας ταύτης ἐξέδωκε γράμμα αὐτῆς σιγγιλιῶδες καὶ ἥνωσε τὸ μοναστήριον ἐκεῖνο μετὰ τῆς σχολῆς, πραγματευομένη τὸν φωτισμὸν τῶν τέκνων Σας διὰ τῆς ἐκ τοῦ μοναστηρίου καὶ τῶν περιττευόντων εἰσοδημάτων αὐτοῦ βοηθείας πρὸς τὴν Σχολήν. Ἐνετείλατο δ' ἡμῖν ἵνα διατήσητε εὐφήμως καὶ φρονίμως τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ μὴν ἤθελε προκύψει καμμία ἔρις, καὶ ταραχὴ καὶ ἐπήρεια τοῖς μοναστηριακοῖς πατράσιν ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης. Ἀλλ' ὅμως μανθάνομεν ἤδη ἀπὸ κοινῆς κλαύσεως τῶν πατέρων ὅτι ἐφέρθητε ἰταμώτερον πρὸς τὴν ὁσιότητά των, καὶ οὐ μόνον λόγους ἀπροσφόρους ἀλλὰ καὶ τρόπους δυναστικοὺς καθήψασθε αὐτῶν καὶ παρεπικράνατε καὶ εἰς θλῖψιν κοινὴν καὶ ἀγανάκτησιν ἐκινήσατε αὐτούς, εἰς τρόπον ὅπου ἀποδυσπετήσαντες προσέδραμον ἡμῖν προσκλαιόμενοι καὶ προβάλλοντες τὸν παντελῆ διασκορπισμόν των.

« Ἐφ' ᾧ καὶ οὐ μικρὰν τοῦτο προὐξένησεν ἡμῖν τὴν δυσαρέσκειαν, καθότι ἄγκαλα καὶ ὑπεχωρήσαμεν εἰς τὴν ἕνωσιν ἐκείνην διὰ τὸ πρόβλημα τῆς ὠφελείας τῆς Σχολῆς, δὲν ἀνεχόμεθα ὅμως ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους τὴν ταραχὴν καὶ τὴν διασκορπισμὸν τῶν μοναστηριακῶν πατέρων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ μοναστηρίου· ἐπειδὴ μήτε δύναταί ποτε νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ὀνομασθῇ μοναστήριον ἄνευ Καλογήρων, τῶν ὁποίων ἡ συγκράτησις καὶ εἰρηνικὴ διαβίωσις εἶναι ὁ πρῶτος σκοπός, καὶ τὸ τέλος τῆς συστάσεως καὶ ὑπάρξεως τῶν ἱερῶν καταγωγίων.

« Ἐκ τούτων λοιπὸν λαβόντες νύξιν καὶ προκαταλαμβάνοντες καὶ ἄλλας ἀφορμὰς ὁποῦ εἰμποροῦν νὰ φέρουν καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ζάλην καὶ ἐνόχλησιν καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς ἑνώσεως κλονισμὸν καὶ ἀντὶ ὠφελείας νὰ ἐπακολουθήσῃ κατάκρισις καὶ μῶμος, ἔγνωμεν νὰ σᾶς ὑπαγορεύσωμεν τὰ δέοντα διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς καθότι καὶ τοὺς εἰρημένους πατέρας εἴδομεν λίαν ἐπτοημένους καὶ ἀπευκταιότερα ὑποπτευομένους ἐναντίον των, δι' ἣν αἰτίαν

καὶ πρὸς τὴν ἀναχώρησιν ἀποβλέποντας. Ἀλλὰ τούτους μὲν καθησυχάσαμεν συμβουλαῖς χρησάμενοι καὶ τρόποις ἐπιμόνοις: ὑμᾶς δὲ ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ὅπως ὀρθότερον καὶ φρονιμώτερον διατιθέμενοι εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καθησυχάσητε τοὺς διαληφθέντας μοναστηριακούς, καὶ ἀποβάλητε κάθε ψυχρότητα καὶ δυσαρέσκειαν ἀπὸ τῶν καρδιῶν αὐτῶν· καὶ οὐ μόνον μηδὲ μέχρι λόγου νὰ φανῆτε κατεπεμβαίνοντες καὶ περιφρονοῦντες καὶ παραπικραίνοντες αὐτούς, ἀλλὰ μάλιστα καὶ νὰ τοὺς σέβησθε καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾶτε καὶ νὰ φροντίσητε τὰ πρὸς ζωοτροφίαν, καὶ ἐνδυμασίαν καὶ περίθαλψίν των, νὰ μὴ ταράττητε τὴν ἡσυχίαν των, μήτε νὰ δίδητε αἰτίας σκανδάλων καὶ προσκλαύσεων.

« Πρὸς τούτοις νὰ μὴ ἤθελεν ἀπέρχονται εἰς τὸ μοναστήριον φαμέλιαι καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἐπὶ λόγῳ συμποσίων ἢ κατοικίας, καὶ ἐνοχλῶνται ἐκ τούτου οἱ πατέρες, μήτε νὰ γίνωνται πρὸς τὴν ὁσιότητά των ἰδιόρρυθμοι ἐπιταγαὶ διοικήσεως, καὶ οἰκονομίας των, νὰ ἦναι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἀνεπηρέαστοι καὶ ἐλεύθεροι. Ἔτι δέ, ἐπειδὴ καθὼς ἐγνώσθη ἡμῖν, τὰ ἔξοδα τῆς καλλιεργείας τῶν κτημάτων καὶ τῶν πραγμάτων τοῦ τρέχοντος χρόνου ἐγένοντο μὲ χρέη αὐτῶν ἴδια καὶ ὀφείλονται, διὰ τοῦτο ἐντελλόμεθα ὑμῖν ὁποῦ νὰ πληρώσητε πρὸς τὴν ὁσιότητά των, ὅλα τὰ ἔξοδα αὐτῶν, ὅν τρόπον ἀνεδέχθητε καὶ τὰ λοιπὰ χρέη.

« Τὴν δὲ σφραγίδα τοῦ Μοναστηρίου, ἐὰν κοινῶς καὶ παρ' ὑμῶν καὶ τῶν παρὰ τῶν πατέρων ἐγκριθῇ νὰ τὴν διανείμητε, ὥστε καὶ ὁ ἡγούμενος νὰ κρατῇ ἓν τμῆμα, εἰ δὲ μὴ νὰ τὴν συντρίψητε, καὶ σφραγίσαντες νὰ τὴν ἀποστείλητε πρὸς ἡμᾶς. Ἐπὶ τούτοις εἰς κάθε διαίτησιν ὑποθέσεως μοναστηριακῆς, ἤτοι κτημάτων καὶ ὑποστατικῶν καλλιεργείας, πωλήσεως γεννημάτων, διορισμοῦ ταξειδίων καὶ ἄλλων, νὰ παρευρίσκηται καὶ ὁ ἡγούμενος· καθότι τοῦτο οὐ μόνον ἡ μοναστηριακὴ εὐσχημοσύνη ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ ὑποθερμαίνει καὶ τὸν ζῆλον τῶν Πατέρων, ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται ἀλλότριοι καὶ ἀποξενωμένοι τῶν τοῦ μοναστηρίου ὑποθέσεων καὶ ὑπουργιῶν, ἑνὶ λόγῳ νὰ παύσωσι τὰ σκάνδαλα καὶ μὲ κοινὴν εἰρήνην καὶ φρόνησιν καὶ τρόπον ἄμαχον καὶ εὔφημον νὰ διαιτῶνται τὰ πάντα καὶ νὰ μὴ γίνωνται ἀγωγαὶ καὶ παράπονα καὶ ταραχαί, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε φέρουσι καλὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἀγαθὸν καὶ κοινωφελὲς ἀνατρέπουσι καὶ καταρ-

γοῦσιν. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν πάντων.

͵αωλϐ'. Ἀπριλίου ιζ'.

† *Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.*

ϛ'.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

† Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Αἴνου καὶ ὑπερτίμῳ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ καὶ περιποθήθῳ ἡμῖν ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ κυρ Κυρίλλῳ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

« † Ἱερώτατε μητροπολῖτα Αἴνου καὶ ὑπέρτιμε κὺρ Κύριλλε χάρις εἴη τῇ φίλῃ ἡμῖν Ἱερότητί Σου ὡς εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Πρό τινων ἡμερῶν παρχγενόμενος ἐνταῦθα ὁ ἡγούμενος καὶ δύο ἄλλοι συμμοναστηριακοὶ τῆς Σκαλωτῆς προσεκλαύθησαν ὅτι τάχα ἐγένετο πρὸς αὐτοὺς περιφρόνησις καὶ κατάχρησις τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀπὸ μέρους τῶν νεωστὶ λαβόντων τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἱεροῦ τούτου ὅτι ἔχουσι λαμβάνειν δίκαιά τινα ἀποδεδειγμένα παρὰ τοῦ μοναστηρίου, ἀφ' ὧν ἕκαστος ἐξ ἰδίων αὐτοῦ ἐφύτευσε καὶ ἔσπειρεν ἐπὶ τῆς μοναστηριακῆς γῆς, τῶν ὁποίων ἡ ἐπικαρπία γενήσεται ἤδη ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Σχολῆς κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκδεδομένου ἀρτίως συνοδικοῦ γράμματος.

« Πρὸς ἀποζημίωσιν αὐτῶν ἐπὶ τοῖς εὐλόγοις ἐζήτησαν καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἡμετέρα ἐκκλησιαστικὴ ἐπιστολὴ ἀποτεινομένη εἰς τὴν Ἱερότητά σου, καὶ πρὸς τοὺς τιμιωτάτους προκρίτους διὰ νὰ συντηρηθῇ ἡ περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου γενομένη διευθέτησις. Εἰς τοῦτο ἀπετείνετο ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ γένηται ἐπ' αὐτῇ ἄλλη παρεξήγησις ἀπὸ μέρους τῆς ὁσιότητός των, καὶ προκύψωσι σκάνδαλα καὶ διαπληκτισμοί, προβαλλομένων ἴσως τῶν μοναστηριακῶν παραλόγους ἀπαιτήσεις ποσοτήτων ἀναποδείκτων καὶ ἀφο-

ρώντων εἰς ἀνατροπήν, ὅ μὴ γένοιτο, τοῦ γενομένου σιγγιλιώδους ἱεροῦ γράμματος, διὰ τοῦτο γράφοντες ἡμεῖς αὖθις τῇ ἱερότητί Σου ἐπίτηδες διὰ τῆς παρούσης ἡμετέρας ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομέν σοι, ὅπως εἰ μὲν οἱ διαληφθέντες οὗτοι μοναστηριακοὶ βαδίζουσιν ὁδὸν συμβιβασμοῦ, περιορίζοντες τὰ προβλήματά των εἰς τὸ ἀληθὲς καὶ δίκαιον προστατεύσῃς αὐτοὺς καὶ ἡ Ἱερότης σου καὶ φροντίσῃς περὶ τῆς ἀναπαύσεώς των καὶ τῆς εἰς τὸ ἑξῆς περιθάλψεως κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ συνοδικοῦ ἐν κεφαλαίοις γράμματος, ὥστε νὰ μὴ ἀποστερηθῶσιν οὐδενός, ὅσα αὐτοῖς ἀναγκαῖα πρὸς διατροφὴν ἄνετον, καὶ ἐνδυμασίαν ἀνάλογον τῷ ἐπαγγέλματι αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ ἀποβλέψωσιν εἰς ἄλλας ἰδιοτελείας καὶ προτείνωσιν ἀπαιτήσεις ἀπιθάνους καὶ ἀναποδείκτους περιπλέκοντες τὴν ὑπόθεσιν εἰς κινήματα παράλογα καὶ πραγματευόμενοι τοιούτῳ τρόπῳ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, τότε ἡ Ἱερότης Σου μετὰ τῶν προκριτοτέρων τῆς Πολιτείας συσκεψάμενος, θέλεις ἀναγγείλει πρὸς ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα· πρὸς δὲ τοὺς ῥηθέντας μοναστηριακοὺς θέλεις ὁμιλήσει τὰ δέοντα, ὡς ἀπὸ μέρους ἡμῶν, καὶ θέλεις προείπει αὐτοῖς ἀπροκριματίστως ὅτι, ἐὰν κινήσωσι ταραχὰς καὶ ζητήσωσι πάλιν νὰ ἔλθωσιν ἐνταῦθα εἰς βασιλεύουσαν, διὰ νὰ παρενοχλήσωσι τὴν Ἐκκλησίαν, ἡμεῖς γινώσκοντες τὸν πρωταίτιον τῶν ταραχῶν, θέλομεν ἐνεργήσει κατ' αὐτοῦ τὴν πρέπουσαν παιδείαν μὲ πολλὴν αὐστηρότητα· καθότι δὲν ἀνεχόμεθα πλέον νὰ περιέλθῃ τὸ μοναστήριον εἰς χεῖρας ἰδιοτελεῖς καὶ νὰ περιπέσῃ αὖθις εἰς τὰς προτέρας καταχρήσεις.

« Ὅθεν ἡ Ἱερότης Σου ἀμέσως θέλεις ἀναγγείλει ταῦτα ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας συμφώνως μετὰ τῶν προκρίτων πρὸς τὸν ἐν Ἡρακλείᾳ ἤδη περιφερόμενον συμμοναστηριακὸν Καλλίνικον, καὶ ἐὰν δὲν ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν μετάνοιάν του, νὰ γράψῃς περὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς, νὰ καταπείσῃς ἐν τοσούτῳ καὶ τὸν ὁσιώτατον ἡγούμενον εἰς τὸ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἡγουμενείαν του καὶ νὰ τῷ πληροφορήσῃς, ὅτι ἡ Ἱερότης Σου διωρισμένος παρ' ἡμῶν ὡς ἐπόπτης τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου θέλεις φροντίζει εἰς τὸ νὰ διενεργῶνται ἀπαραβάτως ὅσα ἀφορῶσι πρὸς ἀνάπαυσίν του, καὶ πρὸς περίθαλψίν ὅλων τῶν συμμοναστηριακῶν· ἐὰν ὅμως δὲν πεισθῇ κατ' οὐδένα τρόπον, θέλεις ἐκλέξει ἡ Ἱερότης Σου ἄλλον ἡγούμενον πρόσφορον καὶ δεδοκιμασμένον κατὰ γνώμην καὶ τῶν προκρίτων, καὶ θέλεις ἀναγγείλει ἡμῖν διὰ νὰ ἐπιβε-

βαιώσωμεν ἐνταῦθα ἐκκλησιαστικῶς τὴν ἀποκατάστασίν του. Οὕτω ποίησον διὰ τῆς συνήθους σοι φρονήσεως καὶ ἀξιότητος· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς Ἱερότητός Σου.

,φωλβ'. Μαΐου α'

† *Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφός.*

Ἡ προσήλωσις αὕτη τοῦ εὐαγοῦς τούτου μοναστηρίου ταῖς σχολαῖς δὲν διήρκεσε εἰμὴ μόλις πεντεκαιδεκαετίαν, ὅτε ἡ ἀπὸ παλαιτάτων χρόνων ἐπικρατήσασα τάξις ἐπανῆλθεν εἰς τὰ τῆς μονῆς, διατηρούσης νῦν τὴν σταυροπηγιακὴν αὐτῆς ἀξίαν· ἡγούμενος δὲ ταύτης διατελεῖ ἀπὸ εἰκοσαετίας ὁ ὁσιώτατος κὺρ Θεόκλητος, πρώην μοναχὸς ἐν αὐτῇ. Τὸ τελευταῖον λοιπὸν σιγγίλιον, δι' οὗ ἡ Σκαλωτὴ ἀποσπᾶται ἀπὸ τῶν Σχολείων τῆς Αἴνου ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ζ'.

ΑΝΘΙΜΟΣ (1) ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

«† Τῶν ὅσα ἐν τῷ παρόντι συγκεκλήρωται βίῳ τῆς οἰκείας ἔσθ' ὅτε τινὰ θέσεως ἐξοικισθέντα, στάσιν ἐκ τούτου καὶ τάξιν μεταβάλλειν εἴωθεν, ὡς τοὺς προσφιλεῖς τῆς σφῶν καταστάσεως ὅρους τέως ἀποβαλόντα· διὸ οἱ προστασίαν κοινῶν ἀνειληφότες πραγμάτων, οἷς τοῦ δικαίου πρὸ πάντων φροντὶς καὶ τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ νομίμου ἐπανάγειν πειρῶνται καὶ ἐπανορθοῦν, καθιστᾶν τε κατὰ χῶρον ἐξηκριβωμέναις νομικαῖς διαιτήσεσιν εἰ γὰρ καὶ οὗτοι ἀμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διέκειντο, πάντας ἂν τὰ πάντα ἀστάτως ἐφέροντο πρὸς τὸ βουλόμενον ἑκάστου ἀείποτε μεθελκόμενα· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐνεργούμενα ἐπὶ τῶν κοσμικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ὁρῶμεν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θείων, ἄλλως τάχα συμβήσεται; Οὔμενουν, ἀλλὰ πολλῷ γε κρείττονι τῷ λόγῳ τὰ ἱερὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ διευθετεῖσθαι δέον κατὰ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειαν, κἂν περιστάσεις ποικίλαι ποικίλην

(1) Ὁ ἀπὸ Ἐφέσου, ὁ ΣΤος Α' αὐτοῦ πατριαρχεία 1845—18 Ὀκτωβρίου 1848.

αὐτοῖς τὴν μορφὴν ἀντιχρωματίσωσι καὶ πρὸς τὸ εὔθετον νόμιμόν τε τε καὶ θεοφιλὲς ἀποκαθίσταται, ἀξιοχρέῳ προνοίᾳ καὶ δυνάμει τῆς τῶν Ἱερῶν κοινῆς προστάτιδος ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καθάπερ ἔγνωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ποιήσασθαι. Τὸ γὰρ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου κείμενον ἱερὸν καὶ σεβάσμιον ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τὸ τιμώμενον ἐπὶ τῷ ἐνδόξῳ ὀνόματι τοῦ παναγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἐπιλεγόμενον τῆς Σκαλωτῆς, καίτοι ἀνέκαθεν καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ καταβολῆς, ἐλευθερίας τυχὸν καὶ ἀδουλωσίας παντελοῦς διοικούμενόν τε καὶ διεξαγόμενον θεοφιλῶς ὑπὸ τῶν ἐνασκουμένων πατέρων κατὰ τοὺς τύπους καὶ τῶν λοιπῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων, ἔμπης τὸ παρεληλυθὸς ᾳωλϐʹ σωτήριον ἔτος ἐπὶ τοῦ παναγιωτάτου προκατόχου ἡμῶν κὺρ Κωνσταντίου δεινὴν ὑπέστη ὑποδούλωσιν, κάκωσίν τε καὶ ἀνωμαλίαν, καὶ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ τάξεων παράλυσιν· καὶ γὰρ οἱ τῆς πολιτείας Αἴνου πρόκριτοι χριστιανοὶ βουληθέντες καὶ ἐλπίσαντες ὠφέλειαν καὶ ἀνακουφισμὸν ἀπὸ τῶν προσόδων αὐτοῦ γενέσθαι τῇ σχολῇ αὐτῶν ἀπορούσῃ χρηματικῶς, καὶ ἐν κινδύνῳ πτώσεως γενομένῃ, προσέφυγον μετʼ ἐπιμόνων δεήσεων τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὡς ἐξευρεθέντα πόρον τῇ σχολῇ παραστήσαντες ὑπαγορευομένην ἀπαραιτήτως τὴν ἕνωσιν καὶ προσήλωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου μετὰ τῆς σχολῆς αὐτῶν, οἷα δὴ κατορθωτικὴν ἐσομένην, ταύτῃ μὲν τοῦ διασωθῆναι καὶ στῆναι τῆς παντελοῦς ἐξοντώσεως, τῷ δὲ ἱερῷ μοναστηρίῳ εὐταξίας καὶ βελτιώσεως καὶ τῶν ἐπιπολαζουσῶν δῆθεν καταχρήσεων ἀπαλλαγῆς, τοιούτοις προβλήμασι καὶ λιπαραῖς ἐπαγγελίαις ἀκαμάτου ζήλου αὐτῶν καὶ προστασίας ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν καταστημάτων, ἔτι δὲ καὶ συνήθει φιλοστόργῳ προνοίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ὁμογενοῦς νεολαίας, ἐξέλαβον τότε οἱ ῥηθέντες πρόκριτοι τῶν Αἰνιτῶν χIοὶ πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, διʼ οὗ ἀφωσιοῦτο τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον καὶ προσηλοῦτο μετὰ τῶν κτημάτων καὶ προσόδων αὐτοῦ πρὸς τὴν σχολὴν τῆς πολιτείας Αἴνου· καὶ τοιαύτην μὲν ὑπέστη τὴν ὑποδούλωσιν τὸ ἱερὸν σκήνωμα τοῦτο, ἥτις οὐ τοσοῦτον ἐπιλήψιμος ἔδοξεν ἀλλὰ καὶ διήρκεσεν ἄν, ἂν μὴ ἐναντία τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐλπίδων ἐξεννηνόχει τὰ ἐπακόλουθα· οὐ μόνον γὰρ οὐδεμία ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης προσεγένετο τῇ σχολῇ ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ τὸ ἱερὸν

μοναστήριον εἰς ἐρήμωσιν περιέστη μονονού, ἅτε δὴ τῶν μὲν ἐνασκουμένων πατέρων πρὸς τὴν καινοτομίαν καὶ κατάργησιν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ἕξεων δυσαρεστηθέντων, καί γε δικαίως, κάντεῦθεν διασκορπισθέντων ἄλλοθι ἄλλου (δεινὸν γὰρ καὶ σχέτλιον ἡγήσαντο αὐτούς τε δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι προσώποις λαϊκοῖς, καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνοις διεξάγεσθαι ὡς κοσμικὸν καταγώγιον) τῶν δὲ κτημάτων καὶ τῶν προσόδων τῶν μοναστηριακῶν, δι' ἔλλειψιν γνησίας προστασίας καὶ ἐπιμελείας ἐκλιπόντων, ἢ εἰς μερικωτέρας ἰδιωφελείας ἀναλισκομένων· καὶ μέχρι μὲν τεσσάρων ἢ πέντε χρόνων οὕτω διέκειντο τὰ κατὰ τὸ ἱερὸν τοῦτο σκήνωμα. Τελευταῖον δὲ ἐν συναισθήσει γενόμενοι τοῦ δεινοῦ οἱ διαληφθέντες χριστιανοί, καὶ ἔνθεν μὲν τὴν φθορὰν καὶ ἐρήμωσιν τῆς μονῆς ὁρῶντες προβαίνουσαν, ἔνθεν δὲ ἀντὶ χρηματικῆς τινος ἐπαυξήσεως πρὸς ὠφέλειαν τῆς σχολῆς μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν ταῖς προκυπτούσαις δαπάναις καὶ ἐξόδοις χαίρειν εἰπόντες τῇ μοναστηριακῇ ἐπιστασίᾳ καὶ διοικήσει προσκαλεσάμενοι τοὺς ὁσιωτάτους πατέρας καὶ λαβόντες παρ' αὐτῶν ὅσα εἶχον λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου γρόσια ἑπτὰ χιλιάδες καὶ ἐξοφλήσαντες τέλεον πρὸς αὐτό τε καὶ τὴν αὐτῶν ὁσιότητα παρέδωκαν αὐτοῖς τὸ σιγγιλιῶδες ἐκεῖνο γράμμα καὶ πᾶσαν τὴν διαχείρισιν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας παραιτησάμενοι αὐτοὶ οἰκειοθελῶς οἱασοῦν ἐπιμιξίας πρὸς τὸ ἱερὸν μοναστήριον, ὅπερ καὶ ἔκτοτε διαμένον ἀνεπηρεάστως ὑπὸ τὴν διοίκησιν καὶ οἰκονομίαν τῶν μοναστηριακῶν πατέρων, μόλις ἀπήλλακται τῆς κακώσεως, τὴν προτέραν ἀναλαβὸν εὐκοσμίαν καὶ εὐταξίαν. Ἤδη γοῦν ἡ αὐτῶν ὁσιότης ὅ τε ἡγούμενος κὺρ Καλλίνικος καὶ οἱ λοιποὶ συνασκούμενοι πατέρες τῆς προτέρας ἡσυχίας, ὡς εἴρηται, ἀπολαύσαντες, ἐπειδὴ ζήλῳ διακαεῖ κεκινημένοι πρὸς τὴν ἐπανάκλησιν καὶ στερέωσιν τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας αὐτονομίας τε καὶ ἀδουλωσίας τῆς μετανοίας αὐτῶν προσήνεγκον ἡμῖν κοινὴν αὐτῶν ἀναφοράν, προκαθημένοις συνοδικῶς κομίσαντες καὶ τὸ διαληφθὲν περὶ τῆς ἑνώσεως σιγγιλιῶδες γράμμα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀνωμάλου ἐκείνης ἐποχῆς τῆς κοσμικῆς φαμὲν τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου διοικήσεως ἐπιγεγονότα, ὡς ἀνωτέρω ἐκτίθενται, παραστήσαντες μετὰ θλίψεως, ἐδεήθησαν θερμῶς ἀκυρωθῆναι καὶ καταργηθῆναι τὸ ὁπώς ποτε προεκδοθὲν εἰρημένον σιγγιλιῶδες γράμμα, ἀνανεωθέντα δὲ τὰ ἀνέκαθεν ἐπικεχορηγημένα προνόμια τῆς σταυροπηγια-

κῆς ἀξίας καὶ χάριτος τῆς μετανοίας αὐτῶν κατοχυρωθῆναι καὶ ἀσφαλισθῆναι δι' ἐκδόσεως ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους ἐν μεμβράναις γράμματος ἐπὶ τῷ διαμένειν ἀπρόσβλητα ἐσαεὶ καὶ πάσης ἄλλης ἐνδεχομένης ἐπηρείας ἀνώτερα, τούτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν εὐμενῶς προσηκάμενοι ὡς εὔλογον καὶ δικαίαν καὶ σύμφωνον ταῖς ἀρχαιοτάταις περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου σκηνώματος ἐκκλησιαστικαῖς ἀποφάσεσιν, ἀναπτύξαντες γὰρ τοὺς ἱεροὺς ἐκκλησιαστικοὺς κώδικας εὕρομεν κατεστρωμένον καὶ ἐπεξήλθομεν γράμμα πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριάρχαις κυροῦ Νεοφύτου κατὰ τὸ ͵αχη' σωτήριον ἔτος ἐκδεδομένον, ἐνῷ ἀναφέρεται ἕτερον παλαιγενὲς ἐν μεμβράναις ἱερὸν σιγγίλιον ἐκδοθὲν κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ἕβδομον σωτήριον ἔτος κατὰ μῆνα μάϊον ἐπινεμήσεως ιεης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κυροῦ Γαβριὴλ τοῦ παλαιοῦ, καὶ περιέχον ὅτι ἐνεφανίσθησαν καὶ προσεκομίσθησαν ἐνώπιον τῆς Ἐκείνου Παναγιότητος, καὶ ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου παλαιγενῆ ἀρχαιότερα πατριαρχικὰ σιγγιλιώδη γράμματα τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν τοῦ τε πρὸ ἑκατὸν πεντήκοντά που χρόνων διϊθύναντος τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον κυροῦ Διονυσίου καὶ τοῦ κυροῦ Ἱερεμίου καὶ τοῦ μεθύστερον κυροῦ Νεοφύτου καὶ ἕτερον τοῦ ἀπὸ Προύσης ἐν τοῖς κατ' ἐκεῖνον χρόνοις πατριαρχεύσαντος κυροῦ Παρθενίου, ἀποφαινόμενα καὶ σαφῶς παριστῶντα τὸ σεβάσμιον τοῦτο ἱερὸν μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον τῆς Σκαλωτῆς ὑπάρχειν ἀνέκαθεν πατριαρχικὸν σταυροπήγιον καὶ πλουτῆσαι κατὰ καιροὺς τὴν παντελῆ ἐλευθερίαν διὰ τῶν εἰρημένων παλαιγενῶν ἐπικυρωτικῶν συστατικῶν τε καὶ πατριαρχικῶν σιγγιλίων γραμμάτων εἰς τὸ διεξάγεσθαι τὸν ἅπαντα χρόνον ἀδούλωτον καὶ ἀκαταζήτητον παρὰ παντὸς προσώπου. Τοιούτων τοίνυν προκειμένων τῶν περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου καταγωγίου ἐκδοθεισῶν κατὰ καιροὺς ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων, ἀλύτοις ἀραῖς καὶ ἐπιτιμίοις ἀσφαλιζουσῶν τὸ παντελεύθερον, καὶ ὅλως ἀνεπίβατον αὐτοῦ παντὶ προσώπῳ ἱερωμένῳ καὶ λαϊκῷ, καθάπερ φαίνεται ἐν τῷ διαληφθέντι ἱερῷ σιγγιλίῳ τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ Νεοφύτου μνείαν ποιουμένῳ καὶ τοσούτων ἄλλων ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν σιγγιλίων γραμμάτων, συνῳδὰ τούτοις γράφοντες καὶ ἡμεῖς τῇ χάριτι τοῦ παναγίου πνεύματος ὁριζόμεθα καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων

καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι λίαν ἀγαπητῶν καὶ περιποθήτων ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τοῦ προεκδοθέντος σιγγιλιώδους γράμματος, τοῦ διαλαμβάνοντος τὴν ἕνωσιν καὶ προσήλωσιν τοῦ διαληφθέντος ἱεροῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας Σκαλωτῆς μετὰ τῆς σχολῆς τῆς Πολιτείας Αἴνου ἀκύρου μένοντος καὶ ἀνισχύρου, καὶ τῆς ὁπώς ποτε χώραν λαβούσης ἑνώσεως ἐκείνης ἀπρακτούσης τέλεον, καὶ ἄρδην καταργουμένης, ἅτε δὴ πρὸς τοῖς λοιποῖς μηδὲ ὕπαρξιν λαβεῖν καὶ ἐνέργειαν δυναμένης διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους, τὸ διαληφθὲν ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Σκαλωτῆς ἐπιλεγόμενον, καὶ κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου ὑπάρχῃ μετὰ τῶν παρεκκλησίων αὐτοῦ, ἤτοι τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἔξωθεν τῆς μονῆς καὶ τοῦ ἑτέρου τοῦ Ταξιάρχου κατὰ τὸν μιρᾶν *Δουκουγιένι* καὶ μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων καὶ πραγμάτων αὐτοῦ τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων, ὥσπερ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς οὕτω καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον, ἕως οὗ τὰ τῇδε ψῦχος καὶ καύσων περιπολεύῃ καὶ λέγεται παρὰ πάντων καὶ γινώσκεται ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀσύδοτον, ἀκαταπάτητον ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον παρὰ παντὸς προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ καὶ διατελῇ ἐς ἀεὶ ἀνώτερον πάσης δουλαγωγίας μεποιήσεώς τε καὶ μεταρρυθμίσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς, διευθυνόμενον θεοφιλῶς καὶ διοικούμενον ἀνενοχλήτως καὶ ἀνεπηρεάστως ὑπό τε τοῦ κατὰ καιροὺς ἡγουμένου αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἐνασκουμένων πατέρων κατὰ τοὺς ὅρους καὶ τύπους τοὺς μοναστηριακούς, μήτε τῶν Αἰνιτῶν χριστιανῶν, μήτε ἄλλου οἱουδήποτε προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ δυναμένων ἐφ' οἱᾳδήποτε αἰτίᾳ καὶ προφάσει ἐπιμιχθῆναι τῇ διοικήσει καὶ οἰκονομίᾳ καὶ διεξαγωγῇ αὐτοῦ καὶ τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων αὐτοῦ, ἢ ἐπεμβῆναι τὸ σύνολον ἢ ἰδιοποιηθῆναι πολὺ ἢ ὀλίγον μοναστηριακὸν εἰσόδημα, ἢ ἐνόχλησίν τινα καὶ ἐπήρειαν προξενῆσαι τῇ ἐν αὐτῷ μονάζουσιν, οἵτινες μνημονεύοντες, ὡς τὸ πρότερον τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ἔχουσι διοικεῖν ἐλευθέρως καὶ διεξάγειν ἀνενοχλήτως καὶ ἀνεμποδίστως τὴν ἱερὰν ταύτην μετάνοιαν αὐτῶν, ἀγωνιζόμενοι μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως αὐτῆς καὶ τὰ πρόσω αὐξήσεως καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν σταυροπηγιακῶν αὐτῆς προνομίων, συζῶντες ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ

τῇ κατὰ Χριστὸν καὶ πολιτευόμενοι θεαρέστως καὶ κατὰ τύπον τοῦ Μοναχικοῦ αὐτῶν ἐπαγγέλματος, καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑποκείμενοι, εἰμὴ μόνῳ τῷ κατὰ καιροὺς οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἀποστέλλοντες ἐγκαίρως καὶ τὸ μετὰ προσθήκης ἤδη γροσίων πεντήκοντα προσδιορισθὲν ἐτήσιον γρ. διακόσια πρὸς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ λαμβάνειν τὴν συνήθη ἀπόδειξιν. Ἐν χρείᾳ δὲ χειροτονίας γενόμενοι ἔχουσιν ἐπ' ἀδείᾳ προσκαλεῖν ὃν ἂν βούλονται τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐπιτελεῖν τὰς χειροτονίας αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν στερήσει ἡγουμένου γενόμενοι ἔχωσιν ἐκλέγειν τὸν ἐκ τῆς ὁλομελείας αὐτῶν κοινῇ γνώμῃ ἄξιον καὶ δόκιμον ἐγκριθέντα, καὶ τοῦτον δηλοποιεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῷ ἐπικυροῦσθαι τὴν ἡγουμενείαν αὐτοῦ διὰ πατριαρχικοῦ γράμματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέκαθεν ἐπεκράτησεν ἔχειν τὴν ἐφορείαν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου τὸν κατὰ καιροὺς σεβάσμιον γέροντα ἅγιον Ἡρακλείας ἐπικυροῦντες καὶ ἡμεῖς τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ἔθος, ἵνα ὅτε ἤδη σεβάσμιος γέρων ἅγιος Ἡρακλείας περισπούδαστος ἡμῖν ἐν Χῷ ἀδελφὸς κὺρ Διονύσιος καὶ οἱ μετὰ ταῦτα διάδοχοι τῆς Αὐτοῦ Ἱερότητος ἐφορεύωσι τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου, προστατεύοντες τὰ κατ' αὐτὸ τῷ ἐνόντι ζήλῳ καὶ φιλοτιμούμενοι ὑπὲρ παντὸς ἀφορῶντες τὴν εὐστάθειαν αὐτοῦ καὶ καλὴν διεξαγωγὴν, ὠφέλειάν τε καὶ βελτίωσιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς· ὃς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἁπάντων ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς γνώμης σκαιότητι καὶ ἀνευλαβείᾳ κεκινημένος τολμήσῃ ποτὲ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως διασεῖσαι τὴν σταυροπηγιακὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀδουλωσίαν τοῦ ἱεροῦ τούτου καταγωγίου, καὶ κατεξαναστῆναι τοῖς θεοφιλοῦς μοναστηριακῆς αὐτοῦ διοικήσεως καὶ διεξαγωγῆς μεταποιῆσαι καὶ μεθαρμόσασθαι ταύτην ἐπιχειρῶν ἢ ἐπιμιγνύμενος τῇ διοικήσει αὐτοῦ ἢ τῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων καὶ εἰσοδημάτων αὐτοῦ ὅλως ἅψεσθαι καὶ ἰδιοποιηθῆναι καὶ ὅλως βουληθῇ ἀνατρέψαι μέχρι κεραίας τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐκπεφασμένα, ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀλαζὼν καὶ ἀνευλαβὴς καὶ κακόβουλος ἀφωρισμένος ὑπάρχῃ παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν

ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐδόθη τοῖς ὁσιωτάτοις τῷ τε ἡγουμένῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πατράσι τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου κειμένου ἱεροῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Σκαλωτῆς.

Ἐν ἔτι σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ κατὰ μῆνα μάϊον ἐπινεμήσεως Εης.

† ΑΝΘΙΜΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

† *Ἡρακλείας* ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
† *Χαλκηδόνος* ΙΕΡΟΘΕΟΣ
† *Κρήτης* ΝΕΟΦΥΤΟΣ
† *Ἀδριανουπόλεως* ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ
† *Νεοκαισαρείας* ΚΥΡΙΛΛΟΣ
† *Λαρίσσης* ΑΝΑΝΙΑΣ (;)
† *Σμύρνης* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
† *Αἴνου* ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ
† *Σβορνικίου* ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1650 ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΘΗΡΑΝ ΕΚΡΗΞΕΩΣ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ.

Μία τῶν περιέργων ἐκρήξεων τῆς ἐν Θήρᾳ ἡφαιστείου ἐνεργείας ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἔτει 1650, ὅτε ἀνεφάνη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Θήρας Κολοῦμβον νησὶς ἐκλιποῦσα ἔπειτα περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἥτις νῦν εὕρηται εἰς βάθος δεκαοκτὼ μόνον μέτρων ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Περὶ τῆς ἐκρήξεως ταύτης, καθ'ἣν περίεργα παρουσιάσθησαν φαινόμενα, σώζονται διάφοροι διηγήσεις, αἱ ἑξῆς· πρῶτον ἡ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἰατροῦ Ἰω. Βούρου ἐκδοθεῖσα ἐκ χειρογράφου τινὸς ἐν Νάξῳ εὑρεθέντος, ἥτις ἐγράφη εἰς τὴν καθωμιλημένην παρὰ Θηραίου μάρτυρος αὐτόπτου (1), ἧς καὶ ἔμμετρος παράφρασις ὑπὸ τοῦ Καισαρίου Δαπόντε εἶχε δημοσιευθῆ τῷ 1770 ἐν Βενετίᾳ· δεύτερον ἔμμετρος ἐν τῇ καθωμιλημένῃ διήγησις γεγραμμένη ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ὅπερ εὗρεν ὁ Ἰω. Βοῦρος καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ (2)· τρίτον δὲ σύντομος διήγησις τοῦ Κρητὸς Τζάνε Μπουνιαλῆ (3)· τέταρτον ἔκθεσις τοῦ Ἰησουίτου Richard, ὅςτις ἔζησεν ἐν Θήρᾳ ἀπὸ τοῦ 1644 μέχρι τοῦ 1675 καὶ ἥτις ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισίοις ὀλίγα μετὰ τὴν ἔκρηξιν ἔτη (4) καὶ πέμπτον ἀνώνυμός τις ἰταλιστὶ γεγραμμένη ἔκθεσις. Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἴδιον λόγον ἐποιήσαντο περὶ τῆς ἐκρήξεως ταύτης τοῦ 1650, στηριχθέντες εἰς τὰς ἀνωτέρω καταλεχθείσας πηγάς, οἱ Γάλλοι Pègues (5) καὶ Fouqué (6) καὶ ὁ ἡμέτερος Κλὼν Στέφανος (7).

Ἐντυχὼν δ' ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 131 κώδικι τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εὐαγοῦς μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, γεγραμμένῳ ἐπὶ χάρτου κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα, ἀνεκδότῳ διηγήσει περὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐκρήξεως, περιεχομένῃ ἐν τοῖς φ. 1,α—5,β τοῦ κώδικος, ἐκδίδω αὐτὴν ἐνταῦθα, ὅπως αὐξηθῶσιν αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς σπουδαίας ἐκρήξεως τοῦ 1650, ἥτις παρέχει εἰς τοὺς γεωλόγους ἀφορμὴν πολλῶν μελετῶν καὶ πολλὰ μέχρι τοῦδε παρουσιάζει τἀμφισβητούμενα καὶ ἀνεξήγητα ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν περὶ αὐτῆς εἰδήσεων (8).

Σημειωτέον δ' ὅτι εἰς τὰς διαφορὰς τοῦ κώδικος ἐνέγραψα μόνας

(1) *Ἀνσέλμου* Ἀνθολογία τῶν κοινωφελῶν γνώσεων. 1837, φυλλάδιον Μαρτίου σ. 50 κ. ἑ.

(2) Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1879 ὑπὸ Εἰρηναίου Ἀσωπίου σ. 130 κ. ἑ.

(3) Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτης γενομένου. Ἐνετίῃσιν ᾳχπά. σ. 205.

(4) Relation de ce qui s'est passé du plus remarquable à Saint-Erini. A Paris. 1657.

(5) Histoire et phénomènes du volcan et des îles volcaniques de Santorin. Paris. 1842.

(6) Santorin et ses éruptions. Paris. 1879 σ. 12 κ. ἑ.

(7) Ἡ παρὰ τῇ Θήρᾳ ἔκρηξις τοῦ 1650 ἐν Ἀθηναίου τόμῳ Ζ' σ. 66 κ. ἑ.

(8) *Fouqué* ἔνθ' ἀν. σ. 18 κ. ἑ.

τὰς ἐχούσας τινὰ σημασίαν διὰ τὴν σταθερότητα τῆς νεοελληνικῆς γραφῆς ἐν κώδιξι τῶν παρελθόντων αἰώνων ἢ δι' ἄλλον λόγον, παρέλειψα δὲ τὰς ἀσημάντους ἀνορθογραφίας τοῦ βιβλιογράφου.

ͅαχν' μηνὶ Σεπτεβρίῳ ιδ'.

Ἐδῶ γράφομεν διὰ τὰ σημεῖα καὶ τέρατα ὅπου ἔγειναν εἰς τὸ νησὶ τῆς Σαντορήνης. Ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος εἰς τὰς ιθ' τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς ἐκίνησαν σεισμοὶ μεγάλοι καὶ φοβεροὶ κάθε ἡμέραν καὶ κάθε νύκτα ἕως τῆς κϛ' τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἤγουν ἡμέρᾳ Ε῏· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔγεινεν ἕνας φοβερὸς σεισμὸς, καὶ ἐσείσθησαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς, καὶ μὲ τὸν σεισμὸν ἐβγῆκε μεγάλη βρῶμα ὡςὰν ἀπὸ || βοτάνι καὶ τεάφι. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐβγῆκε μία φλέβα μέσα εἰς τὸ πέλαγος ἀλάργου ἀπὸ τὸ νησὶ ἕως δέκα μίλια, καὶ ἐβγῆκεν ὡςὰν κάστρον μικρὸν καὶ ἐσηκόνετον 'ψηλὰ καὶ πάλιν ἔπεφτε μέσα εἰς τὸ βάθος πότε ἕξη πότε ἑπτὰ φοραὶς τὴν ἡμέραν ἕως τὰς κθ' τοῦ αὐτοῦ μηνός. Καὶ τῇ Κυριακῇ μετὰ τὸν ὄρθρον ἐσήκωσεν ἕνα σύννεφον ὡςὰν ἕνα φοβερὸν καὶ μέγα βουνὸν, καὶ ἐφάνη πῶς ἐπῆγεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ὅσον ἐπήγαινεν ἀπάνω || ἐχαμοβρόνταν· καὶ ὅταν ἔφθασεν ἀπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν, ἔγειναν σεισμοὶ μεγάλοι καὶ φοβεροὶ καὶ βρονταὶς μὲ φωτίαις μεγάλαις, καὶ ἐκατέβαιναν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὡςὰν λάτζαις, ὁποῦ ἄνθρωπος δὲν ἐνθυμᾶται ἢ ταὶς ἤκουσε νὰ γένουν καμμίαν φοράν. Καὶ ἐβγῆκεν ὅλος ὁ κόσμος μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀπὸ τὰ κάστρη καὶ ἀπὸ τὰ 'σπίτια μὲ ταὶς ἁγίαις εἰκόνες ἔξω εἰς τὸν κάμπον μὲ πολλὰ δάκρυα, καὶ ἔλεγαν ὅτι ἔφθασεν ἡ συντέλεια || τοῦ κόσμου, καὶ ἐσυγχωροῦνταν ἕνας τὸν ἄλλον μὲ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα. Καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἑσπερινοῦ ἔγειναν τρεῖς σεισμοὶ ἀπὸ τοὺς προτητέρους μεγαλήτεροι, ὁποῦ ἤθελε νὰ γυρίσῃ τὸ νησὶ ἄνω κάτω. Καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην ὁποῦ ἦτον ὁ κόσμος συναγμένος, ἦτον ἐκεῖ μία πέτρα πολλὰ μεγάλη· καὶ ἐκατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἕνα ἀστροπελέκι καὶ ἐκτύπησεν ἐκείνην τὴν πέτραν καὶ τὴν ἔκαμεν ὡςὰν

8. || Κώδ. φ. 1, 6. — 10. *εὐγῆκεν* (ὡς καὶ κατωτέρω). — 15. || Κώδ. φ. 2, α. — 20. *κάστροι*. — *σπήτια*. — 21. *εἰκόναις*. — 22. || Κώδ. φ. 2, 6. — 24. *προτιτέρους*.

ἀλεύρι· καὶ ὁ λαὸς ὅ || λος δὲν ἔπαθε τίποτες. Καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπῆγαν εἰς τὸν αἰγιαλὸν εἴκοσι παλληκάρια νὰ γυρεύουν ὀψάρια ὁποῦ τὰ ἔρριχνεν ἡ θάλασσα ἔξω, καὶ ἦλθεν ἡ βρῶμα τῆς θαλάσσης, καὶ ἐξεψύχησαν ὅλα τὰ παλληκάρια. Καὶ ὅταν ἐπέρασε μία ὥρα τῆς νυκτὸς, ἔπαυσαν οἱ σεισμοὶ καὶ αἱ βρονταὶ καὶ αἱ ἀστραπαὶ, καὶ ἐβγῆκε μία εὐωδία καλὴ, καὶ ἐβάστα ὡς μίαν ὥραν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐφούσκωσεν ἡ θάλασσα καὶ ἀνέβηκεν ἀπάνω εἰς τὸ νησὶ || ὡς δύο μίλια, καὶ ἐπῆρεν ἐρημοτοίχια καὶ παρακκλήσια ὁποῦ εὑρίσκονταν ἀνάμεσα εἰς τὰ χωράφια, ὁποῦ δὲν ἄφησε μήτε θεμέλιον. Ὡςαύτως καὶ τρία καμίνια φορτωμένα καὶ καράβια ὅσα ἔφτασε καὶ χωράφια καὶ ἀμπέλια ὅλα τὰ ἐπῆρε.

Καὶ ἐξημερόνοντας ἡ Δευτέρα ἐπλάκωσε καταχνία ὡςὰν καπνὸς ὅλον τὸ νησὶ, καὶ ἐκτύπα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ 'μάτια καὶ ἐτυφλαίνονταν, καὶ ἔμεναν οἱ ἄνθρωποι τυφλοὶ ὁ μὲν ἔξη ἡμέραις, ὁ δὲ ἑπτὰ, || ὁ δὲ ὀκτώ· ὁμοίως καὶ ἀπὸ τὰ ζῷα καὶ πουλία ὀλίγον μέρος ἀπόμειναν, τὰ δὲ ἄλλα ἐψόφησαν καὶ ἐγέμισεν ὁ κάμπος. Ὁμοίως καὶ τὰ ἀργυρᾶ ὅπου καὶ ἂν ἦσαν ἐγίνονταν κόκκινα, καὶ τὰ ἐσφόγγιζαν καὶ ἤρχονταν εἰς τὴν τάξιν τους καὶ πάλιν ἐκοκκίνιζαν. Τὰ χρυσάφια ἐγίνονταν ὡςὰν ἀσήμι, τὰ νερὰ ἐπίκρισαν καὶ ἐφαίνονταν ἀπάνω ὡςὰν 'λάδι. Καὶ περνῶντας ὀκτὼ ἡμέραις ἕως τὴν ἄλλην Δευτέραν ἐσήκωσε πάλιν ἕνα σύννεφον καὶ ἐπλάκωσεν ἕνα || μέρος τοῦ νησίου. Καὶ εὑρέθησαν ἐκεῖ σαράντα ἄνθρωποι γεωργοὶ καὶ ἀπέθαναν ὅλοι, καὶ τὰ ζῷα ὅσα εὑρέθησαν ἐκεῖ ἐψόφησαν. Καὶ ἤρχονταν δύο καραβόπουλα σαντορηνέϊκα φορτωμένα σιτάρι, καὶ τὸ μὲν ἕνα ἐξέπεσε μακρὰ ἀπὸ τὸ νησὶ καὶ ἐκινδύνευσε καὶ ἐγλύτωσε, τὸ δὲ ἄλλον ἦτον σιμὰ εἰς τὸ νησὶ ὡς τρία μίλια, καὶ ἦσαν μέσα ἐννέα παλληκάρια καὶ ἀπέθαναν ὅλοι, καὶ τὸ καραβόπουλον ἐβγῆκεν ἔξω. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθε μία || βρῶμα — τίς λόγος νά την διηγηθῇ, ποία ἀκοὴ νά την ἀκούσῃ; — ὁποῦ ἔπεφταν οἱ ἄνθρωποι ὡς ἀπαιθαμμένοι. Καὶ ὅταν ἦτον νότος δέν τους ἐπαράβλαβεν, ὅταν δὲ ἤθελε γυρίσει

1. || Κώδ. φ. 3, α. — 2. *παλικάρια* (ὡς καὶ κατωτέρω). — 3. *ἔριχνεν*. — 8. || Κώδ. φ. 3, β. — 14. *ἐτυφλένονταν*. — 15. || Κώδ. φ. 4, α. — 16. *ἐψόφισαν* (ὡς καὶ κατωτέρω). — 17. *ἀργυρὰ*. — 19. *ἐκοκίνηζαν*. — *ἀσίμι*. — 22. || Κώδ. φ. 4, β. — 24. *σαντορηνέηκα*. — 29. || Κώδ. φ. 5, α.

γραῖος, εἶχαν μεγάλην στενοχωρίαν. Καὶ θεοῦ βοηθείᾳ δὲν ἀπέθανε τότε τινὰς, διότι δὲν ἐβάσταξεν ἡ βρῶμα πολὺ, μόνον ἕως τρεῖς ὥραις. Καὶ ἐπέρασε σαράντα ἡμέραις καὶ ἄνεμος δὲν ἔπνεεν. Καὶ εἶχεν ὁ κόσμος μεγάλην στενοχωρίαν, καὶ ἄναφτεν ἡ φωτία ἕως || τοῦ ἁγίου Νικολάου. Καὶ τὸ βράδυ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐβγῆκαν τρεῖς σιφοῦνοι ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ ἐβγῆκεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κακὸν, καὶ ἐκεῖνοι οἱ σιφοῦνοι ἐφάνηκαν πῶς ἐπῆγαν εἰς τὸ μέρος τοῦ πονέντε, καὶ ἀπόμεινε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ ὁ τόπος καθὼς ἦτον καὶ πρῶτα, καὶ ἡ πέτρα ὁποῦ ἐφάνη εἰς τὴν θάλασσαν ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸ βάθος τῆς θαλάσσης.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

Τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἱστορικὰ σημειώματα ἐλήφθησαν ἐκ κώδικος ἀποκειμένου παρὰ τῷ κ. Κωνσταντίνῳ Ἰατρίδῃ, δημάρχῳ Καρπενησίων, πάνυ φιλοφρόνως χορηγήσαντι ἡμῖν τοῦτον πρὸς μελέτην. Περιέχει δ' ὁ κῶδιξ ἀντίγραφον πάντων τῶν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς ἐν Καρπενησίῳ ἑλληνικῆς σχολῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀναφερομένων ἐγγράφων, πρὸς δὲ ἐπιστολῶν λογίων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης, ἰδίᾳ τοῦ ἐκ Βρανιανῶν τῶν Ἀγράφων Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου. Ἐγράφη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ νῦν κατόχου Γ. Ἀν. Ἰατρίδου, ἀνδρὸς εὐπαιδεύτου καὶ φιλίστορος, χρηματίσαντος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γραμματέως τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τῆς ἐπαρχίας Καρπενησίου Γιολδάση.

«*αψξβ' (1762)* Μαΐου. Ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, καθ' ἣν ἐτελεῖτο τότε ἡ ἑβδομαδιαία ἀγορά, ἐπιπεσόντες κατὰ τῆς πόλεως ταύτης [τοῦ Καρπενησίου] οἱ λήσταρχοι Γιολδάσης καὶ Τουρκέτος, ὧν ὁ μὲν

5. || Κώδ. φ. 5, 6.

πρῶτος (;) τουρκαλβανός, ἕλλην δὲ ὁ δεύτερος, ἔχοντες καὶ ἑτέρους μεθ' ἑαυτῶν κακούργους ἐπέκεινα τῶν τριακοσίων, πολλὰ κακὰ εἰργάσαντο τοῖς δυστυχέσι κατοίκοις, πᾶσαν μὲν τὴν κινητὴν αὐτῶν οὐσίαν διαρπάσαντες, πολλοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀπαγαγόντες· ἐξ ὧν καί τινες (ἐν οἷς καὶ ὁ Ν. Λέλης) ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἀπέθανον, οἱ λοιποὶ δέ, μετὰ πολύμηνον ταλαιπωρίαν καὶ κακοπάθειαν, διὰ λύτρων πολλῶν διεσώθησαν. (Τὴν σημείωσιν ταύτην εὕρομεν ἔν τινι παλαιῷ μηναίῳ τῆς μονῆς τοῦ Κουμασίου)».

«*αψξς' (1766)*. Ἐριζόντων τῶν προὐχόντων τῆς ἐπαρχίας ταύτης τοῦ Καρπενησίου, τίς πρῶτος αὐτῆς ἄρξεται, καὶ ὡς ἐκ τούτου, ὡς ἑπόμενον ἦν, εἰς φατρίας διαιρεθέντων καὶ κόμματα, τῶν τε παθῶν ἐξαφθέντων, καθὰ συμβαίνει ἐν τοῖς τοιούτοις, διεβλήθη παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ ἀρχῇ, τῇ τότε τὰ τῆς ἐπαρχίας διοικούσῃ, ὑπὸ τοῦ ἐναντίου κόμματος ὁ Ἰωάννης Παλαιόπουλος, ὁ καὶ Λογοθέτης, ὡς σκανδαλοποιὸς καὶ ταραξίας καὶ πολλῶν κακῶν τοῖς ὑπηκόοις πρόξενος. Αὕτη δὲ ἐπιβεβαιώσασα τὰ κατὰ τούτου δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν αὐλήν, ἐνήργησεν ἵνα ἐκδοθῇ διάταγμα τῆς ἀναιρέσεως τοῦ ἀθλίου τούτου Παλαιοπούλου. Ἐστάλη οὖν τοῦτο πρὸς τὸν ἐπιτετραμμένον τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μακεδονίας, Θετταλίας, Ἠπείρου καὶ πάσης Ἑλλάδος, τὸν τουρκιστὶ *Δερμπεντὰτ ναζηρὶ* λεγόμενον, ἰδίως δὲ τὴν τῆς Τρίκκης ἡγεμονίαν διευθύνοντα, καὶ ἐν Λαρίσῃ τότε διατρίβοντα, διατασσόμενον, ἵνα ἐνεργήσῃ ὅ τι αὐτὸ τοῦτο τὸ διάταγμα διακελεύεται. Οὐκοῦν ἐκεῖνος, τῷ βασιλικῷ ὑπείκων κελεύσματι, διέταξε τὸν φρούραρχον τῆς ἐπαρχίας ταύτης, Χατζήαγας δ' ἦν ὄνομα αὐτῷ, ὅπως ἀποταμὼν τὴν κεφαλὴν τοῦ Παλαιοπούλου, ἀποστείλῃ ταύτην πρὸς αὐτὸν τὴν ταχίστην. Αὐτίκα τοίνυν οὗτος μεταπέμπεται τὸν δυστυχῆ αὐτὸν Παλαιόπουλον, καὶ ἤδη τὴν ἐξωτέραν τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ὁ ὀθωμανὸς οὗτος κατέλυε, ἀναβαίνοντα κλίμακα, περί τε τὸ μέσον τῶν βαθμίδων γενόμενον, βάλλει τοῦτον καιρίως διὰ πυροβόλου Αἰθίοψ τις, ὃς ἦν πρὸς τοῦτο διορισθείς, πεσόντα τε καρατομεῖ, τό τε σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν κατὰ τὴν λεωφόρον γέφυραν μετατεθέν, προστάξει τοῦ κρατοῦντος, διέμενεν ἐκεῖ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἄταφον». (1)

(1) Τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλαιοπούλου τούτου ἐξιστορεῖ καὶ δημῶδες ᾆσμα, ἐκδοθὲν ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ. (Ἀθ. 1880 σ. 30). Σ. τ. Ε.

«*Τῷ αὐτῷ ἔτει*. Τῇ ιέ. Αὐγούστου. Μετέστη τῶν τῇδε ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος ἀοίδιμος ἱεράρχης τῆς ἐπαρχίας ταύτης Νεκτάριος (α), ἀρχιερατεύσας μετὰ τὸν ἀπὸ Μυτιλήνης Κωνστάντιον ἀπὸ τοῦ ͵αψμή ἔτους. (α) Ἐξ Ἰωαννίνων ἦν οὗτος· λαϊκὸς δὲ ἔτι ὢν ἐσχολάρχησεν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Σερρῶν, Νικόλαος καλούμενος».

«*͵αψξς´ (1766)*. Προεχειρίσθη τὴν προεδρίαν τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης Λητζᾶς καὶ Ἀγράφων, χηρευούσης τότε ποιμένος, ὁ ἀοίδιμος Διονύσιος, ὁ ἀπό τινος χωρίου τῆς Θετταλίας, οὐ μακρὰν τῆς Λαρίσης κειμένου, καὶ Πακράτος λεγομένου, ἕλκων τὸ γένος. Ποιμάνας δὲ θεοφιλῶς τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποίμνιον 27 ἔτη, καὶ παραιτησάμενος τὴν ἐπαρχίαν εἰς τὸν πρωτεύοντα τῶν ἑαυτοῦ διακόνων Δοσίθεον, χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον κατὰ τὸ ͵αψϟγ´ ἐν τῷ κατὰ τὴν πόλιν ταύτην ἱερῷ ναῷ τῆς ἁγίας Τριάδος τῇ ιζ´ Ἰουλίου, ὑπό τε τοῦ Λαρίσης Διονυσίου, (α) τοῦ Νέων Πατρῶν Πολυκάρπου (β) καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ πρώην Λητζᾶς, αὐτὸς μὲν καρπούμενος τὰ νενομισμένα δικαιώματα ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, τοῦ τε Μεγάλου χωρίου καὶ τοῦ Νεοχωρίου τῆς Κοστριάδος, διέμενεν ἐνταῦθα ἡσυχάζων, τὰ δὲ τῆς λοιπῆς ἐπαρχίας περιοδεύων ἀπελάμβανεν ὁ διάδοχος. Κατὰ δὲ τὸ ͵αψϟζ´ τρυχωθεὶς ὑπὸ τοῦ γήρως, καὶ νοσήσας μικρόν τι, μετάπεμπτον ποιεῖται τὸν ἐκ τῆς μονῆς τῆς Φουρνᾶς πνευματικὸν Γαβριήλ, ᾧ τινι τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ τὸ τελευταῖον ἐξομολογησάμενος, καὶ τὸ θεῖον τῶν μοναχῶν ἐνδυσάμενος σχῆμα, ἀνεπαύσατο τοῦ βίου κατὰ τὴν κγ´ τοῦ Ἀπριλίου ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ὀγδοηκοντούτης ὡς ἔγγιστα γενόμενος, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας ἐν τῷ νοτίῳ περιβόλῳ, ὅπου προετάφη καὶ ὁ τούτου προκάτοχος Νεκτάριος. Λόγον δὲ ἐπιτάφιον ἐξεφώνησε τότε ὁ ἐκ τοῦ Μαυρίλου Ζαχαρίας ἱερεύς, ὁ πατὴρ τῶν Αἰνιάνων (γ)-α) Βυζάντιος ἦν οὗτος τὴν πατρίδα, ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, Καλλιάρχης τὸ ἐπώνυμον, προβιβασθεὶς δὲ εἰς τὴν τῆς Ἐφέσου μητρόπολιν κατὰ τὸ ͵αωδ´ καὶ διαμείνας ἐν ταύτῃ ἄχρι τοῦ ͵αωκά. Ἔλαβε καὶ οὗτος τὸν δι᾽ ἀγχόνης μαρτυρικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει θάνατον, διὰ τὴν τότε κινηθεῖσαν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, εἷς τῶν εὐκλεεστέρων ἀρχιερέων γενόμενος. — β) Πατρὶς τούτου ἦν ἡ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν Τσαρίτσανη, τῆς τε καθ᾽ ἡμᾶς καὶ τῆς θύραθεν παιδείας ἐγκρατής, καὶ δεινὸς εἰς τὸ γράφειν, καὶ ποιητής. Ὁ βίος δὲ αὐτοῦ ἀνοίκειος ὅλως τῷ ἀρχιερατικῷ ἀξιώματι

οὐ τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἀρετῆς, ἀλλὰ σκάνδαλον τῷ ὑπ' αὐτὸν ποιμνίῳ γενόμενος, λάτρις εἰς ἄκρον τῆς κοιλίας ὤν, καὶ τῇ κραιπάλῃ καὶ μέθῃ διημερεύων. Πρὸς τοῦτον λέγεται εἰπεῖν τινα μηλωτορράφον, ἐξ Ἰωαννίνων μὲν ὁρμώμενον, ἐν τῇ Νέᾳ δὲ Πάτρᾳ διαμένοντα. Ὦ δέσποτα! *Καλὸν τυρὶ καὶ νόστιμον εἰς σκύλλινον τομάρι*. Ἔδωκε δὲ τέλος τοῦ βίου ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Νέων Πατρῶν, κατὰ τὸ ᾳωιή. — γ΄) Μετήλλαξε τὸν βίον οὗτος κατὰ τὸ ᾳωλζ΄ ἐν τῇ Νέᾳ Πάτρᾳ, πολλὰ παθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ᾳωκά ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ οὐδ' αὐτὸ ἀπέφυγε τὸ χαρώνειον δεσμωτήριον». (1)

«ᾳψλη΄. Τῇ ιη΄ Ἰουλίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὁ ἐκ τῆς Κουρήτιδος καὶ ταύτης καπετᾶνος ὢν Φώτιος, καταδιωκόμενος τότε ὑπὸ τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασιᾶ, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἐκ τῆς Θεσπρωτίας Ἀλβανὸν Σάκκον Τσάμην λεγόμενον, τόν τε Καλὲμ Ὀσμανζέζαν, ἀλβανὸν καὶ τοῦτον, καὶ εἰς διακοσίους περίπου ἀριθμούμενοι, ἐληΐζοντο τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν χωρία. Αὐτοὶ οὗτοι ἐπιπεσόντες καὶ κατὰ τοῦ Μεγάλου Χωρίου, διήρπασαν ὅλην τὴν κινητὴν τῶν κατοίκων περιουσίαν· πυρπολήσαντες δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῶν οἰκιῶν, καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους ἀπαγαγόντες, διελθόντες διὰ τοῦ Κρικέλου καὶ Δομνίστης, μηδεμίαν ἐκεῖ βλάβην προξενήσαντες, κατῆλθον εἰς τὰ κατὰ τὴν Κουρήτιδα χωρία, ὅπου μετὰ χρόνου οὐ πολλοῦ παρέλευσιν λαβόντες καὶ τὰ λύτρα, ἀπέλυσαν τοὺς αἰχμαλώτους».

«ᾳψλη΄. Τῷ αὐτῷ μηνί, ἐν τῷ χωρίῳ Κοζίτσα τῶν Κραβάρων, ὁ τῆς ἐπαρχίας ταύτης Δερβέναγας ἀλβανός, Μάλιος Μέτσιος λεγόμενος, προσκαλέσας τὸν ἐκ τοῦ χωρίου Ἀράχοβα Νικόλαον Σισιμάνην, προϊστάμενον τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων ἐφόνευσεν αὐτὸν διὰ πυροβόλου ἐντὸς τῆς οἰκίας ἐν ᾗ κατέλυε. Ἔπεσον δὲ καὶ ἕτεροι δύο ἐκ τῶν ὁπλοφόρων αὐτοῦ ὑπηρετῶν, ἀντιπυροβολησάντων κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Δερβέναγα, πληγωθέντος βαρέως κατὰ τὸν δεξιὸν πόδα καὶ τοῦ Σαντὶκ Ντάρεζι τουρκαλβανοῦ, μεγίστην δείξαντος ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν

(1) Τούτων τοῦ Ζαχαρίου ἱερέως Αἰνιᾶνος καὶ τοῦ Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) Πολυκάρπου ἀναγινώσκονται ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι ἐπιστολαὶ εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γεγραμμέναι. Σ. τ. Ἐ.

ἄθλιον Σισιμάνην. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περὶ τὸν Δερβέναγαν ἀλβανῶν τέσσαρες ἐφονεύθησαν ταὐτοχρόνως. Κατὰ δὲ τὸ αωγ' ἀπελθὼν εἰς Ἄρταν καὶ ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ Ἰωάννης Σισιμάνης καὶ παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν ἐκεῖ τηνικαῦτα διατρίβοντα Βελῆ πασιᾶν, κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἅμα ἐξελθὼν εἰς τὴν αἴθουσαν συνελήφθη παρὰ τῶν τοῦ ἡγεμόνος δορυφόρων, ὅτε δύο ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσεν ὁ ἀκολουθῶν αὐτῷ τουρκαλβανὸς ὁπλοφόρος Μελέτσος καλούμενος. Ἔπεσε δὲ καὶ αὐτός, πιστότατος φανείς, καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς μὴ φεισάμενος. Ὁ δὲ Σισιμάνης ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ βληθεὶς ἔδωκε τέλος τοῦ βίου διὰ πνιγμονῆς, τοῦ Βελῆ πασιᾶ τοῦτο προστάξαντος. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ τούτου πατήρ, ὁ νέος τῆς Ἠπείρου φάλαρις, ἐβύθισεν ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων τὸν τοῦ Νικολάου Σισιμάνη υἱόν, ὀνόματι Μήτσιον, εἰκοσιπενταετῆ τὴν ἡλικίαν ».

« αωϛθ'. Λήσταρχός τις τουρκαλβανὸς Ἰμπραΐμης (Μπράχος Κερίζης κοινότερον) λεγόμενος, μεθ' ἑτέρων ὁμοίων, πολλοὺς περὶ αὐτοὺς συναγείραντες κακούργους, καὶ ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους ἀριθμούμενοι, ἐξ ὧν τὸ τριτημόριον ἦσαν ἕλληνες, ἐπέτρεχον ληϊζόμενοι τοὺς κατὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Φθιώτιδα ἀγρούς τε καὶ κώμας καὶ τὰ μὲν τούτων πυρπολοῦντες, τὰ δὲ ἁρπαγῆς ποιούμενοι. Ὁ δὲ τῶν Ἰωαννίνων σατράπης, Ἀλῆ πασιᾶς ὁ Τεπελένιος, ὡς ἐμπεπιστευμένος τὴν ἀσφάλειαν τῶν λεγομένων Δερβενίων, εἰδοποιηθεὶς τὰ κατ' αὐτούς, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ περιφρόνησιν θεωρῶν, ὅσα παρ' ἐκείνων κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐπράττοντο, ἀποστείλας μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς τὸν χαζνατάρην (ταμίαν) αὐτοῦ Ἰσουφάραβον, καὶ πολέμου γενομένου ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ κατὰ τὰ χωρία τοῦ Ἁλμυροῦ, ὅπου συνεκεντρώθησαν, πολλοὺς μὲν ἐφόνευσε, πολλοὺς δὲ ἐζώγρησεν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διασωθέντων τότε, οὐκ ὀλίγοι μετὰ ταῦτα συνελήφθησαν προδοθέντες».

Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι περιέχεται καὶ τὸ κατωτέρω ἀντίγραφον ἀναφορᾶς ὑποβληθείσης κατὰ διαταγὴν τοῦ βεζίρου Ἀλῆ πασσᾶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Καρπενησίου τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀλῆς διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου νὰ στρατεύσῃ εἰς ἐπικουρίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μὴ ὁδηγήσῃ αὐτοπροσώπως τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, προσέταξε τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ' αὐτὸν βιλαετίων νὰ συντάξωσι τοιαύτας ἀναφορὰς πρὸς τὸν

Πατριάρχην, ὅπως ἐκ τῶν παραστάσεων τούτου πειθομένη ἡ Πύλη, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ βεζίρου ἐν Ἰωαννίνοις εἶναι ἡ ἀρίστη ἐγγύησις πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως ἐν τῷ πασαλικίῳ, συναινέσῃ νἀντικαταστήσῃ αὐτὸν ὁδηγῶν τοὺς Ἀλβανοὺς ὁ υἱός του Μουκτάρ. Γινώσκομεν δὲ καὶ ἄλλοθεν ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τὸν Ἀλῆν στρατείαν κατὰ τοῦ Πασβάνογλου τῷ 1798, ὡδήγησε τὸν ὑπ' ἐκείνου σταλέντα ἐπικουρικὸν ἐξ Ἀλβανῶν στρατὸν ὁ πρωτότοκος υἱός του Μουκτὰρ ἔν τε τῷ πρὸς τοὺς Ῥώσσους πολέμῳ, κραταιῶς ἐν Σιλιστρίᾳ ἀγωνισθείς, (1) καὶ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ κατὰ τοῦ Τσορτζὶμ πασσᾶ τῆς Ἀδριανουπόλεως. (2)

Ἡ ἐν λόγῳ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Πατριάρχην ἔχει ὡς ἕπεται:

« Πρὸς τὸν Πατριάρχην, ἐκ μέρους ὅλης τῆς ἐπαρχίας, κατὰ προσταγὴν τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασιᾶ.

« Οὐδεὶς ὑγιῶς ἔχων ἰατροὺς προσκαλεῖται, οὐδ' ἀπὸ πρύμνης πλέων λιμένων ἐφίεται· ἀλλὰ νοσῶν καὶ τὴν θάλασσαν εἰς ὕψος ὑπὸ χειμῶνος ἠρμένην ὁρῶν, καὶ ἰατροὺς μεταπέμπεται, καὶ λιμένας φαντάζεται, ἵν' ὁ μὲν ὑγιείας πράγματος τῶν ἐν τῷ βίῳ ποθεινοτάτου, ὁ δὲ ἀσφάλειαν ἑαυτοῦ εὑρεῖν δυνηθῶσι. Τί δ' ἡμῖν ὁ λόγος βούλεται; κακῶς πάσχουσι τὸ σωμάτιον, καὶ θαλαττεύουσιν ἐν σφοδρῷ τῷ χειμῶνι ἐοίκαμεν, παναγιώτατε δέσποτα· διὸ θεραπείας καὶ σωτηρίας δεόμενοι, οὐκ ἔχομεν ἄλλοθί που τὸ καταφύγιον, ἀλλ' ἢ πρὸς τὴν ὑμετέραν θεοτάτην παναγιότητα, συμπαθεστάτην τε οὖσαν, καὶ τὴν ψυχήν, εἰ δέοι, τῶν ἰδίων τέκνων προθυομένην, καὶ ταῖς εὐποιίαις μᾶλλον ἢ Κροῖσος ἐκεῖνος τῷ ἑαυτοῦ πλούτῳ χαίρουσαν. Ἔνθεν τοι τοιαύτην οὖσαν εἰδότες, θαρρούντως ἥκομεν αἰτησόμενοι τὴν παρ' αὐτῆς βοήθειαν.

« Ὁ ὑψηλότατος καὶ ἐκλαμπρότατος τῆς τῶν Ἰωαννίνων ἐπαρχίας ἡγεμὼν Ἀλῆ πασιᾶς ὁ ἐφένδης ἡμῶν, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λεγομένων Δερβενίων ἀξιοπρεπέστατος κηδεμών, ἐξ ὅτου βασιλικῇ προμηθείᾳ τὴν τῶν Δερβενίων πεπίστευται προστασίαν, οὕτως ἐγρηγορῶν τε καὶ ἀοκνῶν, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ συνετῶς ἄγαν τῆς τοιαύτης προστασίας προέστη, ὡς πάντας τότε μόνον δύνασθαι εἰπεῖν ἡσυχίᾳ τε καὶ ἀνέσει τὸν ἀέρα εἰσπνεῦσαι. Λοιπὸν ἐξ ἐκείνου ἄχρις οὗ ἐκστρατεῦσαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς κραταιᾶς βασιλείας προστέτακται, μήτε ὑπὸ λῃστῶν

(1) Βλ. Χατζῆ Σεκρέτη Ἀληπασιάδα ἐν Κ. Ν. Σάθα, Ἱστορ. διατριβαῖς. σ. 283 κ. ἑ.
(2) Ἀραβαντινοῦ, χρονογραφ. τῆς Ἠπείρου τ. Α'.

τινος ἐπηρεασθέντες, τῶν πρώην τοῖς βασιλικοῖς δρόμοις ἐνεδρευόντων, χώρας τε καὶ κώμας, ναὶ μὴν καὶ πόλεις αὐτὰς ἀδεῶς ληϊζομένων, πάντων δὲ πάντως τῶν τὴν γῆν ταύτην ἐχόντων ἐν ἐλευθερίᾳ ἀκροτάτῃ καὶ ἡσυχίᾳ διαγόντων. Ἐκστρατεύσαντι δ' αὐτῷ, καθ' ἃ προσετάχθη, καὶ ἐντεῦθεν ἀπάραντι, καὶ φόβος ἅπας εὐθὺς συναπήχθη, ὁ τοὺς πονηροὺς διακατέχων τὸ πρότερον, αὐτοῦ παρόντος. Ταῦτ' ἄρα οὐκέτι οὔτε ὁδοὶ λῃστῶν ἐλεύθεραι, οὔτε χωρία κινδύνων ἦσαν ἐκτός, πάντα δὲ τεταραγμένα καὶ φόβων μεστά. Ἤδη δ' ἐπεὶ σὺν Θεῷ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος κατὰ τῶν ἐχθρῶν πρὸς ἡμᾶς ἐπανῆλθεν, οὐ χρόνου χρεία ἐγένετο, οὐκ ἄλλου τινός, ἀλλ' ἐκπύστου μόνον τῆς παρουσίας αὐτοῦ γενομένης, πάντα ᾤχετο τὰ κακὰ ἀπιόντα, οὐδενὸς λοιπὸν φοβουμένου, ἀλλ' ἀνέσεως καὶ ἡσυχίας ἁπάντων πληρουμένων· ἀφανεῖς γὰρ αὐτίκα οἱ ἄτακτοι ἐγένοντο ἅπαντες. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦρος φανέντος ἐκστρατεῦσαι αὐτὸν πάλιν μεμαθήκαμεν, καὶ διὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ τὰ παρελθόντα κακὰ πάλιν ἡμᾶς καταλήψεσθαι ἐλπίζομεν, καὶ ταῦτα χείρω καὶ μείζω τῶν προτέρων ἴσως, δεόμεθα θερμῶς καὶ μετὰ δακρύων ἱκετεύομεν τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον παναγιότητα, ὅπως ἐκ πατρικῆς οἰκτείρασα στοργῆς τοὺς δυστυχεῖς ἡμᾶς, ταῦτα πάντα πρὸς τὴν ὑψηλοτάτην Πόρταν ἀνενέγκῃ, ἐκεῖθέν τε οἷς οἶδε τρόποις ἐξαιτήσασα, ἵνα μείνῃ μὲν ἡ αὐτοῦ Ὑψηλότης ἐνταῦθα, ἀντ' αὐτοῦ δὲ πέμψῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουχτάρπεην ἤ τινα ἄλλον τῶν ἐπισήμων. Οὕτω γὰρ καὶ ἃ ἡ αὐτοῦ Ὑψηλότης προστέτακται πληρωθήσεται, καὶ οἱ τοὺς τόπους τούτους τοὺς βασιλικοὺς οἰκοῦντες ἡμεῖς πτωχοὶ μέν, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν διάπυροι εὐχέται τῆς κραταιᾶς βασιλείας, ἀσφαλῶς καὶ ἀφόβως βιώσομεν. Τὰ μὲν οὖν ἃ πάσχομεν ἡμεῖς δεινὰ τοιαῦτα, καὶ ἡ τούτων θεραπεία οὕτως, οὐκ ἄλλως γενήσεται. Δεόμεθα δὲ καὶ αὖθις, καὶ θερμῶς ἱκετεύομεν, μὴ παριδεῖν ἡμᾶς ἐν τοσούτοις ὄντας κακοῖς, προμηθεύσασθαι δὲ ἡμῶν ὅσον οἷόν τε, καὶ ἀντιλαβέσθαι τὴν ὑμετέραν θειοτάτην παναγιότητα, ἧς αἱ πανάγιαι καὶ θειπειθεῖς εὐχαὶ εἴησαν ἡμῖν φρουροί τε καὶ φύλακες διὰ βίου παντός ».

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΤΟΥ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ.

Αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι ἐπιστολαὶ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Στούρτζαν εὕρηνται εἰς χεῖρας τῆς ἐν Ὀδησσῷ θυγατρὸς τούτου, τῆς πριγκηπίσσης Μαρίας Γαγαρίν, ἥτις εὐμενῶς ἐπέτρεψε τὴν ἐν τῷ παρόντι *Δελτίῳ* δημοσίευσιν.

Α'.

Poros le 7/19 *Septembre* 1828.

Mon cher Stourdza, Vous avez laissé partir Boulgaris sans lui donner un mot pour moi. Tout accablé que je suis de fatigue et de travail, je ne laisserai pas néanmoins partir mon fidèle Wimer sans vous donner signe de vie.

Boulgaris est ici depuis avant hier. Moi aussi je ne fait que d'arriver de Calamata, où j'ai voulu, d'après le precept Italien qui *vuole creda e chi non vuole mandi*, voir de mes propres yeux ce qui se passe autour des places de la Messénie.

Ibrahim Pacha part, et les Français arrivent pour le chasser; cependant ils auront encore à faire quelque chose des Turcs, que la convention d'Alexandrie laisse dans les forteresses de la Messénie et à Patras. Cette opération achevée il faudra les engager à faire davantage et ils se laisseront forcer la main.

Ce qu'il y a de plus heureux, c'est que le Sultan a encore une fois rejeté comme il le devait, les ouvertures de l'Angleterre et de la France—le Reis-Effendi a déclaré une fois pour toutes que la Porte *ne traiterait jamais* avec les Rajas rebelles, et moins encore avec les médiateurs des Puissances Etrangères. J'espère que Mr de Ribeaupierre enverra au M. I. (1)

(1) M. I. = Ministère Impérial.

toutes les communications très-intéressantes qu'il a reçu de Constantinople.

Mes dépêches viennent aussi solliciter votre protection. Elles sont dictées à la hâte et le plus souvent on ne me donne pas le temps de les relire à tête reposée.

Ma santé se soutient et c'est aussi un miracle.— Tout ce que j'ai autour de moi est tombé malade durant les chaleurs du mois de Juillet et du mois d'Août; j'en ai souffert; mais je n'ai pas voulu céder et ma santé a tenu bon.

Adieu mon cher Stourdza—conservez-vous. Embrassez mille et mille fois de ma part votre petite Marie, si elle est avec vous—sans cela écrivez lui—je baise les mais à Mme Stourdza votre mère, à Roxandre et à votre épouse, je dis mille choses au comte Edling.

Tout à vous.

CAPODISTRIAS.

Nous sommes quitte de la peste—L'êtes vous? Je l'espère.

B'.

Nauplie le 5/17 *Mai* 1831.

J'ai reçu très exactement, mon cher Stourdza, votre lettre de 12/24 Mars. Je vous réponds à la hâte aujourd'hui pour ne pas laisser passer une bonne occasion sans vous donner signe de vie.— De tout ce qu'on vous dit sur l'état actuel de la Grèce, retranchez les 9 dixièmes. Ces hommes de malheur qui s'efforçent depuis quelque temps de faire ici une parodie de la grande et immortelle *semaine* (1)—donnent leurs rêves comme des réalités ou leurs desseins revolutionnaires comme des faits. Ces hommes sont appuyés, et il ne vous sera pas difficile de deviner *par qui et pourquoi*. Malgré cependant leurs efforts ils n'ont réussi jusqu'ici qu'à maintenir les troubles de Limeris—à faire protéger par les Hydriotes le journal insensé

(1) Ὑπαινίσσεται τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830.

de Sieur Polizoides (1), et à jeter deux ou trois bandits dans les provinces du Peloponnèse et de la Grèce Orientale. Ils ont voulu insurger le peuple, le peuple les a chassés partout. Ne pouvant faire leur grande semaine par le peuple ils tâchent de le faire par des bandits, et par la désorganisation du Gouvernement et de sa branche la plus vitale—celle des finances. Je tache de déjouer ces coupables menées. Et je ne vois pas trop comment se fait-il, que j'aie eu jusqu'ici quelque succès. Il y en a puisque la maladie ne s'étend pas; elle peut cependant gagner du terrain du moment que le Gouvernement manquera des subsides étrangers, et que les négociations de Londres seront une pitoyable mystification. Alors je n'aurai plus de moyens pour résister et les intrigants auront la protection que leur procureront les choses du dehors, et les agents étrangers qui campent et qui vont et viennent en Grèce. Quoique malade plus que de coutume et souffrant, quoique accablé de travail et de désagrements je ne suis nullement découragé—je suivrai fort et ferme ma marche et Dieu m'aidera. Dans cet état de choses je n'ai pas le courage de vous dire achetez des terres en Grèce—je vous dirai donc attendez, ou venez vous même voir ce qu'il vous convient le plus de faire. Je m'arrête ici, je suis surmené—je viens d'une longue course, j'ai fait pâque à Modon et j'ai parcouru toutes les provinces qui avoisinent Spartes, car j'ai visité plusieurs parties de Maïna. Je vous écrit de ma main, mes deux sécrétaires sont dans la boîte à l'encre.— Canas fait bien—mais il a besoin encore d'être dressé.

Baisez les mains à Madame votre mère, saluez votre épouse et Marie et ne m'oubliez pas auprès de votre sœur Roxandre et du Comte Edling. Je vous embrasse.

Tout à vous

CAPODISTRIAS.

(1) Τόν «Ἀπόλλωνα.»

ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

ΥΠΟ

Γ. ΙΑΚ. ΚΑΛΑΪΣΑΚΗ

Α'.

Νεράϊδες — Σφανταχτά — Καταχανάδες — Δαίμονες — 'Ατσουπάδες — Γηθειαΐς — Βασκανία — Καλή καί κακή ώρα — Καλός δαίμων — 'Αδερφοδιώχτης — Στοιχειά.

Αί Νεράϊδες, παρίστανται έν τῇ φαντασίᾳ τῶν Κρητῶν παρθένοι λευχειμονοῦσαι, ἀπαστράπτουσαι ἐκ καλλονῆς, διάγουσαι συνήθως παρὰ τοὺς ποταμοὺς καὶ τοὺς ῥύακας, τὰς πηγὰς καὶ τὰ φρέατα, ἐμφανιζόμεναι τὴν νύκτα καθ' ὁμάδας ἐν ᾄσμασι, κυρίως εἰς τοὺς *ἐλαφροὺς* ἢ παχύνους, οὓς καλοῦσι *Νεραϊδιάριδες* εἴτε περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς, ὥραν ἣν οἱ Κρῆτες καλοῦσι *τὸ σύσηλο τοῦ ἥλιου* καὶ ἀφανιζόμεναι ἅμα ὡς μαῦρος ἀλέκτωρ ἤθελε φωνήσῃ. Οὐδεμίαν βλάβην προξενοῦσιν, ὡς οἱ καταχανάδες, οἱ δαίμονες καὶ ἄλλα ἐναέρια κακοποιὰ πνεύματα, ἀλλὰ τὸ μόνον φόβητρον τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐστιν ὅτι ἀσχολοῦνται παντοειδῶς τίνι τρόπῳ θὰ καταπείσωσι τὸν συντυχόντα νὰ ὁμιλήσῃ αὐταῖς, διὰ νὰ τὸν ἀφαιρέσωσι τὴν λαλιάν. Διὰ τοῦτο ὅταν βωβαθῇ τις λέγουσιν *οἱ Νεράϊδες τοῦ 'πήρασι τὴ λαλιά του.* Προσέτι δ' ἀσθενειῶν τινων καὶ τῆς ἠλιθιότητος ἀποδίδουσι τὴν ἀφορμὴν εἰς ῥάπισμα, ὅπερ ὁ παθὼν ἔλαβε παρὰ Νηρηΐδος, καὶ περὶ τῶν τοιούτων λέγουσιν, ὅτι ἔχει *παλαμιά.* 'Αγαπῶσαι δὲ τὸν χορόν, τρέχουσιν ὅπου ἤθελον ἀκούσῃ βοσκὸν κρούοντα τὴν λύραν, ὀρχούμεναι.

Διηγοῦνται ὅτι μόνιμος αὐτῶν διαμονὴ ἐστιν εἰς τὸ χωρίον « Καμπάνι » (1) κατὰ τὴν θέσιν *Πλακοῦρα*, καὶ ὅτι ἑσπέραν τινα ἐν ᾧ διήρχετο ἐκεῖθεν βοσκὸς κρούων τὴν λύραν ἐμφανισθεῖσαι τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ διανυκτερεύσῃ μετ' αὐτῶν. 'Εχόρευον λοιπὸν ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς λύρας ἕως τὰ χαράγματα, ὅτε κράξαντος ἀλέκτορος ἀνεφώνησεν

(1) Χωρίον ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα ἐν Κυδωνίᾳ.

ἡ εὐειδεστέρα *ὁ κόκκινος*, *ὁ γαλανός*, *ὁ χοχλιδᾶτος καὶ ὁ μαῦρος*, πάραυτα δ' ἐγένοντο ἄφαντοι καταλιποῦσαι μόνον τὸν βοσκὸν μὲ τὴν λύραν του, ὁ ὁποῖος ἐκ τρόμου διετέλεσεν ἐπὶ ἓξ μῆνας κλινήρης. Καὶ ὑπὸ τὸ χωρίον *Κάτω-'Αστρακοὺς* (1) ὑπάρχει σπήλαιον εὐρύτατον, οὗ ἐκ τοῦ βάθους πηγάζει ὕδωρ ἄφθονον καὶ διαυγέστατον. Δοξάζουσιν κοινῶς, ὅτι καὶ τοῦτό ἐστι κατοικία τῶν Νηρηΐδων, διὸ καλοῦσιν αὐτὸ *Νεραϊδόσπηλιο*. Ἐπειδὴ δ' ἐνίοτε θολοῦνται τὰ ἐκρέοντα ὕδατα, πιστεύουσιν ὅτι τοῦτο συμβαίνει ὁσάκις αἱ Νηρηΐδες λούωνται. Διηγοῦνται πρὸς τούτοις, ὅτι μετὰ πᾶσαν δεκαετίαν, ὅτε συνήθως ἀποστειροῦται ἡ πηγή, ἐκρέουσι μετὰ τῶν ὑδάτων πορτοκάλλια μετὰ φύλλων πορτοκαλλεῶν καὶ ὅτι συχνότατα ἀκούονται ἐκ τῶν μυχῶν τοῦ σπηλαίου ἦχοι χοροῦ καὶ λύρας.

Ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν μουσικὴν λέγουσι περὶ αὐτῶν, ὅτι ᾄδουσι τόσον λιγυφώνως, ὥστε *πέρνουσι τὸν νοῦ τἀνθρώπου*, καὶ ὅτι οἱ ναῦται μεταδίδουσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοὺς μουσικοὺς ἤχους τῶν διαφόρων ἀσμάτων, ἀκούοντες αὐτοὺς ἀπὸ τὰς Νεράϊδας κατὰ τὴν διέλευσίν των ἐκ τῆς νήσου Θήρας.

Σφανταχτά. — Ἐκτὸς τῶν Νηρηΐδων πιστεύονται νυκτερινὰ φαντάσματα, κοινῶς *σφανταχτά*, ἤτοι ἡ ἐμφάνισις κακοποιῶν πνευμάτων, τοῦ δαίμονος παρουσιαζομένου ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὡς γέροντος, κυνός, θηρίου ἢ ἵππου σπινθηροβολοῦντος ἐκ τῶν ποδῶν, ἰδίως εἰς τόπους σκοτεινοὺς καὶ μεμονωμένους ἢ ἔνθα διεπράχθησαν κακουργήματα καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς πεδίοις σπουδαίων μαχῶν, ἔνθα κεῖνται τὰ ὀστᾶ τῶν κατ' αὐτὰς πεσόντων. Ὡς εἰς τὸ χωρίον Βάμος (2) εἰς τὴν τοποθεσίαν *μοναχὴ ἐληά*, λέγουσιν ὅτι *σφαντάσσει*, διηγούμενοι, ὅτι κατὰ πᾶσαν νύκτα Πέμπτης πρὸς τὴν Παρασκευὴν βλέπουσι *πυροβολιὲς καὶ λυχναράκια*. Γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν καταστρεπτικωτάτην διὰ τοὺς Τούρκους μάχην τῶν Βρυσῶν κατὰ τὴν αἱματηρὰν τοῦ 1866 κρητικὴν ἐπανάστασιν, κατατροπώσαντες οἱ Ἀποκορωνιῶται καὶ Σφακιανοὶ τὰς ὀρδὰς τῶν Αἰγυπτίων κατέσφαξαν αὐτοὺς μέχρις ἑνὸς ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ.

Τὰ αὐτὰ δοξάζουσι καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἀλικιανῷ (3) Πύργου, τοῦ

(1) Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδι.

(2) Ἕδρα τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου καὶ ἄλλοτε ὁλοκλήρου τῆς Διοικήσεως Σφακίων.

(3) Χωρίον τερπνὸν ἐν Κυδωνίᾳ μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀπέχον τῆς πόλεως Χανίων.

ἐπὶ ἐνετοκρατίας ἄρχοντος Da-Molin (1570), ἔνθα διεδραματίσθησαν τὰ κατὰ τοὺς «Κρητικοὺς Γάμους». Ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν Ζαμπέλιος ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι τοῦ συγγράμματος τούτου παρέχει ἡμῖν πιστὴν εἰκόνα τῆς περὶ φαντασμάτων δοξασίας τῶν κατοίκων τῶν μερῶν ἐκείνων. «Οὐαί, λέγει, εἰς τὰ παραφοιτῶντα ἐκεῖ πρὸ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ἤ τό γε δὴ χεῖρον κατὰ Τετάρτην καὶ Παρασκευήν. Πνεύματα κακοποιά, καταχανάδες, λαμίαι, τερατοπρόσωπα φαντάσματα συνέρχονται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Νήσου εἰς διαβολικοὺς προσαββατισμούς. Οἱ συλλειτουργοῦντες δαίμονες κρούουν τύμπανα νυκτερινά, σείουν χειρόδεσμα, κωδωνίζουν ἁλύσεις καὶ φαιδρύνουν τὰ ὄργια αὐτῶν βρυχώμενοι μὲ μυκηθμοὺς καταπτοοῦντας τὰς πέριξ πεδιάδας».

Καταχανάδες. — Καταχανάδες ὀνομάζουσι τοὺς βρικόλακας, ἤτοι ἀνθρώπους *κακοβαφτισμένους* ἢ *κακοθαμμένους*, εἴτε πολλὰ κακὰ διαπράξαντας ἐν τῷ βίῳ, οἱ ὁποῖοι ἐγειρόμενοι νύκτωρ ἐκ τοῦ τάφου, συνεργείᾳ σατανικῇ, ἐμφανίζονται μετὰ τῶν δαιμόνων, ἰδίᾳ τοῖς σχετικοῖς καὶ οἰκείοις, οὓς ἐκφοβίζουσι, καὶ διαταράττουσιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἑστίαις. Ἕνεκα τῆς δοξασίας ταύτης ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ λέγωσι καταρώμενοι *ἡ γῆ νὰ μὴ σὲ χωνέψῃ!* — *ἡ μαύρη γῆ νὰ σ' ἀναξεράσῃ!* Ἐξαιρετικῶς δὲν ἀναφέρονται ὡς βρικόλακες ὀθωμανοί· ἀλλὰ δοξάζουσιν, ὅτι αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μεταμορφοῦνται τὴν νύκτα ἑκάστης Πέμπτης πρὸς τὴν Παρασκευὴν εἰς μαῦρα καὶ λευκὰ κυνάρια ὑλακτοῦντα.

Δαίμονες. — Οἱ κυρίως δαίμονες προσωποποιοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς μαῦρα ἀνθρωπόμορφα τέρατα, μὲ μεγάλους στρογγύλους ἐρυθροὺς ὀφθαλμούς, μακρὰν καὶ ὀξεῖαν πυρίνην γλῶσσαν, ὀδόντας ὁμοίους, οὐρὰν ἐπιμήκη, ὄνυχας ὀξεῖς, μακροὺς καὶ καμπύλους, φορτωμένοι μὲ ἁλύσεις, λέρια καὶ μακρὰ ἀγκιστροειδῆ σιδηρᾶ δόρατα, *καρακατσοῦνες*, πρὸς ἄγραν τῶν κολασμένων ψυχῶν. Μεταμορφοῦνται τὴν νύκτα εἰς ὄνους, οὓς καλοῦσιν *Ἀτσουπάδες* (1), διὸ ἀγανακτοῦντες οἱ ὀνηλάται κατὰ τὰς ὁδοιπορίας ἀποκαλοῦσι τοὺς ὄνους των *διαβόλου πρᾶμμα* — *διαβόλου γέννημα* — *διαλογαϊδάρους*. Περὶ *Ἀτσουπάδων* ἢ *Ἀτσυπάδων* διηγοῦνται, ὅτι δύο χωρικοὶ ἀναχωρήσαντες

(1) Οἱ *Ἀτσουπάδες* ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις ἐπαρχίαις τῆς Κρήτης καλοῦνται *Ἀνασκελάδες*.

περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐκ τοῦ χωρίου των καὶ συναντήσαντες καθ' ὁδὸν ὄνον συνεφώνησαν νὰ παραλάβωσι καὶ ἀναβαίνωσιν αὐτὸν ἐναλλὰξ μέχρις οὗ φθάσωσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀφ' οὗ ἐπέβη αὐτοῦ ὁ ἕτερος, ὁ ὄνος ὑψοῦτο βαθμηδὸν καὶ φθὰς μέχρις ὕψους ἑκατὸν ὀργυιῶν ἐγένετο ἄφαντος, ὁ δὲ ἀναβάτης ἐξέπνευσεν ἐκ τῆς πτώσεως. Ταῦτα ἰδὼν ὁ ἕτερος καὶ ἐξ ἀμηχανίας μὴ διανοηθεὶς ν' ἀπαγγείλῃ τοὺς ὕμνους τῆς Θεοτόκου, ὡς τὸ μόνον τῶν δαιμόνων καὶ πάσης κακοποιοῦ ὑπάρξεως ἀλεξιτήριον, *ἐβυστηρίχθη* (1) καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν.

Ἄλλοτε ὁ δαίμων ἐμφανίζεται ὡς πυρά, ἀστραπὴ μετὰ βροντῶν, ὡς κύων καὶ ὑπὸ διαφόρους ἄλλας μορφὰς ἔφιππος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς διστίχου:

Ἀπάντηξα τὸ διάολο 'ς τὴ σέλλα καβαλλάρῆ
Καὶ μοῦ διπλοπαράγγειλε πῶς θἄρθῃ νὰ σὲ πάρῃ.

ἢ ὡς τράγος καὶ αἴξ, ὡς ἐξάγεται τῆς ἑξῆς παραδόσεως. « Ὁ Μπερσὴμ Ἀγᾶς ἐπήγαινε καβαλλάρης εἰς ταῖς Στέρναις. Ἐτὴ στράτα τοῦ συναπαντᾷ μιὰ κατσίκα (2) ὀλόψαρη μὲ δυὸ 'ριφάκια ἄσπρα· τὰ 'ρέχτηκε, ἐξεπέζεψε, ἐπῆρε τὸ ἕνα καὶ τὸ ἔκατσε 'ςτὰ γόνατά του. Ἐτὸ δρόμο τὸ χάιδευε καὶ τοῦ 'λεγε — « χαρῶ σε 'ριφάκι μου »· τότε γυρίζει καὶ τὸ 'ρίφι καὶ τοῦ λέει — « χαρῶ σε κ' ἐγὼ ἀγαδάκι μου. » Ὁ Ἀγᾶς τὸ 'νοιωσε πῶς ἤτονε ὄξ' ἀπὸ 'δῶ καὶ ἐφώναζε « ὀχροὺτςμπιλλάχ »· ἀλλ' ὅσο ἔσπρωχνε τὸ 'ρίφι γιὰ νὰ τὸ ῥήξῃ τόσο ἐμακραίνανε καὶ τὰ τέσσερά του ποδάρια ὥστε ν ἀποῦ φτάξανε 'ςτὴ γῆ· καὶ ὕστερα ἐχάθηκε ἀπ' ἐμπρός του. Ἐὰν ἔφταξε εἰς τὸ σπίτι του ὁ Ἀγᾶς εἶχε καταπιωμένη τὴ γλῶσσά του ἀπὸ τὸ φόβο του, ἀρρώστησε καὶ 'σὲ 'λίγαις ἡμέραις ἔχασε τὸν ἀπάνω κόσμο ».

Σημειωτέον, ὅτι οἱ ὀθωμανοὶ ἐμβάπτοντες τὴν χεῖρα εἰς μελάνην σχηματίζουσι διὰ τῆς ἐπιθέσεως αὐτῆς ὄπισθεν τῶν θυρῶν μίαν *σφακελλιὰν* πρὸς ἀποσκοράκισιν τῶν δαιμονίων. Τοῦτο βεβαίως παρελήφθη ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐσφράγισεν ὁ Μωάμεθ τὸ

(1) *Βυστήρισμα* λέγεται τὸ νὰ εὑρίσκηται τὸ σῶμα εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὡς νὰ ἐδάρη ἀνηλεῶς· προσέτι ὁ σεληνιασμός, ἡ ἠλιθιότης καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἀνίατοι πολλάκις ἀσθένειαι, αἵτινες καταλαμβάνουσαι ἐξ ἀπροόπτου τὸν ἄνθρωπον ἀποδίδονται εἰς ἐπενέργειαν σατανικήν.

(2) Αἴξ.

σιναϊτικὸν βεράτιον, οὗ καὶ τὰ ἀντίτυπα τὰ διδόμενα διὰ τὴν ἀσυδοσίαν εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ἐξαρτωμένας Μονάς, φέρουσι τὴν σφακελιὰν αὐτήν, ὅπερ βεβαιῶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. Ἐκ τούτων ἀπεδόθη ἡ κακὴ σημασία εἰς τὰ *σφάκελα* καὶ ἐθεωρήθη μισητὸς ὁ ἀριθμὸς πέντε παρὰ τοῖς Κρησί (1), παρ' οἷς θεωρεῖται ὕβρις καὶ τὸ *φτοῦ* ἐκ τοῦ κατὰ τῶν δαιμόνων ἐμφυσήματος ἢ ἐμπτύσματος. Διὸ ἀποφεύγουσι τὴν χρῆσιν οὐ μόνον τῆς λέξεως ταύτης ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης καταληγούσης εἰς αὐτήν, ὡς τοῦ *σιναφτοῦ*, δυναμένης νὰ παρεξηγηθῇ καὶ προξενήσῃ σκάνδαλον· ἐπίσης ἀποφεύγουσι καὶ τὴν πρωτοπρόσωπον ἔκφρασιν παντὸς δυσοιώνου ῥήματος, οὐδὲ λέγουσι τὸν ἀριθμὸν *πέντε* ἐὰν μὴ συνοδεύσωσιν αὐτὸν διὰ τοῦ *μὲ συμπάθειο* — ἢ *'ςτῶν ἐχθρῶν μας τὰ 'μάτια*. Ἐπειδὴ δὲ νομίζουσιν ὅτι οἱ δαίμονες μεταμορφοῦνται καὶ εἰς χοίρους, ἢ ὅτι ἐμφωλεύουσιν ἐν αὐτοῖς, ἅμα συναντήσωσι χοῖρον λέγουσιν *όχρούτς* (2) ἰδίως οἱ Ὀθωμανοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἐκ θρησκευτικῶν παραδόσεων ἀπαγορεύεται ἡ βρῶσις χοιρείου κρέατος.

Οἱ δαίμονες, οἱ καὶ ἄλλως *πειρασμοί, ἐξ' ἀπ' ἐδῶ* καὶ *μουζωμένοι, ὠργισμένοι, καταραμένοι, τρισκατάρατοι, κουτσοὶ* καὶ *τρικέρηδες*, ἐκτὸς τῆς μονίμου αὐτῶν διαμονῆς τῶν ταρτάρων τοῦ ᾅδου, διατρίβοντες ἐπὶ τῆς γῆς σταθμεύουσιν ἰδίως εἰς τὰ δίστρατα ἢ σταυροδρόμια, ὅτε θεωροῦνται προστάται τῆς μουσικῆς. Διὸ ὅπως μάθῃ τις νὰ παίζῃ τὴν λύραν δέον νὰ κρούσῃ αὐτὴν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου τὸ πρῶτον εἰς δίστρατον, ὅθεν νὰ μὴ ἀκούηται κράξιμον ἀλέκτορος, ἀφ' οὗ προηγουμένως χαράξῃ περὶ ἑαυτὸν κύκλον δι' ἐγχειριδίου μαύρην λαβὴν ἔχοντος καὶ εἶτα ἐμπήξῃ αὐτὸ εἰς τὴν γῆν ἐντὸς τοῦ κύκλου.

Οἱ ἐξορκισταὶ (*διαβαστάδες*) ἐξορίζουσι τοὺς δαίμονας εἰς ὡρισμένα ἄγονα καὶ ἀκατοίκητα μέρη, ὡς εἰς τὴν παραλίαν τοῦ χωρίου Χωραφάκια (3) ἔνθα ἀπολήγει ῥύαξ εἰς μικρὰν ἀμμώδη ἔκτασιν *Καλαθᾶς* ὀνομαζομένην, προστάζοντες αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι διὰ τοῦ ὄνυχος τοῦ μικροῦ δακτύλου τοῦ ποδός, ἵνα μὴ προξενήσωσι βλάβην δι' ἄλ-

(1) Ἑτέραν ἐξήγησιν τοῦ *φασκελώματος* βλ. ἐν τῇ περὶ εὐχῶν καὶ καταρῶν πραγματείᾳ τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν Νεοελληνικοῖς ἀναλέκτοις τ. Β' φύλλ. 6.

(2) *Οὔχρουτς* — Ἔξελθε, προστακτικὴ τοῦ ἀραβικοῦ ῥήματος *χάρετζε* = ἐξέρχεσθαι.

(3) Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα ἐν Κυδωνίᾳ.

λου μέλους τοῦ σώματος ἐξερχόμενοι, καὶ ἐπιβάλλοντες ἔργα δύσκολα πρὸς ἀπασχόλησιν, οἷον νὰ πληρώσωσι πίθον ἀπύθμενον διὰ φλοιοῦ κοχλίου, ἢ νὰ μεταφέρωσι κατὰ κόκκον τὴν ἄμμον ἀπὸ τῆς παραλίας εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ ῥύακος τούτου λόφου, ὁ ὁποῖος, καίτοι ὑψηλὸς καὶ βραχώδης, ἔχων εἰς διάφορα μέρη ἄμμον καλεῖται διὰ τὸν λόγον αὐτὸν *Καταχανοκεφάλα*. Ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχει καὶ κοίλωμα γῆς *Σκόλακας* καλούμενον, ἔνθα ἐξορίζουσι τοὺς βρικόλακας.

Ἀλλοίμονον ἐὰν τὰ ἐξαχθέντα δαιμόνια δὲν ἐξορισθῶσιν ἕνεκεν ἀνικανότητος τοῦ ἐξαγαγόντος αὐτά. Διηγοῦνται, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Ἀσπροσυκιὰ (1) ὑπῆρχεν ἀνδρόγυνον δαιμονιζόμενον, προσεκλήθη δ' εἷς ἐξορκιστὴς νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τοῦ κακοῦ καὶ ἐξήγαγε τῆς κοιλίας αὐτῶν μίαν λεγεῶνα δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι μείναντες εἰς τὸ χωρίον, διότι δὲν ἐγνώριζε τὸν τρόπον νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ καὶ ἐκεῖθεν, ἐξωλόθρευσαν αὐτὸ κατὰ κράτος· διὸ σήμερον μόλις κατοικεῖται ὑπὸ τεσσάρων ἢ πέντε οἰκογενειῶν, ἐνῷ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἠρίθμει ὑπὲρ τοὺς ἑβδομήκοντα ἄνδρας τοῦ πολέμου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω προσωνυμιῶν ἀποκαλοῦσι τοὺς δαίμονας *διαόλους* ὡς εἰς τὴν παροιμίαν « Ἀπὸ τοῦ διαόλου τὸ μυτᾶτο μηδὲ τυρὶ μηδ' ἀθότυρο » τὸν ὅρκον « ὁ διάολος νὰ μὲ πάρῃ ἂν . . . . » τὴν φράσιν *ἔχω τὰ διαολιά μου* καὶ τὰς βλασφημίας *οἱ διαόλοι 'στὴ ψυχή σου — οἱ διαόλοι 'ςτὰ 'σωθικά σου — ὁ διάολος νὰ σὲ πάρῃ — οἱ διαόλοι νὰ σὲ πάρουσι καὶ νὰ σὲ σηκώσουσι*· συνηθέστατα δὲ χρῶνται τοῦ *Διάλε* ἀποκόπτοντες μίαν συλλαβήν, ὡς εἰς τὰς βλασφημίας *διάλε τὸ μνῆμά σου — διάλε τὸν τόπο 'ποῦ θὰ θέσῃς — διάλε τὸ θέαμά σου — διάλε τὸ φανέρωμά σου — διάλε τὰ βάσανά σου — διάλε τὴ μούρη* (2) *σου — διάλε τὰ κόκκαλά σου — διάλε τ'ς ἀποθαμμένως σου — διάλε τὰ κόκκαλα τῶν ἀποθαμμένω σου — διάλε τ'ς ἀπομενάρους* (3) *σου — διάλε κάτσε μέσα σου — διάλε τὰ πάσπαλά* (4) *σου*· τὸν ὅρκον *διάλε τὰ βασανίζομαι ἂν* . . . . . τὰς φράσεις *διάλε τὴ δροσιά — διάλε τὸ πρᾶμα — διάλε τό 'να* —

(1) Ἓν ἐκ τῶν ἑπτὰ χωρίων τοῦ Ἀληκάμπου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου.

(2) Πρόσωπον.

(3) Οἱ ἀπομείναντες, οἱ ζῶντες.

(4) Τὰ πάσπαλα καὶ ἡ πασπάλη, κόνις.

διάλε τὸ ψίχαλο — *διάλε τὸ δῶρος*, ἰσοδυναμούσας πρὸς τὸ *τίποτε*· καὶ ἑτέραν *διάλε τὴν τρίχα* = μικροῦ ἐδέησε, ὡς εἰς τὸ δίστιχον :

> Διάλε τὴν τρίχα 'ποῦ 'θελε νὰ ξεφανερωθοῦμε
> 'Σὰν τὰ ψαράκια 'ςτὸ γιαλὸ 'ςτὰ δίχτυα νὰ πιαστοῦμε.

Ἐκ δὲ τῶν βλασφημιῶν *οἱ διαόλοι μέσα σου*, *νᾶναι κι' ἀρσενικοθήλυκοι νὰ γεννβοολοῦνε* — *'ςτὸ γέρο τῶ μύριω τῶ διάολω* — *'ςτοῦ διάλου τὴ μάννα* καὶ ἐκ τῆς κολακευτικῆς λέξεως *διαολάκι* κατατακτέον τοὺς δαίμονας εἰς θήλεις καὶ ἄρρενας, μικροὺς καὶ μεγάλους, νέους καὶ γέροντας, μυριάδας, κόσμον ὁλόκληρον, γόνιμον ἀλλ' ἀθάνατον, καθόσον ἐν οὐδεμιᾷ παραδόσει ἀναφέρεται ὁ θάνατος τῶν δαιμόνων.

Θεωροῦσιν αὐτοὺς συναναστρεφομένους συνεχέστερον μετὰ τῶν βοσκῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς τεμαχίου :

> Καὶ δὲν τὸν θέλω τὸν βοσκὸ γιατὶ φορεῖ τοὺς δόμους (1),
> Γιατὶ σφιχταγκαλιάζεται ἀργὰ (2) μὲ τοὺς δαιμόνους.

Προσέτι δ' ὡς ἄρχοντας τῶν φιλαργύρων, τοὺς ὁποίους σφραγίζουσι, διὸ αἱ φράσεις *ὁ διάολος τὸν ἔχει βουλλωμένο* — *ὁ διάολος τοῦ 'πάτησε τὴ βοῦλλα* δηλοῦσι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς φιλαργυρίας· ὡς πρωταιτίους πάσης καταστροφῆς καὶ παντὸς δυστυχήματος, διὸ ἐν περιπτώσει χρηματικῆς ἰδίως ἀπωλείας φέρεται παρὰ τῷ λαῷ ἡ παροιμία: *'Απὸ τὰ καλοδουλευμένα πέρν' ὁ διάολος τὰ μισά, καὶ ἀπὸ τὰ κακοδουλευμένα δροσιὰ δὲν ἀφίνει*, λαμβανομένη καὶ ὡς παράδειγμα, ὅτι δέον ἀπέχειν τοῦ σφετερισμοῦ τῶν ἀλλοτρίων· ἔτι δὲ καὶ ὡς προξένους πασῶν τῶν ἀσθενειῶν, μηδ' αὐτῶν τῶν τραυμάτων ἐξαιρουμένων. Διὸ οἱ πάσχοντες ἰδίᾳ ἐξ ἀποστημάτων καταφεύγουσιν εἰς γραΐδια, ἅτινα θέτοντα τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς μέλους τοῦ σώματος ἀπαγγέλλουσι διαφόρους γοητείας *γηθειαῖς* καλουμένας, ὧν μίαν τὴν συνηθεστάτην παραθέτομεν ὧδε :

« Εἰς τὤνομά σου Θέ μου κι' 'Αφέντη μου Χριστέ μου κι' Ἅγιέ μου Παντελεήμονα πρῶτε γιατρὲ τοῦ κόσμου. 'Ως ἐπήγαιν' Ἅϊς

(1) Οἱ βοσκοὶ κατασκευάζουσιν ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος αἰγὸς εἶδος πετσίου ἴσον κατά τε τὸ πάχος καὶ τὸ μέγεθος πρὸς μέτριον δίπυρον. 'Ανὰ δύω τούτων ράπτουσιν ὑφ' ἕκαστον τῶν ἐντοπίων ὑποδημάτων. Εἶνε δὲ βαρέα ἀλλὰ στερεώτατα, διατηρούμενα καὶ εἰς τὰ κρημνωδέστερα μέρη ὑπὲρ τὸ ἔτος.

(2) 'Αφ' ἑσπέρας, τὴν νύκτα.

Γιάννης κάτω 'ςτὸ 'γιαλὸ 'ςτὸ περιγιάλι νὰ βαφτίσῃ νὰ φωτίσῃ, νὰ χαρῇ καὶ νὰ γυρίσῃ, ς'τὴ στράτα τοῦ συναπαντοῦν χίλιοι μύριοι σκοτωμένοι καὶ φοβεῖται καὶ γιαέρνει (1). Ἄγγελος κύριος τ' ἀπάντηξε καὶ λέει του, ποῦ 'πάεις Ἅϊ Γιάννη; Ἐπήγαινα κάτω 'ςτὸ 'γιαλὸ 'ςτὸ περιγιάλι νὰ βαφτίσω, νὰ φωτίσω, νὰ χαρῶ καὶ νὰ γυρίσω, κι' εἰς τὸ δρόμο μ' ἀπαντήχνουν χίλιοι μύριοι σκοτωμένοι καὶ φοβοῦμαι καὶ γιαέρνω. Καὶ γιάντα Γιάννη δὲν εἶπες μιὰ γηθειὰ καὶ ὥρα νὰ μὴ πάθῃς; — Παρασκευὴ 'βαρῆκαν (2) οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Χριστοῦ, Σάββατο 'βρέθηκε γερός (3), μηδ' ὤμπυασε, μηδ' ὤμιασε (4) μηδὲ κακὸ δὲν ἔπαθε· ἐτσὰ (5) νὰ μὴ πάθῃ κακὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (ἡ χείρ, ὁ ποῦς κτλ.)». Ἡ γοητεία καταλήγει δι' ἑνὸς κόμβου, ὃν δένουσιν εἰς τὸ ἄκρον μανδηλίου τεθειμένου ἐπὶ τοῦ πάσχοντος μέλους καὶ καταθέτουσιν εἰς τὴν γῆν λέγουσαι· «*Δέξαι γῆ τὸν πόνον τοῦ* (δεῖνος) *καὶ δός του τὴν ὑγειά του*».

Ἀξία ἰδίας μνείας ἐστι πρόληψις ἐπὶ προλήψεων, ὅτι ἵνα εἴπῃ τις γηθειὰν πρέπει νὰ ἦναι *ἄπλυτος* καὶ *ἀκατούρητος*, διὰ νὰ ἦναι δὲ ἰαματικὴ δέον ὅπως μάθῃ αὐτὴν ἀνὴρ παρὰ γυναικός.

Γοητείας ἀπαγγέλλουσι καὶ ἐπὶ διαφόρων ἄλλων περιστάσεων, ὡς εἰς ἀποδίωξιν μυρμήκων τὴν ἑξῆς:

«Μελίντακα, γεροντομελίντακα, πάρε τ' ἀλάϊ σου (6) καὶ τὸ καλάϊ σου, ἄμε 'ςτὰ ὄρη 'ςτὰ βουνά, νὰ φάῃς δίβολα καὶ τρίβολα ἀγριολυμπινάρια, ἀπὸ τὸ σπίτι μας κι' ἀπὸ τὸν κόπο μας (7) νὰ λείπῃς».

Καὶ ἐκριζωθέντος ὀδόντος ῥίπτουσιν αὐτὸν εἰς ὀπὴν γῆς λέγοντες:

«Νὰ ποντικὲ τ' ὀδόντι μου καὶ δός μου τὸ 'δικό σου
Νὰ κοκκαλίζω τὰ κουκκιὰ καὶ τὸ παξιμαδάκι»·

τὸν δὲ πάσχοντα ἀπὸ ἐξανθήματα ἐν τῷ στόματι, *ἄφτρα* ἐν Κρήτῃ καλούμενα, καθίζουσιν ἀπέναντι τῆς σελήνης, εἶτα ἀνοίγοντες τὸ στόμα του λέγουσιν:

(1) Ἐπιστρέφει.
(2) Ἐτραυμάτισαν.
(3) Ἀκέραιος, ὑγιής.
(4) Αἴμιασε, αἱμάτωσε; Σ. τ. Ε.
(5) Οὕτως.
(6) Λέξις τουρκική, σημαίνουσα στρατιωτικὸν σύνταγμα.
(7) Κόπον λέγοντες ἐν Κρήτῃ ὑπονοοῦσι τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας, τὰ εἰσοδήματα.

'Απόψε ἄστρα καὶ ἄφτρα·
ταχυ' ἀργὰ (1) μηδ' ἄστρα μηδ' ἄφτρα.

Βασκανία. — Καὶ ἡ βασκανία, ἥτις ἐν Κρήτῃ *λάβωμα* καὶ *μάτι* καλεῖται, ἀποδίδεται εἰς φθοροποιὸν ἐνέργειαν τοῦ δαίμονος, διοχετευομένην διὰ τοῦ βλέμματος τοῦ βασκαίνοντος εἰς ἀξιοθαύμαστα ἀντικείμενα ἢ ὄντα ἔμψυχα. Ὡς βασκαίνοντας θεωροῦσι κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἔχοντας ἡνωμένας τὰς ὀφρεῖς *σμιχταφροὖδιδες*. Καὶ τὰ μὲν βασκανθέντα ἄψυχα καταστρέφονται, τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ μαραίνονται, καὶ μάλιστα ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψις, ὅτι ἡ βασκανία ἔχει τὴν δύναμιν δένδρα νὰ ἐκριζώσῃ· τὰ δὲ ζῷα καὶ οἱ ἄνθρωποι ὡς τὰ φυτὰ μαραινόμενοι κυριεύονται ὑπὸ ἀθυμίας, ἐνίοτε ὑπὸ ἀδιαθεσίας ἀποληγούσης εἰς ἀσθένειαν μὴ θεραπευομένην ἕως οὗ κρυφίως ἀποκόψωσι τὸ ἄκρον τῆς ζώνης τοῦ δῆθεν βασκάναντος καὶ τὸ καύσωσιν ἐν θυμιατηρίῳ πρὸ τοῦ πάσχοντος, βάλλοντες συγχρόνως εἰς τὸ πῦρ τρία γαρύφαλλα· ἐὰν δὲ ταῦτα κροτήσωσι σημεῖον θεραπείας. Ἀποθαυμάζων τίς τινα πτύει αὐτὸν τρὶς εἰς τὸν τράχηλον λέγων *ἀλάβωτά του!* ἢ *ἀφθιάρμιστά του!* ἀνθ' οὗ οἱ ὀθωμανοὶ λέγουσι *μάχιαλλάχ* ὅπερ καὶ γράφουσιν ἐπὶ οἰκιῶν ἢ ἄλλων ἀξιοθαυμάστων ἀντικειμένων.

Ἐκτὸς τῶν προεκτεθέντων ἀπαγγέλλουσι κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον καὶ τὴν ἑξῆς γοητείαν τῆς βασκανίας:

«Εἰς τὤνομά σου Θέ μου κτλ. Ἐκίνησε ὁ ὀφθαλμός, ὁ ὀδυρμός, ὁ φταρμός, ὁ καταποντισμός, τσῆ κακῆς ὥρας τὸ γέννημα νὰ 'πάῃ ἀπάνω 'ς τὰ ὄρη 'ς τὰ βουνά, βουνὰ νὰ χαλάσῃ δένδρα νὰ ξερριζώσῃ, ἁλώνια νὰ ξεστραλικώσῃ, (2) βούγια (3) νὰ ξεζευλώσῃ, (4) ὀζὰ (5) νὰ ξετσαφαρώσῃ (6) καὶ τὸ μοναχογυιὸ νὰ θανατώσῃ. 'Σ τὴ στράτα τ' ἀπάντηξε Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος καὶ λέει του, ποῦ 'πάεις ὀφθαλμέ, ποῦ 'πάεις ὀδυρμέ, ποῦ 'πάεις καταποντισμέ, κακῆς ὥρας γέννημα; Δὲν τἄξερα Μιχαὴλ Ἀρχάγγελε πῶς ἤθελες νὰ μὲ ἐρωτήσῃς,

(1) Ἀργὰ—Αὔριον τὸ ἑσπέρας.
(2) Καταστρέφω τὰ στραλίκια, τὰ σύνορα.
(3) Βοῦς.
(4) Ἀφαιρῶν τὸν ζυγὸν ἀπὸ τοὺς ἀροτριῶντας βόας τοὺς ἀπομακρύνω.
(5) Ζῶα, ἰδίᾳ τὰ πρόβατα· οἱ δὲ βόες λέγονται ζευτικὰ ἐκ τοῦ ζευγνύω.
(6) Ἀφαιρῶ ἀπὸ τοῦ τραχήλου τῶν προβάτων τὰ τσάφαρα, τοὺς χαλκίνους κωδωνίσκους ἢ λέρια.

μὰ 'σὰν μ' ἐρώτησες λέω σου· 'πάω ἀπάνω 'ςτὰ ὄρη 'ςτὰ βουνά, βουνὰ νὰ χαλάσω, δένδρα νὰ ξερριζώσω, ἀλώνια νὰ ξεστραλικώσω, βούγια νὰ ξεζευλώσω, ὀζὰ νὰ ξετσαφαρώσω, καὶ τὸ μοναχογυιὸ νὰ θανατώσω καὶ ὅσα λειβάδια πέρασα τὰ ξέρανα. Ἄμε (1) κακῆς ὥρας γέννημα κάτω 'ςτὸ 'γιαλὸ 'ςτὸ περιγιάλι, ναὕρῃς ἀρκούδι καὶ κατσόχοιρο, ν' ἀρμέξῃς νὰ κάμῃς τυρὶ κι' ἀποτύρι νὰ φάῃς, νὰ χορτάσῃς. Καὶ ὅσοι τῶδανε ἐθαυμάξανε, καὶ ὅσοι φάγανε ἀποθάνανε. Ἀπὸ τ' Ἀδάμη ἔρχομαι 'ςτ' Ἀδάμη κατεβαίνω, τ' Ἀδάμη τ' ἅρματα κρατῶ κι' ὅπου τὰ 'γγίξω 'γιαίνω (2)».

Καλὴ καὶ κακὴ ὥρα. — Προληπτικῶς πιστεύουσι «καλὴν καὶ κακὴν ὥραν» ὡς φαίνεται ἐκ τῶν φράσεων *ἡ καλὴ ὥρα τὸ 'γροικᾶ* — *κακῆς ὥρας γέννημα*, ἐκ τοῦ χαιρετισμοῦ *ὥρα καλὴ* καὶ *ἡ ὥρα ἡ καλὴ* σύνηθες κατὰ τὴν ἔναρξιν πάσης ἐπιχειρήσεως, ἰδίᾳ πρὸς κυνηγοὺς ἀπερχομένους εἰς κυνηγεσίαν.

Καλὸς δαίμων — Ἐκ δὲ τῶν φράσεων *εἶμαι 'στὸν καλόν μου* ἢ *'στὸν καλόν μου ἄγγελον* ἐκ τῆς ἀπειλητικῆς *θὰ σὲ κάμω νὰ 'δῇς τ'ς Ἀγγέλους σου χαχαλιές*, (3) καθὼς καὶ ἐξ ἄλλης *εἶδα τ'ς Ἀγγέλους μου χαχαλιές*, στενοχωρίαν ὑπέρμετρον δηλούσης, ὑποθετέον ὅτι διακρίνονται δαίμονες οὐ μόνον τοῦ κακοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ καλοῦ, ἐπὶ τὸ εὐφημότερον ἄγγελοι προσαγορευόμενοι, ὅπως αἱ Νηρηΐδες διὰ τὸν αὐτὸν λόγον *Καλαῖς Νοικοκεράδες* καλοῦνται. Διὰ δὲ τῆς παροιμίας· *Ὅπου δὲ βολεῖ* (4) *τοῦ Διαόλου νὰ 'πάῃ ὁ ἴδιος στέλνει μιὰ γερόντισσα* πιστῶς εἰκονίζεται τῶν δαιμόνων τὸ πολυάσχολον καὶ κατὰ παρομοίωσιν τῶν γυναικῶν ἢ τῶν γραιδίων ἡ πολυμηχανία.

Ἀδερφοδιώχτης. Κακῆς ὥρας γεννήματα θεωροῦσι καὶ τοὺς ἔχοντας τὸν *ἀδερφοδιώχτην*, παρ' οἷς διακρίνουσιν ἐκ γενετῆς μικρὸν μελανωπὸν στίγμα κατὰ μέσον τοῦ μετώπου. Οἱ μετ' αὐτοὺς γεννώμενοι ἀδελφοὶ ἀποθνήσκουσι πάντες εἰς τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, διὸ αἱ μητέρες προσκαλοῦσι τοὺς *διαβαστάδες* ὅπως καύσωσι τὸ στίγμα ἐκεῖνο. Διὰ νὰ ἐπιζήσωσι δὲ τὰ ἑαυτῶν τέκνα ἅμα ὡς γεννηθῶ-

(1) Ὕπαγε.
(2) Θεραπεύω.
(3) Ὅσον χωρεῖ τὸ κοῖλον ὁλοκλήρου τῆς χειρός, τὸ ὁποῖον καὶ χοῦφτα λέγεται.
(4) Δὲν μοῦ βολεῖ = Δὲν εὐκαιρῶ.

σιν ἐγκαταλείπουσιν αὐτὰ εἰς σωρὸν κόπρων, εἶτα παρουσιάζεται ξένος τις, παραλαμβάνει τὸ βρέφος καὶ τὸ πωλεῖ δῆθεν εἰς τὴν μητέρα ἀντὶ εὐτελοῦς ἀργυρίου, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνῃ εἰς αὐτὴν κατὰ μῆνα πέντε ἢ δέκα παράδες μέχρι τῆς ἀπογαλακτίσεως. Κατὰ τὸ διάστημα ἑνὸς ἔτους ἐξακολουθεῖ ὁ πωλητὴς νὰ χορηγῇ τὰ εἰς τὸ βρέφος ἀναγκαιοῦντα ἐνδύματα· ἅμα δὲ τοῦτο ἀρχίσῃ νὰ ψελλίζῃ λέξεις πυρώνουσι κλίβανον καὶ πρὸ τῆς πυρᾶς ἐκφοβίζουσιν αὐτὸ ὅτι θὰ τὸ καύσωσιν ἐὰν δὲν ὁμολογήσῃ τίνα ἀγαπᾷ πλειότερον *τὰ νινάκια* ἢ *τὸν ἀδελφοδιώκτην*; καὶ εἰ μὲν ἀπαντήσῃ *τὰ νινάκια*, σημεῖον ἐκλείψεως τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ τοὐναντίον σιωπήσῃ, τότε ἡ μήτηρ ζητεῖ ἀργυροῦν νόμισμα ἀπὸ τεσσαράκοντα *μονοστέφαναις*· διὰ τοῦ συναχθέντος ἀργυρίου κατασκευάζεται σταυρὸς δι' ὡρισμένων τεσσαράκοντα σφυρηλασιῶν, ἁγιάζεται εἰς τεσσαράκοντα λειτουργίας καὶ ἀναρτᾶται εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ παιδὸς ὡς ἱερὸν *φυλακτήριον*.

Στοιχειά. — Μεταξὺ τῶν ἀκαθάρτων ἀλλ' ἧττον ἐπιβλαβῶν πνευμάτων κατατάσσονται καὶ τὰ *στοιχειὰ* διαιρούμενα εἰς δύο κατηγορίας· ἤτοι «στοιχειὰ τῶν οἰκιῶν»· διότι πιστεύουσιν ὅτι πᾶσαν οἰκίαν ἔχει ὑπὸ τὴν προστασίαν του ζῷον οἱονδήποτε καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀσώματος ὄφις ἄγρυπνος, ὅστις ἐξορκιζόμενος γίνεται πάραυτα πρόξενος τῆς καταστροφῆς τοῦ οἴκου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ· καὶ «στοιχειὰ τῶν θησαυρῶν» ὅπερ φαντάζονται ὡς ἀράπηδες, ὀρθίους, γυμνούς, μὲ σπινθηροβολοῦντας ὀφθαλμούς, καὶ σιδηρᾶ ῥόπαλα εἰς τὰς χεῖρας, ἀγρύπνους φύλακας κεκρυμμένων θησαυρῶν, οὓς καλοῦσι θὸς *στοιχειωμένο*. Εἰς τοὺς ἐγχωρίους μύθους ἀναφέρονται ὡς φρουροὶ τοιούτων θησαυρῶν εἰς ὑπόγεια σπήλαια κατόπιν τεσσαράκοντα σιδηρῶν πυλῶν, τὰς ὁποίας δὲν δύναταί τις νὰ παραβιάσῃ ἄνευ προηγουμένης θυσίας ἀνθρωπίνου αἵματος. Ἐκ τούτου καθιερώθη τὸ *ἐστοίχειωσε*, ἐπὶ τῶν διαρκῶς καὶ ἀκλονήτως ἐγκαθισταμένων εἴς τι μέρος, καθὼς καὶ τὸ *ἐπῆγε κ' ἐστοίχειωσεν*, ἐπὶ τῶν βραδυνόντων πανελθεῖν ἔνθεν μετέβησαν ἐπὶ ταχείᾳ ἐπανόδῳ. Προκειμένου δὲ περὶ θησαυρῶν σημειωτέον, ὅτι ὁ ὀνειρευόμενος τοιοῦτον ὀφείλει νὰ τηρήσῃ ἄκραν μυστικότητα, καθόσον ἄλλως ὁ θησαυρὸς μετατρέπεται εἰς ἄνθρακας εἴτε εἰς . . . . Τὰ δ' ἐπὶ τῶν χειρῶν σχηματιζόμενα κρόκαια ἀνεξίτηλα στίγματα ἀποδίδουσιν εἰς τὸ ὅτι ὁ φέρων αὐτὰ κοιμήθη ἐν ἀγνοίᾳ εἰς τόπον *στοιχειωμένον*.

Εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν στοιχειῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν διάπραξιν μεγάλων ἁμαρτημάτων ἀφ' ἑτέρου ἀποδίδονται καὶ τὰ αἴτια τῶν ἐρημώσεων ἢ καταποντισμοῦ χωρίων καὶ πόλεων ὁλοκλήρων. Διηγοῦνται δέ, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφερομένη πόλις Κόριον, παρά τινι λίμνην ἢ ἐν αὐτῇ τῇ λίμνῃ τοῦ Κουρνᾶ, (1) ἔχουσα καὶ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς Κορησίας καὶ Κόρης καλουμένης, κατεποντίσθη ἕνεκα τῶν μεγάλων ἁμαρτημάτων, ἅπερ κατὰ καιροὺς οἱ κάτοικοι αὐτῆς διέπραξαν· διὸ ἔκτοτε κατέστη ἡ λίμνη ἐκείνη ἀπύθμενος. Τὰ αὐτὰ πρεσβεύουσι καὶ περὶ τῆς Δυτικῆς Μινώας (2).

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΣΥΛΛΕΓΕΙΣΑΙ ΥΠΟ

Σ. ΚΑΡΑΒΙΤΟΥ.

1.

Τῆς Παναγιᾶς τὸ πόδι.

(Φιλιατρὰ Τριφυλίας).

Εἰς τὴ θέσι Στόμνιο 'ς ἕνα πωρὶ ἀπάνου, ποῦ τὸ βαροῦν τὰ κύματα, φαίνεται ἕνα ἀχνάρι μουλαριοῦ· εἶναι τοῦ μουλαριοῦ τῆς Παναγίας. Μιὰ φορά, 'πᾶνε πολλὰ χρόνια, ἔκανε τόση φουρτοῦνα, ποῦ καὶ τὰ ψάρια ἀκόμα ἐπεταγόντανε ὄξω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἕνα καράβι ἐκόντευε νὰ πέσῃ ἔξω καὶ νὰ γίνῃ τρίψαλα ἀπάνου 'ς τὰ τροχείλια. Τότε ὁ καπετάνιος καὶ οἱ ναύταις ποῦ ἦσαν καλοὶ χριστιανοί. ὄχι σὰν κ' ἐμᾶς τώρα, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους μὲ πίστι, καὶ εἶπανε— «Βοήθα, Παναγιά μου» : καὶ ἡ Παναγία ποῦ ἤτανε ἐκεῖ κοντὰ κα-

(1) Μία μόνη λίμνη ὑπάρχει ἐν Κρήτῃ ἡ τοῦ Κουρνᾶ μίαν περίπου ὥραν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ κόλπου Ἁλμυροῦ, ἔχουσα πεντακοσίων βημάτων περιφέρειαν.

(2) Μινώα ἡ Δυτικὴ ἔκειτο εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Ἀμφιμαλλικοῦ Κόλπου ἢ Κόλπου τῆς Σούδας ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα, ἔνθα ὁ ἀπύθμενος λιμενίσκος.

βάλλα 'ςτὸ μουλάρι της, έζύγωσε καὶ ἔρρηξε τρία χαλικάκια 'ςτὴ θάλασσα, καὶ εὐτὺς ἡ θάλασσα ἔγινε λάδι λαπάντε, καὶ τὸ καράβι ἐγλύτωσε. Καὶ ἀπὸ τότε φαίνεται τἀχνάρι τοῦ μουλαριοῦ τῆς Παναγιᾶς ἀπάνου 'ς ἐκεῖνο τὸ πωρί.

2.

Τὰ Καναλάκια.

(Φιλιατρά).

Στὸ ποτάμι 'ςτὴ θέσι Καναλάκια τὴ νύχτα καὶ κάθε καλοκαίρι τὸ μεσημέρι ἀκούγουνται βιολιά, ταβούλια καὶ ἄλλ' ἄργανα. Εἶναι ἡ Ἀνεράιδες ποῦ γλεντᾶνε. Μιὰ 'μέρα δυὸ συννυφάδες ἐπλένανε, καὶ μέσ' 'ςτὸ δειλινὸ ἐσώσανε τὸ πλύσιμο. Ἐμαζώξανε τὰ σκουτιά τους ποῦ τὰ εἶχανε ἁπλωμένα ἀπάνου 'ςτὰ κλαριὰ γιὰ νὰ στεγνώξουνε, τὰ ἐφόρτωσαν ἀπάνου 'ς τἄλογο, κ' ἐτραβήξανε ἴσα γιὰ τὴ χώρα. 'Σ τὸ δρόμο ἐθυμήθηκε ἡ μία, ποῦ ἔκανε καὶ τὴ μαμμή, ὅτι ἐλησμόνησε μιὰ μπαλιὰ ἀπάνου 'σὲ μιὰ λυγιά, κ' ἐγύρισε νὰ τὴν πάρῃ. Τὴν πῆρε τὴ μπαλιά. κ' ἐτράβηξε νὰ φύγῃ, ποῦ ἀκούει κουβέντες 'πίσω της. Γυρίζει καὶ τί νὰ ἰδῇ! δυὸ νεράιδες πῶλαμπε οὔλη ἡ ρεμματιά· ἡ μία ἔρρηχνε νερὸ τῆς ἄλλης γιὰ νὰ λουστῇ, ποῦ εἶχε τὰ μαλλιά της ξέπλεγα, καὶ τῆς ἐσκέπαζαν οὔλαις τοῖς πλάταις· ἐκείνη ποῦ ἐλουζότανε λέει τῆς ἀλληνῆς. — « Μωρὴ Χρυσαυγή, ρῆξέ μου νερὸ γλήγορα νάβγοῦν οἱ σαπουνάδες, μὴ μᾶς 'φύγῃ ἡ τσάτσα μαμμή, καὶ τότε πῶς θὰ γεννήσω; » τῆς ἔρρηξε νερό, καὶ τῆς ἐπέσανε καὶ οἱ δύο 'ςτὰ κοντά· ἐκείνη ἡ κακομοίρα τί νὰ κάμῃ; τὸ βάνει 'ςτὰ πόδια καταπάνου τὸν ἀνήφορο, 'π' οὔτε σκυλὶ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν φτάσῃ· ἀλλὰ οἱ ἀνεράιδες θὰ τὴ φτάνανε, ἂν δὲν ἤξερε τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας ἀπ' ὄξω, καὶ δὲν τοῖς ἐξώρκιζε μὲ τὸ « Ἄγγελος πρωτοστάτης ». — « Ἄιντε, καιμένη, τῆς εἶπανε τότες οἱ Ἀνεράιδες, ἔχε χάρι ποῦ ἤξερες τῆς Παναγίας τοὺς χαιρετισμούς . . . . » Κ' ἔτσι ἐγλύτωσε.

3.

Τὰ Καναλάκια.

(Φιλιατρά).

Εἰς τὴν αὐτὴ θέσι μιὰ φορὰ ἐπήαινε μιὰ μικρομάννα κ' εἶχε κρε-

μάση ἀπό 'να πλάτανο τὴ νάκα μὲ τὸ παιδί της, ποῦ ἦτανε 'σὰν τὰ κρύα νερά. Ἀλλὰ οἱ ἀνεράιδες τῆς τὸ κλέψανε, καὶ τῆς ἔβαλαν 'ςτὴ νάκα ἕνα ἄλλο κατσιμουδιασμένο, γογάρικο, κατσομαλλιασμένο 'π' οὔλο ἐνιαούριζε. Καὶ ἀπὸ τότε καμμιὰ καλὴ μάννα δὲν παίρνει τὸ παιδί της (ἂν εἶναι μάλιστα βυζαστουρίδι) κοντά της, ὅσαις φοραῖς τυχαίνει νὰ 'πάῃ 'ς τὸ ποτάμι.

4.

Τὰ σμερδάκια.

(Φιλιατρά).

Κοντὰ 'ςτὴ ῥίζα τοῦ βουνοῦ ποῦ λέγεται Ἅγιο-Λιᾶς εἶναι ἕνα χάρκανο, ποῦ τραβάει κάτου βαθειά, ποῦ δὲ βρίσκει τὴν ἄκρη του κανείς. Ἐκεῖ λοιπὸν εἶναι ἡ φωλιὰ τοῦ σμερδακιῶνε. Ἕνα κοντόβραδο, μέσ' 'ςτὸ σούρουπο, ἕνας ζευγολάτης βλέπει τὸ βόιδι του νὰ σέρνεται κατὰ τὸ χάρκανο, 'σὰν νὰ τὸ τραβάγανε ἀπὸ τὰ κέρατα. Πηλαλάει ὁ καλός σου κι' ἁρπάχνει τὴ νωρὰ τοῦ βοιδιοῦ του. Ἀλλὰ 'σὰν εἶδε πῶς ἐσουρνότανε κ' ἐκεῖνος μαζὶ μὲ τὸ βόιδι ἐξαπόλυκε τὴ νωρὰ ποῦ βαστοῦσε, κ' ἐτραβήχτηκε ἐκείθενε κάνοντα τὸ σταυρό του. Τὸ βόιδι ἔπεσε μέσ' 'ςτὸ χάρκανο μουγκρίζοντα. Τότε ἐκατάλαβε δὰ καὶ ὁ ζευγολάτης ὅτι τὸ βόιδι τοῦ τὸ τραβήξανε τὰ σμερδάκια, γιατὶ ἀπόκοντα εἶδε σπίθες καὶ φωτιά, λαμπάδες-λαμπάδες, νὰ βγαίνουνε ἀπὸ τὴν τρούπα τοῦ χάρκανου. Ἔφυγε κάνοντα τὸ σταυρό του καὶ λέγοντα «Μήστητι μου Κύριε,». Ἀλλὰ ἐσκιάχτηκε τόσο πολύ, ὥστε ποῦ ἔκοψε τὸ αἷμά του, καὶ ἔγεινε οὖλο ὄμπυο· καὶ ἀπὸ τότε πλιὰ δὲν εἶδε τὴν ὑγειά του.

5.

Τὸ τουρκικὸ λητρουβειό.

(Γαργαλιάνοι).

Τὸ τούρκικο λητρουβειό, (δὲν ὑπάρχει τώρα) πολλαῖς φοραῖς ἀκουγότανε τὴ νύχτα νὰ γυρίζῃ μοναχό του. Σὲ τοῦτο τὸ λητρουβειὸ ἕνας λητρουβάρης ἐξεράθηκε ἀπὸ τὸ φόβο του, γιατὶ ὅταν ἐπῆγε νὰ

συγυρίση τἄλογό του εὑρῆκε μέσ' 'στοῦ ἄχερου τὴ σκάφη 'ξαπλωμένον ἕναν ἀράπη μὲ τὴ ματσοῦκά του καὶ μὲ τὴ τσιμποῦκά του ἀναμμένη.

6.

Ἡ λάμνα.

(Κυπαρισσία καὶ ἀλλαχοῦ).

Ἑνὸς ἀγωγιάτη ἡ γυναῖκα (Λάμπω τὴν ἔλεγαν) εἶχε χάση τέσσερα παιδιά της ἅμα ἐπάταγαν 'ς τὰ τρία τέσσερα χρόνια· ἀπὸ βραδὺς τὰ ἐκοίμιζε καλά, καὶ τὴν αὐγὴ τὰ εὕρισκε σκασμένα 'ςτὸ στρῶμά τους. Τῆς τά πνιγε μιὰ λάμνα, καὶ νὰ πῶς τὸ κατάλαβε. 'Σ ἕνα ταξεῖδι τοῦ ἀντρός της ἐσκιαζότανε νὰ κοιμηθῇ μοναχή της, καὶ γιὰ τοῦτο ἐκάλεσε μιὰ γειτόνισσά της νὰ τῆς κάμη συντροφιά. Εἶχε τότε ἕνα παιδὶ 'ςτὴν κούνια, κι' ἄλλο 'ςτὴν κοιλιά. Ἡ γειτόνισσά της ἐλαφροκοιμότανε, καὶ μυῖγα νὰ πέρναγε τὴν ἄκουγε 'ςτὸν ὕπνο της· μέσ' 'ςτὰ μεσάνυχτα τὸ λοιπὸν ἀκούει κρίκ! τὴ πόρτα, καὶ βλέπει νὰ 'μπαίνη μιὰ ἀσπροφόρα 'ψηλὴ καὶ νὰ 'πηγαίνη ἴσα 'ςτὸ σκαφίδι τοῦ παιδιοῦ· ἡ γειτόνισσα τότε φωνάζει τῆς μάννας τοῦ παιδιοῦ σιγαχτὰ—σιγαχτά: «Μωρὴ Λάμπω!.. Λάμπω.» 'Σ τὴ φωνὴ ἐτούτης γυρίζει ἡ Λάμνα σιγὰ—σιγὰ καὶ φεύγει. Πριχοῦ 'βγῇ ὅμως ἀπὸ τὴ πόρτα γυρίζει καταφαρμακωμένη καὶ λέει τῆς Λάμπως ποῦ εἶχε ξυπνήση ἀπὸ τοῖς φωναῖς τῆς γειτόνισσάς της: — «Ἄιντε, καιμένη! ἔχει χάρι εὐτουνῆς (καὶ ἔδειξε τὴ γειτόνισσα) εἰδεμὴ οὔτε ἐκεῖνο ποῦ ἔχεις 'ςτὸ σκαφίδι θὰ γλύτωνες, οὔτε κ' εὐτοῦνο ποῦ ἔχεις 'ςτὴν κοιλιά!».

7.

Οἱ Χαλαζονέτικοι μῦλοι.

(Χαλαζόνι, χωρίον Τριφυλίας).

Μακρυὰ ἀπὸ τοὺς μύλους τούτους! Ἕνας μυλωνᾶς (Θωμᾶς Κόνιαρης), δὲν 'πᾶνε πολλὰ χρόνια ποῦ ἀκούσατε τί ἔπαθε. Μιὰ ἡμέρα τοῦ παρουσιάζεται ἕνας Ὀβραῖος ἔμπορας, καὶ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ ὁ ἴδιος ὁ τρισκατάρατος, (Χριστὸς κοντά σας), καὶ τοῦ τάζει ἀχτί-

μητο πλοῦτος ἅμα τρία χρόνια δὲν 'πάῃ 'ςτὴν 'Εκκλησιὰ καὶ δὲν κάμῃ τὸ σταυρό του. 'Ο μυλωνᾶς ἐδέχτηκε. 'Αλλὰ προτοῦ νὰ περάσουνε τὰ τρία χρόνια ἕνας μπάρμπας του τὸν ἔννοιωσε, καὶ μὲ τὰ πολλὰ ἀπάνου, καὶ μὲ τὰ πολλὰ κάτου τὸν κατάηφερε νὰ 'πᾶνε 'ςτὴν ἐκκλησία. Ἅμα ἔφτασαν 'ςτὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς, τοῦ μυλωνᾶ τοῦ φάνηκε πῶς κάποιος τὸν ἐσπαλιάρισε· γυρίζει, κυττάει δὲ βλέπει κανένα. Ἔκαμε τὸ σταυρό του κ' ἐμπῆκε 'ςτὴν ἐκκλησιά. Ἅμα τελείωσε ἡ λειτουργία κ' ἐβγῆκε, τοῦ φάνηκε καὶ τῶρα πῶς κάποιος τὸν σπαλιάρισε καὶ δυνατώτερα μάλιστα. Τὰ χρειάστηκε ὁ ἄνθρωπος κι' ἄρχισε τὰ κλάιματα 'σὰ μικρὸ παιδί.

'Ο κακομοίρης! σὲ κᾶνα δυὸ — τρεῖς ἡμέραις εὑρέθηκε πνιμένος μέσα σὲ μιὰ σπηλιά, καὶ τὸ κορμί του ἦτανε καταμελανιασμένο σὰν πισσωμένο!

8.

Γιατὶ γκαρίζει ὁ γάϊδαρος.

(Χωρία Ζακύνθου).

'Ο Διάβολος οὔτε τὸ φτωχὸ τὸ γάιδαρο δὲν ἀφίνει ἀπείραγο. Τρεῖς τέσσερες φοραῖς τὴν ἡμέρα 'πααίνει καὶ τοῦ λέει 'ςτ' αὐτί: «ἐψοφήσανε οὔλαις οἱ γαιδάραις!» 'Ο γάιδαρος τὸν ἀφιδεύεται καὶ βάνει τὰ κλάιματα 'σὰ γάιδαρος: «ΓΚΑά! ΓΚΑά! ΓΚΑά!». 'Σ τὰ τελευταῖα ὁ Διάολος γιὰ νὰν τὸν κογιονάρῃ πιότερο τοῦ λέει: «Σώπα, ουρέ, κ' ἔμεινε καὶ μία γιὰ σέ». Καὶ ὁ γάιδαρος παύει τὰ κλάιματα τότες καὶ ἀρχίζει νὰ ῥωτάῃ: «Ἀμ ποῦ; Ἀμ' ποῦ; Ἀμ' ποῦ;»

9.

'Ο 'Αγρίλης (1).

(Τριφυλία).

'Σ τὴ θέσι 'Αγρίλη ἦταν τὸν παλαιὸ καιρὸ μιὰ καλὴ πολιτεία. 'Αλλὰ μὲ τὸ νὰ ἔρχουνται κάθε τόσο Μπαρμπαρέζοι κι' 'Αλτζερῖνοι

(1) 'Απαράλλακτοι ταύτῃ παραδόσεις φέρονται καὶ περί τινων ἄλλων θέσεων τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας, ἀλλ' ἴχνη ἀρχαίας οἰκήσεως εὕρηνται μόνον ἐν τῇ θέσει 'Αγρίλη, ἥτις παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένη καλύπτεται νῦν ὑπὸ ἁδρᾶς φυτείας σταφιδαμπέλων.

καὶ νὰ τὴν κουρσεύουν, καὶ νὰ παίρνουν σκλάβους ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, ἀναγκάστηκαν οἱ κάτοικοι νἀποτραβηχτοῦν βαθύτερα 'ςτὴ στεριὰ κ' ἔτσι λίγο — λίγο ἐρήμωσε κ' ἡ πολιτεία τούτη.

10.

Ὁ μυλωνᾶς καὶ τὰ Λυκοκάντζαρα

(Τριφυλία).

'Σ τῆς Τουρκιᾶς τὸν καιρό, τοῦ Χριστοῦ ἀνήμερα, ἕνας μυλωνᾶς, 'σὰν τὸν Ἀρριδᾶ νὰ εἰποῦμε, ἐσηκώθηκε ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα γιὰ νὰ ψήσῃ τὴ γουρνοποῦλά του, ποῦ εἶχε μαδημένη ἀπὸ βραδύς. Ἄναψε τὴ φωτιά, ἀλάτισε τὴ γουρνοποῦλα, καὶ 'σὰν τὴν ἐσούγλισε, ἐκάθησεν ἀνύποφτα καὶ τὴν ἐγύριζε. Ἄξαφνα τοῦ παρουσιάζεται ἕνας Λυκοκάντζαρος! γδυμνοκώλης καθὼς ἦτανε εἶχε περάσῃ ἀπὸ τὴν τροῦπα ποῦ ἔβγαινε τὸ νερὸ τῆς δέσης· ἐκράτειγε 'ςτὸ χέρι του μιὰ βεργίτσα, καὶ 'ς τὴν ἄκρη τῆς βεργίτσας εἶχε 'μπηγμένον ἕνα σφαρδακλάκι. Τί τὸν θέλεις τὸ μυλωνᾶ· τὰ χρειάστηκε γιὰ καλά· οὔτε τὸ σταυρό του δὲν ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ κάμῃ. — « Πῶς σὲ λένε μπάλμπα; » τοῦ λέει· (γιατὶ τέτοια 'πωρικὰ ποῦ εἶναι, μαθές, τὰ λυκοκάντζαρα ψευδίζουν κι' ὅλα). Τί τοῦ σκαρφίστηκε τοῦ μυλωνᾶ, καὶ τοῦ λέει: — « Ἀτός μου, μὲ λένε. — Ἀ, μπάλπ' ἀτέ μου, ὡλαῖο ὄνομα ἔχεις· δὲ μοῦ τ' ἀλείφεις καὶ μένα; » Καὶ ἔτσι λέγοντας, ἐζύγωνε τὸ σφαρδακλάκι, καὶ τὸν ἄλειφε ἀπάνου 'ςτὴ γουρνοποῦλα, καὶ τὸν ἔγλυφε. Καὶ πάλι: — « μπάλμπα ἀτέ μου, ἄλειφ' τό μου καὶ μένα· » καὶ τὰ ἴδια, ἄλειφε τὸ σφαρδακλάκι 'ςτὴ γουρνοποῦλα, καὶ τὸν ἔγλυφε.

Εἰσὶ δὲ τὰ ἴχνη ταῦτα πλίνθοι ὀπταί, τάφοι, πίθοι καὶ πολλαὶ ἐπιτυμβίοι πλάκες, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐκταφέντα ὑπὸ φυτουργῶν· οἱ τάφοι φαίνονται ὀρωρυγμένοι ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, αἱ δὲ ὀλίγαι πλάκες ἃς ἐπρόφθασα νὰ ἴδω ἦσαν ἁπλαῖ, ἀνεπίγραφοι, καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν ἔφερον ἄτεχνον ἀπείκασμα σταυροῦ.

Σχετικὸν δὲ τῇ παραδόσει περιεσώθη ἔτι μέχρις ἡμῶν καὶ τὸ κατωτέρω ᾀσμάτιον·

Γιὰ χορεῦτε, κορασίδες, — καὶ πηδᾶτε, παλληκάρια,
Ὥστε νἄβγῃ τὸ φεγγάρι, — τὰ λεβέτια 'ςτὸ κεφάλι,
Τὸ παιδὶ 'ςτὴν ἀμασκάλη, — . . . .

Τινὲς τῶν πρεσβυτέρων, οὓς ἔτυχε νὰ ἐρωτήσω περὶ τοῦ ᾀσματίου τούτου μοὶ ἀπήντησαν ὅτι ᾔδετο ὡς ὑπόρχημα ὑπὸ τῶν αἰχμαλωτιζομένων ὑπὸ τῶν πειρατῶν, οἵτινες βίᾳ ἠνάγκαζον αὐτοὺν νὰ χορεύωσιν πρὶν τοὺς ῥίψωσι εἰς τὰς λέμβους των.

Ὁ μυλωνᾶς ὑπομόνεψε, ὑπομόνεψε, ἀλλὰ 'ςτὸ 'στερνό, ποῦ κόντευε νὰ ψηθῇ κ' ἡ γουρνοποῦλα, τὴ σηκώνει, καὶ τοῦ δίνει μιὰ 'ςτὰ μοῦτρα τοῦ καλοῦ σου τοῦ λυκοκάντζαρου, ποῦ καθὼς ἐζεμάταγε, τὸν ἔκαμε τῆς κακῆς δεομένης. Βάνει ταῖς φωναῖς ὁ λυκοκάντζαρος: — «Τλεχᾶτε, ἀδέλφια! σῶστέ με ἀδέλφια! Κάηκα, κάηκα!» Ἀλλ' ἴσα μὲ ποῦ νάρθοῦν *τἀδέλφια*, προφτάνει ὁ μυλωνᾶς, καὶ μαζὶ μὲ τὴ γουρνοποῦλα, φορτώνει τὰ δυὸ σακκιὰ τάλεύρι ἀπάνου 'ς τὸ μουλάρι του· κάθεται 'ςτὴ μέση κ' ἐκεῖνος, καὶ 'σὰν ἐκουκουλώθηκε μ' ἕνα σάϊσμα καλά, βαρεῖ καὶ φεύγει.

Δὲν περνάει ὥρα πολλή, ποῦ τριγυρίζουν οἱ ἄλλοι λυκοκάντζαροι τάδέρφι τους τὸ καϋμένο, καὶ ἀρχίζουν νὰ ρωτᾶνε: — «Ποιὸς σ' ἔκαψε βλέ; βλέ, ποιὸς σ' ἔκαψε; — Μ' ἔκαψε ὁ Ἀτός μου, μ' ἔκαψε ὁ Ἀτός μου. — Βλέ, τί λές; πῶς ἔκαμες κ' ἐκάηκες ἀτός σου; Στραβὸς ἤσουνε, ἢ μεθυσμένος, κ' ἐδιάκες κ' ἔπεσες ἀπάνου 'ςτὴ 'θράκα; — Ὄχι! δὲν ἐκάηκα ἀτός μου, ἀλλὰ μ' ἔκαψε ὁ Ἀτός μου, μ' ἔκαψε ὁ Ἀτός μου! — Τί θὰ εἰπῇ δὲν ἐκάηκες ἀτός σου, ἀλλὰ σ' ἔκαψ' ὁ ἀτός σου; βλέ, μὴ λάχῃ καὶ εἶσαι μεθυσμένος;» Κι' ἀρχίσανε τὰ γέλοια, κι' ἄλλος ἔλεγε τὸ κοντό του, κι' ἄλλος ἔλεγε τὸ μακρύ του, κι' ἄλλος τὸν ἐπείραζε ἀπὸ δῶθε, κι' ἄλλος τὸν ἐπείραζ' ἀπὸ κεῖθε.

Ἀπὸ τὰ πολλά, σὰν τὸν 'πήρανε καὶ 'ςτὸ περιγέλοιο, τοὺς εἶπε ὅτι τὸν ἔκαψε μὲ τὴ γουρνοποῦλα ὁ μπάρμπα-Ἀτός μου, ὁ μυλωνᾶς, ποῦ ἐφόρτωσε καὶ ἔφυγε. — «Βρέ, τὸν κερατά! τρεχᾶτε νὰ τὸν φτάσουμε,» λένε καὶ τρέχουν. Πᾶνε, φτάνουν τὸ μουλάρι· ἀρχίσανε νὰ λένε ἀναμεταξύ τους: (ὁ μυλωνᾶς, κρυμμένος ἀποκάτου ἀπὸ τὸ σάϊσμα, τ' ἄκουγε, κ' ἐχτύπαγαν τὰ φυλλοκάρδια του 'σὰν τοῦ λαγοῦ, γιατὶ ἕνας νάκανε ἔτσι τὸ σάϊσμα, ὢπ! τσάργα μας! — «Ἔ τῶνα πλευλό, ἔ καὶ τἄλλο· ἔ καὶ τὸ ἐπανωγόμι. Πίσω εἶν' ὁ γιντίς, 'ςτὴ χούλχουλη κλυμμένος!»

Γυρίζουν 'πίσω 'ςτὸ μύλο. Κυττᾶνε δεξιά, ἀριστερά, ἀπάνου, κάτου, 'ςτὴ χούρχουρη τοῦ μύλου, δὲν τὸν 'βρίσκουνε. «Ἁ! τὸν κερατᾶ, 'ςτὸ μουλάρι του θὰ εἶναι, τρεχᾶτε νὰ τὸν φτάσουμε.» Λένε καὶ τρέχουν. 'Σὰν ἐφτάσανε τὸ μουλάρι, ἀρχίζουν πάλε τὰ ἴδια· — «Ἔ τῶνα πλευλό, ἔ καὶ τἄλλο· ἔ καὶ τὸ 'παναγόμι. Πίσω εἶν' ὁ γιντίς, 'ςτὴ χούλχουλη κλυμμένος!».

Καὶ γυρίζουν 'πίσω 'ςτὸ μύλο. Νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, ἴσα μὲ

ποῦ νὰ φτάσῃ ὁ μυλωνᾶς 'ςτὸ χωριό, οἱ λυκοκάντζαροι ἐπήγανε 'ςτὸ μουλάρι, κ' ἐγύρισαν 'ςτὸ μύλο, τρεῖς — τέσσερες φοραῖς. Μέσ' 'ςτὸ χωριὸ ἀπ' ὄξω — ἄρχιζε νὰ χαράζῃ μάλιστα — τὸν ἔφτασαν τὴν τελευταία φορὰ τὸ μυλωνᾶ. Τὰ λυκοκάντζαρα τὸν εἶδανε, γιατ' εἶχε ξεκουκουλωθῇ μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἐζύγωσε 'ςτὴ χώρα. Τί νὰ κάμῃ τότε; Μπρὸς γκρεμός, καὶ 'πίσω τράφος. 'Εβάρειγε τὸ μουλάρι, ἀλλ' ἐκεῖνο παραφορτωμένο καθὼς ἤτανε, δὲν 'μπόρειγε νὰ τρέξῃ. Νὰ ξεκαβαλλίκῃ, καὶ νὰ τὸ βάλλῃ 'ςτὰ πόδια; Ἤτανε 'μουδιασμένας ἀπὸ τὴν καβάλλα. Τὰ λυκοκάντζαρα ἐρχόντανε βουή! Σὰν εἶδε πλειὰ πῶς τὸ πρᾶμμα δὲν ἔπαιρνεν ἄλλον ἀφορεσμό, βάνει ταῖς φωναῖς μὲ οὖλά του τὰ δυνατά: «Τρεχᾶτε, γειτόνοι, μὲ τὰ δέντρινα δαυλιά, γιὰ νὰ μὲ γλυτώσετε ἀπὸ τὰ λυκοκάντζαρα! Τρεχᾶτε, γειτόνοι, μὲ τὰ δέντρινα δαυλιά» Καθὼς ἀκοῦνε ἔτσι οἱ γειτόνοι ἀρπάχνουν δένδρινα δαυλιά, καὶ πετάγουνται. Ἅμα τοὺς εἶδανε τὰ λυκοκάντζαρα, μπούφ! τὸ κάνουνε, κ' ἐγίνηκαν μπουχός, κι' ὅποιον ηὗρεν — ηὗρεν πιάσ' τον καὶ καβάλλα τον. Ἔτσι ἐγλύτωσε ὁ μυλωνᾶς, καὶ τὰ παράσταινε 'σὲ πολλοὺς πολλαῖς φοραῖς. 'Εγὼ μονάχα δὲν τὸν εἶδα νὰ τὸν ρωτήσω, καὶ δὲν εἰξέρω ἂν ἀλήθεια σᾶς λέου, ἢ ψέμματα.

11.

Τὰ Λυκοκάντζαρα καὶ ἡ μαμμή.

(Τριφυλία)

Μιὰ νύχτα, δυὸ-τρεῖς ἡμέραις 'πᾶν ν' ἁγιαστοῦν τὰ νερά, ἐβροντήξανε τὴν τράππα τῆς γρηα-Βακκαβίνας, ποῦ ἔκανε τὴ μαμμή. Εὐτούνη συνειθισμένη, βλέπεις, ποῦ συχνὰ τῆς 'μιλάγανε γιὰ γένναις, χωρὶς νὰ ρωτήσῃ, ἢ νὰ κυττάξῃ ἀπὸ τὸ παραθύρι ποιὸς ἦταν ποῦ τῆς βρόντηξε τὴν τράππα, πιάνει καὶ διπλώνεται μὲ τὸ μαντηλλό 'της, καὶ κατεβαίνει κάτου 'ςτὸ δρόμο. Κυττάει δὲ βλέπει κανένα. Λέει: — «τί νὰ ἤτανε; ἐγὼ ἄνθρωπο δὲν βλέπω», ποῦ νά σου! καὶ τὴν τριγυρίζανε τρεῖς λυκοκάντζαροι, κρατῶντας κ' ἕνα γάιδαρο, μὲ συμπάθειο. Τὰ χρειάστηκε ἡ μαμμή, μὰ τί νὰ κάμῃ; ἂς ἔκανε κι' ἀλλιῶς. Οἱ λυκοκάντζαροι τῆς εἶπανε: — «Καβάλλα, κυρὰ μάννα, καὶ μὴ φωνάζῃς γιατὶ ἀλλοίμονο ἀπὸ σένα! τράβα χωρὶς νὰ

'βγάλης τσιμουτςά!» Ἡ μαμμὴ ἐκαβάλληκε. Πᾶνε, 'πᾶνε, φτάνουνε 'ς ἕνα γιοφυράκι· ἀποκάτου 'ςτὴν καμάρα του ἐκοιλοπόναγε μιὰ λυκοκαντζαρίνα. Σκοτάδια ἐκεῖ. — «Ἔλα, κυρὰ-μάννα, τῆς εἴπανε· ξαπέζεψε κι' ἂν ἔχῃς τύχη κ' εἶναι 'σερνικὸ τὸ παιδὶ ποῦ θὰ γεννηθῇ, θὰ ἰδῇς καὶ τὸ δικό μας φιλότιμο. Ἂν τύχη ὅμως κ' εἶναι θηλυκό, μαζὶ μὲ 'δαῦτο θὰ σὲ πνίξουμε!»

'Σὲ κάμποση ὥρα ἐλευτερώθηκε καλὰ ἡ λυκοκαντζαρίνα· τὸ παιδὶ ποῦ ἔκαμε ὅμως, τὸ ἔψαξε ἡ μαμμὴ καὶ τὸ βρῆκε κορίτσι! Τὸ τυχερό της ποῦ τότε οἱ μαμμῆδες συνείθιζαν κ' ἐσούρνανε λαμπαδίτσαις γιὰ νὰ τοῖς ἀνάβουνε καὶ νὰ βλέπουνε καλά, ἅμα ἤθελαν νὰ δένουν καὶ νὰ κόβουνε τ' ἀφάλι τοῦ παιδιοῦ. Ἔτσι καὶ ἡ γρηά-Κακκαβίνα εἶχε 'ςτὴν τσέπη της μιὰ λαμπαδοῦλα, καὶ νὰ τί τὴν ἐφώτισε ὁ Θεὸς νὰ κάμῃ. Πιάνει καὶ φτιάνει ἀπὸ τὴ λαμπαδοῦλα ἕνα σημαδάκι σερνικό, καὶ τὸ βάνει 'ςτὴ θέσι τοῦ θηλυκοῦ. Ἔπειτα ἀνάβει ὅση τῆς ἀπέμεινε καὶ λέει 'ς τοὺς λυκοκαντζαραίους: — «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸ παιδὶ ποῦ σᾶς ἔκαμε ἡ λεχῶνα.» Ἐκύτταξαν οἱ λυκοκάντζαροι, καὶ πέρνοντας τὸ κέρινο σημάδι γι' ἀληθινό, ἐχρυσουρανίσανε: — Μπράβο σου, τῆς εἴπανε, κυρὰ μάννα, (ὡσὰν νὰ τὤχαμε ἡ μαμμὴ τὸ παιδί), φάσκιωσ' το τώρα, καὶ 'σὰν θὰ φύγῃς νὰ ἰδῇς κ' ἐμεῖς τί θὰ σοῦ δώσουμε.» Ἡ μαμμὴ ἐφάσκιωσε τὸ παιδί, καὶ ἐσηκώθηκε νὰ φύγῃ κρυφά, γιατὶ ὅσο νᾆναι ἐσκιαζότανε. Ἀλλὰ τὴν ἔννοιωσαν· τὴν πιάνουνε τὸ λοιπόν, καὶ τὴ βάνουν 'μπροστὰ γιὰ νὰ χορέψῃ. Τί νὰ κάμῃ ἡ μαμμή, ἐμπῆκε 'ςτὸ χορὸ ἤθελε καὶ δὲν ἤθελε. Ἀφεντικὸς ὁρισμὸς καὶ τὰ σκυλιὰ δεμένα· ἢ καθὼς λέει μιὰ παροιμία: «Τ' ἔχεις γέρο ποῦ χορεύεις, δὲ μ' ἀφίνουν οἱ δαιμόνοι».

Ἅμα ἐχόρεψε τοὺς λέει: — «Νἄχουτε τὴν εὐχή μου· νὰ μ' ἀφήσουτε νὰ φύγω τώρα, γιατὶ ἔχω κι' ἄλλαις λεχώναις. — Νὰ κοπιάσῃς, τῆς εἴπανε, κυρὰ μάννα.» Τῆς δίνουν κ' ἕνα τσουκάλι φλωριά, καὶ γιὰ συντροφιὰ ἕνα συντροφό τους, καὶ τὴν ἐξέβγαλαν καὶ κἄμποσο διάστημα, μὲ μεγάλαις χαραῖς.

Τὴν ἄλλη ὅμως ἡμέρα, ἅμα ἐλύσανε τὸ παιδί, καὶ εἶδανε τὸ τί τοὺς εἶχε φτιάση ἡ μαμμή, — τὸ κέρινο σημάδι εἶχε λειώση ἀπὸ τὴ ζέστα — ἐθύμωσαν, καὶ εἴπανε οὗλοι μὲ θυμὸ καὶ μὲ παράπονο:

Α! κυρὰ μαμμή, σημάδι ἀπὸ κερί;
Κάρβουνο νὰ γίνῃ, τὸ τσουκάλι τὸ φλωρί!

Καὶ πράγματι τὰ φλωριὰ ἐγείνανε κάρβουνα, καὶ ἡ μαμμὴ ἔμεινε μὲ τὴ χαρὰ μοναχά, καὶ 'ς τὰ κρύα τοῦ λουτροῦ, κι ἐμεῖς ἐδῶ 'ς τοῖς ζέσταις μας, καὶ 'ς τὰ μπαμπάκια μας.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ

ΣΥΛΛΕΓΕΝΤΑ ΥΠΟ

Σ. ΚΑΡΑΒΙΤΟΥ.

1.

Τῶν 'πεθαμένων τὰ σκουτιὰ δὲν πρέπει νὰ φοριῶνται,
Μὸν' πρέπει νὰ κρεμάγουνται 'σὲ γκρεμισμένο πύργο,
Νὰ τὰ λερώνῃ ὁ κορνιαχτός, καὶ νὰ τὰ λειώνῃ ὁ ἥλιος,
Νὰ λειώνουν καὶ νὰ πέφτουνε, ὡς λειώνει τὸ κορμί τους.

2.

Τῶν 'πεθαμένων τὰ σκουτιά, δὲν πρέπει νὰ φοριῶνται,
Μὸν' πρέπει νὰ κρεμάγουνται 'σὲ τρία σταυροδρόμια,
Νὰ τὰ ρωτᾶνε οἱ φίλοι τους, καὶ οὖλοι οἱ συγγενεῖς τους:
—«Ροῦχα μου, ποῦ εἶν' ὁ ἀφέντης σας, καὶ ποῦ εἶναι τὸ κορμί σας;»

3.

Πουλάκιν εἶχα 'ς τὸ κλουβί, καὶ τὧχα ἡμερωμένο,
Τὸ τάιζα τὴ ζάχαρη, τὸ πότιζα τὸ μόσχο,
Κι' ἀπὸ τὸ μόσχο τὸν πολύ, κι' ἀπὸ τὴ μυρουδιά του,
Μοῦ σκανταλίστη τὸ κλουβί, καὶ μοῦ φυγε τἀηδόνι,
Κι' ὁ πουλολόγος 'πάει κοντά, μὲ τὸ κλουβὶ 'ς τὸ χέρι.
—«Ἔλα 'πίσω, πουλάκι μου, ἔλα 'πίσω, παιδί μου,
Ἐκεῖνα ποῦ δὲ σοῦ 'καμα, νὰ σοῦ τὰ κάμω τώρα.
—Γύρισε πίσω, μάννα μου, 'ς τὰ ἄλλα τὰ παιδιά σου,

Κ' ἐγὼ 'πίσω δὲν ἔρχουμαι, καὶ 'πίσω δὲν γυρίζω,
Τὶ ὁ κυνηγὸς ποῦ μ' ἔπιασε, δὲ 'μπορῶ νὰ τοῦ φύγω.»

4.

Γιὰ 'πές μου, τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ Κάτου κόσμου;
'Εφτοῦ βιολιὰ δὲν παίζουνε, παιγνίδια δὲ βαροῦνε:
'Εφτοῦ σὺ-δυὸ δὲν κάθουνται, σὺν-τρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
Εἶναι οἱ νιοὶ 'ξαρμάτωτοι, κ' οἱ νιαῖς 'ξεστολισμέναις,
Καὶ τῶν μαννάδων τὰ παιδιά, 'σὰν μῆλα ῥαβδισμένα.

5.

Πουλάκι 'βγῆκε ἀπὸ τὴ γῆ κι' ἀπὸ τὸν κάτου κόσμο·
Μήτε 'σὲ πέτρα κάθησε, μήτε 'ς ἐληᾶς κλωνάρι·
Μόν' 'πῆγε κι' ἀποκούμπησε, 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
Τρέχουν ματάκια θλιβερά, τρέχουν καρδιαῖς καιμέναις:
— « 'Πές μας, 'πές μας, πουλάκι μου, τ' εἶδες 'ς τὸν κάτου κόσμο;
— Τί νὰ σᾶς πῶ τὸ δύστυχο, τί νὰ σᾶς 'μολογήσω,
Εἶδα τὰ φείδια σταυρωτά, καὶ τοῖς ὀχιαῖς κουβάρια,
Εἶδα τοὺς νιοὺς 'ξαρμάτωτους, τοῖς νιαῖς 'ξεστολισμέναις
Καὶ τῶν μαννάδων τὰ παιδιά, 'σὰν μῆλα ραβδισμένα».

6.

Καράβι 'βγαίνει ἀπὸ τὴ γῆ, κι' ἀπὸ τὸν κάτου κόσμο·
Φέρνει 'ς τὴ πρύμη γέροντες, 'ς τὴν πλώρη παλληκάρια,
Κι' ἀπάνου 'ς τὴ κουβέρταν του, οὔλο μικρὰ παιδάκια.
Τρέχουν οἱ μάνναις γιὰ παιδιά, κ' οἱ ἀδερφαῖς γι' ἀδέρφια
Τρέχουν κ' οἱ κακορρίζικαις γιὰ τοὺς νοικοκυραίους.
Μὰ φύσηξε κακὸς καιρός, κ' ἔφυγε τὸ καράβι.
Μεῖναν οἱ μάνναις σκούζοντα, οἱ ἀδερφαῖς βρουχιῶντα,
Μεῖναν κ' οἱ κακορρίζικαις τὰ χέρια σταυρωμένα.

7.

'Ανάθεμα ποῦ φύτευε μηλιὰ 'ς τὸν κάτου κόσμο,
Κ' ἐκρέμασε χρυσὸ σπαθί, καὶ κόκκινο μαντήλι,

Καὶ 'πᾶν οἱ νιοὶ γιὰ τὸ σπαθὶ κ' οἱ νιαῖς γιὰ τὸ μαντήλι,
Καὶ 'πᾶν καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, νὰ σώσουνε τὰ μῆλα.

8.

Νὰ ἤξερα πότε θὰ 'ρθῇς ἀπὸ τὸ μαῦρον Ἄδη,
Γιὰ νὰ σαρώσω τὴν αὐλή, καὶ νὰ τὴ βολιμώσω,
Νὰ γίνω γῆς νὰ μὲ πατᾷς, γιοφύρι νὰ περάσῃς,
Νὰ γίνω καὶ γλυκομηλιά, 'ς τὸν ἴσκιο μου νὰ κάτσῃς,
Νὰ ῥήχνω τἄνθη ἀπάνου σου, τὰ μῆλα 'ς τὴν ποδιά σου,
Νὰ ῥήχνω καὶ τοὺς κλώνους μου, νὰ σὲ χαιδολογᾶνε.

9.

Νὰ ἤξερα πότε θὰ 'ρθῇς ἀπὸ τὸν κάτου κόσμο!
Νὰ κάμω γιόμα νὰ γευτῇς, καὶ δεῖπνο νὰ δειπνήσῃς,
Νὰ πλύνω καὶ τὰ ῥοῦχά σου, νάρθῇς νὰ τὰ φορέσῃς.
—«Ἂν κάμῃς γιόμα γιέψου το, κι' ἂν κάμῃς δεῖπνο δείπνα,
Κι' ἂν πλύνῃς καὶ τὰ ῥοῦχά μου, βάλε φωτιὰ καὶ κάφ' τα:
Τί ἐγὼ 'πίσω δὲν ἔρχουμαι, καὶ 'πίσω δὲ γυρίζω·
Ὀπίου 'ς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, 'ς τῆς Ἄρνησας τοὺς κάμπους,
Π' ἀρνιέται ἡ μάννα τὸ παιδί, καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάννα,
Π' ἀρνιῶνται καὶ τ' ἀντρόγενα, τὰ πολυαγαπημένα.»

10.

Πολλὰ καλὰ κάνει ὁ Θεός, κι' ἕνα καλὸ δὲν κάνει:
Γιοφύρι μέσ' 'ς τὴ θάλασσα, καὶ δεμοσιὰ 'ς τὸν Ἄδη!
Κι' ἂν δὲν ἐκίναγα νάρθῶ, ἂς μοῦ 'κοβαν τὰ πόδια,
Κι' ἂν δὲ σὲ καλογνώριζα, ἂς μοῦ 'βγαναν τὰ μάτια,
Κι' ἂν δὲ σ' ἐσφιχταγκάλιαζα, ἂς μοῦ κοβαν τὰ χέρια,
Κι' ἂν δὲ σ' ἐγλυκοφίληγα, ἂς μοῦ 'κοβαν τἀχείλι.

11.

Σῦρε καὶ ματαγύρισε, βασιλικὸ μ' ἀπίδι,
Νὰ μὴ μ' ἀφήκῃς καὶ μὲ φάει τῆς χωρισιᾶς τὸ 'φίδι.

— «Πάου, μὰ μὴ μὲ καρτερᾷς, ὡραῖο μου ῥουμπίνι,
Τὶ ἐμὲ τὸ φείδι, μ' ἔφαγε, κ' ἡ χωρισιά μας γίνη.»

12.

Κυρά, ποῦ κάθεσαι 'ψηλά, τώρα κατέβα κάτου,
Καὶ κάτσε μὲ τοῖς ἄμοιραις, καὶ κάτσε μὲ τοῖς χήραις,
Καὶ τίναχ' τὸ κεφάλι σου, νὰ γκρεμιστῇ ἡ κορῶνα,
Τίναξε καὶ τὸ δάχτυλο, νὰ πέσ' ἡ ἀρρεβῶνα . .
— «Μένα ἡ κορῶνα μοὔπεσε, κ' ἡ ἀρρεβῶνα χάθη».

13.

'Σ ἕνα προσήλιο κάθουνται μάννα καὶ δυχατέρα,
Κ' ἐλέγανε τὰ λόγια τους, σεντούκι κλειδωμένο (1).
Τώρα χαθῆκαν τὰ κλειδιά, κι' ἄνοιξε τὸ σεντούκι,
Κ' ἐσκρόπισαν τὰ λόγια τους, 'σὰν τἄχερα 'ς τάλῶνι,
Ποῦ τὰ φυσάει ἕνας καιρός, καὶ δὲν τὰ συμμαζώνει.

14.

Τῆς μικρομάννας τάρφανά, τὰ καλομαθημένα,
Κινᾶν νὰ 'πᾶν 'ς τὴ μάννα τους, ψωμάκι γιὰ νὰ φᾶνε·
Βρίσκουν τὸ σπίτι σφαλιστό, καὶ τὰ κλειδιὰ 'ς τοῖς πόρταις!
Κινᾶν καὶ 'πᾶν 'ς τὸν μπάρμπα τους, ψωμάκι γιὰ νὰ φᾶνε·
Τὰ βλέπει ὁ μπάρμπας κρύβεται κ' ἡ θειὰ τοὺς κλεῖ τὴν πόρτα.
— «Φευγᾶτε τὰ στριγγλιάρικα, τὰ κακομαθημένα!»

15.

'Ελᾶτε νὰ συγκλάψουμε, ἐμεῖς οἱ λυπημέναις,
Νὰ μαζωχτοῦν τὰ δάκρυα μας, νὰ γίνουν τριὰ ποτάμια,

(1) Τὸ μοιρολόγι τοῦτο θρηνῳδεῖται ἐπὶ τῷ θανάτῳ μητρὸς καταλιπούσης θυγατέρα ἄγαμον. Διὰ δὲ τῆς φράσεως «σεντούκι κλειδωμένο» θέλει νὰ δηλώσῃ τὴν μεγάλην καὶ ἀμοιβαίαν μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς ἐμπιστοσύνην.

Τό 'να νὰ πάῃ τὴ Μπαρμπερjά, τἆλλο νὰ 'πάῃ τὴ Δύσι,
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερό, νὰ 'πάη τὸν Κάτου κόσμο:
Γjὰ νὰ νιφτοῦν οἱ ἄνιφτοι, νὰ πjοῦν' οἱ διψασμένοι,
Νὰ βάλουνε οἱ γραμματικοὶ νερὸ 'ς τὰ καλαμάρjα,
Νὰ πάρουν οἱ μπαρμπέρηδες νερὸ 'ς τὰ μπαρμπερjά τους,
Νὰ πάρουνε κ' οἱ λυγεραῖς, νὰ βρέξουν τὰ μαλλjάτους.

16.

Τ' ἀκοῦς, μαννοῦλα μ', τί σοῦ λέου, καὶ τί σοῦ παραγγέλνω;
Στεῖλέ μου βάγjο τοῦ Βαγjῶν, καὶ τὴ Λαμπρὴ λαμπάδα,
Καὶ τὸ μεγάλο Σάββατο, στεῖλέ μου τὰ σκουτjά μου·
Νἀλλάξω καὶ νὰ στολιστῶ, νὰ 'πάου 'ς τὴν ἐκκλησjά μου,
Ποῦ 'πᾶν οἱ νέοι παίζοντα, κ' οἱ νjαῖς χαμογελῶντα,
Ποῦ 'πᾶν καὶ τὰ μικρὰ παιδjά, παίζοντα ταῖς κουλούραις.

17.

Ἂς τὸ γυρίσω κj' ἂς τὸ εἰπῶ, κj' ἀλλjῶς τὸ μοιρολόγι·
Μήτε ἀπὸ χήρα τ' ἄκουσα, μήτε ἀπὸ 'παντρεμμένη.
Τοῦ Χάρου ἡ μάννα τό λεγε, τό λεγε μοιρολόγι.
— «Μαζῶτε, νjαῖς, τοὺς ἄντρες σας, μαννάδες, τὰ παιδjά σας,
Τί 'βγῆκε ὁ γυjός μου ὁ Χάρουλας, ἐβγῆκε πρῶτος κλέφτης·
Οὖλο τοῖς νύχτες περπατεῖ, καὶ τοῖς αὐγαῖς κουρσεύει,
Κj' ὀπῶβρῃ τρεῖς παίρνει τοὺς δυό, κj' ὀπῶβρῃ δυὸ τὸν ἕνα,
Κj' ὀπῶβρῃ τοὺς μονάκριβους, δὲν τοὺς ἀφίνει 'πίσω.»

18.

Τί τῶχω 'γὼ κj' ἂν ἔδραμες, τί τῶχω 'γὼ κj' ἂν ἦρθες;
Ἤβρῆκες ματάκjα σφαλιστά, χεράκjα σταυρωμένα,
Ἤβρῆκες καὶ τὸ κορμάκι μου, 'ς τὸν ᾅδη 'ξαπλωμένο!
Μοῦ δεσαν τὰ χεράκjα μου μ' ἐννjὰ λογῶνε ῥάμμα,
Μὲ πράσινα, μὲ κίτρινα, μὲ μπλάβα, μὲ γεράνjα.
Μοῦ ραψαν τὰ ματάκjα μου μ' ἐννjὰ λογῶν μετάξjα,

Μὲ πράσινα, μὲ κίτρινα, μὲ μπλάβα, μὲ γεράνια.
Περκαλεθῆτε 'ς τὸ Θεό, τάχτε κεριὰ 'ς τοὺς ἅγιους,
Νὰ πιάσῃ μιὰ ψιλὴ βροχή, μιὰ σιγαλὴ ψιχάλα,
Γιὰ νὰ σαποῦν τὰ ῥάμματα, νὰ λειώσουν τὰ μετάξια,
Ν' ἀνοίξουν τὰ ματάκια μου, νὰ ἰδοῦν ἀπάνου κόσμο.

19.

Ὁ Χάρος κάνει μιὰ χαρά, 'παντρεύει τὸν ὑγιό του
Καλεῖ ταῖς νιαῖς γιὰ τὸ χορό, τοὺς νιοὺς γιὰ τὰ τραγούδια,
Καλεῖ καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, λουλούδια νὰ τοῦ πᾶνε.

20.

Γιὰ ἰδές ταις πῶς δὲ θλίβονται, γιὰ ἰδές ταις πῶς δὲν κλαῖνε.
Ὡς νά ἦμαι γρῄα 'πέργρῃα, μικρὸ παιδὶ 'ς τὴν κούνια!
Ἐγὼ εἶμαι νιὰ καὶ τρυφερή, εἶμαι καὶ νιονυφοῦλα . . .
Πάλε οἱ καιμέναις θλίβουνται, πάλε οἱ καιμέναις κλαῖνε,
Πάλι κι' οἱ κακορρίζικες τὰ μοιρολόγια λένε . . . .

21.

Ἐγὼ γιὰ τὸ χατήρι σου, τρεῖς βάρδιαις εἶχα βάλῃ:
Εἶχα τὸν ἥλιο 'ς τὰ βουνά, τὸν ἀητὸ 'ς τοὺς κάμπους,
Καὶ τὸ βοριᾶ τὸ δροσερό, τὸν εἶχα 'ς τὰ καράβια.
Μὰ ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε, κι' ὁ ἀητὸς ἀποκοιμήθη,
Καὶ τὸ βοριὰ τὸ δροσερό, τὸν πῆραν τὰ καράβια·
Κ' ἔτσι τοῦ δόθηκε καιρὸς τοῦ Χάρου καὶ σ' ἐπῆρε.

22.

Νὰ τό ἤξερα, παιδάκι μου (1), τὸ πῶς σ' ἐδέχτη ὁ Χάρος;
Ἐὰν σ' ἐδέχτηκε καλά, λαμπάδα νὰ τοῦ στείλω.

(1) Εἴς τινα ἐκ τῶν ἄνω μοιρολογίων προὐτίμησα τὴν κλητικήν: παιδάκι μου: ὡς τρυφερωτέραν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι αὕτη ἀντικαθίσταται διὰ τῶν: μαννοῦλά μου, κατι-

— « Σὰν μ' ἐρωτᾷς, μαννοῦλά μου, νὰ σοῦ τὸ 'μολογήσω.
Μαῦρα φειδάκȷα μοῦδωκε νὰ τὰ βοσκολογήσω.
Σ τὰ πόδȷα μου βοσκολογᾶν, 'ς τὰ 'στήθη μου κοιμᾶνται,
Κȷ' ἀπάνου 'ς τὸ κεφάλι μου, ἐφτεȷάσαν τὴ φωλȷά τους·
Ὅταν πεινάσουν γȷὰ φαΐ, τρῶνε ἀπὸ τὸ κορμί μου,
Κȷ' ὅντα διψάσουν γȷὰ νερό, πίνουν τὰ δάκρυά μου,
Ποῦ χύνουν τὰ ματάκȷα μου, σὰ βρύση βουρκωμένη.

23.

Κȷ' ἂν κλαῖτε κȷ' ἂν θλιβώσαστε, κάλλȷο εἶσαστ' ἀπὸ 'μένα!
Ἐσεῖς δειπνᾶτε μὲ τὸ φῶς, κοιμᾶστε 'ς τὰ στρωμένα,
Μὰ 'γὼ εἶμαι 'ς τὰ σκοτεινά, 'ς τὰ κρυοπαγωμένα,
Χωρὶς παχεȷὰ 'παπλώματα, δίχως παχεȷὰ στρωσίδȷα.

24.

Σήμερον ἡ μαννοῦλά σου, ἔχει χαραῖς μεγάλαις. (1)
Στέκει 'ς τοῖς βρύσαις γȷὰ νερό, καὶ 'ς τοῖς μηλȷαῖς γȷὰ μῆλα,
Καὶ 'ς τοῖς καλαῖς νοικοκυραῖς, γȷὰ παστρικὰ πεσκίρȷα.
— « Βρυσούλαις, δόστε μου νερό, μηλȷαῖς, δόστε μου μῆλα,
Καὶ σεῖς καλαῖς νοικοκυραῖς, τὰ παστρικὰ πεσκίρȷα.
Καινούργȷος φίλος μοῦρχεται, ἀπ' τὸν ἀπάνου κόσμο,
Δὲν εἶν' ξένος κȷ' ἀλαργινός, μόν' εἶναι τὸ παιδί μου. »

25.

Τί νὰ σοῦ στείλω, κόρη μου, ἐφτοῦ 'ς τὸν Κάτου κόσμο;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, κυδώνι μαραγκȷάζει.
Σοῦ στέλνω γλυκοστάφυλο, κ' ἐκεῖνο ξερρωγȷάζει·
Σοῦ στειλα καὶ τὰ δάκρυα μου, μ' ἕνα χρυσὸ μαντήλι,
Μά ἦταν τὰ δάκρυα καυτερά, κ' ἐκάψαν τὸ μαντῆλι.

...ρα(άκη) μου, ἀδελφοῦλά μου, ἀδερφούλη μου, δυχατέρα μου, ἀντραδερφούλη μου ἢ κου-...δε μου, ἀγαπημένη μου συννυφάδα, νυφοῦλά μου, στεφάνι μου ἀξετίμητο, κλπ. ἀναλόγως τῆς συγγενείας, δι' ἧς ἡ θρηνοῦσα μετὰ τοῦ θρηνουμένου νεκροῦ συνδέεται.

(1) Πρὸ νεκροῦ ὀρφανοῦ ἐκ μητρός.

26.

Τί μὲ τηρᾶς, γυναῖκά μου, 'σὰν ξένη, 'σὰ διαβάτρα;
Καὶ δὲν τρέχουν τὰ μάτια σου, 'σὰ σιγαλὴ ψιχάλα,
Καὶ δὲ λέει τἀχείλι σου, πῶς λέει τὸ χελιδόνι;
Μὴ λὲς πῶς 'πίσω θελάρθῶ, καὶ 'πίσω θὰ γυρίσω;
Θὰ κάμῃς χρόνους νὰ μὲ ἰδῇς, καιροὺς νὰ μ' ἀπαντήσῃς.
Θὰ 'βγοῦνε τὰ ματάκια σου, κυττάγοντα τὴ στράτα,
Καὶ θὰ μαλιάσῃ ἡ γλῶσσά σου, ῥωτῶντας τοὺς διαβάταις:
— « Διαβάταις μου, στρατιῶταί μου, καλοί μου στρατολάταις,
Μὴν εἴδατε τὸν ἄντρα μου, τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου; »

27.

'Εφτοῦ ποῦ 'πᾷς, παιδάκι μου, τήρα μὴν πολυαργήσῃς,
Τήρα μὴν κάμῃς 'ξάμηνο, τήρα μὴν κάμῃς χρόνο·
Γιατὶ τὸ 'ξάμηνό είν' πολύ, κι' ὁ χρόνος βουρλισμάρα!
— « Μακάρι νά 'ταν 'ξάμηνο, μακάρι νά 'ταν χρόνος.
Φεύγω αἰώνια, μάννα μου, γιὰ νὰ μὴν ἔρθω πίσω
Σὰν τὸ τρεχούμενον νερό, ποῦ πάει καὶ δὲ γυρίζει. »

ΠΕΡΙΠΑΙΓΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ (1).

ΣΥΛΛΕΓΕΝΤΑ ΥΠΟ

Χ. ΚΟΡΥΛΛΟΥ.

1.

Γιὰ τὴ Βελλά. Ζῆτ.

(Φελλόη τῶν Καλαβρύτων).

Μιὰ φορά, ὅταν κόντευαν νὰ θεριστοῦν τὰ κριθάρια, ἕνας Βελλαίτης ἐπῆγε πρὸς νεροῦ του 'ς ἕνα κριθάρι μέσα καὶ ἐκεῖ ἐπέρασε ἀπὸ

(1) Περὶ πλείστων χωρίων τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, ὡς καί τινων τῆς Αἰγιαλείας, ὑπάρχουσιν ἀνέκδοτα, μαρτυροῦντα τὴν φιλοσκωμμοσύνην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὰ

κάτω του ἕνας κολοσάφρας (1)· ἐκεῖνος ἐτρόμαξε καὶ πετάγεται ἀπὸ τὸ κριθάρι μισομαγαρισμένος καὶ λέει 'στοὺς ἄλλονούς:—«Μωρὲ παιδιά! Ἐκεῖ 'ςτὸ κριθάρι κἂν λύκος ἦταν' κἂν τσακάλι, ζῆτ ἐπέρασε καὶ 'πάει.» Γιὰ τοῦτο ὄντας ἀπαντήσουν οἱ ἄλλοι χωριάταις, κάνένας βελλαίτη τοῦ λένε ζῆτ.

2.

Γιὰ τὰ Ἀρφαρά. *Ἐφάγανε τὸ γαϊδούρι.*
(Δῆμος Αἰγείρας τῆς Αἰγιαλείας).

Μιὰ φορὰ κάμποσοι Ἀρφαραῖοι ηὗραν ἕνα γάιδαρο καὶ τὸν ἐσκότωσαν γιὰ ἀγριογούρουνο καὶ τὸν ἐμοιραστήκανε. Τἆλλα χωριὰ 'σὰν τὸ μάθανε τοὺς βγάλανε σάτυρα καὶ τοὺς λένε:

Κάτου στὴ Χούνη (2)
Σκοτώσαν τὸ γουρούνι·
Τὸ 'γδάραν τ' ἀπογδάρανε
Τοῦ Μπέκρη τὸ γαϊδούρι.
Ὁ Λιάπης 'πῆρε τὴν τσουλιά (3)·
Ποῦχε μεγάλη φαμελιά.
Ὁ τσὺρ (4) Κανέλλος ἄρχοντας
Πῆρε τὰ δυὸ τ' αρ. . . . . .
Τσ' ὁ Κουβέλης ὁ λεβέντης
Τσεῖνος πῆρε τὴ νουρὰ
Τσ' ἔκρουγε τὸν ταμπουρά.

3.

Γιὰ τὸ Λειβάρζι. *Κριτσοφάγοι.*
(Δῆμος Ψωφίδος τῶν Καλαβρύτων).

Οἱ Λειβαρζινοὶ ἦσαν πολλοὶ καὶ παλληκάρια, καὶ ὄντας ἄκουγαν ντουφεκιαῖς κατὰ τὸ λεχουράτικο βουνό, ἐβγαίνανε καὶ ἐπέρνανε τὸ

ἱστορίας διηγούμενοι, περιπαίζουσιν ἀλλήλους οἱ χωρικοὶ ὁσάκις συναντῶνται καθ' ὁδὸν ὡς συνοδοιπόροι, ἢ συνεργάζωνται εἰς τοὺς ἀγρούς κτλ. Πιστεύω ὅτι ἕτεροι συνάδελφοι θὰ συλλέξωσι καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοιούτου εἴδους ἀνέκδοτα.

(1) Σαύρα. (2) Τοποθεσία. (3) Κοιλιά. (4) Ὁ Κὺρ Κανέλλος.

κυνήγι τῶν λεχουρίτων. Μιὰ φορὰ ἀπὸ τοῖς πολλαῖς οἱ λεχουρίταις σφάζουν ἕνα γάιδαρο, τόνε γδέρνουνε, τοῦ κόβουν τὰ πόδια καὶ τὸ κεφάλι καὶ ὕστερα ἀρχινᾶνε τοῖς ντουφεκιαῖς. Οἱ λειβαρζινοί, ἀκούγοντας τοῖς ντουφεκιαῖς, τρέχουνε καὶ 'βρίσκουν τὸ γαιδούρι καὶ τὸ πήρανε πῶς ἤτανε λάφι καὶ τὸ φάγανε. Σὰν πέρασε τὸ γιόμα, ἐβγῆκαν οἱ λεχουρίταις 'ςτὴ ράχη καὶ ἐφώναξαν: «Ὅποιος ἐκακκάβωσε νὰ 'ξεκακκαβώση, γιατὶ δὲν ἤταν λάφαγκας, ἤταν κρίτσωνας, τοῦ γέρο Πούντζα ὁ γάιδαρος». Πετάγεται ἡ Παπαγιαννιὰ καὶ λέει: «Ἐγὼ φαγα τὴν ὠματιὰ (1) κι' ἂς ἤταν λύκος μὲ τ' αὐτιά».

4.

Γιὰ τὴν Ποροβίτσα *Κλώ.*

(Δῆμος Ἀκράτας τῆς Αἰγιαλείας).

Μιὰ φορὰ ἕνας Ποροβίτσανος, ἐπειδὴ ἀπόστασε ἀπὸ τὴν πολλὴ δουλειά, εἶπε τῆς γυναίκας του νὰ 'πάη 'ςτὸ χωράφι κι' αὐτὸς κάθεται 'ςτὸ σπίτι καὶ κάνει τοῖς δουλειαῖς τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ γυναῖκά του τοῦ ἔλεγε πῶς δὲ νογάει, ἀλλὰ ἐκεῖνος ἐκαταπιάστηκε καὶ ἀπὸ ξύλο καὶ ἔτσι ἡ γυναῖκα, θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας, ἐπῆγε 'ςτὸ χωράφι.

Ἐκεῖνος καὶ σὰν ἔφυγε ἡ γυναῖκα, γιὰ νὰ μὴν τοῦ πάρη ὁ ἀητὸς τοῖς κότταις, τοῖς ἔδεσε ὅλαις τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη καὶ τοῖς ἄφησε νὰ βόσκουν ἀπ' ὄξω. Ἔβαλε τὰ σκουτιὰ 'ςτὸ κοφίνι νὰν τὰ κοφινιάση, χωρὶς νὰν τὰ βρέξη, καὶ ἀπὸ πάνου ἔρρηξε τὴ στάχτη μὲ τὴ 'θράκα, ὅπως τὴν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ φοῦρνο, ποῦ τὸν ἔκαψε γιὰ νὰ φουρνίση τὸ ψωμί. Ὕστερα ἔβγαλε τάλεύρια ὄξω νὰν τὰ κρησαρίση, γιὰ νἄχη ἔννοια τοῖς κότταις. Ἐν ᾧ ἐκρησάριζε ὁ ἀγέρας ἔπερνε τάλεύρια· τὰ σκουτιὰ ἀνάψανε ἀπὸ τὴ χόβολη τῆς στάχτης, ἔρχεται ὁ ἀητὸς παίρνει μιὰ κόττα καὶ κοντὰ 'πᾶνε κ' οἱ ἄλλαις, γιατὶ ἤσανε δεμέναις ἡ μία μὲ τὴν ἄλλη.

Τότε ὁ Ποροβίτσανος, γιὰ νὰ μὴν ἔρθη ἡ γυναῖκά του τὸ βράδυ καὶ τὸν μαλλώση γιὰ ὅσα κακὰ ἔπαθε, ἐπῆρε κάμποσα αὐγὰ καὶ τά βαλε 'ςτὸ παχνὶ καὶ ἐκάθησε ἀπάνου γιὰ νὰν τὰ κλώξη καὶ νὰ 'βγάλη ἄλλαις κότταις, 'σὰν τοῦ τοῖς πῆρε ὁ ἀητός. Τὸ βράδυ 'σὰν

(1) Τὸν στόμαχον.

ἦρθε ἡ γυναῖκά του, ἐμπῆκε τὸ βόϊδι 'ςτὸ σπίτι καὶ ἐπῆγε 'ςτὸ παχνί· ἀλλὰ, 'σὰν εἶδε τὸν Ποροβίτσανον μέσα, ἀρχίνησε νὰ φυσάῃ καὶ νὰ μουκρίζῃ. 'Πάει ἡ γυναῖκά του γ[ι]ὰ νὰ ἰδῇ γιατὶ φυσάει τὸ βόϊδι, βλέπει τὸν ἄντρα της 'ςτὸ παχνὶ καὶ ἔκανε οὖλο *κλώ*, *κλώ*, 'σὰν κλῶσσα. — «Βρὲ ἄντρα, τοῦ λέει, τί κάνεις εὐτοῦ; — Γυναῖκα, τῆς λέει, μοῦ ἐπῆρε ὁ ἀητὸς τοῖς κότταις καὶ ἐκάθησα νὰ βγάλω ἄλλαις· γιὰ ἔλα ἐδῶ καὶ τήραξε μὴν ἐβγῆκε καμμία, γιατὶ κἄτι μὲ τσιμπάει ἀπὸ κάτω.» (Φαίνεται θὰ ἦσαν τὰ τσούφλια τῶν αὐγῶν ποῦ ἐσπάσανε καὶ ἐκεῖνα τὸν ἐτσιμπάγανε). 'Πάει ἡ γυναῖκά του, βάνει τὸ χέρι της ἀπὸ κάτου καὶ πιάνει τ' ἀχαμνάτου καὶ τοῦ λέει μωρ' τοῦτα 'μαλιάσαν' κιόλα 'γιατὶ τὰ 'πῆρε γιὰ πουλάκια.

Γιὰ τοῦτο ὄντας ἀπαντήσουν οἱ ἄλλοι χωριάταις κἀνέναν Ποροβίτσιανο τοῦ φωνάζουν Κλώ, Κλώ!

5.

Ποίημα γιὰ τὰ Χασοχώρια.

Βερσοβὰ [1] μὲ τὸ σοφρὰ,
'Αρφαρὰ [1] μὲ τὰ φαγιά.
'Η Σβυροῦ [2] ἡ ψυροῦ, ἡ κατακονιδαροῦ
Βλοβοκὰ [1] βλογοκομμένη
Βεργουβίτζα [2] βεργωμένη.
Τσιλαρδὴ [3] μὲ τὸ δαδὶ
Βελλὰ [2] μὲ τ' αὐγὰ
Συνεβρὸ [2] μὲ τὸ νεφρὸ
'Η Σελιάνα [2] ἡ σουλτάνα
'Η 'Αράχωβα [2] ἡ μαρδάνα.
Τὸ Περθώρι [2] τὸ κακιώρη
Τὸ ξελιμασμένο χῶρι·
Πῶφαγ' ἕνα λιάρο βόϊδι
Κ' ἕνα μούσκουρο γαϊδούρι.

---

(1) Δῆμος Αἰγείρας. (2) Δῆμος Φελλόης. (3) Χωρίον τοῦ δήμου Φελλόης διαλυθέν.

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΡΩΤΗ.

Περὶ τὰ βυζαντιακὰ αἰνίγματα ὀλίγη τις μέχρι τοῦδε κατεβλήθη προσοχή. Εἰ καὶ δὲν εἶνε λίαν σπάνια ἐν τοῖς σῳζομένοις χειρογράφοις, ἐλάχιστα ὅμως εἶνε τὰ δεδημοσιευμένα, οὐδ' εἰς μίαν κἂν ἑκατοντάδα ἀνερχόμενα. Πλὴν τινων σποράδην ἐκδεδομένων, συλλογὰς βυζαντιακῶν αἰνιγμάτων ἐδημοσίευσε πρῶτος μὲν ὁ Boissonade ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν αὐτοῦ Ἑλληνικῶν Ἀνεκδότων, (1) εἶτα δ' ὁ Hilberg ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἐρωτικοῦ διηγήματος Εὐσταθίου τοῦ Μακρεμβολίτου περὶ τῶν καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν· (2) Καὶ ἐκ μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Γαλάτου λογίου ἐκδεδομένων δεκαοκτὼ μὲν εἶνε ποίημα τοῦ Ψελλοῦ, τεσσαράκοντα καὶ τρία δὲ Βασιλείου τοῦ Μεγαλομίτου, πέντε δὲ τοῦ Αὐλικαλάμου, ἐκ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ Hilberg δεδημοσιευμένων ἕνδεκα μὲν ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτου, ὧν ἕκαστον συνοδεύεται ὑπὸ ἐμμέτρου λύσεως τοῦ ῥήτορος Μαξίμου τοῦ Ὁλοβόλου, δύο δὲ ῥητῶς ἀναφέρονται εἰς τὸν Αὐλικάλαμον, ἐννέα δὲ εἶνε ἀνώνυμα. Εἶνε δ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐκδόσεων τὰ αἰνίγματα γεγραμμένα εἰς χωλιάμβους πλὴν δύο μὲν ἀδεσπότων ἐκτεταμένων εἰς ἑξαμέτρους, τεσσάρων δὲ πεποιημένων εἰς ἡρωελεγεῖα, ὧν τρία τῶν τοῦ Ψελλοῦ, καὶ τριῶν μὲν τοῦ Ψελλοῦ, πέντε δὲ τῶν τοῦ Μεγαλομίτου, γεγραμμένων εἰς πολιτικοὺς στίχους. Ἐποιήθησαν δὲ πάντα ἐν τῇ ἀττικιζούσῃ πλὴν ἑνὸς τῶν τοῦ Μεγαλομίτου, τοῦ ὑπ' ἀρ. κα', γεγραμμένου ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ. Εἰς τοῦτο προςθετέα καὶ τὰ ἐν δημώδει γλώσσῃ γεγραμμένα δύο αἰνίγματα τὰ ὑπὸ τοῦ Ψελλοῦ ἀναγεγραμμένα καὶ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα (3).

(1) Anecdota graeca. Parisiis. MDCCCXXXI σελ. 429 - 455.

(2) Εὐσταθίου πρωτονωβελισσίμου τοῦ Μακρεμβολίτου τῶν καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν λόγοι ια'. Eustathii Macrembolitae protonobilissimi de Hysmines et Hysminiae amoribus libri XI. Recensuit *Isidorus Hilberg*. Vindobonae. MDCCCLXXVI. σελ. 203 - 214.

(3) Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης τόμ. Δ' σ. 569.

Ἀναβάλλων εἰς ἰδίαν πραγματείαν, γραφησομένην μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ὑπ' ἐμοῦ συλλεχθέντων βυζαντιακῶν αἰνιγμάτων, τὸν περὶ τοῦ εἴδους τούτου παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἐν σχέσει πρὸς τὰ αἰνίγματα τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων γενικώτερον λόγον, ἄρχομαι τῆς δημοσιεύσεως ἀνεκδότων αἰνιγμάτων διὰ συλλογῆς ἀνωνύμου περιλαμβανούσης εἰκοσιπέντε τοιαῦτα. Περιέχεται δ' αὕτη ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 347 κώδικι τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εὐαγοῦς μονῆς τοῦ Διονυσίου, γεγραμμένῳ ἐπὶ χάρτου κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ἐν φύλλοις 185,α- 190,β.

Τὰ αἰνίγματα ταῦτα εἶνε πεποιημένα εἰς χωλιάμβους. Εἰ καὶ δὲν γνωρίζομεν τὸν ἀνώνυμον αἰνιγματῳδόν, ἐκ τῆς ποιότητος τῶν στίχων, ἐν οἷς μᾶλλον ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν ἐπικρατεῖ ἢ ἡ προσῳδία, καὶ οἵτινες ὡς τὸ πλεῖστον στεροῦνται τομῶν, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐποιήθησαν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας, ἴσως κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον ἢ δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Ἐπ' ἴσης δὲ κακῶς εἶνε πεποιημένον ὑπὸ μετρικὴν ἔποψιν καὶ τὸ τελευταῖον τῶν αἰνιγμάτων, συντεταγμένον εἰς δακτυλικοὺς ἑξαμέτρους.

Ἀξία δὲ παρατηρήσεως εἶνε καὶ ἡ γλωσσικὴ ἀκαταστασία καὶ τὸ ἀσύντακτον τῶν αἰνιγμάτων τούτων, ἐν οἷς ἰδίως ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ χρῆσις τοῦ *εἰ* μεθ' ὑποτακτικῆς (1) καὶ ἡ συχνὴ ὀνομαστικὴ ἀπόλυτος (2). Σημειωτέα δὲ ἡ νέα λέξις *βαρυβαστάκτης* (3) περὶ ὄνου λεγομένη, ἥτις ὑπενθυμίζει τὸν τῆς κοινῆς γλώσσης *βασταγόν*.

Τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα αἰνίγματα δὲν συνωδεύοντο ἐν τῷ κώδικι τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῆς λύσεως, ἥτις εἰς τὰ πλεῖστα αὐτῶν προςετέθη βραδύτερον ὑπὸ μεταγενεστέρας χειρός. Ἐδημοσίευσα δὲ τὴν λύσιν ταύτην ὑφ' ἕκαστον τῶν αἰνιγμάτων εἰς ὃ ἀναφέρεται. Δὲν εἶνε δ' αὕτη πάντοτε ἐπιτυχής. Οὕτως ἡ ὀρθὴ ἔννοια τοῦ ὑπ' ἀρ. ιζ' αἰνίγματος εἶναι *τόνος* καὶ οὐχὶ *ὀξεῖα*, τὸ δὲ κ' ἐξηγητέον διὰ τῆς λέξεως *κηρίον* καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ *μέλισσα*. Ὕποπτος δέ μοι φαίνεται καὶ ἡ λύσις *Ἄννα* τοῦ ὑπ' ἀρ. η'. Τὰς δ' ὀρθὰς λύσεις ἐνέγραψα

(1) Εἰ ... ξέσῃς ΚΔ' 9.

(2) δράσας ... εἰμὶ ς' 10-11. — τεμὼν ... εὑρέθην Ζ' 9-10. — ἐκβαλὼν ... εἰμὶ Θ' 8-9. — ἀποξέσας ... δηλοῦσι ΙΖ' 5-7,

(3) ΙΗ' 8.

ἐντὸς παρενθέσεως παρὰ ταῖς ἐν τῷ χειρογράφῳ ὑπαρχούσαις· ἐπ' ἴσης δ' ἐντὸς παρενθέσεως ἐδημοσίευσα καὶ τὰς λύσεις τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐξηγηθέντων ἀλύτων. Τὴν δὲ σημασίαν τῶν ὑπ' ἀρ. γ' καὶ κε' δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω. Ἐπ' ἴσης ὑπ' ἐμοῦ προετέθησαν οἵ τε ἀριθμοὶ οἱ ἐπὶ τῆς κεφαλίδος τῶν αἰνιγμάτων καὶ ἡ κατὰ πέντε στίχους ἀρίθμησις. Εἰς δὲ τὰς ὑποσελιδίους σημειώσεις περιέλαβον μόνον τὰς σπουδαιοτέρας πως παραλλαγὰς καὶ τὰ λάθη τοῦ χειρογράφου, παραλιπὼν λάθη τακτικὰ τοῦ βιβλιογράφου οἷα τὸ *τὲ* τὰ περὶ τὴν γραφὴν τῶν ἐγκλιτικῶν καὶ ἐγκλινομένων λέξεων σφάλματα, οἷον ***κλῆσις μου, ἀστεῖον τί, πρῶτον μου, τέρψεως εἰμί, κτῶνται τί, δεύτερον τε, γλῶσσαν γ'*** καὶ εἴ τι τοιοῦτον.

Ὁ ἐν τοῖς δημοσιευμένοις ἐνταῦθα αἰνίγμασιν ἐπικρατῶν χαρακτὴρ εἶνε ὁ γραμματικὸς καὶ ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τῶν στοιχείων τῶν ἀποτελούντων τὴν εὑρεθησομένην λέξιν. Σχεδὸν τυπικῶς ἀναγράφεται ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ λέξις καὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀποτελούντων τὰς συλλαβάς, ὡς καὶ τὸ γένος τῶν λέξεων, τὸ ὀρθὸν ἢ πλάγιον τῶν πτώσεων, ὁ ἀριθμὸς ὁ ἀποτελούμενος ἐκ τῶν στοιχείων τῆς λέξεως, ψηφιζομένων, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντῖνοι. Οὐκ ἀσυνήθης δ' εἶνε ἡ δι' ἀποκοπῆς γραμμάτων εὕρεσις νέων λέξεων. Θεωρῶν περιττὴν τὴν ἀνάλυσιν ἑκάστου τῶν αἰνιγμάτων, περιορίζομαι εἰς τὴν δι' ἑνὸς παραδείγματος κατάδειξιν τοῦ τρόπου καθ' ὃν νοεῖται ὁ ψηφισμὸς τῶν γραμμάτων. Ἐν τῷ κδ' αἰνίγματι λέγεται ὅτι τὰ ἑπτὰ γράμματα τῆς λέξεως ἀποτελοῦσι ***τὰ ἑπτὰ τετραπλασίως σὺν δυσὶν ἑκατοντάσι τριπλασίως***, ἤτοι $7\times 4=28 + 2\times 100\times 3=600$, ἐν ὅλῳ 628. Καὶ πράγματι τοιαύτην ἔχουσι δύναμιν ὡς ἀριθμοὶ λαμβανόμενα τὰ γράμματα τἀποτελοῦντα τὴν λέξιν ***σκληρός*** ἣν σημαίνει τὸ αἴνιγμα, ἤτοι

$$\begin{array}{rcr} \sigma & = & 200 \\ \kappa & = & 20 \\ \lambda & = & 30 \\ \eta & = & 8 \\ \rho & = & 100 \\ o & = & 70 \\ \varsigma & = & 200 \\ \hline & & 628 \end{array}$$

Σημειωθήτω δ' ἐν τέλει καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνίοτε πρὸς λύσιν ἢ κατανόησιν τῶν αἰνιγμάτων τῆς συλλογῆς ταύτης ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἐπικουρία τῆς γραφογνωσίας, τοῦ ποιητοῦ ὑπαινισσομένου τὸ σχῆμα γράμματός τινος ἐκ τῶν ἀποτελούντων λέξιν τινά. Οὕτως ἐν τῷ αἰνίγματι ὑπ' ἀρ. θ' ἀναγινώσκομεν τὸν στίχον *γραμμαὶ δὲ συνιστῶσι τρεῖς με ἓν γράμμα*, δι' ὧν δηλοῦται τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου *ν*. Καὶ δύναται μὲν διὰ τούτων νὰ περιγράφηται τὸ κεφαλαῖον Ν, ἀλλὰ δύναται νὰ νοηθῇ καὶ τὸ τῆς μικρᾶς γραφῆς, ὅπερ πολλάκις συνέκειτο ἐπ' ἴσης ἐκ τριῶν γραμμῶν. Ἐν δὲ τῷ ς' αἰνίγματι, τῷ ζ' καὶ τῷ κδ' ὑπονοεῖται τὸ *σ*, πάντοτε δὲ τὸ τῆς μικρᾶς γραφῆς, περὶ οὗ καὶ μόνου ἠδύνατο νὰ ῥηθῇ, ὡς γίνεται ἐν τοῖς αἰνίγμασιν ἐκείνοις, τὸ μὲν ὅτι συνίσταται ἐκ κοίλης καὶ εὐθείας γραμμῆς, τὸ δὲ ὅτι ποιεῖ αὐτὸ εὐθεῖα γραμμὴ καὶ καμπύλη, τέλος δ' ὅτι εἶνε συντεθειμένον ἐκ δύο προσῳδιῶν, μακρᾶς καὶ βραχείας, ἐννοουμένων ἐνταῦθα δῆλα δὴ τῶν σημείων τοῦ μακροῦ (—) καὶ βραχέος (υ), ὧν τὸ μακρὸν ἐπιτιθέμενον ἐπὶ τοῦ βραχέος δύναται νἀποτελέσῃ τὸ *σ*.

Α'

Εἷς τοῦ χοροῦ πέφυκα τῶν ἐναρέτων
ξένως ἐναθλῶν τῷ ἀσκητικῷ βίῳ.
Τῆς κλήσεως τὰ πέντε γράμματα δέ μου
συλλαβαῖς δυσὶν ἀριθμὸν γεννᾷ τόνδε,
μονάδων τετράδα θ' ἑκατὸν τετράκις.
Στεροῦμαι τοῦ πρώτου τῶν γραμμάτων, ξένε,
καὶ πάλιν πρόσφορός μοι ἡ κλῆσις πέλει.
Ἀκούσας καινὸν ἄλλο τι μέγα μάθε·
ἐναλλὰξ ἣν εἴπῃς ἐς ἀρχὴν ἐκ τέλους
τῆς κλήσεώς μου τῆς πρώτης τὰ στοιχεῖα,
ὅλως οὐκ ἀλλοιοῦται τοὔνομα, ξένε.

Σάβας.

Β'

Ἄνθρωποι χερσὶ καὶ σίδηρος καὶ λίθος
ἔστησαν τεκτήναντές μ' ὄρθιον στῦλον,

Α' 2. ***ἐν ἀθλῶν.***

βάρη δὲ ὡς μέγιστα γενναίως φέρω.
Κλῆσιν δέ μοι ποιεῖ τετρὰς τῶν γραμμάτων
ἀριθμὸν ποιούντων, εἴ τις εὑρεῖν θέλει,
ἑκατὸν ὀκτάκις δέκα τε ὀκτάκις.
Σὺ δ' ἐκβαλὼν τὸ πρῶτόν μου τῶν γραμμάτων
γένους εὕροις κλῆσιν γ' ἑλληνικοῦ; ξένε,
ἰδιάζουσαν γλῶσσάν γ' ἐξευρηκότος.
Τὸ δεύτερόν τ' αὖ ἐκβαλὼν τῶν γραμμάτων
θείαν εὕροις κλῆσιν σεβασμιωτάτην
ἣν αὐτὸς αὐτὸν θεὸς κέκληκε φθάσας
τῷ Μωϋσεῖ χρηματίζων ἐν τῷ ὄρει. ||

Κέων.

Γ'

Ἐγὼ τίκτω τὴν μητέρα τοῦ πατρός μου,
γυνὴ δὲ τοῦ δι' αὐτοῦ κτισθέντος πέλω.
Συλλαβῶν τοὔνομά μου δ' ἐστὶν ἐκ δύο,
ἃς συνιστᾷ μία τετρὰς τῶν γραμμάτων.
Τὸ δ' ἔσχατον τῶν γραμμάτων πρῶτον φέρω,
τὸ πρῶτον δ' αὖ ὡς τοὔσχατον ἔχω πάλιν,
ἀεί γε τῶν μέσων τυγχανόντων μέσων.

Δ'

Ἡ μέν γε κλῆσις ἐστί μοι μία λέξις
ἐκ τεσσάρων γραμμάτων συντεθειμένη.
Κύριος δ' εἰμὶ φύσεως ἀνθρωπίνης,
κινῶν ἀεικινήτως ἄνθρωπον πάντα,
ἐμοὶ δὲ καὶ τῷ συμφυεῖ μοι σαρκίῳ
ἐστὶν ἄσπονδος κατ' ἀλλήλων ἡ μάχη.
Σὺ δ' ἐξελὼν τὸ πρῶτόν μου τῶν γραμμάτων
αἴσθησιν ἐνσώματον αὐτίκα λέγεις.

Β' 13. || Κώδ. φ. 185,6. — 14 *Klor.*

Καὶ δεύτερον δ' αὖθις ἂν ἐξέλῃς γράμμα
μάνθανε τετράπουν με ζῷον αὐτίκα.

Νοῦς-οὖς-ὗς.

Ε΄

Τῶν γηπόνων ζῴων εἰμὶ κερασφόρον
βροτοῖς τ' ἀρήγω ἐν χρείαις τλησιπόνοις.
Τετρὰς δὲ γραμμάτων ἐν μιᾷ τῇ λέξει
ποιεῖ τὸν τῆς ἐπωνυμίας μου λόγον.
Πληροῖ δ' ἀριθμὸν τὰ στοιχεῖα μου τόνδε,
τὰ δώδεχ' ἑξάκις ἑκατόν θ' ἑξάκις.
Τὸ πρῶτον δ' ἐκβαλὼν τῶν στοιχείων, ξένε, ||
αὐτίκα εἶπας ἓν τῶν αἰσθητηρίων.
Τὸ δεύτερόν τ' αὖ ἐκβαλὼν τῶν γραμμάτων,
εὑρές με βρωτὸν ζῷον τετράπουν πάλιν.
Τὸ τρίτον δ' αὖ ἂν ἐκβάλῃς τῶν γραμμάτων,
ἔμεινα ἓν τῶν στοιχείων τῶν τοῦ λόγου.

Βοῦς.

ϛ΄

Ὁρμὴν ὑγρὴν ἡ κλῆσίς μου παριστάνει.
Ῥέω κατὰ πρανοῦς, ἐμπιπλῶ δ' αὖ βάθη.
Τετρὰς συνιστᾷ τοὔνομά μου γραμμάτων.
Ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων μου δ' ἐστὶν ὅδε,
ἑπτὰ δεκάδες θ' ἑκατοντάδες τόσαι.
Ἂν ἐκβάλῃς τὴν πρώτην ἑκατοντάδα,
ἓν τῶν πέντ' αἰσθητηρίων χρηματίζω.
Τὸ δεύτερον δ' ἂν ἐκβάλῃς γράμμα,
μοχθηρὸν ζῷον εὑρήσεις με τετράπουν.
Τοῦτ' αὐτὸ δ' εἰς καὶ τὸ τρίτον δράσας γράμμα,
σύμφωνόν εἰμι τῶν στοιχείων τοῦ λόγου,
γραμμαῖς κοίλῃ τ' εὐθείᾳ συνιστάμενον.

Ῥοῦς.

Δ΄ 11. ὕς.
Ε΄ 6. *δώδεκ'*.

Ζ'

Ἐγὼ μέλος πέφυκ' οὐκ ἀνθρώπου μόνον,
ἀλλὰ καὶ ζῴων δι' ἐμοῦ κινουμένων.
Ἐν πᾶσι τούτοις κατώτατον εὑρέθην.
Στοιχεῖα δ' αὖ τῶν συνιστώντων τὸν λόγον
δὶς δύο κλήσεως ποιεῖ μου τὸν λόγον,
σύμφωνα δύο καὶ φωνήεντα δύο.
Ποιεῖ δ' ἀριθμὸν τὰ στοιχεῖα δὴ τάδε ||
πεντηκοντάδας πεντεκαίδεκα μόνας.
Τεμὼν κεφαλήν μου δὲ τὴν τῶν γραμμάτων,
ἀνώτατον μελῶν τῶν ἄλλων εὑρέθην.
Τὸ ταχθέν μοι δὲ δεύτερον τῶν γραμμάτων
ἂν ἐξελεῖν βουληθείης ὡς τὸ πρῶτον,
ζῴου πέφυκα κλῆσις τῶν τετραπόδων
εἰς βρῶσιν τοῖς βροτοῖς ἐκκειμένου μόνον.
Τῶν γραμμάτων δ' ἂν ἐκβάλῃς καὶ τὸ τρίτον,
ἓν λείπομαι τῶν στοιχείων τῶν τοῦ λόγου,
ποιεῖ δέ μ' εὐθεῖα γραμμὴ καὶ καμπύλη.

Ποῦς.

Η'

Ἔχω γραμμάτων τετράδα. Τί τυγχάνω;
Ἑνὸς στεροῦμαι· ταὐτὸ τυγχάνω πάλιν.
Προήγαγον δὲ πάντα τἀπ' ἐμοῦ ὄντα.
Στεροῦμαι καὶ τοῦ δευτέρου καὶ τυγχάνω
ἐκ τῶν προηγμένων ὀλίγ' ἄττα μέρη,
ποικιλία τῶν ἐν λειμῶσιν εὐόσμων.
Ἔχει δὲ γράμματά του ταυτὶ τὰ τρία
ἀστεῖόν τι· καὶ εἰ βούλει μαθεῖν, μάθε.
Τὴν ἐσχατιὰν τῶν τριῶν γραμμάτων

Ζ' 1. *πεφυκα.*.— 7. || Κώδ. φ. 186, 6. — 11. *μοι δεύτερον.* — 16. *ἐνλείπομαι.* — 17. *εὐθεῖα.* — 18. *Ποῦς.*
Η' 3. *τὰ π'.* — 5. *ὀλίγάττα.*

ἔχω καταρχὴν, τὴν μέσην ἔχω μέσην
καὶ τὴν καταρχὴν ἀντὶ τοῦ τέλους φέρω.

Ἄννα.

Θ′

Ἐγὼ κινῶ τὰ πλοῖα σὺν τῷ ἀέρι·
κλῆσις δέ μοί ἐστι γένους οὐδετέρου.
Ταύτην δὲ γράμματα συνιστᾷ δὶς τρία. ||
Ἂν μου τὴν πρώτην ἀφανίσῃς τριάδα,
ἔμεινα κλῆσις ὡραίου τῶν ἀνθέων.
Τῆς δευτέρας δὲ ἐκβαλὼν πρῶτον γράμμα,
ὄντως ὃν εὑρήσεις με, εἰ σοφὸς, νόει.
Τὸ δεύτερόν τ' αὖ ἐκβαλὼν τῶν γραμμάτων,
πολλοστόν εἰμι στοιχεῖον τῶν τοῦ λόγου.
Γραμμαὶ δὲ συνιστῶσι τρεῖς με ἓν γράμμα.

Ἱστίον.

Ι′

Γένους μὲν θήλεος τὴν κλῆσίν μου μάθε,
ψύχους δ' ἐν ἀκμῇ ἄνωθεν τρέχω κάτω,
ἐνηλλάγην δὲ τῷ ψύχει τοῦ ἀέρος
μεταβαλοῦσα τὴν γνησίαν μου ὄψιν,
κρυμόν τε ἐμποιῶ ὅλοις τοῖς ἐμπνόοις.
Ἔχει δ' ἡ κλῆσις τετράδα τῶν γραμμάτων.
Ἀφαιρέσει δὲ τοῦ πρώτου μεταπίπτω
εἰς ἄλλο τοῦ λόγου μέρος κεκλημένον
κατὰ γραμματιστὰς μετοχὴν, ὦ ξένε·
δηλοῖ δὲ τὸν ἥκοντα ἐν τῷ παρόντι.

Χιών.

ΙΑ′

Τὸν ἐμφανῆ καὶ τὴν μίαν τῶν νησίδων
ἡ δισύλλαβος κλῆσίς μου ἐμφανίζει,

Θ′ 3. || Κώδ. φ. 187,α.
Ι′ 5. κρυμμόν.

τοῖς δυσὶ τῶν γενῶν τε οἰκείως ἔχει.
Ταύτην τελειοῖ ἡ πεντὰς τῶν γραμμάτων.
Ἀριθμὰς τούτων δ᾽ αὖ δὶς τὰ ἓξ ὑπάρχει
σὺν ἅμα ταῖς ἓξ πεντηκοντάσι, ξένε.
Ἐὰν δ᾽ ἀποξέσῃς πρῶτον τῶν γραμμάτων, ||
γόμφον σιδήρεον λέξεις παραυτίκα.
Ἐκβαλὼν δ᾽ αὖ τὸ δεύτερον σὺν τῷ τρίτῳ,
μέρος λόγου λέγεις γε τοὔνομα ἄρθρον
ὑπεῖκον ὀρθῆς ἄρρενός τε τοῦ γένους.

Δῆλος.

ΙΒ´

Ζωύφιον κάκιστον καὶ κερδαλέον
οἰκοῦν θαλάμους ἀδήλως κεκρυμμένους,
κλοπαῖς, φθοραῖς πάσαις φιλοῦν κακουργίαις,
τριγραμμάτῳ τε συλλαβῇ κεκλημένον.
Τὸ πρῶτον ζημιωθὲν τῶν γε γραμμάτων
ἀμείψεται εἰς μεῖζον ζῷον αὐτίκα
ἔλαττον τὴν κακουργίαν κεκτημένον.

Μῦς.

ΙΓ´

Θριγγοῖς τε καὶ οἴκοις τὴν εἴσοδον νέμω.
Θήλεια κλῆσις τετραγράμματος δέ με
γνωρίζει τοῖς μαθεῖν θέλουσι τίς πέλω.
Ἔασον δ᾽ οὖν τὸ πρῶτόν μου τῶν γραμμάτων
καὶ τὴν ἀνείδεον ποιητικὴν κόσμου
ἐκ τοῦ θεοῦ κτισθέντος εὗρες αὐτίκα.

Πύλη.

ΙΔ´

Ἔγωγε τῆς μουσικῆς τυγχάνω μέρος,
ᾄσματα κινῶ, κοσμῶ τὰς πανηγύρεις.

ΙΑ´ 7. || Κώδ. φ. 187, 6.
ΙΒ´ 6. *ἀμείζεται.*

Τρία δὲ γράμματα τὴν κλῆσίν μου λέγει·
ἀλλ' ἀριθμὸν ποιήσουσί γε δὶς τὰ ἓξ
ὀκταπλασιασμῷ τῶν γ' ἑκατὸν ὅμως.
Νόει δὲ ὢν σοφὸς τὴν σύνεσιν, ξένε.

Ὠδή.

ΙΕ'

Ζῴοις μὲν εἰς σκέπην τὸ πρῶτον εὑρέθην, ||
ἔπειτα καὶ ἀνθρώποις κατεσκευάσθην.
Εἰ βούλει κλῆσιν μαθεῖν τὴν ἐμήν, ξένε,
τρισύλλαβος πενταγράμματος ὑπάρχει
οὐδετέρου κατὰ γραμματιστὰς γένους.
Ἀριθμὸς τῶν εἰρημένων μου γραμμάτων
ἑπταπλασιασμὸς μὲν τῶν τριάκοντα,
πενταπλασιασμὸς δ' αὖ τῶν πέντε πέλει.
Ἂν με στερήσῃς τοῦ πρώτου τῶν γραμμάτων,
ἄκρα γῆς γίνομαι τῆς Πελοποννήσου.
Ἀλλὰ καὶ δεύτερον ζημιώσας γράμμα.
ἐαρινὸν τῶν εὐόσμων λέγεις ἄνθος.
Καὶ εἰς τὸ τρίτον τοῦτ' αὐτὸ δράσας, ξένε,
ὃ βούλει τῶν ὄντων παντὶ κόσμῳ νόει.

Ἔριον.

ΙϚ'

Ἐγὼ βροτοῖς καὶ ζῴοις δίδωμι πόμα·
ἐγὼ ποταμοῖς καὶ λίμναις ὕδωρ νέμω·
ἐγὼ τῶν τεσσάρων ἓν στοιχείων βλύζω.
Ἐκ δύο γραμμάτων δὲ συλλαβαὶ δύο,
μία λέξις ποιεῖ μου τὴν κλῆσιν, ξένε.
Τὰ γράμματ' ἀριθμὸν δὲ ποιήσει τόνδε,
τρισσῶς τὰ τριάκοντα καὶ τρὶς τὰ τρία.
Ἐάσαι πρῶτόν μου τῶν γραμμάτων θέλεις;

ΙΕ' 1. *τοπρῶτον*. — || Κώδ. φ. 188, α. — 4. *πεντεγρέμματος*.

Τὸ ταχθέν μοι μετ' αὐτὸ λαβὼν ὡς ἄρθρον,
τὴν πατρίδ' ὄντως εἴποις καὶ κοινὸν τάφον,
εἰ δὲ ὡς ῥῆμα τοῦ λόγου τὸ ἓν μέρος ||
ἀμφιβολίαν ποιοῦσαν εἴποις λέξιν,
κεκτημένην καὶ ἀστεῖόν τι· καὶ μάθε,
ταὐτίζονται τὰ ἄκρα τῶν γεγραμμένων,
ἵσταται δ' οὖν ἀκινήτως ὃ ἦν μέσον.

Πηγή.

ΙΖ′

Πλείω δύναμιν ποιῶ οἷς ἂν ἐντύχω,
γραφαῖς δὲ τῶν προςῳδιῶν εἰμι μία.
Συλλαβαὶ δύο, γράμματα δὲ οὖν πέντε
τὴν κλῆσιν τὴν ἐμὴν ποιεῖ ἀραρότως.
'Αποξέσας τὸ πρῶτόν μου τῶν γραμμάτων,
ἀχθηφόρον τὰ λοιπὰ ζῷον τετράπουν
δηλοῦσι μαστιγούμενον, μοχθοῦν πάνυ
καὶ καρτερῶς φέρον τὸν τοιοῦτον μόχθον.

'Οξεῖα. (Τόνος)

ΙΗ′

Κάματον δηλοῖ ἡ κλῆσίς μου καὶ θλῖψιν
ἣν συνιστᾷ πεντὰς τῶν γραμμάτων, ξένε·
τῶν δ' ἀριθμὸς τρὶς τὰ τριάκοντα τρία
πρὸς δυσὶν ἑκατοντάσι, σοφὲ, νόει·
Σὺ δ' ἐκβαλὼν τὸ πρῶτόν μου τῶν γραμμάτων,
τλησικάρδιον ζῷον ἐν πόνοις, μόχθοις
ἐρεῖς με ζῴων τῶν τετραπόδων πλέον.
Βαρυβαστάκτην εἴποις ἂν ὡς φασί με.

(Πόνος.)

Ιϛ′ 11. *δ' ὡς.* — || Κώδ. φ. 188, 6.
ΙΗ′ 1. *θλίψιν.* — 3. *τριακοντατρία,*

ΙΘ΄

Ἐξ ἀψύχων με ὑλῶν συντεθειμένον
σιδήρου καὶ πτερῶν, ξύλου τινῶν τ' ἄλλων
ὡς πτηνὸν ἵσταμαι, ὡς σίδηρος βάλλω,
ὡς δ' ἄψυχον τελῶ ταῦτ' ἀπροαιρέτως. ||
Τὴν κλῆσίν μοι ποιεῖ δὲ πεντὰς γραμμάτων.
Ἂν μου τὸ πρῶτον τούτων σιγήσῃς γράμμα
ἐρεῖς λιμνώδη καὶ καλαμώδη τόπον
εἰς οὐδὲν ἄλλο χρήσιμον τὸ παρ' ἅπαν.

Βέλος.

Κ΄

Ζῷον μικρὸν σοφίας μείζονος γέμον
ἐξ ἀνθέων ποικίλων συνέλεξέ με,
χρήσιμον χρείαις μικραῖς τε καὶ μείζοσι,
ναὶ μὴν ἀναγκαίαις τε ὑπάρχειν μάλα.
Ἐπωνυμία μου δὲ τοῦ τρίτου γένους.
Διπλῆ συνιστᾷ τήνδε τριὰς γραμμάτων·
ἀριθμὸς δ' ἐστὶ τῶν τοιούτων γραμμάτων
τὰ πέντε δεκάκις, τρισσῶς δὲ τὰ τρία
πρὸς τοῖς γε πεντήκοντα τετράκις ὅμως.
Ἀφαιρέσει δὲ τοῦ πρώτου τῶν γραμμάτων
πληρῶ δακρύων τὰς ὄψεις ἐκ τῆς θέας,
τὸ κοινὸν κατάλυμα πᾶσι δεικνῦον.
Τοῦ δευτέρου δ' αὖ τοῦτο δὴ πεπονθότος,
Πελοποννήσου γῆς ἄκρα γε τυγχάνω.
Ἡ τοῦ τρίτου δ' ἀφαίρεσις πάλιν, ξένε,
τέρψιν πολλὴν χορηγοῦν τεκταίνει μ' ἄνθος.
Καὶ θάτερον τῶν γραμμάτων ἂν ἀνέλῃς
ὄντως ὂν εὑρήσεις με· αὐτὸς δ' οὖν σκόπει.

Μέλισσα. (Κηρίον.)

ΙΘ΄. 3. *πτηνῶν*. — 8. *τοπαράπαν*.
Κ΄ 3. *τό τε λείπει*. — 8. *δὲ τρία*. — 12. *δεικνύον*.

ΚΑ'

Τοῖς ἐμπνόοις ἅπασιν οἰκείως ἔχω.
Τούτοις γάρ εἰμι κοινὴ κλῆσις ὡς γένος· ||
τετραγράμματος δισύλλαβος δ' ἐστί μοι.
Φέρουσι δ' ἀριθμὸν τὰ γράμματα τόνδε·
τρὶς τὰ ἑκατὸν τρισσῶς καὶ τρὶς ἐννέα.
Ἂν ἐξαλείψῃς μου πρῶτον τῶν γραμμάτων,
εὕροις με τῶν πτηνῶν παραυτίκα τόκον.

(**Ζῷον.**)

ΚΒ'

Ταμεῖον τέρψεώς εἰμι καὶ ἡδονῆς.
Παρασκευάζω δ' οὖν σκιρτᾶν τὴν καρδίαν.
Δηλοῖ με θήλεια κλῆσις δισύλλαβος,
ὁρισθεῖσα τέσσαρσι τῶν γε γραμμάτων
ἀριθμὸν τικτόντων ἑκατὸν ἑξάκις
καὶ τὰ ἑπτακαίδεκα πάλιν ἑξάκις.
Τὸ πρῶτον ἂν ἀφαιρέσῃς τῶν γραμμάτων,
ἀποφράδα κλῆσιν καὶ μισητὴν λέξεις.
Ἀλλ' οὖν τὰ ταύτης τρία γράμματα, ξένε,
κτῶνταί τι ὡραΐσμα, εἰ μάθοις, τόδε·
τὸ πρῶτον ταυτόν ἐστι τῷ γε ἐσχάτῳ,
μένει δ' ἀμφοῖν ἀεὶ μέσον τὸ ὂν μέσον.

(**Χαρά.**)

ΚΓ'

Πέφυκα σώματος ἀνθρωπίνου μέρος·
ὕπερθεν τὴν κεφαλὴν καὶ γὰρ ἀνέχω.
Τὴν κλῆσιν συνιστᾷ μοι πεντὰς γραμμάτων.

ΚΑ' 2. || Κώδ. φ. 189, 6. — *γράμματά μου.*
ΚΒ' 7. *ἀφαιρήσης.*

Τούτων διαγράψας τὴν πρώτην δυάδα
πτερωτὸν εὑρήσεις με οἰωνὸν δίπουν.
τὸ δ' αὖ μετ' αὐτὴν ἐκβαλὼν τρίτον γράμμα
ὑπεῖκον ἄρθρον εἴποις θήλεος γένους. ||

(Αὐχήν.)

ΚΔ'

Ὠμοῦ καὶ ἀγρίου μία κλῆσις πέλει
δισύλλαβος σὺν ἑβδομάδι γραμμάτων,
συμφώνων πέντε καὶ φωνηέντων δύο,
ὁμοῦ τελειούντων τὸν ἀριθμὸν τόνδε·
τὰ ἑπτὰ τετραπλασίως θέλων μάθε
σὺν δυσὶν ἑκατοντάσι τριπλασίως.
Ἄφες τὸ πρῶτον τῶν στοιχείων, εἰ θέλεις,
καὶ τὸν δεικνύντα τίς τί λήψεται μάθε.
Εἰ δ' αὖ καὶ δεύτερον τῶν γραμμάτων ξέσῃς,
γνώσῃ τινὰ βατταρίζοντα καὶ ὕθλον.
Ἐάσας δὲ καὶ τρίτον τῶν γε γραμμάτων,
τῶν τεσσάρων ὡρῶν μιᾶς καιρὸν λέξιν
τερπνῆς ἐμφαίνουσαν εἴποις παραυτίκα.
Σὺν τῷ τετάρτῳ δ' αὖ καὶ πέμπτον ἐξελὼν,
ὑπεῖκον ἄρθρον ἀρρενικοῦ τοῦ γένους
ὀρθῆς τε καὶ εὐθείας εὗρες αὐτίκα.
Τό θ' ἕκτον ἀφεὶς, ἓν γε εὑρήσεις γράμμα
προςῳδιῶν ἐκ δύο συντεθειμένον,
μακρᾶς τε καὶ βραχείας δ' οὖν κεκλημένων. ||

(Σκληρός.)

ΚΕ'

Εἰμὶ δ' ἔγωγε ὁ ὤν· σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλεο σῇσιν·
οὐρανὸν ἐνδέδυμαι, περιβέβλημαι δὲ θάλασσαν.

ΚΓ' 5. *οἰωνὸν*. τὸ *με λείπει*. — 7. || Κώδ. φ. 190, α.
ΚΔ' 8. *δεικνῦντα*. — 19. || Κώδ. φ. 190, β.

Γαῖα δέ μου στήριγμα ποδῶν· περὶ σῶμα δὲ κέχυτ' ἀὴρ
καὶ ἄστρων με χορὸς περιδέδρομε πάντη.
Ἐννέα γράμματά τ' ἔχω· τετρασύλλαβός εἰμι νόει.
Αἱ τρεῖς πρῶται δύο γράμματ' ἔχουσιν ἑκάστη,
ἡ λοιπὴ δὲ τὰ λοιπὰ, καὶ εἰσι σύμφωνα τὰ πέντε.
Τοῦ παντὸς δὲ ἀριθμὸς πεντηκοντάδες ὀκτὼ
τρίς τε τριάκοντα τ' ἠδὲ τρὶς δύο· γνοὺς δὲ τίς εἰμι
οὐκ ἀμύητος ἔσῃ σοφίης πολυήρατος ἀνήρ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΩΝ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΝ

(1884 - 1885) (1).

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΗ.

AMICIS, E. DE, Konstantinopel. Aus dem italienischen übersetzt von *Agnes Burchard*. 2te Ausgabe. Rostock, 1884. W. Werther. 8ον σ. VIII, 240. 5 δραχ.

BAEDEKER, Griechenland. (Βιβλ. ἐν Liter. Centralblatt. 1884 ἀρ. 11).

ΒΑΡΔΟΥΝΙΩΤΗΣ Δ. Κ. Παρὰ τὸν Ἐρασῖνον. (Ποικίλη Στοὰ 1885 σ. 403-420).

BECKMANN J. D. In Constantinopel. (Gartenlaube. 1884 φ. 21).

BENT J. T. The Cyclades, or Life among the Insulars Greeks. London. 1885. 8ον.

BESUCH. Ein-auf Cypern im Sommer 1884. (Allgemeine Zeitung. Beilage. 1884. ἀρ. 321).

ΚΕ' 3. *περὶ δὲ σῶμα.* — 4. 5. Οἱ στίχοι ὁπωςδήποτε διεφθαρμένοι. — 9. *τηδὲ τρεῖς δύο.*

(1) Βλ. τ. Α' σ. 169-180. 731-752.

Brosteanu P. Die Romänen in Macedonien, Thrazien, Thessalien, Epirus und Griechenland (Aus allen Welttheilen 1884 φ. 7).

Curtius E. Athen und Eleusis (Deutsche Rundschau. 1884 τευχ. 8).

Dehn P. Land u. Leute in der europäischen Turkei. Nach den Aufzeichnungen Wilhelm Pressel's mitgetheilt. (Das Ausland. 1885 φ. 10. 11).

Δελλακοβια Ν. Ἡ νῆσος Κύθηρα. (Ἕσπερος φ. 87. 88).

Δημιτσας Μ. Γ. Ποῦ στηρίζεται ἡ ἐπικρατήσασα δοξασία περὶ τῆς ταὐτότητος τῆς Θέρμης καὶ Θεσσαλονίκης. (Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς 1885 σ. 1-9).

Δροσινης Γ. Ἡ λίμνη τοῦ Ἀγγελοκάστρου. (Ἑστία 1885 φ. 482. 483).

Dubois, De Co insula, facultati litterarum Parisiensi ad gradus doctoris rite capessendos thesim proponebat etc. Paris, 1884. Berger-Levrault 8ον σ. 73 καὶ 3 πίν.

Επαρχιαι. Αἱ ἐπαρχίαι μας. Αἴγινα. (Ἀκρόπολις 1. 3. 7. 20 Ἰουν. 1884) Ὕδρα. (αὐτ. 24 Ἰουν. 4 Ἰουλ. 1884).

Γαβαλας Ζαφ. Δ. Περὶ τῆς νήσου Σικίνου. Πραγματεία ὑπὸ ἀρχαιολογικήν, ἱστορικὴν καὶ στατιστικὴν ἔποψιν. Ἐν Ἀθήναις, 1885. Εἰς 16ον σ. 62.

Georgiades D. Smyrne et l'Asie Mineure au point de vue économique et commercial, avec préface de M. *Arthur Mangin*. Ouvrage accompagné d'une carte de l'Asie Mineurre et d'un plan de la ville de Smyrne. Paris, 1885. 8ον σ. XX, 268. 7 δρ.

Gerold Rosa v. Ein Ausflug nach Athen und Corfu. Mit Zeichnungen von L. H. Fischer. Wien, 1885. C. Gerold's Sohn. 8ον σ. VI, 223. 6 δρ.

Girard, Souvenirs d'une campagne dans le Levant. La Grèce en 1883. (Revue maritime et coloniale. Νοεμβρ. Δεκεμβρ. 1884).

Hertzberg G. G. Athen. Historisch-topographisch dargestellt. Mit einem Plane von Athen. Halle a S. 1885. 8ον σ. VII, 243. ἐσταχωμ. 4 δρ. 50.

Κ. Νάξος. (Ἀκρόπολις 9 Σεπτ. 1884).

Καμβαδης Ε. Ι. Ὀκταήμερος πεαιήγησις ἐν τῇ νήσῳ Μυκόνῳ. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. 15, λ. 50.

Κονδυλακης Ι. Σφακιὰ καὶ Σφακιανοί. (Ἑβδομὰς φ. 51).

Κωνσταντινουπολεως. Ἀπὸ — εἰς Χίον. (Ἀπόλλων φ. 22. 23. 24).

Loeschke G. Vermuthungen zur griechischen Kunstgeschichte und zur Topographie Athens. Programm der Universität Dorpat zum 12 December 1884. 8ον.

Lolling H. G. Die Meerenge von Salamis, mit Tafel. (Historische u. philologische Aufsätze E. Curtius gewidnet. Berlin, 1884).

— Mittheilungen aus Thessalien. I. Ormenion und Aisoneia. (Mittheilungen des deutschen arch. Institutes in Athen. 1884 σ. 97-116).

— Zur Topographie von Doris (αὐτ. σ. 305 κε).

Melingo, Skizzen aus Athen. (Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung. 1883. φ. 50. 67. 1884 φ. 8-11. 43. 62. 67).

Mezières A. Souvenirs d'un voyage en Grèce. (Revue internationale. 1885 τ. V φ. 1. 4)

Milchhoefer A. Ueber die Lage des Kolonos in Athen (Historische u. philologische Aufsätze E. Curtius gewidmet. B. 1884).

Μουσαιος Μ. Τὸ Λειβήσιον τῆς Λυκίας (Ἑβδομὰς φ. 47).

Murray's Handbook for Travellers in Greece, including the Ionian Islands, Continental Greece, the Peloponnese, the Islands of the Aegean, Crete, Albania, Thessaly and Macedonia; and detailed Description of Athens. In two Parts. Fifth edition. London, 1884. (Βιβλ. ἐν The Quartely Review. 1885 τ. 159 σ. 278-322).

Μ[υστακιδης] Β. Α. Ἡ Αἶνος. (Ἑβδομὰς 1885 φ. 52).

Νησος. Ἡ — Χίος. (Ἕσπερος φ. 93-96).

Ohnefalsch-Richter, Cypern. (Unsere Zeit. 1884. φ. 3. 6).

Οικονομος Σ. Α. Ἡ νῆσος Πεπάρηθος. (Βιβλ. ὑπὸ Η. Zurborg ἐν Philolog. Rundschau. 1884 φ. 9).

Patmos. (The Scottisch Review 1885 φ. 9).

Πετρης Ν. Μία λέξις περὶ Θεσσαλονίκης. (Ἀπόλλων 1885 φ. 22).

Reise. Eine — in Griechenland. (Globus 1884 φ. 9-12).

Schlumberger G. Les îles des Princes etc. Paris, 1884. 12ον.

Σμιθ Αγνη, Βλέμματα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς ἑλληνικῆς τοπιογραφίας. Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ [ὑπὸ *Ι. Περβάνογλου*]. Ἐν Λειψίᾳ, 1885. 8ον σ. XII, 232. Μετ' εἰκόνων. Ἐσταχωμένον 7 δρ.

Σολομος Ν. Ι. Ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις. Ἀθήνηθεν — Θήβαζε. (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1885 σ. 386-416).

Ussing J. L. Fra Hellas og Lilleasien i Foraaret 1882. Kjöbenhavn, 1883 Gyldendal. 8ον σ. 268 μετὰ 2 πιν. 5 δρ. (Βιβλ. ὑπὸ *J. B. Stemassen* ἐν Berliner phil. Wochenschrift. 1884 φ. 23).

Ζυγομαλας Δ. Μ. Πραγματεία περὶ τῆς Χίου. Ἀθήνησιν, 1884. 8ον σ. 16.

Πίνακες γεωγραφικοί.

Χαρτης. Τηλεγραφικός — τῆς Ἑλλάδος. Carte télégraphique de Grèce. Ἐν Ἀθήναις, 1884. Κλίμαξ 1:700.000.

Χρυσοχοος Μ. Χάρτης ταχυδρομικὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῶν ταχυδρομείων. Ἐν Ἀθήναις, 1884.

— Πίναξ τῆς μεσημβρινῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἔκδοσις Β' μετὰ διορθώσεων καὶ προσθηκῶν. Ἐν Ἀθήναις, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1884. Κλίμαξ 1:300.000. 15 Δρ.

Curtius E. u. Kaupert, J. A. Karten von Attika. Berlin, 1884. (Τευχ. III φ. 7-11. Σπάτα. Βάρη. Ῥαφίνα. Περάτι. Πόρτο Ῥάφτη). D. Reimer. 15 δρ. (Βιβλ. ὑπὸ *M. Erdmann* ἐν Philol. Anzeiger. 1885 φ. 2. 3 — ἐν Cultura 1884 σ. 766-767 — ἐν Literar. Centralblatt φ. 19).

Kiepert R. Schul- Wand-Atlas der Länder Europas. Lief. VII. Stumme physikalische Schul- Wandkarte der Balkan- Halbinsel. Berlin 1884. D. Reimer. Κλίμ. 1:1000.000. φυλλ 6. 9 δρ. 40.

Κοκκιδης Ιφ. Χάρτης τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Συνετάχθη ὑπὸ σμίκρυνσιν 1:300.000. Ἐχαράχθη καὶ ἐτυπώθη ἐν τῷ καισαροβασιλικῷ στρατ. γεωγρ. Ἰνστιτούτῳ ἐν Βιέννῃ 1884. 13 δρ. 50.

STEPHEN, Zwei Karten von Mykenai. (Βιβλ. ἐν Allgem. Zeitung. Beilage 1884 φ. 89.— ἐν Philolog. Anzeiger 1885 σ. 84-87.— ὑπὸ *H. Lolling* ἐν Wochenschrift f. Klass. Philologie 1884 φ. 37).

Ἀπογραφική, ἐμπόριον, συγκοινωνία.

CALLIGIONI, Statistica della navigazione e del commercio di Smirne nel 1883. (Bolletino consolare. Roma Νοεμβρ. 1884).

CANAL. Le — de Corinthe. Bulletin de la société internationale du canal maritime de Corinthe. Paris. 1884, 1885, 2e et 3e année.

CANALE. Il — di Corinto. (Marina e commercio. Roma. Ἰουν. 1884).

ΔΕΜΑΘΑΣ N. Περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος. (Ἀττικὸν ἡμερολόγιον 1885 σ. 447-454)·

EMBIRICOS E. La Grèce et ses voies de communication, à propos du chemin de fer de Thessalie. (Revue du monde latin. Δεκ. 1884).

ΕΡΓΑΣΙΑΙ. Αἱ — τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου (Ἑστία. φ. 477).

ΚΑΤΣΕΛΙΔΗΣ Γ. Θεσσαλικοὶ σιδηρόδρομοι. (Ἀκρόπολις 21 Ἀπριλ. 11.17 Μαΐου 1884).

MALTESO D. Movimento commerciale del porto di Patrasso. (Bolletino consolare Αὐγ. 1884).

MANZAVINO N. G. La dette publique du royaume de Grèce. (Revue du monde latin. Ἀπριλ. 1885).

MAYOR ED. Il canale di Corinto. Roma 1884 Fratelli Bocca. 8ον σ. 95. (Ἐκ τοῦ Bolletino Consolare. Φεβρ. Μαρτ. Ἀπριλ. 1884).

MAZZA F. Salonicco; suo progresso, scuole, popolazione del Vilayet, commercio de' esportazione e di importazione durante l'anno 1882. (Bolletino consolare. Φεβρ. 1884).

ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ, Α. Αἱ πρὸ πεντηκονταετίας μεγάλαι τῶν Ἀθηνῶν οἰκίαι. (Ἑστία φ.470).

ΠΙΝΑΚΕΣ τῶν ἐπαρχιῶν Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881. (Ὑπουργεῖον ἐσωτερικῶν. Τμῆμα δημοσίας οἰκονομίας καὶ στατιστικῆς). Ἐν Ἀθήναις, 1884. 4ον σ. 74.

ΠΙΝΑΚΕΣ. Ἀνακεφαλαιωτικοὶ — τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1881 καὶ 1882 καὶ κίνησις τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας κατὰ τὸ ἔτος 1882 (μετ' ἐκθέσεως ἀναλυτικῆς). Ἐν Ἀθήναις, 1884. (Ὑπουργεῖον οἰκονομικῶν. Στατιστικὸν γραφεῖον). Εἰς φύλλον σ. ιθ', 129.

PIRRONE G. Navigazione italiana dei porti dell' Isola di Creta. (Bolletino consolare. Σεπτ. 1884).

SIMONDETTI L. Statistica della navigazione nel distretto consolare di Constantinopoli. (αὐτ. Νοεμβρ. 1884).

Φυσικὴ γεωγραφία.

ΑΙΩΡΙΣ. Μετεωρολογικὴ — τοῦ 1883. (Παρνασσὸς 1884 τ. Η. σ. 99).

BUECKING H. Ueber die Lagerungsverhältnisse der älteren Schichten in Attika. (Sitzungsberichte der preuss. Akademie den Wissenschaften zu Berlin. Philos.—hist. Klasse. 1884 τ. 39 σ. 935-950).

Χλωρος Ν. Πίναξ τῶν ἐν Ἑλλάδι φυομένων ξυλωδῶν φυτῶν. (Ἑστία φ. 487. 488).

Chloros N. Walderverhältnisse Griechenlands. München, 1884. 8ον σ 45.

Δαμβεργης Αν. Κ. Ἔκθεσις χημικῆς ἀναλύσεως τῶν ἐν Αἰγίνῃ ἰαματικῶν ὑδάτων. (Γαληνός 1884 φ. 35-38. 40).

Γενναδιος Π. Γεωργικὴ στατιστικὴ ἐν Ἑλλάδι. (Ἀκρόπολις 15 Νοεμβρ. 1884).

— Περὶ τῆς θέσεως τῆς γεωργίας ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ περὶ γεωργικῶν βελτιώσεων ἐν Ἑλλάδι. (Ἀκρόπολις 9 Σεπτ. 1884).

Gos, L'agriculture en Thessalie, petite étude d'économie rurale et d'agriculture comparée. Paris, 1884 G. Masson. 8ον σ. 109.

Χελδραΐχ Θ. Περὶ βοτανικῆς ἐκδρομῆς ἐν Ἀττικῇ. (Παρνασσός 1884 τ. Η' σ.180 κε).

Neumann C. u. Partsch J. Physikalische Geographie von Griechenland mit besonderer Rücksicht auf das Alterthum. Breslau, 1885 W. Koebner. 8ον σ. XII, 476. 11 δρ. 25.

Σμιθ Ι. Φ. Ιουλ. Περὶ μεγάλων καταπτώσεων χιόνος καὶ χαλάζης ἐν Ἑλλάδι. (Παρνασσός 1884. τ. Η' φ. 1).

— Description physique d'Attique. Météorologie et phénoménologie. (Association littéraire Parnasse. Section des sciences). Athènes, 1884. C. Beck. 4ον σ. 28. (Βιβλ. ὑπὸ *Klein* ἐν Deutsche Litteraturzeitung. 1885 φ. 2).

Τσαμοπουλος, Περὶ τῶν ἐν Θερμοπύλαις μεταλλικῶν ὑδάτων. (Γαληνός 1884 φ. 29).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ.

Γενικά.

Hertzberg G. F. Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches bis gegen Ende des 16 Jahrhunderts. Mit Illustrationen. (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen hsg. von W. Oncken). Berlin, 1883. Grote 8ον σ. 692. 16 δρ. 40. (Βιβλ. ὑπὸ *Σ. Π. Λάμπρου* ἐν Deutschen Litteraturzeitung 1885 ἀρ. 2).

Λαμπρος Σ. Π. Ἱστορικὰ μελετήματα. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. η', 224 δρ 5 (Βιβλ. ὑπὸ *Σ. Παναγιωτοπούλου* ἐν Ἑβδομάδι φ. 51. 52).

Παπαρρηγοπουλος Κ. Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον πρὸς διδασκαλίαν τῶν παίδων. Ἐν Ἀθήναις, 1884. Α. Κορομηλᾶς. 8ον σ 240 λ. 80.

Sathas C. N. Μνημεῖα ἑλληνικῆς ἱστορίας Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge publiés sous les auspices de la Chambre des députés de Grèce Paris, Athènes 1883, τ. V. 4ον σ. 341. Δρ. 20. τ. VI. 1884. σ. IV, 333. Δρ. 20. (Βιβλ. τοῦ Ε' τόμ. ὑπὸ *Σ. Π. Λάμπρου* ἐν Deutschen Litteraturzeitung 1885 ἀρ. 2.— τῶν τόμ. I-IV ὑπὸ *Φλορίνσκη*, Νέα ὕλη διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῶν μέσων χρόνων· ἐν Ἀγγελίαις τοῦ ἐν Κιέβῳ Πανεπιστημίῳ. 1883 φ. 10 σ. 373-390).

Ἱστορία τῶν μέσων χρόνων (330-1453).

Brandileone S. I primi Normanni d'Italia in Oriente. (Rivista storica italiana. Ἔτ. I φ. 8).

Μπορὺν Μ. Βυζαντιιτσοι 6 ἰούζνοϊ Ἰτάλιι 6 IX-X 6εκάχ. (Οἱ Βυζάντιοι ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ κατὰ τὴν Θ' καὶ Ι' ἑκατονταετηρίδα· ἐν *Δελτίῳ* τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ῥωσσίας, 1883 τ. 37).

Centerwall J. Julianus affällingen: en bild fraon den döende antiken. Stockholm, 1884 C. E. Fritze. 8ον σ. 236 (Βιбλ. ὑπὸ *L. B. Stenersen* ἐν Berliner philolog. Wochenschrift 1885 φ. 6).

Chetail, Vie de l'empereur Julien surnommé l'Apostat. Saint-Étienne, 1884. 12ον σ. 224 3 δρ.

Debidour A. L'impératrice Théodora. Paris, 1885. Dentu. 12ον.

Duruy V. Histoire des Romains depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'invasion des Barbares. Tome VII et dernier: de l'avènement de Constantin à la mort de Théodose, commencement de l'invasion des Barbares. Paris, 1884, Hachette. 8ον μέγα σ. 740 μετὰ 4 γωγραφικῶν πινάκων καὶ πολλῶν εἰκόνων.

Fischer Studien zur byzantinischen Geschichte. (*Μπεζομπράζωб Π.* Βυζαντία 6 XI 6έκε. Τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* τοῦ Ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, 1884).

Φλορινσκι, Πολιτίτσεσκαγια ι κουλτούρναγια μπορμπὰ νὰ Γρέτσεσκοϊ Βοστόκε 6 πέρбοϊ πολοбίνε XIV бέκα. (Πολιτικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ πάλη ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνατολῇ κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετηρίδα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος· ἐν *Ἀγγελίαις* τοῦ ἐν Κιέбῳ Πανεπιστημίου 1883. φ. 2. 3. 9. σ. 31-44. 63-87. 318-342).

Houssaye H. L'impératrice Théodora. (Revue des deux mondes 1 Φεб.1885).

Jeep L. Zur Geschichte Constantin des grossen. (Historische u. phil. Aufsätze E. Curtius gewidnet B. 1884).

Jurien de la Gravière, La marine des empereurs et les flotilles des Goths. (Revue des deux mondes 1 Φεбρ. 1884.

Κρητικὸς Σ. Σχέσις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους πρὸς τὰς δακορωμουνικὰς ἰδίᾳ φυλὰς καὶ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπ' αὐτῶν. Ἱστορικὴ μελέτη. (Ἕσπερος φ. 77. 78).

Λάμπρος Σ. Π. Τὸ περὶ κτίσεως Μονεμβασίας χρονικόν. (Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 97-128).

— Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράбων δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (αὐτ. σ. 129-144).

— Ἡ ἀποστασία καὶ ὁ θάνατος τοῦ Γεωργίου Μανιάκη. (αὐτ. σ. 152-166).

Largajolli D. Teodora. Un' Augusta bizantina del VI secolo. (Nuova Antologia 1885, τ. 50 φ. 6).

Meyer G. Constantin Sathas u. die Slavenfrage in Griechenland (Meyer, Essays und Studien. Berlin, 1885).

Παναγιωτόπουλος Σ. Γ. Τίνες ἦλθον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι. (Ἑбδομὰς φ. 13-22. 24. 26-31).

Πετριδης Α. Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τίνες ἦλθον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι. (Ἀπόλλων 1885 φ. 21. 22).

Ροζεν ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος. (*Οὐσπένσκη Θ.* Ἰμπεράτωρ Βασίλι Μπολγαρομπόϊτσα μπαρώνα Β. Ρ. Ρόζενα. Ἐν *Ἐφημερίδι* τοῦ Ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. 1884 σ. 284-315.— *Φλορίνσκη*, Μπαρώνα Ρόζενα Βασίλι Μπολγαρομπόϊτσα. Ἐν *Ἀγγελίαις* τοῦ ἐν Κιέβῳ Πανεπιστημίου 1883. φ. 4 σ. 131-152).

Rubio y Lluch A. La expedicion y la dominacion de los Catalanes. (Βιβλ. ὑπὸ *A. Mortel-Fatio* ἐν Revue critique 1884 φ. 27. — ὑπὸ *Wäschke H.* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 27. — ἐν Liter. Centralblatt 1884 φ. 32).

Sardou, Theodora. (*Ganderax* ἐν Revue des deux mondes 15 Ἰαν. 1885.— *J. J. Weiss* ἐν Journal des Débats 5 Ἰαν. 1885. — *Doncieux G.* ἐν Le Monde 4 Ἰαν. 1885.— *Bryce J.* ἐν Contemporary Review. Φεβρ. 1885).

Σκαμπλανοβιτς Ν. Βυζαντίισκογιε γοσουδάρστβο ι τσέρκωβς 6 XI 6έκε. (Τὸ βυζαντιακὸν κράτος καὶ ἡ ἐκκλησία κατὰ τὴν ΙΑ΄ ἑκατονταετηρίδα). Ἐν Πετρουπόλει, 1884.

Βεσσελοφσκι Α. Βιζαντιισκάγια πόβεστ ὅμπ οὐμπιένιι ιμπεράτορα Νικήφορα Φωκὶ 6 σταρίννομ μπολγάρσκομ περεσκάζε. (Βυζαντιακὴ παράδοσις περὶ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἔν τινι παλαιῷ βουλγαρικῷ συνταγματίῳ· ἐν *Ἐφημερίδι* τοῦ Ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως 1884 σ. 76-90).

Ζαχαριαδης Κ. Στοιχειώδης ἱστορία ῥωμαϊκὴ καὶ βυζαντινή. Ἔκδοσις τρίτη. Ἐν Ἀθήναις 1884. 8ον σ. 151. 84. 1 δρ. 80.

Ἱστορία νεωτέρα (1453-1885)

[Αννινος Χ.] Δάφναι καὶ τρόπαια (Ἐφημερὶς 28-31 Μαρτίου. 2-10. 17. 29. 30. 31 Ἀπριλίου. 1. 7. 15. 18. 23 Μαΐου 1. 4. Ἰουνίου 19 Ἰουλίου 1884).

— Ἐν ᾧ πίπτουσι τὰ ὑπουργεῖα. (Ἑβδομὰς φ. 54).

Anniversaire. Le soixante — troisième — de l'indépendance de la Grèce. (Revue du monde latin. Ἀπριλ. 1884).

Beer A. Die orientalische Politik Oesterreichs seit 1774. Prag, Leipzig, 1884. 8ον σ. 832 (Βιβλ. ὑπὸ *E. Bourgeois* ἐν Revue critique 1884 φ. 33).

Blancard J. Études sur la Grèce contemporaine: Alexandre Maurocordato. (Revue du monde latin. Σεπτ. Ὀκτ. Νοέμβρ. 1884).

— Études sur la Grèce contemporaine: Les Metaxas. (αὐτ. Ἰαν. Φεβρ. 1885).

Calimachu Al. Papadopulu, Despre Alexandru Mavrocordatu Exaporitulu si despre activitatea sa politica si literara. Bucuresti, 1884.

Castelar E. Helenos y Latinos en el siglo XV. (Revista de Espana φ. 405).

Χαλκιοπουλος Π. Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. (Ποικίλη Στοά, 1885 σ. 434-469).

Χρονος Ἀθηνῶν. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ΚΕ΄ Μαρτίου 1821. Ἔκτακτον φύλλον. 25 Μαρτίου 1885.

D'Avril A. Les Grecs et le Congrès de Berlin. (Revue du monde latin Σεπτ. 1884).

Δεβιαζης Σ. Νεοελληνικά. Α΄. Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος. (Ἑβδομὰς φ. 11) Β΄. Ἡ

ἑστία τῆς φιλικῆς ἑταιρίας ἐν Ζακύνθῳ. (αὐτ. φ. 15). Γ'. Δημήτριος Γουζέλης (αὐτ. φ. 16). Δ'. Σπυρίδων Βεντούρας. (αὐτ. φ. 19). Ε'. Θεοδόσιος Δημάδης. (αὐτ. φ. 30).

Εγγραφον. Ἐν — τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ ἐπαναστάσεως. (Ἑστία φ. 445).

Επαναστασις. Ἡ κατὰ τὸ 1821 — τῶν ἑλλήνων ἐν Λεβαδείᾳ. (Ἑβδομὰς φ. 56).

Εργα. Πολεμικά — τῶν Κεφαλλήνων ἀπὸ τοῦ 1821-1827 (Ἑβδομὰς φ. 10).

Ευμορφοπουλου Διον. Ἀνέκδοτον ἀπόσπασμα ἐκθέσεως τοῦ στρατηγοῦ — (Ἑβδομὰς φ. 12-14).

Φορμεζη Ερ. Οἱ Φιλέλληνες. (Ἑβδομὰς φ. 1-24. 26. 27).

Γραμματικοπουλου Ζαχαρενια, Ἀπομνημονεύματα γυναικὸς πρεσβύτιδος συγχρόνου. Ἐν Ἀθήναις 1884. 8ον σ. 55 δρ. 1.

Ιαδεμος Ο. Ἀναμνήσεις. (Ποικίλη Στοά. 1885 σ. 330-339).

Κρεμος Γ.Π. Ἱστορικὰ ἐπανορθώματα. Ἀλῆ πασᾶς. (Παρνασσὸς 1884 τ.σ.64 κε.139 κε.)

Κρητικος Σ. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου Μαυροκορδάτων ἡγεμονεύσαντες ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἓξ ἡγεμόνες. (Ἕσπερος φ. 83. 84).

Κριαρης. Κωνσταντῖνος — (Ἑστία φ. 442.— Ποικίλη Στοά. 1885),

Λακωνικα. Περὶ τῆς ἀπὸ τῆς Μάνης εἰς τὴν νῆσον Κύρνον ἑλληνικῆς ἀποικίας. (Ἑβδομὰς φ. 59. 60).

Lamansky Secrets d'État de Venise. (Βιβλ. ὑπὸ *L. Leger* ἐν Revue critique 1884 φ. 19.— ἐν Journal des Savants 1884 σ. 531-532).

Λαμπρος Σ. Π. Ἡ παράδοσις τῶν Ἰωαννίνων. (Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 167-172).

— Τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ ἡ περὶ Πελοποννήσου ἔκθεσις τοῦ Μαρίνου Μιχιέλ. (αὐτ. σ. 173-220).

Μαγγινας Σ. Ἱστορικὰ γεγονότα, ἀφορῶντα εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν ἐγγράφων Τάτση Μαγγίνα. (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1885 σ. 182-224).

Μαυρομματης Επ. Μετὰ δεκαπέντε ἔτη. (Ἀκρόπολις 13-16 Νοεμβρίου 1884).

Παγανελης Σ. Πρὸ τριῶν καὶ ἑξήκοντα χρόνων. (Ἰανουαρίου 1822) (Ἑβδομὰς φ.44).

[—] Θεόδωρος Π. Δηλιγιάννης. (αὐτ. φ. 36. 37).

Παλαιολογος Κ. Α. Ῥωσσικὰ περὶ Ἑλλάδος ἔγγραφα. (Παρνασσὸς 1884 τ. Η'. σ. 579 κε.).

— Ῥῶσσοι ἀγωνισθέντες καθ' ἡμῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐθνικὸν ἡμῶν ἀγῶνα. (Ἑστία φ. 472. 479).

Παμας Π. Ἰωσὴφ Μομφερράτος. (Ἑβδομὰς φ. 38. 39).

— Ἐκλογικαὶ ἀναμνήσεις, 1850. (Ἑβδομὰς φ. 57).

— Ὁ ἐν Ῥουμουνίᾳ μισελληνισμός. (αὐτ. 35-43).

Π[απαδεξανδρης] Ν. Χαρίλαος Τρικούπης. (αὐτ. φ. 35).

Paparrigopoulo C. Les prédictions sur la fin de l'empire ottoman. (Revue du monde latin. Ἀπριλ. 1884).

[Περβανογλους Ι.] Ἡ ἡγεμονὶς Σοφία Παλαιολόγου μεταβαίνουσα εἰς Ῥωσσίαν. (Ἕσπερος φ. 87).

Πετιμεζας Λ. Ν. Γεννηθήτω φῶς! (Ἀκρόπολις 23 Μαΐου 1884).

— Τρίτη ἀπάντησις πρὸς Ἀσημάκην Χαραλάμπην. (αὐτ. 8 Αὐγούστου 1884).

Πολιτης Ν. Γ. Ἡ νεότης τοῦ Ῥήγα. (Ἑστία φ. 470).

Πουρναρας Γ. Π. Ἐλάσσονες ἱστορικαὶ σελίδες ἐκ τῆς Θεραπειάδος. (Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς 1885 σ. 98-163).

Προνοιας. Σύνταξις. — Ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ τῆς 25 Μαρτίου 1821 ἐν Πειραιεῖ ἐν ἔτει 1884. Ἐν Πειραιεῖ, 1884. 8ον σ. 81.

Σακκελιων Ι. Περὶ τοῦ γένους Μαχμοὺτ τοῦ Μιχάλογλου. (Ἑβδομὰς φ. 45).

Saripolos N. La Grèce et l'Italie (Revue de Belgique, 15 Ἰουν. 1884).

Turcs. The Ottoman — in Europe. (The Westminster Review. Ἀπρ. 1885 σ. 303-328).

Vincent Cl. Contemporary Life and thought: The politics and finance of Greece (The contemporary Review. Ἀπριλ. 1885).

Ζησιου Κ. Γ. Ἡ ἐρήμωσις τῶν Ἀθηνῶν. 1688-1690. (Ἑβδομὰς φ. 59).

— Ἱστορικαὶ σημειώσεις. (αὐτ. φ. 56-59).

— Καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν Βενετῶν, 1687. (Ἑβδομὰς φ. 53).

Ἐκκλησιαστικὴ καὶ μοναστικὴ ἱστορία.

Βαφειδης Φιλ. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884 τ. Α'. 8ον.

— Ἐπίτομος ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρις ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (1-1453 μ. χ.) Πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884. Ἀδ. Δεπάστα, 16ον σ. ις', 283. 2 δρ.50.

Bilder aus der griechischen Kirche des Orients. (Allgemeine evangel.-Luther. Kirchenzeitung, 1884 φ. 17).

Bornemann F. W. B. In investiganda monachatus origine quibus de causis ratio habenda sit Origenis. Gottingae, 1885, 8ον σ. 80.

Considérations générales sur le christianisme; IVe siècle: L'empereur Constantin; par un Catholique. Saint-Étienne, 1884 16ον σ. 136.

Διομηδης Κυριακος Α. Στοιχειώδης ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐγκριθεῖσα κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας κηρυχθέντα διαγωνισμὸν χάριν τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων. Ἐν Ἀθήναις, 1884. Α. Κωνσταντινίδης 8ον σ. 160. 4 δρ. 80.

Fischer Fr. De Patriarcharum Constantinopolitanorum catalogis et de chronologia octo primorum patriarcharum; accedunt eiuscemodi catalogi duo adhuc non editi. (*Commentationes* philologae Ienenses. Lips. 1884 τ. III).

Français. Le patriarchat œcuménique et le schisme de Photius. (La nouvelle Revue. 15 Ἰαν. 1885).

Garnett R. Photius. (*Encyclopaedia* Britannica. τ. 18).

Γεδεων Μ. Ι. Χρονικὰ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1885. 8ον σ. 215.

Γωγος Γ. Ἡ ἐν Πέστῃ τῆς Οὐγγαρίας ἑλληνικὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησία. (Ἕσπερος φ. 81-83).

Goszrau W. Der Patriarch Joakim III, die griechische Synode und die Pforte. (Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung. 1884 φ. 40.)

Καστορχης Ευθ. Γρηγορίου τοῦ Ε' σιγγιλιῶδες γράμμα περὶ τῆς ἐν Πόρῳ ἱερᾶς μονῆς. (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον. 1885 σ. 352-361).

Klöster. Die — auf dem Berge Athos. (Das Ausland 1885 φ. 10-12).

Λαμπακης Γ. Ἡ μονὴ Καισαριανῆς καὶ ἡ Κυλλοῦ πήρα τῶν ἀρχαίων. (Δελτίον Ἑβδομάδος φ. 11-12).
— Ἡ μονὴ τῆς Φανερωμένης. (αὐτ. φ. 27).
Λοπογιιν Α. Π. Συοσένια 'Αμεριχάνσκοϊ ἐπισκοπάλνοϊ Τσέρκβι πὸ βοπρόσου ο σοϊεδινένιι Τσέρκβἰι. (Σχέσεις τῆς ἀμερικανικῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἀνατολικήν, ἐν Χριστιανικοῖς ἀναγνώσμασι· (ρωσσ.) 1883 Αὐγ. Σεπτ. σ. 152-187. 353-375).
Πετρης Ν. Βραχεῖα περιγραφὴ τῶν κυριωδεστέρων ἐν Λευκάδι μονῶν. (Παρνασσός 1884 τ. Η' σ. 310 κε.).
Romano G. Cenni storici sulla cumunità israelitica di Corfu'. Versione dal greco di *M. Belleli*. (*Mosé*. Corfu' 1885 φ. 1-4).
Σκαμπαλανοβιτς Ν. Βυζαντιακὸν κράτος καὶ ἐκκλησία κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα. Ἐν Πετρουπόλει, 1884. (ῥωσιστί).
Τερνοβσκη. Γρέτσεσκαγια τσέρκωβ 6 περίοδ Βσελένσκιχ Σομπόρωβ. (Ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων· ἐν Ἀγγελίαις τοῦ ἐν Κιέβῳ Πανεπιστημίου. 1883. φ 1-8).
Terzetti Mme A La Grèce ancienne et moderne considérée sous l'aspect religieux. Paris, 1884. Leroux 16ον σ. 271 2 δρ. 50.
Vicariat de la Macédoine (Les missions catholiques. Φεβρ. 1885).
Vogüé E. M. Ἀπὸ Βυζαντίου εἰς Μόσχαν. Ταξείδιον ἑνὸς πατριάρχου. Μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Α. Ν. Σβορώνου. (Ἀπόλλων 1885 φ. 21-23).

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Bayet C. L'art byzantin. (Βιβλ. ὑπὸ *Ad. Bötticher* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 47).
— La fausse donation de Constantin. (Annuaire de la Faculté des lettres de Lyon. Ἔτ. Β' φ. 1).
— Le peintre byzantin Man. Panselinos. (Revue archéologipue. Μαΐου. Ἰουν. 1884).
Bötticher A. Die fränkischen Bauten in Morea. (Algemeine Zeitung. Beilage. 1885 ἀρ. 21).
Brunn Ph. Constantinople, ses sanctuaires et ses reliques au commencement du XIVme siècle (*Δελτίον* τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ῥωσσίας. 1883 τ. 36).
Choisy, L'art de bâtir chez les Byzantins. (Βιβλ. ὑπὸ *C. Bayet* ἐν Revue critique 1884. φ. 26.—ἐν Liter. Centralblatt 1885 φ. 16).
Diehl Ch. Le pierre de Cana. (Bulletin de corespondance hellénique. 1885 τ. IX σ. 28-42.—Μετάφρασις ἐν Ἀκροπόλει 1. 2 Μαΐου).
— Peintures byzantines de l'Italie méridionale. (αὐτ. 1884 σ. 264 κε. 1885 s. 207 κε.)
— Ravenne, études d'archéologie byzantine. (L'art. 15 Ἰαν. 1885).
Δραγατσης Ι. Χ. Ἐπιγραφὴ χριστιανική. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 42).
Ηπειωτης Π. Ν. Χριστιανικὴ σφραγὶς (;) ἐξ Αἰγίου. (Πλάτων 1884 τ. Ζ' σ. 41-43).

Ηρειωτης Π. Ν. Ἀπόκρισις πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν κκ. Δραγάτση καὶ Λαμπάκη γραφέντα ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑβδομάδος. (αὐτ. 1885 σ 174-187).

Freeman E. A. Destruction at Athens. (The Academy 1885 σ. 9-20).

Gonse L. L'art de bâtir chez les Byzantins. (Gazette des beaux arts. Φεβρ. 1885).

Λαμπακης Γ. Αἱ κατακόμβαι τῆς Χαλκίδος. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 28-29).

— Ἡ ἐν Χαλκίδι βασιλικὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. (Ἑβδομὰς φ. 34).

— Περιοδεία ἀνὰ τὴν Βοιωτίαν (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 42).

— Συβέρου οἶκος (αὐτ. φ. 43).

— Ὑπόμνημα περὶ τοῦ τρόπου τῆς διασώσεως τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων. (Ἑβδομὰς φ. 24-25).

Λαμπρος Π. Νομίσματα τῶν ἀδελφῶν Μαρτίνου καὶ Βενεδίκτου Β' Ζαχαριῶν, δυναστῶν τῆς Χίου. 1314-1329. Ἐν Ἀθήναις 8ον μέγα σ. 15 (καὶ ἐν Δελτίῳ τ. Β' σ. 5 κἑ.)

— Περίεργον μεσαιωνικὸν ἄγνωστον νόμισμα τῆς Χίου. (Παρνασσὸς 1885 σ. 71 κε.).

— *Θεοτόκης Μ.* Ἐπίκρισις ἐπὶ περιόδου τινὸς τοῦ συγγράμματος Νομίσματα καὶ Μετάλλια τῆς Ἑπτανήσου πολιτείας τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου. Ἐν Κερκύρᾳ, 1884 16ον σ. 32. (Καὶ ἐν ἐφημ. Φωνῇ τῆς Κερκύρας 21 Ἰουν. 1884 κ. ἑ.)

— Σ. Π. (Περὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἐπιγραφῆς (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 23).

Melchisedecu P. S. **Episc.** Despre iconele miraculose de la Athon. Bucaresti, 1883.

Πασπατης Α. Γ. Τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν ἱδρύματα μεθ' ἑνὸς χάρτου τοπογραφικοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1885. 8ον σ. 350. 15 δρ.

[**Περβανογλους Ι.**] Ἐρείπια βυζαντινῆς ἐκκλησίας παρὰ τὴν Ἦλιδα. (Ἕσπερος φ. 84).

Πιττακης Π. Βραχεῖαι τινὲς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἁγίων Θεοδώρων. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 22).

Schlumberger G. Les îles des Princes, suivi de le Palais et l'église des Blachernes, la grande muraille de Byzance. Souvenirs d'Orient. Paris, 1884. Calmann Levy. 12ον σ. 425. 3 δρ. 50. (Βιβλ. ὑπὸ *H. Wäschke* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 51. — ἐν Journal des Savants. 1884 σ. 231-342).

— Sigillographie de l'empire byzantin. Avec 1100 dessins par L. Dardel Paris, 1884. E. Leroux, 4ον σ. VII, 749. 100 Δρ. (Βιβλ. ὑπὸ *S. Reinach* ἐν Revue critique 1885 φ. 7.—ἐν Journal des Savants 1884 σ. 594-596.— ὑπὸ *C. Bayet* ἐν Revue archéologique. 1885 τ V σ. 253-256).

Schulz J. Die byzantinischen Zellen-Emails der Sammlung Swenigorodskoi ausgestellt im städtischen Suermondt-Museum in Aachen. Aachen, 1884. Bart. 8ον σ. 83 μετὰ 14 εἰκόνων. (Βιβλ. ὑπὸ *Jaennike* ἐν Deutschen Litteraturzeitung 1885 φ. 4).

Sepp J. N. u. **Sepp** B. Die Felsenkuppel eine justianische Sophien-Kirche und die übrigen Tempel Jerusalems. Verurtheilung des altarabischen Ursprungs der sogenannten Omar-Moschee durch das Architekten-Schiedsgericht in München etc. München, 1882 8ον σ. XXIV, 176. 3 δρ. 75 (Βιβλ. ἐν Liter. Centralblatt 1885 φ. 2).

ΣΩΡΟΚΙΛΔΗΣ Ν. Ἡ μεσαιωνικὴ χρυσῆ κλωστή. (Ἑβδομὰς φ. 15).

USPENSKI, Ματεριάλοι δλιὰ ἱστόριι ζεμλεβλαδένια 6 XIV 6έκε. Χιλανδάρσκοι Πράκτικ. (Ὕλη διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γεωκτησίας κατὰ τὴν ΙΔ′ ἑκατονταετηρίδα ἐν *Δελτίῳ* τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ῥωσσίας 1883, τ. 38).

ΒΕΛΟΓΛΗΣ Ιω. Ἀρχαῖον χριστιανικὸν μνημεῖον· μετάφρ. *Σ. Κ. Παπαγεωργίου*. (Παρνασσὸς 1884 τ. Η′ σ. 561-567).

ΚΟΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.

ΑΣΩΠΙΟΣ ΕΙΡ. Κάρφος καὶ δοκός. (Ἀττικὸν ἡμερολόγιον 1884. 1885).

BEAUDOUIN MONDRY. Étude de dialecte chypriote. (Βιβλ. ὑπὸ G. Meyer ἐν Literar. Centralblatt 1884 φ. 40 καὶ ἐν Berliner philolog. Wochenschrift 1884 φ. 31/32).

— Quid Koraïs de neohellenica lingua senserit. Thesim proponebat facultati litterarum Parisiensi—Paris, 1883. Ern. Thorin 8ον s. 71 (Βιβλ. ὑπὸ *G. Meyer* αὐτ.)

BOLTZ A. Die hellenischen Taufnamen. (Βιβλ. ὑπὸ *Bender* ἐν Gymnasium 1884 φ. 10).

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ Γ. Ν. Μελέτη ἐπὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς ἢ βάσανος τοῦ ἐλέγχου τοῦ ψευδαττικισμοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. 104. 2 δρ. 50. (βιβλ. ἐν Νέᾳ Ἡμέρᾳ 27 Ἀπριλ. 4 Μαΐου 1885).

— Ἀνακοίνωσις περὶ τῶν συγχρόνων γλωσσικῶν σπουδῶν. (Ἑβδομὰς φ. 54).

ΧΛΩΡΟΣ Ν. Πίναξ τῶν ἐν Ἑλλάδι φυομένων ξυλωδῶν φυτῶν. (Ἑστία φ. 487.488).

DEFFNER M. Leitfaden der deutschen und neugriechischen Conversationssprache. Athen, 1884. K. Wilberg. 2 δρ. 50.

ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ. Ἀθανασία τῆς ἑλληνικης γλώσσης. (Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος. 1884 τ. ΙΕ′ σ. 116-120).

— Ἀθανασία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἔκδοσις δευτέρα. Ἐν Ἀθήναις, 1884, 8ον. σ. 188.

— Αἱ περὶ γλώσσης συζητήσεις. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 41).

ΚΟΝΤΟΣ Κ. Σ. Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 19-32. 34. 35. 37. 39. 41. Ἑβδομὰς φ. 45. 46. 48. 50. 53. 55. 57). (Βιβλ. ὑπὸ *Δ. Ν. Βερναρδάκη* ἐν Νέᾳ Ἡμέρᾳ 27 Ἀπριλ. 4 Μαΐου 1885).

— Ποικίλα φιλολογικά. (Παρνασσὸς 1884 τ. Η′ σ. 46 κἑ. 139 κἑ. 205 κἑ. 304 κἑ. 373 κἑ. 417 κἑ.)

— *Κασιμάτης Κ. Π.* Παρατηρήσεις εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τῶν φιλολογικῶν διατριβῶν τοῦ καθηγητοῦ Κ. Κόντου ληφθεῖσαι καὶ ταχθεῖσαι κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν. Ἐν Ἀθήναις, 1883. 8ον σ. 88. 2 δρ.

ΚΟΥΣΗΣ Σ. Τ. Περὶ τραπεζουντίας διαλέκτου. (Πλάτων 1884 τ Ζ′ σ. 53-71).

KRUMBACHER K. Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache. Teil einer der philosophischen Fakultät der Universität München eingerichteten Habilitationsschrift. Weimar, 1883. 8ον σ. 65. Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Zeitschrift f. vergleichende Sprachforschung τ. XXVII, σ. 481-545. (Βιβλ. ὑπὸ *G. Meyer* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 37. ὑπὸ *W. Meyer* ἐν Wochenschrift für klassische Philologie

1885 φ. I. ὑπὸ *J. Sitzler* ἐν Phil. Rundschau. 1884 φ. 51. ὑπὸ *J. Psichari* ἐν Revue critique 1884 φ. 49).

Λασκαρατος Α. Ἡ γλῶσσα. (Ποικίλη Στοά. 1885 σ. 66-78).

Meyer G. Das heutige Griechisch. (Essays u. Studien. Berl. 1885).

Miklosich F. Die türkischen Elemente in den süd und osteuropäischen Sprachen. (Griechisch, Albanisch, Rumänisch, Bulgarisch, Servisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch). I Heft Wien, 4ον σ. 102. Gerold's Sohn. 6 δρ. 30. (Ἐκ τοῦ Denkschriften der K. K. Akademie der Wissenschaften).

Νεοελληνικη. Ἡ. (Ἀκρόπολις 15 Ἰουλίου 1884).

Φαρδυς Ν. Β. Διατριβη περι ατονου και απνευματιστου γραφης της ελληνικης γλωσσης Εν Μασσαλια, 1884 σ. ι', 21 (Βιβλ. ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑστίας φ. 425-429).

Psichari J. Essai de phonétique néo-grecque. Futur composé du grec moderne. Paris, 1884. 8ον σ. 47 (Extrait des Mémoires de la Société de linguistique τ. V. τευχ. 5).

Ροΐδης Ε. Δ. Περὶ τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. (Ἑστία φ. 486).

Σκυλισσης Ι. Ι. Γλωσσικαὶ παρακρούσεις. (Ποικίλη Στοά. 1885 σ. 382-400. Ἀπόλλων φ. 22. 24).

Ζηκιδης Γ. Δ. Παρατηρήσεις σύντομοι εἰς τὴν καθωμιλημένην (Ἑβδομὰς φ. 56).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΟΓΝΩΣΙΑ.

Βιβλιοθηκη. Μαυρογορδάτειος—ἤτοι γενικὸς περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἐν ταῖς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν βιβλιοθήκαις εὑρισκομένων ἑλληνικῶν χειρογράφων, καταρτισθεῖσα καὶ συνταχθεῖσα κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως*. Τόμος Α'. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884. 4ον σ. κ', 44. (Βιβλ. ὑπὸ *Α. Μηλιαράκη* ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑστίας. Ἐν Deutschen Litteraturzeitung 1885 φ. 2).

Collezione fiorentina di Facsimili paleografici greci e latini, illustrata da *Gir. Vitali* e *Cesare Paoli*. Firenze, 1884. G. P. Vieusseux Εἰς φύλλον τευχ. I. 50 δρ. (Βιβλ. ἐν Journal des Savants 1884 σ. 410-412).

Förster R. Zur Handschriftenkunde u. Geschichte der Philologie. (Rheinisches Museum f. Philol. τ. XL σ. 453-461).

Gitlbauer M. Die Ueberreste griechischer Tachygraphie in Codex Vaticanus graecus 1809. Zweiter Faszikel. Wien, 1884, Gerold 4ον σ. 48 μετὰ 14 πινάκων 10 δρ. (Βιβλ. ὑπὸ *O. Lehmann* ἐν Berliner philolog. Wochenschrift 1885 φ. 1).

Jernstedt V. Ἰσ Πορφυριέβσκοϊ ψαλτήρι 862 Γοδα. (Πορφυριακὸν ψαλτήριον τοῦ ἔτους 862 ἐν Ἐφημερίδι τοῦ Ὑπουργείου τῆς δημοσ. ἐκπαιδεύσεως. Νοέμ. 1884).

Miller E. Bibliothèque royale de Madrid. Catalogue des manuscrits grecs. (Supplément au catalogue d'Iriarte). Paris 1884 4ον σ. 116 (Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale τ. XXXI, μερ. II).

MUELLER K. K. Neue Mittheilungen über Janos Laskaris und die Mediceische Bibliothek. (Centralblatt für Bibliothekwesen 1884 φ. 9).

OMONT H. Les manuscrits grecs de British Museum. London, 1884. 4ον σ. 440. 19 δρ. 70.

— Les manuscrits du suppl. grec de la bibliothèque nationale. (Βιβλ. ἐν Journal des Savants 1884 σ. 288-289).

— Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de Bruxelles. (Revue de l'instruction publique en Belgique. τ. 18 φ. 1. 2).

ROCCHI P. ANT. Codices Cryptenses, seu Abbatiae Cryptae ferratae in Tusculano, digesti et illustrati cura et studio—Romae 1884, 4ον σ. 539 36 δρ.

WEIL, Mémoire sur un parchemin grec de provenance égyptienne. Paris, 1884, 4ον σ. 10. (Mémoires de l'Acad. des Inscriptions τ. 31).

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ.

BAUMANN OSC. Ueber Tuzi nach Scutari. (Globus 1884 φ. 7).

BONAPARTE L. L. Albanian in Terra d'Otranto. (Transactions of the Philological Society. London, 1884).

CADICAMO, La leggenda di Garentina (L'Adolescenza 1884 II. s. 65 κε.).

CAILLARD V. H. P. Albania and the Albanians. (The fortnightly Review. 'Απριλ. 1885).

ΚΟΥΛΟΥΡΙΩΤΗΣ Α. Ι. 'Αλβανικὸν ἀλφαβητάριον. (Βιβλ. ὑπὸ *G. Meyer* ἐν Berliner phil. Wochenschrift 1884. φ. 31. 32. ὑπὸ *K. Krumbacher* ἐν Blätter f. d. bayr. Gymnasialschulwesen. 1884. τ. XX. φ. 4. 5).

MEYER G. Albanische Studien. Wien, 1884 II. Die albanesischen Zahlwörter. 8ον σ. 82. ('Απόσπασμα ἐκ τῶν Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der K. K. Abademie der Wissenschaften Wien 1884 τ. CVII σ. 259 κε. (Βιβλ. τοῦ Ι τεύχους ὑπὸ *H. Suchardt* ἐν Literaturblatt f. german. u. rom. Philologie τ. V φ. 5. ὑπὸ *L. Benloew* ἐν Revue critique 1884 φ. 31. 'Εν Liter. Cetralblatt 1884 φ. 23. τοῦ II τεύχ. αὐτ. 1884 φ. 51. 'Αμφοτέρων τῶν τευχῶν ὑπὸ *V. Henry* ἐν Revue critique 1885 φ. 4).

— Ueber Sprache und Literatur der Albanesen. (Nord u. Süd τ. XXIV σ. 211-226 καὶ ἐν *G. Meyer*, Essays u. Studien zur Sprachgeschichte u. Volkskunde. Berlin, 1885). Lingua e literatura degli Albanesi. (L'Ateneo Veneto. 'Ιαν. Φεβρ. 1885).

— Della lingua e della letteratura albanese. (Nuova Antologia 15 'Απριλίου 1885).

— Zur älteren Geschichte der Albanesen, (Zeitschrift f. allgemeine Geschichte, Kultur-,Literatur und Kunstgeschichte. 1884 φ. 9).

— *Garlato A.* Gustavo Meyer, l'Albania e l'Italia (Ateneo Veneto 1884 τ. II σ. 298-312).

RADA G. Poesie albanesi. Napoli, 1884 τ. VI.

ROUKIS A. Ethnographische und statistische Mittheilungen über Albanien. (A. Pettermann's Mittheilungen 'Οκτ. 1884).

ΜΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Ἀπὸ κτίσεως μέχρις ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Γενικά.

ΦΛΟΡΙΝΣΚΙ Πολιτιτσεσκάγια ι κουλτούρναγια μπομπὰ νὰ Γρέτσεσκομ Βοστόκε 6 πέρβοϊ πολοβίνα XIV 6έκα. (Πολιτικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ πάλη ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετηρίδα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος· ἐν Ἀγγελίαις τοῦ ἐν Κιέβῳ Πανεπιστημίου. 1883. φ. 2. 3. 9. σ. 31-44. 63-87. 318-342).

ΣΚΑΜΠΑΛΑΝΟΒΙΤΣ Ν. Βυζαντίισκαγια ναοῦκα ι σκόλι 6 XI βέκε. (Βυζαντιακὴ ἐπιστήμη καὶ σχολαὶ κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα· ἐν Χριστιανικοῖς ἀναγνώσμασι Μαρτ. Μαΐου 1884).

Συλλογαί.

Ἀνέκδοτα. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. Μαυρογορδάτειος. — Ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ συγγραμμάτια καὶ ἄλλα κείμενα κατ' εκλογὴν συλλεγέντα ἐκ τῶν ἐν τῇ Μαυρογορδατείῳ βιβλιοθήκῃ ἀναγραφομένων χειρογράφων καὶ νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενα ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως*. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884. 4ον σ. 22.

Ἀποφθέγματα. LORTZING F. Zu Wiener Apopgthegmensammlung. (Philologus τ. 43 σ. 219-243).

Βίοι ἁγίων. ΜΝΗΜΕΙΑ ἁγιολογικὰ νῦν πρῶτον ἐκδιδομενα ὑπὸ *Θεοφίλου Ἰωάννου*. Ἐν Βενετίᾳ, 1884, 8ον σ. λ6', 515 (Βιβλ. ὑπὸ *Α. Μηλιαράκη* ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑστίας φ. 398).

Ἐπιτομαί. EXCERPTORUM Constantini de natura animalium libri duo. Aristophanis historiæ animalium epitome subiunctis Æliani Timothei aliorumque eclogis edidit *Spiridon P. Lambros*. Berolini, 1885. (Supplementum Aristotelicum editum consilio et auctoritate Academiæ litterarum regiæ Borussicæ. Vol. I pars I). 8ον σ. XX, 282 12 δρ. 50. (Βιβλ. ὑπὸ *Σ. Κ. Σακελλαροπούλου* ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑστίας φ. 433).

— ΛΑΜΠΡΟΣ Σ. Π. Τρία ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Ἰνδικῶν τοῦ Κτησίου. (Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 61-68).

Γεωπονικά. GEMOLL, Untersuchungen über die Geoponica. (Βιβλ. ὑπὸ *H. Beckh* ἐν Philol. Rundschau 1885 φ. 1. ὑπὸ *Helmreich* ἐν Philolog. Anzeiger 1884 σ. 435-438).

Ἱστοριογράφοι. RÖCKL, Studien zu byzantinischen Geschichtsschreibern. (Blätter f. d. bayer. Gymnasialschulwesen. 1884 τ. 20 σ. 277-282. 1885 τ. 21 σ. 4 κε.)

Λειτουργίαι. SWAINSON C. A. The Greek Liturgies, chiefly from Original Authorities. With an Appendix containing the Coptic ordinary Canon of the Mass, from two manuscripts in the British Museum. London, 1884 4ον σ. 440 19 δρ. 70.

Μουσικοί. ΤΖΕΤΖΗΣ Ι. Δ. Νέαι ἐκκλησιαστικαὶ μελῳδίαι. (Δελτ. τῆς Ἑστίας φ. 428).

Νεαραί. COZZA-LUZI J. De legum custode et athenaeo constantinopolitano seu Novella imp. Constantini Monomachi descripta a *Ioanne Eucha-*

liensi et ab A. card Mai latine versa. (Studii e documenti di storia e diritto, 1884 φ. 4).

Νεαραί. Ferrini, Novella di Constantino Monomaco per la prima volta tradotta ed illustrata. (Archivio giuridico 1884 τ. 33 φ. 5. 6).

Παροιμιογράφοι. Crusius, Analecta ad paroemiographos. (Βιβλ. ἐν Liter. Centralblatt 1804 φ. 10. — ὑπὸ *E. Maass* ἐν Deutschen Litteraturzeitung 1884 φ. 19.—ὑπὸ *Jungblut* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 35.— ὑπὸ *L. Cohn* ἐν Philolog. Anzeiger 1884 σ. 524-531.— La Cultura 1884 σ. 572-573.

— Cobet, Zenob. IV, 11. 12 (Mnemosyne τ. XII σ. 185. 225.

— Jungblut H. De paroemiographis. (Βιβλ. ὑπὸ *J. Sitzler* ἐν Philol. Rundschau 1885 φ. 25).

Πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Jeep L. Quellenuntersuchungen zu den griechischen Kirchenhistorikern. (Besonderer Abdruck aus dem vierzehnten Supplementbande der Jahrbücher f. Klassische Philologie). Leipzig, 1884 B G. Teubner. 8ον σ. 123. 3 δρ. (Βιβλ. ὑπὸ *W. Fischer* ἐν Berliner phil. Wochenschrift 1885, φ. 10).

Ποιηταί. Π[ολιτης] Ν. Γ. Στιχουργικὰ παίγνια. (Ἑστία φ. 485-488).

Σχολιασταὶ Αἰσχύλου. Aeschyli fabulae cum lectionibus et scholiis codicis Medicei et in Agamemnonem codicis Florentini ab Hieron. Vitelli denuo collatis edidit *N. Wecklein*. Berolini, 1885. Calvary. (Βιβλ. ὑπὸ *Lewis Campbell* ἐν The Akademy φ. 665).

— *Ἀριστοφάνους.* Martin M A. Les scolies du manuscrit d'Aristophane à Ravenne. (Βιβλ. ὑπὸ *L. Cohn* ἐν Philolog. Anzeiger 1883 σ. 433-435).

— — Schnee R. Die Aristophanes-Scholien im Codex Ambrosianus. (Zeitschrift f. die österreichische Gymnasien. Νοέμβρ. 1884).

— *Δημοσθένους.* Wangrin A. Quaestiones de scholiorum Demosthenicorum fontibus. Pars prior. De Harpocrationis et Aelio Dionysio Pausaniaque atticistis. Halle, 1884, 8ον σ. 39. (Βιβλ. ὑπὸ *L. Cohn* ἐν Philolog. Anzeiger, 1885 σ. 55-58).

— *Λουκιανοῦ.* Βασιλειαδης Δ. Διορθωτικὰ εἰς τὰ ἀρχαῖα εἰς Λουκιανὸν σχόλια. Jena, 1885 8ον σ. 51. (Βιβλ. ὑπὸ *E. Ziegler* ἐν Philolog Rundschau, φ. 13).

— *Ὁμήρου.* Leidenroth F. P. Indicis grammatici ad Scholia Veneta A excerptis locis Herodianis specimen. Berolini, 1884. S. Calvary, 8ον σ. 65. 3 δρ. 75.

— — Maass E. Die Iliasscholien des Codex Lipsiensis. (Hermes τ. XIX σ. 264-289).—Die Iliasscholien des Codex Leidensis (αὐτ. σ. 534-575).

— *Πινδάρου.* Scholia in Pindari epinicia, ed. *E. Abel.* (Βιβλ. ὑπὸ *Willamowitz* ἐν Deutschen Litteraturzeitung, 1884 φ. 30, ὑπὸ M. *Schmidt* ἐν Berliner phil. Wochenschrift 1884 φ. 40· 41. — ὑπὸ *O. Schräder* ἐν Wochenschrift f. Klass. Philologie 1885 φ. 3. — ὑπὸ *R. Volkmann* ἐν Philolog. Rundschau 1885 φ. 11.— ὑπὸ *L. Bornemann* ἐν Philolog. Anzeiger 1885 σ. 26-30).

— *Πλάτωνος.* Giesing, De Scholiis Platonicis. (Βιβλ. ὑπὸ *L. Cohn* ἐν Philol. Anzeiger 1885 σ. 48-55.

Σχολιασταὶ Σοφοκλέους. Heimreich, Kritische Beiträge zu Würdigung der alten Sophoklesscholien. (Βιβλ. ὑπὸ *L. Rautenberg* ἐν Philolog. Rundschau 1884 φ. 35.— Ἐν Philolog. Anzeiger 1884 σ. 589-591).

Ὑμνογράφοι. Linde, Ueber syrische, griechische und lateinische Himmelfahrtslieder und deren Uebersetzung. (Blätter f. Hymnologie 1884 φ. 5).

Συγγραφεῖς.

Ανωνυμοι. *Acta* graeca sancti Eustathii martyris. (Analecta Bollandiana. Brux. 1884 φ. 1).

— *Ἀδήλου* συγγραφέως τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ὑπόμνημα εἰς Γερμανὸν Α΄ Κωνσταντινουπόλεως. (Ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ ἐκδιδόμενα ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου* τοῦ Κεραμέως σ. 1-17).

— *Anonymi* in Aristotelis sophisticos elenchos paraphrasis, ed. *Mich. Hayduck*. (Commentaria in Aristotelem graeca edita consilio et auctoritate academiae litterarum regiae Borussicae. Berolini, 1884 G. Reimer, τ. XXIII, μερ. IV 8ον σ. VI, 84. (Βιβλ. ἐν Berliner phil. Wochenschrift φ. 45, ὑπὸ *E. Heitz* ἐν Deutschen Litteraturzeitung 1885 φ. 3.

— *Χρονικόν*. Τὸ περὶ κτίσεως Μονεμβασίας — (*Σ. Π. Λάμπρου*, Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 97-128).

— *Ἀποστασία*. Ἡ — καὶ ὁ θάνατος τοῦ Γεωργίου Μανιάκη (αὐτ. σ. 152-166.

Ανατολιος. *Anecdota* Laurentiana et Vaticana in quibus praesertim codicis Iustiniani summae ab Anatolio confectae plurima fragmenta continentur. Edidit, recensuit, prolegomenis, notis, indicibus, versione latina instruxit *E. C. Ferrini*. Berolini, 1884, S. Calvary. Φύλλ. 5 52. 3 δρ.

Αννα. *Annae Comnenae* Porphyrogenitae Alexias ex recensione *Augusti Reifferscheidii*. Lipsiae, 1885 (Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana) 8ον τ. I σ. XXVIII, 263. 4 δρ. 50. τ. II σ. 344, 4 δρ. 90. (Βιβλ. ὑπὸ *W. Fischer* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1885, φ. 13.— ὑπὸ *F. Hirsch* ἐν Wochenschrift f. Klass. Philolgie φ. 14).

Γαληνος. *Galeni* Pergameni, Claudii, Scripta minora. Recensuerunt *Joann. Marquardt*, *Iwanus Müller*, *G. Helmreich*. Vol. I ex recensione *I. Marquardt*. Lipsiae, 1884. Teubner, 8ον σ. LXIV, 129, 2 δρ. 25. (Βιβλ. ἐν Litter. Centralblatt, 1885 φ. 13, ὑπὸ *J. Ilberg* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1885 φ. 15).

— *Cobet C. G.* Ad Galenum. (Mnemosyne, 1884 τ. XII σ. 468 κἑ. 1885 τ. XIII σ. 1-14).

— *Κυριακόπουλος Δ. Η.* Ἀνόρθωσις. [Εἰς Γαληνὸν θ΄ σ. 907.] (Πλάτων 1885 τ. Ζ΄ σ. 127).

— *Wellmann E.* Codex Hamilton 329. (Rheinisches Museum f. Philologie 1885 τ. 40 σ. 30-37).

Γρηγοριος ο Ναζιανζηνος. *Benoit A.* Saint Grégoire de Nazianze, archevêque de Constantinople et docteur de l'église, sa vie, ses œuvres et son époque. Paris, 1885. Poussielgue frères. 12ον τ. I σ. 403, τ. II σ. 400 7 δρ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ. *Dräseke J.* Ueber die dem Gregorius Thaumaturgos zugeschriebenen vier Homilien und den Χριστὸς Πάσχων. (Jahrbücher f. protest Theologie 1874 φ. 4).

— *Puntoni V.* Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. (Studii di filologia greca, 1884 τ. I τευχ. 3).

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ. *Landwehr*, Griechische Handschriften aus Fayum. II Excerpte aus der Schrift Gregors von Nyssa, Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωϋσέως βίον. (Philologus τ. 43 φ. 4).

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. *Gregorii Palamae* archiepiscopi Thessalonicensis, Prosopopoeia animae accusantis corpus et corporis se defendentis, cum iudicio. Aureolum libellum, philologis, philosophis et theologis aeque commendabilem, post Adr. Turnebum graece denuo separatim editum emendavit, annotavit et commentariolo instruxit *Albertus Jahnius*. Halle, 1884. Pfeffer, 8ον μέγα σ. XII, 61, 3 δρ. 45. (Βιβλ. ἐν Literar. Centralblatt 1885 φ. 16.— ἐν Theolog. Litteraturzeitung 1885 φ. 4.— ὑπὸ *Bonwetsch* ἐν Deutschen Litteraturzeitung φ. 9.— ὑπὸ *Wäschke* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1885 φ. 14).

ΔΑΜΑΣΚΙΟΣ. *Heitz E.* Der Philosoph Damascius. (Strasburger Abhandlungen zur Philosophie. Freiburg, 1884).

ΕΥΔΟΚΙΑ *Patzig A.* Die Textur im Violarium der Eudokia. (Philologus τ. 43 σ. 249-259).

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. *Eusebii* canonum epitome ex Dionysii Telmaharensis chronico petita. Sociata opera verterunt notisque illustrarunt *Carolus Siegfried* et *Henricus Gelzer*. Lipsiae, 1884 Teubner 4ον σ. VIII, 94. 7 δρ. 50. (Βιβλ. ὑπὸ *C. Frick* ἐν Berliner philol. Wochenschrift, 1885 φ. 17).

ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ. *Themistii* quae fertur in Aristotelis Analyticorum priorum librum I paraphrasis, ed. *Max Walliers*. (Commentaria in Aristotelem graeca edita consilio et auctoritate academiae litterarum regiae borrussicae. Berolini, 1884 τ. XXIII μερ. III) 8ον σ. X, 164. (Βιβλ. ὑπὸ *E. Heitz* ἐν Deutschen Litteraturzeitung, 1885 φ. 3.— ὑπὸ *F. Susemihl* ἐν Berliner phil. Wochenschrift 1885 φ. 16.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ. *Λάμπρος Σ. Π.* Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράβων δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θεοδόσιος ὁ γραμματικός. (Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 129-144).

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ἐπισκόπου Κύρου ἐπιστολαὶ δυοῖν δεούσαιν πεντήκοντα ἐκ πατμιακοῦ χειρογράφου τεύχους νῦν πρῶτον τύποις ἐκδιδόμεναι ὑπὸ *Ἰωάννου Σακκελίωνος*. Ἀθήνησιν ͵αωπε'. 8ον σ. η', 45. (Βιβλ. ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑστίας φ. 431. ὑπὸ *L. Duchesne* ἐν Bulletin critique 1 Ἀπριλίου).

— *Bertram A.* Theodori doctrina christologica (Βιβλ. ἐν Liter. Centralblatt. 1884 φ. 18. ἐν Polybiblion 1884 τ. XLI σ. 203-204).

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Theophanis Chronographia; rec. De Boor τ. I. (Βιβλ. ὑπὸ *Wä-*

— Vol. II, Theophanis vitas, Anastasii bibliothecarii historiam, tripertitam, dissertationem de codicibus operis Theophanei, indices continens. Lipsiæ, 1885. Teubner 8ον σ. 788. 37 δρ. 50.

schke ἐν Berliner Philol. Wochenschrift. 1884 φ. 29, 30).

ΘΕΟΦΙΛΟΣ. Institutionum paraphrasis, rec. *Ferrini*. (Βιβλ. ὑπὸ *J. Merkel* ἐν

Deutschen Litteraturzeitung. 1885 φ. 4. ὑπὸ *J. Telfy* ἐν Berliner phil. Wochenschrift 1884 φ. 43).

Ιουλιανος. *Chetail*, Vie de l'empereur Julien surnommé l'Apostat. Saint-Etienne. 1884. 12ον σ. 224. 3 δρ.

— *Centerwall Jul.* Julianus affällingen: en bild fråon den döende antiken. Stockholm, 1884. C. E. Fritze. 8ον σ. 236. (Βιβλ. ὑπὸ *L. B. Stienersen* ἐν Berliner philol. Wochenschrift 1885. φ. 6).

Ιωαννης Μαλαλας. *Frick C.* Zur Kritik des Joannes Malalas. (Historische u. philolog. Aufsätze, Ern. Curtius gewidmet. Berl. 1884).

Ιωαννης Σκυλιτσης. *Röckl*, Studien zu byzantinischen Geschichtsschreibern. (Blätter f. d. bayer. Gymnasialschulwesen 1884 τ. XX σ. 277-282. 1885 τ. XXI σ. 4. κε.)

Κοϊντος. La guerre de Troie ou la fin de l'Iliade d'après Quintus de Smyrne, traduction nouvelle par *E. A. Berthault*. Paris, 1884. 8ον σ XXII, 315. (Βιβλ. ἐν Journal des Savants 1884. σ 528-530)

— *Zimmermann A.* Zu des Quintus Smyrnaeus Posthomerica. (Neue (Jahrbücher für Philologie u. Pädagogik 1885. τ 131 σ. 41-48).

.Corpus juris. *Seuffert L.* Die Gesetzgebung Justinians. (Deutsche Rundschau 1884 φ 9).

Κριτοβουλος. *Σακκελίων Ι.* Περὶ τοῦ γένους Μαχμοὺτ τοῦ Μιχάλογλου. (Ἑβδομὰς φ. 45).

Κυριλλος. *Παγίδας Νεόφ.* Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπίσκοπος. Ἐν Λειψ. 1884. 8ον σ. 126.

Λαομεδων ο Λακαπηνος. *Λάμπρος Σ. Π.* Περὶ τοῦ ἀνεκδότου χρονικοῦ Λαομέδοντος τοῦ Λακαπηνοῦ. Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 145-151).

Λογγος. Dafni e Chloe di *Longo Sofista*. Abrocome ed Anzia di *Senofonte Efesio* nelle versioni di *A. Caro* e *A. M. Salvini*. Nuova edizione a cura di *Felice Martini*. Firenze, 1885 Barbera. 32ον σ. 401. (Βιβλ. ἐν Ateneo Veneto Ἰαν. Φεβρ. 1885.—ὑπὸ *B*[*longhi*] ἐν Cultura σ. 18-19.—ἐν Nuova Antologia 15 Ἀπριλ. 1885).

Μακαριος. *Ἀρσένιος ἀρχιμ.* Μακάρια Μαγνεζίισκοϊ ἐπίσκοπ 6 κοντσὲ IV, i νατσαλ V βέκα. (Μακάριος ὁ Μαγνησίας, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος· ἐν Χριστιανικοῖς ἀναγνώσμασι. Μάιος Ἰούν. 1883 σ. 597-632).

Μιχαηλ Ακομινατος. *Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος* καὶ ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ κῶδιξ ὑπὸ *Π. Ν. Παπαγεωργίου*. (Βιβλ. ὑπὸ *F. Hirsch* ἐν Wochenschrift f. Klass. Philologie. 1885 φ. 13).

Μιχαηλ Ατταλειατης. Βλ. Ἰωάννης Σκυλίτσης.

Μιχαηλ Γαγκας. Βλ. Λαομέδων ὁ Λακαπηνός.

Νεοφυτος. *Tannery P.* Le scholie du moine Néophytos sur les chiffres Hindous. (Revue archéologique, 1885 σ. 99-102).

Νικολαος ο Μεθωνης. *Ἀρσένιος ἀρχιμ.* Νικολάϊ Μεθώνσκιι ἐπίσκοπ XII βέκα ἰεγῶ σοτσινένια. (Νικόλαος ὁ Μεθώνης, ἐπίσκοπος τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰ συγγράματα αὐτοῦ· ἐν Χριστιανικοῖς ἀναγνώσμασι 1883 σ. 11-25. 308-357).

Νοννος *Stowasser J. M.* Nonniana. K. k. Gymnasium zu Freistadt. (Oberösterreich.) 8ον σ. 18.

Ξενοφων ο Εφεσιος. Βλ. Λόγγος.

Στοβαιος. *Stobaei* Anthologii libri duo priores qui inscribi solent eclogae physicae et ethicae, recensuit *C. Wachsmuth*. Berolini, 1884. Weidmann. 8ον τ. I. σ. 502. II σ. 332. (Βιβλ. ὑπὸ *E. Hiller* ἐν Deutschen Litteraturzeitung. 1884 φ. 33.—ὑπὸ *B*[*longhi*] ἐν Cultura 15 'Ιουν. 1884).

— *Apelt O.* Zu Stobaeus. (Philologus τ. 43, σ. 353-356).

— *Hense O.* Die Reihenfolge der Eklogen in der Vulgata des Stobäischen Florilegium. (Rheinisches Museum f. Philologie, τ. 39 φ. 3).

— — De Stobaei florilegiis exceptis Bruxellensibus. (Βιβλ. ὑπὸ *F. Lortzing* ἐν Philol. Anzeiger 1884 σ. 591-598).

— *Thiancourt C.* De Ioannis Stobaei eclogis earumque fontibus, Par. 1885. Hachette. 8ον σ. 99.

— *Thomas P.* Le codex Bruxellensis du Florilège de Stobée. (Βιβλ. ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτόθι).

Υπατια. *Παπαγεώργιος Σ. Κ.* Ὑπατία ἡ Ἀλεξανδριανὴ φιλόσοφος. (Νέα Ἡμέρα. 1885 φ. 1515-1516).

Φωτιος. *Garnett R.* Photius. (Encyclop. Britannica 1885 τ. 18).

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Α'. Γενικά.

Rangabé A. R. u. Sanders D Geschichte der neugriechischen Litteratur. (Βιβλ. ὑπὸ *A. Boltz* ἐν Magazin f. d. Lit. In- u. Auslandes. 1885 φ. 13).

Λεβιαζης Σ. Νεοελληνικά. (Ἑβδομάς. φ. 11. 15. 16. 19. 30).

Ανθολογια. Ποιητικὴ — ἤτοι συλλογὴ ἐκλεκτῶν ᾀσμάτων συλλεγέντων ὑπὸ *Ν. Μιχαλοπούλου* μετὰ εἰκόνων τῶν τε ἡρώων καὶ ποιητῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1885. Ν. Μιχαλόπουλος. 12ον σ. ιϛ', 544.

Αναγνωσματα. Νεοελληνικὰ — πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἐγκρίσει τοῦ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου μετὰ σημειώσεων καὶ εἰκόνων ὑπὸ *Γ. Δροσίνη* καὶ *Γ. Κασδόνη*. Ἐν Ἀθήναις, 1884. Α. Κωνσταντινίδης. 8ον τόμος Α' διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Α' τάξεως· 1 δρ. 80.— τ. Β' διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως· σ. 292. 2 δρ. 15.— τ. Γ' διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Γ' τάξεως· σ. 242. 1 δρ. 80.

— Νεωτέρων Ἑλλήνων λογογράφων καὶ ποιητῶν κατὰ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1884 Β. Δ. Ἐκδίδονται μετὰ συντόμων βιογραφιῶν καὶ εἰκόνων ὑπὸ *Εὐαγ. Κοφινιώτου*. Ἐν Ἀθήναις 1884. 12ον τ. Α' διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων· σ. ζ', 344. 1 δρ. 80.— τ. Β' διὰ τὴν Β' τάξιν· σ. 392. 2 δρ. 15.— τ. Γ' διὰ τὴν Γ' τάξιν· σ 320. 1 δρ. 80.

— Νεοελληνικὴ ἀνθολογία κατὰ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1884 πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου, ὑπὸ *Χ. Πούλιου*. Ἐν Πάτραις, 1884. 12ον τάξις Α' σ. 276. 1 δρ. 80.— Τάξις Β'. σ. 332. 2 δρ. 15.— Τάξις Γ'. σ. 267. 1 δρ. 80.

Γερμανος Γ. Κ. Ὁ Παρνασσὸς τῶν παίδων, ἤτοι συλλογὴ παιδαγωγικῶν ᾀσμάτων καὶ ποιημάτων πρὸς χρῆσιν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Τεῦχος πρῶτον. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 12ον σ. 128. λ. 80.

Β'. 1453 - 1821

Βροκινης Λαυρ. Σ. Βιογραφικὰ σχεδάρια τῶν ἐν τοῖς γράμμασιν, ὡραίαις τέχναις καὶ ἄλλοις κλάδοις τοῦ κοινωνικοῦ βίου διαλαμψάντων Κερκυραίων ἀπὸ τῶν μέσων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης μετὰ προσθήκης πλείστων τε καὶ ποικίλων σημειώσεων καὶ ἄλλων εἰδήσεων περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ αὐτῶν βίου. Ἐν Κερκύρᾳ, 1884. Τεῦχος Β'. (Περὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη). 8ον σ. ιϐ', 99-368).

Σαθας Κ. Ν Κρητικὸν θέατρον. (Βιϐλ. ὑπὸ *Ε. Teza* ἐν Ateneo Veneto 1884 σ. 583-593).

Αμηρουτσης Γ. Θεοφάνους Μηδείας καὶ Γεωργίου Ἀμηρούτση ἐπιστολαί. (Ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ συγγραμμάτια, ἐκδιδόμενα ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως* σ. 18-22).

Βησσαριων. *Σαδὼϐ Α.* Βησσαρίων Νικέϊσκο κλπ. (Βησσαρίων ὁ Νικαίας· λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 23 Ὀκτωϐρίου 1883 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων τῆς ἐν Πετρουπόλει ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας· ἐν Χριστιανικοῖς ἀναγνώσμασι. Νοεμϐρ. Δεκεμϐρ. 1883 σ. 657-668).

Γενναδιος. *Gemoll W.* Zu Gennadius de viris illustribus. (Neue Jahrbücher f. Philologie u. Pädagogik. τ. 127 φ. 12).

Γουζελης Δ. *Δεϐιάζης Σ.* Νεοελληνικά. Γ'. Δημήτριος Γουζέλης. (Ἑϐδομὰς φ. 16).

Δανιηλ. Διήγησις Δανιὴλ μητροπολίτου Ἐφέσου καὶ περίοδος τῶν ἁγίων τόπων. Σύγγραμμα ἑλληνικὸν τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος ἐκδοθέν, ῥωσσιστὶ μεταφρασθὲν καὶ διερμηνευθὲν ὑπὸ *Γαϐριὴλ Δεστούνη*. (Πραβοσλάβνιι Παλαιστίνσκιι σμπόρνιχ. 8 Βιπουσκ. Σ. Πέτερμπουργ, 1884). 8ον μέγα σ. XII, 69.

Δημητριαδης Επιφανιος. Παγκόσμιος πανήγυρις. (Παρνασσὸς 1884 τ. Η' σ. 711 κε 844 κ. ἑ)

Θεοτοκης Νικηφ. *Βροκίνης Λ. Σ.* Βιογραφικὰ σχεδάρια. Ἐν Κερκύρᾳ, 1884 τευχ. Β'.

Θεοφανης Μηδειας. Βλ. Ἀμηρούτσης Γ.

Κεφαλας Ν. *Χιώτης Π.* Νικόλαος Κεφαλᾶς. (Κυψέλη 1884 φ. 11. 12).

Κοραης Α. Ἀνέκδοτος ἐπιστολή. (Παρνασσὸς 1885. τ Θ' σ 157-159).

— *Beaudoin M.* Quid Korais de neohellenica lingua senserit. Paris, 1883. Ern. Thorin 8ον σ. 70.

Λασκαρις Ιανος. *Müller K.K.* Neue Mittheilungen über Janos Laskaris und die Mediceische. Bibliothek. (Centralblatt für Bibliothekwesen. 1884 φ. 9).

Μαρτελαος Α. *Δεϐιάζης Σ.* Ἀνέκδοτος μασσαλιωτικὸς θούριος. (Ἑστία φ. 453).

Μαυροκορδατος Α. *Calimachü, Al. Papadopolü,* Despre Alexandru Mavrocordatü Exaporitulü si despre activitatea sa politică si literară. Bucuresti, 1884.

Ξυδιας Μ. *Τσιτσέλης Η. Α.* Μακαρίου Ξυδιᾶ παραλλαγὴ ὕμνου τινὸς τοῦ Ῥηγα Φεραίου. (Παρνασσός. τ. Η' σ. 567-571).

ΠΑΔΟΒΑΝΟΙ. *Δεβιάζης Σ.* Οἱ Παδοβάνοι (Κυψέλη 1885 σ. 262-264).

ΡΗΓΑΣ Ο ΦΕΡΑΙΟΣ. Ἀνέκδοτος ὕμνος. (Παρνασσὸς 1884. τ. Η' σ. 327-330).

— Βλ. Ξυδιᾶς Μ.

ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ Δ. *Μηλιαράκης Α.* Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ ἡ γεωγραφία αὐτοῦ (1791). (Ἑστία φ. 476-479).

— *Ζερλέντης Π. Γ.* Προσθῆκαι καὶ παρατηρήσεις εἰς τὰ περὶ Δανιὴλ Φιλιππίδου γραφέντα. (Ἑβδομὰς φ. 58).

ΦΩΤΙΑΔΗΣ. Λάμπρος, μετ' εἰκόνος. (Ἕσπερος φ. 74).

ΧΡΥΣΟΛΩΡΑΣ ΕΜ. *Legrand É.* Notice biographique sur Manuel Chrysoloras. Paris, 1884 8ον σ. 16.

Γ'. 1821-1885.

ΒΛΑΧΟΣ Α. Περὶ ἐθνικοῦ θεάτρου. (Ἑστία φ. 471. 472).

EDMONDS Ε. M. Greek Lays, Idylls, Legends etc. A selection from recent and contemporary Poets. Translated by. With introduction and notes. London, 1885 Trübner. 12ον σ. XIII, 264.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ. Φιλολογικὴ—τοῦ 1884. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 44).

ΚΙΝΗΣΙΣ. Φιλολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ—τοῦ 1884. (Δελτίον τῆς Ἑστίας φ. 418).

ΛΑΜΠΕΡ ΙΟΥΛΙΑ. Οἱ σύγχρονοι ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος. Μετάφρασις *Εὐφρασίας Κετσέα.* (Παρνασσὸς 1884 τ. Η' σ. 653 κἑ. 1885 τ. Θ' σ. 20 κἑ. 96 κἑ. 198 κἑ.)

ΣΠΑΝΔΩΝΗΣ Ν. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ 1821-1880. (Δελτίον τῆς Ἑβδομάδος φ. 16).

ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ Γ. Δ. Πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κίνησις τοῦ ἐν Ῥωμανίᾳ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 360-369).

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Ὑπαλλήλου πάρεργα. Μπουμπουλίνα (ἢ ἡ ἅλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς) καὶ Ἀρκάδιον (ἢ αἱ ἐν Κρήτῃ σφαγαί), δράματα. Ἔκδοσις δευτέρα. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. Ις' 158. 3 δρ.

ΑΝΝΙΝΟΣ Χ. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Ἐν Ἀθήναις, 1884. Α. Κορομηλᾶς. 12ον σ. 248. δρ. 4.

— Ἡ εὐτυχία καὶ τὸ ὑποκάμισον, διήγημα. (Ἑστία φ. 470).

— Ἐν ᾧ πίπτουσι τὰ φύλλα. (Ἑβδομὰς φ. 36).

— Ὁ πνευματισμός, διήγημα. (Ἑβδομὰς φ. 44).

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Α. Ι. Τόμυρις, Λάμπρος Τζαβέλλας καὶ Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα δράματα· ἔτι δὲ εἷς ὑπάλληλος κηπουρός, κωμῳδία. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. 444. 4 δρ.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Π. Κ. Καλλιτέχνιδος ἔρως. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 102-115). Μυθιστορία πρωτότυπος. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 12ον τ. Α' σ. ι', 228. τ. Β' σ. 208. 5 δρ.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΔ. Α. Ὁ δερβίσης ἤτοι οἱ ἐν Τουρκίᾳ χριστιανοὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα.

ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ Γ. Α. Δύστηνος γυνή, σκιαγραφία. (Κυψέλη φ. 11-12).

— Εἰρήνη. (αὐτ. φ. 8).

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ Α. Ἀνέκδοτον ποίημα. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 494-495).

Βλαβησ Σ. Δ. Προμηθεὺς καὶ ἄνθρωποι. (Ποικίλη στοὰ 1885 σ. 401-2).

— Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου. (Βιβλ. ὑπὸ *A. Boltz* ἐν Magazin f. die Literatur 1884 φ. 30).

Βιζυηνος Γ. Μ. Ἆσμα. (Ἑστία φ. 466).

— Ἀτθίδες αὖραι. Ἔκδοσις Γ΄ δημώδης. Ἐν Λονδίνῳ 1884. 8ον 5 δρ. (Βιβλ. ἐν Ἐφημερίδι 21 Ἰουλίου 1884).

— Ἔβγα ν' ἀκούσῃς τὸ πουλί· ᾆσμα. Μουσικὴ Α. Κατακουζηνοῦ. (Ποικίλη στοά. 1885).

— Ἡ μάγισσα. (Ἑστία φ. 453).

— Ὁ νέος ναύτης, ποίημα. (Ἑστία φ. 440).

— Τῆς ζωῆς τὸ ποτάμι. (Ἑστία φ. 458).

— Τὸ μόνον τῆς ζωῆς του ταξείδιον, διήγημα. (Ἑστία φ. 442-444).

— Τὸ φθινόπωρον, ποίημα. (Ἑστία φ. 462).

Βικελασ Δ. Εἰς ξένην, ποίημα. (Ἑστία φ. 470).

— Ἡ πρώιμη ἀμυγδαλιά (αὐτ. φ 480).

— Στίχοι. Ἔκδοσις νέα. Ἐν Ἀθήναις, 1885. Α. Κορομηλᾶς. 16ον σ. 140. 2δρ. (Βιβλ. ὑπὸ *Ε. Γ. Ζαλοκώστα*. Ἐν Δελτίῳ τῆς Ἑστίας φ. 427).

Βλαχοσ Α. Σ. Αἱ κινούμεναι τράπεζαι. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 33-37).

— Ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τοῦ μικροῦ φίλου μου Γ. Σ. ποίημα. (Ἑστία φ. 459).

— Ὁ πρῶτος λαχνός, σκιαγραφία. (Ἑστία φ. 455. 456).

— Τὸ δῶρον τῆς θείας, διήγημα. (Ἑστία φ. 470).

Βραϊλασ Αρμενησ Π. *Δεβιάζης Σ.* Πέτρος Βράϊλας Ἀρμένης. (Παράρτημα Κυψέλης Β΄ τοῦ φυλλαδίου 9). Εἰς 4ον σ. 11.

— *Θωμᾶ Π* Πέτρος Βράϊλας Ἀρμένης, σκιαγραφία. (Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς 1885 σ. 216-219).

— *Καζάζης Ν.* Pierre Braïla Armeni, étude contemporaine. (Journal d'Athènes, 1885).

Δαμβεργησ Ι. Μ. Ἀναμνήσεις Σμύρνης, διήγημα. (Ἑβδομὰς φ. 56).

— Ἡ ἀρραβωνιστικὴ τοῦ Μεσκίνη. (αὐτ. φ. 34).

— Μετὰ τὴν φιλοξενίαν. (αὐτ. φ. 40).

— Τὸ τάξιμο τοῦ Σφακιανοῦ. (αὐτ. φ. 26).

Δροσινησ Γ. Αἱ δύο ἀμυγδαλαῖ. (Ἑστία φ. 459).

— Ἀλώπηξ μὲ τρεῖς πόδας. (αὐτ. φ. 458).

— Δὲν ἐνοικιάζεται. Σκηνὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ βίου. (Ἑστία φ. 442).

— Εἰδύλλια. Ἀθήνησιν, 1884. 12ον σ. 136. 2 δρ. 50). Βιβλ. ἐν Ἐφημερίδι 7 Αὐγούστου 1884 — ὑπὸ *Π[αλαμᾶ Κ.]* ἐν Ἀκροπόλει 12 Αὐγούστου 1884).

— Εἰς δύο φίλας, ποίημα. (Ἑστία φ. 485).

— Θαλασσιναὶ ἀναμνήσεις. (Ἑστία φ. 456).

— Ἡ Γοργόνα, ποίημα. (Ἑστία φ. 448).

— Ἡ κόρη τῆς ἀνοίξεως (αὐτ. φ. 464).

— Ἡ μικρὰ χανούμισσα (αὐτ. φ. 477. 478).

— Ἡ τριανταφυλλιά μου, ποίημα (αὐτ. φ. 470).

— Ἡ φωτογραφία. (Ἑστία φ. 465).

— Οἱ μενεξέδες. (αὐτ.)

— Τὰ δύο ἀστέρια. (Κλειώ, φ. 1).

ΔΡΟΣΙΝΗΣ Γ. Τὰ λόγια τῆς γρηᾶς, ποίημα. (Ἑστία φ. 441).

ΘΩΜΑ Π. Δρᾶμα τοῦ νέου ἀνατολικοῦ βίου. (Ἑστία φ. 443).

ΙΕΡΟΚΛΗΣ Κ. Πρωϊναὶ ἐντυπώσεις. (Ἑβδομὰς φ. 17-19).

Κ. ΑΝΔΡ. Δ. Ἡ Ἀσήμω, διήμα. (Ἑβδομὰς φ. 55).

ΚΑΒΒΑΔΑΣ Σ. Ι. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν 25ην Μαρτίου. Ποίησις. Ἐν Κερκύρᾳ, 1885. 8ον μέγα σ. 23.

ΚΑΜΠΑΣ Ν. Ἔρως πλανηθείς. (Ἑστία φ. 454).

Κ[ΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ] Δ. Γ. Ἱστορία ἑνὸς τρελλοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀθήνας. (Ἑβδομὰς φ.15).

— Ὁ λόγιος νέος. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 377-381).

— Ιω. Ζήλεια ποίημα. (Ἑστία φ. 470).

ΚΑΠΡΑΛΗΣ Κ. Δ. Ὁ ὑποψήφιος γαμβρός (Ποικίλη στοὰ 1885 σ. 480-490).

ΚΑΡΡΕΡ Φ. Παράπτωμα καὶ τιμωρία. (Κυψέλη φ. 1-11).

ΚΟΚΚΟΣ Δ. Ἡ ἄρρωστη, ποίημα. (Ἑστία φ. 442).

— Κατακλυσμός. Δευτέρα παρουσία. Ἐν Ἀθήναις 1885. 16ον σ. 35 δρ. 1.

ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ Δ. Α. Κάμμα τραγῳδία εἰς πράξεις τρεῖς. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Θ΄ τόμου τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1885. 8ον μέγα σ. 41.

— Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους. Κωμῳδία. Ἐν Ἀθήναις, 1884. Α. Κορομηλᾶς. 16ον σ. 60.

ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ Α. Ἡ ἐπιστροφή, διήμα. (Ἑβδομὰς φ. 44).

— Ὁ ἀγγλικὸς ὕμνος. (αὐτ φ. 47).

— Ὁ πυρπολητής. (Ποικίλη στοὰ 1885 σ. 260-265.—Ἑστία φ. 472).

— Τὸ τέλος τοῦ ὀνείρου. (Ἑστία φ. 440).

— Χάριν ἀντὶ χάριτος, διήγημα. (αὐτ. φ. 470).

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Α. Εἰς τοὺς ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἀντιπάλους καὶ διώχτας μου. (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1885 σ. 475-479).

— Χαρακτῆρες. (Παρνασσός. 1885 τ. Θ΄ σ. 151 κέ. — Ποικίλη στοά. 1885).

— Μῦθος. (Ποικίλη στοὰ σ. 497-498).

ΜΑΛΛΙΑΡΑΚΗΣ Μ. Ὁ καπετὰν Γιάννης διήγημα πρωτότυπον. Ἕσπερος φ. 73-74).

ΜΑΤΕΣΙΣ Α. Σ. Τὸ κρίμα. Παράδοσις ζακυνθία. (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον. 1885 σ.460-466).

ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Ι. Ἡ οἰκογένεια τῶν Κρέβερ ἢ φιλία καὶ ἔρως, δρᾶμα εἰς πράξεις τρεῖς, μεταποιηθὲν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου καὶ πρωτοτύπου μυθιστορήματος. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 16ον σ. 56. 1 δρ.

ΜΠΕΤΣΟΥ Μ. Ὁ ἄγνωστος. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 48).

— Χορὸς Ζαλόγκου. (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον. 1885 σ. 455-458).

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ Γρ. Δ. Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τὸ τριακοσιάδραχμον ἔπαθλον. Ἐν Ἀθήναις, (1885). 16ον σ. Ιϛ΄, 88.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ι. Ν. *Θερειανὸς Δ.* Ἰωάννης Ν. Οἰκονομίδης. (Νέα Ἡμέρα 1885).

ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ Σ. Κ. Αἱ χόραι τῶν νήσων. (Ἑβδομὰς φ. 46).

— Ἡ ὀλισθήσασα. (αὐτ. φ. 49-50).

ΠΑΛΑΜΑΣ Κ. Ἐπιστολή, ποίημα. (Ἑστία φ. 439).

— Ἡ κόρη τῆς Λήμνου. (αὐτ. φ. 482).

— Οἱ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης, ποίημα. (αὐτ. φ. 465).

— Ὁ ὑπολοχαγός, διήγημα. (αὐτ. φ. 461).

— Παιδικὸν ταξείδιον. (αὐτ. φ. 467).

Παλαμας Κ. Περασμένα νιάτα. (Ἑστία φ. 486).
— Τὸ σχολεῖον, ποίημα. (αὐτ. φ. 470).
— Τὸ ταξείδι. (Ποικίλη στοά. 1885 σ. 37).
— Τραγούδια τῆς πατρίδος μου. (Ἑστία φ. 444).

Παπαδιαμαντης Α. Ἡ γυφτοποῦλα. (Ἀκρόπολις 21 Ἀπριλίου — Ὀκτωβρίου 1884).

Παπαρρηγοπογλος Δ. *Palumbo V.* Poésie neo-hellénique. (Le Muséon 1885. τ. IV σ. 232-239).

Παρασχος Αχ. Ἀσμάτιον. (Ἑστία φ. 461).
— Ἐνταφή. Ὁ δερβίσης τῶν Ἀθηνῶν, ποίημα. (Ἑστία φ. 470).
— Εἰς πτηνόν, ποίημα. (αὐτ. φ. 455).
— Ἐν περιπάτῳ. (Ἀκρόπολις 4 Νοεμβρ. 1884).
— Ἡ μάννα, ποίημα. (Ἑστία φ. 473).
— Μαρίᾳ Χαλκοκονδύλῃ. (Ποικίλη στοὰ 1885 σ. 491-494).
— Οἱ δύω ἀδελφοί, ποίημα. (Κλειώ φ. 1).
— Πρὸς τὸν Σωτῆρα. (Ἀπόλλων φ. 22).

Πολεμης Ι. Ἡ ἀνεμώνη, ποίημα. (Ἑστία φ. 478).
— Ἡ μάγισσα. (Ἑβδομὰς φ. 19).
— Ἡ νυφοῦλα. (Ἑβδομὰς φ. 30).
— Ἡ φλογέρα. (αὐτ. φ. 14)
— Ἡ φωτιά. (αὐτ. φ. 41).

Προβελεγιος Α. Θηρευτὴς νεοσσῶν (Ποικίλη στοὰ 1885 σ. 498-500).
— Ὁ ρεμβασμὸς τοῦ γέροντος. (Ἑστία φ. 484).

Ραγκαβης Κλεων. Ἡ Θεοδώρα, ποίημα δραματικὸν εἰς μέρη πέντε μετὰ σημειώσεων. Ἐν Λειψίᾳ 1884. 8ον μέγα σ. η', 278 μετ' εἰκόνων. (Βιβλ. ὑπὸ *Γ. Α. Ξ[ανθοπούλου]* ἐν Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς 1885 σ. 207-212).—ἐν Journal des Savants Μαρτ. 1885·—Ἕσπερος φ. 79).
— *Vogt F.* Αἱ δύο Θεοδῶραι. Σαρδοῦ καὶ Ῥαγκαβῆς. (Κλειὼ φ. 7. 8).

Ροϊδης Ε. Δ. Πάρεργα. Ἐκδιδόντος Δ. Ι. Σταματοπούλου. Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις, 1885. Α. Κορομηλᾶς. 12ον σ. κδ' 230. 2 δρ. 75.

Ρ[ογκης Α.] Ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸ τέκνον, διήγημα. (Ἑστία φ. 483-486).

[Σακελλαροπογλος Δ. Λ.] Δ. Κ. Βαρδουνιώτῃ (Ἀπόλλων φ. 22).

Σολωμος Δ. *Δεβιάζης Σ.* Τὰ περὶ τὸν Σολωμὸν καὶ ὁ φιλέλλην Κανίνης (Κυψέλη φ. 6-8. 10-12).

Σογρης Γ. Ὁ Ῥωμηὸς ἐφημερὶς — ποῦ τὴν γράφει ὁ Σουρῆς. Ἔτος Β'. Γ'.
— Ἡ πρωτοχρονιά, ποίημα. (Ἑβδομὰς φ. 44).
— Ὁ κύριος Κωνσταμπουνᾶς. (Ἑβδομὰς φ. 31).
— Ὁ χαρτοπαίκτης τῆς πρωτοχρονιᾶς. (Ἑστία φ. 470).
— Ῥεμβασμοί. (Ἑβδομὰς φ. 27).

Σταης Δ. Ἡ παράφρων γραῖα. (Ἀπόλλων φ. 24).

Σταματελος Ν. Ι. Ἡ γειτόνισσά μου, διήγημα. (Ἑβδομὰς φ. 53. 54).
— Μιὰ νύχτα 'ς τὸ χωριό. (Κυψέλη φ. 6. 7).
— Ὁ Μπάρμπα Θωμᾶς, διήγημα. (Ἑστία φ. 440. 441).
— Τὸ γραφτό του. Παράδοσις Λευκαδία. (Ἀττικὸν ἡμερολόγιον 1885 σ. 470-472.
— Τὸ στοιχειὸ τῆς λίμνης, παράδοσις Λευκαδία· (Κυψέλη φ. 11).

Τρικογπης Σ. *Ἀρσένης Ι. Α.* Σπυρίδων Τρικούπης. (Ποικίλη στοὰ 1885. σ. 470-477).

Υπεριδης Γ. Κ. Ἡ Κλεανθίνη, διήγημα. Ἐν Σμύρνη, 1883. 12ον.
— Ὁ Δημήτριος. Ἐν Σμύρνῃ 1883. 12ον.
— Ὁ πύργος τοῦ Παπαδανιήλ, διήγημα. Ἐν Σμύρνῃ. 1884. 12ον
— Τὰ τέκνα τοῦ ἀχθοφόρου, σμυρναϊκὸν μυθιστόρημα, Ἐν Σμύρνῃ, 1884 1885. 12ον τ. Α' σ. 218. τ. Β' σ. 311. τ. Γ' σ. 298. τ. Δ' σ 325.
Φερμπος Π. Ι. Ὁ φιλάργυρος, μῦθος. (Ἑστία φ. 470).
[Χρονοπογλος] *Timeson*, Γιάννος. (Ἀκρόπολις 27-30 Ἀπριλ. 1-8 Μαΐου 1885).

Ἐκπαίδευσις.

B[elger] Chr. Die Stellung des Latein in den höheren Schulen Neugriechenlands. (Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 31/32).
Διαταγμα περὶ ἐγγραφῆς καὶ ἐξετάσεων μαθητῶν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις 1884. 8ον σ. 31.
Εκθεσεις. Ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἐκθέσεις τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 4ον σ. 18. 226. 42. 25. 5.
Εκπαιδευσις. Ἡ στρατιωτικὴ—τῶν μαθητῶν. (Ἑστία φ. 441).
Ελεγχος τῶν ἀπολυθέντων, προβιβασθέντων καὶ μετεξεταστέων κριθέντων μαθητῶν τῶν γυμνασίων ἐν ταῖς γενικαῖς ἐξετάσεσι τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1883-1884. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον.
Κανονισμος. Στρατιωτικὸς—τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων. Ἐγκριθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 16ον. σ. 16.
Καστορχης Π. Τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον (Ἕσπερος φ. 90-92).
Καταλογος τῶν δημοδιδασκάλων καὶ δημοδιδασκαλισσῶν τῶν ἀξιουμένων αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν ΑΡΠΔ' νόμον. Ἐν Ἀθήναις, 1885. 8ον σ. 43.
Musterschule. Eine — zu Athen. (Berliner philol. Wochenschrift. 1884 φ. 31/32).
Νομος. Ὁ περὶ μισθῶν τῶν δημοδιδασκάλων ΑΡΠΔ' νόμος καὶ τὰ περὶ ἐκτελέσεως αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. 13.
Παπαμαρκου Χ. Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας. (Ἑστία φ. 475).
Παρανικας Μ. Ἡ εὐαγγελικὴ σχολὴ καὶ τὸ φιλολογικὸν γυμνάσιον. (Ἀμάλθεια. Ἀπριλ. 1885).
Παρισης Σ. Μ. Ἀνωτέρα καὶ μέση ἐκπαίδευσις ἤτοι συλλογὴ τῶν διεπόντων τὴν ἀνωτέραν καὶ μέσην ἐκπαίδευσιν νόμων Β. Διαταγμάτων καὶ ἐγκυκλίων τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου ἀπὸ τοῦ 1883-1884. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. ΙϚ', 616. 10 δρ.
Πγδη. Ἡ-καὶ ἡ ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικὴ παιδεία. (Ἀκρόπολις 23 Ἰουνίου 1884).
Weil R. Verein Παρνασσός. (Berliner philol. Wochenschrift 1884 φ. 31/32).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ.

Αναλεκτα. Νεοελληνικά.— Κρητικὰ παραμύθια ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Ι. Ζωγραφάκη.

(Παρνασσός 1884. τ. Η' σ. 330-334 τ. Θ' σ. 233-238).—Μοιρολόγια (ζόδια) Θήρας ἐκ τῆς συλλογῆς Κ. Πεταλᾶ. (αὐτ. σ. 410-412). — Δημώδεις προλήψεις Κρήτης ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Ι. Ζωγραφάκη. (αὐτ. σ. 412-414).

Ανθολογια. Ποιητικὴ — ἤτοι συλλογὴ ἐκλεκτῶν ᾀσμάτων συλλεγέντων ὑπὸ *Ν. Μεγαλοπούλου*. Ἐν Ἀθήναις 1885. 12ον σ. ιϛ' 544.

Ασματα. Ἀνέκδοτα δημοτικά. — Ἠπείρου. (Κλειώ. φ. 2. 3).

Bent J. T. Notes from Greek Islands. (The Athenaeum 1885 σ. 87-88).

— The Cyclades. London, 1885. Longmans. (Βιβλ. Saturday Rev. 25 Ἀπριλ.).

Βικελας Δ. Τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν. (Ἑστία φ. 440).

Βιζυηνος Γ. Μ. Πρωτομαγιά. (Ἀκρόπολις 1. 2 Μαΐου 1884).

Coote A. C. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς ἑταιρίας. (The Folklore journal. Αὐγ. 1884. σ. 235-243).

Δαμβεργης Ι. Μ. Ὁ χουζουλός. Κρητικαὶ παροιμίαι. (Ἑβδομὰς φ. 16).

Δεστουνης Γ. Ῥοζισκάνια ο γρέτσεσκιχ μπογατύρσκιχ μπιλίναχ. (Βιβλ. ὑπὸ *Α. Βεσελόφσκη* ἐν Ἐφημερίδι τοῦ ῥωσσικοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως 1884 σ. 142-145).

Dora d'Istria. Le surnaturel dans le monde animal. Τὸ ὑπερφυσικὸν ἐν τῷ ζωϊκῷ κόσμῳ. (Κυψέλη 1885 φ. 13-15).

Εκθεσις τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ ζωγραφείου ἀγῶνος. (Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος. 1884 τ. ΙΕ' σ. 116-120).

Garnett Lucy M. J. Greek Folk-songs from the Turkish provinces of Greece, ἡ δούλη Ἑλλάς: Albania, Thessaly, (not yet wholy free), and Macedonia: Literal and metrical translations by-classified, revised, and edited, with an historial introduction on the survival of Paganism. By *J. S. Stuart Glennie*. London, 1885. Elliot Stock. 8ον σ. XXXI, 260. (Βλ. The Athenæum 1885 φ. 2984. 2985. 2986.— Βιβλ. ἐν Ἐφημερίδι 28 Ἀπριλ.—ὑπὸ *Ν. Γ. Πολίτου* ἐν Δελτίῳ Ἑστίας. 12 Μαΐου).

Γιαγκος. Κι' ὁ θεὸς τὸ θέλει, ἤτοι βυζαντιναὶ ἀναμνήσεις. (Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς 1885 σ. 67-91).

Holzer E. C. Zum ABC der Liebe. (Berliner philol. Wochenschrift 1885. φ. 17. 18).

Κ. Ανδρ. Δ. Ὁ Μάϊος ἐν Λεχαινοῖς. (Ἑβδομὰς φ. 62).

Καλλιφρων Β. Δ. Συλλογὴ παροιμιῶν. (Ἡμερολ. τῆς Ἀνατολῆς 1885 σ. 177-184).

Καμπουρογλου Μαριαννα Γρ. Ἀθηναϊκαὶ παροιμίαι. (Ἑβδομὰς φ. 12. 13. 15. 17. 19. 21. 22. 24. 26. 27).

Καρακατσανης Ι. Γάμοι ἐν Γαλαζειδίῳ. (Ἀπόλλων φ. 18. 23).

Κονδυλακης Ι. Δ. Κρητικαὶ δοξασίαι. (Ἑστία φ. 440).

Κυριαζης Δ. Ἄσματα ἡρωϊκὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἐμπεριέχοντα ἐννέα ᾄσματα καὶ ὀλίγα μαθήματα ἐκκλησιαστικὰ παρ' αὐτοῦ συνταχθέντα καὶ τονισθέντα. Ἐν Ἀθήναις, 1884. 8ον σ. 68. 1 δρ. 50.

Legrand Ém. Quatre contes grecs recueillis à Smyrne en 1875 et traduits par—(Extrait de la Revue de l'Histoire des religions). Paris, 1884. 8ον σ. 24.

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ᾌΣΜΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

(*W. Wollner*, Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie ἐν Archiv für slavische Philologie. Berlin, 1882 t. VI σ. 239-269. — *Jean Psichari*, La Ballade de Lénore en Grèce. Extrait de la Revue de l'histoire des religions. Paris, 1884. E. Leroux. 8ον σ. 40).

Κοινότατον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ γνωστότατον εἶναι τὸ δημῶδες ᾆσμα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσεως ἐπανάγοντος εἰς τὴν μητέρα ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφήν. Τὴν μεγάλην τούτου διάδοσιν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ἡμῖν δεκαεπτὰ παραλλαγαὶ αὐτοῦ, αἱ ἐν τέλει δημοσιευόμεναι (1). Προέρχονται δ' αἱ παραλλαγαὶ αὗται ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς, ἐκ τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων, ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκ τῆς Βάρνης, ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος· ὅθεν ἐκ τούτου κρίνων, ἴσως δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι οὐδαμοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἶναι ἄγνωστον τὸ ᾆσμα.

Περὶ τοῦ ᾄσματος τούτου πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ ἀλλοδαπῶν μάλιστα λογίων. Διὰ τὰς ποιητικὰς καλλονάς, διὰ τὸ πλαστικὸν τῶν

(1) Τούτων ἑπτὰ μέν εἰσιν ἀνέκδοτοι, τῶν δὲ λοιπῶν αἱ πλεῖσται κατεχωρίσθησαν ἐν συλλογαῖς δυσευρέτοις καὶ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ᾄσματος. Ὁ κ. Ψιχάρης (σ. 36) ποιεῖται μνείαν καὶ ἑτέρας ἀνεκδότου παραλλαγῆς ἐκ τῆς νήσου Κῶ, ἣν σκοπεῖ νὰ δημοσιεύσῃ βραδύτερον. Οὐχὶ ἄσχετος τῷ ᾄσματι εἶναι καί τις δημώδης παράδοσις τῆς Λεβαδείας, καθ' ἣν βρικόλακας προσκαλεῖ τὴν νύκτα μαῖαν, καὶ φέρει ταύτην ἔφιππος εἰς τὴν κατοικίαν του, διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου του.

εἰκόνων, τὴν γοργότητα καὶ τὸ σθένος τοῦ διαλόγου, τὴν ἀπέριττον διήγησιν, ὁμαλῶς καὶ βαθμιαίως διαγείρουσαν καὶ ἀποκορυφοῦσαν ἐν τέλει τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ᾆσμα τοῦτο ἀποδείκνυται ἀναντιρρήτως ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς δημώδους φιλολογίας, οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Καὶ εἰσὶ μέν τινες οἱ εἰκάσαντες ὅτι εἶναι παρείσακτον ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ποιήσει, ὀθνείας φαντασίας γέννημα, πειθόμενοι περὶ τούτου ἐκ τῆς πενθίμου ἐμπνεύσεως τοῦ ᾄσματος, τῶν ζοφερῶν παραστάσεων καὶ τῆς τραγικῆς ὑποθέσεως. Ἀλλ' ἐν τῇ δημώδει ποιήσει τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τοσοῦτον εἶναι συνήθη τᾄσματα, τὰ ἀποπνέοντα συναίσθημα βαθείας μελαγχολίας καὶ ὀδύνης, καὶ ἐπαλγῶς διατιθέντα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, ὥστε γνώστης ἄριστος καὶ ἐμβριθέστατος τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ὑπερβολῆς τινος, αὐτὸ δὴ τοῦτο ὑπέλαβεν ὡς τὸν κύριον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (1). Πλὴν τῶν μοιρολογίων, τῶν ᾀσμάτων τοῦ Χάρου, τῶν τῆς ξενιτειᾶς, ὧν αὐτὸ τὸ θέμα προκαλεῖ τοὺς θλιβεροὺς λογισμούς, ὁ χαρακτὴρ οὗτος κατισχύει καὶ ἐν πολλοῖς διηγηματικοῖς ᾄσμασι, τοῦ ἀκριτικοῦ μάλιστα κύκλου. Ὅθεν τὸ ἐπιχείρημα περὶ τῆς ἀσυμφωνίας καὶ τῆς ἀναρμοστίας τῶν ἐν τῷ ᾄσματι ἰδεῶν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι παντελῶς ἀσύστατον καὶ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπιρρωνύει τὴν εἰκασίαν περὶ τῆς ξενικῆς προελεύσεως τοῦ ᾄσματος. Ἐξ ἐναντίας ὅμως ἄξιοι πολλῆς προσοχῆς καὶ αὐστηρᾶς βασάνου εἰσὶν οἱ ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης τῶν ᾀσμάτων διαφόρων λαῶν ἀπορρέοντες λόγοι, οὓς φέρουσί τινες πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ τῶν λόγων τούτων τὸ βάσιμον ἢ μὴ προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

Ὁ Φωριέλ, ὁ πρῶτος ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐκδότης, δημοσιεύσας ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *ἡ νυκτερινὴ περπατησιά*, παραλλαγὴν ἀτελῆ καὶ κολοβὴν τοῦ ᾄσματος, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς παρενόησε τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς μεταφράσεώς του ἐμφαίνεται, ἐξῆρε μὲν τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποιητικὴν δύναμιν αὐτοῦ, κατέδειξε δὲ καὶ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν γνωστὸν αἶνον (Ballade) τοῦ γερμανοῦ Βύργερ, τὴν Λε-

(1) Σ. Ζαμπελίου, Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ. Ἐν Ἀθήναις 1858.

νώραν (1). Ὁ δὲ τῆς συλλογῆς τοῦ Φωριὲλ γερμανὸς μεταφραστής, ὁ ὀνομαστὸς Βίλελμ Μύλλερος ἐν ἰδίᾳ μὲν πραγματείᾳ, δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ ἐφημερίδι Morgenblatt τῷ 1825, διέλαβε περὶ τῆς σχέσεως τῆς προλήψεως, ἐφ' ἧς στηρίζεται τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, πρὸς γερμανικούς, ἀγγλικοὺς καὶ σκωτικοὺς μύθους καὶ ᾄσματα καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν Βυργέρειον Λεωνόραν (2)· ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι τῆς μεταφράσεως ἐμνημόνευσε καὶ τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ δημώδους ᾄσματος τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν της, τοῦ ἐν τῇ συλλογῇ τῆς Talvi δεδημοσιευμένου (3). Ὁ φιλέλλην Ἐνετὸς Τωμασαῖος, συγκρίνων τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν ᾆσμα τῷ τεχνικῷ ἔργῳ τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ, θεωρεῖ τὴν Λενώραν πολλῷ ὑποδεεστέραν ἐκείνου. «Al paragone, λέγει, di questa Arete, l'Eleonora del Bürger è amplificazione rettorica, celia profana» (4). Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπίσης ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος καὶ ἕτερος ἰταλός, πρὸ τοῦ Τωμασαίου γράψας (5).

Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι περιοριζόμενοι εἰς ἁπλῆν κατάδειξιν τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο ᾀσμάτων καὶ συγκρίνοντες τὴν ποιητικὴν ἑκατέρου ἀξίαν. Ὁ δ' ἐξετάζων τὸν λόγον τῆς ὁμοιότητος τούτων, πείθεται ἀδιστάκτως ὅτι δὲν εἶναι αὕτη τυχαία. Ὁ Βύργερ ποιῶν τὴν Λενώραν τῷ 1773, δὲν ἐγίνωσκε βεβαίως τὸ μετὰ πεντηκονταετίαν περίπου δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν ᾆσμα, ὡς ὑπέθεσεν ἀπιθάνως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς Ζαλοκώστας (6)· ἐνεπνεύσθη ὅμως ἐκ δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ μύθων τῆς πατρίδος του, ἴσως οὐχὶ ἀσχέτων τῷ ἑλληνικῷ, ἀφηγουμένων δὲ πῶς νεκρὸς ἐραστὴς ἢ μνηστήρ, οὗ τὸν αἰώνιον ὕπνον ἐτάραττον οἱ θρῆνοι τῆς φίλης του, ἐγείρεται τοῦ τάφου, πορεύεται πρὸς αὐτὴν ἀγνοοῦσαν τὸν θάνατόν του, τὴν πείθει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ἐν νυκτερινῷ δρόμῳ ἄγει αὐτὴν εἰς τὸ νεκροτα-

(1) Fauriel, chants populaires. 1825. τ. II σ. 405.

(2) Τὴν πραγματείαν ταύτην γινώσκω ἀτυχῶς μόνον ἐξ ὅσων μνημονεύει αὐτὸς ὁ Müller ἐν Fauriel, Neugriech. Volkslieder, Leipz. 1825. τ. II σ. 96.

(3) αὐτ.

(4) N. Tommaseo, Canti popolari. Venez. 1842. τ. III. σ. 341.

(5) Bagnolo, Romanze popolari dei Greci moderni. 1839. σ. 129.—Διὰ βραχέων συγκρίνει τὴν Λενώραν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι καὶ ὁ κ. Ἀγγ. Βλάχος ἐν Χρυσαλλίδι 1863 τ. Α' σ. 277.

(6) Ἐν Εὐτέρπῃ τ. Ζ'.

φεῖον, θνήσκουσαν διότι δὲν ἐσεβάσθη τὴν γαλήνην τῶν τεθνεώτων (1).

Ὁμοίας τοῖς γερμανικοῖς ᾄσμασι παραδόσεις, ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις συγγενέσι λαοῖς. Εἶναι γνωστὴ ἡ παράδοσις αὕτη τοῖς Ἰρλανδοῖς (2)· πολλὰ σουηδικὰ (3) καὶ δανικὰ ᾄσματα (4) ἔχουσι τοιαύτην ὑπόθεσιν· καὶ παλαιός τις σκωτικὸς αἶνος τοσοῦτον ὁμοιάζει τῷ τῆς Λενώρας, ὥστε ἄγγλοι τινὲς ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἐκ ταύτης ἐνεπνεύσθη ὁ Βύργερ (5).

Ὁ πρῶτος τούτων τύπος εὕρηται, νομίζομεν, ἐν τῷ μύθῳ τῆς Σιγρούν καὶ τοῦ Ἕλγι, ὅστις, ὡς ἐκτίθεται ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ τῶν γερμανικῶν λαῶν Ἔδδᾳ, συσχετίζεται τῇ δοξασίᾳ, καθ' ἣν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦσι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ τάφῳ (6). Οἱ θρῆνοι τῆς Σιγρούν κατάγουσι τὸν σύζυγον ἐκ τῆς Βαλάλας. « Ἕνεκα σοῦ, » ὑποτίθεται λέγων ὁ Ἕλγι, ἕνεκα σοῦ, ὦ Σιγρούν ἐκ τοῦ ὄρους τῶν » Ἡδονῶν (Sevafiöll), ὁ Ἕλγι ἐστὶ κατάρρυτος αἵματι· πρὸ τοῦ νὰ » κατακλιθῇς, χρυσῆ ἡλιόμορφε γύναι, χέεις σκληρὰ δάκρυα· αἱματηρὰ κατασταλάζουσι ταῦτα ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ στήθους τοῦ βασι» λέως.... Καίπερ ἀπολέσαντες ζωὴν καὶ κτήματα, δυνάμεθα ὅμως

(1) Βλ. W. Wackernagel, Zur Erklärung und Beurtheilung von Bürgers Lenore. Basel, 1835 καὶ ἐν M. Haupt's Altdeutschen Blätter. Lpz. 1836 τ. I σ. 174-202. ἰδίως σ. 193 κἑ.— Wollner σ. 239-243.— Πλὴν τῶν ὑπὸ τούτων ἀναφερομένων συγγραφέων βλ. προσέτι καὶ Hocker, Deutscher Volksglaube. 1863 σ. 127.— Simrock, Deutsche Volksbücher. VIII, 596 εἰς ἀρ. 13.— Theod. Bernaleken, Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich. Wien, 1859 σ. 75-81.— J. M. Wagner ἐν Deutsch. Museum 1862 σ. 802 κἑ.

(2) C. Maurer, Isländische Sagen σ. 73 κἑ.

(3) Hoffmann ἐν Haupt's Altdeutschen Blätter I σ. 202-203.

(4) Τοῦ ἱππότου Aage καὶ τῆς Ἔλσης· τὸ πρωτότυπον ἐν Udvalgte danske Viser af Nyerup. I σ. 210-217. γερμ. μετάφρ. Wilhelm Grimm, Altdän. Heldenlieder σ. 73. 74.— Wackernagel ἔνθ. ἀν. σ. 188-189.—Ἐλευθέραν ἑλληνικὴν μετάφρασιν βλ. ἐν Παράσχου, Ποιήμασι 1881 τ. Α' σ. 311-314.

(5) Wackernagel ἔνθ. ἀν. σ. 189 κἑ.— Wollner σ. 240-241.

(6) Βλ. περὶ τῆς δοξασίας ταύτης Rochholz, Deutscher Glaube und Brauch Berlin, 1867 τ. I σ. 207-208.—Ἡ αὐτὴ δοξασία ἐπεκράτει καὶ ἐν Ἰνδικῇ. Βλ. Ῥιγουδάνσαν, μετάφρ. Γαλανοῦ Η', 86 σ. 112. « τὰ γὰρ πολλὰ δάκρυα καταθλίβει τὸν νεκρόν, ὥς φασιν οἱ σοφοὶ ἄνδρες ». Ὁ πολυμαθέστατος λαογράφος F. Liebrecht (Zur Volkskunde 1879 σ. 197) εἰκάζει, ὅτι τὸ θέμα τοῦ μύθου τῆς Λενώρας προῆλθεν ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ συνθάπτειν ζῶσαν τὴν σύζυγον τῷ νεκρῷ τοῦ συζύγου· ἐπομένως ὁσάκις τοῦτο δὲν συνέβαινεν ὑπετίθετο, ὅτι ὁ σύζυγος ἁρπάζων αὐτὴν τὴν ὡδήγει εἰς τὸν τάφον του.

» νὰ πίνωμεν ἔτι ἡδέα πότα· ὅθεν οὐδεὶς πρέπει νὰ ψάλλῃ θρῆνον » καὶ ἂν πολύτρητον ἐκ πληγῶν βλέπει τὸ στῆθος ». Ὁ νεκρὸς Ἕλγι ἀπέχεται ἔφιππος, διότι πρὶν ὁ ψάλτης τῆς Βαλάλας (ὁ ἀλέκτωρ Salgofnir) φωνήσῃ ἐγείρων τὸν τροπαιοῦχον λαὸν ὀφείλει νὰ εὑρεθῇ πέραν τῆς γεφύρας Ἀνεμοκόρυθος (Vindhialmr, τοῦ Γαλαξίου)· ἡ δὲ Σιγροὺν θνήσκει μετ' ὀλίγον (1).

Πλὴν τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ οἱ σλαβικοὶ ἐν ποικίλαις παραλλαγαῖς, ἐν παραμυθίοις καὶ δημοτικοῖς ᾄσμασιν, ἔχουσι τὸν αὐτὸν μῦθον. Προστίθεται δὲ ἐν ταῖς πλείσταις σλαβικαῖς παραλλαγαῖς καὶ ἕτερον ἐπεισόδιον. Καθ' ἣν στιγμὴν φθάνουσιν εἰς τὸν τάφον, ἡ κόρη ἀποδιδράσκουσα καταφεύγει εἰς μίαν οἰκίαν, καὶ κλείει διὰ μοχλοῦ τὴν θύραν. Ἡ οἰκία ὅμως, παρὰ τὸ νεκροταφεῖον κειμένη, εἶναι ἐκείνη ἐν ᾗ ἀποθέτουσι τοὺς νεκροὺς πρὸ τῆς ταφῆς, εὑρίσκεται δ' ἐν αὐτῇ ἓν πτῶμα (ἢ τρία κατά τινα παραλλαγήν). Ὁ διώκτης ζητεῖ τὸν νεκρὸν τὴν παράδοσιν τῆς μνηστῆς του. Ἐν ταῖς πλείσταις παραλλαγαῖς ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκρὸς σπεύδει προθύμως νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν αἴτησιν, πρὶν ὅμως κατορθώσῃ νἀνοίξῃ φωνεῖ ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ κόρη σῴζεται. (Ἐν ἑνὶ τῶν παραμυθίων τούτων κατορθοῦσιν ἀμφότεροι οἱ νεκροὶ νὰ συλλάβωσι τὴν κόρην, ἣν καὶ διαμελίζουσιν, ἐν ἑτέρῳ δὲ ὁ διώκτης ἀποπέμπεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκροῦ). Ὁ Wollner παρατίθησιν ἐν περιλήψει τέσσαρα παραμύθια τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας, ἓν πολωνικόν, ἓν τσεχικόν, ἓν μοραβικόν, ἓν σερβικὸν καὶ ἓν κροατικόν (2).

Τὰ δημώδη ᾄσματα τῶν νοτίων Σλάβων παρουσιάζουσι τὸν μῦθον ὑπὸ τύπον διάφορον, καὶ δὴ ὁμοιότατον τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ ἀλβανικῷ ᾄσματι. Τὸν νεκρὸν ἐραστὴν ἢ μνηστῆρα ἀντικαθίστησιν ὁ ἀδελφός, ὅστις κατάγει νύκτωρ ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφήν (3). Ἡ τοιαύτη ὁμοιότης παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν W. Wollner ἐν ἰδίᾳ

(1) Edda. Helgakvidha Hundingsbana II.

(2) Wollner σ. 243 κἑ.— Τοῖς ὑπὸ τούτου μνημονευομένοις παραμυθίοις προστεθήτω καὶ ἓν παραπλήσιον ῥωσσικὸν παρὰ Ralston, Contes populaires de la Russie; trad. Bureyre σ. 288.

(3) Ἐν δημοτικῷ ᾄσματι τῆς γαλλικῆς Βρετανίας, ὅπερ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ προκειμένου μύθου γραψάντων, ὁ νεκρὸς μνηστὴρ τῆς Gwennola, ὁ ταύτην ἔφιππος ἀγαγὼν νύκτωρ εἰς τὴν κατοικίαν τῶν νεκρῶν, εἶναι καὶ ὁμογάλακτος αὐτῆς ἀδελφός. (La Villemarqué, Barza Breiz. 1846 τ. I σ. 271 κε.)

πραγματείᾳ, ἧς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγράφομεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης, νὰ ἐξετάσῃ ἐπιμελῶς τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν ᾀσμάτων τούτων· κατέληξε δ' εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ μὲν ἀλβανικὸν ᾆσμα ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ ἀρχικὸς τοῦ ᾄσματος τύπος εἶναι σλαβικός, καὶ δὴ σερβικός. Τὴν τελευταίαν ὅμως εἰκασίαν του ἐξήνεγκεν ὁ Βόλλνερ μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως, τοῦτο μόνον θεωρῶν βέβαιον, ὅτι τὸ σερβικὸν δὲν ἐποιήθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ὁμολογῶν ἅμα, ὅτι δὲν δύναται νἀποφανθῇ ἂν τὸ ἑλληνικὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ σερβικοῦ, ἢ ἂν ἑκάτερον ἰδίᾳ ἀνεπτύχθη. Κατηγορηματικώτερον ὅμως ὑποστηρίζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα εἶναι δάνειον ἐν τῇ *Περὶ τοῦ αἴνου τῆς Λενώρας ἐν Ἑλλάδι* πραγματείᾳ του ὁ κ. Ψιχάρης, ἐνισχύων μὲν καὶ ἀναπτύσσων τὰ τοῦ Βόλλνερ ἐπιχειρήματα καὶ νέα ἴδια προσάγων. Ὁ κ. Ψιχάρης, ὃν εὐφροσύνως βλέπομεν ἐπιδοθέντα εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους ἡμῶν φιλολογίας καὶ τῆς γλώσσης, ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων συνάγει πορίσματα πολλῷ τῶν τοῦ Βόλλνερ τολμηρότερα. Κατ' αὐτόν, τὸ σερβικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ πρῶτον, ἐξ οὗ ἐλήφθη τὸ βουλγαρικόν· ἐκ τῶν Βουλγάρων τὸ παρέλαβον οἱ Ἀλβανοί, καὶ τελευταῖοι ἐκ τούτων οἱ Ἕλληνες.

Πρὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψιχάρη, ἐν ἐκτάσει πραγματευθέντων περὶ τοῦ θέματος τούτου, καὶ ἄλλοι ἐγνωμάτευσαν ὑπὲρ τῆς σλαβικῆς ἀρχῆς τοῦ ᾄσματος, εἰ καὶ ἀνεγνώριζον τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ (1). Ὁ μὲν Β. Μύλλερ καὶ ὁ Θ. Κὶνδ περιωρίσθησαν νὰ ὑποδείξωσι τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ τῷ σερβικῷ τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν της (2)· ἀλλ' ὁ Σάνδερς εἰκάζει ὅτι τὸ ἀρχικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ σλαβικόν, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀδελφῶν ἐννέα, ἰδιάζει τοῖς σερβικοῖς μάλιστα ᾄσμασι (3)· ὁ Dozon, οὐδένα ἐπάγων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του λόγον, ἀποφαίνεται ὅτι τὴν πρώτην ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἔσχον οἱ Σέρβοι (4). Οὐδεὶς δὲ ἰσχυρίσθη, καθ' ὅσον γινώσκομεν, τὸ ἀντίθετον, πλὴν τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους τοῦ Βασι-

(1) Μόνος ὁ Wollner (σ. 267) κρίνει τὸ σερβικὸν ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ.

(2) Fauriel-Müller II σ. 96. — Th. Kind, Anthologie neugriech. Volkslieder. Lpz. 1861 σ. 208.

(3) D. H. Sanders, Das Volksleben d. Neugriechen. 1845 σ. 314.

(4) A. Dozon, Chansons populaires Bulgares Paris, 1875 σ. XXIV.

λείου Διγενῆ Ἀκρίτα, τῶν κκ. Κ. Ν. Σάθα καὶ Αἰμ. Λεγράν, οἵτινες ἔν τινι σημειώσει καλοῦσι τὴν βουλγαρικὴν παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος μίμησιν πολλῷ ὑπολειπομένην τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου (1).

Περὶ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν ᾀσμάτων, περὶ ὧν ὁ προκείμενος λόγος, ἔχομεν γνώμην ἐναντιουμένην ἄντικρυς τῇ τοῦ κ. Ψιχάρη, πειθόμενοι ἐκ παμπόλλων τεκμηρίων, ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ πρωτότυπον, κατὰ μίμησιν δὲ τούτου ἐποιήθησαν, ἰδίᾳ καὶ ἀσχέτως ἀλλήλαις διαπλασθεῖσαι, ἡ ἀλβανικὴ παραλλαγὴ καὶ ἡ βουλγαρική, ἥτις πάλιν εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τε σερβικῆς καὶ τῶν λοιπῶν σλαβικῶν μύθων καὶ ᾀσμάτων. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁμοίων ᾀσμάτων καὶ παραδόσεων τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἀπέχομεν νὰ διαλάβωμεν, ἀποστέργοντες εἰκασίας, ἀμοιρούσας ἀσφαλοῦς βάσεως.

Προτοῦ νὰ προβῶμεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν κρίσεων καὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν κκ. Βόλλνερ καὶ Ψιχάρη, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν προηγουμένως τὸ κείμενον τῶν ὁμοίων ᾀσμάτων, ἢ περίληψιν τούτων. Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ σερβικοῦ, ὅπερ διὰ τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ σπουδαιότητα μεταφράζομεν κατὰ λέξιν καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ πρωτοτύπου ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς Talvj (2).

Τοῦ Γιοβὰν καὶ τῆς Γελίτσας.

Μιὰ φορὰ ἀνθοῦσαν μίας μάννας
πολυαγαπημένα ἐννιὰ ἀγόρια.
κ' ὕστερη, μονάκριβη ἡ Γελίτσα.
Τοὺς ἀνάστησ' ὅλους, καὶ οἱ γιοί της
ἔφθασαν 'σὲ γάμου ἡλικία,
κ' ἦρθε καὶ ἡ κόρη 'στὸν καιρό της,
καὶ πολλοὶ γαμπροὶ τήνε γυρεῦαν.
Ἕνας ἦταν Μπᾶνος καὶ ἀφέντης,

(1) Les exploits de Digenis Akritas epopée publiée par Sathas et Legrand P 1875 σ. 276 — Ὁ Wollner σαρκαστικῶς ἀναφέρει τὴν παρατήρησιν ταύτην, κατακρίνει δὲ καὶ τὰ περὶ μιμήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς μὴ στηριζόμενα εἰς λόγον τινά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ βουλγαρικὸν ᾆσμα εἶναι ὑποδεέστερον τοῦ ἑλληνικοῦ, προστίθησι δὲ μόνον ὅτι τὸ σερβικὸν εἶναι ἀνώτερον ἀμφοτέρων.

(2) Talvj (Th. A. Louis v. Jacob) Volkslieder der Serben. 2ας ἐκδ. 1835 τ. I σ. 160-164. — Vuk, II, 9 σ. 38. — Γαλλ. μεταφρ. παρὰ Dozon, ἔνθ. ἀν. σ. 321-324.

ἕνας ἄλλος ἦταν καπετάνιος,
καὶ ὁ τρίτος ἦταν χωριανός των.
Ἤθελεν ἡ μάννα τὸ χωριάτη,
μὰ τὸν Μπᾶνο οἱ γιοί της προτιμοῦσαν,
ποῦ μακριὰ ἀπὸ ξένη ἦρθε χώρα.
— « Σῦρε, λένε τῆς καλαδερφῆς των,
σῦρε μὲ τὸν Μπᾶνο, ἀδερφοῦλα,
πέρα εἰς τὸν ξένον τόπο σῦρε.
Θἄρχωνται τἀδέρφια νὰ σὲ βλέπουν,
θἄρχωνται 'ς τὸ χρόνο ἕνα φεγγάρι,
καὶ μιὰ ἑβδομάδα 'ς τὸ φεγγάρι. »
Τἄκουσεν αὐτὰ ἡ ἀδερφή των,
πέρα μὲ τὸν Μπᾶνο 'πάει 'ς τὰ ξένα.
Μὰ μεγάλο θαῦμα γίνη τότες.
Ἦρθε μαύρη τοῦ θεοῦ πανοῦκλα,
τὰ ἐννιὰ τἀδέρφια τὰ θερίζει,
κ' ἔρημη, μονάχη μένει ἡ μάννα.
Ἔτσι ἐπεράσαν τρία χρόνια,
θλιβερὰ ἐστέναζ' ἡ Γελίτσα.
—« Οὐρανέ μου, τί μεγάλο θᾶμμα !
Τί κακὸ 'ς τἀδέρφια μ' ἔχω κάμη,
ποῦ ποτὲ δὲν ἦρθαν νὰ μὲ ἰδοῦνε ! »
Καὶ οἱ συννυφάδες τὴ μαλλώναν.
— « Ἄχληρη ! δὲ θέλουν νά σε 'ξέρουν,
καὶ γι αὐτὸ νὰ σέ ἰδουν δὲν κινᾶνε ! »
Θλιβερὰ στενάζει ἡ Γελίτσα,
θλιβερὰ στενάζει 'μέρα νύχτα,
ὡς π' ὁ θιὸς ψηλὰ τὴν ἐλυπήθη
καὶ 'σὲ δυὸ ἀγγέλους του φωνάζει·
— « Σῦρτε, ἄγγελοί μου, σῦρτε κάτω,
εἰς τὸ ἄσπρο μνῆμα τοῦ Γιαννάκη,
τοῦ Γιαννάκη τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ της.
Βάλτε του ψυχὴ ἀπ' τὴν ψυχή σας,
'φτειάστε του ἄλογο τὴν ἄσπρη πλάκα,
καὶ χαρίσματα τὸ σάβανό του,
γιὰ νὰ 'πάῃ νά ἰδῃ τὴ Γελίτσα. »
Τρέξαν οἱ ἀγγέλοι τοῦ Κυρίου,
εἰς τὸ ἄσπρο μνῆμα τοῦ Γιαννάκη.
Ἀπ' τὴ πλάκα 'φτειάνουν τἄλογό του,
βάνουν καὶ ψυχὴ 'ς τὸ παλληκάρι·
ἀπ' τῆς γῆς τὸ χῶμα ἄρτους πλάθουν,
κι' ἀπ' τὸ σάβανό του τὰ κανίσκια,
γιὰ νὰ πάῃ νά ἰδῃ τὴ Γελίτσα.
Τρέχει γλήγορα τὸ παλληκάρι,
κι' ὡς τὸ σπίτι εἶδε, ἀγναντεύει

ἀπὸ μακρειὰ τὴν ἀδερφή του·
πρὶν νὰ φθάσῃ, ἐχύθη ἡ Γελίτσα
γιὰ νὰ τὸν δεχτῇ τὸν ἀδερφό της·
τὸν σφιχταγκαλιάζει καὶ στενάζει,
καὶ μὲ πόνο κλαίει καὶ τοῦ λέει.
— « Γιάννη μου, τὸ λόγο δὲν θυμᾶσαι,
ποῦ μοῦ δίνατ', ὅταν ἤμουν κόρη,
ποῦ μοῦ δίνατ' ὅλα μου τἀδέρφια,
πῶς συχνὰ θἄρχόστε 'ς τὴ Γελίτσα,
θἄρχεστε 'ς τὸ χρόνο ἕνα φεγγάρι,
καὶ καθ' ἑβδομάδα 'ς τὸ φεγγάρι;
Τώρα ἐπεράσαν τρία χρόνια
καὶ κανεὶς δὲν ἦρθε γιὰ νὰ μὲ ἰδῃ. »
Καὶ τοῦ λέει πάλι ἡ Γελίτσα.
— « 'Πές μου, πῶς ἐγίνης τόσο μαῦρος,
'σὰν νὰ 'βγῆκες μέσα 'πὸ τὸ μνῆμα; »
Τὸ παιδὶ ὁ Γιάννης λέει τότε,
— « Μή μου λές, Γελίτσα, τέτοια λόγια,
τὶ κακὸ μεγάλο μὲ εὑρῆκε.
Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοί μας 'παντρευτῆκαν,
καὶ ὀχτὼ νυφάδες συγυριοῦσα,
κ' ἐννιὰ ἄσπρα σπίτια χτίταμ' ὅλοι,
καὶ γι' αὐτὸ μὲ βλέπεις τόσο μαῦρο. »
Τρεῖς ἡμέραις ἄσπραις ἐπεράσαν,
γιὰ ταξείδ' ἡ κόρη ἑτοιμαζόταν·
πλούσια χαρίσματα ἑτοιμάζει,
γιὰ τοὺς ἀδερφοὺς καὶ τῆς νυφάδες·
γιὰ τοὺς ἀκριβοὺς τοὺς ἀδερφούς της,
φορεσιαῖς 'τοιμάζει ἀπὸ μετάξι,
βέραις, δαχτυλίδια γιὰ τοῖς νύφες.
Τὴν ἐμπόδιζ' ὅμως ὁ Γιαννάκης.
— « Μὴν ἐρθῇς μαζί μου, ἀδελφοῦλα,
μεῖνε καὶ λιγάκι ἀνάμεινέ μας,
νἄρθουν οἱ ἀδερφοί μας νά σε ἰδοῦνε. »
Δὲν τὸν ἄκουσ' ὅμως ἡ Γελίτσα,
τὰ χαρισματά της ἔφτειασ' ὅλα.
Τὸ λοιπὸν ὁ Γιάννης ξεκινάει
καὶ μ' αὐτὸν ἡ δόλια ἡ Γελίτσα.
Πρὶν κοντοζυγώσουν εἰς τὸ σπίτι,
φτάνουν 'μπρός 'ς ἕν ἄσπρο 'ρημοκκλήσι.
Στέκεται ὁ Γιάννης καὶ τῆς λέει·
— « Μιὰ στιγμὴ καρτέρει, ἀδελφοῦλα,
ὡς νὰ 'πάου 'ς τἄσπρο 'ρημοκκλήσι,
τὸ χρυσὸ δαχτύλι νἄὕρω μέσα,
τὸ χρυσὸ δαχτύλι, ποῦ μοῦ χάθη

'ς τάδερφοῦ τοὺς γάμους τοῦ μεσαίου.»
Καὶ 'ς τὸ μνῆμα 'πάει ὁ Γιαννάκης,
καὶ καιρὸ στεκόταν ἡ Γελίτσα,
καὶ τὸν ἀδερφό της καρτεροῦσε.
Καρτεροῦσε κ' ὕστερα μονάχη,
τὸ παιδὶ τὸ Γιάννη πάει ναὕρῃ.
'Μπρὸς 'ς τὴν ἐκκλησία βλέπει τάφους,
ἔγκαιρα σκαμμένους ἕνα πλῆθος,
καὶ 'ς τὸν τάφ' ἀπάνω τάδερφοῦ τῆς,
πόνος κοφτερὸς τήνε θερίζει.
'Πάει 'ς τἄσπρο σπίτι της τρεχάτη
καὶ νὰ κράζῃ κοῦκκος μέσ' ἀκούει·
κεῖνο λάλημα δὲν ἦταν κούκκου,
μόν' τῆς μάννας ἦταν μοιρολόγι.
Ἔσυρ' ἀπ' τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό της,
ἔσυρε στριγγὴ φωνὴν ἡ κόρη.
— «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα.»
Κι' ἀποκρίθ' ἡ μάννα ἀπὸ μέσα.
— «Πήγαινε, Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου!
Ὅλοι κ' οἱ ἐννιά μου γιοὶ 'πεθάναν
ἦρθες καὶ τὴ γρηὰ νὰ πάρῃς μάννα;»
Καὶ τῆς ἀποκρίνετ' ἡ Γελίτσα,
— «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα,
δὲν εἶν' ἡ Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου,
μόν' ἡ ἀκριβή σου εἶναι κόρη.»
Τρέχει καὶ τὴ θύρ' ἀνοίγ' ἡ μάννα,
δέρνεται, στενάζει σὰν τὸν κοῦκκο,
σφιχτοαγκαλιάζονται κ' οἱ δύο,
καὶ νεκραῖς κ' οἱ δύο πέφτουν χάμω.

Τὸ ᾆσμα τοῦτο, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῆς Talvj (1), εἶναι μοναδικὸν ἐν τῇ δημώδει σερβικῇ ποιήσει, οὐδ' ἀπαντᾷ ἐν αὐτῇ ἄλλο παράδειγμα τοιαύτης ἐπανόδου νεκροῦ. Καὶ ἐν ταῖς μετέπειτα δὲ γενομέναις συλλογαῖς δημοτικῶν ᾀσμάτων τῶν Σέρβων, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον εἰξεύρομεν, δὲν ἐδημοσιεύθη ἑτέρα παραλλαγὴ τούτου.

Ἐν δὲ τῇ δημοτικῇ ποιήσει τῶν Βουλγάρων εὑρίσκομεν τέσσαρας παραλλαγάς, παρουσιαζούσας ἐνίας διαφορὰς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς σερβικῆς, περιέργους καὶ ἀξίας μελέτης. Ἡ πρώτη τούτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μιλαδίνωφ καὶ ἐν γερμανικῇ μεταφράσει

(1) Talvj, Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen u. Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volkspoesie. Deutsch von Brühl. 1852 σ. 256 κἑ.

ὑπὸ τοῦ Ῥόζεν (1). Ἔχει δὲ οὕτω: « Ἀλλοί, Δόϊκα, Ἔλιν Δόϊκα! Ἡ Δόϊκα προξενιέται μακρϊά, πέρα ἀπὸ τὴ Ῥούμελη. Νὰν τὴ δώσῃ δὲ θέλει ἡ μάννα, ὅμως τἀπεφάσισαν οἱ ἀδελφοί της, καὶ τῆς ὑποσχέθηκαν, ὅταν θελήσῃ νὰ ἔλθῃ κατόπιν εἰς τὰ *περβίτζα* (2), πῶς θὰ τὴν φέρουν μὲ τἄλογά των, πῶς θὰ ῥήχνουν τουφέκϊα καὶ τσιρίτι θὲ νὰ τρέξουν. Ἀλλ' ἡ μάννα καταριέται — « Ἀλλοίμονο παιδϊά μου ἀγαπημένα! Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ὅταν τὴ συντροφεύετε, νὰ γυρίσετε μὲ τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα νά σας πάρῃ καὶ τοὺς ἐννϊὰ ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδϊά σας! » Καὶ ὅπως καταράστηκεν ἡ μάννα, ἔτσι καὶ συνέβη 'ς τοὺς ἀδελφούς. Σὰν ἐγύρισαν ὀπίσω ἀπὸ τὴν συνοδίαν, ἔφεραν μαζί τους τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα ἐπῆρε καὶ καὶ τοὺς ἐννϊὰ ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδϊά τους καὶ ἀφῆκε μοναχὴ τὴ μάννα, καὶ ἡ μάννα ἐγίνη μαῦρος κοῦκκος, καὶ ἐγύριζε μέρα νύχτα καὶ ἔκραζε θλιβερά.

« Ἡ Δόϊκα περίμενε, περίμενε τρία χρόνϊα, νἄρθουν οἱ ἐννϊὰ ἀδελφοὶ νὰ τὴν πάρουν γϊὰ τὰ *περβίτζα*· καὶ ἔκλαιγε θλιβερά, καὶ ἔλεγε παραπονεμένα· — « Θεέ μου, θεὲ ἀγαπημένε! Δὲν ἔλεγαν τἀδέρφϊα μου, ποῦ μ' ἐπάντρεψαν τόσο μακρϊὰ πῶς θὰ μὲ πάρουν γϊὰ τὰ *περβίτζα*; Κἀνεὶς δὲν ἔρχεται νὰ μὲ προσκαλέσῃ. Καὶ ὁ Κωσταντής, ὁ μικρότερος ἀπ' οὐλά μου τ' ἀδέρφϊα, καὶ ἐκεῖνος θὰ μ' ἐλησμόνησε, καὶ ἂς ὡρκίζετο εἰς τὤνομα τῆς ἀδελφῆς του, καὶ ἂς ὡρκίζετο πάντα 'ς τὴ ζωὴ τῆς Δόϊκας! »

« Ἐλυπήθη ὁ Θϊὸς τὴ Δόϊκα, κ' ἕναν ἄγγελό του στέλνει· ἕναν ἄγγελον Κυρίου, νὰ ξυπνήσῃ τὸν Κωσταντή. Ἕνα πέταλο τοῦ κάνει ὁ ἄγγελος πῆττα, καὶ τὴν πλάκα του τσίτσα καὶ λέει 'ς τὸν Κωσταντή.— « Σήκω, τί πρέπει νὰ ταξειδέψῃς, νὰ 'πᾷς 'ς τὴν ἀδελφή σου, καὶ νὰν τὴ φέρῃς γϊὰ τὰ *περβίτζα* ». Τρέχει ὁ Κωσταντὴς 'ς τὴν ἀδελφή του, καὶ καθὼς τὸν βλέπει ἡ Δόϊκα, πέφτει ἀμέσως 'ς τὸ λαιμό του. — « Ἄχ! ἀδερφέ μου, ἀγαπημένε μου ἀδερφέ! ἀλλὰ γϊατί εἶσαι τόσο κίτρινος; Σὺ ἦσουν μϊὰ φορὰ ὁ ἐμμορφότερος ἀπὸ τοὺς ἐννϊὰ ἀδερφούς ». Λέει ὁ Κωσταντὴς 'ς τὴν ἀδελφή του. —

(1) Miladinow, Bylgarski narodni Pjesni. Agram, 1861 ἀρ. 200 — Rosen, Bulgarische Volksdichtungen. Lpz. 1879 ἀρ. 103.

(2) Τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης εἰς τοὺς γονεῖς, πανηγυριζομένην μετὰ πομπῆς.

« Ἀδελφή μου, ἀγαπημένη μου ἀδελφή! Πῶς εἰμποροῦσα νὰ ἦμ' ὄμμορφος ἀδελφή! Εἶναι τώρα τρία χρόνια ποῦ κοίτομαι ἄρρωστος 'ς τὸ κρεβάτι. Ἄς τα ὅμως τώρα! πάρε αὐτὰ τὰ χαρίσματα, πάρε καὶ τὸ παιδί σου. ἀδελφή, γιατί θέλω νὰ σὲ 'πάω 'ς τὸ σπίτι γιὰ τὰ *περβίτζα* ». Ἡ Ἔλιν Δόϊκα πῆρε τὸ παιδί της, καβαλλικεύουν γρήγορα τἄλογο καὶ κινοῦν. Ἔτσι ἐπήγαιναν τὸ δρόμο τους, ὅσο ποῦ ἔφθασαν 'ς τὴν ἐκκλησιά. Τότες τοὺς κελαδεῖ ἕνα πουλί, ἀπὸ τὸ δέντρο ἕνα πουλάκι. — « Ἀλλοίμονο Δόϊκα, καϊμένη Δόϊκα! Ξέρεις μὲ ποϊὸν ταξειδεύεις; Μὲ τὸν Κωσταντὴ τὸν πεθαμένο! » Παραξενεύεται ἡ Ἔλιν Δόϊκα, καὶ μὲ τὸ πουλὶ καὶ μὲ τὸ λάλημά του· ὅμως λέει μὲ τὸ νοῦ της: Ἴσως τὸ πουλὶ μὲ περιπαίζει, γιατί ἄρρωστος εἶν' ὁ ἀδερφός μου, κ' εἶν' ἡ ὄψις του χαλασμένη. Ἅμα φτάσανε 'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἐχάθη ὁ ἀγαπημένος ἀδερφὸς ἀπὸ μπροστά της, κ' ἔμεινε μοναχὴ ἡ Δόϊκα, χωρὶς νὰ 'ξέρῃ τί νὰ κάμῃ. Ἔτσι ἐτράβηξε γιὰ τὸ σπίτι της, ἀλλὰ μέγα θαῦμα εἶδε ἐκεῖ. Μανταλωμέναις ἦσαν οἱ πόρτες, ἀψηφιὰ ἦταν 'ς τὴν αὐλὴ φυτρωμένη, καὶ μέσα ἐκαθότανε ἡ μάννα, ποῦ νύχτα μέρα ἐστέναζε καὶ 'σὰ μαῦρος κοῦκκος ἐμοιρολόγα. Καθὼς ἔτρεξεν ἡ Δόϊκα 'ς τὴν ἀγκαλιὰ τῆς γρηᾶς μάννας, καὶ ἡ μάννα τὴν ἀγκάλιασε, τόσο σφιχτὰ ἀγκαλιαστῆκαν, ποῦ παρ' ὀλίγον νὰ πνιγοῦν ἀπὸ τὰ κλάϊματα καὶ τὰ μοιρολόγια, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν πάτησαν καὶ σκότωσαν τὸ παιδί. Καὶ τέτοιο τέλος ἔλαβεν ἡ κακὴ κατάρα ».

Ἡ δευτέρα παραλλαγὴ ἐδημοσιεύθη ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Δοζὼν (1). Παρατίθεμεν ταύτην ὁλόκληρον ἐνταῦθα.

« Μιὰ μάννα εἶχε, εἶχε ἐννιὰ υἱοὺς καὶ μία κόρη, τὴ Βέκιγια. Ἡ Βέκιγια μεγάλωσε, ἔγινε μεγάλη, ἦρθαν γιὰ τὴ Βέκιγια προξενήτραις, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ χωριὰ 'ς τὸ δέκατο. Ἡ μάννα της δὲν τὴν ἔδινε, μὰ ὁ ἀδελφός της Δημητὰρ θέλει νὰ τὴν δώσῃ, καὶ ἔλεγε 'ς τὴ μάννα του·— « Ἔλα, ἄς δώσωμε τὴ Βέκιγια, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ χωριὰ 'ς τὸ δέκατο, γιατί εἴμαστε πολλὰ ἀδέλφια, καὶ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο θὰ 'πηγαίνωμε νὰ μένωμε 'λίγον καιρὸ 'ς τῆς ἀδελφῆς μας. Ἔδωκαν τὴ

(1) Dozon, Chansons populaires bulgares inédites. Paris, 1875 σ. 130-133. 319-321. — Τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν ἔλ. καὶ παρὰ Sathas-Legrand ἔνθ. ἀν. σ. 276-277.

Βέκιγια, τὴν ἔδωκαν καὶ τὴν 'πάντρεψαν, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ χωριὰ 'ς τὸ δέκατο. Μαῦρο σύγνεφο ἔπεσε ἀπάνω 'ς τὸ σπίτι τοῦ Δημητάρ, καὶ πέθαναν οἱ ἐννιὰ ἀδελφοί, καὶ οἱ ἐννιὰ νυφάδες μαζί, κ' ἔμεινε καταμόναχη ἡ μάννα, γιὰ νὰ κουνάει ἐννιὰ κούνιες καὶ 'σὲ ἐννιὰ τάφους κεριὰ νανάφτῃ. Ἄναβε τὰ κεριὰ καὶ μὲ κρασὶ ἔβρεχε τοὺς τάφους· δὲν ἐπήγαινε 'ς τὸν τάφο τοῦ Δημητάρ, καὶ δὲν τὸν ἔβρεχε μὲ κρασί, ἀλλὰ τὸν καταριότανε μὲ φοβεραῖς κατάραις.—«Δημητάρ, τάφο νὰ μὴν ἔχῃς! ποῦ μοῦ 'πάντρεψες μακριὰ τὴ Βέκιγια».

«Ἐλυπήθη ὁ Θεός, καὶ ὁ Δημητὰρ ἐβγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο καὶ 'πῆγε 'ς τὴ Βέκιγια. Ἅμα τὸν εἶδε ἡ Βέκιγια τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι, καὶ εἶπε 'ς τὸ Δημητάρ. — «Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, γιατί τὸ χέρι σου μυρίζει 'σὰν κουφοξυλιὰ καιμένη καὶ 'σὰν κόκκινο χῶμα;» Λέει ὁ Δημητὰρ τῆς Βέκιγιας·—«Ἐκτίσαμε ἐννιὰ σπίτια, καὶ γι' αὐτὸ τὸ χέρι μου μυρίζει 'σὰν κουφοξυλιὰ καιμένη καὶ 'σὰν κόκκινο χῶμα. Ἔλα, Βέκιγια ἀδελφή μου, νά σε 'πάω νὰ ἰδῇς τοὺς συγγενεῖς μας». Ἐξεκίνησε ἡ Βέκιγια μὲ τὸν ἀδελφό της τὸ Δημητὰρ γιὰ νὰ 'πάῃ νὰ ἰδῇ τοὺς συγγενεῖς της. Πᾶνε, 'πᾶνε 'πᾶνε, πέρασαν ἀπό 'να μεγάλο κάμπο, ἔφτασαν 'ς τὸ πράσινο τὸ δάσος, μέσ' 'ς τὸ δάσος ἦταν ἕνα μεγάλο δένδρο, καὶ 'ς τὸ δένδρο ἀπάνω ἕνα πουλάκι ἐσφύριζε, ἐσφύριζε καὶ ἔλεγε·—«Ποιὸς ἄκουσε ποτὲ καὶ ποιὸς εἶδε νὰ περπατῇ ζωντανὸς μὲ 'πεθαμένο καθὼς ὁ Δημητὰρ μὲ τὴ Βέκιγια!» Λέει ἡ Βέκιγια 'ς τὸ Δημητάρ·—«Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, τί λέει τὸ πουλάκι;» Λέει ὁ Δημητὰρ 'ς τὴ Βέκιγια·—«Βέκιγια, ἀδελφή μου Βέκιγια, ὦ διαλεμμένη κόρη, ψεύτικο εἶναι τὸ πουλάκι». Σὰν ἐκοντοζύγωσαν 'ς τὸ σπίτι, λέει ὁ Δημητὰρ 'ς τὴ Βέκίγια· — «Βέκιγια, ἀδελφή μου Βέκιγια, 'πήγαινε 'μπροστὰ 'ς τὸ σπίτι καὶ ἐγὼ θὰ μείνω πίσω νὰ ποτίσω τἄλογό μου κ' ὕστερα σὲ φτάνω». Στάθη ὁ Δημητάρ, ἡ Βέκιγια τράβηξε τὸ δρόμο της, ὁ Δημητὰρ ἐμπῆκε 'ς τὸν τάφο, ἡ Βέκιγια ἔφθασε 'ς τὸ σπίτι, ἐκτύπησε τὴν πόρτα καὶ λέει 'ς τὴ μάννα της· — «Ἔβγα, μάννα, νά με δεχτῇς». Ἅμα 'βγῆκε ἡ μάννα καὶ εἶδε τὴ Βέκιγια, λέει 'ς τὴ Βέκιγια·—«Βέκιγια παιδί μου Βέκιγια, ποιὸς σ' ἔφερε ὡς ἐδῶ;» Λέει ἡ Βέκιγια τῆς μάννας της·—«Μάννα, γρῃὰ μάννα μου,

μ' ἔφερε ὁ ἀδελφός μου ὁ Δημητάρ». Ζωνταναῖς ἀγκαλιστῆκαν, 'πεθαμέναις ἐχώρισαν».

Ἐν ἑτέρῳ βουλγαρικῷ ᾄσματι τῆς συλλογῆς τῶν Miladinow (1) φέρεται παρηλλαγμένος ὁ πρῶτος τύπος.

Ἡ Γϳάννα κάθηται ἔξω τῆς οἰκίας της, κεντᾷ τὸ φόρεμά της καὶ καταρϳέται τὴν μάνναν της, ὁποῦ τὴν ὑπάνδρευσε πολὺ μακριά, πέρα ἀπὸ τὰ ἐννϳὰ ὄρη, ὅπου πρόβατο δὲ βελάζει καὶ πετεινὸς δὲν κράζει, μὲ ἄνδρα φονέα, σκληρὸν καὶ φοβερὸν ληστήν· μὲ ἄνδρα ὅπου τελευταῖον τῆς ἔφερε δισάκκι, καὶ ηὗρε μέσα διπλωμένα τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ λεβέντη Γϳώργη. Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους καὶ ἀκούει νὰ τὴν κράζῃ ὁ μικρότερος ἀδελφός της·

—« Τρέξε, Γϳάννα, τρέξε, τρέξε νὰ προφτάσῃς,
'ς τοῖς χαραῖς τῶν δύο ἀδελφιῶν μας, τρέξε.
—'Αδερφέ μου στάσου, ἄνθη νὰ μαζέψω,
ἄνθη νὰ στολίσω μϳὰ καλὴ λαμπάδα.
—Τρέξε, Γϳάννα, τρέξε, τί τὰ θὲς τὰ ἄνθη;
—'Αδερφέ μου, στάσου, πήτταις νὰ φουρνίσω,
πήτταις γϳὰ τὸ γάμο καὶ κρασὶ νὰ φέρω.
—Τρέξε, Γϳάννα, τρέξε, τὸ κρασὶ τί θέλεις;
—'Αδερφέ μου, θέλω χάρισμα νὰ φέρω.
'Αδερφέ μου, στάσου γϳὰ νὰ σὲ ῥωτήσω,
γϳὰ νὰ σὲ ῥωτήσω τί θελὰ φορέσω.
Νὰ φορέσω μαῦρα ἢ τριανταφυλλένϳα; »
'Εσηκώθ' ἡ Γϳάννα καὶ τὸν ἀκλουθάει,
καὶ μαζὶ περνοῦνε τὰ ἐννϳὰ τὰ ὄρη,
καὶ ἐννϳὰ τραγούδϳα τραγουδάει ἡ Γϳάννα·
πρὶν 'ς τὰ δέκα φτάσῃ λιβανϳαῖς μυρίστη.
—«'Αδερφέ μου, στάσου, λιβανϳαῖς μυρίζουν.
—Τρέξε, Γϳάννα, τρέξε, κϳ' ἄρχισεν ὁ γάμος ».
Τότ' ἀκούει τὴ μάννα νὰ μοιρολογάῃ κτλ.

ὁ ἀδελφὸς καὶ πάλιν προφασίζεται, φθάνουν εἰς τὸ σπίτι καὶ βλέπει τὸ λείψανο τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ ἀπὸ τὴ λύπη 'πεθαίνει καὶ αὐτή.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ ᾄσματι, ἀποσπάσματι μᾶλλον τοῦ ἀνωτέρω, καταρᾶται κόρη τὴν μητέρα, ὅτι τὴν ὑπάνδρευσε μὲ ληστήν· τὸ πρωὶ τῆς ἔφερε τὸ χέρι ἑνὸς νέου· ἀπὸ τὸ δακτυλίδι ἐγνώρισε πῶς ἦτον τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ της Κωνσταντή (2).

(1) Miladinow, ἔνθ. ἀν. ἀρ. 229.— Rosen ἀρ. 32.
(2) Miladinow ἀρ. 218.— Rosen ἀρ. 65.

Τὸ ἀλβανικὸν τέλος ᾆσμα τοῦ Κωσταντὴ καὶ τῆς Γαρεντίνας εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτον τῷ ἑλληνικῷ, ὀλιγίστας καὶ ταύτας ἀσημάντους παρουσιάζον διαφοράς. Μάννα μὲ τοὺς ἐννιὰ ὑγιοὺς καὶ μὲ μίαν κόρην, τὴ Γαρεντίνα· ἡ μάννα καὶ οἱ ὀκτὼ ἀδελφοὶ δὲν θέλουν νὰ τὴν ὑπανδρεύσουν εἰς τὰ ξένα, ὁ Κωσταντὴς θέλει. Ὑπεσχέθη εἰς τὴν μάννα του ἂν τύχῃ πίκρα ἢ χαρὰ αὐτὸς νὰ 'πάγῃ νὰ τὴν φέρῃ. Τὴν ὑπάνδρευσαν, ἦλθε χρόνος δύστυχος, οἱ ἐννιὰ ἀδελφοὶ ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ ψυχοσάββατο ἡ μάννα ἀνάβει ἀπὸ ἕνα κερὶ 'ς τοὺς ἄλλους τάφους καὶ λέει ἀπὸ ἕνα μοιρολόγι, 'ς τοῦ Κωσταντὴ τὸν τάφο ἀνάβει δύο κεριὰ καὶ λέγει δύο μοιρολόγια, καὶ τοῦ ἐνθυμίζει τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅταν ἔκλεισε ἡ ἐκκλησία σηκώνεται ὁ Κωσταντής. Γίνεται ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ κρικέλι τῆς πλάκας ἀσημένιο χαλινάρι. Εὑρίσκει τὰ παιδιὰ τῆς ἀδελφῆς του ποῦ ἐκυνηγοῦσαν χελιδόνια· τὰ ἐρωτᾷ ποῦ εἶναι ἡ μάννα τους· λέγουν εἰς τὸ χορό· 'ς τὸν πρῶτο γῦρο τοῦ χοροῦ δὲν τὴν εὑρίσκει· τὴν εὑρίσκει 'ς τὸ δεύτερο· ἐρωτᾷ ἐκείνη τί φορέματα νὰ βάλῃ· ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι, τῆς ἀποκρίνεται. Εἰς τὸν δρόμον ἡ Γαρεντίνα τὸν ἐρωτᾷ διατὶ οἱ ὦμοι του εἶναι μουχλιασμένοι.— Ἐμούχλιασαν ἀπὸ τὸν καπνὸ τῶν τουφεκιῶν. — Γιατὶ ἔπεσαν τὰ μαλλιά σου; — Ἀπὸ τὸν κουρνιαχτὸ τοῦ δρόμου δὲν βλέπουν καλὰ τὰ μάτια σου. — Γιατὶ δὲν ἔρχονται νὰ μᾶς ἀπαντήσουν οἱ ἀδελφοί μας καὶ τὰ 'ξαδέλφια μας;—Θὰ εἶναι καραπέρα, καὶ θὰ ῥήχνουν τὸν λιθάρι.—Γιατὶ τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ μας εἶναι κλεισμένα καὶ χορταριασμένα; — Τὰ ἔκλεισαν γιὰ νὰ μὴ 'μπαίνῃ ὁ ἄνεμος». Ἔφθασαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐμπῆκε ὁ Κωσταντὴς γιὰ νὰ προσκυνήσῃ, ἡ Γαρεντίνα ἐπῆγε 'ς τὴ μάννα της.—«Ἄνοιξε τὴ θύρα, μάννα.—Ποῖος εἶναι;—Ἐγὼ εἶμαι, μάννα, ἡ Γαρεντίνα.—Πήγαινε τὸ δρόμο σου, σκύλε θάνατε, μοῦ πῆρες τοὺς ἐννιὰ ὑγιούς, καὶ ἔρχεσαι τώρα νὰ μὲ πλανέσῃς μὲ τὴ φωνὴ τῆς κόρης μου γιὰ νὰ μὲ πάρῃς κ' ἐμένα». Ἀνοίγει τέλος τὴν θύραν, μανθάνει ὅτι τὴν ἔφερεν ὁ Κωσταντής, ἀγκαλιάζονται καὶ 'ς τὸ ἀγκάλιασμα ἀπάνω μάννα καὶ κόρη ἐξεψύχησαν (1).

(1) Rada, Rapsodie d'un poema albanese. Firenze, 1866 ἀρ. 17 σ. 29-33, μετ' ἰταλικῆς μεταφράσεως.— Γαλλικὴ μετάφρασις παρὰ Dozon σ. 327-331. Ἑτέρα ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἄλλης παραλλαγῆς, ὑπὸ Dora d'Istria, ἐν Revue des deux Mondes. 15 Μαΐου 1866.—Ἐν τῷ περιοδικῷ L'adolescenza (Corigliano Calabro 1884.

Ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν ἑλληνικῶν εἶναι πρόδηλον, ὡς καὶ ὁ Δοζὼν καὶ Βόλλνερ παραδέχονται. Ἀλλ' ὁ κ. Ψιχάρης εἰκάζει ὅτι διὰ τῶν Ἀλβανῶν, παραλαβόντων ἐκ τῶν Σλάβων, ἐγνώσθη ὁ μῦθος τοῖς Ἕλλησι, διότι ἡ ἀλβανικὴ παραλαγὴ περιέχει λεπτομερείας, ὧν τινὲς μέν εἰσιν εἰλημμέναι ἐκ τῶν σλαβικῶν, τινὲς δ' ἐπαναλαμβάνονται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς (1). Λαμβανομένων ὅμως ὑπ' ὄψιν πασῶν τῶν ἑλληνικῶν παραλλαγῶν, καταφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου διαφορὰν παρουσιάζει ἡ ἀλβανικὴ ἀπὸ τούτων πλὴν ἴσως τῆς λεπτομερείας, περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου ἀναπτομένων δύο ἀνθ' ἑνὸς κηρίων, λεπτομερείας ἀγνώστου τοῖς σλαβικοῖς ᾄσμασιν. Ἄλλως δὲ τοσαῦτα εἶναι τὰ τεκμήρια τὰ ἐλέγχοντα τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν τοῦ ᾄσματος, ὥστε ἄσκοπον κρίνομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν διὰ μακρῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Τὰ ὀνόματα εἶναι ἑλληνικά, μικρὸν παραφθαρέντος μόνον τοῦ τῆς Ἀρετῆς (2). Εὕρηται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντὴ καὶ ἐν ἄλλοις ἀλβανικοῖς ᾄσμασι, τὰ δὲ ᾄσματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐξ ἑλληνικῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου (3). καὶ οὐ μόνον ὀνόματα ὅμοια ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ καὶ λέξεις ἑλληνικαὶ παρεντίθενται ἐν τοῖς τοιούτοις ᾄσμασιν ἄνευ ἀνάγκης, διότι ὑπάρχουσι ταὐτόσημοι τούτων ἀλβανικαί (4). Ἔδει δὲ νομίζομεν, ὁ κ. Ψιχάρης νὰ ἐπιστήσῃ καὶ εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦ Κωσταντὴ καὶ τῆς Γαρεντίνας δὲν ψάλλεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς βορείου Ἀλβανίας, οἵτινες ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Βουλγάρους γειτνιάσεως καὶ κοινωνίας θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ παραλάβωσιν ἐκ τούτων καὶ νὰ τὸ μεταφράσωσι, κατὰ τὴν εἰκασίαν του· ἀλλὰ ψάλλεται ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανῶν, τῶν ἐκ Πελοποννήσου μεταστάντων, οἵτινες ὡς

II. σ. 65 κἑ.) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Cadicamo πραγματεία περὶ τοῦ ᾄσματος τούτου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν La leggenda di Garentina. Μὴ ἔχων ταύτην πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀγνοῶ ἂν προστίθησί τι εἰς ὅσα περὶ τοῦ ᾄσματος γιγνώσκομεν.

(1) Psichari σ. 26 κἑ.

(2) Αὕτη εἶναι καὶ τοῦ Dozon ἡ γνώμη (ἔνθ. ἀν. σ. 327), ἣν ἀσπάζεται ὁ Wollner (σ. 267).

(3) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Rada τοιαῦτα ᾄσματά εἰσι τὰ ἑπόμενα: ὁ γιὸς τῆς χήρας (σ. 28-29)· ἡ ἁρπαγὴ (σ. 61-64)· ὁ Γιάννης καὶ ὁ δράκος (σ. 46)· ὁ κόντες καὶ ἡ κλυσέδρα (σ. 71-72)· ἡ κακὴ γυναῖκα (σ. 73-74)· ἡ κακὴ πεθερὰ (σ. 81-82).

(4) Ὡς proxenit (Rada, πολλαχοῦ) calhike (καλίκια, ὑποδήματα, ὅπερ μὴ ἐννοήσας ὁ ἐκδότης προσφεύγει εἰς γελοίαν ἐτυμολογίαν)· χρυσωνένη (σ. 50). στολισνέ (στολισμένη σ. 50) κ.λ.π.

γινώσκει ὁ κ. Ψιχάρης, τηροῦντες ζωηρὰν τὴν μνήμην τῆς παλαιᾶς πατρίδος, ἀνήρχοντο κατὰ τὴν ἄνοιξιν μέχρις ἐσχάτων εἰς τὰ ὄρη, καὶ μετὰ πόθου στρεφόμενοι πρὸς τὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου ἔψαλλον:

Μώρι ἐ μπούκκουρα Μώρεε κτλ.

« Μωριᾶ, ὡραῖέ μου Μωριᾶ, δὲν θὰ σὲ ἴδω πλέον
» Ἐκεῖ ἔχω τὴν μάννα μου, ἐκεῖ τὸν ἀδελφό μου,
» ἐκεῖ καὶ τὸν πατέρα μου 'ς τὴ μαύρη γῆ κρυμμένον » (1).

Πλὴν τῶν ὀστῶν τῶν πατέρων των, ἡ Πελοπόννησος οὐδὲν ἴχνος διεφύλαξε τῆς βραχυχρονίου διόδου τῶν Ἀλβανῶν μεταναστῶν· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οὐδεμίαν ἔσχε ῥοπὴν ἡ δημώδης φιλολογία καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον προσφιλῆ διέσωσαν τὴν μνήμην τῆς θετῆς πατρίδος αὐτῶν, « τοῦ ὡραίου Μωρέως; »

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀλβανικῆς δῆθεν ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστικώτεροι καὶ οἱ προσαγόμενοι λόγοι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης περὶ μιμήσεως σλαβικῶν πρωτοτύπων. Οἱ λόγοι οὗτοί εἰσιν διττοί· οἱ μὲν στηρίζονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα φράσεών τινων πρὸς σλαβικάς, οἱ δὲ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ μύθου καὶ τὰς ἐν τῷ ᾄσματι ἀναπτυσσομένας ἐννοίας.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον τοὺς στηριζομένους εἰς τὴν ὁμοιότητα φράσεων.

Δύο τοιαῦται ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψιχάρη· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐννέα ἀδελφῶν, καὶ ἡ ἐπιφώνησις: « Θέ μου μεγαλοδύναμε μεγάλο θᾶμμα κάνεις ». Ὁ μὲν κ. Βόλλνερ φέρει ἁπλῶς καὶ ἐν παρόδῳ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ᾄσματος, ὁμολογῶν ὅτι ἐνδεχόμενον ἡ ὁμοιότης νὰ ἦναι τυχαία (2)· ἀλλ' ὁ κ. Ψιχάρης ἀποδίδωσι μεγάλην σημασίαν εἰς τοῦτο, μάλιστα ἐλέγχει πως τὸν Βόλλνερ διότι δὲν ἐποίησε τὸ αὐτό (3). Ἄπορον ἀληθῶς φαίνεται ἡμῖν πῶς ἐπείσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τοιαύτην συζήτησιν ἐπικουρίαν· βεβαίως οὐδὲ λόγου θὰ ἠξιοῦμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, ἂν μὴ προσήγοντο ὑπὸ σπουδαίων ἀνδρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν παρακεκινδυνευμένης εἰκασίας.

(1) Rada σ. 91.— Μέχρι σήμερον παρέμεινεν ἡ συνήθεια μόνον ἐν Casal-nuovo ἐν Basilicata.
(2) Wollner σ. 267.
(3) Psichari σ. 23 κἑ.

Πρὸ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ὑπεστήριξεν ὁ Σάνδερς, ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦ Κωσταντὴ καὶ τῆς Ἀρετῆς ἐλήφθη ἐκ σλαβικῶν, διότι « οὐδαμοῦ τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων βλέπομεν ἀποδιδομένην ἰδιάζου- » σαν ἔννοιαν εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα, ἐνῷ τοὐναντίον παρατηρεῖται » ἐν τοῖς σερβικοῖς »· καὶ ἔφερεν ἐκ σερβικῶν ᾀσμάτων τὰ ἑπόμενα παραδείγματα· « ἐννιὰ χρόννια » « ἡ Γελίτσα καὶ οἱ ἐννιὰ ἀδελφοί της »· « ἐννιὰ θυγατέρες »· « ἕνας γιὸς καὶ ἐννιὰ κόραις ». Ὁ Βόλλνερ ὁμολογῶν ἴσως, ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς ἐννέα καὶ τοῖς Ἕλλησι ἀναφέρει δύο χωρία τῆς συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἀλβανικῶν παραμυθίων τοῦ Hahn (1). Ἀλλ' ὁ κ. Ψιχάρης παρατηρεῖ, ὅτι δὲν ἔχουσι τὸν τόπον των ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, ἐν οἷς ἀληθῶς ἀναφέρεται κἄποτε ὁ ἀριθμὸς ἐννέα· διότι τὰ παραμύθια δὲν τηροῦσιν ὅσον τὰ δημώδη ᾄσματα ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα· ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς ᾄσμασι σπανιώτατα γίνεται μνεία τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν τοῖς σερβικοῖς συχνότατα ἀπαντῶμεν αὐτὸν καὶ δὴ ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον, τῶν ἐννέα ἀδελφῶν. Φέρει δὲ καὶ τὰ ἑπόμενα παραδείγματα ἐκ τῆς συλλογῆς σερβικῶν ᾀσμάτων τοῦ Δοζών· « ἐννιὰ χρόνια »· « ἐννιὰ πλεξίδες »· « ἐννιὰ θυγατέρες »· « ἐννιὰ νέοι ἀδελφοί »· « ἐννιὰ γυναικαδέλφια »· « ἐννιὰ ἀδελφοί ».

Ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐννέα, εἴτε ὡς σύμβολον, εἴτε ἁπλῶς, ἀναφέρεται ἐν μύθοις καὶ ᾄσμασιν πολλῶν λαῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἀνεπίδεκτον. Ἀρκούμεθα δε μόνον νὰ παραπέμψωμεν εἰς εἰδικῶς περὶ τούτου πραγματευθέντας (2). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ποιήσει τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ, ἀπαντᾷ συχνότατα ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἑπόμενα παραδείγματα, ὀλίγα ἐκ παμπόλλων, ἐκ τοῦ προχείρου ἐσταχυολογημένα.

Ἐννιὰ ἀδελφοί· ἐν διαφόροις ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου· « ἐννιὰ ἀδελφοὶ τῆς Εὐγενούλας » (3) ἢ τῆς Ἀρετῆς (4)· προσέτι ἐννιὰ

(1) Hahn, Griech. u. allb. Märchen. ἀρ. 4, τ. I σ. 186. ἀρ. 100. σ. 124.

(2) Nork, Etymologisch-mythologisches Wörterbuch. ἐν ἄρθρ. neun — J. Blochwitz, Kulturgeschichtliche Studien. Lpz. 1882 σ. 246-256 (neun). — Stark Niobe σ. 28.

(3) Passow ἀρ. 413. 414. 415. 417.

(4) Εὔξεινος Πόντος. Τραπεζοῦς. 1880. σ. 143.

ἀδελφοὶ ἀναφέρονται ἐν ᾄσματι τῆς Χάλκης (1), τῆς Καρπάθου (2), τῆς Κερκύρας (3), τῆς Ἠπείρου (4)· ὁμοίως καὶ ἐν ἄλλοις ᾄσμασι τῆς Μονεμβασίας (5), τῆς Κρήτης (6), τῆς Καρπάθου (7), ἐννιὰ ἀδελφοὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς ἕνα (8). Προστεθείσθω δὲ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θεωρεῖ εὐτυχῆ μητέρα, μητέρα «ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην» κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Ψαλμῳδοῦ (9), τὴν ἔχουσαν ἐννέα υἱοὺς καὶ μίαν κόρην. Τούτου ἕνεκα συνήθης ἡ εὐχὴ εἰς νεογάμους «ἐννιὰ γυιοὺς καὶ μιὰ μηλιά»· ἥτις καὶ ἐν γαμηλίῳ μεσσηνιακῷ ᾄσμα ἐκφέρεται οὕτω·

Νὰ κάμῃς τοὺς ἐννιὰ ὑγιοὺς καὶ μιὰ γλυκομηλίτσα. (10)

Πλὴν τῶν ἀδελφῶν καὶ ἄλλα πράγματα εὑρίσκομεν κατ' ἐννεάδας ἀναφερόμενα ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι τῶν ἑλλήνων. Ἐν ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἔχομεν: «ἐννιὰ δράκους» (11), «ἐννέα ἡμεροβράδια-ἐννέα χιλιάδες» (12), «ἐννιὰ τσοπάν', ἐννιὰ κοπάδι' ἀρνία» (Τραπεζοῦντος) (13), «ἐννιὰ θηριὰ» (Ἴμβρου) (14), «ἐννιὰ λογιῶν πυργάρι» (15), «ἐννιὰ μηλιαῖς» (16), «ἐννιὰ καρυαῖς» (17), «ἐννιὰ πύργους ἀσήμι» (18) κ. λ. π. Ἐν ἄλλοις δ' ᾄσμασι: «ἐννιὰ χιλιάες ἄσπρα» (19), «ἐννιὰ μόδια λουάρι» (Καρπάθου) (20), «ἐννέα πύρ-

(1) Passow ἀρ. 523.
(2) Αὐτ. ἀρ. 525.
(3) Ν. Δοσίου, Χαρτοφυλάκιον. Κέρκυρα, 1880 σ. 51.
(4) Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος, τ. ΙΔ' σ. 269.
(5) Deffner's Archiv f. Mittel-u. Neugr Phil. σ. 88.
(6) Ε. Δ. Φραντζεσκάκη, Ἡ Ἀριάδνη. Ἀθ. 1883 σ. 58.
(7) Wescher, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου. μετάφρ. Μανωλακάκη. Ἐν Ἀθήναις 1878 σ. 81.
(8) Ἰατρίδης σ. 81.
(9 Τὸ ῥητὸν τοῦτο ἀναφέρει εἰς τὴν μάμμην τοῦ Διγενῆ ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους (στ. 166 κἑ. ἔκδ. Σάθα καὶ Λεγρὰνδ).
(10) Ὁ ἐν Κωνσταντιν. ἑλλ. φιλ. σύλλογος τ. Η' σ. 505.
(11) Φιλολογ. συνέκδημος σ. 431.
(12) Εὔξεινος Πόντος. 1880 σ. 126.
(13) Passow ἀρ. 505.
(14) Ὁ ἐν Κωνστ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος τ. Η' σ. 538.
(15) Νεολλ. ἀνάλεκτα. Α' σ. 79.
(16) αὐτ. σ. 85.
(17) αὐτ. σ. 87.
(18) Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων σ. 142.
(19) Wescher, ἔνθ. ἀν. σ. 74.
(20) αὐτ. σ. 78.

κους λοβάριν » (Κύπρου) (1), « ἐκάλεσε ἐννιὰ χιλιάδες κόσμο » (Ἴμβρου) (2), « ἐννιὰ χωριὰ-δέκα βιλαέτια » (Εὐβοίας) (3) κ.τ.λ. Ἂν τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἀντιτασσόμενα τοῖς ὑπὸ Σάνδερς καὶ Ψιχάρη παρατεθειμένοις σερβικοῖς, δὲν ἐπαρκοῦσι οὐχὶ νἀποδείξωσι τὰ σερβικὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν εἰλημμένα, ἀλλὰ νὰ πείσωσιν, ὅτι οὐδὲν μαρτυρεῖ ἡ χρῆσις ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα, τότε ὁ ἔχων ὑπομονὴν καὶ ὄρεξιν ἂς ἐπιχειρήσῃ ἀκριβῆ καὶ πλήρη ἀπαρίθμησιν τῶν σχετικῶν χωρίων, καὶ θὰ ταχθῶμεν προθύμως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ μνημονεύοντος συχνότερον ἐν τοῖς ᾄσμασί του τὸν ἀριθμὸν ἐννέα.

Οὐδ' ἡ ἐκ τῆς ἐπιφωνήσεως « Θέ μου μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις! » εἰλημμένη ἀπόδειξις εἶναι προσφυεστέρα. Ἡ σημειουμένη ὡς ἀντίστοιχος σερβική· Mili Boje! tchouda velikoga! σημαίνει *Εὔσπλαχνε Θεέ! ὦ τοῦ μεγάλου θαύματος!* Εἶναι δὲ καθ' ἡμᾶς περίεργος οὐχὶ ἡ ὁμοιότης, ἀλλ' ἡ μικρὰ διαφορὰ τῆς σερβικῆς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ῥήσεως. Διότι βεβαίως φράσεις, ἐπαναλαμβανόμεναι συχνότατα ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, τοῖς βίοις τῶν ἁγίων καὶ τοῖς διαφόροις ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις, ἅτινα πάντα εἰσὶν ἔκπαλαι μεταπεφρασμένα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὰς σλαβικὰς γλώσσας, ἄπορον εἶναι πῶς οἰκειόταται γενόμεναι τῷ λαῷ δὲν διετηρήθησαν ἀπαράλλακτοι καὶ ἀναλλοίωτοι.

Ἕτερος ἐξωτερικὸς λόγος, ὃν φέρει ὁ κ. Ψιχάρης ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ᾄσματος, εἶναι ἡ μνεία τῆς πανούκλας ἐν τῷ ἑλληνικῷ, μαρτυροῦσα κατ' αὐτὸν ἐπίδρασιν σλαβικήν. « Ἡ λέξις *θα-» νατικὸ* ἡ σημαίνουσα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν ἐπιδημίαν ταύ-» την, δὲν εἶναι, λέγει, εὔχρηστος ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ φιλολο-» γίᾳ. Ἐγὼ τοὐλάχιστον σπανιώτατα ἐνέτυχον αὐτῇ. Ἐν ᾧ τοὐ-» ναντίον, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Δοζὼν δὶς ἢ τρὶς γίνεται μνεία τῆς » πανώλους » (4). Ὁ κ. Ψιχάρης συνεπέρανεν ὅτι σπανιώτατα γίνεται μνεία τῆς πανώλους ἐν μνημείοις τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, διότι ἴσως δὲν εἶχε πρόχειρα καὶ ἐπαρκῆ βοηθήματα, ἢ ἠγνόει ὅτι ἡ

(1) Σακελλαρίου, Κυπριακὰ τ. Γ' σ. 85.
(2) Ὁ ἐν Κωνστ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος τ. Θ' σ. 345.
(3) Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρίας Α' σ. 135.
(4) Psichari σ. 25.—Θνήσκουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ πανώλους κατὰ τὴν ϛ' καὶ τὴν Θ' παραλλαγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς οὐδαμῶς γίνεται μνεία ταύτης.

πανώλης εἶναι ποικιλώνυμος ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, καὶ ἑπομένως ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναζητῇ τὰς περὶ ταύτης ἰδέας καὶ μυθικὰς παραστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μόνον ὅπου ἐνετύγχανε τῇ λέξει *θανατικῷ*. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον πλείστους μύθους εἶχε περὶ τῆς πανώλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προγόνων του παρέλαβε καὶ διετήρησε πρὸς ἀποτροπὴν αὐτῆς δεισιδαίμονας τελετάς, αἷς ὁμοίας ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ σλαβικοῖς λαοῖς (1).

Ἡ κορωνὶς ὅμως τῶν ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψιχάρη προσαγομένων ἀποδείξεων τῆς πρωτοτυπίας τῶν σλαβικῶν ᾀσμάτων συνίσταται εἰς ἐσωτερικοὺς λόγους, μάλιστα εἰς τὴν κατίσχυσιν δῆθεν ἐν τούτοις τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς, αἰσθήματος, ὡς λέγουσιν, ἰδιάζοντος τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς. « Τὸ ᾆσμα ὑπάγεται κατ' ἐμέ, » παρατηρεῖ ὁ Βόλλνερ, ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ κυριωτάτης ἰδέας, εἰς » τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν τῇ σερβικῇ ἰδίως ποιήσει πολυπληθῶν » ᾀσμάτων, τῶν ὑμνούντων τὴν στοργὴν ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς. Τὸ » τοιοῦτο τῇ νοτιοσλαβικῇ ποιήσει ἰδιάζον αἴσθημα διαφαίνεται προ» δήλως ἐν τῷ σερβικῷ ᾄσματι, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ βουλγαρικῷ, εἰ καὶ » ἀσθενέστερον, ἐκλείπει δὲ παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀλ» βανικοῦ ». Ὁ δὲ κ. Ψιχάρης, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι πρώτη γένεσις τῶν ᾀσμάτων εἶναι ἡ δοξασία περὶ ἐνοχλήσεως τῶν νεκρῶν ὑπὸ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρύων τῶν ζώντων, ἡ ἐν τοῖς ᾄσμασι καὶ τοῖς μύθοις τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ τοῖς σλαβικοῖς παραμυθίοις διατυπουμένη, εἰκάζει, ὅτι παραλαβόντες τὸ θέμα τοῦτο οἱ Σέρβοι προσήρμοσαν πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰς ἰδέας αὐτῶν, ἀντικαταστήσαντες τὸν μνηστῆρα ἢ ἐραστὴν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὑποθέντες δὲ καὶ τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ἀπᾷδον ταῖς συνηθείαις τοῦ σερβικοῦ λαοῦ. Τοὐναντίον οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, μιμηθέντες τὸ ᾆσμα, ξένοι ὅμως πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ κατισχύοντα αἰσθήματα καὶ ἰδέας, παρεμόρφωσαν αὐτό. Οὕτω δὲ παρίσταται ἡμῖν τὸ συνηθέστατα ἐν τῇ συγκριτικῇ ἐρεύνῃ τῶν μύθων παρατηρούμενον φαινόμενον, τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεως μύθου, καθ' ὅσον

(1) Βλ. τὴν ἡμετέραν πραγματείαν περὶ τῶν ἀσθενειῶν κατὰ τοὺς μύθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολ. ἑταιρίας τ. Α' σ. 10 κἑ. 19 κἑ.

ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς πηγῆς αὐτοῦ, μέχρις ὅτου ὀλίγα μόνον τηρεῖ ἀνεπίγνωστα ἴχνη τῆς πρώτης ἐμπνεύσεως. Οὕτω καὶ αὐτὸ τὸ σερβικὸν ᾆσμα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα προσεγγίζει τῷ ἀρχικῷ μύθῳ, εἶναι ὅμως τούτου ἀσθενέστερον.

Ταῦτα ὁ κ. Ψιχάρης, προσπαθῶν νὰ διίδῃ τὴν ἐν ἀρχῇ ἔννοιαν τοῦ μύθου, δι' ἑρμηνευτικῆς μεθόδου, ὡς φρονοῦμεν, πλημμελοῦς καὶ ἀκροσφαλεστάτης. Οἱ ἀρχέτυποι μῦθοί εἰσιν ἁπλούστατοι, τὴν ἔννοιάν των ἐν ἑαυτοῖς περιέχοντες, μόνον δ' ὅταν αὕτη λησμονηθῇ προστίθεται ἑτέρα, ἀλλοτρία τοῦ καθαυτὸ μύθου, ἀπορρέουσα δὲ ἐκ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἐπαναλαμβάνοντος τοῦτον λαοῦ. Ἐν τῷ προκειμένῳ ἡ πρώτη ἔννοια περιέχεται ἐν τῇ ἐπανόδῳ νεκροῦ ἐραστοῦ εἰς τὴν ἐρωμένην, καὶ τοιοῦτον ἁπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἀνευρίσκομεν τὸν μῦθον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Λησμονήσαντες δὲ τὴν πρώτην ταύτην ἔννοιαν ἥτις ἐστὶν ἴσως ἡ κατὰ τὸ ἔαρ ἀναζωογόνησις τῆς πρὶν νενεκρωμένης φύσεως, καὶ ἀκαταλήπτου καταστάντος αὐτοῖς τοῦ μύθου, οἱ παραλαβόντες αὐτὸν λαοὶ ἐξεῦρον ἰδίαν ἕκαστος ἐξήγησιν τούτου, ἣν ἠρύσθησαν ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἰδεῶν καὶ δοξασιῶν· οἱ μὲν γερμανικοὶ λαοὶ τὴν ἐκ τῶν θρήνων προξενουμένην τοῖς νεκροῖς ὀδύνην· ὁ δ' ἑλληνικὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκπληρώσεως καὶ πέραν τοῦ τάφου ἱερᾶς ὑποσχέσεως· καὶ οἱ σλαβικοὶ ἄλλος ἄλλην. Διατί δὲ ὁ κ. Ψιχάρης προτιμᾷ τὴν γερμανικὴν δοξασίαν καὶ ταύτην ὑπολαμβάνει ὡς τὴν πηγὴν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς ὁμοίων μύθων; Μὴ καὶ ἡ ἐν τῷ νεοελληνικῷ ᾄσματι ἀναπτυσσομένη ἰδέα δὲν εἶναι ἐπίσης ὡραία, καὶ μὴ δὲν προσηρμόσθη προσφυέστατα τῷ μύθῳ, ἀποτελεσθέντος ἐν τῷ ᾄσματι ἑνιαίου καὶ καλλιτεχνικωτάτου συνόλου;

Τούτων οὕτως ἐχόντων καταπίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν διαβλεπόντων ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι παρεφθαρμένην μίμησιν σλαβικῶν πρωτοτύπων, ἄγνοιαν δὲ παντελῆ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐλέγχουσιν οἱ ἰσχυρισμοὶ περὶ τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς ὡς αἰσθήματος τοῖς Σέρβοις μάλιστα ἰδιάζοντος, μονονουχὶ δ' ἀγνώστου τοῖς Ἕλλησι. Δὲν ἔπρεπε, νομίζομεν, ὁ κ. Ψιχάρης οὕτω διαρρήδην νὰποφανθῇ, ὅτι οὐδὲν ὅμοιον ἀπαντᾷ ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ ποιήσει (1). Τὸ αἴσθημα τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς

(1) Psichari σ. 23.

είναι επίσης καὶ ἑλληνικὸν κατ' ἐξοχὴν αἴσθημα, ὀρθότατα δὲ καὶ ἀληθέστατά εἰσι τὰ περὶ τούτου ὑπό τινος τῶν ἡμετέρων ποιητῶν γραφέντα (1). Ἂν συνήθης τοῖς Σέρβοις ὅρκος εἶναι ὁ κατὰ τῶν ἀδελφῶν, μὴ καὶ ἡμεῖς δὲν ἀκούομεν συχνότατα ὁμοίους ὅρκους; (2) Δὲν ἐξύμνησεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὴν ἀδελφικὴν στοργήν, καὶ δὲν θεωρεῖ ταύτην ὕψιστον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθόν;

Τρία πράμματα μ' ἀρέσασιν εἰς τὸν ἀπάνω κόσμον
Τὸ κάτεργο ποῦ περπατεῖ καὶ τἄλογο ποῦ τρέχει,
τὰ δυ' ἀδελφάκια τὰ καλά, 'σὰν εἶν' ἀγαπημένα (3).

καὶ δὲν κρίνει ἡ δημώδης ποίησις ἀναθέματος ἄξιον τὸν ἀμφισβητοῦντα τὴν ἰσχὺν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης;

Ἀνάθεμά τον ποῦ τὸ εἰπῇ « τἀδέρφια δὲν πονοῦνται »·
τἀδέρφια σχίζουν τὰ βουνὰ καὶ δέντρα ξερριζώνουν,
τἀδέρφια ἐκυνηγήσανε κ' ἐνίκησαν τὸ Χάρο (4).

Ἄνευ δὲ προκαταλήψεως περὶ μιμήσεως σλαβικῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξετάζοντες τὸ σερβικόν, τὸ βουλγαρικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, καταλήγομεν εἰς ἀντίθετα τῶν τοῦ κ. Ψιχάρη πορίσματα. Οὗτος καίπερ ἀνομολογῶν τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος, ὅμως φρονεῖ, ὅτι ἐν τῇ βουλγαρικῇ, τῇ ἀλβανικῇ καὶ τῇ ἑλληνικῇ παραλαγῇ, παρατηρεῖταί τις διαφθορὰ καὶ ἐξασθένησις τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰσθήματος, οὗ ἕνεκα μεταβληθεὶς ὁ πρωτόθετος μῦθος

(1) Σ. Ν. Βασιλειάδη, Ἀττικαὶ νύκτες. Ἀθ. 1873. τ. Α' σ. 35 κέ. « τὸ αἴσθημα τῆς φιλαδελφίας εἶναι τὸ κυριεῦον καὶ τὸ ἐθνικώτερον αἴσθημα, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρ' ἁπάσῃ τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ τὸ κυριεῦον καὶ ἐθνικώτερον αἴσθημα εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ ἔρωτος. . . Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ᾄσμασι, τὸ αἴσθημα καὶ αἱ σκηναὶ τῆς φιλαδελφίας κατέχουσι τὴν εὐρυτέραν θέσιν εἰς τὰς μᾶλλον συγκινητικὰς καὶ περικαλεῖς εἰκόνας. Εἶναί τι ἀληθῶς ἑλληνικὸν καὶ κατανυκτικώτατον ἡ ἀδελφικὴ αὕτη στοργὴ ἐν πολλοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς ᾄσμασιν, ἀλλὰ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις ἡ *Κλεφτοποῦλα*, οἱ *Χαραμίδες*, ἡ *Γέφυρα τῆς Ἄρτας*, εἶνέ τι μεστὸν τοσαύτης ἀρετῆς, περιπαθείας, ἀφοσιώσεως καὶ τοσαύτης θυσίας, ὥστε αἱ νέαι αὗται ἀδελφαὶ δύνανται εὐτόλμως νὰ δώσωσι τὰς χεῖρας εἰς τὰς μεγάλας ἐκείνας ἀδελφάς των, οἷα ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἠλέκτρα. κπλ. »

(2) Να χαρῶ τἀδέλφιά μου· 'ς τὴ ζωὴ τῶν ἀδελφιῶ μου.

(3) Passow ἀρ. 467.

(4) Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημωδῶν ᾀσμάτων σ. 275.

προσηρμόσθη εἰς τὰ ἤθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν Σέρβων. Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, λέγει ὁ κ. Ψιχάρης, ἥκιστα ἐννοήσαντες τὸ κατισχῦον ἐν τῷ σερβικῷ αἴσθημα, ἀντικατέστησαν τὰς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ὑποσχέσεις δι' ὅρκου πρὸς τὴν μητέρα· ἄλλως δὲ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ εἶναί τι ἄηθες τοῖς Ἕλλησιν, ἀπεχθανομένοις τὴν *ξενιτειάν*, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν Σερβίᾳ μεγάλην τιμὴν ὑπολαμβάνουσιν αἱ νεάνιδες τὴν ἀποκατάστασιν ἐν μακρινῇ χώρᾳ. Τούτου ἕνεκα πάντες οἱ ἀδελφοί, ἐν τῷ σερβικῷ ᾄσματι, ἐκ φιλαδελφίας στέργουσι τὸν ἐν τῇ ξένῃ γάμον τῆς ἀδελφῆς, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες, ἀγνοοῦντες τὸ ἔθιμον ἐκεῖνο, παρέλαβον ἕτοιμον τὸ θέμα, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ ἐννοήσωσι περὶ τίνος ἐπρόκειτο (1).

Τί ὅμως συνάγομεν ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων, ἂν μὴ σκοτιζώμεθα ἐκ τῆς πεπλανημένης γνώμης, ὅτι ἐν τοῖς τελευταίοις δάνεια αἰσθήματα ἀναπτύσσονται καὶ ἰδέαι ἄγνωστοι παρὰ τῷ λαῷ; Ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι βλέπομεν ἁρμονικὸν καὶ ἄρτιον ὅλον, ἐν ᾧ δραματικώταται περιπέτειαι, μετὰ δυνάμεως καὶ τέχνης θαυμαστῆς ἐκτιθέμεναι, εἰς ἕνα μόνον τείνουσι σκοπόν, εἰς τὴν κατάδειξιν τῆς ἱερότητος ὑποσχέσεως, ἧς τὸ βάρος καὶ ἐν τῷ τάφῳ αἰσθάνεται ὁ δούς. Ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀδιάσπαστος καὶ ἔλλογος τῶν γεγονότων ἀλληλουχία χαλαροῦται καὶ ἐκλείπει ἐν τοῖς σλαβικοῖς, τὰ δ' ἀμίμητα ἐπεισόδια, ἐν οἷς εἰδυλλιακὴ χάρις ἀβιάστως συγκιρνᾶται μετὰ φρίκης τραγικῆς, ἡ ἄψυχος μίμησις ἀμαυροῦσα καθίστησι ψυχρὰ καὶ ἀγνώριστα. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι, ὁ μῦθος ἀπῄτει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, νὰ νυμφευθῇ ἡ κόρη εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ μήτηρ ἐν τοῖς γαμηλίοις ἑλληνικοῖς ᾄσμασι παρίσταται πάντοτε, ἓν μόνον διαβλέπουσα ἐν τῷ γάμῳ, τὸν ἀπὸ τῆς κόρης χωρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ θέλουσα νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ(2).

(1) Psichari σ. 27-28

(2) Γαμήλιον ᾆσμα Πελοποννήσου ἐν Λελέκου, Δημοτικῇ ἀνθολογίᾳ, σ. 142.

Ὅλοι ἤθελανε, ὅλοι ἀγαπᾶνε,
καὶ ἡ μαννούλα της, κείνη δὲ θέλει.

Ἕτερον ἠπειρωτικὸν ἐν Χασιώτου συλλογῇ σ. 43.

ὅλοι βούλονται νὰ μᾶς τὴ δώσουν
κι' ὁ ἀφεντούλης της δὲν μᾶς τὴ δίνει·
ὅλοι δύνονται νὰ μᾶς τὴ δώσουν,
κ' ἡ μαννοῦλά της δὲ μᾶς τὴ δίνει.

Ὅθεν καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ δὲν στέργει τὸν γάμον, ἀφ' οὗ μάλιστα οὗτος πρόκειται νὰ γίνῃ μετὰ ξένου ἐκ μακρινῆς χώρας· δὲν στέργουσι δέ, διὰ τὴν πρὸς τὴν ξενιτειὰν ἀντιπάθειαν τοῦ Ἕλληνος, καὶ οἱ ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Κωνσταντῆ, ὅστις δὲν ὁρμᾶται εἰς τοῦτο ἐκ φιλαυτίας, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Βόλλνερ (1). Αἱ παρακελεύσεις τοῦ Κωσταντῆ πρὸς νύμφευσιν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, παντελῶς ἄλλην ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν τῷ ἕλληνι ἀκροατῇ· ὁ νοῦς τούτου προσηλοῦται μόνον εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ξενιτευομένου ἀδελφοῦ, τοῦ μακροταξειδάρη· τὸ αἴσθημα τῆς ἰδιοτελείας ἐξαφανίζεται πρὸ τοῦ πόθου, τοῦ ἑλληνικωτάτου πόθου, τῆς μειώσεως τῶν ἀφορήτων δεινῶν τῆς ξενιτειᾶς. Ὁ Κωσταντῆς θὰ εὑρίσκῃ παρηγοριὰν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐν ᾗ ὁ οἶκος τῆς ἀδελφῆς, καὶ αὕτη δὲν θὰ αἰσθανθῇ τὸν πόνον τῆς ξενιτειᾶς, συχνότατα βλέπουσα τὸν ἀδελφόν. Ἀλλ' ἡ μήτηρ φέρει ἄλλην ἀντίρρησιν, ἀπορρέουσαν ἐξ ἀκραιφνοῦς ἑλληνικοῦ αἰσθήματος, τοῦ οἰκογενειακοῦ φίλτρου, τοῦ ἐπιτάσσοντος τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἐν τοῖς εὐτυχήμασι καὶ ἐν τοῖς δυστυχήμασι. Καὶ ὁ Κωσταντῆς ὑπόσχεται ὅτι ἂν τύχῃ λύπη ἢ χαρά, πάντως θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα, ἐπιλαθόμενος νὰ μνησθῇ τῆς ὑπὸ τοῦ θανάτου λύσεως τῆς ὑποσχέσεως, ἔνοχος οὕτω γενόμενος ὕβρεως, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς δοξασίας, ὕβρεως ἣν ἀμειλίκτως τιμωρεῖ τὸ θεῖον. Ὕβρις εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῆς μητρὸς πρόσκλησις τοῦ νεκροῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως, τῆς ὕβρεως δὲ ταύτης δίδωσι δίκην θνήσκουσα. Ἐπῆλθε χρόνος δύστυχος, ἀπέθανον οἱ ὀκτὼ ἀδελφοί, ἐφονεύθη καὶ ὁ Κωσταντῆς, διότι μόνον οἱ βιαίως θανόντες ἐγείρονται τοῦ τάφου, κατὰ τὰς προλήψεις, ἃς ὁ λαὸς ἡμῶν ἐτήρησε μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Κωσταντῆς ἔταξεν ἐγγυητὴν τῆς ὑποσχέσεως τὸν Θεόν (2), καὶ οὗτος ἐφορᾷ εἰς τὴν ἐκ-

(1) Wollner σ. 268.

(2) Ὅμοιον τύπον ὑποσχέσεως ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ἑτέροις ᾄσμασι

Βάλλω τὸν ἥλιον νηγγυστὴ καὶ τὰ βουνὰ μαρτύρους.
(Τραπεζούντιον· Φιλολ συνέκδημος 1849 σ. 431).
Βάλαν τὸν ἥλιο μάρτυρα καὶ τὸ φεγγάρ' ἐγγύη.
(Ἰατρίδης σ. 66).

καὶ παρὰ τῷ βυζαντίῳ χρονογράφῳ Γεωργίῳ τῷ ἁμαρτωλῷ (Χρονικὸν Δ'. 248 σ. 630 Muralt)· « δέδωκεν ἐγγυητὴν τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Θεόδωρον ».

τέλεσιν ταύτης. Ἀνίσταται τοῦ τάφου ὁ νεκρός, πορεύεται εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, καὶ ἐκτυλίσσονται πρὸ ἡμῶν σκηναὶ ἀπαραμίλλου κάλλους, ἡ συνάντησις ἐν τῷ χορῷ, ἡ ὑπὸ τῶν πτηνῶν ἀποκάλυψις τῆς φρικτῆς ἀληθείας, ἡ ἀγωνία τῆς ἀδελφῆς προσπαθούσης νὰ ἐξακριβώσῃ ταύτην καὶ ἡ συνάντησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Μόνον παράχορδον καὶ ψεκτέον ἐν τῇ ὅλῃ οἰκονομίᾳ τῆς διηγήσεως εἶναι ὁ θάνατος ταύτης, ἀνεξήγητος ὢν καὶ ἀδικαιολόγητος. Ἀλλ' ἴσως εἶναι τοῦτο προσθήκη μεταγενεστέρα, ἡ δὲ λύσις ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ᾄσματι ἦν διάφορος, καὶ δὴ ἡ ἐν τῇ Δ' παραλλαγῇ μεταμόρφωσις τῆς ἀδελφῆς εἰς γλαῦκα, τὸ δυσοίωνον πτηνὸν τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς. Ἡ μεταμόρφωσις φέρεται καὶ ἐν ἑτέρᾳ μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ, ἧς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους ἐδημοσιεύσαμεν πρὸ ἐτῶν.

Παρακαλιέται 'ς τὸ Θεὸ ἡ 'Αρετὴ καὶ λέει.
—« Θε' μου καὶ κάμε με πουλί, κάμε με κουκουβάγια,
νὰ περπατῶ 'ς τοῖς ἐρημιαῖς, νὰ κλαίου τοὺς ἀδελφούς μου ». (1).

Τοιύτη λύσις καὶ τεχνικωτέρα εἶναι, καὶ σύμφωνος καθόλου ταῖς μυθολογικαῖς παραστάσεσι τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, καθ' ἃς ἡ μεταμόρφωσις ἐπέρχεται ἢ πρὸς τιμωρίαν στυγεροῦ ἐγκλήματος ἢ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀναξιοπαθοῦντος ἀπὸ μεγίστης ὀδύνης καὶ θλίψεως.

Τοιοῦτο μὲν τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα· τὰ δὲ σλαβικὰ ἀμοιροῦσι τῶν κατὰ μέρος καλλονῶν τούτου ἢ διατηροῦσι μόνον ἴχνη παραμεμορφωμένα αὐτοῦ, ἐλλείπει δ' ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ τεχνικὴ συναρμογὴ τῶν καθ' ἕκαστον, ἡ τὴν ἑνότητα τοῦ συνόλου ἀπαρτίζουσα, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δικαιολογία τῶν ἐκτεθειμένων γεγονότων. Τὴν κόρην ζητοῦσιν εἰς γάμον ἀπὸ τὰ ξένα, ἀορίστως καὶ ἀσαφῶς, οὐχὶ ἐξ ὡρισμένης χώρας, καὶ δὴ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος, ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. Στέργουσιν οἱ ἀδελφοί, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ μήτηρ· ἀκατάληπτον τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπᾷδον πρὸς τὰ σλαβικὰ ἔθιμα· μόνον ἐν τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ τοῦ βουλγαρικοῦ ᾄσματος, τῇ μάλιστα προσεγγιζούσῃ τῷ ἑλληνικῷ, δὲν δέχονται οἱ ἄλλοι ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Δημητάρ, συνηγοροῦντος ὑπὲρ του γάμου. Ὑπισχνοῦνται οἱ ἀδελφοὶ ὅτι θὰ ἐπισκέπτονται τακτικῶς τὴν ἀδελφήν των· ἀλλὰ θνήσκουσιν ἐκ πανώλους· διατί; τὸ σερβικὸν ᾆσμα καὶ ἡ δευ-

(1) Πανδώρα· 1867 τ. ΙΗ' σ. 94.

τέρα παραλλαγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ οὐδαμῶς ἐξηγοῦσι τοῦτο· ἀλλ᾽ ἡ πρώτη τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγὴ ἀναφέρει τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου εἰς κατάραν τῆς μητρός, κατάραν σκληροτάτην καὶ ἀδικαιολόγητον· διότι χωρὶς νὰ φανῇ ἐναντιουμένη εἰς τὴν ὁμόφωνον θέλησιν τῶν υἱῶν, ἐπικαλεῖται ὅμως κατ᾽ αὐτῶν τὴν πανώλη, ὅπως θερίσῃ καὶ τοὺς ἐννέα υἱοὺς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· δηλονότι διὰ τὴν ὑπανδρείαν τῆς θυγατρός της εἰς τὰ ξένα ζητεῖ τὸν ὄλεθρον συμπάσης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς.

Ἡ θυγάτηρ ἐν τῇ ξένῃ θλίβεται μὴ βλέπουσα τοὺς ἀδελφούς· ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγχνίζεται καὶ διατάσσει ἀγγέλους του νὰ ζωογονήσωσιν ἕνα τῶν ἀδελφῶν, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῇ. Ὁποία ἡ διαφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ἀπὸ τῶν σλαβικῶν! Ἐν ἐκείνῳ ὁ Θεός, ὡς ἐγγυητὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Κωσταντὴ δοθείσης τῇ μητρὶ ὑποσχέσεως, μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Δὲν παρίσταται ὅμως αὐτοπροσώπως δρῶν, διότι οἱοσδήποτε λόγος θὰ ἦτο ταπεινότερος τῆς περὶ τοῦ θείου μεγαλείου ἰδέας· ἀλλ᾽ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποσιωπήσεως τὸ ᾆσμα προσκτᾶται δύναμιν καὶ ὕψος· τὰ πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκτελεῖται βουλὴ Θεοῦ, εἰ καὶ μόνα τὰ πτηνὰ ὑποδηλοῦσι τοῦτο, τὰ διὰ τοῦ κελαδήματος ἐκφράζοντα τὴν φρίκην ἐπὶ τῷ θεάματι τοῦ πρὸ αὐτῶν παρελαύνοντος ζεύγους καὶ ἀναφωνοῦντα ὅτι διορῶσι μέγα θαῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἐν τοῖς σλαβικοῖς ὅμως ᾄσμασιν ὁ Θεὸς δὲν ἀπαξιοῖ νὰ ὁρίσῃ μετὰ πολλῆς λεπτολογίας πάντα ὅσα ἤθελον συντελέσῃ πρὸς ἐπίτευξιν, οὐχὶ τῆς ἐκτελέσεως ἱερᾶς ὑποσχέσεως. ἀλλὰ τῆς προσκαίρου παραμυθίας θλιβομένης ἀδελφῆς. Διατάσσει τοὺς ἀγγέλους του νὰ ἐμβάλωσι ψυχὴν εἰς τὸν ἀδελφόν, καὶ καθοδηγεῖ αὐτοὺς πῶς νὰ κατασκευάσωσι δῶρα βδελυρώτατα· ἄρτους ἀπὸ τὸ χῶμα τοῦ τάφου καὶ χαρίσματα ἀπὸ τὸ σάβανον, κατὰ τὸ σερβικὸν ᾆσμα, ἢ πῆτταν ἀπὸ ἓν πέταλον καὶ ἀγγεῖον οἴνου ἀπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγήν. Αἱ ἀποτρόπαιοι σκηναὶ τοῦ χοροῦ τῶν Μακαβρῶν τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης, οὐδὲν παρουσιάζουσι προσόμοιον τοιαύτῃ εἰδεχθεῖ εἰκόνι.

Φθάνει ὁ ἀδελφὸς εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, αὕτη περιπτυσσομένη ἐλέγχει αὐτὸν τρυφερῶς διότι τὴν ἐγκατέλιπε καὶ τὸν ἐρωτᾷ ἀποτόμως διατί ἐγίνη τόσον μαῦρος, ὡς νὰ ἐξῆλθε ἐκ τοῦ τάφου. Τοιαύτας ἐρωτήσεις ποιεῖται καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι ἡ ἀδελφή·

ἀλλ' ἀφ' οὗ πρῶτον τὰ πτηνὰ ἐνέβαλον αὐτῇ τὰς δεινὰς ὑπονοίας. Ἐν τῷ σερβικῷ ἡ ἀδελφὴ θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ὅπου βεβαίως δὲν τὴν ἀναμένει ἡ μήτηρ· οὐδένα λόγον ἔχει ἡ τοιαύτη ἀπόφασις, μόνον ὑπὸ τῆς δευτέρας βουλγαρικῆς παραλλαγῆς ἀτελῶς δικαιολογουμένη· οἱ ἀδελφοὶ εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ *περβίτια*, ἔθιμον βουλγαρικόν, οὗ ἀντίστοιχον σερβικὸν δὲν εἰξεύρομεν. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀδελφοῦ ἔληξε· τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφήν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα· ὅθεν ἡ ἐπάνοδος οὐ μόνον ἄνευ λόγου γίνεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅμως ὁ ἀδελφός, καίπερ εἰδὼς ὅτι εἰς ὄλεθρον ἄγει τὴν ἀδελφήν, ἀσθενῶς ἀποτρέπει ταύτην, εἶτα δὲ πειθόμενος τὴν παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ· τὸ ἀσυνείδητον ὄργανον τῆς θείας βουλήσεως παρίσταται ἀντιστρατευόμενον ταύτῃ. Ἐναγκαλισθεῖσα τὴν μητέρα ἡ θυγάτηρ θνήσκει, θνήσκει δὲ καὶ ἐκείνη ἄνευ αἰτίας.

Τοιαύτη ἡ οἰκονομία τοῦ σερβικοῦ μάλιστα ᾄσματος, ὃ ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνεκήρυξεν ὁ Βόλλνερ. Τὰ πάντα ἐλέγχουσιν, ὅτι ἐποιήθη κατὰ μίμησιν βουλγαρικοῦ προτύπου, διότι τὰ βουλγαρικὰ ᾄσματα, μᾶλλον προσεγγίζοντα τοῖς ἑλληνικοῖς, διετήρησαν εἰ καὶ οὐχὶ πλήρη καὶ ἀδιάφθορον τὴν ἐσωτερικὴν δικαιολογίαν τῶν γεγονότων, ἅπερ ἀφηγοῦνται. Διεφύλαξαν δὲ τὰ βουλγαρικὰ καὶ πλείονα ἴχνη τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντὴ παρέμεινεν ἐν τῇ πρώτῃ βουλγαρικῇ παραλλαγῇ. Οἱ ἀδελφοὶ πάντες, καὶ οὐχὶ μόνος ὁ Κωνσταντής, ὑπισχνοῦνται τῇ ἀδελφῇ ἀπ' εὐθείας (1) νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ *περβίτζα*· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ μόνος ὁ Δημητὰρ ὑπισχνεῖται τοῦτο, μὴ στεργούσης τῆς μητρὸς νὰ νυμφεύσῃ μακρὰν τὴν κόρην της, ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. — Ἡ μάννα καταρᾶται τοὺς ἀδελφοὺς πάντας. — Ἡ μάννα, κατὰ τὴν πρώτην παραλλαγήν, μετὰ τὸν θάνατον τῶν υἱῶν, ἐγένετο μαῦρος κοῦκκος, ἤτοι ἔκραζεν ὡς κοῦκκος, ἀλλὰ δὲν μετεμορφώθη· (ἐν τῷ σερβικῷ ἀκούεται ἐκ τῆς οἰκίας τὸ μοιρολόγι τῆς μάννας, ὡς λάλημα κούκκου). — Ἐν τῇ Α' καὶ τῇ Β' παραλλαγῇ ἡ ἀδελφὴ ἀποτόμως ἅμα ἰδοῦσα τὸν ἀδελφὸν ἐρωτᾷ, διατί εἶναι κίτρινος, ἢ διατί μυρίζει χῶμα, καὶ ἀπαντᾷ

(1) Καὶ ἐν τῇ Η' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ ὁ Κωσταντὴς ὑπισχνεῖται εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μητέρα.

ἐκεῖνος προφασιζόμενος. — Ὁμοίως ἐν ταῖς αὐταῖς παραλλαγαῖς πτηνὸν ἀπορεῖ βλέπον διερχόμενον νεκρὸν μετὰ ζῶντος. — Ἐν τῇ Γ' παραλλαγῇ ἀναφέρεται ξηρὰ ἡ ἐρώτησις τῆς ἀδελφῆς περὶ ἀλλαγῆς τῆς ἐσθῆτος, ἐλλείπει δὲ ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ φερομένη ἀπόκρισις τοῦ ἀδελφοῦ, μετὰ λεπτότητος ὑπαινισσομένου τὰς ἐπισυμβάσας τῇ οἰκογενείᾳ μεγάλας συμφοράς, — Μένει ὁ ἀδελφὸς πρὸ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀφανίζεται, μόνη δὲ πορεύεται εἰς τὴν ἔρημον κεκλεισμένην οἰκίαν ἡ ἀδελφή. — Ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ θνήσκουσιν ἀμφότεραι.

Οἱ λόγοι ὅμως οὗτοι δὲν θὰ ἤρκουν, καθ' ἡμᾶς, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ὅτι κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πρότυπον ἐποιήθησαν τὰ σλαβικὰ ᾄσματα. Ἵνα βεβαιωθῇ ἡ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος μετάδοσις ᾀσμάτων ἢ ἄλλων μνημείων τῆς δημώδους ἀγράφου φιλολογίας δέον νὰ προσεπικουρῶσι καὶ λόγοι ἱστορικοί, ἀποδεικνύντες ὅτι ὑπῆρχέ ποτε φιλολογικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, ὅτι μνημεῖα τοὐλάχιστον τῆς γραπτῆς φιλολογίας μετεφράσθησαν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην γλῶσσαν. Ὅθεν καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἄλλο τεκμήριον τῆς πρωτοτυπίας τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος, πάλιν δυσκόλως θὰ συνετασσόμεθα τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Ψιχάρη, εἰκάζοντος ὅτι τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν σλαβικῶν, διότι βέβαιον εἶναι, ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες παρέλαβόν τι ἐκ τῆς σλαβικῆς φιλολογίας, ἥκιστα δὲ ᾄσματα δημώδη. Ἐκ τῶν βυζαντίων συγγραφέων μόνος Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ποιεῖται μνείαν σλαβικῶν ᾀσμάτων. « Τῆς γε μὴν ἐπομένης θεραπείας . . . . ἦσαν οἳ φωναῖς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς· ᾖδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἷον κλέος ἀκούομεν, οὐδέ τοι ἴδμεν » (1). Σφόδρα δὲ καταφρονητικῶς λαλεῖ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων τῶν Βουλγάρων ὁ αὐτὸς συγγραφεύς· « λῆρος γὰρ τοῖς ἐκεῖ παίδευσις ἅπασα καὶ ῥυθμὸς καὶ μοῦσα ἐμμελὴς ἱερᾶς ὑμνῳδίας, βάρβαρον ἠσκηκόσι γλῶτταν ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἤθη μάλα γέ τοι εὐφυῶς προσήκοντα σκαπάνῃ. Οὐ γὰρ μιξοβάρβαρον μέν, εὔρυθμον δὲ τὸν ἦχον προὔφερον, . . . ἀλλ' ὅλον βοσκηματώδη καὶ ὄρειον καὶ ὁποῖον ἂν οἱ νομάδων ᾄσαιεν παῖδες, ὁπότε πρὸς τὰς

(1) Νικηφ. Γρηγορ. Η', 18 σ. 377 Bonn.

» ῥαχίας καὶ τὰς νάπας τὸ ποίμνιον ἄγοιεν ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τε » γλάγος ἄγγεα δεύοι » (1) Πάνυ ἄρα ἀμφίβολον, ὅτι τοιαῦτα ᾄσματα ἐζήλωσαν οἱ βυζάντιοι, καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετέφρασαν.

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ τοῖς Σλάβοις· τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἐθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ι' ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία, καὶ πληθὺν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσσοι καὶ Σέρβοι (2). Ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μεταφρασθεῖσιν ἑλληνικοῖς ἔργοις συγκατελέγετο πιθανῶς καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, πρὸς ὅ στενωτάτην ἔχει σχέσιν τὸ δημῶδες ᾆσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, εἰς τὸν ἀκριτικὸν ἀναμφηρίστως ὑπαγόμενον κύκλον. Τὸ κείμενον τῆς βουλγαρικῆς μεταφράσεως δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ σῳζομένη ῥωσσικὴ ἐγένετο, κατὰ τοὺς σλαβολόγους, ἐκ νοτιοσλαβικῶν καὶ δὴ σερβικῶν μεταφράσεων (3)· οἱ δὲ Σέρβοι τὰ πλεῖστα ἐν τῇ φιλολογίᾳ των ἑλληνικὰ ἔργα δὲν μετέφρασαν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκ βουλγαρικῶν μεταφράσεων (4).

Ἀλλ' ὑπάγεται ἀληθῶς εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον τὸ δημῶδες ᾆσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ; διότι τούτου ἀποδεικνυμένου καὶ ἡ πηγὴ τῶν σλαβικῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ γίνεται κατάδηλος (5).

Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκον πρῶτοι οἱ ἐκδόται τοῦ ἔπους κκ. Σάθας καὶ Λεγράνδ (6), ἀλλὰ πλὴν τοῦ Rambaud (7), πάντες οἱ

(1) Αὐτ. σ. 379.

(2) B. Jirecek, Geschichte der Bulgaren. Prag, 1876.— A. N. Pypin u. V D. Spasovich, Geschichte der slavischen Literaturen. Leipzig, 1880 τ. I.

(3) Wesselofsky, Bruchstücke des byzantinisshen Epos in russischer Fassung. ἐν Russischen Revue. 1875 τ. VI σ. 540. Βλ. καὶ Pypin, ἔνθ. ἀν. σ. 212.

(4) Pypin, αὐτ. σ. 202 κε.

(5) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους (σ. XLIX) οἱ κκ. Σάθας καὶ Λεγρὰνδ λέγουσιν ὅτι « πολλοὶ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀναφέρουσιν, ὅτι δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα ἦσαν κοινότατα ἐν σλαβικαῖς χώραις.» οὐδεμίαν ὅμως ἐπάγουσιν μαρτυρίαν τούτου.

(6) Sathas - Legrand αὐτ.

(7) Ἐν Revue des deux Mondes 1875 τ. X σ. 933.

μνημονεύσαντες ταύτης τὴν ἐθεώρησαν ἀπίθανον καὶ ἀβάσιμον (1). Καὶ ἦτο εὔκολος ἡ ἀνασκευὴ αὐτῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν ἔφερον δύο μόνον λόγους, οὐχὶ πολὺ ἰσχυροὺς ἀναμφιβόλως. Τὴν ταὐτότητα (ἐν τῇ Ι' παραλλαγῇ) τοῦ ὀνόματος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου Εὐδοκίας καὶ τῆς συζύγου τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, καὶ ἔπειτα τὴν ἄρνησιν τῆς συζύγου τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα της τῷ ἐμίρῃ Μουσούρ. Ὅθεν μετὰ πολλῆς εἰρωνείας μνημονεύων καὶ ἀνασκευάζων τοὺς λόγους τούτους ὁ Βόλλνερ ἀποφαίνεται, ὅτι παντὶ ἔχοντι ὀφθαλμοὺς εἶναι πρόδηλον ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὸ ἔπος καὶ τὸ δημῶδες ᾆσμα· ὁ δὲ κ. Ψιχάρης ὅτι ὅλως διάφορα τῶν ἐν τῷ ᾄσματί εἰσι τὰ ἐν τῷ ἔπει ἐκτιθέμενα γεγονότα, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ περίληψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔπους καταδείκνυσι τὸ ἀβάσιμον τῆς εἰκασίας τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ.

Ἡ ἔκδοσις καὶ ἄλλων κειμένων τοῦ βυζαντιακοῦ ἔπους, διευκολύνουσα καὶ σπουδαίως ὑποβοηθοῦσα τὴν μελέτην τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν (2) καὶ ἡ γνῶσις πλειόνων παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος, καθιστᾶσιν ἡμῖν δυνατὴν τὴν ἀπόδειξιν τῆς γνώμης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας ἐξήνεγκον οἱ πρῶτοι ἐκδόται τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Οἱ πολεμήσαντες τὴν γνώμην ταύτην δὲν εἶχον ὁμολογουμένως ἄδικον, κρίνοντες ἀνεπαρκῆ τὰ προσαγόμενα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' αἱ μὴ ἐξετασθεῖσαι παραλλαγαὶ τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος καὶ τὰ δημοσιευθέντα κατόπιν κείμενα τοῦ ἔπους παρέχουσιν ἡμῖν ἀποδείξεις πειστικωτάτας περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς ἐκεῖνο. Οὐδεμίαν δὲ ῥοπὴν ἔχει, νομίζομεν, εἰς τὸ ζήτημα ἡ ἐξέτασις περὶ τοῦ πότερά εἰσι τὰ παλαίτερα καὶ ἀρχέτυπα, τὰ δημοτικὰ ᾄσματα ἢ τὸ ἔπος· εἴτε ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων τοῦ λαοῦ ἐποιήθη

(1) Σ. Π. Λάμπρου, Βιβλιοκρισία περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σάθα καὶ Λεγρὰνδ σ. 2, καὶ ἐν Ἀθηναίῳ. — F. Liebrecht, Zur Volkskunde. 1879 σ. 196. — Wollner σ. 264 κε. — Psichari σ. 12 κε.

(2) Ὁ πρῶτος τόμος συλλογῆς τῶν δημοτικῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων, ἣν σκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν, περιέχει ὑπὲρ τὰ ὀκτακόσια ᾄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα. Τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν καταφαίνεται ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Passow, ἥτις καίπερ περιλαμβάνουσα σχεδὸν πάντα τὰ μέχρι τοῦ 1860 γνωστὰ ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, περιέχει ἑπτακόσια περίπου ᾄσματα παντοίας ὕλης, ὧν ὀλίγα μόνον τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

τὸ ἔπος, εἴτε ἐξ ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους μεταβαλλομένων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ παραφθειρομένων διεπλάσθησαν τὰ ᾄσματα, προδήλου οὔσης τῆς πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητος τοῦ ἔπους καὶ τῶν ᾀσμάτων, οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ταῦτα ἐποιήθησαν κατὰ μίμησιν σλαβικῶν. Πιθανώτατον ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς μῦθος μετεδόθη τοῖς Σλάβοις διὰ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ ὑπὸ ὑπὸ τούτων μεταφρασθὲν ἑλληνικὸν ἔπος ὁδοῦ, ἂν μὴ ἐλήφθη ἐξ αὐτῶν τῶν σλαβικῶν τούτου μεταφράσεων.

Εἰσὶ δ' αἱ ὁμοιότητες τοῦ ἔπους καὶ τοῦ ᾄσματος αὗται:

Α'. Τὰ ὀνόματα τῶν δρώντων προσώπων· ὁ ἀδελφὸς ὀνομάζεται Κωνσταντῖνος ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος καὶ ἐν τῇ Α' τοῦ βουλγαρικοῦ, πρεσβύτερος δὲ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ζ' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ. Ἐν τῷ ἔπει ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν λέγεται ἐπίσης Κωνσταντῖνος (1). — Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος εἶναι συνηθέστατον ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

Τὴν ἀδελφὴν ὀνομάζει Εἰρήνην (κὺρ Ἐρὴν) ἡ τραπεζουντία Η' παραλλαγή. — Εἰρήνη δὲ καλεῖται ἡ ἀδελφὴ καὶ ἐν τῷ ἔπει (2).

Ἐν ταῖς πλείσταις ὅμως τῶν παραλλαγῶν ὀνομάζεται Ἀρετή, τὸ δ' ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι σπάνιον ἐν ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου (3). Ἐπίσης ἐν τοῖς αὐτοῖς ᾄσμασι ἀναφέρεται συχνάκις καὶ τὸ ὄνομα τῆς Εὐδοκίας (4).

Β'. Ἡ μάννα εἶναι χήρα Ρητῶς ἀναφέρεται τοῦτο ἐν τῇ ΙΓ' καὶ τῇ ΙΔ' παραλλαγῇ· αἱ λοιπαὶ ὑποδηλοῦσι τὴν χηρείαν τῆς μητρός, μὴ μνημονεύουσαι τὸν πατέρα, πλὴν τῆς ΙΕ' ἐν ᾗ γίνεται καὶ

(1) Σάθα-Λεγρὰνδ στ. 303. — Lambros, Collection des romans Grecs. P. 1880. στ. 187. — Μηλιαράκη, Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἐν Ἀθ. 1881, στ. 320.

(2) Ἐν τῷ κειμένῳ οὐ μνημονεύει ὁ Δαπόντες. (Lambros σ. C.). — Μηλιαράκ. στ. 68. — Λάμπρος στ. 67.

(3) Μανούσου Β' σ. 29. — Legrand, Recueil ἀρ. 138. — Ἐθνικ. Ἡμερολ. 1865. σ. 42 κε. τοῦ 1866 σ. 258-259· — Βύρωνος τ. Β' σ. 191-192 κλπ. — Ἐν τραπεζουντίοις ᾄσμασι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἡ θνήσκουσα μνηστὴ τοῦ Κωσταντῆ λέγεται Ἀρετὴ (Εὔξεινος Πόντος, 1880 σ. 143. 224. 239) ἢ Εἰρήνη (Deffner's Archiv σ. 123).

(4) Βλ. πλὴν τῶν ἀφηγουμένων τὴν ἁρπαγὴν τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν καὶ ἓν ἴμβριον ᾆσμα ἐν τῷ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. συλλ. τ. Θ' σ. 359.

πατρὸς μνεία. Κατὰ τὸ ἔπος, ὅτε ἡρπάγη ἡ Εἰρήνη ὁ πατὴρ ἦτο εἰς τὸν πόλεμον (1), ἢ εἰς ἐξορίαν (2), ἢ

εἰς κἄποιον ταξεῖδι,
'ς ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐξώρισαν λαὸν νὰ συναθροίσῃ (3).

ὅθεν καὶ μόνης τῆς μητρὸς ζητεῖται ἡ συγκατάθεσις διὰ τὸν γάμον (4). Ἐν τῇ ῥωσσικῇ ὅμως μεταφράσει τοῦ ἔπους, ἡ μάννα εἶναι πτωχὴ γῆρα ἐκ βασιλικοῦ γένους (5).

Γ'. Ἀριθμὸς ἀδελφῶν. Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι δὲν πρέπει νἀποδοθῇ ἰδιάζουσά τις ἔννοια εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα τῶν ἀδελφῶν. Δύο τῶν παραλλαγῶν (ἡ Η' καὶ ἡ ΙΓ') ἀναφέρουσιν ὀκτὼ ἀδελφούς, Κατὰ τὸ ἔπος πέντε ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου (6), κατὰ δὲ τὴν ῥωσσικὴν μετάφρασιν τρεῖς (7).

Δ'. Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν κ'ἥλιος δὲν σοῦ τὴν εἶδε (8)· 'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες κτλ. Τὴν ἐξήγησιν τούτων παρέχει τὸ ἔπος. Μάντις ἢ ἀστρολόγοι προεῖπον τῷ πατρί, ὅτι θ'ἁρπάσῃ ὁ Ἀμιρᾶς τὴν κόρην, ὅταν γείνῃ δώδεκα ἐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἔκτισεν ἐκεῖνος πρὸς κατοικίαν της ἴδιον παλάτιον καὶ ἐπιμελῶς τὴν ἐφρούρει (9).

Ε'. Προξενειὰ ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιρᾶς, ὁ νυμφευθεὶς τὴν Εἰρήνην λέγεται κύριος Συρίας, καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ Μηλιαράκη ἐκδοθεῖσαν διασκευὴν τοῦ Εὐσταθίου,

ἐτράφη εἰς τὴν Συρίαν,
'ς τὴν Βαβυλῶνα τὴν καλήν, τὴν πόλιν τὴν μεγάλην (10).

(1) Λάμπρ. στιχ. 121.
(2) Ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης. (Lambros σ. XCII).
(3) Μηλιαράκη στ. 290. 508.
(4) Μηλιαράκη στ. 576 κε. — Λάμπρ. 507. — Σάθ.-Λεγρὰνδ στ. 138.
(5) Wesselofsky ἐνθ. ἀν. σ. 546.
(6) Σάθα-Λεγρὰνδ στ. 67 κε. — Μηλιαρ. στ. 32. 502 κε. — Λάμπρ. στ. 23 κε. — Κείμενον παρὰ Δαπόντε (Λάμπρ. σ. C.). Ἐν καππαδοκικῷ ᾄσματι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἀναφέρονται ἐννέα υἱοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου, ὧν ὁ εἷς ὀνομάζεται Κωνστάντσινος. (Δελτίον τῆς Ἱστορ. Ἑταιρίας τ. Α' σ. 719).
(7) Wesselofsky σ. 546.
(8) Προβλ. Δούκ. κεφ. 39 σ. 291 Bonn. «παρθένοι, ἃς οὐχ ἑώρα ἥλιος». — Μηλιαράκ. στ. 1757 «ἐκείνην [Εὐδοκίαν] ὅπου ὁ ἥλιος, οὔποτε δὲν εἶδεν ὅλως.» στ. 1766 «νὰ μάθῃ δὲν ἐδύνετον ὁ ἥλιος ἂν τὴν εἶδεν.»
(9) Μηλιαράκ. στίχ. 51 κε. — Λάμπρ. στ. 45 κε. — Κείμενον παρὰ Δαπόντε. (Λάμπρ. σ. C.)
(10) Μηλιαράκ. στ. 302-303.

Αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ἀναφέρουσιν ὀνομαστὶ τὴν χώραν, ὁπόθεν ἐζητεῖτο εἰς γάμον ἡ κόρη· τὰ σλαβικὰ ὅμως ἀορίστως λέγουσιν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς τὰ ξένα. Ἡ ἀοριστία αὕτη ἰδιάζει καὶ τῇ ῥωσσικῇ μεταφράσει τοῦ ἔπους· «πάντες οἱ τοπικοί, » οἱ γεωγραφικοὶ καὶ οἱ ἱστορικοὶ προσδιορισμοὶ ἐλλείπουσιν ἐκ ταύ- » της, ἢ γενικῶς καὶ ἀορίστως ὑποδηλοῦνται. Τὸ γεωγραφικὸν μά- » λιστα μέρος περιορίζεται εἰς ἁπλῆν μνείαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς » ἀραβικῆς χώρας, τῆς ἑλληνικῆς πόλεως, τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν » τοιούτων » (1).

ϛ'. Ἡ μήτηρ δυσφορεῖ νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην της εἰς τὰ ξένα. Ἐν τῷ ἔπει φοβεῖται μὴ ὁ γαμβρός, ὡς ἐθνικός, ἀποδειχθῇ ἄστοργος, ἐστερημένος εὐγενῶν αἰσθημάτων (2).

Ζ'. Βάνει ἐγγυητὴν τὸν Θεὸν ὅτι θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφήν. — Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιρᾶς, ὁ νυμφευθεὶς ταύτην, τὸν Θεὸν δίδει μάρτυρα νὰ ὑποστρέψῃ πάλιν (3).

Η'. Κατάρα τῆς μητρός. Ἐν τῷ ἔπει ἡ μήτηρ παρακελεύουσα τοὺς υἱοὺς ὅπως σπεύσωσι νὰ ἐπαναγάγωσι τὴν ἀδελφήν, ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς καταρασθῇ, ἂν μὴ ποιήσωσι τοῦτο· ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης:

καὶ τὴν κατάραν τὴν ἐμὴν λήψεσθε καὶ πατρῴαν,
εἰ τοῦτο οὐ ποιήσητε καθὼς ὑμῖν ὑπέσχον (4).

Ἐν τῇ τοῦ Εὐσταθίου διασκευῇ ἡ μήτηρ ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον·

μὴν φοβηθῇς τὸν θάνατον παρὰ μητρὸς κατάραν·
μητρὸς κατάραν φύλαγε, κομμάτια κατακόπτου·
καὶ ὅταν ἀποθάνετε ἐσεῖς οἱ πέντε ὅλοι,
τότες ἂς τήν(ε) πάρουσιν ἐκεῖνοι πάντες ὅλοι (5).

(1) Wesselofsky σ. 45.

(2) Μηλιαράκ. στ. 588 κε. — Σάθ.-Λεγρ. στ. 150 κε. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι μετὰ τὸν 157 στίχον οὐδὲν λείπει ὡς ἐσφαλμένως ἐσημείωσαντο οἱ ἐκδόται, διότι τὸ «ταῦτα» ἀναφέρεται εἰς τἀνωτέρω. Ὅθεν ἀβάσιμος ἡ εἰκασία τοῦ κ. Ψιχάρη καὶ τὰ πορίσματα ταύτης περὶ Βυζαντίων καταφρονούντων τὰ δημώδη ᾄσματα. Τοὐναντίον πᾶσαι αἱ διασκευαὶ τοῦ ἔπους, μάλιστα δὲ ἡ ὑπὸ Μηλιαράκη, εἰσὶν ἀνάπλεοι δημωδῶν ᾀσμάτων ἢ στίχων τοιούτων, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θἀποδείξωμεν.

(3) Σάθ. - Λεγρ. στ. 414. — Μηλιαράκ. στ. 866.

(4) Λάμπρ. σ. XCI.

(5) Μηλιαράκ. στ. 325 κε. Βλ. καὶ στ. 854 κε. — Σάθ. Λεγρ. στ. 402 κε.

Θ΄. Ἡ μήτηρ ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον. Καὶ ἐν τῷ ἔπει ἀπὸ αὐτὸν ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἡ μήτηρ, αὐτὸς πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ λυτρώσει τῆς ἀδελφῆς, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἀδελφοὶ σκιάζονται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπ᾽αὐτοῦ. Ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Πετρίτζη ἡ μήτηρ λέγει τῷ Κωνσταντίνῳ:

῎Επαρε τὰ ἀδέλφια σου, υἱέ μου Κωνσταντῖνε,
  καὶ σῦρε καὶ πολέμα τον ᾽ς ὅποιον τόπον εἶνε·
καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν νὰ φανῇς ἀντρειωμένος
  καὶ ᾽Αμιρᾶς ὁ ἄπιστος νὰ ᾽βγῇ ἐντροπιασμένος.
᾽Ελπίζω καὶ τὴν κόρη μου καὶ σένα ἀδελφή σου
  νά τηνε φέρῃς γλήγορα ᾽ς τὴ συνοδιὰ μαζί σου...
Καὶ παρευθὺς ὁ Κωνσταντὴς τὴν κεφαλή του γέρνει
  καὶ τῆς μητρός του τὴν εὐχὴ μὲ ὑπακοὴ παίρνει,
καὶ ᾽σὰν ἐπῆρεν τὴν εὐχὴ σελλώνει τὸ φαρί του
  ὁμοίως κ᾽ οἱ ἐπίλοιποι καὶ ἄλλοι ἀδελφοί του (1).

Ἐν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ Εὐσταθίου·

Αὐτὸς (Κωνσταντῖνος) δ᾽ἀκούσας τῆς μητρὸς τοὺς λόγους παραυτίκα
τὸν μαῦρον ἐπιλάλησε ᾽ς τὸν ᾽Αμιρᾶν ἐπῆγεν
καὶ μετ᾽ αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ ἐφθάσασι κατόπιν·
ἄλογα ἐκαβαλλικεύσασιν ἁρματωμένοι οὗτοι.
Καὶ ὡς εἶδεν ὁ ᾽Αμιρᾶς τὸν νέον Κωνσταντῖνον,
τῆς κόρης τὸν αὐτάδελφον, ποὖρχετον πρὸς ἐκεῖνον κτλ. (2)

Ι΄. ῎Αλογον τοῦ νεκροῦ Κωσταντῆ. Ἐν τῷ ἔπει περιγράφεται θαυμασίως ὁ ἵππος τοῦ Κωνσταντίνου·

Φαρὶν ἐκαβαλλίκευεν φητιλόν, ἀστερᾶτον,
ἔμπροσθεν εἰς τὸ μέτωπον χρυσὸν ἀστέρα εἶχε,
τὰ τέσσαρά του ᾽νύχια ἀργυροτζάπωτ᾽ ἦσαν,
καλλιγοκάρφια ἀργυρᾶ ἦτον καλλιγωμένον κτλ. (3)

Καὶ κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Πετρίτζη·

Τὸ ἄλογο τοῦ Κωσταντῆ ἔτρεχεν ᾽ς τὸν ἀέρα.
  εἰς τὸ κεφάλι εἶχενε ἕναν χρουσὸ ἀστέρα· κτλ. (4)

(1) Λάμπρ. στ. 187 κε.
(2) Μηλιαράκ. στ. 332 κέ.
(3) Μηλιαράκ. στ. 338 κε.
(4) Λάμπρ. στ. 201 κε.

ΙΑ'. Ὁ Κωσταντὴς ἐπανάγει τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Κωνσταντῖνος νικήσας ἐν μονομαχίᾳ τὸν ἅρπαγα Ἀμιρᾶν ἀνακτᾶται τὴν κόρην, ἣν πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπανάγουσιν εἰς τὴν μητέρα.

Ἴσως τις ἀντείπῃ, ὅτι εἰ καὶ τοσαύτη καταπληκτικὴ ὁμοιότης παρατηρεῖται ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ὅμως ὁ μῦθος τοῦ ᾄσματος καὶ τοῦ ἐν τῷ ἔπει ἐπεισοδίου οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς ἄλληλα. Διότι οὐδαμοῦ τοῦ ἔπους ἀναφέρεται ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως ὑπὸ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἡ ἐπάνοδος τῆς κόρης εἰς τὴν μητέρα καὶ ὁ θάνατος ταύτης, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ μύθου ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἄπορον, οὐδὲ δυσεξήγητον θὰ φανῇ τοῦτο τοῖς μελετήσασι τὴν σχέσιν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασιν ἐκτίθενται εἰς τὸν Διγενῆ ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀναφερόμενοι μῦθοι καὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πλούσια λείψανα τῆς παλαιᾶς τῶν προγόνων μυθολογίας, οἱ δ' εὐημερίζοντες διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἀποφεύγουσι τοὐναντίον ἐφ' ὅσον δύνανται πᾶν τὸ μυθῶδες καὶ ἀπίθανον, πρότυπον ἔχοντες τὰς βυζαντιακὰς ἐμμέτρους χρονογραφίας. Ἁπλῆ σύγκρισις διαφόρων κλάδων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου πρὸς παραπλήσια τοῦ ἔπους ἐπεισόδια οὐδεμίαν καταλείπει περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Παραδείγματα πρόκεινται ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν μνηστείαν τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς Εὐδοκίας, τὰ κατὰ τὴν ἁρπαγὴν ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν, τὰ κατὰ τὴν πάλην τούτου καὶ τῶν Ἀπελατῶν ἢ τοῦ Χάρου καὶ πλεῖστα ἄλλα. Οὕτως ἐν τῷ δημώδει ᾄσματι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ ἔχομεν νέαν ποιητικὴν διασκευὴν μύθου ἑλληνικοῦ ἀρχαιοτάτου, ἐν τῷ ἔπει ὅμως ἀνευρίσκομεν ἐκεῖνα μόνον τὰ στοιχεῖα τούτου, ὅσα ἦσαν ἐπιτηδειότερα εἰς προσαρμογὴν πρὸς ἱστορικὴν ἀφήγησιν.

Εἶναι δ' ὁ ἑλληνικὸς μῦθος, ὁ περὶ ἐπανόδου νεκροῦ ἐραστοῦ εἰς εἰς τὴν ἐρωμένην. Τὴν νεωτάτην τούτου διάπλασιν ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν θαυμασίων διηγήσεων Φλέγοντος τοῦ Τραλλιανοῦ, καθ' ἣν ἡ νεκρὰ Φιλίννιον, νύκτωρ προσέρχεται εἰς τὸν ἀγνοοῦντα τὸν θάνατον αὐτῆς μνηστῆρα· προσέρχεται δὲ θείᾳ βουλήσει· «οὐ γὰρ » ἄνευ θείας βουλήσεως ἦλθον ἐνταῦθα·» ὑποτίθεται λέγουσα (1). Παραπλήσιος εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Πρωτεσιλάου, ὅστις «καὶ μετὰ θάνατον

(1) Φλέγοντος Τραλλιανοῦ, περὶ θαυμασίων Α', Ι.

» ἐρῶν τῆς γυναικός κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἠτήσατο τοὺς κάτωθε » ὄντας ἀνελθεῖν, καὶ ἀνελθὼν εὗρεν ἐκείνην ἀγάλματι αὐτοῦ περι» κειμένην. Αἰτήσαντος δέ, φασι, μὴ ὑστερεῖν αὐτοῦ ξίφει διεχρή» σατο ἑαυτήν.» (1) ὁ ἀρχέτυπος δὲ μῦθος, εἶναι ὁ τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ μετὰ θάνατον διὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης ἀνιόντος εἰς τὴν γῆν καὶ δύο μοίρας τοῦ ἐνιαυτοῦ παρὰ ταύτῃ διάγοντος (2).

Οὕτω τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ ἐν τῷ δημώδει ἑλληνικῷ ᾄσματι μύθου, εὑρίσκομεν οὐχὶ ἐν σλαβικοῖς προτύποις, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ. Ἂν δὲ πειραθῶμεν νὰναζητήσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μύθου τούτου ἐν τοῖς φυσικοῖς φαινομένοις, δέον νὰ μὴ συνταυτίσωμεν αὐτὸν τοῖς σεληνιακοῖς, ὡς ἐποίησεν ὁ κ. Ψιχάρης (3), ἀλλὰ τοῖς παγκοίνοις πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς μύθοις περὶ ἀναζωογονήσεως τῆς φύσεως ἐν τῷ ἔαρι.

ΔΗΜΩΔΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Α'.

(Ἀθῆναι) (4).

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γυιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη...
πραγματευτὴς τὴν γύρεψε πραγματευτὴς τὴν θέλει

(1) Εὐσταθ. εἰς Ἰλιαδ Β, 701 σ. 325.—Λουκιαν., Νεκρ. διάλ. 23. — Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. Κοινὴν ἀπολογίαν σ. 374 C. «τοὺς κάτω δαίμονας ἠτήσατο καὶ ἀφείθη μίαν ἡμέραν, καὶ συνεγένετο τῇ ἑαυτοῦ γυναικί.» — Πρβλ. Φιλοστρατ., Ἡρωϊκ. 2 σ. 663.— Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὁ Πρωτεσίλαος ἀναβιοῖ προσκαίρως, δεήσει τῆς γυναικός· (Hygin., Fab. 103. «Quod uxor Laodamia Acasti fiila cum audisset eum perisse, flens petit a diis,ut sibi cum eo tres horas colloqui liceret. Quo impetrato a Mercurio reductus [tres horas cum eo colloquuta] est. Quod iterum cum obisset Protesilaus [dolorem pati non potuit Laodamia]. Βλ. καὶ fab. 104. — Μιχ. Ἀκομηνᾶτ. τ. Α' σ. 334 ἔκδ. Λάμπρου. «Οὔκουν ξένον τι μυθῶδες λογίζομαι, εἰ Πρωτεσίλεως ἢ εἴ τις ἄλλος ἔρωτι γυναικὸς ἰδίας ἀναβιῶναι λέγεται, ὁπότε καὶ νῦν ταὐτόν τι σχεδὸν καινοτομηθέν ἔγνωμεν.»)

(2) Ἡ πρώτη μνεία τοῦ μύθου τούτου παρὰ Πανυάσιδι (Ἀπολλοδώρ., Γ', ιδ', 4). —Βλ ἐν ἐκτάσει G. Greve, De Adonide. Lips. 1877 σ. 13 κε. — W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der Mythologie. L. 1884 σ. 70. 72.

(3) Psichari σ. 40.

(4) Παρὰ τῆς κυρίας Μαριάννης Γρ. Καμπούρογλου.

ὁποῦχε πύργους τὸ φλωρὶ καὶ μόδια τὸ λογάρι.
Τὴν Ἀρετὼ ἐγύρεψε, γυναῖκα γιὰ νὰ πάρῃ.
— «Καὶ πῶς νὰ τήνε δώσω 'γὼ τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα
ὀπ' ἔχω γιοὺς ἀρματωλοὺς καὶ 'πᾶνε 'ς τὸ σεφέρι
κι' ἂν τύχῃ λύπη ἢ χαρὰ ποιὸς 'πάει νὰ μοῦ τὴν φέρῃ;»
Πετάχτηκε ὁ Κωσταντής, ὁ μικροκωσταντάκης,
ὀπ' ἤτανε μικρότερος ἀπ' ὅλα του τ' ἀδέλφια·
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα·
κι' ἂν τύχῃ λύπη ἢ χαρὰ καὶ τὴν ἀναζητήσῃς
νεκρὸς ἂν ἦμαι ἢ ζωντανὸς θὰ 'πάω νὰ σοῦ τὴν φέρω.»
Κ' ἡ μάννα τ' ἀπεφάσισεν 'ς τὰ ξένα νὰ τὴ δώσῃ.
Σαράντα 'πᾶνε κ' ἔρχονται 'ς τῆς Ἀρετῶς τὴν πόρτα·
κόβουν τῆς νύφης τὰ προικιὰ καὶ τοῦ γαμπροῦ τὰ ροῦχα.
Κ' ἡ Ἀρετὼ καθότανε κοντὰ 'ς τὸ παραθύρι,
καμάρωνε καὶ κένταγε ὁλόχρυσο μαντῆλι.
Τὴν Ἀρετὼ 'παντρέψανε, τὴν στεῖλανε 'ς τὰ ξένα·
μά 'τυχε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνας μαυρισμένος
τοῦ βασιλιᾶ βουλήθηκε καὶ σήκωσε σεφέρι . . .
κ' ἡ μάννα τους 'σὰν τό μαθε ἔπεσε ν' ἀποθάνῃ·
τὴν Ἀρετὼ ἐγύρευε τὴν Ἀρετὼ γυρεύει·
— «Ἄχ! ποῦ 'σαι, Κωσταντάκη μου, τὴν Ἀρετὼ νὰ φέρῃς,
ὁποῦ τηνε 'παντρέψαμε πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα,
καὶ τώρα τὴν ἀναζητῶ τὰ 'μάτια μου νὰ κλείσῃ.»
Κι' ὁ Κωσταντὴς τινάχτηκε 'ς τὸ χῶμα του ἀπὸ κάτω.
κ' ἔπιασε τὸ στρατὶ στρατί, στρατὶ καὶ μονοπάτι
'ς τὸ σπίτι τους ἐβρέθηκε κ' ἔλυσε τ' ἄλογό του
κ' εὐθὺς ἐκαβαλλίκεψε 'ς τὴν Ἀρετὼ 'πηγαίνει,
'ς τὴν πόρτα της ἐστάθηκε κ' ἡ πόρτά ἦταν κλεισμένη
τῆς πόρτας ἔδωσε κλωτσιὰ καὶ 'ς τὴν αὐλὴ εὑρέθη.
— «Καλός τονε τὸν Κωσταντὴ πῶς ἦλθες τέτοιαν ὥρα;
— Σήκ', Ἀρετώ μου κι' ἄλλαξε κ' ἡ μάννα σὲ γυρεύει.
— Πές μου, ἂν ἦναι γιὰ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου
κι ἂν ἦναι γιὰ λυπητερὰ τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
— Ἔλ', Ἀρετώ, νὰ φύγωμε καλὴ εἶσαι ὅπως εἶσαι.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ 'πηγαίνανε, πουλάκια κηλαιδοῦσαν,

δὲν κηλαδοῦσαν 'σὰν πουλιὰ μήτε 'σὰν χελιδόνια
μόν' κηλαδοῦσαν κ'ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ λαλίτσα·
— «Ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμασμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θᾶμμα
νὰ περπατοῦνε ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἄνταμα;
— Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κὺρ Κωσταντή, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Πουλάκια 'ναι κι'ἂς κηλαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι'ἂς λένε.
— Θαρρῶ, θαρρῶ, κὺρ Κωσταντή, πῶς χωματιᾶς μυρίζεις.
— 'Σ τὴ στράτα ποῦ ἐρχούμανε μ'ἔπιασε μιὰ βροχοῦλα
καὶ βράχηκαν τὰ ροῦχά μου καὶ χωματιᾶς μυρίζω.
— Θαρρῶ, θαρρῶ, κὺρ Κωσταντή, πῶς λιβανιᾶς μυρίζεις;
— 'Σ τὴ στράτα ποῦ ἐρχόμανε 'μπῆκα 'ς ἐρημοκκλήσι
καὶ στέγνωσα τὰ ροῦχά μου καὶ λιβανιᾶς μυρίζω.»
Ἔφτασε 'ς τῆς μαννούλας του τὸ μαυρισμένο σπίτι,
τὴν Ἀρετὼ τὴν ἄφησε 'ς τῆς μάννας της τὴν πόρτα.
Ἀπέρασ'ὅλαις τοῖς αὐλαῖς χωρὶς νὰ 'βρῇ κανένα,
ἐπῆγε καὶ ἐστάθηκε 'σὲ μιὰ μικρὴ πορτοῦλα·
ἀκούει τὴ μάννα νὰ βογκᾷ νὰ λέῃ τ'ὄνομά της.
— «Ἄχ! ποῦ εἶσαι, ποῦ εἶσαι Ἀρετὼ τὰ 'μάτια μου νὰ κλείσῃς;
— Νὰ πούρθα 'γὼ μαννοῦλά μου, γιὰ νὰ μὲ ἰδῇς νὰ γιάνῃς.
— Ἄχ! καλῶς ἦρθες, Ἀρετώ, ποιὸς σ'ἔφερε παιδί μου;
— Ὁ Κωσταντής μας μ'ἔφερε, καὶ κάτω ξεπεζεύει.
— Δὲ θά ἦτανε ὁ Κωσταντὴς θά ἦταν' κανένας ἄλλος
καὶ ὁ Κωσταντὴς σκοτώθηκε 'δῶ καὶ σαράντα 'μέραις·
τὸ περασμένο σάββατο τοῦ καμα τὰ σαράντα.
— Καλὰ τὸ λέγαν τὰ πουλιὰ 'ς τὴ στράτα ποῦ περνοῦσα·
ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμασμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θᾶμμα
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀντάμα;»
Κ'ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
καὶ μ'ἕνα ἀναστεναγμὸ δύο ψυχαῖς ἐβγῆκαν.

Β'.

(Όλυμπος) (1)

Μάννα μὲ τοὺς έννιὰ ὑγιούς, τὴ μιὰν τὴ θυγατέρα!
'ς τὸν ἥλιο τὴν ἐχτένιζε καὶ 'ς τὸ φεγγάρ' τὴν πλέγει.
Προξενητάδες ἔρχονται 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλι,
ρωτοῦσαν καὶ ξαναρωτοῦν, ποῦ ναὕρουν τέτοια κόρη,
τέτοια 'ψηλὴ τέτοια λιγνή, τέτοια μαυρομματοῦσα,
'πῶχει τὸ 'μάτι 'σὰν ἐληά, τὸ 'φρύδι 'σὰ γαιτάνι,
τὸ δόλιο τὸ 'ματόφυλλο σαλονικιὸ μπιρσίμι.
Τἀδέρφια της δὲν τ'ν ἔδιναν, ἡ Κώστας μόν' τὴ δίνει.
— «Ἐγώ, μάννα μ', τὴν Ἀρετὴ θὰ σ' φέρν' ἀποὺ τὰ ξένα,
τὸ καλοκαίρ' ἐννιὰ φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε.»
Ἦλθε καιρὸς ἀδύστευτος κι' ἀδύστευταις ἡμέραις,
'πεθαίνουν τὰ ὀχτὼ 'δερφιά, 'πεθαίνει κι' ἡ Κωσταντῖνος,
Κ' ἡ μάνν' τ' τὸν ἀναθέμιζε καὶ τὸν ἀναθεμοῦσεν.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ μ', καὶ Μικροκωσταντῖνέ μ'!
ποῦ μ' ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»
Πουλάκι 'πάησε κ' ἔκατσε 'πάν' 'ς τὸ μνημόρ' τοῦ Κώστα,
μὰ δὲ λαλοῦσε 'σὰν πουλί, 'σὰν τἆλλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
— «Σήκω καλέ μ', σήκω Κώστα μ', ἡ μάννα σου σὲ θέλει·
ἡ μαννα σου σ' ἀναθεμάει, σὲ πικροαναθεμάει,
ποῦ ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»
Σηκώθηκεν ἡ Κωσταντής, κ' ἡ μικροκωσταντῖνος,
καὶ 'πάησε 'ς τὴν Ἀρετή, νὰ 'πάνῃ νὰν τὴ φέρῃ.
Καὶ κίνησε καὶ 'πάγαινε 'π' ὄξω μεριὰ 'π' τὴ χώρα.
Ἐκεῖ εὕρηκε τὴν Ἀρετή, μέσ' 'ς τὸ χορὸ χορεύει.
— «Ἄιντ' Ἀρετή μ', ἄιντε καλή μ', κ' ἡ μάννα σου σὲ θέλει.
— Κώστα μ', ἂν εἶνε γιὰ κακό, νὰ 'πάνω νὰ 'ξαλλάξω,
Κώστα μ' ἂν εἶνε γιὰ καλὸ νὰ ἔρθω ὅπως εἶμαι.
— Ἄιντ' Ἀρετή μ', ἄιντε καλή μ', κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι.»

(1) Παρὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ κ. Δ. Ὀλυμπίου, καθηγητοῦ

'Σ τὸ δρόμον ὅπου 'πάγαιναν, 'ς τὴ στράτα 'ποῦ 'παγαίνουν,
ἡ 'Αρετὴ τὸν ἔλεγε κ' ἡ 'Αρετὴ τὸν λέγει.
— «Κώστα μου, γιατί μαύρισες, τί εἶσ' ἀραχνιασμένος;
— 'Εννιὰ χαραῖς παραίτησα καὶ τὴ 'δική μου δέκα.»
'Σ τὴν στράταν ὅπου 'πάγαιναν, 'ς τὴ στράτα ποῦ 'παγαίνουν,
πουλάκι 'πάησ' κ' ἐκάθησε ἐπάν' 'ς ἀραιὸν κλαδάκι·
οὐδὲ λαλοῦσε 'σὰν πουλί, 'σὰν τἆλλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
— «Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται τὸν φετεινὸ τὸ χρόνο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
— Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, τί λέει τὸ πουλάκι;
— Ἄιντ' Ἀρετή μ', ἄιντε καλή μ', πουλάκ' εἶνε κι' ἂς λέῃ.»
Καὶ κίνησαν καὶ 'πάγαιναν 'π' ὄξω μεριὰ 'π' τὴ χώρα.
— «Σῦρ' 'Αρετή μ', σῦρε καλή μ', κ' ἡ μάννα σου σὲ θέλει.
τὸ μαντηλάκι μ' ἔχασα νὰ 'πάνω νὰ τὸ εὕρω.»
Καὶ κίνησεν ἡ 'Αρετὴ ὄξω μεριὰ 'π' τὴν πόρτα.
Βροντᾷ τὴν πόρτα ἐννιὰ φοραῖς, τὸ παραθύρι πέντε.
— «Τὸ ποιὸς εἶνε, τὸ ποιὸς βροντᾷ νὰ καταιβῶ νἀνοίξω;
— 'Εγώ, μάννα μ', εἶμ' ἡ 'Αρετή σ', ἡ μικροθυγατέρα σ'.»
Κατέβηκ' ἀγκαλιάστηκαν κι' ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

Γ'.

(Πάρος) (1).

Μιὰ μάννα μὲ τ'ς ἐννιά της γιοὺς καὶ μονοθυγατέρα,
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε 'ς τὸ φέγγος τήνε πλέκει,
νὰ μὴ τὸ μάθῃ ἡ γειτονιά, πῶς ἔχει θυγατέρα.
'Απ' τὴ Σουδιὰ τὸ μάθανε καὶ προξενειὰ τῆς φέρα.
Καὶ οἱ ὀχτὼ δὲν θέλασι κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα κι' ἂς τὴν 'παντρέψωμεν τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
νἄχω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ 'ποῦμαι ταξειδεμμένος,
ὁποῦ τὸ διάβα μ' εἶναι ἐκεῖ 'πηγαίνοντας κ' ἐρχόντας.

(1) Παρὰ τοῦ κ. Ι. Πρωτοδίκου, καθηγητοῦ.

κι̯'ἂν εἶναι πίκρα καὶ χαρὰ ἐγὼ νὰ τήνε φέρνω.»
Καὶ 'σὰν τὴν ἐπαντρέψανε καὶ πέρασεν ὁ γάμος,
ἦρχεν ὁ χρόνος βίσεκτος καὶ οἱ ὀχτὼ 'πεθάναν,
ἐπέθανε κι̯'ὁ Κωσταντὴς ὁ μακροταξειδάρης.
Καὶ τῶν ὀχτὼ τὰ μνήματα ἐβγάλανε χορτάρι̯α
καὶ τοῦ και̯μένου Κωσταντὴ στράταις καὶ μονοπάτια.
'Πάει κ'ἐρχέται̯ ἡ μάννα του, τὸν ἀναθεματίζει·
— «'Ανάθεμά σε, Κωσταντή, ὢ μύρια ἀνάθεμά σε!
πῶς θέλησες καὶ πάντρεψες τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα.»
Κι̯'ὁ Κωσταντῆς τ' ἀνάθεμα πολὺ τὸ ἐφοβεῖτο·
τὸ Θι̯ὸ ἐπαρεκάλεσε τὸ μέγα ἅγι̯ο Γι̯ώργη.
'Η πλάκα γένηκε ἄλογο κι̯' ἀτός του καβαλλάρης
καὶ 'πῆγε καὶ τὴν εὕρηκε μέσα 'ς τ'ἀρχοντικόν της.
Εὑρῆκέ την καὶ χόρευε μὲ δεκοχτὼ κοράσι̯α.
— «Καλό 'ς τονε τὸν Κωνσταντὴ τὸν μακροταξειδάρη.
— Σκόλασε, ἀδέλφιμ', τὸ χορὸ 'ς τῆς μάννας σου νὰ 'πᾶμε.
— Πές μου, ἀδελφέ μου Κωσταντή, τί εἶναι τόση βία;
ἄν εἶναι θλῖψι νὰ θλιφτῶ κι̯'ἂν εἶν' χαρὰ νάλλάξω
νὰ βάλω ἀπὄξω τὰ χρυσὰ καὶ μέσα τὰ βελοῦδα.
— Δὲν εἶναι θλῖψις νὰ θλιφτῆς μηδὲ χαρὰ νάλλάξῃς.
'Πὸ μέσα βάλε τὰ χρυσὰ κι̯' ἀπόξω βάλε μαῦρα.
Ἔλα ἀδελφή μου 'Αρετὴ 'ς τῆς μάννας μας νὰ 'πᾶμε.»
'Σ τὸ δρόμο ποῦ 'πηγαίνανε 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνα
ἐκηλαδοῦσαν τὰ πουλι̯ὰ κι̯' ὅλα τὰ χελιδόνι̯α.
Δὲν κηλαδοῦνε 'σὰν πουλι̯ά, 'σὰν ποῦ λαλοῦν τὰ ἀηδόνι̯α
μόν' κηλαδοῦν κ' ἐλέγασι ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.

— «Ὢ θᾶμμα ποῦ τὸ ἔκαμεν αὐτὸς ὁ ἀπεθαμένος.
'Εχτὲς ἦτο 'ς τὴ γῆ νεκρὸς σήμερα ἀναστημένος.»

— «Ἄχ, ἀδελφέ με Κωσταντή, μὴ εἶσαι̯ ἀποθαμένος;
τί 'ναι ποῦ λέγουν τὰ πουλι̯ὰ καὶ κηλαδοῦν τὰ ἀηδόνι̯α;
— Ἔννοι̯α σου, ἀδέλφι̯μ' 'Αρετή, 'ς τῆς μάννας μας ἂς 'πᾶμε.
'Απρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάϊς καὶ φωλεύουν.»
Κι̯'ὅτε ἀντιγναδιάσανε ἐμπρὸς 'ς τὸν ἅγι̯ο Γεώργη
ἔλει̯ωσ' ὁ νι̯ὸς 'σὰν τὸ κερὶ κι̯' ἔσβυσε 'σὰν λαμπάδα.
— «'Πήγαιν', ἀδέλφι μ' 'Αρετή, εἰς τὴν καλή σου μάννα.

— Τώρα πιστεύω, Κωσταντή, πῶς εἶσαι ἀπεθαμένος.»...
— «Ἂν εἶσαι φίλος, διάβαινε, ἂν εἶσ' ἐχθρός μου, πέρνα,
ἂν εἶσ' ὁ Πικροχάροντας δὲν ἔχω πλιὰ νὰ πάρῃς
μόνον τὴν Ἀρετοῦσά μου καὶ 'κείν' εἶναι 'ς τὰ ξένα.
— Σήκω, μάννα μου, κι' ἄνοιξε κ' ἐγώ εἶμαι ἡ Ἀρετοῦσα
ποῦ μ' ἔφερε ὁ Κωσταντὴς ὁ μακροταξειδάρης.»

Δ'.

(Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν) (1).

Θέλτε νἀκοῦστε κλάιματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια;
Ἐβγᾶτ' ἀπάν' 'ς τὸν Ἅη Λιά, 'ς τὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο,
νὰ ἰδῆτε τὴν Κωσταντινιά, πῶς στρώνει, πῶς κοιμᾶται,
μὲ τοὺς ἐννιά της τοὺς υγιούς, μὲ τὴν Ἀρέτω δέκα.
Δέτε 'π' ἀρραβωνιάζουνε τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα.
Κανένας δέν τη θέλησε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
μόνον ὁ Κώστας ὁ μικρὸς ἤθελε νάν τη δώσουν.
— «Μαννοῦλα, νάν τη δώσουμε τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτής, ποῦ εἶμαι καὶ πεζοδρόμος,
νὰ τρώῃ τἄλογο ταή, νὰ τρώω κ' ἐγὼ μαντᾶτα.
— Κώστα μ', ἂν μ' εὕρῃ θάνατος, ποιὸς θά 'θελε τὴ φέρῃ;
— Ἐγὼ 'παγαίνω κ' ἔρχομαι δέκα φοραῖς τὸ χρόνο.
Πηγαίνω δυὸ τὴν ἄνοιξι καὶ τρεῖς τὸ καλοκαίρι,
καὶ δύο τὸ φθινόπωρο καὶ πέντε τὸ χειμῶνα.»
Μά 'ρθε καιρὸς κ' ἐπέθαναν οἱ ἐννιά της γιοὶ κι' ὁ Κώστας,
κ' ἡ μάννα τους ἀπέμεινε 'ς τὸ σπίτι κουκουβάγια.
Ὅλο τὸν Κώστα καρτερεῖ, τὸν Κώστα καταριέται.
— «Πέτρα νὰ γίνῃ ὁ Κωσταντής, λιθάρι νὰ μὴ λειώσῃ,
'πῶστειλε τὴν Ἀρέτω μου, τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα!...»
Κ' ἡ γῆς ἀνεταράχτηκε κι' ὁ Κωσταντὴς ἐβγῆκε.
Βάνει τὸ μνῆμά τ' ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
νὰ 'πάῃ γιὰ τὴν Ἀρετή, νὰ 'πάῃ γιὰ τὴν Ἀρέτω·
μπελτὰ καὶ τὸν δεχότανε ἡ γῆς γιὰ νὰν τὸν λειώσῃ.

(1) Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Γ. Δροσίνη.

'Απάνω ποῦ ἀγνάντευε 'ς τῆς 'Αρετῆς τὸ σπίτι,
βλέπει καὶ τὴν 'Αρέτω του 'ς τάλώνια ποῦ χορεύει.
— « Πάψτε, γυναῖκες, τὸ χορό, πάψτε καὶ τὰ τραγούδια!
Βλέπω τὸν Κώστα κ' ἔρχεται, πολ' εἶνε λερωμένος.
— 'Γιά σου, χαρά σου, 'Αρέτω μου! — Καλό 'ς τονε τὸν Κώστα!
Κώστα μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι λερωμένος;
— 'Αρέτω μου, ἤμουν ἄρρωστος, τώρα πεντ' ἔξη χρόνους.
— Κώστα μου, ἂν εἶνε γιὰ καλὸ νάρθῶ ὅπως κι' ἂν εἶμαι,
ἂν ἴσως ἦλθες γιὰ κακὸ τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
— Σήκω, 'Αρετή, νὰ φύγωμε κι' ἂς εἶν' ὅπως κι' ἂν εἶνε. »
'Σ τὸ δρόμο ποῦ 'παγαίνανε, 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα·
— «Τράβ', 'Αρετώ, 'ς τὸ σπίτι μας, κ' ἐγὼ κοντὰ θελά 'ρθω,
κ' ἐγὼ θὰ 'πάω 'ς τὴν ἐκκλησιά, θὰ 'πάω νὰ προσκυνήσω.»
Κι' ἀκόμη δὲν ἐπρόφθασε 'ς τὸ σπίτι γιὰ νὰ 'πάῃ,
ἀκούει τὸ μνῆμα κι' ἄνοιξε, τὴν πλάκα καὶ βροντάει.
'Σὲ ὑποψία βάλθηκε 'σὲ ὑποψιὰ μεγάλη,
ποῦ ὁ Κώστας δὲν ἐφάνηκε 'πίσω γιὰ νὰ γυρίσῃ.
'Σ τὴν πόρτα 'πῆγε κ' ἔκατσε τῆς μάννας της 'μιλάει.
— «Ἄνοιξε, μάννα, γιὰ νὰ 'μπῶ, νὰ 'μπῶ γιὰ νὰ καθήσω.
— 'Αρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε τὸν τόσο δρόμο 'ποῦ 'ρθες;
— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε καὶ 'πίσω κουβεντιάζει.
— 'Αρέτω, ὁ Κώστας πέθανε ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους!
— Ἄνοιξε, μάννα, γιὰ νὰ 'μπῶ, γιὰ θὰ λιγοθυμήσω.
— Ὁ δρόμος ὁποῦ σ' ἔφερε, 'πίσω νὰ σὲ γυρίσῃ! »
Κ' ἡ 'Αρετὼ ἀπελπίστηκε, τὴν προσευχή της κάνει.
— «Θέ μου γιὰ κάνε με πουλί, κάνε με κουκουβάγια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ δίπλα τὰ λαγκάδια,
νὰ κλαίω τοὺς ἐννι' ἀδερφούς, τὸν Κωσταντῖνο δέκα! »
Κι' ἀμέσως ἔγεινε πουλί, ἔγεινε κουκουβάγια.
'Σ τὴν ἐκκλησιὰν ἐπέταξε, 'ς τοῦ Κωνσταντὴ τὸ μνῆμα,
κι' ἄρχισε νὰ μοιρολογᾷ, κι' ἄρχισε καὶ νὰ κλαίῃ.
— « Ἐγώ εἶμαι ἡ στρίγγλα ἡ 'Αρετή, κ' ἡ στριγγλα ἡ 'Αρετοῦσα.
'ποῦ εἶχα τοὺς ἐννι' ἀδερφούς, τὸν Κωνσταντῖνο δέκα.
Σήκω, καϋμένε Κωσταντή, σήκω νὰ φιληθοῦμε! »

Ε΄.

(Βάρνα) (1).

Μάννα, μαννά, καλὴ μαννά, 'σὰν τὴ γλυκεϳά μου μάννα!
Μάννα μαννά, καλὴ μαννά, τῆς 'Αρετῆς ἡ μάννα,
ποῦ εἶχε τοῖς ἐννϳὰ τοὺς γυϳούς, τὴν 'Αρετὴ τὴν κόρη.
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, 'ς τἄστρη τηνὲ χτενίζει,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸν ἐπλέκε τὰ μαλλϳά της.
Κάνεὶς καὶ δὲν τὴν ἤξευρε ἀπὲ τὴ γειτονϳά της,
τοῦ *Βασίλη* ὁ γϳὸς τὴν ἤξευρεν ἀπὲ τὴν Βαβυλῶνα.
Προξενητάδες ἔστελνε τὴν 'Αρετὴ γυρεύουν.
Τὰ ὀχτὼ ἀδέρφϳα δὲν τό στερξαν, μόν' Κωνσταντὴς τὸ στρέει.
—«Δός τηνα, μάννα μ', δός τηνα τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξένα καὶ 'ς τὴν ξενητεϳά, μέσα 'ς τὴ Βαβυλῶνα,
νά 'χω κ' ἐκεῖ παρηγορϳά, νά 'χω κ' ἐκεῖ κονάκι,
ὄντας 'πάγω 'ς τὴν πραμματεϳὰ ἐκεῖ καὶ νὰ κονέψω.
—Καλὰ τὸ λέγεις, Κωσταντή μ', καλὰ τὸ βάνει ὁ νοῦς σου·
μ' ἂν ἔρτῃ ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
ποϳὸς νὰ με τήνε φέρῃ;
—'Εγὼ 'πηγαίνω, μάννα μου, ἐγὼ καὶ σέ τη φέρνω.»
Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος, κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη·
τὰ ὀχτὼ ἀδέρφϳα πέθαναν, κϳ' ὁ Κωσταντὴς 'ποθνήσκει.
Ἡ μάννα, ἡ καλὴ μαννά, τῆς 'Αρετῆς ἡ μάννα,
'ς οὖλα τὰ μνήματα ἔκλαιε, 'ς οὖλα παρηγορϳοὖνταν,
'ς τοῦ Κωσταντίνου ἔκλαιγε, ἔκλαιε κ' ἐβλαστημοῦσε.
—«'Ανάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυρϳανάθεμά σε,
ὀπῶδωσες τὴν 'Αρετὴ πολὺ μακρϳὰ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξένα καὶ 'ς τὴν ξενητεϳά, μέσα 'ς τὴ Βαβυλῶνα!»
'Απὲ τὰ κλαῖτα τὰ πολλά, κϳ' ἀπὲ τοῖς βλαστημϳαῖς της
τὰ μνήματα βαρέθηκαν, κϳ' ὁ Κωσταντὴς βαρέθκε.
Κάνει τὸ κιβοῦρι του ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα·
σύρνει καὶ 'πάει 'ς τὴν ξενητεϳά, μέσα 'ς τὴ Βαβυλῶνα.

(1) Παρὰ τοῦ κ. Χρ. Ι. Μυστακίδου.

Τὴν ηὗρ' ἐκεῖ ποῦ χόρευε, καὶ 'ς τὸ χορὸ πιασμένη.
— «Ἄιντε 'Αρετή, μωρ' 'Αρετή, γλυκειά μου ἀδερφή μου!
— Ποιὸς ξένος εἶν' αὐτὸς ἐδῶ, ποῦ 'ξέρει τ' ὄνομά μου;
— Δὲν εἶμαι ξένος, 'Αρετή, μόν' εἶμαι ὁ ἀδελφός σου,
ἄιντε 'Αρετή, κ' ἡ μάννα μας γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ γυρεύει.
— Πές μου κι' ἂν εἶνε γιὰ καλό, μὲ τὰ χρυσά μου νἄρθω,
'πές μου κι' ἂν εἶνε γιὰ κακὸ τὰ μαῦρά μου νὰ βάλω.
— Ἂν θέλῃς βάλ' τὰ μαῦρά σου, κι' ἂν θέλῃς τὰ χρυσά σου.»
Πῆραν τὸ δρόμο τὸ δρομί, τὰ δυὸ τὸ μονοπάτι·
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήγαιναν, 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνουν,
τὰ δυὸ πουλάκια κελαιδοῦν, μοιρολογοῦν καὶ λένε·
— «Γιὰ διές θᾶμμα κι' ἀντίθαμμα, ποῦ γίνεται 'ς τὸν κόσμο,
νὰ περπατῇ ἡ ζωντανὴ μὲ τὸν ἀπεθαμένο!
— Ἄκουσε, ἄκ'σε, Κωσταντή μ', τί τὰ πουλάκια λένε!
— Πουλάκια 'νε, κι' ἂς κελαιδοῦν, πουλάκια 'νε κι' ἂς λένε.
Ἄιντε νὰ 'πᾶμε, 'Αρετή, γιατί μείναμε 'πίσω.»
Βρίσκει τοῖς πόρταις μὲ κλειδιά, καὶ τὰ κλειδιὰ μὲ μούχλια.
Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ τὰ παραθύρια τρίζουν . . .
. . . .

ϛ'.

(Βάρνα) (1).

'Σὰν τὴν μαννά, 'σὰν τὴ μαννά, 'σὰν τὴ γλυκειὰ τὴ μάννα,
ὁποῦχε τοὺς ἐννιά της γυιούς, τὴν 'Αρετὴ θαὐτέρα.
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, 'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸ φεγγάρι,
κ' ἡ γειτονειὰ δὲν τού 'ξερε, 'πώχει τέτοια ὥρηα κόρη,
μόνε τοῦ βασιλὲ ὁ γυιὸς ἀπὲ τὴ Βαβυλῶνα.
Προξενητάδες ἔστελνε, τὴν 'Αρετὴ γυρεύει·
τὰ ὀχτὼ τἀδέρφια δέ στρεουν, κι' ὁ Κωσταντῖνος στρέει.
— Δός τηνα, μάννα, δός τηνα, τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὴν ξενητειὰ ποῦ πορπατῶ, 'ς τὴν ξενητειὰ ποῦ τρέχω,

(1) Παρὰ τοῦ αὐτοῦ.

κ' ἐκεῖ σπίτι νὰ ἔχουμε, κ' ἐκεῖ σπίτι νὰ κάμω.
—Καλά, παιδί μ', νὰ δώκουμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα·
μ' ἂν ἔρθῃ τὸ θανατικό, κ' ἡ ἔρημη πανοῦκλα,
ποιὸς θελὰ 'πάῃ καὶ ποιὸς θἄρθῇ, τὴν Ἀρετὴ νὰ φέρῃ;
— Ἐγὼ πααίνω κ' ἔρχουμαι, τὴν Ἀρετὴ σοῦ φέρνω.»
Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος, κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
τ' ὀχτὼ τἀδέρφια 'πέθαναν κι' ὁ Κωσταντὴς 'ποθνήσκει·
κ' ἡ μάννα, ἡ καλὴ μαννά, τῆς Ἀρετῆς ἡ μάννα,
'ς οὖλα τὰ μνήματ' ἔκλαιε, 'ς οὖλα παρηγοριούνταν,
καὶ 'πήγαινε 'ς τοῦ Κωσταντή, παρηγοριὰ δὲν εἶχε.
—«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ποῦ ἔδωσες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»
Καὶ ὁ Κωσταντὴς 'σὰν τἄκουσε βαριὰ τοῦ κακοφάγκε,
μιὰ τἄκουσε, δυὸ τἄκουσε, 'ς τὸ τρίτο δὲν 'πομένει·
κάνει τὸ κιβούρι τ' ἄλογο, καί σέλλα του τὸ μνῆμα,
καὶ πῆρε τὸ δρομὶ δρομί, 'ς τὴν Ἀρετὴ 'πηγαίνει.
— «Ἄιντε Ἀρετή, κερὰ Ἀρετή, κ' ἡ μάννα σὲ φωνάζει.
— Γιὰ 'διὲς τῆς σκύλας τὸν υγιό, ποῦ 'ξέρει τὄνομά μου.
— Ἐγὼ δὲν εἶμαι σκύλας γιός, μόν' εἶμαι ὁ Κωσταντῖνος.
— Ἂ μὲ φωνάζῃς γιὰ καλό, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
κι' ἂν μὲ φωνάζῃς γιὰ κακό, νὰ βάλω τὰ λερά μου.
— Ἂ θέλῃς μὲ τὰ μαῦρά σου, ἂ θὲς μὲ τὰ χρυσά σου.»
'Σ τὸ δρόμον ὅπου 'πάγαιναν, 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνουν,
καὶ τὰ πουλάκια κελαιδοῦν, καὶ κελαιδοῦν καὶ λένε·
— «Πῶς περπατεῖ ὁ ζουντανὸς μὲ τὸν ἀποθαμένο!
— Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κὺρ Κωνσταντή, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Πουλιά 'νε κι' ἂς τὸ κελαιδοῦν, πουλιά 'νε κι' ἂς τὸ λένε.»
. . . .

Ζ'.

(Μάδυτος)

Μιὰ μάννα ἦταν ἡ καλή, μιὰ μάννα καλομάννα,
ποῦ εἶχενα τ'ς ἐννιά τσοῖ γιοῖ, τὴν Ἀρετὴ τὴν κόρη.

'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουνε, 'ς τὴ φέξι τὴ χτενίζει,
'ς τἄστρο καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸ κάθεται καὶ τὴν πλέκει.
Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρωνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ μακριὰ τὰ ξένα.
Γοἰ ὀχτὼ τ'ς οἱ γἰοὶ δὲ θέλανε, κἰ' ὁ Κωσταντὴς γυρεύει.
— «Μάννα μ', κἰ' ἄς τηνε δώσωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
— 'Σὰ γένη θλῖψι καὶ χαρὰ ποἰὸς 'πάγει νὰ τὴν φέρῃ;
— 'Σὰ γένῃ θλῖψι καὶ χαρὰ 'γὼ 'πάγω καὶ τὴ φέρνω.
— 'Σὰ γένῃ θλῖψι μοναχὴ ποἰὸς 'πάγει νά την φέρῃ;
— 'Σὰ γένῃ θλῖψι μοναχὴ 'γὼ πάγω καὶ τὴ φέρνω.»
Ἦρθε ὁ χρόνος δύστυχος κἰ' ὁ μῆνας ἄνω κάτω·
'πεθάνανε γοἰ ὀχτὼ τ'ς οἱ γἰοί, κἰ' ὁ Κωσταντὴς ἀτός του·
κ' ἡ μάννα του 'μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλἰὰ 'ς τὰ χέρἰα.
Τ'ς ὀχτώ τση γἰοῖ τοὺς ἔκλαιε, τὸν Κωσταντὴ βλαστήμα.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωνσταντῆ, ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου,
ποῦ μ' ἔκαμες καὶ ἔδωσα τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.»
Κἰ' ὁ Κωσταντὴς τὸ ἔννοἰωσε 'πό μέσ' ἀπὸ τὸ μνῆμα·
κάνει τὴν πέτρα ἄλογο τὴ σέλλα σαλιβάρι,
καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλἰὰ τὰ κάνει μαξιλλάρι.
— «Χριστέ μου, νὰ τὴν εὕρισκα 'ς τὸ χορὸ νὰ χορεύῃ!»
Δῶκε ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγἰά, εἰς τὸ χορὸ χορεύει.
— «Ἔλα ἐδῶ, μωρ' Ἀρετή, ἔλα νὰ πορπατοῦμε.
— Γἰὰ 'δέτε τὸ μαργέλο γἰό, ποῦ 'ξέρει τ' ὄνομά μου!
— Δὲν εἶμαι 'γὼ μαργέλος γἰός ποῦ ξέρω τὄνομά σου,
μόν' εἶμαι 'γὼ ὁ Κωσταντής, τὸ πρῶτό σου τἀδέρφι,
— 'Σὰν εἶσαι σὺ ὁ Κωνσταντής, τὸ πρῶτο μου τἀδέρφι,
ποῦ 'ν' τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλἰά, κ' ἡ μαύρη σου γενάδα;
— 'Σ τὴν ἀρρωστἰά μ' ἐπέσανε τώρα σαράντα 'μέραις.
Ἄἰντε Ἀρετή μ', νὰ 'πηαίνουμε, ἄἰντε νὰ περπατοῦμε.
— Ἂν ἦναι θλῖψι ἢ χαρά, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
ἂν ἦναι θλῖψι μοναχὴ νὰ βάλω μαῦρα νά 'ρθω.
— Ἄἰντε Ἀρετή, νὰ 'πηαίνουμε, κἰ' ἄς εἶσαι καθὼς εἶσαι.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ 'πηγαίνουνε κἰ' ὅπου περιπατοῦνε,
ἀκοῦν τἀηδόνἰα καὶ λαλοῦν καὶ τὰ πουλἰὰ καὶ λένε·
— «Δὲν εἴδαμε τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ λἰῶνται;

—Ἀκοῦς, ἀκοῦς, βρὲ Κωσταντή, καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε ;
Δὲν εἴδαμε τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ λειῶνται.
—Ἄιντε Ἀρετή μ', νὰ 'πηαίνουμε, ἄιντε νὰ περπατοῦμε !
Πουλάκια 'ναι κι' ἂς κελαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι' ἂς λένε !
Ἄιντε Ἀρετή, 'ς τὴ μάννα σου, τὴν πολυαγαπημένη,
νὰ 'πάω κ' ἐγὼ 'ς τὸ μνῆμά μου, τὸ καταραχνιασμένο. »
Κτυπᾷ τὴν πόρτα ἡ Ἀρετή, κ' ἡ μάννα της κατ'βαίνει,
σφιχτὰ ἀγκαλιάζει τὴν Ἀρ'τὴ καὶ πέφτει ἀποθαμένη.

Η'.

Τραπεζοῦς.

(Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Ἐν Κ/πόλει, 1870 σ. 283-284 ἀρ. 15.)

Βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
ποὶ 'χ'σεν τσοὶ ὀκτὼ τσοὶ υἱοὺς καὶ τὴν Ἐρὴν τὴν κόρην.
Τὴν κὺρ Ἐρὴν προξέναναν βαρειὰ μακρὰ 'ς σὰ ξένα,
'ς σὰ ξένα 'ς σἀνεγνώριμα 'ς σὸ μ'γάλ' τὴ Ῥωμανίαν·
καὶ οἱ ἑφτὰ 'κ ἐθέλεσαν καὶ ὁ Κωνσταντῖνον θέλει.
—«Ἄγωμ', ἀδέλφη μ', ἄγωμεν 'ς σὴν καλλορριζικίαν. »
Ἐρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται· — «Ἐγὼ μακρὰ 'κὶ 'πάγω.
Ναί, ψύ' μ', ἔμμορφέ μ' Κωσταντή, ἄ'σκεμα συντυχαίνεις·
ἂν ποίγν τἀδέλφα μου χαρὰν ἐμὲν τσὶ στηχαριάζ' με ;
καὶ ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐμὲν ποῖος καλεῖ με ; »
Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν 'ς 'σ ἅια καὶ 'ς σὰ 'βαγγέλια.
—«Ἂν κάμ' τἀδέλφια μουν χαρά, ἐγὼ σεν στηχαριάζω,
ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μουν, ἐγὼ ἐσὲν λαλῶ σε. »
Ἔρθεν ὁ χρόνος δίσεχτον, τὰ μῆνας ὠργισμένα·
ὀλ'ἔνταμαν ἐπέθαναν, ὀλ' ἔνταμαν ἐθάφαν.
Κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἑπτά, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον,
π' ἐπαῖρεν ὅρκον καὶ ὅμοσμαν καὶ 'πῆγεν ὠμνυσμένος.
Ὁ Κωσταντῖνος ὁ καλὸν ἀφκᾶ γῆς 'κ ἐνεπέμεν·

αὐτὸν ἡ γῆ 'κ ἐδέχτηκεν, [οὐδὲ καὶ τὰ θερία.]
'Α Γιώρ'ς δεῖ ἄττον ἄλογον, καὶ ἡ Παναγία σέλλαν,
ὁ ποιητὴς δεῖ' ἀ πνοήν, καὶ ἀτὸς λαγκεύ' καὶ σ'κοῦται.
'Επῆγεν καὶ 'πεκούμπηξε 'ς σὴ κὺρ 'Ερὴν 'ς τὴν πόρταν.
Καὶ ἀτ' ἔλουζεν τὸ νήπιον, καὶ 'ς σὴν κλίνην ἐβάλνεν.
— «Καλό, καλό 'ς τὸν ἀδελφό μ', καλῶς καὶ ἀπ'ὅθεν ἔρθες;
ἂν ἔν καὶ ἔρθες ἰὰ χαράν, χρυσὰ ἂς ἀνελλάζω,
καὶ ἂν ἔν κ' ἔρθες ἰὰ πίκρεμαν, ἂς ἔμπαινω 'σὲ μαῦρα.
— Εἰὰ ἄφ'ς, εἰὰ ἄφ'ς, κάλε ἄδελφη μ',σείτ'στέκεις ἄγ'τ'ἂς'πᾶμε!
— Καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἄδελφε μ', καὶ κούφαναν τ'ἐμμάτα σ';
— Τῶμματά μ' ἐκούφαναν ἀπὲ τὴν ἀγρυπνίαν.
— Καὶ ντ'ἔπαθες, ναὶ ἄδελφε μ', καὶ ζάγκωσαν τὰ 'δόντια σ';
— Τὰ 'δόντια μου ἐζάγκωσαν ἀς τὴν ἀνοφαγίαν.
— Καὶ ντ' ἔπαθες ξαν', ἄδελφε μ', καὶ νέλλαξεν τὸ χρῶμά σ';
— 'Ατὸ 'δὲν 'κ ἔν' ἐλέρωσα ἀς σὴν ἀναπλυ'σάδαν.
— Ἂς τρώγουμεν, καὶ ἂς πίνουμε, ἂς κεῖμες καὶ κοιμοῦμες,
ἂς πλύσκουμες, καὶ ἀθθίσκουμες καὶ ἀέτς σ'κοῦμες καὶ 'πᾶμες.
— Εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς, καλὲ 'ἀδελφή μ',σείτ εἶμες,ἄειτε ἂς'πᾶμε»...
— «'Απ'ἔμπρου 'πάει τὸ κόρα'σον, καὶ ἀποὺν'πίσ'τὸ βλεμύριν.
— 'Ακοῦς, ἀκοῦς, ναὶ ἄδελφέ μ', ντὸ λέγ'νε τὰ πουλόπια;
'Απ'ἔμπρου 'πάει τὸ κόρα'σον, καὶ ἀποὺν 'πίσ' τὸ βλεμύριν.
— Εἰὰ ἄρες, σοῦς, καλ'ἀδελφή μ', ἀτ' ἶνταν θέλ'νε λέγ'νε.
Εἶνε μικρὰ καὶ παλαλά· πορπάτ' καὶ ἄειτ' ἂς 'πᾶμε.»
'Επῆγαν καὶ 'νταμώθανε 'ς σοῦ 'Α Γιωργῆ τὴν πόρταν.
Δεῖ τὸν 'Α Γιώρη τἄλογον, τὴν Παναϊὰν τὴν σέλλαν,
καὶ τὸν ποιητὴν τὸ πνοή, καὶ 'κεῖνος ἐξηπνοῖσεν.

Θ'.

Fauriel, Chants populaires P. 1825 II σ. 406 κε. [γερμ. μεταφρ. μετὰ τοῦ κειμένου Fauriel-Müller, Lpz. 1825 τ. II σ. 64 κε. — Ellissen, Versuch einer Polyglotte der Europäischen Poesie. 1846 σ. 367 κε. — E. F. v. Schmidt-Phiseldeck, Auswahl neugriechischen Volkspoesien. 1827 σ. 20-25. 'Αγγλικὴ μετάφρ. ὑπὸ Ch. Brinslay Sheridan: Fauriel, The songs of Greece 1826 σ. 207-210. — 'Ιταλικὴ μετάφρ. Tommaseo Canti popolari. Ven. 1842

τ. III σ. 382 κε. — Γαλλικὴ ἐλευθέρα ἔμμετρος μετάφρ. Belloc, Bonapart et les Grecs. P. 1826 σ. 147-150] — Ζαμπελίου, Ἄσματα δημοτικά. Κερκ. 1852 σ. 713. [Passow, Carm. popul. Lips. 1860 ἀρ. 517. — Εὐτέρπη τ. Ζ′ σ. 380. — Χρυσαλλίς, 1863 τ. Α′ σ. 276. — A. Vlachos, Neugr. Chrestomathie. Lpz. 1870 σ. 96-97. — Μετ' ἐμμέτρου γερμ. μεταφράσεως Th. Kind, Anthologie neugriechischer Volkslieder. Lpz. 1861. σ. 96 κε. — Ἔμμετρος ἀρχαία ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου, Φιλολογικὰ πάρεργα. 1865. καὶ ἐν Λελέκου Δημοτικῇ ἀνθολογίᾳ σ. 203 κε.].

Μάννα, μὲ τοὺς ἐννιά σου γυιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν, κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε.
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, 'ς τὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸ τ'ς ἔφκιανες τὰ σγουρά της·
ὁποῦ σοῦ φέρναν προξενιὰ ἀπὸ τὴ Βαβυλώνη,
νὰ τὴν 'παντρέψῃς μακρυά, πολὺ μακρυὰ 'ς τὰ ξένα.
Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξένα 'κεῖ ποῦ περπατῶ, 'ς τὰ ξένα ποῦ 'παγαίνω,
νἄχω κ' ἐγὼ παρηγοριά, νἄχω κ' ἐγὼ κονάκι.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, κι' ἄσχημ' ἀπηλογήθης.
Κι' ἂ μῶρτη, γιέ μου, θάνατος, κι' ἂ μῶρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρῃ;»
Τὸ Θιὸ τῆς ἔβαλ' ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ θάνατος, ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ ἀρρώστια,
κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πάῃ νά τηνε φέρῃ.
Καὶ 'σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ὠργισμένος,
κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, κ' οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ 'πεθάναν,
'βρέθηκε ἡ μάννα μοναχή, 'σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο.
'Σ τὰ ὀχτὼ μνήματα δέρνεται, 'ς τὰ ὀχτὼ μοιριολογάει.
'ς τοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ταῖς πλάκαις ἀνασκώνει.
— «Σήκου, Κωσταντινάκη μου, τὴν Ἀρετή μου θέλω.

Στιχ. 4. 'ς τἄφεγγα. Ζαμπ. Pass. K. ἤλουγες. F· 5. Τὴν ἐσφικτοκορδέλλιαζες ἔσω 'ς τὸ φεγγαράκι. 6. στεῖλα F. 7. τὰ μακρυὰ P. 11. 'ς τὴν στράτα ποῦ διαβαίνω. F. 12. φρένιμος. F. 15. τῆς βάζει. F. 19. κ' ἔρχεται χρόνος δύσεφτος, καὶ οἱ ἐννεὰ πλένε. F. 23. ἀνέσπα τὰ μαλλιά της. F.

Τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρὰ νὰ 'πᾷς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς.»
Τἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
Κάνει τὸ σύγνεφ' ἄλογο, καὶ τἄστρο σαλιβάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ 'πάει νὰ τήνε φέρῃ.
Παίρνει τὰ ὄρη 'πίσω του καὶ τὰ βουνὰ 'μπροστά του,
'βρίσκει την κ'ἐχτενίζουνταν ὄξου 'ς τὸ φεγγαράκι.
'Απὸ μακρυὰ τὴν χαιρετᾷ, κι' ἀπὸ μακρυὰ τῆς λέγει·
— «Περβάτησ', 'Αρετοῦλά μου, κυράνα μας σὲ θέλει.
— 'Αλοίμον', ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτῃ ἡ ὥρα!
ἀνίσως κ' εἶναι γιὰ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
κι' ἂν ἦναι πίκρα, 'πές μού το, νἄρτω κατὰ πῶς εἶμαι.
— Περβάτησ', 'Αρετοῦλά μου, κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε, 'ς τὴ στράτα ποῦ 'παγαίναν,
ἀκοῦν πουλιὰ καὶ κελαδοῦν, ἀκοῦν πουλιὰ καὶ λένε.
— «Ποιὸς εἶδε κόρην ὄμμορφη νὰ σέρνει ὁ 'πεθαμένος!
—"Ακουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Ποιὸς εἶδε κόρην ὄμμορφη νὰ σέρνει ὁ 'πεθαμμένος!
— Λωλὰ πουλιὰ κι' ἂς κηλαδοῦν, λωλὰ πουλιὰ κι'ἂς λένε.»
Καὶ παρεκεῖ ποῦ'πάγαιναν, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
— «Τί βλέπομε τὰ θλιβερά, τὰ παραπονεμένα,
νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
—"Ακουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Πουλάκια εἶναι κι'ἂς κηλαδοῦν, πουλάκια εἶναι κι'ἂς λένε.
Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις!
— 'Εχτὲς βραδὺς ἐπηγαμε πέρα 'ς τὸν ἄη Γιάννη,
κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι.»
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ 'πήγανε, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
— «Ὦ Θὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,

Στ.27. Καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα πάγει νὰ τῆς τὴν φέρει. F. 33. Γιά! ἔλα, 'Αρετοῦλά μας. F. 35. "Αν ἡ χαρὰ 'ς τὸ σπίτι μας. F. 36. Κ' ἂν πίκρα, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθ' ὡς καθὼς εἶμαι. F. 37. Μηδὲ πίκρα, μηδὲ χαρά, ἔλα. F. 40. Γιά! 'δὲς κοπέλλαν εὔμορφην νὰ σύρν'ἀπαιθαμμένον! F. 41. "Ακουε — καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε; F. 49. Πουλάκια 'ναι κ'ἂς — πουλάκια 'ναι κ'ἂς λ. F. 51. ἔξω 'ς τὸν F. 52. μὲ τὸ πολὺ λ. F.

τέτοια πανώρηα λιγερὴ νὰ σέρνῃ 'πεθαμένος! »
Τἄκουσε πάλε ἡ 'Αρετὴ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.
— «Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Πές που, ποῦ εἶν' τὰ μαλλάκια σου, τὸ πηγορὸ μουστάκι;
— Μεγάλη ἀρρώστια μ' εὕρηκε, μ' ἔρρηξε τοῦ θανάτου,
μοῦ πέσαν τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι.»
Βρίσκουν τὸ σπίτι κλειδωτό, κλειδομανταλωμένο,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα ποῦ ἦταν ἀραχνιασμένα.
— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, καὶ νὰ τὴν 'Αρετή σου!
— Ἂν εἶσαι Χάρος, διάβαινε, κι' ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
ἡ δόλια ἡ 'Αρετοῦλά μου λείπει μακρυὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἐγὼ εἰμ' ὁ Κωσταντής σου.
Τὸ Θεὸ σοῦ βάλα ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πάω νὰ σοῦ τὴ φέρω.»
Κι' ὥστε νὰ 'βγῇ 'ς τὴν πόρτα της, ἐβγῆκεν ἡ ψυχή της.

Στ. 60 Ποῦ. Z. 64. ἴερος — x' ἂν ἦσαι ἴερος διάβα. F. 65. Καϋμένη. F. 67. 'Εγγυτή σοὔβαλα τὸ Θιό. Z. 69. νἀνοίξῃ τὴν πόρτα της ἐξέβγεν ἡ ψυχή της. 'Εκ τῆς παρὰ Fauriel παραλλαγῆς ἐλλείπουσιν οἱ στίχοι 2. 3. 7. 8. 10. 13. 16. 18. 20-22. 28-30. 12-48. 53-62.

Ι'.

Α. Μανούσου, Τραγούδια ἐθνικά. Κέρκυρα, 1850. Β' σ. 73-76. [Γαλλικὴ μετάφρασις ἐν Sathas-Legrand, Les exploits de Digenis Akritas σ. 4 κέ. — Psichari σ. 7-9]) (1).

Μάννα, μὲ τοὺς ἐννιά σου γιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη!
Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶδε·
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, 'ς τὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν ἀειμερινὸ τ'ς ἔκανες τὰ σγουρά της.
Ποῦ προξενιὰ σοῦ φέρνανε, γιὰ νά τηνε 'παντρέψῃς,
νὰ δώσῃς τὸ παιδάκι σου πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

(1) Τὰ ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ χάσματα συνεπλήρωσε προδήλως ὁ ἐκδότης ἐκ τῆς παρὰ Φωριέλῳ Θ' καὶ τῆς παρὰ Τωμασαίῳ ΙΓ' παραλλαγῆς.

— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε, τὴν Εὐδοκἰὰ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξέν' αὐτοῦ, ποῦ περβατῶ, 'ς τὰ ξέν' αὐτοῦ, ποῦ 'πάω,
ναὕρω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνω.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, κἰ' ἄσχημ' ἀπηλογήθης.
Ἀ μῶρθη, γἰέ μου, θάνατος, ἂ μῶρθη, γἰέ μου, ἀρρώστἰα,
κἰ' ἂν τύχῃ πίκρα, γὴ χαρά, ποἰὸς θὰ μοῦ τήνε φέρῃ;»
Τὸ Θἰὸ τῆς βάζει ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἀγἰοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πᾷ νὰ τῆς την φέρῃ.
— «Ἐγὼ σ' τὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Εὐδοκἰὰ νὰ βλέπῃς
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα δύο.»
Κἰ' ἀφόντις τὴν 'παντρέψανε τὴν Εὐδοκἰὰ 'ς τὰ ξένα,
ἔρχεται χρόνος δίσεφτος, καὶ μῆνας ὠργισμένος,
κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, τὸ δόλἰο τὸ κουκούδι,
κ' ἐξάλειψε τ'ς ὀχτὼ ἀδελφούς, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
Ἡ Εὐδοκἰὰ τ'ς ἀπόμεινε πολὺ μακρἰὰ 'ς τὰ ξένα.
Εὑρέθῃ ἡ μάννα μοναχή, 'σὰν καλαμἰὰ 'ς τὸν κάμπο
'σὰν ἐκκλησἰὰ ἀλειτούργητη, 'σὰ χώρα κουρσεμένη.
Κἰ' ἀπὸ τὴ θλῖψι τὴν πολλὴ ἔπεσε τοῦ θανάτου,
τὴν Εὐδοκἰὰ 'πεθύμησε νὰ ἰδῇ 'ς τὴν ἀρρωστιά της.
'Σ οὖλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, καὶ 'ς ὅλα ἐμοιρολόγα,
'ς τοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ἀνέσπα τὰ μαλλἰά της.
— «Γἰὰ σήκου, Κωσταντάκη μου, τὴν Εὐδοκἰά μου θέλω·
τὸ Θἰὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγἰοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πᾷς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα δύο.»
Τἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
Ἡ πλάκα ἐγίνηκε ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
τὠραἰοξανθά του τὰ μαλλἰὰ γινῆκαν σαλιβάρι,
κἰ' ὁ σκούληκας ἀπὸ τὴν γῆ ἐγίνῃ ὁ Κωσταντῖνος.
Φτερνἰὰ δίνει τοῦ μαύρου του, 'ς τὴν Εὐδοκἰὰ προφτάνει.
Ἐπῆγε καὶ τὴν εὕρηκε 'ς ἐννἰὰ χοροὺς πἰασμένη
ἐννἰὰ χοροὶ χορεύανε, κἰ' ἀπὸ τ'ς ἐννἰὰ κρατἰότουν.
Κἰ' ἀπὸ μακρἰὰ τσῆ σαλαγᾷ, κἰ' ἀπὸ σιμὰ τσῆ λέει.
— «Προβάτησ', Εὐδοκοῦλά μου, 'ς τὴ μάννα μας νὰ 'πᾶμε.
— Ἀλλοίμονο, ἀδελφάκι μου, καὶ τί εἶνε τούτῃ ἡ ὥρα;

ἀν ἦ χαρὰ 'ς τὸ σπίτι μας, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
κἰ' ἂν πίκρα εἶναι, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθω, ὡς μ'ηὗρε ἡ ὥρα.
—Ἔλα, Εὐδοκἰά, 'ς τὸ σπίτι μας, ἔλα, ὅπως σ'ηὗρε ἡ ὥρα.»
'Σ τὴ στράταν, ὅπου διἀβαιναν, 'ς τὸ δρόμο, ὅπου 'παγαίναν,
ἕνα πουλάκι ἀρχίνησε κελαιδιστὰ νὰ λέγῃ·
— «Ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους!
—Ἄκουσες, Κωσταντῖνέ μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
Πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Λωλὸ πουλί, κἰ' ἂς κηλαδᾷ, λωλὸ πουλὶ κἰ' ἂς λέῃ,
λωλὸ πουλί, κἰ' ἂς χαίρεται μὲ τὸν κελαιδισμό του!»
Πιλἰὸ παράξω ἐπήγανε, κἰ' ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει.
— «Τί βλέπω τὸ βαριόμοιρο, τὸ παραπονεμένο!
νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
—Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
— Πουλάκια εἶναι, κἰ'ἂς κελαδοῦν, πουλάκια εἶνε κἰ'ἂς λένε·
— Φοβοῦμαί σε, ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις.
—Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε, πέρα 'ς τὸν Ἅη Γιάννη,
κ'ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ τὸ πολὺ λιβάνι.»
Καὶ παρεμπρὸς ἐπήγανε, κἰ' ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει·
— «Ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
τέτοια πανώρηα κορασιὰ νὰ σύρνῃ ἀπεθαμένο!»
Τἄκουσε πάλι ἡ Εὐδοκιὰ κ' ἐρράισε ἡ καρδιά της.
— «Ἄκουσες Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
Ποῦ εἶν' τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι;
— Μεγάλη ἀρρώστια μ' εὕρηκε, καὶ μ' ἔρρηξε θανάτου,
ἐφύγαν τὰ ξανθιὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι.
Σύρε, Εὐδοκιά μου, σπίτι σου, τώρα σύρε ἀδερφή μου,
τί ἐγὼ θὰ 'πάω νὰ κοιμηθῶ, γιατί εἶμαι ἀγρυπνισμένος,
κἰ' ἀπὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀγανακτισμένος.
—Ἔλα νὰ 'πᾶμε, Κωσταντή, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
—Ἐγὼ μυρίζω λιβανιαῖς καὶ δὲν 'μπορῶ νὰ ἔρθω.»
Ἐκίνησε κ' ἐπήγαινε μονάχη της 'ς τὸ σπίτι·
Βρίσκει τὸ σπίτι κλειδωτό, καὶ τὰ κλειδιὰ σπασμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα κλειδομανταλιασμένα.

Σκύφτει φιλεῖ τὴν κλειδωνιά, καὶ δάκρυα τὴ γεμίζει,
καὶ πέρνει πέτρα ἀπὸ τὴν γῆ, 'ς τὰ κεραμίδια ῥήχνει.
'Σὰν τἄκουσεν ἡ μάννα της, βογγᾷ κι' ἀναστενάζει·
— «Ἔβγα, χτικιὸ ἀπ' τὴν πόρτα μου, χτικιὸ ἀπ' τὴ γειτονιά μου,
τὶ μένα μοῦ ζεμάτισες τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.
Ἐξάλειψές μου τοὺς υἱγιούς, καὶ μ' ἐρμίασες τὸ σπίτι,
μόν' ἡ Εὐδοκιά μ.' ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Ἀνάθεμα τὸν Κωσταντή, καὶ μυριοανάθεμά το,
ὁποῦ μοῦ τὴν ἐπάντρεψε τὴν Εὐδοκιὰ 'ς τὰ ξένα.
— «Ἄνοιξε, μάννα μου ἄνοιξε, κ' ἐγώ εἶμαι ἡ Εὐδοκιά σου.
— Ἂν ἦσαι χάρος (1) διάβαινε, κι' ἂν ἦσαι χάρος διάβα,
καυμένη ἡ Εὐδοκοῦλά μου λείπει μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μου ἄνοιξε, νὰ ἰδῇς τὴν Εὐδοκιά σου...
Καλῶς σ' εὑρῆκα, μάννα μου! — Καλό 'ς τὴν Εὐδοκιά μου!
Καὶ ποιὸν ἦρθες ἐδῶ νὰ ἰδῇς; νὰ ἰδῇς τὰ ἐννιά σου ἀδέρφια;
Τὰ ὀχτώ σου ἀδέρφια ἀπέθαναν, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
— Τώρα, μάννα μὲ ἤφερεν ὁ Κωσταντὴς 'ς τὸ σπίτι.»
Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐπέσανε κ' οἱ δυὸ μαζὶ 'ς τὴν γῆν ἀπεθαμέναις.
Κ' ἐπῆγαν καὶ ταῖς ἔθαψαν 'ς τἀραχνιασμένο χῶμα.

ΙΑ'.

Κρήτη.

(Jeannaraki, Ἄσματα Κρητικὰ σ. 229-231 ἀρ. 293.)

Μιὰ μάννα εἶχ' ἐννιὰ τσοῖ γιοὺς καὶ μιὰ τὴ θυγατέρα,
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουγε, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
'ς τὸ φεγγαράκι τἀργυρὸ τήνε σουραδοπλέκει.
Κ' ἡ γειτονειὰ δὲν τό 'ξευρε πῶς εἶχε θυγατέρα
καὶ προξενειὰ τσῆ μπέψανε ἀποὺ τὸ Σαλονίκι.
Οἱ ὀχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει·

(1) Παρὰ Μανούσῳ γέρος.

— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
νἄχω κ' ἐγὼ παρηγορϳὰ 'ς τὰ ξένα νὰ γυρίζω.
— Κϳ' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεκτος ποϳὸς 'πᾶ νὰ τήνε φέρῃ;
— Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κϳ' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεχτος ἐγὼ 'πᾶ νὰ τὴ φέρω.
— Δὲν τήνε δούδω, Κωσταντή, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κϳ' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεχτος ποϳὸς 'πᾶ νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;
— Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα
κι' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεκτος ἐγὼ 'πᾶ νὰ τὴ φέρω.» —
Καὶ δούδει την ἡ μάνναν τση τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
Τυχαίνεϳ ὁ χρόνος βίσεχτος οἱ ἐννϳ' ἀδερφοὶ 'ποθαίνουν.
Κ' εἰς τῶν ὀχτὼ τὰ μνήματα βιόλαις καὶ ματζιοράναις
κ' εἰς τοῦ καϳμένου Κωσταντὴ στράταις καὶ μονοπάθια.
Κ' ἐπέρασε κ' ἡ μάνναν του κϳ' ἀναθεμάτισέν τον·
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου,
ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.»
Καὶ πάλι ξαναπέρασε κϳ' ἀναθεμάτισέν τον·
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου,
ἀποῦ μοῦ την ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.»
Τὸ τόσο μυρϳανάθεμα ὁ Κωσταντὴς βαρέθη.
Κάνει τὸ μνῆμάν τ' ἄλογο καὶ τὸ λαζάρι σέλλα
καὶ τὰ κιβουροχάλικα σκάλαις καὶ χαλινάρια.
Παίζει τοῦ μαύρουν του βιτσιὰ 'ς τὸ Σαλονίκι φτάνει·
'βρίσκει τὴν κόρη 'ς τὸ χορὸ μὲ τρεῖς παπαδοπούλαις.
— «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντὴ ποῦ φέρνει τὸ μαντᾶτο·
Ἂν εἶνε θλῖψι νὰ θλιφτῶ κϳ' ἂν εἶν' χαρὰ ν' ἀλλάξω,
κϳ' ἂν εἶνε γϳὰ τὸ γάμο σου ὁλόχρουσα νὰ βάλω.
— Δὲν εἶνε θλῖψι νὰ θλιφτῇς, μηδὲ χαρὰ ν' ἀλλάξῃς,
Μηδὲ καὶ γϳὰ τὸ γάμο μου ὁλόχρουσα νὰ βάλῃς·
Ἡ μάννα σου σ' ἐζήτηξε καὶ θέλει σε νὰ 'πάῃς. » —
Ἀποὺ τὴ χέρα τὴν ἁρπᾷ 'ς τὸ μαῦρο τὴν καθίζει,
παίζει βιτσιὰ τ' ἀλόγουν του, 'σὰν τὸν ἀέρα 'πάει.
Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε κοντὰ 'ς τὸν ἅϊ Γϳώργη
γροικᾷ ἡ κόρη μϳὰ μιλϳὰ παράξενη καὶ λέει·
— «Γϳὰ ἰδὲ κοράσϳον ὄμμορφον τὸ σέρνεϳ ὁ ἀποθαμένος!»

— «Γροικᾷς το, Κωσταντῖνο μου, τ' ἀηδόνι ἴντα λέει;
— Γροικῶ το, 'Αρετοῦσά μου, καὶ τὸ γνώρίζω κιόλας·»
Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε 'ς τὰ μνήματ' ἀποπάνω·
— «Κατὲς τώρ', 'Αρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πάῃς;
γιατὶ χρωστῶ τ' 'Αγιοῦ κερί, τοῦ μάκρους μου λαμπάδα.
— Κατέχω, Κωσταντῖνό μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πάω.
Μὰ γιάντα, ἀδερφάκι μου, μ' ἀφίνεις εἰς τὸ δρόμο;» —
Ἡ κόρη δὲν ἐπρόφταξε νὰ 'πῇ 'ναν ἄλλο λόγο,
κι' ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε 'ς τὴ μέση τῶ μνημάτω.
Παίρνει την παραπόνεσι 'ς τὸ σπίτιν τση καὶ 'πάει,
'βρίσκει τσοῖ πόρταις σφαλιχταῖς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτὰ περατωμένα.
Φωνιάζει τσῆ μαννούλας τση ὀγιὰ νὰ τῆς ἀνοίξῃ.
— «Ἂν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι' ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
ὄξω τὴν 'Αρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ γι 'Αρετοῦσά σού 'μαι.
— Ἂν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι' ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
ὄξω τὴν 'Αρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ γι 'Αρετοῦσά σου 'μαι.
— Ἂν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι' ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
ὄξω τὴν 'Αρετοῦσά μου κ' εἶνε μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ 'γὼ 'μ' ἡ γι 'Αρετοῦσα.
— Δεῖξε τὸν ἀρραβῶνά σου ἀποὺ τὴ κλειδωνιάστρα,
κι' ἂν εἶσ' ἡ γι 'Αρετοῦσά μου ἐγὼ θὰ σὲ γνωρίσω.» —
Δείχνει τὸν ἀρραβῶνάν τση ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα
κ' ἡ μάνναν τ'ς ὥστε νὰ τὸ ἰδῇ ἄνοιξ' εὐτὺς τὴν πόρτα,
κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε κ' εὐτὺς ἐξεψυχήσαν.

Οἱ στίχοι 31 - 36 ἐπαναλαμβάνονται ὑπό τινων τρίς. Τὸ ᾆσμα ψάλλεται ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς γάμους.

ΙΒ'.

Κρήτη.

([Ἐλπίδος Μελαίνης] Κρητικὴ μέλισσα. Ἐν Ἀθ. 1873 σ. 20-22.)

Μιὰ μάννα μὲ τ'ς ἐννιά της γιούς, μὲ μιά της θυγατέρα,
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
καὶ 'ς τἀποξημερώματα τήνε σειραδοπλέκει.
Καὶ προξενιὸν τῆς μπέψανε ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη,
οἱ ὀχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κι' ἂν τύχῃ θλῖψι, γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴ φέρω.»
Ἔρχεται χρόνος βίσεχτος κ' οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ 'ποθαίνουν.
Κ' ἡ μάννα συχνοπήγαινε 'ς τῶν γιῶν της τὰ μνημούρια,
κ' εἰς τῶν ὀχτὼ τὰ μνήματα φύτευσε κυπαρίσσια,
κ' εἰς τοῦ καιμένου Κωσταντῆ στράταις καὶ μονοπάθια,
γιατί αὐτὸς ἐξώρισε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
Κι' ὁ Κωσταντῆς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν Ἅδη μέσα.
— «Σιώπασε, μάννα, σιώπασε! μὰ 'γὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω.»
Κάνει τὸν Ἅδην ἄλογο, τὴν πλάκα κάνει σέλλα,
τὰ 'πανωπλάκια τῶν πλακῶν σκάλαις καὶ χαλινάρια,
παίζει βιτσιὰν τοῦ μαύρου του 'ς τὴ Σαλονίκη φτάνει,
κ' εὑρίσκει την καὶ χόρευε 'ς τὸν κάμπο ξεζωνάτην.
— Καλό 'ς τονε τὸν Κωσταντή, ἂν ἦν χαρὰ μεγάλη,
κι' ἂν ἦνε γιὰ τὸ γάμο του ὁλόχρυσα νὰ βάλῃ.
— Δὲν εἶναι θλῖψι νὰ θλιφτῇς, μηδὲ χαρὰ νἀλλάξῃς,
μηδὲ καὶ γιὰ τὸν γάμο μου ὁλόχρυσα νὰ βάλῃς.»
Κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἁρπᾷ 'ς τὸ μαῦρο τὴν καθίζει.
— «Προπάτει δά, Ἀρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πᾶμε.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ 'πηγαίνασι πουλάκια κελαδοῦσαν.
— «Γιὰ 'δὲ κοράσιον ὄμμορφον τὸ σύρνει ἀποθαμένος.»
— «Γρικᾷς το, Κωσταντῖνε μου, καὶ τὰ πουλιὰ ἴντα λέσι;
— Προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, πουλάκια 'ναι κι' ἂς λέσι·
προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πᾶμεν,
καὶ μή των ἀφρουκάζεσαι, μὰ ψέμματα τὸ λέσι.»

('Εφθάσανε 'ς τὸν "Αγιον Γιάννη.)

— « Κατέχεις δά, 'Αρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πάγης;
— Ἀ δὲν ἀλλάξαν οἱ αὐλαις, κ' οἱ στράταις δὲ 'ρημάξαν.
— Χρωστῶ δὰ τ' ἅγιου κερί, χρωστῶ του καὶ λιβάνι,
χρωστῶ καὶ τὴν ψυχοῦλά μου γιὰ νὰ τοῦ τηνε 'πάγω.
Προπάτει, 'Αρετοῦσά μου, μὰ ὁλοίδιαις εἶναι. »

('Η 'Αρετοῦσα κρούει τὴν θύραν τῆς μάννας της.)

— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἡ 'Αρετοῦσά σού 'ναι,
— Ἐμένα ἡ 'Αρετοῦσά μου 'ς τὰ ξένα 'ν' 'παντρεμμένη.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε! μὰ ἡ 'Αρετοῦσά σου 'ναι.
Δὲ μοῦ πιστεύεις, μαννα μου; ἡ 'Αρετοῦσά σου 'μαι.
— Βγάλε τὴν ἀρραβῶνά σου ἀπὸ τὴν κλειδαρίτσα,
δεῖξέ μου σημαδάκι . . . »
Κ' εὐτὺς ὡς εἶδ' ἡ μάννα της τὸ χρυσὸ σημαδάκι,
ἄνοιξ' ἀγκαλιαστήκανε καὶ πέσανε ὁμάδι.

ΙΓ'.

'Επτάνησος.

(Tommaseo, Canti popolari. Ven. 1842 τ. III σ. 347-348 μετ' ἐμμέτρου ἰταλ. μεταφράσεως. [Passow, Carm. pop. ἀρ. 518. — 'Αγγλ. μετάφρ. ἔμμετρ. ὑπὸ L. Garnett, Greek Folk-songs. σ. 126-128].)

Τσῆ καλομμάννας τὸ παιδί, τσῆ χήρας θυγατέρα,
ποῦ προξενιὰ ἐφέρανε μέσα ὀχ τὴ Βαβυλῶνα,
τὰ ἐφτὰ ἀδέρφια δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— « Μάννα, ἄς τὴν παντρέψωμε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα.
— Καὶ ποιὸς θὰ μοῦ τὴ φέρνῃ ἐδῶ τὴν 'Αρετὴ νὰ βλέπω;
— Ἐγὼ σ' τὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν 'Αρετὴ νὰ βλέπῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα δύο. »
Κι' ἀπότσι τὴν 'παντρέψανε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
τὰ ἐφτὰ ἀδέρφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντῆ ἐσκοτώσαν,

κ' ἔμεινε ἡ μάννα θλιβερή, 'σὰν καλαμϳὰ 'ς τὸν κάμπο.
Μέρα καὶ νύχτα ἔκλαιγε ἀπάνου ἀπὸ τὸ μνῆμα,
καὶ μάλιστα 'ς τὸν Κωσταντᾶ ἔβγανε τὰ μαλλϳά της.
— « Ἀσήκω ἀπάνου, Κωσταντᾶ, νὰ 'πᾷ νὰ μοῦ τὴ φέρῃς,
ὁποῦ μώνιπενϳάριζες, τὴν Ἀρετὴ νὰ φέρνῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς βολαῖς, καὶ τὸ χειμῶνα δύο. »
Ἀπὸ τὴν κλάψα τὴ πολλὴ ὁ Θεὸς τὴ συνακούει,
κ' ἐγίν' ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
καὶ τὸ σκουλίκϳ ὁ Κωσταντῆς νὰ 'πᾷ νὰ τήνε φέρῃ.
— « Καλῶς σὲ ηὗρηκ', Ἀρετή.—Καλὸ 'ς τὸν Κωσταντᾶ μου.
—Ἔλα νὰ 'πᾶμε, Ἀρετή, νὰ 'πᾶμε εἰς τὸ σπίτι.
— Γϳὰ 'πές μου, ἂν ἦναι γϳὰ καλὸ νὰ βάλω τἀργυρά μου,
γϳὰ 'πές μου ἂν ἦναι γϳὰ κακό, νὰ 'πᾶμε καθὼς εἶμαι.
— Ἔλα νὰ 'πᾶμε, Ἀρετή, νὰ 'πᾶμε καθὼς εἶσαι. »
'Σ τὴ στράτα ὁποῦ 'πηαίνανα, ἕνα πουλὶ ἐκελάϊδει.
— «Ὢ Θέ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦνε οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους! »
— «Ἄκουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κϳ' ἂς κηλαϊδῇ, πουλάκ' εἶναι κϳ 'ἂς λέῃ! »
'Σ τὴ στράτα ὁποῦ 'πηαίνανε πάλϳ ἐματακηλάϊδει·
— «Ὢ Θὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους! »
Κ' ἡ Ἀρετὴ τὸ ἄκουσε κ' ἐρράησ' ἡ καρδϳά της.
— «Ἄκουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κϳ' ἂς κηλαδῇ, πουλάκ' εἶναι κϳ' ἂς λέῃ. »
'Σ τὴν στράταν ὅπου 'πηαίνανε τὴ χώρα ξαγναντεύουν.
— « Πήαινε, 'πήαινε Ἀρετή, 'πήαινε εἰς τὸ σπίτι,
κ' ἐγὼ νὰ 'πάω νὰ κοιμηθῶ, γϳατ' εἶμαϳ ἀγρυπνισμένος,
κϳ' ἀπὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαϳ ἀγανακτισμένος.
— Ἔλα νὰ 'πᾶμε, Κωσταντᾶ, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
— Ἐγὼ μυρίζω λιβανϳαῖς καὶ δὲν 'μπορῶ νὰ ἔλθω. »
'ς τὸ σπίτι της ἐτσϳ ἔσωσε, τὴ μάννα χαιρετάει.
— Καλῶς σ' ηὑρῆκα, μάννα μου!—Καλό 'ς τὴν Ἀρετή μου.
Καὶ ποϳόνε ἦλθες ἐδῶ νὰ ἰδῇς, νὰ ἰδῇς τὰ ὀχτώ σου ἀδέλφια;
Τὰ ἐφτὰ ἀδέλφϳα ἐπεθάνανε, τὸν Κωνσταντᾶ ἐσκοτῶσαν.

—Τώρα, μάννα, μὲ ἔφερε ὁ Κωσταντᾶς 'ς τὸ σπίτι.»
Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐμείνανε κ' οἱ δυὸ ξεραῖς, κ' οἱ δυὸ ἀπεθαμέναις.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τ'ς ἐχώσανε 'ς ἀραχνιασμένο χῶμα.

Στ. 14· μώνιπενιάριζες = μοὶ ὑπέσχεσο. Λέξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ῥήματος m'impegno.

Στ. 16-17. Ἄλλως: Ἐσκίστηκε τὸ μνῆμά του, κ' ἐβγῆκε Κώστας ὄξω.
Φτιάνει τὸ μνῆμά του, ἄλογο, τὸ σάβανὸ του σέλλα.
ἢ Τὸ λάκκο του ἔφτιασε ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα

ΙΔ'.

Ζάκυνθος.

(Tommaseo, Canti popolari. V. 1842 τ. III σ. 347-350 μετ' ἐμμέτρου ἰταλικῆς μεταφράσεως. [Passow. ἀρ. 519].)

Ἐψὲς ὁπώλιανόβρεχε ὁ Γιάννης ἐτραγούδα,
κι' ὅλα τὰ δέντρα ἐμάρανε, κι' ὅλα 'ξεριζωθῆκα.
Ἐμάρανε καὶ μιὰ ξανθή, μιᾶς χήρας θυγατέρα,
ποῦ ἤτανε δώδεκα χρονῶ καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶγδε·
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν ἀιμερινό τ'ς ἔπλεγε ὀργυιῶν πλεξίδα.
Μιὰ προξενιὰ τ'ς ἐστείλανε γιὰ νάν τηνε 'παντρέψῃ.
Οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα, κι' ἂς τὴν 'παντρέψωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
γιατὶ 'ς τὰ ξένα περβατῶ, 'ς τὰ ξένα 'πάω καὶ μένω.
Κ' ἐγὼ σοῦ τάζω, μάννα μου, γιὰ νά σου τήνε φέρνω
τὸ καλοκαίρι δυὸ φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα μία.»
Μά 'ρταν οἱ χρόνοι δίσεφτοι, κ' οἱ μῆνες ὠργισμένοι,
οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ ἐπεθάνανε τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτῶσα.
Ἡ μάννα τους βαρειὰ ἀρρωστεῖ, βαρειά εἶναι ἀρρωστημένη,
Τὴν Ἀρετὴ ἐπιθύμησε νὰ ἰδῇ 'ς τὴν ἀρρωστιά της.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντᾶ, καὶ σὲ καὶ τὴ βουλή σου,
πώπάντρεψες τὴν Ἀρετὴ πολλὰ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»

'Σ ὅλα τὰ μνήματά κλαιγε, καὶ 'ς ὅλα μοιρολόγα,
καὶ 'ς τοῦ καϊμένου Κωσταντᾶ ἐτράβαε τὰ μαλλιά της.
Τ' ἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
Τὴν πλάκα κάνει γι' ἄλογο, τὸ χῶμα κάνει σέλλα,
καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλιὰ τὰ κάνει σαλιβάρι.
Φτερνιὰ δίνει τοῦ μαύρου του, 'ς τὴν 'Αρετὴ ἀριβάρει.
— «Πᾶμε, 'Αρετή, 'ς τὸ σπίτι μας, 'πᾶμε κάμει δουλειά μας.»
. . . .

ΙΕ΄.

Στερεὰ Ἑλλάς.

(Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων. Ἀθ. 1859 σ. 87-88)

Χαρὰ 'ς τὴ μάννα τὴν καλὴ καὶ 'ς τὸν καλὸν πατέρα,
ὀπ' ἔχει τοὺς ἐννιὰ ὑγιούς, τὴν 'Αρετοῦλα δέκα.
Ξένη συμπεθερειά 'ρχεται τὴν 'Αρετὴ νὰ πάρουν.
Ὅλα τἀδέρφια δὲ στεργοῦν, κι' ὁ Κωσταντὴς τὸ στέργει.
— «Μάννα μου, κι' ἄς τὴ δώσωμε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτής, νἄχω τὸ γύρισμά μου,
νἄχῃ καὶ τἄλογό μ' ταγή, κι' ἀτός μου τὸ κονάκι.
— Κώστα μ', 'σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, τὴν 'Αρετὴ δὲ γλέπω.
— Μάννα μ', 'σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, 'πάγω καὶ σοῦ τὴν φέρω.»
Ἦρθε καιρὸς κακόμοιρος καὶ χρόνος ὠργισμένος,
ὅλα τἀδέρφια 'πέθαναν κι' ὁ Κωσταντὴς ἐχάθη.
Κ' ἡ μάννα τους ποῦ κείτουνταν τὸν Κώστα καταριέται.
— «Τὴν πίσσα νἄχῃ ὁ Κωσταντὴς 'ς τὸν ᾅδῃ ὁποῦ κοιμᾶται,
'π' ἔκαμε τὴ συμπεθεριὰ τὴν 'Αρετὴ νὰ δώσω.»
Κι' ἀπὸ τὸ βαρυστέναγμα, κι' ἀπ' τὴ βαρειὰ κατάρα,
ἐγείν' τὸ χῶμα ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
κι' αὐτὰ τὰ πλευροσάνιδα ἐγείναν ὁ Κωστάκης.
Σηκώθ', ἐκαβαλλίκεψε, 'ς τὴν ἀδερφή του 'πάγει.
—«Γειά σου, χαρά, κὺρ 'Αρετή! —Καλὸ 'ς τὸν Κωσταντή μου.
—Ἔλα μαζί μου, ἀδερφή, 'ς τὴ μάννα μας νὰ 'πᾶμε.
σὲ θέλει, σ' ἐπεθύμησε, μ' ἔστειλε νά σε πάρω.»
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήγαιναν, 'ς τὸ δρόμο ποῦ διαβαίνουν,

πουλάκι τοὺς ἀπάντησε 'ς τὴ ῥίζα ἑνὸς δέντρου·
δὲν ὤμοιαζε 'σὰν τὰ πουλιά, δὲ λάλει 'σὰν τἀηδόνια,
μόν' ὡμιλοῦσε κ' ἔλεγεν, ἀνθρωπινὴ ὁμιλία.
— «Δὲν εἶνε κρίμα κι' ἁμαρτιά, παραξενιὰ μεγάλη,
νὰ περπατῇ ὁ ζωντανὸς μὲ τοὺς ἀποθαμένους;»
Κ' ἡ Ἀρετὴ τὸν κύτταξε, γύρισε καὶ τοῦ λέει.
— «Πέ μ', ἀδερφέ μου Κωνσταντή, τί χωματιαῖς μυρίζεις;
— Προχτὲς τἀμπέλι ἔσκαφτα καὶ χωματιαῖς μυρίζω.
— Γιὰ 'πέ μου, ἀδερφούλη μου, τί λιβανιαῖς μυρίζεις;
— Ἐψὲς ἤμουν 'ς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ λιβανιαῖς μυρίζω.
— Ἀμ' ὥρας ὥρας, Κωσταντή, μυρίζεις καὶ κηρίλαις.
— Ἐψὲς λαμπάδες ἔχυνα, μυρίζω καὶ κηρίλαις.»
Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά, 'ς τὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
Βαρειὰ χτυπᾷ τἀλόγου του κι' ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
Ἐκίνησε καὶ πήγαινε μονάχη της 'ς τὸ σπίτι.
Πάγει, 'βρίσκει τὴ μάννα της, βαρειὰ γιὰ νἀποθάνῃ·
καθὼς τὴν εἶδ' ἡ μάννα της, σφιχτὰ τὴν ἀγκαλιάζει.
— «Κόρη μ', ποιὸς σ' ἔφερεν ἐδῶ, τόσο μακρυ' ἀπ' τὰ ξένα;
— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε, μάννα μ', ὁ ἀδερφός μου,
κ' ἦρθ' εἰς τὴν ἄκρα τοῦ χωριοῦ καὶ δὲν τὸν ματαεῖδα.
— Κόρη μου, ὁ Κώστας 'πέθανεν, ἐδῶ καὶ πέντε μῆνες!»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε καὶ ἡ ψυχή της 'βγῆκε.

ΙϚ'.

Πελοπόννησος.

(Λελέκου, Δημοτικὴ ἀνθολογία. Ἀθ. 1868 σ. 203-207.)

Ποιὰ μάννα ἔχει ἐννιὰ γιοὺς καὶ τὴν Ἀρέτω δέκα;
Συμπεθεριὸ 'πάει κ' ἔρχεται ἀπὸ μακριὰ 'ς τὰ ξένα,
κ' ἡ γειτονιὰ δὲν τό ἤξερε, πῶς εἶχε θυγατέρα.
— «Νὰ τήνε δώσουμε, μαννά, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτὴς νά 'χω τὸ γύρισμά μου.
— Κώστα μ', κι' ἂν ἔρθῃ θάνατος, ποιὸς 'πάει νὰ τὴν φέρῃ;
— Μάννα μ', κι' ἂν ἔρθῃ θάνατος 'γὼ 'πάω καὶ τὴν φέρνω.»
Μά 'ρθε καιρὸς καὶ 'πέθανεν ὁ Κωσταντῖνος πρῶτα . . .

Κȷ' ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ κλάμματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγȷα,
τὸ μνῆμ' ἀναταράχθηκε, κȷ' ὁ Κωσταντῖνος 'βγῆκε,
καὶ τ' ἄρματά του φόρεσε, 'ς τὴν 'Αρετὴ 'παγαίνει . . .
κȷ' ἀπ' τὸ χορὸ ἐκόπηκε, 'ς τὸ σπίτι της 'παγαίνει.
— « Κώστα μ', κȷ' ἂν ἦρθες γȷὰ κακό, τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
— 'Αρέτω μ', ἦρθα γȷὰ καλό, ἦρθα γȷὰ νά σε πάρω.»
Τὴ στράταν, ὅπου 'πάγαιναν, τὴ στράτα ποῦ 'παγαίνουν,
πουλάκι 'πῆγε κ' ἔκατσε 'ς τοῦ μαύρη τὰ καπούλȷα.
Δὲν ἐκελάδȷαε 'σὰν πουλί, μήτε 'σὰ χελιδόνι,
μόν' ἐκελάȷδαε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ κουβέντα.
— « Δὲν εἶναι κρίμα κȷ' ἄδικο, παράπονο μεγάλο,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
— Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, Κώστα μ', τί λέεȷ τἀηδόνι;
— Πουλάκι εἶν' κȷ' ἂς κελαȷδῇ, πουλάκ' εἶναι κȷ' ἂς λέῃ!
— Κώστα μου, τὰ 'ματάκȷα σου πολὺ κοκκινισμένα.
— Τὴ στράταν ὅπου ἐρχόμουνα, ἐκεῖ γȷομίσαν χοῦμας·
Φύσαε ἀέρας καὶ βορȷᾶς γȷομίσαν τὰ σκουτȷά μου.»
Κινήσανε καὶ 'πήγανε 'ς τῆς ἐκκλησȷᾶς τὴν πόρτα.
— «Ἄȷντε, 'Αρέτω μ', 'ς τὸ καλὸ νἀφίσω τἄρματά μου.»
Τὸ μνῆμ' ἀναταράχτηκε κι' ὁ Κωσταντὴς ἐμπῆκε.
Σταυρὸ βαίνει τὰ χέρȷα της, 'ς τὴ μάννα της 'παγαίνει.
— « Μὲ ποȷὸν ἦρθες, 'Αρέτω μου, ποȷὸς σέ ἤφερε, 'Αρέτω;
— Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἤφερε καὶ μὲ τὸν Κωσταντῖνο.»
Ψιλὴ φωνίτσα ἔβαλε ἡ δόλȷα της ἡ μάννα.
— « Ὁ Κωσταντῖνος 'πέθανε τώρα δώδεκα χρόνους!»

ΙΖ'.

Ἠλεία.

(Πανδώρα. 1862 τ. ΙΓ' σ. 367-368.)

Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοι κ' οἱ κάμποι
καλότυχη κ' ἡ 'Αρετή, ποῦ τὴν 'παντρολογᾶνε·
ὁποῦ εἶχε τοὺς ἐννȷὰ ἀδερφούς, τὰ δεκαοχτὼ 'ξαδέρφȷα·
συμπεθερȷὰ τῆς φέρνουνε τὴ μȷὰ μερȷὰ τὴν ἄλλη,
κ' ἕνα καλὸ συμπεθεριὸ πολὺ μακρȷὰ 'ς τὰ ξένα.

Κανεὶς δὲν ἀπεκρίθηκε ἀπὸ τοὺς ἐδικούς της,
παρὰ ὁ Κώστας μοναχὰ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη·
— « Μαννοῦλα, νὰ τὴν δώσωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραγματευτής, ποῦ εἶμαι μπεζεριάνης,
γιὰ νὰ περνῶ νὰ τρώ' ψωμὶ νὰ τὤχω κι' ἀποκούμπι.
— Κώστα, ἂν μ' εὕρῃ θάνατος ποιὸς πάει νὰ τὴν φέρῃ;
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολαῖς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε;
— Μαννοῦλ', ἂν σ' εὕρῃ θάνατος ἐγὼ 'πᾷ καὶ τὴν φέρνω,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολαῖς καὶ τὸν χειμῶνα πέντε. »
Ἦλθαν τὰ χρόνια δύστυχα κ' οἱ μῆνες ποντισμένοι
'πεθάναν καὶ οἱ ἐννιὰ ἀδερφοί, τὰ δεκαοχτὼ 'ξαδέρφια.
'Σ ὅλους τοὺς γιοὺς βάνει κερὶ 'ς ὅλους τοὺς γιοὺς λίβάνι,
τὸν Κώστα καταριότανε, βαρειὰ κατάρα λέει·
— « Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε, κι 'ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ
ὀπ' ἔδωκε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα. »
Πουλάκι πέρνα τἄκουσε, τοῦ Κώστα 'πάει τὸ λέει
— « Κώστα ἡ μάννα σ' καταρᾶει, βαρειὰ κατάρα λέει·
Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι' ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ
ὀπ' ἔδωκε τὴν Ἀρετὼ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα. »
Κ' ἡ γῆ ἀναταράχτηκε κι' ὁ Κώστας ἐσηκώθη·
βάνει τὸ σάβαν' ἄλογο καὶ τὸ σανίδι σέλλα.
Ἐκίνησε κ' ἐδιάηκε νὰ φέρῃ τὴν Ἀρέτω.
'Σ τὴ στράτα ὀπ' ἐπάγαινε, 'ς τὴ στράτα ποῦ 'παγαίνει
τὸ Θεὸ παρακαλιότανε, τὸ Θεὸ παρακαλιέται·
— « Θέ' μου νὰ 'βρῶ τὴν Ἀρετὴ 'ς τὴ βρύσι νὰ λευκαίνῃ. »
Καθὼς περικαλιότανε ἐδιάει καὶ τὴν ηὗρε.
Ἀπὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾷ κι' ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει·
— « Γιά σου, χαρά σου, Ἀρετή. — Καλό 'ς τονε τὸν Κώστα.
— Ἄιντε, ἀδελφή, νὰ φύγωμε 'ς τὴ μάννα μας νὰ 'πᾶμε.
Ἡ μάννα μας ψυχομαχάει βαρειὰ γιὰ νὰ 'πεθάνῃ. »
Ἐκίνησαν κ' ἐδιάκανε 'ς τῆς μάννας τους τὸ σπίτι.
— « Γειά σου, χαρά σου, μάννα μου.—Καλό 'στην τὴν Ἀρέτω.
— Ἀρέτω μου ποιὸς σ' ἔφερε, ποιὸς θὰ σὲ 'πάῃ 'πίσω;
— Μάννα μ' ὁ Κώστας μ' ἔφερε, 'κεῖνος μὲ πάει 'πίσω. »

Προσθήκη

Ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, εἰσηγητὴς τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, κρίνων τὴν προκειμένην πραγματείαν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν ζωγράφειον τοῦ συλλόγου ἀγῶνα, παρατηρεῖ τὰ ἑπόμενα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀδελφῶν, περὶ οὗ ἐν σ. 225 διαλαμβάνομεν.

« Ἡ περὶ τῶν τριῶν ὅμως τέκνων διαφωνία δὲν φαίνεται ἡμῖν τυχαία, διότι ἐν καππαδοκικῇ (*Σινασσὸς*) παραλλαγῇ τοῦ δημώδους ᾄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν ἐγνώρισε φέτος τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Π. Καρολίδης, παρατηροῦμεν νῦν πρῶτον ὅτι ἡ μάννα ἦτο μήτηρ τριῶν ἀδελφῶν καὶ μιᾶς θυγατρὸς (ἀνωνύμου). Τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἀγνοεῖ ἀκόμη ὁ κ. Πολίτης· ἐπειδὴ δὲ διαφέρει τῆς γενικῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, προθυμοποιούμεθα νὰ παράσχωμεν ὧδε συνοπτικήν τινα ἀνάλυσιν τοῦ καππαδοκικοῦ ᾄσματος. Τὴν θυγατέρα «γύρεψαν κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα», τὰ δύο τέκνα, δὲν ἤθελον νὰ τὴν στείλωσι, ἀλλ' ὁ τρίτος (ὁ Κωνσταντῖνος) πείθει μὲν τὴν μητέρα, ἄνευ δὲ οὐδεμιᾶς αἰτιολογίας. Δὲν μαρτυρεῖ λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν ᾆσμα ὅτι ὁ υἱὸς ἦτο *μακροταξειδιάρης*. Μετὰ πάροδον δὲ πολλοῦ χρόνου, ἄγνωστον πῶς, τὰ μὲν δύο τέκνα της ἀποθνήσκουσι, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος *ἐχάθη*. Ἡ μήτηρ καταρωμένη ζητεῖ νὰ τὸν ἰδῇ. Ἐν τῇ κατάρᾳ της (*νὰ μὴ σὲ κόψ' ἡ πλάκα. νὰ μὴ σὲ φάγῃ τὸ χῶμα*) ἐπιπλήττει αὐτὸν ἀπόντα, διότι δοὺς τὴν κόρην της κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα, δὲν ἔχει νῦν αὐτὴν παροῦσαν ὅπως μετέχῃ τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης τῆς μητρός· προστίθησι δὲ ἡ δυστυχὴς μήτηρ

ἂν τύχῃ κι' ἀψιθάνατος, κανεὶς κοντά μ' οὐκ ἔνι.

Κωνσταντῖνος ἀκούει ἐν τῷ τάφῳ τὴν ἐπίπληξιν, πολὺ τοῦ *βαροῦσε* ('κακοφάνη), κάμνει τὴν πλάκα τοῦ μνήματος *ἄλογον*, τὸ χῶμα *χαλινάρι*, ἀφίνει τὸ μνῆμά του παρακαταθήκην τῷ Θεῷ καὶ ἐξέρχεται ἔφιππος :

Ἂς 'πάγω κι' ἂν ποτ' ἔρχωμαι, τὸ μνῆμα ἂς ἔνι 'δικόν μου.

Εὗρε τὴν ἀδελφήν του 'ς τὸ *χορὸ πιασμένην*, ἀντιχαιρετῶνται ἀμ-

φότεροι, ὁ ἀδελφὸς προτρέπει τὴν ἀδελφὴν νὰ ἐνδυθῇ τὰ καλλίτερά της φορέματα, αὕτη δὲ

ἐφόρεσε, καμάρωσεν ἐννεῶν καστρῶ ἀγιφόρι

καὶ ἵππευσεν ὄπισθεν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἔφθασαν εἰς τὰ *μισόστρατα* καὶ αἱ χελιδόνες τοῦ κάμπου *ἐλάλουν*

κρίμα 'ναι ἐκειὸ τὸ κορηνεὸ 'ς τὸ χαμένον ὀπίσω

Ἡ ἀδελφὴ ζητεῖ ἁπλῶς τὴν ἑρμηνείαν τῆς *λαλιᾶς*, οὐδὲν ἀπαντᾷ ὁ ἀδελφὸς καὶ μετὰ μικρὸν πλησιάζουσι τὴν θύραν τῆς μητρικῆς οἰκίας, ὅτε ὁ ἀδελφός, προφάσει ἀπωλείας τοῦ δακτυλίου του, καταλείπει αὐτὴν ὑποσχόμενος νὰ ἐπανέλθῃ. Ἡ ἀδελφή, κατὰ σύστασιν τοῦ ἀδελφοῦ, κρούει τὴν θύραν μετὰ χαρᾶς καὶ φωνάζει τὴν μητέρα της εἰδοποιοῦσα τὴν ἄφιξιν αὐτῆς καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἡ μήτηρ ἐνόμισεν ἑαυτὴν ὀνειρώττουσαν, ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ φωνήσει ἐρωτᾷ τὴν κόρην τίς μετέφερεν ἐκ τοῦ ξένου τόπου. Ἡ κόρη ὀνοματίζει τὸν ἀδελφόν, ἡ δὲ μήτηρ εἰδοποιεῖ τὸν θάνατόν του καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν κατάραν της· μεθ' ὃ λύεται τὸ δρᾶμα.

α Ὁμολογουμένως τὸ ᾆσμα τοῦτο συντομώτατον ὄν, διαφέρει κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων γνωστῶν παραλλαγῶν. Ἐλλείπει δηλαδὴ παντελῶς τὸ ὄνομα τῆς κόρης, ἡ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ ἀδελφοῦ ὑπόσχεσις, ἡ αἰτιολογία αὐτοῦ πρὸς ἀποστολὴν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, ἡ τῆς ἀδελφῆς ἐπίμονος κατανόησις τῆς τῶν χελιδόνων λαλιᾶς, κυρίως δὲ ὁ τῆς μητρὸς καὶ ὁ τῆς θυγατρὸς θάνατος, ὃν ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς λοιποῖς ᾄσμασιν καὶ ὃν ὁ κ. Πολίτης ἀνεξήγητον καὶ ἀδικαιολόγητον εὑρίσκει· διὸ καὶ ὑποτίθησι λίαν εὐφυῶς, ὅτι οὗτος εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα. Ἴσως λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ᾆσμα διασῴζει τὴν ἀρχαϊκωτέραν τοῦ μύθου παράδοσιν, ἀφοῦ μάλιστα γινώσκομεν ὅτι ὁ ἀκριτικὸς κύκλος πηγάζει ἐκ Καππαδοκίας. Διὸ συνιστῶμεν τὴν μελέτην τοῦ ᾄσματος τούτου τῷ κ. Πολίτῃ, ὡς καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἡμετέρας ὑπονοίας περὶ ὑπάρξεώς ποτε ἑτέρας διαφόρου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους διασκευῆς, ἐξ ἧς μετεφράσθη τὸ ῥωσσικὸν κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μεταδοθέντος τοῖς Ῥώσσοις ἐκ Τραπεζοῦντος διὰ τῆς Κριμαίας (ἥτις, ὡς γνωστόν, ἦν κτῆμα τῆς τραπεζουντίας αὐτοκρατορίας) καὶ ἐξ ἧς πηγάζουσιν ἴσως πολλὰ δημώδη ᾄσματα ἐκ

γόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Τὴν δὲ ὑπόνοιαν ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζουσι τὸ πρῶτον τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ ᾀδόμενα πολυάριθμα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου δημοτικὰ ᾄσματα, διαφέροντα ἐνιαχοῦ σημαντικῶς τῶν σχετικῶν ᾀσμάτων ἄλλων χωρῶν, δεύτερον αἱ τοῦ ῥωσσικοῦ ἔπους διαφωνίαι πρὸς τὸ ἑλληνικόν, καὶ τρίτον αἱ ἐν Πόντῳ περὶ Ἀκρίτα παραδόσεις, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ψαλλόμενα σχετικὰ ᾄσματα, ἅτινα θεωροῦμεν μεταγενεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν καππαδοκικῶν (1). Τοῖς ποντικοῖς δὲ καὶ καππαδοκικοῖς ἀκριτικοῖς ᾄσμασι συγγενεύουσι τὰ κυπριακά· διό, δὲν εἶνε ἴσως τολμηρὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ᾀδόμενα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ᾄσματα βασίζονται ἐπὶ παραδόσεων ἑτέρας τάξεως, ἥτις ὅμως πηγάζει ἐκ τοῦ αὐτοῦ κύκλου ἐξ οὗ καὶ τὰ καππαδοκικά, καὶ τὰ κυπριακὰ καὶ τὰ ποντικά.»

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ζ′ ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ ΤΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΩΝΥΜΟΝ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Παράδοξος πάντως ἐξ αὐτῆς πρώτης ὄψεως φανήσεται τῷ ἀναγνώστῃ ὁ πρόδηλος τοῦ πράγματος ἀναχρονισμός· μεταξὺ γὰρ Γρηγορίου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου μεσολαβοῦν ἐστιν ἐπέκεινα τῶν πέντε ἑκατονταετηρίδων χρονικὸν διάστημα. Φέρε οὖν τὰ περὶ τούτου ἐξηγησώμεθα.

Πρόκλος ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (ὅς, κατὰ Νικηφόρον Κάλλιστον τὸν Ξανθόπουλον, *ἤδη παραμείψας τὴν μείρακα, πρῶτα μὲν τῷ θείῳ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ ἱεραρχοῦντι τῆς Κωνσταντίνου παρείπετο, ὑπουργὸς αὐτῷ καὶ συνεργὸς τῶν λόγων*

(1) Ἡ ἀνέκδοτος ἔτι συλλογὴ τοῦ κ. Π. Καρολίδου περιέχει πολλὰ δημοτικὰ καππαδοκικὰ ᾄσματα ἀναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον.

γινόμενος, καὶ ὅση χρεία τοῦ σώματος ἐκείνῳ γινόμενος(1), εὐθὺς ὡς ἀνεῤῥήθη ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐκείνου (τῷ 434) εἰσηγήσατο τῷ τηνικαῦτα αὐταρχοῦντι Θεοδοσίῳ τῷ Μικρῷ ἀνακομίσαι εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν τὸ ἐν Κομάνοις τῆς Καππαδοκίας ἀποτεθησαυρισμένον ἱερὸν λείψανον τοῦ χρυσοῤῥήμονος διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας(2). Τοῦ βασιλέως δὲ πεισθέντος εἰς τοῦτο, ἀποστέλλονται μὲν οἱ ἐπὶ τῇ διακονίᾳ ταύτῃ ταχθέντες, ἀλλὰ (κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ αὐτοῦ Ξανθοπούλου (3) καὶ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τοῦ συγγράψαντος τὰ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς *Μηναίοις* φερόμενα *Συναξάρια*, οὗ ἕνεκα καὶ *Συναξαριστὴς* ὀνομάζεται), τοῦ ἁγίου μὴ ἐπιδόντος ἑαυτόν, ἀλλ' ἀκινήτου μείναντος, ὁ βασιλεὺς δι' ἐπιστολῆς γράμμασιν ἐρυθροῖς γεγραμμένης καὶ τῷ τοῦ ἁγίου στήθει τεθείσης, ἐδυσώπει ἐπιδοῦναι ἑαυτὸν ὡς παισὶ φιλοπάτορσι, καὶ τοὺς αὐτὸν ποθοῦντας εὐφρᾶναι. Οὕτω δὴ ἀνακομισθὲν τὸ τοῦ θείου οἰκουμενικοῦ διδασκάλου ἱερὸν σκῆνος κατετέθη ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον τοῦ πανσέπτου ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (4). Σφάλλεται δὲ δεινῶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Ἱστορικοῦ Καταλόγου τῶν ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως* λέγων ἐν σελ. 25 τὴν ἀνακομιδὴν γενέσθαι ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀρκαδίου· τούτου μὲν γὰρ ὁ θάνατος συνέβη τῷ 408, τοῦ δὲ μακαρίου Χρυσοστόμου ἑνὶ ἔτει πρότερον.

Καὶ ὁ Πορφυρογέννητος τοίνυν κατὰ μίμησιν τοῦ Θεοδοσίου φαίνεται γράψας τὴν προκειμένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν θεσπέσιον Γρηγόριον, οὗ τοῦ ἱερὸν λείψανον ἦν τεθησαυρισμένον ἐν Ἀριανζῷ τῆς Καππαδοκίας, ἔνθα καὶ ἐγεννήθη καὶ τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο τῷ 389

(1) Ἐκκλ. Ἱστορ. ΙΔ', λη'.

(2) Θεοφάν. *Χρονογρ.* σελ. 80. — Σωκρ. *Ἐκκλ. Ἱστορ.* Ζ', με'. — Κεδρην. τόμ. Α', σελ. 270. — Ζωναρ. ΙΓ', κϐ'. — Ἐφραίμ. *Χρον.* ς. 747 καὶ 9706.

(3) Ἔνθα ἀνωτ. ΙΔ', μγ'.

(4) Ἴδε Μηναι. Ἰανουαρ. κζ'. Σημείωσαι δὲ ὅτι ἡ αὐτὴ τοῦ Θεοδοσίου ἐπιστολὴ κεῖται καὶ παρὰ Ξανθοπούλῳ ἐν τῷ ἀνωτέρω ὑποδειχθέντι τόπῳ, φέρεται δὲ καὶ ἐν ἀνεκδότῳ Κοσμᾶ τοῦ Βεστήτωρος (ἤκμαζε περὶ τὰ μέσα τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος) Λόγῳ *εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, οὗ ἡ ἀρχή: *Ἤκουσται πάντως ἡμῖν, ὦ φιλόχριστος πανήγυρις καὶ φιλάγιον ἄθροισμα τὰ μεγάλα τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς λίθους αὐτοὺς τοῦ κεκραγέναι* κτλ. σωζομένῳ ἐν χειρογράφῳ τεύχει τοῦ καθηγητοῦ Ἀντ. Φραδασίλη. Ὁ δ' αὐτὸς Λόγος εὕρηται καὶ ἐν ἄλλῳ χειρογράφῳ τῆς Βοδληϊανείου βιβλιοθήκης, κατὰ Καβαῖον [*Scriptor. eccles. Histor. Liter.* τόμ. Β', *Dissert.* I, σελ. 6 τῆς ἐν Βασιλείᾳ ἐκδόσ. 1745].

ἔτει. Τῆς δὲ ἀνακομιδῆς αὐτοῦ καὶ καταθέσεως ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ποιεῖται μνείαν ἡ Ἐκκλησία τῇ ιθ′ Ἰανουαρίου. Καθ' ἃ δ' ἐν τῷ *Συναξαριστῇ* σημειοῦται Νικόδημος ὁ τῆς ὁσίας λήξεως, ἐν τῇ Ἀθωΐτιδι μονῇ τῶν Ἰβήρων εὕρηται Λόγος διαλαμβάνων περὶ τῆς ἐπανόδου τῶν λειψάνων τοῦ θείου τούτου Γρηγορίου, οὗ ἡ ἀρχή : ***Πανήγυριν ἱερὰν καὶ ὑπέρλαμπρον.*** Τοῦτον δὲ τὸν Λόγον, ἐκ χειρογράφου τοῦ τῆς Σαρδινίας βασιλέως μεταληφθέντα, ἐξέδωκαν οἱ Βολλανδισταὶ ἐν ταῖς ***Πράξεσι τῶν Ἁγίων*** (1), ἐν ᾧ καὶ ἡ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πορφυρογεννήτου ἔννοια μνημονεύεται.

Γέγραπται δέ, ὡς εἰκάζομεν, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολὴ μετὰ τὸ 944 ἔτος, ὁπότε δηλαδὴ ὁ Κωνσταντῖνος ἦν μόνος τῶν τῆς βασιλείας σκήπτρων ἐπειλημμένος. Πρότερον γὰρ ἐφ' ὅλην εἰκοσιπενταετίαν σχῆμα μόνον καὶ ὄνομα τῆς βασιλείας εἶχε, κατὰ τὰ ἱστορούμενα· παρεισδὺς γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις ὁ τηνικαῦτα δρουγγάριος τῶν πλωΐμων (= ναύαρχος) Ρωμανὸς ὁ Λακαπηνός, ὁ καὶ γέρων ἀκούων, ὡς φύλαξ τάχα καὶ πρόμαχος τοῦ νεαροῦ βασιλέως κατὰ Λέοντος τοῦ Φωκᾶ καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν, ἔρωτα τῆς βασιλείας τρεφόντων, καὶ τοὺς δεδομένους πρότερον φρικωδεστάτους ὅρκους μή ποτε κατὰ τοῦ βασιλέως φρονῆσαι μηδ' ἐπιθέσθαι τῇ βασιλείᾳ ἀθετήσας, ἑαυτόν τε ἀνηγόρευσε βασιλέα, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοῦ υἱούς, πρῶτός τε αὐτοκράτωρ ἀνευφημεῖτο, μετ' αὐτὸν δ' οἱ υἱοί, καὶ τελευταῖος πάντων ὁ Κωνσταντῖνος, μεταβαλὼν οὕτω τὴν μόναρχον βασιλείαν εἰς πολυαρχίαν (2).

Τὴν τέως οὖν ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν ταύτην, περιεχομένην ἐν τῷ χειρογράφῳ, περὶ οὗ πολλάκις ἤδη ἐποιησάμεθα λόγον (3), ἐκδίδομεν ἐνταῦθα, συμπληρώσαντες ἐνιαχοῦ, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον, τὰ ἐκ τῶν διαβρωμάτων τῶν σητῶν ἐκλελοιπότα, παρέχοντες δὲ καὶ τὴν πρώτην αὐτῆς σελίδα ἐν πανομοιοτύπῳ χάριν τῶν περὶ τὰ παλαιογραφικὰ περιέργως ἐχόντων.

(1) *Acta Sanctorum*. μην Μαΐου θ′, τόμ. Β′, σελ. τοῦ ἑλλην. κειμένου XLII τῆς νεωτέρας ἐκδόσεως. Paris. et Rom. 1866.

(2) Κεδρην. τόμ. Β′, σελ. 321. — Ζωναρ. ΙϚ′, ιζ′.

(3) Ἴδε *Ἀθηναίου* τόμ. Θ′, σελ 285, τοῦ μετὰ χεῖρας *Δελτίου* τόμ. Α′, σελ. 507 καὶ Β′, σελ. 38, καὶ ἐπὶ πλέον τὸν πρόλογον τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου ἐναγχος ἐκδοθεισῶν ὑφ' ἡμῶν τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ μακαριωτάτου Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου.

Ἐπιστολὴ ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου σχεδιασθεῖσα καὶ ἀποσταλεῖσα τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ ἡνίκα ἀνεκομίζετο.

Ἐπειδήπερ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν [τ]ῇ καθαρᾷ σου καρδίᾳ ἐπαναπαυόμενος, καὶ τῷ ἡγιασμένῳ καὶ ἀμέ[μ]πτῳ σου βίῳ ἐπευφρανθεὶς ἀρχιερέα σε [τῶν] αὐτ[ο]ῦ μυστηρίων ἔχρισε (1), καὶ τὰ ἐπουρά[νια] τῆς Τριάδος διδάγμα[τ]α ἐν σοὶ ἀπεκάλυψε, καὶ Θεολόγον σε δεύτερον [τῷ] κό[σ]μῳ ἀνέδειξε, καὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν καὶ πάντα τὸν κόσμον διὰ τῶν [σ]ῶν ἐφώτισε διδαχῶν, καὶ φίλον αὐτοῦ ἐπ[ιστ]ήθιον ἄλλον ὡς Ἰωάννην πεποίηκε, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐμφανείας καὶ ὄψεως κατηξίωσε, καὶ μιμητήν σε τοῦ ἐλέους καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἀπειργάσατο, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐκεῖνον μιμούμενος συμπαθὴς καὶ ἐλεὴς καὶ ἐπισκέπτῃ τοῖς παρακαλοῦσί σε, καὶ τὰς αἰτήσεις αὐτῶν φιλευσεβεῖς οὔσας ἀποπληροῖς, τούτου ἕνεκα κἀγώ, οὐχ ὡς βασιλεὺς ἢ κυριεύων, ἀλλ᾽ ὡς κοινὸς καὶ ἰδιώτης καὶ εἷς τῶν πολλῶν, τοῦ βασιλ[ικ]οῦ ἀξιώματος ἀποβαλλόμενος τὸ λαμπρόν, μετ᾽ εὐτελοῦς σοι καὶ ταπεινοῦ τοῦ σχήματος προσέρχομαι, ἅγιε· καὶ εἰ μὴ πάρειμι τῇ σαρκί, ἀλλ᾽ οὖν νοητῶς καὶ κατὰ πνεῦμα τῇ σῇ τιμίᾳ σορῷ παρεστά[ναι δο]κῶ, καὶ σὲ τὸν ποθούμενον ἐνοπτριζόμενος καὶ δακρύων προχέων πηγάς, τὴν παροῦσαν πεποίημαι δέησιν. Εἰσάκουσον τῆς ταπεινῆς ἡμῶν ἱκεσίας· ταῖς αἰτήσεσιν ἐπικάμφθητι, [καὶ] φα[νέ]ρωσον σεαυτὸν τοῖς ποθοῦσί σε, καὶ π[ρὸς] αὐτοὺς μετὰ δόξης ἐπάνελθε. Ἐπίβλεψον ἐφ᾽ ἡμᾶς ἄνωθεν, καὶ παρακαλοῦντας [καὶ δεομ]ένους σου μὴ παρόψῃ, μηδὲ ἀποπέμ[ψῃ]ς κενούς. Ἱστόρησον τὸν ἐγκάρδιον ἡμῶν πόθον, τὴν ζέουσαν πίστιν, καὶ ὅτι πρὸς σὲ [ὅλο]ν ἐμαυτὸν ἐκ νεότητος ἀνεθέμην, καὶ [τοῖ]ς σοῖς ἁγίοις λόγοις προσομιλῶν τὸν φωτισμὸν ἐδεξάμην τῆς γνώσεως· οὐ γὰρ κ[ατ᾽] ἐξουσίαν ἢ δεσποτείαν παρακαλοῦμέν σε πρὸς ἡμᾶς μεταβῆναι, ἀλλὰ δουλικῶς σοι προσερχόμενοι τὴν ἱκεσίαν προσάγομεν. Μὴ οὖν ἀναβάλῃ, ἅγιε τοῦ Θεοῦ θεολόγε, μηδὲ πρὸς τὴν αἴτησιν ἡμῶν ἀνανεύσῃς. Μὴ νικήσωσι τὰ πολλὰ ἡμῶν παραπτώματα τὴν χριστομίμητόν σου φιλανθρωπίαν. Ἐπάνελθε πρὸς τὰ σὰ θρέμματα, πρὸς τὴν πόλιν, ἣν

(1) Τὸ χειρόγρ. : *Ἔχρησε.*

αὐτὸς [τῷ] τ[ῆς] Θεολογίας σου φωτὶ κατελάμπρυνας· πρὸς τὴν ποίμνην, ἣν ἐκ μικροῦ πρὸς τοσοῦτον πλάτος ἐπηύξησας. ['Ε]λθὲ εἰς τὰ ἴδια προθύμως, ὥςπερ Χριστὸς πρότερον, καὶ δεξόμεθά σε [προθυ]μότερον μετὰ πίστεως· οὐ δίκαιον γὰρ κρί[νομ]εν σὲ τὸν τοῦ κόσμου φωστῆρα [καὶ π]ολλοὺς [δι]ὰ τῆς σῆς θεολογίας φωτ[αγ]ωγήσαντα, καὶ τῆς 'Εκκλησίας τὴν ὀρθόδο[ξον . . . .] ἐκτὸς ταύτης ὁρᾶσθαι, καὶ ὥςπερ [εἰς] ταφὴν νομίζεσθαι [ὑπ]εροր[ωμένην], ἀλλὰ παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθά σου μ[ετὰ συντε]τριμμένης ψυχῆς, καὶ τῇ ἁγίᾳ σορῷ νοη[τῶς] προςπίπτομεν ἐπακοῦσαι, ἐπινεῦ[σαί τε τῇ] ἡμετέρᾳ αἰτήσει, καὶ τὸ σεβάσμιον καὶ [ἁγν]ότατόν σου σκήνωμα φανερῶσαι τοῖ[ς παρ'] ἡμῶν ἀπεσταλμέν[οι]ς, ἵνα φανερουμένου σου [καὶ π]ρὸς ἡμᾶς ἐπανιόντος, δοξασθῇ μὲν Θεὸς ὁ διὰ [σοῦ;] πάντοτε δοξαζόμενος, δοξασθῇς δὲ καὶ αὐτὸς ἀξίως τῶν κόπων καὶ πόνων, ὧν ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ συστήματος ἐνεδείξω, τὴν ἐνταῦθα κατάπαυσιν ἀντὶ τῆς μικρᾶς προτιμώμενος, καὶ συνεῖναι ἡμῖν διὰ παντὸς προαιρούμενος, τοῖς νῦν τε καὶ μετέπειτα καὶ τιμῶσι καὶ δοξάζουσί σου τὰ μεγαλεῖα.

ΠΑΡΑΧΑΡΑΧΘΕΝΤΟΣ
ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΥ ΕΛΕΓΧΟΣ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

'Ολίγιστοι δυστυχῶς καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐπὶ τῶν δακτύλων μετρούμενοι, κατὰ τὸ λόγιον, εἰσὶν οἱ περὶ τὴν ἔρευναν τῆς τοπικῆς ἱστορίας ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις φιλοτίμως ἀσχοληθέντες καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς φῶς προαγαγόντες. Μυρίων δ' ἐπαίνων οὗτοί εἰσιν ἄξιοι, ἅτε ὁ κατὰ δύναμιν συντελέσαντες ἕκαστος εἰς συμφόρησιν ἀναγκαιοτάτης ὕλης, ἐξ ἧς ποτε ἀνεγερθήσεται ὁλομερῶς τὸ μέγα καὶ φωταυγὲς ἀνάκτορον τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους· διότι, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν κατὰ μέρος συναπαρτίζεται τὸ ὅλον. Τούτων ὅμως

πάντων ὑπερτερεῖ ὁ ἐλλόγιμος καὶ ὀτρηρὸς ἐξερευνητὴς τῆς νησιωτικῆς ἱστορίας κ. Ἀντώνιος Μηλιαράκης, ἀρίγνωτος ἐκ τῶν περισπουδάστων αὐτοῦ συγγραφῶν, ἤτοι τῶν *Κυκλαδικῶν*, φιλοπονήματος ἐπαξίως βραβευθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις *Συλλόγου πρὸς ἐπίῤῥωσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ*, τῆς τε κατὰ μέρος περιγραφῆς *Ἄνδρου καὶ Κέω* καὶ τῆς πέρυσιν ἐν τῷ *Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας* ὡς καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκδοθείσης λεπτομεροῦς καὶ εἰς τὰ μάλιστα ἀπηκριβωμένης περιγραφῆς τῆς *Ἀμοργοῦ* μετὰ καὶ πίνακος γεωγραφικοῦ. Μεθ᾿ ὅσης δὲ θυμηδίας καὶ διαφέροντος, ἅτε νησιώτης τυγχάνων, ἀνεγίνωσκον τὰ κάλλιστα ταῦτα τοῦ κ. Μηλιαράκη σπουδάσματα, μετ᾿ ἴσης ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀνίας ἀνελογιζόμην ἐν ἐμαυτῷ, ὁπόσον ζημιοῦσι τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀναθάλλουσαν φιλολογίαν αὐτῆς οἱ πλεῖστοι τῶν καθ᾿ ἡμᾶς λογίων, οἵτινες ἀντὶ τοῦ καταγίνεσθαι εἰς ἔργα σπουδαῖα καὶ ὀνήσιμα καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν παιδεύσεως ἀντάξια, οἷά εἰσι λ. χ. ἡ περὶ τὰ πάτρια μερικωτέρα ἔρευνα, ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν πλείστων ὅσων φιλοπονημάτων τῶν σοφῶν Γερμανῶν, ὡς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐγκυψάντων, καὶ ὅσα τοιαῦτα τὰ εἰς τὴν κατὰ τόπον ἱστορίαν μάλιστα ἀναγόμενα, ἐπιδιδοῦσιν ἑαυτοὺς ὅλῃ ψυχῇ καὶ διανοίᾳ εἰς ματαιοσχόλους μεταγλωττίσεις ἀλλοθρόων καὶ δυςωνύμων μυθιστοριῶν, ἐξ ὧν οὐχὶ μόνον αἱ νεαραὶ ψυχαὶ ἀποθηλύνονται, ἀλλὰ καὶ ἤθη παρειςάγονται ἔκφυλα καὶ ἐκλελυμένα, τὴν τῶν πατρίων ἡμῶν ἁγνότητα κατασπιλοῦντα, καὶ τὸ δὴ χείριστον, διαφθείρουσι τῆς θείας ἡμῶν γλώσσης τὸ κάλλος ἐκ τῶν λεληθότως εἰςφρεουσῶν ξενοφωνιῶν. Ἀλλὰ χωρείτω ὁ λόγος ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Ὀρθότατα ὁ κ. Μηλιαράκης παρατηρεῖ ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ἀμοργοῦ (σελ. 601), ὅτι αἱ περὶ τῆς αὐτόθι ἱερᾶς μονῆς τῆς Χοζοβιωτίσσης παραδόσεις τῶν μοναχῶν εἰσι μυθικαί· ὅτι δηλαδὴ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐτύγχανεν ὢν ἐν Πάτμῳ μετὰ τοῦ ἁγίου Γερασίμου (τίς οὗτος;), ἐκεῖθεν δὲ μετέβησαν ἀμφότεροι εἰς Ἀμοργόν, ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέδωκε χρυσόβουλλον ὁρίζον ἵνα αἱ μοναὶ τῆς Πάτμου καὶ Ἀμοργοῦ ὦσιν ἀδελφικαί, καὶ διορίζηται ἡγούμενος τῆς μονῆς Πάτμου ἐκ τῶν τῆς Ἀμοργοῦ μοναχῶν, καὶ τῆς Ἀμοργοῦ ἐκ τῶν τῆς Πάτμου· καὶ ὅτι τὸ ἀρχικὸν χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλε-

ξίου καὶ ἄλλα σκεύη μετεκόμισαν οἱ πατέρες εἰς Πάτμον, κτλ., ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀληθῶς μυθεύματα κακῶς καὶ ἀφυῶς πλασθέντα ἐλλείψει παντελεῖ πάσης οἱασδηποτοῦν ἱστορικῆς μαρτυρίας περὶ τῆς ἀληθοῦς γενέσεως τῆς διαληφθείσης μονῆς. Οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐν σελ. 650 ἐκδοθὲν χρυσόβουλλον ὡς δῆθεν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου ἐπιχορηγηθὲν αὐτῇ, καὶ τοῦτό ἐστι παρακεχαραγμένον ἐκ τοῦ ἐν Πάτμῳ διατηρουμένου γνησίου ἀρχετύπου, ὡς προϊὼν δείξει ὁ λόγος.

Οὐδέποτε ἀπῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος εἰς Πάτμον· ἀλλὰ μόνον, καθ' ἃ παρέλαβον οἱ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου πατέρες ἐκ τῆς κατὰ διαδοχὰς παραδόσεως, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου συντέλειαν τῆς οἰκοδομῆς, ἀπέστειλεν αὐτόσε τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Νικηφόρον κομίζοντα σὺν τοῖς ἄλλοις βασιλικοῖς ἀφιερώμασι καὶ τὴν ἐν προτομῇ φυσικοῦ μεγέθους ἀξιοθέατον εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, τὴν ἐν τῷ ἔσω νάρθηκι τοῦ ναοῦ νῦν ἀνακειμένην δεξιᾷ εἰσιόντι. Ἡ τοιαύτη δὲ παράδοσις πιστοῦται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ γραμματοφυλακίῳ τῆς μονῆς διατηρουμένης ἀρχαίας ἀπογραφῆς (ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων ἀριθ. 15) οὑτωςὶν ἐπιγεγραμμένης: ***Κώδηξ σὺν Θεῷ τῆς σεβασμίας τοῦ ἠγαπημένου τῷ Χριστῷ Θεολόγου μονῆς τῆς Πάτμου, γεγονὼς ἐπὶ τῆς ἠγουμενείας τοῦ πανοσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν μοναχοῦ κυροῦ Ἀρσενίου κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ἰνδικτιῶνος δ' τοῦ ϛψθ' ἔτους*** († 1200) (1), ἐν ᾗ καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη ἀναφέρεται μετὰ τοῦ ἀργυρηλάτου πλαισίου αὐτῆς, ἀναγλύπτους φέροντος ἄνωθεν μὲν τὸν Χριστόν, ὑποκάτωθεν δὲ τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν βαστάζοντα τὸν ἑαυτοῦ σταυρόν, ἐν δὲ τοῖς πλαγίοις τὴν χορείαν τῶν δώδεκα ἀποστόλων· τὸ δ' ὑπὸ τοῦ εἰκονιζομένου κρατούμενον ἀνεῳγμένον Εὐαγγέλιον, ὥςπερ δὴ καὶ ὁ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ περιβάλλων στέφανος, ἀργυρήλατα καὶ αὐτὰ ὄντα, ἔχουσι τήν τ' ἐπιφάνειαν καὶ τὰ γράμματα δι' ἐγκαύσεως ἐξειργασμένα.

Κἀγὼ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἤκουον παρ' ἀνδρῶν Ἀμοργίων, ὅτι πάντα τὰ τῆς μονῆς τῆς Χοζοβιωτίσσης ἐπίσημα ἔγγραφα κατείχοντο ὑπὸ τῆς τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου· ἀλλ' ἄπιστον ἐφαίνετό μοι τὸ πρᾶγμα μὴ δυναμένῳ κατανοῆσαι ἐπὶ τίνι τάχα λόγῳ ἢ σκοπῷ κατεκράτει αὕτη ἔγγραφα μηδαμῶς αὐτῇ προςήκοντα, ἀλλ' εἰς κτήσεις ἀναφερό-

(1) Ἴδε καὶ *Πανδώρ.* τόμ. Κ', σελ. 19.

μενα μονῆς ξένης καὶ δὴ αὐτοδεσπότου. Ὅτε ὅμως ἐπελαβόμην μετὰ τοῦ ἰσαδέλφου φίλου Ἱεροθέου Φλωρίδου βιβλιοφύλακος τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς, ἐξ Ἀμοργίων ἕλκοντος τὸ γένος μητρόθεν, τοῦ ἔργου τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἐν τῇ μοναστηριακῇ βιβλιοθήκῃ ἀποτεθησαυρισμένων χειρογράφων, καὶ τῆς ἐξερευνήσεως καὶ ἀντιγραφῆς ἁπάντων τῶν ἐν τῷ γραμματοφυλακίῳ αὐτῆς βασιλικῶν χρυσοβούλλων, πατριαρχικῶν σιγιλλίων, κτλ., τότε δὴ ἐπιστώθην ψηλαφητῶς, ὅτι τὰ τέως διαθρυλούμενα ἦσαν αὐτόχρημα μυθοπλαστία· οὐδὲν γάρ, οὐδὲν ἔγγραφον εὕρομεν εἰς ἄλλην ἀνῆκον μονήν.

Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι τὸ χρυσόβουλλον Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου προέρχεται ἐκ παραχαράξεως τοῦ ἐν Πάτμῳ ἀποκειμένου ἀρχετύπου, καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα καὶ ὁ παρὼν ἔλεγχος ἀφορᾷ. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης, καὶ ὁ τὸ ἀντίγραφον παρασχὼν αὐτῷ δήμαρχος Ἀμοργίων κ. Ι. Βλαβιανός, ἀνυπόπτως καὶ ἀγαθῇ τῇ πίστει γνήσιον ὑπέλαβον τὸ βασιλικὸν τοῦτο ἔγγραφον, ὅπως καὶ πᾶς ἄλλος οὐδόλως ἂν ὑπώπτευσε τὸ ἐναντίον, ἔστω καὶ μεθ᾽ ὅλην τὴν ἐκ τῆς παρακοπῆς καὶ μεταπλάσεως ἐπενεχθεῖσαν ἀλλοίωσιν καὶ ἀσάφειαν, ἣν καὶ ἡ ὀξύνοια τοῦ κ. Μηλιαράκη διεῖδεν (σελ. 603), εἰ μὴ ὑπῆρχεν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχέτυπον, ὅπερ καὶ παρατίθεμαι κατωτέρω, ἵνα ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβολῆς γένηται ἐκδηλοτέρα ἡ τοῦ παραχαράκτου κακοτεχνία. Ἔστι δὲ τοῦτο ἐν περγαμηνῇ γεγραμμένον, ἀριθμὸν φέρον 27 τῶν ἐν τῷ μοναστηριακῷ γραμματοφυλακίῳ διατηρουμένων πολιτικῶν ἐγγράφων (1). Περιεργείας δὲ χάριν προσαρτῶ καὶ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου πανομοιότυπον ὑπογραφὴν (2). — Ἀλλὰ τίς ποτ᾽ ἐστιν ὁ παραχαράξας αὐτό; εὐλόγως ἄν τις ἐρωτήσειεν. — Αὐτὸς ἑαυτόν, ἀποκρίνομαι, ἔλαθε φωράσας ἡμῖν. Οὐδείς ἐστιν ἄλλος ἀλλ᾽ ἢ ὁ ἐν τέλει τοῦ ἀντιγράφου ὑπογεγραμμένος διδάσκαλος Ἀμοργοῦ Κοσμᾶς Δημητριάδης ὁ ἐκ τῆς μονῆς τῆς Χοζοβιωτίσσης. Τίνα γὰρ εὐλογοφανῆ λόγον εἶχεν οὗτος, ἢ καὶ τί διέφερεν αὐτῷ ἵνα αἰτήσῃ παρὰ τῶν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀειμνήστου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος ἐκ Πάτμου εἰς Αἴγιναν ἀποσταλέντων σεβασμίων πατέρων τῆς γεραρᾶς μονῆς τοῦ Θεολόγου, καὶ λάβῃ ἀντίγραφον χρυσοβούλλου εἰς κτήσεις ἀναφερομένου μονῆς ξένης ἐκ

(1) Αὐτόθι τόμ. ΙΘ', σελ. 342.
(2) Ὅρα τὸν ἐν τέλει πίνακα Ε'.

πρὸς αὐτόν; Οὐδένα ἄλλον πάντως, ὡς ἐστιν αὐτόδηλον, εἰμή, τοῦτο μέν, ἵνα περιβάλῃ ἱστορικὸν δῆθεν κῦρος τὸν ἐν τῷ κευθμῶνι τοῦ σκότους χαλκευθέντα μῦθον ὡς ἀρχαίαν τάχα καὶ ἀψευδῆ παράδοσιν, ὅτι δηλαδὴ τῶν ἐπισήμων τῆς Χοζοβιωτίσσης ἐγγράφων κάτοχος ὑπῆρχεν ἡ ἐν Πάτμῳ μονή· τοῦτο δέ, ἵν' ἔχῃ τοὐντεῦθεν ἡ μονὴ τῆς Χοζοβιωτίσσης ἓν τοὐλάχιστον ἐπίσημον ἔγγραφον δηλοῦν τὴν ἄλλως ἄδηλον καὶ ἀμάρτυρον αὐτῆς ἀρχαιότητα, ἔγνω ὁ χρηστὸς διδάσκαλος ἀναξίως τῆς παιδείας καὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σχήματος παραχαράξαι τὸ βασιλικὸν ἔγγραφον καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν οὕτως ἀστόχως καὶ ἀσυνέτως μεθαρμόσαι· οὐδ' ἐλογίσατο ἐν ἑαυτῷ τὸ παράπαν, ὅτι ἐσχάτην ἂν ὠφλίσκανον μωρίαν οἱ πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ κυβερνήτου ἀποσταλέντες ἐκ Πάτμου πατέρες, εἴ γε ἐκόμιζον πρὸς τὸ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ οὐχὶ τῆς οἰκείας ἀλλὰ ξένης μονῆς χρυσόβουλλα. Μὴ προνοῶν δέ, ὅτι ἠδύνατό ποτε *ὁ πάντ' ἐκκαλύπτων καὶ εἰς φῶς ἄγων χρόνος* καταφανῆ ποιῆσαι τὸν μυσαρὸν δόλον, στηλογραφήσας αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ οἰκεῖον ὄνομα παρέδωκεν αὐτὸ τοῖς ἐπιγινομένοις εἰς αἰώνιον τοῦ πράγματος μαρτύριον.

Καὶ δὴ πρῶτον μὲν ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος οὐδόλως ἐπέστησε τὸν νοῦν εἰς τὸ τοῦ χρυσοβούλλου προοίμιον, ἵνα ἐξ αὐτοῦ διδαχθῇ, ὅτι τό: *Ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου*, κτλ., ὑπαινίττεται τὴν Πάτμον, τὴν δεξαμένην ποτὲ ἐξόριστον τὸν διαφερόντως ἠγαπημένον τοῦ Σωτῆρος μαθητὴν Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστήν, τοῦθ' ὅπερ ἀριδηλότερον ἀναφέρεται ἐν τῇ δευτέρᾳ παραγράφῳ τοῦ ἀρχετύπου, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης. Ταύτην δέ, ὡς ἀσύμφορον οὖσαν πρὸς τὸ σκοπούμενον τῆς παραχαράξεως, παρέκοψε καὶ μετέπλασεν ἀφυῶς, παριδὼν ἄλλας φράσεις τὸ τῆς παραποιήσεως ἀδέξιον κατελεγχούσας. Οὕτω λ. χ.: τὸ *ἀνακεχωρηκὸς τοῦ τόπου καὶ ἰδιάζον* νοεῖ ὡσαύτως τὴν Πάτμον, ἅτε δὴ μακρὰν τῆς ἠπείρου κειμένην καὶ ἀπομεμονωμένην, τουτέστιν ἀκατοίκητον (1), οἷα ἐτύγχανεν ὄντως ἐφ' ὅλους αἰῶνας μέχρις ἀρχῶν τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, οὐχὶ δὲ τὴν ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώνων διηνεκῶς κατοικουμένην Ἀμοργόν. Ἐπίσης δὲ ἀκρίτως καὶ ἀμαθῶς ἀκρωτηριάσας διέστρεψε καὶ τὴν μικρῷ κατωτέρω φερομένην φράσιν:

(1) Ἴδε τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθὲν χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ ἐν *Πανδώρ.* τ. ΙΕ', σελ. 540, καὶ ἐν τῇ πέρυσιν ἐκδοθείσῃ ἐνταῦθα *Ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου* σελ. ιϐ'.

καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ἁγιαστικὴν χάριν, ἣν ἐπαφῆκε τῷ τόπῳ διὰ τῆς ἰδίας χάριτος (ἐπαφῆκε τὴν χάριν διὰ τῆς χάριτος!!)· καὶ ὅμως διέλαθε τὸς νοῦν τοῦ ἐλλογιμωτάτου διδασκάλου, ὅτι ἐκ τῆς τοιαύτης ἀλογίστου παρακοπῆς καὶ διαστροφῆς τῶν ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ ἀρχετύπου παραγράφῳ διαλαμβανομένων, παρείχετο τῷ ἀναγνώστῃ ὑπολαβεῖν, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου εἰς Ἀμοργόν ποτε ἐπιδημάσασα ἐπαφῆκεν οὕτω τῇ νήσῳ τὴν ἁγιαστικὴν αὐτῆς χάριν (!!!).

Ἔπειτα, ἐν ᾧ τὸ βασιλικὸν ἔγγραφον διαλαμβάνει: *Εἰς μέντοι περισσοτέραν ἀσφάλειαν, καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, τὰ ταύτῃ προσόντα κτήματα ἡ βασιλεία μου τῷ παρόντι περιλαμβάνει χρυσοβούλλῳ λόγῳ αὐτῆς, ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτως*, ἐν ἀμηχανίᾳ ὢν ὁ ἄκοσμος παραχαράκτης περὶ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καταγραφῆς ἁπάντων τῶν τῆς μονῆς κτημάτων καὶ μετοχίων, ὧν τὰ πλεῖστα προέρχονται ἐκ προσφορῶν καὶ ἀφιερώσεων νεωτέρων χρόνων, περιωρίσθη εἰς τὸ σημειώσασθαι μόνον τὸ ἐν τῇ νήσῳ Ἴῳ μετόχιον τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ τοῦτο οὐκ ἄπο σκοποῦ· ἀντεποιεῖτο γάρ ποτε, ὡς ἤκουσα, τὴν κτῆσιν αὐτοῦ τὸ κοινὸν τῶν Ἰητῶν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων προσέφυγεν εἰς τὸ συνηθέστατον: *καὶ τὰ λοιπά*, ὡς ἂν εἰ ἦσαν ταῦτα ἔξωθεν ὑπονοούμενα.

Τοῦ ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ μνημονευομένου Γεωργίου τοῦ Ζαγαρομμάτου ἡ δημοσία ὑπηρεσία περιωρίζετο ἐν τῷ θέματι Μελανουδίου καὶ Μυλάσου (μέρους τῆς Ἰωνίας καὶ Καρίας)· ὅθεν οὐδεμίαν εἶχεν οὗτος ἐπὶ τῶν νήσων δικαιοδοσίαν, ἵνα ἐκδῷ ἀναγραφικὴν ἀποκατάστασιν τῶν μετοχίων τῆς ἐν Ἀμοργῷ μονῆς. Αἱ νῆσοι εἶχον ἴδια ἀναγραφεία εἴτε ἀπογραφεία. Οὕτως ἐν παραδείγματι, ἐπ' Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κριτὴς καὶ ἀναγραφεὺς τῶν Κυκλάδων νήσων ὑπῆρχε Νικόλαος ὁ Τζάντζης, ὃς προστάξει βασιλικῇ ἀπελθὼν εἰς Πάτμον κατ' Αὔγουστον τοῦ 1088 ἔτους, καὶ ἀναμετρήσας αὐτὴν παρέδωκε τῷ ὁσίῳ Χριστοδούλῳ τῷ καὶ κτήτορι τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς (1). Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ τὸ παρὸν χρυσόβουλλον ἐκδόντος αὐτοκράτορος Μιχαὴλ ὑπῆρχε τοιοῦτος Λέων ὁ Εὐσκαμμάριος, οὗτινος δύο ἀποκαταστατικὰ ἔγγραφα περὶ τῶν ἐν ταῖς νήσοις Κῷ καὶ Λέρῳ κτήσεων καὶ μετοχίων τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς ἐξέδωκα πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ Δ' τόμῳ τοῦ *Ἀθηναίου* σελ. 233 μετὰ καὶ τῆς πανομοιοτύπου ὑπογραφῆς αὐτοῦ οὕτως ἐχούσης: *Ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν*

(1) Τὸ πρακτικὸν τούτου ὅρα ἐν τῇ ἀνωτέρω δηλωθείσῃ *Ἀκολουθίᾳ* σελ. ιη'.

αὐθέντου καὶ βασιλέως ἀπογραφεὺς τῆς νήσου Ῥόδου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν καὶ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων νήσων Λέων ὁ Εὐσκαμμάριος. Ὥςτε καὶ ἐκ τούτου ἔτι ἐλέγχεται ἀριδήλως τὸ τῆς παραχαράξεως ἐπονείδιστον ἔγκλημα.

Τελευταῖον δὲ οὐκ εἴασεν ἀπαραχάρακτον οὐδ' αὐτὸν τὸν ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ σεσημασμένον χρόνον τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἢ μᾶλλον ἵνα καταλίπῃ ἔνδειξιν τῆς παχυλῆς αὐτοῦ ἀνιστορησίας, ἔγραψεν ἔτος μὲν τὸ 6707, ἰνδικτιῶνα δὲ ἕκτην, ἀγνοῶν ὅτι ἀνέτρεχεν οὕτως εἰς τὸ 1199 σωτήριον ἔτος, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἕκτον τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου τοῦ Κομνηνοῦ· τούτῳ δὲ προςπίπτουσα ἦν οὐχ ἡ ἕκτη ἀλλ' ἡ δευτέρα ἰνδικτιών. Τὸν τοιοῦτον δὲ ἀναχρονισμὸν συνιδὼν καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης διορθοῦν ἐπειράθη.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανά μοι δοκοῦσι πρὸς περίτρανον ἀπόδειξιν τῆς ὑπὸ τοῦ ὁσιωτάτου θεραπευτοῦ τοῦ Ὑψίστου τολμηθείσης παραχαράξεως. Τὸ δὲ γνήσιον χρυσόβουλλον ἔχει ὡς ἕπεται:

Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου χρυσόβουλλος λόγος.

† Ἔρχεται καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, ὥςπερ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν προςώπων, συγκρότησις εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, καὶ μεγάλης προςθήκης αἴτιον τοῦτο καθίσταται, πρὸς τῷ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος δικαίῳ προςτιθεμένης καὶ τῆς ἐντεῦθεν ποιότητος τοῦ καλοῦ· καὶ τοσοῦτον πλέον τοῦθ' οὕτω γίνεται, ὅσον ἂν πλείονα προςήει τῷ τόπῳ τὰ ἀγαθά. Ἐπενεκτέον δὲ καὶ ὧν ἕνεκα ταῦτα ἡ βασιλεία μου προεξέθετο.

Ἡ κατὰ τὴν Πάτμον εὐαγεστάτη τοῦ κατ' ἐξαίρετον ἠγαπημένου Χριστῷ καὶ Εὐαγγελιστοῦ Θεολόγου μονή, πολλὰ καὶ πολυτρόπως ἔχουσα τὰ συνιστῶντα τὴν ταύτης σεμνότητα, τὸ ἀνακεχωρηκὸς τοῦ τόπου καὶ ἰδιάζον, τὴν θεάρεστον τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων διαγωγήν, τὴν τοῦ πνευματικῶς αὐτῆς προϊσταμένου χρηστοήθειαν (1), καὶ πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πᾶσι, τὴν ἁγιαστικὴν χάριν ἣν ἐπαφῆκε τῷ τόπῳ διὰ τῆς αὐτοῦ χρονιωτέρας διατριβῆς, καὶ τῆς ἐπιχορηγηθείσης αὐτόθι τούτῳ πνευματικῆς δυνάμεως, ὁ ἐπιστήθιος ἀπόστολος

(1) Γερμανὸς ἦν ὁ τὸ τηνικαῦτα τὴν τῆς μονῆς ἐγκεχειρισμένος προστασίαν [Ἴδε Ἀθηναίου τόμ. Δ', σελ. 234].

τοῦ Χριστοῦ. Τοσαῦτα μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα ἔχουσα τὰ καλά, καθ'ἕκαστον τούτων τῇ διαθέσει τῆς βασιλείας μου καὶ ᾠκείωται. Τοίνυν καὶ δεῖγμα ταύτης ὁ παρὼν χρυσόβουλλος **Λόγος** ἐξετέθη τῆς βασιλείας μου καὶ ἐπεφιλοτιμήθη τῇ τοιαύτῃ μονῇ· δι'οὗ καὶ κρατύνει μὲν καὶ ἀσφαλίζεται ἡ βασιλεία μου πάντα τὰ προςόντα αὐτῇ παλαιγενῆ δικαιώματα, χρυσόβουλλά τε καὶ ὁρισμούς, καὶ ἀναγραφικὰς ἀποκαταστάσεις καὶ ἐκδόσεις ἐγγράφους, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἐν χαρτῴοις δικαιώμασι, καὶ τὴν αὐτῶν ἰσχύν, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων κατοχὴν καὶ νομὴν βεβαιοτέραν καὶ ἀῤῥαγεστέραν περιποιεῖται αὐτῇ, κατὰ πάσας τὰς περιλήψεις αὐτῶν. Εἰς μέντοι περισσοτέραν ἀσφάλειαν, καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, τὰ ταύτῃ προςόντα κτήματα ἡ βασιλεία μου τῷ παρόντι περιλαμβάνει χρυσοβούλλῳ **Λόγῳ** ταύτης· ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτως:

Μετόχιον ὁ Πύργος, ὃ κατὰ μὲν τὸν Μαίανδρον καὶ ἐγγὺς τῶν Παλατίων διάκειται, προςεκυρώθη δὲ τῇ μονῇ διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ θείου τῆς βασιλείας μου κυροῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ τοῦ Λάσκαρι (1), ἀνεθεωρήθη δὲ καὶ παρὰ τοῦ περιποθήτου θείου τῆς βασιλείας μου, τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Ζαγοραμμάτου (2), καὶ περιωρίσθη δι'ἐγγράφου αὐτοῦ περιορισμοῦ· ὃν δὴ ὁρισμὸν καὶ τὸ κῦρος ἔχειν ἡ βασιλεία μου διορίζεται, καὶ πάντα τὰ τοῦ τοιούτου μετοχίου δίκαια ἐπί τε τοῖς ὑποστατικοῖς καὶ τοῖς προςκαθημένοις ἐν αὐτῷ παροίκοις καὶ δουλευταῖς. Ἡ μονὴ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κεχιονισμένης, ἡ καὶ αὐτὴ πλησίον μὲν τῶν Παλατίων διακειμένη, συστᾶσα δὲ καὶ βελτιωθεῖσα παρὰ τοῦ οἰκείου τῇ βασιλείᾳ μου Γεωργίου τοῦ Μονοχυτρᾶ, καὶ προςκυρωθεῖσα τῇ τῆς Πάτμου μονῇ διὰ τῆς δωρηθείσης αὐτῇ δυνάμεως διὰ χρυ-

(1) *Παλάτια* καὶ νῦν ἔτι καλοῦνται τὰ τῆς ἀρχαίας ἰωνικῆς πόλεως *Μιλήτου* ἐρείπια, ἣν ἡμαρτημένως ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς *Μέλασσο* φησὶν ὀνομάζεσθαι νῦν [*Συνέκδ. Ἱερατ.* σελ. 329], ὑπὸ τῆς Μελετίου *Γεωγραφίας* [σελ. 467] παρενεχθείς, ὡς ἔοικε. *Μέλασσος* γὰρ καλεῖται καὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι ἡ καρικὴ πόλις *Μύλασσος* εἴτε *Μύλασσα* (τὰ), οὐχὶ δὲ *Μεσσί*, ὡς ἔχει παρὰ Μελετίῳ [αὐτόθι σελ. 462], καὶ ἀπ' αὐτοῦ πάλιν παρὰ Κοραῇ ἐν ταῖς εἰς Στράβωνα *Σημειώσεσιν* [τόμ. Δ', σελ. 298].

(2) Τοῦτον Ἰωάννης μὲν ὁ Βατάτζης εἶχε τιμήσας τῷ τοῦ *πρωτοβεστιαρίου* ἀξιώματι, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις τῷ τοῦ *παρακοιμωμένου* [Ἀκροπολίτ. σελ. 165]. Τὸ δὲ ἀποκαταστατικὸν αὐτοῦ ἔγγραφον διατηρεῖται ἐν τῷ τῆς μονῆς γραμματοφυλακίῳ, ἀριθμὸν φέρον 97 πολιτικῶν ἐγγράφων [Ἴδε καὶ Πανδώρ. τόμ. ΙΘ', σελ. 438].

σοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ θείου τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα (1), μετὰ πάντων τῶν προσαρμοσάντων αὐτῇ δικαίων καὶ προνομίων, καὶ καθὼς ἐκεῖνος ταύτην ἀποκατέστησεν, ἤγουν παροίκων, δουλευτῶν, ἀμπελίων, χωραφίων, ἤγουν τῆς Κουλούρας, τῆς Αἴγας, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τῆς Ἀσησοῦ, καὶ τῶν περὶ αὐτὰ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τούτων νομὴν, καὶ κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν προσόντων αὐτῇ δικαιωμάτων. Μετόχιον ἐν τῇ νήσῳ Κῷ ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος, ἡ ἐκ τῆς τοῦ τόπου κλήσεως ἐπονομαζομένη τῶν Σπονδῶν (2), μετὰ πάντων τῶν ἀρχαίων τε καὶ νέων δικαίων αὐτοῦ, ἤγουν χωραφίων τῶν ἐν τοῖς Περιπάτου, τοῖς Πετρορείοις, καὶ τῆς Ἀντιμαχίας (3), τοῦ μύλωνος τοῦ περιελθόντος τῇ μονῇ ἐκ προσενέξεως τοῦ Διογένους, τοῦ διακειμένου ἐν τοῖς τοῦ Εὐδρομακίου (4), καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκαθημένων ξένων καὶ τῷ δημοσίῳ ἀνεπιγνώστων, καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῆς δικαίων, κατὰ τὴν γεγονυῖαν πατριαρχικὴν παράδοσιν καὶ ἀποκατάστασιν. Τὰ ἐν τῇ νήσῳ Λέρνῃ μετόχια, ὧν τὸ μὲν ἓν ἐπονομάζεται Παρθένιον, τὸ δὲ ἕτερον Τεμένια (5), μετὰ πάντων τῶν προσαρμοσάντων ἀνέκαθεν αὐτοῖς δικαίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς προσκαθημένων παροίκων καὶ δουλευτῶν, ἀνεπιγνώστων ὄντων καὶ τούτων παντάπασι τῷ μέρει τοῦ δημοσίου. Ἐν τοῖς Φυγέλοις (6) μετόχιον ὁ ἅγιος Γεώργιος μετὰ πάντων τῶν δικαίων αὐτοῦ.

(1) Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτό ἐστι τὸ ἐν ἀριθ. 26 πολιτ. ἐγγράφων κατατεταγμένον [*ἰδὲ αὐτόθ.* σελ. 342].

(2) Ὁ μὲν ναὸς τῆς Θεοτόκου σώζεται ἔτι, *Κουβουκλιανὴ* ἐπιλεγόμενος ὡς ἀπὸ τοῦ [βυ]ζαντινοῦ ῥυθμοῦ αὐτοῦ· τοῦ δὲ τόπου ἡ κλῆσις παρέφθαρται εἰς τό: *Τ' Ἀσφενδιού*· [ὅπ]ερ ἐστὶ χωμύδριον τερπνότατον ἐν ταῖς τοῦ Ὠρομέδοντος εἴτε Δικαίου ὑπωρείαις [κεί]μενον.

(3) Κώμη ἐστὶ νῦν ἡ Ἀντιμαχία, ἔνθα καὶ φρούριον ἀνεγήγερται κατ' ἀρχομένην τὴν [ιε]' ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἱπποτῶν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς φλιᾶς τῆς [ἐσω]τέρας αὐτοῦ πύλης φέρεται κεχαραγμένον τὸ ἔτος 1414· ἐπὶ δὲ τῆς ἐξωτέρας μεθύ[στε]ρον προσεποικοδομηθείσης, τὸ 1507. Τῆς κώμης δὲ ταύτης καὶ Πλούταρχος μέμνη[ται] [*Κεφ. ἑλλην.* νη'].

(4) Μικρῷ παρηλλαγμένη ἐφυλάχθη τῆς τοποθεσίας ταύτης ἡ ὀνομασία, *Τ' Αὐδομα[κιοῦ]* λεγομένη νῦν· καὶ ἔστι παρὰ τὴν κώμην Πηλεῖον κατὰ τὸ καλούμενον *Λινοπότιον*, [ἔν]θα ὑπάρχουσιν ἕξ ὑδρόμυλοι.

(5) Περὶ Λέρνης Παρθενίου καὶ Τεμενίων ἱκανά μοι σεσημείωται ἐν τῇ πέρυσιν ἐκ[δο]θείσῃ *Ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου* σελ. 77-80.

(6) Τὸ *Φύγελλον* καὶ πληθ. *Φύγελλα* πολίχνιον ἦν τῆς Ἰωνίας ἐν τῇ Ἐφεσίων πα[ραλί]ᾳ, *Πύγελα* ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων καλούμενον, ὅπερ ἦν: «ἵδρυμα Ἀγαμέμνονος,

Ταῦτα μὲν οὖν εἰσὶ τὰ παλαιγενέσι δικαίοις προςαρμόσαντα κτήματα τῇ εὐαγεστάτῃ τῆς Πάτμου μονῇ· καὶ κρατύνει καὶ ἐπικυροῖ ταύτῃ ἡ βασιλεία μου τὴν αὐτῶν δεσποτείαν τε καὶ κυριότητα τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ **Λόγῳ** αὐτῆς, κατὰ τὴν ἀνέκαθεν κρατήσασαν νομήν· προςεπιφιλοτιμεῖται δὲ τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἡ βασιλεία μου κατ' ἰδίαν φιλοτιμίαν αὐτῆς καὶ ψυχικῆς αὐτῆς ἕνεκα σωτηρίας, διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου **Λόγου** αὐτῆς, τὸ χωράφιον τὸ πλησιάζον μὲν τῷ μετοχίῳ τῆς τοιαύτης μονῆς τοῦ Πύργου, καὶ ἐπονομαζόμενον ἡ Γωνία τοῦ Πετάκη, καὶ συμποσούμενον εἰς ποσότητα ζευγαρίων τεσσάρων, κατεχόμενον δὲ ἀρτίως παρὰ τοῦ μέρους τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου, τοῦ πρωτοσεβαστοῦ κυροῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ τοῦ Λάσκαρι· ἀποσπᾷ γὰρ αὐτὸ ἀπ' ἐκείνου ἡ βασιλεία μου καὶ προςκυροῖ τοῖς δικαίοις τοῦ τοιούτου μετοχίου τοῦ Πύργου, καὶ διορίζεται ἀναποσπάστως καὶ ἀναφαιρέτως κατέχεσθαι παρὰ τοῦ μέρους τῆς τοιαύτης μονῆς, ὥςπερ εἰ μηδὲ ἐκτὸς προςετέθη ἐκ νέου, ἀλλ' ἀρχῆθεν προςηνωμένον ταύτῃ ἐτύγχανε.

Καθέξει τοίνυν ἡ τοιαύτη μονὴ ταῦτα ἀνενοχλήτως πάντῃ καὶ

οἰκούμενον ὑπὸ μέρους τῶν ἐκείνου λαῶν· πυγαλγέας γάρ τινας καὶ γενέσθαι καὶ κληθῆναι, κάμνοντας δ' ὑπὸ τοῦ πάθους καταμεῖναι, καὶ τυχεῖν οἰκείου τοῦδε ὀνόματος τὸν τόπον» [Στρ. ΙΔ', α'. § 20. Κορ.]. Συνῳδὰ τῷ Γεωγράφῳ φησὶ καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἱστορικὸς Θεόπομπος [παρ' Ἁρποκρ. λ. *Πύγελα*]. Οὕτω δ' ἀπαντᾷ γραφόμενον τοὔνομα καὶ παρ' ἄλλοις τῶν παλαιῶν συγγραφέων [Πρβλ. Ξενοφ. *Ἑλλην.* Α', 6'. 2. — Πολυαίν. *Στρατηγ.* Ζ, κγ'. — Τ. Λίβ. XXXVII. 11 — Στέφ. Βυζ. ἐν λ. — Μιχ. Ἀτταλ. *Ἱστορ.* σελ. 223. Bonn. — Σουΐδ. καὶ Φώτ. ἐν λ.]. — Φύγελα (*Phygela*) δὲ γράφεται παρὰ Πλινίῳ [V, 30], Πομπων. Μέλᾳ [I, 17] (οἳ καὶ εἰκοτολογοῦσιν ὑπὸ φυγάδων συνοικισθῆναι τὸ πολίχνιον, καθὰ καὶ τοὔνομα ἔνθεν δηλοῖ), καὶ Κωνστ. τῷ Πορφυρογεννήτῳ [*Ἐκθ. τῆς βασιλ. τάξ.* Β', μδ']. Ἔμοιγε μέντοι ἀποδεκτή ἐστιν ἡ τοῦ Εὐσταθίου γνώμη, ἅτε τῇ σεβασμίᾳ συνᾴδουσα ἀρχαιότητι. Φησὶ γάρ: *«Πυγῆς δὲ παρώνυμα καὶ τὰ περὶ τὴν ἀντικρὺ Χίου, πάλαι μὲν Πύγελα, παρὰ δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα Φύγελλα, λόγῳ παραφθορᾶς»* [*Παρεκβ. εἰς Ἰλ.* Β, σελ. 310. Rom. — Πρβλ. καὶ Σουΐδ. ἐν τῷ προτέρῳ ἄρθρῳ *Πύγελλα*]. Καὶ *Φυγελίτης* δὲ *οἶνος* ἐν Ἐφέσῳ γεννώμενος μνημονεύεται παρὰ Διοσκορίδῃ [*Ὕλ. ἰατρ.* Ε', ι']. Ἀλλὰ καὶ ἀνδρὸς κύριον ὄνομα *Φύγελλος* εὕρηται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ [*Β' Τιμόθ.* α', 15]. Ὅτι δὲ Φύγελα ἔτι καὶ νῦν ὀνομάζεται ὁ τόπος οὗτος, ὡς φησιν Ἀρδουῖνος ἐν ταῖς εἰς Πλίνιον σημειώσεσιν [ἔκδ. *August. Taurin.* 1831], τοῦτο οὐκ ἔχεται ἀληθείας, καθὰ ἔγωγε εἰς νέαν καὶ παλαιὰν Ἔφεσον παραγενόμενος ἐξηρεύνησα. Ἐκ γοῦν τῆς τοῦ Ἀτταλειάτου ἀφηγήσεως συνάγεται ὅτι παράλιος ἦν τόπος τὰ Φύγελλα, εὔθετος εἰς μεγάλου ἐγκαθόρμισιν στόλου [ἔνθ. ἀνωτ.]. Ὁ δὲ Βρεττανὸς περιηγητὴς Chandler παρατηρεῖ ὅτι ἔκειτο ἐπί τινος ὑψώματος μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας Ἐφέσου [*Travels.* σελ. 176. — Πρβλ· καὶ *Leake's Asia Minor.* σελ. 261].

ἀδιασείστως, καὶ ἀνεπηρεάστως, καὶ ἐκτὸς πάσης συζητήσεως καὶ ἀπαιτήσεως, καθὼς καὶ πρότερον κατεῖχε ταῦτα καὶ ἐνέμετο, ἢ καὶ ἰσχυροτέρως καὶ βεβαιοτέρως, τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου **Λόγου** τῆς βασιλείας μου· ὃς καὶ ἀρραγὴς καὶ ἀπερίτρεπτος διαμένειν ὀφείλων εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἐπεβραβεύθη τῇ τοιαύτῃ μονῇ τῆς Πάτμου, γεγενημένος κατὰ μῆνα τὸν Μάϊον τῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος. τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ ἑβδόμου ἔτους († 1259), ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος. †

† **Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος** †

ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΜΟΙΡΟΥΤΖΗ
ΝΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

Γεώργιος Ἀμοιρούτζης ὁ Τραπεζούντιος εἶνε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ρώτων τῆς Τουρκοκρατίας χρόνων εἷς τῶν γνησίων τύπων τοῦ *ῥαγιᾶ* ὧν μεταγενεστέρων αἰώνων, ἀλλόκοτον κρᾶμα εὐκάμπτου δουλοπρεείας καὶ ὑπούλου δυσυποταξίας. Ἐντεῦθεν δ' ὁ βίος αὐτοῦ κατὰ ὰς περισωθείσας ἡμῖν ἄλλως ἀντιφατικὰς εἰδήσεις παρίσταται ἐν ολλοῖς ὡς αἴνιγμα δυσεπίλυτον. Ἐν ᾧ ἔχομεν αὐτοῦ ἐπιστολὴν πρὸς ὸν μέγαν συμπολίτην του Βησσαρίωνα, τὸν ἀνάδοχον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ασιλείου, ἐν ᾗ ἀπολοφύρεται τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος, τὴν τῶσιν τοῦ αὐτοκράτορος Δαυὶδ οὗ ὑπῆρξε πρωτοβεστιάριος καὶ τὴν αρὰ τῶν Ὀθωμανῶν αἰχμαλωσίαν τῶν οἰκείων, ἡ ἱστορία παριστάι αὐτὸν οὐχ ἧττον ὡς αὐτόχρημα προδότην τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ ασιλείας. Ἐν ᾧ ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Βησσαρίωνα γράφει ὅτι ὁ υἱὸς

καὶ μαστιζόμενος καὶ αἰκιζόμενος ὑπὸ τοῦ δεσπότου ὅπως ἐξομόσῃ, ἀποποιεῖται νὰ προδώσῃ τὴν πάτριον δόξαν, ἑτέρωθεν μανθάνομεν ὅτι οὐ μόνον ὁ υἱὸς ἐξώμοσεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ, ὅςτις καὶ ἀπέβη διώκτης τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων. Ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ὁμολογεῖται ἡ περὶ τὴν ἰατρικὴν, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν ἐνδελεχὴς αὐτοῦ διατριβὴ, ἀφ' ἑτέρου παριστάνεται παραδιδόμενος μετὰ τρυφῆς εἰς τὸν πολυθέλγητρον ἔρωτα τῆς ἐκ Μουχλίου χήρας τοῦ τελευταίου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Φράγκου τοῦ Ἀτσαγιόλη καὶ κόπτων διὰ τὸν ἔρωτα τῆς πελοποννησίας σειρῆνος τὰ γένεια τοῦ χάριν αὐτοῦ καθαιρουμένου πατριάρχου Ἰωάσαφ. Τὰς περιέργους ταύτας ἀντιθέσεις τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως πολλαχῶς ἀπεπειράθησαν διὰ διαφόρων εἰκασιῶν νὰ ἐξομαλύνωσιν οἱ ἱστορικοὶ, ἄνευ λόγου, νομίζω, καθότι ἡ ἑρμηνεία τῆς συνυπάρξεως τῶν ἀντιθέτων τούτων ὁρμῶν ζητητέα ἐν τῇ πρώτῃ ἐμφανίσει τοῦ τύπου τοῦ ῥαγιᾶ, ὡς εἶπον ἀνωτέρω. Ὁ Ἀμοιρούτζης ἠπάτα ἴσως πάντας, ἐξοικονομῶν τὰς περιστάσεις, καὶ ἐσχηματίζετο μὲν οἱονεὶ πενθῶν ὅτε ἔγραφε πρὸς τὸν Βησσαρίωνα ἐξαιτούμενος χρήματα πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ υἱοῦ καὶ χορηγίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, χωρὶς νὰ κατατρύχηται διὰ τοῦτο ὑπὸ μυχίου ἄλγους ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Τραπεζοῦντος, ἐλάμβανε δὲ πρὸ τοῦ κυριάρχου τὴν δουλικὴν στάσιν τοῦ λάτρου καὶ ἠρύετο ἐκ τούτου δύναμιν χωρὶς νὰ ἦτο ἀνάγκη καὶ νὰ ἐξισλαμισθῇ.

Τοῦ Γεωργίου Ἀμοιρούτζη γνωστὰ ἔργα εἶνε ἡ ὑπὸ Boissonade τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσα ἐπιστολὴ πρὸς Βησσαρίωνα (1) καὶ ἡ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 3043 κώδικι τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀνέκδοτος περὶ ἑνώσεως γνώμη «ἣν ἔδωκεν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου» καθότι μετέσχε τῆς συνόδου ταύτης. Πλὴν τούτων ἀναφέρονται τοῦ αὐτοῦ «Περὶ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ συμβεβηκότων πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ναυπλίου Δημήτριον, διάλογος περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Τούρκων (2) ὡς καὶ διατριβὴ ἀποκειμένη ἐν τῇ λαυρεντιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας ἧς φέρεται ὁ ἑξῆς τίτλος λατινιστὶ Scheda G. Amirucii quod intellectus non sit communis omnium hominum, ut quidem

(1) Anecdota Graeca Τόμ. Ε' σελ. 389-401. Ἴδε καὶ Migne Ἑλλ. Πατρολογίας Τόμ. CLXI σελ. 723-728.

(2) *Σάθα* Νεοελληνικὴ φιλολογία σελ. 62.

existimant senisse Aristotelem. Τοῦ αὐτοῦ δ'ἐξετυπώθη ἐν Νυρεμβέργῃ τῷ 1514 βιβλιάριον De iis quae geographiae debent abesse (1). Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἀμοιρούτζης ἦτο καθ' ὅλου ἐκ τῶν εὐπαιδευτοτάτων τῶν συγχρόνων μαρτυρεῖ Κριτόβουλος ὁ Ἴμβριος, ὅςτις ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ Μωάμεθ ἐν τοῖς ἑξῆς· «Ἦν δὲ καί τις ἀνὴρ τῶν μετὰ βασιλέως Γεώργιος Ἀμηρούκης τοὔνομα, φιλοσοφίαν ἄκρος, ὅση περί τε τὸ φυσικὸν ἔχει καὶ δογματικόν τό τε μαθηματικόν τε καὶ γεωμετρικὸν καὶ τὰς ἀναλογίας τῶν ἀριθμῶν καὶ ὅση τῶν ἀπὸ τοῦ Περιπάτου καὶ τῆς Στοᾶς, προσέτι δὲ καὶ πλήρης πάσης ἐγκυκλίου παιδείας, ῥητορικῆς τέ φημι καὶ ποιητικῆς. Περὶ τούτου μαθὼν ὁ βασιλεὺς μετακαλεῖται τὸν ἄνδρα καὶ πεῖραν ἱκανὴν ἔκ τε τῆς ξυντυχίας καὶ ὁμιλίας λαβὼν τῆς τε παιδείας καὶ σοφίας αὐτοῦ, θαυμάζει τε τοῦτον διαφερόντως καὶ χώρας τῆς προςηκούσης ἀξιοῖ παρ' αὐτῷ καὶ συχναῖς ὡς αὐτὸν εἰςόδοις καὶ ὁμιλίαις τιμᾷ, δόγματα τῶν παλαιῶν αὐτῷ προτιθεὶς καὶ φιλοσόφους ἀπορίας καὶ συζητήσεις καὶ λύσεις· ἔστι γὰρ τῶν ἄκρως φιλοσόφων ὁ βασιλεύς» (2). Διὰ μακρῶν δὲ περιγράφει κατωτέρω ὁ Κριτόβουλος τὰς περὶ τὴν γεωγραφίαν τοῦ Πτολεμαίου ἐντολῇ τοῦ Μωάμεθ ὑπὸ τοῦ Ἀμοιρούτζη γενομένας μελέτας. «Ἐσχόλαζε δὲ (ὁ Μωάμεθ) καὶ φιλοσοφίᾳ, ὅση τε Ἀράβων καὶ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων μάλιστα ἐς τὴν Ἀράβων μετενεχθεῖσα, ξυνὼν τε ὁσημέραι τοῖς τούτων ἡγεμόσι καὶ διδασκάλοις (εἶχε δὲ οὐκ ὀλίγους περὶ αὐτὸν) καὶ ξυζητῶν ἅμα καὶ ξυμφιλοσοφῶν αὐτοῖς καὶ τοῖς τῆς φιλοσοφίας δόγμασι προςανέχων καὶ μάλιστα τοῖς ἀπὸ τοῦ Περιπάτου καὶ τῆς Στοᾶς. Ἐντυχὼν δέ που καὶ τοῖς τοῦ Πτολεμαίου διαγράμμασιν, ἐν οἷς ἐκεῖνος ἐπιστημονικῶς τε καὶ φιλοσόφως τὴν τοῦ κόσμου περιήγησιν καὶ περίοδον πᾶσαν ἐκτίθεται, πρῶτον μὲν ἠβουλήθη κατακεκερματισμένην οὖσαν αὐτὴν ἐν τῇ δέλτῳ καὶ δυςδιάγνωστον, μιᾷ ὑφῇ παραδοῦναι ξυνημμένως ἐν ἑνὶ πέπλῳ καὶ πίνακι, σαφεστέραν τε οὖσαν οὕτω καὶ εὐληπτοτέραν ξυμπεριλαβεῖν τε ἅμα τῇ διανοίᾳ καὶ κατασχεῖν καὶ γνῶναι καλῶς· καὶ

1) *Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου* Ἐπανόρθωσις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν Νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ τοῦ κ. Σάθα σελ. 9.

2) Κριτοβούλου IV, 9, 2-3 παρὰ *Müller* Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Ε' σελ. 142-143.

» γὰρ ἀναγκαῖον εἶναί οἱ ἔδοξέ που τὸ μάθημα τοῦτο καὶ σπουδαιό-
» τατον. Μετακαλεσάμενος οὖν Γεώργιον τὸν φιλόσοφον ἀνατίθησιν
» αὐτῷ τὸν τοῦ πράγματος πόνον ξὺν ἀξιώσει καὶ φιλοτιμίᾳ βασι-
» λικῇ. Καὶ ὃς ἀναδέχεται τοῦτον ἀσμένως, ὑπουργῶν προθύμως τῷ
» βασιλέως σκοπῷ καὶ κελεύσματι, καὶ δὴ μετὰ χεῖρας τὸ βιβλίον
» λαβὼν καὶ τὸ θέρος ὅλον ἐνδιατρίψας τε καὶ σχολάσας αὐτῷ καὶ
» ἱκανῶς ἐκμελετήσας τε καὶ τὴν τούτου γνῶσιν ἀναλεξάμενος, διέ-
» γραψεν ἄριστα καὶ ἐπιστημονικώτατα πᾶσαν τὴν τῆς οἰκουμένης
» περίοδον ἐν ἑνὶ πέπλῳ καὶ πίνακι γῆς καὶ θαλάσσης ὁμοῦ, ποτα-
» μούς τέ φημι καὶ λίμνας καὶ νήσους καὶ ὄρη καὶ πόλεις καὶ πάντα
» ἁπλῶς παραδοὺς ἐν τούτῳ καὶ κανόνας καὶ μέτρα καὶ ἀποστάσεις
» καὶ τἆλλα πάντα εἰδέναι καλῶς, καὶ παραδίδωσι βασιλεῖ σπούδασμά
» τε καὶ μάθημα πάνυ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον τοῖς σπουδαίοις τε
» ἅμα καὶ φιλοπόνοις καὶ φιλοκάλοις. Ἐκτίθεται δὲ καὶ τὰ ὀνόματα
» τῶν χωρῶν καὶ τόπων καὶ πόλεων ἀραβικῶς ἐν τῷ πίνακι, χρησά-
» μενος ἑρμηνεῖ τῷ σφετέρῳ υἱεῖ, καλῶς ἠσκημένῳ τὴν Ἀράβων τε
» καὶ Ἑλλήνων. Ἡσθεὶς οὖν πάνυ τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ βασιλεύς, καὶ
» τὴν σοφίαν τε καὶ περίνοιαν τοῦ Πτολεμαίου θαυμάσας, ἀλλὰ δὴ
» καὶ τοῦ ἐκθεμένου τοῦτο καλῶς, δωρεῖται τοῦτον πολυτρόπως καὶ
» φιλοτίμως, κελεύει δὲ καὶ πᾶσαν τὴν βίβλον ὑπ' αὐτῶν ἀραβι-
» κῶς ἐκδοθῆναι, μισθοὺς μεγάλους ὑπὲρ τούτου καὶ δῶρα ἐπαγγειλά-
» μενος.» (1).

Τὰ δ' ἐνταῦθα δημοσιευόμενα ποιήματα τοῦ Ἀμοιρούτζη, ἄγνωστα ὄντα μέχρι τοῦδε, περιέχονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 263 κώδικι τῆς ἐν ἁγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Διονυσίου, γεγραμμένῳ ἐπὶ χάρτου κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα. Καὶ τρία μὲν τούτων ἀπευθύνονται εἰς τὸν ἀμηρᾶν, ἤτοι τὸν Μωάμεθ, δύο δ' εἶνε ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα. Εἰ καὶ δὲν φέρουσι χρονολογίαν οἱ στίχοι οὗτοι, δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐποιήθησαν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος, ἤτοι μεταξὺ τοῦ 1461 καὶ τοῦ 1475, ὅτε πιστεύεται θανὼν ὁ Ἀμοιρούτζης. Κατὰ ταῦτα τὸ πρῶτον τῶν εἰς τὸν Μωάμεθ ποιηματίων, γεγραμμένον εἰς ὁμοιοτελεύτους τροχαϊκοὺς στίχους, εἶνε τὸ παλαιότατον τῶν γνωστῶν ὁμοιοτελεύτων κοσμικῶν ποιημάτων τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας, ἀρχαιότερον κατὰ εἴκοσι καὶ τρία τοὐλάχιστον ἔτη

(1) Κριτοβούλου V, 10, 2-8, σελ. 155-156.

τοῦ περὶ θανατικοῦ τῆς Ῥόδου ποιήματος Ἐμμανουὴλ τοῦ Γεωργιλλᾶ. Σημειωτέον δ᾽ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ποίημα εἶνε γεγραμμένον ἐν τῷ κώδικι κατὰ δύο σελίδας, τὰ δὲ λοιπὰ καταλογάδην. Τὰ τρία ταῦτα ποιήματα δεικνύουσιν οὐ μόνον τὴν πρὸς τὸν σουλτάνον ὑποταγὴν, ἀλλὰ καὶ κολακείαν καὶ λατρείαν καὶ θαυμασμὸν πρὸς τὸν νικηφόρον καὶ ἐλλόγιμον μονάρχην. Ἄχθεται δ᾽ ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βλέπων τὸν Τραπεζούντιον φιλόσοφον εἰςάγοντα τὴν Μοῦσαν προςφωνοῦσαν ὡς ἴδιον τέκνον τὸν Μωάμεθ, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ ἀπευθυνόμενον πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τὸν τύπον τῶν χαιρετισμῶν, οὓς εἰς τὴν Παναγίαν καθιέρωσεν ὁ ἀκάθιστος ὕμνος τῶν εὐλαβῶν Βυζαντίνων. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν δύο ἐρωτικῶν ἐπιγραμμάτων ; Ἔρως ἀνίκατε μάχαν ! Πῶς ἠδύνατο νὰ μὴ ὑποταχθῇ εἰς τὸν θεὸν ὁ κατὰ τὸν Χρονογράφον τοῦ Δωροθέου Μονεμβασίας (1) *τεποτηρευμένος, εὔμορφος, ἐπιτήδειος, ὑψηλὸς καὶ εἰς τὸ δοξάρι θαυμαστὸς* Ἀμοιρούτζης ; Εἶνε ἆρά γε τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ ποιήματα ταῦτα τοῦ ἐρωτολήπτου Τραπεζουντίου ἐγράφησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φλογὸς τῶν ὀμμάτων τῆς περικαλλοῦς Μουχλιωτίσσης ;

Δημοσιεύω δ᾽ἐνταῦθα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ποιήματα, ἀναγράφων μόνον τὰς σπουδαιοτάτας τῶν διαφορῶν τοῦ κώδικος, παραλείπων δὲ τὴν σημείωσιν τῶν πολλῶν ἀνορθογραφιῶν. Τὰ ποιήματα ταῦτα φαίνονται ἐνιαχοῦ παρεφθαρμένα καὶ ἀκατανόητα· ἀλλὰ δὲν ἀπετόλμησα νἀποπειραθῶ τῆς ἐπανορθώσεως τοιούτων χωρίων, ὧν ἡ νόσος ἴσως δὲν ἔγκειται εἰς λάθος τοῦ βιβλιογράφου, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ὀλίγην παρὰ τῷ στιχουργῷ αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τῶν κανόνων τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

«Στίχοι τοῦ Ἀμοιρούτζη εἰς τὸν Ἀμηρᾶν.»

Μοῦσα λάλει μοι σεμνά,
Μοῦσα λάλει μοι τερπνά·
μέλπε θείαν ἀοιδὴν,
τέρπε λιγυρὰν ᾠδήν.
Ἀκροᾶται βασιλεὺς
ὑπὲρ πάντας ἀριστεὺς,
ὅπλοις μὲν ἀεὶ συνὼν,
λόγων δ᾽οὔποτε ἀπών.
«Χαίροις φαεινὸς ἀστήρ,
χαίροις φωτεινὸς φωστήρ.

(1) Ἐκδ. Βενετίας 1681 σελ. 409-410.

Χαῖρε λόγων ἐραστὰ
καὶ Μουσῶν ὁμιλητά.
Μὴ ξενίζου τὴν ἐμὴν
ἐπακούων νῦν φωνήν.
Οὐ γὰρ ἀλλοτρία σοί,
εἰ καὶ τοῖς πολλοῖς δοκεῖ,
ἡ συνοῦσά σοι ἀεί,
ἀλλ᾽ἐκείνη γάρ εἰμι.
Οὐκ ἐξάγει τῆς μορφῆς
τὸ δοχεῖον τῆς στολῆς·
ἅπαν ἔστιν εἶδος σὸν
καὶ πρὸς τούτοις τὸ ἐμόν.
Πέφηνας ὡς ἀριστεὺς
καὶ Ἑλλήνων βασιλεύς.
Πῶς ἀλλότρια τὰ σοῦ,
πῶς οὖν ξένα τὰ σαυτοῦ;
Εἰς δουλείας τὸν ζυγὸν
οὕτω πέρας ἀγαγὼν
ἔκρινεν ὡς παῖς ἐμός·
ὁ Ἀλέξανδρος οὑμὸς
ἐποιεῖτο ἴδια
καὶ τὰ τῶν Περσῶν καλά.
Κἂν τοῖς ὅπλοις Ἀχιλλεῦ,
ἀλλὰ χαίροις βασιλεῦ,
ὥςπερ δὴ καὶ τὰς ἀρχὰς
καὶ τῆς τύχης κατ᾽αὐτὰς
κληρονόμος γένοιο. »

Τίτλος. *ἀμηρούτζι. ἀμηρὰν.* — 4 *λυγηρὰν.* — 8 *δοῦποτε.* — 15 *σύ.* — 16 *εἰ.* — 18 *ἐκεῖνη.* — 28 *ἀγωγῶν.* — 31 *ἐποιήτω.* — 33 *ἀχιλεύ.* — 34 *βασιλεύ.* — 36 *κατάντάς.*

«Ἕτεροι στίχοι ἐπαίνου εἰς τὸν Ἀμηρᾶν τοῦ αὐτοῦ.»

Αὐτοκράτωρ μέγιστε αὐτοκρατόρων
ἄναξ χὰν ὑπέρτατε τῶν ὑπερτάτων,
ἥλιε φανότατε ὁ χρυσαυγέσιν
ἀκτῖσι ταῖς σαῖς πᾶν τὸ ὑπεῖκον λάμπων,
φέγγων καθηδύνων τε δαψιλεστάτως.
Χαίροις ἄναξ σκηπτοῦχε τῆς οἰκουμένης·
εἰ γὰρ καὶ εἰσί τινες αὐχοῦντες κράτει,
ἀλλὰ τρόμῳ εἴκουσι τῷ σῷ γε κράτει.
Διό γε τούτων σὺ βασιλεὺς ἐν γαίῃ
πάντων ἀνάκτων κραταιῶν τῶν ἐν τέλει.
Χαίροις δικαιότατε ἀνάκτων ἄναξ.
Μόνος στέφος φιλεῖς γε δικαίου ἄγαν.
Ὅθεν δίκαια δρῶντας εὖ ποιεῖς λίαν,
τοὺς ἄδικα δὲ δρῶντας τιμωρεῖς μάλα,
τοὺς μὲν βασιλικοῖς [τοῖς] δώροις σου στέφων,

τοὺς δ' αὖ φρικώδει ῥομφαίᾳ τίνων . . .
Χαίροις ὁ φιλῶν τῆς σοφίας τὰ βάθη
καὶ βασιλείας πλατύνων σῆς τὰ κράτη.
Χαίροις ὁ κράτει τὴν σοφίαν λαμπρύνας
καὶ τῇ σοφίᾳ βασιλείαν πλατύνας.
Καὶ γὰρ, καθὰ ἥλιος ἀστέρων φάος
τῇ λαμπρότητι τῇ κρατίστῃ οὐδ' ὅλως
ἐᾷ ὁρᾶσθαι, ἀλλὰ καλύπτει μάλα,
οὕτω γὰρ, δόξα σῷ, πανοικτίρμον, Κράτει,
πάντων ἀμαυροῖς βασιλειῶν τὰ κράτη.
Χαίροις βασιλεύσοις τῆς ἁπάσης γαίης,
χαίροις τε πᾶσιν χάριν ἀξίαν νέμοις.

4 *ἀκτίσει. ὑποίκον λάμπει.* — 5 *καθιδύνονται.* — 7 *εἰ.* — 8 *τρώμω οἴκουσι.* — 9 *τούτου.* — 16 *δαῦ φρικώδη.* — 23 *ἐά.* — 24 *τὸ πανικτίρμων.* — 25 *ἀμαυρεῖς.* — 27 *νέμεις.*

« Τοῦ αὐτοῦ. »

Ῥέων ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
πολλὰς ἔδειξεν ἀρετὰς ἐν τῷ βίῳ,
σοφίαν καὶ φρόνησιν, ἀνδρείαν, τόλμαν,
δικαιοσύνην ἱλαρὰν, εὐποιίαν.
Ταῦτα γὰρ πάντα οὐκ ἔσχεν ἅμα δεῖξαι.
Ἄλλοτε δ' ἄλλο καὶ ἐν ἄλλοις γε δείξας,
εἰς μίαν συνήγαγε ψυχὴν ἀρίστην
βασιλέως τρισαριστέως . . . . . .
ἄγαλμα καλὸν ἀναστήσας τῷ βίῳ,
ᾧ νίκας καὶ τρόπαια καὶ μακρὸν βίον
ἄνωθεν θεὸς καὶ λαμπρὸν τέλος δῴη.

1 *κἂν ἀρίθμητος.* — 2 *διαφόρους ἔδειξε.* — 5 *ἀναδεῖξαι.* — 6 *δἄλλο. δεῖξαι*

« Τοῦ αὐτοῦ ἐρωτικοί. »

Βέλη ἐκ τῶν ὀμμάτων σου βάλλουσι τὰς καρδίας.
Βαβαὶ τῶν θεωμένων σοι! Οἱ δ' ὅμως ἀγαπῶσι

καὶ χαίρουσι φλεγόμενοι, φιλοῦσι τετρωμένοι.
Φεῦ οἷον ἔρωτα γεννᾷς, φεῦ οἷον πόθον τίκτεις.

2 ἢ *ὅδμως*.

«Τοῦ αὐτοῦ.»

Εἰς οἶκον εἶδόν σέ ποτε κάτωθεν ἐκ τοῦ κήπου,
καὶ τῇ σκιᾷ τοῖς ὄμμασι σοῦ προϊόντως ἦλθον,
καὶ θάμβος ἔσχε με εὐθὺς καὶ πόθος σὺν ἐκπλήξει.
Φεῦ οἷον φέρεις ἔρωτα, ἢ νίκας οἵας τρέφεις.

1 *οἶδον*.

Η ΠΕΡΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΒΕΝΕΤΟΥ ΠΡΟΝΟΗΤΟΥ ΚΟΡΝΕΡ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

Πρῶτος Βενετὸς γενικὸς προνοητὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη κατάκτησιν ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας ὁ Ἰάκωβος Κορνὲρ, ὅστις διῴκησε τὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1688 μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1690, καθ᾽ ὃν χρόνον καὶ ἡ ἐπιτροπεία τῶν συνδίκων καταστιχωτῶν διωργάνου τὰ κατ᾽ αὐτήν(1).

Περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ τῆς καταστάσεως τῆς Πελοποννήσου ἐν τοῖς χρόνοις τῆς σχεδὸν τριετοῦς αὐτοῦ ἀρχῆς πολλὰς λεπτομερείας διδάσκουσιν αἱ πρὸς τὴν πολιτείαν ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα, ὧν ὁ φάκελος ἀπόκειται ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις. Τὸ δὲ ὅλον ἀνακεφαλαιοῦται ἐν τῇ μετὰ τὴν κατάθεσιν τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπευθυνθείσῃ πρὸς τὴν γερουσίαν ἐκθέσει ἣν ὑπέβαλε πειθόμενος εἰς τὸ κρατοῦν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔθος.

Ὁ Κορνὲρ φαίνεται ἔκ τε τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς ἐκθέσεως ἐγκύ-

(1) Ἴδ. *Σπυρ. Π. Λάμπρου* Ἱστορικὰ Μελετήματα. Ἐν Ἀθήναις, 1884 σ. 173-221.

ψας μετὰ προσοχῆς εἰς τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον, ὅπερ, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει, ἦτο ἡ ἀγαθὴ διοργάνωσις τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς παροχὴ τελείας εὐτυχίας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἦτο παντάπασιν εὐχερὲς ἕνεκα πολλῶν λόγων. Πρέπει νἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐν τῇ νέα τῶν Βενετῶν κτήσει ἡ ἀλλαγὴ τῆς δεσποτείας καὶ ἡ δύσκολος φύσις τῶν ὑπηκόων, συνειθισμένων εἰς ἀλλοίαν ἀρχὴν, ἐπηύξανον τὰς δυσχερείας. Ἄλλως δ' ἡ χώρα οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ μόλις λήξαντος πολέμου εἶχε δεινῶς πάθει, ἀλλὰ καὶ συνεταράσσετο ἔτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς διοικήσεως τοῦ Κορνὲρ ὑπὸ τῶν ἀπὸ τῶν Τούρκων κινδύνων καὶ τῆς ἀλλοπροςάλλου συμπεριφορᾶς τοῦ Μανιάτου Λιβερίου Γερακάρη, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Λιμπεράκη, ὅςτις οὐκ ὀλίγα παρεῖχε πράγματα εἰς τοὺς Βενετοὺς, ὁτὲ μὲν ἀνακυκῶν τὴν Μάνην, ὁτὲ δ' ἀπειλῶν αὐτοὺς μετὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Βενετοὶ εὗρον τὴν χώραν ἐξηρημωμένην καὶ μέγα ἔτι μέρος ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ταλαιπωρουμένην. Καὶ ὁ μὲν λοιμὸς, ὅστις ἐν ἀρχῇ σποράδην ἐλυμαίνετο τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς ἀγρότας (1), ἀργότερον, ἤδη κατ' Αὔγουστον τοῦ 1688 εἶχε περιορισθῇ εἰς τὴν Μάνην καὶ τὴν Κόρινθον (2), εἰ καὶ πάλιν ἔπειτα εἶχεν ἀναφανῇ παρὰ τὴν Ναύπακτον καὶ τὰ Σάλωνα (3)· ὅτε δ' ὁ Κορνὲρ συνέταττε τὴν πρὸς τὴν γερουσίαν ἔκθεσιν ἠδύνατο ἤδη νὰ γράψῃ ὅτι ἡ χώρα ἀπολαύει ἄκρας ὑγιείας. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ λοιμοῦ αἰσθητὰ ὑπῆρχον ἐν ἀρχῇ καὶ τὰ ἐκ τῆς σιτοδείας κακά (4). Ἦτο δ' αὕτη φυσικὸν ἐπακολούθημα τῆς ἐρημώσεως ἣν εὗρον οἱ Βενετοὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Οἱ κάτοικοι τῆς χερσονήσου πλὴν τῶν τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Μάνης ἀνήρχοντο μόλις εἰς 86468. Μετὰ συγκινήσεως ἀναγινώσκομεν ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κορνὲρ ὅτι κατὰ τὴν τριήμερον ἀπὸ Πατρῶν εἰς Καλάβρυτα πορείαν οὐδὲ μίαν ψυχὴν ζῶσαν εἶδεν (5). Ἐν δὲ τῇ πλουσιωτάτῃ χώρᾳ τῶν Καλαβρύτων, ἥτις ἦτο ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις παραδεδομένη εἰς τοὺς τρυφηλοὺς Τούρκους, δὲν εὗρεν Ἕλληνας,

(1) Ἐπιστολὴ 6α sola.
(2) Ἐπιστολὴ 8α ἐκ Πατρῶν 2 Αὐγ. 1688.
(3) Ἐπιστολὴ 13α.
(4) Ἐπιστολὴ 9α Σεπτ. 1688.
(5) Ἐπιστολὴ 11α τῆς 8 Νοεμβρίου 1688.

ἀλλὰ μόνον δεκατρεῖς Ἀλβανούς, τραχεῖς καὶ ἀπαιδεύτους, οἵτινες καταφυγόντες αὐτόσε ἀπετέλουν μόλις που χωρίον ἄνευ δημογερόντων καὶ διοικήσεως. Τὰς δ᾽ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγκαταλελειμμένας ἀγέλας μενούσας ἀδεσπότους ἐν τοῖς περιχώροις εἶχον σφετερισθῆ οἱ Ἀλβανοί (1). Ἀλγεῖ δὲ βλέπων ὁ Βενετὸς ἄρχων ἠμελημένας καὶ ἀκαλλιεργήτους τὰς ἄλλως εὐφόρους τῆς Ἀρκαδίας γαίας (2). Ἡ ἐρήμωσις αὕτη καὶ ἀφορία εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Κορνὲρ, ὅςτις ἠγωνίσθη νὰ προσελκύσῃ κατοίκους ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, δι᾽ ἐλαττώσεως τῶν φόρων χάριν αὐτῶν καὶ χορηγήσεως εἰς αὐτοὺς γαιῶν ἐγκαταλελειμμένων ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἡ ἐκλογὴ τῆς χώρας ἀφέθη ἐλευθέρα εἰς τοὺς προςερχομένους, οἵτινες ἐξελέξαντο τὴν Αἰγιάλειαν, τὰ Καλάβρυτα καὶ τὰς Πάτρας διὰ τὴν μείζω τῶν γαιῶν εὐφορίαν. Ὅτε δ᾽ὁ Κορνὲρ ἔγραφε τὴν πρὸς τὴν γερουσίαν ἔκθεσιν αὐτοῦ, οἱ ἔποικοι οὗτοι ἀνήρχοντο ἤδη εἰς ἑξακισχιλίους· ἀλλὰ διὰ τὰς παρεχομένας τοῖς ἐπήλυσιν εὐκολίας καὶ ἀτελείας ἠλπίζετο ἡ συρροὴ καὶ ἄλλων πολλῶν ἔκ τε τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἠπείρου. Πράγματι δ᾽, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν διαδόχων τοῦ Κορνὲρ, ἡ ἐπιδιωκομένη αὔξησις τῶν κατοίκων ἐπῆλθεν, οὕτως ὥςτε τῷ 1701 ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶχεν ὑπερβῆ τὰς διακοσίας χιλιάδας. Οὐκ ὀλίγοι δ᾽ ἦσαν οἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἔποικοι. Ἄξια σημειώσεως εἶνε τὰ ὀνόματα γυναικῶν ἅτινα εὑρίσκομεν ἔν τινι καταλόγῳ συνημμένῳ εἴς τινα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κορνέρ. Αἱ Ἀτθίδες αὗται τοῦ τελευτῶντος δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος δὲν καλοῦνται, ὡς εἰκὸς, οὔτε Καλλιστὼ, οὔτε Ἀπολλωνία, οὔτε Φιλίστιον, οὔτε Διονυσιοδώρα, ἀλλὰ Μπίλιω, Γεωργούλα, Γιαννούλα, Κανέλλα, Μαρούλα, Γαρουφαλιὰ, Ζαχάρω, Χρυσάφω, Διαμάντω, Νικολέτα, Βενετσιάνα, Ἰσαβέλλα, Παναγιώτα, Κονδύλω, Πανώρηα, Παγώνα, Ἀνδριάνα, Καλόγρηα.

Ἀκριβῆ συνείδησιν ἔχοντες οἱ Βενετοὶ ἄρχοντες τῆς διὰ τὴν θαλασσοκράτορα πολιτείαν σημασίας τῆς Πελοποννήσου, δραστηρίως εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ συνοικισμοῦ αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τῆς γεωργίας. « Οὐδεὶς » δύναται νἀρνηθῇ, γράφει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Κορνὲρ, ὅτι ἡ κα» τάκτησις τοῦ Μωρέως εἶνε πολυτιμοτάτη ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν,

(1) Αὐτόθι.
(2) Αὐτόθι.

» καθότι διά τε τὴν ἔκτασιν τῆς περιφερείας αὐτοῦ καὶ τῶν πολλῶν » ἀγαθῶν ὧν ἔτυχε παρὰ τῆς φύσεως περί τε τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς, » τὴν ἀφθονίαν τῶν προϊόντων καὶ τὸ εὔκρατον τοῦ ἀέρος ὡςτὸ πλεῖ- » στον πράου καὶ αἰθρίου οὐδενὸς ἔχει νὰ φθονήσῃ τὰς εὐδαιμονεστά- » τας καὶ εὐφορωτάτας τῶν χωρῶν. Κείμενος ἐν καλῷ εἵλκυσε πάν- » τοτε εἰς τοὺς λιμένας αὐτοῦ τὰ ἐμπορεύματα τῆς γείτονος Ἑλλά- » δος.» Ὁ Βενετὸς εὐπατρίδης μετὰ καυχήσεως, ἣν ἐμπνέει τὸ με- γαλεῖον τῆς ἰδίας πατρίδος, ἀναλογίζεται ὅτι εἰς αὐτὴν θὰ ὀφείληται ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅτι, ἐν ᾧ αἱ ἐν Πε- λοποννήσῳ ἀκμάσασαι πόλεις παρῆλθον μόλις διατηρήσασαι τὸ ὄνομα αὐτῶν, ἡ βενετικὴ πολιτεία, οἱονεὶ συνοψίζουσα τούτων ἁπασῶν τὴν δόξαν, ἀποσβεννύει αὐτῶν τὴν αἴγλην καὶ ἐλαττόνει τὴν τιμὴν τῆς μνήμης αὐτῶν. Ἡ Πελοπόννησος εἶνε κατὰ τὸν Κορνὲρ οἱονεὶ ὁ λαμ- πρότατος λίθος τοῦ βασιλικοῦ τῆς Βενετίας διαδήματος, καὶ ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ τοῦ κράτους αὐτῆς. Διὰ τοῦτο προέβαινε κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν μετὰ συνέσεως, πραότητος καὶ δικαιοσύνης εἰς τὸ ἔργον τῆς διοργανώσεως, φρονῶν ὅτι οὐδὲν ὅπλον εἶνε ἰσχυρότερον πρὸς ἄμυναν τοῦ ἡγεμόνος ἢ ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ.

Ὁ Κορνὲρ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων, περιοριζόμε- νος εἰς τὰ κυριώτατα, καθὸ ἤδη γνωρίσας τῇ γερουσίᾳ τὰς λεπτομε- ρείας διὰ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, προβαίνει ἀπὸ τῶν σπουδαιοτέρων καὶ γενικωτέρων εἰς τὰ μερικώτερα, ἀπὸ τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν θρη- σκείαν καὶ τὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φρου- ρίων καὶ τελευτᾷ ἀναγράφων ὅσα νομίζει ἄξια τῆς προσοχῆς τῶν κυ- βερνώντων.

Ἐν τοῖς πρώτοις δ' ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς θρη- σκείας, μακρὸν δὲ περὶ τῶν κατ' αὐτὴν ποιεῖται λόγον ἐν τῇ ἐκθέσει. Η διατραγῴδησις τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας ἐν Πελο- ποννήσῳ εἶνε θέμα κοινὸν εἰς τοὺς ἐκ Βενετίας ἄρχοντας, οὐδ' ἀπο- ροτέον τὴν εἰκόνα ταύτην εἰς μῖσος τῶν ἀλλοδόξων εὐπατριδῶν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ οὐ μόνον ἐπιεικῶς ἀνεξίθρησκοι ἀπο- δεικνύονται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς δεινότητος ἀντεπεξέρχονται κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ λατινοφρόνων κληρικῶν. Η ἀγανάκτησις αὐτῶν ἔχει ἄλλην ἀρχήν. Ἐρχόμενοι ἐκ πόλεως ἐχούσης ναοὺς περιφανῶς κεκοσμημένους, συνειθισμένοι εἰς τὴν πομ-

πικὴν τέλεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καὶ εἰς τὴν ἀναστροφὴν μεθ' ἱεραρχῶν πλουσίων τὴν περιβολὴν καὶ ὡς τὸ πλεῖστον εὐπαιδεύτων, θεωροῦντες, ὡς πᾶς Βενετὸς, καθημερινὸν καθῆκον τὴν εἰς τὸν ἅγιον Μάρκον χάριν προσκυνήσεως φοίτησιν, ἐξεπλήσσοντο ἅμα τῇ εἰς Πελοπόννησον μεταβάσει εὑρίσκοντες ἀκαλλεῖς τὰς πλείστας ἐκκλησίας καὶ πολλάκις ἠρειπιωμένας καὶ ποταπὰ αὐτῶν τὰ σκεύη, τοὺς κατοίκους ἥκιστα προσανέχοντας εἰς τὴν τέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν τύπων, τοὺς δ' ἱερεῖς πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων πενιχροὺς, πτωχοὺς καὶ ἀγραμμάτους. Ἡ θρησκεία, λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει του ὁ Κορνὲρ «ἔκειτο » τεθαμμένη ἐν μέσῳ παμμεγίστων καταχρήσεων ἐπίτηδες διατρεφο» μένων ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κακοπιστίας, οὐδὲ διετήρει τῆς θρησκείας » πλέον τι ἢ τὸ ὄνομα. Ἐνεποίει φρίκην τὸ βλέπειν τὸ μὲν ἱερὸν με» ταπεποιημένον οἱονεὶ εἰς τρώγλην, τὴν δ' εὐλάβειαν ἐγκαταλελειμ» μένην καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν λελησμονημένην, ἐπικρατοῦσαν δὲ παρὰ » τοῖς ἱερεῦσι μόνον τὴν σιμωνίαν καὶ τὸ συμφέρον. » Πολλὰ τῶν κακῶν τούτων ἐβελτιώθησαν διὰ τῆς ἐπιμεμελημένης φροντίδος τῶν Βενετῶν καὶ διὰ τῆς ἐπιδεικνυομένης ἀνεξιθρησκείας, ἧς τὴν συναίσθησιν προςεπάθησαν ναὐξήσωσι παρὰ τοῖς ἐγκατοίκοις διὰ τῆς ἀποφάσεως νὰ μὴ ἀπαλλοτριῶνται αἱ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι τῶν κτημάτων ἅτινα εἶχον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὸν Κορνὲρ, κατέφευγον ἐνίοτε εἰς δόλους, ἀπαιτοῦντες ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ἐκκλησιῶν τὰ κτήματα ἅτινα ἦσαν ἔκπαλαι εἰς αὐτὰς δεδωρημένα, ἀλλ' ἀποκρύπτοντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπελάμβανον ἐξ αὐτῶν τὴν δεκάτην. Κατελάμβανον δ' ἐκτεταμένας γαίας, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχρησίμευον μᾶλλον εἰς εὐμάρειαν τῶν ἱερέων ἢ εἰς κόσμον τῶν ἐκκλησιῶν. Ὡς δ' ἓν τῶν κυριωτάτων μέσων πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων θρησκευτικῶν πραγμάτων προτείνει ὁ Κορνὲρ τὴν προσήκουσαν πλήρωσιν τῶν χηρευουσῶν ἐπισκοπικῶν ἑδρῶν διὰ τῆς εἰς ταύτην ἀναμίξεως τῆς βενετικῆς πολιτείας· καὶ τοῦτο καθότι οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐπισκόπων ἦσαν ἄξιοι ἐλέγχου, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἀπόφασις τῶν συνδίκων κατασπιχωτῶν, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ δημοσιεύσωσι προκήρυξιν ἀπαγορεύουσαν τὰς εἰς τοὺς ἐπισκόπους δωρεὰς, ἕνεκα τῶν γενομένων καταχρήσεων (1). Τὴν αὐτὴν δ' ἀκοσμίαν καὶ ἀταξίαν ἐλέγχει καὶ παρὰ

(1) Ἐπιστολὴ 18α τοῦ Κορνέρ.

τοῖς λατινοδόξοις τῆς Πελοποννήσου, ὧν τινες μὲν οἷον οἱ Δομινικανοὶ καὶ Θηρεσιανοὶ μοναχοὶ διῆγον αὐστηρότερόν πως βίον, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν οὐκ ὀλίγον ἀξιόμεμπτοι. Ἐπισφαλῆ δὲ θεωρεῖ τὴν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν μετάστασιν Ὀθωμανῶν· Ἀνήρχοντο δ' οἱ ἐκ Τούρκων Χριστιανοὶ ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τετρακισχιλίους, ὑποκρινομένους κατὰ τὸν Κορνὲρ τὸν Χριστιανὸν ὅπως ἀπολαμβάνωσιν ἀποινεὶ τὴν ἐλευθερίαν, παρασκευάζοντες τὴν ἐν καιρῷ ἐπιβουλήν.

Ἰδίας προσοχῆς ἀξιοῖ ὁ Κορνὲρ τὴν γενομένην ταχτοποίησιν τῶν κατὰ τοὺς Βενετοὺς ἐν Πελοποννήσω ὑπαλλήλους. Πολλὰς δ' εἰς αὐτὸν παρέσχε φροντίδας τὸ ζήτημα τῆς στρατολογίας καὶ ἡ ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀναζωογόνησις τοῦ ἐκλελοιπότος πνεύματος τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ἥτις συνεδέετο πρὸς πολλὰς δυσχερείας ἕνεκα τοῦ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐθισμοῦ τῶν ἐγκατοίκων εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν συναλλαγὴν διατρίβοντες ἐκ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς χερσονήσου ἦσαν ἥκιστα ἐπιτήδειοι πρὸς τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων. Οἱ δ' Ἀλβανοί, ἔχοντες ὡραιοτάτην σωματικὴν κατασκευήν, ἀντεῖχον μὲν εἰς τὰς κοπώσεις, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πεδινοὶ ὄντες ἐμίσουν τὸ ὄνομα τοῦ στρατιώτου καὶ ἀπηχθαίνοντο τὰ πολεμικὰ ἔργα. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Κορνὲρ προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρίστων ἐκ πάσης χώρας ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν μεταξὺ τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τεσσαρακοστοῦ πέμπτου ἔτους, οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς 20120, καταγομένους ἐκ χωρίων 1170, διανεμημένων εἰς εἴκοσι καὶ μίαν ἐπαρχίαν, μὴ περιλαμβανομένων ἑτέρων 4427 ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἄνω καὶ Κάτω Μάνην. Εἰς τὸν διάδοχον δ' αὐτοῦ ἀπέλιπεν ὁ προνοητὴς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐν Κορίνθῳ. Οὕτως ὁ Κορνὲρ ἐθεώρει ἔργον τοῦ μέλλοντος τὴν εἰς πόλεμον ἄσκησιν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐγκατοίκων.

Τὸ πλεῖστον τῆς ἐκθέσεως τοῦ Κορνὲρ καταλαμβάνει ἡ ἀφήγησις τῶν τελεσθέντων στρατιωτικῶν ἔργων. Ἀποστείλας εἰς τὴν κυρίαρχον διαγράμματα τῶν φρουρίων καὶ ὀχυρωματικῶν ἔργων τῆς χερσονήσου, περὶ ὧν πολλάκις ποιεῖται λόγον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ (1),

(1) Ἴδ. τὴν ἐπιστολὴν 6ª, τὰ συνημμένα τῇ 13ª ἔγγραφα περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἐν Μονεμβασίᾳ ὀχυρώματος καὶ περὶ τῶν ἐν Μάνῃ φρουρίων, τὸν συνημμένον τῇ 16ª κατάλογον τῶν στελλομένων σχεδίων τῶν φρουρίων Ναυπάκτου, Ῥίου, Ἀντιρρίου, Πατρῶν, Ἄργους, Χλεμουτζίου, Ἀρκαδίας, Βαρδούνιας, Μιστρᾶ, Καλαβρύτων, τὰς ἐπι-

δὲν περιγράφει αὐτὰ λεπτομερῶς ἐν τῇ ἐκθέσει, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς γενικώτερον περὶ αὐτῶν λόγον, ἰδίως ἀναγράφων τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν, ὧν τινες μὲν κοιναὶ εἰς πάντα, τινὲς δ' ἰδιάζουσαι. Τὰ δὲ φρούρια καὶ αἱ ὀχυραὶ θέσεις περὶ ὧν ποιεῖται εἰδικώτερον λόγον εἶνε τὸ Ναύπλιον, ἡ Μονεμβασία, τὰ τῆς Μάνης, ἡ Κορώνη, ἡ Καρύταινα, ἡ Μεθώνη, τὰ δύο Ναβαρῖνα, ἡ Ἀρκαδία, τὸ Χλεμοῦτζι ἀπέναντι τῆς Ζακύνθου, αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος.

Καὶ ἐν μὲν Ναυπλίῳ, τῇ πρωτευούσῃ τοῦ βασιλείου τοῦ Μωρέως καὶ παλαιᾷ ἕδρᾳ τοῦ Μωρα-πασᾶ, κατέλαβε τὴν κορυφὴν τοῦ Παλαμηδίου, ὡς ἀναφέρει, ἑνώσας αὐτὴν μετὰ τοῦ φρουρίου. Περὶ δὲ τῶν ἐν Μάνῃ φρουρίων ποιεῖται λόγον ἕνεκα τοῦ ἀνυποτάκτου τῶν τραχέων Μανιατῶν, οἵτινες, ὡς ἐπὶ τῶν Τούρκων δὲν εἶχον ὑποταγῆ ἐντελῶς, καὶ νῦν οὐκ ὀλίγας παρεῖχον εἰς τοὺς Βενετοὺς μερίμνας. « Φαίνεται, λέγει ὁ Κορνὲρ ἐν τῇ ἐκθέσει, ὅτι διασώζουσι λείψανα » τῆς ἀγριότητος τῶν προγόνων αὐτῶν, ἐμφαινομένης καὶ παρ' αὐταῖς » ταῖς γυναιξὶν οὐκ οἶδα τίνος ἀνδρικῆς τόλμης. Αἱ παρελθοῦσαι » ἐπιτυχίαι καθιστῶσιν αὐτοὺς φύσει νεωτεριστάς ». Ἐπιζητοῦντες διηνεκῆ τήρησιν τῶν προνομίων αὐτῶν ἀπήτουν διοίκησιν νοήμονα καὶ ἰδιαζόντως προσεκτικὴν ἐν διαφορᾷ πρὸς τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κορνὲρ μανθάνομεν πολλὰς λεπτομερείας περὶ τῶν κατὰ τὴν Μάνην. Ἐξ αὐτῶν ἡ 24^{α}, στελλομένη ἐκ Πατρῶν τῇ 27 Ἀπριλίου 1690, περιλαμβάνει συνημμένην κρυπτογραφικὴν εἴδησιν περὶ τῶν συντρόφων τοῦ Λιμπεράκη καὶ κρυπτογραφικὴν σημείωσιν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Ἐν Κελεφᾷ ἀναφέρονται ἐκ τῶν περὶ Λιμπεράκην ὁ Τριγόνας, ὁ Μπότσης, ὁ Χύτας, ὁ Γερακάρης, ἐκ δὲ τῶν ἐν Ζαρνάτᾳ ὑπόπτων ἦτο καὶ ὁ Ταυλάριος Βοῦλτσος. Ἐν καταλόγῳ τινὶ τῶν προυχόντων τοῦ Κελεφᾶ ἀνευρίσκομεν τὰ ὀνόματα Πετροπουλάκη, Κορωναίου, Μαυρομιχάλη, Κουτίφαρη, Ζαννετάκη, Στεφανοπούλου, Τριγόνα, Λουκάκου, Γερακάρη. Μετὰ πικρίας δ' ἐκφράζεται ἤδη ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ περὶ τῶν Μανιατῶν, βλέπων τὴν χώραν τὸ μὲν ἐξηρημωμένην, τὸ δ' ἐν ἐκρύθμῳ καταστάσει ὡς ἐκ τῶν δεινῶν ἐμφυλίων ἐρίδων.

Λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης ἀναφέρει ὁ Κορ-

στολὰς 17^{α} καὶ 19^{α} · τὰ δὲ σὺν τῇ 17^{α} σταλέντα σχέδια, ἔργον τοῦ μηχανικοῦ Λεάνδρου Μαύρου, λείπουσι νῦν δυστυχῶς ἀπὸ τοῦ οἰκείου φακέλου.

νὲρ ὅτι αἱ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ἐπιγενόμεναι εἰς αὐτὸ ζημίαι ἐπηνωρθώθησαν κατὰ τὸ ἐνόν.

Ἴδιον λόγον ποιεῖται ἐν τῇ ἐκθέσει ὁ Βενετὸς προνοητὴς περὶ τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ Βενετοὶ ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον τὴν μεγάλην σημασίαν ἣν βλέπομεν αὐτὸν ἔχοντα κατὰ πάσας τὰς περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας διά τε τὸ φύσει ὀχυρὸν τῆς θέσεως καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν πηγαίων ὑδάτων. Ἕνεκα δὲ τῶν λόγων τούτων ἡ Κόρινθος ἀπέβαινε καταλληλοτάτη πρὸς στρατώνευσιν πολλῶν στρατιωτῶν· διὸ προέβη ὁ Κορνὲρ εἰς τὴν κατασκευὴν στρατώνων διὰ χιλίους στρατιώτας. Ἀλλ' ὅμως ἐναργῶς παριστάνει τὴν ἀνάγκην πυροβόλων ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἐφ' οὗ μόνον ὀκτὼ ὑπῆρχον, ἀνεπαρκῆ προφανῶς πρὸς ὀχύρωσιν τοῦ ἐπ' αὐτοῦ φρουρίου. Ὁ δ' Ἰσθμός, πάντοτε ὢν σπουδαῖος καθ' ὃ χωρίζων κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προνοητοῦ δύο θαλάσσας πρὸς πολλὴν βλάβην τῆς ναυτιλίας καὶ ἑνόνων δύο ἠπείρους πρὸς μεγάλην διατάραξιν τῆς ἡσυχίας τῆς χώρας, ἀξιοῦται παρ' αὐτοῦ ἰδιαζούσης προσοχῆς ἤδη, ὅτε ἡ Πελοπόννησος ἠπειλεῖτο ἀκόμη παρὰ τῶν Τούρκων, μάλιστα μετὰ τὴν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1690 συνεννόησιν τοῦ Λιμπεράκη πρὸς τὸν σερασκιέρην, οὗ ὁ στρατὸς εὑρίσκετο ἐν Θήβαις (1). Ἐπαισθητὴ δ' ἦτο καὶ ἡ ἀνάγκη λιμένος ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ πρὸς ἀσφαλῆ προσόρμισιν τοῦ βενετικοῦ στόλου, ἰδίως ἐν χειμῶνι. Ὁ Κορνὲρ ἐκθέτει πρὸς τὴν γερουσίαν τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήσεις του, περὶ ὧν καὶ ἴδιον λόγον ἐποιεῖτο ἐν συνημμένῳ τῇ ἐκθέσει φύλλῳ.

Τελευταίαν δὲ περιγράφει ὁ Κορνὲρ ἐν τῇ ἐκθέσει τὴν Ναύπακτον καίπερ μὴ ἀνήκουσαν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Μωρέως, ἀφ' οὗ οὐχ ἧττον δὲν ἠδύνατο νὰ χωρισθῇ, συνδεομένη μετ' αὐτοῦ ἀρρήκτως διά τε τὸ ὀχυρὸν τῆς θέσεως, τὴν ξυλείαν καὶ τἆλλα πλεονεκτήματα ἐν οὕτως ἀμέσῳ γειτονίᾳ.

Μετὰ τὴν ἀνὰ τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου περιήγησιν αὐτοῦ ὁ Κορνὲρ πλὴν τῆς κακῆς καταστάσεως τινῶν ἐξ αὐτῶν, ὧν ἐγένοντο αἱ ἐκ τῶν ἐνόντων πρόχειροι ἐπισκευαί, ὁμολογεῖ ὅτι εὗρεν οἰκτρὰν τὴν κατάστασιν τῶν πλείστων λοιπῶν δημοσίων κτιρίων, ἧς κυριώτατον αἴτιον ἦσαν τὰ ἐλεεινὰ ὑλικὰ ὧν ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν οἰκοδομίαν. Ἐφ' ᾧ θερμῶς συνιστᾷ ὁ προνοητὴς τὴν ἀπο-

(1) Ἐπιστολὴ 25ª seconda.

στολὴν καταλλήλου διὰ τὰς ἐπισκευὰς ὑλικοῦ ἐφ' ὅσον τοιοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ χώρᾳ. Ἀλλὰ καὶ πολεμοφοδίων ἦτο ἀνάγκη. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὁπόσον ἀνεπαρκῶς ἦτο ὠχυρωμένος ὁ Ἀκροκόρινθος. Πλὴν τούτου ῥητὴν ὑποβάλλει αἴτησιν ὁ Κορνὲρ περὶ ἀποστολῆς ἐναυσμάτων διὰ τὰ πυροβόλα. Τῶν ὑπαρχόντων ἐν τοῖς φρουρίοις πολεμοφοδίων ἰδίας εὑρίσκομεν ἀναγραφὰς προςηρτημένας εἰς τὴν ὑπ' ὄψιν ἔκθεσιν τοῦ γενικοῦ προνοητοῦ. Ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγκαταλελειμμένα ἐφόδια δὲν ἦσαν πάντα εὔχρηστα. Ἰδίως παρίστατο ἀνάγκη ὅπως ἡ ὑπάρχουσα ἄφθονος πυρῖτις ἀνακατασκευασθῇ ὡς σχεδὸν παντελῶς ἄχρηστος.

Ἡ δὲ κατάστασις τοῦ ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον στρατοῦ τῆς βενετικῆς πολιτείας δὲν ἦτο ἀρίστη, ὡς ἐξάγομεν ἔκ τε τῆς ἐκθέσεως καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κορνέρ. Ὁ ὅλος στρατὸς ἀνήρχετο κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1690 εἰς 3552. Τούτων 2421 ἀπετέλουν τὰς φρουρὰς ἐν Ἀργολίδι, Κορίνθῳ, Μονεμβασίᾳ, Κελεφᾷ, Ζαρνάτᾳ, Κορώνῃ, Μεθώνῃ, τοῖς δύο Ναβαρρίνοις, Χλεμουτζίῳ, Πάτραις καὶ Ῥίῳ, Ναυπάκτῳ καὶ Ἀντιρρίῳ καὶ τὰς παρὰ τῷ στρατηγῷ, τοῖς συνδίκοις καταστιχωταῖς καὶ τοῖς ἐκτάκτοις προνοηταῖ τοῦ βασιλείου. Πλὴν δὲ τούτων ὁ λοιπὸς στρατὸς συνέκειτο ἐκ 1131 στρατιωτῶν, ὧν 214 μὲν ἀπετέλουν τὸ τάγμα τῶν Ἑλβετῶν θυρεοφόρων τῶν ἐν Ναυπάκτῳ διαρκῶς διαμενόντων, 255 δ' ἀπήρτιζον τὸ ἱππικὸν καὶ 662 συνεποσοῦντο ἐν τοῖς ἐν Κορίνθῳ διατρίβουσι δύο τάγμασι τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῖς τρισὶ λόχοις τοῦ Ἕλληνος Πολυχαλᾶ. Σημειωτέον δ' ὅτι καθ' ἃ βλέπομεν ἐκ τῆς κατὰ χώρας καὶ ἀρχηγοὺς ἀναγραφῆς τῶν στρατευμάτων τῆς προςηρτημένης εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ γενικοῦ προνοητοῦ, ἐν τοῖς ἀξιωματικοῖς ὑπῆρχον καὶ ἀρκετοὶ Ἕλληνες, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶνε ὁ Νικόλαος Γυροπόδης, ὁ Μάρκος Πολυχαλᾶς, ὁ Ματθαῖος Κεφαλᾶς, ὁ Δημήτριος Ἀρδαβάνης, ὁ Νικόλαος Λάσκαρις καὶ ἄλλοι (1). Οἱ λόχοι τῶν Ἑλλήνων τούτων ὁπλαρχηγῶν, συνιστάμενοι πιθανῶς ἐξ Ἑλλήνων, δὲν ἦσαν πολυάριθμοι. Οὕτως οἱ μὲν περὶ τὸν Νικόλαον Γυροπόδην ἀνήρχοντο εἰς τεσσαράκοντα καὶ πέντε, οἱ δὲ περὶ τὸν Λα-

(1) Ἴδ. τὴν ἀναγραφὴν ταύτην ἐπιγραφομένην Ristretto delle millitie che s'attrovano nelli pressidii tutti del Regno di Morea il giorno d'oggi con distintione delli reggimenti lasciati dall' armata, tanto d' infanteria come di ca-

σκαριν τελευτῶντος τοῦ 1688 περιωρίζοντο εἰς δώδεκα μόνον ἐλεεινοὺς πεζούς (1).

Τὸ ἔργον τοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο εὐχερὲς οὐδ' ἡ θέσις τῶν στρατιωτῶν ἀξιόζηλος. Ὁ Κορνὲρ λαλεῖ μετὰ συγκινήσεως περὶ τῶν δεινῶν ἅτινα ὑφίσταντο, καταβαλλόμενοι μὲν ὑπὸ τῶν μόχθων, ἀποθαρρυνόμενοι δ' ὑπὸ τῆς γυμνότητος ἐν μέσῳ χειμῶνι. Ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυ ἔτη καὶ ὑπερέκεινα ἄλλα ἐνδύματα δὲν ἐστάλησαν πρὸς κάλυψιν τῶν ὑπερτρισχιλίων στρατιωτῶν πλὴν τριακοσίων ἀλλαγῶν. Καὶ ὅμως ἀπέναντι χορηγηθησομένων ἐνδυμάτων ἐκρατεῖτο τακτικῶς ἀπὸ τοῦ γλίσχρου αὐτῶν μισθοῦ ποσὸν δραχμῶν τεσσάρων. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ πρὸς πληρωμὴν τοῦ στρατοῦ ἀποστελλόμενα ἐκ Βενετίας ποσὰ ἦσαν ἐπαρκῆ. Οὐχ ἧττον κατώρθωσεν ὁ Κορνὲρ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, οὐ μόνον τὴν προσήκουσαν λογιστικὴν τάξιν εἰσαγαγών, ἀλλὰ καὶ γενόμενος ἐνήμερος περὶ τὰς πληρωμὰς τοῦ στρατοῦ κατὰ

vallaria, nèl modo sarà qui dichiarato. Ἡ ἀναγραφὴ ἐγένετο κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1690. Δημοσιεύομεν δ' ἐνταῦθα τὴν ἀνακεφαλαίωσιν αὐτῆς, ἔχουσαν ὧδε·

Summa in ristretto	millitie dei pressidij	millitie d'armata
Romania	N° 499	
Corinto	» 124	
in d° li 2 reggimenti d' armata e le trè compagnie del Policala		N° 662
Malvasia	» 360	
Chielefà	» 132	
Zarnata	» 63	
Coron	» 285	
Modon	» 222	
Navarin Nuovo	» 119	
Navarin Vechio	» 36	
Castel Tornese	» 41	
Patrasso e Castel di Morea	» 86	
Lepanto e Castel di Rumelia	» 256	
in d° il reggimento de scutheri d' armata		» 214
Fuori di pressidij compagnie quattro con l' Ecc^mo General, Sindici e N. N. H. H. Proveditori estraordinarii in Regno doi	» 198	
Reggimenti di cavalleria d' armata doi, compreso una compagnia de capeletti		» 255
	N° 2421	N° 1131

(1) Ἰδ. ἐπιστολὴν τοῦ Κορνὲρ πρὸς τὸν Μοροζίνην συνημμένην εἰς τὴν 13ª.

τὰ τέλη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διὰ τῆς κατ' ὀλίγον ἐπελθούσης αὐξήσεως τῶν ἐσόδων τῆς χερσονήσου.

Πρὸς διατροφὴν τοῦ στρατοῦ ἀπητοῦντο μετὰ τὴν εἰςαγωγὴν τοῦ νωποῦ ἄρτου, ἀντικαταστήσαντος εἰςηγήσει τοῦ Κορνὲρ τὸν διπυρίτην, 96450 ἐν ὅλῳ μερίδες κατὰ μῆνα. Διὰ δὲ τὴν πληρωμὴν τοῦ ὅλου στρατοῦ καὶ τὴν συντήρησιν τῶν δύο γαλερῶν τῶν νήσων ἀπητοῦντο κατ' ἔτος τσεκίνια βενετικὰ 87732, ἤτοι 902586 σημεριναὶ δραχμαί.

Ὁ Κορνὲρ δὲν πραγματεύεται τὰ κατὰ τὰ τέλη, ἐκμισθώσεις καὶ ἄλλα εἰσοδήματα τῆς χώρας ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν συνδίκων καταστιχωτῶν. Κατὰ καθῆκον δ' ὑποβάλλων ἀπολογισμὸν τῶν ἐκ τοῦ ταμείου αὐτοῦ διελθόντων δημοσίων χρημάτων, ἀναφέρει ὅτι ταῦτα ἀνῆλθον εἰς 101000 τσεκίνια, ἤτοι 1,039088 σημερινῶν δραχμῶν. Τὰ δ' ὅλα ἔσοδα τοῦ βασιλείου ἀνῆλθον εἰς 250000 ρεάλια, ἤτοι 1,275000 σημερινῶν δραχμῶν.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Βενετῶν ἐν Πελοποννήσῳ εὑρίσκετο ἔτι ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτοῦ, οὐδ' ἔμελλον νὰ περιορισθῶσι τὰ εἰσοδήματα τῆς ἄλλως πολυδαπάνου χώρας εἰς ὃ σημεῖον εὑρίσκοντο ὅτ' ἔδιδεν εὐθύνας πρὸς τὴν γερουσίαν ὁ Κορνέρ. Ἡ δὲ βαθμιαία αὔξησις τῶν προσόδων τῆς χώρας ὀφείλεται ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν τῶν φυσικῶν πόρων τῆς πελοποννησίας γῆς, περὶ ὧν τρανὰ ἤδη δείγματα μερίμνης εὑρίσκομεν ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τῶν συνδίκων καταστιχωτῶν καὶ ἐν τῇ τοῦ Κορνέρ. Ἡ ξυλεία τῶν πεδιάδων τοῦ Χλεμουτζίου, τῶν περιχώρων τῶν Πατρῶν, τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Ναυπάκτου, οἱ περὶ τὴν Κόρινθον θειῶνες, τὰ αὐτόθι θειώδη ἅλατα, ἡ πίσσα καὶ ἡ πρὸς βαφὴν σισυρῶν χρήσιμος γῆ, τὸ ἅλας τῆς Θερμησίας, ἡ ἐν Δημητσάνῃ καὶ Στεμνίτσᾳ μεταλλῖτις ἡ χρησιμεύουσα εἰς τοὺς Τούρκους πρὸς κατασκευὴν πυρίτιδος, τὰ σιτηρὰ καὶ τὸ ἔλαιον τῆς Πελοποννήσου ἐπισπῶσι τὴν ἰδιάζουσαν προσοχὴν τοῦ προνοητοῦ, γνωρίζοντος ὁπόσην περὶ τὰ τοιαῦτα φυσικὰ ὠφελήματα φροντίδα κατέβαλλεν ἡ κυρίαρχος πολιτεία. Ἀναγράφει λοιπὸν τὰ τοιαῦτα μετ' ἐπιμελείας καὶ ὑποβάλλει διαφόρους περὶ τῶν τοιούτων σκέψεις καὶ προτάσεις, πόρισμα προσεκτικῆς μελέτης.

Καίπερ δὲ τοιαῦτα διαπράξας καὶ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας

ἐμμείνας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ, τελευτῶν τὴν ἔκθεσιν περὶ εὐθυνῶν αὐτοῦ ἐπικαλεῖται τὴν συγγνώμην τῆς γερουσίας διὰ τὰς παρουσιαζομένας ἀτελείας, ἀναγνωρίζων ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ συντελέσῃ τὸ ἔργον ὡς ἐβούλετο, κωλυόμενος τὸ μὲν ὑπὸ τῶν συνεχῶν πολεμικῶν διαταράξεων, τὸ δ' ὑπὸ τῶν ἄλλων παρουσιαζομένων δυσχερειῶν.

Τελευτῶν δὲ παρατηρῶ ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκθεσις τοῦ Κορνὲρ, ἣν δημοσιεύω ἀμέσως κατωτέρω, τηρῶν τὴν γραφὴν τοῦ πρωτοτύπου πλὴν τῆς καταχρηστικῆς γραφῆς πλείστων οὐσιαστικῶν διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ἧς τὴν τήρησιν δὲν ἐθεώρησα ἀναγκαίαν (1), ἀπόκειται ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις τῶν Φράρων ἐν τῷ τμήματι Collegio V (Secretà), ἐν τῷ φακέλῳ (filza) 86. Φέρει δὲ χρονολογίαν 23 Ἰανουαρίου 1690, τοῦθ' ὅπερ εἶνε περίεργον καθότι ὁ Κορνὲρ διῴκησε τὴν Πελοπόννησον μέχρι τοῦ 1690 τελευτῶντος, διὸ καὶ αἱ ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἐξικνοῦνται μέχρι τῆς 19 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἔκθεσις ὑπεβλήθη πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἀρχῆς τοῦ Κορνὲρ, καθ' ὅσον ῥητῶς γίνεται δῆλον ἐξ αὐτῆς ὅτι ἐγράφη μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς. Ἡ δὲ φαινομένη περὶ τὸν χρόνον διαφωνία ἐξηγεῖται ἐκ γραφικῆς παραδρομῆς περὶ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ χρόνου οὐχ ἀήθους κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ νέου ἐνιαυτοῦ, ὅτε ἀκόμη ἡ χεὶρ ἐνίοτε μηχανικῶς φέρεται εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς χρονολογίας τοῦ παρελθόντος ἔτους.

RELAZIONE DEL N. U. GIACOMO CORNER RITORNATO DALLA CARICA DI PROVVEDITOR GENERAL IN MOREA

Serenissimo Principe,

Gravissimo è il cimento, Serenissimo Principe, Augustissimo Senato, a cui quest' hoggi mi chiaman le leggi di spiegare in faccia della più elletta sapienza del mondo, ció che

(1) Σημειωτέον ὅτι δι' ἔλλειψιν τῶν οἰκείων τυπογραφικῶν χαρακτήρων τὰ βαρύτονα ἀνήκοντα ì καὶ ο ἀντικατεστάθησαν κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τῶν ὀξυτόνων.

nel difficilissimo e nuovo governo della Morea mi sarà occorso d'operare per il fine di ben organizarlo et per stabilire a popoli il godimento d'una perfetta felicità. Quanto volentieri io mi ritirerei da cosí periglioso anfratto, in cui se ben riguardo ai diffetti dello spirito et agli accidenti che hanno per sempre interrotto il filo alle mie debolissime ma zelanti applicationi, so di non poter comparire, che difforme e mostruoso. Tuttavia mai sia vero, che l'oggetto de' miei privati riguardi che mai prevalse nel corso di tant'anni vittimati nel servitio di questa patria tra gli incendij della guerra di Candia e tra gli azzardi del mare mi distolga dall'ubbidienza degl'editti, e m' imprima altri affetti che di rassegnatione et ossequio. Mi giovarà certamente di venir accompagnato dai riflessi di quanto sian'ardui in ogni cosa i principij, e singolarmente nell'intraprender la Reggenza d'un Regno nuovamente acquistato, ove la novità del dominio e la ripugnante natura de sudditi avvezzi a differente commando moltiplicano le difficoltà; ove li moti della guerra fanno germogliar li disordini a correttione de quali hanno poco luogo le leggi, che tacciono tra i fragori dell'armi.

Mi sgomentarono queste ponderationi sin dal punto che l' E.E. V.V. si sono degnate di commettere alle mie fiacchezze cura cosí pesante, ma cadendo finalmente ogni rispetto dal mio animo, che fu sempre professore di cieca ubbidienza, mi sottoposi alla carica, e da essa ritornando per dono della publica generosità mi presento carico di rossori al racconto de' miei operati e dello stato del Regno; nell'esecutione di che fuggendo di riferire ció che valer puó a pompa d'eruditione, di cui ne fu madre fertile la Morea per li sognati ritrovamenti de favoleggiatori, e per li successi ben gravi de' quali ne fu sempre meraviglioso theatro, mi ridurró (fin dove giu la sfera delle mie commissioni) alla consideratione di quanto puo conferire alla publica utilità, che come è l'unico oggetto di tal'istituto, cosí è il fine primario d'un applicato cittadino. Per ben colpire a questo segno fruttuoso mentre mi si offe-

riscono in mossa confusa mille oggetti per la varietà delle materie, che cader sogliono nel governo d'un Regno, metodo facile e più limpido mi sarà principiar dalle considerationi della maggiore importanza e di scender dal più generico alla spetialità; toccar le materie importanti alla religione e stato de' popoli; passar all'esame della costitutione delle fortezze, e chiuder finalmente col raccordo di ció che servir potesse a publico giovamento.

Tralascieró la descritione del Regno in ordine alle ispetioni geografiche della sua situatione, confini e dimensioni, delle quali notitie n'è in possesso la virtù dell'Eccellentissimo Senato e molte penne de celebri autori destati alle glorie di Vostra Serenità l'hanno esattamente delineato, e mi daró più fruttuosamente a descriverlo in ció che riguarda alle inclinationi degl'habitanti, che anderó motivando secondo mi caderà in acconcio nel progresso della relatione, confidando con tal mezzo d'incontrar meglio l'aspettatione di V.V. E.E. che m'attendono a questi pesati riflessi.

Non puó negarsi, che l'acquisto della Morea non sia per ogni rispetto pretiosissimo; mentre e per la vastità del suo giro e per li molti pregi che fruisce della natura nella fecondità del terreno, nella moltiplicità dei raccolti, nella temperie dell'aria per lo più placida e serena non ha egli che invidiare alle provintie più ubertose e felici. La commodità del sito opportuno invitó sempre alle sue scale le merci della Grecia vicina, e a Vostra Serenità porta una giusta confidenza di veder col tempo risorta la negotiatione col Levante. Vi fiorirono le republiche più rinomate da secoli antepassati, ma ne conservano a pena il nome, hor che questa saggia et immortale republica, epilogando le glorie di tutte, confonde lo splendore d'esse, e ne discredita la memoria. Quanto per lui s'estende in mare il dominio, altretanto s'avvicina la publica maestà all'antica veneratione dell'Arcipelago, meritando certamente queste tante doti che lo arricchiscono d'esser custo-

dito come gemma più risplendente del Reggio diadema e come pupilla del Governo.

Languivano al mio ingresso sfiorate queste sue bellezze tra letali parosismi del contaggio che barbaramente regnava, e tra le piaghe che v' havevano aperte le contingenze di guerra. Come peró dalla sola mano pietosa di Dio Signore deve riconoscersi il vantaggio della perfetta salute che gode, cosí io anderó esponendo di quali antidoti mi sia servito, non diró per rimmetterlo nel suo primiero vigore, che questa sarà operatione del tempo, e d' altra isperienza, che della mia, ma per farlo respirare quanto fosse possibile a quel stato che più complir puó agli interessi della patria.

E per cominciar dalla materia più degna, e per rendermi più accetto alla pietà dell' Eccellentissimo Senato, la di cui premura maggiore stà nella tutela della religione, rappresenteró quanto credo a proposito per ravvivarla al suo dovuto decoro. Stava ella sepolta fra enormissimi abusi studiosamente fomentati dalla miscredenza turchesca, nè di religione altro a pena riteneva il nome. Movea horrore il vedére convertito quasi in spelonca il santuario, abbandonata la devotione e scordata la dignità, prevaler ne' sacerdoti solo la simonia e l' interesse con pratica si dannata e frequente che parea fatto costume la cautela. Mentre peró questi eccessi trahevano la principal sorgente dalla negligenza e avidità de' prelati, ho loro di luogo in luogo con discreta reprensione aperti gli occhi, perchè si ravvedano, e viddi assistito dal favore di Dio l' ardor del mio zelo, venendo al presente nella maggior parte delle chiese mantenuta la propria decenza, e moderata di molto l' ingordiggia de' religiosi con singolare contento de popoli et applauso verso la publica pietà. Per sradicare intieramente le pessime introdutioni, che v' hanno preso piede, sarà molto per contribuire che alle sedi episcopali che anderanno vacando per la morte degli attuali metropoliti vengano preposti religiosi sudditi con li requisiti dell' età canonica, probità de costumi e sofficiente dottrina, poichè questi appa-

gandosi d'esigere li diritti in forma legittima e consueta nell'isole non li cercaranno con quei mezzi detestabili e poco decenti ove che li presenti, essendo in lungo possesso di questo abuso, tolerano mal volentieri li decreti temporali che gle lo prohibiscono, e l'amareggiarli è cosa non ben consigliata per l'arbitrio che tengono sopra li popoli, il cuore de quali viene maneggiato da sei arcivescovi che risiedono nelle principali provincie, e dieciotto suffraganei di non poca autorità. Ho proceduto sempre di tal affare con tutte le forme della desterità, accoglendo questi primarij ministri con ogni dimostratione di stima, anzi di sovente mi son fatto vedere a proteggere con forme ardenti et interessate il loro rito per legar l'amore della religione con quello del principato, e di Vostra Serenità che è imagine della religione medesima.

Il decreto preso di non spogliare le chiese Greche dei beni, cho possedevano sin dal tempo de Turchi, serví per accreditar infinitamente la publica esemplarità, nè vi è che allegare in contrario a cosí santa risolutione; ben devo far consapevole l'Eccellentissimo Senato di ció che per avventura le fosse tacciuto dalla sagacità delli religiosi supplicanti per capo di loro particolar civanza.

Instano questi con vistoso pretesto di refabricare le chiese demolite, et implorano in un istesso tempo li beni, che ab antiquo le dotavano, occultando, che a Turchi corrispondessero l'equivalente della X^ma e terzo sopra essi beni. Riportano favorevole rescritto alle loro supplicationi, e si mettono ad occupare poderi spatiosi le rendite de quali servono in fine più a commodo del sacerdote che al decoro della chiesa. Replico io non intendo di porre confine agli atti della pietà publica, che finalmente restituisce a Dio ció ch' hebbe dalla Divina Onnipotenza, ma non so aggiustarmi all'inconveniente; onde crederei che avvenendo simili incontri di beneficare le chiese fosse bene haver sempre sotto l'occhio l'autentiche investiture tradotte in nostro idioma a chiara cognitione della verità.

Anco nel rito Latino vi è d'accusare li suoi disordini poichè se ben li Padri Domenicani osservanti e gli altri dell'Ordine di Sta Teresa menano vita austera e mortificata, edificando chi si specchia nella morigeratezza de loro costumi, vi sono ad ogni modo alcuni altri, che se ben da me ripresi e castigati, passandola con genio indulgente alla sodisfatione de loro poco honesti appetiti, postergano il debito dell'esemplarità per darsi in braccio alle proprie concupiscenze. Ció nosce, perchè ad ogni apertura di speditione di religiosi in Regno, vi si cacciano li più scandalosi e penitentiati come in esilio più in punitione de' loro delitti che a correttione degl'altrui. L'ammonire per questo li superiori ad estraher li più accostumati et idonei a radicare il culto divino sarà cosa di singolare profitto che valerà anco ad istillar coll'esempio affetto di pontualità ne professori del rito Greco.

Dopo la causa principale della religione, só che niente più isiste al cuore della pubblica paterna carità, che il conciliarsi gli animi de quei sudditi, et obbligar la loro devotione con li mezi della blanditie a detestare il tirannico passato governo, e benedire li rettissimi istituti di questa clementissima Republica. Io certamente conoscendo che niun'arma è più forte alla difesa del principe che l'amore de' popoli l'ho coltivato con l'arti tutte della soavità, e mentre da una parte il zelo degli Eccellentissimi Signori Sindici faceva loro assaggiare il gusto dell'interesse, io vi davo mano provocandole il possesso della quiete e del commodo coll'esimerli, per quanto ho potuto, dalle molestie de malviventi, che su gli occhi loro ho più volte severamente corretti, cosí che se ne sono appagati alle rimostranze dell'ottima publica intentione. È indubitabile, che il primo elemento consiste nella dolcezza quando tal'uno non la converta in fomento di libertà, niuna cosa peró puó giovar più per attrahere la loro benevolenza, che il vedersi retti con indipendente distributiva, nè scoprire certi oggetti di partialità o interesse in chi deve giudicarli.

Fu parto della sovrana sapienza il decreto d'astringer li mi-

nistri a giurar le cancellerie e dar le pieggiarie solite, che rimase applaudito da ogni genere di persone, considerandosi questo per l' unico freno all' estorsioni che venivano da medesimi praticate. Vedo ad ogni modo tal uno de rappresentanti comparite alla carica o senza ministro o con ministro tolto dall' isole che poi ponendosi a spalleggiar gli adherenti e loro traffici causa il danno e la mormoratione de sudditi. L' isperienza, che m' ha qualche volta commosso agli atti di risentimento, mi fa parlar con questo calore, ma pure quando li rappresentanti habbiano libertà di partire da Venetia senza li ministri muniti delli suddetti requisiti, è forza tollerar con conivenza questa condition di persone per non inorrere nel mal peggiore, che è di lasciar le cariche prive del necessario ministerio. M' accerto che persuaso da una cosí grave importanza vorrà l' Eccellentissimo Senato, che il decreto suaccennato habbia luogo, quando anco credesse di riddurre le cariche di Morea alla conditione de reggimenti eletti per il Serenissimo Maggior Consiglio che per mio riverentissimo senso troverei aggiustatissimo.

Invigilando l' Eccellenze Vostre a costituire nella miglior diffesa il paese col vigor delle proprie forze si sono degnate d' incaricarmi all' istitutione delle cernide e di far risorgere in Regno la già estinta militar disciplina. Le habituationi de' quei popoli avvezzi agli esercizij di pace, me ne difficoltarono non poco l' impresa, non peró in modo tale, che col mezzo d' assidue diligenze non me ne riuscisse l' intento. Li più benestanti, che passano col nome de Greci, sono di genio dedito al trafico et alla mercatura, ne sanno piegarsi ad impugnar l' armi; li territoriali che corrono sotto titolo d' Albanesi sono di bellissima corporatura, resistenti alla fatica, assuefatti ad una vita stentata, ma non conoscendo altra professione che la coltura della campagna, odiano il nome di soldato e della guerra.

Non ostante peró valendomi di quelle maniere insinuanti che dalla publica autorità mi furono dettate, sono andato colli

motivi del loro bene e sicurezza, estrahendo quelli dell' età più robusta in cadaun territorio, di cui ho tenuta la descritione dell'anime, e calcolandovi quelli che sono tra gli anni 18 et 45, ascendono al numero di ventimille cento vinti tre divisi in 1170 villaggi et distribuiti in 21 territorio, non compresivi li 4427 dell' Alta e Bassa Maina. Resterà ancora alla virtù dell' Eccellentissimo Successore di consumar l'effetto nell' attinenze di Corinto, quando tenga la descrittione dell'anime; havendo intanto all' E.S. consegnati li rolli per lume nell' estrattioni che occoressero di farsi. Haverei desiderato l'incontro d'eleggere le cariche di sargente maggiore, e le superiori sin da quando l'E.E.V.V. me ne delegarono l'autorità, ma presentatesi al concorso persone di poca capacità all' impiego, ho dovuto rigettarle, e diferirne per capo di publico interesse la promotione. Conferentissima per tal causa sarà l'esecutione del deliberato in tal proposito ne prossimi tempi, cioè di rintracciar da ogni luogo soggetti di buona condotta et attitudine, questi solo potendo istradar con ottime regole l'uso dell'armi anco nella rozezza di quella gente. Non è però lecito per dar attributi al calore devoto, con che ho procurato di cooperare in questo rilevante interesse cosí adular le confidenze, che fossero state per avventura insinuate circa il servitio di questa gente, che si fondi in essa eccedente capitale, e s'addormentino le mature e necessarie applicationi di munire il Regno con non apparenti rinforzi. Non puó richiamarsi in dubbio, che lo studio d'agguerire il paese, et di dar principio agl' insegnamenti della militia non sia punto di tutto il momento, e non habbia a maturar frutti considerabili, ma col solo corso degli anni. Vive ancora troppo impresso negli animi de que' popoli il terrore del nome Turchesco, nè sanno sepelirlo, cosí chè non passi dal cuore alla lingua, e non la confessino apertamente. In altri se togler devo in questo luogo di libertà la maschera al vero, non resto senza gelosia, che vivano ancora le scintille dell' antiche simpatie, e in fatti alcuni affetti violenti, che nascono con noi, non muojono che

con noi. Non parlo de Turchi fatti Christiani, che in numero di quattro e più mille vestono simulata apparenza di religione per goder forse un' impune libertà di covare à un tempo l' insidie, fidando, che l' Eccellentissimo Senato sia disposto di guardarli più tosto con occhio attento e con diffidenza, che promettersi un' interessata diffesa.

Perchè l'interesse della popolatione tiene tanta affinità con quello delle cernide nell' uniformità dell' oggetto, ch' è di rinvigorire il Regno, parmi a questo luogo di concatenare questa alla già discorsa materia, riferendo con la solita moderatione ció che di giovevole havessero sortito le mie diligenze e li maneggi per tal fine adoperati.

Al numero dell' anime del Regno per l' ultime notitie, che mi caderono all' occhio, non comprese quelle del distretto di Corinto, Alta e Bassa Maina, non ascendeva a più che a ottanta sei milla quattrocento sessanta otto, inclusovi ogni sesso, età e grado; cosa posso dire insensibile, rispetto alla capacità di quelle smisurate campagne. Presi per essentialissimo l'affare, e meditai d' estender le pratiche più fisse in terra ferma per condurre de que' popoli al passaggio, nè caderono infruttuose perchè guadagnato l' animo d' alcuni de primati di miglior credito con le proposte del loro utile, e con la certezza d'un cortese trattamento, si sono finalmente disposte di trasportar la loro habitatione et animali sul Regno, e Vostra Serenità a questo giorno conta vicino a 6 mille sudditi di tal natura con il vantaggio d' haver minorati li tributi e spopolati varij luoghi, che riconoscevano l' inimico. A loro ellettione ho lasciato l' arbitrio di collocarsi più in uno che nell' altro territorio, et havendo prescielto quelli di Vostizza, Calaurita e Patrasso per il concetto della fecondità, che hanno sopra gli altri, si mantengono in essi con li seminati di terreni concessigli dalla publica generosità. Il maggior profitto, che possa per hora ritrahersene, sarà l' abbandonar lo studio de vantaggi, mentre il rinuntiar al tenue beneffitio di certe gravezze è un' investita di larga usura, che puó partorir col

tempo stimabili emolumenti, potendo questa sola dispensa dagl' aggravij invitar al concorso le genti della Gianina e paesi interiori della Grecia, che vivono attenti all' esempio, e tanto più quanto che anca l' inimico deposta la solita avidità con quelli del confine, va simulando il loro genio colle lusinghe e colle promesse di liberalità.

Mi restarebbe ancora per adempimento del primo assunto il dilungarmi alla ponderatione d' alcuni altri particolari meno rilevanti, ma potendo haver questi il suo luogo nell' occasione, che devo esplicar lo stato dello fortezze, mi rimetto a trattarne con tal congiuntura, studioso non meno di brevità, che desideroso di riddurmi ad un punto sopra tutti essentialissimo.

Sarebbe cosa otiosa il descriverle scrupolosamente ad una ad una ne suoi confini, circuito e qualità delle fortificationi, se l'effetto medesimo puó haversi al solo rimirar delli dissegni da me trasmessi con la sua pianta, profili e prospettive per render più esattamente appagata la publica sodisfatione. Più a proposito sarà ventillar il bisogno e diffetto d'esse, perchè possa la maturità di V. V. E. E. comprenderne la costitutione et applicarvi li compensi valevoli a redimerle da quelle mancanze che al presente pur troppo si fanno visibili.

Altri de loro diffetti sono communi a cadauna; altri sono peculiari, onde per manutentione dell' ordine propostomi sin dal principio, prenderó prima a versare sopra quelli, e di là mi faró strada agl' altri per complire al debito con la distintione maggiore.

Nel giro che mi è occorso di fare passando alla visita delle medesime, ho ritrovate universalmente in gravissimo sconcio le publiche fabbriche; pendevano cadenti le habitationi de rappresentanti; rovinosi li quartieri, in procinto di precipitio li depositi, e il danno deriva dalla fragilità della materia con che li Turchi erano soliti di costruirle. Sin dove li mezzi hanno potuto servirmi ho intensamente applicato al ristauro delle medesime et in particolare a cuoprire et ampliare li ma-

gazeni per difesa delle monitioni. Si vede anco in Patrasso eretto un' assai capace deposito, un consimile se n' è aggiunto alla piazza di Lepanto; fabricati quartieri in Corinto soffitienti all' allogio di mille soldati, assicurati in qualche in in qualche parte gli altri, che erano, come dissi, per diroccare.

Voleva l'obligo, e mi chiamava il desiderio a stabilire perfettamente in ogni una delle piazze raggiustati ricovri alle militie, et a conservatione de publici capitali; ne l'ho ultimato per sola angustia del bisognevole, costretto tante volte a mendicar poche tavole da bastimenti, che per accidente approdavano per divertir, alli danni più imminenti. Non sarà cosa di gran momento o dispendio il riparare al male, che accenno, basterà rimetter al suo giusto numero le maestranze, inviar legname e ferramenta requisiti d'indispensabile necessità, senza li quali è impossibile che non deteriori la conditione delle fabbriche stesse, et io col solo impulso del zelo ne formo questo ossequioso motivo.

Quanto è degno de publici riflessi il mancamento hora mentovato, considerabile giudico quello che da se medesimo si fa palese nelle monitioni e apprestamenti necessarij ad una buona difesa. Se ben più volte l' ho significato alla publica Providenza che s' è anco disposta a qualche speditione, ad ogni modo perchè le indigenze pressanti della guerra hanno richiamate sempre le provisioni dal Regno all' armata, non so dispensarmi dal inviarlo a Vos. Serenità con note separate, nelle quali spiccando ció che esiste in essere, vi si accoppia al confronto quanto ricerca il buon riguardo di munirle nella forma che si conviene. Come scorrendo le medesime vi ritroveranno un' urgentissima premura di micchia, cosí comprenderanno abbondar di non poca quantità di polvere Turchesca, la conditione della quale essendo inhabile ad alcun uso gioverà il rifabricarla o disponere nella maniera più conferente. E per quello riguarda all' alimento de' presidij mentre s' è introdotta la fabrica di pan fresco in cadauna delle piazze à risparmio de biscotti con quel vantaggio, chi è noto, mi cessa

la causa di moltiplicar per tal riguardo gli incommodi a Vostra Serenità.

La congiuntura di questo riflesso, che versa sopra il bisogno delle monitioni, m'apre adito a sottoporre alle ponderationi della publica intelligenza ció che da me fu trovato necessario di stabilire a cautella del dispenso delle medesime. Ne tempi primieri ogni consegna di monitioni e di danaro, che si faceva a capitanij delle companie veniva rapportata ne rolli, ch'essendo il fondamento del debito serviva altresí per formar li ristretti alle compagnie medesime; sopra qualche riccorso degl' uffitiali che mal toleravano di veder in arbitrio de ministri l'appostarli a lor voglia debitori, e di non haver appresso di se il lume del loro debito fu introdotto dalla virtù dell'Eccellentissimo Signor Andrea Valier nel suo glorioso Generalato da Mar l'uso de libri, non ad altro fine che di privata compiacenza e cautella. L'introdutione di questi diede ansa all'incuria de ministri di andar a poco a poco negligendo l'antico e savio costume di rapportare il debito anco nelle copie de rolli, o negli autentici, di modo che come una volta gli uffitiali stavano con totale dipendenza da libri del principe, hora il principe s'attrova a questa infelice conditione di non poter formar li ristretti alle compagnie, se non riceve dalle mani del capitanio il libro bollato, che tante volte smarritosi o a colpa di qualche incendio o d'altro inopinato accidente, ha involto il publico interesse tra gravissimi pregiuditij e confusioni. Il disordine ha provocato l'attentione del mio humilissimo zelo a ravvivare la già abbollita consuetudine d'estender il debito ne' rolli, nè peró distrugger quella de libri bollati. Cosí conciliato col privato contento il publico riguardo, sarà l'interesse di V.V.E.E. immune da rischi, e li capitanij non haveranno materia di querellarsi nel veder la sussistenza delle loro cautioni. E perchè mai perisca l'osservanza di questa regola (a mio devoto credere) salutare, s'è comminato a ministri sotto pena di pagar del proprio di esprimer nelli mandati l'obbligatione di dar debito nelli rolli e

nelli libri bollati et di non estrahere le fedi solite a cautione de monitioni, se non con dichiaratione d'essere estratta dalle copie de' rolli, o dagli autentici. La proggetto a piedi della publica autorità, perchè quando conosca che possa da essa derivarne qualche utile effetto degni d'animarla con la sua sovrana approvatione.

Fra queste mancanze che devotamente raccordo per sola gelosia di publico servitio, non vedo sorpassar quella della notabile diminutione a che sono riddotti li presidij. Due mille quattrocento vinti un fante armanò dodici piazze, li due Castelli di Morea e Rumelia e li tre d'Arcadia, Argos e Termis. Stanno per lo più di posto fisso le povere militie non senza grave patimento et amare doglianze. Se la fatica le opprime, la nudità nel cuore del verno le esanima, non essendo in 31 mese capitati altri vestiti per cuoprirle che sole 300 mute, e pure per tal' effetto se le sono sempre trattenute le quattro lire per paga; e perció oltre l'interesse ben grande che ne ha Vostra Serenità per la sicurezza de recinti comple anco il non lasciarle esposte al rigore et alli disaggi, che finalmente le infermano, o almeno le rallentano nella pontualità del servicio.

Hanno questi motivi espresse al vivo le indigenze universali delle piazze, onde sopravanza ancora di far qualche tocco sopra l'essere di cadauna per intiera assolutione del debito che mi sono arrogato.

La città di Napoli di Romania, che gode la distintione di capitale del Regno, siede alle falde di un promontorio, che si spicca in mare, nè per altro unito al continente che per una lingua di terra. Tre forti recinti elevati sull'eminenza la coprono e con castello di mare stringe l'ingresso al porto assai capace e sicuro. Patisce le offese del monte Palamida, a riparo delle quali so esser stato suggerito l'occuparne la sommità, e legarne la communicatione colla fortezza di che quando ne fosse possibile la pratica aggiungerebbe gran qualità al sito della medesima per altro vantaggioso.

Il presciegler questa alla residenza degl' Eccellentissimi Generali sarà a mio parere molto proprio, non meno per il nome e nobiltà della piazza, sopra ogn'altra popolata, che per esser ella stata sempre la sede del Morapassà o commandante supremo della Morea, che per tal fine vi eresse un palaggio (per quanto porta il costume Turchesco) assai pomposo e magnifico.

Fuori del golfo di Napoli s'innalza non molto lungi, sopra un scosceso diruppo la piazza di Malvasia cosí protetta dalle diffese formatevi dalla natura, che sembra insuperabile agli attentati della forza. Il mare la divide dal Regno, e un ponte la ricongiunge.

Dovrà vertir l'unica cura a rimettere nella stagione opportuna qualche pregiuditio inferito nelle mura del basso recinto, e di tenervi in copia le vettovaglie, per altro Vostra Serenità puó assicurarsene d'un perpetuo dominio.

Di qua progredendo il cammino per quel tratto di mare che da Capo Malio s'estende a Capo Matapan s'entra ne confini della Maina, che divisa in Alta e Bassa viene la prima regolata dalla piazza di Zarnata, e la seconda e soggetta alla giurisditione di Chelefà, l'un e l'altra irregolare et di poca conseguenza.

Queste due fortezze furono fabbricate da Turchi per solo freno alla licenza de Mainotti, e per verità quei popoli mai assoggettiti dalla forza ottomana come non sono capaci di tutta la servitù cosí dovrassi haver mira di non lasciarli in possesso di tutta la libertà; pare che ritengano qualche reliquia della ferocia de loro auttori, scoprendosi nelle stesse femmine un non so che di maschile ardimento. Li passati successi li mostrano d'indole proclive alle novità, vogliono costantissima manutentione de loro privileggi, et il governo d'una mano delicata a differenza degli altri che incalliti ai rigori della sforza, non sentono gl'impulsi della soavità, e per tal causa non ogni talento sarà accomodato a quella reggenza difitile, che richiede tutto il senno e tutto il consiglio.

Siegue in ordine la piazza di Corone, a cui pure non mancano li suoi preggi, per esser ella collocata alla sublimità d'un promontorio, munita di torrioni all'antica, capo d'un fertilissimo et ampio distretto. Sono note all'Eccellentissimo Senato le offese ch'ella ha rilevato nella sua espugnatione, alle quali io non ho tralasciato di riparare, rimettendo la brecchia Maltese, e rimediando a'que' maggiori precipitij, che venivano minacciati alla parte della brecchia grande, come hanno divotamente rappresentato li miei dispacci e disegni sottoposti all'occhio di V.V.E.E. Se fosse possibile condurre al suo fine le operationi deliberate per chiuder la brecchia e riunire la mura, riuscirebbe di molta sicurezza, et ogni buon riguardo vivamente lo consiglia.

Al territorio di questa è aggregato quello di Caritena, che tra li altri villaggi comprendendo in se quelli di Dimitiana e Stiminizza copiosi di terra minerale, se ne approffittavano li Turchi per la fabbrica della polvere che riusciva (per quanto ho potuto penetrare) d'assai buona conditió. Io lo raviso alla Serenità Vostra perchè mentre vi si ritrovano de pratici per manipularla, possa valersi dell'opera loro e coglere questo vantaggio.

In distanza di mezza giornata giace Modone città che poco dilata la linea del suo angusto territorio, ben in se medesima raccogle condizioni bastanti per una valida resistenza, poichè oltre l'esser attorniata da una grossa muraglia fiancheggiata da suoi torrioni, viene guardata alla parte del mare da un forte castello, e ben assicurata alla parte di terra da una batteria, che vi custodisce l'ingresso. Il mare da ponente garbino la dibatte non senza danno della mura, che fu in maniera sussistente riparata; onde quando si perfetioni il terrapieno del riparo e stabiliscano li parapeti alla parte di terra potrà con giustitia passar in concetto di piazza assai considerabile.

Lasciando Modone si presenta Navarino Nuovo di vaga prospettiva, ma soggiace anch' egli all' imperfetioni del sito espo-

sto al bersaglio di alcune eminenze, senza fossa e pallisata, che lo circondi, nè ha maggior prerogativa, che rader con doppia batteria l'imbocatura del suo porto, ch'è di gran circuito.

A prospetto d'esso vi sorge la fortezza di Navarino Vecchio molto più stimabile per li riguardi della sua situatione col benefitio di cui resta cosí sottratta all' offese che poco cura le regole dell' arte per fortificarsi. Si drizza su la sommità d'un sasso distaccato dal continente, a cui due sole strade, che possono agevolmente tagliarsi, v' aprono ristretto accesso, nè in altro so ritrovarla peccante, che alla porta, ove si riduce tutto il debole, rimediabile peró col travaglio di qualche operatione, di cui n' è il sito capace.

Succede alle due prenarrate piazze radendo la linea littorale il castello d' Arcadia, se ben piantato su la cima d'un grebbano signoreggiato peró dal suo levante et ostro siroco da monti superiori, è diviso in due recinti interiori che vi formano altrettante ritirate.

Li Turchi nella disperatione di resistere alla forza dell'armi publiche hanno fatto volare alcuni torrioni e se ne contempla tuttavia nelle rovine lo sfogo della barbarie, se ben per opera de nostri sia stato refabbricato quello che sovrasta alla porta unica del castello stesso. Viene guarnito da una squadra de soldati con la direttione d'un governatore, ch' è custodia soffitiente nel sito, in che giace lontano da sospitioni.

A faccia dell' isola del Zante risiede Castel Tornese, luogo di poco giro nè molto habitato, ma di frequentato commercio per la commodità che vi porge la sua situatione. Non v' ha in Regno città, ch' habbia d' intorno più ampie e dovitiose pianure non sarse di legname habile al publico bisogno, unendo a roveri da quali si tagliano stortami per la casa dell' arsenal, qualche numero d' elesi, che servono di materia a flassi per letti d' artiglieria.

Disgiunta da questa piazza quant' è il cammino d' una giornata apparisce quella del Patrasso di struttura antica e

irregolare, più celebre se considerata come scala di negotio e piazza di mercato, che se si riguarda all' ordine delle sue fortificationi. Tiene sotto di se alla campagna il Castello di Morea, ch'è uno de Dardanelli eretti per guardia all' entrata del golfo quale scedendo su la spiaggia del mare come in grembo d'un palludoso terreno, ben fornito di muro con doppio recinto, et attorniato dall' acqua che inonda un largo fosso sarà sempre in stato di fare un' ottima difesa, ne sarebbe senza dubbio mal speso il riflesso, che s' impiegasse per amliarvi qualche fortificatione, potendosi in questo solo riponer tutto il capitale per cuoprire il contorno.

Ha gran parte di terreno boschivo, copioso de roveri da quali mentre mi è sortito di formare un apparato di 1600 stortami per servitio delle publiche navi e galere mi vedo obbligato hor che è ridotta al termine l' operatione coll' imbarco anco de medesimi, che ho fatto seguire prima di mia partenza, di soggiugnere a publico lume il costo ch' essendo di cecchini 170 viene ogni legno condotto alla marina et imbarcato a rilevar nel riparto che si forma la spesa di soldi 54, di quella moneta non eccedente soldi 36 se si riporta all' essere di queste valute. Ma perchè il vantaggio, che ridonda dal provedimento di questi legni ne stati di Vostra Serenità non si disperda con il discapito che risultarebbe recidendo li fecondi di vallonia con pregiuditio di quel datio importante, ho procurato che ne tagli seguiti vadano esenti gli alberi di tal natura, giudicando altrettanto necessaria questa osservatione in quelli occorressero per l' avvenire. In qualche distanza da Patrasso a costa della strada che conduce da Vostizza a Corinto si ritrova quantità abbondante di zappini, legno giudicato di qualità molto idonea per coperte et altre opere morte delle navi, et io lo significo per non trascurar alcuna di quelle notitie, che puó esser confacente al servicio delle cose publiche.

Girato il Regno con l' ordine che porta la situatione delle piazze, viene a chiudersi il punto della sua circonferenza in Corinto. Circonda l' ambito di questa fortezza per lo spatio

di tre miglia la sommità d'un alpestre montagna, quale separandosi in tre distinte eminenze, viene ad elevar nella più sublime un castello, che da se medesimo in altri tempi sottomessa già la città si sostenne lunga stagione contro aggressioni potenti. Come all'occhio di chi la rimira cinta d'horide balze sembra da ogni angolo impenetrabile, cosí a quel lato, che fa fronte all' Istmo, cedendo l'asprezza del monte, stendesi alquanto più agevole la salita, per assicurare la quale, abbenchè si veda prolungato un posto, viene peró giudicato necessario l'aggiungervi una torre, che in forma più sicura lo guardi e fiancheggi. Il drizzare anco qualche operatione che cuopra la porta, sarà altretanto provido, quando è mal sicuro, che ella resti com'al presente indifesa. Se ben questa piazza non giunge col tirro delle sue batterie ad impedire il passo al nemico, e molto meno a difendere le marine, tuttavia è importantissima per essere l'antemurale e propugnacolo del Regno, e per le singolari prerogative dell'acqua sorgente e della capacità, che la rendono habile ad alloggiar un grosso numero de soldati. Quantunque sia per apparire dalle note che rassegno a publici riflessi quanto sia poco fornita d'artigliaria, ad ogni modo è cosí notabile il diffetto che non so dispensarmi dal ripeterlo; otto soli pezzi armano tutto il suo giro, che è di tre miglia, onde à molti posti da quali potrebbesi dannificar l'inimico in caso tentasse d'appressarsi vi manca il cannone, nè deve cosí confidarsi nelli vantaggi del sito che agl'aiuti della natura non habbiano ad accoppiarsi quelli della previdenza per costituirla con li mezzi tutti inespugnabile.

Disceso dalla fortezza già m'attrovo sull'Istmo, quella pietra di scandalo, non son se più pregiuditiale perchè separi due mari con tanto incommodo della navigatione, o perchè unisca due terre con tanto disturbo alla quiete del Regno.

Al pensar d'escavarlo fu a un tempo idea troppo vasta, in cui vi si perdè la potenza de Cesari, che havendovi stancato infruttuosamente il braccio d'eserciti innumerabili, diedero

motivo alla saggia Grecia di desumer dal vano attentato della sua escavatione il geroglifico dell'impossibile. L'escludervi con una linea di muraglia tirrata da un mare all'altro fu meditatione approvata in altri secoli, ne quali non havea per anco studiati si fieri stromenti la guerra. Mentre peró la sapienza dell' Eccellentissimo Senato dalle proposte prodotte et esaminate sul luogo dalla virtù de più isperimentati soggetti, haverà larga materia di ventillare il più conferente, non reputo fuori del caso soggiunger qualche notitia intorno le circostanze del sito per quello approffittar potesse in riflesso di cosí alto rimarco. Da tre strade s'apre la Rumelia quasi da tre porte il passaggio su lo stretto. L'una piega alla dritta verso il Golfo di Lepanto, et è quella, che guida il passo di Livadia, e vien detta Psata, la seconda è situata nel mezo e s'addimanda di Macriplai. Giace la terra sul braccio sinistro al confine della Megaride, che dopo il corso di pochi miglia torce verso Atene, e la chiamano Acani. Della prima è il sentiere cosí angusto, che non potrebbe praticarsi il trasporto del cannone che con somma difficoltà; ben l'altre due sono più piane e spatiose, et in particolare quella di Macriplai, agevola la condotta dell'artigliaria, havendo rilevato nell'incontro che ho voluto internarmi in terra ferma non esservi defilati, che incommodino la marchia d'un esercito che puó anzi avanzarsi in fronte di otto soldati, osservabile essendo, che quando anche restasse chiuso l'adito di questa strada, puó non ostante con breve scanso dalla medesima haversi il transito per un vallone all'intorno del colle contiguo, e riesce da ogni parte molto commodo anco per il vantaggio dell'acqua che si ritrova nel progresso del cammino. Pervenutosi poi su lo stretto si dilatta molto più il terreno di modo che se ben è grebbanoso et ineguale, non osta peró ad un'armata, che non possa distendersi in ordinanza senza punto esser obligata a disordinarsi. Questa facilità che hanno li nemici di callare dalla Rumelia rende tanto più necessaria la fissatione agl'oggetti, a'quali versa la publica mente per il munimento

di quel importantissimo passo. Io non ommetto di riffletterne l'essentialità, poichè se ben lontano, mi corrono peró sempre le stesse premure di non veder soggetto a cosí miserabili contingenze chi ne è alla direttione, e di rimirare assicurato un' interesse, che sarà sempre del peso maggiore.

Sarebbe certamente desiderabile il poter aprire un porto nel Golfo di Lepanto per l'opportunità di ricovrarvi qualche numero di galere anco nella piû rigida stagione, et haverle in pronto in caso di qualche insorgenza allo Stretto. Questo esperimento per le ragioni addotte alla publica intelligenza nell'humilissime mie lettere di n° 19 riesce impraticabile al sito della Torreta, ove parea che il terreno segnasse li vestigij di un antico porto, onde abbandonato d'applicatione quel porto, mi sono rivolto a cercarlo diligentemente sull'una e l'altra riva del Golfo medesimo, e come dalla Morea, ch'era il luogo più atto e sicuro, niente mi è riuscito di ritrovar a proposito, cosí costeggiando le spiaggie opposte di Rumelia da Lepanto verso levante, ho rimarcato, che s'incurvano alcuni seni di fondo aggiustato al bisogno, d'ampiezza proporzionata, soffitientemente coperti da venti, poco distanti dall' acqua, e li descrivo in un foglio separato a publico lume.

Prima che io mi diparta da questo Golfo, ho materia d'humiliar all'Eccellentissimo Senato un'altra notitia da cui ne puó provenire qualche giovamento.

Alle montagne dello Stretto s'attacca un braccio di monti, che stendendosi sul Golfo lo bipartisce e ne forma due, l' uno di Livadia e l' altro di Corinto; da questi scaturiscono alcune vene di solfo, vitriol e terra di cui se ne vagliono alla tintura de pellami; si raccolgono in oltre catrami di buon genere, e v'è una copia considerabile di zappini habili al servitio che ho di sopra espresso. Questi effetti sono essentialmente bisognosi non meno per riguardo delle publiche esigenze, che per uso e commodo del paese, onde quando ne seguisse un' accurata dispositione, se ne potrebbe sperar non cosí minuto profitto.

Se ben la città di Lepanto, che giace su le rive di Rumelia, è separata dal Regno, non peró deve escludersi da qualche riflesso, che riferir si possa alle qualità dell' esser suo. Si va sollevando in colle appartata in cinque recinti, fasciata da muraglia antica et affatto irregolare, nell' ascender che fa sul dorso del monte si scopre all' offese della campagna e del Golfo infilata anco dall' eminenze vicine. Il suo piccolo mandraccio, per quanta fatica s' adopri in tenerlo iscavato, si va ad ogni mossa di siroco levante interrando, onde come puó servir di ritiro a qualche legno leggero, cosí non deve farsi fondamento per introdurvi galere. A un tempo molto si dilatava il circuito del suo ricco distretto, che di presente squarciato in tre parti viene ad angustiarsi notabilmente. Le pertinenze di Patrazichi, Lianochedi, Dhomocos, Forzala et Almeros che più s' avvicinano al confine contribuiscono a Turchi; quelle di Messolongi, Angelocastro e Carponissi sono state rapportate alla Rappresentanza di S. Maura, nè dall' antica sua giurisditione altro a Lepanto sopravanza che l' attinanze di Venetico, Apocoro, Cravari, Lidorichi, Vitrignizza e Salona. È soggetto a questa il castello di Rumelia, ch' è l' altro de Dardanelli sito anch' egli in basso piano, sopra una punta di terreno che s' avanza in mare, quale se ben non fortificato alla moderna, ad ogni modo venendo tagliato con un largo fosso dalla terra ferma, et havendo a quella parte un' assai forte castello, viene considerato per l' asillo de quei popoli, che si stimano meglio protetti al calore di questo che della piazza di Lepanto. Anco da questo territorio si somministrano legnami atti al publico bisogno, poichè non molto disgiunti dal mare vi sono li boschi di Cavialini e Stolongo, da quali puó recidersi qualche quantità d' olmi per la fabrica de letti da cannone, et in quelli di Salona crescono legni di grandezza proporzionata a formar alberi da trinchetto per uso delle galere.

Ombreggiato lo stato del Regno entro a que' termini che furon circoscritti alla carica debolmente da me sostenuta, e

che più si riferiscono alla direttione dell'armi ispettione primaria della medesima, senza intrudermi nelle materie de datij, affittanze et altre attinenti al Magistrato degl'Eccellentissimi Signori Sindici, dall' intelligenza de quali ne havranno l'E.E.V.V. una diffusa contezza, e dovuto pur anco, che al loro occhio sublime esponga il conto del soldo passato per mia cassa, quale consistendo in cento un mille cecchini dimostro in foglio a parte, con qual misura, et a' quali occorrenze si siano impiegati, onde il tutto lucidamente e con la più desiderabile distintione apparisca.

Per quello spetta alla somma intiera delle rendite del Regno, prima che io vi giugnessi all'amministratione si ritrahevano scarsissimi proventi, mentre l'angustia del tempo e lo sconcerto delle cose non havea per anco lasciato luogo all disposítione economica et a quell'ordine che ne è poi frut tuosamente seguito, con tutto ció trovai li presidij saldati co il soldo d'armata, e con quello che havea industriosament raccolto il N. H. ser Zorzi Benzon della di cui puntualità zelo devo farne con giusta verità un'assertione tanto più in genua quanto che n'ho ricevuto il fondamento del maneggi delle cose, e dal tempo che mi danno franchezza di render questa conveniente ragione. Aumentate poi di giorno in gior no le publiche entrate, ho col ritratto delle medesime sodis fatti per tutto il Novembre decorso gli Illustrissimi Rappre sentanti salariati, militie e le due galere dell'isole, e mentr le somme di danaro spedite dal Commissariato per le trupp d'armata non sono sempre state equivalenti al bisogno e all'importar delle paghe loro,come dimostra l'annesso conto si sono pure per esse esborsati dal monte delle rendite d Regno cecchini 20 mille. Gl'ogli dell'anno 1688 et li sali d Termis si sono trasmessi per publico comando a Venetia, g orzi e le biade riservate a mantenimento della cavalleria. pure nel debito di supplire a tante incombenze, non ho pe duto di vista quello di non valermi di pur un soldo delle ra vicine a maturarsi per lasciar a dispositione dell'Eccellenti

simo Successore tutta la somma intatta che si calcola ridotta nell'anno presente a 250 mille Reali.

Restringo finalmente li periodi di questa tediosa narrativa a far vedere in tre fogli distinti le forze tutte, che ha in Regno l'Eccellentissimo Senato, e dall'altro canto faccio spiccare con esattezza tutti gli aggravii che vi corrono, onde habbia campo la publica providenza di bilanciare le cose e prendere le misure, che più s'addattano al suo reale servitio. Le militie ordinarie del Regno destinate di guarnigione nelle fortezze, inclusevi le 4 compagnie che assistono di guardia alle cariche del Generalato, degli Eccellentissimi Sindici et Illustrissimi Provveditori Estraordinarij in Regno consistevano alla rassegna di Novembre caduto in 2421 tra fanti et uffitiali. Quelle d'armata così di cavallaria come d'infantaria si riducono a 1131 soldato, computativi li 214 del reggimento de Svizzeri che stanno di continuo rinforzo in Lepanto, si che in tutto rilevano soldati 3552.

Per l'alimento di quelli d'armata vi s'impiegano in cadaun mese trenta una mille quattro cento settanto ration di pan fresco, et per quelle del Regno sessanta quatro mille novecento ottanta, onde a sussistenza di tutte corre il consumo di rationi nonanta sei mille quattrocento cinquanta, che corrisponderebbe a vinti otto migliara di biscotto al mese.

Calcolando poi con la stessa pontualità d'ordine l'importar d'una paga, apparisce che per le truppe d'armata vi si ricerchino 1751 cecchini, a sovegno delle due galere dell' Isole 161 e per il stipendio ordinario de presidij 5096 cecchini, che moltiplicati in dodici paghe importano all'anno cecchini 87732.

Parerà sempre poco tutto il contribuito dalla tenuità del mio talento rispetto all' immenso debito, che mi correva di servire la benemerita patria, et a riguardo della necessità d'espurgare il Regno dal torbido delle sue confusioni e ridurlo a quel grado di perfetione che si vede negl' altri stati del Serenissimo Dominio con sí bella simetria regolati dalla

publica sapienza, ma pure quando militi a favore delle mie debolezze l'essere considerato tra continue distrationi di guerra hor nelle replicate marchie di Malvasia hora d' accorrere nella custodia dello Stretto, e quando di rivoglermi a Lepanto contro gli insulti di Liberachi in che si sono consumate non solo le campagne intere, ma etiandio l'hore del verno, e quelle che più si dovean spendere in dar legge ai sconcerti del Regno, ardiró di confidare la fortuna del publico adorato gradimento non già all' humiltà de' miei operati, ma alla svisceratezza della buona intentione et al fervore con che mi sono affaticato nello studio d'ogni publico vantaggio. Molte regole benchè proficue ne furono comportate dalla costitutione de tempi, ne' dallo stato afflitto del Regno, et io benchè le conoscessi in se medesime salubri, ho dovuto astenermene per non rendere nocivo il rimedio nell' applicarlo fuori di tempo. Sia comunque si voglia io mi conosco tutt' ombre e tutto imperfettioni, ma questo è l' unico caso, che potea far comparir l' Eccellentissimo Senato infinitamente generoso, mai più essendosi presentata alle gratie del compatimento debolezza infinita, termine che s' aggiusta alla grandezza degli animi di cadauna di V. V. E. E. A supplemento delle mie mancanze degni l' Eccellentissimo Senato d'accoglere l'ossequiosa oblatione che faccio del rimanente de' miei giorni, che io voto tutti con le poche fortune della casa al Nume adorato della publica Maestà, avanti cui m' abbasso in profonda veneratione.

Havrei sollevato V. V. E. E. da cosí lungo tedio, se il riguardo d' esercitar un atto di tutta giustitia non mi chiamasse ancora à raccordar le lungue vigilie e li sudori sparsi del fedelissimo Fabio Sio nel sostenimento del suo laborioso ministerio di Segretario da lui adempito con quella rassegnatione che se ben nota esige peró la verità delle mie attestationi a ravivarla negli occhi della publica Grandezza.

Aspira sopra ogni cosa all' acquisto del publico ossequiatissimo gradimento, a paragone di cui considera egli meno pre-

tioso ogn' altro guiderdone, con tutto ció se l' illibattezza in cosí gelosa funtione, se l' assiduità nelle fatiche, se la professione di tutta la modestia sono quelle parti, che animano gli effetti della publica generosità, lo che ne rimasi sodisfattissimo lo confermo pienamente adorno delle medesime, e guidico col motivo d' esse ben collocate le gratie solite dispensarsi dalla regia munificenza del Principe a consolatione di chi fedelmente lo serve. Gratie.

Dal Lazareto Vecchio li 23 Genaro 1690. (s. n.).

GIACOMO CORNER
Ritornato di Provveditor General in Morea.

ΕΓΓΡΑΦΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΙΦΝΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Τὰ ἐφεξῆς δημοσιευόμενα πέντε ἔγγραφα, ἐκ τοῦ γραμματοφυλακίου τῆς ἐν Πάτμῳ γεραρᾶς μονῆς τοῦ Θεολόγου μεταληφθέντα, παρέχουσιν εἰδήσεις τινας περὶ τῆς ἐν Σίφνῳ ἑλληνικῆς σχολῆς.

Καὶ Δανιὴλ μέν, πρὸς ὃν ἀποτείνεται τὸ Α' τούτων, ἦν ὁ περίπυστος ἐκεῖνος διδάσκαλος τοῦ ἐν Πάτμῳ φροντιστηρίου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ὡς ἐκαλεῖτο τὸν τότε χρόνον ἡ αὐτόθι περιώνυμος σχολή, ὁ Κεραμεὺς τὸ ἐπίκλην. *Δραγουμᾶνος* δέ, οὗ μνεία γίνεται ἀνωνύμως ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ ἐφεξῆς Β', ἦν ὁ ἐκ Πάρου Νικόλαος Μαυρογένης, διερμηνευτὴς χρηματίσας τοῦ περιβοήτου ἀρχιναυάρχου τῆς Τουρκίας Τσεζάερλη (τουτέστιν 'Αλγερινοῦ) Χασὰν-πασᾶ, εἶτα δὲ καὶ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας τῷ 1786 ἀναγορευθείς, οἰκτρῶς δὲ καρατομηθεὶς μετὰ τετραετῆ περίπου ἡγεμονίαν.

Μισαὴλ δέ, ὁ τὸ ἐπώνυμον Μαργαρίτης, πρὸς ὃν ἐπιστέλλεται τὸ Β', ἦν ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων μαθητῶν τοῦ ἀοιδίμου Δανιήλ, ὃν καὶ τελευτήσαντα διεδέξατο ἐν τῇ τοῦ φροντιστηρίου σχολαρχίᾳ.

Τὸ Γ' ἐστὶ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ Νεοφύτου τοῦ Ζ', πατριαρχήσαντος τῷ 1789-1794, καὶ αὖθις τῷ 1799-1801, δι' ἧς ἐντέλλεται τῷ Μισαὴλ εἰς Πάτμον ἀπελθεῖν, καὶ τὴν ἐν τῷ φροντιστηρίῳ ὑποδιδασκαλίαν ἀναλαβεῖν πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ οἰκείου διδασκάλου.

Τὸ Δ' ἐστὶ τοῦ *ῥουφετίου*, τοῦ καὶ ἄλλως *ἐσναφίου* (=συνεργασίας) τῶν γουναράδων. Ἦν γὰρ ἡ τούτων συνεργασία τὰ πρῶτα φέρουσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ μέγα τῷ τότε παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύουσα. Ὅθεν αὐτὴ ἦν ἡ μέχρι καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπιτροπεύουσά τε καὶ διαχειριζομένη τὰ κεφάλαια τῶν ἑλληνικῶν σχολῶν Πάτμου, Ἰωαννίνων, Ἀδριανουπόλεως καί τινων ἄλλων ἔτι. Εἰρήσθω μάλιστα πρὸς ἀΐδιον τοῦ πράγματος μνήμην, ὅτι ἀρχομένης τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, Μανωλάκης ὁ ἀρχιγούναρις, ὁ ἐκ τοῦ ἐνδόξου οἴκου τῶν Ὑψηλαντιδῶν, ἀνὴρ ἐξόχως ἐν τῇ σουλτανικῇ αὐλῇ εὐνοούμενος, πλούτῳ δὲ κομῶν ἀμφιλαφεῖ, καὶ διαπύρῳ φλεγόμενος ἔρωτι πρὸς διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ταῖς τοῦ μεγακλεοῦς διδασκάλου Μακαρίου ἐνδιδοὺς ὑποθήκαις, οὐ μόνον οἰκείοις ἀναλώμασιν ἀνήγειρε τὸ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολῆς οἰκοδόμημα, ἀλλὰ καὶ πεντακισχίλια κατέθετο γρόσια ἐν τῷ ταμείῳ τῆς, ἧς προΐστατο, συνεργασίας, ἅτινα καὶ ὑπῆρξαν ὡς πρώτη ἀφορμὴ τῆς κατὰ τὸν ἐπιόντα χρόνον πολλαπλασιάσεως τῶν κεφαλαίων αὐτῆς.

Τέλος δὲ τὸ Ε' ἐστὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Νεοφύτου, κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐντονώτερον ἐντελλομένη τῷ Μισαὴλ ἀπελθεῖν ἀνυπερθέτως πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων τοίνυν, ὧν τὴν γραφὴν ἐτηρήσαμεν ἀπαράλλακτον ὡς ἔχει ἐν τοῖς ἀρχετύποις, συνάγεται, ὅτι ὁ Μισαὴλ ἐδίδαξεν ἐν Σίφνῳ δεκαετῆ περίπου χρόνον, καρποφόρως πάντως, καὶ ἀμοιβαίᾳ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Σιφνίων εὐαρεστήσει· ἄλλως γάρ, εἰ μὴ τοιοῦτόν τι ἦν τὸ μεσολαβοῦν, οὐκ ἂν ἐφαίνετό πως ὀκνῶν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ παραυτίκα ἐκτέλεσιν τῆς προτέρας πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς.

Ὅτι δὲ α *εἰς ἄγνωστον ἀκριβῶς ἐποχὴν φαίνεται διδάξας ἐν Σίφνῳ πρὸ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολαρχίας του καὶ ὁ περίφημος διδάσκ-*

λος Δανιὴλ ὁ Κεραμεύς», ὡς αὐταῖς λέξεσιν ἀναφέρεται ἐν σελίδι κθ' τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Καρόλου Ι. Γκιὼν ἐκδοθείσης τῷ 1876 *Ἱστορίας τῆς νήσου Σίφνου*, ἐρανισαμένου ἴσως τὴν τοιαύτην εἴδησιν ἀπὸ τοῦ *Σχεδιάσματος* κτλ. τοῦ ἐλλογίμου κ. Μ. Παρανίκα, τοῦτο οὐκ ἔχεναι ἀληθείας. Εὐθὺς γὰρ ὡς ὁ Δανιὴλ ἀπεφοίτησε τῆς σχολῆς, εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπάρας διετέλεσε διδάσκων ἐν τοῖς οἴκοις τῶν Καλλιμαχιδῶν καὶ Σούτσων, μεγάλων διερμηνευτῶν τῆς ὀθωμανικῆς Πύλης, μέχρι τοῦ 1769, ὁπότε συνοδικῶς διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου τοῦ Β', κατῆρεν εἰς τὴν ἐνεγκαμένην, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐν τῷ φροντιστηρίῳ διδασκαλίαν τῶν γραμματικῶν, καθηγητοῦ τῶν φιλοσόφων μαθημάτων τυγχάνοντος συγχρόνως Βασιλείου τοῦ Κουταληνοῦ. Μετὰ δὲ τὴν τούτου τελευτὴν (τῷ 1773) τὴν ὅλην τοῦ φροντιστηρίου διοίκησιν ἀναδεξάμενος, καὶ ἐπὶ τριακονταετίαν μετὰ πολυφάτου κλέους διδάξας μετήλλαξε τὸ ζῆν τῷ 1801, τοῦτον δὴ τὸν Μισαὴλ καταλιπὼν διάδοχον, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω.

Α'.

Τῷ σοφολογιωτάτῳ καὶ ἐν μονάζουσιν ὁσιωτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Δανιὴλ διδασκάλῳ τῆς κατὰ Πάτμον ἱερᾶς σχολῆς. προσκυνητῶς.

Τὴν ὑμετέραν σοφωτάτην ἐλλογιμότητα εὐλαβῶς ἀσπαζόμεθα δουλικῶς προσκυνοῦντες.

† Ἣν καὶ διαφυλάττοι ὁ ἅγιος Θεὸς ἐν ἀκροτάτῃ τῇ ὑγιείᾳ εὐδαιμονίᾳ τε καὶ μακροβιότητι, σὺν πάσῃ τῇ περὶ αὐτὴν εὐαγεῖ συνοδίᾳ. Ὁ ἐνδοξότατος ἄρχων καὶ δραγουμάνος, ζήλῳ εὐσεβείας καὶ φιλομουσίας διεγειρόμενος, ὡς καὶ ἡ σοφολογιότης της τὸ ἐπίσταται, ὑπερασπίζεται ἔργῳ καὶ λόγῳ κάθε σχολεῖον, καὶ τὰ πρὸς σύστασίν του καὶ αἰωνίαν διαμονὴν προσεκτικῶς φροντίζει καὶ ἐπιμόνως. Ἡ κατ' ἐξοχὴν ὅμως καὶ κυρία του κλίσις μὲ ἀσύγκριτον ὑπερβολὴν φαίνεται νὰ ἐδόθη εἰς τὸ ἐδικόν μας εὑρισκόμενον κατὰ Σίφνον σχολεῖον, μὲ τὸ νὰ ἐχρημάτισε καὶ ἡ ἐνδοξότης του πρὸς καιρὸν ἕνας τρόφιμος καὶ μαθητὴς τοῦ σχολείου μας τούτου· εἰς τὸ ὁποῖον ἀποδιδοὺς ὡς εὐχάριστος τὰ τροφεῖα, δὲν ἐλλείπει πάντοτε προνοούμενος τῶν ἀναγκαίων καὶ καθηκόντων πρὸς σύστασίν του. Καὶ ἐπεὶ εἶδεν, ὅτι εἰς πάντα τ' ἄλλα καλῶς ἔχει (πλὴν διδασκάλου ἀξίου), διὰ τοῦτο προσκαλεσάμενός μας τοὺς ψηφισθέντας δύο παρὰ τῆς ἐνδοξότητός του

εἰς τὸ προΐστασθαι τοῦ σχολείου, μᾶς ἠνάγκασε πέρυσιν εἰς Νάξιαν νὰ ζητήσωμεν αὐτόθεν διὰ διδάσκαλόν μας τὸν λογιώτατον ἐν μοναχοῖς κύριον Μισαὴλ, διά τε τὴν ἐπαινουμένην παρὰ πᾶσι τῶν Πατμίων μαθημάτων παράδοσιν καὶ τοῦ ὑποκειμένου ἀρετὴν καὶ τὰ ἤθη· ἐν οἷς προσέθηκεν, ὅτι φροντίσει ἡ ἐνδοξότης του τὰ λοιπά, καὶ θέλει γράψει καὶ τὰ προσήκοντα ἀπὸ μέρους του. Πάλιν ἐφέτο, εὐθὺς ποῦ ἦλθε, πρῶτον ἐρώτημα τῆς κατὰ πρόσωπον συντυχίας του ἦτον τοῦτο, ποίαν ἀπόκρισιν ἐλάβετε ἐκ τῆς Πάτμου. Τοῦ ἀπεκρίθημεν, ὅτι τὰ προσταχθέντα τὰ ἀνηγγείλαμεν ὅλα διά τινος ἱερομονάχου Συμεῶνος Πατμίου, πλὴν κἂν ἀπόκρισιν δὲν μᾶς ἔδωσαν. Δὲν ἀπηλπίσθη μὲ ὅλον τοῦτο, ἀμὴ καὶ τώρα μᾶς ἐθαῤῥοποίησε μὲ τὸν κυριακὸν λόγον ἡ ἐνδοξότης του, «*ζητεῖτε*, εἶπέ μας, *καὶ εὑρήσετε*» (1)· στείλετε ἄνθρωπον δίχως ἄλλο· θέλω τοὺς γράψω ἐκ δευτέρου, λέγει, ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἐκ Κώου. Ἐγὼ ἀκούω τὰς ἀρετὰς τῶν ἀνθρώπων· ὅθεν νὰ παρακούσουν εἰς τέλος δὲν εἶναι τρόπος. Κατὰ τὴν προσταγὴν λοιπὸν τοῦ ἄρχοντος δραγουμάνου, ἰδοὺ ἐξαποστέλλομεν ἄνθρωπον ἐπὶ τούτου τὸν παρόντα γραμματοκομιστὴν κύριον Κωνσταντῖνον Παλαιὸν τὸ ἐπίκλην, δίδοντές τον τοῦ προσώπου μας πληρεξουσιότητα πᾶσαν, καὶ στερκτοὶ ὄντες εἰς εἴτι πράξῃ ἐλθὼν αὐτόσε περὶ τοῦ διδασκάλου, καὶ ἔξω τούτου καὶ τῶν λόγων καὶ παρακλήσεων ὁποῦ ἡ τιμιότης του ἤθελε σᾶς προσφέρῃ, παρακαλοῦμεν θερμῶς καὶ ἡμεῖς, οἵ, τε ἐπιτροπεύοντες τοῦ σχολείου, προεστῶτες τῆς νήσου, οἱ μαθηταὶ τοῦ σχολείου καὶ τὸ κοινὸν ἅπαν πλῆθος, νὰ ἐκπληρώσετε τὴν ἔφεσιν τοῦ ἄρχοντος καὶ τὸν πόθον, καὶ ἡμῶν τὴν αἴτησιν καὶ τὴν χρείαν εἰς τὸ θεάρεστον καὶ ψυχοσωτήριον τοῦτο ἔργον, ὁποῦ σᾶς προσκαλούμεθα· καὶ πάντως ἕξετε παρὰ μὲν τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς ἀξίας, παρὰ δὲ τοῦ ἄρχοντος καὶ ἡμῶν τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ὑποχρέωσιν αἰωνίαν. Οὕτω δεόμεθα αὖθις καὶ εἴθε μὴ ἀποτύχοιμεν τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ αἰτήματος.

αψπά Σεπτεμβρίου 6.

ὁ τῆς ὑμετέρας λογιώτητος ὅλος πρόθυμος διὰ πάντα
γεώργιος γρηπάρης.
τῆς ὑμετέρας λογιότητος ὅλος πρόθυμος διὰ πάντα
Ἰωάννης Καμπάνης.

(1) Ματθ. ζ', 7.

Β΄.

Τὴν ὑμετέραν ἐλλογιμότητα πατρικῶς εὐχόμενοι ἥδιστα ἀγορεύομεν.

† Τοῦ ἁγίου Θεοῦ ἀδιαλείπτως δεόμενοι ὅπως διαφυλάττῃ, περιφρουρῇ τε καὶ σκέπῃ ὑγιαίνουσαν, εὐημεροῦσαν, μακρόβιον, καὶ πάντων τῶν ἐφετῶν της καταθυμίων ἐπιτυγχάνουσαν, ὧν ἐφίεται. Οἱ πτερόεντες, καθ' Ὅμηρον, λόγοι, μὲ τὸ νὰ δύνανται ἑκασταχόσε φοιτᾷν ὡς ἐλεύθεροι, ἔφθασαν τάχιστα μὲ τὴν πτῆσιν ἕως αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος δραγουμένου, δηλοποιοῦντες φωνῇ λαμπρᾷ καὶ ἀνακηρύττοντες τὰς καταστάσεις πάσας ἐπαινουμένας τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς κατὰ Πάτμον σχολῆς, τὴν τῶν καθηγητῶν προκοπὴν ἄκραν, λέγω, ἐπιμέλειάν τε τῶν μαθημάτων τὴν ἀκατάπαυστον, τὰ χρηστὰ ἤθη, καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τῆς ὄντως χρυσῆς ψυχῆς σας, ἣν θεωρία καὶ πρᾶξις ῥυθμίζουσαι διιθύνουσι. Πληροφορίαν τέτοιαν λαβὼν ὁ ἄρχων ἀπὸ τοὺς λόγους, θεῖον ἀνέλαβε ζῆλον ὡς ἐραστὴς τῶν καλῶν. Καὶ ἐπειδὴ πρὸ χρόνων ἤδη ὀλίγων ἀνεδέχθη τοῦ ἐδικοῦ μας σχολείου τὴν πᾶσαν πρόνοιαν καὶ τὴν χρείαν, ἐστοχάσθη ὡς φρονιμώτατος οἰκονόμος, πῶς εἶναι χρεία νὰ προςκαλέσῃ τὴν σοφολογιότητά της μὲ κάθε πρέπουσαν εὐχαρίστησιν διὰ διδάσκαλον τοῦ ἐδικοῦ μας κατὰ Σίφνον σχολείου. Ὅθεν δὲν ἔλειψε πέρυσιν ἀναγκάζων ἡμᾶς εἰς Ναξίαν, καὶ ὥρα πάλιν ἐφέτο παρακινῶντας, ὅτι νὰ στείλωμεν ἐπὶ τούτου ἕνα μας ἄνθρωπον εἰς τὴν Πάτμον, ἵνα παρακαλέσῃ, [ὁμι]λήσῃ, συμφωνήσῃ, δηλοποιήσῃ μετ' ἀκριβείας κάθε κατάστασιν ὅπως ἔχει, καὶ τέλος πάντων, ἂν πείσῃ, τὸν συνοδεύσῃ ἕως τῆς Σίφνου. [Ἡμ]εῖς λοιπὸν ἀνυπερθέτως πληροῦντες τὰ προςταχθέντα, ψηφίσαντες ἀποστέλλομεν τὸν παρόντα γραμματοκομιστὴν κὺρ Κωνσταντῖνον Παλαιὸν τὸ ἐπίκλην, χαρίζοντές του παντελῆ ἄδειαν καὶ πληρεξουσιότητα εἰς ὅ,τι πράξει ἐλθὼν αὐτόσε, στερκτοὶ ὄντες εἰς κάθε λόγον, ὑπόσχεσιν, συμφωνίαν, καὶ γράμματα, ὥςπερ νὰ εἴμεσθεν αὐτοπροςώπως αὐτοῦ παρόντες· ὃ καὶ μάλιστα γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἰδιοχείρως ἐν τῷ παρόντι γράμματι προκειμένων ὑπογραφῶν μας. Παρακαλοῦμεν ὅμως οἱ λίαν δεόμεθα, ἐγὼ δηλαδὴ ὁ τυχὼν ἁμαρτωλὸς ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου, ὁ κλῆρος ἅπας, οἱ προεστῶτες τῆς νήσου, οἱ ἐπίτροποι τῆς

σχολῆς, οἱ μαθηταὶ ὅλοι καὶ τὸ κοινὸν ἅπαν, παρακαλοῦμεν μὴν παραβλέψετε . . . . . (1) μεσιτείαν ποῦ σᾶς προςφέρει, καθὼς μᾶς εἶπε διὰ γραμμάτων, μήτε ἡμῶν τὴν αἴτησιν· ἀλλ᾽ἐκπληρώσατε τὴν ἀγαθήν μας τοῦ πόθου προθυμίαν μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ καλοῦ ἐρχομοῦ σας. Ἐνδείξασθε ἀντιδιδομένην ἡμῖν τὴν διάθεσιν, καὶ ἡμῖν ποθοῦσιν ἀντιχαρίσαθε αὖθις δεόμεθα, ἵνα παρὰ μὲν τοῦ πλουσιοδώρου Θεοῦ ἀπείρους ἕξητε τοὺς μισθούς, ὡς νόμον ὅλον πεπληρωκότες, παρὰ δὲ τοῦ ἄρχοντος καὶ ἡμῶν πάντων, χρέος, εὐγνωμοσύνην. εὐχαριστίαν καὶ αἰωνίαν τὴν ὑποχρέωσιν.

αψλζάῳ Σεπτεμβρίου 6.

† Ὁ Σίφνου **Μελέτιος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης σου.
ὅ τῆς ὑμετέρας λογιώτητος ὅλος πρόθυμος διὰ πάντα
γεώργιος γρηπάρης.
τῆς ὑμετέρας λογιότητος ὅλος πρόθυμος διὰ πάντα
Ἰωάννης Καμπάνης.

Γ΄.

Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ὁσιώτατε καὶ λογιώτατε διδάσκαλε τῆς ἐν Σίφνῳ κοινῆς σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Μισαήλ, χάρις εἴη σου τῇ λογιότητι, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ᾽ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία, καὶ συγχώρησις. Κατὰ ζήτησιν ἔνθερμον τοῦ διδασκάλου σου κὺρ Δανιήλ, ὅςτις δέεται ἐνταῦθα διὰ νὰ ἀπέλθῃς ἡ λογιότης σου εἰς τὸ σχολεῖον αὐτοῦ καὶ νὰ ἀποκατασταθῇς ὑποδιδάσκαλος ὡς καὶ πρότερον, γράφομεν ἐπίτηδες, καὶ ἐντελλόμεθα, καὶ παραγγέλλομέν σοι εὐχετικῶς, ὁποῦ παρευθὺς νὰ κινήσῃς καὶ νὰ ἀπέλθῃς ἐκεῖ, καὶ νὰ ἐμμείνῃς ὑποδιδάσκαλος, ἐπιμελούμενος τῶν διδασκομένων μαθητῶν εἰς τὰ τῆς προκοπῆς αὐτῶν αὐξήσεώς τε καὶ βελτιώσεως, καὶ κοσμιότητος τῶν ἠθῶν αὐτῶν, διὰ νὰ ἔχῃ καὶ ὁ ῥηθεὶς διδάσκαλος κὺρ Δανιὴλ μετρίαν ἄνεσιν, καὶ ἀνά

(1) Δελώβηται ἡ λέξις.

παυσιν τῶν πόνων του. Ἐγένετο δὲ καὶ φροντὶς περὶ τοῦ ἀρκοῦντός σοι μισθοῦ, οὗτινος τὴν πληροφορίαν θέλεις πληροφορηθῇς ἤδη ἀπὸ γράμματος τῶν τιμιωτάτων ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς, οἱ ὁποῖοι ἐτησίως θέλουσιν ἐξαποστέλλει ἀνελλειπῶς πρὸς τὴν λογιότητά σου πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν πόνων σου. Ὅθεν ποίησον προθύμως καὶ ταχέως καθὼς σοὶ γράφομεν ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ σοῦ.

αψϞϬ' Ἰουνίου κζ'.

† **Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης σου.**

Δ'.

Ἐλλογιμώτατε διδάσκαλε κὺρ Μισαήλ, τὴν ἐλλογιμότητά της εὐλαβῶς προσκυνοῦντες ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

† Διατηροίη αὐτὴν ὁ τῶν ὅλων Κύριος καὶ Θεὸς ὑγιαίνουσαν κατ' ἄμφω μετ' ἐπιτεύξεως τῶν ὧν ἐπιποθεῖ καὶ ἐφίεται θεόθεν ἀγαθῶν. Μετὰ τὴν ἔρευναν τῆς ὑγιείας της τὴν φανερώνομεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος τῆς ἐν τῇ Πάτμῳ σχολῆς κὺρ Δανιὴλ κοινῇ διαγνώσει ἔγραψε τῷ παναγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἁγίᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ὁμοίως καὶ εἰς ἡμᾶς, ζητῶντας ἐκεῖ ἐπὶ πόνου τὴν λογιότητά της ὅπως ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα τῆς αὐτῆς σχολῆς, ἐπειδὴ καὶ ὁ ὑποδιδάσκαλος ἀνεχώρησε καὶ ἦλθεν εἰς βασιλεύουσαν, καὶ ἔμειναν οἱ ἐν αὐτῇ μαθηταὶ εἰς ἄκραν ἀμηχανίαν. Λοιπὸν ἐκρίθη εὔλογον παρά τε τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν φίλην αὐτῆς πατρίδα καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα τῆς σχολῆς, καὶ θέλει ἔχει τὸν μισθὸν παρὰ Θεοῦ καὶ τὸν ἔπαινον παρὰ ἀνθρώπων· ἐδιορίσθη δὲ καὶ ὁ μισθός της παρὰ τοῦ παναγιωτάτου δεσπότου γρόσια τετρακόσια νὰ λαμβάνῃ κατ' ἔτος. Ὅθεν νὰ ἀπέλθῃ, καθὼς τὴν γράφει καὶ ὁ παναγιώτατος δεσπότης, διὰ νὰ μὴν γίνῃ ἡ ἐρήμωσις τῆς σχολῆς εἰς τὰς ἡμέρας μας. Ἡ λογιοτά της (1), εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι μετὰ πάσης προθυμίας θέλει ἀναλάβει τὴν ἐπιστασίαν τῆς σχολῆς κατὰ τὸν ἔκπαλαι ἐγκάρδιον αὐτῆς πόθον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ

(1) Οὕτως ἐκ παροράματος ἀντὶ : *λογιότητά της*.

παρόντος μας, τὰ δὲ ἔτη τῆς ἐλλογιμότητός της εἴησαν παρὰ Θεοῦ πλεῖστα καὶ πανευδαίμονα.

τῆς ἐλλογιμότητός της. αψλϛῳ Ἰουλίου ϛ'.

ὅλως πρόθυμοι

ἅπαντες οἱ γέροντες καὶ ἐπίτροποι τοῦ ῥουφετίου

τῶν γουναράδων τὴν προσκυνοῦν..

Ε'.

† Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ὁσιολογιώτατε διδάσκαλε τῆς ἐν Σίφνῳ σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἡμέτερε κατὰ πνεῦμα υἱὲ ἀγαπητὲ κὺρ Μισαήλ, χάρις εἴη σου τῇ ὁσιολογιότητι καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία, καὶ συγχώρησις. Τὸ εἰς ἀπάντησιν τῆς προσταλείσης σοι ἡμετέρας πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς γράμμα σου ἐλάβομεν, καὶ εἴδομεν σε φανεροῦντα, ὅτι δυςκόλως πως. ἔχεις μετακινηθῆναι καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ κοινὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, προβάλλων αἴτια τινὰ δίχα εὐλογοφανοῦς προφάσεως. Ὅθεν ἐπειδὴ ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται ἡ εἰς τὰ ἐκεῖ ἄφιξίς σου, διὰ νὰ ἀποκατασταθῇς ὑποδιδάσκαλος, ὡς σοι προεγράφομεν, διὰ τὴν ἄνεσιν τοῦ διδασκάλου σου κὺρ Δανιήλ, ὡς γηράσαντος καὶ μὴ δυναμένου ἀντέχειν καὶ εἰς συντήρησιν καὶ αὔξησιν τῆς ἐκεῖ καρποφόρου σχολῆς, καὶ βελτίωσιν καὶ ἐπίδοσιν τῶν μαθητῶν, γράφομέν σοι αὖθις κατὰ τὴν αἴτησιν τοῦ διδασκάλου σου, καὶ τὴν παράκλησιν τῶν τιμιωτάτων ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς ἐκείνης, καὶ διὰ τῆς παρούσης ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομέν σοι εὐχετικῶς, ὅπως, ἅμα τῷ ἐγχειρισθῆναί σοι ταύτην παραλαβὼν τὰ δίκαιά σου, καὶ τὸν συμφωνηθέντα μισθὸν τῆς διδασκαλίας σου παρὰ τῶν προκρίτων καὶ ἐπιτρόπων τῆς ἐν Σίφνῳ ταύτης σχολῆς, ὡς αὐτοῖς γράφομεν, ἀπάρῃς ἀνυπερθέτως καὶ ἀπέλθῃς κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν διδάσκαλόν σου κὺρ Δανιήλ, διὰ νὰ ἀποκατασταθῇς ὑποδιδάσκαλος ὑπείκων αὐτῷ καὶ ἐπιμελούμενος εἰς αὔξησιν τῆς τροφοῦ σου ἐκεί

σχολῆς, παρ' ἧς τοῦ εὖ εἶναι ἠξιώθης. Περὶ δὲ τῆς σχολῆς τῆς ἐν Σίφνῳ γίνεται φροντὶς παρὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῆς εἰς ἀποκατάστασιν ἑτέρου διδασκάλου καὶ συντήρησιν αὐτῆς καὶ αὔξησιν· ἐπειδὴ σκοπὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐχ ὅτι τὴν μίαν ἀποκλεῖσαι τὴν δ' ἄλλην βελτιῶσαι, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔχειν συνισταμένας. Διὸ ποίησον καθὼς σοι γράφομεν ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ σοῦ.

αψψδ'ῳ Νοεμβρίου

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Καισαρείας* **Γρηγόριος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Ἡρακλείας* **Μεθόδιος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Νικομηδείας* **Ἀθανάσιος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
(κενὸς ὁ χῶρος)
† Ὁ (δυςανάγνωστος ἡ ὑπογρ.) καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Διδυμοτείχου* **Παΐσιος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Παροναξίας* **Νεόφυτος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Ἐφέσου* **Σαμουὴλ** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Κυζίκου* **Ἀγάπιος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Νικαίας* **Καλλίνικος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
† Ὁ *Δέρκων* (λελωβημένον τὸ ὄνομα).
† Ὁ *Ἄρτης* **Μακάριος** καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.
(κενὸς ὁ χῶρος)
† Ὁ (δυςανάγνωστος ἡ ὑπογρ.) καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

ΒΡΑΧΕΙΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΥΠΟΔΗΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ

Ἡ ἀρχαία λέξις ὑπόδημα, ἐκ τοῦ ὑποδέω, ὅθεν ὑπόδησις ἀνυπόδητος κτλ. ἰσοδυναμεῖ μετὰ τῆς λατινικῆς caliga ἐκ τῆς ἑλληνικῆς κᾶλον, ξύλον. Ἐκ ταύτης τὸ γνωστὸν καλοπόδιον, ὑποκοριστικὸν τοῦ καλόπους, κακῶς πολλάκις προφερόμενον καλαπόδιον. Τὸ ὑπόδημα

caliga ἦτο ἐξ ἀρχῆς ξύλινον, περιδεδεμένον μὲ ἱμάντια δερμάτινα καὶ ἐνίοτε μὲ σπαρτία. Μέχρι τῆς παρακμῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὑπόδημα τῶν στρατιωτῶν ἐκαλεῖτο calceamentum militare, ἤτοι ὑπόδημα στρατιωτικόν. Ἐκ τούτου ἐκαλεῖτο ἐνίοτε ὁ στρατιώτης caligarius. Τὰ ποικίλα σχήματα τοῦ ὑποδήματος τούτου, ἀναφαίνονται ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ κίονος τῆς Ῥώμης καὶ τῶν σωζομένων εἰκόνων καὶ νομισμάτων. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ φορῶν τὰ ὑποδήματα ταῦτα ἐκαλεῖτο καλιγάτος (1). «Στρατιώτας ἐνόπλους οὓς ὁ νόμος καλιγάτους καλεῖ» (Meursius). «Σκυτεὺς σαγγάριος (γρ. τζαγγάριος) καὶ καλιγάριος». Ἔχομεν καὶ καλίγιον ὑπόδημα, κακῶς πολλάκις γραφόμενον καλήγιον. Παρ' ἡμῖν καὶ κυρίως παρὰ τοῖς Ἑπτανησίοις σώζεται ἡ λέξις αὕτη. Καλληγᾶς καὶ καλληγάρης τὸ πάλαι ὁ ὑποδηματοποιός. Ἕνεκα τῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ, ἐσφαλμένως γράφονται αἱ λέξεις αὗται. Καλληγάρης καὶ Καλληγᾶς δέον νὰ γράφωνται μεθ' ἑνὸς λ καὶ μετὰ ι ἀντὶ η. Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τινῶν ἄλλων λέξεων· π. χ. ὁ ῥάπτων τὰ σκαραμάγγια ἐνδύματα τῶν Βυζαντίων, γράφεται σκαραμαγκᾶς ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ σκαραμαγγᾶς. Ἀγκᾶς ὁ ἀγγειοποιός, ἀντὶ ἀγγᾶς. Ἐν Βυζαντίῳ μνημονεύεται συνοικία καλουμένη Καλιγαρέα, πλησίον τῆς χερσαίας πύλης καλουμένης τὸ πάλαι τοῦ Χαρσίου, καὶ τὴν σήμερον Ἐγρὴ-καπή. Παρὰ τοῖς νησιώταις τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καλίγιον ἐτράπη εἰς καλίβιον, καὶ καλιβόνω, πεταλόνω, ἀντὶ τοῦ καλιγόνω. Πέταλον παρὰ τοῖς Ἄγγλοις a horse shoe.

Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης caliga καὶ ἐνίοτε calliga, παράγεται τὸ νῦν παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις, καὶ κυρίως παρὰ τοῖς Γάλλοις, galloches, καὶ παρ' ἡμῖν αἱ κοιναὶ καλόσαι, γαλόσαι καὶ γαλέντσαι.

Κατὰ τοὺς ἱστορικούς, δῆλον εἶναι ὅτι τὰς καλουμένας galloches ἢ gallicas τῶν Ῥωμαίων, ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες κρηπῖδας καὶ οἱ Ῥωμαῖοι crepidae. Ἐνῷ ὅμως αἱ galloches εἶχον πάτον ἐκ ξύλου μόνον, αἱ κρηπῖδες τοῦ αὐτοῦ σχήματος ὑποδήματα, κατεσκευάζοντο ἐκ διπλοῦ καὶ τριπλοῦ δέρματος. Λέγει ὁ Ἡσύχιος, «κρηπὶς ὑπόβαθρα, θεμελίωσις, ὑπόδημα». Ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ,

(1) Περὶ τῶν ὑποδημάτων τῶν ἀρχαίων συνέγραψαν ὁ B. Balduinus de calceo antiquo, καὶ ὁ Ἰούλιος Nigronus de caliga veterum, ἐν Λειψίᾳ 1733. Ἀμφότερα εἶναι λίαν σπάνια συγγράμματα.

«κρηπὶς ὑπόδημα μὲ τακούνια ἢ ναλτζάδες». Ὁ Γαληνὸς λαλῶν περὶ κρηπίδων λέγει «ἐνὶ καλίποδι ἀμφοτέρας ὑποδύομεν», ἤτοι ὡς σήμερον λέγομεν, τὰ δύο ποδάρια εἰς ἕνα παποῦτζι.

Ἐν λατινικῇ ἐπιγραφῇ, ἀναγινώσκομεν Sutor caligarius. Galligarius-Calligula ἢ Galligula ὑποκοριστικόν, ἐκαλεῖτο τὸ calceamentum pastorum, ὑπόδημα ποιμενικὸν ἢ τῶν ποιμένων. Ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ, μνημονεύεται officiis in caliga, ἤτοι ἐν ὑπηρεσίαις ἐν τῷ στρατῷ. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸ caliga ἦτο ὑπόδημα στρατιωτικόν.

Περὶ τῆς λατινικῆς λέξεως calceus ὑπόδημα ἐκ τῆς calx ἀστράγαλος, πάμπολλα εἶναι τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν λατινικῶν γραμμάτων. Ἐκ ταύτης καὶ ἡ ἡμετέρα κάλτζα. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι τὸ πάλαι ἑκάστη τάξις ἀνθρώπων εἶχεν ἴδια ὑποδήματα. Λέγει ὁ Κικέρων, mutare calceos, ἀλλάσσω ὑποδήματα, ἤτοι γίνομαι γερουσιαστής; Οὗτοι εἶχον ἡμισέληνον ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων. Λέγει ὁ Σενέκας à caliga ad consulatum pervenisse.

Οἱ Ῥωμαῖοι μεγιστᾶνες καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Βυζάντιοι, ἐφόρουν ὑποδήματα, ἤτοι πέδιλα ἐρυθρά, ἐρυθρόχροα ἢ φοινικόχροα, καλούμενα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων calcei mullei. Ταῦτα ἀκολούθως ἐμιμήθησαν καὶ οἱ Πάπαι τῆς Ῥώμης.

Σανδάλια ἐκαλοῦντο ἕτερον εἶδος ὑποδημάτων, κυρίως τῶν γυναικῶν. Ἦσαν ἐρυθρά, μετὰ χρυσῶν ἢ ἐπιχρύσων κοσμημάτων. «Αἰσχρὰ γοῦν ἀληθῶς τὰ σανδάλια ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς ἐστι τὰ χρυσᾶ ἀναθέματα».

Ἕτερον ὑπόδημα ξύλινον ἐκαλεῖτο soccus, φορούμενον ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν τοῦ θεάτρου. Τοῦτο σώζεται ἀπαράλλακτον ἐν τοῖς λουτροῖς τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ socculus, παράγεται τὸ ἰταλικὸν soccolo καὶ zoccolo, καὶ τὸ παρ' ἡμῖν τζόκαρον. Εἰκονίζεται ἐν ἀρχαίοις εἰκόσι ὁτὲ μὲν μετὰ τεσσάρων σκελῶν, ὁτὲ δὲ ὁλόκληρον φέρον τὸ σχῆμα καὶ μέγεθος τοῦ ποδός. Τὸν σόκκον τοῦτον ἐκάλουν πολλάκις οἱ Ῥωμαῖοι cothurnum, Ἑλλην. κόθορνος, ὅθεν κατὰ τὸν Βυζάντιον ἡ κοινὴ κουντοῦρα. Λέγει ὁ Ἡσύχιος· «Κόθορνος, ὑπόδημα ἀμφοτέροις τοῖς ποσὶ πεποιημένον, τινὲς καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἐφαρμόττειν φασὶ τὸ ὑπόδημα τὸν κόθορνον». Ὁ κόθορνος, ἦτο ὑπόδημα ἐνίοτε ὑψηλότατον.

Ἕτερον εἶδος ὑποδημάτων, εἶναι τῶν Βυζαντίων τὰ τζαγγία. Ὁ τούτων ἐργάτης ἐκαλεῖτο τζαγγάρης, τῶν δὲ βασιλικῶν ὑποδημάτων τζαγγᾶς. « Ὑποδήματα μέχρι ὡς γόνυ φοινικοῦ χρώματος, ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι θέμις, ἃ καλοῦνται τζαγγία καὶ ὁ ταῦτα ποιῶν τζαγγᾶς ». Ἡ λέξις αὕτη ἄγνωστος τοῖς Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις εἶναι Σανσκριτική, djanghá, ὁ πούς, djanghâla ταχὺς ὠκύπους ἔλαφος. Ἡ σημερινὴ τῶν Ἰνδῶν γλῶσσα ἔχει djanghe, ὁ μηρός, janoo τὸ γόνυ, ὅθεν τὸ ἡμέτερον συγγενὲς γόνυ, γόνατον. Ἐπὶ τῶν τζαγγίων τούτων ἦσαν κεντημένοι ἀετοὶ διὰ χρυσῶν συρμάτων.

Μνημονεύεται καὶ ἕτερον ὑπόδημα καλούμενον φαικάσιον. Λέγει ὁ Ἡσύχιος « φαικάσιον, ὑποδήματος εἶδος γεωργικοῦ ». Ὀλίγα περὶ τούτου γινώσκομεν. Ἦσαν ὑποδήματα δερμάτινα λίαν ἐλαφρὰ καὶ ἐπιτήδεια εἰς μακρὰν ὁδοιπορίαν.

Ἦσαν καὶ ἕτερα καλούμενα Σικυώνια, ἐν χρήσει κατ' ἀρχὰς παρὰ ταῖς πλουσίαις γυναιξὶ τῆς Σικυῶνος. Λέγει ὁ Ἡσύχιος· « Σικυώνια, γυναικεῖα ὑποδήματα ». Ὁ δὲ Κικέρων (I de oratore). Τὰ Σικυώνια δὲν ὑποδέομαι ἂν καὶ εὐάρμοστα εἰς τοὺς πόδας διότι δὲν εἶναι ἀνδρικά, quia non sunt viriles, ἤτοι μὴ ἐμπρέποντα εἰς ἄνδρας. Ἦσαν λευκὰ καὶ λεπτά. « Ὑποδήματα ἐκ Σικυῶνος » (Λουκιανός).

Πλὴν τούτων, ἔχομεν καὶ πλεῖστα ἄλλα ὀνόματα ὑποδημάτων τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐργασίαν ἀγνοοῦμεν. Ἔχομεν τὰς βασιλίδας, ὑποδήματα τῶν Ἀθηναίων βασιλέων. Τὰ Ῥοδιακὰ τῆς νήσου Ῥόδου, τὰς θεσαλλίδας καὶ ἐμβάδας ὑπὸ τῶν Θρακῶν κατασκευασθέντα, χαμηλότερα τῶν ξυλίνων ὑποδημάτων τῶν κωμικῶν. Ἔπειτα τὰς εὐμαρίδας καὶ τὰ διάβαθρα, κοινὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὑποδήματα καθὼς καὶ τὰ πέδιλα. Μνημονεύονται προσέτι διπόδια, πέλυτρα καὶ ἐνίοτε πέλυντρα, ἀνταπόδια καὶ ἀναξυρίδες ὀνόματα μᾶλλον τῶν ἱμαντίων ἀνερχομένων μέχρι τοῦ γόνατος καὶ τοῦ μηροῦ. Μνημονεύονται καὶ ἕτερα ὀνόματα ὑποδημάτων, ἀγνώστου σχήματος καὶ μεγέθους. Λέγει ὁ Ἡσύχιος. « Βλαῦδες, ἐμβάδες, κρηπίδες, σανδάλια » εἴδη ὑποδήματος. Νυμφίδες, ὑποδήματα τοῦ γάμου, τυρρηνικὰ καλούμενα καὶ σανδάλια, κεκοσμημένα μετὰ λωρίων χρυσῶν μετὰ τῶν ὁποίων ὑπέδυσε τὴν Ἀθηνᾶν ὁ Φειδίας. Ἐνδρομίδες, τῆς Ἀρτέμιδος ὑποδήματα. Βαυκίδες, ὑποδήματα τῶν γυναι-

κῶν τῆς Ἰωνίας. Περιβαρίδες, ὑποδήματα τῶν θεραπαινῶν. Μνημονεύονται καὶ ἀμφισφύρια καὶ ἀκροσφύρια, ὑποδήματα ἀνερχόμενα μέχρι τῶν σφυρῶν.

Ὑπάρχει τὴν σήμερον παρὰ τοῖς Γάλλοις ἕτερον ὑπόδημα μᾶλλον οἰκιακόν, καλούμενον pantoufles. Ἡ λέξις αὕτη σύγκειται ἐκ δύο ἑλληνικῶν πᾶς καὶ φελλός. Ὁμοιάζουσι τὰς καλουμένας κρηπῖδας. Σύγκειται ὁλοτελῶς ἐκ φελλοῦ ἢ μᾶλλον οἱ πάτοι ὁλόκληροι Ἐκ τῶν δύο τούτων λέξεων, ἐσχηματίσθη ἡ λέξις παντόφελλοι. Ὁ Πλίνιος γράφων περὶ τῆς χρήσεως τοῦ φελλοῦ (Βιϐ. 16 κεφ. 8) λέγει ἡ χρῆσις αὐτοῦ γίνεται ἐν τῷ χειμερινῷ ὑποδήματι τῶν γυναικῶν. Illius usus (suberis τοῦ φελλοῦ) fuit in hyberno foeminarum calceatu.

Ἔχομεν ἡμεῖς λέξιν ἑλληνικὴν κάττυμα τὴν ὁποίαν τινὲς μεταφράζουσι ταχοῦνι. Κάττυμα ἐκαλεῖτο τὸ δέρμα προσραπτόμενον εἰς τὸν πάτον τοῦ ὑποδήματος, καὶ οὐχὶ τὸ ταχοῦνι ἐπὶ τοῦ ὁποίου βαδίζεται ὁ ἀστράγαλος. Ταχούνια κατὰ τὴν σημερινὴν σημασίαν, δὲν φαίνονται ἐν τοῖς ἀγάλμασι καὶ εἰκόσι τῶν ἀρχαίων. Ὑποδήματα κεκαττυμένα ἐκαλοῦντο τὰ λατινικὰ suppacta ἐκ τοῦ ῥήματος supingor ὑποδύω, ῥάπτω ἢ προσράπτω τὰ κατωτέρω μέρη τοῦ ὑποδήματος· τὸ μέρος τοῦτο τὸ προσραπτόμενον ἐκαλεῖτο suppactum, τὸ παρ' ἡμῖν κάττυμα, ὅλως ἀλλότριον τοῦ σημερινοῦ ταχουνίου.

ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

ΥΠΟ

Γ. ΙΑΚ. ΚΑΛΛΑΪΣΑΚΗ

Β'.

Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐν γένει σώματος.— Προλήψεις τῶν νεανίδων.— Περὶ τοῦ γάμου.— Δεσίματα.— Κλήδονες.— Ὄνειρα.— Πταρμός.— Περὶ τῶν καιρῶν.— Προλήψεις περὶ ἐμψύχων καὶ ἀψύχων.

Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐν γένει σώματος. — Ἐν Κρήτῃ ἀντὶ τῆς λέξεως πρόληψις χρῶνται τῇ λέξει *παρατήρημα*, ὡς «τό 'χω σὲ καλὸ» ἢ «'σὲ κακὸ παρατήρημα»· δοξάζουσι δέ, ὅτι πάσης

ἐπιχειρήσεως. ἡ ἔκβασις συνᾴδει πρὸς τὰ παρατηρήματα, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ ποιεῖται ὁ ἐνδιαφερόμενος· ἔχουσι δὲ καὶ σχετικὴν πρὸς τοῦτο παροιμίαν «τῆς καλῆς ἡμέρας τῆς φαίνεται ἀφ' ὅτου θὰ 'ξημερώσῃ».

Ἡ ἐπικρατοῦσα δοξασία, περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξασκεῖ ἡ τύχη ἐπί τινων ἡμερῶν, καθ' ἃς γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος, εὕρηται ἐν τῷ ἑπομένῳ διστίχῳ·

Τρίτη γεννᾶτ' ὁ φρόνιμος, Τετράδη ἀντρειωμένος,
Πέμπτη ὁ κακορρίζικος καὶ Παρασκὴ ὁ ξένος.

Ἐνταῦθα παρατηρητέον, ὅτι ἡ Τρίτη διὰ τὴν γέννησιν ὑπολαμβάνεται εὐοίωνος, ἐν ᾧ πανταχοῦ σχεδόν, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κρήτῃ, θεωρεῖται αὕτη ἡμέρα ἀποφράς· τούτου ἕνεκα ἀποφεύγουσι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἔναρξιν οἱουδήποτε ἔργου, οὐδὲ κείρουσι τὴν κόμην, καθὼς καὶ τὴν Τετάρτην δὲν κόπτουσι τοὺς ὄνυχας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον λόγιον·

Τὴν Τρίτη τρίχα μὴ σοῦ 'βγῇ καὶ τὴν Τετράδη 'νύχι.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος φέρεται καὶ τὸ δίστιχον·

Ποτὲ Τετραδοπάρασκα τὰ 'νύχια σου μὴ κόψῃς,
καὶ Κυριακὴ μὴ χτενιστῇς, ἂν θέλῃς νὰ προκόψῃς.

Ἐκτὸς τῶν προλεχθέντων εὕρηται περὶ ὀνύχων καὶ ἑτέρα πρόληψις «'ς τοῦ φίλου σου τὸ σπίτι κατούρησε καὶ 'ς τοῦ ἐχθροῦ σου κόψε τὰ νύχια σου» σχετιζόμενα πρὸς τὸ δίστιχον·

Ὅπ' ἀγαπᾷς κατούρησε κι' ὅπου μισᾷς χτενίσου
Κι' ὅπου πολλὰ κακοθελᾷς κάτσε κουτσανυχίσου.

Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ἰδίως τῆς κεφαλῆς παρατηροῦσι τὰ ἑξῆς· ὑπολαμβάνουσιν οἰωνὸν ἐνδόξου μέλλοντος ἐὰν τὸ ἄρρεν φέρῃ κατὰ τὸν τοκετὸν προσωπίδα, ἣν ἐξαγαγόντες εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους λειτουργίας ἀναρτῶσι πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν ἐφεστίων ἁγίων· ἂν ἔχῃ τις ἐν τῇ κεφαλῇ δύο κορυφὰς σημαίνει ὅτι θὰ νυμφευθῇ δίς· τὰ μεγάλα ὦτα προοιωνίζοναι μακροβιότητα· τὰ λεπτὰ χείλη εἰρωνείαν καὶ τὰ παχέα ἀγαθότητα· οἱ ἀραιοὶ ὀδόντες πλουτισμόν· τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀναίτιον ἐρύθημα τῆς ἑτέρας τῶν παρειῶν ἢ τῶν ὤτων κακολογίαν τοῦ ἐρυθριῶντος· ἡ ἀπότομος διεύθυνσις μιᾶς μόνης τριχὸς τῆς κεφαλῆς πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ ἡ ἀκούσια σπασμωδικὴ κίνησις τοῦ ἑτέρου τῶν ὀφθαλμῶν προμηνύουσι τὴν προσεχῆ ἔλευσιν οἰκείου ἢ φί-

λου ἀπόντος πρὸ καιροῦ· τὸ αὐτὸ προμηνύει καὶ ἡ περὶ λύχνον ἀνημμένον πτῆσις ψυχῆς· ἀκούσιον δῆγμα τῶν χειλέων ἢ τῆς γλώσσης ἰδίως κακολογίαν τοῦ δηχθέντος, λέγοντος· «νὰ φάῃ τὴ γλῶσσά του ὅποιος μὲ γλωσσοτρώει»· κνισμὸς τοῦ δεξιοῦ ὠτὸς προσεχὲς καλὸν ἄκουσμα καὶ τοῦ ἀριστεροῦ τἀνάπαλιν. Μέτωπον εὐρὺ σημεῖον εὐφυΐας· τρίχες μαῦραι σταθερότητος καὶ ξανθαὶ ἀκακίας, ἐρυθρόξανθοι δὲ μετὰ γαλανῶν ὀφθαλμῶν μοχθηρίας, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς·

Τρίχα κόκκινη καὶ μάτια γαλανὰ
ψυχὴ τοῦ διαβόλου, καρδιὰ τοῦ Σατανᾶ.

Διὰ τοὺς ἔχοντας μακρὰν τὴν κόμην λέγουσι «μακρὰ μαλλιὰ καὶ λίγη γνῶσι»· τὴν κόμην δὲ κείρουσι μόνον ὅταν ἡ σελήνη ἦναι πασιφαής. Τοὺς σπανοὺς θεωροῦσι δυστρόπου καὶ πονηρᾶς φύσεως, καθὼς καὶ τοὺς ἔχοντας σωματικὰ ἐλαττώματα, ἐκ γενετῆς ἰδίως, οὓς *παράσουμους*, *παραζούβαλλους*, *παρασούσουμους καὶ μισεροὺς* καλοῦσι· περὶ αὐτῶν εἴρηται τὸ λόγιον «ὁ Θεὸς σημαδεύει τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ γνωρίζωνται» καὶ τὸ δίστιχον

Ἀπὸ ποτάμι καὶ βροχὴ ἀπ' ἀστραπὴ καὶ χιόνι,
ἀπὸ σπανὸ καὶ μισερὸ Θεὸς νὰ μᾶς γλυττώνῃ·

ὅτι δὲ φρονοῦσι περὶ σπανῶν ἀνδρῶν τοῦτο καὶ περὶ γυναικῶν δασυτρίχων, ὡς εἰς τὴν παροιμίαν «ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάῃ ἀπὸ σπανὸ ἄνδρα καὶ ἀπὸ μαλλιαρὴ γυναῖκα».

Τὰ λευκὰ στίγματα τῶν ὀνύχων τῆς μὲν δεξιᾶς χειρὸς σημαίνουσιν εὐχάς, τῆς δ' ἀριστερᾶς κατάρας· ἂν τὰ δάκτυλά εἰσιν ἀραιὰ εἶναι τοῦτο σημεῖον ἀσωτίας, φιλαργυρίας δὲ ἂν ἑνούμενα στρέφονται εὐκόλως πρὸς τὰ ἄνω. Τὸν κνισμὸν τῆς μὲν δεξιᾶς ὑπολαμβάνουσιν ὡς μήνυμα μελλούσης πληρωμῆς τῆς δ' ἀριστερᾶς παραλαβῆς χρημάτων. Καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ σώματος θεωροῦσιν ὀκνηροὺς τοὺς ἔχοντας ὑψηλὸν ἀνάστημα.

Προλήψεις τῶν νεανίδων. — Αἱ νεάνιδες περιτυλίσσουσιν κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Μαρτίου εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα ὀλίγην χρωματιστὴν μέταξαν «Μάρτης» καλουμένην, ἣν φέρουσι μέχρι τῆς λήξεως τοῦ αὐτοῦ μηνός, ὅτε ἀναρτῶσιν αὐτὴν εἰς κάλυκα· ἂν ἀνοίξῃ δὲ ὡραῖον τριαντάφυλλον εἶναι οἰωνὸς ἄριστος· ῥίπτουσιν αὐτὴν καὶ εἰς κλίβανον καὶ ἂν οὗτος θερμανθῇ ταχέως ἡ κόρη ἔσεται καθ' ὅλον τὸ ἔτος ῥοδόχρους. Μῆλον καθαίρουσαι ῥίπτουσι πρὸς τὰ ὄπισθεν ὀλό-

κληρον τὸν φλοιὸν καὶ τεκμαίρονται τὸ ὄνομα τοῦ μέλλοντος συζύγου αὐτῶν ἐκ τοῦ γράμματος, πρὸς ὅ θὰ ὁμοιάζῃ τὸ σχῆμα τοῦ ῥιφθέντος φλοιοῦ. Πρὸς δὲ στρωννύουσι τὰς νυμφικὰς παστάδας ἵνα προξενευθῶσι ταχέως.

Ἐὰν βρέχῃ ἐν ᾧ κόρη πλύνει τὰ φορέματα αὐτῆς, συζευχθήσεται μεθύσῳ· ἐὰν δὲ βρέξῃ ἀφ᾿ οὗ τὰ πλυθέντα ὑπὸ ὑπάνδρου κρεμασθῶσι διὰ νὰ στεγνώσωσι σημεῖον ὅτι αὕτη δὲν ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της.

Προλήψεις τοῦ γάμου — Ὁ μεταβαίνων εἰς προξενειὸ κόρης πρέπει νὰ φορῇ *παράταιρα* ὑποδήματα πρὸς ἐπιτυχίαν. Τὴν τέλεσιν γάμων ἀποφεύγουσι κατὰ τὸν μῆνα Μάιον ὡς ἀπαίσιον, οὐδὲ φυτεύουσι κατ᾿ αὐτὸν ἄνθη, διότι ταῦτα θὰ χρησιμεύσωσιν εἰς νεκρώσιμον στολισμόν· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν κόπτουσιν ἐνδύματα. Τὰ προικιὰ πρέπει νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ δι᾿ ἄλλης ὁδοῦ ἢ ἐκείνης ἣν θὰ διέλθῃ ἡ γαμήλιος συνοδία, τὴν ὁποίαν ἐκλέγουσι διευθυνομένην πάντοτε πρὸς τὰ δεξιά. Τὰς νυμφικὰς λαμπάδας ἀνάπτουσι συγχρόνως καὶ προοιωνίζονται, ὅτι θὰ προαποθάνῃ ἐκ τῶν νυμφίων ἐκεῖνος, οὗ ἡ λαμπὰς ταχύτερον τήκεται. Δοξάζουσιν, ὅτι τελοῦνται οἱ γάμοι πτωχῶν, ὅτε βροχῆς οὔσης δὲν ἐπισκιάζεται ὁ ἥλιος, καὶ λέγουσιν·

Ἥλιος καὶ βροχὴ
Ποῦ παντρεύοντ' οἱ φτωχοί.

καὶ «φτωχὸς γεννᾶται» ἐὰν εἰς ὁμήγυριν ἐπικρατήσῃ λεπτῶν τινων γενικὴ σιγή.

Ἐὰν βρέξῃ ὅταν οἱ νυμφίοι μεταβαίνωσιν εἰς τὸν νυμφικὸν οἶκον θὰ εἶναι καλορρίζικοι

Νύφη βρεμμένη
Καλορριζικιασμένη,

Εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸν ὀφείλουσι νὰ πατήσωσι τὸν οὐδὸν πρῶτον διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδός, ἵνα εἰσέλθωσι δεξιᾷ. Ἐκεῖ ἱστάμενοι τρώγουσι τὸν καρπὸν καρύου μετὰ μέλιτος ἵνα διέλθωσι γλυκὺν βίον. Συγχρόνως κρατοῦνται χιαστῶς ἄνω τῆς εἰσόδου δύω γυμνὰ ξίφη, ὑπὸ τὰ ὁποῖα διέρχονται, ἀφοῦ προηγουμένως χαραχθῇ σταυρὸς ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας διὰ τῆς αἰχμῆς ἐγχειριδίου τοῦ γαμβροῦ. Μόλις εἰσέλθωσιν εἰς τὸν οἶκον πρέπει νὰ καθίσωσιν εἰς τὰ γόνατα τῆς νύμφης ἄρρεν,

ὅπερ συντελεῖ εἰς τὴν γέννησιν ἀρρένων. Μετὰ δὲ τοὺς γάμους, ὅταν τὸ πρῶτον μεταβαίνῃ ἡ νύμφη εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἄρχηται τῶν ἐπισκέψεων, πρέπει νὰ μὴ ἐπισκεφθῇ χήραν ἀλλὰ «τρία νοικοκυρςὰ μονοστέφανα».

Δεσίματα. — Μετὰ τῶν περὶ γάμου προλήψεων, στενώτατα συνδέεται ἑτέρα, οὐ μικρᾶς σπουδαιότητος. Δοξάζουσιν, καὶ μετὰ μεγάλης πεποιθήσεως, ὅτι ἔχει τὴν ἐξουσίαν γλῶσσα ἀνθρώπινος καλοῦσα τὸν δαίμονα νὰ διατάξῃ αὐτόν, ἵνα καταστήσῃ τὸν νυμφίον ἀνίκανον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν συζυγικῶν καθηκόντων, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ *δέσιμον*. Πολλά εἰσι τὰ περὶ τούτου λεγόμενα, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἕνεκα τῆς τηρουμένης ἄκρας μυστικότητος, ὅτι οἱ τοιαῦτα ἐπαγγελλόμενοι μεταχειρίζονται διαφόρους ἀκαθάρτους οὐσίας, πολλὰς ἀράς, ὕβρεις καὶ ἄλλα μέσα βάρβαρα καὶ ἀπάνθρωπα, παχυλῆς ἀμαθείας ἀποκυήματα, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, καὶ ὅτι τελουμένων τῶν γάμων, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀναφωνῇ «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς» ψιθυρίζει συγχρόνως ὁ δῆθεν ἰδιοποιούμενος τὴν λειτουργίαν ἢ τὴν συλλειτουργίαν τοῦ Σατανᾶ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ διαβόλου» δένει δὲ τρεῖς κόμπους εἰς σχοινίον ἢ μανδήλιον μεταξωτὸν καὶ οὕτω θεωρεῖται τὸ ἀνδρόγυνον *δεμένον*. Ἡ ἐπιτυχία βεβαιοῦται ὅταν οἱ νυμφίοι καταλαμβάνωνται ὑπὸ λιποθυμιῶν, ἀδιαθεσίας καὶ συζυγικῆς ἀνικανότητος διαρκούσης ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, μῆνας, ἔτος καὶ ἔτη ἐνίοτε ὁλόκληρα, ἕως οὗ ὁ ἴδιος ἤθελεν εὐδοκήσῃ, ἐν ὀνόματι καὶ πάλιν τοῦ διαβόλου, νὰ κάμῃ *ἀντιδέσιμον*, ἤτοι νὰ λύσῃ τοὺς κόμπους καὶ ἀναλάβῃ ὁ σύζυγος τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἄλλοι ἀντὶ τῶν κόμπων βάλλουσι μάχαιραν εἰς τὴν θήκην, ἢ θερμαίνουσι βελόνην καὶ κάμπτουσιν αὐτήν, μέχρις οὗ τὸ αἰχμηρὸν ἄκρον εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἀντίθετον ἄκρον ὀπήν, ἢ ἐμπήγουσιν ἧλον εἰς στερεὸν ἔδαφος εἴτε εἰς φύλλα *παπουτσοσυκῆς*, ὅτε ἀντὶ *δέσαν* λέγουσιν *ἐκάρφωσαν* τὸ ἀνδρόγυνον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δέσιμον νομίζεται ὡς τὸ πάντων τελεσφορώτατον· δι' αὐτοῦ οὐ μόνον κωλύεται ἡ σαρκικὴ μίξις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ θέᾳ ἀλλήλων γεννᾶται ἐν τῷ ἀνδρογύνῳ μεγίστη ἀποστροφὴ καὶ μῖσος. Αὐτολεξεὶ τοὺς ἔχουν δεμένους μὲ τοῦ σκύλου τἄντερα καὶ δὲν 'μπορεῖ νὰ

Ἀδῇ ὁ γεῖς τὸν ἄλλο» λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπων ἐριζόντων καὶ τὰ μάλιστα ἀποστρεφομένων ἀλλήλους.

Ἑπτὰ εἰδῶν δεσίματα ἀπαριθμοῦνται, προλαβανόμενα ἐὰν πρὸ τῶν γάμων μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων τὸ ἀνδρόγυνον καὶ δεθῇ ὑπὸ συγγενοῦς ἐλαφρῶς· διότι ὑπάρχουσιν ἐλαφρὰ καὶ δυνατὰ δεσίματα, δεύτερον δὲ δέσιμον οὐδεμίαν ἐπιρροὴν δύναται νὰ ἔχῃ. Γνωστόν, ὅτι αἱ κορυφαὶ βλαστῶν τῶν βάτων στρεφόμεναι πρὸς τὴν γῆν σχηματίζουσι νέας ῥίζας· στέλεχος τοιαύτης ῥίζης περιζωννύμενος ὁ ἀνὴρ κατὰ τὴν ὥραν τῶν γάμων, περιτετυλιγμένον μὲ δίχρουν μέταξαν, ἀπαλλάσσεται ἐπίσης τῶν συνεπειῶν ἐνδεχομένου δεσίματος.

Σημειωτέον, ὅτι καθὼς *γητεύουν* τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῷα πρὸς θεραπείαν, τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ πρὸς ἀναζωογόνησιν, τοιουτοτρόπως *δένουσι* καὶ διαφόρους ἀσθενείας, τοὺς πυρετοὺς ἰδίως, προσέτι τοὺς ψύλλους, τοὺς κόρεις, τοὺς κώνωπας καὶ τοὺς μύρμηκας πρὸς ἀποδίωξιν καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ ζῷα πρὸς παρακώλυσιν συνουσίας. Ἔτι δ' εἰς τὰς κνήμας τῶν κριῶν ἐμπήγουσι τεμάχιον ὀστοῦ ἰχθύος ἢ λαγωοῦ, ὅπερ, λέγουσιν, εὕρηται εἰς τὰς κνήμας ἁπάντων τῶν ἐξ αὐτῶν γεννωμένων προβάτων καὶ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μὴ δύνωνται οἱ κλέπται νὰ τὰ ἁρπάζωσι· ἢ ὀστοῦν πέρδικος, ἵνα μὴ τὰ ποίμνια διασκορπίζωνται.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις, ὅτι τὰ δεσίματα γίνονται ὁτὲ μὲν χάριν ἀστειότητος, ὁτὲ δὲ χάριν κερδοσκοπίας, ἵνα ἐπιτευχθῶσιν ἀμοιβαὶ πρὸς λύσιν τοῦ ἀνδρογύνου, καὶ ἄλλοτε ἐκ καθαρᾶς κακοβουλίας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ποιοῦσι τὰ *δεματικὰ* μὲ πολύχρουν μέταξαν, δι' ἧς πληροῦντες πυροβόλον ἐκπυρσοκροτοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἵνα μὴ δύνηται πλέον νὰ λυθῇ τὸ ἀνδρόγυνον.

Κλήδονες.— Σχετίζονται ἐν μέρει πρὸς τὰς περὶ γάμου δοξασίας καὶ αἱ περὶ κληδόνων. Οὗτοι πρέπει νὰ τεθῶσι τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐν ἀγγείῳ πλήρει ὕδατος, ὅπερ ἐκ πηγῆς ὑδρεύεται ἀλαλητὶ παρθένος ὀνόματι Μαρία, καλούμενον «ἀμίλητο νερό». Τὸ ἀγγεῖον κλείουσι διὰ κλείθρου, ὅπως προφυλάξωσι δῆθεν τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς ἐπιροῆς τῶν ἀστέρων, κατὰ παρετυμολογίαν ἴσως τῆς λέξεως κλήδονας. Ἔπειτα βάλλουσιν εἰς πυρὰν κλάδον ἐλαίας μελετῶσαί τι, καὶ ἂν οὗτος ἤθελε κροτήσῃ καιόμενος, σημεῖον ἐπιτυχίας. Τὴν ἀκόλουθον, μετὰ τὴν πανηγύ-

κὴν τῶν κληδόνων ἐξαγωγήν, ἑκάστη κόρη ἐκ τῶν παρευρεθεισῶν χύνει ὀλίγον ἀπὸ τὸ *ἀμίλητο νερὸ* εἰς ἀγγεῖον χάλκινον (σαγάνι) κρατούμενον ἐπὶ τῶν πέντε δακτύλων τῆς δεξιᾶς· εἶτα μελετᾷ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς καὶ ἂν μετὰ παρέλευσιν βραχέος χρονικοῦ διαστήματος περιστραφῇ τὸ ὕδωρ σημεῖον ἐπιτυχίας. Ἄλλαι κρατοῦσιν ἐν τῷ στόματι ὀλίγον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὕδατος, ἕως οὐ ἀκούσωσιν ἀνδρικὸν ὄνομα, τὸ πρῶτον δ' ὅπερ ἤθελεν ἠχήσῃ εἰς τὰς ἀκοὰς ἑκάστης ἔσεται τὸ τοῦ μέλλοντος συζύγου αὐτῆς. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ὕδατος βάλλουσιν εἰς φιάλην, ἐν ᾗ ῥίπτουσιν τὸ λευκὸν ᾠοῦ ἢ διαλελυμένον μόλυβδον, ὅτι δ' ἤθελε σχηματισθῇ δεικνύει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μελλονύμφου τῆς ῥιψάσης αὐτὸ κόρης. Εἶτα φυλάττουσι τὸν κλήδονα ἐν κιβωτίοις ἢ ἄλλοις μέρεσι προωρισμένοις εἰς διατήρησιν ἐνδυμάτων, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ προφυλάττουσιν ἀπὸ τῶν σητῶν. Βάλλουσιν αὐτὸν καὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ἔσεται δ' ἀλάνθαστον τὸ ὄνειρον, ὅπερ ἤθελον ἰδῇ τὴν νύκτα ἐκείνην.

Ὄνειρα.— Ἀλάνθαστον θεωρεῖται καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακήν, διὸ συνήθως λέγουσι «τοῦ Σαββάτου τὸ ὄνειρο ξεδηλιαίνει». Τὴν ἀφήγησιν ὀνείρων ἀπαγορεύουσιν ἐν ὥρᾳ νυκτός, καὶ πάντοτε ἀρχόμεναι αὐτῆς λέγουσι

Καλὸ κ' εὐλοημένο
Τοῦ Θεοῦ παραδομένο.

Ἐν τῇ παροιμίᾳ «τά 'χει ὁ κλέφτης εἰς τὸ νοῦ 'του ἔχει 'τα καὶ 's 'ὄνειρό 'του» ὑπολανθάνει δοξασία τις τοῦ λαοῦ, ὅτι τὰ ὄνειρά εἰναι συνέχεια ἢ μᾶλλον ἀπόρροια τῶν ἡμερησίων σκέψεων καὶ διαλογισμῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Πταρμός.—Εἰς τὸν πταρνύμενον λέγουσιν «ὑγεία, ὁ Χριστὸς μαζί σου». ὁ πταρμὸς δὲ δηλοῖ, ὅτι πρόσωπον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀγαπητόν, μνημονεύει τινός, *ἔχει τὴν ἀθιβολή του*. Ὁ πταρνύμενος μετρᾷ τρία πρόσωπα κατ' ἀρέσκειαν ἐπὶ τῶν τριῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς δι' ὧν ψαύει τὰς ὀφρῦς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ δακτύλου εἰς ὃν θὰ προσεκολλᾶτο μία θρὶξ μαντεύεται ὁ μνημονεύων.

Προλήψεις περὶ τῶν καιρῶν.— Προγνωστικὰ τῶν καιρῶν.

Ἂν ἡ ἡμισέληνος φαίνεται κάθετος προμηνύεται γαλήνη, ὁριζόντιος δὲ τρικυμία· διὸ εὕρηται παρὰ τῷ λαῷ:

Ὄρτσα φεγγάρι, δίπλα γεμιτζῆ.
Δίπλα φεγγάρι, ὄρτσα γεμιτζῆ.

Ἐκτὸς τούτου κακοκαιρίαν δηλοῦσι τὰ ἀλλεπάλληλα καλπάσματα τῆς γαλῆς καὶ τὰ δήγματα τῆς ὑὸς ἐπὶ ξηρῶν ξύλων· τοὺς λαμπυρίζοντας ἀστέρας ἢ στεφάνην λευκὴν περὶ τὴν σελήνην ἐξηγοῦσι ὡς προμηνύματα ἀνέμου· ἐὰν ὁ σκώληξ ὁ ἕρπων συνήθως εἰς τὰς ἐξοχικὰς ὁδοὺς καὶ καλούμενος *βρῶμος* ἦναι ὑγρός, σημεῖον ἐπίσης βροχῆς, καὶ ἀνέμου σφοδροῦ ἐὰν ᾖ οἱονεὶ διὰ χώματος ἐπιπεπασμένος· ραγδαῖαι βροχαὶ προμηνύονται ὅταν οἱ καρκίνοι ἀπομακρύνονται τῶν χειμάρρων ἢ τῶν ρυάκων. Οἱ ναυτιλλόμενοι παρατηροῦσιν, ὅτι θὰ πνεύσῃ ἄνεμος ἐκ τῆς διευθύνσεως, πρὸς ἣν στρεφομένη ἡ γαλῆ καλλωπίζεται· καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῶν λάρων θεωροῦσιν ὡς μηνύουσαν ἄφευκτον τρικυμίαν. Τὴν πρωΐαν τῆς μνήμης τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἂν ὁ οὐρανὸς ᾖ ἀνέφελος προμηνύεται ἐλαφρὸς ὁ χειμών, καὶ τἀνάπαλιν ἐὰν ᾖ νεφελώδης. Πρὸς τούτοις δοξάζουσιν ὅτι

Τοῦ Προφήτ' Ἠλιᾶ
Βγαίνει τὸ λάδι 'ς τὴν ἐληά.

Ὡρισμένας ἐποχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ νομίζουσι δυναμένας νὰ ἐπενεργήσωσιν ἐπὶ διαφόρων περιστάσεων, ὡς τὰς πρώτας καὶ τὰς τελευταίας ἓξ ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου «δρίμαις τ' Αὐγούστου» καλουμένας. Κατ' αὐτὰς δὲν κόπτουσιν ἐνδύματα, οὔτε τρυγῶσι τὰς ἀμπέλους, οὐδὲ πλύνουσι φορέματα διότι *καίονται*· καὶ ἀναγκαζόμεναι αἱ γυναῖκες νὰ πλύνωσι βάλλουσιν ἐν ταῖς σκάφαις τεμάχια σιδήρου διὰ τὸ *καλό*.

Προλήψεις περὶ ἐμψύχων καὶ ἀψύχων καὶ περὶ διαφόρων περιστάσεων. —Εἰς πᾶσαν περίστασιν πρέπει νὰ λέγῃ τις «καλὸ μελέτα κ' ἔρχεται» καὶ διὰ πᾶσαν ἐπιχείρησιν «ὁ Θεὸς νὰ τὰ φέρῃ δεξιά»· εἰς τὸν βήχοντα ἢ προσκρούοντα κατὰ τὸ βάδισμα «ὁ Χριστὸς» καὶ εἰς τὰς ἐρυγὰς τῶν βρεφῶν «μόσκος». Ὁ ὁμιλῶν κατὰ πρόσωπόν τινος περὶ ἀντικειμένων ὀχληρῶν ἢ δυσαρέστων δέον νὰ εἴπῃ «ἐκείνου δ' ἐκεῖ-ἤχαμαὶ θωρῶ καὶ λέω 'το-ἡ τιμὴ καὶ ροδόσταμο 'ς τὸ πρόσωπό σας». Ὁ διηγούμενος, ὅτι ὁ δεῖνα πάσχει ἐπὶ τοῦ δεῖνος μέλους

τοῦ σώματος, δεικνύων τοῦτο ἐπὶ του ἰδίου σώματος λέγει « μὲ καλό μου 'γγίζω ». Ὁ καυχώμενος, ὅτι ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑγιαίνει ἢ δὲν ἔπαθε κακὸν λέγει « κουφὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τ' αὐτὶ - ἢ ἄς μεταξεσύρω » κινούμενος συγχρόνως ἐκ τῆς θέσεώς του· ἐπὶ τοῦ προκειμένου εὕρηται καὶ ἡ παροιμία « μεγάλη μπουκιά φάε μὰ μεγάλο λόγο μὴ 'πῇς ». Ὁ ἐρωτώμενος τί θὰ κάμῃ ἢ ποῦ πηγαίνει ἀπαντᾷ « εἰς τὸ καλό σου 'ρώτημα » καὶ ὁ γελῶν ὑπερμέτρως δέον νὰ λέγῃ « σὰ καλό μου νἆναι ». Εἰς τὸν λυγγαίνοντα λέγουσι ψεῦδος ἀπίστευτον καὶ οὕτως ἀπαλλάττουσιν αὐτὸν τῆς ἐνοχλήσεως. Ὁ τριγώσας τὸν πόδα ἢ τὴν χεῖρα του πάσχει ἐπὶ τόσας ἡμέρας ὅσα εἰσὶ τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας του. Περὶ τῶν τυχηρῶν ἀνθρώπων λέγουσι « χρυσὴ ὥρα γεννήθηκεν-ἢ ὅταν ἐγεννήθηκεν ἡ μοῖρα του ἔκλωθε μὲ τὸ χρυσὸ σφοντῆλι »· περὶ δὲ τῶν ἀτυχῶν « ἄνοιξεν ἡ μοῖράτου 'σὰν τοῦ καβροῦ τὴ χαχάλη ».

Ὁ ἀφίνων πολλὰ ψιχία ἐπὶ τῆς τραπέζης ἔσεται πατὴρ πολλῶν τέκνων. Γυνὴ ἔγκυος οὐδὲν ἀπολύτως δέον νὰ λαμβάνῃ ἐν χερσὶ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ προφήτου Συμεῶνος, διότι τὸ τεχθησόμενον ἔσεται *σημαδιακόν*. Ἂν ἡ γυνὴ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐγκυμοσύνης ἦναι ὡραιοτέρα τοῦ συνήθους τέξεται θῆλυ, διὸ λέγουσιν

Ὄμμορφη μούρη, ἄσκημη κόρη.
Ἄσχημη μούρη ὄμμορφος γιός.

Οἱ παῖδες μεταλαμβάνουσι τῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀρετῶν τοῦ ἀναδόχου ἢ ἐκείνου ὅστις ἤθελε δώσῃ αὐτοῖς τὸν πρῶτον ἀσπασμόν. Ὁ ἀνάδοχος δὲν πρέπει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συντέκνου πρὸ τῆς βαπτίσεως, διότι θεωρεῖται κακὸς οἰωνὸς, οὐδ' οἱ γονεῖς δέον νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὴν βάπτισιν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον.

Ὁ χασμώμενος ποιεῖ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν χειλέων ἵνα μὴ εἰσέλθῃ ὁ πειρασμός· τὸ αὐτὸ πράττουσι καὶ ὅταν ὁ ὀφθαλμὸς σπαράσσηται σπασμωδικῶς ἢ γαργαλίζηται τὸ οὖς, ἵνα ἴδωσιν ἢ ἀκούσωσι καλόν. Ὁ τρώγων ταχέως *γοργοπανδρεύεται*. Ὁ πίνων τὴν νύκτα ὕδωρ θὰ πάθῃ ἀπὸ σπληνίασιν. Δὲν πρέπει νὰ συρίζῃ τις τὴν νύκτα διότι συναθροίζει τοὺς δαίμονας. Ὅταν τὴν νύκτα περιίπταται τῷ οἴκῳ ἡ **σβοῦρα** ὁ οἰκοδεσπότης θὰ μάθῃ εἰδήσεις ἀπροσδοκήτως· ὅπως δ' αὗται ὦσιν εὐνοϊκαὶ λέγει

Καλῶς τηνε τὴ σβοῦρά μου,
Τὴν καλομαντατοῦρά μου.

Ὅταν συμπέσῃ νὰ μεταβῇ τις εἰς οἰκίαν ἐν ᾗ γευματίζουσι σημαίνει ὅτι θὰ τὸν ἀγαπᾷ ἡ πενθερά του· ἐὰν δ' ὁ οἰκοδεσπότης θέλῃ ν' ἀποδιώξῃ τὸν ξένον ταχέως ῥίπτει ὑπὸ τὸ κάθισμα αὐτοῦ ὀλίγον ἅλας, ἢ στρέφει ἀντιστρόφως τὸν ἄρτον ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἢ βάλλει τὸ σάρωθρον ὀπίσω τῆς θύρας. Ὁ πίνων τὸ ἐκ τῆς πόσεως ἄλλου ἀπολειφθὲν θὰ μάθῃ τὰ μυστικά του. Ἐὰν, ὅταν ῥάπτῃ τις, κομποδέσῃ τὸ νῆμα, σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος εἰς ὃν ἀνήκει τὸ ῥαπτόμενον ἔνδυμα θὰ σχίσῃ πολλὰ τοιαῦτα· καὶ ὅταν κομποδέσῃ ἡ ζώνη τινος κακὸς οἰωνός. Δὲν πρέπει δὲ ν' ἀπαριθμῇ τις ὅσα ἔχῃ, διότι ἐλαττοῦνται.

Ἡ συνάντησις ἱερέως καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ συνοδοιπορία θεωρεῖται κακὸς οἰωνός. Ἄν τινι τούτων συναντήσῃ κυνηγὸς πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ ὀλίγα βήματα. Δὲν πρέπει νὰ ἐρωτήσῃ τις τὸν κυνηγὸν ποῦ πηγαίνει, διότι τῷ γίνεται πρόξενος ἀποτυχίας. Ὁ δὲ κυνηγὸς συναντῶν ὄφιν πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ, διότι θεωρεῖται κακὸς οἰωνός.

Τὴν ἑσπέραν τῆς Πεντηκοστῆς περιμένουσι νὰ ἴδωσι τὸ σχίσιμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὕψη, πιστεύοντες, ὅτι ἀπολαμβάνει ἕκαστος ὅτι τότε ζητήσῃ· διηγοῦνται, ὅτι πτωχός τις μόλις ἐπρόφθασε νὰ ζητήσῃ χίλια (γρόσια) καὶ τὴν ἑπομένην τὰ χείλη του ἔφθανον μέχρι τῶν γονάτων. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθιερώθη νὰ λέγωσι μετὰ ἐπιτυχίαν «ἦτο ἀνοικτὸς ὁ οὐρανὸς ὅταν ἐμελέτησε».

Θραύονται τὰ ὑέλινα σκεύη τοῦ φονεύσαντος βάτραχον καὶ τρυπᾶται τὸ τηγάνι ἐκείνου ὅστις δὲν ἤθελε κάμῃ τηγανίταις τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης Ἁγίου Ἀνδρέου (30 Νοεμβρίου)· διὰ τοῦτο λέγεται Ἅγιος Ἀνδρέας ὁ τρυποτηγανίτης. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (29 Αὐγούστου) νηστεύουσι πᾶσαν βρῶσιν καὶ πόσιν, ἵνα καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ πυρετούς· διότι δοξάζουσιν ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης εἶναι προστάτης τῶν πυρεσσόντων καὶ ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀναφαίνεται τὸ νόσημα, ὡς μαρτυρεῖ ἐκ τοῦ ἑξῆς

> Εἰς τοῖς εἰκοσιεννιὰ τ' Ἀὐγούστου
> Ἐβγαίν' ὁ ῥῖγος μέ τους γιούς του.

Ἐν τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ:

> Ἁγιοῦ μὴν τάξῃς τάξιμο,
> Καὶ κουζουλοῦ κουλούρι

ὑπεμφαίνεται ἡ εἰς τὰ ταξίματα πεποίθησις καὶ ἡ δοξασία, ὅτι δὲν ἀπαλλάσσεταί τις τοῦ κατατρύχοντος αὐτὸν νοσήματος ἐὰν δὲν ἐκτελέση τὸ τάξιμον.

Ὅσα δένδρα κοπῶσι «τὴν Ἀίγωσι τοῦ φεγγαριοῦ τ' Αὐγούστου δὲν λαθρακιοῦν». Τὴν προτελευταίαν ἑβδομάδα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς δὲν ἐπωάζουσιν αἱ ὄρνιθες, διότι τότε τὰ ὠὰ εἶναι *κούφια*, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἑβδομὰς ἐκείνη λέγεται Κουφοβδομάδα. Περὶ ὀρνίθων λέγεται, ὅτι ὁσάκις ἀνατινάξωσι τὰς πτέρυγας αὐτῶν τόσοι ξένοι μέλλουσι νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν οἶκον.

Ἂν εἰς τὴν θέαν τῆς σελήνης ἐκτεθῇ τὸ προζύμιον καθίσταται ἄχρηστον. Ἂν τὴν νύκτα μετρᾷ τις τοὺς ἀστέρας ἀναφαίνονται ἐπὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ *μυρμηκιές*. Ἂν ἀφ' οὗ ἐκβάλῃ τις τὰ πέδιλά του πέσῃ τὸ ἓν ἀντιστρόφως πρὸς τὸ ἄλλο, σημεῖον μετοικεσίας· ταύτην προμηνύει καὶ ἡ ἐμφάνισις πτερωτῶν μυρμήκων. Ἂν λάβῃ τις εἰς χεῖρας χρυσὸν, ὅταν κατὰ πρῶτον ἴδῃ νέαν σελήνην, θέλει εὐπορήσῃ.

Ἐκ τῶν πρωτοδρεπῶν προϊόντων, καὶ ἰδίως τῶν σταφυλῶν, ῥίπτουσι ῥᾶγάς τινας ἐν τῷ οἴκῳ λέγοντες

Ὄξω ψύλλοι καὶ κοργοὶ
Καὶ μέσα μαύρη ῥῶγα.

Ὅταν πρωτοφάγῃ τις προφαντὸν λέγει εἰς τὸν παρατυχόντα

Ὁ ὕπνος μου 'ς τὰ μάθια σου
Καὶ ἡ βαργιοῦλά μου ἀπάνω σου.

Ὅταν χυθῇ ἐν τῷ οἴκῳ ἔλαιον *ὀγουρσουζιὰ* καὶ τοὐναντίον *ὀγοῦρι* ἂν χυθῇ καφὲς ἢ οἶνος. Τὸ ὄξος λέγουσι τὴν νύκτα γλυκάδι, ἵνα μὴ καταντραπῶσιν εἰς ὄξος οἱ ἐν τῷ οἴκῳ οἶνοι. Καὶ βελόνην δὲν παραδίδουσιν εἰς χεῖρας ἀλλήλων, πρὸς πρόληψιν σκανδάλων, οὐδὲ σάπωνα, ἢ ὠὰ, ἢ ψαλίδα, ἢ μάχαιραν· ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ λέγουσι

Τὰ ψαλίδια καὶ μαχαίρια
Δὲν τὰ δίδουσι 'ς τὰ χέρια.

Καὶ

Λεῖψ' ἀπὸ τ' αὐγὰ
Νὰ μὴν εὕρῃς καυγά.

ΠΕΡΙΠΑΙΓΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

ΣΥΛΛΕΓΕΝΤΑ ΥΠΟ

Χ. ΚΟΡΥΛΛΟΥ

Γιὰ τὴν Ποταμιά. *Προώ.*

(Δῆμος Κραθίδος τῶν Καλαβρύτων).

Μιὰ φορὰ ἕνας Ποταμίτης ἐπῆρε δανεικὸ ἕνα γαιδούρι γιὰ νὰ κουβαλήσῃ δεμάτια ἀπὸ τὸ χωράφι 'ςτὸ ἀλώνι του. Ὄντας ἐπήγαινε τὸ γαιδούρι ξεφόρτωτο, δὲν ἐδυσκολευότανε πουθενά, ἀλλὰ ὄντας ἐγύριζε φορτωμένο, 'σὲ μιὰ μεριὰ 'ποῦ ἦσαν πουρνάρια καὶ 'ςτὴ μέση ἐπέρναγε ὁ δρόμος, ἐπιάστηκαν τὰ δεμάτια 'ςτὰ πουρνάρια καὶ δὲν ἐπήγαινε τὸ γαιδούρι οὔτε προστὰ οὔτε πίσω. Ὁ Ποταμίτης δὲ χάνει καιρό, βγάνει τὸν πρυόβολό του (1) καὶ πιάνει μιὰ ἴσκα καὶ τσούχνει φωτιὰ γιὰ νὰ κάψῃ τὰ πουρνάρια νὰ περάσῃ τὸ γαϊδοῦρι φορτωμένο. Κοντὰ 'ςτὰ πουρνάρια ἀνάψανε καὶ τὰ δεμάτια, καὶ ὁ γάϊδαρος, γιὰ νὰ μὴν καῇ, ἔβαλε τὰ δυνατά του καὶ ἀφοῦ ἐκάη καὶ ἡ ἴγκλά του (2), ἐπετάχτη ξεσαμάρωτος καὶ ἔφευγε γκαρύζοντας, γιατὶ ἄναψαν καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς κοιλιᾶς του καὶ ἐκαιγόσαντε. Ὁ Ποταμίτης τοῦ φώναξε ἀπὸ 'πίσω «Προῶ τσ' ἐκάη ἡ τσουλιά σου τσ' εἶσαι τσαὶ ξένο ἐρμαδιακό».

Καὶ ἄλλο γιὰ τοὺς Ποταμίταις.

Μιὰ φορὰ ἕνας Ποταμίτης ἔχασε τὸ γαιδούρι του καὶ ἔψαχνε νὰ τῶβρῃ. Ψηλὰ 'σὲ μιὰ ράχη ἦτανε ἕνας λύκος κ' ἔτρωγε τὸ γαιδοῦρι τοῦ Ποταμίτη, καὶ καθὼς ἐβάρηγε ὁ ἥλιος μέσ' 'ςτὸ κουφάρι τοῦ γαιδουριοῦ (ἦτανε κοντὰ 'ςτὸ βασίλεμμα), ὁ Ποταμίτης τὸ ἐπῆρε γιὰ σκαφίδα καὶ τὸ λύκο γιὰ μάστορα ποῦ τὴν ἔφτιανε καὶ τοῦ φωνάζει: «Ἔ βρὲ σὺ ποῦ πελεκᾷς ἐφτόν' τὴν κότσινη σκαφίδα, μὴν εἶδες τὸ

(1) Πυρόλιθον.

(2) Ἡ περὶ τὴν κοιλίαν ζώνη ἡ κρατοῦσα ἀμετακίνητον τὸ σαγμάριον.

γαιδούρι μου;» Ὁ λύκος ἐτράβαγε ἀπὸ τὸ γαιδούρι καὶ ἔτρωγε κι᾿ ὁ Ποταμίτης, 'σὰν τὸν ἔβλεπε 'ποῦ 'πιθοσήκωνε τὸ κεφάλι του, ἐνόμισε πῶς τοῦ ἔλεγε ὄχι οὖλο ἕνα καὶ ὡρκιζότανε. Τότες τοῦ φωνάζει ὁ Ποταμίτης: «Βρὲ μὴν ὁρκολογιέσαι, χριστιανέ, τσαὶ σοῦ πιστεύω».

Καὶ ἄλλο.

Εἰς τὴν Ἀπάνου Ποταμιὰ (γιατὶ εἶναι δύο χωριά, Ἀπάνου καὶ Κάτου Ποταμιά), 'ς ἕνα βράχο 'ποῦ περνάει ἀποκάτου τὸ ποτάμι, ἤτανε ἕνα λεῦκο θεώρατο (1) καὶ ἐπειδὴ εἶχε ἀπάνου του πολλὰ ξύλα καλὰ γιὰ ἀλέτρια, γιὰ ζυγούς, γιὰ χερούλια καὶ ἄλλα σύνεργα τοῦ ζευγαριοῦ, ἀποφασίσανε οἱ Ποταμίταις νὰν τὸ κόψουνε. Λοιπὸν εὐγῆκε ἕνας χωριανὸς κι᾿ ἐδιαλάλησε ὅτι: «προσταγὴ τοῦ Δημογέροντα, οἱ Ἀπάνου Ποταμίταις καὶ οἱ Κάτου Ποταμίταις νὰ πάρουν ψωμὶ καὶ τῆς τριχιαῖς τῶν ζώων τους 'ςτὸ τράστο τους (2) καὶ νὰ πᾶνε νὰ κόψουνε τὸ λεῦκο». Ἐμαζωχτήκανε λοιπὸν καὶ τὰ δυὸ χωριὰ γιὰ νὰ κόψουνε τὸ λεῦκο, καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς πέσῃ κάτου 'ςτὸ ποτάμι, τὸ 'δέσανε μὲ τοῖς τριχιαῖς κ᾿ ἐδεθήκανε κ᾿ ἐκεῖνοι καὶ τὸ τραβάγανε κατὰ τὸ ἴσωμα καὶ ὁ γέρο Λινάρδος μ᾿ ἕνα τσεκοῦρι ἔκοβε 'ςτὴ ρίζα. Ὄντας ἐκόντευε νὰ κοπῇ καὶ ἀρχίνησε νὰ τρίζῃ, τοὺς ἐφώναζε ὁ γέρο Λινάρδος νὰ τραβᾶνε καλὰ μὴν τοὺς πάρῃ. Σὲ λιγούλι κόβεται τὸ λεῦκο, πέφτει 'ςτὸ ποτάμι καὶ τοὺς συνεπαίρνει οὔλους τοὺς Ποταμίταις καὶ τοὺς ἐξεπαντούλωσε. Μιὰ σκιζούλα ηὗρε 'ςτὴ μύτη τὸ γέρο Λινάρδο καὶ τοῦ τὴν ἐξέγδαρε κομματάκι. Ὁ γέρο Λινάρδος, 'σὰν ἔβαλε τὸ χέρι του καὶ εἶδε αἵματα νὰ τρέχουν ἀπ᾿ τὴ μύτη του «μωρέ! φονικὸ 'πῆγε νὰ γένῃ» εἶπε. Τηράει κάτου 'ςτὸ λαγκάδι καὶ βλέπει οὔλους τοὺς Ποταμίταις 'ξαπλωμένους καὶ σκοτωμένους, κι᾿ ἄλλος εἶχε τὸ στόμα ἀνοιχτό, ἄλλος τὰ 'μάτια, κ᾿ ἐνόμισε ὅτι ἐγελάγανε καὶ τοὺς φωνάζει: «μωρὲ φονικὸ 'πῆγε νὰ γένῃ κ᾿ ἐσεῖς γελᾶτε;».

Γιὰ τὴ Βελεβένα. *Τὴ Θεοῦσα.*

(Δῆμος Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων).

Μιὰ φορά, τὸν Ἁλωνάρι, οἱ Βιλιβινιῶταις ηὗρανε μιὰ μεγάλη

(1) Ὑψηλότατον.
(2) Πήρα.

χελώνα καὶ τὴν ἐκάμανε Θεοῦσα καὶ ἀνάψανε κεριὰ καὶ τὰ ἐκολλήσανε 'ςτὸ καύκαλό της καὶ τὴν ἐπῆραν' ἀπὸ κοντά, ὅπου ἐπήγαινε, κ' ἐκάνανε τὸ σταυρό τους. Ἡ χελώνα ἐτράβηξε κατὰ τ' ἀλώνια ποῦ ἦσαν οἱ θεμωνιαῖς καὶ ἐχώθη μέσ' 'ςτὰ δεμάτια κ' ἐπῆραν φωτιὰ τὰ δεμάτια κ' ἐκαήκανε. Τότε, ἕνας Βιλιβινιώτης εἶπε: «Μὴ λυπᾶστε, βρέ παιδιά! ἡ Θεοῦσα τἄδωσε ἡ Θεοῦσα τὰ 'πῆρε.

Γιὰ τοὺς Ῥογούς. *Τὴν ἁγία Κολοτσύθα.*

(Δῆμος Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων).

Ἀπ' ὄξω ἀπ' τ' Ἅγιο Δῆμα (1) τῆς Ἐκκλησᾶς 'ςτοὺς Ῥογοὺς ἐφύτρωσε μιὰ φορὰ μιὰ γλυκοκολοκυθιὰ καὶ ἐσκάλωσε 'ςτὸν τοῖχο καὶ μέσ' 'ςτὸ στενὸ παρεθυράκι τοῦ Ἅγιου Δήματος, ὅπου ἦτανε κ' ἕνας σταυρὸς σιδερένιος χτισμένος (ὅπως 'ς οὖλαις τοῖς ἐκκλησαῖς), ἔδεσε ἕνα κολοκύθι· μὲ τὸν καιρὸ τὸ κολοκύθι ἐμεγάλωσε, ἐμεγάλωσε κ' ἔφραξε τὸ παρεθυράκι· κι' ὁ παπᾶς, 'σὰ δὲν ἔβλεπε 'ςτὸ ἱερό, ἀνέβηκε καὶ τὤκοψε. Ἀλλὰ 'σὰν εἶδε ὅτι ἀπάνου 'ςτὸ κολοκύθι ἦτανε τυπωμένος κι' ὁ σταυρὸς τοῦ παρεθυριοῦ, μαζώνει τὸ χωριὸ νἄρθῃ νὰ ἰδῇ τὸ θᾶμμα τῆς Ἁγίας Κολοτσύθας. Ὡς καθὼς εἶδανε οἱ Ῥοΐταις τὸ σταυρὸ ἀπάνου 'ςτὴν κολοκύθα, ἐβγάλανε τὰ φέσια τους κ' ἐκάναν τὸ σταυρό τους κι' ἐφωνάζανε «προστσυνοῦμε τὴν Ἁγία Κολοτσύθα» καὶ τῆς ἀνάβανε κεριὰ καὶ λιβάνια. Τὴ χρονιὰ ἐκείνη ἦτανε μεγάλη ξέρα καὶ οἱ Ῥοΐταις γιὰ νὰ βρέξῃ ἐπήρανε τὴν Ἁγία Κολοκύθα κ' ἐβγῆκαν 'ςτὰ χωράφια κ' ἐκάμανε λιτανεία, κ' ὕστερα τὴν ἔστησαν ἀπάνου 'ς ἕνα ριζιμιὸ λιθάρι γιὰ νὰ φέρῃ τὴν βροχὴ καὶ ἐκεῖνοι ἐφύγανε. 'Σε λιγουλάκι κάποιος ἐπέρασε, φαίνεται, κ' ἐκύλισε τὴν κολοκύθα τὸν κατήφορο κι' ἔγεινε πιστίλια (2). Πᾶν' οἱ Ῥοΐταις νἄβρουν ἅγια Κολοκύθα, ναί! Παίρνουν τὸν κατήφορο ψαχτά, 'βρίσκουν τὰ κομμάτια της ρωτᾶνε, βρὲ ποιὸς ἔσπασε τὴν ἅγια Κολοκύθα; Κανεὶς δὲν εὑρισκότανε. Τότε κ' ἐκεῖνοι ἐκάμανε ἀφορισμὸ καὶ εἴπανε: Νὰ χάσῃ τὴν πρώτη του κλήρα ὅποιος μᾶς ἔσπασε τὴν ἅγια Κολοκύθα.

(1) Ἅγιον Βῆμα.
(2) Κομμάτια.

Γιά τὸ Σκοῦπι. *Ἔσπειραν τ' ἁλάτι.*

(Δῆμος Παίων τῶν Καλαβρύτων).

Οἱ Σκουπιώταις, γιὰ νὰ μὴν πηγαινόρχωνται 'ςτὴν Πάτρα γιὰ νὰ φέρνουν ἀλάτι, ἀποφασίσανε μιὰ φορὰ νὰν τὸ σπείρουνε. Τὸ λοιπὸν ἐδιαλέξαν ἕνα χωράφι ἴσο καὶ ἐσπείρανε τ' ἀλάτι καὶ γιὰ νὰ μὴν τὸ λειώσῃ ἡ δροσά, τὸ σκεπάσανε μὲ πλάκες. Μιὰ αὐγὴ ἐσηκωθήκανε νὰ πᾶν νὰ ἰδοῦνε ἂν ἐφύτρωσε, κ' ἕνας ἐσήκωσε μιὰ πλάκα κ' ἔβαλε τὴ γλῶσσά του ἀποκάτου γιὰ νὰ ἰδῇ ἂν ἤτανε ἁρμυρό. Ἀποκάτου ἀπὸ τὴν πλάκα ἤτανε μιὰ ὀχιὰ (1) καὶ τὸν ἔφαγε 'ςτὴ γλῶσσα. Πετάγεται μιὰ κοπανιὰ ὁ Σκουπιώτης καὶ ἐξερόφτυγε: τὸν ῥωτᾶν' οἱ ἄλλοι, βρὲ ἁρμυρὸ εἶναι: «Ἁρμυρὸ καὶ φαρμακερό», τοὺς λέει ἐκεῖνος.

Καὶ ἄλλο.

Μιὰ φορὰ κάμποσοι Σκουπιώταις ἐπήγαιναν 'ςτὸ χωριό τους φορτωμένα τὰ ζᾶ τους ἀλάτι ἀπὸ τὴν Πάτρα. 'Στὸ δρόμο ἀγοράσανε κάμπόσα ἀγγούρια, μὲ συχώρεσι, καὶ 'σὰ δὲν εἶχαν ἀλάτι νὰν τὰ φᾶνε, ἐστείλανε ἕναν 'ς ἕνα χωριὸ κοντακιανὸ γιὰ νὰ ἀγοράσῃ ἀλάτι. Στὸ χωριὸ τὸν ἐρωτήσανε ποῦθεν ἔρχεται καὶ τί ἔχει φορτωμένο καὶ 'σὰν ἀκούσανε ὅτι ἔχει φορτωμένο ἀλάτι καὶ ἐπῆγε τόσο δρόμο γιὰ ν' ἀγοράσῃ, τὸν ἐκαραγκιοζιλεύανε γιὰ τὴν κουταμάρα του, αὐτουνοῦ καὶ τῶν συντρόφων του. Ἐκεῖνος, ἀφ' οὗ ἐγύρισε μὲ τὸ ἀλάτι, εἶπε κ' εἰς τοὺς ἀλλουνοὺς τὴν κουταμάρα τους καὶ ἔτσι ἀποφασίσανε ὅλοί τους κ' ἐπετάξανε παράμερα ἀπὸ τὴ στράτα ἀπὸ ἕνα δύο χούφταις ἀλάτι γιὰ νὰ φυτρώσῃ νὰν τὸ 'βρίσκουνε ὄντας θὰ ξαναπερνᾶνε.

---

(1) Ἔχιδνα.

ΕΡΩΤΙΚΑ ΔΙΣΤΙΧΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ.

(Ἴδε τομ. Α' σελ. 361).

52

Φωτιὰ τρώει τὸ σίδερο κι' ὁ σκῶρος τρώει τὸ ξύλο
Σὺ μὤφαγες τὰ νιᾶτά μου ποῦ ἤτανε 'σὰν τὸ μῆλο.

53

Ἀνάμεσα 'ς τὰ φρύδια σου χρυσάφ' εἶναι πλεγμένο,
Κι' ὅποιο πουλάκι κι' ἂν διαβῇ πιάνεται τὸ καϊμένο.

54

Ἂν ἴσως καὶ δὲ σ' ἀγαπῶ νὰ πέσω ἀπ' τἄλογό μου
Καὶ τὸ σπαθάκι ποῦ φορῶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου.

55

Ἂν ἴσως καὶ δὲ σ' ἀγαπῶ τὰ μάτια μου νὰ χάσω
Καὶ τὸ γελέκι ποῦ φορῶ 'ς τὴ γῆ νὰ τὸ χαλάσω.

56

Αὐτοῦ που 'πᾷς, ἀγάπη μου, μὲ τὸ καλὸ 'σὰν φτάσῃς.
Ἄλλαις κοπέλλαις θὲ νὰ ἰδῇς καὶ μένα θὰ ξεχάσῃς.

57

Γαρουφαλιά μου κόκκινη, ὅπου κι' ἂν 'πᾷς μυρίζεις,
Κι' ἂν ἔμπῃς μεσ' 'ς τὴν ἐκκλησιὰ τἀντρόγυνα χωρίζεις.

58

Ἂν ἴσως καὶ δὲν σ' ἀγαπῶ ἡ γλῶσσά μου νὰ πέσῃ,
Ἡ κεφαλή μου νὰ κοπῇ ἀντάμα μὲ τὸ φέσι.

59

Κοντακιανή μου λεμονιὰ ἐγὼ θὰ σὲ κεντρώσω
Κι' ἀπάνω 'ς τὸ κεντράδι σου ψυχὴ θὰ παραδώσω.

60

Ἂς κάνω τὴν ὑπομονὴ ὡσὰν τῆς γῆς τὸ χῶμα
Ποῦ τὸ κεντοῦν καὶ δὲ 'μιλεῖ γιατὶ δὲν ἔχει στόμα.

61

Ἂν ἤξερα ὁ δύστυχος πῶς θὲ νὰ καταντήσω
Δὲ θἄνοιγα τὸ στόμα μου ἀνθρώπου νὰ 'μιλήσω.

62

Δὲν ξέρω ἀπὸ τὴν πόρτα σου ποιὸ φύλλο θὲ ν' ἀνοίξω.
Νὰ κόψω τὸ κεφάλι μου καὶ μέσα νὰ τὸ ῥήξω.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Πρακτικὰ τῆς γενικῆς συνόδου τῆς 9 Ἰουνίου 1885.

Ἐγένετο τῇ 9 Ἰουνίου 1885 ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου τῆς ταιρίας παρόντων τῶν ἑπομένων ἑταίρων: Ἰω. Τζέτζη, Σπ. Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου, Α. Μηλιαράκη, Τιμ. Φιλήμονος, Δημ. Καμπούρογλου, Γ. Δροσίνη, Γ. Κασδόνη, Κ. Ζησίου, Θ. Μαρίνου, Σπυρ. Σακελλαροπούλου, Χαρ. Ἀννίνου, Γ. Κρέμου, Ἀλ. Ὀλυμπίου, Δημ. Βορρέ, Μιχ. Κατσίμπαλη, Γ.Ν. Μαντζαβίνου, Μ. Π. Λάμπρου, Π. Λάμπρου, Παν. Ἀντωνιάδου, Θ. Νικ. Φιλαδελφέως, Ι. Κ. Παπαγεωργίου, Ν. Χ. Ἀποστολίδου, Ἀλ. Ν. Μελετοπούλου, Ν. Μοσχάκη, Γ. Ζέζου, Δ. Μακκᾶ, Ε. Τσίλλερ, Στ. Ἀνδροπούλου, Ἰω. Σακκελίωνος, Γ. Ζολώτα, Ἀ. Πασπάτη, Κ. Παλαμᾶ, Παν. Κονδύλη, Ἀλ. Μαρινοπούλου, Ἀλ. Βαρούχα, Γ. Καπετανάκη, Ἀθ. Σακελλαρίου, Ν. Ἰγγλέση, Γ. Μαζαράκη, Ν. Καλάνου, Κ. Βάμβα, Ἰω. Δαμβέργη, Τ. Βισβίζη, Χ, Χριστίδου, . Βιζυηνοῦ, Ἀπ. Βαρζέλη, Εὐστ. Πινιατόρου, Ἰφ. Κοκκίδου, Ἀθ. Μπάτσα, Ε. Κοφινιώτου, Κ. Γραμματικοπούλου, Στ. Βάλβη, . Καράλη, Κ. Κουτσαλέξη, Ἀθω Ῥωμάνου, καὶ Οἰ. Ἰασονίου. Τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παρόντων ὑπερβαίνοντος τὸ τρίτον τῶν ἐν Ἀθήναις εὑρισκομένων ἑταίρων, ὁ Πρόεδρος ἐκήρυξε συγκεκροτημένην τὴν σύνοδον, καὶ ἀνέγνω τὴν ἑπομένην ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ οικητικοῦ συμβουλίου.

(Ἕπεται ἡ ἔκθεσις ἐν τέλει).

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος προσεκάλεσε τὸν ταμίαν κ. Θ. Νικ. Φιλαδελφέα νὰ ἐκθέσῃ τὰ κατὰ τὸ ταμεῖον, οὗτος δὲ ἀνέγνω τὴν ἐν τέλει

προσηρτημένην ἔκθεσιν, μεθ' ὃ ὁ ἔφορος τοῦ Μουσείου κ. Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος ἀνέγνω τὴν ὁμοίως προσηρτημένην ἐν τέλει ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Μουσείου.

Ἐκ τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου μέρους τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Προέδρου ἀφορμώμενος ὁ ἑταῖρος κ. Γ. Μαζαράκης ἀφηγήθη τὰ κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρίας, δι' ἃς ἐβεβαίωσε τὴν σύνοδον, ὅτι ἐκτὸς τῶν κόπων οὓς κατέβαλε καὶ δαπάνας ὑπέστη οὐ σμικράς. Παρεπονέθη προσέτι κατὰ τῆς ὀλιγωρίας τοῦ συμβουλίου, ὅπερ πλὴν προχείρου ἀποδείξεως παραλαβῆς τῶν εἰς τὸ μουσεῖον καὶ τὴν βιβλιοθήκην κατατεθέντων ἀντικειμένων, οὐδεμίαν ἄλλην ἀπόδειξιν ἔδωκεν αὐτῷ· ὅθεν στερεῖται τακτικῆς ἀποδείξεως παραλαβῆς τῶν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἑταιρίας δι' αὐτοῦ δωρηθέντων ἐγγράφων. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου, συνειδὼς τὴν εὐθύνην, ἣν ὑπεῖχε πρὸς τοὺς δωρητάς, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαλέσῃ τὴν ἑταιρίαν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπως λάβῃ τὰς ἀποδείξεις, καὶ ἀποζημιωθῇ διὰ τὰς δαπάνας, ἃς ὑπέστη, καὶ ἃς τὸ συμβούλιον ἠρνήθη ν' ἀποτίσῃ αὐτῷ.

Ὁ κ. Πρόεδρος παρετήρησε τῷ κ. Γ. Μαζαράκῃ, ὅτι ἐκλέξας ἄλλο στάδιον διεκδικήσεως τῶν ἀπαιτήσεων αὐτοῦ, τὰ δικαστήρια, ἥκιστα προσῆκε νὰ ἐπαναλάβῃ ταύτας ἐνώπιον τῆς γενικῆς συνόδου τῶν ἑταίρων, ἥτις εἰς οὐδεμίαν δύναται νὰ προβῇ ἀπόφασιν, ἀφ' οὗ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀπόκειται τῇ δικαιοσύνῃ ν' ἀποφασίσῃ.— Ὁ δὲ κ. ἀντιπρόεδρος κρίνας περιττόν, ὡς εἶπε, ν' ἀνασκευάσῃ ἀνακριβεῖς βεβαιώσεις τοῦ κ. Μαζαράκη, περιωρίσθη μόνον νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἡ βραδύτης τῆς ἐκδόσεως ἀποδείξεως ἦν ἀναγκαῖον παρακολούθημα τῆς ἀτελοῦς ἐκθέσεως τοῦ κ. Μαζαράκη, ἧς ἡ ἐξέλεγξις μόλις πρὸ μικροῦ ἐπερατώθη, καταγραφέντων ἐν καταλόγοις τῶν δωρημάτων, ἅτινα ἐκόμισεν.

Ἡ συνέλευσις τῶν ἑταίρων ὁμοφώνως ἀποφανθεῖσα, ὅτι θεωρεῖ περιττὴν τὴν περαιτέρω συζήτησιν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἐνέκρινεν εἶτα τοὺς λόγους τῆς ἀναβολῆς τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου μέχρι σήμερον, καὶ ἀπεφάσισε προτάσει τοῦ κ. ἐφόρου τοῦ μουσείου νὰ δωρηθῶσι τῇ ἀρχαιολογικῇ ἑταιρίᾳ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Μαζαράκη κομισθέντα ἀντικείμενα, τὰ προγενέστερα τῶν χρόνων, ὧν τὴν ἐξέτασιν σκοπεῖ ἡ ἡμετέρα ἑταιρία.

Μεθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου συμβουλίου ψηφισάντων πεντή-

κοντα καὶ ἑνὸς ἑταίρων, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ψηφολεκτῶν κ. κ. Ἀθ. Ῥωμάνου καὶ Θεμ. Μαρίνου. Γενομένης δὲ διαλογῆς ἐξελέχθησαν κατὰ τὸ προσηρτημένον τῇ παρούσῃ πρωτόκολλον ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Προέδρου, τοῦ Ἀντιπροέδρου, τοῦ Γραμματέως καὶ τῶν ἑταίρων κκ. Ἀθαν. Ῥωμάνου, Θεμ. Μαρίνου, Ἰφ. Κοκκίδου, καὶ Στ. Βάλβη, Πρόεδρος μὲν ὁ κ. Τ. Φιλήμων διὰ ψήφων 45. Ἀντιπρόεδρος δὲ ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος διὰ ψήφων 41. Γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης διὰ ψήφων 44. Ταμίας ὁ κ. Ἀπ. Βαρζέλης διὰ ψήφων 44. Ἔφορος τοῦ ἀρχείου ὁ κ. Α. Μηλιαράκης διὰ ψήφων 42. Ἔφορος τοῦ μουσείου ὁ κ. Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος διὰ ψήφων 46. Σύμβουλοι τακτικοὶ οἱ κκ. Α. Πασπάτης διὰ ψήφων 45. Σπ. Σακελλαρόπουλος διὰ ψήφων 43. Θ. Νικ. Φιλαδελφεὺς διὰ ψήφων 41. Δ. Βορρὲς διὰ ψήφων 37 καὶ Γ. Κρέμος διὰ ψήφων 37. Σύμβουλοι δὲ ἀναπληρωματικοὶ οἱ κκ. Γ. Κασδόνης διὰ ψήφων 37, Κ. Ἠσίου διὰ ψήφων 28, καὶ Στ. Βάλβης διὰ ψήφων 33, καὶ μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ κκ. Δ. Κοκκίδης διὰ ψήφων 43. Ἐμμ. Δραγούμης διὰ ψήφων 41, καὶ Κ. Γραμματικόπουλος διὰ ψήφων 40.

Ἡ συνεδρίασις διελύθη ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μ. μ.

Ο Προεδρος
Τ. Ι. ΦΙΛΗΜΩΝ

Ὁ Γραμματεὺς
Ν. Γ. Πολιτης.

Τὸ ἀνωτέρω πρακτικὸν ἀναγνωσθὲν ἐν τῇ συνεδριάσει τοῦ συμβουλίου τῆς 17 Ἰουνίου ἐνεκρίθη, μετὰ τῆς προσθήκης τῆς παραλειφθείσης ἀποφάσεως τῆς συνόδου, ἀποδεχθείσης τὴν πρότασιν τοῦ πρώην ταμίου, καθ' ἣν τὰ ἐν τῷ ταμείῳ χρήματα, ὁσάκις ὑπερβαίνωσι τὸ ποσὸν δρ. πεντακοσίων, ὑποχρεοῦται ὁ ταμίας νὰ καταθέτῃ παρά τινι τῶν ἐνταῦθα τραπεζῶν, μεθ' ἧς τὸ συμβούλιον θὰ συνεννοηθῇ προηγουμένως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰουνίου 1885.

Ο Προεδρος
Τ. Ι. ΦΙΛΗΜΩΝ

Ὁ Γραμματεὺς
Ν. Γ. Πολιτης.

Ἔκθεσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου.

(ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ προέδρου κ. Τ. Ι. Φιλήμονος).

Κύριοι,

Κατὰ τὸ 8 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας ἡ γενικὴ σύνοδος τῶν ἑταίρων συγκαλεῖται τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ τοῦ Δεκεμβρίου ἑκάστου ἔτους. Τὴν διάταξιν ταύτην δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τηρήσωμεν, ἐπελθούσης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς μεγάλης αὐξήσεως τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν ἑταιρίαν, ἧς δεῖγμα εἶναι τὸ μικρόν, ἀλλ' εὐπρεπὲς τοῦτο μουσεῖον, ἐν ᾧ χαιρετίζομεν ὑμᾶς σήμερον, καὶ ὑπόχρεοι ὄντες νὰ παραλάβωμεν, κατατάξωμεν καὶ καταγράψωμεν ἐν εἰδικοῖς καταλόγοις, οὐ μόνον τὰ ὑπὸ φιλογενῶν δωρητῶν εἰς τὸ μουσεῖον καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας προσενεχθέντα, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὸ τῆς Σ. Κυβερνήσεως κατατεθείσας ἐν τῷ μουσείῳ πολυτίμους συλλογάς, περὶ ὧν κατόπι θὰ διαλάβω, καὶ νὰ παραδώσωμεν οὕτω εἰς τὸ ὑπὸ τῆς γενικῆς συνόδου ἐκλεχθησόμενον νέον συμβούλιον ἐν πλήρει τάξει τὸ μουσεῖον, τὸ ἀρχεῖον καὶ τὴν βιβλιοθήκην τῆς ἑταιρίας. Ταῦτα δὲ πάντα δὲν ἦτο ἐφικτὸν νὰ συντελεσθῶσιν ἐντὸς τοῦ βραχέος χρονικοῦ διαστήματος τῆς διοικητικῆς περιόδου τοῦ συμβουλίου, διότι ἡ κυρία ὤθησις πρὸς ἐπαύξησιν τῶν ἡμετέρων συλλογῶν καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐδόθη μόλις μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκθέσεως τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ἡ δὲ αἴθουσα αὕτη παρεδόθη ἡμῖν βραδύτερον.

Ὡς ἐνθυμεῖσθε, κατὰ τὴν ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ λήγοντι τοῦ προπαρελθόντος ἔτους γενικὴν σύνοδον ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ ἡμετέρα ἑταιρία, συμπράττουσα μετὰ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, διοργανώσῃ ἔκθεσιν μνημείων, ἀναφερομένων εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱερὸν ἀγῶνα καὶ συντελούντων εἴς τε τὴν διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τούτου καὶ τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Θεωρῶ περιττὸν ν' ἀφηγηθῶ ὑμῖν λεπτομερῶς τὰ περὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ἧς ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν εὐλαβῆ καὶ πρόθυμον συμμετοχὴν τῶν κατεχόντων κειμήλια, ἅτινα οἱ μὲν ἀποστείλαντες

δαίως τηροῦσι μετὰ στοργῆς ὡς οἰκογενειακὰ ἐνθύμια, ἀλλ' ἅτινα διὰ τῆς ἐκθέσεως ἀπεδείχθησαν μνημεῖα ἐθνικά. Γινώσκετε, κύριοι, ὅτι ἡ ἔκθεσις αὕτη, ἣν οἱ ἐν Ἀθήναις ἐπεσκέφθησαν κατὰ μυριάδας, προὐκάλεσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἀνερρίπισε τὴν ἀνάμνησιν τῶν πανελληνίων ἀγώνων καὶ τὴν τιμὴν τῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἀγωνισαμένων. Ἐκ τῶν τοιούτων δὲ αἰσθημάτων εὔλογον ἦτο νὰ ὑπεκκαυθῇ ὁ πόθος τῆς ἱδρύσεως μονίμου ἐκθέσεως, ὑπομιμνησκούσης εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ μαρτύρια τῶν πατέρων καὶ παρεχούσης ζωηρὰν καὶ ἀληθῆ εἰκόνα τοῦ βίου αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἐν τοῖς πρώτοις προὐτίθετο καὶ ἡ ἡμετέρα ἑταιρία, συμφώνως τῷ κανονισμῷ αὐτῆς. Διὸ ἐθεωρήσαμεν καλὸν ν' ἀποταθῶμεν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ὅπως φανῇ ἀρωγὸς εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον, ἐμπιστευομένη εἰς τὴν ἑταιρίαν τὰς συλλογάς, ἃς εἶχεν ἐκθέσῃ, αἵτινες ἄλλως ἐν τοῖς ὑπουργείοις καὶ τοῖς δημοσίοις γραφείοις ἀποκείμεναι ἦσαν ἐλάχιστα προσιταὶ τῷ κοινῷ. Μετὰ χαρᾶς δ' ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι τὴν κυβέρνησιν εὕρομεν ἐμφορουμένην τῶν αὐτῶν ἰδεῶν, διὸ καὶ προθυμότατα παρέσχεν ἡμῖν πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ παρεχωρήθη ἡμῖν ἡ αἴθουσα αὕτη, εἰς ἣν μετεκομίσαμεν τὰ τῆς ἑταιρίας ἐκ μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ δημαρχείου, ἣν μετ' εὐμενείας εἶχε παραχωρήσῃ ἡμῖν ὁ κ. δήμαρχος Ἀθηναίων, ἐφ' ᾧ καὶ εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ.

Εἰς τὴν νέαν ταύτην αἴθουσαν κατατέθησαν, πλὴν τῶν παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων δωρεῶν καὶ ἐξ ἀγορᾶς προσκτημάτων τῆς ἑταιρίας, καὶ τὰ ἀντικείμενα ὅσα εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος εἶχον ἐκτεθῇ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, τοῦ τῶν ναυτικῶν καὶ τοῦ ναυστάθμου, ἅτινα δύνανται εὐλόγως νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐκ τῶν ἀρίστων κοσμημάτων τοῦ ἡμετέρου μουσείου. Ὅθεν καθῆκον ἡμῶν κρίνομεν νὰ ὁμολογήσωμεν θερμὰς εὐχαριστίας τῷ τε προέδρῳ τῆς Κυβερνήσεως, διὰ τὴν εὐμενῆ καὶ πρόθυμον ἀρωγήν, ἣν παρέσχε πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ.

Οὐχ ἧττον δ' ὀφείλομεν νὰ εὐχαριστήσωμεν καὶ ἅπαντας τοὺς διὰ τῶν δωρεῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ζήλου ὑπὲρ τῆς ἑταιρίας συντελέσαντας εἰς πλουτισμὸν τῶν ἡμετέρων συλλογῶν. Καὶ δὴ πρῶτον δέον νὰ ποιήσω μνείαν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας παιδεύσεως, οὐ μόνον δωρήσαντος ἱκανὰ ἀντικείμενα εἰς τὸ μου-

σεῖον καὶ πολύτιμον συλλογὴν ἐγγράφων εἰς τὸ ἀρχεῖον, ἀλλὰ καὶ χορηγήσαντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος βοήθημα ἐκ δρ. 2500, ὅπερ προθύμως ἐπεψηφίσατο ἡ βουλή, καὶ ἀναγράψαντος ἴσον βοήθημα ἐν τῷ ὑποβληθέντι ὑπὸ τοῦ προκατόχου ὑπουργείου εἰς τὴν διαλυθεῖσαν Βουλὴν προϋπολογισμῷ. Πεποίθαμεν δὲ ὅτι καὶ ἡ νέα Βουλή, ἐφάμιλλος τῆς προκατόχου εἰς γενναίας συνδρομὰς ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν σκοπῶν, καὶ τὸ νῦν ὑπουργεῖον, οὐ μόνον θέλουσι διατηρήσῃ τὸ βοήθημα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ θέλουσι ἐξακολουθήσῃ παρέχοντες γενναίαν ὑποστήριξιν, ἧς ἡ ἀρτισύστατος ἡμῶν ἑταιρία ἔχει μεγάλην ἀνάγκην. Ἐπίσης δέον νὰ ἐκφράσω τὰς θερμὰς τῆς ἑταιρίας εὐχαριστίας πρὸς ἅπαντας τοὺς δωρήσαντας ἀντικείμενα εἰς τὸ μουσεῖον, τὸ ἀρχεῖον καὶ τὴν βιβλιοθήκην, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται μὲν κατ' ὀλίγον ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἑταιρίας, δημοσιεύονται δ' ἐνίοτε καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν συγγραμμάτων, ὧν τοὺς ἐκδότας εὐχαριστοῦμεν ἐπὶ τῇ ἀφιλοκερδεῖ ὑπηρεσίᾳ, ἣν οὕτω παρέχουσιν εἰς τὴν ἑταιρίαν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ πρὸς τοῖς ὀνόμασι τῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἑταιρίας ἀναγραφέντων εὐεργετῶν ἤτοι τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τῶν κκ. Θ. Μαυρογορδάτου, Κ. Ζάππα καὶ Σταύρου Μεταξᾶ καὶ τῶν δωρητῶν κκ. Μαρίας Δ. Γαληνοῦ, Ἀνδρέου Συγγροῦ, Ν. Λύτρα, Ἰω. Νεγρεπόντη, Ε. Χαριλάου καὶ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, καὶ τοὺς κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν διοικητικὴν περίοδον τοῦ συμβουλίου συνδραμόντας αὐτήν, οὓς τὸ συμβούλιον ἀνέγραψεν εἰς τοὺς δωρητάς, ἑπόμενον τῷ κανονισμῷ. Εἰσὶ δ' οὗτοι ἡ φιλόμουσος κυρία Ἀλτάνη Γ. Καλοῦ, δωρησαμένη πολύτιμα γυναικεῖα ἐνδύματα εἰς τὸ μουσεῖον, ὁ κ. Μιχ. Μελᾶς, προσενεγκὼν εἰς τὸ ταμεῖον δρ. 250, οἱ κκ. Παῦλος Λάμπρος καὶ Ἀλέξανδρος Μελετόπουλος, δωρησάμενοι πολυτίμους συλλογὰς ἐγγράφων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κ. Ἰωάννης Δημητρίου, δωρησάμενος ὅπλα τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, πιστούμενα δι' ὑπογραφῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἐν Λήμνῳ κ. Ἰωάννης Παντελίδης, δωρησάμενος πολύτιμον πλήρη ἐνδυμασίαν γυναικὸς Λημνίας, καὶ οἱ κκ. Σωκράτης Ῥάλλης ἐν Σύρῳ, καὶ Ἐπαμ. Σταματιάδης, ἐν Σάμῳ, δωρησάμενοι συλλογὰς ἐγγράφων σπουδαίων ἀναφερομένων, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου καὶ τῆς Σάμου. Εὐχαριστοῦμεν ἐπίσης καὶ τῇ ἀρχαιολογικῇ ἑταιρίᾳ, ἥτις προθύμως ἐδάνεισεν ἡμῖν τέσσαρας ξυλίνας

θήκας ἐκ τῶν ἐν τῷ μουσείῳ ἡμῶν, ἀπαλλάξασα ἡμᾶς οὕτως, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον, σπουδαίας πρὸς τοὺς γλίσχρους πόρους ἡμῶν δαπάνης.

Τελευταῖον ὀφείλω νὰ γνωρίσω ὑμῖν καὶ ἕτερον πολύτιμον δώρημα. Ὁ πρώην ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀγγλίας κ. Νίκολσων, συγγενὴς ἐκ συζύγου τοῦ ἐπιφανοῦς φιλέλληνος Ἀμιλτῶνος, ἐπὶ τῇ εἰσηγήσει μου, προθύμως ἐδέχθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν ἐπιζῶντα υἱὸν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου πλοίαρχον κ. Rowan Hamilton, ὅπως δωρήσηται τῇ ἑταιρίᾳ ὅμοιον ἀντίγραφον τῆς παρ' αὐτῷ εἰκόνος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὁ φιλότιμος καὶ πατρώζων υἱὸς προθύμως ἐδέχθη τὴν γενομένην αὐτῷ εἰσήγησιν, κατ' αὐτὰς δὲ ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος ἐπιστολήν, δι' ἧς μοὶ γνωρίζει, ὅτι ἡ εἰκὼν παρεδόθη αὐτῷ καὶ ἀπεστάλη. Ἡ εἰκών, παραλαμβανομένη μετά τινας ἡμέρας, θέλει κοσμήσῃ τὴν σειρὰν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν μεγάλης ἐποχῆς.

Τὰ εὐχαριστήρια δὲ τῆς ἑταιρίας ὀφείλονται καὶ εἰς τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, δι' ὧν ἐπετεύχθη ἡ ἐπιζητηθεῖσα τάξις τοῦ μουσείου, τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης. Καὶ δὴ τοῦ μὲν μουσείου ἡ κατάταξις εἶναι πλήρης, καθ' ὅσον ἐπιτρέπει ὁ χῶρος, εἰ καὶ μὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁριστική. Τἀντικείμενα ἐξετέθησαν, ὡς βλέπετε, μετὰ τῆς ἐφικτῆς φιλοκαλίας, καὶ οὕτως ὥστε νὰ ἦναι εὐπρόσιτά τε καὶ εὐεξέλεγκτα, τεθέντος ἐπὶ ἑκάστου αὐτῶν δελταρίου, δηλοῦντος τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν προέλευσιν. Συνετάχθησαν δὲ τρεῖς εἰδικοὶ κατάλογοι, εἷς τῶν δωρεῶν, εἷς τῶν ἀγορῶν τῆς ἑταιρίας, καὶ εἷς τῆς τάξεως τῶν ἀντικειμένων κατ' εἶδος. Τοῦ δὲ ἀρχείου συνετέθη ἐπίσης εἰδικὸς κατάλογος, ἐν ᾧ περιγράφεται ἕκαστον τῶν ἐγγράφων, ὧν τινὰ ἐξετέθησαν εἰς θέαν τοῦ κοινοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ. Τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι τακτοποιημένα ἐν φακέλλοις κατ' ἀριθμούς, ἀνταποκρινομένους πρὸς τοὺς τοῦ καταλόγου. Οὕτως εὑρίσκεται εἰς θέσιν τὸ νέον συμβούλιον τῆς ἑταιρίας νὰ παραδώσῃ εὐθὺς ἀπὸ τῆς αὔριον τό τε μουσεῖον καὶ τὸ ἀρχεῖον εἰς τὴν θέαν καὶ τὴν μελέτην τῶν φιλιστόρων. Ἐλπίζομεν δὲ καὶ εὐχόμεθα, ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ δύναται νὰ συντελεσθῇ καὶ εὑρετήριον τῶν ἐν τοῖς ἐγγράφοις ὀνομάτων καὶ πραγμάτων ἁπάντων, ἔργον βαρὺ μὲν καὶ δυσχερές, ἀλλὰ τὰ μάλιστα δυνάμενον νὰ διευκολύνῃ πᾶσαν μελέτην.

Σημειωθήτω δέ, ὅτι τοῦ μὲν μουσείου τὰ ἀντικείμενα συμποσοῦνται μέχρι τοῦδε ἐν ὅλῳ εἰς ἑξακόσια, δεδωρημένα ὑπὸ πεντήκοντα ἐννέα δωρητῶν καὶ ἔνια προερχόμενα ἐξ ἀγορᾶς τῆς ἑταιρίας, τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου ἀνέρχονται εἰς 2139 εἰς ἃ προσθετέα ἐξ ἀγορᾶς τῆς ἑταιρίας 51, τὸ ὅλον 2190, δεδωρημένα ὑπὸ 52 δωρητῶν τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἔντυπα εἰς 785 τόμους δεδωρημένα ὑπὸ ἑκατὸν δώδεκα δωρητῶν. Σπουδαιοτάτη ἐν αὐτοῖς ἡ δωρεὰ τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου, ἀποτελουμένη ἐκ τόμων καὶ φυλλαδίων 613, ὧν τὰ πλεῖστα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἑπτανησίων ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας. Τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἐκτεθειμένα χειρόγραφα ἀριθμοῦνται εἰς τριάκοντα ἕν.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἔργων τούτων ἐξηκολούθησε καὶ ἡ δημοσίευσις τοῦ Δελτίου τῆς ἑταιρίας, συμπληρωθέντος μὲν τοῦ Α´ τόμου ἐκ τεσσάρων ἐν ὅλῳ τευχῶν, ἐκδοθέντος δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα τοῦ πέμπτου τεύχους καὶ ἐκτυπουμένου ἤδη τοῦ ἕκτου. Εἰσὶ δὲ οἱ συνεργάται τοῦ δελτίου ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένοις τεύχεσιν οἱ κύριοι: Α. Σ. Ἀλεκτορίδης, Ν. Χ. Ἀποστολίδης, Κ. Α. Γουναρόπουλος, Γαβρ. Δεστούνης, Γ. Δροσίνης, Κ. Γ. Ζησίου, Στέφ. Μ. Θωμόπουλος, Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκης, Μαριάννα Γρ. Καμπούρογλου, Σ. Καραβίτης, Ι. Δ. Κονδυλάκης, Χ. Κορύλλος, Γ. Λαμπάκης, Π. Λάμπρος, Σ. Π. Λάμπρος, Émile Legrand, Α. Μηλιαράκης, Β. Α. Μυστακίδης, Θ. Παπαδημητρακόπουλος, Δ. Παπανικολάου, Κ. Πληζιώτης, ἐπίσκοπος Σταυρουπόλεως, Ν. Γ. Πολίτης, Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος, Ι. Σακκελίων, Θ. Χ. Φιλαδελφεύς, Ἱερόθεος ἱερομόναχος Φλωρίδης, Γ. Χατζιδάκης καὶ εἷς ἀνώνυμος. Τούτοις ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας τῆς ἑταιρίας διὰ τὸν ζῆλον περὶ τὴν διαφώτισιν τῆς πατρίου ἱστορίας, γλώσσης καὶ λαογραφίας, ὃν ἐπέδειξαν ἐν ταῖς διατριβαῖς αὐτῶν, δι' ὧν τὸ Δελτίον τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας ἐκτιμᾶται προσηκόντως καὶ λίαν εὐμενῶς κρίνεται ὑπὸ τῶν δυναμένων νὰ κρίνωσι ταῦτα λογίων τῆς ἑσπερίας καὶ τῆς βορείου Εὐρώπης.

Τὰ περὶ τοῦ ταμείου τῆς ἑταιρίας μανθάνετε ἐκ τῆς παρὰ τοῦ κ. ταμίου ἀναγνωσθησομένης ἐκθέσεως· ἐξ αὐτῆς θέλετε πληροφορηθῆ, ὅτι οἱ πόροι τῆς ἑταιρίας εἰσὶ γλίσχροι. Τοῦτο ἀποδοτέον, ὡς μοὶ φαίνεται, κυρίως εἰς τὴν ἐνσκήψασαν οἰκονομικὴν κρίσιν καὶ εἰς τὴν

μὴ τόσῳ εὐάρεστον κατάστασιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐμπορίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ὁ γενναῖος χορηγὸς τῶν ἐθνικῶν ἱδρυμάτων. Ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι τῶν ἐν γένει χρηματιστικῶν ὑποθέσεων, βελτιουμένων, καὶ τὰ τοῦ ταμείου τῆς ἑταιρίας ἡμῶν ἔσονται ἀνθηρότερα.

Ἐκ δὲ τῶν ἀποφάσεων τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου μνημονεύω ἐνταῦθα τὰς σπουδαιοτέρας, ὅσας δέον νὰ γνωρίζωσι τὰ μέλη τῆς ἑταιρίας.

Τὸ συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς ἔγκρισιν τῆς ἐκδόσεως λαχείου ὑπὲρ τῆς ἑταιρίας, ἀλλ' οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἐπετεύχθη ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης ὑποβολῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου ὑπουργείου εἰδικοῦ νομοσχεδίου περὶ λαχείων, εἰ καὶ δὲν συνεζητήθη τοῦτο ἐν τῇ Βουλῇ. Ἐλπίζομεν ὅτι τὸ νέον συμβούλιον, ὑπ' ὄψιν ἔχον τὰς ἐκ τοιούτου λαχείου δυναμένας νὰ ἐπέλθωσιν ὠφελείας εἰς τὴν ἑταιρίαν, θέλει δραστηρίως συνεννοηθῇ μετὰ τῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ.

Παρακλήσει τοῦ κ. Γ. Μαζαράκη, ἐπιβαίνοντος τοῦ «Ναυάρχου Μιαούλη» ὡς ὑπολογιστοῦ, τὸ προεδρεῖον ἀπεδέχθη, ὅπως οὗτος παραλαμβάνῃ τὰ τυχὸν ἐκ τῶν μερῶν, ἔνθα ἔμελλε νὰ καταπλεύσῃ ὁ Μιαούλης, κατὰ τὸν περίπλουν αὐτοῦ δωρηθησόμενα τῇ ἑταιρίᾳ ἀντικείμενα. Προθύμως δ' ἀπεδέχθη καὶ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ, ὅπως παρακαλέσῃ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν νὰ παράσχῃ αὐτῷ διὰ τοῦ κυβερνήτου τοῦ πλοίου τὰς τυχὸν ἀπαιτουμένας πρὸς τὸ ἔργον εὐκολίας. Ἡ δ' αἴτησις ἡμῶν αὕτη ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου. Ἅμα τῇ δι' ἐπιστολῶν ὑπὸ τοῦ κ. Μαζαράκη ἀνακοινώσει τῆς ἐνάρξεως δωρεῶν, τὸ συμβούλιον ἐνέκρινε τὴν πρότασιν τοῦ προέδρου, ὡς ἀνακουφίσῃ τὸν κ. Μαζαράκην πρὸς τελεσφορωτέραν ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου δι' ἀποστολῆς δραχμῶν διακοσίων, ὡς καὶ ἐτέρων δραχμῶν τεσσαράκοντα δύο καὶ λ. 70, ἃς εἶχεν οὗτος εἰσπράξῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκ συνδρομῆς μελῶν τῆς ἑταιρίας. Ἐπίσης δ' ἐνέκρινε τὸ συμβούλιον ἀργότερον νὰ πληρωθῶσιν αὐτῷ καὶ ἕτεραι δραχμαὶ διακόσιαι, εἰς ὅσας συνεποσοῦντο τὰ παρ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου σταθμοῦ τοῦ Ναυάρχου Μιαούλη ἐν συνόλῳ εἰς διαφόρους ὀφειλόμενα, ὧν τὸ ποσὸν ἀνέγραφεν ἐν ἰδιωτικῇ πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἑταιρίας ἐπιστολῇ. Ἐπανελθὼν δ' ὁ κ. Μαζαράκης, τῇ ὑπ' αὐτοῦ καταθέσει τῶν περισυλλεχθέντων δωρημάτων ἀπή-

τει δι' ἐκθέσεως ἀπὸ τὸ συμβούλιον τῆς ἑταιρίας, ὅπως πληρωθῶσιν αὐτῷ δραχμαὶ περὶ τὰς δισχιλίας, λόγῳ δανείων, ἅπερ κατὰ τὸν πλοῦν τοῦ Μιαούλη συνῆψε πρὸς διαφόρους. Τὸ συμβούλιον, ὡς εἰκός, ἠναγκάσθη νἀπορρίψῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, πλὴν 100 δραχμῶν, ἃς ἐν ὀνόματι τῆς ἑταιρίας, εἰ καὶ μηδεμίαν ἔχων πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητα, ἐδανείσθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, αἵτινες καὶ ἐπληρώθησαν παρὰ τῆς ἑταιρίας ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν δανειστήν. Ἀλλ' ὁ κ. Μαζαράκης ἤγειρεν ἀγωγὴν κατὰ τῆς ἑταιρίας, ἀπαιτῶν τὴν πληρωμὴν δραχμῶν τρισχιλίων, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐδαπάνησε ταύτας πρὸς ἐκτέλεσιν ἐντολῆς τῆς ἑταιρίας κατὰ τὴν τετράμηνον περίπου διάρκειαν τοῦ περίπλου τοῦ πλοίου, ἐν ᾧ ὑπηρέτει. Τὸ συμβούλιον, προστατεῦον τὰ συμφέροντα τῆς ἑταιρίας, ἀνέθηκε τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῆς εἰς τὸν δικηγόρον κ. Θ. Μαριολόπουλον. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε τὸ δικαστήριον τῶν ἐν Ἀθήναις πρωτοδικῶν δὲν ἐξέδωκεν ὁριστικὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασιν.

Ἀναγκασθέντες δὲ νὰ ποιήσωμεν λόγον περὶ τῆς δίκης ταύτης σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὰ εἰς τὸν κ. Μαζαράκην παραδοθέντα ἀντικείμενα, παρελήφθησαν ἐπὶ ἀποδείξει ἅπαντα, πλὴν τινων ὧν ποιεῖται λόγον ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ, χωρὶς νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἑταιρίαν, ἤτοι νομίσματος τετραδράχμου ἀθηναϊκοῦ, ὅπερ ὡς προφορικῶς ἀνέφερεν εἰς τὸν ἔφορον τοῦ μουσείου παρέδωκεν εἰς τὸ νομισματικὸν μουσεῖον, δύο πιστολῶν ἀφεθεισῶν παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ πλοίῳ τρυβλίων τινῶν ἰταλικῆς ἢ ῥοδίας κεραμευτικῆς ἐργασίας, δοθέντων παρ' αὐτοῦ εἰς συμπλωτῆρας, κατὰ μεταγενεστέραν ἐντολὴν τῶν δωρητῶν, ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ ἐκθέσει του. Ἄλλων δέ τινων δωρημάτων, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως εἰδικῆς περιγραφῆς, ἔστω καὶ γενικωτέρας, εἶναι ἀδιάγνωστοι οἱ δωρηταί. Τέλος δὲ τινὰ τῶν παρ' αὐτοῦ κομισθέντων εἶνε ὅλως ἄσχετα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἑταιρίας, ἐν οἷς καὶ χαῖά τινα ἀντικείμενα, ἅτινα προτείνει τὸ συμβούλιον νὰ δωρηθῶσι δι' ὑμετέρας ἀποφάσεως εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν.

Ὁ ἐνταῦθα παρεπιδημήσας μαρκήσιος Bute προσήνεγκε τῇ ἑταιρίᾳ δρ. 500, ἵνα δι' αὐτῶν ἀνακαθάρῃ δύο πρὸς τὴν βορείαν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως βυζαντιακὰ ἐκκλησίδια. Παρακληθεὶς δ' ὑπὸ τῆς ἑταιρίας ὁ μηχανικὸς κ. Ν. Μπαλάνος νὰ ὑπολογίσῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην δαπάνην ἀνήνεγκεν, ὅτι ἀπαιτοῦνται δραχμαὶ τοὐλάχιστον χ

λιαι, προσέθηκε δὲ ὅτι ἂν ἀφαιρεθῇ τὸ συνέχον τὸ ἕτερον αὐτῶν χῶμα εἶναι κίνδυνος μὴ καταπέσῃ ὁ κυριώτερος αὐτοῦ τοῖχος. Ἐπὶ τούτοις τὸ συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ δοθῶσι δραχμαὶ διακόσιαι εἰς τὸν κ. Γ. Λαμπάκην, ἐντολῇ τοῦ κ. Bute μεταβάντα εἰς Σικελίαν χάριν μελετῶν τῶν αὐτόθι βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν.

Ἡ τὴν διαχείρησιν τῆς παρελθούσης διοικητικῆς περιόδου τοῦ συμβουλίου ἐξελέγξασα ἐπιτροπή, ἡ ὑπὸ τῆς προηγουμένης γενικῆς συνόδου τῶν ἑταίρων ἐκλεχθεῖσα, ἀποτελουμένη ὑπὸ τῶν κκ. Δ. Γ. Μακκᾶ, Γ. Φιλαρέτου καὶ Γ. Παρίση, μοὶ ὑπέβαλε τὴν ἑπομένην ἔκθεσιν:

Ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς.

«Κύριε Πρόεδρε,

«Ἐκλεχθέντες ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ὅπως ἐξελέγξωμεν τὰ τῆς διαχειρίσεως τῆς ἑταιρίας μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1883, μετέβημεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Δ. Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, ἔνθα ὑπῆρχον τὰ βιβλία τῆς ἑταιρίας καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πρώην ταμίου τῆς ἑταιρίας κ. Ν. Ἀξελοῦ ἐποιησάμεθα γενικὴν ἐξέλεγξιν τῶν βιβλίων τῆς ἑταιρίας καὶ τῶν δικαιολογητικῶν ἐγγράφων, δι' ὧν ἐγένοντο αἱ πληρωμαί. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐξελέγξεως ταύτης, λαμβάνοντες τὴν τιμὴν ν' ἀνακοινώσωμεν δι' ὑμῶν εἰς τὴν Συνέλευσιν, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι πᾶσαι αἱ πληρωμαὶ ἐγένοντο ἐν πληρεστάτῃ τάξει καὶ συμφώνως μὲ τὰς διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ, ὡς καὶ αἱ εἰσπράξεις. Τὸ δὲ ὑπόλοιπον τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1883, συγκείμενον ἐκ δραχ. 2317 $^{40}/_{00}$ καὶ μιᾶς λαχειοφόρου ὁμολογίας τῆς ἐθνικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρχε κατακεχωρισμένον ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς νέας διαχειρίσεως.

«Λυπούμενοι ἐπὶ τῇ ἀνεξαρτήτῳ τῆς θελήσεως ἡμῶν βραδύτητι εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης ἡμῖν ἐντολῆς, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ δε-

χθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἄκρας πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως, μεθ' ἧς διατελοῦμεν.

Ἀθῆναι τῇ 4 Μαΐου 1885.

Ὑμέτεροι
Δ. Γ. ΜΑΚΚΑΣ
Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ
Γ. ΠΑΡΙΣΗΣ.»

Ὅτε πάσχων, ἀκριβῶς πρὸ ἔτους, ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ἕνεκα τῆς παθούσης ὑγείας μου, ἐνετάλην παρὰ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ἑταιρίας ἡμῶν, ὅπως προσπαθήσω, ἵνα παρὰ τῶν φιλογενῶν ἑλλήνων τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων, προσενεχθῇ ποσόν τι πρὸς οἰκοδόμησιν μουσείου ἐθνολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ, ὅπως ἐν αὐτῷ ἀποτεθῶσι πάντα τὰ κειμήλια τοῦ ἀγῶνος καὶ τὰ λείψανα τοῦ προηγηθέντος τούτου βίου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Παρὰ τοῖς συμπατριώταις ἡμῶν εὗρον τὴν αὐτὴν προθυμίαν, ἧς ἀείποτε ἔτυχον παρ' αὐτοῖς αἱ ἐθνικαὶ ἰδέαι καὶ αἱ πρὸς πλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς ἐθνικῆς παλλιγενεσίας προσπάθειαι. Ἀλλ' ἀτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν αἱ προτάσεις μου ἐγένοντο. Τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον διέρχεται κρίσιν δεινήν. Οὕτω αἱ προτάσεις μου ἠκούσθησαν εὐμενῶς, ἐν πά προθυμίᾳ, ἀλλ' οὐδὲν θετικὸν κατόρθωσα. Ἀπεκόμισα ὅμως πλήρ τὴν πίστιν, ὅτι, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου, βελτιουμένης τῆς ἐν γένει χρηματιστικῆς καταστάσεως τῶν ἀγαθῶν τέκνων τῆς πατρίδος καὶ ἡ εὐχὴ ἡμῶν περὶ ἀνεγέρσεως μουσείου, οἷον ἐσχεδίασε καὶ πο ἡ ἑταιρία ἡμῶν πραγματωθήσεται, ἐπίσης καὶ τόσα ἄλλα ἐθνι ἱδρύματα ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Τοιαύτη ἡ ἐν γένει θέσις τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας. Ἤρξατο δι' ὀλίγων, ἐπετέλεσεν ὅσα δυνατὰ αὐτῇ, εὐελπιστεῖ δέ, ὅτι διὰ τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἐκτιμήσεως τῶν προσπαθειῶν τῶν κα ταρτισάντων αὐτὴν ἑταίρων, κατασταθήσεται πληρέστερον τὸ ἔργ αὐτῆς, τιθέμενον δὲ ὑπὸ τὴν γόνιμον προστασίαν τοῦ ὅλου ἔθνους συμπληρωθήσεται. Εὔχομαι δὲ ἡ ταχεῖα συμπλήρωσις αὐτοῦ νὰ συμ πέσῃ τῇ τελείᾳ πληρώσει τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, τοῦ προσφιλοῦς αὐ ποῦ τούτου παντὸς Ἕλληνος.

Ἔκθεσις τοῦ Ἐφόρου τοῦ μουσείου
κ. Α. Ν. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Πρόεδρε,

Τὰ μέχρι σήμερον κατατεθέντα ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἑταιρίας ὑπὸ τῶν ὑπουργείων καὶ δωρηθέντα ὑπὸ πεντήκοντα ἐννέα δωρητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εὑρίσκετε κάτωθι τῆς παρούσης ἐκθέσεως, ἀνέρχονται εἰς ἑξακόσια. Ἐν αὐτοῖς περιλαμβάνονται ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τῆς ἑταιρίας κατὰ καιροὺς ἀγορασθέντων, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Μαζαράκη κομισθέντα, ἤτοι, νομίσματα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ῥωμαϊκὰ ὡς καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, εἰδώλια ἐξ ὀπτῆς γῆς ἀρχαῖα, κεφαλὴ μουμμίας, ἐπὶ μαρμάρων ἀνάγλυφα, κεφαλαὶ ἀρχαίων ἀγαλμάτων, ἄχρηστα διὰ τὸ μουσεῖον, οὗ σκοπὸς ἐστὶν ἡ περισυναγωγὴ μόνον τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν πολιτικὸν θρησκευτικὸν καὶ ἰδιωτικὸν βίον τοῦ βυζαντιακοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, ἐν τούτοις καὶ ταῦτα ἠναγκάσθημεν χάριν ἀκριβείας νὰ καταγράψωμεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δωρεῶν, ἀλλὰ δι' ὑμῶν παρακαλοῦμεν τὴν συνέλευσιν, ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης αὐτῶν, καθότι ἀσκόπως κατέχουσι καὶ καταργοῦσι χῶρον πολύτιμον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ μουσείου.

Ἅπασαι αἱ ἀνωτέρω δωρεαὶ καὶ καταθέσεις ἐδημοσιεύθησαν διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις «Αἰῶνος» καὶ τῆς ἐν Πειραιεῖ «Προνοίας» ἐκτὸς ἐκείνων, ὧν τὸ εἶδος δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν ἐν τῇ πρὸς τὴν ἑταιρίαν ἐκθέσει τοῦ κ. Γ. Μαζαράκη καὶ κατεγράφησαν ἐν καταλόγῳ περιγραφικῷ, ἀποκειμένῳ νῦν ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ μουσείου πρὸς ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ἐξέλεγξιν.

Ἕκαστον ἐκ τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ ἀντικειμένων φέρει ἐπὶ δελταρίου τὴν ὀνομασίαν τοῦ εἴδους, τὸν τόπον τῆς προελεύσεως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ· τοιούτῳ τρόπῳ διὰ τῶν πληροφοριῶν τούτων γίνονται γνωστὰ τοῖς ἐπισκεπτομένοις τἀντικείμενα.

Ἤδη ἐπιτρέψατέ μοι, κύριε πρόεδρε, νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ ἱστορικῶς περὶ τοῦ μουσείου ἡμῶν.

Ὅτε παρὰ τῆς σεβαστῆς συνελεύσεως τῶν ἑταίρων ἐξελέγην ἔφο-

ρος τοῦ μουσείου, μουσεῖον δυστυχῶς οὔτε ὑπῆρχεν οὔτε ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ, διότι ἡ ἑταιρία εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἐργασιῶν της· ἐκ τῶν ὀλίγων δ' αὐτῆς ἀντικειμένων καὶ ἐγγράφων, ἄλλα μὲν εὑρίσκοντο ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων, ἄλλα δέ, ὡς ἡ ἐνδυμασία ψαριανῆς γυναικὸς παρὰ τῷ κ. Λύτρα, παρ' ἄλλοις. Μακρὰ σκέψις ἐγένετο περὶ εὑρέσεως καταλλήλου χώρου καὶ τόπου πρὸς ἵδρυσιν μουσείου, ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη νὰ παρακληθῇ ὁ κ. Δήμαρχος Ἀθηναίων, ὅπως παραχωρήσῃ ἡμῖν αἴθουσάν τινα τοῦ δημαρχικοῦ καταστήματος προσωρινῶς, διότι τὸ δημαρχεῖον δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος διὰ μουσεῖον. Ὁ κ. Δήμαρχος, εὐνοϊκῶς φερόμενος πρὸς τὴν ἑταιρίαν, παρεχώρησέ μοι τὴν ὡραιοτέραν τῶν αἰθουσῶν, ἔνθα ἐν τρισὶν ἑρμαρίοις κατὰ τὸ δυνατὸν κατέταξα τὰ ὀλίγα τῆς ἑταιρίας ἀντικείμενα.

Ἐπῆλθεν ἡ μεγάλη τῆς 25 Μαρτίου ἑορτή, ἣν θεωρῶ τὴν λαμπροτέραν ἡμέραν τῆς ἑταιρίας, καθότι διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἱερῶν μνημείων τοῦ ἀγῶνος γνωστὴ τοῖς πᾶσιν ἐγένετο ἡ ἀνάγκη τῆς ἱδρύσεως μουσείου, περιλαμβάνοντος τὰ ἀφορῶντα τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἰδίως, πάντες δὲ ἐνθυμούμεθα τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἑταιρίας ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Ἔκτοτε μετὰ θάρρους δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπραγματώθη ὁ πόθος τῆς ἑταιρίας ἡμῶν.

Ὁ πρώην πρωθυπουργὸς κ. Χαρίλαος Τρικούπης, τῇ αἰτήσει τοῦ συμβουλίου ἡμῶν, παρεχώρησε μετὰ παρέλευσιν πέντε ἀκριβῶς μηνῶν ἀπὸ τῆς 25 Μαρτίου 1884 τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 24 αἴθουσαν τοῦ Πολυτεχνείου, τὰ δὲ ὑπουργεῖα τῶν Στρατιωτικῶν, Ναυτικῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν τὰς εἰκόνας τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν μεγάλων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνδρῶν, πυροβόλα καὶ σφαίρας ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ὑπαρχουσῶν.

Ἐν τῇ παραχωρηθείσῃ ταύτῃ αἰθούσῃ κατετάξαμεν τὰ τοῦ μουσείου, ἀλλ' ἡ κατάταξις αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁριστική, διότι καὶ ὁ χῶρος τῆς αἰθούσης μικρὸς καὶ πολλὰ καθ' ἑκάστην ἀντικείμενα παντὸς εἴδους κατατίθενται ἐν τῷ μουσείῳ.

Ἕνεκα τῶν μετακομίσεων τῶν πραγμάτων τῆς ἑταιρίας, τῆς κατατάξεως αὐτῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τῆς συντάξεως ἐν τέλει τῶν καταλόγων δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνοίξωμεν τὰς πύ-

λας τοῦ μουσείου εἰς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προσεχοῦς δευτέρας ἡ εἴσοδος ἔσται ἐλευθέρα.

Ἤδη καταθέτων τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐφόρου τοῦ μουσείου, παρακαλῶ ὑμᾶς, κύριε πρόεδρε, ἵνα διαβιβάσητε τοῖς ἑταίροις τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην μου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ μου καὶ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι δὲν θὰ παύσω ἐργαζόμενος καὶ μακρὰν τῆς ἐφορείας ὑπὲρ τοῦ πλουτισμοῦ τοῦ μουσείου τῆς ἑταιρείας ἡμῶν.

Δέξασθε, κύριε πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολήψεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἰουνίου 1885.

Ὁ Ἔφορος τοῦ Μουσείου

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ν. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Κατάλογος τῶν προσενεγκόντων δωρήματα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος.

1. Ν. Λύτρας.
2. Μαρία Δ. Γαληνοῦ.
3. Νικόλαος Πολίτης.
4. Παῦλος Λάμπρος.
5. Χ. Π. Κορύλλος.
6. Σπυρ. Π. Λάμπρος.
7. Α. Κ. Χούμης.
8. Ἀλέξ. Ν. Μελετόπουλος.
9. Μ. Δ. Καλαποθάκης.
10. Κωνσταντία Καραγιάννη.
11. Ν. Χ. Ἀποστολίδης.
12. Γ. Δροσίνης.
13. Ν. Ἀναστασίου.
14. Α. Μπαλᾶνος.
15. Ἀλτάνη Καλοῦ.
16. Ἰωάννης Μέξης.
17. Κυριάκος Ἀλεξίου.
18. Γκιώνης.
19. Θεόδωρος Σέρρος.
20. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκθέσεως τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.
21. Ὁ Δῆμος Μεσολογγίου.
22. Ἰωάννης Δημητρίου.
23. Νικολ. Γ. Πανοῦτζος.
24. Α. Ι. Ὀρλάνδος.
25. Λάζαρος Σῶχος.
26. Ἀθαν. Ζαχαρίου.
27. Θ. Μαυροκορδᾶτος.
28. Γ. Τσοῦρος.
29. Ν. Σταματιάδης.
30. Γεράσιμος Βάλσαμος.
31. Ἰωαννίδης.

32. Λ. Μάρη.
33. Γιαννόπουλος.
34. Ἐπαμ. Σταματιάδης.
35. Ξ. Λάνδερερ.
36. Παῦλος Χατζῆ Ἀναργύρου.
37. Παγώνης.
38. Γ. Κλάδος.
39. Θ. Ν. Φιλαδελφεύς.
40. Ἰ. Σκυλίτσης.
41. Ἰωάννης Παντελίδης.
42. Σπυρ. Κ. Παπαγεωργίου.
43. Λ. Μεταξᾶς.
44. Α. Μηλιαράκης.
45. Ἡ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου.
46. Κυριάκος Παινέσης.
47. Ἰωάννης Βλαβιανός.
48. Μιχ. Κατσίμπαλης.
49. Ζ. Σαρρόπουλος.
50. Εὐαγ. Μαζαράκης.
51. Ἰωάννης Βενετοκλῆς.
52. Χ. Σμυρνιάδης.
53. Γ. Μαρκόπουλος.
54. Μ. Λουκᾶς.
55. Ν. Κούρτελης.
56. Μ. Χιοτόπουλος.
57. Ἰ. Μαρουδῆς.
58. Καρδοβίλλης.
59. Κ. Λεμπέσης.

Ἔκθεσις τοῦ Ἐφόρου τοῦ Ἀρχείου.

Κύριε Πρόεδρε,

Τἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς ἑταιρίας μέχρι τοῦδε εἰς τὸ ἀρχεῖον αὐτῆς κατατεθέντα ἔγγραφα ἀνέρχονται εἰς 2171, φέροντα ἐν τῷ συνταχθέντι καταλόγῳ τοὺς ἀριθμοὺς 1-1770, 1770 α καὶ 1771-2170.

Προέρχονται δὲ τὰ μὲν 2119 ἐκ δωρεῶν, τὰ δὲ λοιπὰ 52 ἐξ ἀγορᾶς.

Ἀναγράφω δ' ἐνταῦθα τά τε ὀνόματα τῶν δωρητῶν καὶ τὸν ὁλικὸν ἀριθμὸν τῶν ὑφ' ἑκάστου δωρηθέντων ἐγγράφων.

Ἀδαμαντίδης Γ. ἔγγραφα.	3	Ἀνώνυμος ἐκ Πάτμου. . .	1
Ἀμπελᾶς Τιμολέων. . . .	13	Βουζύκης Χ.	1
Ἀναγνωστόπουλος Ν. . .	27	Γαρόφαλλος Ἀναστ. . . .	19
Ἀναγνωστόπουλος Π. . .	23	Γουναρόπουλος Κ. Α. . .	7

Δάλμας Θεόδωρος. . . .	1	Πανοῦτζος Νικ.	2
Δημητρίου Ἰωάννης. . . .	2	Παπαγεωργίου Δημήτ. . .	2
Δόσιος Ν.	2	Παπαδόπουλος Μ.	1
Δουρούτης Α. Γ.	3	Παρᾶς ἢ Θεοδώρου Παρασκ.	6
Δροσίνης Γ.	3	Πλυντζανόπουλος Κυρ. . .	4
Εὐγενίδης Ε.	87	Πολίτης Ν. Γ.	2
Ζαχαρίου Ἀθανάσιος. . .	18	Ῥάλλης Σωκράτης. . . .	943
Θεμιστοκλέους Πιεράκος. .	4	Ρωμανὸς Ἰωάννης. . . .	2
Καλαμογδάρτης.	7	Σάθας Κωνστ.	1
Κλάδος Γ.	5	Σακτούρης Ἀντ.	5
Κομνηνὸς Νικ. Δ.	1	Σακελλαρόπουλος Σ. Κ. .	1
Κορύλος Χ. Π.	14	Σεβαστὸς Γ.	6
Κρέμος Γ.	11	Σκυλίσσης Ἰσιδωρίδης. . .	3
Κωνσταντίνου Στυλιανός. .	1	Σπαχῆς Γ. Π.	1
Κωστομένος ἢ Κεφάλας Κς.	5	Σταματάκης Π.	1
Λάμπρος Ἰωάννης. . . .	3	Σταματιάδης Ἐπαμ. . .	164
Λάμπρος Παῦλος.	15	Σταματιάδης Νικ.	2
Λάμπρος Σπυρίδων. . . .	18	Ὑπουργεῖον Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημ. Ἐκπαιδεύσεως	494
Legrand Ém.	2	Φανδρίδης Δ.	3
Μελετόπουλος Ἀλέξ. . . .	10	Φωκιανὸς Ἰωάννης. . . .	2
Μπαβέας Γ.	4	Χατζηδημητρίου Νικ. . .	129
Μπίτσιος Ν.	1	Χούμης Α. Κ.	32
Νικολαΐδης Δ.	1	Τὸ ὅλον. . . .	2119
Νικολαΐδης Φιλαδελ. Θεμ.	1		

Εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνωτέρω ἀναγραφομένους δωρητὰς ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας τῆς ἑταιρίας καθότι ποικιλώτατα καὶ ἀξιολογώτατα εἶνε τὰ δωρηθέντα παρ' αὐτῶν ἔγγραφα, τὰ πλεῖστα σπουδαίως διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ἔνια δὲ καὶ τὴν τῆς Τουρκοκρατίας, ἐν γένει δ' ἀποτελοῦντα βάσιν σπουδαίου ἐν τῷ μέλλοντι ἀρχείου. Τῶν δωρεῶν τούτων ἐξαίρομεν ἰδίως τὰς ἑξῆς: τὴν τοῦ Ε. Εὐγενίδου, δωρήσαντος τὸ ἀρχεῖον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, διοικητοῦ τῆς Λακωνίας, ἐν ᾧ περιέχεται πλὴν ἄλλων σπουδαία σειρὰ ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Ἰω. Εὐγενίδην, τὴν τοῦ Σωκράτους Ῥάλλη πλουσιωτάτην σειρὰν ἐγγράφων τῆς ἐπιτροπείας τῶν

ἐλευθέρων Χίων καὶ τῆς δημογεροντίας, καὶ ἄλλων σχετικῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Φαβιέρου, τὴν τοῦ Ἐπαμ. Σταματιάδου συλλογὴν ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἱστορίαν τῆς Σάμου, τὴν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἀξιολογωτάτην σειρὰν ἐγγράφων, ἐπιστολῶν καὶ σημειώσεων ἐξ ὧν σπουδαίως διαφωτίζεται ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, ἰδίως ἡ ἐκκλησιαστική, ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα καὶ τὴν τοῦ Π. Ἀναγνωστοπούλου, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις εὕρηται ἀντιγεγραμμένη ἐν ἓξ τετραδίοις ὁλόκληρος ἀλληλογραφία τοῦ Γκούρα, συγκειμένη ἐκ 404 ἐπιστολῶν πρὸς αὐτὸν γραφεισῶν. Τούτων οἱ κκ. Σωκράτης Ῥάλλης καὶ Ἐπ. Σταματιάδης, διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν δωρηθέντων ἀνεγράφησαν ἀποφάσει τοῦ συμβουλίου ἐν τοῖς δωρηταῖς.

Ἐξ ἀγορᾶς δὲ προέρχεται συλλογὴ 52 ἐπιστολῶν τοῦ Φαβιέρου καὶ ἄλλων, ἀξία λόγου πρὸς μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ ὑπὸ τὸν Γάλλον φιλέλληνα τακτικοῦ στρατοῦ.

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα πάντα, φέροντα ἕκαστον ἴδιον ἀριθμὸν κατετέθησαν ἐν φακέλοις, κατεγράφησαν δ' ἐν καταλόγῳ ἐν ᾧ σημειοῦται ἡ προέλευσις, καὶ περιγράφεται ἕκαστον ἔγγραφον διὰ βραχέων. Οὕτως ὥστε ἡ χρῆσις τοῦ ἀρχείου εἶνε ἀπὸ τοῦδε εὐχερὴς διὰ τοὺς φιλίστορας.

Ἀθήνησι τῇ α' Ἰουνίου 1885.

Ὁ ἔφορος τοῦ ἀρχείου τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος,

Γ. Κρεμος.

Πρωτόκολλον καταθέσεως συλλογῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἑταιρίας.

Ἐν Ἀθήναις, ἐν τῷ Μετσοβίῳ πολυτεχνείῳ σήμερον τὴν 14 Ἰουλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ὀγδοηκοστοῦ τετάρτου ἔτους, (

ὑπογεγραμμένοι προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3088 τῆς 6 Ἰουλίου ἐ. ἔ. ἐγγράφου τοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων, ἐκτελοῦντος τὴν ὑπ' ἀριθ. 351 τῇ 4 Ἰουλίου ἐ. ἔ. καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 9321 τῆς 6 τοῦ αὐτοῦ διαταγὴν τοῦτε Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀποτελέσαντες ἐπιτροπεἰαν, παρεδώκαμεν προσωρινῶς πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας, κύριον Σπυρίδωνα Λάμπρον τὰ ἐκθέματα τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν, Ναυτικῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τὰ ὁποῖα παρελάβομεν παρὰ τοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπείας τῆς Ἐκθέσεως τῶν ἱστορικῶν μνημείων τοῦ Ἀγῶνος, ἤτοι τοῦ μὲν Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν παρεδώκαμεν: α'.) Ὀγδοήκοντα ὀκτὼ μεγάλας ἐλαιογραφικὰς εἰκόνας ἐπιφανῶν τοῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν. 1) τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. 2) τοῦ Ῥήγα Φεραίου, 3) τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. 4) τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου. 5) τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. 6) τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Γερμανοῦ. 7) τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. 8) τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. 9) τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη. 10) τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. 11) τοῦ Ἀθανασίου Διάκου. 12) τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. 13) τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου. 14) τοῦ Νικηταρᾶ. 15) τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. 16) τοῦ Ἰωάννου Κολέττη. 17) τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη. 18) τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ. 19) τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη. 20) τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη. 21) τοῦ Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρώνη. 22) τοῦ Παπαφλέσσα. 23) τοῦ Γεωργίου Δράκου. 24) τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου. 25) τοῦ Χρήστου Φωτομάρα. 26) τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα. 27) τοῦ Νικολάου Κριεζώτου. 28) τοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη. 29) τοῦ Χρήστου Καψάλη. 30) τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη. 31) τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα. 32) τοῦ Χριστοδούλου Χατζηπέτρου. 33) τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ. 34) τοῦ Νότη Μπότσαρη. 35) τοῦ Ἠλία Μαυρομιχάλη. 36) τοῦ Νικολάου Πετμεζᾶ. 37) τοῦ Χρήστου Περραιβοῦ. 38) τοῦ Γεωργίου Καρατζᾶ. 39) τοῦ Κώστα Μπότσαρη. 40) τοῦ Ἀντωνίου Μαυρομιχάλη. 41) τοῦ Ἀντωνίου Πετμεζᾶ. 42) τοῦ Δημητρίου Καλλέργη. 43) τοῦ Ἰωάννου Μαμούρη. 44) τοῦ Ἰωάννου Στράτου. 45) τοῦ Χατζηχρήστου. 46) τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου. 47) τοῦ Χατζημιχάλη. 48) τοῦ Θεοδώρου Γρίβα. 49) τοῦ

Γαρδικιώτου Γρίβα. 50) τοῦ Γεωργίου Κίτσου. 51) τοῦ Ἀνδρέου Λόντου. 52) τοῦ Λάμπρου Βέϊκου. 53) τοῦ Ἰωάννου Στάϊκου. 54) τοῦ Παπακώστα. 55) τοῦ Νικολάου Τζαβέλλα. 56) τοῦ Δημητρίου Μακρῆ. 57) τοῦ Κωνσταντίνου Βλαχοπούλου. 58) τοῦ Ἀντωνίου Μαυρομιχάλη. 59) τοῦ Ἰωάννου Μαυρομιχάλη. 60) τοῦ Βάσω Μαυροβουνιώτου. 61) τοῦ Βασιλείου Πετμεζᾶ. 62) τοῦ Γεωργίου Βαλτινοῦ. 63) τοῦ Κωνσταντίνου Μεταξᾶ. 64) τοῦ Παναγιώτου Ῥοδίου. 65) τοῦ Ἀλεξίου Βλαχοπούλου. 66) τοῦ Σολιώτη. 67) τοῦ Σπυρίδωνος Γούση. 68) τοῦ Ζώη Πάνου. 69) τοῦ Νικολάου Ταμπακοπούλου. 70) τοῦ Ἰωάννου Σουλτάνη. 71) τοῦ Δημητρίου Μελετοπούλου. 72) τοῦ Δημητρίου Κουρμούλη. 73) τοῦ Θανασούλα Βαλτινοῦ. 74) τοῦ Ἰωάννου Ῥάγκου. 75) τοῦ Σπυρομήλιου. 76) τοῦ Παναγιώτου Γιατράκου. 77) τοῦ Γεωργίου Τσουδεροῦ. 78) τοῦ Ἰωάννου Παπαδιαμαντόπουλου. 79) τοῦ Ἀσημάκη Φωτήλα. 80) τοῦ Ῥιχάρδου Τζώρτζ. 81) τοῦ Ἄστιγκος. 82) τοῦ Γκυιλφόρδ. 83) τοῦ Βύρωνος. 84) τοῦ Καρόλου Φαβιέρου. 85) τοῦ Σανταρόζα. 86) τοῦ Τράϊμπερ. 87) τοῦ Διοβουνιώτου. 88) τοῦ Στουρνάρη. β'.) Ἐκθεμα μαρμάρινον τοῦ τάφου τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, παριστάνον [...]ρην ἡμικλινῆ, ἔργον τοῦ Γάλλου γλύπτου Δαυὶδ δ' Ἀνζέρ. Τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ τοῦ Ναύσταθμου, α'.) Εἰκοσι[...] μεγάλας ἐλαιογραφικὰς εἰκόνας ἐπιφανῶν ναυτικῶν τοῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν. 1) τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. 2) τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου. 3) τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη. 4) τοῦ Νικολάου Ἀποστόλ[...] 5) τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη. 6) τοῦ Γεωργίου Σαχτούρη. 7) τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ. 8) τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ. 9) τοῦ Ἀνδρ[...] Μιαούλη. 10) τοῦ Ἀθανασίου Μιαούλη. 11) τοῦ Γεωργίου Ἀνδρ[...]τσου. 12) τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη. 13) τοῦ Δημητρίου Πα[...]κολῆ. 14) τοῦ Λαζάρου Πινότση. 15) τοῦ Γεωργίου Σαχίνη. 16) [...] Παναγιώτου Μπόταση. 17) τοῦ Βασιλείου Μπουντούρη. 18) [...] Ἰωάννου Ὀρλάνδου. 19) τοῦ Ἰωάννου Κυριακοῦ. 20) τῆς Μπουμπουλίνας. 21) τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. 22) τοῦ Ἀνδρ[...] Μιαούλη. β'.) μίαν ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Σ. Ἀλταμούρα [...]στῶσαν τὸν ναύαρχον Μιαούλην ἐξερχόμενον τῶν Πατρῶν. γ'.) [...]τηλεβόλον καὶ δ'.) τέσσαρα ἀκροστόλια. Τοῦ δὲ Ὑπουργείου [...]

Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως πολλὰς σφαίρας σιδηρᾶς τηλεβόλων ἐκ τῶν ἐν Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν εὑρισκομένων.

Τὸ παρὸν πρωτόκολλον ἐγένετο εἰς διπλοῦν, ὧν τὸ μὲν παρέλαβεν ἡ ἐπὶ τῆς παραδόσεως Ἐπιτροπεία, τὸ δὲ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας, κύριος Σπυρίδων Λάμπρος.

Ἡ παραδοῦσα Ἐπιτροπεία,

Π. ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ. Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
Σ. ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ.
Π. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ παραλαβὼν Πρόεδρος καὶ ἀντ' αὐτοῦ,

ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ.

Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος,

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ, γραμματεύς.

Ἔκθεσις τοῦ Ταμίου.

Τὸ ταμεῖον ἔχει λόγον πρὸς τὰς ἑταιρίας οἷον ἡ πνοὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἢ τὸ ἐλατήριον πρὸς τὰς μηχανάς· αὐτὸ ζωὴν παρέχει, αὐτὸ καὶ τὴν κίνησιν δίδει. Λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι τὸ ἡμέτερον μένει ἀκόμη εὐτελὲς καὶ πενιχρόν, ὡς πρὸς τὸν ὄγκον τῆς Ἐθνολ. Ἑταιρίας καὶ τὰς προσδοκίας τῶν ἑταίρων αὐτῆς, ὥστε φαινόμεθα προσπαθοῦντες οὕτως εἰπεῖν νὰ κινήσωμεν ὁλόκληρον ἁμαξοστοιχίαν διὰ μηχανῆς ὡρολογίου,. Καί περ δὲ ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ περὶ τὰ καλὰ ζῆλος τῶν ἡμετέρων ὁμοεθνῶν ἀνεπλήρωσαν ἐν μέρει καὶ περιεκάλυψαν τὴν πενιχρότητα τῆς ἑταιρίας, ἀλλὰ διὰ τοιούτων μικρῶν βοηθημάτων, ἂν καὶ τ' ἄλλα ἀξιεπαίνων ἀδύνατον εἶναι νὰ πράξῃ τι γενναῖον ἡ ἑταιρία ἡμῶν καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὸ μουσεῖον αὐτῆς συλλογὰς ἀνταξίας τοῦ ὀνόματος αὐτῆς. Νομίζει λοιπὸν τὸ συμβούλιον ὅτι μόνον διὰ συστάσεως λαχείου κατὰ τὸ σύστημα περίπου ἐκείνου τὸ ὁποῖον

καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία κατ' ἔτος ἐκδίδει, θὰ εὐπορήσῃ ὁπο-σοῦν τὸ ταμεῖον, καὶ τοῦτο συνιστῶμεν νὰ ἐπιδιώξῃ δραστηρίως τὸ νέον ὑμῶν συμβούλιον· ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἡ πάντοτε προθύμως ἔχουσα πρὸς ὅ τι συντελεῖ εἰς φωτισμὸν καὶ εὔκλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, δὲν θὰ ἀρνηθῇ τῇ ἑταιρίᾳ ἡμῶν πόρον, οὗ ἤδη παρέχει καὶ ἑταίροις σωματείοις.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἰδοὺ πῶς ἔχουσι τὰ τοῦ ταμείου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1884, ὅτε παρέλαβον τὸ ταμεῖον ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ δρ. 1973,55 κατόπιν δὲ εἰσεπράχθησαν μέχρι σή-μερον, ἀπὸ τακτικὰς μὲν εἰσφορὰς μελῶν καὶ συνδρομὰς τοῦ Δελτίου τῆς ἑταιρίας δρ. 2460 ἐξ ὧν 1144 τοῦ ἔτους 1883· ἀπὸ δὲ ἐκτά-κτους εἰσφορὰς ἄνω τῶν 50 δραμῶν δρ. 1550 καὶ τέλος ἐκ τῆς συν-δρομῆς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας δρ. 2,500.

Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν δὲ ταύτην περίοδον αἱ εἰσπράξεις δὲν εὐο-δόθησαν ὡς ἠλπίζομεν διὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου εἰσπράκτορος καὶ τοιοῦτον θ' ἀποκτήσῃ ἡ ἑταιρία ὅταν συγκεντρώσῃ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην καὶ τὴν τοῦ μουσείου ἐπιστα-σίαν, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀποκλειστικὸν αὐτῆς ὑπάλληλον, τὸν ὁποῖον καθ' ἑκάστην ὁ Ταμίας νὰ εὑρίσκῃ πρόχειρον. Ὑπάρχει δὲ πλὴν τούτου καὶ ἄλλος λόγος δι' ὃν καθυστέρησαν αἱ εἰσπράξεις, εἶναι δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πάσῃ ἑταιρίᾳ συμπαρομαρτῶν, ὁ σκόλωψ τῆς σαρκὸς αὐτῆς, αἱ παρ' ἐνίων δηλονότι ἐκ τῶν μελῶν προβαλλόμεναι ἀναβολαὶ ἢ καὶ ἐνστάσεις περὶ τὴν ἔγκαιρον ἀπότισιν τῆς συνδρομῆς των. Ἕνεκα δὲ τούτου αἱ πλεῖσται τῶν συνδρομῶν τοῦ προπαρελθόντος ἔτους 1883 εἰσεπράχθησαν τὸ ἐπιὸν ἔτος 1884 ἐν μέρει δὲ καὶ κατὰ τὸ τρέχον.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν προσόδων τῆς ἑταιρίας, αἱ δὲ δαπάναι αὐτῆς κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον ἀνῆλθον εἰς δρ. 6664,55 ἐξ ὧν δρ. 1166,75 κατεβλήθησαν πρὸς ἐξόφλησιν τυπογραφικῶν τοῦ Γ'. τεύχους τοῦ Δελτίου, πρὸς ἐκτύπωσιν δὲ τοῦ Δ'. καὶ Ε'. δραχ. 2147,55 καὶ δρ. 493,30 εἰς ξυλογραφήματα καὶ λιθογραφήματα, ἅπαντα ἀναγόμενα εἰς τὸ Δελτίον.

Εἰς συνδρομὰς χορηγικὰς κατεβλήθησαν δρ. 742,70 ἐξ ὧν 542,70 εἰς τὸν κ. Γ. Μαζαράκην καὶ 200 εἰς τὸν κ. Γεώργιον Λαμπάκην.

Τὰ ἔξοδα τοῦ Γραφείου ἀπετέλεσαν ποσὸν δρ. 317.80, πρὸς δὲ καὶ δρ. 50 μισθὸν τοῦ βοηθοῦ τοῦ γραμματέως, τὰ δὲ τῆς διανομῆς

τοῦ Δελτίου καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν συνδρομῶν δρ. 253,55. Εἰς χαρτόσημα κινητὰ καὶ μὴ ἐδαπανήθησαν δρ. 24,75 καὶ εἰς ἐκτύπωσιν 1200 διπλοτύπων δρ. 25.

Ὑπὲρ δὲ τῶν συλλογῶν τῆς ἑταιρίας ἐδαπανήθησαν ἐν συνόλῳ δρ. 1385 πρὸς κατασκευὴν θηκῶν καὶ σκευοφυλακείων, πρὸς ἀγορὰν καὶ μεταφορὰν πραγμάτων, καὶ πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν τῷ ἀρτισυστάτῳ τούτῳ μουσείῳ. Πρὸς τούτοις κατεβλήθησαν καὶ αἱ δόσεις μιᾶς λαχειοφόρου ὁμολογίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης δρ. 58,15.

Ὥστε ἐναπομένει ὑπόλοιπον ἐν τῷ ταμείῳ πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ λογαριασμοῦ δρ. 1819, αἵτινες καὶ ἀποτελοῦσι τὴν χρηματικὴν περιουσίαν τῆς ἑταιρίας σὺν τῇ λαχειοφόρῳ ὁμολογίᾳ.

Ἐπειδὴ δὲ προσδοκῶμεν αὔξησιν τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων τῆς ἑταιρίας ἐν τῷ μέλλοντι, καλὸν εἶναι, νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως πρὸς ἀσφάλειαν τῆς περιουσίας τῆς ἑταιρίας ὅτι, ὁ Ταμίας αὐτῆς ὑποχρεοῦται τὰ εἰσπραττόμενα χρήματα, ὁσάκις ὑπερβαίνωσι τὰς 500 δραχ. νὰ καταθέτῃ εἰς ἀνοικτὸν λογαριασμὸν παρά τινι τῶν ἐνταῦθα Τραπεζῶν, μεθ' ἧς τὸ συμβούλιον θὰ συνεννοηθῇ προηγουμένως. Τὸ μέτρον τοῦτο παρεδέξαντο αἱ πλεῖσται τῶν παρ' ἡμῖν ἑταιριῶν καὶ χάριν ἀσφαλείας ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀνακούφισιν καὶ ἐλάττωσιν τῆς εὐθύνης τῶν Ταμιῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Ἰουνίου 1885

Θ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ
ΑΠΟ 11 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1884 ΜΕΧΡΙΣ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 1885

ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ

1884 Ἰανουαρ. 11.	Ὅσα παρέλαβον παρὰ τοῦ προκατόχου Ταμίου	Δρ.	1973	55
» » »	καὶ μίαν ὁμολογίαν λαχειοφόρ. Ἐθν. Τραπέζης.	»	343	85
1885 Ἰουνίου 9.	Εἰσεπράχθησαν μέχρι σήμερον			
	Ἐκ συνδρ. τακτικῶν ἑταίρων καὶ Δελτίου . . .	»	2460	—
	» » ἐκτάκτων ἄνω τῶν 50 δραχμῶν . .	»	1550	—
	Ἐκ συνδρομῆς Ὑπουργείου Παιδείας	»	2500	—
		Δρ.	8827	40

ΔΑΠΑΝΑΙ

Ἐξόφλησιν ἐκτυπώσεως Γ΄. τεύχους Δελτίου	Δρ	1166 75
Τυπωτικὰ Δ΄. καὶ Ε΄. τεύχους	»	2147 55
Ξυλογραφήματα καὶ λιθογραφήματα	»	493 30
ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΧΡΗΜΑΤΙΚΑΙ		
Εἰς Γ. Μαζαράκην	»	542 70
» Γ. Λαμπάκην	»	200 —
Ἔξοδα Γραφείου	»	317 80
» Εἰσπράξεως καὶ διανομῆς Δελτίου	»	253 55
» Ταμείου εἰς χαρτόσημον κινητὸν καὶ μὴ	»	24 75
» Ἐκτυπώσεως 1200 διπλωτύπων	»	25 —
ΕΞΟΔΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ		
Εἰς κατασκευὴν σκευοθηκῶν, ἀγορὰν καὶ μεταφορὰν πραγμάτων καὶ ἐγκατάστασιν ἐν τῷ Μουσείῳ	»	1385 —
Εἰς βοηθὸν Γραμματέως	»	50 —
Εἰς δόσεις λαχειοφόρου ὁμολογίας	»	58 15
	Δρ.	6661 55
Πρὸς ἐξίσωσιν, ἡ ὁμολογία τῆς Ἐθν. Τραπέζης ὡς ἔμπροσθεν	»	343 85
καὶ μετρητὰ	»	1819 —
	Δρ.	8827 40

Δωρεαὶ εἰς τὸ Μουσεῖον (1).

Ὁ κ. *Παῦλος Λάμπρος*, ἐν Ἀθήναις. 1) Ἐλαιογραφίαν μετὰ πλαισίου, ἀπεικονίζουσαν τὸν Βενέδικτον Κραλίδην, πρῶτον ὀρθόδοξον ἀρχιερέα τῆς Δαλματίας κλπ. 2) Τεμάχιον τοῦ ἀρχιερατικοῦ μανδύου τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄. 3) Σφραγῖδα (δακτυλιόλιθον) φέρουσαν ἐπιγραφὴν καὶ χρονολογίαν 1688. 4) Πέντε ὁμοίας φερούσας τουρκικὰς ἐπιγραφάς. 5) Ὁμολογίαν τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος ἐκ γροσίων 500, ὑπὸ χρονολογίαν 1822. — (Διὰ τὰς δωρεὰς ταύτας καὶ ἑτέρας προηγουμένας εἴς τε τὸ μουσεῖον, τὸ ἀρχεῖον

(1) Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ περιλαμβάνονται πάντα τὰ δωρήματα, ὅσα δὲν κατεγράφησαν ἐν τῷ Α΄ τόμῳ τοῦ *Δελτίου*.

καὶ τὴν βιβλιοθήκην, ὁ κ. Λάμπρος ἀνεγράφη ἐν τοῖς δωρηταῖς τῆς Ἑταιρίας.) — Ὁ κ. *Θ. Σέρρος*, ἐν Πειραιεῖ. 1) Σῆμα προξενικὸν ἐκ ξύλου, ἔχον ἐν ἀναγλύφῳ παραστάσει τὸν τῆς βενετικῆς πολιτείας πτερωτὸν λέοντα, κάτωθι δὲ τούτου ἐν δυσὶ στίχοις τὴν ἐπιγραφήν: **TODERIN MORAITTI VICECONSOLE VENETO**. — Ὁ κ. *Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος*, ἐν Πειραιεῖ. 1) Κοχλιάριον ἐκ ξύλου μετ' ἀναγλύφων, τῆς ξυλογλυφικῆς τέχνης τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μοναχῶν. 2) Κοχλιάριον καὶ περόνιον συνδεδεμένα, ὁμοίως. 3) Ἐννέα κοχλιάρια ἐκ ξύλου, μετὰ διαφόρων ἕκαστον ἀναγλύφων, ὁμοίως. 4) Ξύστραν, (*καπαδιὰν*), ὁμοίως. 5) Καπνοθήκην πλεκτὴν μεταξίνην χρυσοποίκιλτον μετὰ θυσάνων, τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος. 6) Σφραγῖδα τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως γραμματείας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. 7) Φωτογραφίαν ξυλίνου ἐπιταφίου, ἔργον Ἐπαμ. Κανάλη, βραβευθέντος ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῆς Βιέννης. 8) Κάλυμμα κεφαλῆς γυναικὸς Μυκονίας, καλούμενον *μαγραμᾶς*, ἀποτελοῦν μέρος τῆς παλαιοτάτης ἐνδυμασίας, τῆς καλουμένης ἐν Μυκόνῳ *κολοβοῦ*. 9) *Κολόβιον* βαμβακερόν, ἀποτελοῦν ἐπίσης μέρος τῆς αὐτῆς ἐνδυμασίας. 10) Ὅμοιον μεγαλείτερον μετὰ τελαμώνων. 11) Στηθικὸν χρυσοποίκιλτον ἐξ ὁμοίας ἐνδυμασίας. 12) Τρίχαπτον μετάξινον ἐκ ποδιᾶς τῆς αὐτῆς ἐνδυμασίας, καλουμένης *Κρομοποδιᾶς*. 13) Ζεῦγος ὑποδημάτων ἐκ βελούδου πρασίνου, οἷα τὰ τῆς ἐνδυμασίας κολοβοῦ τῶν Μυκονίων γυναικῶν (νεωτέρα μίμησις καθ' ὑπόδειγμα.) 14 Κοχλιάριον ἐκ πύξου, κατασκεύασμα τῶν ἐν Αἰγίνῃ δεσμωτῶν. 15) Μυροθήκην (;) μολυβδίνην παλαιάν, φέρουσαν ἑκατέρωθεν τὴν αὐτὴν παράστασιν, ἤτοι ἔφιππον ἐστεμμένον καὶ φέροντα τὰ σήματα τῆς ἀρχῆς, φοροῦντα δὲ πλούσιον μανδύαν. 16) Ἕδρανον χρυσοκόσμητον, φέρον ἐπένδυμα δαμασκηνὸν νεώτερον, καλύπτον τέσσαρα ἄλλα παλαιότερα, ὧν τὸ τελευταῖον καὶ παλαιότατον χρυσοΰφαντον. Κατασκευασθὲν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐκόσμει τὴν ἐν Μυκόνῳ οἰκίαν τοῦ Π. Μαυρογένους ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. 17) Ἐννέα σφραγῖδας (δακτυλιολίθους) φερούσας ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς τῶν κτητόρων καὶ χρονολογίας τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἡ παλαιοτάτη τοῦ 1746, ἡ νεωτάτη τοῦ 1816. 18) Τρεῖς ὁμοίας σφραγῖδας φερούσας τουρκικὰς ἐπιγραφάς. 19) Τρομπόνι μικρὸν τοῦ παρελθόντος

αἰῶνος. 20) Πυριτοθήκην ἐκ κέρατος, ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. 21) Ἑτέραν ὁμοίως. 22) Τρία τρίχαπτα ἐκ Μυκόνου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. 23) Μετάλλιον χαλκοῦν, κοπὲν ἐπὶ τῇ ἐκθέσει τῶν Ὀλυμπίων τοῦ 1870. 24) Σφραγῖδα χαλκῆν φέρουσαν ἐγγεγλυμμένον τὸν λέοντα τοῦ Ἁγ. Μάρκου. (Διὰ τὰς δωρεὰς ταύτας καὶ ἑτέρας προηγουμένας εἴς τε τὸ ἀρχεῖον καὶ τὸ Μουσεῖον τῆς Ἑταιρίας ὁ κ. Μελετόπουλος ἀνεγράφη ἐν τοῖς δωρηταῖς.) — Ὁ κ. *Ἰω. Δημητρίου*, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. 1) Ὅπλον (σαρμᾶς σισανὲς) ἀργυροποίκιλτον, καὶ ξίφος (ταμπάνι) τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων ὡς βεβαιοῦται ἐξ ἐγγράφων ἀποκειμένων ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Ἑταιρίας. 2) Νομισματόσημον χαλκοῦν, κοπὲν ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει τοῦ Ὄθωνος, ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. 3) Τρία ἕτερα νομισματόσημα. (Διὰ τὴν δωρεὰν ταύτην ὁ κ. Δημητρίου ἀνεγράφη δωρητὴς τῆς Ἑταιρίας.)— Ὁ κ. *Ν. Γ. Πανοῦτσος*. Παλάσκαν δερματίνην, ἐκ τῶν ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.—Ὁ κ. *Ἀντ. Ι. Ὀρλάνδος*. 1) Εἰκόνα τοῦ πλοίου Βελλιγκτῶνος τοῦ Ι. Ὀρλάνδου ἐξ Ὕδρας, κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Λαζ. Πινότση. 2) Εἰκόνα τοῦ πλοίου Ποσειδῶνος τοῦ αὐτοῦ, κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Γ...ώνη. 3) Λιθογραφίαν παριστῶσαν τὴν κατὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν διάταξιν τῶν στόλων. — Ὁ κ. *Λάζαρος Σῶχος*. 1) Ξίφος ἀνῆκον τῷ Μάρκῳ Ῥίζῳ Σταπέρῳ ἀγωνιστῇ ἐξ Ὑστερνίων τῆς νήσου Τήνου. 2) Ξίφος ἀνῆκον τῷ Τζανῇ Ψάλτῃ Τηνίῳ. ἀγωνιστῇ. — Ὁ κ. *Ἀθ. Ζαχαρίου*, εἰκόνα τοῦ ὀθωμανικοῦ τρικρότου, ὅπερ ἔκαυσεν ὁ Παπανικολῆς (κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ δωρητοῦ). — Ὁ κ. *Θ. Μαυρογορδάτος*, κράνος βενετικόν (;). — Ὁ κ. *Γ. Τσοῦρος*, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ἁρπάγην ἐκ τῶν ἐν τῷ πυρπολικῷ τοῦ Κανάρη, τῷ εἰσπλεύσαντι εἰς τὸν λιμένα Ἀλεξανδρείας πρὸς πυρπόλησιν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου (κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ δωρητοῦ). — Οἱ κκ. *Ν. Σταματιάδης, Γερ. Βάλσαμος, Ἰωαννίδης, Α. Μάρη* καὶ *Γιαννόπουλος*. 1) Παγούρι ἐξ ὀπτῆς γῆς, φέρον ἀνθέμια χρωματιστά, ἐργασίας ἰταλικῆς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. 2) Δύο μαστραπάδες μικροὺς ἐξ ὀπτῆς γῆς, φέροντας δικέφαλον ἀετόν, ὁμοίως. 3) Εἰκοσιτέσσαρα τρυβλία ἐξ ὀπτῆς γῆς, φέροντα πολύχρωμα κοσμήματα, ἄνθη καὶ ἄλλας εἰκόνας, ὅμοια τὴν ἐργασίαν πρὸς τὰ τῆς Ῥόδου. — Ὁ κ. *Ν. Σταματιάδης*, ἐν Σάμῳ. 1) Ἀκωκὴν μικρὰν σιδηρᾶν βέλους ἀρχαίου. 2) Λαιμὸν τεθραυσμένου ἀρχαίου

ὑαλίνου ἀγγείου καὶ τεμάχια. 3) Δύο ἀρχαῖα εἰδώλια ἐξ κεράμου.— Ὁ κ. *Επ. Ι. Σταματιάδης*, ἐν Σάμῳ· Σκοῦφον (*μπερέτταν*), ὃν ἔφερον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἔφοροι τῆς Σάμου, ὡς σημεῖον διακριτικὸν τοῦ ἀξιώματός των. — Ὁ *Δῆμος Μεσολογγίου*. 1) Τηλεβόλον τεθραυσμένον ἐκ τῶν εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου χρησιμευσάντων. 2) Σφαῖραι ἐκ τηλεβόλου τῆς Κλεισόβης. — Ὁ *Ξαβ. Λάνδερερ*, εἰκόνα μεγάλην ἐλαιογραφικὴν τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. — Ὁ κ. *Χ. Π. Κορύλλος*, ἐν Πάτραις. 1) Μαχαιρίδιον κομισθὲν ὡς δῶρον ἐκ Λονδίνου τῷ 1825 ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰω. Ὀρλάνδου. — Ὁ κ. *Παῦλος Χατζῆ-Ἀνάργυρος*. Δέκα τηλεβόλα σιδηρᾶ, συληθέντα ἐκ τῆς παρὰ τὴν Μῆλον βυθισθείσης τουρκικῆς φρεγάτας. — Ὁ κ. *Α. Κ. Χούμης*, ἐν Σύρῳ. 1) Σύμβολον 5 λεπτῶν τῆς ἐν Πάρῳ ἑλληνικῆς ἑταιρίας τῶν Παρίων μαρμάρων. 2) Ὅμοιον λ. 25. 3) Ὄργανον μουσικὸν (μπαγλαμᾶς). — Ὁ κ. *Παγώνης*, δημοδιδάσκαλος ἐν Ληξουρίῳ. Νομισματόσημον, κοπὲν ἐν Κεφαλληνίᾳ. — Ὁ κ. *Γ. Κλάδος*, ἐν Ἀθήναις, σφραγῖδα τοῦ ἐν Ὕδρᾳ ἀγγλικοῦ προξενείου πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.— Ὁ κ. *Θ. Νικολ. Φιλαδελφεύς*, ἐν Ἀθήναις. 1) Δύο κομβία τῆς στολῆς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου. 2) Λιθογραφίαν ἀπεικονίζουσαν Διονύσ. Πύρρον τὸν Θεσσαλόν, ἔργον τοῦ ἰδίου (1851). 3) Ζυγὸν μικρὰν χαλκῆν πρὸς στάθμησιν φλωρίων. 4) Φυσιγγιοθήκην δερματίνην μετὰ τελαμῶνος δερματίνου, φέρουσαν τὰ σήματα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ἐκ στολῆς ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ. — 5) Λεπίδα σπάθης, φέρουσαν ἐπικεχαραγμένον ἔφιππον οὐσσάρον, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Vival Huss. 6) Τσιμπούκιον ἐκ ξύλου ἰάσμης κεκοσμημένον, ἐν χρήσει ἐν Κύπρῳ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. 7) Σφραγῖδα ὀρειχαλκίνην τοῦ κακουργιοδικείου ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐφετῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ὄθωνος. 8) Σφραγῖδα ὀρειχαλκίνην τοῦ εἰρηνοδικείου τῆς νήσου Ἴου ἐπὶ Καποδιστρίου. 9) Λάγηνον ἐκ τῶν κατασκευαζομένων ἐν Τσανὰκ καλεσσί. 10) Πιεστήριον πρὸς ἀντιγραφὴν ἐπιστολῶν, τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος. 11) Σφραγῖδα ὀρειχαλκίνην τῆς ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1845. 12) Ὁμοίαν τοῦ Ζακυνθίου ναυτικοῦ Νικ. Κεφάλα, φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν ΕΛΛΑΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑ, γλαῦκα ἐπὶ ξίφους καὶ δᾳδὸς καὶ δύο χεῖρας συμπεπλεγμένας. 13) Ὁμοίαν τῆς «Ἑταιρίας πρὸς ἐπαύξησιν

χριστιανικῆς ἑνώσεως» ἑταιρίας ἀγγλικῆς πρὸς διάδοσιν τῶν Γραφῶν. 14) Ὁμοίαν τῆς «ἐπιτροπῆς τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων» τῷ 1854. — Ὁ κ. *Ι. Ἰωάν. Σκυλίσσης*, ἐν Ἀθήναις. Κηρίον ἀναφθὲν κατὰ τὴν ὅρκισιν ἑταίρου τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ φυλασσόμενον ὑπὸ τούτου μετὰ τοῦ διπλώματος. — Ὁ κ. *Ι. Παντελίδης*, ἐν Λήμνῳ. Ἐνδυμασίαν πλουσίαν γυναικὸς Λημνίας, συνισταμένην ἐκ μερῶν ἕξ. (Διὰ τὴν δωρεὰν ταύτην ὁ κ. Παντελίδης ἀνεγράφη εἰς τοὺς δωρητὰς τῆς ἑταιρίας). — Ὁ κ. *Σ. Π. Λάμπρος*, ἐν Ἀθήναις. 1) Ἔγχρωμον λιθογραφίαν, ἀπεικονίζουσαν τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδην, χαραχθεῖσαν δ' ἐν Λονδίνῳ τῷ 1839. 2) Χαλκογραφίαν ἀπεικονίζουσαν τὸν Ἀνδρόνικον Κ. Δημητρακόπουλον. 3) Χαλκογραφίαν ἀπεικονίζουσαν τὸν Γ. Καραϊσκάκην, χαραχθεῖσαν δὲ ὑπὸ Ν. Παπαγεωργίου Καλαρρυτιώτου. 4) Ἑβδομήκοντα ἓξ ἔκτυπα σφραγίδων ἑλληνικῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν ἑνὶ πίνακι. — Ὁ κ. *Σ. Κ. Παπαγεωργίου*, ἐν Κερκύρᾳ. Δύο ἐγχρώμους φωτογραφίας ἐνδυμασιῶν χωρικοῦ καὶ χωρικῆς τῆς νήσου Κερκύρας. — Ὁ κ. *Λεων. Μεταξᾶς*. 1) Ἐγχειρίδιον (*λαζον*) μετὰ λαβῆς ἀργυροποικίλτου, φέρον ἐπὶ τῆς λεπίδος, ἀφ' ἑνὸς ἡμισέληνον καὶ τρεῖς ἀστέρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ κόσμημα μετὰ τουρκικῆς χρονολογίας. 2) Πιστόλαν ἔχουσαν λαβὴν ξυλίνην, πεποικιλμένην διὰ γλυφῶν ἐπ' ἀργυροχρύσου μετάλλου, παριστωσῶν τρόπαιον. 3) Ὁμοίαν ἔχουσαν λαβὴν ξυλίνην μετ' ἐγγεγλυμμένων μεταλλίνων κοσμημάτων καὶ ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς κάννης.— Ὁ κ. *Α. Μηλιαράκης*, ἐν Ἀθήναις. 1) Παλαιὰν χαλκογραφίαν Ἰω. Ν. Μαυροκορδάτου, πρίγκηπος πάσης Βλαχίας. 2) Χαλκογραφίαν Ν. Γκύζη, κατὰ σχέδιον Α. Βεβελάκη Ῥεθυμνίου, παριστῶσαν τοὺς ἁγίους δέκα μάρτυρας, τοὺς ἐν Κρήτῃ μαρτυρήσαντας. 3) Ξυλογλύφημα παριστῶν ἴσως τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, κόσμημα ἐξ οὗ ἐκρέματο κανδήλα ἐν ἐρημοκκλησίῳ τῆς Κύθνου. 4) Κοχλιάριον κεράτινον τῶν χωρικῶν τῆς Κύθνου. 5) Δύο καπνοσύριγγας ἐκ πύξου, ἐχούσας ἀναγλύφους παραστάσεις, ἔργα δεσμωτῶν ἐν Παλαμηδίῳ. 6) Χαρτονόμισμα 5 φοινίκων ἐπὶ Καποδιστρίου, φέρον ἀριθμὸν τραπέζης 12704. 7) Ἀριστεῖον τῆς Γ' Σεπτεμβρίου 1843.— Ἡ *Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου*. Λιθογραφίαν ἀπεικονίζουσαν τὸ Μέγα Σπήλαιον. — Ὁ κ. *Ν. Γ. Πολίτης*, ἐν Ἀθήναις. Τρυβλία καὶ κυαθίσκους, φέροντα ἑλληνικὰς παραστάσεις καὶ ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. — Ὁ κ. *Κυριάκος*

Παινέσης, ἐν Ἀθήναις. Τουφέκιον κρητικὸν τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Ἀντωνίου Παινέση. — Ὁ κ. *Ἀρ. Μπαλᾶνος*, ἐν Ἀθήναις, χαρτονόμισμα 5 φοινίκων ἐπὶ Καποδιστρίου. — Ὁ κ. *Μ. Κατσίμπαλης*, ἐν Ἀθήναις. Ἀργυρᾶν σφραγῖδα φέρουσαν ἐπιγραφὴν *Μιτρο Κουβλ.* καὶ χρονολογίαν 1838. — Ὁ κ. *Ἰω. Βλαβιανός*, ἐν Ἀμοργῷ, Καπνοθήκην ἐκ δέρματος ἀμνοῦ ἀγεννήτου, κατασκευῆς ἐγχωρίου τῶν κατοίκων Ἀμοργοῦ. — Ὁ κ. *Ζήσης Σαρρόπουλος*, ἐν Θεσσαλονίκῃ. Σπόνδυλον ζῴου, κρεμάμενον ἕως πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐν Βαρδαρίῳ πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ, κατεδαφισθείσης ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, καὶ φέροντα ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἀκωκὰς βελῶν. — Ὁ κ. *Εὐάγγ. Μαζαράκης*. 1) Ξύλον τόξου ἐκ Σουδάν. 2) Ξύλινον ἀκόντιον, μὲ σιδηρᾶν αἰχμήν, αὐτόθεν. — Ἡ κ. *Μ. Δ. Γαληνοῦ*, ἐν Ἀθήναις. 1) Κέλυφος προσκεφαλαίου ἐκ σηρικοῦ πρασίνου χρυσοποίκιλτον, ἐργασίας Ἀρκαδικῆς, 2) Ἀργυροῦν κοχλιάριον, χωρικῶν Ἀρκαδίας. 3) Καρδίαν ἀργυρᾶν ἐκ περιδεραίου Ἀρκάδος χωρικῆς. — Ὁ κ. *Ἰω. Βενετοκλῆς*. Εἰδώλιον ἐξ ὀπτῆς γῆς, τέχνης κυπριακῆς, ἀπεικονίζον γυναῖκα ὀρθίαν (Ἀφροδίτην;) ἀρχαῖον. — Ὁ κ. *Ἰω. Σμυρνιάδης*. Νομισματόσημον μολύβδινον, κοπὲν ἐπὶ τῇ τομῇ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. — Ὁ κ. *Γ. Μαρκόπουλος*. Κεφαλὴν αἰγυπτιακῆς μουμμίας μετὰ χωριστοῦ τεμαχίου αὐτῆς. — Ὁ κ. *Γ. Δροσίνης*, ἐν Ἀθήναις. Πιστόλαν τοῦ ἱππικοῦ μὲ λαβὴν ξυλίνην. — Ὁ κ. *Μιλτ. Λουκᾶς*. Πάλλαν καὶ καρυοφίλι τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Λ. Καλλωνάτη ἢ Ρουμελιώτη. — Ὁ κ. *Κ. Ι. Βάμβας*, ἐν Ἀθήναις. Ἀκροστόλιον τοῦ πλοίου Ἐπαμεινώνδου τοῦ Κωνστ. Μπάμπα, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. — Ἡ δεσποινὶς *Πολυξένη Δαρειώτου*, ἐν Ἀθήναις. 1) Καπνοθήκην ανδρόπλεκτον. 2) Ἀνάδεσμον κόμης ἀρκάδος γυναικός, πλεκτὸν διὰ ἐπτῆς χρυσῆς καὶ ἀργυρᾶς μηρίνθου. 3) Ζεῦγος ἀργυροχρύσων ἐνωτίων ἀρκάδος γυναικός. 4) Σειρήτιον ἐξ ἀρκαδικῆς γυναικείας ἐνδυσίας. — *Ἀνώνυμοι*. 1) Ἐθνόσημον τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862.) Τεμάχιον ἀρχαίου ἀναγλύφου ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐφ' οὗ σῴζεται ἐφαλὴ καὶ μέρος τῆς ἀριστερᾶς ὠμοπλάτης καὶ χειρός. 3) Κεφαλὴν ἀρχαίου ἀγαλματίου γυναικὸς ἐκ λίθου ἐρυθροῦ. 4) Ἀρχαῖον ἀνάγλυφον λίθινον, ἀπεικονίζον γυναῖκα ὀρθίαν, φέρουσαν χιτῶνα ποδήρη.) Κεφαλὴν ἀρχαίου ἀγαλματίου γυναικὸς ἐκ λίθου λευκοῦ. 6) Τὸ κάτω μέρος ἀρχαίου ἀγαλματιδίου γυναικός, κρατούσης παρὰ τοὺς

πόδας βρέφος, ἐκ λίθου λευκοῦ. 7) Κανόνα αἰγυπτιακὸν ἐκ λίθου μέλανος. 8) Κεφαλὴν ἀρχαίου ἀγαλματίου, φέρουσαν ὑψηλὸν κάλυμμα, ἐκ λίθου πωρίνου, κυπριακῆς τέχνης. 9) Τὸ ἄνω μέρος ἀρχαίου εἰδωλίου ἐξ ὀπτῆς γῆς τεθραυσμένον, παριστῶν γυναῖκα κρατοῦσαν βρέφος. 10) Ἀρχαῖον εἰδώλιον ἐξ ὀπτῆς γῆς μικρὸν, ἀπεικονίζον γυναῖκα ποδήρες φέρουσαν ἱμάτιον. 11) Ὅμοιον, ἀπεικονίζον γυναῖκα ποδῆρες φέρουσαν ἱμάτιον καὶ κρατοῦσαν δᾷδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ. 12) Χεῖρα ἐξ ἀρχαίου ἀγάλματος λίθου μελανοφαίου. 13) Δύο κεφαλὰς ἐξ ἀρχαίων πηλίνων εἰδωλίων τεθραυσμένων, κυπριακῆς τέχνης. 14) Πέντε νομίσματα χαλκᾶ ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. 15) Τέσσαρα ὅμοια ἐφθαρμένα. 16) Τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα τῶν Πτολεμαίων. 17) Τρία ὅμοια ἐφθαρμένα. 18) Δύο ἀρχαῖα χαλκᾶ νομίσματα τῆς Ῥόδου ἐφθαρμένα. 19) Δώδεκα νομίσματα χαλκᾶ αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. 20) Τρία ὅμοια ἐφθαρμένα. 21) Νομίσματα χαλκᾶ νεώτερα εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. 22) Νόμισμα χαλκοῦν 20 λεπτῶν τοῦ Ἰω. Καποδιστρίου τοῦ ἔτους 1831. 23) Ὅμοιον 10 λ. 24) Ὅμοιον 5 λεπτῶν. 25) Λεπτὸν ἑλληνικὸν τοῦ 1857. 26) Ὅμοιον τοῦ Ἰονίου Κράτους τοῦ 1834. 27) Δεκαὲξ βενετικὰς γαζέττας ἐξ διαφόρων τύπων. 28) Δύο ὁμοίας ἐφθαρμένας. 29) Νόμισμα χαλκοῦν τῆς Κύπρου τοῦ 1570. 30) Ὀκτὼ ἄσπρα τουρκικά. 31) Ἓν γρόσιον τουρκικόν. 32) Δύο ἀργυρᾶ τουρκικὰ νομίσματα. 33) Δύο ὅμοια ἀραβικά. 34) Χαλκοῦν ἀραβικόν (;) νόμισμα. 35) Ἑξήκοντα νομίσματα χαλκᾶ διάφορα ὅλως ἐφθαρμένα καὶ ἀδιάγνωστα.

Δωρεαὶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην.

Ἡ ἐν Πετρουπόλει Αὐτοκρατορικὴ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία. Τὰ πρακτικὰ αὐτῆς. Πετρούπολις 1880. τ. IX. Εἰς 4ον.

Ὁ κ. *Ν. Ἰγγλέσης*. Θεατρικὴ ἐπιθεώρησις. Ἀθ. 1879. τ. Α'. φ. 1-12. 4ον.

Ὁ κ. *Λαυρ. Βροκίνης*. Βροκίνη Λ. Βιογραφικὰ σχεδάρια τῶν ἐν τοῖς γράμμασι κλπ. διαλαμψάντων Κερκυραίων. Κερκ. 1884. Τεῦχ. Β'. 8ον.

Ὁ κ. *Γαβριὴλ Δεστούνης*. Δεστούνη Γ. περὶ τοπογραφίας τῆς

Κωνσταντινουπόλεως (ρωσσ.). Πετρούπολις 1882. 8ον.— Δανιὴλ Ἐφέσου διήγησις καὶ περίοδος τῶν ἁγίων τόπων. Σύγγραμμα ἑλληνικὸν ἐκδοθὲν ρωσσιστὶ μεταφρασθὲν καὶ ἑρμηνευθὲν ὑπὸ Γ. Δεστούνη. Πετρούπ. 1884. 8ον μέγα.

Ὁ κ. *Ν. Γ. Δόσιος*. Εὐριπίδου Ἑκάβη μετὰ ψυχαγωγίας Λ. τοῦ Φωτιάδου καὶ σημειώσεων ὑπὸ Ν. Γ. Δοσίου. Ἐν Γαλαζίῳ, 1884. 8ον.

Ὁ κ. ***Rubio y Lluch***. Rubio y Lluch Ant. La expedicion y dominacion de los Catalanes en Oriente. Barcelona 1883 8ον.

Ὁ κ. ***L. Miller***. Manuelis Philæ Carmina edidit L. Miller. Par. 1855-57. T. 1-2. 8ον.— Miller L. Periple de Marcien d' Heraclée, épitome d'Artemidore, Isidore de Charax. etc. Paris, 1839. 8ον.— Revue de bibliographie analytique par Miller et Aubenas. Paris, 1840-45. t. 1-6 (τεῦχ. 11). 8ον.

Ὁ κ. *Δ. Πιερίδης*. Κυπριανοῦ ἱστορία τῆς Κύπρου.

Ὁ κ. *Π. Φωτιάδης*. Παπαζώλη Γ. Διδασκαλία ἤγουν ἑρμηνεία τῆς πολεμικῆς τάξεως. Ἐνετ. 1765. 8ον μικρόν. — Παπαδοπούλου Σπ. Ἱστορία τοῦ παρόντος πολέμου ἀναμεταξὺ Ῥουσίας καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας. Μεταφρασθεῖσα παρὰ—. Ἐνετ. 1770-1873. τ. 1-6. 8ον.

Ὁ κ. *Ζήσης Σαρρόπουλος*. Ἡ παλαιὰ διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα. Lipsiæ 1730. 12ον.

Ὁ κ. *Α. Ι. Πασπάτης*. Ἡ καινὴ διαθήκη Lugd. Batav. 1785. (Ἐγκόλπιον τετραυάγγελον Ἑλλήνων).

Ὁ κ. *Τάσος Δ. Νερούτσος*. Νερούτσου Τ. Δ. Ἐπιγραφαὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀλεξανδρείας. Ἀθ. 1875. 8ον

Ὁ κ. *Θ. Νικ. Φιλαδελφεύς*. Διάφορα ἔγγραφα καὶ ἐπιστολαὶ ἐκ τῆς συλλογῆς Ἰω. Κολοκοτρώνη Ἀθ. 1856. 8ον. — Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα ἤτοι ἐπιστολαὶ καὶ διάφορα ἔγγραφα συλλεγέντα ὑπὸ Ἰω. Κολοκοτρώνη. Ἀθ 1856 (1884). 8ον.

Ὁ κ. *Σπ. Π. Λάμπρος*. Καλλιγᾶ, Σωφρ. Ἀθωνίας. 1863. 8ον.— Δεστούνη Γ. τοῦ Ἀρμούρη, ᾆσμα δημοτικὸν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Πετρ. 1877. 8ον. — Λάμπρου Σ. Π. ἱστορικὰ μελετήματα. Ἀθ. 1884. 8ον.— Ἀναφορὰ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης γραμματέως πρὸς τὴν Ε'. Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. (Ναύπλιον 1831). 8ον.— Ἀναφορὰ

τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης προσωρινοῦ γραμματέως πρὸς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. (Ναύπλιον 1831). 8ον.

Ὁ κ. *Ἰω. Σακκελίων*. Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου. Ἔκδοσις τρίτη ἐπιμελείᾳ Κυρίλλου Βαίνη. Ἀθ. 1884. 8ον.

Ὁ κ. *Ἀθαν. Ζαχαρίου*. Ὁ συνταγματικὸς Ἕλλην. Ἐφημερίς. Ναύπλιον 1862. ἀρ. 1-17. 4ον.

Ἡ *Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία*. Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς. 1884. τεῦχ. α'.-γ'. 4ον.

Ὁ κ. *Α. Κ. Χούμης*. Φουστάνου Ι. Ἀστέρες. Ἀθ. 1877. 12ον.

Ὁ κ. *Χ. Παπαμάρκος*. Παπαμάρκου Χ. Περὶ τοῦ νῦν προσήκοντος ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι διδασκαλείου. Κερκ. 1882. 8ον.

Ὁ κ. *Α. Κ. Οἰκονόμου*. Οἰκονομικὴ ἐπιθεώρησις. Ἀθ. 1883-84. Ἔτ. ΙΑ'. 8ον.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. φιλ. σύλλογος. Ὁ ἐν Κωνσταντιν. Ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος. Κωνσταντινούπολις 1884. τ. ΙΕ'. —Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη. Παράρτημα τοῦ ΙΕ' τόμου (τ. 2). 4ον.

Ὁ κ. *Π. Λάμπρος*. Μαθαρίκου Ι. ἔνστασις τοῦ ἑλληνικου ἔθνους. Ἀθ. 1862. 8ον.—Νύξις πρὸς λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Μετάφρασις. Λονδ. 1853. 8ον. — (Βάμβας Ι.) οὐδεμία κυβέρνησις σοφή. (Ἀθ. 1860). 8ον. —Σκέψεις περὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ὑπὸ Ι. Σ. Ζ. (Ἀθ.)· 8ον.—Ὁ διάδοχος σκέψεις καὶ προτροπή. Ἀθ. 1862. 8ον. — Βαλαωρίτου Α. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ins deutsche übersetzt von A. Manaraki. Ἀθ. 1884. 8ον.—Chelotti G. F. Dal metodo preservativa del colera. Corfù 1850. 8ον.—Mercantini L. A. Costantino Riga Fereo Inno. Zante 1851. 8ον. — Al signore Alf. canto. Zante 1851. 8ον.—Ἠσαΐου Ἰω. Ὁδηγὸς τῶν ναυτιλλομένων Ἑλλήνων. Ἑρμ. 1863. 8ον.— Ἀθανασίου Ν. Δ. ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐν ἔτει 1300 μ. Χ. Ἑρμ. 1856. 8ον.—Καραπάνου Κ. Γ. περὶ προξένων. Ἀθ. 1861. 8ον. — (Φιλαδελφέως Χ. Ν.) τὰ ἀγοραζόμενα ἀπὸ τῶν σχολείων βιβλία (Ἀθ. 1876).— Κλεοβούλου Ε. προεισαγωγικόν. Κωνσταντινούπολις 1850. 8ον. — Μαζαράκη Α. Ἐσωτερικὸς διοργανισμὸς τῆς ἐν Χάλκῃ ἑλληνοεμπορικῆς σχολῆς. Κωνσταντινούπολις 1851. 8ον. — Καραντσᾶ Ν. Πρόσκομμα, ἢ

σύντομος ἀπάντησις ἀπάνω εἰς τὸν λόγον τοῦ Κ. Ἰωνᾶ Κίγκ. Ἀθ. 1846. 16ον.— Καρύδη Σ. Κ. Οἱ μάρτυρες τῆς πατρίδος. Ἔκδ. γ'. Ἀθ. 1842. 8ον.— Ὁ Καπετὰν Μιχάλης τοῦ Παπαγεώργη ὡς Δήμαρχος ἐξελεγχόμενος. (Ἀθ. 1864). 8ον. — Καταστατικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑλλ. ἀσφαλιστικῆς ἑταιρίας ὁ Φοίνιξ. Ἀθ. 1858. 8ον.— Ῥαπτάρχου σχόλια εἰς τὴν δύο γροσίων ἀλήθειαν τῶν ἐνταῦθα Ἰησουιτῶν. Κωνστ. 1862. 8ον.—(Φρεαρίτου Κ.) ἡ μετὰ τὴν αποπεράτωσιν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου καλλιτεχνικὴ ὀνομασθεῖσα ἐξέτασις τοῦ ἀρχιτέκτονος Λ.Καφταντζόγλου. Ἀθ.1865. 8ον. – Χαλκιοπούλου Βεν. Π. Περὶ τῶν διαφόρων πηλῶν. Κερκ. 1858. 8ον.—Ζυγομαλᾶ Α. Ἡ παλίῤῥοια τοῦ Εὐρίπου καὶ ὁ μεγαλόσαυρος τῆς Αἰδηψοῦ. Ἀθ. 1858. 8ον.—(Αθανασίου Γ.) Ἡ μικτὴ ἐπιτροπή. Ἀθ. 1837. 8ον.—Καζαμίας ἡμερολόγιον 1860 ἔκδ. ʹ. Ἀθ. Μαυρομάτης 1860. 8ον. —(Δαμασκηνὸς Α.) ἀπάντησις ἰς τὴν ἀνταπάντησιν τοῦ Κ. Β. Λάκωνος. (Ἀθ. 1868). 8ον. — Καρμολάου Ζην. Ὁ ὁδηγὸς τῶν πρωτοδικῶν. Ἀθ. 1840. 8ον. — Ιρεβετοῦ Ἐλίζης. Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων τοῦ Δημοτ. σχολείου τῶν θηλέων. Zante 1867. 8ον—Theo-okis Emm. Comte Capodistrias. Κέρκυρα, 1863. 8ον. — Σκιλλαριάδου Χ. Τὸ ἐργοστάσιον Σερπιέρη. (Ἀθ. 1867). 8ον. — Παπαδοπούλου Γ. Γ. Ἔκθεσις περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου κτὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1864-65. (Ἀθ.). 8ον.—Dandolo A.Cenni illa questione d' Oriente. Corfù 1853 8ον.—Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Πληθυσμός. 1879. Ἀθ. 1881. 4ον.—Παυλίδου Γ. Α. ιλοσοφικὴ πραγματεία περὶ ἀληθινῆς θρησκευτικῆς ζωῆς. Ἀθ. 861. 8ον— Ῥηγοπούλου Α. Ἀνατύπωσις λόγου εἰς τὸ μνημόσυνον ήση Σωτηρίου. Ζάκ. 1860. 8ον.—Στούρζα Ἀλ. Διπλοῦν παράλιλον. Μεταφρασθὲν ὑπὸ Κ. Τυπάλδου. Κωνστ. 1851. 8ον.—Διάγμα βασιλικὸν τῆς 31 Μαΐου 1838, περιέχον γενικὸν κανονισμὸν ῦ δημοσίου λογιστικοῦ. Μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Δ. Δρόυ. Ἀθ. 1848. 8ον. — Χρυσοβέργη Ἀρ. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστα; Ἑρμ. 1853. 8ον.—Χούμης Γ. Κ. Λόγος αὐτοσχέδιος εἰς τὴν ωσιν τῆς Ἑπτανήσου. Ἑρμ. 1863. 8ον.—Σαβαρῆς, ἐπιστολὴ περὶ ίππου. Μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ν. Μαλλιαράκη. Ἀθ. 1851. 8ον.— φατσᾶ Γ. Γνώμη περὶ στρατιωτικοῦ προσωρινοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀθ.

1861. 8ον. — Γιαννοπούλου Έμμ. Μ. Οἱ τελευταῖοι παλμοὶ τοῦ Πραΐδου. Ἀθ. 1869. 8ον. — Ὁ κ. Ἰωάννης Βράϊτ κρίνων τὸν παρόντα πόλεμον. Μετάφρασις. Κερκ. 1854. 8ον. — Ἀξελὸς Ι. Ἐγχειρίδιον περὶ καθηκόντων τῶν ἐπὶ τῆς στρατολογίας στρατιωτικῶν ἐπιτροπῶν. Ναύπλ. 1841. 8ον. — Σπορίδης Π. Γ. Ὁ βίος τοῦ Χατζῆ Χρήστου. Ἀθ. 1855. — Παῦλος Λάμπρος, Ἀπάνθισμα ἐκ τοῦ μεγάλου ἁγιασματαρίου. Ἀθ. 1837. 16ον. — Μαλάκη Σ. Ὠδὴ εἰς ἀπαρχὴν τῆς πανελληνίου ἑνώσεως, τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπταννήσου. Ἀθ. 1864. 8ον. — Τὰ δεινοπαθήματα τῶν χωρικῶν Κερκύρας. (Κέρκ. 1865). 8ον. — (Ἐγκύκλιος Νικολάου Μητροπολίτου Ζακύνθου περὶ τῆς ἑνώσεως 7 Σεπτεμβρίου 1863). 1 φυλ. — **Drgaoumis M.** De la condition civile de l'étranger en France. Paris, 1864. 8ον. — Μοσχάτου Α. Ὁ κουριαλιστὴς ἐν παλινῳδίᾳ. Ἀθ. 1759. 8ον. — Ἀναγνωστάκη Α. Ἐτησία ἔκθεσις τῆς ἀλληλεπικούρου ἑταιρίας τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν. Ἀθ. 1866 8ον. — Λεβέντη Ἀχ. Ἐθνικοπολιτικὴ Ἑλλὰς τοῦ 1865. Galatz 1865. 8ον. — Δοκίμιον καρδιναλικῆς κρίσεώς τε καὶ πίστεως. Κωνστ. 1862. 8ον. — Βλάχου Α. Σ. Σύντομος ἱστορικὴ ἔρευνα περὶ ὁρκωτικοῦ συστήματος. Ἀθ. 1860. 8ον. — Καταστατικὸν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1852. 8ον. — Πολιτικὸν σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Ε'. ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Α Σ Μάμουκα. Ἀθ. 1843. 8ον. — Τηλεγραφικὴ σύμβασις. (Ἀθ. Ἐθν. Τυπογραφεῖον 1865). 8ον. — Διάταγμα περὶ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ τηλεγραφικοῦ τμήματος. (Ἀθ. 1861). 8ον. — Ἀποστολίδου Ι. Κ. Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων του. Κωνστ. 1360. 8ον. — Κοκκίνου Διον. Περὶ ματαιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου. (Ἐν Κεφαλληνίᾳ). 8ον. — (Βάμβας Ι.). Οἱ αὐτοκράτορες Ναπολέων Γ'. καὶ Ἀλέξανδρος Β'. Ἀθ. 1880. 8ον. — Βελισσῶνος Δ. Ὠδὴ εἰς τὴν Κρήτην συγγραφεῖσα ῥουμουνιστὶ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπίσης εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν μεθερμηνευθεῖσα. Βραΐλα, 1866. 1 φυλ. — Ναυτική, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Ἀθ. Α. Μιαούλη. Ἀθ. 1838. 8ον. — Σάθα Κ. Τὸ ἐν Ζακύνθῳ ἀρχοντολόγιον καὶ οἱ ποπολάροι. Ἀθ. 1867. 8ον. — Δύο λέξεις ἐπὶ τῆς ἐν Σμύρνῃ καθολικορωμαϊκῆς συνόδου. Κερκ. 1869. 8ον. — Κανονισμὸς τῆς ἐν Ἰωαννίνοις λέσχης ἡ Πρόοδος. Ἰωάννινα, 1873. 8ον. — Ἐγκύκλιος ἐκκλησιαστικὴ καὶ συν-

διὰ ἐπιστολὴ εἰς ἀποφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, ἐκδοθεῖσα παρὰ τοῦ Πατριάρχου κ. Γρηγορίου ς'. Κωνστ. 1836. 8ον.—Βελούδης Σπ. Δημητρ. Προύτης. Βενετία, 1858. 8ον.—Ἐκπαιδευτήρια Σερρῶν, ἔλεγχος τῆς διαγωγῆς καὶ προόδου. 2 μαθητ. Ἀθ. 1859. 16ον.—(Τυπάλδος Ἰουλ.). Εἰς τὸν θάνατον Καρ. λενορμάν. Ἀθ. 1860. 8ον.—Μαλάκη Σ. Γ. Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξ. Σούτσου ἐλεγεῖον. Ἀθ. 1863. 8ον.—Ὀργανισμὸς τοῦ καταστήματος τῆς ἑταιρίας ὁ Ὀδυσσεύς. Ζάκ. 1858. 8ον.—Σχέδιον κανονισμοῦ τῆς οἰνοπνευματικῆς ἑταιρίας ἡ Μέλισσα. Ζάκ. 1859. ον.—Στέφελ Μαρίας. Προγνώσεις περὶ τοῦ μέλλοντος εἰς τὰ ἔτη 848-1856. (Ἀθ.) 1848. 8ον.—Σωτηροπούλου Σ. Διατριβὴ περὶ ῆς ἐγγείου φορολογίας ἐν Ἑλλάδι. Ἀθ. 1861. 8ον.—Ἀντωνιάδου !. Ὁμιλία ἀπαγγελθεῖσα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν δημοσίων ἐξετάων τοῦ ἐμπορικοῦ ἐκπαιδευτηρίου. (Ἀθ. 1865). 8ον.—Κατσικοάννη Ν. Τὰ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς προκυμαίας Σκοπέλου. Ἀθ. 366. 8ον.—Barrachin. Phase. rationnelle et decisive de la uestion d'Orient. Paris, 1842. 8ον.—Ἱδρωμένου Μ. Σ. Εἰς ν κηδείαν Σωκράτους Κουρῆ λόγος. (Κέρκυρα, 1873). 8ον.—ronis A. M. Discorso in memoria de conte di Bogl, 1870. ν.—Μαλάκη Σ. Γ. Ἡ πρωτομαγιά. Ἀθ. 1864. 8ον.—Πρὸς ν Πρόεδρον τοῦ συλλόγου τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ οφυλακῆς. (Ἀθ. 1865). 4ον.—Παπαδούκα Ν. Ἀπάντησις εἰς ν ὑπὸ τοῦ Κ. Δοσίου καταχωρηθεῖσαν περὶ Ἱπποδάμου ἐπίκρισιν. θ. 1848). 8ον.—Ὀθωμανικὸς κώδηξ (χανουναμὲ) περὶ γαιῶν ἢ θάρτων κτημάτων, μεταφρασθεὶς ὑπὸ Δ. Α. Κουμουνδουράκη. θ. 1863. 8ον.—Κανονισμὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἰδιωτικοῦ παιδαγωου Γ. Μανούσου. Ἀθ. 1858. 8ον.—(Κεχαγιᾶς Ε.). Πρὸς τὴν ίκησιν τῆς Ἐθνικ. Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1863. 8ον.—λεβρᾶ Π. ἐπιστολὴ ἢ τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος . Ἀθ. 1856 8ον.—Ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς βουλῆς ἐπὶ τῆς ὰ τῶν πρώην ὑπουργῶν Β. Νικολοπούλου καὶ Ἰω. Βαλασσοπού κατηγορίας (Ἀθ. 1874). 8ον.—Βεργωτῆ Π. Ἐθνεγερτήριον. φαλ. 1866. 17ον.—Σύντομος ἀπάντησις πρὸς τὸ λοίδορον φυλλον τοῦ δυτικοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰουλ. Μ. Ἰλλερώ. Ἀθ. 1844. .—Ἡ Τουρκία καὶ οἱ ὑπ' αὐτὴν Χριστιανοί. Ἀθ. 1867. 8ον.—

Π(ολυμέρη) Γ. Ἐπιστολὴ πολιτικὴ πρὸς φίλον τινὰ ἐν Λονδίνῳ. Ἑρμ. 1843. 8ον.—Ἀθανασίου Γ. Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς νῦν Ἀρεοπαγίτας καὶ τὰ κατὰ τὸν κ. Μ. Σχινᾶ. Ἀθ. 1856. 8ον.—Σούτσου Ἀλεξ. Ἀληθὴς φάσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. (Κεφαλλ. 1853). 8ον.—Τελωνιακὸν δασμολόγιον. Ἀθ. 1857. 8ον. — Κανονισμὸς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς τῶν ἀπόρων κορασίων. Κωνστ. 1855. 8ον.—Πρωΐου Ι. Π. Περὶ τοῦ ἐν Τίρυνθι γεωργικοῦ σχολείου. Ἀθ. 1850. 8ον. — Ἐγχειρίδιον περὶ φυτείας τῶν μωρεῶν καὶ διατροφῆς τῶν μεταξωσκωλήκων. Ναύπλ. 1841. 0ον.—Τρικούπη Σπ. Λόγοι. Ἔκδοσις δευτέρα. Ἀθ. 1862. 8ον. — Πεταλλίδου Δ. Ἀπάντησις εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ταχυδρόμου. Κωνστ. 1862. 8ον.—Δάρα Σπ. Δ. Λόγος ἐπιτάφιος εἰς Μιχαὴλ Ἀγέλαστον. (Ἀθ. 1853). 8ον.—Ὑπόμνημα περὶ τοῦ Βασιλικοῦ ναυτικοῦ, ὑπὸ Α. Α. Μιαούλη, Γ. Ζωχιοῦ, Α. Γ. Σαχτούρη καὶ Ν. Α. Μιαούλη. Ἀθ. 1844. 8ον.—Κακουλίδου Α. Ι. συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν τρίτην σύνοδον τῆς Δ' βουλευτικῆς περιόδου ἐκδοθέντων Ἑλλ. Νόμων. Ἀθ. 1857. 16ον.—Κίνγ. Ι. Ἔκθεσις ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Κανταβριγία Ν. Ἀγγλίας 1857. 8ον.— Ἐγκύκλιος τῆς ἐκκλησίας ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους. Κωνστ. 1848. 8ον. — Βουλγάρεως Ν. Τιμ. Τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν καθῆκον πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν ἀνατολικὴν Χριστιανοσύνην. Ἀθ. 1860. 8ον.—Σοφοκλέους Γαβριὴλ ἔκθεσις τῆς κατὰ τὸ 185 -1860 γενικῆς καταστάσεως τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολεί τῆς Παναγίας. Κωνστ. 1860. 8ον. — Λάκωνος Δ. Ι. Λόγος. Ἀθ. 1854. 8ον.—Βαλασσοπούλου Ι. Αἱ Ἀθῆναι καὶ τὸ Βυζάντιον. Ἀθ. 1861. 8ον. — Κανονισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις ἰδιωτικῆς σχολῆς Π. Κωνσταντινίδου. Ἀθ. 1863. 8ον.—Κανονισμὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐμπορικοῦ λυκείου Κ. Γ. Σταυρίδου. Ἀθ. 1861. 8ον. — Ἀπάντησις εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ κ. Ν. Ῥοΐδου. Ἀθ. 1863. 8ον. — Λεφ. Δ. Ν. Ἀλφαβητάριον ἤτοι Ἑλλ. μέθοδος. Ἀθ. 1873. 8ον.—Μανακούλη Δ. Ι. Λόγος περὶ φύσεως ἀνθρώπου. Ἑρμ. 1843. 8ον.—Γλάδστωνος. Αἱ βουλγαρικαὶ φρικαλεότητες καὶ τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς. Ἀθ. 1876. 8ον. — Διογενείδου Εὐγ. Λόγος εἰς τὴν 25 Μαρτίου. Ἀθ. 1846. 8ον. — (Βικέλας Κ.). Πραγματεία περὶ τῶν ἐπὶ ἐθνικῶν γαιῶν γενομένων ἐμφυτεύσεων. Ἀθ. 1864. 8ον. — Ἡ νὺξ τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1862. (Ἀθ. 1862). 8ον.—

Ἑλληνικὸν ὑελοποιεῖον, ἑταιρία Α. Φουρνὲρ καὶ Σα. Ἀθ. 1844, 8ον.— Παπαναστασοπούλου Μεθ. Λόγος Πανηγυρικὸς εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας. Ἑρμ. 1879. 8ον.— Ἰσμαὴλ Ἐφέντη συνταγμάτιον περὶ χολέρας. Μεταφρασθὲν ὑπὸ Κ. Δ. Γιαννακοπούλου. Κωνστ. 1848. 8ον.—Μαλάκη Σ. Φ. Οἱ τάφοι τῆς Ἀργολίδος. Ἀθ. 1863. 8ον.— Ἀλληλογραφία τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς, ἐν ᾗ καὶ παρατηρήσεις τινὲς ἐξελέγχουσι τὰ τῶν Λουθηρανῶν δόγματα. (Ἀθ.) 1836. 8ον. — Πασχάλη Ι. Συνοπτικοὶ πίνακες τῶν χρεῶν τῶν οἰναμαγῶν καὶ ὁδηγῶν. Ἀθ. 1838. 8ον. — Τσουκαλᾶ Γ. Ἡ βουλγαρικὴ συμμορία καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς. Κωνστ. 1859. 8ον.—Στεφανοπούλου Κομνηνοῦ Ν. Ἀνάστασις τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Μετάφρασις ὑπὸ Π. Β. Κ. Ἀθ. 1844. 8ον.—Ῥηγοπούλου Α. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. Λόγος. Πάτραι, 1861. 8ον.—Ἀπάντησις τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης. Κωνστ. 1848. 8ον.—Ἀνασκευὴ τοῦ τυπωθέντος ἐν Ζακύνθῳ λόγου τοῦ συμπολίτου μου Π. Αὐγερινοῦ. (1863). 8ον.— Ἐγκύκλιος ἐκκλησιαστικὴ καὶ συνοπτικὴ ἐπιστολή, παραινετικὴ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν. Κεφαλ. 1852. 8ον. — Φλουρένς Γ. Ἡ δημοσία περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀγόρευσις. (Ἀθ. 1866). 8ον ἀτελές.—Καραντζᾶ Ν. Ἡ λέμβος τῆς ἐκκλησιαστικῆς νηός. Ζακ. 1859. 8ον. — Καταστατικὸν καὶ κανονισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις φιλανθρωπικῆς ἑταιρίας ἡ Εὐτέρπη. Ἀθ. 1871. 8ον.—Τηλ. Ι. Βάρλουν, Ἀνάλυσις τῶν Ἑλληνικῶν μέτρων, μετακενωθεῖσα ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ὑπὸ Ῥ. Πελεκάση. Κέρκ. 1836. 8ον.— ...λίσκα Π. Ν. Νόμοι, διατάγματα καὶ καὶ κανονισμοὶ περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἀθ. 1862. 8ον. — ...Ὄθων καὶ ἡ μεγάλη ἰδέα. (Ἀθ.) 1862. 8ον. — Συλλογὴ τῶν ...ρὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἐπισήμων πράξεων. Ἔκδ. β΄. Ἀθ. 1838. 8ον.—Μαρκορᾶς Γ. Ἐπί τινων χωρίων τῆς ὑπὸ Πίου Θ΄. ἐν ... ἐγκρύφῳ συνεδρίῳ γενομένης παρατηρήσεως. Μετεγλώττισε Χριστ. ...λητάς. Κερκ. 1854. 8ον. — Κοντου Χρ. Κωνσταντῖνος ὁ διάδοχος ᾠδὴ γενέθλιος. Ἀθ. 1868. 8ον.— Ἡ Κρήτη ὑπὸ *** Ζακ. 1866. 8ον.— Οἱ Ἰησουῖται καὶ τὰ περιτρίμματα αὐτῶν Κωνστ. 1862. 8ον.— Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἐμμ. Ῥοδοκανάκη. ...α. 1865. 8ον. — Κανονισμὸς τοῦ ἐν Σμύρνῃ Ἑλλ. παρθεναγω-

γείου ὑπὸ Σ. Λεοντιάδος διευθυνομένου. Σμύρνη, 1858. 8ον.—Κα-νονισμὸς τοῦ ὑπὸ Π. Ἀντωνιάδου ἐμπορικοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Ἀθ. 1864. 8ον.— Μήλιου Σπ. Λόγος κατὰ τὴν ἐν τῇ βουλῇ συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1853 ἔτους. (Ἀθ.) 8ον.—Καλογνώμου Γ. Ἐγχειρίδιον περὶ συναλλαγματικῶν καὶ διατακτικῶν γραμματίων. Ἀθ. 1844.— Κεφαλᾶ Ν. Ὁδηγία θαλάσσιος. Ἐν Βιέννῃ, 1817. 8ον.—Ἀπάντησις κατὰ τοῦ ζητήματος τοῦ κ. Εὐγ. Βορὲ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων τόπων. Κωνστ. 1851. 8ον.—Λοβιζέλλη Ν. Σκέψεις ἐπὶ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Ἀθ. 1862. 8ον.—Βατικιώτου Κ. Κ. Ὁ Σταμάτιος Γ'. Κοριζῆς ἢ ὁ κακοήθης ἄνθρωπος ἐξελεγχόμενος. Ἀθ. 1845. 8ον. — Νόμος περὶ συστάσεως τῶν δήμων. Ναύπλ. 1834. 8ον.—Χρυσοβέργη Ἀρ. Περὶ πολιτικῆς καὶ κοινωτικῆς ἀσφαλίας. Ἑρμ. 1851. 8ον. — Πέλοπος Π. Γύμνασμα σχολαστικὸν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλλην. φωνῇ. Ἀθ. 1860. 8ον.—Κολοκοτρώνη Θ. Ι. Τὸ τεκτονικὸν σφυρίον. Ἀθ. 1867. 8ον.—(Περραιβοῦ Χ.). Σύντομος βιογραφία τοῦ ἀοιδίμου Ῥήγα Φεραίου. Ἀθ. 1860. 8ον. —(Βάμβα Ν.). Περὶ ψυχικῆς ὠφελείας. (Κερκ.) 8ον.— Στέφανος Ῥάδος ὁ ποιητής. Ἀθ. (1863). 8ον. —(Βογιούκας Π.). Σύντομος περιγραφὴ τῶν ὀρυκτῶν τῆς Ἑλλάδος. (Ἀθ. Ἐθν. τυπογρ. 1856).—(Μαρκίδης Εὐστ.). Ὁ σοφιστὴς Φαρμακίδης ἢ περὶ τοῦ ὅρκου ἐκ τοῦ Κλήμεντος. ἄ. τ. ἔ. 8ον.—Πρατσίκου Γ. Σ. Σύντομος πραγματεία περὶ καταλληλοτέρου σχηματισμοῦ τοῦ Ἑλλ. τακτικοῦ στρατοῦ. Ἀθ 1856. 8ον. —(Lemoinne J.) Περὶ ἀκεραιότητος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Κερκ. 1853. 12ον.—Τρικαλιώτου Στ. Περὶ ὀργανώσεως συστήματος ἐγχωρίου παραγωγῆς. Ἀθ. 1862. 8ον. — Ἡ πληγωμένη μήτηρ ἔναντι τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ζακ. 1865. 12ον. — Τὰ κατὰ τὴν δημοτικὴν διοίκησιν τῶν Κρεστενιτῶν ἐν τῷ δήμῳ Λετρινων. Ζακ. 1866. 8ον.—Βαλαωρίτου Ἀρ. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ βουλῇ τῇ 18 Ἰαν. 1867. Ἔκδ. δευτέρα. Λευκάς, 1867. 8ον.—Σιναΐτου Κ. Ἀπάντησις πρὸς ὅσα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐβλασφήμησεν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ ὁ Ἰωνᾶς Κίνγ. 1846. 8ον. — (Παπαγεωργίου Σ. Κ.). Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Γ. Πετριτσόπουλον. Κερκ. 1871· 8ον.—S. Giovanni Grisostomo. La divina liturgia direcata dal' originale greco in lingua italiana da Ben. Klaglievich. Per uso dei greci. Venez

tia 1855. 8ον. — Il due di ginguo dell' 1864. (Zante, 1864) 8ον.—Φωνὴ ὀρθόδοξος καὶ σπουδαία εἰς ἀνακάλυψιν τῆς κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων ἐπιβουλῆς. Ἀθ. 1849. 8ον. — Μαρκοράνου Γ. Ἐπιστολιμαία ἀπάντησις εἰς τὴν «πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς» ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα. Μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ. Κωνστ. 1848. 8ον.— Κὶνγ Ἰωνᾶ. Γράμμα ἀποχαιρετιστικόν. 1825. 24ον. — Ἡ ἁγία Σοφία ὑπὸ Π. Α. Ζ. ἐκδοθεῖσα καὶ αὖθις παρὰ Θ. Γ. Πεφάνη. Κεφαλ. 1862. 8ον.—(Δραγούμη Ι.) Ἔκθεσις πρὸς τὸν δήμαρχον Ἀθηναίων ἢ τὸ περὶ διορισμοῦ τετάρτου ἐφημερίου ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς ζήτημα. Ἀθ. 1863. 8ον.— Καπέλλου Λ. Ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις καὶ ὁ στρατηγὸς Δημ. Καλέργης· (ἑλλην. καὶ γαλλ.). Ἀθ. 1855. 8ον — Τα κυδωνιακὰ ἢ οἱ νέοι τῶν Κυδωνιῶν τριάκοντα τύραννοι. Μελίτη, 1842. 8ον. — Καλεβρᾶ Π. Κρίσεις θρησκευτικαὶ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἀθ. 1857. 8ον. — Ὁ αὐτοφιλόσοφος στρατιώτης πρὸς τὸν καλλιέλλαδον ποιητήν. (Ἀθ. 1864). 8ον. — Ἔκθεσις καὶ σύμβασις περὶ τῆς κτηματικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. (Ἀθ. 1864). 8ον.— Ἰωαννίδου Σ. Ἡ ἀναστολὴ ἡ καταπάτησις τῶν νόμων καὶ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. Ἀθ. 1862. 8ον.— Μαυροκεφάλου Ἀν. Ἀδαμάντιος ἢ περὶ ὀρθῆς πληρεξουσιαιρεσίας. Ναύπλ. 1843. 8ον.—Ἀγγελία καὶ ὀργανισμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτηρίων τῆς κυρίας Ἀλλ. Ἀθ. 1865. 8ον.— Σχινᾶς Μ. Γ. Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ἀθ. 1863. 8ον.—Ἡ δίκη τοῦ συντάκτου τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀθ. 1837. 8ον.—Εἰς τοὺς ἐν Κύθνῳ δολοφονηθέντας ἐλεγεῖα. Ἀθ. 1862. 8ον.— Καλλιάρχου Μακαρίου, ἡ ἀνασκευή. Ἀθ. 1863. 8ον. — Ἀπολογισμὸς τῶν ἄχρι τοῦδε γενομένων δαπανῶν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἀρχ. μουσείου. Ἀθ. 1871. 4ον. — Καρούσου Θ. Ἡ κε'. Μαρτίου. Κεφαλ. 1863. 8ον —Καλλινίκου Δ. Ὁ Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Ἀζὴζ καὶ τοῦ τάφου τῶν πατέρων του. Ζακ. 1862. 8ον. — Ὀρφανίδου Θ. Γ. σύντομος πραγματεία περί τινων σπουδαίων φυτῶν. Ἀθ. 1870. 8ον.— Ἡ ἀληθὴς κατάστασις τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν πραγμάτων. Κωνστ. 1863. 8ον. — Ἀκολουθία ψαλλομένη ἐπὶ κατευοδώσει καὶ συμμαχίᾳ στρατοῦ. Ἀθ. 1861. 8ον.— Ἐνύπνιον μιᾶς Ἑλληνίδος. Ἐν Παρισίοις, 1860. 8ον.— Ὁ παλαιὸς καὶ νέος Ἀγαθάγγελος, ὑπὸ Μ. Ἀναγνωστοπούλου. Ἀθ. 1860.

16ον. — Καινὸς νόμος περὶ ἐθνοφυλακῆς συντάξεως, μεταφρασθεὶς ὑπὸ Κ. Μινωΐδου Μηνᾶ. Ἐν Παρισίῳ, 1837. 8ον.— Ἀστυνομικὸν ἐγχειρίδιον. Ἀθ. 1850. 8ον.—Ἀγγελία καὶ ὀργανισμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτηρίων τῆς Κ. Χίλλ. Ἀθ. 1866. 8ον—Καταστατικὸν τῆς ἐν Ἀθ. ἀνωνύμου ἑταιρίας τῶν πολυφορείων μετὰ τοῦ Β.Δ. Ἀθ. 1860. —(Χαριάτης Γ.). Ἔκθεσις τῶν συμβάντων κατὰ τὴν 21 Ἰουλ. 1863. (Ζάκυνθ. 1863). 8ον. — Ὁ περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίου νόμος τοῦ 1829. Ἀθ. 1848. 8ον.—Ῥίζου Ἀλ. Ὁ χαιρετισμὸς τοῦ ἐθνοφύλακος. ᾆσμα. Ἑρμ. 1864. 8ον.—Μπονσινιὸρ Αθ. Διονυσιάδου, Νεκρολογία εἰς τὸν θάνατον Α. Κομόνστου. Ζακ. 1854. 16ον. —Κανονισμὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσικοῦ συλλόγου. Κωνστ. 1863. 8ον.—Πραγματεία περὶ τῆς θηραϊκῆς γῆς, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Π. Βουγιούκα. Ἀθ. 1858. 8ον.— Ἡ ὀρθοδοξία ἐλέγχουσα τὸν παπικὸν καθολικισμὸν καὶ τοὺς Ἰησουίτας. Κωνστ. 1862. 8ον. — Ἔκθεσις περὶ τοῦ Ἑλλην. ἐκπαιδευτηρίου κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1864-65, ὑπὸ Γ. Γ. Παπαδοπούλου. (Ἀθ. 1865). 8ον.— Σύντομος βιογραφία τοῦ ἐξ Εὐρυτανίας τῶν Ἀγράφων ὁπλαρχηγοῦ Κώνστα Βελῆ. 8ον. — Ἀξελοῦ Κ. Σκέψεις περὶ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ. Ναύπλ. 1842. 12ον.—Πληροφορίαι τινὲς περὶ Ἑλλάδος. Ἀθ. 1862. 8ον. — Λεβέντη Ἀχ. Ἐθνικοπολιτικὴ Ἑλλὰς τοῦ 1865. Galatz, 1865. 8ον.—Μετάφρασις τῆς μετὰ τῶν ἐνταῦθα πρέσβεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ῥωσσίας κλπ. ἀλληλογραφίας τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων, περὶ τῶν κατ' αὐτῆς ἀπαιτήσεων τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἀθ. 1850. 8ον.—Κανονισμὸς τοῦ ἐν Ἑρμουπόλει ἑλληνικοῦ λυκείου. Ἑρμ. 1869. 12ον.— Κανονισμὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις συλλόγου ἡ Ἀδελφότης. (Ἀθ. 1876). 8ον.—Μακράκη Α. Τὸ ἐθνοδόξαστον ἔργον. Κωνστ. 1865. 8ον.— Κουτσαλέξη Ἀλ. Π. Περὶ πολιτείας. (Ἀθ. 1865). 8ον.—Κρ[illegible] Γ. Τρ. Ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1861. 8ον. — Περὶ τ[illegible] αἰτίων τῆς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἀποτυχίας. Ἀθ. 186[illegible] 8ον. — Ὀρλάνδου Ἰω. καὶ Λουριώτου Α. Ἀπολογία. Ἀθ. 18[illegible] 1860. Τ. 1-2. 4ον.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΡΩΜΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΛΑΚΑΠΗΝΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ (1)

Τῶν λειπομένων ἐπιστολῶν Ῥωμανοῦ τοῦ βασιλέως τὴν ἔκδοσιν συμπληροῦντες ἐκ τοῦ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντος χειρογράφου, οὐκ ἀναξίαν λόγου παρέχομεν δι' αὐτῶν συμβολὴν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὅσον δηλονότι ἀφορᾷ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν συμβάντων κατὰ τὴν ἔκθεσμον ἀναγόρευσιν τοῦ ἑκκαιδεκαετοῦς Θεοφυλάκτου, νεωτέρου υἱοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ, ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως.

Παρεισαχθεὶς ὁ Ῥωμανὸς εἰς τὰ βασίλεια διὰ Θεοδώρου τοῦ παιδαγωγοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τὸ τεσσαρακαιδέκατον τῆς ἡλικίας ἔτος ἤδη διανύοντος, ὡς ὑπερασπίσων δῆθεν αὐτὸν κατὰ τῶν ἐπιβουλευόντων τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅρκοις φοβερωτάτοις καὶ ἱεραῖς παλαμναιοτάταις πίστεις δοὺς μηδέποτε δόλον κατὰ τοῦ βασιλέως ἐννοήσασθαι (οὓς ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἠθέτησε καὶ εἰς ἀέρα διέλυσε), πρῶτον μὲν προχειρίζεται ὑπ' αὐτοῦ *μέγας ἑταιριάρχης* (2). Παιδαγωγῶν δ' ἐν τῷ μέσῳ τὸν ἀνήλικον ἄνακτα ἐκδίδωσιν αὐτῷ τὴν ἰδίαν θυγατέρα Ἑλένην, Νικολάου τοῦ πατριάρχου τὴν τοῦ γάμου ἱερολογίαν τελέσαντος. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ***βασιλεοπάτωρ*** προβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ, κατὰ μίμησιν τοῦ ἰδίου πατρὸς Λέοντος· οὕτω γὰρ κἀκεῖνος ὠνόμασε Στυλιανὸν Ζαουτζᾶν τὸν πατέρα Ζωῆς τῆς τρίτης αὐτοῦ συζύγου, πρῶτος αὐτὸς τὴν τοιαύτην χαλκεύσας

(1) Ἴδε τόμ. Α', σελ. 657, καὶ Β', σελ. 38.

(2) Ὁ μέγας ἑταιριάρχης τάξιν εἶχεν ἐν τοῖς ἀξιώμασι τῆς αὐλῆς μετὰ τὸν μέγαν δρουγγάριον τῆς βίγλης, λέγει ὁ Κωδινός: «*Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὸν βασιλέα [τοῦ κελλίου αὐτοῦ], ὁ πρωτοβεστιάριος ἐξέρχεται καὶ καλεῖ τοὺς τῶν ἀρχόντων ἐντιμοτέρους εἰς τὴν παράστασιν. Ἔπειτα ὁ μέγας ἑταιριάρχης, καὶ καλεῖ καὶ οὗτος τοὺς τῶν προτέρων πλείους. Δέχεται δὲ οὗτος καὶ τοὺς προσερχομένους πανταχόθεν φυγάδας· διὸ καὶ ἑταιριάρχης καλεῖται, ὡς τοὺς ἑταίρους ἤτοι τοὺς φίλους δεχόμενος*». [*Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου κεφ.* γ'-ε'].

ἀξίαν. Εἶτα εἰς τὸν τοῦ *καίσαρος* βαθμὸν ἀνάγεται· τέλος δὲ τῷ τῆς βασιλείας διαδήματι στέφεται, καὶ μετ' ὀλίγον Θεοδώραν τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον ἀναγορεύει *αὐγούστην*, στέψας ἑπομένως καὶ τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν Χριστοφόρον, εἶτα δὲ καὶ τοὺς δύο ἑτέρους υἱοὺς Στέφανον καὶ Κωνσταντῖνον. Ὑποβιβάσας δὲ τὸν Πορφυρογέννητον, πρῶτος αὐτὸς ἐπεγράφετο βασιλεύς, δεύτερος δ' ἐκεῖνος. «*Ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς* (λέγει ὁ Ζωναρᾶς) *οὐκ ἀρκοῦν ἡγούμενος ὅτι ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ὑπεβίβασε, λαθὴν ἐζήτει καὶ τὸν Χριστοφόρον προθεῖναι αὐτοῦ.... Εἶτα μήτε τὸ θεῖον δείσας, ὃ τὰς ὁμολογίας αὐτοῦ ἐμπεπέδωκε, μήτ' αἰδεσθεὶς τὸ ὑπήκοον, καὶ ἄμφω τοὺς ἄλλους υἱεῖς αὐτοῦ προτέρους εὐφημεῖσθαι πεποίηκε, καὶ ὁ πρῶτος πέμπτος ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ ὁ μικρὸς Ῥωμανὸς ὁ τοῦ Χριστοφόρου υἱὸς ἔφθη θανὼν, κἀκεῖνος ἂν αὐτοῦ προτετίμητο. Ἦν οὖν ὁ αὐθιγενὴς βασιλεὺς, καὶ ᾧ κατὰ κλῆρον ἡ βασιλεία διέφερεν, ὥσπερ παρέγγραπτος. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἡ δίκη οὐκ ἐπενύσταζεν· εἰ δὲ καὶ σχολαίῳ στείχουσα ἧκε ποδὶ, ἀλλά γε ἧκέ ποτε*» (1). Καὶ ὄντως, εἰ καὶ βράδιον, ἀλλ' ὅμως ἐπέσκηψεν ἡ δίκη μετὰ εἰκοσιπενταετῆ περίπου σφετερισμὸν τοῦ ἀλλοτρίου θρόνου. Ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος διὰ φροντίδος ἔχων ἀεὶ ὅπως τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἑαυτῷ ἐπανασώσηται, ὀργάνοις χρησάμενος αὐτοῖς τούτοις τοῖς Ῥωμανοῦ υἱοῖς Στεφάνῳ καὶ Κωνσταντίνῳ, ἐξωθεῖ τῶν βασιλείων αὐτὸν (19ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 944ου) καὶ ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ περιορίσας μοναχὸν ἀποκείρει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τούτων ἀπαλλάττεται, τὸν μὲν ἐν τῇ νήσῳ Τερεβίνθῳ ἀποσφενδονίσας, τὸν δὲ ἐν τῇ Πανόρμῳ, καὶ κληρικοὺς ἀποκείρει (2).

Καὶ ὅμως οὐκ ἠρκέσθη τούτοις ὁ χρηστὸς Ῥωμανός· ἀλλ' ὅπως αὐτὸς παρανόμως βασιλικὴν ἀμφιασάμενος ἁλουργίδα ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ μηδαμόθεν τῷ γένει αὐτοῦ προσήκοντος θρόνου, οὕτω παρὰ τοὺς κειμένους θεσμοὺς καὶ κανόνας τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμόνως ἠθέλησεν ἀναγορεῦσαι καὶ τὸν νεώτερον υἱὸν Θεοφύλακτον ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ὃν ἐπὶ τούτῳ ἀπέκειρε κληρικόν, τοῦ πατριάρχου Νικολάου χειροτονήσαντος αὐτὸν ὑποδιάκονον καὶ *σύγκελλον* προχειρισαμένου, πλείστων ὅσων σκανδάλων καὶ σχισμάτων τῇ τῶ

(1) Ζωναρ. ιϛ', ιθ'.
(2) Κεδρην. σελ. 324.

Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ αἴτιος γεγονώς. Τῶν γὰρ συνοδικῶν ἀρχιερέων μὴ ἐνδιδόντων τῇ παρανόμῳ χειροτονίᾳ ἑκκαιδεκαετοῦς παιδός, ἀλλὰ σθεναρῶς ἀντεχομένων τοῦ κύρους τῶν ἱερῶν κανόνων, ὁ καλὸς Ῥωμανὸς ἀποτείνεται πρὸς τὸν ποντίφηκα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, οἱονεὶ ἀναγνωρίζων τὴν πολυτρόπως ἐπιζητουμένην ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν παπῶν μονοκρατορικὴν δεσποτείαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ καιρῷ μάλιστα ἀμφότεραι ἦσαν ἐν διαστάσει ἀπ' ἀλλήλων ἕνεκα τῶν περὶ τὸ ὀρθὸν τῆς πίστεως δόγμα τολμηθεισῶν ὑπὸ τῆς δυτικῆς καινοτομιῶν, τῶν τοσοῦτον περιφανῶς καταστηλιτευθεισῶν ὑπὸ τοῦ φωτωνύμου προμάχου τῆς ὀρθοδοξίας.

Περίεργον δ' ἀληθῶς, ὅτι ὁπότε παρεβίαζον οἱ βασιλεῖς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμούς, καὶ ἔβλεπον τὴν Ἐκκλησίαν ἀνένδοτον πρὸς συγχώρησιν τῶν παρανομηθέντων, ἀπετείνοντο πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ποντίφηκας. Οὗτοι δὲ προθύμως συνεχώρουν αὐτοῖς τὰ πάντα, ἐλπίσι βοσκόμενοι, ὅτι κατορθώσουσί ποτε δι' αὐτῶν τόν, εἰς ὃν ἀφεώρων σκοπόν, τὴν δουλικὴν δηλαδὴ ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν διφυῆ παπικὴν μονοκρατορίαν.

Οὕτως ἐν παραδείγματι, Λέων ὁ Σοφός, ἐπειδὴ ἀφωρίσθη τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἀγρύπνου καὶ αὐστηροῦ τῶν θείων θεσμῶν φρουροῦ πατριάρχου Νικολάου διὰ τὴν μετὰ τῆς τετάρτης αὐτοῦ συζύγου ἀθεμιτογαμίαν, περὶ ἧς πλατύτερον λέγομεν ἐφεξῆς ἐν ὑποσημειώσει εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἡρακλείας Ἀναστάσιον ἐπιστολὴν τοῦ Δαφνοπάτου, ἀποταθεὶς πρὸς τὸν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν Σέργιον τὸν Γ', λαμβάνει πλήρη τὴν ἄφεσιν τῆς παρανομίας διὰ τῶν ἐκ τῆς ἁγίας ...ρας ἀπεσταλμένων ἐξάρχων· οἳ καὶ δουλοπρεπῶς συνήνεσαν εἰς ἔκ...λεσιν τῆς πάλαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως μελετηθείσης ὑπερορίας τοῦ ἱε...ῦ ἐκείνου ἀνδρός. Ἀλλ' ὁ γεραρὸς πατριάρχης οὐκ ἐμέλλησε δι' ἐπι...ολῆς θαυμασίας πρὸς τὸν τοῦ Σεργίου διάδοχον, Ἀναστάσιον τὸν ..., ἢ τὸν Λάνδωνα, ἐν πνεύματι ζήλου ἐνθέου καὶ ἀκαταμαχήτῳ λό...ῳ δυνάμει γεγραμμένης, ἐλέγξαι τὴν αὐτογνώμονα καί, οὕτως εἰ...ν, δικτατορικὴν ἔγκρισιν τῆς σκανδαλωδεστάτης παρανομίας, καὶ ... ἐπηρμένην παπικὴν ὀφρὺν κατακεραυνῶσαι. Ἡ δὲ ἐπιστολὴ αὕτη, ...οὐδ' αὐτὸς ὁ εὐκλεὴς ἐκδότης τῶν σωζομένων τοῦ Νικολάου ἐπιστολῶν ...δινάλις Μάϊος ἐδίστασεν ἀποκαλέσαι *magnificam seu tractatum*, ...ται ἐν τόμ. Ι', σελ. 287 τῆς *Ῥωμαϊκῆς Σταχυολογίας* [*Spici-*

legium Romanum], ἐξ ἧς καὶ ὁ Migne μετείληφεν ἐν τόμ. ΡΙΑ', σελ. 196 τῆς *Ἑλληνικῆς Πατρολογίας*, οὕτως ἐπιγεγραμμένη: *Τῷ τὰ πάντα ἁγιωτάτῳ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Νικόλαος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῆς παραλόγως δεχθείσης τετραγαμίας παρὰ Ῥωμαίοις.*

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ Ῥωμανός, πρῶτον μὲν ὑφαρπάζει δολίῳ τῷ τρόπῳ τὴν τοῦ τέως πατριαρχοῦντος ἁπλοϊκοῦ Τρύφωνος παραίτησιν, τοῦ ἱεράρχου Καισαρείας Θεοφάνους, ὃν δὴ καὶ Χοιρινὸν ἐπεκάλουν (1) (ἀξίαν ὄντως καὶ πρέπουσαν αὐτῷ τὴν τοιαύτην εὔφημον προςωνυμίαν φέροντα), καθυπουργήσαντος τῷ πονηρῷ τοῦ βασιλέως βουλεύματι, ἵν' ἔχῃ οὕτω πρόςφορον τὴν εὐκαιρίαν τῆς τοῦ θρόνου χηρείας εἰς πλήρωσιν τοῦ οἰκείου ἐφετοῦ (2). Τῶν μέν τοι συνοδικῶν ἀρχιερέων ἰσχυρῶς ἐνισταμένων τῇ ἐκνόμῳ ἀναῤῥήσει παιδὸς μήπω τὸν ἴουλον ἐξανθήσαντος, ἀποτείνεται καὶ οὗτος πρὸς τὸν πάπαν τῆς Ῥώμης, καὶ διὰ γραμμάτων μὴ περισωθέντων ἄχρις ἡμῶν ἐκλιπαρεῖ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἐπιψηφίσασθαι ὡς ἔννομον οὖσαν τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ χειροτονίαν, καὶ δόγματι κυρῶσαι ποντιφικῷ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο διὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντων εἰς Κωνσταντινούπολιν τεσσάρων ἐπισκόπων, οἳ καὶ ὀνομαστὶ μνημονεύονται ἐν τῇ νῦν ἐκδιδομένῃ ἐπιστολῇ. Ἀλλ' ἀκούσωμεν τί περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἱστορεῖ ὁ τὴν συνέχειαν τῆς Θεοφάνους Χρονογραφίας ἀνωνύμως συγγράψας: «*Χειροτονεῖται δὲ πατριάρχης ὁ ῥηθεὶς τοῦ βα-*

(1) Κεδρην. σελ. 313.

(2) «Ὁ γοῦν Καισαρείας χαρίσασθαι τῷ βασιλεῖ προθυμούμενος, δόλῳ μέτεισι τὴν τοῦ πατριάρχου ἀφέλειαν, καὶ φίλου προσωπεῖον ἑαυτῷ περιθέμενος, τῷ πατριάρχῃ φησίν· *Ἡ μὲν κατὰ σοῦ τοῦ κρατοῦντος ἐπίθεσις σφοδρά, ἀλλ' ἐπιλείπουσιν αὐτῷ αἰτιάματα ὑπὸ καθαίρεσίν σε τιθέμενα, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ μηδὲ ὅλως εἰδέναι σε γράμματα οἱ λέγοντες κατὰ σοῦ περιίστανται. Ἀλλὰ σπεῦσον καὶ ταύτου τοὺς μελετῶντας κατὰ σοῦ ἀποκρούσασθαι. Διαλύσεις δὲ τούτοις τὸ σπούδασμα, εἰ ἐπίπιον πολλῶν χάρτην λαβὼν τὸ ὄνομα ἐγχαράξεις τὸ σόν, καὶ τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα· καὶ τούτου ἀποκομισθέντος τῷ βασιλεῖ, οὐκέτι κατὰ σοῦ αἰτίαμα περιλέλειπται.* Ὁ μὲν οὖν συνεβούλευσε ταῦτα· ὁ δὲ ἐπείθετο, καὶ πολλῶν παρόντων ἀγράφῳ χάρτῃ ταῦτα ἐγγράφει· *Τρύφων ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.* Καὶ λαβὼν τὸν χάρτην ὁ Καισαρείας ἀπῄει ἐμφανίσων τοῦτον τῷ βασιλεῖ. Ἔγγραφον οὖν ἐν αὐτῷ παραίτησις ὡς ἐκ τοῦ πατριάρχου ἄνωθεν τῆς ὑπογραφῆς ἐξυφαίνεται, καὶ ὡς παραιτησάμενος τῆς Ἐκκλησίας ἀποβάλλεται, καὶ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς πατριάρχης κεχειροτόνητο» [Ζωναρ. ΙϚ', ιθ'.—Κεδρην. ἔνθα ἀνωτ.].

σιλέως υἱὸς Θεοφύλακτος Φεβρουαρίῳ μηνὶ δευτέρᾳ ἰνδικτιῶνος ἕκτης (τουτέστι τῷ 933ῳ), *τοῦ πατρῴου φρονήματος ἐξερχόμενος* [γρ. ἴσως: *ἐξεχόμενος*], *ἀλλὰ καὶ τοῖς πρόσω παρεκτεινόμενος κατορθώμασι μετὰ καὶ τῆς προσούσης ἐλλογιμότητος, τοποτηρητῶν ἐκ Ῥώμης ἀνελθόντων καὶ τόμον συνοδικὸν ἐπιφερόμενος* (sic) *περὶ τῆς αὐτοῦ χειροτονίας διαγορεύοντα· οἳ καὶ πατριαρχικῷ* [γραπτ. καὶ τῷ] *τοῦτον θρόνῳ ἐνίδρυσαν*» (1). Ἀλλὰ καὶ ὁ μακαριώτατος ἐξαιτεῖται ἀμοιβαίως παρὰ τοῦ Ῥωμανοῦ *ὅπως ἐνδείξηται ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν εἰς ἐκδίκησιν τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας*. Ὁ δὲ τοιοῦτος ὑπαινιγμός, ὃν ὁ βασιλεὺς ἀγνοεῖν προςποιεῖται, ἀναφέρεται πάντως εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν ἐκχώρησιν τῶν ἐπὶ τῆς νεοφωτίστου Βουλγαρίας πνευματικῶν δικαιωμάτων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἤδη γὰρ ἀπὸ Νικολάου τοῦ Α΄ παπεύοντος (858 - 67) ἐπισπερχῶς ἐζήτει ἡ Ῥώμη ὑπαγαγεῖν τὸ βουλγαρικὸν ἅπαν ὑπὸ τὴν ἑαυτῆς δικαιοδοσίαν, ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας διδασκόμεθα.

Πάπας δέ, πρὸς ὃν ὁ Ῥωμανὸς ἀπετάθη, ἦν τηνικαῦτα Ἰωάννης ΙΑ΄, υἱὸς Σεργίου τοῦ Γ΄, γεννηθεὶς αὐτῷ ἐκ τῆς Μαρούσως (Marozia) ἐπιβοήτου ἑταιρικοῦ γυναίου, μέγα ἐν τῇ παπικῇ αὐλῇ ἰσχύσαντος καὶ πολλὰ συνταράξαντος αὐτήν. Ἐπάπευσε δ' οὗτος ἀπὸ τῆς 3 Ἀπριλίου τοῦ 931ου ἄχρι τελευτῆς αὐτοῦ συμβάσης τῇ 3 Ἰανουαρίου τοῦ 936ου. Καὶ ὁ ἰησουΐτης δὲ Αὐγουστῖνος Ὀλδοΐνος, ὁ τὰς ... προςθήκας ἐν τοῖς *Ποντιφικοῖς* ἐκπονήσας, τὸν πάπαν τοῦτον ... παραχωρῆσαι τῷ Θεοφυλάκτῳ τὸ *πάλλιον* (*pallium*=ὠμοφό-

(1) Βιβλ. ς΄, λδ΄. Τ' αὐτὰ δ' αὐτολεξεί, πλὴν τῶν ἐπαίνων, λέγουσι καὶ Συμεὼν ὁ ...γιστρος σελ. 745, καὶ Γεώργιος ὁ Μοναχὸς σελ. 913, καὶ Γεώργιος ὁ Ἁμαρτωλὸς ... 840, καὶ Λέων ὁ Γραμματικὸς σελ. 506, εἰ μὴ ἀλλήλους ἀντιγράψαντες, πάντως ... ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς τὰ λεγόμενα ἀρυσάμενοι, δηλονότι τοῦ Ἀνωνύμου. ... ἐκ τούτου ἐπιτείνεταί μου ἔτι μᾶλλον ἡ εἰκασία, ὅτι τῆς συνεχείας ταύτης πα...έστι Θεόδωρος ὁ Δαφνοπάτης [ἴδε ὄπισθεν σελ. 39]· σιγῇ γάρ, οὐκ ἀπροσωπόληπτον ...οριογράφον ἐλεγχούσῃ, παρέρχεται τὴν ἐκ τῆς ἀθέσμου ἀναῤῥήσεως τοῦ μείρακος ...φυλάκτου ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπισυμβᾶσαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διχοστασίαν, ...ζόμενος κροδήλως ἐκ τῆς πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ῥωμανὸν συμπαθείας. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἡρακλείας Ἀναστάσιον ἑπομένῃ ἐπιστολῇ εὑρήσει ὁ ἀναγνώστης ...ους τοῦ δυςκλεοῦς πατριάρχου, ὃν δικαίως ψέγουσι καὶ μέμφονται ἄλλοι ἱστοριο...φοι, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει.

ριον), τουτέστιν ὅτι ἐπεκύρωσε τὴν ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου παράνομον ἀνάῤῥησιν αὐτοῦ (1).

Οὕτω λοιπὸν κατορθώσας ὁ Ῥωμανὸς τὸν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐνθρονισμὸν *ἐμερμήριζε κατὰ φρένα* καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἑδραιώσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Δεδιὼς γὰρ μή ποτε μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ συμβῇ τι ἀντίξουν καὶ καθαιρεθῇ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ὁ ἐκ τῆς πιέσεως τοῦ τῆς βασιλείας ὄγκου ἐπιβληθεὶς πατριάρχης, καὶ ἕτερον διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐξαιτεῖται τόμον παρὰ τοῦ πάπα, προϋποτυπῶν αὐτῷ μάλιστα καὶ ὁποῖά τινα εἶναι δεῖ τὰ ἐπιτίμια, μὴ ἐξαιρῶν μηδ' αὐτὸν τὸν οἰκεῖον γαμβρὸν καὶ συμβασιλεύοντα Κωνσταντῖνον, ὅν δι' ὑποψίας εἶχεν, ὡς ἔοικεν· διὸ καὶ πρώτους τάττει τοὺς βασιλεῖς ἐν τῇ τῶν ἐπιτιμίων ὑποτυπώσει. Ἄδηλον μέν τοι εἴπερ ἐπένευσεν ὁ ἄκρος ποντίφηξ καὶ τῇ τοιαύτῃ τοῦ βασιλέως αἰτήσει· οὐδὲν γὰρ περὶ τούτου ἀπεμνημόνευσεν ἡμῖν ἡ ἱστορία.

Ὁποία δέ τις ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ εἴκοσι καὶ τρία ὅλα ἔτη παραταθεῖσα πατριαρχία τοῦ ἀποτροπαίου *βασιλοπούλου*, ἀκούσωμεν νῦν τὴν ἀδέκαστον ἱστορίαν. «*Ἔτει δὲ δωδεκάτῳ τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας, τοῦ δὲ κόσμου ,ϛυξδ', μηνὶ Φεβρουαρίῳ κζ', ἰνδικτιῶνος ιδ', κατέλυσε τὸν βίον Θεοφύλακτος ὁ πατριάρχης, ἀρχιερατεύσας ἐπ' ἔτη κγ', ἡμέρας κε', ἑξκαίδεκα μὲν ἐτῶν ὢν ὅτε ἀκανονίστως τοὺς τῆς Ἐκκλησίας παρείληφεν οἴακας, ὑπὸ παιδαγωγοὺς (φεῦ μοι) ὁ ἀρχιερεὺς μέχρι τινὸς διατελέσας. Καὶ εἴθε γε διὰ παντὸς τοῦτο ἦν· ἐδόκει γὰρ εἶναι σεμνὸς καὶ μέτριος. Τῆς ἐντελεστέρας δὲ ἡλικίας ἀρξάμενος ἤδη, καὶ καθ' ἑαυτὸν βιοῦν ἐαθείς, οὐδὲν τῶν αἰσχίστων καὶ παντελῶς ἀπηγορευμένων πράττειν ἐνέλιπεν, ὠνίους προτιθεὶς τοὺς τῆς Ἐκκλησίας βαθμοὺς καὶ τὰς προβολὰς τῶν ἀρχιερέων, καὶ ἄλλα πράττων, ὅσα τοῖς ἀληθινοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀπεικότα ἐτύγχανεν, ἱππομανῶν καὶ κυνηγεσίοις ἐνασχολούμενος, καὶ λοιπὰς ἀπρεπεῖς διαπραττόμενος πράξεις, ἃς κατὰ μέρος διεξιέναι σὺν τῷ*

(1) Ἴδε Alfonsi Ciaconii *Vitæ et Res gestæ Pontificor. Romanor.* etc. τόμ. Α'. σελ. 692 καὶ 704. Rom. 1677. — Πρβλ· καὶ Caes. Baronii *Annal. Ecclesiast.* τόμ. Ι', σελ 479, καὶ τὸ *Ἱστορ. καὶ κριτ. Δοκίμιον περὶ τῶν διχον. τῶν ἐν τῇ ἐκκλησ. τῆς Πολονίας* τὸ ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ Εὐγεν. τοῦ Βουλγάρεως ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἀνωνύμως μεταγλωττισθὲν σελ. 56.

ἀπρεπεῖ καὶ ἀθέμιτον. Μιᾶς δὲ δίκαιον ἐπιμνησθῆναι εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀπαιδεύτου γνώμης αὐτοῦ. Ἔρως αὐτὸν κατεῖχεν ἄσχετος τῆς τῶν ἵππων κτήσεως, καὶ λέγεται ὑπὲρ δισχιλίους πορίσασθαι, ὧν τῆς κομιδῆς διὰ παντὸς ἐφρόντιζεν, οὐ χόρτον αὐτοῖς παρατιθεὶς καὶ κριθάς, κώνων δὲ καρποὺς καὶ θάσια καὶ πιστάκια, ἔτι δὲ φοινίκων καὶ σταφίδων καὶ ἰσχάδων τὰ λιπαρώτερα, εὐωδεστάτῳ οἴνῳ μιγνύς, καὶ κρόκον καὶ κιννάμωμον καὶ βάλσαμον καὶ ἕτερα ἀρώματα τοῖς ῥηθεῖσι συμφύρων, ἑκάστῳ τῶν ἵππων παρετίθει βρῶσιν. Φασὶ δ' ὅτι λειτουργοῦντί ποτε αὐτῷ κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ θείου Δείπνου πέμπτην ἡμέραν, καὶ τὰς εὐχὰς ἤδη τῶν μυστηρίων ἀναγινώσκοντι, ὁ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἵππων ἐπιτετραμμένος διάκονος ἐπιστὰς εὐαγγέλιον τούτῳ κεκόμικεν, ὡς ἄρα τετοκυῖα εἴη ἡ ἐπισημοτάτη φορβάς, προσθεὶς καὶ τὸ ὄνομα. Ὁ δ' ὑπὸ περιχαρείας τὸ τῆς θείας λειτουργίας ὑπόλοιπον ὡς ἔτυχεν ἐκπληρώσας δρομαῖος ἀφικνεῖται πρὸς τὸ Κοσμίδιον, καὶ τὸν τεχθέντα πῶλον ἑωρακώς, καὶ τοῦ ἀλόγου θεάματος ἐμφορηθεὶς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, τὴν τῶν ἁγίων Παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ ἐκτελέσων ὑμνῳδίαν. Ἔργον ἐκείνου καὶ τὸ νῦν κρατοῦν ἔθος, ἐν ταῖς λαμπραῖς καὶ δημοτελέσιν ἑορταῖς ὑβρίζεσθαι τὸν Θεὸν καὶ τὰς τῶν ἁγίων μνήμας διὰ λυγισμάτων ἀπρεπῶν καὶ γελώτων καὶ παραφόρων κραυγῶν τελουμένων τῶν θείων ὕμνων, οὓς ἔδει μετὰ κατανύξεως καὶ συντριμμοῦ καρδίας ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἡμᾶς σωτηρίας προσφέρειν τῷ Θεῷ. Πλῆθος γὰρ συστησάμενος ἐπιρρήτων ἀνδρῶν, καὶ ἔξαρχον αὐτοῖς ἐπιστήσας Εὐθύμιόν τινα Κασνῆν λεγόμενον, ὃν αὐτὸς δομέστικον τῆς Ἐκκλησίας προὐβάλετο, καὶ τὰς σατανικὰς ὀρχήσεις καὶ τὰς ἀσήμους κραυγὰς καὶ τὰ ἐκ τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἠρανισμένα ᾄσματα τελεῖσθαι ἐδίδαξεν (1). Οὕτως δὲ βιοτεύων καταστρέφει τὸν βίον ἐν τῷ ἀτάκτως ἱππάζεσθαι, ἔν τινι τοίχει τῶν παραθαλασσίων θραυσθεὶς καὶ αἷμα ἀναγαγὼν διὰ τοῦ

(1) Τὸ πανάθεσμον τοῦτο ἔθος, χάρις τῇ τοιαύτῃ τοῦ ἐξώλους τούτου πατριάρχου ἐπινοίᾳ (οὐχ ὁρᾷς;), ἐπικρατεῖ καὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τοῦ Αἰγαίου νήσοις· Συναγειρόμενοι γὰρ οἱ πανηγυρισταὶ κατὰ τὰς μνήμας τῶν ἑορταζομένων ἁγίων, καὶ τῷ Βάκχῳ ἀφθόνως σπένδοντες κορυβαντιῶσι καὶ ὀργιάζουσιν ἐν τυμπάνοις καὶ αὐλοῖς, ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις, ὀρχούμενοί τε τὸν κόρδακα καὶ ἄσεμνα ᾄδοντες ᾄσματα· καὶ ταῦτα πράττουσι τῆς ἱερουργίας ἔνδον τοῦ ναοῦ τελουμένης.

ρᾶν (= τοπάρχην) Αἰγύπτου, πολέμιον ὄντα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὥςπερ δὴ καὶ τὸ μωαμεθανικὸν ἅπαν γένος. Τοῦτον οὖν ὁ κράτιστος βασιλεύς, ἐπαγγελίαις παροχῆς βαθμῶν καὶ περιβολαίων χρυσοπάστων, ἀργυρίου τε καὶ χρυσίου καὶ ἄλλων ἔτι δωρεῶν, οἷά τινα παῖδα πειρᾶται διαβουκολῆσαι καὶ ἑαυτῷ προςεταιρίσασθαι, τὸ Λυσάνδρου παροιμιῶδες ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει λεληθότως ἑαυτῷ προςαρμόζων: *Ὅπου γὰρ μὴ ἐφικνεῖται ἡ λεοντῆ, προςραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν.* Αἰγύπτου δὲ καὶ Συρίας τοπάρχης ἦν ἐν τοῖς τότε χρόνοις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρχαίου Ἄραβος συγγραφέως Ἀμπουλφέδα, ὁ Ἀλ-Ἀχσχὶδ Μωχαμέτης, ὅς φαίνεται ζῶν ἔτι τῷ 945ῳ (1). Οὗτός δ᾽ ἐστιν, ὡς εἰκάζομεν, ὁ αὐτὸς καὶ ὁ περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ *Συνεχείᾳ* τῆς Θεοφάνους *Χρονογραφίας*: «*Ὁ δὲ ἀμηρᾶς Αἰγύπτου τὴν μεγάλην νίκην τῶν Ῥωμαίων ἀκηκοὼς καὶ τὴν πολεμικὴν ναυμαχίαν καὶ ἧτταν τῶν ἀρνητῶν τοῦ Χριστοῦ* [τῶν ἐξ Ἀφρικῆς μωαμεθανῶν], *γράμμασιν αὐτίκα φιλικοῖς τὸ μάχιμον αὐτοῦ ἀποβάλλεται καὶ ὑπισχνεῖται εἰς ἑνότητα*». Ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν δ᾽ ἐπιστελλομένοις γράμμασι τοῦ αὐτοκράτορος προςηρτᾶτο καὶ ἡ συνήθης τοῖς βασιλεῦσι χρυσῆ σφραγίς, ὡς ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου μανθάνομεν· οἷον: «*Εἰς τὸν ἀμηρᾶν Αἰγύπτου. Βοῦλλα χρυσῆ τετρασολδία. Τοῦ ἀποσταλέντος γράμματος ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων ἔστησεν ἡ βοῦλλα ἑξάγια ιη᾽.* «*Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμανὸς ἐν Χριστῷ εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες μεγάλοι ὑψηλοὶ αὔγουστοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, πρὸς τὸν ἠγαπημένον ἡμῶν φίλον τὸν εὐγενέστατον ἀμηρᾶν Αἰγύπτου*» (2).

Σημειωτέον δ᾽ ἐν τέλει, ὅτι αἱ παροῦσαι ἐπιστολαὶ κεῖνται ἐν τῷ χειρογράφῳ πρότεραι τῶν πρὸς Συμεὼν τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας προλαβόντως ἐκδοθεισῶν.

---

(1) Ἴδε Κωνστ. τοῦ Πορφυρογεν. *Ἔκθ. τῆς βασιλ. τάξ.* Β᾽, μη᾽, σελ. 396 μετὰ τοῦ αὐτόθι ὑπομν. τοῦ Ἰω. Ἰακ. Ῥεισκίου. — Πρβλ. καὶ Muralt *Chronogr. Byzant.* σελ. 745.

(2) Ἔνθα ἀνωτ. σελ. 398.

Τῷ πάπᾳ Ῥώμης.

Τὸ γράμμα τῆς ὑμῶν ἀρχιερατικῆς δεξάμενοι μακαριότητος, καὶ τὴν ἐγκειμένην ἐν αὐτῷ κατανοήσαντες δύναμιν, διπλῇ κατεσχέθημεν ἡδονῇ· τοῦτο μέν, οἷς τὸν πνευματικὸν ἔρωτα, καὶ τὸ ἐγκάρδιον τῆς ἀγάπης πῦρ, καὶ τὸ πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν φιλόστοργον ἅμα καὶ φιλότεκνον συνεξύφαινε, καὶ οὐχὶ τοπικῷ διαστήματι τὰς ψυχικὰς συνελεύσεις συναπετείχιζε· τοῦτο δέ, οἷς οἱ παρ' ὑμῶν ἀποσταλέντες ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι Μαδέλβερτός τε καὶ Λέων μετὰ Σεργίου καὶ Πέτρου, ἐξ αὐτῆς ὄψεως τὸ τῆς κρυπτῆς αὐτῶν ἀρετῆς παρίστων μαρτύριον. Ὡς γὰρ μόνον εἰς ὄψιν τῆς ἡμετέρας ἐπέστησαν βασιλείας, ἐπείπερ εἰς ἄκρον τὸν θεῖον χαρακτῆρα διαμεμόρφωντο, τῆς τε ὑμῶν πολυεράστου μακαριότητος τὴν θειότητα καθαρῶς ἐδήλουν, οἷα δὴ ἀκριβεῖς εἰκόνες κάλλους ἀρχετύπου, καὶ αὐτοὺς ἀξίους παρίστων οὕτως ἱερῷ καὶ θείῳ διακονοῦντες ἀνδρί.

Τούτων μετὰ τῆς τοσαύτης, ὡς ἔφημεν, ἀρετῆς καὶ τῶν ὑμετέρων πατρικῶν γραμμάτων πρὸς ἡμᾶς ἐπιφοιτησάντων, ἐπείπερ ἀποδοχὴν τὰ τοιαῦτα γράμματα ἐδήλου τοῦ ἡμετέρου τέκνου, καὶ τὴν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον καθίδρυσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' ὑμῶν ἀναπεμφθεὶς τόμος ἐκ πάσης τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ὁμόφωνος κατὰ πάντα τοῖς τε παρ' ὑμῶν λεγομένοις καὶ γραφομένοις ἐφαίνετο, ὑμνοῦμεν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην εὐχαριστίαν τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ καὶ Θεῷ ἀνεπέμψαμεν, ἐφ' οἷς οὕτω τὴν σὴν κατεύθυνε γνώμην, καλῶς τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας οἰκονομῆσαι καὶ διαθέσθαι, ὅσην δὲ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ πίστιν πρὸς τὴν ὑμῶν ἐπηυξήσαμεν μακαριότητα· ἔδειξας γὰρ ὄντως ἀρχιερεῖ Θεοῦ πρέπουσαν γνώμην καὶ τῶν αὐτοῦ κορυφαίων μαθητῶν ἐπαξίαν, ἐφ' ὅσον δεῖ ἐπαγρυπνεῖν ὑπὲρ εὐσταθείας τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ καλῶς καὶ πνευματικῶς τὰ ἐν αὐταῖς θεοσύλλεκτα ποιμαίνεσθαι πρόβατα.

Μετὰ γοῦν τῆς πρεπούσης, ὡς ἔφημεν, τιμῆς καὶ τῆς ἄλλης ἀνεπιλόγου θεραπείας παρά τε τῆς ἡμετέρας βασιλείας καὶ παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας δεξιωθέντες, καὶ τὴν ὀφειλομένην αἰδῶ καὶ τιμὴν τῇ σῇ μακαριότητι, εἴ γε παρῆν, τούτοις προςαπονείμαντες, ἐπείπερ τινὲς τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱερατικοῦ καταλόγου πρὸς τὴν τοῦ τέ-

κνου ἡμῶν ἀπεδυςπέτουν χειροτονίαν, καὶ διασπᾶν τὴν ὁλότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἐπειρῶντο, θείᾳ προνοίᾳ καὶ ταῖς ὑμετέραις ἁγίαις εὐχαῖς πάντων ὁμοφωνησάντων καὶ εἰς τὸ αὐτὸ συνεληλυθότων, πρὸ δὲ πάντων καὶ τοῦ ὑμετέρου πνεύματος κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον συμπαρόντος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ (1), τοῦτον τῷ ἀρχιερατικῷ κατεκόσμησαν ἀξιώματι, καὶ πατριάρχην τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνηγόρευσαν Ἐκκλησίας. Καὶ μή τις ψόγος παρὰ τῆς ὑμῶν μακαριότητος τοῖς [τῇ] (2) ἐπὶ τοῦ τέκνου ἡμῶν ἐπὶ μικρὸν ἀντιπεσοῦσι χειροτονίᾳ ἐπενεχθῇ· ἐπεὶ μηδ' ἀλογίστως ἢ ἀπερισκέπτως, ὥς γέ φασι, τοῦτο πεποιηκέναι αὐτούς· πρῶτα μὲν μὴ δεῖ (3) τηλικούτῳ καὶ ὑπερφυεῖ πράγματι ἀβασανίστως προσέρχεσθαι, ὅπου γε μηδ' ἐπὶ μικροῖς πράγμασι τοῦτο συγχωροῦμεν πολλάκις, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀσπάσασθαι τὴν διάστασιν καὶ τὸ ἀκοινώνητον, ὅσον γνωρίσαι καὶ συνδιασκέψασθαι τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ τέκνου ἡμῶν χειροτονίᾳ συμβησόμενον ἀγαθόν, καὶ μήτε τὴν ἔνστασιν πέρα τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος παρεκτεῖναι, μήτε πάλιν ἐν καιρῷ συμφωνίας καὶ συνελεύσεως μόνους τῶν ἄλλων ἀπολειφθῆναι· ἔπειτα δέ, καὶ τὸ μὴ τῶν ἰδίων ἐκπεσεῖν προνομίων καὶ ἄλλοις τὰ τῆς ἑαυτῶν ἱερατείας ἐπιτρέπειν, ἐξὸν αὐτοῖς καὶ δίχα Ῥωμαίων ἐπισκόπων τὰ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας πρὸς τὸ δοκοῦν τοῖς θείοις νόμοις διατιθέναι καὶ διοικεῖν. Καινοτομίας γὰρ ἀναφυομένης περὶ τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν, τηνικαῦτα δέον τοὺς ἀπὸ Ῥώμης καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων προσκαλεῖσθαι ἱερεῖς, ὡς ταύτῃ βοηθήσοντας καὶ χεῖρα ὀρέξοντας· ἐπὶ δὲ ἀναρρήσει ἀρχιερέως τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας, οὐδείς πω τῶν πάλαι μέχρι τοῦ νῦν ὤφθη ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἀπὸ Ῥώμης προςκαλεσάμενος ἐπισκόπους, πλὴν εἰ μή, διὰ φιλίας ὅρον καὶ ἀγάπης νόμον πνευματικόν, ἔστιν ὅτε προςκληθῆναι αὐτοὺς συγχαρησομένους καὶ συνευφρανθησομένους ἡμῖν.

Ταύταις, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῖς ἀντιλογίαις ἐμφιλοχωρήσαντες, ὥςτε μὴ δοκεῖν ἀπερίσκεπτοι ἐπὶ τηλικούτῳ ἀναφαίνεσθαι πράγματι, τέλος καὶ αὐτοὶ τοῖς λοιποῖς συμφωνήσαντες, τὸν υἱὸν ἡμῶν ἐπὶ τὸν ἀρχιερατικὸν ἀνεβίβασαν θρόνον· ἐφ' οἷς ἡδονῆς ἐνθέου

(1) Α', Κορινθ. ε', 4.
(2) Προςέθηκα τὸ προδήλως ἐκπεσὸν ἄρθρον.
(3) Γραπτ. ἴσως: *Δεῖν*.

καὶ ἀγαλλιάσεως πληρωθέντες, τὸ πᾶν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχῇ καὶ σπουδῇ ἀνατιθέμεθα, τὸ οὕτως σεαυτὸν διὰ τὴν ἡμῶν ἀγάπην ἐπιδεδωκότα καὶ μετὰ τοσαύτης θερμότητος τὰς ἡμετέρας αἰτήσεις πληρώσαντα. Καὶ νῦν ἰδού, Θεοῦ χάριτι, πάντες εἰσὶν ἐν μιᾷ καρδίᾳ καὶ φρονήματι ἑνὶ ἡνωμένοι, ὑπὸ νέῳ ἀρχιερεῖ καὶ ποιμένι ἐπιστατούμενοί τε καὶ κυβερνώμενοι, κἂν οὐκ ἔστι τις παρ᾽ ἡμῖν, ὁ μὲν εἰς Κηφᾶν, ὁ δὲ εἰς Παῦλον (1), ὁ δὲ εἰς τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα ἑαυτοὺς ἀποτέμνοντες, ἀλλ᾽ εἰσὶ πάντες τῆς φαύλης ταύτης τομῆς ἐλεύθεροι, ὑπὸ μιᾷ κεφαλῇ καὶ ἑνὶ προστάτῃ καταρτιζόμενοι· καὶ βαθεῖά τις εἰρήνη καὶ γαλήνη τὴν καθ᾽ ἡμᾶς Ἐκκλησίαν ἄρτι κατέχει, ὀρθοτομοῦσαν καὶ πάντα φυλάττουσαν ἀπαράτρωτα, ὅσα τοῖς ἱεροῖς πατράσι νενομοθέτηται. Καί σοι, πατέρων ἐρασμιώτατε καὶ ἀρχιερέων σεβασμιώτατε, μεγάλην ὅτι τὴν χάριν ὁ σὸς υἱὸς καὶ βασιλεὺς ὁμολογῶ, καὶ διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα μὲν πρὸς ἡμᾶς τε καὶ τὸ τέκνον ἡμῶν πόθον, καὶ ἣν ἐπεδείξω σπουδήν τε καὶ γνώμην πρὸς τὴν ἐκείνου ἀρχιερατικὴν ἀνάρρησιν, πλέον δὲ ὑπὲρ τῆς κοινῆς χριστιανῶν εὐταξίας τε καὶ ὁμοφροσύνης, ἧς ἀπολαύει τὰ μέλη, τῆς κεφαλῆς ἀταράχως διατελούσης.

Ἐπεὶ δὲ οἱ εὐλαβέστατοι ὑμῶν ἐπίσκοποι, ἅμα τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἁγιωτάτων μητροπολιτῶν(2), καλῶς τὰ τῆς τοῦ τέκνου ἡμῶν χειροτονίας διῳκονόμησαν, καὶ τὸ δοθὲν αὐτοῖς ἔργον ἐτελείωσαν, καὶ οὐδένα ἔξωθεν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγκαλῶν καὶ π[εριβ]όλ[ων ;] περιπλανᾶσθαι εἴασαν, ἀλλ᾽ ὑφ᾽ ἕνα ποιμένα καὶ μίαν ποίμνην τὰ τοῦ Χριστοῦ κατήρτισαν θρέμματα, ἐπέστη δὲ καιρός, καθ᾽ ὃν ἔδει αὐτοὺς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐπαναλῦσαι μακαριότητα, τούτους πάλιν μετὰ τῆς ἁρμοίας τιμῆς καὶ φιλοφρονήσεως πρὸς ὑμᾶς ἐξεπέμψαμεν· οἷς οὐδαμῶς ἐγκληθῆναι δίκαιον περὶ τῆς ἐνταῦθα βραδυτῆτος, ἥτις, ὡς οἴομαι, καὶ τιμιωτέρα τῆς ἑτέρων ταχυτῆτος καθέστηκεν· οὐ γὰρ ἐκ προαιρέσεως καὶ οἴκοθεν, ἀλλὰ παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας καὶ μένοντες κατείχοντο, μέχρις ἂν τὰ διὰ μέσου σκῶλά τε καὶ προσκόμματα τῶν ἀντιπιπτόντων διέλυσαν. Αἱ γὰρ μέγισται (3) τῶν διοικήσεων, καὶ μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν, μεγάλων δέονται καὶ τῶν

(1) Α΄, Κορινθ. α΄, 12.
(2) Συνήθης τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ μετὰ γενικῆς σύνταξις τοῦ ἀθροιστικοῦ τούτου μορίου.
(3) Τὸ χειρόγρ.: *Μέγιστοι*.

καιρῶν πρὸς τὴν δέουσαν καὶ ὀφειλομένην ἀποπεράτωσιν. Οἶδας δὲ καὶ αὐτός, ὡς οὐχ ἡ τυχοῦσα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διοικήμασιν ἀκρίβεια συμπαρομαρτεῖ (1)· καὶ δεῖ τὸν τούτοις ἐπιστατοῦντα, μὴ ἐν καιροῦ βραχείᾳ ῥοπῇ μετάγειν ταῦτα πρὸς τὸ λυσιτελές, εἴ γε μὴ προσπταίειν ἐθέλοι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον ζημιοῦσθαι.

Συνεξεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ἀποκρισιαρίους ἡμῶν, ἀπὸ μὲν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν συγκλήτου Ἀναστάσιον πρωτοσπαθάριον καὶ ἀσηκρῆτις, ἀπὸ δὲ τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας Ὀρέστην κληρικὸν καὶ πρωτονοτάριον τοῦ κατὰ πνεῦμα μὲν πατρός, κατὰ σάρκα δὲ υἱοῦ ἡμῶν καὶ πατριάρχου, ἄνδρας εὐλαβείᾳ καὶ λογιότητι διαπρέποντας καὶ διὰ τῶν ἔργων τὰ λόγων ἐπιβεβαιοῦντας· οἵ γε τῇ σῇ ἱερότητι ἐμφανιζόμενοι, τὰ περὶ τὸ τέκνον ἡμῶν οἰκονομηθέντα καὶ πραχθέντα τρανότερον ἀναγγελοῦσι, καὶ οἵαν πρὸς σὲ στοργὴν καὶ διάπυρον σχέσιν κέκτηται γνωριοῦσι, καὶ πᾶν εἴ τι παρ' ὑμῖν ἀμφισβητήσιμον, λόγοις ἀληθέσι διαλύσωσί τε καὶ κατευνάσωσι, καὶ μίαν Ἐκκλησίαν τὰς τέως διεστηκυίας διὰ τοῦ τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀποδείξωσιν· οὓς καὶ μετὰ τῆς ἁρμοζούσης τιμῆς ἡ ὑμετέρα δεξιουμένη μακαριότης, καὶ τὰ παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν αὐτοῖς διὰ στόματος ὁρισθέντα ἀκουσάτω, καὶ τέλος ἀξιόλογον ἐπιθεῖναι οἷς ἐνήρξατο σπουδασάτω. Ἐπεὶ δὲ ἔστι τι καὶ λεῖπον ἐν τοῖς παρὰ σοῦ πονηθεῖσιν, ὃ προστιθέμενον τὸν ἡμῶν ἐπαυξήσει ἔπαινον, ἀξιοῦμεν μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἱκέται τῆς ὑμῶν ἀρχιερατικῆς τελειότητος καθιστάμεθα, καὶ ταύτην εἰς πέρας ἄξαι τὴν δέησιν.

Πολλὰ τῶν πραγμάτων εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἀλλοιοῦται καὶ μετατρέπεται, οὐκ ἐξ οἰκείας μεταποιούμενα φύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πολλῶν κακίας μετατρεπόμενα. Ἵνα οὖν μὴ καὶ μετὰ τὴν ἡμῶν ἀποβίωσιν, θρασείᾳ γλώσσῃ κατὰ τῆς τοῦ ἡμετέρου τέκνου χειροτονίας οὐκ εὐλόγους τινὲς ἐγκλήσεις προσεπαφήσουσιν, ἕνεκά γε τούτου ὁ σὸς υἱὸς καὶ βασιλεὺς τὴν παροῦσαν ἀξίωσιν πεποίημαι πρὸς σὲ τὸν ἐμὸν τιμιώτατον καὶ πνευματικὸν ἡμῶν πατέρα, ὅπως ἐπισυναθροίσας πάντας τοὺς τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἱερεῖς, ἀπό τε τῶν ὑπερεχόντων καὶ ἕως ἐσχάτου ἱερατικοῦ τάγματος, ἐπ' ὄψεσι τῶν ἡμετέρων ἀποκρισιαρίων, στόματι μὲν πρότερον καθομολογήσωσι καὶ ἀποδέξωνται τὴν τοῦ τέκνου ἡμῶν χειροτονίαν, καὶ δικαίαν καὶ ἀναμ-

(1) Ὡσαύτ.: *Συνπαρωμαρτεῖ.*

φισβήτητον ταύτην ἀποφανοῦνται· εἶθ' οὕτως γενέσθω τόμος παρ' ὑμῶν, εἰς ὃν ὑποσημήνηται ἡ ὑμετέρα μακαριότης δι' ἐγγράφου ἰδιοχείρου, καὶ καθεξῆς πάντες οἱ ὑπὸ ταύτην ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἀποδεχόμενοι ἐγγράφως καὶ ἐπικυροῦντες τὴν τοῦ τέκνου ἡμῶν χειροτονίαν. Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ τόμου προςκείσθω καὶ ταῦτα ὡς ἐκ φωνῆς πάντων ὑμῶν, οὕτως: *Εἴ τις οὐκ ἀποδέχεται, οὐδὲ δικαίαν καὶ εὔλογον καθομολογεῖ τὴν τοῦ κυροῦ Θεοφυλάκτου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίαν, ἀλλὰ διαβάλλειν καὶ ὑπὸ μέμψιν ταύτην τιθέναι πειρᾶται, ἀπό τε βασιλέων, συγκλητικῶν ἀρχόντων, ἱερατικῶν ἀνδρῶν, καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν ἐσχάτων καὶ τελευταίων, ὁ τοιοῦτος ὑποκείσθω τῷ δεσμῷ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος καὶ τῶν κορυφαίων καὶ μακαρίων Ἀποστόλων, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι παραπεμπέσθω.*

Ταῦτα μὲν ὅσον πρὸς ὑπόμνησιν ἐγράψαμεν· αὐτὸς δέ, πατέρων ἀρχιερατικώτατε, καὶ τούτων πλείονα συστατικώτερα τῆς τοῦ τέκνου ἡμῶν χειροτονίας προςθήσεις τῷ τόμῳ, ἐπαναγνωσθῇ τε εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας σφραγῖδος βεβαιωθῇ, καὶ τοῖς ἀποκρισιαρίοις ἡμῶν ἐπιδοθῇ τοῦ ἀποκομίσαι πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν, ὥστε ἀποτεθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, εἰς τὸ δι' αὐτοῦ ἀποπαύεσθαι καὶ ἐπιστομίζεσθαι τοὺς κατὰ τῆς χειροτονίας τοῦ ἡμετέρου τέκνου κατεπαιρομένους. Τοῦτό μοι τὸ ἐπιθύμημα παρὰ τῆς σῆς μακαριότητος τελειωθήτω. Δός μοι ἐν τούτῳ καλλωπίζεσθαι καὶ σεμνολογεῖσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ σῷ πατρικῷ φίλτρῳ καὶ τῇ πνευματικῇ φιλοτεκνίᾳ τοὺς πάντας εἰς θαῦμα διεγείρειν καὶ ἔκπληξιν. Οὐκ ἀναξίαν γὰρ ἐπιδειξόμεθα τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς σέ, οὐδ' ἀχαριστίᾳ τὴν εὐεργεσίαν προδώσομεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἀληθείας μάθοις ἄν, ὡς πάντων τῶν πώποτε γενομένων πατέρων οἱ βασιλεῖς ἐκτήσαντο παῖδας (1), πολλῷ εὐγνωμονέστερον καὶ εὐνοϊκώτερον σὺ κέκτησαι παῖδα.

Ἐξητήσω τὴν ἐκ Θεοῦ βασιλείαν ἡμῶν, πατέρων σεβασμιώτατε, δείξασθαι ἡμᾶς ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν εἰς ἐκδίκησιν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ οὐκ ἀνανεύομεν περὶ τὴν ἐξαίτησιν· οὐ γὰρ τῶν ἀχαρίστων ἐσμὲν καὶ ἀγνωμόνων· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ διὰ γραμμάτων μηνυθῆναι ἡμῖν βουλόμεθα τὰ τῆς αἰτήσεως, ὡς ἂν προ-

1) Οὐκ ἐῤῥῶσθαι δοκεῖ τὸ χωρίον κολόβωσιν ἴσως παθόν.

θύμῳ γνώμῃ καὶ προθέσει ταύτην εἰς πέρας ἀγάγωμεν· οὐδὲ γὰρ οἷόν τε, τὸν πατέρα τὰ τοῦ παιδὸς αἰτήματα ἐκπληρώσαντα, μὴ κατὰ πάντα καὶ τοῦτον εὑρεῖν ὑπήκοον, ἐν οἷς ἀπαραίτητοι κατεπείγουσιν ἀνάγκαι.

Προσέκειτο ἐν τῷ γράμματι καὶ περὶ τῆς πολλαχῶς λαληθείσης συμπενθερίας, τοῦ τελείως αὐτὴν ἀποπληρωθῆναι· καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐπιθυμητὸν καὶ ἐράσμιον, ὃν εἰς πατέρα πνευματικὸν ἡ τοῦ Πνεύματος διεπλάσατο χάρις, τοῦτον ἡμῖν καὶ διὰ τῆς σωματικῆς ἐπιγαμίας καὶ ἀγχιστείας συνηρμόσθαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος πολύ, καὶ ἡ τῆς βασιλείας μεγαλειότης οὐ μικρὰν ἐλάττωσιν ὑποστήσεται, εἰ τὸν υἱὸν ἡμῶν πρὸς τὰ αὐτόθι ἐξαποστελοῦμεν· καὶ πάλιν, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ νυμφευθῆναι, ἐπιβαρὲς ὑμῖν καταφανήσεται ἀπὸ Ῥώμης πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐκπέμψαι, εἰ μὲν προαιρεῖται ἡ ἐνδοξοτάτη ὑμῶν μήτηρ τὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομῆς καὶ συμπενθερίας, ἀναλαβέτω μᾶλλον αὐτὴ ἐκείνη τὴν ἑαυτῆς θυγατέρα, καὶ διὰ τῶν κατεληλυθότων ἀρτίως χελανδίων (1) μετὰ τῶν ἐπισκόπων, ἀνελθέτω πρὸς τὴν ἐκ Θεοῦ βασιλείαν ἡμῶν, ὡς ἂν καὶ τῶν ἐξ ἡμῶν ἀπολαύσασα πλουσιωτάτων δωρεῶν καὶ φιλοφρονήσεων, καὶ τὰ τῆς συμπενθερίας εὖ διαθεμένη καὶ ἀποπερατώσασα, οἴκαδε μεθ' ὑπερβαλλούσης τιμῆς ὑποστρέψοι. Εἰ δὲ τοῦτο οὐ βούλεται, παραδότω τὸ ταύτης παιδίον τισὶ τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ πιστοτάτων ἀνθρώπων, καὶ μετὰ τῶν αὐτῶν χελανδίων ἐκπεμψάτω πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν. Εἰ δὲ τὸ παρὸν οὐ συγχωρεῖται τοῦτο ποιῆσαι, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ κατεπεῖγον καὶ σύντομον, καὶ μετὰ ταῦτα διὰ γραμμάτων αὐτῆς ἡ ἁγιωσύνη ὑμῶν τὰ περὶ τούτου γνωρίσει τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν, καὶ ἀποστελοῦμεν χελάνδια πλείονα εἰς τὸ ἀναλαβέσθαι τὸ παιδίον μετὰ πιστῶν ὑμῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν, καί, Θεοῦ θέλοντος, ἐπιτελεσθῶσι τὰ τοῦ συναλλάγματος.

---

(1) Εἶδος πλοίων βασιλικῶν πρὸς ταχυπλοΐαν ἐπιτηδείων.

Ἀναστασίῳ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας δυςανασχετοῦντι ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ κυροῦ Θεοφυλάκτου τοῦ υἱοῦ Ῥωμανοῦ βασιλέως τοῦ γέροντος.

Γράμμα τῆς ὑμῶν πανιέρου ὁσιότητος δεξάμενοι, καὶ πάν[τα] τὰ ν αὐτῷ ἐμφερόμενα ἐνώπιον τοῦ βασιλέως [ἡμ]ῶν τοῦ ἁγίου ὑπαναγνόντες, οὐ μικρῶς ἐλυπήθη[μεν πρὸς;] τὰ τῆς ὑμῶν ὁσιότητος, ὡς τοιαῦτα γραψάσης. Ἔδει σε καὶ γὰρ πρότερον ὀρθῷ λογισμῷ κρίνειν τὰ πράγματα, ἀποσκοπῆσαί τε καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα, καὶ οὕτως τὰς καθ' ἑτέρων ἀποφάσεις ποιεῖσθαι, οὐχ ὡς μηδενὶ ἐγκλήματι ὑποκείμενος, ἀλλ' ὡς καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ὢν ἀνθρωπίνοις περιειλημμένος πταίσμασιν. Εἰ γάρ, ὡς αὐτὸς φῄς, τῷ ἱερῷ κανόνι ἐξακολουθῶν, κανονικῶς πάντα βούλει γίνεσθαι εἰς τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, πᾶν δόγμα καὶ κανόνα ἐπὶ τοῦτον συγκινῶν, καὶ μηδὲν ἔξω τῆς τούτων διαταγῆς διαπραττόμενος, πῶς αὐτός, ἐν μέρει μέν, ἐκεῖν δὲ καὶ καθόλου, πρὸς παράβασιν τῶν ἱερῶν ἀποκλίνεις κανόνων, ἐν μέρει δὲ ἢ καὶ μηδόλως φαίνῃ τούτων προκινδυνεύων; Τοῦ ἄρ κανόνος τὴν τετραγαμίαν ἀποκήρυκτον ἡγουμένου, ἐξόν σοι ταύτην μὴ παραδέξασθαι, ἀλλὰ συγκινδυνεύειν τοῖς ἐξ ἐκείνου καὶ μέχρι τοῦ νῦν τῆς Ἐκκλησίας ἀπεῤῥηγμένοις, καὶ πανταχόθεν ἄληπτον ἑαυτὸν συντηρεῖν, ἀλλὰ μὴ τὸν τυχόντα μόχθον καὶ ἀγῶνα καταβάλλεσθαι ἐπὶ τῇ τῆς τετραγαμίας ἀποδοχῇ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἑνώσεως (1).

(1) Πολλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ προὐξένησε σκάνδαλα καὶ σχίσματα ἡ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ παρανομηθεῖσα τετραγαμία μετὰ Ζωῆς τῆς Καρβωνοψίνης. Ὁ γὰρ πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς καὶ οἱ μητροπολῖται, τοῦ τῶν ἱερῶν κανόνων κύρους ὑπερμαχοῦντες ὥρισαν μὲν τῆς Ἐκκλησίας τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτῶν ἐδιχάσθη, τῶν μὲν ...γομένων τὸν τοῦ ἀφορισμοῦ συντεμεῖν χρόνον καὶ μὴ ἐπὶ πολὺ παρατείνειν (ἐξ ὧν ὡς ἔοικε, καὶ ὁ Ἡρακλείας οὗτος!), τῶν δὲ τῇ τοιαύτῃ συγκαταβάσει μὴ στεργόν... Καὶ λοιπὸν ἐξορίζεται μὲν ὁ πατριάρχης ὡς ἀνενδότως ἔχων πρὸς τὰς περὶ ἀφέσεως δεήσεις τοῦ βασιλέως, ἐνθρονίζεται δὲ ὁ τούτου πνευματικὸς πατὴρ Εὐθύμιος καὶ ἀφορισμοῦ αὐτὸν λύει· ἀλλ' οὐχ ἧττον διετέλουν οἱ ἀρχιερεῖς ἀπεῤῥηγμένοι ὄντες ἀλλήλων καὶ διχοστατοῦντες. Ὅθεν Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς καὶ τῆς βασιλείας κληρονόμος, συγκαλέσας τῷ 921 σύμπαντας τοὺς ἀρχιερεῖς πείθει αὐτοὺς εἰς μίαν ...ειν γνώμην καὶ ὁμόνοιαν, ὅτε δὴ καὶ ὁ καλούμενος *Τόμος τῆς ἑνώσεως* ὑπ' αὐτῶν ...ετέθη· δι' οὗ ἐδόθη μὲν τῷ πατρὶ αὐτοῦ καὶ μετὰ θάνατον ἡ τῆς παρανομίας ἄφεσις, ...ηφίσθη δὲ κοινῇ γνώμῃ καὶ κρίσει ἀπόβλητον τοὐντεῦθεν εἶναι παντελῶς τὸν τέταρτον γάμον καὶ ἀποκήρυκτον καὶ τῆς χριστιανικῆς πολιτείας ἀλλότριον [Ὅρα Σπυρίδ. ... *Συνόδ. Συλλογ.* τόμ. Β', σελ. 975].

Τότε γὰρ ἦν σοι πρέπον τὰς ἐνστάσεις ποιεῖσθαι, τὰς ἀναβολὰς, καὶ τὰς ἐπιπλάστους ἀναχωρήσεις· ἐπεὶ δὲ ταύτην ὤφθης καταδεξάμενος, οὐκ ἔστι σοι πάροδος ἐγκαυχᾶσθαι ὡς φύλακι τοῦ ἱεροῦ κανόνος· ὁ γὰρ ἐν μέρει τοῦτον παραβὰς, πάντα παραβέβηκε τὸν κανόνα, εἴπερ ἐκ τῶν μερῶν τὸ ὅλον συνέστηκε, καὶ ἀδύνατον, μέρους ὑπεξῃρημένου, τὴν ὁλότητα διασώζεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι τῶν ὑπὸ σοῦ ἀνατρεπομένων, παρὰ σοῦ δὲ γεγονός, εἰς ἔλεγχον παραστήσομαι. Ἀπέτρεπε γάρ σ[ε τὸ] γράμμα μὴ προβαίνειν ἐπὶ χειροτονίας τοὺς ὀκτωκαιδεκαέτεις καὶ εἰκοστοὺς τυγχάνοντας· καὶ πῶς (1) ὁ ἱερώτατος ἡμῶν δεσπότης τοῦτο συνειδὼς, ἀκούσας τὸν κῦριν Τρύφωνα τὸν πατριάρχην δωδεκαέτη μὲν χειροτονηθέντα διάκονον, πεντεκαιδεκαέτη δὲ πρεσβύτερον, καίπερ τινῶν ἐκ τῶν μητροπολιτῶν ἀποδυςπετούντων ἐπὶ τῇ τούτου χειροτονίᾳ, αὐτὸς ἠνέσχου ὑπ' ἐκείνου χ[ειρο]τονηθῆναι, καὶ ἃ νῦν ἀνατρέπεις καταδέξασθαι τηνικαῦτα· ἢ δῆλον, ὡς ἐπεὶ πρὸς τοιούτους λογισμοὺς ἔμελλες ἀποτρέχειν, δικαίως τοῖς σεαυτοῦ δικτύοις ἡ θεία περιέσχε σε πρόνοια, ἵνα, ἅπερ ὤφθης πρότερον καταδεχόμενος, ἀρ[τί]ως δὲ ἀθετῶν καὶ ἀπαρνούμενος, μὴ πιστεύῃ . . . ά τις ἔφθασεν ἐπικυρῶσαι καὶ ἀποδέξα[σθαι], μή τι γε ἱερεύς, ἀλλ' εἰ καί τις τύχῃ τῶν κοσμικῶν. Ἔπειτα δὲ ταῦτα ἀνατρέπων καὶ ἀθετῶν ὁ τοιοῦτος, κατά γε [ἐμέ;], οὐκ ἄξιος τοῦ ἀκούεσθαι, εἴπερ λόγος ἐστὶν ὁ τιμῶν ἡμᾶς καὶ ἀπὸ [ἀλ]όγων διαχωρίζων.

Διατί δέ σοι, δέσποτα, καὶ πρὸς κώλυμα τοῦ χειροτονηθῆν[αι] τὸν θεο[φι]λέστατον σύγκελλον ἡ ἀνηλικιότης π[αρ]ίσταται; προκρίνεις μεγέθη καὶ ὄ[γκου]ς, καὶ τὴν σωματικὴν αὔξησιν τῆς ψυχικῆς προτιμᾷς, καὶ ταῖς ὁρωμέναις παχύτησιν ὑποχωρεῖν δίδως τὰ νοητά; ἐξοίχεται (2) δέ σοι θεάρεστος τρόπος, καὶ τάξις ἐπαινετὴ, καὶ ἦθος σεβάσμιον, καὶ καθαρῶν πράξεων τελειότης ἐν ἀτελεῖ διαλάμποντα σώματι; Καὶ λοιπὸν προκρινέσθω σοι καὶ ὁ Γολιὰθ τοῦ Δαυὶδ, ὅτι ὁ μὲν μέγας καὶ ὑπερμεγέθης καὶ φοβερὸς εἰς ἀπάντησιν, ὁ δὲ μικρός τε καὶ ταπεινός, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπόδεκτος τῷ Θεῷ· καὶ οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ γίγαντες τῶν τότε διαλ[αμψά]ντων δικαίων ἀνδρῶν, καὶ ὁ Φαραὼ τοῦ Μωϋσέως, ὅτι ὁ μὲν μικρὸς καὶ βραδύγλωσσος, ὁ δὲ μέ-

(1) Γρ. ἴσως: *Καὶ πως*.
(2) Τὸ χειρόγρ.: *Ἐξ οἴχεται*.

ας καὶ δυνάστης· εἰ βούλει δὲ προτιμάσθω καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ
ῦ Δανιήλ· οἵτινες καὶ ἐν ἀτελεῖ σώματι ὄντες, ἐπεὶ πρὸς τὴν τῆς
ιανοίας αὐτῶν τελειότητα καὶ καθαρότητα, καὶ οὐχὶ πρὸς [τὴν] σω-
ατικὴν ἀτέλειαν ἀ[πέ]βλεπεν ὁ Θεός, καὶ ἀποκαλύψεων ἠξιώθησαν,
ὶ προφητείας ἔλαβον χάρισμα. Ἀλλὰ τί φήσ[ει]ς, πανίερε δέσποτα;
ι φιλονεικήσεις ὄγκοις καὶ σταθμοῖς σωματικοῖς [τ]ὴν ἱερωσύνην
ίζειν, καὶ οὐχὶ τρόπων ἁγνότητι καὶ πράξεων καθαρ[ότητι] τὸ σε-
ίσμιον αὐτῆς διαγράφεσθαι; Καὶ λοι[πὸν] ο[ὐδ]ὲ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ νη-
ώδει μαρτυρήσαν[τας] ὑπ[ὲρ] Χριστοῦ προςδέξῃ, ὅτι μὴ ἀπηρτι-
ιένην εἶχον τὴν σωματικὴν διάπλασιν; Χριστὸς δὲ καὶ εἰς τὸ ἄνω
σιαστήριον αὐτοῦ προςεδέξατο. Τί δέ σοι δοκεῖ καὶ Ἐλευθέριος ὁ
γας ἱερομάρτυς, ἐν ἀτελεῖ τῇ ἡλικίᾳ χειροτονηθείς; ἆρα καὶ τοῦ-
ν ἐξώσεις τοῦ τῶν ἁγίων χοροῦ; [Καὶ ὁ;] ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ
ρις Στέφανος πατριάρχης, ἐννεακαιδεκαέτης χειροτονηθείς, ἆρά γε
οδεχθήσεται παρὰ σοί, ἢ ἀπαγορευθήσεται; Ἀλλ' οὐ νικήσει τὴν
ν πολλῶν ἐπὶ καλῷ συμφωνίαν ἡ τοῦ ἑνὸς ἐναντιουμένη γνώμη, καὶ
πρὸς διασπασμὸν καὶ διαίρεσιν τῆς τοῦ Θεοῦ συσκευάζουσα Ἐκ-
ησίας. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἱερώτατε δέσποτα, σὲ μὲν ἐξ
λείων λόγων τὴν οἰκείαν ἔνστασιν κατοχυροῦντα δικαιοῦν ἑαυτόν,
ς δὲ θεοφιλεστάτους μητροπολίτας [ἔρ]γοις αὐτοῖς, τοῖς παρὰ
ν σεβασμίων πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν γεγενημένοις, τὰ
ὸτα καὶ διανοουμένους καὶ λέγοντας παραβλέπεσθαι· οὐδ' ἐπὶ το-
ύτ]ῳ φρονήσει καὶ εὐλαβείᾳ διαλάμποντες τῆς ἑαυτῶν ἠλόγησαν
τηρίας, ὡς μηδένα γενέσθαι τοῦ [π]ροςήκον[το]ς λογισμοῦ, ἀλλὰ
εὐθείας παρατρ[απῆ]ναι καὶ τὴν ἐναντίαν ἑλέσθαι. Ἰδοὺ γὰρ
των ἁ[παξαπλῶ]ς τῶν μητροπο[λι]τῶν [εἰ]ςεληλυ[θότω[ν καὶ;] τὰ
τοῦ θεοφιλεστάτου συγκέλλου συμψηφισαμένων, οὐ [μὲν] κανο-
ῶς], οὐ δὲ οἰκον[ομι]κ[ῶς], ὁμοφώνως τὴν τούτου [ἀν]ηγόρευσαν
ροτονί]αν, ἵνα τῇ μὲν ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως χειροτονηθῇ πρεσβύτε-
ἐν δὲ ταῖς ἁγίαις ἑορταῖς ἢ τῷ ἁγίῳ Πάσχα πα[τριά]ρχης. Εἰ
ί τινες ἐξ αὐτῶν πρὸς τ[ὸν ἐν]νεακαιδέκατον ἀμφιβάλλουσ[ι χρό-
τοῦ εἰκοστοῦ ἐνισταμένου ἀναμφιβόλως χειροτονήσωσιν α[ὐτόν].
ν (1) καὶ αὐτός, ὦ ἱερώτατε δέσποτα, ὑπείκεις [τῇ] τοιαύτῃ
[τῶν] μητροπολιτῶν καὶ ἀποδέχῃ τὴν τούτων ὁμοφωνίαν,

(1) Ἴσως ἐγέγραπτο: *Εἰ μὲν οὖν*.

καταλιπὼν τὰς ἀνισχύρους προφάσεις εἴςελθε καὶ προςκολλήθητι τῷ λοιπῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ γενοῦ τῆς τούτων θέας καὶ συμπνοίας καὶ ὁμοφροσύνης, ὅτι μὴ ἄνευ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα ἐπὶ νοῦν παραγίνεται. Εἰ δὲ ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἐπιμένεις ἐνστάσει καὶ ἀπειθείᾳ, οὔτε ἄλλοτε γράψομέν σοι περὶ τούτου, οὔτε καταναγκάσομεν, ἀλλὰ τοῦ [ὡρισ]μένου καιροῦ τῆς χειροτονίας καταλαμβάνοντος, ἢ καὶ ἄκων, συμφωνήσεις τοῖς μητροπολίταις, ἢ ἐξεω[σθή]σῃ (1) [τῆς] μητροπόλεως.

Ἡμεῖς μὲν ο[ὖν τὴν] ὀφειλομένην εὔνοιαν τοιούτῳ πατρὶ [ἀποδεικνύν[τες, κατὰ] τὴν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου [πρόσταξιν; ἐγράψαμέν σοι]· αὐτὸς δὲ τὸ δοκοῦν σ[οι ποί]ησο[ν]. Περὶ δὲ οὗ ἔγραψας, τοῦ με . . . . ῆσαι . . . . . τερον τὸν βασιλέα ἡμῶν τὸν ἅγι[ον, καὶ] μὴ φέρειν ὁρᾶν κατῃσχυμμένην τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ὥςπερ ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, οὐ . . . . . τὰ τῆς σεαυτοῦ γνώμης ἀνατρ[απῆν]αι, καίπερ εἰς τυγχάνων, οὕτως οὐδὲ τὴν αὐτῶν βουλὴν καὶ ψῆφον οἱ μητροπολῖται ἀθετῆσαι, μάλιστα τοῦ ἁγιωτάτου πάπα τὰ αὐτὰ [καὶ] ἐπιψηφισαμένου καὶ ἐπικυρώσαντος, τοῦ τε βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου διαφόρως λαλήσαντος αὐτοῖς γενέσθαι πατριάρχην ἕτερον, οὐκ ἠνέσχοντο. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν προαποιχομένων ἀοιδίμων πατριαρχῶν, [καὶ] παρ' [αὐ]τῶν τῶν μητροπολιτῶν, πρῶτα μὲν εἰς τὸν πεντεκαιδεκαέτη χρόνον ἐψηφίσθη χειροτονηθῆναι ὁ σύγκελλος, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν ὀκτωκαιδέκατον, ἀδύνατόν ἐστιν, βραχέος ὄντος τ[οῦ ἀνα]μεταξὺ χρονικοῦ διαστήματος, ἐπείςακτον πατριάρχην γενέσθαι. Διὰ οὖν τὸ ἀσύμφορον φαίνεσθαι αὐτοῖς τοῦ χειροτονηθῆναι ἕτερον, ἀνάξιον δὲ καὶ παρὰ κανόνα τὸ χηρεύειν τὴν Ἐκκλησίαν, εἵλοντο μᾶλλον εἴτε εἰς τὸν ἐννεακαιδέκατον χρόνον, εἴτε εἰς τὸν εἰκοστὸν χειροτονῆσαι τὸν θεοφιλέστατον σύγκελλον πατριάρχην. Καὶ δὲ τοῦτο μήτε αὐτὸς ἔχε κατὰ νοῦν, μήτε ἄλλος τις προςδοκάτω ὡς χειροτονηθήσεται ἕτερος πατριάρχης.

---

(1) Περὶ τοῦ ηὐξημένου ἀορίστου τῆς ἀπαρεμφάτου: *ἐξεῶσαι* σεσημείωταί μοι ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐπιστολαῖς [τόμ. Α', σελ. 666]. Προςθετέον δὲ νῦν ἐνταῦθα, ὅτι αὐτὸ ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ἐπιφανίῳ [*Κατὰ αἱρέσ.* Β', σελ. 726] καὶ τῷ ἀνωνύμως τὴν [illegible] χειαν τῆς Θεοφάνους *Χρονογραφίας* συγγεγραφότι [ς', κς'], ὅς ἐστι, κατά γε τὴν [illegible] εἰκασίαν, αὐτὸς οὗτος ὁ Δαφνοπάτης [ἴδε τοῦ παρόντος τόμου σελ. 39]. Ἀλλὰ καὶ [illegible] λων ηὐξημένος: *ἐξεώσεις* εὕρηται παρὰ τῷ Πτωχοπροδρόμῳ [*Κατὰ Ῥοδάνθ.* [illegible] *Δοσικλ.* σελ. 17]. Κατὰ λόγον ἄρα τούτου ἐσχημάτισται καὶ ὁ ἐνταῦθα παθητικός.

Προςφώνησις ῥηθεῖσα πρὸς τοὺς μητροπολίτας ἐκ προστάξεως τοῦ βασιλέως.

Καλὸν μὲν ἦν γε καὶ ὅσιον, ὦ θεοφιλεστάτη τῶν τοῦ Θεοῦ ἀρχιερέων ὁμήγυρις, μηδένα ποτὲ τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαμαρτεῖν, μὴ ὅτι γε τῶν μεθ' ὑμῶν τατ[το]μένων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν τῆς τελευταίας καὶ κάτω τάξεως, μηδὲ τὰ κοινῇ δόξαντα καὶ δι' ἐγγράφου ἀσφαλείας τὴν πεβαίωσιν δεξάμενα, πρὸς κατάλυσιν καὶ ἀνατροπὴν συνελαύνειν, ἵνα μὴ αὐτός τις ἑαυτῷ . . . . μενος, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις εἰρήνης. . . . . . . , καὶ πρὸς τῷ εὐμεταβόλῳ τὸ καὶ ἄπιστον εἶναι κατακριθήσεται.

Τίνος ἕνεκεν ταῦτα προοιμιασάμην; ὅτι κατὰ διαφόρους καιροὺς ψηφισάμενοι τὸν υἱὸν ἡμῶν εἰς πατριάρχην, καὶ πρῶτα μὲν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας τὴν τῆς χει[ροτον]ίας προθεσμίαν ἀπογραψάμενοι, εἶτα τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἐννεακαιδεκάτῳ, εἰς ὃν καὶ χειροτονηθῆναι πρεσβύτερον, εἶθ' οὕτως καὶ πατριάρχην ἀπεφήνασθε, ἐνόν, ὡς πολλάκις τοῦτο παρ' ὑμῶν πολυπραγμονηθὲν καὶ κατὰ γνώμην τελειωθέν, τετελέσθαι καὶ πράγματι, τοῦτο οὐ γέγονεν· τὸ μὲν ὅθεν καὶ ὅπως, οὐκ ἐμὸν λέγειν, ἀλλ' ὑμῖν παραχωρητέον εἰδέναι· πλὴν ὅτι ἀναβολαί τινες καὶ ὑπερθέσεις μέσον ὑμῶν ἐπισκήψασαι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ τέκνου ἡμῶν συμφωνίαν καταλυμηνάμεναι, τίνας ὑμᾶς ἀνθ' οἵων εἰργάσαντο οὐκ ἔχω λέγειν.

Τοιγαροῦν διασκεψαμένη ἡ βασιλεία ἡμῶν τὸ ὑμῶν ἄλλοσε ἄλλως ὂν περὶ τὰ δόξαντα καὶ μηδαμοῦ στῆναι δυνάμενον, ἅμα δὲ κά[κεῖνο] λογισαμένη, ὡς μήπως ἀντιδιαστελλο[μένων] ὑμῶν καὶ ἀπορρηγνυμένων ἕνεκα τῆς τοῦ τέκνου ἡμῶν χειροτονίας, δια[κενῆς γένηται;] ἡμῖν ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἱδρώς τε καὶ κάματος, ὃν ἐπὶ τῇ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἑνώσει ἀνεδεξάμεθα (1)· ταῦτα σκοπήσαντες καὶ μηδ' ἀνεκτὸν ἡγησάμενοι ἐπὶ τοσούτῳ ποιμένος τὴν ἱερὰν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην στερίσκεσθαι, τὸν μὲν υἱὸν ἡμῶν τῆς τοιαύτης εἴργομεν χειροτονίας, ἵνα μὴ τοῖς οὐκ ὀρθῶς αἱρουμένοις βαδίζειν

(1) Ὑπαινίττεται ἐνταῦθα τὴν γενομένην ἕνωσιν τῶν ἕνεκα τῆς ἀθεμιτογαμίας τοῦ ...ντος ἀποσχισθέντων ἀπ' ἀλλήλων ἀρχιερέων, περὶ ἧς ἐσημειωσάμεθα ἀνωτέρω ἐν σ. 401.

σκάνδαλον ἢ καὶ πρόςκομμα παράσχωμεν, ἄλλον δὲ ἀντειςαχθῆναι πρὸς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (1) καὶ βούλομαι καὶ ὑμῖν συναινῶ. Καὶ τοῦτο οὐ δι' ὀργήν, οὐδ' ἀποτυχόντες τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἐνδιαθέτου ἀγανακτήσεως κινούμενοι· μὴ τοῦτό τις ὑπολάβοι περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ καθαρῷ συνειδότι καὶ ἀπεριέργῳ διανοίᾳ καὶ προθυμίᾳ τὴν ἐμαυτοῦ προτίθημι βουλήν, καλῶς, ὡς ἐμὲ ὑπολαμβάνειν, ἔχουσαν καὶ τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς συμβαίνουσαν πράγμασιν, ὀψὲ ποτὲ τῶν προσωπείων καὶ τῶν πλασμάτων ἐληλεγμένων τῇ ἀληθείᾳ, ἵνα καὶ ὑμῖν τὰ τῆς ἀρετῆς ἄμωμα εἴη καὶ ἀνεπίφθονα, καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν δόξα, τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐσταθείας τετηρημένης, σεμνύνοιτό τε καὶ μεγαλύνοιτο.

Τῷ Ἀμηρᾷ τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐν τούτῳ τῶν λοιπῶν διαφέρει ζῴων, ἐν τῷ μετὰ φρονήσεως καὶ τῆς πρεπούσης συνέσεως καλῶς τὰ ἐν τῷ βίῳ μετέρχεσθαι πράγματα· ὥς περ γὰρ ἡ σοφὴ καὶ φιλεργὸς μέλισσα ἐν ἄνθεσι παντοίοις περιϊπταμένη, τὰ μὲν απόβλητα τῶν ἀνθέων ἀποβάλλεται, τὰ δὲ χρήσιμα καὶ κάλλιστα πρὸς ἐργασίαν συλλέγει τοῦ μέλιτος, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἀληθὴς καὶ φρόνιμος ἄνθρωπος πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ περισκοπῶν πράγματα διὰ τῆς οἰκείας φρονήσεως, τὰ μὲν ἀσύμφωνα καὶ ἀνάρμοστα οὐ προςίεται, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ σωτήρια προςλαμβάνει. Συμφέρον δὲ καὶ σωτήριον πάντων τῶν ἐπὶ γῆς τί ἆρά ἐστιν ἀλλ' ἢ εἰρήνη καὶ ἀγάπη; Ὁ γὰρ Θεὸς εἰρήνη καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλασμένους εἰρηνικῶς καὶ γαληνῶς βούλεται ζῆν, ἐπειδὴ ἡ μὲν εἰρήνη ζωοποιεῖ, ὁ δὲ πόλεμος ἀποκτείνει· καὶ ἡ μὲν εἰρήνη πληθύνει καὶ πλουτεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ δὲ πόλεμος ἐλαττοῖ καὶ πτωχεύει· χρυσὸν μὲν γὰρ πολλάκις καὶ πλοῦτον ὁ συνάγων, πρᾶγμα φθαρτὸν καὶ ἐπίκηρον, ταχέως ἀπόλλυσι τὸ κέρδος αὐτοῦ· ὁ δὲ εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐπιζητῶν, οὐ μόνον τὸ ὄφελος καὶ τὸν μισθὸν αἴδιον ἔχει, ἀλλὰ καὶ ἀείμνηστος καὶ ἀειμακάριστος καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις γίνεται· ἀεὶ γὰρ

(1) Τὸ χειρόγρ.: *Χρόνον*.

ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος τὸ ἀγαθὸν ἐργάζεται, ὁ δὲ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενος, πρόδηλον ὅτι τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ· ὁ δὲ τὸν Θεὸν ἀγαπῶν σπουδάζει τοῦ ἐξ ἔργων ἀποθεραπεύειν αὐτόν. Θεραπεύεται δὲ Θεὸς ὅταν τοὺς ἀνθρώπους, οὓς ἔπλασεν οἰκείᾳ χειρί, πρὸς εἰρήνην καὶ ἀγάπην ὁρᾷ αὐτοὺς ἐπισπεύδοντας· εἰρήνης γὰρ καὶ ἀγάπης ὢν Θεὸς καὶ βασιλεύς, οὐ θέλει τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ μετ' ἔχθρας ζῆν αὐτούς, ἀλλὰ μετὰ σχέσεως καὶ ἀγαπητικῆς διαθέσεως πολιτεύεσθαι. Εἰ γὰρ ἦν ἀγαπητὸν αὐτῷ πόλεμοί τε καὶ μάχαι, ἐπετέρπετο δὲ καὶ σφαγαῖς ἀνθρωπίναις, τίς αὐτῷ χρεία ἐξ ἀρχῆς δημιουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ὅν ἔμελλε μετὰ ταῦτα διαφθείρειν; Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ὁρωμένην ἅπασαν κτίσιν δι' αὐτὸν ἐδημιούργησε, καὶ κύριον τοῦ παντὸς καὶ ἄρχοντα κατεστήσατο τοῦ ἐπαπολαύειν τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς τούτων κατανοήσεως μεγαλύνειν καὶ δοξάζειν τὸ (1) ἀκατάληπτον τῆς τούτου σοφίας, πρόδηλον ὡς μισεῖ μὲν καὶ βδελύττεται πολέμους τε καὶ σφαγάς, τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἐπινοίας εὑρεθείσας, καὶ διὰ φθόνον καὶ κακίαν τοῦ δαίμονος ἐπεισαχθείσας ἐν βίῳ (2), ἀγαπᾷ δὲ καὶ προσίεται τὴν εἰρήνην τε καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τοὺς ταύτην ἀγαπῶντας ἐπαινετοὺς καὶ μακαρίους καθίστησιν. Ὥσπερ γὰρ αἱ ὑπερκόσμιαι τῶν ἀγγέλων δυνάμεις εἰρηνικῶς πρὸς ἀλλήλας ἔχουσαι, τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης πλειόνως ἐπαπολαύουσι, καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἐπὶ τῇ τούτων εἰρηναίᾳ καὶ γαληνίῳ καταστάσει, οὕτω καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον, εἰρηνικῶς καὶ ἀγαπητικῶς ζῆν βούλεται, ὅπως διὰ τῆς τοιαύτης ἀγάπης καὶ τῶν ἄνω καὶ κάτω καὶ παντὸς τοῦ κόσμου δείκνυται δημιουργός.

Διὰ τοῦτο καὶ τὴν σὴν περιφανῆ εὐγένειαν παρὰ πολλῶν ἀκηκοότες φρονήσει καὶ συνέσει καὶ ἀγαθότητι τοὺς πρὸ σοῦ δυναστεύσαντας ὑπερβαίνουσαν, ἐκρίναμεν πεῖραν λαβεῖν σε καὶ τῆς ἡμετέρας ἀγάπης, καὶ γνῶναι, οἵου ἐστερημένος ὑπῆρχες καλοῦ, μὴ πρὸ πολλοῦ γνωρισθεὶς τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν. Τοῦτο, ὡς εἴρηται, εἰς ἔργον ἐξενεγκεῖν βουλόμενοι, πρὸ καιροῦ τινος ἐξεπέμψαμεν τὸν σπαθαροκανδιδᾶτον (3)

(1) Τὸ χειρόγρ.: *Τόν*.

(2) Γραπτέον: *Ἐν τῷ βίῳ*.

(3) Τοῦτο ἦν ἓν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐλικῶν ἀξιωμάτων, ἅτινα ἡ βυζαντινὴ ματαιότης ἐδημιούργησεν. Ἔστι δὲ ἐξ ἑρμαφροδίτου συνθέσεως τοῦ: *σπαθάριος* καὶ τοῦ λατιν.: ***candidatus*** (ἑλλην.: *λευχείμων*, καὶ τροπ.: *λαμπρός*). Ἦν δ' ὁ τοιοῦτος,

Κωνσταντῖνον καὶ πρώξιμον μετὰ γραμμάτων ἡμῶν πρὸς Κακίκιον ἄρχοντα τῶν ἀρχόντων (1), ὡς ἂν ἐκ τῶν ἐκεῖσε πείσας αὐτὸν ἀποστείλῃ πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐγένειαν, καὶ κωλύματός τινος παρεμπεσόντος οὐκ ἠδυνήθη πρὸς τὰ αὐτόθι παραγενέσθαι. Νῦν δὲ οὐκ ἀνεχόμενοι τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ φρόνησιν ἐπὶ τοσοῦτον ζημιοῦσθαι, ἐξεπέμψαμεν ἀρτίως τὸ παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν γράμμα πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐγένειαν, ἵνα γνῷς πῶς ἐπὶ πάντας ἐκχεῖται ἡ τῆς βασιλείας ἡμῶν ἀγαθότης. Εἰ γὰρ γνῷς καὶ αὐτός, ἔγνως δὲ πάντως καὶ παρὰ πολλῶν ἀκήκοας, τὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ὕψος τε καὶ μέγεθος, καὶ τὸ κατὰ πασῶν τῶν ἐπὶ γῆς ἐξουσιῶν κυριώτατον αὐτῆς καὶ ἀρχικώτατον, καὶ ὅσου πλούτου καὶ ἀγαθῶν τῶν ἐπὶ γῆς ἐμπέπλησται, ἐπαινέσεις τὰ μέγιστα σεαυτὸν τοιαύτῃ βασιλείᾳ μεγίστῃ καὶ λαμπροτάτῃ διὰ φιλίας συναφθείς. Εἰ οὖν ἔθου σκοπὸν κατὰ σεαυτὸν φίλος τῆς ἡμετέρας γενέσθαι βασιλείας, καταμήνυσον ἡμῖν διὰ πιστοῦ καὶ χρησίμου σου ἀνθρώπου, οἵαν καὶ αὐτὸς ἔχεις ἐνδιάθετον ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἐκ τούτου ἀκριβέστερον βεβαιωθῶμεν τὸν ὑμέτερον σκοπόν. Καὶ εἴ γε ὅλως βούλει φίλος ἡμῶν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, εἰ μὲν ἀρεστὸν διάγειν σε ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῖς, τιμήσομέν (2) σε ἄρχοντα τῶν ἀρχόντων, καὶ κελεύσομεν τῶτε Κακικίῳ καὶ τῷ μαγίστρῳ Ἀπασηκίῳ (3), καὶ τοῖς λοι-

κατὰ Πορφυρογέννητον, ἑνὶ βαθμῷ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ὑποδεέστερος [*Περὶ διοικ. τῆς βασιλ. πρὸς τὸν υἱὸν Ῥωμαν.* κεφ. να', σελ. 143]. Λατινικόν ἐστίν ὡσαύτως καὶ τὸ *πρώξιμος* (*proximus*, ἑλλην.: *ἐγγύτατος, πλησιαίτατος*, καὶ τροπ.: *ἐπιστάτης*)· οἷον: «*Παρόντος Μάμα τοῦ περιβλέπτου κόμητος καὶ προξίμου τοῦ θείου σκρινίου τῶν χογγιτιόνων*» [Βλ. Σπυρ. Μήλια *Συνόδ. Συλλογ.* τόμ. Β', σελ. 81].

(1) Τούτου γίνεται μνεία παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ὡς ἄρχοντος *Βασπαρακακα*. Τὴν δὲ τοῦ *ἄρχοντος τῶν ἀρχόντων* προσηγορίαν ἀπένεμον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοῖς τῶν ἀλλογενῶν ἡμεμόνων ὑποτελέσιν αὐτοῖς, ὡς φησιν ὁ αὐτός: «*Ἐπεὶ ὁ ἄρχων τῶν ἀρχόντων δοῦλος τοῦ βασιλέως τυγχάνει, ὡς παρ' αὐτοῦ προβαλλόμενος καὶ τὸ τοιοῦτο δεχόμενος ἀξίωμα, δῆλον ὅτι καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενα κάστρα καὶ πολιτεῖαι καὶ χωρία τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων τυγχάνουσιν*» [Ἔνθα ἀνωτ. κεφ. μδ'. σελ. 117-19]. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν λέγει αὐτὸν *ἄρχοντα τοῦ Ἀσπουρακᾶν, ἤγουν τοῦ Βασπαρακᾶν*, ἥτις ἦν, ὡς φαίνεται, χώρα ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ [*Ἐκθ. τῆς βασιλ. τάξ.* Β', μη', σελ. 396]. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ Κωνστ. τοῦ Μονομάχου (1042-55) ἀναφέρεται Κακίκιός τις ἄρχων Ἀνίου (χώρας ἀσιάτιδος) [Κεδρ. σελ. 556 ἑφ.], ὃς ἦν ἴσως ἔκγονος τοῦ ἐνταῦθα μνημονευομένου.

(2) Τὸ χειρόγρ.: *Τιμήσωμεν*, ὡς καὶ τὸ ἑπόμενον: *Κελεύσωμεν*.

(3) Καὶ τούτου γίνεται μνεία παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ [Ἔνθα ἀνωτέρω] ὡς ἄρχοντος «*εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν καθεζομένου, εἰς τὸ κάστρον Κάρς*».

τοῖς τῶν τῆς Ἀνατολῆς ἄρχουσι, τοῖς οὖσιν ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῖς, ὑπείκειν τῷ λόγῳ καὶ τῇ βουλῇ σου. Εἰ δὲ μᾶλλον προαιρῇ προςφυγεῖν τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν καὶ συνεῖναι ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, ὑποδεξόμεθά (1) σε λαμπρῶς τε καὶ φιλοτίμως καὶ τιμήσομέν σε πατρίκιον, ἀνθύπατον καὶ στρατηγὸν ἐν οἷς ἂν θέλῃς θέμασι· παρέξομέν σοι δὲ καὶ οἶκον, καὶ προάστεια, καὶ πλοῦτον διά τε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ βλατίου (2), ὥςτε σε παρ' ἁπάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων μακαρίζεσθαι, καὶ ἑτέρων ἀναριθμήτων ἐπιτεύξῃ ἀγαθῶν παρὰ τοῦ ἡμετέρου κράτους.

Ἡμεῖς μὲν οὖν τὴν σὴν ἀγάπην στέργοντες, τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἀνεκαλύψαμέν σοι· αὐτὸς δέ, καθὼς ἂν βούλῃ καὶ θέλῃς ἀντίγραψον ἡμῖν διὰ πιστοῦ καὶ χρησίμου σου ἀνθρώπου. Οἶδα δὲ πάντως, ὡς φρόνιμος ὤν, τὰ κρείττονα καὶ σωτήρια προκρίνῃς (3), καὶ οὐκ ἂν θελήσῃς τὴν ἐναντίαν πορευθῆναι, καὶ πρὸς σφαγὰς καὶ πολέμους αὐτομολεῖν, οἵτινες πλέον τῶν ἐλπιζομένων τὰς δυστυχίας ἔχουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰρήνην ποθήσας, τῆς εὐκλείας καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρ' ἀνθρώποις ἐπιτύχῃς.

ΠΕΡΙ ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΩΝ ΒΡΑΧΕΑ ΤΙΝΑ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Τῶν λεγομένων *μολυβδοβούλλων* ἡ ἔρευνα καὶ σπουδὴ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἡλικίᾳ προήχθη, ὥςτ' ἴδιον ἀποτελέσαι κλάδον τῆς βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας. Τὸ δὲ χρήσιμον τῆς τούτων σπουδῆς ἀποχρώντως ἀποδεικνύει ὁ σοφὸς Γουσταῦος Schlumberger ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἐν Παρισίοις τῷ 1884 ἐκδοθέντος πολυτίμου πονήματος αὐτοῦ, ᾧ ἐπιγραφή: *Sigillographie de l'Empire Byzantin*. Ἐξ αὐτῶν γὰρ λαμβάνομεν γνῶσιν γεωγραφικῶν ὀνομάτων τῆς βυ-

(1) Κἀνταῦθα τὸ χειρόγρ.: *Ὑποδεξώμεθα*, ὡς καὶ τὸ παρακατιόν: *Τιμήσωμεν*.
(2) Βλατίον ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ τὸ ἐκ σηρικοῦ πορφυροβαφοῦς ὕφασμα, οἷον τὸ ἱμάτιον (βελοῦδον ἢ ἀτλάζιον), ἰδίως ὅμως τὸ χρυσοΰφαντον εἴτε καὶ χρυσόστικτον.
(3) Γραπτ. ἴσως: *Προκρινεῖς*.

ζαντινῆς ἐποχῆς, μανθάνομεν ἐπισήμων ἀνδρῶν ὀνόματα, οἷον ὑπουργῶν τοῦ κράτους, ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς, ἀρχιερέων, ἡγουμένων, στρατηγῶν, ναυάρχων, φρουράρχων, ἐπάρχων καὶ ἄλλων ἔτι λειτουργῶν τοῦ δημοσίου ἀνεπιγνώστων τέως ἡμῖν ἐκ τῆς σωζομένης ἱστορίας. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τὴν ἁγιογραφικὴν ἀσχολούμενοι τέχνην διδάσκονται ἐξ αὐτῶν τὸν ἀρχαῖον τύπον τῆς τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γεραιρομένων ἁγίων ἀπεικονίσεως.

Καὶ ἄλλοι μὲν πολλοὶ ἠσχολήθησαν πρὸς ἔκδοσιν καὶ ἑρμηνείαν εὐαριθμήτων τινῶν μολυβδοβούλλων ὀνομαστὶ καταλεγόμενοι ἐν τῷ τῆς βίβλου προλόγῳ, ἐν οἷς καὶ οἱ ἡμέτεροι ὅ τε ἔκκριτος νομισματολόγος κ. Π. Λάμπρος καὶ ὁ τὸ ἐθνικὸν νομισματικὸν Μουσεῖον διευθύνων ἄριστος νομισματογνώμων κ. Ἀχ. Ποστολάκας· ἀλλ' ὁ τὴν κορωνίδα τῇ τοιαύτῃ σπουδῇ ἐπιθείς, ἅτε δὴ ἐπιστημονικώτερον ἐγκύψας καὶ εἰδικῶς ἐνασχοληθεὶς πρὸς διαφώτισιν καὶ ἑρμηνείαν αὐτῶν, ἀναμφηρίστως ἐστὶν ὁ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα ἐκπονήσας, ἔργον ἀληθῶς μακροῦ χρόνου καὶ πόνου ἀτρύτου, ἁβρὰν δὲ γνῶσιν ἐλέγχον καὶ μελέτην ἐνδελεχῆ τοῦ περὶ οὗ πραγματεύεται θέματος. Ἅπαντα γὰρ τὰ μέχρι τοῦ νῦν γνωστὰ μολυβδόβουλλα, εἰς πολλὰς συμποσούμενα χιλιάδας, περιγράφονται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ συγγραφέως, σαφῶς ἐν γένει ἑρμηνευόμενα, μεθοδικώτατα δὲ κατατεταγμένα κατά τε βαθμοὺς τῶν προσώπων καὶ τάξιν χρονικήν. Ὅθεν εὐλόγως ἄν τις ὀνομάσειεν αὐτὸ *κλασικὸν* ἐν τῷ εἴδει αὐτοῦ ἔργον. Ἔστι δὲ τὸ βιβλίον πολυτελῶς ἐκτετυπωμένον ἐν σχήματι τετάρτου μεγάλου ἐπὶ χάρτου λαμπροῦ καὶ παχέος, ἐκ σελίδων 748 ἀπαρτιζόμενον, περιλαμβάνον δὲ καὶ χίλια ἑκατὸν πανομοιότυπα μολυβδοβούλλων ἀπεικάσματα.

Κοινὴ δὲ ἦν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσι, τῶν μολυβδοβούλλων ἡ χρῆσις. Ἐλλείψει γὰρ σφραγῖδος τὰ τοῦ κράτους φερούσης σήματα πρὸς χρῆσιν τῆς τοῦ δημοσίου ὑπηρεσίας, ὡς ἐστι παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν εἰθισμένον, πάντες οἱ ἐν τέλει ἐχρῶντο ἕκαστος ἰδίᾳ τοιαύτῃ, δι' ἧς τὰς οἰκείας ἐπεσφράγιζον πράξεις εἰς ἔνδειξιν ἐπισημότητος. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βασιλεῖς, εἰ καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις *χρυσοβούλλοις λόγοις* εἴτε θεσπίσμασιν ἐξήρτων τὴν ἐκ χρυσοῦ σφραγῖδα αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως ἐχρῶντο καὶ μολυβδίνῃ ἐν τοῖς πρὸς δεσπότας, καὶ σεβαστοκράτορας, καὶ καίσαρας, καὶ βα-

σιλεῖς πάντας, καὶ πατριάρχας, καὶ ἀρχιεπισκόπους ἀποτεινομένοις πιττακίοις (1).

Ἀπετυποῦντο δὲ τὰ μολυβδόβουλλα διὰ τύπου διπτύχου, *βουλλωτηρίου* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλουμένου, φέροντος δ' ἐγκεχαραγμένα ἑκατέρωθεν τά τε σύμβολα καὶ τὰ γράμματα τῆς σφραγῖδος. Ἐν τούτῳ τοίνυν τῷ τύπῳ ἐτίθετο πέταλον μολύβδου περιφερές, ἔχον τὸ τῆς περιφερείας πάχος διαμπερὲς τετρημένον, ὅπου διεπερᾶτο μήρινθος λινῆ, καὶ διὰ τῆς πιέσεως τά τε χαράγματα ἀπετυποῦντο ἐν τῷ μολύβδῳ καὶ ἡ μήρινθος συνεσφίγγετο ἐν τῇ διατρήσει. Οὕτω δ' ἔχουσαι αἱ σφραγῖδες ἐξηρτῶντο ὑποκάτωθεν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων. Ἐν τοῖς βασιλικοῖς ὅμως χρυσοβούλλοις ἐγίνετο χρῆσις μηρίνθου ἐκ σηρικοῦ ἰοβαφοῦς εἴτε *ὀξέος*, ὡς ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ τὸ τοιοῦτον χρῶμα· ὅθεν καὶ *Ὀξυβάφιον* ἐλέγετο χῶρός τις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾧ ἔκειντο τοῦ χρώματος τούτου τὰ βαφεῖα.

Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος πονήματι εὕρηται κατατεταγμένον (σελ. 209-10) καὶ μολυβδόβουλλον τοῦ περὶ μεσοῦσαν τὴν ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος Κωνσταντίνου μητροπολίτου Κερκύρας (2), ἀπὸ τῶν *Κερκυραϊκῶν* τοῦ κλεινοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδου μεταληφθὲν (3), ἔνθα πρῶτος ἐξέδωκεν αὐτό. Διατηρεῖται δὲ τοῦτο ἐν τῷ ἐθνικῷ νομισματικῷ Μουσείῳ, εἰκονίζον ἔνθεν μὲν τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον ἐν μέσῳ ἔχοντας τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἱεράρχην, ἔνθεν δὲ φέρον ἐπιγραφὴν δίστιχον ἑπταμερῶς τετμημένην, τὴν ἑξῆς:

ΛΟΓΟΝ
ΜΑΘΗΤ.Ν
ΑΚΡΟΤΗCCΚЄ
ΠΟΙΤЄΜЄΤΟΝ
ΤȢΝΙΚΑΙΑCΚЄΡ
ΚVΡΑCΚѠΝ
ϚΑΝΤΙΝΟΝ

(1) Ἴδε Δουκαγγίου *Γλωσσάρ.* σελ. 218.

(2) Παρῆν ὁ ἱεράρχης οὗτος ἐν τῇ κατὰ Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου ὑποψηφίου πατριάρχου Ἀντιοχείας συγκροτηθείσῃ τῷ 1156 ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν συνόδῳ ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἧς τὸ γεγονὸς Σημείωμα ἐκδέδοται ὑπὸ τοῦ καρδινάλεως Μαΐου ἐν τῇ *Ῥωμαϊκῇ Σταχυολογίᾳ* [*Spicileg. Roman*. τόμ. Ι', σελ. 1-93].

(3) *Delle Cose Corciresi* σελ. 416·

Λόγου μαθητ.ν ἀκρότης σκέποιτέ με
τὸν τοῦ Νικαίας Κερκύρας Κωνσταντῖνον.

Καὶ λοιπὸν ἀναπληρῶν ὁ γεραρὸς ἀνὴρ τὸ ἐν τῇ ληκτικῇ συλλαβῇ τῆς δευτέρας λέξεως ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐξαφανισθὲν φωνῆεν διὰ τοῦ Η, ἐκδέχεται τὴν τοῦ λόγου πλοκὴν οὕτω:

Ἀκρότης σκέποιτέ με Κωνσταντῖνον
Κερκύρας τὸν μαθητὴν τοῦ Νικαίας λόγου,

καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἑρμηνεύει τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ἑξῆς: ***O Sommità, tutelate me Constantino (vescovo) di Corcira, il discepolo della parola di Nicea*** (τουτέστι τῷ τῆς πίστεως συμβόλῳ ἑπόμενον, ὅπως ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐδογμάτισεν αὐτό). Ὅθεν καὶ ὁ πάσας τὰς τῶν γνωστῶν μολυβδοβούλλων στιχηρὰς ἐπιγραφὰς συλλέξας καὶ ἐκδοὺς W. Froehner τῇ τοιαύτῃ κατακολουθήσας ἑρμηνείᾳ οὕτω κἀκεῖνος φησί: ***Μαθητὴν τὸν τοῦ λόγου Νικαίας, disciple du concile de Nicée.— Princes des apôtres, protegez-moi, Constantin, (métropolitain) de Corcyre, disciple du texte de Nicée (des enseignements) du concile de Nicée.***

Ἀλλά, μεθ' ὅλον τὸ τῇ ἀλήστῳ μνήμῃ τοῦ γερασμίου ἀνδρὸς ὀφειλόμενον σέβας, ἐφείσθω μοι παρατηρῆσαι, ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς ἐπιγραφῆς ἐκδοχὴ λίαν βεβιασμένη φαίνεται καὶ ὅλως ἀπροσδιόνυσος· οὔτε γὰρ ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὀρθῶς, οὔτε μὴν ἡ ἔννοια εὐοδοῦται. Ἡ πρώτη λέξις ΛΟΓΟΥ ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον, τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμενικῆς Συνόδου δογματισθέν, ὡς ὑπέλαβεν ὁ σοφὸς ἀνήρ, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ· ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη ὑποθέσθαι τὸν ἀρειανισμὸν ἀκμάζοντα ἔτι καὶ κατὰ τὴν ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα, ἧς αἱρέσεως ἤθελε δῆθεν ὁ ἱεράρχης οὗτος ἀκηλίδωτον ἑαυτὸν παραστῆσαι. Τὸ δὲ ἐκ τῆς ληκτικῆς συλλαβῆς τῆς δευτέρας λέξεως ἐκλιπὸν φωνῆεν, οὐδεμία λείπεται ἀμφιβολία, ὅτι ἦν οὐχὶ τὸ Η ἀλλὰ τὸ Ω· οὕτω γὰρ ἀποτελεῖται ἡ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις συνήθης φράσις: *οἱ μαθηταὶ τοῦ Λόγου.* Κατ' ἐμὲ ἄρα, ἡ ὀρθὴ συνθήκη καὶ ἑρμηνεία

τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει οὕτω: [*Πέτρε καὶ Παῦλε τῶν τοῦ θεανθρώπου*] ΛΟΓΟΥ ΜΑΘΗΤΩΝ [*ἡ*] ΑΚΡΟΤΗϹ (=οἱ κορυφαῖοι) ϹΚΕΠΟΙΤΕ ΜΕ ΤΟΝ Τ8 ΝΙΚΑΙΑϹ [*ἱεράρχου υἱὸν*] ΚΕΡΚΥΡΑϹ [*μητροπολίτην*] ΚΩΝϚΑΝΤΙΝΟΝ.

Καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω, ὅτι εἶχεν υἱὸν ὁ τῆς Νικαίας ἀρχιερεύς· γνωστὸν γὰρ ὅτι ἔχει ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συμφώνως τοῖς ἱεροῖς θεσμοῖς καὶ ἱερεῖς ἐγγάμους, τοὺς καὶ *πρεσβυτέρους* λεγομένους. Ἔξεστι δὲ χηρεύοντας αὐτούς, ἢ καὶ τῶν ἰδίων γυναικῶν ἐκ κοινῆς συμφωνίας προδιαζευχθέντας, εἰς ἱεράρχας προχειρίζεσθαι. Τοιοῦτοι δὲ πλεῖστοί περ ὅσοι ὑπῆρξαν καὶ ἔτι καὶ νῦν ὑπάρχουσιν υἱοὺς ἔχοντες καὶ θυγατέρας. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πρός τινα πρόσωπα στενῆς σχέσεως καὶ οἰκειότητος ἔστιν ὅτε ἐλαμβάνετο ἡ προςωνυμία. Οὕτως ἐν παραδείγματι Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας ἐπίσκοπος, ὁ καὶ πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας δικαίως ἀκούων, ἐπωνομάζετο *ὁ Παμφίλου*, δι' ἣν εἶχεν ἔνθερμον ἀγάπην πρὸς τὸν πρεσβύτερον καὶ μάρτυρα Πάμφιλον.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ
ΕΠΙ ΤΩ ΛΟΥΚᾼ ΝΟΤΑΡᾼ.

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΣ ΥΠΟ

ÉM. LEGRAND.

(Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 2731 ἑλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων).

[φ. 176α] *Ἐπιτάφιος λόγος ἐπὶ τῷ ἐνδοξοτάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ μακαρίτῃ μεγάλῳ δουκὶ κυρῷ Λουκᾷ τῷ Νοταρᾷ, Ἰωάννου τοῦ Μόσχου.*

Τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἀνδρῶν, κἂν τῷδε μὲν ἔτι περιόντας τῷ βίῳ, δίκαιον τιμᾶν πανταχοῦ, εἴπερ τοῦ καλοῦ προσήκει λόγον ποιεῖσθαι ἀεί· πολλὰ δὲ πλέον οἶμαι ἡνίκα τοῦ ὑπὸ πάντων ἐπαινουμένου τύχοιεν τέλους, ὅ τινες ἤδη καὶ ὅρον εὐδαιμονίας ἐνόμισαν. Τῶν μὲν γὰρ ἐγγὺς ἡ μνήμη ἡμῖν πολλάκις τε ὁρῶσι καὶ συγγινομένοις αὐτοῖς· τῶν δὲ οἰχομένων οὐ δύναται παραμένειν, τοῦ χρόνου αὐτὴν διαφθείρον-

τος. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἐπενόησαν ἤδη, οὐ μόνον τοὺς τοιούςδε ἄνδρας τιμῶντες οἱ λέγοντες, καὶ ὅσα εἰκὸς πρὸς εὐφημίαν αὐτῶν διεξιόντες, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον μὴ λήθῃ παραδοῦναι ἐῶντες τὴν αὐτῶν μνήμην καὶ ἀρετήν.

Ἔδει μὲν οὖν τὸν νῦν ὡς τοιοῦτον παρ' ἡμῶν εὐφημούμενον μὲν (1) λόγοις ἐπιταφίοις πειρᾶσθαι τιμᾶν καὶ ἅττα δὴ προσῆν αὐτῷ τούτῳ τῷ τρόπῳ διεξελθεῖν, εἴπερ εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς τῶν μεγίστων συμφορῶν ἄγει ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀποβίωσις, ἀλλ' ἐγκωμίων φιλοτιμίας συχναῖς ἔτι περιόντα τῷδε τῷ βίῳ, καὶ ταῖς εἰωθυίαις αὐτῷ μετὰ βασιλέως χρώμενον κηδεμονίαις ὑπὲρ τοῦ γένους· εἴπερ αὐτὸς βασιλεὺς καὶ πόλις ἡ Ῥωμαίων πατρὶς μὴ τῇ βαρβαρικῇ χειρὶ περιέπεσον. Ἐπεὶ δὲ λόγοις ἀρρήτοις φεῦ οἴχονται πάντα καὶ μυρίαις καὶ ἀνηκέστοις συμφοραῖς τὸ γένος ὑπε[πε]πτώκει, καὶ κλυδὼν ἐντεῦθεν ἁπανταχοῦ, καὶ κίνδυνος οὐ μικρός, ἅτ' ἐπὶ μέγα τῆς βαρβαρικῆς ἠρμένης δυνάμεως, σαφὲς ἂν γένοιτο γνώρισμα τῆς περὶ τὸν ἄνδρα προνοίας θεοῦ, μεταστῆσαι βουληθέντος αὐτὸν τῶν ἐντεῦθεν πρὸς τὴν ἀγήρω καὶ μακαρίαν ζωήν, ἧς ἐρῶν πάντα τὸν βίον ἐφαίνετο καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν οὐδὲν ἐλογίζετο. Οὗτος τοίνυν ὁ θεῖος ἀνήρ, ὁ περιβόητος μὲν αἷς ἐκοσμεῖτο ποικίλαις παρὰ θεοῦ δωρεαῖς, τῇ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀγάπῃ καὶ πίστει οὐδενὸς ἄλλου ἡττώμενος, οὐδ' οἷς ἀδιαλείπτως ἐκέχρητο πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, οὐκ ἐμοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ὅσοι φιλοτιμότερον ἂν τῶν τοιῶνδε ἅψαιντο λόγων εἰκότως ἂν εὐφημοῖτό τε καὶ ἀναγορεύοιτο, τοῦτο μὲν ὅτι οὐδενὸς ἥττων ὤφθη ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ πατρίδος καὶ γένους τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ὅπως αὕτη ἄμεινον ἕξει, ἃ δὴ πάντα ἡ τῶν κοινῶν προστατεία (2) καὶ ἐπιμέλεια τοῦ ἀνδρὸς βεβαιοῖ· τοῦτο δ' ὅτι καὶ τέλους ἔτυχε τοῦ παρόντος βίου ἐπαινετοῦ, ὅπερ οἷόν τι σφραγὶς ἐπιτεθεῖσα πᾶσιν οἷς ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι περὶ αὐτοῦ λαμπρότερον αὐτὸν ἀποδείκνυσι, καὶ γένος καὶ πατρίδα κἂν τούτῳ ὥσπερ δὴ κἂν τοῖς ἄλλοις κατακοσμοῦντα, εἴτε τὴν προσεχῆ βούλοιτό τις λέγειν, εἴτε δὴ καὶ τὴν πορρωτέρω, ἐπεὶ Πελοποννήσιος τὸ ἀνέκαθεν ὁ ἀνήρ· ἡ δ' ἐκεῖνον ἐνεγκαμένη, ἡ πάλαι πασῶν προέχουσα πόλεων ἦν, ἣν ἴσασι πάντες, αὐτό φημι τὸ Βυζάντιον. Ὁ γὰρ ταῖς αὐτοῦ ἀρεταῖς προσεχῆ πατρίδα κοσμεῖν δυνάμενος· οὐδὲν γάρ, οἶμαι, τὸ κωλῦον καὶ πατρίδα καὶ γένος ὅλον τοὺς

(1) Γραπτέον ἴσως: μή. (2) Χειρογρ.: προστατία.

τοιούτους κοσμεῖν· ἑπομένως ἂν καὶ τὴν πορρωτέρω κοσμοίη, ὅσον προσήκει κἀκείνῃ τοῦ κόσμου μεταδιδούς.

Ἤνεγκε τοίνυν αὐτὸν τὸ Βυζάντιον, ἡ πόλις ἡ περιώνυμος, καλῶς πάνυ καὶ ὡς ἐχρῆν ὕστερον ἀπολαβοῦσα παρ' αὐτοῦ τὰ τροφεῖα, ὡς ὁ λόγος ἐρεῖ προϊών· τούς γε μὴν ἄνωθεν προγόνους αὐτοῦ μία τις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δοκιμωτάτων πόλεων, γένους ὄντας ἐπισήμου τῶν ἐν ἐκείνῃ γενῶν, τοὺς δὲ (1) ἐγγυτέρω τούτων πάππον τε καὶ πατέρα, τὸ αὐτὸ Βυζάντιον ἤνεγκεν· ὃς τὸν ἕνα καὶ κρείττω τῶν τρόπων ἔχων τῆς εὐγενείας μάλιστα ἄξιος ἐδόκει καὶ τῶν λοιπῶν· κοσμούμενος γὰρ ἀρετῇ, κοσμούμενος δὲ πολιτείᾳ πανταχοῦ ζηλουμένῃ, ἵνα μὴ λέγω πλούτῳ καὶ βίου περιφανείᾳ, καὶ τῶν κοινῶν ἐπιμελεῖσθαι δόκιμος ἤδη φανείς, συνεδρίου τε τοῖς παρὰ τῷ βασιλεῖ πρώτοις ἐκρίθη κοινωνεῖν τοῦ αὐτοῦ καὶ βουλευμάτων μάλιστα πρὸς αὐτοῦ βασιλέως. Ἔδει δὲ ἄρα κεῖνον μὲν τοιούτου γενέσθαι πατέρα παιδός, τοῦτον δὲ αὖ τοιούτου παῖδα πατρός, ἵν' εὐκλείας ἀντιδοῖεν ἀλλήλοις ἑκάτεροι· μάλιστα δὲ ἔ τι πρὸς ταύτην ἐκείνων ἦν ἐλλιπές, ἐξηλήψεσθαι ὕστερον παρὰ τοῦ παιδός. Εὐθὺς οὖν ἐκ παίδων οὗτος ἦθος ἐφαίνετο σεμνὸν καὶ κόσμιον κεκτημένος καὶ φρόνημα ὀλίγοις τῶν ἐν νέοις τελούντων προσόν· ἀνδρὶ μέν τινι παιδαγωγῷ χρώμενος, ᾧ προστέταχεν ὁ πατὴρ τῆς αὐτοῦ παιδαγωγίας ἐπιμελεῖσθαι, τῇ δ' ἀληθείᾳ τῇ οἰκείᾳ φύσει παιδαγωγούμενος· τὰ δὲ ἱερὰ ἐκπαιδευόμενος γράμματα, οὐ μόνον σύννους ἦν καὶ (2) σεμνὸς καὶ πλέον ἢ προσήκει παισίν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶν τὸ ν αὐτοῖς ἐπιγινόμενον τῇ νεότητι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνένδοτος· φύσει ἀρ, ὡς ἔοικεν, ἐκείνῳ τοῦτο μᾶλλον ἢ παιδεύσει προσόν, οὐδαμῶς ὰ πρὸς τοὐναντίον αὐτὸν ἀποκλίνειν ὥστε ἄσεμνά τινα καὶ νέοις ροσήκοντα δρᾶν· καὶ τοῦτ' οἰωνὸς εὐθὺς πᾶσι μέγας ἐδόκει, καὶ φαντάζεσθαι πάντας ἐποίει οἵπερ ἡ θεία ἐκείνη ψυχὴ προελεύσεται. Ἐπεὶ ἐ προϊὼν ἤρχετο καὶ βασιλείοις φοιτᾶν, καὶ ὅ,τι ποτὲ βασιλεὺς τυγχάνει ὢν ἤδη κατανοεῖν καὶ τάξις βασιλική, καὶ ἁπλῶς ὅσα βασιλέως οἶκος ἐκέκτητο, δῆλος ἦν, καίτοι τοῖς πολλοῖς τῶν ἡλίκων καὶ γενῶν συναναστρεφόμενος, ὥσπερ εἰκός, οὐ ταὐτὰ τούτοις ὅμως ιονῶν. Οἱ μὲν γὰρ πλούτῳ τε καὶ τῇ ἄλλῃ περιφανείᾳ τοῦ ἰδίου ακτος θρυπτόμενοί τε καὶ φυσιούμενοι, ἃ νέοις εἴθισται δρᾶν, ὡς όκει ἑκάστῳ μετίασιν· ὁ δὲ πόρρω τοιαύτης γνώμης τυγχάνων,

(1) Χειρ. γάρ. (2) Χειρ. ἢ.

οὔτε πρὸς αὐτοὺς ᾤετο δεῖν ἀφορᾶν, οὔτε ζηλοῦν ἅπερ ἐκεῖνοι, οὔτε μὴν ἃ μετίασιν μετιέναι, ἀλλ' ἐκεῖνο προὔργου τιθέναι, πῶς ἂν βασιλεῖ τε αὐτῷ καὶ πᾶσι φαίνοιτο τὰ προσήκοντα δρᾶν, καὶ τἀμείνω περὶ ἑαυτοῦ σκεπτόμενός τε καὶ βουλευόμενος. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς ὑπεραγάμενος τὸν νέον, καὶ παντὸς ἄλλου μᾶλλον φανταζόμενος οἷ προχωρήσει τἀκείνου, προσεῖχεν αὐτὸν τότε εὐμενῶς, καὶ βασιλικαῖς νουθεσίαις οὐκ (1) ἔλειπεν ἀεὶ παροτρύνων καὶ πρὸς ἐπίδοσιν ἀγαθήν· δύναται δὲ πρὸς τοῦτο βασιλικὴ νουθεσία, ὅσον ὑπερφέρει πάντων ὁ βασιλεύς· καὶ πρὸς μεγίστας ἐλπίδας ἀνάγων (2) τὸν νουθετούμενον. Οὕτω πανταχόθεν ἐκεῖνος καταμικρὸν ὀχυρούμενος (3) εὖ, ὥστε παντὸς ἀπρεποῦς ἔργου καὶ μέμψεως οὐ πόρρω φαινομένου ἀφίστασθαι, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, τὰ τῶν γερόντων ἦν ἐν νεότητι δρῶν, καὶ τὴν νεότητα τούτοις κοσμῶν ὑπερφαίνουσαν εἶχε τἀκείνου καλῶς καὶ πάντας ἀναπείθουσαν, ὡς λόγων μεγίστων ἀξιωθήσεται ὕστερον, καὶ κοινῆς τινὸς φήμης λαμπρῶς πάνυ διαγγελλούσης τὰ κατ' αὐτόν.

Ἤδη δὲ καὶ πρὸς τελειοτέραν ἡλικίαν προβάς, καὶ τοῦ καιροῦ καλοῦντος, γήμας τῶν εὖ γεγονότων θυγατέρα τινὸς καὶ πλούτῳ θαυμαζομένου, φιλοσοφίαν μετήει ἐπιμελῶς, οὐ ταύτην τὴν ὄντα σκοποῦσαν ἢ ὄντα εἰσίν, ὅπου γε καὶ αὐτῆς, βραχείᾳ μαθήσει τε καὶ μελέτῃ, τὸ δὲ πλέον ὀξύτητι φύσεως, οὐκ ἀπείρως ἔχων ἐφαίνετο, ἀλλὰ τὴν ἤθη κοσμεῖν δυναμένην, καὶ οἶκον καὶ πόλιν, ἐπεὶ καὶ νόμους πρότερον ἠσκηκὼς ἦν καλῶς τοὺς πολιτικούς, καὶ πολλὴν ἐνδεικνύμενος τὴν περὶ αὐτοὺς ἐπιμέλειαν, ἅτε τὸ δίκαιον ἀσπαζόμενος καὶ τιμῶν πανταχοῦ. Οὕτως οὖν ἐκόσμησεν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ, ὥστε πάντας θαυμάζοντας οὐκ ἔχειν (4) τίνι τὸν ἄνδρα παραβάλλοιεν ἂν ἐν τούτῳ. Τοῦ δὲ βασιλέως ὁρῶντος (5) αὐτὸν ἅμα μὲν εὔνοιαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἤδη τηροῦντα, ἅμα δὲ καὶ τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ διοίκησιν καὶ ἐπιμέλειαν ἱκανόν, ὅτι καὶ τῷ πρὸς ταῦτα φίλτρῳ οὐδενὸς ἡττώμενος ἦν, ὡς ἂν εὖ ἡ Πόλις διάγῃ, καὶ τοῦτο μὲν ἐν ταῖς ξυμβουλαῖς εὐδοκιμοῦντα, τοῦτο δ' ἐν κατεπειγούσαις χρείαις καὶ καιροῖς ἀναγκαίοις τὸ προσή-

(1) Χειρ. οὐδ'.
(2) Χειρ. ἀνάγειν.
(3) Χειρ. ὀχυρώμενος.
(4) Χειρ. ἔχει.
(5) Χειρ. ὁρῶντες.

κον καὶ λυσιτελὲς δρᾶν ἐπιτήδειον, οὐκ ἦν εἰκὸς ἔξω εἶναι τῶν παρ' ἐκείνου τιμῶν καὶ μεγίστων ὑπηρεσιῶν καὶ ὀλίγοις ἀνηκουσῶν· ἀλλὰ ταχὺ τούτων ἠξιοῦτο, μέχρις οὗ, προϊόντος τοῦ χρόνου, τῆς ἐκείνου διαλαμπούσης ἀρετῆς, καὶ αὐτῶν ἠξιώθη τῶν πρώτων. Ὡς γὰρ αὐτὸν ἡ χρεία ἐκάλει πρὸς τὰ πολιτικά, ὁ βασιλεὺς τοῖς ταῦτ' ἐπισκεπτομένοις κἀν τούτῳ φέρουσι τὰ πρωτεῖα, ὡς ἔθος Ῥωμαίοις, τὸν ἄνδρα συνετετάχει, οὔτε φύσεως δεξιότητι, οὔτ' ἰσχυρότητι φρονήσεως ἡττώμενον οὐδενός. Ὁ δέ, ὡς ταύτης || [φ. 179α] τῆς κρείττονος καὶ πρώτης ἠξιώθη τιμῆς, καὶ ἔδει μήτε τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις γινομένων ἀπολείπεσθαι, μήτε μὴν τῆς τῶν πολιτικῶν ἐπιμελείας (1) ἀφίστασθαι, καὶ ἁπλῶς ὧν ἐδεῖτο ἡ Πόλις μεθ' ὧν ἐτέτακτο κήδεσθαι, κρείττων ἢ ὡς ἄν τις ἤλπισεν ὤφθη τούτων ἁψάμενος.

Αἴτιον δὲ ἦν ὅτι πολλαῖς δωρεαῖς θεόθεν κατεκοσμεῖτο, καὶ πᾶν τὸ λυσιτελοῦν, εἴ τις καὶ ἄλλος, κατανοεῖν καὶ ἐκλέγεσθαι ἐπιτήδειος ἦν καὶ δρᾶν μετὰ πάσης συνέσεως καὶ προνοίας. Καὶ ὅπου τοίνυν φύσις μὴ ἦν οὕτως ἐπιτηδεία καὶ ταχὺ τῷ λυσιτελοῦντι τοῖς πράγμασιν ἐπιβάλλουσα, ἐπιμέλεια δὲ καὶ φροντὶς ἀξία λόγου παντός. Συνεφέρετο δὲ τῷ βασιλεῖ ὁμογνωμονῶν, οὐδενὸς δὲ ἡττᾶτο τῶν ταὐτὰ τούτῳ συνδιασκεπτομένων αὐτῷ, ὅπως ἀμείνονος τὰ πράγματα τύχῃ μεταβολῆς. Ἐξῆν ἄρα φαντάζεσθαι πάντας, καὶ μάλα εἰκότως, ἄρτι τὴν ἔτι περιλειπομένην Ῥωμαίων ἀρχήν, τῆς δεινοτάτης μεγίστης ἐκείνης ταραχῆς καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ κινδύνου ἀπαλλαγεῖσαν, μηκέτι τῇ αὐτῇ τύχῃ περιπεσεῖν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ γένος παλαιοῖς ἀτυχήμασι χαυνωθὲν οἴκοθεν ἀντιφέρεσθαι τῇ τῶν βαρβάρων δυνάμει ἐπὶ μέγα ἠρμένῃ παντελῶς ἠμηχάνει, οὔτε γὰρ στρατευμάτων, οὔτε μὴν χρημάτων ηὐπόρει, θείας || [φ. 180α] δὲ μόνον ἐδεῖτο ῥοπῆς καὶ τῆς ἔξωθέν ποθεν συμμαχίας, βασιλεὺς ἐκεῖνος ὁ συνετώτατος, ταῦτα πάντα ὁρῶν, ταῖς τοῦ ἀνδρὸς ὑποθήκαις τούτου, καὶ εἴ τις ἄλλος ἐκείνῳ συνῆν, πρεσβείας ἐποιεῖτο πρὸς Ἰταλούς, πρὸς Οὔνους, ὧν πολλάκις ἐκστρατευσαμένων πόλεμοί τε συνερράγησαν μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῶν βαρβάρων, καὶ ἧτται καὶ ἔκπληξις ἐκείνοις συνέβησαν, οὔτω δὲ οὐ μικραί τινες, ὥστε τοῦ τῶν βαρβάρων ἡγεμόνος, τὸ μὲν ἑκόντος, τὸ δὲ ἴσως καὶ ἄκοντος, ὃ πρότερον ὀγκηρὸν

(1) Χειρ. ἐπιμέλειαν.

εἶχε φρόνημα μεταβαλόντος, ἥ τε Πόλις καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἐσώζετο,
πάντα, νῆσοί τε καὶ αὐτὴ Πελοπόννησος.

Ἐν γοῦν ταῖς περὶ τῶν τοιούτων κοινολογίαις καὶ ξυμβουλαῖς τίς
ἀμείνων τἀνδρὸς ἐκείνου καὶ δοκιμώτερος; τίς δ' ἐπικρίνειν τὰ δό-
ξαντα καὶ τὸ πάντων μάλιστα λυσιτελέστερον ἐκλέξασθαι ἐπιτηδειό-
τερος; Οὕτω τοίνυν, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τῶν πραγμάτων ἤδη
προδήλως τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐχόντων μεταβολήν, περιήγγελλε
μὲν τὸν ἄνδρα ἡ φήμη ἀπανταχοῦ· .ἐγνωρίζετο δὲ τῷ βαρβάρῳ καὶ
νήσοις πάσαις σχεδὸν καὶ αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ, εἰ δὲ βούλει καὶ πε-
ραιτέρω, καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ ἡγεμόσιν αὐτῶν καὶ πᾶσι δήλη
ἡ ἐκείνου ἐγίγνετο ἀρετή· τοιαῦτα δὲ ἀεὶ δια || [φ. 180^{β}] γ-
γέλλουσα, οὐκ ἔξω τοῦ προσήκοντος λόγου, ἐκείνους ἀνέπειθε φι-
λίας τε τῆς σφετέρας αὐτὸν ἀξιοῦν καὶ τιμῆς μεγίστης, ἧς οἱ σπου-
δαῖοι καὶ θεῖοι. ἄνδρες τυγχάνουσιν ἄξιοι. Ῥωμαῖοι δέ, ταῦτα
ὁρῶντες, ἥδοντο μεθ' ὑπερβολῆς ἐπὶ τῇ μεγαλονοίᾳ καὶ σπουδῇ
τοῦ ἀνδρός, αἷς χρώμενος οὐδενὸς τῶν οἰκείων ἐφείδετο ὑπὲρ τῶν
κοινῶν, οὐδὲν δ' ἧττον καὶ ὅτι τοιοῦτον ἡ πατρὶς ἤνεγκεν ἄνδρα,
ὡς ἀκοῇ μόνῃ πάντας πρὸς τὴν .αὐτοῦ εὔνοιαν ἠδύνατο ἐπισπᾶ-
σθαι· διὰ δὴ ταῦτα μέγα τι καὶ κοινὸν πρὸς αὐτὸν ἐνδεικνύμενοι φίλ-
τρον, σχεδόν τι μόνῳ τῶν ἄλλων προσεῖχον ὅσοι σὺν αὐτῷ τῷ βασι-
λεῖ προσιόντες τὰ κοινὰ διεσκέπτοντο, οὐχ ὡς οὐ δοκιμωτάτων κἀ-
κείνων ὄντων ἢ μὴ τῶν αὐτῶν παρὰ βασιλέως ἠξιωμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ
κοινότερός τις καὶ πολιτικώτερος ἐδόκει τῶν ἄλλων, καὶ μὴν προση-
νέστερός τε καὶ χαριέστερος. Οἵ τε οὖν τῆς συγκλήτου πρῶτοι, μεθ'
ὧν ἐκήδετο τῶν πολιτικῶν, περὶ οὐδενὸς ἤριζον τῷ ἀνδρί· τό τε λοι-
πὸν αὐτῆς τῆς συγκλήτου καὶ σὺν αὐτοῖς τὸ δημοτικὸν ἅπαν, πάν-
τες δεῖν ᾤοντο μετὰ βασιλέα τὸν ἄνδρα καλεῖν προστάτην, ἀντιλή-
πτορα, αἴτιον τῇ Πόλει καὶ τῷ γένει παντὸς ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ δὴ στρα-
τιωτικόν, ἐκείνῳ προσέχοντες μάλιστα καὶ || [φ. 181^{α}] μετὰ παν-
τὸς θάρρους καὶ εὐνοίας προσιόντες αὐτῷ, οὐχ ὧν ἐδέοντο ἀμοιροῦντες
ἀπῄεσαν· ταῦτα δὲ ἄρ' ἦν πρόσοδοι καὶ βασιλικαὶ εὐποιίαι καὶ δω-
ρεαί, ᾗ που ὡς ἔδει, πάντ' ἐτελεῖτο τῇ ἀρίστῃ κηδεμονίᾳ τἀνδρός.

Πολλάκις δὲ ἢ μηδενὸς ἀναγκαίου παρεκπεσόντος, ἢ καὶ τοῦ χει-
μῶνος κωλύοντος αὐτὸν τοῖς βασιλείοις φοιτᾶν, ἦν συλλόγους ὁρᾶν
ἐν τοῖς οἴκοις ἐκείνου, ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων συνερχομένων μέρος τι τῶν

ἐπιτεταμένων νυκτῶν αὐτῷ συνδιάγοντας· ὧν οἱ μὲν περὶ δογμάτων θεολογικῶν ἐποιοῦντο τὸν λόγον, καὶ τοῖς τοιούτοις προσεῖχον τὸν νοῦν· οἱ δὲ φιλοσόφων ἥπτοντο ζητημάτων τε καὶ θεωριῶν· ἄλλοι δὲ τὰς ἱστορικὰς μετῄεσαν (1) βίβλους, τά τε τῶν Ἑλλήνων ἔργα καὶ τῶν Ῥωμαίων σκεπτόμενοι· ὅσοι δὲ νεώτεροι καὶ πεττοῖς πρὸς ψυχαγωγίαν ἐχρῶντο. Διὰ δὴ ταῦτα τοὺς πανταχόθεν ἀφικνουμένους εἴτε προσβαίνοντες, εἴτε κατ᾽ ἐμπορίαν (2), εἴτε καὶ ἄλλως πως τύχοιεν ἀφιγμένοι, ἀνέπειθεν ἔρως προσιέναι αὐτῷ (3), τοὺς μὲν ὡς τὰ μέγιστα δυναμένῳ παρὰ τῷ βασιλεῖ, καὶ ὧν ἕνεκεν ἧκον ταχὺ δι᾽ αὐτοῦ εἰς πέρας ἀγαγεῖν διαλογιζομένους· τοὺς δ᾽ ὅπως ἃ περὶ τῆς ἐκείνου ἤκουον ἀρετῆς· πλεῖστα γάρ, ὡς εἴρηται, ἡ φήμη διήγγελλεν· ἄμεινον αὐτὴν πείρᾳ || [φ. 181 β] μαθόντες μηδαμῶς ἀμφιβάλοιεν. Οὐκ ὀλίγοι οὖν συνεχῶς προσιόντες αὐτῷ καὶ ὃ βούλοιντο μετ᾽ αὐτοῦ κοινολογησάμενοι, καὶ γνόντες οἵῳ συνετωτάτῳ φρονήματι ἐκοσμεῖτο καὶ διαλέξεσι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἄλλοις ἄλλαις πρεπωδεστάταις, χάριτός τε οἵας ἐνεπίμπλα καὶ ἡδονῆς τοὺς ἀκροωμένους αὐτοῦ, ἔτι δ᾽ ὡς οὐδεὶς οὐδὲν ἄχαρί τι ἐντεῦθεν παθὼν ἀπίοι ποτὲ εὐδαιμονίζων τὸν ἄνδρα, καὶ πολὺ τῆς φήμης ᾤοντο κρείττω· καὶ ἃ πρότερον ἀκούοντες μετ᾽ ἀμφιβολίας ἐδέχοντο, ταῦτα πείρᾳ μαθόντες, ἀναμφίβολον πίστιν τῶν λεγομένων ἐλάμβανον. Ἐπετείνετο τοίνυν ἡ φήμη ἀεί, καὶ ὅπου ἂν εἴποις ἡ ἀρετὴ ἐκείνου διάδηλος ἦν. Εὖ γὰρ εἰδὼς ὡς οὔτε λαμπρότης βίου, οὔτε μόνη περιφάνεια γένους, οὔτε πλοῦτος βαθύς, οὔτ᾽ ἄλλο τῶν ὄντων οὐδὲν αὐτὸ καθ᾽ αὐτὸ γένοιτ᾽ ἂν ἀρετῇ ἴσον, ἤσκεῖτο ἐκ παίδων εὐθύς, καὶ διὰ βίου παντὸς αὐτῆς οὐκ ἀφίστατο. Ἆρ᾽ οὖν τούτοις μόνοις προσεῖχε τὸν νοῦν, βασιλέα δηλαδὴ θεραπεύειν, καὶ πάνθ᾽ ὑπουργεῖν ἐκείνῳ, ὅσα δὴ βούλοιτο τοῖς πράγμασι λυσιτελεῖν (4), ἐπιμελέστατα ζητῶν (5), εὖ πρὸς πάντας ἐπίσης φερόμενος, ἐξ ἐντεῦθεν εὔκλειαν θηρῷτο, ἣν εἰκὸς τὸν ἐπὶ τοῖς βιωτικοῖς ἤδη || [φ. 182 α] καταγινόμενον. Εὖ μὲν καὶ τούτων ἐπεμελεῖτο, καὶ ὡς ... ρῆν ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δὴ προὔργου (6) ἐτίθει, καὶ

(1) Χειρ. μετίασιν.
(2) Χειρ. ἐκπορίαν.
(3) Χειρ. αὐτά.
(4) Χειρ. λυσιτελοῦν.
(5) Χειρ. ζητεῖν.
(6) Χειρ. δὲ προὔργον.

θειοτέραν ἐπιμέλειαν ἐπεδείκνυτο ἤδη περὶ ἐκεῖνα. Ὁ γὰρ ὑπὸ πάντων ἐπαινούμενός τε καὶ θαυμαζόμενος αὐτοῦ βίος τῇ πρὸς θεὸν ἀγάπῃ καὶ πίστει καλῶς σφόδρα ὠχυρωμένος (1) μαρτυρεῖ διαρρήδην, ὡς οὔτε βασιλέως ἐγγύτης, οὔτε πλοῦτος, οὔτ' εὔκλεια, οὔτ' ἄλλο τῶν ὄντων οὐδὲν ἐκεῖνον τῆς πρὸς θεὸν ἐπιστροφῆς εἰς ὀλιγωρίαν ἐκίνησεν· ἀλλ' ὁ πρὸς αὐτὸν ἔρως καὶ ἡ ἐκ ψυχῆς ἔφεσις δεύτερα πάντα ἡγεῖσθαι ἐποίει καὶ πρὸς οὐδὲν ἐκπτοεῖσθαι τῶν ἀνθρωπίνων. Ἔδειξε δὲ ταῦτα οὐδὲν ἧττον καὶ ἣν εἶχε σπουδὴν θείους ναοὺς ἐπισκέπτεσθαι συνεχῶς καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἀσκουμένους καὶ καταμένοντας ὡς ἐνῆν εὖ ποιεῖν παντὶ τρόπῳ· ἔτι δὲ καὶ ἡ πρὸς ὁσίους ἐν αὐτοῖς ἄνδρας αἰδώς, οἷς ἥδετο προςδιαλεγόμενος καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν δεχόμενος εὐλαβῶς.

Ἐπεὶ δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενομένου τοῦ βασιλέως ἔδει τῇ ἀρχῇ εἰςαχθῆναι τὸν κατὰ νόμους διάδοχον, ὁ δὲ ἦν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐνιοι τὸν μετὰ τὸν διάδοχον τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν διανοηθέντες λάθρα εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον ἀναγαγεῖν, ἀφ' οὗ στάσις εἴ ποτε || [φ. 182^{β}] καὶ ἄλλοτε συστᾶσα ἔμελλεν ὀλέθρῳ ἅπαντα παραδοῦναι τελείῳ, ἐσπεύδοντο πῶς ἂν εἰς πέρας προάξαιεν τὸ ὑπ' αὐτῶν ἤδη μελετηθέν. Ἀλλ' ὁ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ τοῦ δικαίου ἀεὶ προϊστάμενος, οὐχ ὅπλοις ἐκείνοις ἀντιφερόμενος, οὐδὲ λόγοις διαμαχόμενος, ἀλλ' ὡς τὸ προσῆκον, τῇ ἐκείνου μεγαλονοίᾳ, ᾗ τὸ πλῆθος τῆς Πόλεως πειθόμενον εἶχεν αὐτῷ ἠρέμα, τῷ διαδόχῳ ἐτήρησε τὴν ἀρχήν· ὃς ἀφικόμενος καὶ βασιλεὺς ἀναγορευθείς, ὡς ἔθος, ἦγε μέν, ὡς εἰκός, ἐν μεγίσταις τὸν ἄνδρα τιμαῖς, οἷς τε ἀντέστη τοῖς κατ' αὐτοῦ τὸν δόλον ἐκεῖνον ὑφαίνουσι καὶ πολλῷ πλέον τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς. Συνηγωνίζετο δὲ τῷ βασιλεῖ ἀμειβόμενος καὶ μηδενὸς ὧν εἶχε φειδόμενος παντὶ τρόπῳ ζητοῦντι μηδαμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως ἧττον ὀφθῆναι ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐμηχανᾶτο, τὸ τοῖς πράγμασιν συνοῖσον ἐπιζητῶν, καὶ τῶν ἔξωθεν ἅμα καὶ τῶν ἐντὸς κηδομένῳ καὶ συνεπέτεινέν οἱ τὸν λογισμόν, καὶ πρεσβείας ἀπανταχοῦ πέμπειν καιρὸν ἡγουμένῳ ἄριστος ἐφαίνετο σύμβουλος ἅμα καὶ συναγωνιστής. Ἀλλ' ἐπειδὴ λόγοις, οὓς οἶδε θεός, ἔδει ταῖς ἐσχάταις ἡμᾶς περιπεσεῖν συμφοραῖς, καὶ τὸν κοινὸν ὄλεθρον φεῦ τῆς κοινῆς ἐκείνης πατρίδος καὶ τοῦ γένους ἰδεῖν, πάντα δεύτερα ἦν τοῦ σκοποῦ, καὶ || [φ. 183^{α}] πρὸς οὐδὲν ὠφελ-

(1) Χειρ. ὀχυρωμένος.

μον ἀποβαίνοντα. Ὁ γὰρ ἄρτι τότε τὴν τῶν βαρβάρων ἡγεμονίαν ἀνειληφώς, οὓς ἔφθη ὀμωμοκὼς ὅρκους ἐπὶ εἰρήνῃ παραβάς, πάντα λίθον, ὅ φασιν, ἐκίνει, ὅπως τὴν ἔτι περιλειπομένην ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων καθελών, ἃ μηδεὶς ἄλλος ἴσχυσέ ποτε τῶν βαρβάρων κατάρχων, αὐτὸς φανείη κατωρθωκώς, ὃ δὴ καὶ προθυμηθεὶς εἰς πέρας προήγαγεν. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οἷα μηχανησάμενος τήν τε Πόλιν ἐχειρώσατο καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐξηνδραποδίσατο, οὐδὲ βουλομένῳ μοι ῥᾴδιον διελθεῖν, εἴπερ δεινότατον ὂν τὸ πάθος πάντα λόγον συγχέει τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν καὶ πενθεῖν μάλιστα τὸν κοινὸν ὄλεθρον τοῦ γένους ἢ τὰ τοιαῦτα διηγεῖσθαι προτρέπεται· ἃ δὲ (1) ἀφ' οὗπερ ὁ βάρβαρος ἐφωράθη ταῦτα βουλόμενος μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς πολιορκίας ὁ γενναῖος οὗτος ἠγώνιστο τὴν αὐτὴν εὔνοιαν ἐνδεικνύμενος τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ πατρίδι καὶ τοῖς πολίταις ἥνπερ καὶ πρότερον, ὥστε τὸν ἴσον οὔπω μέλλοντα κίνδυνον ἀποκρούσασθαι τίς ἀκριβῶς παραστήσειε λόγος, ἵνα δὴ καὶ τοῖς μὴ καλῶς εἰδόσιν ἐκεῖνον ἄπιστά τε καὶ ἄξια θαύματος φαίνοιντο; Ἴσασι μέντοι ὅσοι αὐτόπται τοῦ πάθους πολῖται ἅμα καὶ ἐπήλυδες καὶ βάρβαροι, οἶμαι, αὐτοί· οὔτε γὰρ τάμείνω λυσιτελέστατα συμβουλεύων τῷ βασιλεῖ ἥττων ὤφθη τινός, τι μὴ πᾶν τοὐναντίον, οὔτε δρῶν ὅσα ὁ καιρὸς συνεχώρει βίαιος ὤν· ημηγοροῦντος δήποτε τοῦ βασιλέως περὶ χρημάτων συνεισφορᾶς (ἔδει ἀρ τούτων εἴπερ ποτὲ καὶ τότε), καὶ ποικίλῳ χρωμένου ἐπὶ τῆς συγκλήτου τῷ λόγῳ· ἔδει γὰρ ἠπίως τε καὶ οἰκονομικῶς, ἔτι δὲ προσηῶς διαλεγόμενον τὸ πρόθυμον ἐπισπάσασθαι τῶν ἀκροωμένων· ἐκεῖς ἠμείφθη τοιαῦτα εἰπών· « εἰ μὲν περί τινος ἄλλου τὸν λόγον ἐποιτο τὸ θεῖόν σου κράτος, ὦ βασιλεῦ, κἀκείνου ἕνεκα τὸν παρόντα ἴλλογον συνεκρότεις, ἔδει ἄλλου ἄλλην γνώμην ἀποφαινομένου ζηῖν τίς ἂν ἡ ἀμείνων εἴη καὶ ἅμα λυσιτελής· ἐπεὶ δὲ ὑπὲρ τῆς κοιῆς σωτηρίας ἡ σκέψις καὶ τῆς ἐκ τοῦ παρόντος κινδύνου ἀπαλλαγῆς εκα πρόκειται πόρον χρημάτων εὑρεῖν, ἄλλως δέ τοι σχεδὸν ἀδύνα-ν, εἰμή, ὡς κελεύεις, ἔρανος γένοιτο, οὐ προστάξει βασιλικῇ οὐ βίᾳ, δ' ἀκουσίως, ἀγαθῇ δὲ προαιρέσει καὶ προθυμίᾳ ἐπαινετῇ· οὐ καις ζητήσεως λοιπὸν τίς ἡ κρατοῦσα γνώμη φαίνεται τῶν λοιπῶν, τε γὰρ οἶμαι τοὺς παρόντας διαφόρους γνώμας εἰσενεγκεῖν τῆς προθειμένης || , [φ. 184ª] οὔτε μὲν (μήν;) ὡς οὐ δεῖ χρημάτων ἐν τῷ πα-

(1) Χειρ. ἃ δ' ἐν.

ρόντι αὐτοὺς ἰσχυρίσασθαι, ἀλλ' οὐδὲ τὸν τοῦ ἐράνου λόγον δέξασθαι δυσχερῶς, ἐκεῖνο καλῶς εἰδότας ὡς οὐδεὶς ἂν εἴποι τούτῳ μὲν λυσιτελήσει μεγάλως ὁ ἔρανος, τούτῳ δὲ τυχὸν οὐδαμῶς, οὐδ' ὡς ὁ μὲν πάθοι τις(1) ἀγαθὸν ἐξ αὐτοῦ, ὁ δέ, τοὐναντίον, ἀλλ' ἐπίσης πάντες. Καὶ τοῦτ' ἀποδείξεως οὐδεμιᾶς δεῖται σαφῶς· εἴπερ πρόδηλον ὡς ὁ κίνδυνος πᾶσι κοινός, ἡ μὲν ἐκ θεοῦ βασιλεία σου εὐμενέστατα πάνυ καὶ ὡς ἐχρῆν πάντας ὑπεξέθου τρόπους τοὺς δυνατούς, εἴτις ἄρα καὶ ἀπρόθυμος εἴη ῥᾳδίως αὐτὸν μεταβαλεῖν· καὶ τὸ μεῖζον ὅτι κελεύεις κατὰ τὴν ἑκάστου προαίρεσιν γενέσθαι τὸν ἔρανον· ἐπεὶ δὲ πολλοὺς οἶδα καίπερ προθυμουμένους, βουλομένους ὅμως ἄλλοθέν ποθεν ἔσεσθαι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐράνου, ἐμὲ δὲ εἶναι τὸν πρῶτον τοῦτο ποιήσοντα, οὐδένα λόγον ἔχοντα ὁρῶ μὴ ποιῆσαί με τὸ τούτοις δοκοῦν.»

Τούτοις ὑπερησθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ὡς ἐχρῆν τὸν ἄνδρα τῆς προθυμίας ἀποδεξάμενος, πέρας τε τῷ συλλόγῳ ἐκείνῳ ἐπέθηκε, κἀκείνου ὅπερ ἔφη ταχὺ καὶ πρώτου πάντων ποιήσαντος ἐπίσης εἶχε πάντας τοὺς λοιποὺς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κελευσ || [φ. 184β] μένοις πείθεσθαι. Ὅσα τοίνυν ἀγωνιζόμενος ἅμα τῷ βασιλεῖ καὶ αὖ ἰδίᾳ πρὸς σπουδὴν ἐφελκόμενος πάντας καὶ προθυμίαν ὧν ἡ Πόλις τότε ἐδεῖτο ἐφαίνετο δρῶν, περίεργον οἶμαι διηγεῖσθαι, μὴ ὅτι γε τῶν πολιτῶν ἀγνοούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσοι ἐπήλυδες ἔτυχον ὄντες, σχεδὸν καθεκάστην ὁρῶντες αὐτά. Πλὴν ἔμελλε δεύτερα πάντα φανῆναι καὶ πολλῷ ἥττω καὶ ἀσθενέστερα τῆς τοῦ βαρβάρου ἰσχύος, καὶ ἡμᾶς ταῖς ἐσχάταις διὰ ταῦτα ἐχρῆν περιπεσεῖν συμφοραῖς· ὅ(2) γὰρ πάλαι ὁ χρόνος ὠδίνων ἠπείλει τοῦτο καὶ τεκεῖν ἦν ἀνάγκη, τοῦ βαρβάρου μεγίστην καὶ δεινοτάτην ποιουμένου τὴν πολιορκίαν. Ὡς οὖν <οὐκ> ἀντέχειν ἡ Πόλις ἠδύνατο, τοῦτο μὲν τῷ στρατεύματος πλήθει, τοῦτο δὲ τῇ ποικιλίᾳ τῶν μηχανῶν καὶ ἑλεπόλεων, καὶ δῆτα ἑάλω, τίς ἂν διηγήσαιτο λόγος τὸ μέγεθος ἐκείνης τῆς συμφορᾶς καὶ ὃν ὄλεθρον τηνικαῦτα ὑποστὰν ἐφάνη τὸ γένος Ῥωμαίων; οὐ μὴν ἀλλὰ πάντ' ἐφεξῆς καταστρεφομένου ἅττ' ἂν προμηθείη σχεδὸν τοῦ βαρβάρου, κινδυνεύει μηδὲν τῶν ἐθνῶν ἔξω εἶναι κινδύνου καὶ φόβου, ἅτε μηδ' ἐξισοῦσθαι δυνάμενον τῇ ἐκείνου δυνάμει τε καὶ ἀρχῇ.

Τῆς Πόλεως μέντοι ἁλούσης, καὶ φόνου ἀμέτρου καὶ ἀνδραποδι-

(1) Χειρ. τίς.
(2) Χειρ. ὁ.

σμοῦ γενομένου, τὸν ἄνδρα τοῦτον ὅμως ἐτήρησεν ἡ πρόνοια τοῦ θεοῦ μὴ θανεῖν, ἵν' ἐκδηλοτέρα γένοιτο πᾶσιν ἡ ἀρετὴ ἐκείνου καὶ ὅν εἶχεν ἐκ παίδων ἔρωτα πρὸς τὸν θεόν, ὡς μηδὲ τοῦ ζῆν αὐτοῦ φείδεσθαι τοῦ πᾶσιν ὄντος ἀνθρώποις ἐπεράστου. Ὁ βάρβαρος τοίνυν μετὰ σπουδῆς τὸν ἄνδρα ζητήσας, τὸ μέγεθος τῆς ἐκείνου ἀξίας αἰδούμενος, ὡς εἰκός. ἐπεὶ ἔγνω ζῶντα, ταχὺ κελεύει ἀχθῆναι· καὶ ἰδών, πᾶσαν ὠμότητα βαρβαρικὴν ἀποθέμενος, προσηνέσι λόγοις ἐχρῆτο καὶ δωρεαῖς πρὸς αὐτὸν οὐκ ὀλίγαις, καὶ ἐπαγγελίαις μεγίσταις, αἳ καὶ αὐτοὺς βαρβάρους ἐξέπληξαν. Ἀλλὰ ταῦτα ἐπιπολὺ διαμένειν οὐχ οἷόν τε ἦν, οὔτε τῆς βαρβαρικῆς ἐκείνου φύσεως μεταβολήν τινα δέξασθαι δυναμένης, οὔτε μὴν τοῦ θεοῦ συγχωροῦντος τὸν ὄλεθρον τοῦ γένους αὐτὸν καὶ τῆς πατρίδος ὁρᾶν καὶ ταύτην φωναῖς ἀσεβέσι μιαινομένην, καὶ πολιτείᾳ καὶ ἤθεσι δουλεύουσαν βαρβάροις προσήκουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ὁτῳδήποτε τρόπῳ θανεῖν προσέταξε τοῦτόν τε καί τινας ἄλλους τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν σὺν αὐτῷ, ἀπῄει μὲν ἀγῶνα τρέχων οὐκ ἐλάττω καρτερικοῦ, ἢ γὰρ ἂν καὶ κρεῖττον ἢ ὡς ἄν τις ἤλπισεν ἄν, καὶ τὸν πρὸς Χριστὸν ἔρωτα ἔδειξε καὶ τὸν πρὸς ἁγίους μάρτυρας ζῆλον, εἴτις αὐτῷ περὶ εὐσεβείας ἠνόχλει, καὶ φειδὼ μηδεμιᾶς βασάνου καὶ τιμωρίας ἐποίησεν, ἔχαιρε δὲ καὶ ἠγαλλιᾶτο ἀντὶ τούτου τοῦ ἐπικήρου βίου τὸν ἀΐδιον ἐκεῖνον μέλλων βιοῦν. Ὡς δὲ ὁ δήμιος ἤδη παρὼν τὸ πρόσταγμα τοῦ τυράννου βαρβάρου ἐζήτει ποιεῖν, τό τε ξίφος ἔφερε τῇ χειρὶ καὶ ἀνελεῖν ἕτοιμος ἦν αὐτὸν ἅμα καὶ τοὺς παῖδας· ὡς δὲ ἕνα τούτων ἑώρα πρὸς τὸν θάνατον ἀποδειλιῶντα καὶ δέει, ὥσπερ εἰκός, κατεχόμενον, πρὸς μὲν τὸν δήμιον (ὢ γενναιοτάτης ἐκείνης ψυχῆς! ὢ φρονήματος σταθηροτάτου καὶ μυρίων ἐπαίνων καὶ θαυμάτων ἀξίου!) « ἐπίσχες, ἔφη, μικρόν », πρὸς δὲ τὸν ὀκνοῦντα καὶ δεδιότα υἱόν· « ποῦ σου, ἔλεγε, φίλτατε, ἡ πρὸς τὸν πατέρα αἰδώς; ποῦ ἡ στοργὴ καὶ διάθεσις; ποῦ αἱ πολλαὶ ὑποσχέσεις, ἃς ὑπέσχου πολλάκις, ὑπὲρ ἐμοῦ προθύμως ἀποθανεῖν; ποῦ τὸ φίλτρον; ποῦ τίθης τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀκουσάντων σου ταῦτα; ἢ τοὺς ἀνθρώπους μόνον ὑπολαμβάνεις ἐκεῖνα ἀκηκοέναι, θεὸν δὲ μὴ εἰδέναι, μηδὲ παρὰ σοῦ τὴν ὑπόσχεσιν, ἥν μοι πολλάκις ὑπέσχου, ζητεῖν ἐν τῇ τῆς φρικτῆς αὐτοῦ παρουσίας ἡμέρᾳ; ποῦ πατρίς, τέκνον; ποῦ περιφάνεια γένους; ποῦ βασιλεία Ῥωμαίων; ποῦ ἠθῶν εὐκοσμία, καὶ σεμνότης καὶ εὐταξία; οὐχ ὁρᾷς ὡς ἀπόλωλε πάντα; Φρόνημα τοίνυν εὐστα-

θὲς καὶ γενναῖον καί σοι προσῆκον ἀναλαβών, φάνηθι θανάτου καταφρονῶν. Ἐγγὺς ὁ κοινὸς δεσπότης· ἀμείψεταί σε δωρεαῖς ἀγαθαῖς τὰς πρὸς ἐμέ σου τὸν πατέρα ὑποσχέσεις ἀποπληροῦντα». Τοιαῦτα εἰπών, καὶ τὸ τοῦ νέου φρόνημα νεανικὸν καὶ ἀπτόητον καταστήσας, «τούτους, φησὶ τῷ δημίῳ, πρότερον ἀνελών, ὕστερον ἐμὲ δράσεις ταὐτά». Ὦ θείας καὶ μεγαλοπρεποῦς ἐκείνης ψυχῆς! ὢ γενναιότητος! ὢ φιλοτεκνίας! ὢ πατρικῆς διαθέσεως! Συνεφείλκετο καὶ τοὺς παῖδας ἀποθανεῖν, ἢ ζῶντας καταλιπεῖν καὶ ἀντὶ τῆς εὐσεβείας ἄλλο τι βουλεύσασθαι, δεδιώς, ὡς ἔοικε, μήπως φανείη κἂν τῷ τέλει τοῦ βίου τῆς ἐκείνων κηδεμονίας ὀλιγωρῶν. Ὡς οὖν ἐκεῖνος πρῶτον ἀνεῖλεν ὁρῶντος ὁ δήμιος, «δόξα σοι, χαίρων εἶπε, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνας μετὰ δακρύων, δέξαι μου, ἔλεγε, τὴν ψυχήν, καὶ δώρησαί μοι τὸ μέγα σου ἔλεος, καὶ δεῖξόν με κληρονόμον || [φ. 186β] τῶν σῶν ἀγαθῶν καὶ μέτοχον ἐκείνης τῆς μακαρίας ζωῆς». Εἶτα, τῷ δημίῳ νεύσας, τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο. Τίς τοίνυν ὑπόθεσιν κρείττω πρὸς εὐφημίαν ζητήσειεν ἄν; τίς οὐκ ἂν ἀρκοῦσαν αὐτὴν ὑπολάβοι, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο τεκμήριον εἶχε τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς; τίς γενναιότερον καὶ θειότερον φρόνημα καὶ πρὸς θεὸν ὅλως τεῖνον ἐνδείξαιτο; οἶμαι γὰρ εἰ καὶ μηδὲν τῶν ἐπιτετηδευμένων αὐτῷ ἱκανῶς εἶχε παροτρύναι τὸν τοὺς τοιούτους θαυμάζοντα τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνου καὶ θείαν κοσμῆσαι ψυχήν, τοῦτο καὶ πρῶτον καθ' αὑτὸ καὶ μεῖζον καὶ τελευταῖον καὶ ἀντὶ πάντων τῶν ἄλλων ὑπάρχειν. Οὐδ' ἐκεῖνό μοι ὅλως ῥητέον δοκεῖ ὡς ὑπ' ἀνάγκης, οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν τὸ θανεῖν ἐκφυγεῖν, ταῦτα ἐπεποιήκει· τοὺς μὲν γὰρ ἄλλον τινὰ βίον αἱρουμένους καὶ μετιόντας οὐκ ἀπεικὸς τοῦτο παθεῖν, κἂν ἐν τῷ τέλει πραγματευομένους τὸ πρὸς ἔπαινον αὐτῶν ἀφορῶν· οὗ δὲ ἅπας ὁ βίος ἐκεκόσμητο σωφροσύνῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς, μάλιστα δὲ τῷ πρὸς θεὸν ἔρωτι καὶ ταῖς ἀεὶ πρὸς τοὺς δεομένους εὐποιίαις, τίς ἡμᾶς ἀναπείσειεν λόγος τοιαῦτ' οἴεσθαι περὶ τῆς θείας ἐκείνης ψυχῆς; τοὐναντίον δέ, εἰ μὴ τοιούτοις || [φ. 187α] ἐν τῷ τέλει ἐχρήσατο, οὐδ' ἂν ἀναμφίβολος ἴσως ὁ θεοφιλὴς ἐκείνου βίος ἐδόκει τοῖς γε ἀκούουσι· νῦν δὲ πᾶσαν τὴν περὶ ἐκείνου ἀμφιβολίαν σαφῶς ἀπελᾷ τὸ τοιαῦτα ἐν τῷ τέλει ἐνδείξασθαι καὶ ὅτι βίον ὁποῖον ἔφημεν ἐβεβιώκει, ἔδει πάντως καὶ τοιαύτην ἐνδείξασθαι γενναιότητα, ἣν ᾐδέσθη καὶ ὁ βαρβαρικὸς τότε θυμὸς καὶ πάντες εἰκότως ἐν θαύματι ἄγουσιν.

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

Λογοι Ανεκδοτοι Δυο

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Μεταξὺ τῶν ἐκ τῶν κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἱερῶν μονῶν ἀποκομιθέντων εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην χειρογράφων βιβλίων εὕρηται αἱ ἕν, ὅπερ σχήματος ὂν 8ου καὶ ἐκ φύλλων 103 συγκείμενον, καὼς δὲ γεγραμμένον περὶ φθίνουσαν τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, ερiέχει τὰ ἑξῆς:

Φύλ. 1-60. *Ἐπιτομὴν τῶν ἱερῶν καὶ θείων Κανόνων. Γέγονε ἡ παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ νομοφύλακος καὶ κριτοῦ Θεσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἁρμενοπούλου.* (Ἔστι δὲ ὁ κοιῶς γνωριζόμενος Νομοκάνων.)

Φύλ· 61-63. Ἄγραφα.

Φύλ. 64. *Περὶ βιβλίων τῆς θείας Γραφῆς γνησίων καὶ νόθων.*

Φύλ. 65-90. *Ἐρωτήσεις τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανκείας κυροῦ Μάρκου, καὶ ἀποκρίσεις ἐπ' αὐταῖς τοῦ ἁγιωτάτου πακάρχου Ἀντιοχείας κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών*, κτλ.

Φύλ. 91-96. *Τοῦ Βλεμύδου* (sic) *κυροῦ Νικηφόρου Προοίμιον ς τὸν Ψαλτῆρα.*

Φύλ. 97. Ἄγραφον.

Φύλ. 98-102. *Τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κυροῦ Ματθαίου τοῦ ντακουζηνοῦ Λόγον περὶ φιλομαθίας εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα ρὰν Θεοδώραν τὴν Καντακουζηνήν.*

Φύλ. 102-103. *Τοῦ αὐτοῦ βασιλέως κυροῦ Ματθαίου τοῦ Καναχουζηνοῦ εἰς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα κυρὰν Θεοδώραν τὴν Καντακουζηνὴν περὶ τῶν τριῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων.*

Ταῦτά εἰσι τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα. Ἀλλὰ τοῦ δευτέρου Λόγου ῦ Ματθαίου ἡ συνέχεια δυστυχῶς κεκολόβωται ὑπὸ χειρὸς βεβή-υ, πέντε καὶ ἥμισυ τετράδια ἤτοι 44 φύλλα ἀποσπασάσης ἐκ τοῦ

τέλους τοῦ βιβλίου, ἐν οἷς τίς οἶδεν ὁποῖα ἄλλα περιείχοντο λόγου ἄξια εἴτε αὐτοῦ τούτου τοῦ Ματθαίου εἴτε ἑτέρου τινός.

Τῶν Καντακουζηνῶν ὁ οἶκος ὑπῆρχεν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν εὖ γεγονότων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «*Οἱ εὐγενεῖς Καντακουζηνοὶ*» λέγει ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος Παχυμέρης (1). Ὁ δὲ πρῶτος, ὃν ἐξ ἱστορίας γινώσκομεν, καὶ οἱονεὶ ὁ γενάρχης τοῦ οἴκου τούτου, ἤκμαζε περὶ τελευτῶσαν τὴν ΙΑʹ ἑκατονταετηρίδα, εὐδοκίμως ἐν διαφόροις μάχαις ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ Ἀλεξίου Αʹ τοῦ Κομνηνοῦ (2). Ὁ τοίνυν Ματθαῖος, περὶ οὗ ὁ λόγος, υἱὸς ἦν πρωτότοκος τοῦ ἐν ἔτει 1341–55 αὐταρχήσαντος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀνὴρ παιδείας εὖ ἥκων, ὡς τὰ περιλιπόμενα τῶν συγγραφέντων αὐτῷ μαρτυροῦσι. Σύζυγον δ' ἔσχεν Εἰρήνην θυγατέρα τοῦ δεσπότου Δημητρίου Παλαιολόγου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ θυγατέρα Θεοδώραν, πρὸς ἣν καὶ προσφωνεῖ τοὺς ἀνωτέρω σημειωθέντας νῦν δ' ἐκδιδομένους δύο Λόγους. Τὴν Θεοδώραν ἀνέθρεψε καὶ ἐξεπαίδευσεν ἡ πρὸς πατρὸς προμήτωρ αὐτῆς Εἰρήνη, ἡ πρὸς τὸ μοναχικὸν σχῆμα τὴν βασιλικὴν ἀμείψασα πορφύραν καὶ Εὐγενία μετονομασθεῖσα, ἥτις ἐμόναζεν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπικαλουμένῃ *Τῆς Μάρθας*, τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ Καντακουζηνῷ ἐκ πατρῴου κλήρου διαφερούσῃ (3).

Ταῖς τοῦ πατρὸς ἐνεργείαις βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς ὁ Ματθαῖος, συγκατανεύσει (ἀέκοντί γε θυμῷ) καὶ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος Ἰωάννου Βʹ τοῦ Παλαιολόγου (1341–91), τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπ' ἀδελφῇ, ἐστέφθη ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν ὑπὸ τοῦ πατριάρ-

(1) Τόμ. Αʹ, σελ. 65.

(2) Ἄν. Κομν. *Ἀλεξιάδ.* ΙΑʹ-ΙΓʹ.

(3) Καντακουζ. Δʹ, μβʹ καὶ μεʹ, σελ. 877 καὶ 892. — Νικηφ. Γρηγορ. ΙΘʹ, ιεʹ, σελ 244. Ἦν δὲ ἡ Μάρθα, ἡ πρὶν ἢ ἀποκαρῇ μοναχὴ Μαρία καλουμένη, ἀδελφὴ μὲν Μιχαὴλ Ηʹ τοῦ Παλαιολόγου, σύζυγος δὲ τοῦ μεγάλου δομεστίκου Νικηφόρου τοῦ Ταρχανειώτου, ὃν *στρατιώτην καλὸν καὶ ἀγαθὸν στρατηγὸν* καλεῖ ὁ Ἀκροπολίτης [ιεʹ, σελ. 60. — Πρβλ. καὶ Παχυμ. εἰς *Μιχ. Παλαιολ.* Αʹ, ιβʹ, σελ. 33, καὶ Δʹ, πζʹ-λʹ, σελ. 292-6.]. Ἄδηλον δὲ ποῦ ἔκειτο ἡ ἐπώνυμος αὐτῇ μονή· ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐλλογίμου φίλου Β. Α. Μυστακίδου σημειούμενα ἐν σελ. 10-13 τῶν σπουδαίων *Περὶ Κουρούτσεσμε Ἱστορικῶν Εἰδήσεων* αὐτοῦ, τῶν ἔναγχος ἐν τῇ *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ* καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκδοθεισῶν, πολλὴν παρέχουσι τὴν πιθανότητα ὅτι ἔκειτο κατὰ τὸν Ἀνάπλουν, καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τῷ προαστείῳ Ξηροκρήνῃ (*Κουρούτσεσμε*).

γου Φιλοθέου. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως φωραθεὶς ὡς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τεκταινόμενος μετ' ἄλλων τινῶν Βυζαντίων, συλλαμβάνεται· καὶ πρῶτα μὲν ἐν διαφόροις περιορίζεται τόποις, εἶτα δ' ἐξαναγκάζεται τὴν βασίλειον ἀποθέσθαι ἀξίαν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν βασιλίδων, συμπαρισταμένων τῶν τε συγκλητικῶν καὶ τῶν πατριαρχῶν Καλλίστου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Λαζάρου Ἱεροσολύμων σὺν τῷ λοιπῷ κλήρῳ. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ μοναχικὸν ὑποδυθεὶς τριβώνιον ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἁγιώνυμον ὄρος τοῦ Ἄθω, ἔνθα εἰς τὸ συγγράφειν ἐπέδωκεν ἑαυτόν. Ἐκ τῶν συγγραφέντων δ' αὐτῷ γνωστόν ἐστι τὸ εἰς τὸ *Ἆσμα Ἀσμάτων* τοῦ Σολομῶντος *Ὑπόμνημα* αὐτοῦ, ὃ πρῶτος ἐξέδωκε Βικέντιος ὁ Ῥικάρδος ἐν Ῥώμῃ τῷ 1624, ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Migne ἐν τόμῳ ΡΝΒ', σελ. 997 ἐφ. τῆς *Ἑλληνικῆς Πατρολογίας*. Πλὴν τούτου, ἐν ἀρχαίῳ τινὶ καταλόγῳ χειρογράφων τῆς ἐν Πάτμῳ σεβασμίας μονῆς, ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς καρδινάλεως Ἀγγέλου Μαΐου δημοσιευθέντι ἐν τόμῳ ϛ' τῆς *Νέας Βιβλιοθήκης τῶν Πατέρων* (*Bibliotheca Nova P.P.*) ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1205 οὐατικανείου κώδικος, μνημονεύεται ἐν ἀριθ. Θ' καὶ *Ἐξηγήσεις* τοῦ αὐτοῦ αὐτοῦ Ματθαίου *εἰς τὴν Σοφίαν Σολομῶντος* (1), ἥτις ὅμως οὐκ ἀπεσώθη ἄχρις ἡμῶν. Συνέγραψε προσέτι καὶ

(1) Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κατάλογος, ὃν καὶ ὁ Migne μετείληφεν ἐν τόμῳ ΡΜΘ', σελ. 1048 τῆς *Ἑλληνικῆς Πατρολογίας*, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου 1355) γενόμενος φέρει ἐπιγραφὴν τοιάνδε: «*Πίναξ τῶν ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς νήσου Πάτμου ἀξιολογωτέρων εὑρισκομένων βιβλίων*», καὶ περιλαμβάνει ΝΗ' μόνον τεύχη. Ἐν δὲ ἀριθ. ΝΕ' τέτακται καὶ τὸ ἑξῆς: «*Λόγοι Σωκράτους, ὧν ἡ ἀρχή· Εὐθύφρων ἢ περὶ ὁσίου. — Τί νεώτερον, ὦ Σώκρατες· ἄχρι τοῦ: Μένων ἢ Περὶ ἀρετῆς. — Ἔχεις μοι εἰπεῖν*». Τοῦτο δέ ἐστι τὸ περίπυστον χειρόγραφον τῶν Πλάτωνος Διαλόγων μετὰ Σχολίων, τὸ καὶ ἀρχαιότερον πάντων τῶν σωζομένων ἀντιγράφων τοῦ θείου φιλοσόφου, ὅπερ συληθὲν τῷ 1801 ἐκ τῆς μοναστηριακῆς βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Ἐδουάρδου Κλαρκίου (Clarke) τεθησαύρισται νῦν ἐν τῇ τοῦ Ὀξωνίου βοδληϊανείῳ βιβλιοθήκῃ. Ἔστι δὲ σχήματος τετάρτου μεγάλου, μήκους μὲν 0,34, πλάτους δὲ 0,23 γ.μ., ἐκ φύλλων 420 συγκείμενον, ἐν τέλει δὲ φέρον τήνδε τὴν σημείωσιν: «*Ἐγράφη χειρὶ Ἰωάννου καλλιγράφου εὐτυχῶς Ἀρέθᾳ διακόνῳ Πατρεῖ νομισμάτων βυζαντίων δέκα καὶ τριῶν, μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος ιδ', ἔτει κόσμου ,ϛυδ' (+ 895), βασιλείας Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου υἱοῦ Βασιλείου τοῦ ἀειμνήστου*». Δικαίαν ἀγανακτήσεως κραυγὴν ἔρρηξεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τῇ *Ἀκολουθίᾳ τῶν Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν* αὐτοῦ [Ἰσοκρ. τόμ. Α', σελ. λε'] ἐπὶ τῇ ἀπαλλοτριώσει τοῦ ἀτιμήτου τούτου κειμηλίου τῆς ἀρχαιότητος· ἀλλ' ἐκ τοῦ ψυχικοῦ αὐτοῦ ὀρασμοῦ παρενεχθεὶς ὁ φιλόπατρις ἀνήρ, ἀδικωτάτην ἐξετόξευσε μομφὴν κατὰ τῶν ἐν Πάτμῳ καὶ Ἄθῳ ἀνθουσῶν τὸν τότε χρόνον ἑλληνικῶν σχολῶν ἐν οἷς λέγει: «*Καὶ*

Παραινέσεις Σωτηρίους (*Monita Salutaria*) κατὰ Φαβρίκιον (1), κατὰ δὲ Καβαῖον (2) *Μοναστικὰς* (*Solitaria*), μήπω εἰς φῶς προελθούσας. Τῶν δὲ προκειμένων Λόγων οὐδαμοῦ, ὅσον ἐγὼ οἶδα, γίνεται μνεία. Τούτου δὲ ἕνεκα καὶ δημοσιεύων αὐτοὺς παρίημι τοῖς φιλοσοφοῦσι τὴν περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν κρίσιν.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΜΑΘΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΚΥΡΑΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ ΤΗΝ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΗΝ

Παιδεία, καὶ λόγος, καὶ ἀρετὴ μέγα τι χρῆμα καὶ στεῤῥὸν περιτείχισμα τοῖς ταῦτ' ἔχουσι γίνεται· διὸ καὶ πάντας χρῆναι μεταδιώ-

ὅμως αἱ δύο πηγαὶ τῶν καλῶν τούτων γραμματικῶν ἐγύμνωσαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πολύτιμά της ἀντίγραφα, καὶ ἐπρόδοσαν εἰς ἔθνος ἀλλότριον, διὰ πολλὰ ὀλίγον ἴσως ἀργύριον, τὰ προγονικὰ κτήματα». Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ! ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς ἐσυλαγώγει τὰς μοναστηριακὰς βιβλιοθήκας, εὐθύνονται δὲ διὰ τοῦτο αἱ μακρὰν τῶν μονῶν κείμεναι δύο ἐκεῖναι περίδοξοι τοῦ γένους σχολαί;! Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ λόγου γενομένου, δέον τὴν μέχρι τοῦ νῦν ἀγνοουμένην ἀλήθειαν τοῦ πράγματος ἐξειπεῖν. Καὶ δὴ λέγομεν, ὅτι οἱ κατὰ τὰς πονηρὰς ἐκείνας καὶ βαρυστόνους ἡμέρας τῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους χώρας περιηγούμενοι ἐπίσημοι ξένοι, τῇ τῶν οἰκείων πρέσβεων αἰτήσει, οὐ μόνον σουλτανικῷ ἐφωδιάζοντο φιρμανίῳ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας τῶν καλουμένων *μουμπασιραίων* ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνωδεύοντο προσωπικῆς τε ἀσφαλείας χάριν καὶ εὐχερεστέρας τῶν αἰτημάτων αὐτῶν διεξαγωγῆς. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Κλάρκιος (καθ' ἃ ἔχω ἀκούσας ἀπὸ στόματος τῶν γεραιτέρων τῆς τοῦ Θεολόγου μοναχῶν καὶ αὐτοπτῶν γενομένων τοῦ πράγματος) εἰς Πάτμον κατάρας, καὶ τοὺς τῆς μονῆς προϊσταμένους ὁρῶν ἀνενδότως ἔχοντας πρὸς πλήρωσιν τοῦ οἰκείου ἐφετοῦ, τῇ τῶν συνοδευόντων αὐτῷ δύο τῆς ἐξουσίας ὀργάνων βίᾳ καὶ δυναστείᾳ ἐχρήσατο. Οἱ δὲ, εἰς τὴν ὑπεσχημένην αὐτοῖς γενναίαν ἀποβλέψαντες φιλοδωρίαν (τοῦτο δὴ τὸ ὑπεράγαν πεφιλημένον τοῖς Τούρκοις *μπαχτσίς*) οὐδὲν εἶχον τὸ ἐμποδὼν εἰς διάπραξιν τῆς ἱεροσυλίας, προκειμένου μάλιστα περὶ βίβλων τῶν ἀπίστων, μηδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ παχυλὰ περιεχουσῶν ψεύδη· κατὰ γὰρ τὰ δόγματα τοῦ μωαμεθανισμοῦ, πᾶσα ἡ ἀλήθεια ἐν μόνῳ τῷ *Κουρανίῳ* ἐστὶν ἀποτεθησαυρισμένη. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἀπεσυλήθησαν ὑπὸ τοῦ Κλαρκίου τὰ πατμιακὰ χειρόγραφα.

(1) *Biblioth. Græc.* τόμ. Ζ', σελ. 793. Harles.

(2) *Script. Eccles. Histor. Liter.* τόμ. Β', Append. σελ. 55.

κειν καὶ μὴ ῥαθυμεῖν περὶ τὰ τοιαῦτα μηδ᾽ ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ σπουδάζειν καὶ σὺν ἱδρῶτι ζητεῖν ἐθέλειν ἥγημαι· ἐν πάσῃ γὰρ ὥρᾳ τε καὶ ἡλικίᾳ καὶ πράγματι χρήσιμα ταῦτα τοῖς κτωμένοις ὄντα τυγχάνει, τοὺς μὲν εὐτυχοῦντας παιδεύοντα πρὸς τὸ μὴ μέγα φρονεῖν ἐν ἱώλοις πράγμασι καὶ ῥευστοῖς, τοὺς δὲ κακῶς πράττοντας μὴ ὀλιγωρεῖν μηδ᾽ ὀργίζεσθαι, εἴπερ ἄρα κακῶς πράττουσι πεπαιδευμένοι τινὲς ὄντες καὶ λόγῳ τετιμημένοι· ψυχῆς γὰρ ἀρεταὶ τὸ δύνασθαι φέρειν πάντα μεγαλοψύχως, ὥςπερ κακία ταύτης τὸ ὀλιγωρεῖν καὶ μὴ ἀντέχεσθαι τῶν λυπούντων· οὐ γὰρ οἱ ὑγιαίνοντες καὶ μέγα πλουτοῦντες εὐδαίμονες εἰσίν, ἀλλ᾽οἱ τὴν ψυχὴν εὖ διακείμενοι· καλῶς δὲ διακείσεταί τις, εἰ μάθοι τίνα εἰσὶ τὰ καλὰ καὶ ἐπαίνων ἄξια, τίνα δὲ τὰ κακὰ καὶ φευκτά. Καὶ γάρ, ὥςπερ ἐκ φιλοπονίας πλῆθος οὐσίας, οὕτω καὶ ἐκ φιλομαθίας πλῆθος σοφίας. Διὸ ταύτην ἀσκητέον, ὦ θύγατερ, ἣ τῶν παρῳχηκότων, καὶ ὄντων, καὶ μήπω γεγενημένων παρέχει τὴν γνῶσιν. Ὁ γὰρ τἀληθῆ γινώσκων οὐκ ἂν ἐν τοῖς ἔργοις ἁμάρτοι ποτέ· ὁ δὲ μὴ μαθὼν τὰ χρηστά, οὐδὲν ἐργάσεται τῶν δεόντων. Καὶ γάρ, ὥςπερ ἀμαθία κυβερνήτου ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἐπιβάτας σὺν τῷ σκάφει καταποντίζει ἐν μέσῳ πελάγει, οὕτω καὶ ἀμαθία ψυχῆς ἑαυτὴν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ἀρετὰς σὺν τῷ σώματι καταποντίζει λήθης πελάγει. Πῶς δὲ καὶ τὰ ἐπαίνων ἄξια γνώσεταί τις, εἰ μὴ διδαχθεὶς ἐν οἷσι χαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ ἐν τίσιν ἀηδῶς διατίθενται; καί, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐκ τοῦ μανθάνειν πάντα γίγνεται τὰ καλά, ἐξ ἀμαθίας δὲ τὸ ἀνάπαλιν.

Ὅτι δὲ μέγα τι χρῆμα ἡ φιλομαθία, ἄκουε, θύγατερ, συνετῶς, καὶ μὴ κατόκνει περὶ παιδείαν καὶ μάθησιν. Τῇ αὐτοσοφίᾳ πάντως κατ᾽οὐδὲν ἐστί τι μέρος τῆς ἀμαθίας, ἀλλὰ τὰ πάντα πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπίσταται, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι γινώσκει, καὶ οἶδε σαφῶς ἑκάστου τὰ τέρματα. Ἀλλὰ τὴν φιλομαθίαν παιδεύων ἡμᾶς αὐτοῖς ἔργοις καὶ λόγοις, πρῶτον μὲν ἐνετείλατο τὰς Γραφὰς ἐρευνᾷν (1) καὶ μανθάνειν αὐτῶν τὰς ἐννοίας· εἶθ᾽ οὕτως αὐτὸς ἐζήτει μαθεῖν, ἃ οὐκ ἠγνόει, ὁπόσοι τυγχάνουσιν ὄντες ἄρτοι τοῖς μαθηταῖς (2), καὶ τίνα αὐτὸν οἱ ὄχλοι νομίζουσιν εἶναι (3), ποῦ δὲ καὶ ὁ φίλος κεκοίμηται

(1) Ἰωάν. ε΄, 39.
(2) Ματθ. ιε΄, 34.
(3) Ὁ αὐτ. ις΄, 13.

Λάζαρος (1), καὶ ἄλλα πολλά, ἃ μὴ χρείαν εἶχε μαθεῖν· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἀλλὰ δῆλον, ὡς ἡμᾶς διδάσκων μὴ ταῖς ἡμῶν μόνον ἐθέλειν ἀρκεῖσθαι γνώσεσιν, ἀλλὰ μανθάνειν ζητεῖν ἀεὶ παρὰ τῶν τὰ πλείω εἰδότων· μὴ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καί τι μέγα μυστήριον τῷδε τῷ τρόπῳ φιλανθρώπως ἡμῖν ἀνεκάλυψεν. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῷ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφεσθαι τὸ ζητεῖν αἱρεῖσθαι δεδήλωκεν, ἐδόκει ἂν καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ τὸ συγκεχωρηκὸς ἐνορᾶσθαι μόνον τῆς μαθήσεως· ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ τὸ σωτήριον πάθος, καὶ τὸ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι καὶ ἀποθέσθαι τὸ ὑλικὸν πᾶν τῆς σαρκός, πάλιν ἠρώτα τοῖς μαθηταῖς(2), εἰ βρώσιμόν τι τυγχάνει παρὸν αὐτοῖς(3), καὶ συνελάβοντο ἰχθύας ἀγρεύοντες, δείκνυσι περιφανῶς, ὡς καὶ μετὰ τὸ ἀποθέσθαι τὴν ὕλην, πάλιν ἔσεται μάθησις τοῖς ἀνθρώποις. Εἰ δὲ καὶ τότε μανθάνειν ἀνάγκη, καὶ οὐχ ἅμα μαθεῖν ἔνι ὁπηνίκα καὶ τὸ παχὺ πᾶν ἀποθώμεθα τῆς σαρκός, πόσῳ γε μᾶλλον σήμερον, ὅτ' ἐφ' ἑαυτοὺς ἡλίκης ὕλης ἐπιπροσθούσης καὶ οὐκ ἐώσης ἡμᾶς καθαρῶς τὰ ὄντα γινώσκειν, ἐνδεεῖς ἐσμὲν μεγίστης χειραγωγίας; φημὶ δὴ τὴν ἐκ τοῦ φιλοπονεῖν ἐπιγιγνομένην ἡμῖν μάθησιν.

Καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ ἀνθρώπων ἐνδεδυμένων παχυτάτους χιτῶνας σαρκός, καὶ ῥερυπωμένους ἐκ φαύλων ἡδονῶν τε καὶ πράξεων, ὅπου γε τὸ καθ' ὥραν ἡ ἄϋλος χερουβικὴ χύσις σοφίας, τῇ μαθήσει προκόπτει, καὶ καθαιρόμενοι παρ' αὐτῆς εἶναι τινὲς καὶ φωτιζόμενοι καὶ τελειούμενοι δείκνυνται. Εἰ τοίνυν τοῦθ' ἡμῶν ἐστὶ τὸ ἀξίωμα, ὅτι τῆς ἐκείνων ὀντότητος ἡμῶν ἡ ψυχὴ μετειλήφει, ζητητέον μᾶλλον καὶ κατ' αὐτὴν τὸ καθ' ὥραν μανθάνειν σπουδάζειν, πολλῷ πάντως ἀποδέουσαν τῆς ἐκείνων ἀξίας καὶ στάσεως· ἀλλὰ νῦν μὲν ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγμασιν (4), ὅταν δὲ τούτων λυθέντων λεπτότερον τὸν αὐτῆς περιβάλληται χιτῶνα, τότε καὶ τῷ ἐκείνων τρόπῳ τὰ ὄντα μαθητευθήσεται, καὶ τὴν αὐτὴν γνῶσιν ἀκριβῶς λήψεται (5) κεκαθαρμένη καὶ ῥύπων ἄτερ τυγχάνουσα· ἕως δ' ὡς ἐν δεσμωτηρίῳ τῷ σώματι νῦν διάγει, ἀδύνατον ἀΰλως εἰςδέξασθαί τι καὶ ἀμερῶς.

Ταύτῃ τοι καὶ χρεία πολλὴ τῆς ἀερίου ταυτησὶ προφορᾶς, ἵν' ὅπως

(1) Ἰωάν. ιά, 11.
(2) Γρ. *Τοὺς μαθητάς.*
(3) Λουκ. κδ', 41.
(4) Α' Κορινθ. ιγ', 12.
(5) Τὸ χειρόγρ.: *Ψήλεται.*

τὸ ἀγνοούμενον ἐκ τῶν ἑτέρων μανθάνωμεν λόγων τῇ μεταδόσει. Ὁ γὰρ μὴ ἐνταῦθα τὸν ἐνόντα τρόπον μαθών, μετ' ἀγνοίας εἰς τὸν ἐκεῖσε βαδιεῖται τόπον· ὃς δ' ἀπὸ τῶν ὧδε μετὰ παιδείας ἀφίκηται, φανερὸν ὅτι ῥᾳδίως ἐκεῖ καὶ τὰ τέλη μαθήσεται. Τοῦτο δὴ καὶ ὁ πατριάρχης ἡρμήνευσεν Ἀβραάμ, τοῦ Κυρίου παραβολικῶς ἐκφωνήσαντος: «*ἀκουσάτωσαν Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας*» (1), οὐδὲν ἄλλο πάντως γε διὰ τούτου παιδεύων τοῦ λόγου ἢ τὸ ἐνταῦθα μανθάνειν χρῆναι μελετᾶν, καὶ μὴ σκοπεῖν ἠμεληκότας τῆς σωτηρίας ἐκεῖσε μαθεῖν, ἢ βραχέα ἄττα μαθόντας ἀρκεῖσθαι καὶ μὴ πρόσω χωρεῖν ζητεῖν. Ὅτι δ' οὐκ αἰσχύνη τὸ πρᾶγμα, οὐδ' ἀλλόκοτον τῆς ἡμῶν φύσεως, γνοίη ἄν τις ἐξ αὐτῶν, οἶμαι, τῶν καθαρωτάτων δοχείων τοῦ πνεύματος τῆς θείας χάριτος. Ἐπείπερ καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ θεῖα μεμαθηκὼς καὶ ἐγνωκὼς τὰ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, τὸν τοῦ λαοῦ μερισμὸν καὶ οἱονεὶ ἀπαρίθμησιν παρ' ἑτέρου μεμάθηκε. Καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν θεοκηρύκων πρωτοστάται, οἱ ποταμοὶ τῆς σοφίας καὶ οἱονεὶ δώδεκα τῆς ἐρήμου πηγαί, αἱ ποτίσασαι πάλιν (2) τὸν Ἰσραήλ, καὶ αὖτ' εἰςδεδεγμένοι τὸ αὐτάγαθον καὶ σοφοποιὸν θεῖον Πνεῦμα ἐν πυρίναις γλώσσαις (3), οὐκ ἠρκοῦντο καθ' ἑαυτοὺς εἰδέναι, ἀλλ' ἐκοινοῦντο πρὸς ἀλλήλους τὸ Εὐαγγέλιον. Αἵ θ' ὑπερκείμεναι τῶν οὐρανίων ταγμάτων δυνάμεις, τὰς ὑποβεβηκυίας τὸν κοινὸν δεσπότην ἀνεδίδασκον, ἵν' ὅπως ἡμεῖς διδαχθῶμεν ὑπείκειν ἐν λογισμῷ καὶ σώφρονι καταλήψει τοῖς κρείττοσι. Καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱός τε καὶ Λόγος, ὁ πάσης σοφίας δοτήρ, τῇ αὐτοῦ ἀχράντῳ σαρκὶ οὐχ ἅμα τῇ προςλήψει καὶ τὴν σοφίαν ἐνδείκνυσθαι δέδωκεν, ἀλλὰ προκοπτούσης κατὰ τὸ μέτρον τῆς σωματικῆς ἡλικίας, ὡς ὁ ἠγόρος Λουκᾶς ἡμῖν ὑφηγήσατο: «*Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτε*, φησί, *σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις*» (4) οὐκ αὐτὸς καιρῶν τι τῆς σοφίας· αὐτοσοφία γάρ ἐστι καὶ πάσης γνώσεως καὶ σοφίας ἀρχή, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς ὡς οὐδενὶ δυνατὸν ἅμα πάντα γινώσκειν· καὶ διὰ τοῦτο τὴν προςληφθεῖσαν ἀξίαν σάρκα ἐκ τοῦ κατὰ χρόνον ἐνδείκνυσθαι τὴν σοφίαν πεποίηκε.

1) Λουκ. ιϛ', 29.
2) Γρ. Ἴσως: *Πάλαι*.
3) *Πράξ*. β', 3.
4) β', 52.

Τίς τοίνυν οὕτω διεφθαρμένος τὸν λογισμόν, ὡς ἡγεῖσθαι περὶ αὐτοῦ μὴ χρείαν ἔχειν μαθήσεως, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οἱ ἠλογημένοι νόες καὶ τῆς σοφίας ἀποστάται σφᾶς αὐτοὺς ἀγνοήσαντες, ὅτι δι' ἀλαζονείαν τῆς ὄντως οὔσης ἐκπεπτώκασι ζωῆς, ὡς ἐκ μεταμέλου πολλάκις ζητοῦσι μαθεῖν; Οὕτω διὰ πάντων μέγα τι χρῆμα τὸ τῆς φιλομαθίας· ὡς ἂν δὲ καὶ ταύτῃ τὸν λόγον (1), σκεψώμεθα. Πᾶν ὅ,τι περ κενὸν ὂν τυγχάνει, ἢ παντελῶς ἀνεπίδεκτόν ἐστι τοῦ πληροῦντος, ἢ τοῦτ' ἐπιδεχόμενον πληροῦται κατὰ μικρόν, μηκέτι τοῦ ἐπιχωριάζοντος ἐφιέμενοι (2) τοῦ λοιποῦ· ἡ δὲ ψυχὴ δεκτικὴ μὲν οὖσα μαθήσεως, ἀεὶ δὲ λαμβάνουσα οὐ πληροῦται, ἀλλὰ μᾶλλον δεκτικωτέρα γίγνεται, καὶ πλειόνων ἐπιθυμεῖ κόρον σχεῖν. Ἂν δέ τις ἐξεταστικώτερον σκοπεῖ, πρᾶγμά τι κατίδοι τεράστιον καὶ θάμβους ὄντως πεπληρωμένον, πῶς ἡ τῶν πλειόνων γνῶσις, πλειόνων (3) ἀπορίας αἰτία μᾶλλον γίνεται. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παρὰ Σολομῶντος ῥηθέν, ὡς: «*Πάντες μὲν οἱ χείμαῤῥοι εἰς τὴν θάλασσαν πορεύονται, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιμπλαμένη*» (4)· οὐ τὴν ἁλμυρὰν δέ φησι καὶ κυματώδη καὶ θέουσαν, οὐδὲ τοὺς ἐκ χιόνος καὶ ὄμβρων χειμμάῤῥους, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τῆς θεϊκῆς ἀποῤῥοίας, φημὶ δὴ τοῦ ἐμφυσήματος καὶ τῆς σοφίας δεκτικὴν ψυχήν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ εἰςβάλλοντας τῶν ὄντων οἱονεὶ χειμέρια ῥεύματα· οὐδὲ γὰρ εἰκῇ τοὺς χειμάῤῥους καλεῖ, ἀλλ' ἄκουε συνετῶς τοῦ σολομωντείου αἰνίγματος. Αἱ ἀεννάως πηγαὶ ῥέουσαι, ἰδίας ἔχουσαι (5) τὰς ἀρχὰς ἐκ τῆς αἰώρας ἐξερχομένας, αὐτῆς φάναι τῆς Ἐδέμ, κατὰ τὴν θείαν Γραφήν (6)· οὐχ οὕτω δὲ καὶ οἱ χείμαῤῥοι ῥέουσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν θαλασσίων ἀτμίδων, αἳ καὶ συστᾶσαι γίνονται νεφέλαι, τοῦ ἁλμυροῦ καὶ βαρέος ἀλλοιωθέντος εἰς πότιμόν τε καὶ κοῦφον, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τῆς γῆς διακεχυμένου, καὶ αὖθις εἰςβάλλοντα κατὰ θάλατταν. Οὕτω δὴ καὶ τὸ λογιζόμενον ἀτμίδος δίκην ἐξάπτεται τῆς ψυχῆς, κατὰ δὲ τὴν νεφέλην συσταθὲν γίνεται ἐπιστήμη. εἶτα δὲ τὸ κρεῖττον ἐλθὸν διακέχυται τῇ γῇ, τουτέστι τῇ σαρκί· εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἀναστρέφει μητέρα ψυχήν, κρεῖττον ὂν ἢ ὅτε τὴν ἀφ-

(1) Ἐλλιπὴς ὁ λόγος δοκεῖ.
(2) Γρ. ἴσως: *Ἐφιέμενον*.
(3) Γρ. ἴσως: *Πλείονος*.
(4) *Ἐκκλησ.* α', 7.
(5) Γρ. ἴσως: *Ἔχουσι*.
(6) *Γένεσ.* 6', 10.

χὴν ἐξῆλθεν. Ἡ δὲ τὰ οἰκεῖα λαμβάνουσα οὐκ ἐμπίμπλαται· πᾶν γὰρ τὸ εἰς αὐτὴν ἐμβάλλον ἑαυτῆς ἦν, οὐκ ἄλλοθεν· ταύτῃ τοι καὶ ὡς ἀχανὲς πέλαγος τῷ ἑαυτοῦ πλάτει σκιδνάμενον οὐ φαίνεται· λόγῳ δὲ κρείττονι καὶ οἱονεὶ σοφωτέρῳ τῇ πολλῇ νοήσει περιθαλπομένη, καὶ οἷον τῇ κατ' αὐτὴν ἀναζέουσα γνώσει, πλείονας τὰς γνωστικὰς ἀτμίδας ἀναπέμπει, αἳ καὶ πλείους τοὺς σολομωντείους ποιοῦσι χειμάῤῥους.

Σκοπῶν δ' ἄν τις ἀκριβῶς, τοῦτ' αὐτὸ κατίδοι τεθεωρημένον καὶ περὶ τῆς πρώτης ἐκείνης ἀγγελικῆς ἱεραρχίας· πρηστῆρες γάρ, καὶ [χ]ύσις σοφίας, καὶ θείων νοημάτων ἀνάπαυλα κατονομάζονται· ἀλλά, [κ]αθὸ σωτήριος λόγος, πολλὴν ἡμῖν ἐπιδαψιλεύεται τὴν περὶ ταῦτα ἔν[ν]οιαν: *ποταμοὶ γάρ*, φησιν, *ἐκ τῆς κοιλίας τῶν περὶ αὐτοῦ πίστιν [ἀ]νθίως εἰςδεξαμένων ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος»* (1). Οὕτως ἀτεχνῶς [μ]έγα τι πρὸς συντέλειαν ψυχῆς ἡ περὶ ταῦτα ζήτησις.

Πῶς δ' ἂν τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ ἀγαθοῦ σχοίημεν, ἄκουσον Σο[λ]ομῶντος καὶ αὖθις νουθετοῦντος ἡμῖν: «*Πᾶσαν διήγησιν θείαν θέλε [ἀ]κούειν, καὶ παροιμίαι συνέσεως μὴ ἐκφευγέτωσάν σε»* (2)· ἀφ' ἑαυ[τ]οῦ γὰρ γνοίη τις ἂν ἴσως ὅσα περ αὐτὸς εἶδε τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἐκ δὲ [το]ῦ μαθεῖν, ὅσα πάντες εἶδον. Ὅτι δὲ καὶ ἡ μάθησις ψυχὴν σώματι [πα]ρασκευάζει μίγνυσθαι, οἱονεὶ μεσότης τις οὖσα ὕλης καὶ ἀϋλίας, [κα]ὶ μεγέθους καὶ ταπεινότητος κατά τουτονὶ τὸν μικτὸν ἄνθρωπον, [γ]ινερον ἐκ τοῦ ταύτῃ τοι κοινωνεῖν ψυχὴν σώματι, καὶ ζωὴν ταύτην [ἔχ]ειν, ἣ ταῖς αἰσθήσεσιν ὡς θεραπαινίσι κεχρημένη προςκτᾶται κατὰ(3) [τὸ] νόημα καὶ γίνεται πρόξενος ἄλλ' ἐξ ἄλλων μανθάνειν, καὶ τῶν αἰ[σθ]ητῶν τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν, καθάπερ τις κλίμαξ ἢ γέφυρα μεταπέμ[π]ουσα πως ἡμᾶς καὶ ἀνάγουσα ἐκ τῶν χθαμαλῶν δήπου καὶ γηίνων [πρ]ὸς τὰ οὐράνια. Καί, ὅπερ φύσις οὐ δύναται, τούτου μάθησις πα[ρεκ]τικὴ γίνεται. Τὰ γὰρ ἡμῶν ἔτη ἐν ἑβδομήκοντα καὶ πρός τι μι[κρ]όν· βραχύτατος δ' οὗτος ὁ βίος πρὸς τὸ ἰδεῖν ἔργα Θεοῦ καὶ συνιέναι [τὸν] πλοῦτον τῆς αὐτοῦ χάριτος, κἂν τῶν λίαν σοφῶν καὶ θεωρητικῶν [ᾖ] ἐστίν. Ἀλλ' ἐκ τουτουὶ τοῦ χρήματος τῆς μαθήσεως, καὶ τὰ ἐξ [αἰῶ]νος δῆλα γίνεται τοῖς φιλομαθέσι καὶ ἐπιστήμοσιν. Οὔκουν γε λοι[πὸν] λαμπρότερον ἄν τις εἰς λογισμοὺς τελῶν λάβοι τῆς καθ' ἡμᾶς

(1) Ἰωάν. ζ', 38.
(2) Τὸ ῥητόν ἐστιν οὐχὶ τοῦ Σολομῶντος, ἀλλὰ τοῦ Σειράχ. *Σοφ.* ς', 35.
(3) Γρ· ἴσως: *Καὶ τό.*

ἀξίωμα φύσεως· ἡ γὰρ αἴσθησις ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀλόγοις δέδοται. Τί δὴ λοιπὸν κατὰ ταύτην ἐκείνων διενηνόχαμεν, φαίη τις ἂν ὀρθῶς σκοπῶν, καὶ πλεονεκτεῖν ἡμῶν ἔνια κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, ἀλλ' ἢ δῆλον ὅτι νοῦ καὶ μαθήσεως ἐσμὲν δεκτικοί, ὅπερ δὴ παντάπασι τῆς ἐκείνων ἀπελήλαται φύσεως; Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, τὰ μὲν ἄλογα τοῖς ἰδίοις ἐμμένειν ὅροις φιλεῖν, καὶ οὐδὲν ἂν αὐτῶν τούτων μεταβαίη, ἄνθρωπον δὲ μόνον τὴν αὐτοῦ μετατιθέναι φύσιν ἐπιτηδεύεσθαι; τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἰδιαίτατον, τὸ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν εἶναι, καὶ ὅσῳ πλείους οἶδε τὰς ἐπιστήμας, τοσούτῳ τῆς ἀλογότητος διενήνοχε· τὸ γὰρ τέλειον ὅσῳ περ ἂν εἴη τελειότερον, τοσούτῳ γε τῶν ἀτελεστέρων καὶ τιμιώτερον. Εἰ δὴ τοῦτ' ἄν τις ἐν ἡμῖν συνεργὸν εἰς τελειότητα λάβοι, ὅπερ ἂν δι' ἐπιστήμης καὶ μαθήσεως γίγνοιτο, ὅσῳ πάντως μαθήσεως ἀποδέομεν, τοσούτῳ τῆς τῶν ἀλόγων κεκοινωνήκαμεν φύσεως.

Σκοπεῖν δέ σε καὶ τοῦτ' ἄξιον. Τὸ γὰρ γελαστικὸν ἐπουσιῶδες ὄν, ἴδιον ἀνθρώπου τυγχάνει· οὔκουν γε λοιπὸν τούτου χρεία πρὸς τὸ τί εἶναι τὸν ἄνθρωπον· ὃν γὰρ οὐ σώζει, καὶ ἀπὸν οὐ φθείρει. Μὴ γελῶν γὰρ οὐδὲν ἧττον ἄνθρωπος μένει. Καὶ πέφυκε μὲν τοῦτο ποιεῖν· γνώρισμα γὰρ τοῦτο τῆς κατ' αὐτὸν φύσεως· οὐκέτι δ' ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεί. Τὸ δὲ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν εἶναι, οὐσιῶδες ἴδιόν ἐστιν αὐτῷ. Ταύτῃ τοι καὶ τοῦ ἐπουσιώδους ἐστὶ τιμιώτερον, ὅτι καὶ παρὸν τὴν οὐσίαν σώζει, καὶ ἀπὸν φθείρει· εἰ γὰρ μὴ ὑπάρχει νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικός, οὐδ' ἄνθρωπος· ἐν τῷ τί γὰρ αὐτὸν εἶναι τοῦτο συμβάλλεται, καὶ τοῦτό γε τῇ τούτου οὐσίᾳ πρὸς σύστασιν παρείληπται; διὰ τὴν θύραθεν γνῶσιν καὶ τὰς κατ' αὐτὴν ἐπιγιγνομένας ἡμῖν ἐπιστήμας. Τοίνυν μὴ ζητῶν ἐπιστήμην, οὐδ' ἐνεργείᾳ γίνεται δεκτικὸς ἐπιστήμης· τὸ δὲ μὴ ἐνεργείᾳ τὸν τοῦ τί ἦν εἶναι λόγον κεκτημένον, οὐδ' οὐσία ἐστίν· ἀδύνατον γὰρ κατ' ἐντελέχειάν τι ὄν, εἰς τὸ δυνάμει ποτὲ ἰέναι· φθείρει γὰρ τὸν τοῦ τί ἦν εἶναι λόγον, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἑκάστου μορφὴ καὶ οὐσία κατ' ἐντελέχειαν ἑκάστῳ προσοῦσα· οὐδὲ κυρίως ἄνθρωπος ἂν κληθείη· οὐδὲ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦτ' ἐστίν, ἀλλ', ὡς ἔφην, δυνάμει. Ὥσπερ καὶ ὁ τὰ μουσικὰ μὴ εἰδώς, οὐ λέγεται μουσικός, εἰ, καθὰ ἄνθρωπον, δυνατόν ποτε μουσικὸν αὐτὸν γενέσθαι.

Διττὰς δὲ τὰς παραβολὰς κεκτημένος ὁ ἄνθρωπος, ὅτι καὶ διπλῆς τετύχηκε φύσεως· ἐπίγειος γάρ, φησί, καὶ οὐράνιος, θνητὸς καὶ ἀθά-

νατος, ὁρατὸς καὶ νοούμενος· ἐν μὲν τῷ προβάλλεσθαι (1) πρὸς τὰ ἄλογα, ἴδιον αὐτοῦ γίνεται τὸ γελαστικόν, ὅπερ ἐστὶ δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς ἐνεργουμένη διὰ μυῶν· ἐν δ' αὖ πρὸς τὰ λογικά, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν εἶναι· τοῦτο γάρ, ὡς ἄν τις φαίη, τῆς λογικῆς τυγχάνει ψυχῆς, καὶ τοῦτ' ἴδιον ἀνθρώπου λογικοῦ πρὸς τὰ ἐπικοινωνοῦντα καθόλου τῷ λογικῷ. Πόσης οὐκοῦν αἰσχύνης τὸ ἀεὶ χρῆσθαι τῇ τοῦ ἀλόγου ἰδιότητι, καὶ γελᾶν ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἡλικίᾳ πάσῃ, τῇ δὲ τοῦ λογικοῦ ἐν οὐδενὶ χρῆσθαι καιρῷ γενέσθαι ποτὲ προτιμηθῆναι καὶ ἐνεργείᾳ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν; Ὡς δὲ καὶ οἱ ἐν ἐξουσίαις, ὅσοι πλειόνων κυριεύουσι, τρέφουσι δὲ πλείους ἀνθρώπων, ἐπικρατέστεροι τῶν ἄλλων εἶναι φαίνονται, οἱ δὲ τούτων ἀποροῦντες, ἀσθενεῖς τῇ σπάνει τῆς κτήσεως, οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ὅσῳ πλειόνων ἔχει τῶν μαθημάτων εὐπορίαν καὶ εἰδήσεις ἐπιστημῶν, καὶ τὴν καθ' ἕκαστα γνῶσιν, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικρατεστέρα γίνεται· ἡ δ' ἀμαθὴς ἀντιστρόφως, πένης, ἐκ χειρουργικῆς ἀλογίας ἀποζῶσα. Διὸ καὶ Σωκράτης κρείττονα ἀξιώσας τῶν ἐν γῇ ζῴων τὸν ἄνθρωπον, οὐχ ἁπλῶς τοῦτ' εἴρηκεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προσέθηκε, παιδείᾳ κεκοσμημένον εἰπών, ὅπερ μοι λίαν σοφὸν καὶ ἀληθὲς εἶναι δοκεῖ. Καὶ γάρ, ὡς τὰς πόλεις κοσμεῖ τὰ ἀγάλματα, καὶ ναῶν λαμπρότητες, καὶ θεάτρων τερπνότης, καὶ ὅσ' ἄλλα τούτοις παρόμοια, οὕτω καὶ τὸν μικρὸν κόσμον καὶ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἀναβαίνοντα τουτονὶ τὸν ἄνθρωπον διακοσμεῖ τὰ μαθήματα, καὶ ἡ τῶν ὄντων διάγνωσις, καὶ τὸ παιδείαν ἀσκεῖν. Ἄνευ δ' αὐτῶν τυφλὴν τὴν φύσιν οἱ σοφοὶ ἀπεφήναντο. Τίς δ' οὕτως ἐστερημένος ζωῆς, ὡς ἂν ἑκὼν ἕλοιτο τυφλὴν ἔχειν τὴν φύσιν; Πόσης δὲ δυστυχίας ἐστί, τὸ τὰ μὲν ἄλογα τέχνας μιμητικὰς πρὸς ἀνθρώπους ἀποβλέποντα μανθάνειν, οἱ δ' ἄνθρωποι τὰ τῇ σφῶν αὐτῶν φύσει προσπεφυκότα μανθάνειν ἀμελεῖν; Καὶ ὅπως μὲν τὴν ἀνήροτον γῆν ἡμερώσωσι διὰ σπουδῆς τίθενται, τῶν φυτῶν τε τὰ ἄγρια μετακεντρίζοντες εἰς εὔκαρπα μεταβάλλουσι, τὴν δὲ τῆς ψυχῆς ἡμερότητα περιορῶσιν ἐξαγριαίνειν τῇ ἀμαθίᾳ.

Διό περ, οὐ τοῖς νέοις μόνον προσῆκον ἡ μάθησις, ἀλλὰ καὶ πρεσβύταις καὶ τριπεμπέλοις· κατὰ γὰρ Φιλιστίωνα (2): ***τὰ σπουδαῖα δεῖ***

1) Γρ. ***Παραβάλλεσθαι***, ὥςπερ καὶ ἕτερός τις ἐν τῷ περισελίδῳ ἐσημειώσατο·
2) Φιλιστίωνες μνημονεύονται διάφοροι· οἷον εἷς μὲν Λοκρὸς ἰατρός· ἕτερος δὲ μαρτυτικῶν συγγραφεύς· ἕτερος Σικελιώτης ἰατρὸς ὡςαύτως· ἕτερος φίλος τοῦ Πλά-

μελετᾶν καὶ τὸν νόμον, ἐὰν καὶ παρηκμακώς τις ᾖ, μανθάνειν μὴ αἰσχυνόμενος· βέλτιον γὰρ ὀψιμαθῆ εἶναι τινὰ ἢ ἀμαθῆ (1). Λόγος γάρ, καὶ παιδεία, καὶ ἐπιστῆμαι, τῶν μεμαθηκότων γίνονται ὑπομνήματα, τῶν δ' ἀμαθῶν βαθύτατα μνήματα· τὸ γὰρ ἀλογηθὲν τῆς ψυχῆς μέρος καὶ οἱονεὶ ἀφαιρεθὲν ἐξ αὐτῆς, τῇ μαθήσει ἀνακαινοῦται καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανέρχεται τάξιν· καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, συμπληρωτικὴ τῆς ψυχῆς ἡ μάθησις εἶναι συμβαίνει· ὅτι γε καὶ διὰ μαθήσεως τὴν τῶν κακῶν ἀμαθίαν λαμβάνουσιν ἄνθρωποι, ἀρχὴν δὲ καὶ τῶν λόγων περαίωσιν μὴ πλανᾶσθαί σε σκήπτομαι περὶ μάθησιν, κατὰ τὴν πλατωνικὴν σοφωτάτην παραίνεσιν φάσκουσαν: «*Γνώσεως πάσης ἀρχὴ τῆς ἀγνοίας ἡ γνῶσις*».

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΚΥΡ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΚΥΡΑΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ ΤΗΝ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΗΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Πρότερον μέν σοι, φιλτάτη, τὸν *Περὶ φιλομαθίας* ἀπεστάλκαμεν λόγον, πατρικῶς ἡμᾶς ἐπαναγκάζοντος τοῦ φίλτρου νουθετῆσαι καὶ παραινέσαι πρὸς μάθησιν, εἰ καὶ τοὺς λόγους καλοὺς δημιουργεῖν μακρὰν ὄντες τυγχάνομεν· νῦν δέ σοι καὶ περὶ τῶν τριῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων γράφειν ἐξεῖναι προὐθέμεθα, ἐξ ὧν περ σοφοὶ καὶ κεκαθαρμένοι τὸν νοῦν ἀκριβῶς πρὸ ἡμῶν ὑπηγόρευσαν. Καλῶς γὰρ καὶ ὡς ἴδια τῆς θείας καὶ νοερᾶς συντελεσθείσης διακοσμήσεως, ὁ αἰσθητὸς οὑτοσὶ κόσμος δεδημιούργηται· καὶ τούτων οὕτως ἀπ' ἀλλήλων ἐν τοῖς σοφ-

τωνος· ἕτερος κωμικὸς Νικαεὺς εἴτε, κατ' ἄλλους, Προυσαεὺς ἢ Σαρδιανὸς ἢ Μάγνης ἐπὶ καίσαρος Αὐγούστου ἀκμάσας [ἴδε W. Pape's Wörterbuch der Griechis. Eigennamen]. Καὶ οὗτός ἐστιν ἴσως ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος, οὗτινος ὅμως οὐδ' ἐλάχιστόν τι λείψανον περιεσώθη ἄχρις ἡμῶν.

(1) Σωκρατικὸν τὸ ἀπόφθεγμα: «*Σωκράτης καίπερ βαθύγηρως ἤδη γεγονὼς οὐκ ᾐδεῖτο πρὸς Λάμπωνα τὸν κιθαριστὴν φοιτῶν· καὶ πρὸς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὀνειδίσαντα λέγειν, ὅτι κρεῖττόν ἐστιν ὀψιμαθῆ μᾶλλον ἢ ἀμαθῆ διαβάλλεσθαι*» [Σεξ. Ἐμπειρ. βιβλ. ϛ'. *Πρὸς Μουσικ.* σελ. 359. Lips. 1718].

αὐτῶν ὅροις διεστηκότων, ἕτερός τις ὑπὸ τῆς οὐσιοποιοῦ καὶ ὑπερουσίου δεδημιούργηται φύσεως, ὁ μικτὸς οὗτος ἄνθρωπος, ὁ λόγῳ τετιμημένος καὶ εἰκόνι Θεοῦ καὶ ὁμοιότητι, ὁ καὶ ψυχῇ συντεθειμένος καὶ χοΐ, καὶ τὰς ἐξ ἑκατέρων δυνάμεις ἀσυγχύτους κατ' ἄμφω κεκτημένος. Τριμεροῦς γὰρ οὔσης τῆς θείας ψυχῆς, οὐχ ἁπλῶς οὐδ' ἄνευ ὀργάνων τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐνδείκνυται· ἀλλ' ἡ πάντῃ νοερὰ καὶ πόῤῥω πάσης ὑλικῆς διαθέσεως διὰ τῶν ἀλόγων ὀργάνων ἀεὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὡς ἐκ ῥίζης μιᾶς εἰς δύο στελέχους μερίζεται, οἷς καὶ τὰς καθ' ὁρμὴν ἐνεργείας ἀποτελεῖ κατ' ἰδίαν ἑκάστῳ φύσιν τε καὶ δύναμιν. Καὶ διὰ μὲν τῆς καρδίας τῆς τῇ τῶν στελέχων ἀναλογούσης ῥίζῃ τὸ θυμοειδὲς ἐνεργεῖ, διὰ δὲ τοῦ ἐγκεφαλαίου τὸ λογικὸν, διὰ τοῦ ἥπατος δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν· καὶ ἡ τῶν νεύρων ἀρχή, ἣ καλεῖται ἐγκέφαλος, ἐφ' ὑψηλοτέρας ἕδρας τέτακται· ὑπόκειται δ' αὐτῷ καρδία καὶ ἧπαρ ἀλλήλων ψαύοντα.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ κυήσει τῶν τριῶν ἀρχῶν ἅμα κειμένων, τὸ συγκεχυμένον ἄν τις κατίδοι, τούτων ἀλλήλων οὐσῶν ἀσθενῶν, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν οὐκ ἀφισταμένων ἀπ' ἀλλήλων· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος αἱ εἰρημέναι τρεῖς ἀρχαὶ τονούμεναί πως πρὸς διάστασιν ἀφορῶσιν, εἰς ὅλον τὸ προςπλαττόμενον τοῦ ζώου σῶμα διαπέμπουσαι βλαστήματα· νοτιαῖον μὲν ὁ ἐγκέφαλος, ἀποφύσας οἷόν τι πρέμνον· ἡ καρδία δὲ τὴν μεγίστην ἀρτηρίαν, ἣ καλεῖται ἀορτή· τὸ δ' αὖ ἧπαρ τὴν κοίλην φλέβα· καὶ οὕτω καλῶς ἱσταμένων δι' ἑκάστου αὐτῶν, αἱ τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦσι δυνάμεις τῇ συμμετρίᾳ τῆς τούτων χυμώσεως· τοὔμπαλιν δὲ ναρκοῦνται καὶ ἀνενέργητοι μένουσιν· ἢ ἐνεργοῦσι μέν, συρφετῶς(1) δὲ καὶ ἀλόγως· αἱ γὰρ ἐκ τῆς καρδίας καὶ τῶν ἄλλων μορίων ἀνερχόμεναι ἀναθυμιάσεις, ξηρότεραι οὖσαι καὶ θερμότεραι, ἄχρι τοῦ ἐγκεφάλου ἵστανται, μονὴν ἐν αὐτῷ ποιοῦσαι· τοῦ δὲ ψυχροῦ ὄντος, ἅμα δὲ καὶ ὑγροῦ, καὶ ἀεὶ ἐπιθυμοῦντος ξηρότητος καὶ θερμότητος διὰ τὴν συμμετρίαν, ἡδέως ταύτας λαμβάνει. Τῆς δ' ἀορτῆς τὸ ζωτικὸν θύραθεν ἑλκούσης πνεῦμα, καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ στελέχους τινὰς ἐχούσης, ἀναζωπυροῦνται αἱ τούτων ποιότητες· τὸ γὰρ ἐπιλαμβανόμενον πνεῦμα διά τε τοῦ στόματος καὶ τῶν μυκτήρων, εἰς τὸν ἐγκέφαλον μὲν ἀνέρχεται πρῶτον, εἶθ' οὕτως εἰς τὴν κοιλίαν τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ· ἔκτοτε δὲ εἰς τὸν πνεύμονα καὶ τὰς φλέβας σποδά-

(1) Γραπτέον ἴσως: *Συρφετωδῶς.*

μενον, καὶ εἰς πάντα τὰ μόρια διήκει. Καὶ τὸ μὲν εἰς τὴν κοιλίαν ψύξιν μόνον παρέχει, βοηθοῦν τῷ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμῷ καὶ τὰ γειτνιῶντα χωρία ἀναψῦχον· τὸ δ' εἰς τὰς φλέβας ἐμφιλοχωροῦν καὶ περὶ τὰς κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου ἀπεργάζεται φρόνησιν. Καὶ ἅμα τῶν τεσσάρων συνελθουσῶν ποιοτήτων καὶ μιγνυμένων, τὸ λογιστικὸν ἐνεργεῖ συμφωνίᾳ τῆς αὐτῶν στοιχειώσεως. Πλεονασμῶν δέ τινων ἢ ἐλλείψεων γενομένων, νοσεῖ τὰ ὄργανα, καὶ οὐκ ὀρθῶς αἱ τοῦ λογιστικοῦ φαίνονται ἰδιότητες· τοῦ γὰρ θερμοῦ ὑποθερμαίνοντος ἔκ τινος αἰτίας γιγεννημένης ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ τὰς ἀναθυμιάσεις ὑπὲρ τὸ μέτρον ξηροτέρας ἀναπέμποντος, νοσεῖ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ ἄλλα ἐπ' ἄλλοις φαντάζεται. Ὁ γὰρ παθητικὸς νοῦς ἤτουν ἡ φαντασία, ἅπερ ἡ αἴσθησις εἶδεν, αὕτη τοὺς τύπους ἀποδεξαμένη ἔχει ἐν ἑαυτῇ καὶ δύναται προβάλλειν μὴ δεομένη τῶν ἔξω κειμένων. Διὸ κἂν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖ τὸ φανταστικόν, ἀνενεργήτων μενουσῶν τῶν αἰσθήσεων. Ἐπεὶ δ' ἡ φαντασία διαλύσει ὑπόκειται καὶ φθορᾷ ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἀρχομένη τε καὶ συνισταμένη, φθειρομένης αὐτῆς, ἡ τῶν ἐγνωσμένων παράγεται λήθη, ἐπείπερ ἡ νόησις συμπεπλεγμένη τυγχάνει τῇ φαντασίᾳ. Ὅθεν καὶ τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς παθήματα λέγονται, μηδὲν πασχούσης τῆς ἀσωμάτου, ἀλλ' ὅτι τοῦ παθητικοῦ νοῦ δίχα οὐδὲν τῶν ἐν κόσμῳ νοεῖν αὕτη πέφυκε· διὸ καὶ πολλάκις τὰ μὴ ὄντα φαντάζεται, φοινικᾶ τε χρώματα καὶ ἁλουργά, βοθύνους (1) τε καὶ χάσματα καὶ μυχούς, ὑπερθερμανθέντος τοῦ αἵματος, τῆς χολῆς κινηθείσης ἐν ταῖς φλεψί, καὶ ἐκ τῆς εἰωθυίας συστάσεως καὶ κινήσεως παρασυράσης αὐτὸ τῇ θερμάνσει. Μετοχικῶς δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων θερμανθέντων μορίων, ὑπερθερμαίνονται αἱ ὄπισθεν τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαι, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα φαντάζεται κατὰ τὴν ὑπεκκαύματος δύναμιν, θερμοτέρου μὲν καὶ καθύγρου τὰ ἁλουργά, ἧττον δὲ θερμοῦ καὶ μετρίας οὔσης τῆς ὑγρασίας τὰ φοινικᾶ καὶ φαιά, κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν μίξεων, ὡς καὶ ἐν τῷ καπνῷ φαίνεται· ὑγροτέρου ὄντος αὐτοῦ, τὸ σῶμα τῆς φλογὸς ὁρᾶται ἁλουργόν, φοινικοῦν δέ, τοῦ καπνοῦ τυγχάνοντος ἧττον ὑγροῦ· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διάφορα φαίνεται χρώματα. Ἀπό τινων δὲ συμπτωμάτων τοῦ καταστήματος ἐναντίου γεγεννημένου, ἢ δυνάμει τροφῶν καὶ φαρμάκων, ἡ θερμαντικὴ τοῦ αἵματος σβεσθῇ δύναμις καὶ εἰς πῆξιν ἀλλοιωθῇ, μένει τὸ αἷμα ἀκίνητον μηδεμίαν

(1) Τὸ χειρόγρ.: *Βαθύνους*.

ἀναπέμπον ἀναθυμίασιν· εἰς τὸ οἰκεῖον δὲ μόνον συσταλεὶς ὁ ἐγκέφαλος μένει ψυχρὸς καὶ πάντη ἀκίνητος, μηδεμίαν ἔχων ἀπόλυσιν φαντασίας, οὔτε μὴν δοξάζει τῶν ὄντων οὐδέν· καὶ οὕτω τῶν ὀργάνων νοσούντων, τὸ ἡγεμονικὸν οὐ καλῶς ἐνεργεῖ, ἀλλ᾽ ἀμέτρως καὶ ἀλόγως ἢ παρὰ τὸ δέον ὁρμᾷ, ἢ οὐδαμῶς κινεῖται, καὶ ἀποβάλλεται βουλήν τε καὶ κρίσιν καὶ τῶν καλῶν καὶ κακῶν τὴν διάκρισιν, τὸ ὁμιλῆσαι καὶ συνιδεῖν τοὺς καιρούς, καὶ τὸ μνήμην ἔχειν τῶν προλεχθέντων καὶ ἀγχίνοιαν τῶν μελλόντων, ἀλλ᾽ ἀκρασίαν, ἀγνωμοσύνην τε καὶ ἀμαθίαν προςκτᾶται. Τούτῳ τῷ λόγῳ κἀν ταῖς ἄλλαις εἰώθει δυσὶ συμβαίνειν ἀρχαῖς, ἥπατι καὶ καρδίᾳ. Ὑπερθερμανθείσης τοιγαροῦν τῆς καρδίας, πρὸς ἀλόγους πράξεις ὁρμᾷ τὸ θυμοειδές, δι᾽αὐτῆς ἐνεργοῦσα ἡ ψυχὴ καὶ γίνεται τῇ ἀμετρίᾳ τῆς θερμασίας ἡ ἀκροχολία καὶ ἡ ὀργή, τοῦ τε ἤθους τὸ παροξυντικόν· εἰ δ᾽ὑπό τινος τῶν τροφῶν, ὡς εἴρηται, καὶ φαρμάκων, ἢ καὶ τοῦ αἵματος ὑπερκενωθέντος, καὶ ψύξις ἐν τῇ καρδίᾳ γένηται, παρέπεται ταχέως ὁ θάνατος, εἴπερ σφοδρὰ οὖσα ἡ ψύξις τυγχάνει· ὥςπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπὶ πλεῖον θερμότητος, ἀπαθοῦς ὄντος τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας· εἰ δ᾽ἧττων μὲν ἡ ψύξις, πλεονεκτεῖ δ᾽ ὅμως τοῦ θερμοῦ, παρέπεται τῷ πάσχοντι φόβος, καὶ μάλιστα ὁ περὶ θάνατον· καὶ ὅλως τοῦ ἤθους τὸ φιλόνικον καὶ μαχομένους κατ᾽αὐτοῦ ὁπλίτας φαντάζεται, καὶ ἀλλόμορφα σώματα· πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τῶν νεκρῶν δοκεῖ αὐτὸν εἶναι, ἢ καὶ αὐτὸς ἀποθανεῖν βούλεται κατὰ τὴν ψυχροῦ ἀκινησίαν. Πολλαχῶς δὲ μεριζομένου τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, πολλῶν εὐποροῦντος αἰτίων, πολλαὶ καὶ αἱ τούτων γίνονται διαφοραί, αἱ μὲν νοεραὶ καὶ τῆς ὕλης ἐκτός, αἱ δὲ μόνῃ τῇ ὕλῃ μιγνύμεναι, ἄλλαι δὲ κατ᾽ ἀμφοῖν· τὸ γὰρ ἐγκράτειαν ἔχειν τοῦ λογισμοῦ ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς, ἀρετή ἐστι τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, τοὔμπαλιν δὲ κακία τὸ αἱρεῖσθαι τὰς πονηρὰς ἀπολαύσεις· ὅπερ ἐκ μόνης γίνεται τῆς ψυχικῆς ἐνεργούσης δυνάμεως. Ἐνεργεῖται δ᾽αὖθις τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ διὰ μόνης τῆς ὑλικῆς διαθέσεως· τὸ γὰρ πλεονάζειν ἀεὶ δεῖται πρὸς ἰσότητα τῆς στερήσεως· κοινὴ γὰρ ὑπὸ τῆς προνοίας ἡ ἰσότης δοθεῖσα, παρὰ πάντων ὁμοίως ζητεῖται· ἡ γὰρ ἀνισότης ἀεὶ ἐπιθυμεῖ τῆς ἰσότητος, καὶ τοῦτό ἐστιν ὄρεξις· τὸ γὰρ σῶμα κενωθὲν τῆς ὑγρότητος, ταύτης ἐπιθυμεῖ, πληρωθὲν δ᾽εὐθὺς ἐπιθυμεῖ τῆς ξηρότητος· τὸ δ᾽αὐτὸ κἀπὶ τῶν ἄλλων ψυ[χικῶν......

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΤΟΥ ΣΥΡΙΓΟΥ.

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΡΑΜΕΩΣ.

Ἐκ σημειώματος πιθανῶς τοῦ μακαρίτου Σοφοκλέους Οἰκονόμου παραλαβὼν ὁ κ. Σάθας κατεχώρισεν ἐν σ. 258-260 τῆς *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* αὐτοῦ κατάλογον 53 ὁμιλιῶν τοῦ Μελετίου Συρίγου, αἵτινες, ὡς σημειοῦται, ἀπηγγέλθησαν ἐν τῷ πατριαρχείῳ Κωνσταντινουπόλεως. Τὰς ὁμιλίας δὲ ταύτας καὶ ἀντέγραψεν ὁ Οἰκονόμος ἐκ κώδικος κατακειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μετοχίου τοῦ ἁγίου Τάφου. Τὸν κώδικα τοῦτον δὲν ηὐκαίρησα νὰ ἐξετάσω αὐτοψεί, δηλῶ ὅμως ὅτι τὰς πλείους, εἰμὴ πάσας, τὰς ὁμιλίας τοῦ Συρίγου γινώσκω ἐξ ἑτέρου κώδικος ἀνήκοντος τῷ ἐν Σμύρνῃ φιλοπάτριδι βιβλιοπώλῃ κ. Ἀθανασίῳ Ζαχαρίου. Ποιοῦμαι δὲ τούτου μνῆσιν ἐν τῷ ἐν ἔτει 1877 ἐκδοθέντι ὑπ' ἐμοῦ *Καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρνῃ βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς* σελ. 60. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἔτυχεν ἐν τοῖς χαρτοφυλακίοις μου νὰ σημειώσω ἐκτενεῖς τινας περὶ τοῦ κώδικος τούτου πληροφορίας, ἃς χρησιμοποιῶ νῦν ἐνταῦθα ὡς οὐκ ἀναξίας λόγου. Τὸ κατ' ἀρχὰς παρατηρῶ, ὅτι εἶνε ἀνακριβὲς τὸ ῥηθὲν περὶ ἀπαγγελίας πασῶν τῶν τοῦ Συρίγου ὁμιλιῶν ἐν τῷ πατριαρχείῳ· διότι ὁ σμυρναϊκὸς κῶδιξ ἐν ἀρχῇ ἑκάστης σχεδὸν ὁμιλίας περιέχει, σημείωσιν περὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἀπηγγέλθη, ὡς καὶ τὴν χρονολογίαν αὐτῆς· τοῦθ' ὅπερ συντελεῖ μεγάλως καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ συγγραφέως. Ὀλίγαι ὁμιλίαι ἀπηγγέλθησαν ἐν τῷ πατριαρχείῳ, αἱ πλείους δὲ ἐξεφωνήθησαν ἐν τῇ Χρυσοπηγῇ τοῦ Γαλατᾶ, ἕτεραι ἐν Μουντανίοις (τῆς Βιθυνίας) καὶ δύο ἐν Χίῳ.

Ἐν σ. 256 τῆς *Νεοελ. Φιλ.* γέγραπται, ὅτι ἐξ Ἀλεξανδρείας προσκληθεὶς ὁ Μελέτιος ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως ἀπῆλθεν εἰς Βυζάντιον ἐν ἔτει 1630 (1). Δυστυχῶς ἀγνοεῖται ὁ μήν, ὁ δὲ σμυρναϊκὸς κῶδιξ

(1) Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (Δωδεκαβ. σ. 1172) ἀκριβέστερον λέγει ὅτι προσεκλήθη ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ ἐκ Βερροίας πατριάρχου.

γνωρίζει ἡμῖν ὅτι ὁ Συρίγος κατ' Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὑρίσκετο ἐν Χίῳ, ἔνθα καὶ ἐδίδαξεν ἀπ' ἄμβωνος δίς, ἀπαγγείλας τόν τε παρὰ Σάθα 26 λόγον τῇ 29 αὐγούστου καὶ ἕτερον «*εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας*» τῇ 15 ἡμέρᾳ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον νὰ ὁρίσῃ τις τὸν Σεπτέμβριον ὡς μῆνα τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξεως τοῦ Συρίγου, διότι ἀπὸ τῆς 17 ἡμέρας τοῦ μεθεπομένου μηνὸς ἄρχονται αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διδαχαὶ αὐτοῦ· ἡ πρώτη δὲ ἐνταῦθα γενομένη διδαχή του, ἀπαγγελθεῖσα ἐν Γαλατᾷ (πάντως ἐν τῇ Χρυσοπηγῇ) ἔσχεν ὡς ἀφορμὴν τὸ εὐαγγελικὸν ῥητόν: «*ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον*» (ἀριθ. 17 παρὰ Σάθᾳ). Τῇ 24 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπήγγειλεν αὐτόθι τὴν 18 ὁμιλίαν, τῇ δὲ 7 νοεμβρίου τὴν 19. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 1630 ἀπηγγέλθησαν ἐν Γαλατᾷ τρεῖς λόγοι, οὐδεὶς δὲ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ. Ὁ πατριαρχικὸς ἄμβων, κατὰ τὸν σμυρναϊκὸν κώδικα, κατελήφθη τρὶς ὑπὸ τοῦ Συρίγου· πρῶτον τῷ 1631, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως (ἀριθ. Σ. 53), δεύτερον τῇ 27 ὀκτωβρίου 1639, ὅτε ὁ Συρίγος ἐξεφώνησεν ἱστορικὴν ἤδη καταστᾶσαν ὁμιλίαν «*κατὰ Κορυδαλέως κυροῦντος τὰ κατὰ Κύριλλον*» (=τὸν Λούκαρην), ἧς τὸ σφοδρότερον μέρος ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ κ. Σάθας ἔνθ. ἀνωτ. σ. 251-252· τρίτον τῷ 1645, κατὰ τὴν ἑορτὴν πάλιν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς *πρώτης λειτουργίας* τοῦ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Νέου (ἀριθ. Σ. 46).

Ἐν ἔτει 1640 ὡμίλησεν ὁ Συρίγος «*εἰς τὰ Μουντάνια πόλιν Βιθυνίας περὶ κατακρίσεως*», τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει ἡρμήνευσεν αὐτόθι (πιθανῶς) τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν «*ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς*» (ἀριθ.3). Μέχρι σήμερον δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω ἐπὶ τίνι ἀφορμῇ μετέβη ὁ Συρίγος εἰς Μουντανιά, διὸ ἀναγκάζομαι νὰ παραδεχθῶ ὅτι, ἢ κατὰ ἀνωτέραν διαταγὴν ἢ οἰκειοθελῶς, ἀπεσύρθη προσκαίρως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, προλαμβάνων ἐμφυλίους ταραχάς, αἵτινες ἠδύναντο νὰ συμβῶσι διὰ τῶν ἰσχυρῶν φίλων τοῦ δημοσίᾳ παρ' αὐτοῦ κατακριθέντος φιλοσόφου διδασκάλου τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς Θεοφίλου Κορυδαλέως (1). Δυστυχῶς ἀγνοεῖταί μοι ὁ μὴν τῆς εἰς Μουντανιὰ

(1) Ὁ Κορυδαλεὺς κατακριθεὶς ἐπισήμως ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ὡς αἱρετικός, κατέφυγεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἄρχοντος Δημητρίου Γουλιανοῦ, διότι ὁ λαός, προπαρεσκευασμένως ἴσως, ἀφηνιάσας ἐκ φανατισμοῦ ἐζήτει νὰ διασπαράξῃ αὐτόν. Ὁ Ἱεροσολύμων

μεταβάσεως του, πάντως ὅμως ἐγένετο αὕτη ἢ μικρὸν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ κατὰ Κορυδαλέως λόγου ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ Νοεμβρίου μηνός· διότι ἔκτοτε μέχρι τοῦ ἔτους 1642 οὐδένα λόγον εὑρίσκω ἐν τῷ ὑπ' ὄψει χειρογράφῳ ἐκφωνηθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀναγινώσκεται ἐν αὐτῷ λόγος τις (ἀριθ. Σ.38) ἀπαγγελθεὶς τῷ 1641, ἀλλ' ὁ τῆς ἀπαγγελίας τόπος δὲν σημειοῦται. Πολὺ πρὸ τοῦ κατὰ Κορυδαλέως λόγου του, ὁ Συρίγος ἐξεφώνησεν ἐν ἔτει 1640 καὶ δύο ἑτέρους λόγους ἐν τῇ Χρυσοπηγῇ τοῦ Γαλατᾶ, τὸ μὲν περὶ μετανοίας (ἀριθ. Σ. 34), τὸν δὲ «*Κυριακῇ τρίτῃ τῶν νηστειῶν μαρτίου 8 ᾳχμ ἐπὶ τῇ εἰς Χρυσοπηγὴν ἐλεύσει τοῦ πανα-γιωτάτου Παρθενίου τοῦ Γέροντος, πρώην Ἀδριανουπόλεως*». Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω, νῦν δὲ σημειῶ τὰς χρονολογίας ἑτέρων τοῦ Συρίγου ὁμιλιῶν, ὧν προτάσσω τοὺς παρὰ τῷ κ. Σάθᾳ ἀριθμούς.

1.	Ἐξεφωνήθη	τῇ 12 δεκεμβρίου	1633
3.	»	» » »	1634
33.	»	————	1639
36.	»	————	1642
9.	»	ἐν τῇ Χρυσοπηγῇ Μαρτίῳ	1642
44.	»	*εἰς Γαλατᾶν Κ/πόλεως*	1642
11.	»	————	1642
12.	»	« εἰς Γαλατᾶν »	1644
13.	»	« εἰς τὴν Χρυσοπηγὴν τοῦ Γαλατᾶ »	1644
47.	»	————	1644
48.	»	————	1644
49.	»	τῇ 1 σεπτεμβρίου	1644
14.	»	« εἰς Γαλατᾶν »	1645

Κατά τινα σημείωσιν τοῦ σμυρναϊκοῦ κώδικος, ἀναγινωσκομένη μετὰ τὴν παρὰ Σάθᾳ 4 ὁμιλίαν, «*Συνετελέσθη ὁ λόγος τοῦ Πα... μένος κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἑρμηνείαν* (ἀριθ. 3) *καὶ ἐρρέθη εἰς τὴν Χρυσοπηγὴν κατὰ τὸ ᾳχμδ*ον (1644) *ἔτος τῆς Σωτηρίας εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος*». Διὰ τοῦ σημειώματος τούτου δηλ...

Δοσίθεος, μεροληπτῶν, ἀναφέρει τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐν σελ. 1172 τῆς δωδεκαβίβλου αὐτοῦ.

πιθανῶς ὁ Συρίγος τὴν ὑπ' ἀρθ. 31 παρὰ Σάθα σημειουμένην ἀναπλήρωσιν τῶν διδαχῶν τοῦ ποιμένος. Ἡ 36 ὁμιλία ἐπιγράφεται οὕτω· «*Λόγος ρηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει αχμβ* (1642) ***Μαρτίῳ***, *ὅτι θυσία ἀληθῶς καὶ κυρίως τὸ ἐν τῇ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ προσφερόμενον. Ἐρρέθη ἐπὶ παρουσίᾳ Παρθενίου πατριάρχου τοῦ Γέροντος*». Αἱ δὲ ὁμιλίαι 12 καὶ 13 σημειοῦνται ὡς ἀπαγγελθεῖσαι «*μετὰ τὴν ἀπὸ Ῥωσσίας ἐπάνοδον*» τοῦ Συρίγου. Ἐνταῦθα ἐννοεῖται πάντως ἡ περίοδος καθ' ἣν διέτριβεν οὗτος ἐν Γιασίῳ τῆς Μολδαβίας, ἤτοι ἐν ἔτει 1642, ὅτε συνεκροτήθη αὐτόθι τοπικὴ σύνοδος καταχρίνασα μὲν καὶ ἀναθεματίσασα τὴν ψευδωνύμως φερομένην ὁμολογίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἐπικυρώσασα δὲ τὴν τοῦ Πέτρου Μογίλα (1). Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπουσία τοῦ Συρίγου διήρκεσε μέχρι τοῦ 1644, δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι περιηγήθη οὗτος καί τινας πόλεις τῆς Ῥωσσίας. Ὁμιλίας δὲ μὴ ἀναφερομένας ἐν τῷ παρὰ Σάθᾳ καταλόγῳ εὗρον ἐν τῷ σμυρναϊκῷ κώδικι τὰς ἑπομένας. α') *Εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον, αχλα'*. β') *Εἰς τὸν ἅγιον Σάββαν*. γ') *αχλθ. Εἰς τὸ ἄνθρωπός τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα*. Ἑτέρα δὲ ὁμιλία (ἀρθ. Σ. 28) ἀναγινωσκομένη ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι, φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην· *Εἰς τὸ ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἰεριχώ. Λου*(κᾶ) *αχλα'* (1631) **Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τῆς Πέτρας εἰς Κωνσταντινούπολιν**. Ἡ τελευταία περίοδος τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς εἶνε ἀξιοσημείωτος καὶ ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν πολύτιμος, ὡς μαρτυροῦσα τὴν ἐν ἔτει 1631 ὕπαρξιν τῆς ἐπὶ τῶν βυζαντίων αὐτοκρατόρων περιωνύμου μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου, τῆς τῆς Πέτρας καλουμένης. Κατ' ἀκολουθίαν δέ, χρησιμωτάτη πάντως εἶνε καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῆς θέσεως αὐτῆς. Ἀλλὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου προτίθεμαι νὰ γράψω ἰδίαν διατριβήν, ἀρκοῦμαι δὲ πρὸς τὸ παρὸν νὰ εἴπω κατηγορηματικῶς ὅτι παντελῶς ἀπαράδεκτος εἶνε ἡ γνώμη τῶν τοποθετούντων τὴν μονὴν ταύτην παρὰ τὸ Πετρὶ-Καπουσοῦ, καὶ ὅτι δέον νὰ ζητηθῇ αὕτη ἔσωθεν τῆς νῦν καλουμένης Ἀδριανουπόλεως πύλης, ἔνθα πραγματικῶς ἐν ἔτει 1637 ὑπῆρχε γυναικεία μονὴ τοῦ Προδρόμου μεταβληθεῖσα τότε, κατὰ Δοσίθεον τὸν Ἱεροσολύμων (Δωδεκαβ. σ. 1174), εἰς ὀθωμανικὸν τέμενος ὑπὸ τοῦ Μπαϊρὰμ πασᾶ. Ὁ Δο-

(1) Δοσιθέου, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσ. πατριαρχ. σ. 1171.

σίθεος περὶ τούτου λέγει τὰ ἑξῆς· « τῷ χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ ἐποίησεν ὁ Μπαϊρὰμ πασᾶς Τζαμὴ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν τοῦ Προδρόμου τὴν ἔσωθεν τῆς πύλης Ἀδριανοῦ λεγομένης, ἥτις ἦν μονὴ τῶν μοναζουσῶν γυναικῶν ». Τοῦ ναοῦ τούτου ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Γύλλιος (Top. Const.).

Ὁ κ. Σάθας ἐν ἀρθ. 39 ἀναφέρει τοῦ Συρίγου λόγον *ἐπιτάφιον εἰς Καντακουζηνήν*, ὅστις ὅμως, κατὰ τὸν σμυρναϊκὸν κώδικα, ἐξεφωνήθη τῇ 10 νοεμβρίου 1634· ἡ δὲ Καντακουζηνὴ αὕτη, εὐγενεστάτη οὖσα, ὠνομάζετο Μπαλάσσα καὶ ἦν νεαρὰ τὴν ἡλικίαν. Ἐν σ. 257 ὁ κ. Σ. λέγει κατὰ τὸν Δοσίθεον, ὅτι ὁ Συρίγος, ἐγκαθιδρυθέντος τοῦ πατριάρχου Παρθενίου ἐν ἔτει 1648, ἐξωρίσθη εἰς Τριγλίαν τῆς Βιθυνίας, ἐν δὲ ὑποσημειώσει προστίθησιν ἐκ τοῦ πίνακος τῶν λόγων τοῦ Συρίγου σημείωμα τούτου μαρτυροῦντος ὅτι ἐξωρίσθη τὸ δεύτερον εἰς Προῦσσαν. Ὁ Συρίγος λέγων Προῦσσαν δὲν ἐννοεῖ μόνον τὴν ὁμώνυμον πόλιν, ἀλλὰ καθόλου τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς ἐνορίαν, εἰς ἣν συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Τριγλία, ἀπέχουσα τῆς Προύσσης 4 $^1/_2$ ὥρας (1). Ὁ κ. Σάθας προστίθησιν, ὅτι ἡ ἐξορία αὕτη διήρκεσεν αὐτόθι μέχρι τοῦ 1650 ἔτους, ὅτε, ἀπαγχονισθέντος τοῦ Παρθενίου, ἐπανῆλθεν ὁ Συρίγος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ τὸ ἐν ὑποσημειώσει σημείωμα δηλοῖ, ὅτι ὁ αὐτὸς πατριάρχης ἐξώρισε τὸν Μελέτιον καὶ τὸ τρίτον ἐν τόπῳ ἀγνώστῳ ἔτι, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ σημειώματι ὑπαρχούσης φθορᾶς τοῦ ὀνόματος. Τρίτης λοιπὸν ἐξορίας γνωστῆς ἤδη οὔσης, ἕπεται ὅτι ὁ Συρίγος δὲν διέμεινεν ἐν Προύσσῃ ἢ ἐν Τριγλίᾳ μέχρι τοῦ 1650 ἔτους, ἀλλὰ πιθανώτατα μέχρις ἀρχῶν νοεμβρίου τοῦ 1648 ἔτους, ὅτε, ἀνακάμψας ἢ κρύφα ἢ ἄλλως πως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξωρίσθη τὸ τρίτον εἰς *Κίον*, ὡς δέον νὰ συμπληρωθῇ ὁ ἐν τῷ εἰρημένῳ σημειώματι κενὸς χῶρος κατὰ τρίτον κώδικα, περιέχοντα διαφόρους ὁμιλίας τοῦ Συρίγου καὶ ἀνήκοντα μέχρι τοῦ ἔτους 1729 τῇ ἐν Σαντορήνῃ μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ. Ἐντέλει λοιπὸν αὐτοῦ ἀναγινώσκεται τὸ σημείωμα τόδε· *Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βίβλος ἐν* **Κίῳ** *τῆς Βιθυνίας, ἐν τῷ μοναστηρίῳ* τοῦ

(1) Β. Κάνδη, Ἡ Προῦσα. Ἐν Ἀθήναις, 1883, σ. 142-143. Τῷ 1652 ἡ Τριγλία ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἐλεγμῶν, ἀνεγνωρίσθη διὰ πατριαρχικοῦ σιγιλλίου τοῦ Παϊσίου Α' ὡς χωρίον σταυροπήγιον. Ἴδε Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. τ. Γ', σ. 587.

ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐν τῷ Κυπαρίσσῳ (1), *κατὰ τὸ ᾳχν^ον^* (1650) *ἔτος τῆς Σωτηρίας, ἐν μηνὶ φευρουαρίῳ, ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου, διδασκάλου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κυρίου Μελετίου τοῦ Συρίγου, ἐν τῇ ὑπὸ Παρθενίου τοῦ Νέου τρίτῃ αὐτοῦ ἐξορίᾳ.*

Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι τὴν εἰς Κίον ἐξορίαν τοῦ Συρίγου ἐγίνωσκε καὶ αὐτὸς ὁ Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμων. Ἴδε Δωδεκαβίβλ. σ. 1173, ἔνθα σημειοῦται καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς τρίτης ταύτης ἐξορίας, ὁ δὲ συνοψίσας τὰ λεγόμενά του Ἀθανάσιος Ὑψηλάντης (σ. 150-51) ἐκ παραδρομῆς γράφει *Χίον*.

Ἐν ἄρθ. 49 ὁ κ. Σάθας ἀναφέρει τοῦ Συρίγου εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν *οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν* λόγον τινά, ὅστις κατὰ τὸν σμυρναϊκὸν κώδικα ἀπηγγέλθη τῇ 1 σεπτεμβρίου 1644. Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι προηγεῖται τοῦ λόγου τούτου τὸ ἑξῆς σημείωμα. *Ἐκβληθέντος τοῦ Γέροντος Παρθενίου τοῦ πρώην Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀντεισήχθη ὁ Νέος Παρθένιος, πρώην Ἀδριανουπόλεως, καὶ μετετέθη τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, τῇ Κυριακῇ, καθ' ἣν ἀνεγινώσκετο τὸ πρὸ τῆς Ὑψώσεως εὐαγγέλιον.* Η εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μετάθεσις τοῦ Νέου Παρθενίου ἐγένετο, κατὰ τὸν αὐτόπτην μάρτυρα Συρίγον, ὁριστικῶς τῇ 8 σεπτεμβρίου 1643. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη εἶνε ἀξία προσοχῆς, ὡς ἀναιροῦσα ἐν τὰς παρὰ Μελετίῳ Ἀθηνῶν, Ὑψηλάντῃ καὶ Κυρίλλῳ Λαυριώτῃ χετικὰς χρονολογίας, ἐπιβεβαιοῦσα δὲ τὰς παρὰ Δημάρῃ, Δοσιθέῳ αἱ Μαθᾷ. Οἱ τελευταῖοι σημειοῦσι μὲν τὸ 1644 ἔτος ὡς χρόνον τῆς πατριαρχίας τοῦ Νέου Παρθενίου, ἀλλὰ δέν ὁρίζουσι καὶ τὴν ἡμερομηνίαν, ἣν πρῶτος καθίστησιν ἤδη γνωστὴν ὁ Συρίγος καὶ ἣν ἐπιβεβαιοῦσί πως τὰ παρὰ Σάθᾳ (Μεσ. Βιβλ. τ. Γ', σ. 577) ἀναγεγραμμένα πατριαρχικὰ ἔγγραφα, καθ' ἃ ὁ μὲν Παρθένιος ὁ Γέρων καθῃρέθη μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ὁ δὲ Νέος Παρθένιος ἐξελέγη τῷ αὐτῷ μηνί, ὁριστικώτερον δὲ νῦν τῇ 8 ἡμέρᾳ τοῦ αὐτοῦ μηνός, κατὰ τὸ προσημειωθὲν σημείωμα τοῦ Συρίγου.

Ἐκ τοῦ σμυρναϊκοῦ κώδικος ἀντιγράφω δύο ἕτερα σημειώματα οὐχὶ ἀνάξια προσοχῆς. Τὸ πρῶτον, ἀναγινωσκόμενον μετὰ τὴν παρὰ Σάθᾳ 33 ὁμιλίαν, ἔχει οὕτω· *Αχξ'* (1660) *ἀπριλλίῳ ς^η^, ἡμέρᾳ*

(1) Τῆς μονῆς ταύτης μικράν, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ μνῆσιν εὑρίσκω ἐν τοῖς Βιθυνικοῖς (σ. 4) τῶν κ. Μ. Κλεωνύμου καὶ Χρ. Παπαδοπούλου.

Παρασκευῇ, ἐγένετο ἐμπρησμὸς μέγας εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἐκράτησε καὶ τὸ Σάββατον. Ἔκαυσεν ὅλας τὰς τῶν Ἰταλῶν ἐκκλησίας, ἐκτὸς τῶν Ἰησουϊτῶν, ἡμετέρας τρεῖς, τὴν Χρυσοπηγήν, τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ τὴν Ἐλεοῦσαν μὲ τὴν ἐνορίαν ἑκάστης· μετὰ δὲ ἡμέρας ἑκατόν, ἤγουν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει ἰουλίῳ ιδ' ἄναψεν εἰς τὴν Πόλιν τοιοῦτος ἐμπρησμός, οἷος οὐδέποτε ἐγεγόνει, ἀπὸ τὸ χαμκάπι τοῦ Ἐ . . . ρίου (1) *ἕως εἰς τὴν Βλάγκαν, ἐκράτησεν ἡμέρας τρεῖς, ἔκαυσε τὰς τέσσαρας μεγάλας ἐκκλησίας τοῦ Κοντοσκαλλίου, Ἐλπίδα, ἅγιον Νικόλαον, ἅγιον Ἰωάννην καὶ ἁγίαν Κυριακήν, καὶ τρεῖς εἰς τὴν Βλάγκαν, τὴν Παναγίαν, τὸν ἅγιον Νικόλαον τὸν ἐν Ἀρμενίοις καὶ τοὺς ἁγίους Θεοδώρους.* Περὶ τῆς ἐν Γαλατᾷ πυρκαϊᾶς καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ τριῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν, ὅρα τὸ ἐμὸν σχετικὸν ἄρθρον τὸ καταχωρισθὲν ἐν τῷ *Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς*, ἔτους 1883, σελ. 235-238, ἔνθα πρόσθες, ὅτι ἡ ἐνορία τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀναφέρεται καὶ ἐν πατριαρχικῷ καταστίχῳ τοῦ 1648 ἔτους (ἴδε Κ. Σάθα Μεσ. Βιβλιοθ. Γ', σ. 583 ἐν ὑποσημ.). Ἐκ τοῦ σημειώματος τούτου γνωρίζεται νῦν πρῶτον ὁριστικῶς ἡ ἐποχὴ τῆς ἐνάρξεως τῆς εἰρημένης πυρκαϊᾶς, γενομένης τῇ 6 καὶ 7 ἀπριλίου 1660· τοῦθ' ὅπερ πιστοποιεῖται καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ περὶ τῶν ναῶν ἐκείνων σχετικοῦ ἐγγράφου (ἴδε Ἡμερ. Ἀν. σ. 235-236). Περὶ δὲ δύο τῶν ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐμπρησθεισῶν ἐκκλησιῶν σημειῶ νῦν ὀλίγα τινά. Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος (Κωνσταντινούπολις τ. Α', σ. 276) ἀναφέρει, ὅτι ἡ αὐτόθι ἐκκλησία τῆς Ἐλπίδος ἐκτίσθη τῷ 1672, ἄγνωστόν μοι δὲ πόθεν ἠρύσατο τὴν πληροφορίαν ταύτην, διότι ἡ εἰς Δοσιθέου Δωδεκαβ. ΙΒ', ι', 5 παραπομπὴ αὐτοῦ εἶνε ἀνακριβής. Μνῆσιν τοῦ ναοῦ τούτου εὑρίσκω καὶ ἐν τῇ πολὺ βραδύτερον ἐκδοθείσῃ χρονογραφίᾳ τοῦ Ὑψηλάντου σημειοῦντος, ὅτι τῷ 1685 *συνεργείᾳ τοῦ πατριάρχου* (Διονυσίου Μουσελίμη), *ᾠκοδομήθη ἡ ἐκκλησία τῆς Ἐλπίδος εἰς τὸ Κοντοσκάλι* (ὅρα τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν σ. 184). Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ἡ κτίσις αὕτη ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς ἀνίδρυσιν ἀρχαίας ἐκκλησίας ἢ εἰς ἵδρυσιν νέας. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ σημειώματι τοῦ Συρίγου παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐκάη τῷ 1660 καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Κυριακῆς

(1) Ἡ ὀνομασία αὕτη δὲν εἶνε ἐφθαρμένη ἐν τῷ κώδικι· τὸ ἀντίγραφόν μου, παλαιὸν ὄν, κατέστη ἐνταῦθα δυσανάγνωστον.

ταύτης δὲ τὴν *κτίσιν* ἀναφέρει ὁ κ. Μ. Γεδεὼν τῷ 1730 (ἐν. λ. *Κωνσταντινούπολις*. Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας ὑπὸ Σ. Βουτυρᾶ) ἀγνοῶν παντελῶς τὴν πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ὕπαρξιν τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας.— Τὸ δεύτερον σημείωμα τοῦ Συρίγου ἀναγινωσκόμενον ἐν τῷ σμυρναϊκῷ κώδικι μετὰ τὸ προοίμιον ὁμιλίας τινός, ἔχει οὕτω· *Αχλθ'* (1639) *μαρτίῳ θ', ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ἐγένετο μέγας ἐμπρησμὸς εἰς τὸν Γαλατᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐνεπρήσθη καὶ ὁ περίφημος ναὸς τοῦ S^to^ Fran^co^, τῇ δὲ ἐπιούσῃ Κυριακῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως ἦλθεν ὁ πατριάρχης Κύριλλος ὁ ἐκ Βεῤῥοίας καὶ ἐλειτούργησεν εἰς τὴν Χρυσοπηγήν, πρὸς ὃν καὶ τὸ προοίμιον*. Τὸν ἐν ἔτει 1639 ἐμπρησμὸν τοῦ ναοῦ ἁγίου Φραγκίσκου σημειοῖ καὶ ὁ Belin (Histeire de l'Église Latine de C/ple.Paris, 1872, σ. 72), λαβὼν τὴν σχετικὴν μαρτυρίαν ἐξ ἀρχείων, ἐν οἷς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁρίζεται τῇ 16 μαρτίου, κατὰ τὸ γρηγοριανὸν καλενδάριον.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΟΓΟΝ ΝΙΚΟΤΙΑΝΗΣ ΤΟΥ Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ.

Ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ἀντιγράψας ἐκ κώδικος διατηρουμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1876 μικρὰν πραγματείαν τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, υἱοῦ τοῦ διασήμου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων, ἀναφερομένην δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νικοτιανῆς, ὡς καὶ εἰς τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν ποιούντων αὐτῆς χρῆσιν· τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἐπιγράφεται *Ψόγος νικοτιανῆς* (1). Ὁ μακαρίτης ἐκδότης προὔταξεν ἐκτενεστάτην περιγραφὴν

(1) Ἡ ἔκδοσις ἐπιγράφεται οὕτω· «Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ψόγος νικοτιανῆς, καὶ ἐπιστολὴ πρὸς Μητροφάνην τὸν διάκονον μετ' εἰσαγωγικῆς παρεκβατικῆς ἐπιστολῆς Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ἐν Βενετίᾳ, τύπ. τοῦ ἁγίου Γεωργίου ͵αωος'»·

τοῦ κώδικος, ἐν ᾧ μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν πολυμαθείας διελεύκανε διάφορα φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ θέματα, πρὸς δὲ συμπεριέλαβε καί τινα σημειώματα, ὡς καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα κείμενα, ἀναγινωσκόμενα ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι. Ὁ *ψόγος νικοτιανῆς* τοσοῦτον εἶναι σύντομος ὥστε καταλαμβάνει ὀλιγίστας σελίδας τοῦ σπουδαίου βιβλίου τοῦ Οἰκονόμου. Ὁ ἐκδότης ὅμως παρέλειψεν ἐν πρώτοις, εἴτε ἐξ ἀβλεψίας εἴτε ἐκ βίας ἐν τῇ ἀντιγραφῇ, πέντε ὁλοκλήρους φράσεις, ὧν ἡ ἀνεύρεσις καθίστησι νῦν εὐληπτότατον τὸν ὡραῖον τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου *ψόγον*. Ἐν σελ. 77, στίχῳ 10, μετὰ τὰς λέξεις *καπνὸν ἀνιμῶσι*, πρόσθες, ἀνάγνωστα, τὰ ἑξῆς λόγια τοῦ συγγραφέως *καὶ οἱ μὲν τοῦτον καταβροχθίζουσι, καὶ ἐς τὸν στόμαχον ἐπιπέμπουσι, κλίβανον τὴν γαστέρα ποιούμενοι*. Ἐν σελ. 78, στίχῳ 12, μετὰ τὰς λέξεις *βοσκηματώδη ποιεῖ* ἀνάγνωθι τὴν παραλειφθεῖσαν φράσιν· *τὴν μὲν καρδίαν ἰπνοῦ δίκην καταμελαίνει, τὰ δὲ σπλάγχνα μαριλης πληροῖ*. Ἐν σελ. 79, στ. 21 μετὰ τὰς λέξεις *φρονῶ ὁ βίος*, πρόσθες· *καὶ τὴν γείτονα θεὸν σέβων Ἀρετήν*. Ἐν σελ. 81, στ. 9, ἀντὶ *κἂν τῷ Διὶ ἀγωνίζοιτο*, ἀνάγνωθι *καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας ἀγωνίζοιτο*. Πρβλ. τὴν ἐν ὑποσημειώσει σχετικὴν φράσιν τοῦ Αἰλιανοῦ. Ἐν σελ. 83, στ. 11, μετὰ τὴν λέξιν *ἀποκεκλήρωται*, πρόσθες· *Οὕτω τοίνυν καὶ τόδε τὸ χόρτον ὑπὸ τῆς φύσεως τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἀποκεκλήρωται· τῷ δὲ καλῶς* κτλ. Μετὰ τὰς παραλείψεις ταύσας, σημειῶ νῦν ἐνίας ἐσφαλμένας καὶ ἐλλιπεῖς ἀναγνώσεις. Σελ. 71, στ. 1, διόρθου *φασι*. Σελ. 77, στ. 11 ἀντὶ *καπνίᾳ* ὁ κῶδιξ ἔχει *κακίᾳ*, κατωτέρω στ. 15 σημείωσον *ἐναποτίκτει*, στ. 16 *τουτὶ* ἀντὶ *τοῦτο*, στ. 21 *πανταχόθεν* ἀντὶ *πάντοθεν*, στ. 24 *ἀφιεῖσα*, στ. 25 *καὶ* ἀντὶ *κἂν*. Σελ. 78, στ. 3 ἀνάγνωθι *μᾶλλον δὲ καὶ τούτων*, στ. 6 *τὸ μὲν γὰρ σῶμα*. Σελ. 79, στ. 1 *λέγω δή*, στ. 8 *ταῖς διαφόροις*, στ. 17 *κατεστόρεσε*. Σελ. 80, στ. 4 *καὶ παρὰ φύσιν*, στ. 14 *τὰ μέγιστα αἴσχατα*. Σελ. 82, στ. 1 *στρατηγουμένους περιστείχοντας . . . κυνηγετικῶν*, στ. 8 *εἶναι φαίνονται*, στ. 11 *διηνεκῶς τῆς ταύτης*. Σελ. 83, στ. 1 *κατεχείτω*, στ. 3 *τοιοῦτον*, στ. 9 *πετάλλοις* (sic) *τε καί*, στ. 15 *καὶ γὰρ ὁ μὲν*, στ. 16 *τειχορυχῶν* (sic) *καὶ ἐκφορῶν* (1), στ. 18 *κα-*

(1) Τὸ *ἐκφορῶν* διορθοῖ καὶ εἰκασίαν ὁ Οἰκονόμος ἐν ὑποσημειώσει, ἀλλὰ ἀπαντᾶ ὑπάρχει κάλλιστα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ κώδικος.

ταυγάσοντος. Σελ. 84, στ. 1 *κἂν εἴποι* (sic), στ. 12 *ἐγκυσσῶντας . . . δὲ ληστῶν*.

Μετὰ τὸν *ψόγον νικοτιανῆς* ἐξέδωκεν (σ. 84-87) ὁ Οἰκονόμος, ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου ἀντιγράψας, ἐπιστολὴν τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου πρὸς Μητροφάνην διάκονον συγγράψαντα ἐξ ἐναντίας ἔπαινον νικοτιανῆς. Καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τούτῳ ἀνεγνώσθησάν τινα πλημμελῶς, ἃ διορθῶ ὧδε. Προστίθημι δέ, ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπιστολὴ ἀναγινώσκεται καὶ ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς *Μεσ. βιβλιοθήκης* τοῦ κ. Σάθα. Τὴν ἔκδοσιν ταύτην σφοδρῶς κατέκρινεν ὁ Οἰκονόμος ἐν σελίδι, 87 δυστυχῶς ὅμως ἀδίκως· διότι ἡ παρὰ Δαπόντε γραφὴ *μετελθὼν ἀμέλει* ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ κώδικι, ἔνθα ἐσπευσμένως ἀνέγνωσεν ὁ Οἰκονόμος *μετελθὼν τοίνυν*. Ἐν σελ. 85, στ. 3 ὁ Οἰκονόμος γράφει *ὀρθὸν εὑρών*, ὁ κῶδιξ ἔχει *ὀρθὸν λόγον εὑρών*, ὡς καὶ τὸ παρὰ Σάθα κείμενον. Στ. 6 ὁ Οἰκ. γράφει ἀτελῶς *μέλανος ἐμπλήσαντας* ἀντὶ τῶν ἐν τῷ κώδικι *μέλανος καὶ ἀσβόλης ἐμπλήσαντας*· οὕτω δ' ἔχει καὶ τὸ κείμενον τοῦ Σάθα. Στ. 7 Οἰκ. *εἰς αὐτό*, γράφε *ἐς αὐτό*, ὡς καὶ παρὰ Σάθα· στ. 9 Οἰκ. *ἐμαυτὸν . . . Σαμοσατεῖ*, γράφε· *ἐμαυτὸν . . . τῷ Σαμοσατεῖ*, ὡς καὶ παρὰ Σάθᾳ· στ. 19 γράφε *ῥήματα*. Σελ. 86, στ. 4 ἀνάγνωθι, κατὰ τὸν κώδικα, *ὦ εὐήθης*· οὕτω καὶ τὸ παρὰ Σάθᾳ κείμενον. Στ. 8 ἀνάγνωθι *τοῖς ἐκ. λόγοις*· οὕτω καὶ ὁ Σάθας. Στ. 10 γράψον *Γραμπουζέων*, ὡς παρὰ Σάθᾳ· στ. 18 ὁ κῶδιξ ἔχει *ἀναίδην*· οὕτω καὶ ὁ Σάθας.

Ὁ Οἰκονόμος ἐν σελ. 26-30 τῆς τοῦ *ψόγου νικοτιανῆς* ἐκδόσεως [...]ν, ἐδημοσίευσεν ἀνωνύμου δῆθεν ἔμμετρον νεκρώσιμον ἀκολουθίαν [...] τοὺς Φραντζέζους, ἣν ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος τοῦ [Ἑ]λλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Καὶ ἐνταῦθα ἀνέγνωσέ τινα πλημμε[λῶ]ς. Ἐν στίχῳ 4 γράφει *ὁπόταν*, ἐν δὲ ὑποσημειώσει δηλοῖ ὅτι ὁ [κῶ]διξ ἔχει *ὅταν*· τοῦτο εἶνε ἀνακριβές, διότι ὁ κῶδιξ ἔχει *ὁπόταν*. [...]ὲ τώρα καὶ τὰς λοιπὰς ἀναγνώσεις, ἃς ἁπλῶς σημειῶ ὡς ἔχουσιν [ἐν] τῷ κώδικι. Στίχ. 2 *καὶ μὲ ἀνδρείαν*. 3 *Γαλλίαν*. 4 *θέλει τοὺς* [...]ίσει. 17 *Ἰγγλιτέρας*. 21 *ὑπεξούσιον* ἀντὶ *ὑπήκοον*. 28 *ὅλα* ἀντὶ [...]. 34 *τιμήν σου*. 44 *ἀνδρίας*. 46 *Δόσαι . . . τούτην . . . ὥραν*. [...] *συμπάθιον*. 50 *ἴδια* ἀντὶ *μόνη*. 59 *μοναρχίαν*. 60 *ἀνδρίαν*. *ἐκείνη*.

Συμπληρωτέον δὲ νῦν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γενομένην περι-

γραφὴν τοῦ κώδικος. Ἐν σελ. 8-10 ἀναγράφει, ὡς ιϐʹ περιεχόμενον, περικοπὴν ἐπιστολῆς Ἰωάννου Θαλασσινοῦ, λογοθέτου τῆς Μ Ἐκκλησίας, πρὸς Ἰησοῦν τὸν Βαρνέσιον, διδάσκαλον τῆς ἐν Κανταβριγίᾳ Ἑλληνικῆς σχολῆς· μετ' αὐτὴν δὲ τὴν περικοπήν, ἣν καὶ δημοσιεύει, προστίθησιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κώδικι δύο πραγματεῖαι τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Σημείωσον λοιπόν, ὅτι μετὰ τὸ ιϐʹ περιεχόμενον ὁ κῶδιξ ἔχει καὶ περικοπὴν *ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ῥηθέντος* (κώδ. φ. 7ϐ - 8α) *Ἀναστασίου Γορδίου πρὸς τὸν πατριάρχην ἐκ προσώπου τῶν κατὰ τὴν Αἰτωλίαν*, ἧς ἡ ἀρχή: *παναγιώτατε καὶ θεοπρόβλητε Δέσποτα*. Ἐν σελ. 10 ἀναφέρει ὁ Οἰκονόμος, ὅτι ἐν τῷ κώδικι ἀναγινώσκετα ἁπλῶς ὁ ἐν ἔτει 1804 ἐκδοθεὶς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ὑπὲρ εἰρήνης λόγος· παρέλειψεν ὅμως νὰ σημειώσῃ, ὅτι προτάσσεται ἀπόσπασμα *ἐκ τοῦ ἐπιταφίου λόγου τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, καὶ Διδασκάλου Ἰακώβου τοῦ Ἀργείου*, τοῦ *ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ τῶν Ἰουδαϊκῶν τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ τυπωθείσῃ κατὰ τὸ αψιςʹ ἔτος* — καὶ ὅτι ἐν τῇ ὤᾳ τοῦ χειρογράφου ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς τοῦ ἀντιγραφέως σημειώματα. *Ἔκ τινος σημειώματος· Αχπηʹ Ἰουλίου λʹ, εὐγῆκεν ὁ Ἀλέξανδρος Ἑρμηνεύς, καὶ ὑπάγει μὲ πολλὰ δῶρα εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ ἀγάπην*» — «*Ἐξ ἑτέρου Ἀνωνύμου: ἐῶ λέγειν τοὺς ὑπὲρ εἰρήνης καλλίστους λόγους καὶ ῥητορικωτάτους, οὓς καὶ Δημοσθένης αὐτὸς ἂν ᾐδέσθη καὶ ἐξεθίασε*. Ἐν σελ. 20 ὀνομάζει ἀνώνυμον τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν εἰς τοὺς Φρατζέζους, ἐνῶ φανερὸν εἶνε ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν γραφίδα τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου. Ἔσχατον δὲ πόνημα ἐν τῷ χειρογράφῳ δὲν κεῖται ἡ ἀκολουθία αὕτη, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ποιημάτιον, ὅπερ παρέδραμε νὰ σημειώσῃ ὁ ἐκδότης.

Ἐκ τῶν τοῦ Νικολάου Βοεβόδα Μαυροκορδάτου (1).

Στὸ περιϐόλι περπατεῖ,
τὰ χορταράκια ποῦ πατεῖ,
τὰ ἴχνη της γλυκοφιλοῦν,
κ' εὐθὺς ἰδές τα πῶς ἀνθοῦν.

(1) Ἐκτυποῦται ὡς ἀναγινώσκεται ἐν τῷ κώδικι. Ἐχώρισα μόνον τοὺς στίχους εἰς 24 ἀντὶ εἰς 12, καὶ μετέγραψα κατὰ τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν τὸ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ φωνητικοῦ σημείου π.

Τ' ἀγκάθια σὰν τὴν στοχασθοῦν,
ἀνάγκη εἶν' νὰ φοβηθοῦν,
νὰ τὴν ἐγγίζουν δὲν τολμοῦν,
μὸν σκύφτουν καὶ τὴν προσκυνοῦν.
Στὰ χόρτ' ἀπάνω τὴν θωρεῖς,
ἄνθος πῶς εἶναι τὴν θαρρεῖς,
κ' οἱ ἄνεμοι ὁποῦ φυσοῦν,
ὅτ' ἀναπνέῃ καὶ μεθοῦν,
καὶ τ' ἀϊδονάκια ποῦ λαλοῦν,
τὰ χείλη της γλυκοφιλοῦν,
τὰ ῥόδα πλιὰ καταφρονοῦν,
ὤχ πῶς φωνάζουν καὶ πονοῦν!
καὶ τὰ νερὰ παραστρατοῦν,
στοὺς πόδας της νὰ κυλισθοῦν,
νὰ τὰ πατήσῃ νὰ φρανθοῦν,
κ' εὐθὺς εὐθὺς νὰ γλυκανθοῦν,
τὰ σύννεφα νὰ μαζωχθοῦν,
τὸν Ἥλιον μπέῃ νὰ λυπηθοῦν,
'λαφρὰ 'λαφρὰ νὰ σκεπασθῇ,
νὰ μὴν τὴν δῇ καὶ σκοτισθῇ.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Νικόλαος Μαυροκορδάτος ὁ τοῦ μεγαλοδόξου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐξ
ἀπορρήτων περικλεέστατος γόνος καὶ τῆς πατρῴας σοφίας κληρονό-
μος, παρὰ τὰ γνωστὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἤτοι τὸ ΠΕΡΙ ΚΑΘΗ-
ΚΟΝΤΩΝ καὶ τὰ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ, ἔγραψεν ἀνωνύμως καὶ
ΨΟΓΟΝ ΝΙΚΟΤΙΑΝΗΣ, ὃν τύποις τὸ πρῶτον ἐξέδωκεν ὁ μνήμης
ἀρίστου φίλος Σοφοκλῆς Κ. ὁ Ἐξ Οἰκονόμων ἐπιγραφῇ τοιᾷδε: ΝΙ-
ΚΟΛΑΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ ΨΟΓΟΣ ΝΙΚΟΤΙΑΝΗΣ

ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΝ ΤΟΝ ΔΙΑΚΟΝΟΝ ΜΕΤ' ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΚΒΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ. ΕΝ ΒΕΝΕΤΙᾼ. ΤΥΠΟΙΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ. ,ΑΩΟϚ', ἐκ χειρογράφου τεύχους τοῦ ἀειμνήστου ἱεράρχου Δέρκων Νεοφύτου λαβὼν τὸ ἀπόγραφον. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ΕΠΑΙΝΟΝ ΝΙΚΟΤΙΑΝΗΣ εἴτε παίζων εἴτε σπουδάζων ἔγραψε Μητροφάνης Γρηγορᾶς ὁ ἐκ Δωδώνης, *ἀνὴρ* (κατὰ Δημήτριον τὸν Προκοπίου) *ἐλλόγιμος, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, πεπαιδευμένος τήν τε θύραθεν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν παιδείαν, ποιητὴς καὶ ἱεροκήρυξ»* (1)· ἄδηλον ὅμως εἴ που σώζεται τὸ σπούδασμα αὐτοῦ τοῦτο ἢ τέλεον ἐξηφανίσθη. Τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν, ὅτι χολωθεὶς ἐξ αὐτοῦ ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραψε Διάλογον, ἐν ᾧ ῥάγδην καὶ ἀναξίως τῆς τε σοφίας καὶ τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ βαθμοῦ αὐτοῦ ἐπισκήπτει τῷ ἀνδρί, γλώσσῃ τραχείᾳ καὶ μονονουχὶ ἀγοραίᾳ χρώμενος, ὡς καὶ ὁ σοφὸς παρετήρησεν Οἰκονόμος λέγων ἐν σελ. 37: «*Ἔγραψε δὲ καὶ ἐν τῷ εἰρημένῳ Διαλόγῳ κατὰ τοῦ Μητροφάνους τὰ κατ' αὐτὸν πικρότερον ἐκτιθέμενος καὶ λέξει χρώμενος ἥκιστα τῇ ἑαυτοῦ χρηστότητι καὶ μεγαλοφροσύνῃ προσηκούσῃ, ἅπερ μαρτυροῦσι τῆς ἀνθρωπίνου ἀδυναμίας τὸ εὐπερίτρεπτον καὶ τοῖς πάθεσιν εὐάλωτον, ὑφ' ὧν καὶ ὁ τελειότατος δοκῶν εἰς ἀτοπώτατα παρωθεῖται καὶ καταβάλλεται*». Τοῦτον δὲ τὸν Διάλογον, ἐν τῷ αὐτῷ περιεχόμενον χειρογράφῳ τοῦ Δέρκων καὶ ἐπιγεγραμμένον: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΜΗΝΥΙΑΣ ΑΞΙΝΗΣ, ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΙ ΘΕΟΥ ΕΞΑΡΧΟΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΝ Τῌ ΒΑΣΙΛΕΥΟΥΣῌ ΚΗΦΗΝΩΝ, οὐκ ἄξιον, ὡς ἔοικε, δημοσιεύσεως ἔκρινεν ὁ μακαρίτης· ἄλλως γὰρ ἐξέδιδεν ἂν αὐτὸν ἐχομένως τοῦ τῆς ΝΙΚΟΤΙΑΝΗΣ ΨΟΓΟΥ. Ἔγωγε μέντοι πολλῶν ἕνεκα λόγων δέον εἶναι ὑπολαμβάνων πάσας τὰς τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν συγγραφάς, οἱαιδήποτε κἂν ὦσι, τῷ τοῦ τύπου φωτὶ παραδίδοσθαι, ἐκδίδωμι αὐτὸν ὧδε ἐξ ἀπογράφου ἀποσταλέντος μοι παρὰ τοῦ ἐλλογίμου καὶ ἰσοψύχου μοι φίλου Ἱεροθέου Φλωρίδου βιβλιοφύλακος τῆς ἐν Πάτμῳ σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου, ἔνθα διατηρεῖται ἀντίγραφον.

---

(1) Φαβρ. *Ἑλλην. Βιβλιοθ.* τόμ. ΙΑ', σελ. 548. Harles. Φέρονται δὲ καὶ ΚΒ' ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἐν τῷ 553ῳ χειρογράφῳ τεύχει τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ παναγίου Τάφου [Κ. Σάθα *Μεσαιων. Βιβλιοθ.* τόμ. Γ', σελ. 530].

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΤΑ ΤΟΥΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΑ ΦΙΛΟΚΛΗΣ ΚΑΙ ΛΥΚΙΝΟΣ

ΦΙΛ. *Δότε μοι λεκάνην* (1), ἵν' ἐγκαίρως χρήσωμαι τῇ παροιμίᾳ· θολεροὶ γὰρ καὶ ἄποτοι ὕθλοι ἐπεισρεύσαντες τῇ ἐμῇ ἀκοῇ, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτὴν ἐπικλύσαντες εἰς ἐμετὸν διαγαργαλίζουσι, καὶ εἰ μὴ ὅτι τάχιστα αὐτοὺς ἐξεμέσω, ἢ μὴν δεινὴν καὶ δυσανάκλητον νοσήσω τὴν νόσον.

ΛΥΚ. Μὴ σύγε, φίλτατε Φιλόκλεις, ἀπόκναψε (2) τοὺς σὲ φιλοῦντας, ἀλλ' ἐξαύδα, μὴ κεῦθε νόῳ, ἵνα ἴδωμεν ἄμφω, κατὰ τὸν Ποιητήν (3), τί σοι τὸ συμβάν, καὶ ἐς τοσαύτην ἀηδίαν συγκυκῆσάν σου τὸν λογισμόν.

ΦΙΛ. Ἄφωνον ἕξεις με μὰ Δία ἰχθύος δίκην, μέχρις οὗ κάλπην προρέξας τὰ ὑπεισδύντα ἀποχρέμψωμαι λοιδορήματα.

ΛΥΚ. Προκόμισον, ὦ παῖ, τὴν λεκάνην, ὅπως ὁ καλός σοι δεσπότης ἀπαλλαγῇ τῆς τῶν φλυαριῶν πλημμύρας. Ἰδού σοι ἡ κάλπη. Εξέμει τοίνυν.

ΦΙΛ. Οὐκ ἂν ἐξεμέσαιμι τοσοῦτον βόρβορον χρυσοῦ πεποιημένῳ ὀχείῳ· καὶ γὰρ ἐς ὕστερον οὐδ' ὅλος ὁ Νεῖλος ἐξαρκέσοι ὅπως ἀποκαθάρωμεν αὐτῆς τὰς κηλῖδας· ἀλλ' ἐπίδος τὴν ὀστρακίνην, ἣν ἐπριάμεθα πρότριτα τριῶν ὀβολῶν.

ΛΥΚ. Ἰδού σοι ἡ ὀστρακίνη. Ἔχου τοίνυν τοῦ ἔργου· ἐφ' ὅσον γὰρ χρονίζεις, ἐς τοσοῦτον δευσοποιῶς πως καὶ ἀνεκπνίπτως τὸ δυςῶδες ῥιζάνει σου τῇ ψυχῇ. Ὅθεν δυςαπότριπτον ἔσται τὸ κακὸν καὶ δυςέκνιπτον ἐν τοῖς μάλιστα, καί, κατὰ τὸν Γαληνόν, *ψώρας ἁπάσης σκιατώτερον* (4). Ὦ τοῦ καινοῦ θαύματος! ὦ τῆς παραλόγου ἐπόψεως! ὦ πόσος κορκορυγμὸς καὶ κλόνος τῆς γαστρός σου συνετάραξεν! ὡς ἀληθέστερον σταχάνης τὸ καθεστηκέναι τὴν ὄψιν τῆς ἀκοῆς

(1) Ἀριστοφ. Νεφ. 907.
(2) Γρ. *Ἀπόκναιε*.
(3) *Ὀδ. Ω*, 474.
(4) Ἀμήχανόν μοι ἐγένετο τὴν παρατιθεμένην ἐξευρεῖν μαρτυρίαν ἐν οὕτω πολυβόλῳ συγγραφῇ, οἵα ἡ τοῦ Γαληνοῦ.

πιστοτέραν (1). Ἐγὼ γὰρ ἄρτι ἠπίστουν καὶ κατεμεμφόμην σου, ὦ φίλε Φιλόκλεις, ὡς καλάμου δίκην ὄχθῃ ποταμίᾳ προςπεφυκότος, ὑπὸ σμικρᾶς αὔρας διασειομένου, καὶ ὥςπερ εὔριπος πρὸς οὐδαμινοῦ συμπτώματος συνταρασσομένου καὶ φερομένου ἄνω καὶ κάτω, καὶ τὸν οὐρανόν, ᾗ φασιν (2), ἐπιμιγνύντος τῇ γῇ· νῦν δὲ αὐτοψεὶ καθορῶν τὰ τῶν ὕθλων σμήνη, οἷς συνεθλίβου, παλινῳδήσας θαυμάζω σε τῆς καρτερίας, πῶς ἐς τοσοῦτον εἶχες περικρατεῖν, καὶ πῶς ἄρα οὐ διεῤῥήγνυσο ὑπὸ τῆς ἀηδίας.

ΦΙΛ. Ἴσθι, ὦ Λυκῖνε, ὅτι καθάπερ οἱ ἄχθη ἐμβριθῆ, ἢ εὐστοχώτερον εἰπεῖν, οἱ κύφωνας καὶ κλοιοὺς τῶν τραχήλων περιηρτημένοι καὶ μηδαμῶς ἀνακῦψαι δυνάμενοι, ὁπηνίκα τούτους ἀφαιρεθῶσι μεγίστην καρποῦνται τὴν ἄνεσιν, οὕτω κἀγὼ τοσαύτας ἀτόπους λέξεις καὶ ἀλλοκότους φράσεις ἀφραδεστάτας καὶ βαρβαρισμοὺς κολοσσιαίους τὸ μέγεθος τοῖς ὠσὶ περιφέρων, ἀποφορτισάμενος τούτους καὶ ἐλευθερωθείς, πολλῆς ἐμπίπλαμαι θυμηδίας, καί σοι ὄφλω τὰ σῶστρα τῷ τὴν κάλπην ὑπορέξαντι.

ΛΥΚ. Οὐκοῦν, ὦ φιλότης, χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἀπαιτῶ σε σῶστρα·

Θανεῖν γὰρ εἰ πέπρωται,
τί χρυσός ὠφελεῖ με;

κατὰ τὸν Τήϊον Ἀνακρέοντα (3). Ἐμοὶ δὲ γένοιτο πίνειν οὔμενουν οἶνον ὥςπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐκ τῶν σῶν διειδῶν καὶ νεκταρείων ναμάτων. Τῶν σῶν μελιῤῥύτων λόγων ἀκούειν ἐφίεμαι· τῶν σῶν σειρηνείων ᾀσμάτων ἐπαΐειν ἐπιποθῶ. Ἀμέλει τοι ἀπαντικρύ μου καθεσθεὶς καὶ τοὺς ὀχετοὺς τῶν λόγων ἀφεὶς *ἀρχῆς ἀπ' ἄκρης*, κατὰ Λυκόφρονα (4), τὰ ἐπευμ.. τά (;) σοι διεξέρχου μοι, ὡςπερεὶ ξεναγῶν τοῖς λόγοις, διαδύνων ἕκαστον ταῖς ῥητορικαῖς καρυκείαις, καὶ ἐπαγωγότατον ὄψον ἐπιδιδοὺς τῇ βουλιμιώσῃ μου ψυχῇ καὶ τῆς τῶν λόγων ἐπιδεομένῃ τροφῆς.

ΦΙΛ. Εἰ καὶ δυςχερὲς τὸ ἀπαιτούμενον καὶ τῆς ἐμῆς πολὺ κρεῖττον

(1) Παρὰ τὴν παροιμίαν: *Ὠτίων πιστότεροι ὀφθαλμοί*· *ἐπὶ τῶν ἀλόγως τὰ μείω τοῖς κρείττοσι παραβαλλομένων* [Μιχ. Ἀποστολ. *Συναγ. Παροιμ.* ΙΗ'. 71].

(2) Ἄδηλον ἔμοιγε τίς ὁ ταῦτα λέγων. Παρὰ Πλάτωνι ἀπαντᾷ τόδε τὸ χωρίον: *« πάντα τὰ ὄντα ἀτεχνῶς ὥςπερ ἐν Εὐρίπῳ ἄνω καὶ κάτω στρέφεται καὶ χρόνον οὐδένα ἐν οὐδενὶ μένει »* [*Φαίδ.* σελ. 90].

(3) Ὠδ. κγ'.

(4) *Ἀλεξάνδρ.* 2.

τον δυνάμεως, ἀλλ' ἔμπης ὑποδυσάμενος τὸν ἀγῶνα, καὶ *τὸν πόλον κινήσας περὶ τὴν νύσσαν* (1) ἄρξομαι λέγειν· τί γὰρ ἂν καὶ πάθοι τις, εἰ φίλος ἀνὴρ βιάζοιτο; Ἔκτισται τοίνυν πόλις ἐν Εὐρώπῃ κικλησκομένη (2) ὅμορος τῇ Πέλοπος νήσῳ, τὸ πρὶν μὲν περίβλεπτος ἐν ταῖς ἑλληνίσι τῶν πόλεων, τὰ νῦν δὲ ταῖς ἀλλεπαλλήλοις τῶν βαρβαρικῶν στρατευμάτων αἰχμαλωσίαις μικροῦ δεῖν ἠρημωμένη. Ἐκ ταύτης ἀνέφυσται (sic) καθάπερ ἐξ ἀγαθοῦ λειμῶνος ἀκανθῶδες καὶ ἀχρεῖον φυτὸν καὶ τεθηγμένης δρεπάνης ἐπιδεόμενον, ἀνδράριον ἐν κακίαις περίπυστον, ᾧ ὄνομα φερωνύμως κατὰ τῆς ἰδίας μητρὸς φρυαξάμενος, τῆς ἐνεγκαμένης πατρίδος φημί, καὶ τοῖς ἀνοσιουργήμασι τοῦ Οἰδίποδος οὐδὲν μεῖον ὀνείδη αὐτῇ περιτρίψας ὁ ἀλογώτατος, ἀθεμίτως σχῆμα ἠμφιεσμένος ὁ ἀνάξιος, καὶ *πίθηκος ἐν πορφύρᾳ*, κατὰ τὴν παροιμίαν (3), ἀναφαινόμενος. Οὗτος γὰρ ὁ ἐπίτριπτος καὶ βωμολόχος, ἐκ κομιδῇ νεαρᾶς ἡλικίας μακρὰ χαίρειν εἰπὼν τῇ πατρίδι, καὶ φυγὰς τῆς ἐνεγκαμένης γενόμενος, τὴν τῶν πόλεων κατείληφε βασιλεύουσαν, καὶ κακίστης φύσεως πεφυκώς, κανθάρου δίκην, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συός, τῇ κόπρῳ καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν αἰσχρουργημάτων ἐγκαλινδεῖσθαι ᾑρετίσατο. Ὅθεν καὶ ἀθεμίτοις ἀνθρώποις βοσκηματώδη τε βίον βιοῦσιν ἦν συναγελαζόμενος, κυβεύων, ἀκολασταίνων, κατασπαθῶν, οἴνῳ καὶ νικοτιανῇ κακῶς διαβόσκων τὸν βίον, καὶ τὴν αὐτοῦ μιαρωτάτην ψυχὴν κακῶν σμήνεσιν ἀμφιεννύς. Ὅτε δὲ (ἐπειδὰν ὑπερκορὴς τῶν παιγνίων ἐγίγνετο) τὰ ἐγκύκλια τῶν μαθημάτων, ὡς μὴ ὤφελε, παγκάκως ἐσπούδασεν, ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἔχειν τῇ δυνάμει τοῦ λέγειν τὰς μιαρὰς αὐτοῦ πράξεις ὡς ἐπαινετὰς διαφημίζειν καὶ τοῖς ἄλλοις μεταδιδόναι, καὶ τῇ ἀνεμωλίᾳ καὶ κερβερώδει ἀδολεσχίᾳ μεταπείθειν, καὶ ἑαυτῷ προσομοίους καθιστᾶν τοὺς ἀφελεστέρους (« *ἡ ἐκ τοῦ λόγου* γὰρ *δύναμις*, κατὰ τὸν γρήγορον νοῦν (4), *τοῖς μὲν ἐπιεικέσιν ἀρετῆς ὅπλον, τοῖς δὲ μοχθηροτέροις κέντρον κακίας καθίσταται·* »), ἐξ ἐκείνου δῆτα καιροῦ διετέλεσε πόλιν ἐκ πόλεως καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβων, δυνάμενος

(1) Ἤτοι πρὸς τὸ προκείμενον ἐπανήκων [Μιχ. Ἀποστ. Ἔνθα ἀνωτ. Θ', 65].
(2) Ἐξερβυτηκέναι δοκεῖ τοὔνομα: *Δωδώνη*, ὅθεν ἦν ὁ Μητροφάνης.
(3) Περὶ ἧς φησι Διογενειανός: *Οἱ φαῦλοι κἂν καλοῖς περιβληθῶσιν, ὅμως διαφαίνονται πονηροὶ* [Ζ', 94].
(4) Γρηγ. Θεολ. ἐν *Α' Κατὰ Ἰουλιαν.* § λ'.

μηδαμοῦ χαλάσαι τοῦ βίου τὴν ἄγκυραν καὶ ἀναδῆσαι τὰ πρυμνήσια τῆς οἰκείας διαγωγῆς, ἀλλ' ὡς φθόρος καὶ λυμεὼν πάντοθεν ἀποδιοπομπούμενος, καὶ ὡς ἀποτρόπαιος καὶ ἀποφράς ἀπωθούμενος. Καὶ δὴ ὁσημέραι πήχεσιν ἐν ἀνομίαις ἐπιδιδούς, ἐς αὐτὸν ἀφίκετο τῆς κακίας τὸν κολοφῶνα, οὐδενὶ ἑτέρῳ τὴν ἐν κακίαις προεδρίαν παραλελοιπώς· ἔστι γὰρ ἀλεκτρυόνων φιλονεικότερος, κυνὸς ἀναιδέστερος (ἁπάντων γὰρ ὅσαι ὧραι καθυλακτεῖ, καὶ οὐδενὸς οὐδένα λόγον πεποίηται), τῆς κερδοῦς δολιώτερος, ὄφεως κακοβουλότερος, λύκων βορώτερος, Σαρδαναπάλου τρυφηλότερος (1) καὶ τὴν συβαριτικὴν χλιδὴν ὑπερπεπηδηκώς, Τελχῖνος παντὸς φθονερώτερος, κολάκων ἁπάντων λιχνέστερος, ἅρπαξ, ἀνευλαβής, τῶν θείων κατολιγωρῶν, τῶν μειζόνων καταφρυώμενος, τῶν ἴσων αὐτῷ κατεπαιρόμενος, τῶν ἐλαττόνων κατεπανιστάμενος. Καὶ ταῦτα μέν ἐστιν, ἅπερ ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ ἐπ' ὄψει πανδήμῳ ὁ δυσμενέστατος δραματουργεῖ καὶ τεκταίνεται· ἃ δὲ ἐνδομυχοῦσαν καὶ ἀπόκρυφον ἔχει τὴν ποίησιν, ὁ μὲν πολὺς ἄνθρωπος ἀγνοεῖ, σύνοιδε δ' αὐτῷ *σκότος ὁ συνεργάτης*, κατὰ τὸν Εὐριπίδην (2), *καὶ τὰ τῶν οἴκων τέρεμνα*, ἅπερ *οὐ φρίττουσι μήποτε φθογγὴν ἀφῇ*. Ἔστι δὲ καὶ ἡμῖν εἰκάσαι ταῦτα ἐκ τῶν ἐπιδήλων καὶ φανερῶς πραττομένων, καὶ ἐπιστημονικῶς ἐκ τῶν σαφῶν τὴν τῶν ἀσαφῶν γνῶσιν θηράσασθαι, ἢ μᾶλλον, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὥςπερ *ἐκ τοῦ καρποῦ τὸν λέοντα* (3), καὶ *ἐκ ῥάμφους τὸν ἀετόν*, οὕτως ἐκ τοῦ ὀγκήματος τὸν κάνθωνα, ἤτοι τὸν ἀποσκιρτήσαντα τῆς ἀνθρωπείας φύσεως καὶ ταῖς αἰσχρουργίαις τοῖς τῶν ἀλόγων ἀλογωτάτοις ἑαυτὸν συγκαταριθμήσαντα. Ἀλλὰ κατάλληλον ἔσχηκε ταῖς πράξεσι καὶ τὸ ἐπώνυμον· *Μεμηνυῖα γὰρ ἀξίνη* πρὸς πάντων ὠνόμασται, διὰ τὸ δίκην ἀξίνης αὐθαδῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἀνθρώποις ταῖς φληναφίαις, καὶ ὥςπερ χειμάῤῥους ταῖς ὕβρεσιν ἀποπλύνειν τὸν προςτυχόντα. Οὗτος τοίνυν, ὦ Λυκῖνε, τῇ συνήθει κακομηχανίᾳ ἀτερπεῖς καὶ ἀηδίας μεστὰς λέξεις συνερανισάμενος, *ἐτώσιον*, ὡς ἀληθῶς, *ἄχθος ἀρούρης* (4), συνέθετο, ἀπόμουσον καὶ ἀφραδὲς καὶ πλῆρες ὕδρων (5) λογίδριον:

(1) Ἴδε *Παροιμιογρ. Ἑλλην.* Leutsch κτλ. τόμ. Α', σελ. 449.

(2) *Ἱππόλ.* 417-8.

(3) Ἔδει εἰπεῖν: *Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον*, ἤ: *Ἐκ τοῦ ὄνυχος τὸν λέοντα*. Ἄγνωστος δέ μοι ἡ δευτέρα παροιμία, ἔνθα γραπτέον οἶμαι: *Ἐκ τοῦ ῥάμφους*.

(4) Ἰλ. Σ, 104.

(5) Γραπτ. *Ὕθλων*.

ΕΠΑΙΝΟΝ ΝΙΚΟΤΙΑΝΗΣ αὐτὸ ἐπιγράψας, οὔτε κατὰ ῥητορικῆς νόμους, οὔτε κατὰ γραμματικῆς κανόνας συνθεὶς αὐτὸ ὁ τοὺς τρόπους ἀσύνθετος, ὅπερ καιριώτερον ἐπιγράψειέ τις *Λήρους μωρῶν*. Ἀκηκοὼς τοίνυν τοῦ τοιούτου κακολογιδρίου πρὸς τοῦ ἀναλεγομένου, ἐμυσάχθην αὐτό, καὶ καθάπερ οἱ ἀπροςίτῳ καὶ εἰδεχθεῖ ἐντυγχάνοντες μορμολυκείῳ, ἐβδελυξάμην, καὶ *Ἀραβίου αὐλητοῦ* (1) ἐδόκει μοι ἐπαΐειν προςᾴδοντος καὶ ἀπεραντολογοῦντος διακενῆς· ᾧ δή, εἰ σιωπήσειεν, οὐ μόνον τέτταρας, ἀλλὰ καὶ τετταράκοντα δραχμὰς ἔδωκα ἄν. Καὶ δή, ᾗ ποδῶν εἶχον, ἔφυγον ἐκ τοῦ δωματίου ταῖς παλάμαις διαφραξάμενος τὰς ἀκοάς, ἐξ ἐναντίας τῷ Ὀδυσσεῖ, μυθευομένῳ κηρῷ ἐπιβῦσαι τὰ ὦτα ἵνα παραπλεύσῃ τὰς Σειρῆνας· ναυτιῶν τε καὶ καρηβαρῶν ὑπὸ τῶν ὑπειςδύντων λοιδορημάτων χαλεπῶς ἐπέσχον ἐν τῇ ὁδῷ τὸν ἐμετόν, ἵνα μὴ ἄσβεστον ὀφλήσω τὸν γέλωτα τοῖς παροδεύουσιν ὑπανιοῦσί (2) με μεθύειν, ἢ καὶ ὑπὸ τῆς ἑωλοκρασίας ἰλιγγιᾶν. Ἰδού σοι, ὦ Λυκῖνε, τὰ σῶστρα, εἰ καὶ μὴ ἱκανοὶ ἡμεῖς ἀποτῖσαι τὰ κατ' ἀξίαν, ἀλλ' οὖν γε ἐτίσαμεν κατὰ δύναμιν.

ΛΥΚ. Μεγίστην οἶδά σοι τὴν χάριν, ὦ Φιλόκλεις, καὶ εἴσομαι εἰς τὸ ἔδος τῆς ἀθανασίας αὐτὴν ἐγκολάψας· κατηύφρανας γὰρ τὴν ἐμὴν ἀκοὴν τῷ γλυκυτάτῳ νέκταρι τῶν λόγων, καὶ τοιούτου κακίστου ἀνδρὸς κατάδηλον ποιήσας τὴν γνώμην, οἷον προφυλακτικοῖς τισι φαρμάκοις τοῖς λόγοις προκατησφάλισας, καὶ τῆς παγίδος τοῦ φθόρου ἡμᾶς ἠλευθέρωσας· ἴσως γὰρ τῇ ἀγνοίᾳ δελεασθέντες ποτὲ ἐς τουτοὶ τὸ Κυνόσαργες ἐπεπτώκειμεν ἄν. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἀντιβολῶ τὴν ὑμετέραν φιλότητα τὴν τούτου ἰδέαν ζωγραφῆσαι τῷ λόγῳ, ὅπως ἐντυχόντες αὐτῷ ἔχωμεν ἐκ τοῦ παραυτίκα ξυμβάλλειν τὸν ἄνθρωπον.

ΦΙΛ. Ἔστιν, ὦ ἑταῖρε, ἐπιμήκης, ῥυσός, ἰσχνός, τὴν σάρκα ἀνειλυσμένος καὶ ἐπικεκλασμένος τὸν αὐχένα, *Αἰγυπτία κληματίς*, τὸ δὴ λεγόμενον (3), τὼ ὀφθαλμὼ αὐτοῦ ἐξῳδηκότε καὶ λυκῶδες ὁρῶντε, ῥὶς μακρὰ καὶ πολλὰ μυκτῆρος ἀπόζουσα, τὰ χείλη αὐτοῦ ὥςπερ

(1) Περὶ τοῦ παροιμιώδους τούτου λέγει ὁ Ζηνόβιος: *Φασὶ τοὺς Ἀραβίους ἐν ταῖς νυκτεριναῖς φυλακαῖς κεχρῆσθαι αὐλῷ ἐπιμήκει· τὸν δὲ αὐλὸν τοῦτον διαδέχεσθαι ἄλλον ἀπ' ἄλλου καὶ αὐλεῖν πῦρ ἀνακαίοντας ἄχρις ἂν γένηται ἡμέρα* Β', 39]·

(2) Γραπτ. οἶμαι: *Ὑπονοοῦσι*.

(3) Οὕτως εἶπέ τις τῶν ἀρχαίων Ζήνωνα τὸν Κιτιέα, ὅτι ἰσχνὸς ἦν, ὑπομήκης, μελάγχρους [Ὅρα Διογ. Λαέρτ. Ζ', α'.—Πρβλ. καὶ Σουΐδ. ἐν λέξ.].

τὰ τῶν ἵππων ἐπικρέμαται, οἱ ὀδόντες μέλανες καὶ αἰθάλη τῆς νικοτιανῆς οὐκ ἐν χρῷ οὐδ' ἐπιλίγδην, ἀλλ' ἐς βάθος καὶ ἀνεκπλύτως ἐπιβεβαμμένοι, καὶ τὸ στόμα ὀδωδός. Ἐκ τούτων ἀμέλει, Λυκῖνε, τὸν ἀνθρωποειδῆ γνωρίσαις κανθήλιον, τὴν *ἀποῤῥῶγα τῶν Ἐριννύων*, ὡς ὁ δημώδης λόγος φησί (1). *Δέχου τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ὄρνιν τοῦ Θεοῦ* (2)· κάθαρμα, παιπάλημα, καὶ περίτριμμα· τοῖς κρείττοσι δὲ οὐδόλως ἀντιμάχου (3)· ἔσῃ μάτην γὰρ *πρὸς τὰ κέντρα λακτίζων* (4).

ΣΥΜΒΟΛΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΩΝΙΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΥΠΟ

ANT. RUBIO Y LLUCH (5).

Α'.

ΤΙΜΑΡΙΑ ΤΩΝ ΔΟΥΚΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΩΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Κομητεια Δημητριαδος, πόλεως θεσσαλικῆς ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ. Ἀγνοεῖται τὸ ὄνομα τοῦ κόμητος. Ἐν τοῖς καταστίχοις (registres) τοῦ ἀρχείου τοῦ ἀραγωνικοῦ στέμματος καλεῖται *κόμης de*

(1) *Ἐριννύος ἀποῤῥῶγα* ἀποκαλεῖ Ἀριστοφάνης Τίμωνα τὸν Μισάνθρωπον [*Λυσιστρ.* 811]· καὶ ἐκ τούτου, ὡς φαίνεται, παρέξεσται εἰς παροιμίαν τὸ λόγιον. Ὅθεν καὶ Μιχαὴλ ὁ Ἀποστόλιος φησίν: «*Ἀποῤῥὼξ Ἐριννύων· ἐπὶ τῶν ἄγαν τιμωρούντων*» [ἔνθα ἀνωτ. Γ', 38].

(2) Ἀριστοφ. *Πλοῦτ.* 63.

(3) Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ὁ λόγος ἐν συνειρμῷ πρὸς ὃ ἀποτείνεται δεύτερον πρόσωπον τοῦ Διαλόγου, ἀλλ' ἔοικεν εἶναι μᾶλλον ἀποστροφὴ πρὸς αὐτὸν τὸν Μητροφάνην

(4) Τὸ παροιμιῶδες τοῦτο ἀπαντᾷ παρ' Αἰσχύλῳ [*Ἀγαμέμν.* 1624], παρ' Εὐριπίδῃ [*Βάκχ.* 795] καὶ παρὰ Πινδάρῳ [*Πυθ.* Β', 173 καὶ *Σχολ.* αὐτ.]. Ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐν ταῖς τῶν *Ἀποστόλων Πράξεσιν* [θ', 5 καὶ κϛ', 14].

(5) Ὁ ἐν Βαρκελῶνι καθηγητὴς τῆς ἱστορίας κ. Ἀντώνιος Lluch, ἀπό τινος μετὰ πολλοῦ ζήλου ἀσχολούμενος ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Ἰσπανίας περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Καταλωνίων ἐν Ἑλλάδι, ἑταῖρος ἀντεπιστέλλων τῆς καθ' ἡμᾶς ἑταιρίας, ἔστειλεν ἡμῖν τὰ ἑπόμενα σημειώματα, ἅτινα εὐχαρίστως δημοσιεύομεν διὰ τοῦ Δελτίου ὡς ἀξιολόγους συμβολὰς εἰς τὰ τῆς πατρίου ἱστορίας.

Mitre, ἤτοι τῆς Δημητριάδος. Ἦτο ὁ σημαιοφόρος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς αὐτοῦ κτήμασι καὶ διώκει 1500 Ἀλβανοὺς ἱππεῖς (Reg. 1559 fol. 1°)

ΚΟΜΗΤΕΙΑ ΣΑΛΩΝΩΝ (La Sola). Ὁ Ἀραγώνιος αὐτόθι κόμης Λουδοβῖκος Φαδρῖγος (1365-1381) ἦτο κύριος τοῦ Λιδωρικίου καὶ Ζητουνίου, ἀργότερον δὲ καὶ τοῦ Σιδηροκάστρου καὶ τῆς Αἰγίνης.

ΜΑΡΚΙΟΝΕΙΑ ΒΟΔΟΝΙΤΣΗΣ (La Bandoniça), ὀχυροῦ φρουρίου ἐν Λοκρίδι, οὐ μακρὰν τῶν Θερμοπυλῶν. Πρὸς μὲν νότον ἐχωρίζετο τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς Κωπαΐδος, πρὸς δὲ ΝΔ. προσήγγιζε σχεδὸν εἰς τὴν κομητείαν τῶν Σαλώνων, ἐξ ἧς ἐχωρίζετο διὰ τῆς ἄκρας τοῦ δουκάτου Νέων Πατρῶν. Πρὸς δ' ἀνατολὰς μεταξὺ τῆς μαρκιονείας ταύτης καὶ τῆς Εὐβοίας εὑρίσκετο ὁ κόλπος τοῦ Ζητουνίου καὶ ὁ Εὔριπος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μαρκίων Βοδονίτσης ἦτο ὁ Φραγκίσκος Α' Γεώργιος (1358-1382). Ἴδ. *Hopf*, Chroniques σ. 478. Ὑπεχρεοῦτο δ' οὗτος καθ' ἕκαστον ἔτος νὰ παρουσιάζῃ εἰς τὸν τοποτηρητὴν τοῦ δουκάτου τέσσαρας ἐνόπλους ἱππεῖς πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ ὑποτελείας (Reg. 1559 fol. 1°)

ΑΥΘΕΝΤΕΙΑ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ, ἤτοι τοῦ σημερινοῦ Καστρίου, τῶν ἀρχαίων Δελφῶν. Ὁ κατάλογος τῶν αὐθεντῶν τοῦ Σιδηροκάστρου ἀπὸ τοῦ θανάτου Ἰωάννου τοῦ Β' τοῦ αὐθέντου Νέων Πατρῶν (1318) εἶνε ὁ ἑξῆς κατὰ τοὺς Πίνακας τοῦ Hopf καὶ τὰ κατάστιχα τοῦ Στέμματος τῆς Ἀραγωνίας·

Στέφανος ὁ Μελισσηνὸς καταλαμβάνει τῳ 1318 τὸ Καστρίον καὶ Λυκόστομον (1318-1333). Ἴδ. Hopf ἔνθ' ἀν. σ. 536.

Odo de Novelles στρατάρχης τοῦ δουκός, σύζυγος ἀδελφῆς τοῦ Στεφάνου (1333-1335) αὐτόθι.

Armengol de Novelles, στρατάρχης τοῦ δουκὸς (1335 μέχρι τοῦ † 1365), ἐκδιωχθεὶς τῆς ἀρχῆς ὑπὸ Ἰακώβου Φαδρίγου τοῦ Ἀραγωνίου, ἀποθανόντος τῷ 1365 (Reg. 1366 fol. 80).

Λουδοβῖκος Φαδρῖγος ὁ Ἀραγώνιος (1365-1382) Reg. 1366 fol. 72.

Μαρία Φαδρίγη ἡ Καντακουζηνὴ (1382-1384;) Reg. 1281 fol. 13.

ΑΥΘΕΝΤΕΙΑ ΣΤΕΙΡΙΟΥ (Estir), κειμένου ἐν Φωκίδι, οὐ μακρὰν τῆς Λεβαδείας.

Ἡ γενεαλογία τῶν αὐθεντῶν Στειρίου εἶνε περίπου ἡ ἑξῆς κατὰ τὰς ἐν τοῖς καταστίχοις τῶν ἀραγωνικῶν ἀρχείων εἰδήσεις·

Γουλιέλμος ὁ Ἀραγώνιος (Hopf ἔνθ' ἀν. σ. 474).

Armengol de Novelles († 1365), Reg. 1559 fol. 5.

Βερνάρδος Βιλλὰρ ὁ τῶν Θηβῶν, δολοφονηθεὶς ὑπὸ Ῥογήρου τοῦ Lauria. Ἀγνοεῖται ἡ χρονολογία τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ (Reg. 1559 αὐτ.).

Ῥογῆρος de Lauria, στρατάρχης τοῦ δουκὸς († 1371). Αὐτ.

Βερνάρδος Βαλλεστέρ, νυμφευθεὶς τὴν Βεατρίκην, χήραν τοῦ Βιλλάρ, διορισθεὶς δὲ ὑπὸ Πέτρου Δ' τοῦ Ἀραγωνίου τῷ 1381 (Reg. αὐτόθι).

ΑΥΘΕΝΤΕΙΑ ΑΙΓΙΝΗΣ (Eguena). Οἱ αὐθένται τῆς νήσου εἶνε οἱ ἑξῆς·

Ἀλφόνσος Φαδρῖγος ὁ Ἀραγώνιος (1317-1326) Hopf. σ. 474.

Βονιφάτιος ὁ Ἀραγώνιος (1326-1374).

Πέτρος ὁ Ἀραγώνιος (1), ὁ υἱὸς αὐτοῦ (Reg. 1366 fol. 71).

Λουδοβῖκος Φαδρῖγος ὁ Ἀραγώνιος (Reg. 1366 fol. 71).

ΑΥΘΕΝΤΕΙΑΙ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ (τῆς Βοιωτικῆς) ΚΑΙ ΑΤΑΛΑΝΤΗΣ.

Τῷ 1365 αὐθέντης τῆς Καρδίτσης καὶ Ἀταλάντης ἦτο ὁ Καταλώνιος *Πέτρος ὁ Puigpardines*. Εἶνε δὲ οὗτος ἴσως ὁ πρόεδρος *Πέτρος ὁ Puig* ὁ ἐν ἔτει 1367 φονευθεὶς ὑπὸ τῆς καταλωνικῆς ἑταιρείας· οἱ υἱοὶ αὐτοῦ *Γαλκεράνδς* καὶ *Φραγκῖσκος* παρουσιάζονται τῷ 1374-1378 ὡς αὐθένται τῶν αὐτῶν χωρῶν. Hopf ἔνθ' ἀν. σ. 478. Ἰδ. καὶ Reg. 1559, fol. 1e «Item Galceran de Puigpardines efrancesch germásen, senyors de la Cadarniça et de la Calandri».

ΑΥΘΕΝΤΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΡΑΙΝΗΣ (La Cabrena), ἤτοι τῆς ἀρχαίας Χαιρωνείας.

Αὐθέντης τῆς Καπραίνης καὶ τοῦ *Patriau* (;) παρουσιάζεται ὁ Πέτρος Βελλεστὰρ (Reg. 1559, fol. 1e).

ΑΥΘΕΝΤΕΙΑ ΤΟΥ ESTANYOL. Ἀγνοῶ ποῦ ἔκειτο τὸ κάστρον τοῦτο

(1) Ἐκ τῶν καταστίχων τοῦ ἀρχείου ἀποδεικνύεται προφανῶς ὅτι αὐθέντης τῆς Αἰγίνης δὲν ἦτο Ἰωάννης ὁ Ἀραγώνιος, ἄλλος υἱὸς τοῦ Βονιφατίου, ὡς ἀναγράφει ὁ Hopf (ἔνθ' ἀν. σ. 474), ἀλλ' ὁ Πέτρος, ὅστις διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας ἢ τοῦ τοποτηρητοῦ αὐτοῦ δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ Ἰακώβου Φαδρῖγου ἐξεδιώχθη τῆς ἀρχῆς τῆς Αἰγίνης.

καὶ εἰς ποῖον ὄνομα ἀνταποκρίνεται τὸ Estanyol τῶν ἀραγωνικῶν ἐγγράφων.

Αὐθέντης ἀναφέρεται ὁ Μελισσηνὸς Novelles, βαρῶνος τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν (1378). Ἴδε Hopf ἔνθ' ἀν. σ. 536.

Τὰ Reg. 1559, fol. 1°, β λέγουσι μόνον « Item Misili de novelle senyor del castell del Estanyol ».

Β'.

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΩΝΙΚΗΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΝ

(Σημειώσεις ἐξηγμέναι ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Ἀραγωνίας).

Ἐν τοῖς δουκάτοις εὑρίσκοντο τρεῖς ἀρχιεπισκοπαί, ἡ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ τῶν Θηβῶν καὶ ἡ τῶν Νέων Πατρῶν.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς καταλωνικῆς δυναστείας ὁ Ἀντώνιος Βαλλεστὲρ « Micer Anthoni ballester Arcabisbe de Cetines » Reg. 1559, fol. 1°.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη εἶχεν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν καταστίχων τοῦ ἀρχείου τῆς Ἀραγωνίας, δεκατρεῖς ἐπισκοπάς, ὧν τέσσαρας ἐν τῷ δουκάτῳ Ἀθηνῶν, ἤτοι τὴν τῶν Μεγάρων (la Maguera), τὴν τῆς Δαυλίας (la Dablia), τὴν τῶν Σαλώνων (la Sola) καὶ τὴν τῆς Βοδνίτσης (la Bandoniça). (Reg. αὐτ.)

Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε μητρόπολις μετὰ δώδεκα ἐφημερίων (numero 11 canonicorum Eclesie Sedis de Cetines. Reg. 1366, fol. 55, β.).

Ἐν τοῖς καταστίχοις γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου εἰς ἣν ἐχορηγεῖτο εἰσόδημα XXIIII χρυσῶν δουκάτων (Reg. 1366, fol. 64, β.)

Ἐπισκοπὴ Μεγάρων. Ἐπίσκοπος αὐτόθι ἦτο ἐπὶ τῆς ναβαρρικῆς ἐπιδρομῆς (1380) ὁ Ἰωάννης de Boyl (Reg. 1366, fol. 49), ὅςτις σπουδαίως συμμετέσχε τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, ἕνεκα δὲ τῶν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας Πέτρον τὸν Δ' ὑπηρεσιῶν αὐ-

τοῦ διωρίσθη παρ' αὐτοῦ ἀρχιεπίσκοπος Θηβῶν (Reg. 1366, fol. 64) καὶ ἀντημείφθη λαβὼν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου ἐν Ἀθήναις (Reg. 1366, fol. 64, β) καὶ τὰ κτήματα ἅτινα ἐν Θήβαις ἐκέκτητο ὁ προδότης Ὀλιβέρος Δομΐγγος (Reg. 1366, fol. 64, β).

Ἐπισκοπὴ Δαυλίας. Ἐν τοῖς καταστίχοις δὲν ὑπάρχουσιν εἰδήσεις περὶ αὐτῆς.

Ἐπισκοπὴ Σαλώνων. Ἁπλῶς ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Σαλώνων ὁ Fr. Henrich (Reg. 1274, fol. 54). Ὡς ὁ Ἰωάννης Boyl ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος τῆς κοινότητος τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ναβαρρικῆς ἐπιδρομῆς, οὕτως ὁ Henrich ὑπῆρξεν ἐπίτροπος τῆς κοινότητος τῆς Λεβαδείας καὶ τοῦ καστελλάνου Γουλιέλμου d' Almenara, ἀλλ' ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γενουηνσίων ἐν ταῖς θαλάσσαις τῆς Καλαβρίας καὶ ἀφῃρέθη ἑξακόσια χρυσᾶ δουκᾶτα. Ἀργότερον βλέπομεν αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Πέτρου τοῦ Δ', ζητοῦντα ἀποζημίωσιν (Reg. αὐτ.).

Εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σαλώνων ὑπέκειτο ἡ ἐκκλησία τῆς Λεβαδείας, ἥτις δὲν εἶχεν ἴδιον ἐπίσκοπον.

Ὁ βασιλεὺς Πέτρος ὁ Δ' ἐγκατέστησεν ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Λεβαδείας τάγμα ἱπποτικὸν φερώνυμον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπερ ὑφίστατο ἤδη ἐν Καταλωνίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τοῦ βασιλείου τῆς Ἀραγωνίας. Ἐφημέριος δὲ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἦτο τῷ 1382 ὁ Φραγκῖσκος Comenge, Καταλώνιος (Reg. 1276, fol. 144, β).

Πλὴν τούτου γίνεται λόγος ἐν τοῖς καταστίχοις περὶ δύο ἄλλων λατινικῶν ἐνοριῶν ἐν Λεβαδείᾳ, τῆς τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ, ἧς τὸ ἀποταμίευμα ἀνῆκε εἰς τὸν βασιλέα καὶ ἥτις παρεχωρήθη εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῶν Σαλώνων τῷ 1382 (Reg. 1274, fol. 54), καὶ τῆς τῆς Παναγίας ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Λεβαδείας.

Ἔν τινι τῶν ἐγγράφων λέγεται, ὅτι τὸ τάγμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἱδρύθη καθότι ἐν τῷ εἰρημένῳ κάστρῳ ἐφυλάσσετο ἡ κάρα τοῦ ἁγίου, ἥτις ἐπονομάζεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας *notable reliquia* (Reg. 1274, fol. 54). Ἀργότερον δὲ διέταξε τὸν ὑποκόμητα Rochaberti γενικὸν τοποτηρητὴν αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις (24 Ἰουλίου 1381) νὰ μετακομίσῃ αὐτῷ τὴν κάραν τοῦ ἁγίου Γεωργίου (Reg. 1276, fol. 6, β). Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς μεγάλης λε-

τρείας καὶ τιμῆς ἧς ἀξιοῦται ἐν Καταλωνίᾳ ὁ ἅγιος οὗτος. Ὁ σταυρὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου λάμπει ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον ἐπὶ τῆς σημαίας τῶν Καταλωνίων.

Ἐπισκοπὴ Βοδονίτσης. Δὲν ὑπάρχουσι περὶ αὐτῆς εἰδήσεις.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΘΗΒΩΝ

Δὲν ὑπάρχουσι περὶ αὐτῆς εἰδήσεις.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τούτου, ἀλλ' ἄνευ μνείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ δανεισμοῦ τινος γενομένου μετὰ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Μεγάρων διὰ XX χρυσῶν δουκάτων εἰς τοὺς ἐκμισθωτὰς τῶν ἑλληνικῶν κτημάτων τῶν Σαλώνων Πέτρον Μόσχον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Καχούνη. Τὰ δουκάτα ταῦτα παρίστανον τὴν τιμὴν ἐνοικιάσεως δύο ἵππων ὧν οἱ δύο ἱεράρχαι εἶχον ἀνάγκην, ἀναμφιβόλως διά τι ταξίδιον (Reg. 1366, fol. 65, 6).

Γ'.

ΟΝΟΜΑΤΑ
ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΤΑΛΩΝΙΩΝ Η ΕΛΛΗΝΩΝ

ΩΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΝΕΙΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑΣΤΙΧΟΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΑΓΩΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΗΣ ΝΑΒΑΡΡΙΚΗΣ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ

ΕΝ ΜΕΓΑΡΟΙΣ. *Fr. Iean Boyl* ἐπίσκοπος (Reg. 1366, fol. 49 κ. ἑ.),

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ. *Guerau de Rodonella*, τοποτηρητὴς τοῦ βασιλέως καὶ γαιοκτήμων (Reg. 1366, fol. 49 κ. ἑ.).

Romeo de Bellarbre, φρούραρχος Ἀθηνῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς καθείρξεως τοῦ G. de Peralta, γαιοκτήμων (αὐτ.).

Ἰάκωβος Conominas († 1380), ἀποστάτης κατὰ τοῦ βασιλέως, ἤτοι ὀπαδὸς Μαρίας τῆς Σικελῆς. Τὰ κτήματα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς τὸν Bellarbre (αὐτ.).

Jaimet (sic) *Conominas*, ἀποστάτης. Τὰ κτήματα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν ὑπὲρ τοῦ Bellarbre (αὐτ.).

Ἀλβέρτος de Mantua ὁμοίως (αὐτ.).

Δημήτριος Ῥένδης (Dimitri ἐν τοῖς καταστίχοις) νοτάριος κατ'

ἀρχὰς καὶ καγκελλάριος Ἀθηνῶν (1380), εἶτα δὲ πλούσιος γαιοκτήμων (αὐτ.) Ἔλαβε τὰ κτήματα τοῦ Ἀθηναίου Καλοκίνη, τοῦ ἐν Θήβαις Πέτρου Ibâner καὶ ὅσα κατεῖχεν ἐν Ἀθήναις ὁ Γουλιέλμος d'Almenara.

Ἰωάννης Ῥένδης, συγγενὴς τοῦ ἀνωτέρω.

Ἰωάννης Conominas, ἀντάρτης. Τὰ κτήματα αὐτοῦ παρεχωρήθησαν εἰς τὸν *Rodonella* (αὐτ.).

Πέτρος Colemer, ἀντάρτης. Τὰ κτήματα αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ *Φραγκῖσκος Πὸνς* (αὐτ.)

Κωνσταντῖνος Καλοκίνης, ἀποθανὼν πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πέτρου Δ'. Τὰ κτήματα αὐτοῦ παρεχωρήθησαν τῷ 1380 ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν Δημήτριον Ῥένδην (Reg. 1366, fol. 31).

Ζωὴ ἡ Μεγαρίς, Ἑλληνὶς μοιχαλὶς τοῦ Bellarbre, ὑψωθεῖσα εἰς τὴν τάξιν γυναικὸς ἐλευθέρας παρὰ Πέτρου τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας τῷ 1380 (αὐτ.)

Πέτρος Vulter, νοτάριος (1380). Αὐτ.

Ἀργούνης, κακοῦργος Ἕλλην, φονεὺς τοῦ Simi (sic). Τὰ κτήματα αὐτοῦ παραχωρηθέντα ἔλαβεν ὁ *Berenguer Oroniola* (αὐτ.).

Guerau ἢ Galceran de Peralta, φρούραρχος καὶ καπετάνος Ἀθηνῶν, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ναβαρρῶν (1380).

Πέτρος Σολδάνος. Ἔτυχεν ἀποφάσεως εὐνοϊκῆς ὡς πρὸς τὰ κτήματα τοῦ *J. Planes* (Reg. 1366, fol. 36).

Juanet (sic) *ser Planes* († 1380) Reg. 1366, fol. 36.

Micer G. ça Font, δικηγόρος; πεφυλακισμένος ἐν Ἀθήναις τῷ 1380 (Reg. 1366, fol. 65).

Ἀντώνιος Ballester, ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν (Reg. 1559, fol 1').

ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ, *Ἰωάννης de Lauria*, αὐθέντης τῶν Θηβῶν συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ κόμητος de Conversa τῷ 1380 (Reg. 987, fol. 175, 6).

Ῥογῆρος καὶ Νικόλαος de Lauria υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου. *Ῥογῆρος Β' de Lauria*, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου. *Ἀντώνιος de Lauria*, ἄλλος ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου.	Reg. 1559 fol. 1' Κατῴκουν ἐν Θήβαις;

Ὀλιδίριος Δομίγγος, ἀντάρτης. Τὰ κτήματα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν καὶ παρεχωρήθησαν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Μεγάρων (Reg. 1366, fol. 64, 6).

Φραγκῖσκος, *Falguerer* τοῦ ἐν Θήβαις ἀμπελῶνος (Reg. 1366, fol. 65).

Φραγκίσκη *Lauria* συνεζευγμένη μετὰ τοῦ Θωμᾶ Pon, θυγάτηρ Ρογήρου Α' de Lauria καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἰωάννου (Reg. 987, fol. 45, 6.)

Βερνάρδος de Villar, αὐθέντης τοῦ Στειρίου († 1380) Reg. 1559.

Βερνάρδος Βαλλεστέρ, ἐπίτροπος τοῦ κόμητος Λουδοβίκου Φαρίγου καὶ αὐθέντης τοῦ Στειρίου ἐκ προικῴας κτήσεως τῆς συζύγου αὐτοῦ Βεατρίκης (Reg. 1559, fol. 5).

Πέτρος Ibâner († πρὸ τοῦ 1380). Τὰ κτήματα αὐτοῦ παρεχωρήθησαν εἰς τὸν Δημήτριον Ῥένδην (Reg. 1559, fol. 10).

Micer Aner, Ἕλλην, προδότης ἢ ἀντάρτης ὅςτις μετὰ τοῦ Ἰ. Ἰονομίνα συνεφώνησεν ὑπὲρ καταλύσεως τῆς ἐν Θήβαις ξένης δυναστείας (Reg. 1366, fol. 49, κ. ἑ.)

Berenguer Ballester (Reg. 1265, fol. 27, 6).

Ἐν Λεβαδείᾳ. *Γουλιέλμος d'Almenara*, ὁ φρούραρχος τῆς πόλεως, φονευθεὶς τῷ 1380 ὑπὸ τῶν Ναβαρρῶν (Reg. 987, fol. 30, 6.)

Francula de Puigpardiner, ἡ σύζυγος αὐτοῦ, μετὰ τριῶν υἱῶν (αὐτ.).

Κωνσταντῖνος Μαυρονικόλας (de Mauro Nichola), Ἕλλην, νοτάριος διορισθεὶς ὑπὸ Πέτρου Β' τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας τῷ 1381 (Reg. 1559, fol. 4, 6).

Φραγκῖσκος Comenge, Λατῖνος ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Reg. 1276, fol. 144, 6).

Ἐν Νέαις Πάτραις. *Ἀνδρέας Zavall*, εὐπατρίδης καπετάνος τῆς πόλεως (Reg. 1559, fol. 1°).

Πέτρος Scrivà-Βερνάρδος Scrivà-Νικόλαος Scrivà-Ἀντώνιος ...ysà, δολοφονηθέντες πρὸ τοῦ 1380 ὑπὸ τοῦ *Zavall*? (Reg. 1559, fol. 7).

Ἐν Σαλώνοις. *Λουδοβῖκος Φαδρῖγος* ὁ Ἀραγώνιος, κόμης (Reg. 1366, fol. 72-80 κ. ἑ.)

Ἑλένη Καντακουζηνή, κόμησσα (Reg. 1281, fol. 13 κ. ἑ.).

Μαρία Φαδρίγη, κληρονόμος τῆς κομητείας (αὐτ.).

Jofre Zarrovira, εὐπατρίδης, ἱππότης τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, καπιτάνος (Reg. 1268, fol. 131 κ. ἑ.).

Δημήτριος καὶ *Μῆτρος*, φρούραρχοι (Reg. 1268, fol. 131).

Henrich, ἐπίσκοπος (Reg. 1274, fol. 54).

Pericelli de Ripoll, νοτάριος (Reg. 1366, fol. 67, ϐ).

Φραγκῖσκος Ferrer ἐπίτροπος τοῦ κόμητος Λουδοβίκου (Reg. 1265, fol. 45, ϐ).

Ἰάκωβος Ferrer, (Reg. 1559, fol. 14).

Νικόλαος Gras (τῷ 1382)
Ἰάκωβος Σίμων (ὁμοίως)
ἐπίτροποι τῆς χήρας κομήσσης (Reg. 1281, fol. 13).

Πέτρος Μόσχος, Ἕλλην
Καχούνης, ὁμοίως
δανεισταί; (Reg. 1366, fol. 65, ϐ).

Ἐν Βιτρινίτσῃ. *Cuyrataci*
Andronich
Gostila
Pacioti
κλέπται; (Reg. 1366, fol. 65, ϐ).

Πρὸς τούτοις γίνεται λόγος ἐν τοῖς καταστίχοις ἄνευ ὁρισμοῦ τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς περὶ τοῦ Pino de Vita, Βονιφατίου τοῦ Ἀραγωνίου, Πέτρου τοῦ Ἀραγωνίου, ἀντάρτου, Κοσμᾶ de Durazzo, νοταρίου, Νικολάου Μαυρονικόλα, πατρὸς τοῦ ἐν Λεβαδείᾳ νοταρίου Κωνσταντίνου, Berenguer de Villosa, καπετάνου Νέων Πατρῶν πρὸ τοῦ A. Zavall, Θωμᾶ Pon, Νικολάου Δαρδάνη, Πέτρου Δαρδάνη, Φραγκίσκου de Lenda, Ἰωάννου τοῦ Ἀραγωνίου, ἱππότου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Μελισσηνοῦ de Novelles, βαρώνου τοῦ [...]κάτου, Galceran καὶ Φραγκίσκου de Puigpardines, αὐθεντῶν Καρδίτσης καὶ Ἀταλάντης, G. Fuster πατρὸς καὶ υἱοῦ, de Bellesta αὐθέντου Καπραίνης, Berenguer de Rodeja, Petrujo (sic) Juannes, υἱοῦ τοῦ Micer Gonsalve Joannes, ἱππότου, καὶ ἄλλων.

ΠΡΟΞΕΝΙΚΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ

ΤΗΣ

ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρίας ἀπόκειται ὑπ' ἀριθ. 1594 περίεργον ἔγγραφον δωρηθὲν τῇ Ἑταιρίᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου, τὸ ὁποῖον δὲν κρίνομεν ἀνάξιον δημοσιεύσεως. Τὸ ἔγγραφον εἶναι ἐπὶ διφθέρας γεγραμμένον, φέρει δὲ ἄνωθεν μὲν καὶ κατὰ τὸ μέσον ἔντυπον διὰ καλῆς χαλκογραφίας τὸν βενετικὸν λέοντα τοῦ Ἁγ. Μάρκου, μετὰ τῶν μεταρρυθμίσεων, ἃς οὗτος ὑπέστη γενόμενος τὸ σύμβολον τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας. Κρατεῖ δηλαδὴ ὁ λέων διὰ τοῦ δεξιοῦ ἐκ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν τὸ εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ διακρίνεται ὁ σταυρὸς καὶ ὄπισθεν τοῦ εὐαγγελίου ἑπτὰ βέλη τὰς ἑπτὰ νήσους ὑποδηλοῦντα, συνδέονται δὲ πρὸς ἄλληλα τὰ ἑπτὰ βέλη διὰ ταινίας ἄνωθεν τοῦ εὐαγγελίου διακρινομένης, ἐφ' ἧς ταινίας εἶναι ἀναγεγραμμένον τὸ ἔτος 1800, τὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Πολιτείας. Ὑπὲρ τὸν λέοντα εἶναι γεγραμμέναι πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν αἱ λέξεις *Ἑπτάνησος Πολιτεία* διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, πρὸς τὰ ἀριστερὰ δὲ Septinsularis Respublica· αἱ τέσσαρες λέξεις σχηματίζουσιν ἡμικύκλιον. Λέγει δὲ τὸ ἔγγραφον ἰταλιστὶ τὰ ἑξῆς:

Il Principe e Preside del Senato della Repubblica Ionica avendo il senato della Repubblica delle sette Isole destinato al posto d' incarico di console della stessa nella citta di Atene Sig. Michiele Pangalo di Zea, gli si ordina di prestarsi e di adempiere a tutte le funzioni che gli sono attribuite a norma delle Leggi, delle deliberazioni del Senato e delle sue istruzioni. Si ordina pure espressamente ai Negozianti, Capitanj, Proprietarj, Patroni di Navigli, loro equipaggi ed a tutti gli altri cittadini settinsulari che si portano per loro affari in detta Città e ne' Porti di sua giurisdizione, di riconoscere il detto Sig. Michiele Pangalo nell' incarico che gli è stato con-

ferito, di rendergli conto della loro destinazione e Navigazione, de' loro bastimenti, et di tuttoció che puó interessar il servigio di cui è stato incaricato. A questo effetto gli presenteranno le lore licenze, spedizioni e Passaporti, e si conformerano esattamente a tuttociò che prescriverà loro, corrispondendogli senza alcuna opposizione i leggitimi emolumenti spettanti al detto consolato. S' ingionge poi all' Incaricato della Repuωblica a Costantinopoli di fargli ottenere della Sublime Porta i soliti firmani di riconoscimento nella qualità suaccenata affinchè possa egli esercitare liberamente, e senza alcum impedimento le sue funzioni nell' estesa del suo consolato. In fede di chè si è fatto apporre alla presente il Gran Sigillo della Repubblica segnata di Nostro proprio pugno e contrasegnata dall' infrascritto Segretario di Stato.

Palazzo Publico del Senato Residente in Corfù li diecinove Maggio milleottocentocinque G. S.

(T. Σ.) Gid. Cappadoca V. Preside

Il Seg. di Stato Conte Capodissali.

Σ. Κ. Σ.

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΝ ΤΗΣ ΙΔ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ.

Περὶ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς κατά τε τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἐπικρατησάσης ἀπὸ τῆς Ι' λη[γού]σης ἕως τῆς ΙΔ' μεσούσης ἑκατονταετηρίδος ἱκανὰ ἐφιλοσόφησε[ν ὁ] ἀείμνηστος φίλος Σπυρίδων Ζαμπέλιος ἐν τοῖς ἐνταῦθα ἐκδοθεῖσ[ι τῷ] 1864 *Ἰταλοελληνικοῖς* αὐτοῦ.

Ὁ ἀκάματος οὗτος καὶ ἐρευνητικώτατος ἀνήρ, ὃν ἡ ἀνηλεὴς μο[ῖρα]

βασκήνασα λίαν προώρως ἀφήρπασεν ἐξ ἡμῶν πρὸς μεγίστην τῆς ἐπιστήμης ζημίαν, καὶ δι' ἄλλων μὲν προγενεστέρων συγγραφῶν αὐτοῦ εἴπερ τις καὶ ἄλλος φιλοτίμως τε καὶ ἐπιμόνως εἰργάσθη, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀφορῶν τοῦ σκεδάσαι τὴν ζοφερὰν ἀχλὺν τὴν ἐπικαλύπτουσαν τὴν τοῦ βίου τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίαν κατὰ τὴν μεσήλικα ἐποχήν, ἰδίᾳ δ' ἐγκύψας εἰς τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς Νεαπόλεως γραμματοφυλακίῳ ἀποτεθησαυρισμένων ἐπισήμων τε καὶ ἰδιωτικῶν ἑλληνικῶν περγαμηνῶν, τῶν ἀπὸ τῶν κοινοβίων τῆς Κάβας, τοῦ Μοντκασίνου, καὶ ἄλλων ἔτι μοναστηρίων τῆς Καλαβρίας μετενεχθεισῶν, διαῤῥήδην κατέδειξεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσιν *Ἰταλοελληνικοῖς* τὸ σπουδαῖον ἅμα καὶ χρήσιμον αὐτῶν ἱστορίας τε καὶ γλώσσης λόγῳ, ἐκδοὺς καί τινας αὐτῶν εἰς ἐναργεστέραν τοῦ πράγματος δεῖξιν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν σοφῶν Ἰταλῶν ἔνιοι, τὸ μέγα κατιδόντες διαφέρον, ὅπερ παρέχουσι καὶ τῇ πατρίῳ αὐτῶν ἱστορίᾳ τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, ἐπελάβοντο τῆς ἐκδόσεως πάντων. Καὶ δὴ πρῶτος μὲν ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Πανόρμου καθηγητὴς τῆς παλαιογραφίας Ἰωάννης Σπάτας ἐξέδωκεν αὐτόθι τινὰ τῷ 1862 τοιᾷδε ἐπιγραφῇ: *Le Pergamene Greche esistenti nel grando archivio di Palermo tradotte ed illustrate da Giuseppe Spata. Palermo 1862.* Περιλαμβάνονται δ' ἐν ταύτῃ τῇ ἐκδόσει τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἔγγραφα (ἐν οἷς καί τινα σιγίλλια τοῦ ἐκ τῆς νορμανδικῆς δυναστείας Ῥογερίου κόμητος Καλαβρίας καὶ Σικελίας) ἀπὸ τοῦ 1091 σωτηρίου ἔτους ἀρχόμενα καὶ τελευτῶντα ἕως τοῦ 1328. Ὁ δ' αὐτὸς ἐξέδωκε βραδύτερον ἐν Ταυρίνῳ καὶ τὰ ἑξῆς: *Diplomi Greci Siciliani inediti (ultima serie) tradotti e pubblicati da Giuseppe Spata. Torino 1871.* Περιλαμβάνει δὲ καὶ ἡ ἔκδοσις αὕτη ἔγγραφα εἴκοσι καὶ ἓν ἀπὸ τοῦ 1117 ἕως τοῦ 1243 ἔτους.

Μετὰ τοῦτον δὲ τάττεται ἡ τοῦ Φραγκίσκου Τριγκέρα πλουσία συλλογὴ ἐκδοθεῖσα ἐν Νεαπόλει τῷ 1865 καὶ ἐπιγεγραμμένη: *Syllabus Græcarum Membranarum que partim Neapoli in majori tabulario et primaria bibliotheca partim in Casinensi cœnobio ac Cavensi et in episcopali tabulario Neritino jamdiu delitescentes et a doctis frustra expetitæ nunc tandem adnitente impensius Francisco Trinchera Neapolitanis archivis præfecto in lucem pro-*

deunt κτλ. *Neapoli MDCCCLXV*. Ἐν ταύτῃ περιέχονται τριακόσια ἑβδομήκοντα καὶ δύο τὸ σύνολον ἔγγραφα ἀπὸ τοῦ 975 ἕως τοῦ 1331 ἔτους, μετὰ καὶ ὀκτὼ πινάκων διάφορα δεικνυόντων πανομοιότυπα.

Ταύτῃ ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτηρίου Κούσα γενομένη ἔκδοσις ἐν Πανόρμῳ τῷ 1868, καθηγητοῦ καὶ αὐτοῦ τῆς παλαιογραφίας καὶ τῆς ἀραβικῆς γλώσσης τυγχάνοντος ἐν τῷ αὐτόθι πανεπιστημίῳ, ἐπιγραφὴν φέρουσα τοιάνδε: *I Diplomi Greci ed Arabi di Sicilia pubblicati nel testo originale, tradotti ed illustrati da Salvatore Cusa* κτλ. *Palermo 1868*, περιέχουσα δὲ ἐν μόνῳ τῷ Α' τόμῳ (ἄλλῳ γὰρ οὐκ ἐνέτυχον τόμῳ) ἑβδομήκοντα καὶ ἓξ ἔγγραφα ἀπὸ τῆς ΙΑ' ληγούσης ἑκατονταετηρίδος ἕως τῆς ΙΒ' ληγούσης καὶ αὐτῆς.

Τελευταῖον δὲ μνημονεύομεν τὴν ἐν Νεαπόλει ἐκδοθεῖσαν τῷ 1873-78 ὑπὸ Μιχαήλου τοῦ Μορκάλδου, Μαύρου τοῦ Σκιανοῦ, καὶ Σιλουανοῦ τοῦ Στεφάνου πεντάτομον συλλογὴν τῶν λατινικῶν ἐγγράφων τοῦ κοινοβίου τῆς Κάβας, τοῦ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος τιμωμένου, ἐπιγεγραμμένην: *Codex Diplomaticus Cavensis nunc primum in lucem editus curantibus DD Michæle Morcaldi, Mauro Schiani, Sylvano de Stephano. Neapoli 1873-78*. Τρία δὲ καὶ μόνα ἑλληνικὰ εὕρηνται ἐν αὐτῇ, ἤτοι δύο μὲν ἐν τόμῳ Δ', σελ. 57 καὶ 251 τοῦ 1005 καὶ 1016 ἔτους, ἓν δὲ ἐν τόμῳ Ε', σελ. 221 τοῦ 1032 ἔτους. Μὴ ἐντυχὼν δὲ τῷ Β' καὶ Γ' τόμῳ τῆς συλλογῆς ταύτης ἀγνοῶ τὸ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενον. Ταῦτά εἰσι τὰ εἰς τὴν ἐμὴν γνῶσιν μέχρι τοῦ νῦν ἀφιγμένα.

Ὁμοίου τοίνυν εἴδους ἔγγραφον διατηρεῖται ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν βιβλιοθήκῃ ἓν καὶ μόνον, τὸ καὶ ἐκδιδόμενον ὧδε. Ἔστι δὲ τοῦτο πτυκτὴ περγαμηνὴ μήκους 0,45τ.μ., καὶ πλάτους 0,36, γεγραμμένη τῷ ͵ϛωξη' († 1359) ἔτει, ὑπόθεσιν δ' ἔχουσα σύμβασίν τινα ἐν Δυρραχίῳ (τῇ ἀρχαίᾳ Ἐπιδάμνῳ) γενομένην μεταξὺ τῶν πατέρων τῆς αὐτόθι μονῆς τοῦ ἁγίου Δομινίκου, τῶν ἐκ τοῦ τῶν ἱεροκηρύκων τάγματος, καὶ τοῦ Μιχαὴλ Τζεγκάρη Σκαρίδη περὶ ἐκχωρήσεως ἀγροῦ τινὸς τῆς μονῆς ἀμπελῶνος πρὸς ἀναφύτευσιν καὶ λοιπὴν καλλιέργειαν. Ὑποκάτωθεν δὲ τοῦ ὕφους καὶ πρὸ τῶν ἐμφερομένων ὑπογραφῶν φαίνεται ὁ ἐξ ἐρυθροῦ κηροῦ τύπος τῆς ἐξιτήλου γενομένης ἀρχιεπισκοπικῆς σφραγῖδος, ἐν σχήματι ᾠοειδεῖ εἰς ὀξὺ κατὰ τὰ ἄκρα

ἀντίθετα ἀπολήγοντι ἄκρα, μῆκος μὲν ἐχούσης 0,054, πλάτος δὲ 0,034. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς δὲ πτυχῆς φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην: *Ἐκδοτήριον ἔγγραφον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Δομενοίκου τῶν ἀδελφῶν πραιδεκατουρίων περὶ τοῦ ἀμπελίου σὺν τοῦ διαφέροντος αὐτοῦ χερσέου τόπου μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ πάντων.*

Τὸ Δυρράχιον ὑπέκυψε τῇ τῶν Ἐνετῶν ἐξουσίᾳ ἓν ἔτος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων δολίαν ἐκείνην καὶ παρακρουστικὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤτοι τὸ 1205· ἐξ οὗ δὴ καὶ συνέστη τὸ πρῶτον αὐτόθι ἀρχιεπισκοπὴ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἕβδομος δ' ἔκτοτε τὴν διαδοχὴν ἱεράρχης τῆς πόλεως ταύτης τάττεται παρὰ Λεκυιήνῳ Ἀντώνιος ὁ Α´, περιὼν ἔτι τῷ 1349. Τοῦτον δ' ἀναμφιβόλως διεδέξατο ὁ ἄλλοθεν μὲν ὀνομαστὶ ἀγνοούμενος ὄγδοος ἱεράρχης αὐτῆς (1), ἐν μόνῳ δὲ τῷ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ἐγγράφῳ, ὅσον ἐγὼ οἶδα, μνημονευόμενος Δομίνικος Θωπίας.

Τὸ γοῦν περὶ οὗ μοι ὁ λόγος ἔγγραφον ἐκδιδούς, πιστὴν καὶ ἀπαράλλακτον ἐτήρησα τὴν τοῦ ἀρχετύπου γραφὴν καὶ στίξιν, μηδεμίαν μεταβολὴν ποιησάμενος, ὅτι μὴ κεφαλαίοις μόνον ἐσημηνάμην γράμμασι τά τε κύρια ὀνόματα καὶ τὰς τῶν περιόδων ἀρχάς.

† *Ego Demetrius Bechat prior Duraceus infradicta confirmo eu scripta sub.*

† *Ego frater Michael Degalussio confirmo subscripta.*

† *Ego frater Franciscus Decomto omnia supra dicta confirmo.*

† *Ego frater Andreas De laco supra dicta confirmo.*

† *Ego frater Andreas Proas subscripta confirmo.*

† *Ego frater Jacobus subscripta confirmo.*

† *Ego frater Progonus sub dicta confirmo.*

† Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἡμεῖς οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Δωμενοίκου, τῆς τάξεως τῶν πραιδεκατωρίων, ὅ τε ἐπίσκοπος Δωμένοικος Θωπία τῆς αὐτῆς τάξεως. ἀδελφῶς, Δημήτριος τοῦ Μπεκάκη, πριῶρης, τῆς δϊλωθείσης μονῆς. ἀδελφὸς Πρόγωνως τῆς αὐτῆς τάξεως. ἀδελφὸς Γγίνης, τῆς αὐτῆς τάξεως. ἀδελφῶς Μιχαὴλ, Ἐκτογαλούση τῆς αὐτῆς

(1) Le Quien *Oriens Christian.* τόμ. Γ´, σελ. 951.

τάξεως. ἀδελφῶς Γγιώνης, Κουμβέρσως. ἀδελφῶς, Δημήτριος, Προύεσης. ἀδελφὸς Ἀνδρέας, τῆς αὐτῆς τάξεως· ἀδελφὸς Ἠλίας. ἀδελφὸς, Βήτος. ἀδελφὸς, Ἰάκοβος, καὶ ἡ λοιπὴ, τῆς κοινότητος τῆς δϊλωθείσης μονῆς. οἱ ἄνωθεν τοῦ παρόντος ὕφους. διάλλατινοικὸν γραμμάτων, ὡς ἐντἄυθα ὡρἄται, εἴκειες χερσῆν, πρωτάξαντες. τὴν παροῦσαν ἔγγραφον. καὶ ἐνϋπόγραφον. σϋμβηβαστηκῆν ἔκδοσην, περὶ τοῦ δηλωθησωμένου, ἐρημαμπελίου, μετὰ καὶ τοῦ διἀφέροντος τούτου, ὅλον χερσέου τὅπου. καί τῶν δικαίων αὐτοῦ πάντων, καὶ προνομίων. τϊθέμεθα, καὶ ποιοῦμεν ἐκουσίᾳ ἡμῶν, τῆ γνώμη καὶ αὐτοπροαιρέτω βουλήση. πρὸς σὲ, μαίστρω Μϊχάλην, Τζεγκάρην τὸν Σκαρίδην, καὶ πρὸς τὸ μέρος σου. ἅπαν, καθὼς δϊλωθήσεται. Καὶ γὰρ τῇ πολλῇ ἡμῶν θελήση, καὶ ἀρεσκεία δϊεκδϊδώαμεν, πρὸς σὲ, σϋμβηβαστηκῶ τὸ τρόπο τὸ πρὸς ὅν, καὶ δϊαφέρον ἀπο τῆς ἡμῶν, δϊλωθήσης μονῆς ἐρημάμπελον, σὺν τοῦ δϊἀφέροντος τούτου όλου χερσέου τόπου, τὸ ἐἄθη πρὸς τῆν ριθήσαν μονὴν, παρά τῆς Ἀλαμάνας ἐκείνης. γνησία αὐταδἔλφη τοῦ δώνω Νϊκόλα ἐκείνου, ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου. καὶ τοῦ Πέτρου Πουληἄρε. ὃ δὴ ἀμπίλϊον, καὶ τόπον, δϊἀφέρων τούτων, ὑπάρχει, τὸ πέριξ, τοῦ κάστρου, Δϋρραχίου εἰς τὰς ρίππας ἔκναντϊ τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἁγίους Πελιγρίνους. βλέποντος, ὡς πρὸς δυσμὰς μὲν, τὸ μέρος, τῆς θαλάσσης. τὸ πλησίον μὲν ὡς πρὸς ἀνατολὰς. σύγκολα τοῦ ἀμπελίου τοῦ ρηθέντος Πέτρου Μπουληάρε. καὶ τοῦ ἀμπελίου, τοῦ Τζηάνη, τοῦ γέροντος, ὡς πρὸς δυσμὰς, καὶ βορὰν, πλησίον, τοῦ ἀμπελίου τοῦ κυροῦ, Ρϊτζάρδου Σάρουλα καὶ τῆς κορφῆς, τοῦ βουνοῦ. εἰσάζοντος. τὴν ράχην, ράχην. καί ὡς πρὸς νότων, πλησίον, σΰγκολα, τοῦ ἀμπελίου τῆς Κϋούρας, ἀνεψιᾶς τῆς δϊλωθήσης, Ἀλλαμάνας ἐκείνης. θυγατρὸς δὲ, Γεωργίου. τοῦ μαίστορος. όσον καὶ οἷον ἐστὴν, μετὰ καὶ τῶν δϊκαίων αὐτοῦ πάντων καὶ προνομίων. Ἔχει δὲ, ὁδὸν, τὸ δηλωθὲν ἀμπέλιον. καὶ τόπον τοῦ ἀνηβαίνην, εἰς αὐτὼν, καὶ καταβαίνην, εἰς τὸ αἰγϊαλὸν, τῆς θαλάσης, τοῦ ποιῆν τὰς δωκούσας, δουλίας, αὐτῶν, πρὸς τὸ μέρος, τοῦ Πλοκοῦ. τοῦ ἀμπελίου, τοῦ κυροῦ Βέργου. Ὀφείλης δὲ λάβην, τὸ δϊλωθὲν ἐρημάμπελον, καὶ τόπον, ἐπὶ συμβηβάσεως, τρόπῳ τοιῶδε, πρῶτον μὲν, ἵνα χανδακόσης τὸν τε ἀμπέλϊον. καὶ τὅπον, ὅλον γύροθεν, καθὼς ἐνδέχηται. ὡς αὔτως, ἵνα ἐκβάλης τὸ ρηθὲν ἀμπέλιον ἔρημον, καὶ εὐτιάνης αὐτόν, στρώνης

τούτων, καὶ βάλης κατορήγϊα (1), καὶ ἤ τϊ ἑτέραν δοκοῦσαν δουλίαν, πρέποι τοῦ ποιῆν, εἰς ἀμπέλιον, ὡς καλῶς γεόργὸς, καὶ εἴδιος, οἰκοκήρϊς. Τὸ δὲ δϊάφέρων τούτων, ὅλον, ἀφήτευτον, ἄθετον, καὶ χερσέων τόπον. ἵνα φητεύεις αὐτὸ, ὅλων. ἐξ ἀγαθῶν, καὶ ἐκλεκτῶν κλημάτων. μετὰ εἰκείου σου κόπου καὶ ἐξόδου. καὶ ἀνεγείρης ταῦτα, τόν τε, παλαιὸν ἀμπέλιον, καὶ τὴν φυτήαν, τέλειον, καὶ ἔγκαρπον ἀμπέλιον. Ὀφείλης δὲ ἐπιδίδην κατέτος, σὺ τὲ, καὶ τὸ ἅπαν μέρως σου, πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὸ ἅπαν, μέρος, τῆς δϊλωθήσης μονῆς κὰτὰ τὸν καιρὸν, τοῦ τρίγους εἰς τὸ καδῆν. ἐξ ὅλου τοῦ καρποῦ, ἣν μέλη γϊνῆ εἰς τὸ δϊλωθέν. ἀμπέλιον καὶ φυτήαν ὅλην, τὸ δίκαιον τέταρτον. ἄνευ τϊνὸς λόγου καὶ δὅλου. μετὰ φόβου θεοῦ, καὶ ἀληθείας. καὶ ἐσὴ, μετὰ παντὸς τοῦ μέρους σου, ὀφήλης ἔχην, τὰ τρία μερίδια. Οὗτος ποιοῦντως σου, μετὰ παντὸς τοῦ μέρους σου, ὡς ἄνωθεν ἥρϊται, τῆς συμφωνίας. ἵνα κατέχεις, καὶ νέμε πάντα, μετὰ καὶ τῶν δικαίων αὐτοῦ πάντων. σὺν τὸ ἅπαν μέρος σου, αἰωνείως, καὶ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνων. εἰς ἐξουσίαν σου πᾶσαν, τοῦ ποιῆν ἐπ' αὐτὸν, καὶ τοῖς δικαίοις αυτὸν, ὅπερ ἄρρα θελήσης, καὶ βούλεσαι. ἤγουν προικοδοτῆν. πολῆν. δωρεῖσθαι. ἀνταλλἅττειν. εἰς εὐαγοὺς οἴκους ἀφϊέρῆν, καὶ τὰ ἑξῆς, μετὰ τῆς ἄνωθεν ὡς ἥρϊται, σῦμφωνίας σωζομένου, κατέτος διδόμενον πρὸς τὴν δϊλωθήσαν μονῆν, τοῦ ἁγίου Δωμενοίκου, τὸ δίκαιον τέταρτον εἰς τὸ καδὴν. εἰς τὸ ἅπαν καρπῶν, ὡς ἄνωθεν ἥρϊται. πληρουμένου δὲ, σὺ πάντων. μετὰ παντὸς τοῦ μέρους σου. τὰ ἄνωθεν ἠρϊμένα καιφάλαια, τῆς σῦμφωνείας, ἡμεῖς αὐτοὶ οὐχέξωμεν ἄδειαν. μήτε παρὰ τῶν μεθ' ἡμῶν ἐς ὕστερον, εὑρεθησομένων ἀδελφὸν, πραιδεκατόυρήων ἱερουργοῦντα, ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ θεοῦ ἁγία μονῇ. μήτε τϊς τὸ ἀποτοῦ μέρους, τῆς δϊλωθήσης μονῆς τοῦ ὁ[χλῆ]σεσαι ἤ τὸ μέρος σου, ἀπὸ τῆς κατοχῆς, καὶ νομῆς τούτου. ἀλὲξης παρ' ἡμῶν, καὶ τὸ ἅπαν πλήρομα, τῆς δϊλωθήσης μονῆς. τὸ στέργον πάντα, καὶ τὸ βαίβαιον. σωζομένου πρὸ πάντων, ὡς ἄνωθεν ἥρϊται, τῆς συμφωνίας, κατ' ἔτως διδόμενον, τὸ τέταρτον ἐκ τοῦ καρποῦ,

(1) Θαυμαστὸν ὅτι ἐν τοσούτῳ βαρβαροφωνίας φορυτῷ εὕρηται καὶ εἷς μαργαρίτης· *Κατώρυγας* γὰρ ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ τὰς νῦν ἐν ταῖς τοῦ Αἰγαίου νήσοις καὶ ἀλλαχοῦ λεγομένας *Καταβολάδας* [Ἴδε Θεοφρ. *Περὶ Φυτ. Αἰτ.* Ε', θ', 11, καὶ Στράβ. ΙΕ', α', 21.]. Σημειωτέα δ' ἐστὶ καὶ ἡ μικρὸν κατωτέρω λέξις *Ἄθετον* ἀντὶ τοῦ ἄχρηστον, ἀγεώργητον.

πρὸς τὴν δϊλωθήσαν μονὴν, μέχρι τερμάτων αἰῶνως. Ὅθεν καὶ ἐπι-ρωτομένων ἡμῶν, ὁμολογοῦμεν, τοῦ δϊαφϋλάξαι ἅπαντα, τὰ γεγραμ-μένα βέβαια, καὶ ἀπαράθραυστα· ἡ δέ γε τούτο οὐ ποιήσωμεν, ἀλλὰ καθειῶνδή τϊνα τρόπον, καὶ πρόφασην, ἀναβάλλωμεν, τοῦ παρόντος ἡμῶν, τά τῆς σϋμβηβάσεως ἐκδοτηρίου, ἐγγράφου, ζημϊῶθησώμεθα ἡμεῖς, καὶ τὸ ἅπαν μέρος, τῆς δϊλωθήσης μονῆς, πρὸς σὲ καὶ τὸ μέ-ρος σου. ὑπέρπυρα, ἑκατῶν. καὶ τὸ κατὰ νόμους, πρὸς τὸ δημόσϊον, πρὸς τὸ καὶ οὕτως ἐρρῶσθαι τὸ παρὸν ἐκδοτήρϊον ἔγγραφον, ὅπερ ἐγράφη, θελήση ἡμετέρα, χειρί, Ἰωάννου ἀναγνώστου πρωτονοταρίου τῆς ἁγϊωτάτης μητροπόλεως Δϋρραχίου καὶ ταβουλλαρίου, τοῦ Κο-ρϊαλύτου. καὶ ὑπεγράφη, παρὰ τῶν προσκληθέντων μαρτύρων. ἐν μηνί, Σεπτεμβρίῳ, κϛ', ἡμέρα, ε', ἰνδικτ. ιγ'. ἔτους ϛωξη'.

(Τ. Σ.)

† Καβαλάρϊοσ κα προκαθίμενοσ Δυραχϊου Ιῶ ὁ Περετασ.
παρον και μαρτιρον υπεγραψα

† Γεώργιος ὁ Παξϊμαδᾶς κρϊτῆς Δϋρραχίου παρὸν καὶ μαρτϋρῶν ὑπέγραψα †

† Ἐγῶ, Ἰῶ ὁ Φρανγγίτζης παρὼν καὶ μαρτυρῶν ἐποίησα τὸν τίμϊον σταυρόν :

† Ἐγῶ Δομένοικος ὁ Γγϊοῦθ, παρὸν καὶ μαρτυρῶν ἐποίησα τὸν τίμϊον σταυρόν :

σίγνον	Πέτρου
τοῦ	Μπουλῆαρε (1)

† Ἐγὼ Πέτρος ὁ Μπουλήαρης, ὡς ἦρϊται, τὸν τίμϊον καὶ ζωσποιὸν σταυρὸν εἰκειόχείρως ποιήσας, τῇ πολή μου θελή-σει, καὶ ἀρεσκεία, ἀποχεὶν ποιῶ, καὶ παντείαν, ἐλευθερίαν, περὶ τοῦ δικαίου μου πλησιασμοῦ, τοῦ ἡρϊμένου ἄνωθεν ἐρημαμπελίου, καὶ χερ-σέου τόπου, ὡς καὶ ἐγῶ αὐτὼς, ὁμολογῶ ἀναλαβέσθαι, ἀποσοῦ, τοῦ μαϊστρω Μιχαὴλ Σκαρίδη, τὸ δίκαιόν μου, τοῦ πλησίασμοῦ. δἴ ἧς καὶ ὀφείλης, ἐμμένειν, σὺ τὲ καὶ τὸ ἅπαν μέρως σου, ἕνεκεν τοῦ τοιούτου πλησΐασμοῦ, ἐλεῦθερον, ἀτάραχον, καὶ ἀνέμποδιστον, ἀπεμοῦ, καὶ

(1) Ἡ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς συμβολαίοις τῶν βυζαντινῶν χρόνων συνηθεστάτη λατιν. λέξις *Signum* δηλοῖ τὸν ὑπὸ τῶν ἀγραμμάτων σημειούμενον τύπον τοῦ σταυροῦ.

τοῦ μέρους μου εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. ὑπὲρ προστήμου, ὑπέρπυρα βενετικὰ ν΄΄. καὶ εἰς τὸ δημόσϊον τὸ κατὰ νόμους, καταπαρουσία τοῦ ναυκλήρου Δημητρίου, Φατζηόμενου. τοῦ Πέτρου Περϊσσοῦ, τῆς Ἰῶ, τῆς Μάρθας, τοῦ Γεωργίου, τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ Πελεγρίνου, Καματηροῦ, μηνὶ Δεκεβρίῳ ιθ΄. ἡμερα. ε΄. ἰνδικτ. ιγ΄. τοῦ ͵ςωξη΄ ἔτους ✝.

Ἰωάννης ὁ εὐτελὴς ἀναγνώστης πρωτονοτάριος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Δυρράχίου καὶ ταβουλλάρϊος ὁ Κοριαλύτης ὁ καὶ τὸ ὕφος γράψας σύνμμαρτυρῶν ὑπέγραψα (1).

ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ

ΥΠΟ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Δ. ΓΑΒΑΛΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Γεωγραφικὴ θέσις Φολεγάνδρου — Ὄνομα — Ἱστορικαὶ εἰδήσεις — Θέσις ἀρχαίας πόλεως. Παληόκαστρο — Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας — Ἐπιγραφαί — Λατρευόμενοι θεοί — Χρυσοσπηληά — Ἄλλαι ἀρχαιότητες τῆς νήσου — Ἀνέκδοτος ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

Ἡ νῆσος Φολέγανδρος, μία ἐκ τῶν μεσημβρινῶν Σποράδων, ἐκτεινομένη ἐκ τοῦ νοτιανατολικοῦ πρὸς τὸ βορειοδυτικόν, κεῖται εἰς 36,37 Βορ. πλάτους καὶ 24,55 ἀνατολ. μήκους μεταξὺ τῶν νήσων Μήλου καὶ Σικίνου ἀνατολικομεσημβρινῶς μὲν τῆς πρώτης, δυτικῶς δὲ καὶ εἰς ἀπόστασιν ἓξ περίπου μιλίων ἀπὸ τῆς δευτέρας.

Τὸ ὄνομα τῆς νήσου ὑπέστη παραλλαγήν τινα προελθοῦσαν προφανῶς ἐκ Φραγκικῆς προφορᾶς, μεταπεσὸν ἐκ τοῦ Φολέγανδρος εἰς τὸ ***Πολύκανδρος*** (Pholegandrus — Polycandro) ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἐθνικὸν αὐτῆς ἔλαβε τὴν κατάληξιν *ιώτης* ἀντὶ τῆς παρ᾿ ἀρχαίοις ιος ***Πολυκανδριώτης*** ἀντὶ Φολεγάνδριος.

(1) Τὴν ἐν πανομοιοτύπῳ ὑπογραφὴν αὐτοῦ ὅρα ἐν τέλει πίν. ς΄, ἣν ὅμως ἅτε κατέχουσαν ἅπαν τὸ τῆς περγαμηνῆς πλάτος εἰς δύο διεῖλον τμήματα.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει:

« Φολέγανδρος νῆσος τῶν σποράδων ἀπὸ Φολεγάνδρου τοῦ Μίνωος, ἣν Ἄρατος σιδηρείην ὀνομάζει διὰ τὴν τραχύτητα. Ὁ πολίτης Φολεγάνδριος καὶ Φολεγανδρῖνος, καὶ οὐδέτερον τὸ Φολεγανδρῖνον ».

Ἡ παράδοσις αὕτη τοῦ Στεφάνου, ὅτι ἡ νῆσος ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μίνωος, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου τῶν μνείαν τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου ποιουμένων συγγραφέων μαρτυρεῖται (1). Ὁ Διόδωρος (5,79) ἀναφέρων τὰ ὀνόματα τῶν παίδων τοῦ Μίνωος, καὶ τῶν ἡγεμόνων οὓς οὗτος κατέστησεν ἐπὶ τῶν νήσων, οὐδὲν λέγει περὶ Φολεγάνδρου· ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς κωλύει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ Φολέγανδρος ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων νήσων, ἐν αἷς οἱ Κρῆτες ἔστησαν τὰς ἕδρας των, ἐξελάσαντες τοὺς Κᾶρας καὶ Φοίνικας ὑπὸ τὸν Μίνωα. Πιθανῶς δὲ ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μίνωος Φολεγάνδρου παράδοσις, ἐπλάσθη εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, ὡς ὅλαι αἱ περὶ τῶν οἰκητόρων τῶν νήσων παραδόσεις. Ὁ Bochart προτείνει τὴν ἐκ τοῦ Φοινικικοῦ Phelekgundari παραγωγὴν τῆς λέξεως· ἡ παραγωγὴ ὅμως αὕτη φαίνεται οὐχὶ τοσοῦτον εὔλογος, καίτοι εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι καὶ οἱ Φοίνικες πρὸ τῶν Αἰγυπτίων, Καρῶν καὶ Κρητῶν, ἦρξαν τῆς νήσου.

Παρερχόμενοι τὴν σκοτεινὴν ταύτην ἐποχήν, εὑρίσκομεν ἔπειτα ἐν ταῖς νήσοις Δωριεῖς καὶ Ἴωνας ἀποίκους. Κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ πρῶτοι ἀπῴκησαν εἰς τὰς νοτιωτέρας νήσους ὡς τὴν Μῆλον, Θήραν, Ἀνάφην, καὶ τὰ Κύθηρα, οἱ δὲ Ἴωνες εἰς τὰς βορείους μέχρι Σίφνου Ἴου καὶ Ἀμοργοῦ. Διὰ τὰς νήσους ἐκείνας, αἵτινες ὡς ἡ Φολέγαν-

(1) Πρβλ. *Στράβ.* Χ, 484 « ἀπὸ δὲ τῆς Ἴου πρὸς ἑσπέραν ἰόντι Σίκινος, καὶ Λέγουσα, καὶ Φολέγανδρος, ἣν Ἄρατος σιδηρείην ὀνομάζει διὰ τὴν τραχύτητα ».— Plinius. 4, 12, 68 « et hactenus quidem Cycladas servant ceteras, quae secuntur Sporades. Sunt autem Helene, Phacussa, Nicasia, Schinussa, *Pholegandrus* ».— *Ἡσύχιος* ἐν λέξ. « Φολέγανδρος νῆσος ἐρήμη » ἔνθα τινὲς μὲν τῶν κωδίκων ἔχουσι Φλέγανδρος, ἄλλοι δὲ μόνον Λέγανδρος (ὅρα αὐτόθ. σημ. Schmidt.)— *Πτολεμ.* Γ'. ιε'. 32.— Ἑλλην. Ἀνθολογ. IX, 421:

Νῆσοι ἐρημαῖαι τρύφεα χθονὸς ἃς κελαδεινὸς
ζωστὴρ Αἰγαίου κύματος ἐντὸς ἔχει
Σίφνον ἐμιμήσασθε καὶ αὐχμηρὴν Φολέγανδρον

Σόλ. Ἀποσπ. 2 παρὰ Διογ. Λαερτ. 1, 2, ἀρ. 2, καὶ Σχόλ. Διονυσ. Περιηγ. στίχ. 132.

δρος δὲν μνημονεύονται ὀνομαστί, δύναταί τις βεβαίως μετ' ἐπιφυλάξεως ν' ἀποφανθῇ κρίνων ἐκ τῶν σχετικῶν δεδομένων. Ἐξετάζοντες τὰς ἐπὶ τῆς νήσου εὑρεθείσας ἐπιγραφὰς παρατηροῦμεν ὅτι τινὲς τούτων εἰσὶ Δωρικαὶ καὶ ἐντεῦθεν — βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ὁρισμοῦ τῆς εἰς τὰς νοτίους σποράδας ἀποικήσεως τῶν Δωριέων,— δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καὶ ἡ νῆσος αὕτη ἦτο Δωρικὴ ἀποικία.

Ὅτε οἱ κήρυκες τοῦ Δαρείου ἔφθασαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους, γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σύμβολον τῆς ὑποταγῆς ζητοῦντες, πάντες οἱ νησιῶται καθ' Ἡρόδοτον (Η', 46) πλὴν τῶν Κείων, Κυθνίων, Ναξίων, Σεριφίων καὶ Μηλίων, ἔδωκαν αὐτοῖς, καὶ βεβαίως μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ ἀσθενεῖς Φολεγάνδριοι. Ἡ φήμη τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Ξέρξου πρὸς νέαν ἐκστρατείαν μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην (490 π. Χ.), ἠνάγκασεν ἅπαντας τοὺς νησιώτας νὰ διατελῶσιν ὑποτελεῖς τοῖς Πέρσαις μέχρι τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας (480 π. Χ.). Ἄγνωστον ἂν ἀμέσως μετὰ ταύτην ἢ πολλῷ ὕστερον περιῆλθον ὅλαι αἱ νῆσοι τοῖς Ἀθηναίοις· ὡς πρὸς τὴν Φολέγανδρον μόνον ἐξ ἐπιγραφῆς τινος εὑρεθείσης ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾗ καταγράφονται αἱ ὑποτελεῖς τοῖς Ἀθηναίοις νῆσοι, μανθάνομεν ὅτι ἐτέλεσε φόρον τῷ 425 δισχιλίας δραχμάς.

Μετὰ ταῦτα οὐδεμίαν ἱστορικὴν εἴδησιν ἔχομεν περὶ Φολεγάνδρου. Ἱστορικὴ λήθη καλύπτει οὐ μόνον ταύτην ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς μικρὰς νήσους· οἱ Μακεδόνες ἔδειξαν ἐνδιαφέρον μόνον διὰ τὰς μεγαλειτέρας ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετεχειρίσθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς νήσους ὡς τόπους ἐξορίας. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν εἰσαχθῇ εἰς τὰς νήσους ἡ ἀποθέωσις τῶν Καισάρων καὶ ἡ εἰς τούτους ἀπονομὴ θείων τιμῶν καὶ λατρείας, καὶ οἱ Φολεγάνδριοι μιμούμενοι τὸ παράδειγμα ἄλλων νήσων, αἵτινες ἀπεθέωσαν μυσαροὺς καὶ θηριώδεις αὐτοκράτορας, ὠνόμασαν τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον «*θεὸν σεβαστόν, θεοῦ σεβαστοῦ, υἱόν*», ὡς μανθάνομεν ἐκ τιμητικῆς τινος ἐπιγραφῆς (1). Τοιαύτας τιμητικὰς καὶ ἀναθηματικὰς ὑπὲρ τῶν αὐτοκρατόρων ἐπιγραφὰς ἀπαντῶμεν εἰς τὰς πλείστας τῶν νήσων, ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ δὲ Τιβερίου ἐν Ἀνάφῃ καὶ Θήρᾳ.

Μετὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ὅτε ἡ Ἐνετία ἐπέτρεψεν εἰς πάντα πολίτην ἐξοπλίζοντα δι' ἰδίας δαπάνης πλοῖα, νὰ

(1) C. I. Gr. 2442.— Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὅρα κατωτέρω.

καταλάβῃ οἱανδήποτε νῆσον τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὁ Ἐνετὸς Μάρκος Σανοῦδος κυριεύσας τῷ 1208 τὴν Νάξον ἀνηγορεύθη κύριος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὸ 1212 κατέκτησε τὰς περὶ αὐτὴν νήσους ἐν αἷς καὶ τὴν Φολέγανδρον (1), ἐφ' ἧς ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ᾠκοδόμησε μικρὸν φρούριον. Ἡ νῆσος διετέλει ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς μέχρι τοῦ 1566 ὅτε ἑάλω ἡ Νάξος ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἔκτοτε περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν τελευταίων, ἧς ἀπηλλάγη ἐν ἔτει 1828, ὅτε αἱ νῆσοι Σίκινος, Φολέγανδρος, Ἴος, Κίμωλος, καὶ Σίφνος, συνηνώθησαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κεντρικαὶ Κυκλάδες*, ἐτέθησαν ὑπὸ ἔκτακτον ἐπίτροπον καὶ συνέστησαν δημογεροντίας.

Ἔγγραφον ὑπόμνημα σωζόμενον μέχρις ἡμῶν περὶ οὗ ἐν ἐκτάσει διέλαβεν ὁ ἐν Πανδώρα, (τόμ. Κ'. σελ. 460 καὶ ΚΑ'. σελ. 25) σύντομον περιγραφὴν Φολεγάνδρου γράψας Κονταρίνης Ι. Ν., ἀναφέρει τελείαν ἐρήμωσιν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανοῦ Ναυάρχου Ζανοὺμ Χότζα τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1715. Κατὰ τοῦτο τὸ ὑπόμνημα ὁ ἐξ Ἐνετίας μὲν καταγόμενος, ἐν Κρήτῃ δὲ κατοικῶν Γεώργιος Στάης, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατάληψιν τῆς Κρήτης (1669) ἀνεχώρησεν ἐξ αὐτῆς μετὰ δύο ἀδελφῶν του. Προσορμισθεὶς ἕνεκα τοῦ ἀνέμου εἰς Φολέγανδρον ἐν ἔτει 1684, ἀπεφάσισεν ἵνα ὁριστικῶς ἀποκαταστῇ ἐν τῇ νήσῳ, καὶ ἀγοράσας κτήματα πολλαχῶς ὠφέλει τοὺς Φολεγανδρίους ἐκ τοῦ ἰδίου πλούτου. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἀποκατάστασιν τοῦ Στάη, κατέπλευσεν εἰς Φολέγανδρον ἐνετικὸν πλοῖον, ἐν ᾧ ἐκρατεῖτο αἰχμάλωτος ὁ Ὀθωμανὸς πλοίαρχος Ζανοὺμ Χότζας. Τοῦτον ὁ Στάης, ὅστις μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐνετοῦ πλοιάρχου ἐρράπισεν, ἐκεῖνος δὲ μετὰ καιρὸν ἐλευθερωθεὶς καὶ ἐκδίκησιν πνέων κατὰ τοῦ Στάη, ἐλθὼν ἕνεκεν μικρᾶς ἀφορμῆς εἰς τὴν νῆσον συνέλαβεν αὐτόν τε καὶ τοὺς πρὸς αἴτησιν τῆς ἀπολυτρώσεώς του ἐλθόνταςσυγγενεῖς καὶ ἅπαντας ἐν γένει τοὺς κατοίκους τῆς νήσου πλὴν ὀλιγίστων ποιμένων καὶ ποιμενίδων. Τούτους ὁ Ζανοὺμ Χότζας, (ὅστις εἶχεν ἤδη προαχθῇ εἰς ναύαρχον) ἔφερεν εἰς Χίον, καὶ ἐκεῖ τὸν μὲν Στάην ἐκρέμασε, τοὺς δὲ λοιποὺς δηλητηριάσας ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν πλὴν 17 μετενεχθέντων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν οἷς καὶ εἷς υἱὸς τοῦ Στάη ὁ Ἀντώνιος, οἵτινες καὶ ἐφυλακίσθησαν, ἠλευθερώθησαν δὲ κατόπιν οἱ ἐπιζήσαντες 12 (διότι 5 ἀπέθανον ἐν

(1) *Sauger*, Histoire des Anciens ducs de l'Archipel, σελ. 13.

τῇ εἱρκτῇ) τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Γάλλου πρέσβεως Μαρκίωνος Βονάκου, καὶ ἐπανῆλθον εἰς Φολέγανδρον τῇ 12 Αὐγούστου 1718. Πρὸς συνοικισμὸν τῆς νήσου ὁ Ἀντώνιος Στάης ἐκάλεσεν οἰκήτορας ἐκ τῶν πέριξ νήσων. Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ ἀφήγησις τοῦ ὑπομνήματος, περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ὁποίου διαβεβαιοῖ ἡμᾶς ὁ κ. Κονταρίνης. Ἀγνοοῦμεν ἄν τις τῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα καθό, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἔγγραφον ὑπόμνημα, ἡ νῆσος διετέλει ἐν ἐρημίᾳ κατοίκων, ἤτοι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1715—1718 ἐξ οὗ νὰ ἐξαγάγωμεν περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἢ μὴ τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὅπερ ἐνδεχόμενον νὰ εἶνε μὲν ὑπερβολικόν, οὐχὶ ὅμως καὶ ὅλως ψευδές. Περὶ τούτου θέλομεν ἀλλαχοῦ πραγματευθῆ, ἐνταῦθα δὲ ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὸν Γεώργιον Στάην εὗρεν ἐν τῇ νήσῳ ὁ περὶ τὰ 1700 περιηγηθεὶς τὴν Ἀνατολὴν Tournefort, ὅστις ὡς λέγει κατέλυσε καὶ ἐφιλοξενήθη παρ' αὐτῷ· ὀνομάζει αὐτὸν homme d'esprit, καὶ λέγει ὅτι ἦτο πρόξενος (consul) τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι ἐξετέλει καθήκοντα διοικητοῦ (administrateur) καὶ Βοεβόδα (vaivode).

Ὡς ἤκουσα ἐν Φολεγάνδρῳ καὶ ὡς καὶ ὁ κ. Κονταρίνης ἀναφέρει ἐν τῇ βραχείᾳ αὐτοῦ περὶ Φολεγάνδρου μελέτῃ, τῷ 1794 ἐγένετο πειρατικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ ἐκ Λακεδαίμονος λῃστοπειρατοῦ Ζαχαριᾶ. Τὰ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην ἀνέφερε λεπτομερῶς ἔμμετρον εἰς δημώδη γλῶσσαν ποίημα, σωζόμενον μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ κ. Κονταρίνης ἔγραψε τὴν περιγραφὴν τῆς Φολεγάνδρου, ὅπερ ὅμως κακῶς ποιῶν δὲν ἐδημοσίευσεν. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ δημοσιεύσῃ καὶ αὐτὸ τὸ ὑπόμνημα, ἀκριβῶς ὅπως εἶχεν.

Θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως — Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Φολεγάνδρου ἔκειτο εἰς τὸ ΒΑ μέρος τῆς νήσου ἐπὶ ὀξέος ὑψώματος εἰς τοὺς πρόποδας τοὺς ὁποίους κεῖται νῦν ἡ κωμόπολις. Ἡ βορεία καὶ νοτιανατολικὴ πλευρὰ τοῦ ὑψώματος τούτου φέρεται σφόδρα ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ τοιαύτη θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως συνετέλεσεν εἰς τὴν κακὴν φήμην αὐτῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καί τισι τῶν νεωτέρων, οἵτινες ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως ἔκριναν περὶ τῆς νήσου. Σήμερον ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν θέσιν ταύτην, ***Παλῃόκαστρο*** ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καλουμένην, οὐδὲν ἄλλο βλέπει ἐν αὐτῇ εἰμὴ ἀσήμαντά τινα λείψανα παλαιοῦ τείχους καὶ πύργου τινός, Μεσαιωνικοῦ κατὰ τὸν

Ross (1). Ἐπὶ τῆς νοτίου κλιτύος τοῦ ὄρους τούτου κεῖται μέγας ναὸς ᾠκοδομημένος πιθανῶς ἐπὶ τῆς βάσεως ἀρχαίου ἱεροῦ καὶ ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ. Ἐάν τις ἐπιμελῶς παρατηρήσῃ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο θέλει διακρίνῃ ἐν τοῖς τοίχοις αὐτοῦ πλεῖστα μάρμαρα, ἅτινα τὸ πάλαι μὲν ἴσως ἐκόσμουν ναόν τινα τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος, νῦν δ' ἡ λευκότης αὐτῶν ἀμαυροῦται ὑπὸ στρῶμα ἀσβέστου δι' οὗ κατ' ἔτος χρίεται ὁ ναός, ὅστις εἶνε ἀφιερωμένος εἰς τὴν Παναγίαν καὶ ἑορτάζει τῇ 15 Αὐγούστου, ὅτε καὶ πανήγυρις τελεῖται ἐνταῦθα, περὶ ἧς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ θέλομεν διαλάβῃ. Ἐν τῷ προαυλίῳ αὐτοῦ κεῖνται μαρμάρινοι κύλινδροι δύο, μετ' ἐπιγραφῶν δημοσιευθεισῶν ἐν C. I. Gr. ὑπ' ἀριθ. 2443 καὶ 2443 b (Addenda Τόμ. II fasc. II σελ. 1082) καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἁγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ἀποτελεῖται ἐκ κυλίνδρου ἐνεπιγράφου καὶ πλακός, ἐφ' ἧς ἵστατο πιθανῶς ἄγαλμα. Ἡ ἐν τῷ κυλίνδρῳ τούτῳ ἐπιγραφὴ ἐδημοσιεύθη πρῶτον ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Pasch van Krienen ὅλως ἐσφαλμένως· εἶτα δ' ὑπὸ τοῦ Villoison (2), ὅστις ἥκιστα ὀρθῶς ἀνέγνω ΜΝΑΣΙΔΙΚΑΝ ἀντὶ ΤΙΜΑΣΙΔΙΚΑΝ, εἶτα δ' ὀρθότερον καὶ πληρέστερον ὑπὸ τοῦ Ross. Πλὴν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὑρέθη κατὰ τὸν παρελθόντα Αὔγουστον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ, σκαπτομένῳ χάριν ἰσοπεδώσεως, ἑτέρα ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ σχετιζομένη πρὸς τὰς ἤδη γνωστάς, ἥτις ἐξεδόθη ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ δ'. τεύχει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ ἔτους 1885. Ἀντεγράψαμεν δὲ καὶ ἄλλην ἀνέκδοτον ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν, ἣν κατωτέρω θέλομεν καταχωρίσῃ. Ἐν ὅλῳ ἐν τῷ Corpus Inscr. Graec. (Τόμῳ II 2442-2446 καὶ Addenda σελ. 1081) ἐδημοσιεύθησαν ὀκτὼ ἐπιγραφαὶ τῆς Φολεγάνδρου, ὧν μόνον πέντε μένουσι κατὰ χώραν. Ἐπιγραφαὶ Φολεγάνδρου ἐδημοσιεύθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ F. Lenormant ἐν Revue Archéologique (Nouvelle Série Τόμ. XI, σελ. 124). Τούτων αἱ μὲν ὑπ' ἀριθ. 1-5 εὑρέθησαν, ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ ἀντιγράψας καὶ δοὺς τὰς ἐπιγραφὰς Φολεγάνδριος, ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς ἀρχαίας πόλεως· αἱ 6-10 περὶ τὴν *Χρυσοσπηλῃάν*, περὶ ἧς κατωτέρω γενήσεται λόγος, καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 11 καὶ 12 ἐν τῇ μεταξὺ Σικίνου καὶ Φολεγάν-

(1) *Ross* — Reisen auf den Griech. Inseln I, σελ. 146 — Πρβλ. καὶ *Bursian* Geographie von Griechenland II, σελ. 505.

(2) Histoire de l'Académie Royale des Inscriptions Τόμ. 47 σελ. 339-340.

δρου μικρᾷ καὶ ἀκατοικήτῳ νησίδι Καρδιωτίσσῃ. Ἐκ τούτων, ὧν οὐδεμίαν ἐγὼ εἶδον ἐπὶ τῆς νήσου, ἡ πρώτη ὡς καὶ ἡ παρὰ C. I. G. 2444 εἰσὶ Δωρικαί. Διαφωνία ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἐκδοτῶν τῆς ἐν τῷ κώδικι ὑπ' ἀριθ. 2442 ἐπιγραφῆς κειμένης ἔτι καὶ νῦν ἔν τινι ἠρειπωμένῳ ναίσκῳ τοῦ Ταξιάρχου, εὑρισκομένῳ ἐπὶ τοῦ Παλαιοκάστρου. Ἐν τῷ κώδικι οὕτω κατεχωρίσθη:

Ὁ Δῆμος καὶ ὁ Ἱερεὺ[ς] Τειμῆς
Σωσ[ι]τέλους ΤΙΡΟΝ Καίσαρα
θεὸν σεβαστὸν θεοῦ σεβα-
στοῦ
υἱόν.

Ἐν Ἰονίῳ Ἀνθολογίᾳ (Fasc. I, σελ. 226) ἔνθα τὸ δεύτερον ἐδημοσιεύθη ἐν μὲν τῷ α'. στίχῳ ὀρθῶς ἀναγινώσκεται *Ἱερεύς*, ἐν τῷ β'. κακῶς *Ποσιτέλους*, ὀρθῶς δ' ἐν τῷ γ'. ΤΙΒΕΡΙΟΝ, ὅπερ καὶ ὁ Finlay ἐσημειώσατο ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὅπερ πρὸς τὸν Boeckh ἔπεμψεν. Ὁ πρῶτος ἰδὼν καὶ ἀντιγράψας τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην περιηγητὴς Pasch van Krienen λίαν ἐσφαλμένως ἐδημοσίευσεν αὐτήν. Ὁ Fiedler (1) εἶδεν ὡσαύτως τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀλλ' ἀπηξίωσεν, ὡς λέγει, ν' ἀντιγράψῃ τὰς κολακείας τῶν παλαιῶν ἐκείνων χρόνων.

Ἐκ τῆς παρὰ Lenormant ἐπιγραφῆς:

Ἔδοξε τῷ Δήμῳ στε-
φανῶσαι Μενεκράτην
[τοῦ δεῖνος] τετράκις
ἀρχιερατεύσαντα τῇ
Σελασφόρῳ Ἀρτέμιδι

...νάγεται ἡ λατρεία *Ἀρτέμιδος* τῆς *Σελασφόρου* ἐν Φολεγάνδρῳ, ...βωμὸς καὶ δὴ καὶ λατρεία ὑπῆρχε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου (Α', λά, 4) καὶ παρὰ *Φλυεῦσιν*.

1) *Fiedler* Reise Griechenland 1841 Τόμ. Β'. σελ. 145-150.

Ἐκ τριῶν ἑτέρων ἐπιγραφῶν παρὰ τῷ αὐτῷ :

Δερκυ[λλίδας] Ἀπό[λλωνι]
καί : Ἀπολ[λώνιο]ς Ἑρ[με]ίου Ἀ[πόλλωνι]
καί : Ἀπ[όλλων]ι Προ[στατηρίῳ]
Ἄρτ[εμ]ις Ἀττά[λου
εὐχ[ήν]

τεκμηριοῦται ἡ ἐν Φολεγάνδρῳ λατρεία, *Ἀπόλλωνος τοῦ Προστατηρίου*, οὗ ἱερὸν ὑπῆρχε κατὰ τὸν αὐτὸν Παυσανίαν (I,44,2) ἐν Μεγάροις. Τὸ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐξαγόμενον συμπέρασμα περὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ὅτι ἡ Ἄρτεμις ἐλατρεύετο κοινῶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀπόλλωνος ἐν πλείστοις τόποις τῆς Ἑλλάδος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους πλὴν τῆς Δήλου ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος γεννήσεως ἀμφοτέρων τῶν θεῶν, λατρεία Ἀρτέμιδος καὶ Ἀπόλλωνος ἅμα ἀναφέρεται ἐν Ἀνάφῃ (1). Πλὴν τούτων ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο λίαν ἐξηπλωμένη ἐν ταῖς νήσοις.καὶ ἱερὰ αὐτοῦ ὑπῆρχον ἐν Κέῳ, Ἴῳ, Σικίνῳ, Ἀμοργῷ, Σίφνῳ καὶ ἄλλαις πλείσταις.

Πλὴν τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ τῶν περὶ αὐτό, ἄλλη θέσις ἔχουσα σπουδαιότητά τινα ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν εἶνε ἡ ***Χρυσοσπηλιά***, μέγα σπήλαιον κείμενον ἐπὶ τῆς σφόδρα ἀποτόμου πλευρᾶς τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις, εἰς ὕψος πέντε ἢ ἓξ ὀργυιῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Δυστυχῶς ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐν τῇ νήσῳ διαμονήν μου ἐπικρατούντων ἀνέμων δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ σπήλαιον τοῦτο, εἰς ὃ ἀπὸ θαλάσσης μόνον ἐν ἄκρᾳ νηνεμίᾳ δύναταί τις νὰ ἔλθῃ, διότι ἡ διὰ ξηρᾶς εἰς αὐτὸ ἄγουσα ἐπὶ βράχου λελαξευμένη ἀτραπός, στενωτάτη οὖσα καθιστᾷ ἐπικίνδυνον λίαν τὴν πρόσοδον. Ἡ περιγραφὴ ταύτης, ἣν παρ' ἐντοπίων ἤκουσα, συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν τοῦ Ross. Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου εἶνε τόσον εὐρεῖα ὥστε οἱ κυνηγοὶ ἱστάμενοι ἑκατέρωθεν τῶν δύο κυρτῆς ἄκρων δύνανται νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν ἀγρίων περιστερῶν, αἵτινες ἔρχονται καθ' ὁμάδας ἵνα πίωσιν ἐκ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰσόδου πηγῆς δροσεροῦ ὕδατος, ὅπερ συνάγεται εἰς δύο περιτετειχισ-

(1) *Ross*, **Über Anaphe σελ. 141 κἑξ.**

μένας δεξαμενάς, περὶ ὧν εἰκάζει ὁ Ross, ὅτι εἶνε Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρώτης αἰθούσης ὑπάρχει λαμπρὸς σταλακτίτης, ἐν δὲ τοῖς τοίχοις αὐτῆς εἶνε ἐκτισμέναι θέσεις δι' ἀναθήματα. Κατὰ τὸν Κονταρίνην ὁ ποτὲ διοικητὴς Μήλου, Ι. Λάτρις ἀνεκάλυψεν ἐνταῦθα μαρμάρινον ἀγαλμάτιον (1).

Τὸ ἀκέφαλον καὶ ἄχειρον Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἄγαλμα, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Ross, ὅτι ἔκειτο ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ προαυλίου τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας, εἶνε νῦν ἐντετειχισμένον ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ αὐτοῦ. Κεφαλὴ νεανίου ἀγενείου καὶ οὐλότριχος ἐκ μαρμάρου εὕρηται παρὰ τῷ κ. Π. Μάτσᾳ. Οἱ ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὄθωνος Βαυαροὶ εἶπον αὐτῷ, καθὼς ὁ ἴδιος μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὕτη εἰκονίζει τὸν Τιβέριον Καίσαρα.

Ἄλλαι ἀρχαιότητες ἃς εἶδον ἐπὶ τῆς νήσου εἰσὶν αἱ ἑξῆς, μικροῦ λόγου ἄξιαι.

Ἀνάγλυφον Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου εἰς ἀέτωμα ἀποληγούσης ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Ι. Γεράρδου. Παρίσταται ἐν αὐτῷ γυνὴ καθημένη, ἡ θανοῦσα, καὶ ἀνὴρ τείνων αὐτῇ τὴν χεῖρα καὶ οἱονεὶ ἀποχαιρετίζων αὐτήν.

Ἐν τῷ Δημοτικῷ Νεκροταφείῳ κρηπίδωμα μετ' ἀναβαθμῶν, παλαιᾶς ἐποχῆς ἐκ λίθου πωρίνου. Ἡ συναρμογὴ τῶν λίθων εἶνε κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Δημάρχου τῆς Φολεγάνδρου κ. Ν. Γεράρδου ἀγαλμάτιον ἀρχαϊκωτάτης τέχνης. Τοιαῦτα ἀγαλμάτια εὑρέθησαν καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας τῶν πέριξ νήσων.

Ἡ ἐπιτύμβιος ἀνέκδοτος ἐπιγραφή, ἣν ἐνταῦθα καταχωρίζομεν εἶται ἔξωθεν καὶ ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως ἐν τῇ θέσει *Γέροντα* ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἀποτελούσης τὴν παραστάδα θύρας ἠρειπωμένου οἰκήματος, ἐν ᾧ ἄλλοτε κατῴκουν δύο μοναχοί, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα 'ς τοῦ Γέροντα. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης δὲν ἠδυνήθην ν' ἀναγνώσω, καθὸ ἀκρότατον τῆς κολοβῆς στήλης, ἀφ' ἧς λείπουσι τρεῖς ἴσως δὲ καὶ πλείονες στίχοι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε λίαν δυσανάγνωστος, διότι ἄλλοτε ἦτο κεχρισμένη ὑπὸ στρώματος ἀσβέστου.

(1) Περιγραφὴν τοῦ σπηλαίου τούτου ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς Κονταρίνης ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ταχυπτέρῳ Φήμῃ» ἀριθ. 482, τοῦ ἔτους 1845.

. . . .
ΛΑΙΝΟΝΗΜΕΤΕΡΗϹΜΝΗϹΚΟΜΕΝΟϹΦΙΛΙΗϹ
ΔΕΠΡΟΜΟΙΡΟϹΕΓΩϹΚΟΤΙΟΝΔΟΜΟΝ......
ΕΙΚΟϹΤΩΠΕΝΠΤΟΝΚΟΙΝΟΝΕΧΟΥϹΑΕΤΟϹ
ΜΟΙΡΗϹΩΠΕΚΛΩϹΕΤΑΔΟΓΜΑΤΑΜΗΤΕΡΙΠΙΚΡΑ
ΠΑΤΡΙΤΕϹΩϹΙΒΙΩΠΕΝΘΕΑΔΙϹϹΑΤΕΚΝΩΝ

ΟΥΚΕΦΥΓΟΝΦΟΛΕΚΑΝΔΡΟΝΕΜΑΝΠΟΔΙΝΑΛΛΑΜΕΔΑΙΜΩΝ
ΑΓΑΓΕΝΑΡΠΑΞΑϹΔΥϹΜΟΡΟΝΟΦΡΑΦΑΝΩ
ΞΕΙΝΟϹΕΓΩΚΟΗΤΗϹΕΝΔΩΜΑϹΙΚΑΙΜΕΤΟΚΗΩΝ
ΚΑΙΒΙΟΤΟΥΠΙΚΡΑΝΟΥΤΟϹΑΠΕϹΤΕΡΕϹΕΝ
ΤΟΥΜΟΝΔΟΥΝΟΜΕΗΝΑΓΑΘΑΜΕΡΟϹΕΙΜΙΔΕΜΑΤΡΟϹ
ΠΡΗΓΙϹϹΑϹΠΑΤΡΟϹϹΩϹΙΒΙΟΥΤΕΠΑΙϹ
ΟΙΜΕΚΑϹΙΓΝΗΤΑϹΕΠΙϹΑΜΑΤΙΤΟΙΟΝΕΤ..ΞΕ
ΕΙϹΠΑΤΡΑΝΤΑΥΔΗΝΝΕΚΡΟΝΕΦΕϹΤΩΤΑ

. . . .
Λάϊνον ἡμετέρης μνησκόμενος φιλίης
δὲ πρὸ μοιρὸς ἐγὼ σκότιον δόμον [ἤλυθον
εἰκοστῷ πέμπτον κοινὸν ἔχουσα ἔτος
Μοίρης ᾧ 'πέκλωσε τὰ δόγματα μητέρι πικρὰ
πατρί τε Σωσιβίῳ πένθεα δισσὰ τέκνων

οὐκ ἔφυγον Φολέκανδρον ἐμὰν πόλιν ἀλλά με δαίμων
ἄγαγεν ἁρπάξας δύσμορον ὄφρα θάνω
ξεῖνος ἐγὼ κοίτης ἐν δώμασι καί με τοκήων
καὶ βιότου πικρὰν οὗτος ἀπεστέρεσεν
τοὐμὸν δ' οὔνομ' ἔην 'Αγαθάμερος εἰμὶ δὲ ματρὸς
Πρηγίσσας πατρὸς Σωσιβίου τε πάϊς
οἵ με κασιγνήτας ἐπὶ σάματι τοῖον ἔτ[ευ]ξε
εἰς πάτραν τ' αὖ δὴν νεκρὸν ἐφεστῶτα.

'Εν τῷ α' στίχῳ κεῖται *μνησκόμενος* ἀντὶ τοῦ *μιμνησκόμεν*
Οὕτω καὶ παρ' 'Ανακρέοντι (ἀποσπ. 69,4) «Συμμίσγων ἐρατ
μνήσκεται εὐφροσύνης» ἀντὶ μιμνήσκεται.

Δυσανάγνωστον ἰδίως καὶ ἀσαφὲς εἶνε τὸ β'. μέρος τῆς ἐπιγραφ
ἐν ᾧ πολλὰς ἀπαντῶμεν δυσκολίας. Καὶ ἐν πρώτοις τὴν ἐν τῷ
στίχῳ λέξιν ΚΟΗΤΗϹ ἔλαβον ἀντὶ τῆς κοίτης (γενικῆς τοῦ

κοίτη), διότι οὕτω μόνον νομίζομεν ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἔννοιά τις ἐὰν τὸ μὲν *ξένος* ληφθῇ ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ *ἄπειρος* (πρβλ. Σοφοκλ. Οἰδ. Τυραν. 219) τὸ δὲ κοίτη = *νυμφικὴ κλίνη* ὡς παρὰ τῷ αὐτῷ Σοφοκλεῖ ἐν Ἠλέκτρᾳ 264 Τραχινίαις 918 κλπ. Ὁμολογοῦμεν τὸ τολμηρὸν καὶ παρακεκινδυνευμένον τῶν εἰκασιῶν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν λέξιν, εἰμὴ παραδεχόμενοι ὅτι τὸ η κεῖται ἐνταῦθα κατὰ λάθος τοῦ χαράκτου ἀντὶ τοῦ ι, τοιαῦτα δὲ σφάλματα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, εἰς ἃς ἀνήκει καὶ ἡ προκειμένη. Κρίνομεν δὲ πρὸς τούτοις ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν ὅτι οὐδεμία πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ὑποψία μὴ ἡ λέξις κακῶς ἀντεγράφη, διότι καὶ μεγίστην κατεβάλομεν προσοχὴν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ὅλης τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡ λέξις ἐν αὐτῇ εἶνε πολλῷ μᾶλλον τῶν λοιπῶν εὐδιάκριτος, ἄλλως τε δὲ καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ καινοφανὲς αὐτῆς ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ ταύτης.

Ὁ τύπος *Φολέκανδρος*, ὅστις ἀναγινώσκεται ἐν τῷ ς'. στίχῳ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ (3,15,32) ἔνθα φέρεται καὶ ἡ γραφὴ *Φελόκανδρος*· ὀρθοτέρα εἶνε ἡ πρώτη ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς, ἐξ ἧς λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπεκράτησεν ὁ τύπος Φολέκανδρος (Pholegandrus), ἐξ οὗ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἐσχηματίσθη ὁ ἕτερος Πολύκανδρος.

Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ κυρίων ὀνομάτων παρατηροῦμεν ὅτι τὸ μὲν *Ἀγαθάμερος* εἶνε Δωρικὸς τύπος τοῦ *Ἀγαθήμερος*, μόνον ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶντος, τὸ δὲ Σωσίβιος καὶ ἀλλαχοῦ ἐκτὸς τῶν ἐπιγραφῶν ἀπαντᾷ, πρωτοφανὲς δ' εἶνε τὸ ὄνομα Πρήγισσα (ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ *Πρήξιλλα*). ἐν τέλει δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀνωμαλίαις αὐτῆς, ἔχει καὶ τὸ μέτρον πολλαχοῦ βεβλαμμένον. Ἐν τῷ ιβ'. στίχῳ τὴν λέξιν ΕΤ . . ΞΕ ἀνέγνωμεν *ἔτευξε*, σημειούμεθα ὅμως ὅτι τῶν ἀπεσβεσμένων δύο γραμμάτων τὸ μὲν πρῶτον φέρει ἴχνη ἀμυδρὰ Μ τὸ δεύτερον δ' Υ.

Ὁ τάφος ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ ἐπιγραφή, ἦτο κατὰ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐξαγόμενα κοινὸς ἀδελφῆς καὶ ἀδελφοῦ διδύμων ἴσως, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ τρίτου στίχου αὐτῆς, ἔνθα λέγει « εἰκοστῷ πέμπτον *κοινὸν* ἔχουσα ἔτος ».

Λόγον ποιούμενοι ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐκδεδομένων ἐπιγραφῶν τῆς νήσου παρελείψαμεν νὰ προσθέσωμεν δύο τινά:

1) Ὁ Lenormant ἀναφέρει, ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαι ἐπιγραφαὶ τῆς νήσου εἶχον ἐκδοθῆ καὶ ὑπό τινος Κ. Σιμωνίδου πρότερον ἐν Ὀδησσῷ, ἐν βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ *Σύμμιγα* (;) Τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω, ἀλλὰ κατὰ τὸν Lenormant ὁ Σιμωνίδης οὗτος ἦτο ὁ γνωστὸς χαλκευτὴς πλαστῶν χειρογράφων καὶ αἱ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαὶ τῆς Φολεγάνδρου ἦσαν ὅλως ἠλλοιωμέναι.

2) Τὴν ἐν τῷ C. I. G. 2443 ἐπιγραφὴν ἔχουσαν οὕτως·

Κατὰ τὸ γεγονὸς
ψήφισμα ὑπὸ τοῦ
Δήμου Σωσιτέλης
Ἀδειμάντου τὸν
ἴδιον υἱὸν Τειμέα
θεοῖς.

κακῶς ἀνέγνω ὁ Villoison (1), παραλιπὼν μὲν τὸν δ'. στίχον ἐν δὲ τῷ ε'. ἀναγνοὺς *Διονύσιον* (!)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἔκτασις — Σχῆμα — Ἀκρωτήρια — Κόλποι — Ὅρμοι — Λιμένες — Ναυτιλία — Ὄρη — Κοιλάδες — Αὐλῶνες, Ὀροπέδια — Ὕδατα — Κλίμα.

Ἡ Φολέγανδρος ἐπιμήκης οὖσα τὸ σχῆμα ἐκτείνεται, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἐκ τοῦ ΝΑ πρὸς τὸ ΒΔ ἔχουσα μέγιστον μῆκος σταδίων ἐννέα καὶ μέγιστον πλάτος σταδίων τριῶν.

Ὁ περίπλους αὐτῆς εἶνε 17 ναυτικῶν μιλλίων· σχηματίζει δ' ἡ νῆσος πολλὰ ἀκρωτήρια ὧν τὰ κυριώτατα πρὸς Δ. τὸ ***Κυπαρίσσι***, πρὸς Β. τὸ ***Καστέλλι***, ΒΑ τὸ ***Κατεργάκι*** καὶ πρὸς Α. τούτου ἡ ***Χον-***

(1) Histoire de l'Académie des Inscriptions Τόμ. 47 σελ. 339-340.

δρομουτσοῦνα, ἀνατολικώτερον ἡ ***Γαδάρα***, ΝΑ τὸ ***Κάτεργο*** καὶ ΝΔ, ἡ ***Ἀσπρόπουντα***.

Ἡ νῆσος διαιρεῖται φυσικῶς εἰς δύο μέρη ὑπὸ δύο κόλπων ***Ἀγκάλης***, καὶ ***Βορειῶν***, ὧν ὁ μὲν κεῖται ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ὁ δ' ἐπὶ τῆς βορειανατολικῆς παραλίας. Οἱ δύο οὗτοι κόλποι ἀπέναντι ἀλλήλων κείμενοι εἰσχωροῦντες εἰς τὴν ξηρὰν ἀποτελοῦσιν ἐνταῦθα τὸ στενώτατον μέρος τῆς νήσου. Ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου τῆς Ἀγκάλης ὑπάρχουσι τρεῖς ὁρμίσκοι, ὧν ὁ μὲν μέσος εἶνε ὁμώνυμος τῷ κολπίσκῳ ὁ πρὸς Δ. καὶ παραπλεύρως αὐτοῦ καλεῖται ***Ἅγιος Νικόλαος*** ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ναΐσκου, καὶ ὁ τρίτος πρὸς Α τῶν δύο ἄλλων ***Φηρά***. Ἐκ πάντων τούτων ἀσφαλέστερος εἶνε ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (1). Ἀλλ' ὁ κύριος λιμὴν τῆς νήσου εἶνε ὁ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας ἓξ περίπου μίλια πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Κόλπου τῆς Ἀγκάλης κείμενος ***Καραβοστάσης***, ἐν ᾧ δύνανται ν' ἀσφαλισθῶσι πλοῖα ἀπὸ τῶν νοτίων, δυτικῶν, καὶ βορειοδυτικῶν ἀνέμων· πνέοντος ὅμως ἄλλου ἀνέμου ἀναγκάζονται νὰ σύρωσι τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηράν. Ἡ ἀποβάθρα τοῦ ὅρμου εἶνε ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς αὐτοῦ, ἔνθα ὑπάρχει ναὸς μικρὸς τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, ὅστις ἐν τῷ Ἀγγλικῷ χάρτῃ σημειοῦται *Agios Remeos*. Ἡ ἀμμώδης παραλία τοῦ ὅρμου περατοῦται πρὸς τὰ ΝΑ εἰς τὴν θέσιν ***Λειβάδι***, ἔνθα ὑπάρχουσιν ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες ἐπιμελῶς καλλιεργημένοι. Ἐνταῦθα κατοικοῦσι διαρκῶς γεωργοί τινες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, χάριν τῆς καλλιεργίας τῶν κτημάτων των. Ἄλλοι ὅρμοι τῆς νήσου μικροῦ λόγου ἄξιοι εἶνε α'.) τὸ *Νησὶ* κείμενον ἐπὶ τῆς ΝΔ παραλίας εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου μιλίων ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἀγκάλης, ἔνθα δύνανται ν' ἀσφαλισθῶσι πλοῖα Βορρᾶ πνέοντος, καὶ β'.) τοῦ ***Λουῆ τ' Αὐλάκι*** $^3/_4$ τοῦ μιλίου δυτικῶς τοῦ ***Νησίου***, ἔνθα προφυλάσσονται τὰ πλοῖα ἀπὸ βορείου καὶ δυτικοῦ ἀνέμου. Οἱ λοιποὶ δύο ἢ τρεῖς εἶνε λίαν ἐπισφαλεῖς ὡς λ. χ. τὸ ***Σερφιώτικο*** ἐπὶ τῆς ΒΑ παραλίας πέντε μίλια πρὸς δυσμὰς τοῦ Καραβοστάση.

Ἅπαντα τὰ παράλια τῆς νήσου, ἀλλ' ἰδίως τὰ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος εἶνε σφόδρα ἀπόκρημνα τρόμον ἐμποιοῦντα τῷ παραπλέοντι, ἰδίως εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐν οἷς συμβαίνουσι καὶ καταπτώσεις

(1) Σημειωτέον ὅτι τὸ ὄνομα Port-Vathy, ὅπερ σημειοῦται ἀντὶ τοῦ Ἀγκάλη ἐν τῷ Ἀγγλικῷ χάρτῃ, δὲν ὑφίσταται.

βράχων ὡς ἐν τῇ πρὸς τὰ ΝΔ παραλίᾳ τοῦ *Φράγκου*, καὶ ἐν τῇ θέσει *Κακόβολο*. Εἴς τινα μέρη καὶ ἰδίως εἰς τὰς θέσεις *Γιωργίτση* καὶ *Χαδεμένου* συμβαίνουσι καὶ καταφοραὶ ἀνέμων.

Ἡ ναυτιλία ἐν Φολεγάνδρῳ δὲν εἶνε εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν. Τὰ ὀλίγα καὶ μικρᾶς χωρήσεως πλοῖα τῆς νήσου περιορίζονται εἰς μικροὺς πλοῦς μέχρι Θήρας καὶ Σύρου, ὅπου μεταφέρουσι τὰ ὀλίγα προϊόντα ὧν γίνεται ἐξαγωγή, ὡς περὶ τούτων θέλομεν ἐν τῷ δέοντι παρατηρήση.

Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς νήσου ἔχει πολλοὺς λόφους καὶ βουνοὺς φαλακροὺς καὶ ἐστερημένους παντελῶς φυτικῆς γῆς. Ἁπάντων τούτων προεξέχει τὸ ὄρος τοῦ *Ἁγίου Ἐλευθερίου* ὕψους 454 ὡς ἔγγιστα μέτρων. Ἡ μόνη φυτικὴ ὕλη ἣν βλέπει τις ἐπὶ τῆς κορυφῆς, τῶν πλευρῶν, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν προπόδων τοῦ ὄρους τούτου, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ὀλίγων μικρῶν σχίνων καὶ ἀκανθῶν, ἀλλὰ καὶ ταύτας οἱ κάτοικοι δὲν ἀφίνουν ν' ἀναπτυχθῶσι, διότι ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως καυσίμου ὕλης τὰς κατακόπτουσι, καὶ οὕτως ἡ βροχὴ καὶ τὰ ῥεύματα παρασύρουσιν ἀκωλύτως εἰς τὴν θάλασσαν τὴν φυτικὴν γῆν. Ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου θέα εἶνε τερπνοτάτη καὶ μαγευτική. Ἐὰν μὲν ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς νήσου ῥίψωμεν τὸ βλέμμα, θ' ἀπαντήσωμεν τὴν γραφικὴν τοποθεσίαν τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς μετὰ τῶν ἀγροτικῶν αὐτῆς οἰκίσκων καὶ τῶν καλλιεργημένων λόφων τκ. ἐὰν δ' ἔτι πορρωτέρω τὰς περὶ τὴν Φολέγανδρον νήσους Μῆλον, Κίμωλον, Σίφνον, Σίκινον ἔτι πορρωτέρω τὴν Πάρον, Νάξον, Ἴον κλπ.

Ἐκ τῆς διακλαδώσεως τοῦ ὀρεινοῦ συστήματος τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς, ὅπερ ποικιλοτρόπως συμπλέκεται καὶ πολλοὺς βουνοὺς καὶ λόφους σχηματίζει, διακρίνονται δύο ὑψηλαὶ κορυφαὶ ὧν ὑψηλοτέρα τὸ *Μεροβίγλι* ὕψους 340 μέτρων, ἀπέναντι δ' αὐτῆς ὁ ὀλίγα μέτρα χθαμαλώτερος *Προφήτης Ἠλίας*. Αἱ κατωφέρειαι ἀμφοτέρων τούτων ἤρεμοι οὖσαι σχηματίζουσι πολλοὺς μικροὺς αὐλῶνας καὶ ὀροπέδια κατάλληλα διὰ καλλιεργίαν δημητριακῶν καρπῶν. Ἐν γένει δὲ τὸ ἔδαφος τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς εἶνε γόνιμον καὶ καλῶς καλλιεργημένον.

Αἱ μόναι σχεδὸν καλῶς καλλιεργημέναι ἐκτάσεις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς νήσου, εἰσὶ δύο κοιλάδες, ὧν ἡ πρώτη κεῖται μεταξὺ τοῦ ὑψώματος τοῦ Παληοκάστρου καὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου. Εἰς τὸν μυχὸν τῆς κοιλάδος ταύτης κεῖται ἡ κωμόπολις, ἐκ-

τείνεται δ' αὕτη μέχρι τῆς θέσεως *Περάκη Συκιά*. Οἱ ἐν αὐτῇ ἀγροὶ εἶνε γόνιμοι καὶ ἐπιμελῶς καλλιεργημένοι· δένδρα δὲν ἔχουσι πλὴν ὀλίγων ἐλαιοδένδρων, καὶ σπείρουσι ἐν αὐτοῖς δημητριακοὺς καρπούς. Ἡ δευτέρα κοιλὰς εἶνε ἡ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου* παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου ἔνθα ὑπάρχουσι καὶ ὀλίγοι ἀμπελῶνες. Παρὰ τὴν θέσιν *Μῦλοι*, οὕτω καλουμένη διότι ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ἀνεμόμυλοι, ἐκτείνεται μικρὸν ὀροπέδιον, *Καυκάραις* ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καλούμενον. Ὀλίγιστα δένδρα ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ.

Ὕδατα.— Τὸ ἀνατολικὸν μέρος καθὸ πετρῶδες δὲν ἔχει ἄφθονα ὕδατα. Τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ λαμβάνουσιν οἱ κάτοικοι ἐκ δεξαμενῶν ἐν αἷς ἀποταμιεύουσιν αὐτὸ τὸν χειμῶνα, ἢ ἐκ τῆς κάτωθεν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς κωμοπόλεως κειμένης ἐν τῇ θέσει *Βρύσαις* ἢ *Πηγάδι* τρικρούνου κρήνης, ἧς τὸ ὕδωρ εἶνε ὑφάλμυρον.

Ἔξωθεν τοῦ Κάστρου ὑπάρχουσι τρία μεγάλα φρέατα *Λουνάβηδες* καλούμενα, ὧν τὸ ὕδωρ δὲν πίνουσιν, ἀλλὰ μεταχειρίζονται εἰς ἄλλας χρείας.

Ἐν τῇ θέσει Βορεινὰ ὑπάρχει ὡραῖον ὕδωρ πηγαῖον, ὅπερ ὅμως ἔχει βδέλλας.

Εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς μυχοὺς τῶν ὅρμων τῆς Φολεγάνδρου ῥέουσιν ὕδατα, ἔτι δὲ καὶ ἐν ἄλλαις παραλίαις θέσεσιν· οὕτως ἐν μὲν τῷ ἀνατολικῷ τμήματι τῆς νήσου ἐν ταῖς θέσεσι Λειβάδι, Γιωργίτση, Κάτεργο, Καταλύματα καὶ Ἀγκάλη, ἐν δὲ τῇ Ἐπάνω Μεριᾷ εἰς Λειβαδάκι, Συκιά, Μάρμαρον, Γαλῆφος, Κάστελλο, Βάλσαμο, Ἀμπέλι, Κυπαρίσσι, Ἁλατσαριά, Γαλανοῦ, Καστέλλι, Ἅγ. Γεώργιος, Σερφιώτικο, Σίλακας καὶ Λιζάρδος. Τῶν πλείστων τούτων τὸ ὕδωρ εἶνε ὀλίγον, ὥστε δὲν δύνανται οἱ κάτοικοι νὰ τὸ χρησιμοποιήσωσιν εἰς ἄρδευσιν κήπων. Ὀλίγοι μόνον λαχανόκηποι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς θέσεσι Πηγάδι, Πλάκα, καὶ Χαλκηᾶ, καὶ παρὰ τοῖς μυχοῖς τῶν ὅρμων Ἀμπέλι, καὶ Βάλσαμο, ἔτι δὲ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Κυπαρίσσι*.

Κλίμα.— Τὸ κλίμα τῆς Φολεγάνδρου εἶνε ὑγιὲς καὶ τερπνόν, δροσερὸν δὲ κατὰ τὸ θέρος ἕνεκα τῆς πνοῆς βορείων ἀνέμων. Οὔτ' ἐνδημικὰ οὔτε ἐπιδημικὰ νοσήματα ἐπιπολάζουσιν ἐν τῇ νήσῳ, καὶ μόνον κατὰ τὴν θέσιν *Λειβάδι* ἐπιπολάζει ὁ ἑλώδης πυρετὸς κατὰ τὸ θέρος, προερχόμενος ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τῆς παρὰ τὴν θέσιν ταύτην

λίμνης, περὶ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς ὁποίας ἀνάγκη νὰ ληφθῇ πρόνοια χάριν τῆς ὑγιείας ὅλων τῶν κατοίκων τῆς νήσου.

Αἱ βροχαὶ δὲν εἶναι πολὺ συχναὶ ἀλλ' οὔτε καὶ σπάνιοι. Ὁσάκις συμβῇ ῥαγδαία βροχή, ἐπιφέρουσα καὶ τὸν ὑπερεκχειλισμὸν τῶν χειμάρρων, συμβαίνουσιν ἕνεκα τοῦ κεκλιμένου τοῦ ἐδάφους καταπτώσεις τῶν τοίχων τῶν ἀγρῶν, δι' ὧν ὑποστηρίζουσι τὸ χῶμα. Αἱ τοιαῦται καταπτώσεις καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων *βουλήστραις*.

Κεραυνοὶ σπανίως ἐνσκήπτουσιν. Πρὸ δύο περίπου ἐτῶν κεραυνὸς προσέβαλε τὸν κάτωθεν τοῦ Παλαιοκάστρου ναὸν τῆς Παναγίας διετρύπησε τὸν θόλον καταρρίψας τὸν ἐπ' αὐτοῦ μετάλλινον σταυρόν, καὶ μικράς τινας ἄλλας ζημίας τῷ ἐδάφει τοῦ ναοῦ ἐπενεγκών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Προϊόντα. Ζῶα, Κτηνοτροφία καὶ πρόσοδοι ἐκ ταύτης — Δένδρα ὀπωροφόρα — Δημητριακοὶ καρποί — Οἶνοι — Αὐτοφυῆ φυτά — Ἀγροκατοικίαι Ἐπάνω Μεριᾶς — Προτερήματα καὶ ἐλαττώματα τοῦ ἔθους τῶν ἀγροκατοικιῶν. Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως τῆς καλλιεργίας — Βιομηχανία — Ὀρυκτά.

Ἡ Κτηνοτροφία τῆς νήσου συνίσταται εἰς αἶγας πρόβατα καὶ βοῦς. Ὑπάρχουσι δ' ἐν ὅλῳ ἐν Φολεγάνδρῳ 1000 περίπου αἶγες καὶ 1500 πρόβατα, ἱκανὸς δ' ἀριθμὸς βοῶν. Ἁπάντων τούτων ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ τούτων προϊόντων ἐρίου καὶ τυροῦ γίνεται μικρὰ κατ' ἔτος ἐξαγωγὴ εἰς Σύρον καὶ Θήραν· τὰ πρόβατα καὶ αἱ αἶγες ζῶσι κατ' ἀγέλας πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν χωρικῶν τρέφουσι κατ' οἶκον ἀμνούς, οὓς τιθασσεύουσι καὶ σύρουσι μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν ἐξοχήν· οἱ τοιοῦτοι ἀμνοὶ εἶνε ἐκλεκτοὶ καὶ τιμῶνται διπλάσιον τῶν ἄλλων, καλοῦνται δ' ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων *μπρουζιά* (τὸ μπρουζί). Ὁ τυρὸς τῆς νήσου εἶνε ἐξαίρετος, καίτοι ἀπὸ τοῦ γάλακτος ἀφαιροῦσι τὸ βούτυρον, ὅπερ δὲν γίνεται εἰς ὅλας τὰς νήσους. Τὰς βοῦς δὲν ἀμέλγουσι διότι νομίζουσιν ὅτι αὗται ἀμελγόμεναι καθίστανται ἰσχναί, ἢ *ἀχαμναίς* ὡς λέγουσι, καὶ ἀνίκανοι πρὸς ἄροτον. Τὸ κρέας ὅλων τούτων τῶν ζώων εἶνε νοστιμώτατον, τοῦτο δ' ἀποδίδουσιν οἱ Φολεγάνδριοι εἰς τὴν ἐξ-

ρότητα τῶν πρὸς νομὴν καθωρισμένων τόπων τῆς νήσου. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ γάλα τῶν προβάτων ἀποπέμπει εὐωδίαν θύμου διότι τὰ ζῷα ταῦτα ἕνεκεν τῆς ἐλλείψεως ἄλλου χόρτου τρώγουσιν τὸν θύμον καὶ τὰς ἀκάνθας. Ἐκ τῶν κατοικιδίων ζῴων ἐν μὲν τῇ κωμοπόλει ἑκάστη οἰκογένεια ἔχει ἕνα χοῖρον πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν χωρικῶν τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς καὶ μικρὰν ἀγέλην τοιούτων, οὓς συνήθως σφάζουσι κατὰ τὸν Δεκέμβριον,καὶ τὸ κρέας των κάμνουσιν ἀλίπαστον· κατασκευάζουσι δ' ἔτι ἐξ αὐτοῦ χοιρομήρια καὶ ἀλλᾶντας. Ὑπάρχει ὡσαύτως ἐν Φολεγάνδρῳ ἱκανὸς ἀριθμὸς ὄνων καὶ ἡμιόνων ἔτι δ' ὀλίγιστοι ἵπποι. Ἐν γένει δ' ἐκ τῆς κτηνοτροφίας ἱκανὸν κέρδος προσπορίζονται οἱ Φολεγάνδριοι διότι οὐ μόνον οἱ βόες, αἱ αἶγες καὶ τὰ πρόβατα αὐτῆς ἐπιζητοῦνται ὑπὸ τῶν ἐπίτηδες αὐτόσε ἐξ ἄλλων νήσων καὶ μάλιστα ἐκ Θήρας ἐρχομένων κρεοπωλῶν, οἵτινες προσφέρουσι τιμὰς ἀρκούντως ἱκανοποιούσας τοὺς πωλητάς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμίονοι οἵτινες θεωροῦνται ὡς οἱ καλλίτεροι τῶν ἄλλων νήσων.

Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων συχνότερον ἀπαντᾷ ἐν τῇ νήσῳ ἡ ἐλαία, ἧς ὁ καρπὸς εἶνε μικρὸς τὸ μέγεθος. Ἀλλά τὸ παραγόμενον ἐν τῇ νήσῳ ἔλαιον μόλις ἐπαρκεῖ εἰς τὰς χρείας τῶν κατοίκων, εἶνε ὅμως ἀξιόλογον.

Σῦκα παράγονται πολλά, ἅτινα ξηραίνονται διὰ τοῦ ἡλίου καὶ διὰ τῆς ἐνθέσεως ἐν μετρίως πεπυρακτωμένῳ κλιβάνῳ. Τῶν σύκων ὑπάρχουσι διάφορα ὀνόματα ὡς Λυμπουνιάρικα, ἀσπρόξυνα, βλαρόξυνα, καμηλάκια, βαβουλᾶτα, ἀσπροτούρκικα, Σιφνέϊκα, Καραμανέϊκα, Καράτικα, ἅτινά εἰσι λευκά,καὶ Βιγλιανά, Κρητικά, Ἀμπρουκοῦναι, μέλανα, καὶ Παριανά, Φηρογάλανα, Τούρκικα ὑπομέλανα.

Ὑπάρχει ὡσαύτως ἐν τῇ νήσῳ ἄπειρος πληθὺς Ἰνδικῶν συκῶν ἢ *Φαραωσυκῶν* ὡς καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων.

Ἐκ τῶν ἑσπεριδοειδῶν πάνυ ὀλίγα ὑπάρχουσιν. Ἡ κριθή, ὁ σῖτος, καὶ τὰ ὄσπρια τὰ παραγόμενα ἐν τῇ νήσῳ οὐδ' εἰς ἐγχωρίαν κατανάλωσιν ἐπαρκοῦσιν, ἅπαντα ὅμως εἶνε ἐξαίρετα ἰδίως ὁ σῖτος. Μετὰ τὴν λίκμησίν του ὁ σῖτος ἢ ἡ κριθὴ ἀποτίθενται ἐν λάκκοις οὓς ὀρύσσουσιν οἱ γεωργοὶ παρὰ τὴν ἅλω· ἡ πρᾶξις αὕτη, ἥτις καλεῖται ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις *Λάκκιασμα* (1), θεωρεῖται ὡς ἀπολύ-

(1) Περὶ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἀποθέσεως τοῦ γεννήματος διέλαβεν ἐν ὑπομνήμασιν Ἄνδρου καὶ Κέω σελ. 235, καὶ Ἀμοργοῦ σελ. 13 ὁ σεβαστός μοι κ. Α. Μηλιαράκης,

τως ἀναγκαία ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, οἵτινες νομίζουσιν ὅτι ἐὰν μὴ *λακκιασθῇ* ἡ κριθὴ προσβάλλεται ἀπὸ τοὺς σῆτας. Ὁ σῖτος μένει ἐν τοῖς λάκκοις ἐπὶ 20 ἢ καὶ πλείους ἡμέρας, μεθ' ἃς κομίζεται εἰς τὰς ἀποθήκας.

Τοὺς ἀγροὺς σπείρουσι ἐπὶ δύο μὲν συνεχῆ ἔτη σῖτον, κριθὴν ἢ σμιγόν, τὸ δὲ τρίτον βάμβακα, φασήλους κλπ. ἐπειδὴ δ' ἡ τοιαύτη σπορὰ ἐπιφέρει θερινὴν παραγωγὴν καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων *καλοκαιρνό*, ἀπὸ δὲ τοῦ φυομένου βάμβακος *παμπακιά*.

Οἶνος παράγεται ὀλίγος ἀλλὰ καὶ οὐχὶ δυσάρεστος τὴν γεῦσιν· ἐν παλαιοτέρᾳ ἐποχῇ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τὰς παραδόσεις τῶν περιηγητῶν παρήγετο πολὺ ὀλιγώτερος ἢ νῦν· ὁ Thevenot λέγει, ὅτι οἶνος δὲν παρήγετο παντελῶς ἐν τῇ νήσῳ, ἀλλ' ὅτι ἐκόμιζον τοιοῦτον ἐκ Θήρας. Οἱ ἀμπελῶνες ἐν Φολεγάνδρῳ εἶνε χαμαικλινεῖς, αἱ δὲ σταφυλαὶ φέρουσι διάφορα ὀνόματα ἀπὸ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν κλημάτων, καὶ αἱ μὲν μέλαν ἔχουσαι χρῶμα φέρουσι τὰ ὀνόματα, μαντηλαριά, ψευδοσίρικο, μαυραΐδανο, τσαμπάτη, Κρητικό, λαρέζι, τζάνερο, κακόμαυρο, αἱ δὲ λευκόν, αϊδάνι, κλωσσαριαίς, σάμια, μελίσσι, γαδουριαίς, τρυφέρια, διάφορον δὲ χρῶμα φέρουσι τὰ ἀγούμαστα καὶ ὁ σιδερίτης (ἐρυθρά).

Τὰ αὐτοφυῆ φυτὰ τῆς νήσου συνίστανται εἰς θάμνους τινάς, σχίνους, θύμους καὶ ἄλλας πόας ὧν οὐδεμία σχεδὸν δηλητηριώδης. Ὁ Tournefort παρετήρησεν, ὅτι ἡ νῆσος καλύπτεται ὑπὸ ἀρίστου *τιθυμάλλου* ὅστις ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλεῖται *γαλατζίδα* (ἡ). Ὑπάρχει ἐπίσης τοσαύτη πληθὺς ἐλελιφάσκου (salviae, κοινῶς *φασκομηλιά*), ὥστε ἐν ἐλλείψει καυσίμου ὕλης μεταχειρίζονται τοῦτον ἀπεξηραμμένον εἰς πυράκτωσιν τῶν κλιβάνων καὶ εἰς ἄλλας χρείας. Νῦν ἐνιαχοῦ μόνον ἀπαντᾷ τις τὴν ἀγρίαν κυπάρισσον *φείδαν* λεγομένην, καὶ ταύτην εἰς μεγάλας ἀποστάσεις ἀπὸ τῶν οἰκουμένων μερῶν ὁπόθεν ἡ εἰς αὐτὰ μετακόμισίς της δὲν εἶνε εὔκολος. Ἄλλοτε ὅμως ἐκτεταμέναι ἐκτάσεις ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τοῦ δένδρου τούτου, ὅπερ οὐ μόνον ὡς καύσιμος ὕλη ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας χρείας εἶνε καταλληλότατον ἔχει ὅμως τοῦτο τὸ ἐλάττωμα ὅτι δὲν ἀναβλαστάνει ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Φολεγάνδριοι δὲν *σκᾷ* μετὰ τὴν ἐκκοπήν του, καὶ τοῦτο κ-

οὗ τὰ σπουδαῖα περιγραφικὰ ὑπομνήματα τῶν Κυκλάδων νήσων καὶ αἱ ἰδιαίτεραι ἐργασίαι, οὐ σμικράν μοι παρέσχον ὠφέλειαν.

ρίως εἶνε τὸ αἴτιον τῆς ταχείας αὐτοῦ ἐξαφανίσεως, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀναγκάζονται νὰ φέρωσι ξύλα ἄλλων μερῶν καὶ ἰδίως τῆς Σικίνου καὶ Καρδιωτίσσης.

Ἡ *Ἐπάνω Μεριὰ* ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴπομεν κατοικεῖται ὑπὸ γεωργῶν, ὧν αἱ πλεῖστοι μένουσι διαρκῶς ἐνταῦθα ἐν οἰκίσκοις διεσπαρμένοις εἰς τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ τμήματος τούτου τῆς νήσου. Ἐνιαχοῦ δὲ παρατηρεῖται συνοικισμὸς ἀγροικιῶν ὡς ἐν ταῖς θέσεσι *Θεολόγῳ* καὶ *Ἐλεήμονι* ὁμωνύμοις τοῖς αὐτόθι ναΐσκοις, ὧν ὁ τελευταῖος εἶνε ὁ καὶ ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς. Τὸ ἔθος τοῦτο τοῖς ἐν ἀγροῖς διαίτης κατέκρινεν ὁ κ. Μηλιαράκης ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου *Κέω* (σελ. 227) καὶ *Ἀμοργοῦ* (σελ. 27), ὅπερ ἔχει μὲν τοῦτο τὸ προτέρημα ὅτι ἡ καλλιεργία τῶν ἀγρῶν γίνεται μετὰ πλείονος ἐπιμελείας καὶ φροντίδος, πολλὰ δὲ τὰ ἐλαττώματα. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι δυνατὸν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν ἐν τῇ Ἐπάνω Μεριᾷ διεσπαρμένων ἀγροτῶν νὰ μὴ ἐλαττῶται, διότι, ὡς εἴδομεν ἤδη, ὑπάρχει ἐνταῦθα ἐνοριακὸς ναὸς ἐν ᾧ ἱερεὺς λειτουργεῖ τακτικῶς, καὶ τελεῖται ἡ ἐκπλήρωσις τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, οὐχ ἧττον ὅμως σπουδαίως διακωλύεται ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν παίδων, μὴ δυναμένων νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ πολλὰς ὥρας ἀπέχον τῆς κατοικίας των σχολεῖον, καὶ ἐκτὸς τούτου ἐκ τῆς ἀπομονώσεως ἐπέρχεται νάρκωσις τοῦ πνεύματος, καὶ ἔλλειψις θάρρους πρὸς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἡ ἐν γένει κατάστασις τῆς καλλιεργίας παρέχει ἐλπίδας βελτιώσεως, χάρις τῇ φιλοπονίᾳ τῶν γεωργῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλλείπουσι καὶ ἐργατικαὶ χεῖρες, καὶ ὅμως οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων δὲν ἀποθαρρύνονται καλλιεργοῦντες γῆν οὐχὶ εὔφορον, ἥτις δὲν ἀμείβει αὐτοὺς ἐπαξίως τῶν κόπων των. Ὁ Fiedler, ὅστις πολὺ δυσμενῶς κρίνει περὶ τῆς νήσου, λέγει ὅτι ὁ τόπος δύναται νὰ βελτιωθῇ, βελτιουμένης τῆς κτηνοτροφίας, ἀμπελουργίας, βάμβακος κλπ., καὶ ὅτι δύναται νὰ γίνῃ ἀπόπειρα καλλιεργίας καπνοῦ καὶ γεωμήλων, ἀνάγκη ὅμως, ἐπιφέρει, νὰ περιορισθῶσι τὰ ποίμνια, ἢ τοὐλάχιστον νὰ μὴ αὐξηθῶσιν.

Ἡ βιομηχανία τῆς νήσου συνίσταται εἰς τὴν διὰ *κρεβαταριᾶς* (=ἐργαλειοῦ) ἐξύφανσιν βαμβακερῶν ὑφασμάτων καὶ μαλλίνων κλινοσκεπασμάτων ἀρκούντως κομψῶν. Πρὸς τούτοις ἐκ τοῦ ἐρίου τῶν

προβάτων νήθουσι νῆμα δι' οὗ πλέκουσι φλανέλλας, ἃς πωλοῦσι πρὸς τοὺς μετ' ἐμπορευμάτων ἐρχομένους μικρεμπόρους, ἐκ τῶν πέριξ νήσων. Πολλοὶ τῶν χωρικῶν πλέκουσι πίλους ἐκ ξηροῦ καλάμου τοῦ στάχυος τοῦ κοινῶς *ἀράπη* (ἡ) λεγομένου. Οἱ οὕτω κατασκευαζόμενοι ψιάθινοι πίλοι εἶνε στερεώτατοι καὶ οὐχὶ ἄκομψοι. Ἄλλη βιομηχανία δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς ἐν τῇ νήσῳ.

Ὀρυκτά.— Τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐν Φολεγάνδρῳ ὀρυκτά, συνίστανται εἰς μεταλλικὰς κοίτας ἀκανονίστους κειμένας ἐν τοῖς τιτανολίθοις, ὧν ἡ ἀξία μὴ ἐρευνηθεισῶν δεόντως, οὔπω ἐγνώσθη (1).

Τὸ μάρμαρον τῆς νήσου εἶνε λευκὸν καὶ κυανοῦν. Ὀρθῶς ὁ Fiedler παρατηρεῖ ὅτι οἱ κάτοικοι δύνανται νὰ χρησιμοποιήσωσιν αὐτὸ ἄνευ πολλῆς δαπάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Θέσις τῆς Κωμοπόλεως — Διαίρεσις αὐτῆς — Κάστρον καὶ Χωρίον — Ἀρχαὶ τῆς νήσου — Πληθυσμός — Ἐπαγγέλματα — Τροφή — Ἐνδυμασία — Ἐμπόριον — Τὸ φιλόδημον τῶν κατοίκων — Ἀποδημίαι τῶν νεανίδων.

Παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία τῆς Φολεγάνδρου πολίχνη, κεῖται ὡς ἤδη εἴπομεν ἀνωτέρω ἡ σημερινὴ κωμόπολις, $^3/_4$ τῆς ὥρας ἀπέχουσα τοῦ ὅρμου Καραβοστάση, ἀφ' οὗ ἄγει εἰς αὐτὴν ὁδὸς τεχνικῶς ἐξωμαλισμένη ὑπὸ τῶν φιλοπόνων κατοίκων, καὶ κεχαραγμένη παραλλήλως χειμάρρῳ τινί, *ποταμὸς* ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλουμένῳ, ὅστις ἐνίοτε πλημμυρῶν ἐπιφέρει οὐ μικρὰς βλάβας εἰς τὴν ὁδόν. Ὁ ἀνερχόμενος ἐκ τοῦ ὅρμου, ἄποψιν τῆς κωμοπόλεως ἔχει τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς θέσεως *Περάκη Συκιά*, ἐν ᾗ ὡς ἐρρήθη ἤδη ἀνωτέρω κεῖται τὸ στόμιον κοιλάδος τινός, τὸν μυχὸν τῆς ὁποίας κατέχει ἡ πολίχνη. Ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ μέρους τούτου ἄποψις εἶνε μερική, διότι ἐντεῦθεν βλέπομεν μόνον τὸ μεσημβρι-

(1) Ὅρα Α. Κορδέλλα ἡ Ἑλλὰς ἐξεταζομένη γεωλογικῶς καὶ ὀρυκτολογικῶς σελ. 130. Ἐν σελ. 177 τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ἀναφέρεται ἐξαγωγὴ πλακοπήκτου τιτανολίθου ἀναμίκτου μαρμαρυγικῷ σχιστολίθῳ· νῦν οὐδενὸς ὀρυκτοῦ ἐξαγωγὴ γίνεται.

νὸν τῆς κωμοπόλεως μέρος, ἐκ δὲ τοῦ λοιποῦ διακρίνονται αἱ ἐξέχουσαι κατὰ τὸ ὕψος οἰκίαι, καὶ πολλοὶ θόλοι καὶ κωδωνοστάσια ναῶν.

Ἡ κωμόπολις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, τὸ *κάστρον* καὶ τὸ *χωρίον*, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὡς ὅλα σχεδὸν τὰ νησιωτικὰ ἐπὶ Ἑνετῶν κτισθέντα φρούρια, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τοίχων αὐτῶν τῶν πρὸς τὰ ἄκρα ἐκτισμένων οἰκιῶν, τὸ δὲ δεύτερον κεῖται ἔξωθεν τοῦ κάστρου καὶ οὐδόλως σχεδὸν εἶνε κεχωρισμένον ἀπ' αὐτοῦ. Ἑκατέρωθεν τῆς πύλης τοῦ κάστρου, ἤτοι ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ, ὑπάρχουσι δύο πλατεῖαι, ὧν ἡ μὲν ἔσωθεν *μέσα λόντζια* καλουμένη εἶνε μικροτέρα τῆς ἄλλης, ἥτις φέρει τὸ ὄνομα *ἔξω λόντζια*· πλὴν δὲ τῆς κυρίως θύρας ὑπάρχει καὶ ἄλλη μικροτέρα κειμένη ἐπὶ τῆς αὐτῆς (δυτικῆς) πλευρᾶς τοῦ κάστρου, τὸ *παραπόρτι*. Τὸ Κάστρον εἶνε οὕτω πυκνῶς κατῳκημένον, καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐντὸς αὐτοῦ οἰκιῶν τοσοῦτον μικραί, ὥστε ἡ ἐπήρεια μόνη τῆς γειτνιαζούσης θαλάσσης διὰ τῆς ζωογόνου αὔρας αὐτῆς ἐμποδίζει τὴν ἀνάπτυξιν μολυσμάτων καὶ νόσων. Λόγος δὲ τῆς συμπυκνώσεως ταύτης εἶνε ἡ σπουδὴ παντὸς κατοίκου καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ νὰ ἔχῃ οἰκίαν ἐντὸς τοῦ κάστρου, ἔνθα ἦτο ἀπηλλαγμένος τοῦ κινδύνου τῆς αἰφνιδίας πειρατικῆς ἐπιδρομῆς, τῆς μάστιγος ταύτης τῶν νήσων. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ ἕξις τοῦ κατοικεῖν ἐν μικραῖς οἰκίαις ἐπεκράτησε τοσοῦτον, ὥστε καὶ τὰ μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ φόβου τούτου, ἔξωθεν τοῦ κάστρου οἰκοδομηθέντα οἰκήματα οὐδόλως διάφορα τῶν πρώτων εἰσίν, καίτοι ἐνταῦθα οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος συμπυκνώσεως καὶ κατασκευῆς μικρῶν οἰκιῶν. Ἀλλ' οἱ Φολεγάνδριοι ἔτι καὶ νῦν ἀπαντῶσιν εἰς τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις καὶ παρατηρήσεις διὰ τοῦ ἐγχωρίου λογίου:

Σπίτι ὅσο χωρεῖς,
καὶ γῆ ὅση θωρεῖς

ὀλίγα μόνον ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ κάστρου οἰκημάτων εἶνε εὐρύχωρα, καὶ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνήκουσιν εἰς οἰκογενείας προεχούσας καὶ εὐπόρους. Ἐκτὸς τοῦ κάστρου ᾠκοδομήθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὀλίγισται, αἵτινες διακρίνονται ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῇ τέχνῃ καὶ ἐσωτερικῇ διακοσμήσει.

Στεναί, ἀκάθαρτοι, καὶ ἐστερημέναι πάσης κανονικότητος εἶνε αἱ ὁδοὶ τοῦ Κάστρου, ὧν εὐρύτεραι ὁπωσοῦν εἶνε ἡ *κάτω ρούγα* καὶ *πίσω*

ρούα. Αἱ ἔξωθεν τοῦ κάστρου ὁδοὶ εἶνε μᾶλλον κανονικαὶ καὶ εὐρεῖαι, πλακόστρωτοι καὶ πως καθαρώτεραι τῶν ἐντὸς αὐτοῦ.

Πενιχρά εἰσι τὰ οἰκήματα τῶν γεωργῶν, καὶ ἅπαντα σχεδὸν τά τε ἐν τῇ κωμοπόλει (ἥτις καὶ *χώρα* ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καλεῖται) καὶ τὰ ἐν Ἐπάνω Μερίᾳ λίαν ὁμοιόμορφα. Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου δωματίου, ὅθεν καὶ *μονόσπιτα* καλοῦνται. Πρὸ τῆς θύρας συνήθως τοῦ οἰκήματος ἐν ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι εἰς αὐτό, κεῖται μικρὸς οἰκίσκος, λάκκος καλούμενος, ὅστις χρησιμεύει ὡς ὀρνιθών· μικρὸν δὲ προαύλιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου κτίζουσι λίθινα καθίσματα ἢ *πεζούλαις*, περιβάλλει τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ οἰκήματος, ἐκείνην ἐν ᾗ καὶ ἡ θύρα. Διαφορὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει γεωργῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἐπάνω Μερίᾳ εἶνε μόνον ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ περὶ τὸ οἴκημα τοῦ χωρικοῦ κεῖνται ὁ σταῦλος τῶν ζῴων του, ὁ ἀχυρών, καὶ ἡ ἀποθήκη ἐν ᾗ ἀποταμιεύει τὰ προϊόντα του ἢ τὸ κελλάρι. Ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν ὅμως αὐτῶν τήν τε ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν ἀμφοτέροις εἶνε ὁμοία. Διακρίνει δὲ ταῦτα τὰ πενιχρὰ οἰκήματα ἡ καθαριότης, καὶ ἡ φιλόκαλος διάταξις τῶν εὐτελῶν σκευῶν. Ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν τῆς οἰκίας εἶνε ἡ ἑστία (παρουστιὰ) καλυπτομένη ὑπὸ παραπετάσματος, κατὰ μῆκος δὲ τῆς οἰκίας ἔχουσιν ἐμπεπηγμένους πασσάλους (κοινῶς *πάλους*) ἀφ' ὧν ἀναρτῶσι διάφορα σκεύη καὶ δοχεῖα. Τὰ καθίσματα κατασκευάζουσιν αὐτοὶ οἱ γεωργοὶ ἐκ νάρθηκος, ὅστις ***άρτηκας*** καὶ ***ἀκάρωνας*** ὑπ' αὐτῶν καλεῖται. Ἔν τισι τῶν γεωργικῶν οἰκημάτων βλέπει τις καὶ ἕδρας σκωληκοβρώτους παλαιᾶς ἐποχῆς, ἄλλοτε πολύτιμα ἔπιπλα κοσμοῦντα τὰς αἰθούσας τῶν εὐπόρων προυχόντων τῶν νήσων, νῦν δ' ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τιθέμενα πρὸς τὰ εὐτελῆ ἐκ νάρθηκος καθίσματα τῶν πενιχρῶν οἰκημάτων.

Ἡ Φολέγανδρος διοικητικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μήλου τοῦ Νομοῦ Κυκλάδων, ἀποτελοῦσα ἕνα καὶ μόνον ὁμώνυμον δῆμον. Πλὴν τοῦ Δημάρχου καὶ τῶν λοιπῶν δημοτικῶν ἀρχόντων αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ τῆς νήσου εἶνε αἱ ἑξῆς· Εἰρηνοδίκης μετὰ Γραμματέως, Τελωνοφύλαξ, Ὑγειονομοφύλαξ, Ταχυδρομικὸς ὑπεπιστάτης δ'. τάξεως, καὶ εἰσπράκτωρ τοῦ δημοσίου μεθ' ἑνὸς χωροφύλακος.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 1500. Τε-

σούτους ἠρίθμει καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ross (1840) ἐπεσκέψατο τὴν νῆσον· τὴν στασιμότητα δὲ τοῦ πληθυσμοῦ πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὰς ἀποδημίας τῶν κατοίκων, περὶ ὧν ἀμέσως κατωτέρω θέλομεν διαλάβη. Ὁ Thevenot λέγει, ὅτι ἐν τῇ ἐπὶ τῆς νήσου ὑπαρχούσῃ κώμῃ ἔζων 300 ἄτομα, ὁ δὲ Tournefort ἀναφέρει μόνον 120 οἰκογενείας· μετὰ τούτους ὁ Pasch van Krienen 700 ἄτομα.

Κύριον ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων εἶνε ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία, ὀλίγοι δέ τινες ἐντόπιοι γνωρίζουσι καὶ ἄλλας τέχνας, ἃς μανθάνουσιν ἐν διαφόροις πόλεσι τοῦ ἡμετέρου κράτους ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ γεωργοὶ ἔχουσιν ἰδίους ἀγρούς, ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ὅσοι ἐκ τῶν προὐχόντων ἢ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τάξεων δὲν δύνανται νὰ ἐπιστατήσωσιν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν καλλιεργίαν τῶν ἀγρῶν των, δίδουσι τούτους εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ συνεταιριζόμενοι μετ' αὐτῶν κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐπιμόρτου καλλιεργίας, τὸ ἐπικρατοῦν ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις, διανέμονται (ὁ ἀγροδότης μετὰ τοῦ γεωργοῦ) τὴν ἐκ τῶν κτημάτων πρόσοδον. Ὁ συνεταιρισμὸς τῶν κτηματιῶν μετὰ τῶν γεωργῶν δὲν συνίσταται ἐκ μόνης τῆς ἐπιμόρτου καλλιεργίας, ἥτις πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶνε πολλῷ προτιμοτέρα τῆς μισθώσεως τῶν ἀγρῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων καὶ μάλιστα τῶν βοῶν.— Ἡ θήρα δὲν εἶνε κύριον ἐπάγγελμα τάξεώς τινος κατοίκων, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλαὶ τρυγόνες ἐπισκέπτονται τὴν νῆσον κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ Αὔγουστον, οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων καὶ δ' αὐτῶν τῶν παίδων ἐξαιρουμένων μεταβάλλονται εἰς κυνηγούς, καὶ ἐπιφέρουσι μεγάλην θραῦσιν εἰς τὰς τρυγόνας, αἵτινες ἅμα καταπαύσαι ἐπὶ τῆς νήσου δὲν δύνανται ἔπειτα ν' ἀναχωρήσωσιν ἐντεῦθεν κωλυόμεναι ὑπὸ τῶν περιιπταμένων ἁρπακτικῶν ὀρνέων, ἅτινα καταδιώκουσιν αὐτάς. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον οἱ κυνηγοὶ καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ κάτοικοι τῆς νήσου δὲν φονεύουσι τὰ ἁρπακτικὰ ταῦτα ὄρνεα ὡς ἐπωφελῆ αὐτοῖς. Ἁλιεῖς ἐξ ἐπαγγέλματος ὀλίγοι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νήσῳ· ἁλιεύουσι δ' οὗτοι διὰ δικτύων καὶ παραγαδίου.

Ἡ τροφὴ τῶν Φολεγανδρίων εἶνε λιτή· τὸν μὲν χειμῶνα οἱ γεωργοὶ τρέφονται ἐξ ὀσπρίων, χοιρείου κρέατος, ὅπερ ὡς ἀλλαχοῦ εἴπομεν ἐπὶ ὅλον τὸ ἔτος διατηροῦσι, καὶ ἀλιπάστων ἰχθύων, ἔξωθεν κομιζομένων. Τὸ δὲ θέρος ἐκ τυροῦ, γάλακτος, ἐλαιῶν καὶ τῶν τοιούτων. Ὁ ἄρτος, ὃν τρώγουσιν οἱ χωρικοί, καλεῖται ψωμὶ *μαδερό*, εἶνε

δὲ ὀλίγον μέλας ἀλλὰ γλυκύτατος. Οἴνου χρῆσιν ποιοῦνται ἰδίως ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ λοιπαῖς διασκεδάσεσιν, ἔτι δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα πρὸς θέρμανσιν, ἀλλὰ πάντοτε μὲ μέτρον. Αἱ πλεῖσται τῶν γυναικῶν δὲν πίνουσι παντελῶς οἶνον.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Φολεγανδρίων χωρικῶν εἶνε παρεμφερὴς τῇ τῶν λοιπῶν νησιωτῶν. Ἐξωτερικὸν ἔνδυμα αὐτῶν εἶνε τὸ *γιλέκι* ἔσωθεν δὲ αὐτοῦ τὸ *μπυρῖκο*, καὶ κάτωθεν *βρακιά*, ἀντὶ περισκελίδος. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρουσι κάλυμμα πλεκτὸν ἐκ λευκοῦ νήματος, ὅπερ καλεῖται *περέττα*· τὸ κάλυμμα τοῦτο τινὲς τῶν χωρικῶν δένουσι περὶ τὴν κεφαλὴν διὰ μανδηλίου ἐστριμμένου, ὅπερ καλεῖται *σκασπαστή*. (Ἡ περέττα λέγεται ἀδιαφόρως καὶ σκούφια). Ὡς πρὸς τὴν ὑπόδεσιν παρατηροῦμεν, ὅτι δὲν φοροῦσι ὡς ἔν τισι τῶν νήσων τσαρούχια, ἀλλ' ἕτερόν τι εἶδος εὐτελῶν ὑποδημάτων, ἀκόμψων μὲν ἀλλὰ καλῶς προφυλαττόντων τοὺς πόδας, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτοὶ κατασκευάζουσι καὶ ἐπιδιορθοῦσιν. Περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν προὐχόντων παρατηρεῖ ὁ Ross, ὅτι τὸ φραγκικὸν στοιχεῖον, ὅπερ πρότερον εἶχε πολλὰς ῥίζας ἐπὶ τῆς νήσου, προὐχώρησε τοσοῦτον ἐνταῦθα, ὥστε ὅλοι οἱ ἄρχοντες εἶνε ἐνδεδυμένοι φραγκιστί.

Ἐμπόριον. Εἰς προαγωγὴν πλούτου καὶ ἀνάπτυξιν ἐμπορίου ἐν τῷ τόπῳ σπουδαίως ἐπιδρῶσιν οὐ μόνον κλιματολογικαὶ περιστάσεις καὶ γονιμότης τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ τόπου, ἐξ ἧς αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις πολλαπλασιαζόμεναι συνεπάγονται τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοπονίας καὶ ἁμίλλης καὶ τοῦ κερδοσκοπικοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Φολεγάνδρου εἶνε τοιαύτη, ὥστε πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἀποβαίνει κυρία αἰτία τῆς ἐμπορικῆς στασιμότητος τῆς νήσου. Τὸ ἐμπόριον τῆς νήσου συνίσταται εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ὀλίγων ἐγχωρίων προϊόντων μὲ ἐμπορεύματα ἢ τρόφιμα, ἅτινα φέρουσιν ἐνταῦθα ἐξ ἄλλων νήσων μικρέμποροι· οἱ δ' ὀλίγοι τοιοῦτοι ἐντόπιοι φέρουσι τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν ἐκ τῆς Σύρου, καὶ ταῦτα συνίστανται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τρόφιμα καὶ μάλιστα ἁλίπαστα. Χρῆμα οὐκ ὀλίγον εἰσάγεται εἰς τὴν νῆσον, διότι πλεῖστοι Φολεγάνδριοι ἀποκαταστάντες εἰς μεγάλας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἰδίᾳ πόλεις ἱκανὰ πορίζονται, καὶ ἐκ τούτων καὶ εἰς τοὺς οἰκείους πέμπουσιν. Πλεῖστοι ἐμπορεύονται ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ, ἔνθα διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος καὶ τῆς φ

λοπονίας των άνεπτύχθησαν καὶ προήχθησαν, οὕτω δὲ δύνανται καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν νὰ ὠφελῶσι, διότι ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριζόντων τοὺς Φολεγανδρίους εἶνε καὶ τὸ φιλόπολι αἴσθημα. Ὡς ἐκ τούτου πᾶς μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ Αἴγυπτον, ἔχει πεποίθησιν, ὅτι θὰ εὕρῃ ἐκεῖ συμπολίτας προθύμους νὰ παράσχωσιν αὐτῷ ἐργασίαν καὶ μέσα πορισμοῦ βίου. Τούτου ὅμως ἀποτέλεσμα εἶνε τὸ φιλαπόδημον τῶν κατοίκων καὶ ἰδίως τῆς τῶν οἰκοκυραίων τάξεως, οἵτινες καίτοι τὰ μάλιστα φιλοπόλιδες προτιμῶσι νὰ ἐγκαταλιμπάνωσι τὴν γεννέτειραν γῆν, ἢ νὰ λάβωσιν εἰς τὴν χεῖρα τὴν ἀξίνην καὶ τὸ ἄροτρον, ἀφ' οὗ ὁ τόπος δὲν παρέχει αὐτοῖς τὰ πρὸς ἄνετον βίον ἀρκοῦντα.

Ἀλλ' ὅμως καὶ ὀλίγαι τινὲς νεάνιδες, ὧν εὐτυχῶς ὁ ἀριθμὸς βαίνει ὁσημέραι ἐλαττούμενος, θυγατέρες πτωχῶν γεωργῶν, βαρυνθεῖσαι τὸν ἐν τῇ πατρίδι πένητα βίον, ἀλλάσσουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν βίον τῶν πόλεων, ὃν μὲ τὰ ὡραιότερα χρώματα ζωγραφίζουσιν αὐταῖς αἱ τούτου πεῖραν λαβοῦσαι, καὶ προτιμῶσι τὴν ἐν ξένῃ διαμονὴν ἔνθα ὡς ὑπηρέτριαι ἀποκτῶσι μικρὸν χρηματικὸν ποσὸν, δι' οὗ καταρτίζουσι τὴν προῖκά των ἢ θεραπεύουσι τὰς ἀνάγκας των. Τὰς ἀποδημίας αὐτὰς θεωροῦμεν λίαν ἐπιβλαβεῖς διὰ τὰς νεάνιδας ἕνεκα πολλῶν λόγων, καὶ νομίζομεν, ὅτι αὗται ἠδύναντο κάλλιστα ἀντὶ ν' ἀφίνωσι τὴν πατρίδα των, καὶ καταφεύγωσιν εἰς ἄλλους τόπους, ὅπου ἤθη ἀλλότρια τῶν νησιωτικῶν καὶ ἕξεις ὅλως ἀλλοῖαι ὑφίστανται, νὰ βοηθῶσι τοὺς γονεῖς ἢ ἀδελφούς των εἰς τὰς ἐλαφροτέρας γεωργικὰς ἐργασίας, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ σπάνις ἐργατικῶν χειρῶν ὑπάρχει, καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς προσδοκώμενα κέρδη δὲν εἶνε μεγάλα καὶ ἀντάξια τοσούτων θυσιῶν καὶ στερήσεων. Ὅθεν ἀνάγκη οὐ μόνον αἱ ἀρχαί, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἐπιθυμῶν τὸ καλὸν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, ν' ἀποτρέπῃ τὰς νεάνιδας τῶν ἀποδημιῶν τούτων, ὑποδεικνύων αὐταῖς τ' ἀποτελέσματα τοῦ ἔθους τούτου, οὐ πρὸς τοῖς ἄλλοις συνέπεια εἶνε ἡ ἔκλυσις τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πολυτελείας.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ πολυτελείας, νομίζομεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ πολυτέλεια ἤρχισε νὰ ἐξαπλώνῃ, μᾶλλον ἐξήπλωσεν ἤδη τὰς ῥίζας της ἐπὶ τῆς μικρᾶς νήσου. Συναίτια εἰς τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς θεωρητέα, οὐ μόνον ἡ ἀποδημία νεα-

νίδων τινῶν τῆς γεωργικῆς τάξεως, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰσέλευσις ἱκανοῦ χρήματος εἰς τὴν νῆσον, οὗ πολὺ μέρος εἰς ταύτην δαπανᾶται. Ἐξαιρουμένων τῶν νεανίδων ἐκείνων τῆς γεωργικῆς τάξεως, αἵτινες οὐδέποτε ἀπεδήμησαν τῆς νήσου, πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἄλλαι — πλὴν ὀλίγων — περιβάλλονται ἱματισμὸν τοῦ συρμοῦ, καὶ συμμορφοῦνται πρὸς τοὺς ἀλλεπαλλήλους νεωτερισμοὺς αὐτοῦ. Ἔπιπλα πρὸς τούτοις πολύτιμα — σχετικῶς διὰ μικρὰν νῆσον — κοσμοῦσι τὰς αἰθούσας τῶν οἰκιῶν τῶν προὐχόντων, καὶ βαρύτιμα κοσμήματα τῆς νεωτέρας τέχνης τοὺς βραχίονας καὶ τὰ στήθη τῶν συζύγων καὶ θυγατέρων αὐτῶν. Πρὸς περιστολὴν τῆς πολυτελείας ἀνάγκη νὰ δίδωνται ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων ἀγαθὰ παραδείγματα εἰς τὰς κατωτέρας, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει αἱ ἧττον εὐποροῦσαι τάξεις μιμούμεναι τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων, ἀναγκάζονται χάριν τῆς πολυτελείας νὰ περιέρχωνται εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Θρήσκευμα καὶ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν κατοίκων. — Ναοὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κάστρου. — Πανηγύρεις. — Μνεία μονῶν παρὰ τοῖς περιηγηταῖς Thevenot, Tournefort καὶ Pasch van Krienen. — Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις. — Διανοητικὴ ἀνάπτυξις. — Χαρακτήρ. — Γλῶσσα τῶν κατοίκων. — Προλήψεις. — Συγκοινωνία, Ταχυδρομεῖον, Τηλεγραφεῖον.

Ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Φολεγάνδρου εἶνε χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι τὰ μάλιστα φιλόθρησκοι καὶ θεοσεβεῖς. Αἱ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἐγκαταστᾶσαι ἐπὶ τῆς νήσου φραγκικαὶ οἰκογένειαι ὀλίγαι οὖσαι ταχέως, φαίνεται, κατέλιπον τὸ δυτικὸν δόγμα, καὶ ἐτήρησαν μόνον τὰ ἐπίθετα αὐτῶν, τὰ ἤθη καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, ἣν παρέλαβον ὡς εἴδομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ καὶ οἱ ἀπὸ τούτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγόμενοι προὔχοντες τῆς νήσου. Οὐδαμοῦ τῆς Φολεγάνδρου φαίνονται ἴχνη καθολικοῦ ναοῦ, οὐδ' ὑπῆρξεν ἴσως ποτὲ τοιοῦτος ναὸς ἐπὶ τῆς νήσου, διότι θὰ διετηροῦντο τοὐλάχιστον τὰ λείψανα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ οἱ ἐπισκεψάμενοι τὴν νῆσον οὐ μόνον οὐδὲν περὶ καθολικοῦ ναοῦ ἀναφέρουσιν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ περὶ καθολικοῦ δόγματος ἐν τῇ νήσῳ.

Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι πλεῖστοι ναοί, ὧν οἱ πλείονες μικροὶ καὶ ἄκομψοι. Οἱ αὐχμηροὶ λόφοι τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς νήσου, καθὼς καὶ ἅπασα ἡ Ἐπάνω Μεριὰ κοσμοῦνται ὑπὸ πλήθους ναΐσκων· πλὴν τούτων πολλὰ τῶν παραλίων ἔχουσι ναούς. Εἰς τὴν τοσαύτην δὲ πολλαπλασίασιν τῶν ναῶν οὐχ ἧττον συνετέλεσαν παρὰ τῷ ἀμαθεῖ ὄχλῳ καὶ αἱ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι· διότι ἐπίστευον ὅτι ἄν τις ἤθελε διανυκτερεύσῃ ἐν τόπῳ μακρὰν ναοῦ κειμένῳ, θὰ ἔπαθέ τι ὑπὸ τῶν κακοποιῶν ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα καθ' ὡρισμένας τῆς νυκτὸς ὥρας περιφέρονται εἰς τόπους μὴ προστατευομένους ὑπὸ ἁγίων, καὶ τοιαῦτα εἶνε τ᾽ἀερικὰ καὶ αἱ ἀνεραΐδες, ἔτι δὲ τὰ τελώνια. Σήμερον αἱ τοιαῦται προλήψεις ἐκλείπουσιν, ἢ μᾶλλον ἐξέλιπον ἤδη, καὶ ὁ γεωργός, ὅστις ἄλλοτε ᾠκοδόμει παρὰ τὸν ἀγρόν του ναΐσκον, ὃν ἀφιέρου εἴς τινα τῶν ἁγίων, ἀντὶ τούτου κτίζει νῦν μικρὸν ἐξοχικὸν οἴκημα εὐτελές, ἔνθα διανυκτερεύει, ὁσάκις τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ καλλιεργία τοῦ μακρὰν τῆς κατοικίας του ἀγροῦ του. Διὰ τοῦτο σήμερον δὲν οἰκοδομοῦσι πλέον ναούς, περιορίζονται δὲ μόνον εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἐπισκευὴν τῶν παλαιῶν, ὁσάκις οὗτοι χρῄζουσι τοιαύτης.

Πλεῖστοι ναοὶ ὑπάρχουσιν ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως ἔν τε τῷ Κάστρῳ καὶ τῷ χωρίῳ, καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τρεῖς· τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐλεούσης (*Κερὰ Ἐλοῦσα* ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων) καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὧν μόνον ὁ πρῶτος διακρίνεται ἐπὶ ποιᾷ τινι διακοσμήσει φέρων καὶ βυζαντιακὸν θόλον, οἱ δὲ δύο ἄλλοι καὶ μάλιστα ὁ τῆς Ἐλεούσης, ὅστις εἶνε καὶ ὁ ἀρχαιότερος τῆς νήσου ναός, εἶνε πενιχροὶ ἄνευ θόλου καὶ ἀψῖδος. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ λόγου τινὸς ἄξιοι ναοί εἰσιν ὁ τοῦ Σταυροῦ, Ταξιάρχου, Ἁγίου Νικολάου καὶ Ἁγίου Ἀντωνίου, οἱ δὲ λοιποὶ εἶνε ὅλως εὐτελεῖς τιμώμενοι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, τῆς Θεοτόκου (Θεοσκέπαστη), Ἁγίας Βαρβάρας, Ἁγίου Εὐσταθίου καὶ Ἁγίας Αἰκατερίνης. Ἐν προγενεστέρᾳ ἐποχῇ ἐπεκράτει ἔθιμον νὰ γίνεται ἡ τελετὴ τοῦ γάμου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅθεν καὶ τὸ ἑξῆς ἐγχώριον δίστιχον προσκλητικὸν εἰς γάμον:

Κοπιάσατε ἀρχόντισσαις 'ς τὸν Ἅγιο Νικόλα,
διὰ νὰ στεφανώσωμε τὴ μαρμαροκολώνα.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως νομίζω καὶ ἄλλο γαμήλιον ᾆσμα, ἐν ᾧ ἡ ...φη, ὁ γαμβρὸς καὶ ὁ προπορευόμενος τῆς γαμηλίου πομπῆς ἱερεὺς

παραβάλλονται πρὸς τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, κατὰ τὴν ἐκ τοῦ ναοῦ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης (ʼς τὸ *νυφικὸ*) μετάβασιν ᾀδόμενον:

Λάμπει ὁ ἥλιος λάμπει
  ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρὸς
Κι' ἀφέντης ὁ 'κονόμος
  ὁποῦ πηγαίν' ὀμπρός.

Δυστυχῶς οὐδὲν δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα περὶ γαμηλίων ἐθίμων, διότι βραχεῖα ἔν τινι τόπῳ διαμονὴ δὲν ἀρκεῖ εἰς γνῶσιν καὶ καταγραφὴν τοιούτων.

Πανηγύρεις δύο τελοῦνται κατ' ἔτος ἐν Φολεγάνδρῳ. Παρευρέθην εἰς τὴν μίαν τούτων τελουμένην τὴν 15 Αὐγούστου ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁποίας ὁ ναός, ἔνθα τελεῖται ἡ πανήγυρις, τιμᾶται (ὅρα Κεφ. Α'.) Τὴν πανήγυριν ὅμως ταύτην ὀρθότερον θὰ ὠνομάζομεν ἁπλῶς τελετήν, διότι δὲν φέρει τὸν χαρακτῆρα, ὃν κυρίως ἀποδίδομεν εἰς τὴν πανήγυριν. Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς κατέρχονται καθ' ὁμάδας οἱ γεωργοὶ ἐκ τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς φέροντες μεθ' ἑαυτῶν λαμπάδας ἐξ ἐγχωρίου εὐώδους κηροῦ καὶ μεγάλους ἄρτους (ἐξ ἐγχωρίου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σίτου ἢ καλῆς ποιότητος ξενικοῦ ἀλεύρου), οὓς καλοῦσι '*σπερνούς*, διότι ψαλλομένου τοῦ ἑσπερινοῦ κατατίθενται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ καὶ εὐλογοῦνται ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Περὶ τὴν τρίτην δὲ μ. μ. ἀνέρχονται καὶ οἱ ἐκ τῆς κωμοπόλεως, ἄρχεται δὲ περὶ τὴν τετάρτην ὁ ἑσπερινός, περὶ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου περιάγουσι τὴν εἰκόνα μετὰ φανῶν καὶ ἑξαπτερύγων ἀκολουθοῦντος ὅλου τοῦ λαοῦ περὶ τὸν ναόν, καὶ κατόπιν διανέμουσι τὸν ἄρτον. Τὴν πρωΐαν λίαν ἐνωρὶς γίνεται ἡ λειτουργία, μετὰ δὲ ταύτην τὸ πάλαι μέν, ὅτε ἄλλαι μέριμναι δὲν ἐκώλυον τὴν μετὰ τέρψεως ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν καθηκόντων, παρεκάθηντο πάντες εἰς τράπεζαν, ἐν ᾗ δαπάνῃ τῆς ἐκκλησίας παρετίθεντο ὀπτὰ κρέατα καὶ ἄλλα ἐδέσματα, νῦν δὲ κατέρχονται πάραυτα εἰς τὴν κωμόπολιν. Αἱ τράπεζαι ἐφ' ὧν ἄλλοτε οἱ πανηγυρισταὶ ἔτρωγον ἦσαν κτισταί, καὶ τὸ ἰδιαίτερον δ' οἰκοδόμημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦσαν, ἐκαλεῖτο Τράπεζα ἐκ τούτου, καὶ σῴζεται ἔτι καὶ νῦν. Μετὰ πλείονος κομπῆς τελεῖται, ὡς ἔμαθον, ἡ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ἐν Ἐπάνω Μεριᾷ κειμένῳ ναῷ, ἔνθα διανυκτερεύουσιν οἱ πανη-

γυρισταὶ καὶ διασκεδάζουσιν ᾄδοντες καὶ ὀρχούμενοι τὸ πλεῖστον τῆς νυκτός.

Ἐν τῇ νήσῳ σήμερον οὐδεμία ὑπάρχει μονή. Ὁ Thevenot ἀναφέρει δύο τοιαύτας, μίαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἑτέραν τῶν γυναικῶν, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἦν ἀφιερωμένη τῇ Παρθένῳ, ἡ δὲ δευτέρα τῷ Ἁγίῳ Ἰωάννῃ. Ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ ναοῦ ἐξάγεται μοναστήριον ἀνδρῶν ἦτο ὁ μέγας ναὸς τῆς Παναγίας· ἄδηλον ὅμως ποῦ ἔκειτο τὸ ἄλλο μοναστήριον, ὅπερ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Σήμερον ναὸς ἀφιερωμένος τῷ Ἁγίῳ Ἰωάννῃ κεῖται ἀμέσως κάτωθεν τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ἐντὸς τοῦ Νεκροταφείου, καὶ ἐνταῦθα ἦτο πιθανῶς τὸ γυναικεῖον μοναστήριον, διότι ἐν τῇ νήσῳ ἄλλος ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου δὲν ὑπάρχει. Περὶ τούτου εἰκάζω μόνον, διότι οὐδὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω παρ' ἐντοπίων, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ οἱ πρεσβύτεροι οὐδέποτε ἤκουσαν περὶ γυναικείας μονῆς, καὶ τοῦτο οὐδόλως παράδοξον εἶνε, ἀφ' οὗ ὁ Tournefort, ὅστις οὐχὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν Thevenot ἐπεσκέψατο τὴν νῆσον, ῥητῶς λέγει, ὅτι τὸ μὲν μοναστήριον τῶν ἀνδρῶν δὲν ὑφίστατο πλέον, τὸ δὲ τῶν γυναικῶν ἠρίθμει τρεῖς μόνον ἢ τέσσαρας ἀδελφάς. Ὁ Pasch van Krienen εὗρε κενὰς ἀμφοτέρας.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον δημοτικὸν σχολεῖον ὑπάρχει ἐν Φολεγάνδρῳ, διότι ἀποθανόντος τοῦ ἐντοπίου διδασκάλου ἀργεῖ πλέον ἤδη τοῦ ἔτους τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, τοῦθ' ὅπερ ἐπιβλαβὲς διὰ τὴν πρόοδον τῶν παίδων. Μετὰ πολλῆς δ' εὐχαριστήσεως παρετήρησα, ὅτι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν χωρικῶν ἀποστέλλουσι τοὺς παῖδάς των εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ φροντίζουσι περὶ τῆς μορφώσεως αὐτῶν. Τοῦτο δ' ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὴν ἀξιέπαινον πρόνοιαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει *Φολεγανδρίου Ἀδελφότητος*, δαπάνῃ τῆς ὁποίας οὐ μόνον τὸ σχολεῖον ἐπεσκευάσθη καὶ ἐπλουτίσθη διὰ διδακτικῶν ὀργάνων ἀναγκαίων εἰς τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ βιβλία δίδονται δωρεὰν εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ παρέχεται αὐτοῖς πᾶσα εὐκολία πρὸς σπουδήν, διότι δὲν πρέπει ν' ἀγνοῇ τις, ὅτι καὶ ἡ εὐτελὴς δαπάνη τῶν βιβλίων καὶ διδάκτρων γίνεται πολλάκις ἀφορμὴ νὰ μὴ στέλλωσιν οἱ τῆς γεωργικῆς τάξεως τοὺς παῖδας των εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ ἀδελφότης αὕτη πρὸ ἐτῶν συστᾶσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν αὐτόθι παρεπιδημούντων Φολεγανδρίων κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν ὑποστήριξιν τῆς τῶν

παίδων ἀναπτύξεως διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεπλήρωσε καὶ ἐκπληροῖ μετὰ ζήλου τιμῶντος μεγάλως τούς τε πρωταιτίους τῆς συστάσεως τῆς ἀδελφότητος καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς τὸν ὀβολὸν αὐτῶν καταβάλλοντας ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς πατρίδος των (1).

Ἡ διανοητικὴ τῶν κατοίκων ἀνάπτυξις βελτιοῦται ὁσημέραι, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἀποδημιῶν καὶ τῆς μετὰ τῶν πόλεων ἐπιμιξίας, τὸ δὲ διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν παίδων. Καὶ αὐτοὶ οἱ χωρικοὶ τῆς Ἐπάνω Μεριᾶς καίτοι ζῶντες ἐν ἀπομονώσει δὲν στεροῦνται πνεύματος καὶ νοημοσύνης. Ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν Φολεγανδρίων παρατηροῦμεν, ὅτι οὗτοι εἶνε εἰς μέγιστον βαθμὸν φιλοπόλιδες, καὶ τὸ αἴσθημα τοῦτο ἔχει λίαν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, διότι ἄνευ αὐτοῦ οἱ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καταφεύγοντες καὶ ἐκεῖ προαγόμενοι καὶ πλουτοῦντες οὐδέποτε θὰ ἐσκέπτοντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν γεννέτειραν γῆν, ἐν ᾗ δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ὅπως ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ μικρὰ νῆσος θὰ ἠρημοῦτο, ἢ τοὐλάχιστον μόνον ὑπ' ὀλίγων γεωργῶν θὰ κατῳκεῖτο. Ἄλλα χαρακτηρίζοντα τοὺς Φολεγανδρίους προτερήματα εἶνε ἡ φιλοξενία, ἡ τιμιότης, ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων καὶ ἄλλα ἀγαθά. Ἔριδες οὐδέποτε συμβαίνουσι μεταξὺ τῶν κατοίκων, οἵτινες φιλήσυχοι ὄντες, καὶ αὐτὰς τὰς ἰδιωτικὰς διαφοράς των λύουσιν εἰρηνικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ δὲν καταφεύγουσιν εἰς τὰ δικαστήρια. Δύνανται δὲ καὶ δικαίως νὰ καυχηθῶσιν οἱ Φολεγάνδριοι, ὅτι οὐδείς ποτε συμπολίτης αὐτῶν κατηγορήθη ἐπὶ κακουργήματι ἢ ἄλλῃ ἀξιοποίνῳ πράξει.

Ἡ διανοητικὴ τῶν κατοίκων ἀνάπτυξις συνετέλεσεν εἰς τὴν περιστολὴν ἐν μέρει δὲ καὶ τὴν ἐξάλειψιν τῶν προλήψεων τῆς ἀμαθίας. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι καὶ αἱ ὀλίγαι ἐναπομείνασαι, ταχέως θέλουσιν ἐκριζωθῇ, καθὼς καὶ αἱ θρησκευτικαὶ δεισιδαιμονίαι, πρὸς ἐκρίζωσιν τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖται ἀναγκαίως ἀνάπτυξις τοῦ κλήρου.

Γενικῶς παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων, ὅτι αὕτη ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴν τῶν λοιπῶν νήσων, καὶ μάλιστα μὲ τὴν τῶν Σιφνίων. Ἡ γεωργικὴ τάξις προφέρει τὰς λέξεις μετὰ τόνου ἰσχυροτέρου

(1) Δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν, ὅτι ἡ Φολέγανδρος ἔχει δημοδιδάσκαλον πεπροικισμένον διὰ πολλῶν γνώσεων τὸν κ. Ἀλκιβιάδην Χαρίλαον, ὑφ' οὗ ἐγράφη καὶ μονογραφία περὶ Φολεγάνδρου μήπω δημοσιευθεῖσα.

καὶ βραδυτέρου. Ἀξιοσημείωτον δ' εἶνε, ὅτι ἐν τῇ καταλήξει ἀκης καὶ ακι παρασιωπᾶται τὸ κ· ὡς λ. χ. τὸ παιδάκι προφέρεται παιδάϊ κτλ.

Συγκοινωνία. Τόπος στερούμενος μέσων συγκοινωνίας εἶνε ἀδύνατον ν' ἀναπτυχθῇ. Ἡ παραγωγικὴ δραστηριότης τῶν κατοίκων αὐτοῦ περιορίζεται ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἀναγκῶν του, οἱ γεωργοὶ δὲν δύνανται ν' ἀποκτήσωσι γεωργικὰ ἐργαλεῖα τελειότερα τῶν συνήθων ἀτελῶν, καὶ ἐν γένει ἡ συγκοινωνία οὐ μικρὸν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου τῆς συγκοινωνίας στερεῖται ἡ Φολέγανδρος, ἐννοοῦμεν δὲ τῆς τακτικῆς καὶ δι' ἀτμοπλοίου συγκοινωνίας, διότι τὰ ὀλίγα πλοῖά της κοινωνοῦσι μόνον μετὰ τῶν πέριξ νήσων. Τὸ ἀλίμενον τῆς νήσου καὶ ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ νήσου ἐν ᾗ προσεγγίζει ἀτμόπλοιον εἶνε δύο κύρια προσκόμματα εἰς τὴν προσέγγισιν ἀτμοπλοίου. Κατὰ συνέπειαν οἱ ταχυδρομικοὶ φάκελλοι πέμπονται δι' ἱστιοφόρων ἢ διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου τοῦ εἰς Ἴον προσεγγίζοντος, ἥτις σχετικῶς εἶνε ἡ ἐγγυτέρα τῶν λοιπῶν νήσων τῶν συγκοινωνουσῶν δι' ἀτμοπλοίου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συνεδέθη ἡ νῆσος διὰ τηλεγράφου μετὰ τῶν λοιπῶν νήσων. Ἡ σύστασις τηλεγραφικοῦ σταθμοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἀναπληροῖ κάπως τὴν ἔλλειψιν τακτικῆς δι' ἀτμοπλοίου συγκοινωνίας. Σημειωτέον ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ τηλεγράφου οὔπω ἤρξατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

Κρίσεις Εὐρωπαίων περιηγητῶν περὶ τῆς νήσου. — Ἔγγραφον ὑπόμνημα ἐξανδραποδισμοῦ Φολεγανδρίων ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου Τζανοὺμ-Χότζα. — Ἐπώνυμα Φολεγανδρίων.

Ὁ ἀρχαιότατος τῶν ἐπισκεψαμένων τὰς νήσους περιηγητῶν, Χριστόφορος Βονδελμόντιος ὁ Φλωρεντῖνος (1422) ὀλίγα τινὰ καὶ ὅλως συγκεχυμένα περὶ τῆς νήσου ἀναφέρει. Ἐν πρώτοις πειρᾶται ν' ἀνεύρῃ τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, καὶ κλίνει νὰ παραδεχθῇ, ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ *πόλις* καὶ *ἀνὴρ* (a *poli* civitas et *andros* omines, i. e. civitas hominum vel virorum). Ἐκ τῆς τοιαύτης ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ νῆσος ὑπῆρξε κατῳκημένη. Μετὰ ταῦτα ἀφηγεῖται μυθώδη τινὰ περὶ

εὐσεβοῦς τινος ἀνθρώπου, ὅστις κατῴκει ἐν τῇ νήσῳ ἐντὸς σπηλαίου (spelunca) καὶ ὃν ἐφόνευσαν ἄπιστοί τινες, οὓς θεία ἐκδίκησις κατέλαβεν. Τοιαύτην περὶ τῆς Φολεγάνδρου παράδοσιν ἀναφέρει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ ὁ Boschini, ἀλλ' ἀμφότεροι δὲν ἐπεσκέφθησαν τὴν νῆσον, καὶ τὴν ἔλλειψιν ἑτέρων περὶ αὐτῆς εἰδήσεων πειρῶνται ν' ἀναπληρώσωσι διὰ μυθικῶν παραδόσεων, πιθανῶς παρὰ τοῖς λοιποῖς νησιώταις διαδεδομένων. Ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν περιηγήθησαν, οἱ κίνδυνοι εἰς οὓς ἐξετίθεντο οἱ τότε ἐπισκεπτόμενοι τὰς νήσους ἕνεκα τῆς πειρατείας, τέλος δὲ καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων βοηθημάτων δικαιοῖ ἱκανῶς τοὺς παλαιοτέρους περιηγητὰς διὰ τὰς ἐσφαλμένας πληροφορίας, τὰς ἀτόπους παραδόσεις, καὶ τὰς πεπλανημένας γεωγραφικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐνίοτε περὶ τῶν νήσων εἰδήσεις. (Christoph. Bondelmontii Florentini, librum insularum Archipelagi ed. L. Sinner 1824 σελ. 18).

Ὁ περὶ τὸ 1572 περιηγηθεὶς Tomaso Porcachi ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Isole piu famose del monto (Venetia 1686) οὐδὲν λέγει περὶ τῆς νήσου.

Μετὰ ταῦτα ἐπεσκέψατο τὴν Φολέγανδρον τῷ 1655 ὁ Thevenot· πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενά εἰσιν ἀκριβῆ, καὶ αἱ περὶ τῆς νήσου εἰδήσεις, ἃς παρ' αὐτῷ εὑρίσκομεν, οὐ σμικρὰν ἔχουσιν ἀξίαν. οὐ μόνον διὰ τὴν παλαιότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὀρθότητα αὐτῶν. Ἡ ἐπὶ τῆς νήσου κώμη περιεῖχε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ὡς λέγει ὁ Thevenot, μόνον 100 οἰκίας, ἐν αἷς ᾤκουν 300 ἄτομα, καὶ διὰ νὰ φθάσῃ τις ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ μέσου κοιλάδος καὶ βράχων καὶ δὲν ὑπῆρχον ποσῶς ἄλλαι οἰκίαι ἐν τῇ νήσῳ. Εἶχε τρεῖς ναοὺς καλῶς ᾠκοδομημένους καὶ δύο μοναστήρια, ἓν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἕτερον τῶν γυναικῶν. Τὸ τῶν ἀνδρῶν ἦτο πολὺ καλῶς ᾠκοδομημένον. καὶ ἔκειτο ἐπὶ καλῆς θέσεως, ἦτο δ' ἀφιερωμένον εἰς τὴν Παναγίαν, εἶχε μικρὸν κῆπον προσηρτημένον τῇ Μονῇ μετὰ δεξαμενῆς, ἧς τὸ ὕδωρ ἦν ἄριστον, καὶ ἐν τῷ κήπῳ ἀκέφαλον ἄγαλμα ἔτι δ' ἄλλα ἐν τοῖς τείχεσιν, ἅτινα ἔκειντο ἀντὶ λίθων. Περὶ τοῦ ἄλλου Μοναστηρίου λέγει, ὅτι δὲν ἦτο πολὺ καλόν, καὶ ὅτι ὁ ἐν αὐτῷ ναὸς ἦν ἀφιερωμένος τῷ Ἁγίῳ Ἰωάννῃ, εἷς δὲ ἱερομόναχος (religieux) ἐλειτούργει καθ' ὅλας τὰς ἑορτὰς καὶ Κυριακάς. Ἡ νῆσος, προστίθησι, τελεῖ τὸν φόρον αὐτῆς ἐκ τῶν χρημάτων, ἅτινα λαμβάνει ἐκ τῆς κριθῆς, βάμβακος καὶ ἐν-

τοπίων ὑφασμάτων, ἔτι δὲ τοῦ τυροῦ, ἅτινα παράγει· τὸ φρούριον, (ἐννοεῖ τὸ ἀρχαῖον) κεῖται ἐπί τινος ὄρους λίαν ὑψηλοῦ, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ οἰκήματα ἦσαν ἠρειπωμένα ἐξαιρουμένου ναΐσκου τινὸς τοῦ Ταξιάρχου· ἐντεῦθεν βλέπει τις πάσας τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους· Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης εἶνε, λέγει, πολὺ εὐγενεῖς (honnestes) περιποιητικοί, καὶ εὐπροσήγοροι, μάλιστα αἱ γυναῖκες, αἵτινες εἶνε εὐειδέσταται (fort bien faites) ζῶσι πολὺ καλῶς, ἔχοντες κάλλιστον ἄρτον, οἰκόσιτα πτηνά, πρόβατα καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. Οἶνον δὲν ἀπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ κομίζουσι τοιοῦτον ἐκ Θήρας, ἥτις μόνον τριάκοντα μίλια ἀπέχει. Δὲν ὑπάρχουσι λέγει οὔτε ἰατροὶ οὔτε χειρουργοὶ ἐν τῇ νήσῳ. Τέλος ἀναφέρει περὶ τοῦ λιμένος τῆς νήσου ὅτι εἶνε ἀρκούντως καλός, ἀλλ' οἱ Μανιᾶται (Maniottes) καὶ ἄλλοι πειραταὶ ἔρχονται συχνὰ καὶ ἀποβιβάζονται εἰς τὴν ξηράν, παρά τινι ναῷ κειμένῳ παρὰ τὸν αἰγιαλόν. (Relation d'un voyage au Levant 1665 σελ. 205).

Τρία ἔτη μετὰ τὸν Thevenot, ἤτοι τῷ 1658 περιηγήθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ ἐπεσκέψατο τὰς ἐν αὐτῷ νήσους ὁ Boschini, ὅστις γράφει περὶ τῆς νήσου ἀνάλογά τινα τοῖς παρὰ τοῦ Βονδελμοντίου ἀναφερομένοις. Ἐσκέψατό ποτε — λέγει — κληρικός τις Ἕλλην (religioso Greco) νὰ κατοικήσῃ τὴν Φολέγανδρον, καὶ εἶχε παρέλθῃ χρόνος τις, ἀφ' οὗ κατῴκει τὴν νῆσον γεωργῶν αὐτὴν καὶ ἀποζῶν ἐκ τῶν προϊόντων της, ὅτε μαθόντες τοῦτο καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἵνα πράξωσι τὸ αὐτό. Τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὰ ὦτα τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐφόνευσαν κατόπιν τὸν ἀτυχῆ τοῦτον κληρικὸν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ὅπερ εἶχεν ἐκλέξῃ διὰ κατοικίαν του, καὶ ἔκτοτε οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ κατοικήσῃ τὴν νῆσον ταύτην. Ἡ Φολέγανδρος λέγει ἔχει περίμετρον 35 μιλίων (!) παρατηρεῖ τέλος ὅτι ἡ νῆσος στερεῖται λιμένος. Τὸ ἀνακριβὲς τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀποδείκνυται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Thevenot ἀναφερομένων (L'Archipelago σελ. 27).

Μετὰ τοῦτον περιηγήθη τὴν νῆσον τῷ 1700 ὁ Tournefort. Οὗτος πρῶτον μὲν λέγει τινὰ περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, τῶν περὶ αὐτῆς παρὰ Στράβωνι καὶ Πλινίῳ κειμένων καὶ παρατηρεῖ ὅτι δικαίως ἀπεκάλεσεν ὁ Ἄρατος τὴν Φολέγανδρον σιδηρᾶν, διότι ἅπασα καλύπτεται ὑπὸ βράχων· εἶτα δὲ ποιεῖται μνείαν τῆς κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἐπωνυμίας τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μίνωνος.

Ἡ νῆσος, εἶτα λέγει, δὲν ἔχει λιμένα. Τρία μίλια πρὸς βορρᾶν τοῦ ὅρμου (ὃν σημειοῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καράβουστας* καὶ ἑρμηνεύει statio carinarum) κεῖται ἡ κώμη παρά τινα φρικτὸν βράχον καὶ δὲν ἔχει ἄλλα τείχη ἢ αὐτὰ ἅτινα σχηματίζουσιν οἱ ὀπίσθιοι τοῖχοι τῶν οἰκιῶν· περιλαμβάνει δ' ἑκατὸν εἴκοσιν οἰκογενείας τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος (du rite Grec), αἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐτέλουν φόρον 1200 σκοῦδα (écus). Παρατηρεῖ, ὅτι καί τοι ἡ νῆσος εἶνε πετρώδης καὶ ξηρά, παράγει ἱκανὸν σῖτον καὶ οἶνον ἐπαρκοῦντα εἰς τὰς χρείας τῶν κατοίκων. Ἔλαιον δὲν παράγεται καὶ ὅλας τὰς ἐλαίας τὰς ἁλατίζουσι διὰ τὰς νηστίμους ἡμέρας· ὁ τόπος εἶνε κεκαλυμμένος ἀπὸ ἄριστον τιθύμαλλον. Ἡ νῆσος ἄλλως εἶνε ἱκανῶς πτωχὴ καὶ τὸ ἐμπόριόν της συνίσταται εἰς ὑφάσματα (ἐγχώρια δηλ.) καὶ βάμβακα.

Ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα πολλοὶ ἱερεῖς καὶ ναοί· ὁ ναὸς τῆς Παρθένου εἶνε πολὺ ὡραῖος, κείμενος ὑπὸ τὸν μέγαν βράχον παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ κάστρου, παλαιοῦ φρουρίου τῶν δουκῶν τῆς Νάξου, τεθεμελιωμένου ἀναμφιβόλως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς Φολεγάνδρου. Σώζονται λέγει ἐν τούτῳ τῷ ναῷ σπόνδυλοι ἐκ στύλων μαρμάρου. Ἑπομένως ὁ Tournefort ὑπέπεσεν εἰς πλάνην ἐκλαβὼν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως ὡς ἐρείπια τοῦ φρουρίου, ὅπερ ἐπὶ τῆς νήσου ᾠκοδόμησεν ὁ Σανοῦδος. Τὴν χρυσοσπηλιὰν δὲν ἐπεσκέφθη.

Διὰ τὸ ἀρχαῖον ἄγαλμα περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Thevenot, τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι τοῦτο εἶχε κοπῆ καὶ χρησιμοποιηθῆ εἰς τὰ τείχη τοῦ λιμένος. Ἀνεκάλυψαν, ἐπιφέρει, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸν πόδα ἀγάλματος ἐκ χαλκοῦ, ὃν μετεχειρίσθησαν διὰ κατασκευὴν κηροπηγίων (chandeliers) πρὸς χρῆσιν τοῦ ναοῦ. Τὸ ἀρχαῖον μοναστήριον τῶν ἀνδρῶν δὲν ὑφίστατο πλέον, τὸ δὲ τῶν γυναικῶν ἠρίθμει τρεῖς ἢ τέσσαρας μοναχάς. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἡ νῆσος αὕτη τῷ ἐφάνη ἱκανῶς τερπνὴ καὶ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ξηρότητι· κατόπιν σημειοῖ ὅτι κατέλυσεν παρὰ τῷ προξένῳ τῆς Γαλλίας Γεωργάκῃ Στάῃ (Georgachi Stay) Κρητί, ὅστις ἐξετέλει συγχρόνως τὰ καθήκοντα διοικητοῦ καὶ βοεβόδα κτλ. κτλ.

Ὁ Dapper δὲν ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον· παρατηρεῖ μόνον περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ συγχρόνοις αὐτῷ γεωγρα-

φοις, παρ' οἷς ἦν γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Policandro καὶ Polcandro. Ἐν τῷ χάρτῃ ὅμως τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν νήσων (carte de l'Archipel et isles de l'archipel), ὃν παρατίθησιν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, σημειοῖ ταύτην καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Polinno. Προστίθησιν ὅτι ἐν ταῖς ναυτικοῖς χάρταις τοποθετεῖται ἡ νῆσος ἀνατολικῶς τῆς Σικίνου ἢ Zetin, καὶ ποιεῖται μνείαν τῆς ἀπὸ τοῦ Φολεγάνδρου υἱοῦ τοῦ Μίνωος ἐπωνυμίας τῆς νήσου, καὶ τῆς τοῦ Bochart γνώμης περὶ τῆς ἐκ τοῦ φοινικικοῦ παραγωγῆς τῆς λέξεως.—(Description exacte des isles de l'archipel. — Amsterdame 1703 σελ. 384).

Ὁ Pasch van Krienen (1771) ποιεῖται πρῶτον λόγον περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, τῆς θέσεως καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, καὶ εἰκάζει ὅτι ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ, ἡ νῆσος ἦτο πυκνότερον κατῳκημένη. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ὅμως καθ' ἣν οὗτος ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον, ὑπῆρχεν ἑκατοντὰς οἰκιῶν ἐν αὐτῇ μεθ' ἑπτακοσίων κατοίκων. Ἐκτὸς δὲ τῆς κώμης οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου κατῴκουν ἄνθρωποι, πλὴν τινων βοσκῶν, ἡ δὲ νῆσος διῳκεῖτο ὑπὸ τεσσάρων δημοτικῶν ἀρχόντων (sindaci) ἁπάντων ἐγχωρίων.

Ἀναφέρει μετὰ ταῦτα ὅτι ἡ νῆσος εἶχε δύο καλὰ μοναστήρια τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ἐν τῷ κήπῳ τοῦ πρώτου ὑπῆρχεν ἄγαλμα καλλίστης τέχνης (buonissima sculptura).

Παρατηρεῖ, ὅτι ἡ νῆσος ἀπαιτεῖ δυσχερῆ καλλιεργίαν, τὰ προϊόντα ὅμως αὐτῆς εἶνε ἐξαίρετα καὶ παράγει πάντα τὰ εἴδη τῆς πρώτης ἀνάγκης. Οἱ κάτοικοι εἶνε, λέγει, πολὺ περιποιητικοὶ καὶ εὐγενεῖς καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες.

Οἱ πρὸς μεσημβρίαν λιμένες τῆς νήσου ἐφάνησαν αὐτῷ ἀσφαλεῖς, ἀλλ' οἱ Μανιᾶται (Mainotti) καὶ ἄλλοι πειραταὶ ἐπιπίπτουσι πολλάκις κατὰ τῶν ἐν αὐτοῖς πλοίων, καὶ καταστρέφουσιν αὐτὰ καὶ τὰ πληρώματα αὐτῶν.

Εἶδε, λέγει, ἐπὶ τῆς νήσου τὸν ναὸν τῆς Λητοῦς (il tempio di Latona), ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν ἔστη ἡ Λητώ. Ἀλλ' ὡς καὶ ὁ Bursian ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ αὐτοῦ (Geogr. von Griechenland II, σελ. 506 ὑποσημ.) παρατηρεῖ, εἰς τὴν πλάνην ταύτην περιέπεσεν ὁ Pasch van Krienen ἀπατηθεὶς ἐκ τοῦ παρὰ Στράβωνι χωρίου τοῦ Ἀράτου:

«Ὦ Λητοῖ σὺ μένεις μὲν ἔν γε σιδηρείῃ Φολεγάνδρῳ», καὶ ἐνταῦθα ἐπάναγκες κρίνομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Ross λέγει περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Pasch van Krienen, ὅτι εἶνε μὲν παράδοξος καὶ ἀμαθής, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ὑποπτευώμεθα αὐτόν, ὡς ἐπίτηδες ψευδόμενον.

Πρὸς τούτοις διὰ μακρῶν ἀφηγεῖται τὰ τῆς καθόδου αὐτοῦ εἰς τὴν *χρυσοσπηλῃὰν* περιγράφων ὡς λίαν ἐπικίνδυνον τὴν εἰς αὐτὴν ἄφιξιν, διότι αὐτόθι ἄγει ὁδὸς στενή, ἧς αἱ βαθμῖδες εἶνε λελαξευμέναι ἐπὶ τοῦ βράχου, καὶ ἀφ' ὧν εἴς τινας ἀποστάσεις ἐλλείπουσι πέντε ἢ ἓξ ἀναβαθμοί, ὥστε ἐάν τις ὀλισθήσῃ, κινδυνεύει νὰ καταπέσῃ εἰς μίαν ἄβυσσον τερματιζομένην εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν τούτοις ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν χρυσοσπηλῃὰν διὰ ξηρᾶς, καὶ παραλαβὼν ἕνα ἐκ τῶν ἐγχωρίων τὸν *Μιχάλη τοῦ Σπυρίδου* (Michali di Spyrido), ὅστις μόνος εἶχε καταβῆ εἰς αὐτήν, τὸν ὑπηρέτην τοῦ προύχοντος τῆς νήσου Γεωργάκη Γρυπάρη Μένεον (1) Πιτζίνην (Meneos Pizzini) καὶ τὸν ὑπηρέτην του Ἀντωνάκη Βίδα ἐξ Ἴου (Antonachi Vida di Nio) κατῆλθεν εἰς αὐτὸ ἔνθα ὡς ἀναφέρει ἀνεκάλυψε πολλὰς ἀρχαιότητας, ἃς καὶ περιγράφει. Ἀντέγραψε δὲ καὶ δύο τῶν ἐπιγραφῶν τῆς νήσου ἃς εἶδεν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἐσφαλμένως διὰ τὴν ἀπειρίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. (Breve descrizione del Archipelago ἔκδοσις Ross ἐν Ἄλλῃ 1860 σελ. 27).

Ὁ ἐν ἔτει 1776 περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα Choiseul Gouffier, δὲν ἐπεσκέψατο τὴν νῆσον· ἀναφέρει μόνον ὅτι διῆλθε πλησίον αὐτῆς προερχόμενος ἐκ Σίφνου, χωρὶς νὰ προσορμισθῇ ἐν αὐτῇ, ὅτι ἕνεκα τοῦ ἀποτόμου τῶν ὀρέων αὐτῆς ὠνομάσθη σιδηρᾶ, καὶ ὅτι ὡς ἐγνώριζεν ἄλλοθεν, τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς οὐδὲν παρέχει τὸ παρακινοῦν τινα ν' ἀποβιβασθῇ ἐνταῦθα. (Voyage Pittoresque en Grèce Τομ. Α'. σελ. 17).

Ὁ μετὰ ταῦτα περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα Σοννίνης (τῷ 1779) ὁμιλεῖ περὶ τῆς θέσεως τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, καὶ τῶν ἥκιστα κολακευτικῶν ἐπιθέτων, ἅτινα τῇ ἀπένειμαν οἱ ἀρχαῖοι, λέγων ὅτι ὁ Ἄρατος ὠνόμασεν αὐτὴν σιδηρᾶν, διὰ νὰ δώσῃ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ λέξει τὴν ἔννοιαν τῆς τραχείας καὶ πετρώδους γῆς αὐτῆς, καὶ οὕτως

(1) Σημειωτέον ὅτι τὸ ὄνομα *Μένεος*, ὅπερ διατηρεῖται ἔτι καὶ νῦν ἔν τε τῇ Σικίνῳ καὶ Φολεγάνδρῳ, εἶνε παραφθορὰ τοῦ Domenico.

ιἰπεῖν νὰ παραστήσῃ τὴν νῆσον, ὡς ὅλην ἐκ σιδήρου. Ὁ πληθυσμός της, λέγει, δὲν εἶνε πολυάριθμος καὶ εἶνε περιωρισμένος ἐντὸς κώμης περιβαλλομένης ὑπὸ τειχῶν. Αἱ ἄμπελοι αἵτινες φύονται μεταξὺ τῶν πετρῶν παράγουσι καλὸν οἶνον καὶ καλλιεργοῦσιν εἴς τινας ἐκτάσεις σῖτον καὶ βάμβακα. Σημειοῖ πρὸς τούτοις ὅτι κατεσκευάζοντο ἐγχώρια ὑφάσματα. Ἀναφέρων περὶ τῆς θήρας, παρατηρεῖ ὅτι ἐνταῦθα ὑπάρχει ἄφθονος, καὶ ὅτι τὰ μεταβατικὰ πτηνὰ κάμνουσιν ἐνταῦθα τὴν πρώτην αὐτῶν συνάντησιν (Rendez-vous) κατὰ τὰς κανονικὰς ἀποδημίας των. (Voyage en Grèce et en Turquie Τόμ. Β'. σελ. 261). Ἀλλαχοῦ (σελ. 186) ὁμιλῶν περὶ τῆς θήρας τῶν τρυγόνων, λέγει, ὅτι τοιαύτη ὑπάρχει ἰδιαζόντως ἐν τῇ νήσῳ τῆς Φολεγάνδρου, ὅπου ἄφθονοι ἔρχονται τρυγόνες κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, καὶ ὅπου εὑρίσκουσι σχεδὸν βέβαιον θάνατον. Προστίθησιν, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Φολεγάνδρου διατηροῦσιν αὐτὰς ἐντὸς τοῦ ὄξους, ὡς οἱ κάτοικοι τῆς Θήρας τοὺς ὄρτυγας.

Πάντων τούτων τῶν περιηγητῶν ἐπισημότερος εἶνε ὁ Λουδοβῖκος Ῥόσσιος (Ross). Αἱ ἐπὶ τῶν νήσων ἀρχαιολογικαὶ αὐτοῦ μελέται καὶ ἔρευναι ἔχουσι σπουδαίαν σημασίαν, καὶ οὐχ ἥκιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς θέσεως τῶν ἀρχαίων πόλεων, τῶν πλείστων νήσων, ὧν τάς τε ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς ἐδημοσίευσε καὶ πολλὰς κακῶς ἐκδεδομένας διώρθωσεν. Πολυτίμους θεωροῦντες τὰς τούτου πληροφορίας, ὡς ἀκριβεῖς καὶ ὀρθάς, ἐνιαχοῦ τῆς παρούσης ἡμῶν πραγματείας λόγον ἐποιησάμεθα περὶ τῶν ὑπὸ τούτου ἀναφερομένων, διὸ καὶ περιττὸν θεωροῦμεν τὰ αὐτὰ καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν. (Reisen auf den Griechishen Inseln. Stuttgart 1840 Τόμ. Α'. σελ. 146—149).

Ὁ τούτου σύγχρονος σχεδὸν Fiedler ἐξετάζει τὴν νῆσον ὑπὸ ὀρυκτολογικὴν ἔποψιν, καὶ σημειοῖ τινα περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς. Ἀλλ' αἱ πλεῖσται τῶν περὶ ταύτης εἰδήσεων αὐτοῦ εἰσιν ὅλως ἀναληθεῖς, καὶ ἐν γένει δὲ δυσμενὴς ἡ ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένη εἰκὼν τῆς νήσου. Οὕτω λέγει, ὅτι ὁ οἶνός της δὲν ἔχει καλὴν γεῦσιν, ὀλίγοι ἰχθῦς ὑπάρχουσι, διότι ἕνεκα τῆς ὁρμῆς μεθ' ἧς τὰ κύματα συνωθοῦνται ἐπὶ τῆς βραχώδους ἀκτῆς, καταστρέφονται ἅπασαι αἱ ζωϊκαὶ καὶ φυτικαὶ οὐσίαι, ἐξ ὧν τρέφονται οἱ ἰχθῦς· οἱ κάτοικοι ζῶσιν ὡς ἐν ἐξορίᾳ, καὶ τὸ ἔδαφος παράγει τόσα μόνον ὅσα μόλις ἐπαρ-

κοῦσιν εἰς τὰς ἀπολύτους χρείας τῶν κατοίκων. Μὴ ὑπαρχόντων προϊόντων πρὸς ἀνταλλαγήν, οὐδεὶς ἐπισκέπτεται τὴν νῆσον, καὶ δὲν θὰ ἐπεσκέπτοντο αὐτήν, οὐδ' ἂν εἶχε λιμένα, καὶ τῷ εἶπον, λέγει, οἱ κάτοικοι, ὅτι οὐδέποτε εἶδον ξένον (!) . . . Ἐπιφέρει μετὰ ταῦτα παρατηρήσεις τινὰς περὶ βελτιώσεως τοῦ τόπου, καὶ σημειοῖ δι' ὀλίγων τὰ περὶ τῆς ἀρχαίας πολίχνης. (*Karl. Gustav. Fiedler* Reise durch alle Theile des Koenigreiches Griechenland, Τόμ. Β'. σελ. 145 κέξ.).

Ὀλίγα τέλος περὶ Φολεγάνδρου ἀπαντῶμεν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Lacroix, Iles de la Grèce (σελ. 478), ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων εἰλημμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ παλαιῶν περιηγητῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Τουρνεφορτίου, οὐδὲν λόγου ἄξιον μανθάνομεν. Ποιεῖται καὶ οὗτος μνείαν τῆς τοῦ Bochart γνώμης περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, καὶ τῆς χρυσοσπηλῃᾶς κτλ.

Β'. Ἔγγραφον ὑπόμνημα ἐξανδραποδισμοῦ Φολεγανδρίων ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου Τζανοὺμ-Χότζα.

Ἡ ἐκτύπωσις τῆς περὶ Φολεγάνδρου μονογραφίας ἡμῶν εὑρίσκετο ἤδη περὶ τὸ τέλος της, ὅτε πάνυ προθύμως ὁ Φολεγάνδριος κ. Ἰάκωβος Δεκαβάλλας παρέσχεν ἡμῖν τὸ κάτωθι δημοσιευόμενον γνήσιον παλαιὸν ἀντίγραφον τοῦ ὑπομνήματος ἐκείνου, περὶ οὗ ἐν τῷ α'. κεφαλαίῳ ἐγένετο λόγος, ὡς διαλαμβάνοντος περὶ ἐρημώσεως τῆς νήσου.

Καταχωρίζομεν τοῦτο ἐνταῦθα, διορθοῦντες τὰς πολυπληθεῖς ἀνορθογραφίας αὐτοῦ.

Εἰς αἶνον καὶ δόξαν τοῦ αἰωνίου θεοῦ ἔτει ἀπὸ Ἀδὰμ ζπκη (1) ἀπὸ δὲ Χριστοῦ 1720 ἰνδικτιῶνος 17 ἡλίου κύκλοι δ' σελήνης κύκλοι η' θεμέλιον σελήνης σιμάδεμα.

Διὰ ἐνθύμησιν τῶν μεταγενέστερων βάλλω ἐδῶ εἰς ποῖον ἔτος ἐκοιώθη(2) τὸ νησίον τῆς Πολικάνδρου. Ἐρχόμενοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν Σίφνον εἰς τὰ αφοζ' 1577 μετὰ ταῦτα ἦλθασιν ἀπὸ τὴν Κρήτην ἀπὸ τὸ Καστέλι τοῦ Ἀποκορόνου μερικοὶ καὶ ἐπανδρεύθηκαν ἐδῶ καὶ ἠκοιόθι καλλίτερα τὸ νησίον καὶ ἔστεκαν καὶ ἐπλήροναν τὸ χαράτζι τῆς βασιλείας πάντων τῶν πασάδων καὶ ὡσὰν ἤθελε νάχῃ ὁ Τοῦρκος

(1) Βεβαίως κατὰ λάθος τοῦ ἀντιγράψαντος ἐτέθη ἐνταῦθα π, ἀντὶ σ = διακόσια (7228).
(2) Ἐκοιώθη = ῴκίσθη. Ἡ λέξις σώζεται ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν νήσων.

ἀμάχι μὲ τὸν Βενετζιάνο μᾶς ἔπερναν. καὶ ἐκεῖνο ἦτυχε τὸ κακό μας ῥιζικὸ καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀμάχη ὅπου ἐπῆραν οἱ Βενετζιάνοι τὸν Μωρέα. Μετὰ ταῦτα περάσοντας ἔξη χρόνοι ἐπῆραν καὶ τὴν Μονεβασία (1) καὶ ἐρχόμενη ἡ ἀρμάδα 'ςτὰ νησία, ἔχουσα τὸν πασᾶ Τζανούμ Χότζα ἔσω ὅπου ἦταν καπετάνιος εἰς μίαν γαλιότα· ὡς ὁμοιάζει εἶχεν ἔχθρητας εἰς τὸ νησί· καὶ γενόμενος καπετὰν πασσᾶς ὅπου ἐπῆραν πάλι τὸν Μωρέα καὶ τὴν Τῆνον καὶ τὸ Τζιρίο καὶ τὲς Φορτέτζες τῆς Κρήτης ἦλθε ἐδῶ μὲ κάτεργα καὶ γαλιότες καὶ ἐξεμπιτάρισε (2) τὸ νησὶ καὶ ἐπῆρε τὸν λαὸν εἰς τὴν πόλι καὶ τοὺς ἔκαμεν σκλάβους (3) καὶ ἐχάθηκαν καὶ ἦτον ἐν ἔτος αψιε' / 1715 'Οκτωμβρίου 11 καὶ 12 Τρίτη καὶ Τετράδη καὶ τὸ μεσημέρι τὴν Πέμπτην ἐμολάρισεν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κίμουλον· καὶ εἰς τὴν Κίμουλον ἐπῆραν χαμπᾶρι πῶς ἐπέρασαν ἄνω καράβια Βενέτικα 38 καὶ ἔχοντας γνώμην νὰ σηκώση καὶ τὴν Κίμουλον ἐγλύτωσε καθὼς ἀτός του τῶν εἶπεν. Καὶ ἐστάθη τὴν αὐτὴν χρονιὰ μεγάλος χαλασμὸς εἰς τοὺς Χριστιανούς· ἐπῆραν καὶ τὰς δύο εἰκόνας, τὴν Παναγίαν καὶ τὸ δεσποτικὸν ἀργυρωμένα μὲ

(1) Ἡ Μονεμβασία ἑάλω ὑπὸ τῶν 'Οθωμανῶν περὶ τούτους τοὺς χρόνους, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἅλωσιν τῆς Μεθώνης. Συγχρόνως ἐκυριεύθησαν τὸ 'Ρίον, τὰ Κύθηρα, ἡ Σούδα καὶ Σπιναλόγκα τῆς Κρήτης, καὶ ἡ Τῆνος ὑπὸ τοῦ 'Οθωμανοῦ ναυάρχου Τζανοὺμ Χότζα, ὅστις κατήγετο ἐκ Κορώνης, καὶ εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ ἐν Ἴμβρῳ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἐν ταῖς τριήρεσι τῶν ὁποίων διήγαγεν ἑπτὰ ἔτη. Λυτρωθεὶς ἀντὶ ἑκατὸν φλωρίων ἐνέπνευσε τρόμον διὰ τῆς ἀνδρίας αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἐνετούς, συντελέσας τὰ μέγιστα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων. [Ὅρα Σκαρλάτου Βυζαντίου *Κωνσταντινούπολιν*, τόμ. Β'. Παράρτημα Β'. σελ. 454].

(2) Ἐξεμπιτάρισε=ἐξωλόθρευσεν. Ἡ λέξις καὶ ἁπλῆ (μπιτάρω) καὶ σύνθετος σώζεται ἐν ταῖς νήσοις.

(3) Ἄλλως ἐκτίθενται ταῦτα παρὰ Κονταρίνῃ λέγοντι, ὅτι ὁ Ζανοὺμ Χότζας ἔφερε τοὺς ἐξανδραποδισθέντας κατοίκους τῆς νήσου εἰς Χίον, ἔνθα (ὡς καὶ ἐν τῷ α'. κεφαλαίῳ ἐξ αὐτοῦ παραλαβόντες εἴπομεν) τὸν μὲν Στάην ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς κεραίας τῆς ναυαρχίδος του, τοὺς δὲ λοιποὺς διὰ δηλητηρίου ἐθανάτωσε. προστίθησιν, ὅτι ἐκ τῶν ἑπτὰ σωθέντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἦν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Στάη Ἀντώνιος, καὶ κόρη Φλωρία Βαρούχα, ἣν ἐξελέξατο δι' αὐτὸν θελχθεὶς ἐκ τοῦ κάλλους της. Ἀγνοῶ ὅθεν ἠρύσθη καὶ τὰς λοιπὰς πληροφορίας, περὶ ὧν σιωπᾷ τὸ ἔγγραφον, ὡς λ. χ. περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κρατουμένων τῇ μεσιτεύσει τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας Μαρκίωνος Βονάκου, παρακληθέντος ὑπὸ τῶν ἐν Παρίσιοις(?) συγγενῶν τοῦ Στάη, ἔτι δὲ περὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Ζανοὺμ Χότζα ὑπὸ τοῦ Ἀχμὲτ Γ', (ὅστις τότε ἐβασίλευεν) εἰς Κύπρον, διὰ τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει προσέτι, ὅτι ἐπετράπη τοῖς ἐν τοῖς πλοίοις στρατιώταις ἡ διαρπαγὴ καὶ λεηλασία τῆς νήσου, ὅπερ δὲν σημειοῦται ἐν τῷ δημοσιευομένῳ ἐγγράφῳ. Ταῦτα πάντα ἐπλούτισεν ἴσως ἡ παράδοσις.

ἀσῆμι καὶ ἐκόστιζαν γρόσια 300 καὶ ἔχοντάς τα μέσα εἰς τὸ κάτεργον· καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ὁποῦ ἐπῆγε καὶ ἐπολέμησε τοὺς Κορφοὺς (1) μὰ δὲν τὲς ἐπῆρεν μόνον στρεφόμενος ἀπάνω ἤβγαλε τὸ ἀσῆμι καὶ τὰς εἰκόνας ἔδωκέν τοις 'στὴν Χίον καὶ τὴς ἔστειλαν ἐδῶ καὶ ἦλθαν ἐδῶ τὴν πρωτομαρτιὰν 'στὴν ἑορτήν της διὰ θαύματος τῆς χάρις της.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Ὁ εὑρὼν τοῦτο
Φ. ΙΑΚ. ΔΕΚΑΒΑΛΕΣ.

Γ΄. ΕΠΩΝΥΜΑ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΙΩΝ

Ἄγας. Ἀρβανιτάκης.

Βαρούχας. Βεζιργιαννάκης. Βενιέρης. Βενιός. Βολανάκης. Βραχάμης.

Γαβαλᾶς. Γεράρδος. [Γοζαδῖνος] (2). [Γρητζάνης].

Δανασῆς. Δάνος. Δεκαβάλλας. Διβόλης. Δουλφῆς.

Ζαμάνος. Ζαμπέλης.

Θεοδοσίου.

Κανακάρης. Καρυστηναῖος. Κονταρίνης. Κοντορουχᾶς. Κουκακης. Κουνδούρης. Κουρμούζης. Κρανίδης.

Λιζάρδος. Λύδης. Λυμπερίου.

Μαζοκόπος. Μάναλης. Μαρινάκης. Μάτσας. Μαυρουδῆς. Μοστρίτος. [Μπέλης].

Νάσσος. Νοτάρης. [Νταργέντας].

Παππαδόπουλος. Πολίτης. [Πρόκος].

(1) Ὁ Ζανοὺμ Χότζας μετὰ τοῦ Καρᾶ Μουσταφᾶ ἐπολιόρκουν ἐν ἔτει 1716 τὴν Κέρκυραν, ἣν ἀνδρείως ὑπερήσπιζεν ὁ *Σχούλεμπουργ*, ἀναγκάσας τοὺς Τούρκους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, ὥστε ὅλη ἡ ἀποσκευὴ αὐτῶν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἔμειναν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν πολιορκουμένων. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ διαδοθεῖσα τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Τούρκων φήμη τῆς ἁλώσεως τοῦ Τεμισβαρίου ἐν Οὐγγαρίᾳ (13 Ὀκτωβρίου 1716) ἥτις ἀπεθάρρυνεν αὐτούς. [Ὅρα Βυζαντίου *Κωνσταντινούπολιν* τόμ. Β΄, σελ. 456].

(2) Ἐν ἀγκύλαις ἐτέθησαν ἐκεῖνα τὰ ἐπίθετα, ἅτινα δὲν σώζονται πλέον, ἐξήχθησαν δ' ἐκ παλαιῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων, δοθέντων μοι παρὰ τοῦ Φολεγανδρίου κ. Μιχ. Σ. Βραχάμη.

Σιδερῆς. [Στάης]. Στρατῆς.
Τριανταφύλλου. Τρουλλίδης.
[Φραγκιᾶς].
Χαρίλαος. Χριστάκης.
Ψαρομήλιγξ.

Περαίνων τὴν παροῦσαν πραγματείαν μου ἀπαραίτητον νομίζω καθῆκον νὰ ἐκφράσω καὶ δημοσίᾳ τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρός τε τὸν συγγενῆ μου κ. Ν. Δανασῆν ἐπὶ τῇ φιλοξενίᾳ ἧς ἔτυχον παρ' αὐτῷ κατὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ διαμονήν μου, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς λοιποὺς φίλους Φολεγανδρίους διά τε τὴν φιλοξενίαν αὐτῶν καὶ τὴν προθυμίαν ἣν ἐπεδείξαντο, εἰς τὸ νὰ παράσχωσιν ἐμοὶ πᾶσαν αἰτηθεῖσαν πληροφορίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΕΪΧΤΑΛ

ΥΠΟ

Δ. ΒΙΚΕΛΑ

Ὁ υἱὸς τοῦ κ. Ἐϊχτὰλ εἰς τὴν εὐμένειαν τοῦ ὁποίου ὀφείλω τὰς σημειώσεις καὶ ἐπιστολὰς τοῦ πατρός του, ὅσας ἐν μεταφράσει ἐδημοσίευσα ἤδη εἰς τὴν «Ἑστίαν», μοὶ ἐκοινοποίησε κατ' αὐτὰς καὶ ἑτέρας τινὰς συγχρόνους ἐπιστολάς, μετέπειτα ἀνευρεθείσας μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀποβιώσαντος. Αἱ πλεῖσται αὐτῶν περιγράφουσιν ἐν ἐκτάσει ὅσα συνοπτικῶς ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὰς ἐν τῷ ἡμερολογίῳ σημειώσεις, ἀλλ' ἡ παρὰ πόδας, γραφεῖσα καθ' ἣν ἡμέραν ἀνεκηρύχθη ἐνήλικος ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ὀλίγας δὲ ἡμέρας πρὸ τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀναχωρήσεως τοῦ γράψαντος, παρέχει νομίζω πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον εἰς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, καθὸ παριστῶσα μίαν σελίδα τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας, κατὰ τὰς ἐντυπώσεις μάρτυρος αὐτόπτου. Ἀληθῶς ὁ μάρτυς οὗτος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πάντη ἀμερόληπτος. Αἱ στεναί του σχέσεις πρὸς ἕνα τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῶν ἀντιζήλων τότε κομμάτων καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ κατ' ἄλλων ἀντιπάθειαι ἢ προκαταλήψεις του, αἱ ἄγαν φιλοπρόοδοι ἰδέαι τὰς

όποίας έκ τοῦ παρελθόντος βίου του διετήρει, τὸ θερμὸν τῆς νεανικῆς ἔτι ἡλικίας του, ἡ ἐθνότης του αὐτὴ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐν Ἑλλάδι συγκρουομένων συμφερόντων τῶν ξένων Δυνάμεων καὶ τῶν διπλωματικῶν ἐρίδων τῶν ἀντιπροσώπων των, ταῦτα πάντα δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν προτοῦ παραδεχθῶμεν ὡς ἀλανθάστους τὰς περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων κρίσεις του. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ εἰλικρίνεια τῶν ἀντιλήψεων καὶ ἡ ζωηρότης τῶν ἐντυπώσεων τοῦ φιλέλληνος παρατηρητοῦ δίδουν ὅπως δήποτε τὴν ἀξίαν ἱστορικοῦ μνημείου εἰς τὴν πρὸ ἡμισείας ἤδη ἑκατονταετηρίδος γραφεῖσαν ἐπιστολήν του. Ἰδοὺ αὐτή:

«*Ἀθῆναι, 20 Μαΐου/1 Ἰουνίου 1835.*

«*Φίλτατε,*

«Τὰ σήμερον συμβαίνοντα εἶναι σπουδαῖα διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ δι' αὐτὴν ἔτι τὴν Εὐρώπην· τόσον σπουδαῖα, ὥστε σοῦ τὰ κοινοποιῶ ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ ἀποκαταστήσῃς καὶ σὺ ὅσον ἔνεστι γνωστὰ αὐτόθι, διότι καθὼς βλέπω πολὺ ὀλίγον ἐννοοῦν οἱ ἐν Γαλλίᾳ τὰ ἐνταῦθα γινόμενα.

«Σήμερον ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἀνεκηρύχθη ἐνήλικος, πρώτη δὲ πρᾶξις του ἦτο νὰ ὀνομάσῃ Καγκελάριον τοῦ βασιλείου καὶ νὰ θέσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Διοικήσεως τὸν τέως Πρόεδρον τῆς ἀντιβασιλείας Κόμητα Ἀρμανσπέργην. Εἶναι καλὸν νὰ μάθῃ ἡ Γαλλία τί ἐστι ὁ ἄνθρωπος οὗτος καὶ ὁποῖον σύστημα κυβερνητικὸν προαναγγέλλει ἡ ἀνύψωσίς του.

«Ἐνταῦθα, καθὼς καὶ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὑπάρχουν την σήμερον δύο κόμματα: τὸ Ρωσσικὸν καὶ τὸ Ἀγγλογαλλικόν, – τὸ ὀπισθοδρομικὸν κόμμα καὶ τὸ κόμμα τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἕκαστον αὐτῶν ἐνταῦθα, καθὼς καὶ ἐν Εὐρώπῃ, στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἁρμοζόντων εἰς αὐτὸ στοιχείων, – τὸ μὲν Ἀγγλογαλλικὸν ἐπὶ τῆς μέσης καὶ πεφωτισμένης κοινωνικῆς τάξεως, τὸ δὲ Ρωσσικὸν ἐπὶ τῆς τάξεως τῶν ἀμαθῶν χωρικῶν καὶ ἐπὶ ἀριστοκρατίας διεφθαρμένης. Οἱ Ρῶσσοι ἐνταῦθα θέτουν εἰς κίνησιν τοὺς Κλέφτας τῆς Μεσσηνίας καὶ τὰ λείψανα τῆς Ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας τῶν Ἰονίων νήσων, καθὼς παρ' ἡμῖν ἐκμεταλλεύονται τοὺς *Chouans* τῆς Βρεττανίας καὶ τοὺς Καρλιστὰς ὑψηλῆς περιωπῆς.

«Ἡ τοιαύτη τῶν κομμάτων διαίρεσις ἐξεδηλώθη ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ μὲν φιλελεύθερον κόμμα

ὠργανίσθη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κωλέττη καὶ ἐπεστηρίχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, ἥτις πολὺ περισσότερον τῆς Ἀγγλίας ἐπεδείκνυεν ἐνδιαφέρον εἰλικρινὲς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ δὲ ὀπισθοδρομικοῦ κόμματος ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ περιώνυμος Κλέφτης Κολοκοτρώνης. Ὁ οὐχὶ ὀλιγώτερον περιώνυμος Μαυροκορδάτος, Φαναριώτης τὴν καταγωγὴν καὶ τὰς τάσεις, ἐσχημάτισεν εἶδος τρίτου κόμματος, τὸ ὁποῖον συνηνοῦτο ἐναλλὰξ μετὰ τῶν δύο ἄλλων, ἀλλ᾽ ὅμως ἄνευ ριζῶν ἐντὸς τοῦ τόπου.

«Ἡ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀνύψωσις τοῦ Καποδιστρίου ἔδωκε μεγάλην ὑπεροχὴν εἰς τὸ Ῥωσσικὸν κόμμα. Ἀλλά, πολεμούμενος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, μισούμενος ἐν Ἑλλάδι ἕνεκα τῆς τυραννίας του, ὁ Καποδίστριας ἐφονεύθη, γενόμενος θῦμα ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως, μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσίν του τὸ κόμμα του, καίτοι προστατευόμενον ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, ἀνετράπη χάρις εἰς τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ Κωλέττη.

«Ὁ ἡγεμονόπαις Ὄθων ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ᾽ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Συμβουλίου τῆς ἀντιβασιλείας δὲν ἐβράδυνον ν᾽ ἀναφυῶσιν ἀντιζηλίαι καὶ ἐχθροπάθειαι. Ὅπως δὲ εἰς τὰς χώρας ὅπου ἐπιπολάζει ἐπιδημία τις, αἱ πλεῖσται τῶν ἀσθενειῶν προσλαμβάνουν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιδημίας ἐκείνης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας αἱ προσωπικαὶ ἔριδες ἐπέφερον μεταξὺ αὐτῶν τὴν διαίρεσιν εἰς κόμμα Γαλλικὸν καὶ κόμμα Ῥωσσικόν. Οἱ μὲν κύριοι Μάουρερ καὶ Ἄβελ συμφωνήσαντες μετὰ τοῦ Κωλέττη ἔθεσαν ὑπὸ δίκην τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις ἐνήργει συνωμοσίαν ὑπὲρ τῶν Ῥώσσων, ὁ δὲ Κόμης Ἀρμανσπέργης ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ὅπως ἐπιφέρῃ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κωλέττη καὶ τὴν ἀθώωσιν τοῦ Κολοκοτρώνη.

«Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν δίκην καὶ καταδίκην τοῦ τελευταίου τούτου, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1834, ἐγένετο ἡ ἀνάκλησις τῶν κυρίων Μάουρερ καὶ Ἄβελ. Ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἀναδείξασα παντοδύναμον τὸν Ἀρμανσπέργην, ἦτο ἔργον τῆς Ῥωσσικῆς διπλωματίας, ἴσως δὲ καὶ τῆς Ἀγγλικῆς, ἥτις ὑπὸ τοὺς Τόρεις ἐξακολουθεῖ οὐχὶ μόνον νὰ ἀπομακρύνηται ἐν Ἑλλάδι τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιπράττῃ πρὸς αὐτήν. Ἀλλ᾽ ἦτο ἐπίσης ἔργον καὶ τῆς ὑπερβολικῆς συγκαταβάσεως τοῦ κ. Ταλλεϋράνδου, ὅστις ἐθυσίασεν εἰς τὴν πολι-

τικὴν τοῦ Παλμερστῶνος τὰ ἐν Ἑλλάδι συμφέροντα τῆς Γαλλίας ὅπως ἀπολαύσῃ παραχωρήσεις ἀλλαχοῦ. Ἀλλ' ὅμως, καίτοι ἀφεθὲν ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἀρωγοῦ του, τὸ φιλελεύθερον ἐν Ἑλλάδι κόμμα δὲν κατεβλήθη. Ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης ὠνειρεύετο ὅτι θὰ τὸ ἐξοντώσῃ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἤθελεν ἀναλάβει οὗτος ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἀλλά, καὶ τούτου γενομένου, συνησθάνθη ὅτι δὲν εἶχε δύναμιν ἱκανὴν ὅπως ἐκτελέσῃ τὸν σκοπόν του. Ἀφῆκε λοιπὸν τὸν Κωλέττην ὡς Πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἐν ᾧ δ' ἐξ ἑνὸς ἐπροσπάθει νὰ τὸν περιπλέξῃ διὰ κρυφίων καὶ δολίων ῥᾳδιουργιῶν, ἐξηκολούθει ἐξ ἄλλου ἀναζητῶν εἰς πᾶσαν δύσκολον περίστασιν τὴν ὑποστήριξιν του. Ταύτην οὐδέποτε τῷ ἠρνήθη ὁ Κωλέττης, ἀφορῶν πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τῆς πατρίδος του τὸ συμφέρον.

« Ἐν τούτοις πάντες ἐπερίμενον ἐναγωνίως τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ βασιλέως, ἀποροῦντες ἐὰν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν θὰ τεθῇ ἐπὶ τέλους τέρμα εἰς τὸ μωρὸν ὅσον καὶ Μακιαβελικὸν σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης ἐπέσπευδεν ὁσημέραι τὴν καταστροφὴν τῆς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του τεθείσης χώρας, παραδίδων αὐτήν, δεδεμένην χεῖράς τε καὶ πόδας, εἰς τὰς ἐπιβουλὰς τῶν Ῥώσσων.

« Ὠνόμασα μωρὸν τὸ κυβερνητικὸν σύστημά του. Καὶ πράγματι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις σύστημα πλέον ἀσυνεπές, πλέον ἀπρονόητικόν, πλέον ἀκατάστατον καὶ πλέον ἀνεπιδέξιον ἢ τὴν διοίκησιν τοῦ Κόμητος. Τὸ πᾶν συνίσταται εἰς πολυγραφίαν καὶ εἰς σπατάλην χρημάτων ἄνευ σκοποῦ καὶ ἄνευ ὑπολογισμοῦ. Πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ διοικητικοῦ του συστήματος ἀρκεῖ νὰ εἴπω ὅτι ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἥμισυ, ἀφότου δηλαδὴ ἀνέλαβε εἰδικῶς τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑλλάδος, οὐδέποτε κατέστρωσε προϋπολογισμόν, οὔτε κατ' ἰδίαν οὔτε δημοσίᾳ. Ἀφοῦ κατέφαγε τὰς δύο πρώτας δόσεις τοῦ δανείου τῶν ἑξήκοντα ἑκατομμυρίων, εἶχε τὴν αὐθάδειαν νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν τρίτην δόσιν παρὰ τῶν προστατίδων Κυβερνήσεων, χωρὶς κἂν νὰ καθυποβάλῃ οἷον δήποτε εἰς αὐτὰς ἀπολογισμόν. Πρὸ δύο δὲ ἢ τριῶν ἡμερῶν, ὅτε τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον παρεσκεύασε σχέδιον προϋπολογισμοῦ καὶ καθυπέβαλεν αὐτὸ εἰς τὴν ἀντιβασιλείαν, ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης παρέπεμψε τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τοὺς συναδέλφους του μετὰ τῶν ἑξῆς παρατηρήσεων: « Ἐπειδὴ μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ βασιλέως δὲν

» μένει ἀρκετὸς χρόνος πρὸς κατάστρωσιν προϋπολογισμοῦ, προτιμό-
» τερον νὰ μὴ γείνῃ οὐδαμῶς τοιοῦτος. Ἄλλως, μὴ ὀργανωθείσης
» εἰσέτι ὁριστικῶς ἐν Ἑλλάδι τῆς διοικήσεως, δύσκολος ἡ κατάστρω-
» σις τοῦ προϋπολογισμοῦ. Καὶ ἂν ἔτι δὲν ὑφίστατο ἡ τοιαύτη δυσ-
» κολία, ἡ Κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ μὴ προπαρασκευάσῃ προϋπολογι-
» σμόν, ὅπως μένῃ πλέον ἐλευθέρα». Ἐγγυῶμαι τὸ ἀκριβὲς ἑκάστης τῶν ἄνω λέξεων, ἐντεῦθεν δὲ δύνασαι νὰ κρίνῃς περὶ τῶν ἀρχῶν ἐλευθερίας καὶ πολιτικῆς οἰκονομίας κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης θέλει νὰ διοικῇ χώραν, ἥτις καὶ κατ' αὐτὰς τῶν δυνάμεων τὰς ἐγγυήσεις δικαιοῦται νὰ κυβερνηθῇ συνταγματικῶς.

«Ὅπως δήποτε, ἡ ἀδαημοσύνη αὐτὴ τοῦ Κόμητος τὸν ἀποκαθιστᾷ προσφιλῆ εἰς τοὺς Ρώσσους, τῶν ὁποίων κύριος σκοπὸς εἶναι ἡ παραλυσία τοῦ τόπου, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐμποδισθῇ ὁ ἐνταῦθα σχηματισμὸς κέντρου ἐκπολιτιστικοῦ καὶ τοῦ νὰ μὴ εὑρίσκῃ ἡ Ἀγγλογαλλικὴ συμμαχία βάσιν ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' οὔτε ἡ Ἑλλάς, οὔτε ἡ Γαλλία, ἡ εἰλικρινὴς τῆς Ἑλλάδος φίλη, δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσιν ὁμοιοτρόπως τὴν ἀδαημοσύνην ταύτην, διότι ἡ Ἑλλὰς θέλει νὰ ὀργανωθῇ, ἡ δὲ Γαλλία ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν ἴδῃ ὠργανωμένην, καὶ τοῦτο οὐδόλως δύναταί τις νὰ ἐλπίσῃ ὅτι θὰ κατορθωθῇ διὰ τοῦ Κόμητος. Ἰδοὺ διατί πάντες ἐπερίμενον ἀνυπομόνως τὴν ἡμέραν τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ ἴδωσιν ἂν ἐπὶ τέλους θὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ Κόμητος.

«Δυστυχῶς τοῦτο δὲν ἐγένετο. Ὁ Κόμης κατώρθωσε νὰ περιπλέξῃ τὸν βασιλέα, νὰ τὸν ἀπομονώσῃ ὄχι μόνον ἀπὸ παντὸς Ἕλληνος σπουδαίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Γερμανῶν αὐτῶν ὅσοι ἠδύναντο νὰ τὸν φωτίσωσιν ὡς πρὸς τὴν θέσιν του, ὡς πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ Κόμητος. Οὐδέποτε κηδεμὼν θέλων νὰ πείσῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κηδεμονευομένην ὀρφανὴν νὰ τὸν νυμφευθῇ, ἐμηχανεύθη πρὸς τιθάσσευσίν της πλειοτέρας φορτικὰς παροτρύνσεις. Πάντες οἱ περιστοιχίζοντες τὸν βασιλέα, ὑπασπισταί, ἱπποκόμοι, ἰατροί, μουσικοί, διδάσκαλοι, δὲν ἔπαυον ἀπὸ πρωΐας ἕως ἑσπέρας ἐπαναλαμβάνοντες περὶ αὐτόν: « Πρόσλαβε τὸν κόμητα, εἰ δὲ ἄλλως ἀπωλέσθης ». Ὁ δυστυχὴς ἡγεμονόπαις, ἀνατραφεὶς ἐν ἀπομονώσει, ἀφθεὶς εἰς ἡλικίαν δεκαεπτὰ ἐτῶν πεντακοσίας λεύγας μακρὰν τῆς πατρίδος του, ἐπὶ θρόνου ξένου, ἄνευ πείρας, μάρτυς τῶν ποταπῶν

ερίδων τῶν συμβούλων τοὺς ὁποίους τῷ ἔδωσαν, ἐμφορούμενος ὅμως γενναίων καὶ εὐγενῶν προθέσεων, ἐπολέμησε μέχρι τελευταίας στιγμῆς κατὰ τῆς δουλείας εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελον νὰ τὸν ὑποβάλωσι. Χθὲς μόνον τὴν νύκτα, κατὰ τὴν δεκάτην ὥραν, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐνηλικιότης του, τῷ ἀπέσπασαν τὸν διορισμὸν τοῦ Κόμητος ὡς Καγκελαρίου. Μόνον δὲ σήμερον τὴν πρωίαν ἐπληροφορήθη ἡ Ἑλλὰς τὴν θλιβερὰν ταύτην εἴδησιν. Ὁ Κόμης ἀντὶ τῆς ἀντιβασιλικῆς ἐξουσίας περιεδύθη ἤδη τὴν βασιλικήν. Τὰ δὲ ἀπαίσια προαισθήματα τῶν προβλεπόντων τὸ δυστύχημα τοῦτο, ἤρχισαν ἤδη νὰ πραγματοποιῶνται. Τὴν πρωίαν ταύτην ἡ αὐτὴ προκήρυξις, ἥτις γνωστοποιεῖ τὴν ἐνηλικιότητα τοῦ βασιλέως, ἀναγγέλλει τὴν ἀπόλυσιν πάντων τῶν ὑπὸ κράτησιν ὑποδίκων. Πλάγιον τοῦτο μέσον ὅπως ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία εἰς τὰ ὄργανα τῆς Ῥωσσίας, εἰς τοὺς προστατευομένους τοῦ Κόμητος, εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ εἰς τὸν σύντεκνόν του Πλαπούταν, εἰς πάντας τοὺς ἀντάρτας ὅσοι ἐκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακὰς ἕνεκα τῆς τελευταίας ἐν Μεσσηνίᾳ ἀνταρσίας. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ἴσως πάντες οὗτοι ἐπιδοθῶσιν ἐκ νέου εἰς τὴν δῄωσιν τῆς χώρας, καὶ πρῶτον τῆς ἀφηνιάσεώς των θῦμα ἴσως γείνῃ ὁ Κόμης αὐτός. Ἀλλ' ἡ καταστροφή του δὲν θὰ ἐπανορθώσῃ ὅσα δεινὰ ἐπροξένησεν ἡ τύφλωσις καὶ ἡ κακία του.

«Μέχρις ὥρας ὁ Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Κωλέττης μένει εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν του. Διατηρεῖ οὗτος τὴν ἀτάραχον γαλήνην, ἥτις καὶ εἰς τὰς κρισιμωτέρας ἔτι περιστάσεις ἐνισχύει τὴν πίστιν του εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος του καὶ τοῦ βασιλέως. Ἀφοῦ ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθη πρὸς ἀποσόβησιν τῆς μάστιγος τὴν ὁποίαν ἡ ἀφροσύνη ἑνὸς ξένου ἐπέσυρεν ἐπὶ τῆς πατρίδος του, προσπαθεῖ ἤδη νὰ μετριάσῃ τοὐλάχιστον τὴν ὁρμήν της. Τοσαύτη δὲ εἶναι ἡ ἄπειρος ὑπεροχή του, ὥστε ὁ Κόμης, ὅστις τὸν ἀφῆκεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πραγμάτων ἀφοῦ ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν συναδέλφων του, ἴσως ἀναγκασθῇ καὶ πάλιν νὰ τὸν ἀφήσῃ εἰς τὴν θέσιν του μετὰ τὸν νέον θρίαμβόν του κατὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ Κωλέττης εἶναι ἄνθρωπος ἰσχυρός, ὅστις ὡς ἐκ τῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς ἀποστροφῆς του πρὸς πᾶν τὸ ἀγυρτικόν, δὲν ἐγένετο μέχρι τοῦδε δεόντως γνωστὸς ἐν Εὐρώπῃ. Εἰς αὐτὸ σήμερον πρέπει νὰ στηρίξωσι τὰς ἐλπίδας των οἱ Ἕλληνες πάντες καὶ πάντες οἱ φίλοι τῆς Ἑλλάδος».

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΒΕΓΛΕΡΗ.

MP. MICHÆLIS PALÆOLOGI. De vita sua opusculum necnon regulæ quam ipse monasterio S. Demetrii præscripsit fragmentum nunc primum ad fidem codicis ms. græci 363 bibliothecæ mosquensis SS. Synodi edidit Ioannes G. Troitzki. Th. D. et P. O. in Academia Ecclesiastica Orthodoxa Petropolitana et Universitate Cæsarea. Petropoli. Typis Th. G. Elæonskii et Soc. 1885.

Ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν διὰ τὰ ἑκάστοτε δημοσιευόμενα σοφὰ αὐτοῦ ργα, καὶ ἔξοχος μεσαιωνοδίφης Ἰωάννης Τροΐτσκης, ὁ καὶ ἐπὶ εἰκο- ιεξαετίαν καὶ ἐπέκεινα διατελῶν καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς Θεολο- ίας καὶ Βυζαντινῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἐν Πετρουπόλει Πνευματικῇ Ἀκα- ημίᾳ καὶ τῷ Αὐτοκρατορικῷ Πανεπιστημίῳ προσέφερεν τελευταίως ῇ ἐπιστήμῃ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς βιβλιοθήκης ιχαίως εὑρεθέντα, μαργαρίτην ἄγνωστον τέως εἰς τοὺς μεσαιωνοδί- ας, ἀλλὰ καὶ ἐκτάκτως περίεργον καὶ σπουδαῖον, ὅν περ λίαν εὐλό- ως (μεταφράσας καὶ εἰς τὴν ῥωσσικὴν γλῶσσαν) ἐπέγραψεν «Αὐτο- ογραφίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἀπό- πασμα ἐκ τῆς προορισθείσης ὑπ' αὐτοῦ διατάξεως τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου ημητρίου». Ὁ διακεκριμένος ἡμῖν φίλος κ. Ἰωάννης Τροΐτσκης ιαι αὐτὸς οὗτος ὅστις ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν δι' ἀτρύτων κόπων ιὶ μόχθων ἐξακολουθεῖ νὰ μελετᾷ ἐνδελεχῶς τοὺς διαφυλαττομέ- υς θησαυροὺς ἐν τοῖς ἐν Μόσχᾳ καὶ Πετρουπόλει ἀρχείοις, καὶ ἰδίως ιείνους, οἵτινες ἀποβλέπουσι τὴν κατὰ τὸν μεσαίωνα καθόλου ἱστο- ιαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐν μέρει τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινου- λεως, πρόξενος οὕτω μεγίστης ὠφελείας γιγνόμενος ἀνὰ πάντα τὸν λολογικὸν κόσμον διὰ τῆς ἐκδόσεως πολυτίμων ἔργων τεθαμμένων ὶ πολλοὺς χρόνους ὑπὸ τὸν κονιορτὸν τῶν αἰώνων.

Ἐφ' ᾧ ἀποφασίσαντες πάνυ προθύμως τὴν μεθερμήνευσιν τῆς ὑπὸ ῦ ἐκδότου ἀναλύσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρογράφου, ἔγνωμεν

ἐκδοῦναι ταύτην, σὺν τῇ ἐπιπροσθέσει ἑτερῶν τινων σημειώσεων, ἐπι οὐσιωδῶς ἡμῖν ἐνδιαφέρουσαν καὶ ἀφορμὴν δυναμένην δοῦναι εἰς συστηματικωτέρας περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου μελέτας.

Τὸ δημοσιευθὲν μνημεῖον, λέγει ὁ ἐκδότης, εὑρίσκεται ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κώδηκι τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς (πρώην πατριαρχικῆς) βιβλιοθήκης ὑπ'ἀριθ. 363 κατὰ τὸν νῦν ὑπάρχοντα κατάλογον (κατὰ δὲ τὸν κατάλογον τοῦ Ματθαίου CCCL)· ὁ καθηγητὴς Ματθαῖος ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ ἠρκέσθη εἰς βραχεῖαν σημείωσιν (1) περὶ τοῦ κώδικος τούτου, ἅτε ποιησάμενος λεπτομερῆ αὐτοῦ περιγραφὴν ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐκδόσει τῆς Νέας Διαθήκης (Riga 1782) καὶ ἰδίως ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀπ. Παύλου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους (σ. 257-262). Ἀλλ'ἐν τῇ λεπτομερεῖ ταύτῃ περιγραφῇ τοῦ κώδικος οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τοῦ ἡμετέρου μνημείου. Τὸ τοιοῦτο παρέχει ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ ὑποθέσαι ὅτι ἐν τῷ περιεχομένῳ τοῦ κώδικος τούτου τὸ μνημεῖον τοῦτο τότε οὐδόλως εὑρίσκετο ἀλλ' ὅτι προσετέθη μετὰ ταῦτα, ἄγνωστον ὅμως πότε καὶ ὑπὸ τίνος (2). Τοιουτοτρόπως, οὔτε ἐκεῖνοι οἱ ἐπιστήμονες οἵτινες εἶχον ἀνὰ χεῖρας τὴν Notitia codicum, οὔτε ἐκεῖνοι οἵτινες ἐμελέτω[ν]

(1) Ἰδοὺ αὕτη κατὰ γράμμα: Cod. in charta bombicina sec. XIV, foliorum 460. Continet varios virorum libellos. In his etiam a fol. 117 ad 157. Pauli epistolam ad Romanos cum commentario Theophylacti. A principis scholiis Theophylacti multa aliorum, ut Photii et Œcumenii, admissa sunt. Diligenter eum recencui in prima mea N. Testamenti editione ad epistolam ad Romanos p. 257-262. *Accurata codicum Græcorum MSS bibliothecarum Mosquensium S. Synodi notitia et recensio Lipsiæ 1805, p. 225.*

(2) Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πρωτοφανές. Μελετῶν τὰ χειρόγραφα τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς βιβλιοθήκης, συνέπεσε πολλάκις νὰ ἀπαντήσω εἰς διαφόρους κώδικας ἔρθρα, μὴ προμνημονευόμενα ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Ματτέη, ἐξ' οὗ δῆλον ὅτι τὰ τοιαῦτα τότε ἔλειπον. Ἡ σύμπτωσις αὕτη ἐνίοτε παρετηρεῖτο καὶ ἠτιολογεῖσο ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ματτέη (Exempli gratia vid. not. i ad Cod. CCVIII) ἀλλὰ συχνάκις ἔμενεν ἀπαρατήρητος. Τὸ τοιοῦτον δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ματτέη τὸ ἐμπεριεχόμενον, τοὐλάχιστον, τινῶν ἑλληνικῶν κωδίκων δὲν ἦτον ὅλως τοιοῦτον, οἷον τυγχάνει νῦν, ὅπερ μεταξὺ ἄλλων δέον ἵνα λεχθῇ καὶ περὶ τοῦ κώδικος ὑπ' ἀρ. CCCL (363). Νῦν ὁ κῶδιξ οὗτος περιλαμβάνει 447 σελ., ἐν ᾧ ὁ καθηγητὴς Ματτέη ἠρίθμει 460. Ὡς νῦν ἔχουσιν οἱ κώδικες διερρυθμίσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α' καὶ κατὰ ἀνωτέραν διαταγὴν αὐτοῦ ἐδέθησαν δι' ὁμοιομόρφου στερεοῦ δέρματος καταστάντες οὕτως ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τῶν σητῶν.

Ὡς ἐκ τῆς γραφῆς δὲ καὶ τοῦ χάρτου τὸ ἡμέτερον μνημεῖον ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος κώδηκι ἀνάγονται εἰς τὸν ΙΕ' αἰῶνα.

τὸ ἐμπεριεχόμενον τοῦ κώδικος CCCL κατὰ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ῥηγίῳ ἐκδόσει τῆς Νέας Διαθήκης, ἠδύναντο νὰ γνωρίζωσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ μνημείου τούτου. Ἐκ τῆς φιλοπεριεργίας δὲ τῶν ἐπιστημόνων τῶν ἐχόντων ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν τὸν καθαὐτὸ κώδικα καὶ μάλιστα μελετησάντων ἐπὶ πολὺν χρόνον αὐτὸν (ὡς λίαν θετικῶς τοῦτο ἐπίσταμαι), τὸ ἡμέτερον μνημεῖον καθίστατο ἀφανὲς α΄) διότι δὲν φέρει ἐπιγραφὴν *(ἀκέφαλον)*, β΄) διότι ἄρχεται ἀπὸ προσευχῆς, γ΄) διότι ὂν γεγραμμένον κανικλοειδῶς τυγχάνει δυσανάγνωστον καὶ δ΄) διότι ἔν τισι μέρεσιν αὐτοῦ ἡ μελάνη ἐκ τῆς πολυχρονιότητος ἀπέβαλεν τὴν χροιὰν αὐτῆς, ὁ δὲ χάρτης ἰδίως ἐν τέλει τοῦ χειρογράφου ἐν μέρει φαίνεται φθαρείς, ἐν μέρει δ᾽εἶναι σητόβρωτος, ἐξ οὗ πολλαὶ λέξεις εἴτε ἐν μέρει, εἴτε ὁλοσχερῶς ἐξηφανίσθησαν. Τὴν σημασίαν ὅλων τούτων τῶν συμπτώσεων, ἀναφορικῶς εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἠδυνήθην ἵνα γνωρίσω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. Ἐν πρώτοις ἔλαβον γνῶσιν τοῦ κώδικος CCCL πρὸ δεκαετίας, ὅτε ἰδίως καὶ ἐπέστησα τὴν ἐμὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ μνημείου τούτου, κατέχοντος ἐν αὐτῷ τὴν τελευταίαν θέσιν, ἀλλὰ μὴ ἰδὼν ἐπ᾽αὐτοῦ ἐπιγραφήν, ἐκ τῶν πρώτων γραμμῶν τῆς πρὸς τὸν θεὸν προσευχῆς, συνεπέρανα ὅτι ἔχω ἐνώπιον μου προσευχὴν προωρισμένην διὰ τελετὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἀπεκωλύθην ἵνα προβῶ εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάγνωσιν αὐτοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον προθυμότερον, καθ᾽ ὅσον αἱ γραμμαὶ αὐτοῦ οὖσαι λεπτογραφημέναι καὶ πυκνῶς συμπεπλεγμέναι πρὸς ἀλλήλας μετ᾽ἀποχρωματισμένων ἔν τισι μέρεσι ψηφίων, κατέβαλον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐφυγάδευσαν ἀπ᾽ ἐμοῦ πᾶσαν προθυμίαν πρὸς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ ἀνάγνωσιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης ταύτης δοκιμῆς ἐντοσούτῳ δὲν ἐλησμόνησα τὸ προκαλέσαν μοι ἐνδιαφέρον τοῦτο μνημεῖον καί, ὅτε μετὰ ταῦτα εἰργαζόμην ἐπὶ ἑτέρων ἄρθρων τοῦ κώδικος, ἐνίοτε ἐπανελάμβανον τὴν δοκιμήν μου καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχον ἐνώπιόν μου τὰ αὐτὰ ὡς καὶ πρότερον ἀποτελέσματα, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἤδη προὐτιθέμην ἵνα παραιτηθῶ ὁριστικῶς τῶν περαιτέρω δοκιμῶν. Ὅτε ὅμως ὁριστικῶς πλέον ἀπεφάσισα ἵνα ἐγκαταλείψω καὶ τὸ ἄγνωστον εἰς ἐμὲ μνημεῖον καὶ τὸν κώδικα (ἐπειδὴ πᾶν ὁ λοιπὸν ὅπερ μοὶ ἐνδιέφερεν ἐν αὐτῷ τὸ ἐπορίσθην), μοὶ ἐπῆλθεν εὐτυχὴς ἰδέα ὅπως ἄρξωμαι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ αἰνιγματώδους μνημείου ἐκ τῆς δευτέρας πλέον σελίδος, ἐφ᾽ ἧς ἡ γραφὴ τοῦ κειμένου

κάλλιον φαίνεται ὅτι διετηρήθη, καὶ τότε μόνον εἶδον περὶ τίνος μνημείου ἀξίου λόγου πρόκειται (1). Ὅθεν λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὴν σπουδαιότητα τοῦ μνημείου τούτου, ὡς καὶ τὴν ἀπέλπιδα κατάστασιν τοῦ κειμένου αὐτοῦ, ὅπερ μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἐτῶν τελείως θὰ ἀπεχρωματίζετο καὶ θὰ κατεστρέφετο, ἀπεφάσισα, μετὰ πλείστης ὅσης δυσχερείας προβὰς εἰς τὴν ἀντιγραφὴν αὐτοῦ, ἵνα ἐκδώσω τοῦτο καὶ διὰ τοῦ τύπου· ἡ δὲ βραδύτης πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς μου ταύτης προῆλθεν ἐν μέρει μὲν ἕνεκα τῶν δυσχερειῶν ἐκείνων, μεθ' ὧν πάντοτε συνοδεύεται ἡ ἔκδοσις τοιούτου εἴδους μνημείου, ἐν μέρει δὲ ἕνεκα ἐλλείψεως χρόνου, ὅστις σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν καταναλίσκεται ὑπὸ ἑτέρων ἀσχολιῶν μου. Καὶ νῦν μὲν εἰσέτι δὲν θὰ ἐνεφανίζετο ἐν τῇ δημοσιότητι, ἂν δὲν συνέτεινεν εἰς τοῦτο ἡ εὐγενὴς σύμπραξις τῶν κυρίων, ὧν τὰ ὀνόματα μετ' εὐγνωμοσύνης θὰ μνημονευθῶσι κατωτέρω.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐκδιδομένου νῦν μνημείου ὑπῆρξεν ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος (1259-1282) ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Καὶ μόνον τοῦτο ἀρκεῖ ὅπως ἀναδείξῃ τὸ ἡμέτερον μνημεῖον ἄξιον μεγίστου ἐνδιαφέροντος. Κρίνοντες ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν αὐτῷ τόνου τῆς γραφῆς δυνάμεθα μετὰ μεγίστης θετικότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐγράφη, ἢ τοὐλάχιστον καθυπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου Αὐτοκράτορος, καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐμμέσως ἐπικυροῦται ἐκ τῶν ἑπομένων, πρῶτον μὲν διότι Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἦτο ἀνὴρ θεωρούμενος ἐν τῇ τότε ἐποχῇ λίαν πεπαιδευμένος, δεύτερον δέ, διότι τὸν ὑπολειπόμενον αὐτῷ ἐκ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν χρόνον, ἰδίως κατὰ τὸ γῆρας αὐτοῦ. ἠγάπα νὰ δαπανᾷ εἰς φιλολογικὰς μελέτας (2) κατὰ τὸ παράδειγμα πολλῶν ἄλλων βυ-

(1) Ἰδίως δέ, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν, ὡς γνωρίζον τὸ πρῶτον ὅτι ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν Κελλιβάρων μονὴ ἐσώζετο καὶ κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα.

(2) Ὁ σύγχρονος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, διάκονος τῆς μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, Θεόδωρος Μετοχίτης ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι ὁ Μιχαὴλ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ μεταξὺ ἄλλων συνέταξε κανόνας εἰς τοὺς κυριωτέρους μάρτυρας ἐν σχήματι ἰδιορρυθμικῆς ποιήσεως: «περίπου δὲ τὰ τελευταῖα τῆς βιωτῆς παρακλητηρίους ἀσματικοὺς κανόνας ἄριστα ἐμμελεῖς πρὸς τοὺς τῶν μαρτύρων ἐξόχους συντεθεικώς, οἷα ἰδεῖν εἰπεῖν ὁποῖον ἐκείνῳ προσεμαρτύρει διὰ τούτων τὸ εὐσεβές, οἷον τὸ τῆς περὶ θεοῦ δόξης πάγιον καὶ ὀρθόν, καὶ ὅσον καὶ ἡλίκον τὸ τῆς γνώμης ἰθυτενές, καὶ φιλόθεον· ὧν ἕνα ἑκάστων ἀκροτελεύτιον, αὐταῖς τυγχάνει σχεδιάσας ταῖς ἀκροτελευτίοις ἐκείνου τῶν ...

ων τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἐποχὴ τῆς γραφῆς τοῦ μνημείου δύναται κετὰ ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου παρεχονων ἀποδείξεων. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐν αὐτῷ ἀναφέρει περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ τοῦ καὶ διαδόχου Ἀνδρονίκου, ὡς τελείως ἤδη ἐνηλίκου, καὶ ρὶ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ Μιχαὴλ ὡς ἐφήβου. Καὶ ὡς πρὸς τὸν πρῶτον ν, γνωστὸν ἡμῖν τυγχάνει ὅτι οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1258 ἔτη νυμυθεὶς μετὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικὸς Ἄννης θυγατρὸς τοῦ βασιως τῆς Πανονίας τὸ 1272 ἔτ. καὶ ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς μετὰ τὸν νατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1282 ἔτ. ἐν ἡλικίᾳ ι ἐτῶν (1)· ὡς πρὸς τὸν ἕτερον δέ, γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἐγεννήθη χὶ ἐνωρίτερον τοῦ 1273 ὥστε, κατὰ τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ πάππυ αὐτοῦ, ἦγε πιθανῶς τὸ 8 ἢ 9 ἔτος. Πάντα ταῦτα ἄγουσιν ἡμᾶς ὸς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Διὰ τοῦ πιωτάτου δὲ τρόπου γινώσκομεν ὅτι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα καὶ μάπα κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος γίγνεται ὑπόμνησις περὶ τῆς ἐκβάσεως ς μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ βασιλέως Καρόλου τῆς Ἀνγαυίας πάλης, ἕνεκα τῶν Σικελιωτῶν, ὅτε ὡς συνέπεια τῆς πάλης ύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν ἀποτίναξις τοῦ ζυγοῦ τῶν λλων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1282 ἔτ. (ἐξ' οὗ καὶ Σικελικαὶ νύκτες 30 Μαρτίου 1282 ἔτ.). Ἀληθῶς τυγχάνει ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ν σικελικῶν νυκτῶν ἐτέθη μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς ιλίας ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Γάλλων, ἡ δὲ πραγματικὴ ἀπελευθέρωσις πελέσθη μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἐτῶν, ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ἕνεκα τῶν ίσιων αὐτοῦ πρὸς τὸν Κάρολον τῆς Ἀνδεγαυίας εὐκόλως ἠδύνατο ὑπολάβῃ τὴν ἀρχὴν ὡς γεγονὸς τετελεσμένον. Τοιουτοτρόπως ἐπὶ βάσει τῶν ἀποδείξεων τῶν παρουσιαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀνὰ χεῖρας μείου, ὀφείλομεν ἡμεῖς νὰ ἀναγάγωμεν αὐτὸ εἰς τοὺς χρόνους τῆς μέρας πεντηκονταετηρίδος δηλονότι τοῦ 1282 ἔτους. Ἀνεξαρτήτοῦ ἀτόμου τοῦ συγγραφέως, τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ ἐκπροσωπεῖ τὸ

ιτῆς αὐτῆς ὄντα συμφωνίας τοῖς προτέροις, καὶ αὐτὰ προσφθεγγόμενον». (Γεωργίου κίτου Ἱστορίας Δογματικῆς Α. κεφ. 80, σ. 106. Patrum nova bibliotheca t. Romæ 1871). Διετηρήθησαν ἄρά γε οἱ κανόνες οὗτοι μέχρι τῆς σήμερον! ὅμεν.

(1) Βλ. Possini. Observationum Pachymerianarum ad historiam rerum aelis Paleologi. lib. III, c. VIII-IX.

ἡμέτερον μνημεῖον, προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπεριεχομένου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὅπερ ὑπ' ὄψιν λαμβανόμενον δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο μέρη: ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐκτίθεται ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ συγγραφέως, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ κανονισμὸς συνταχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου διὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ μυροβλήτου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκτὸς τούτου ἐν τῇ προδιαχαράξει τοῦ συγγραφέω φαίνεται ὅτι ὡς κυριώτερον μέρος τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἦτο τὸ δεύτερον μέρος τὸ δὲ πρῶτον ὤφειλε νὰ ᾖ εἶδος τι προλόγου αἰτιολογικοῦ.

Ἕκαστον τῶν μερῶν τούτων παρουσιάζει ἰδιαίτερον ὅλως ἐνδιαφέρον. Τὸ κύριον ἐνδιαφέρον τοῦ πρώτου μέρους ἔγκειται εἰς τὴν πηγὴν ἐνδείξεων τινῶν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ συγγραφέως. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ ὕφους τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ σημεῖον δὲν εἶναι ἐξομολόγησις (ἣν ὁ συγγραφεύς, μεταβαίνων εἰς δεύτερον μέρος δὲν ἦτο ἐναντίος ἵνα παρουσιάσῃ ὡς τοιαύτην), ἀλλ' ἀπολογία, ἣν ἐκτίθησιν ἐν εἴδει προσευχῆς ἐξομολογητηρίου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ἐπιδαψιλεύσαντος καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ μεγάλας ἀνεξερευνήτους ἀγαθοεργίας. Αἱ ἀγαθοεργίαι αὗται ἦσαν τοσοῦτον ἀπειράριθμοι καὶ ἔκτακτοι, ἐπήρχοντο δὲ ἐν τοιαύτῃ ἀδιακόπῳ ἀλληλουχίᾳ, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι αὐτός τε καὶ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς αὐτὸν κέκτηνται ἰδιάζοντα τινὰ καὶ προνοιακὸν οὕτως εἰπεῖν χαρακτῆρα καὶ προσπαθεῖ ἵνα πείσῃ περὶ τούτου καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀναγνώστας. Οὗτος διορᾷ ἐν αὐτῷ ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς θείας Προνοίας ὑποδειχθέντα πρὸ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως του καὶ καταστάντα καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ ὄργανον καὶ πληρωτὴν τῶν θείων προβουλευμάτων. Τοιαύτη ἰδέα περὶ τῆς κατὰ θείαν βούλησιν εἰς τὸν κόσμον ἐλεύσεως, βεβαίως, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀντικειμένου καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων τοῦ βίου αὐτοῦ. Καὶ ὄντως ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ μιᾷ καὶ τῇ ἑτέρᾳ περιπτώσει τυγχάνει λίαν ἀγχίνους καὶ ἐπιφυλακτικός, καθ' ὅσον πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαφανίσῃ ἢ διακλονήσῃ τὴν φαντασιώδη ὀπτασίαν, εἴτε ἐν τῇ αὐτοῦ συναισθήσει, εἴτε ἐν τῇ συναισθήσει ἄλλων, ὑπ' αὐτοῦ ἀποσιωπᾶται· οὕτω π.χ. οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τῶν ὑπονοιῶν ἐκείνων ἃς περὶ τῶν ἁρπακτικῶν αὐτοῦ διαθέσεων εἶχον καὶ οἱ δύο Αὐτοκράτορες

Ιωάννης ὁ Δούκας καὶ Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις ὁ νεώτερος, καὶ τῶν ρκων ἐκείνων, οὓς ὁ εἷς καὶ ὁ ἕτερος ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ πρὸς εριφρούρησιν ἑαυτῶν καὶ τοῦ γένους αὐτῶν ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν λίσεων τούτων, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν συνοδικῶν ἐπιτιμίων, τῶν ἀπει-ούντων αὐτὸν ἀφορισμῷ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελε παραβῇ τοὺς ικους τούτους (1). Ἐπίσης οὐδένα ποιεῖται λόγον τῆς μετὰ τὸν ίνατον τοῦ Θεοδώρου παραβάσεως τούτων τῶν ὑποσχέσεων καὶ ῶν ἐπιτιμίων, ἃ ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ, ὅπως ἐκλεγῇ αὐτοκράτωρ, ντε περὶ τῆς ἀποτυφλώσεως Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως (2), οὔτε περὶ ῶν ἀτόπων ἑνωτικῶν αὐτοῦ διαθέσεων μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς ης κατέληξεν εἰς τὴν ἐν Λουγδούνῳ ἕνωσιν τῷ 1274 ἔτει. Ἕνεκα ύτου βλέπομεν μεθ' οἵας λεπτομερείας οὗτος ἀπαριθμεῖ τὰς μακρὰς ρὰς τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ καὶ πόσον τεχνηέντως περισυλλέγει ῦτα, μὴ ἐνοχλούμενος ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἥτις θὰ προσεγίνετο τοῖς ροαταῖς αὐτοῦ, οὔτε ἐλαττῶν τὴν σημασίαν τῶν ἔργων καὶ τῶν οσκτήσεων τῶν προκατόχων αὐτοῦ, οὔτε μεγαλοποιῶν τὴν σημα-ιν τῶν ἑαυτοῦ, οὔτε ἀποδίδων εἰς ἑαυτόν, ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὴν ιτοῦ θείαν μοῖραν ἐκεῖνο, ὅπερ ἄλλοι ἔπραξαν, ὡς π.χ. τὴν ἀπε-ιθέρωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῶν Λατίνων τῷ 1261 ἔτει. Ἐν τοιαύτῃ πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ βίου αὐτοῦ σχέσει τὰ λεπτο-ῆ γεγονότα ἐκεῖνα, ἅτινα ἀφηγεῖται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ περιγραφῇ ν ἑαυτοῦ κατορθωμάτων καὶ τῶν προσκτήσεων, δύνανται νὰ ὑπο-θῶσι ὡς ἀξιόπιστα ἐπὶ τοσοῦτον μόνον καθ' ὅσον αὐτὰ ἐπισφρα-ονται ὑπὸ τῆς ὁμολογίας ἑτέρων συγγραφέων. Ἡ δικαιοσύνη ἐν ούτῳ ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ ἂν ἀποῤῥίψωμεν τὴν πρὸς ἀποδιδόναι τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν τάσιν τοῦ συγγραφέως, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πάντων ἐπιῤῥοὴν τῆς θείας μοίρας, ἐπιστήσωμεν δὲ τὴν σοχὴν μόνον εἰς τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ὑποθέσεως, αἱ ὑπ' αὐ-τότε ἀναφερόμεναι λεπτομέρειαι δὲν ἀντιφάσκουσι ποσῶς πρὸς τὰ ονότα, τῆς αὐτῆς φύσεως, τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν συγχρόνων γραφέων (3). Ἔκ τινων μάλιστα τῶν λεπτομερειῶν τούτων συμ-

) Ἀκροπολίτου κ. 50. 69. Παχυμέρους. Βιβλ. Α', 7. Νικηφ. Γρηγορᾶ Β, 8. Γ, 2.
) Παχυμέρους Β, 2. Γρηγορᾶ Γ, 3.
) Πρβλ. Ἀκροπολ. κ. 46. 49. 65. 70. 71. Παχυμέρους Α, 22. Β, 6. Δ, 32 Ε', . 10. ς'. Νικηφ. Γρηγορᾶ Γ', 5. Δ. 5. 6. 9. 10. Ε', 1. 3-6.

πληροῦνται πληροφορίαι, ἀναφερόμεναι ὑπ' ἄλλων συγγραφέων ὡς π.χ. ὁ χάρτης τῶν πολέμων τῶν ἐπιχειρηθέντων ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι, ἠδύνατο ἴσως ἵνα συμπληρωθῇ διά τινων χωρίων μὴ ἀναφερομένων ὑπ' ἄλλων συγγραφέων, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ χάρτης τῶν κτήσεων τοῦ Καρόλου τῆς Ἀνδιγαυίας ἐν Ἰταλίᾳ ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου τούτου πρὸς Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον.

Νέαι ἐπίσης τυγχάνουσιν αἱ πληροφορίαι, αἱ ἀναφερόμεναι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καθόσον ἕτεροι συγγραφεῖς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου οὐδὲν ἀναφέρουσιν. Νῦν ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μιχαὴλ συμπληροῦται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Λεπτομερὴς ἐξέλεγξις καὶ ἐκτίμησις τῶν θετικῶν ἐνδείξεων τῶν παρουσιαζομένων ὑπὸ τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Μιχαὴλ δὲν εἰσχωροῦσιν νῦν ἐν τῷ ἡμετέρῳ θέματι, δι' ὅπερ καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἔργου αὐτοῦ περιοριζόμεθα εἰς ὅσα εἴπομεν.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ ἐστεμμένου συγγραφέως ἀνακαλύπτει ἡμῖν ἐκ τῆς σκοτίας τοῦ παρελθόντος ὁλόκληρον σειρὰν μονῶν καὶ μετοχίων ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἐξαφανισθέντων ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς μετὰ τῶν ἐπωνυμιῶν αὐτῶν. Ἐνταῦθα τὰ πάντα τυγχάνουσι νέα καὶ οὕτως συμπληροῦται ἡ ἱστορία τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ μονῶν.

Περὶ τῆς κυριωτέρας ἐκ τῶν μονῶν τούτων, ἰδίως τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. μεγαλομάρτυρος Δημητρίου κατώρθωσεν ὁ ἄοκνος ἐξερευνητὴς τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων Δουκάγγιος νὰ εὕρῃ παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι καὶ συμπεριλάβῃ ἐν τῷ πολυτίμῳ αὐτοῦ ἔργῳ δύω μόνον πληροφορίας — μίαν εὑρεθεῖσαν παρὰ Κωδινῷ καὶ ἑτέραν παρὰ τῷ Καντακουζηνῷ. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν βασιλικῶν τελετῶν ἢ παρατάξεων ἐν διαφόροις ἐκκλησίαις καὶ μοναῖς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐπετείου μνήμης τῶν ἐκκλησιῶν ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων καὶ περὶ τῆς πομπῆς *κατὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Δημητρίου εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τιμωμένην σεβασμίαν μονὴν τὴν τῶν Παλαιολόγων* (1), ὁ δὲ δεύτερος περὶ τῆς βαθείας πίστεως, ἣν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἔτρεφεν πρὸς τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦτον ἅγιον ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ νεώτερος (132-

(1) Περὶ ὀφφικίων 15 σ. 80 Bon.

1341) καὶ ἣν ἐξεδήλωσεν μεταξὺ ἄλλων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην (1). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τελευταίας πληροφορίας ὁ Δουκάγγιος παρακεκινδυνευμένως πως ἐξεικάσατο, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀνδρόνικος ἦν ὁ καὶ ἀνεγείρας, ἢ τοὐλάχιστον ἀνακαινίσας τὴν μονὴν ταύτην (2). Διὰ τῶν ἀναγγελλομένων ἐν τῷ ἡμετέρῳ μνημείῳ ὅμως πληροφοριῶν ἡ εἰκασία τοῦ σοφοῦ μεσαιωνοδίφου δείκνυται πεπλανημένη, ἡ δὲ ἱστορία τῆς τε ἀνεγέρσεως, ὡς καὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἀνακτᾶται ἀκράδαντον ἱστορικὴν βάσιν. Περὶ τῆς περαιτέρω τύχης τῆς μονῆς πληροφορίαι ἐλλείπουσι. Ὁ σύγχρονος ἡμῶν Ἕλλην ἀρχαιολόγος Πασπάτης ἠδυνήθη μόνον νὰ μάθῃ ὅτι ἐν ᾧ τόπῳ ἦν ἡ μονὴ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, νῦν διέρχεται σιδηρόδρομος, καὶ ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς ἐπιχειρηθείσας πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐπιχωμάτων τοῦ δρόμου τούτου, εὑρέθησαν ἐν τῇ γῇ τεμάχια μαρμαρίνων κιόνων, κιονοκράνων καὶ τοῦ δαπέδου, τῶν κοσμούντων ποτὲ τὸν ναὸν τοῦτον (3).

(1) Α', 53 «*Βασιλεὺς δὲ* (Ἀνδρόνικος) *ἐπεὶ τὰ πρὸς φυλακὴν τῆς ἀκροπόλεως ἐξηρτύσατο ἧκεν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν Δημητρίου τοῦ μάρτυρος καὶ μυροβλύτου, ἅμα μὲν προσκυνήσων αὐτὸν* (*ἣν γὰρ ἐξ ἡλικίας πρώτης τιμὴν αὐτῷ καὶ πίστιν πλείω ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους μάρτυρας παρέχων, καὶ ὥσπερ ἐραστὴς αὐτοῦ ὤν*), *ἅμα δὲ καὶ τῆς παρούσης ἕνεκα εὐτυχίας ἀμειβόμενος εὐχαριστίαις*».

(2) Constantinopolis christiana, βιβλ. IV. κ. VI, XXXIII.

(3) Βυζαντιναὶ μελέται, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1877. Ἑτέρας ἐκκλησίας περιωνύμους ὁ πάλαι, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἢ τοῦ Μεγαδημητρίου (καὶ ἐπικεκλημένης τῶν Παλαιολόγων) ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἀνεφάνησαν τὰ ἐρείπια ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ σιδηροδρόμου, ὀλίγα βήματα πρὸ τῆς γεφύρας, καὶ ὄπισθεν τοῦ ἐκεῖ Ὀθωμανικοῦ Λυκείου. Πλεῖστοι κίονες, πάμπολλα κιονόκρανα καὶ τεμάχια μαρμάρινα ἀνωρύχθησαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς γῆς. Ἡ ἐκκλησία αὕτη σωζομένη ἐπὶ τῆς ἁλώσεως, διότι οἱ τελευταῖοι Παλαιολόγοι διὰ δαπάνης πολλῆς ἀνεκαίνισαν αὐτήν, καταδαφίσθη, ὅτε οἱ Ὀθωμανοί, κατοικήσαντες τ' ἀνάκτορα, κατηδάφισαν εἴκοσι χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ἀνεγερθείσας ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν μεγάλων ἀνακτόρων (ἴδε καὶ J. Labarte σ. 219). Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Τὰ Βυζαντινὰ Ἀνάκτορα» ἐν Ἀθήναις 1885, ὁ σοφὸς Βυζαντιολόγος λέγει ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο πλησίον τῆς Παναγίας τοῦ φάρου. Ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου «εἰσερχομένης τῆς λιτῆς εἰς τὸ χρυσοτρίκλινον» ὁ βασιλεὺς «διέρχεται διὰ μέσου τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ ἐξέρχεται μετὰ τῆς λιτῆς τὰς ἀνατολικὰς πύλας, καὶ οἱ μὲν μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι ἵστανται ἀντικρὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου . . . οἱ δὲ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ προπυλαίῳ τῆς ἐκκλησίας», εἶτα «εἰσερχόμενοι, καθέζονται ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου». Ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱστυροῦντος τὰ τῆς παραμονῆς τῶν Βαΐων, εἰκάζω, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο πλησίον τῆς Παναγίας τοῦ φάρου, καὶ συνεκοινώνουν ἀμφότεροι διὰ κοινῆς πύλης. «καὶ διὰ τῆς ἑτέρας πύλης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ φάρου».

Περὶ τῆς μονῆς Κελλιβάρων ἐν τοῖς Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis, ed. Fr. Miklosich et Ios. Müller. Vindobonæ 1871 διεσώθησαν αἱ ἑξῆς πληροφορίαι.

Ἡ μονὴ αὕτη, καλουμένη ὡσαύτως ἡ μονὴ τοῦ Λαμπονίου (1), ἔκειτο μετὰ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Παύλου τοῦ Λάτρους καί τινων ἄλλων ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Λάτρους (2) παρὰ τὴν Μίλητον. Πότε δὲ καὶ ὑπὸ τίνος ἀνηγέρθη ἄγνωστον, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἔφθασεν εἰς τοιαύτην εὐστάθειαν, ὥστε ἤρξατο διαφιλονεικεῖν τὸν βαθμὸν τῆς ὑπεροχῆς (τοῦ πρωτείου) πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ διασημοτέραν πασῶν τῶν μονῶν τοῦ Λάτρους τὴν λαύραν τοῦ Ἁγ. Παύλου (3).

(1) . . . *τῆς μονῆς κελλιβάρων ἤγουν τοῦ λαμπονίου*. Acta τ. 1. σ. 315.

(2) *Οἵτε τῆς τοῦ λαμπονίου μονῆς καὶ οἱ κατὰ τὸ ὄρος τοῦ λατρους ἐφησυχάζοντες . . . ἔρις καὶ ἀμφισβήτησις τοῦ ἡσυχίου κἀκείνων ἠρέμα πως καὶ ἀναχωρητικοῦ ἐφήπτετο καὶ τὸ συμπαρακείμενον αὐτοῖς ὄρος, μέρος τι ὅλου τυγχάνον ὃ δὴ κοινῷ ὀνόματι λάτρος καλεῖται.* (Αὐτ. σ. 313). Ἐπειδὴ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Παύλου ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους (*ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ θείου ὄρους τοῦ λάτρους*, σ. 31[illegible]), ἡ δὲ μονὴ τῶν Κελλιβάρων ἐπὶ τῆς κατωφερείας αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὕτη ἀναφέρεται ὡς γειτονεύουσα μετὰ τοῦ ὄρους Λάτρους (*ὥς τινες τῶν γειτονούντων τῷ ὄρει καὶ μαλιστα οἱ τῆς μονῆς τοῦ λαμπονίου μοναχοί*, σ. 307).

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀορίστως λέγει αὐτὴν κειμένην «*ἐν τῇ Ἀσίᾳ*», τοὺς δὲ Κελλιβαρίτας παρίστησιν ὡς «*τὴν ἐσχάτην τῶν ῥωμαϊκῶν ὅρων οἰκοῦντας καὶ πάσαις ὑποκειμένους ἐφόδοις βαρβαρικαῖς*». Ποῦ δὲ πραγματικῶς ἔκειτο ἡ τῶν Κελλιβάρων μονὴ δὲν ὁρίζει. Ἀλλὰ καὶ αἱ γενικαὶ αὐτοῦ ἐκφράσεις οὐδαμῶς ἐπιτρέπουσιν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἐννοεῖται ἐνταῦθα ἡ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ὁσίου Ἀρσενίου ἀναφερομένη ὁμώνυμος μονή, ἥτις ἵδρυτο ἐπὶ τοῦ ὄρους Λάτρους (νῦν *Μπὲς-Μπαρμάκ*, ἐν Καρίᾳ) ἐν Λατμικῷ κόλπῳ. Ἴδε περίληψιν τοῦ βίου τούτου ἐν τῷ Συναξαριστῇ τοῦ Νικοδήμου ιγ' Δεκεμβρίου. Τὴν τοποθεσίαν αὐτῆς σαφέστερον ὁρίζει ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἱστορίας τῶν ἁγίων Βαρνάβα, Σωφρονίου καὶ Χριστοφόρου, λέγων ὅτι ἐπισκέψαντο [illegible] μετὰ τὴν Ἔφεσον καὶ τὴν τῶν Κελλιβάρων μονήν, ἐπανακάμψαντες εἰς τὸ ὄρος Λάτρους ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Τὸ κείμενον τῆς ἱστορίας ταύτης εὕρηται ἐν τῷ σπανίῳ τούτῳ βιβλίῳ τοῦ Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου: *Ἡ θεία καὶ ἱερὰ ἀκολουθία . . . τῶν ἐν Μερᾷ ὄρει ἀσκησάντων*, ἐν Λειψίᾳ 1775, σελ. 16. Μετὰ τὴν διασάφησιν ταύτην περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ τοῦ Μ. Παλαιολόγου ἀναφερομένης μονῆς τῶν Κελλιβάρων, εὔκολον ἦν νὰ προσδιορίσωμεν καὶ τὸν τόπον μετοχίου τῆς, περὶ οὗ γράφει ὁ Παλαιολόγος ἐν § XVI.

(3) Ἡ μονὴ αὕτη κατεῖχεν ἤδη ἀρκετὴν ἀκίνητον περιουσίαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886-911) ἣν ἀπέκτησεν ἐκ τῶν μεγαλοδωριῶν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τίς οἶδε πῶς καὶ διατὶ ἀπώλεσε τὸ ἐπ' αὐτῆς δικαίωμα, μόνον ἀνέκτησε τοῦτο ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου (1185-1195). [illegible] λον γίγνεται ἐκ τῶν ἐγγράφων ὑπ' ἀρ. XIV καὶ XV τῶν καταχωρισθέντων ἐν τοῖς Acta (σ. 323-229).

ρός δὲ καὶ μετ' ἐπιτυχίας. Τοὐλάχιστον ἐκ χρυσοβούλλων τοῦ παριάρχου Μανουὴλ Α' τοῦ Χαριτοπούλου ἀπὸ τοῦ 1222 ἔτ. βλέποιν ὅτι εἰς τὴν μονὴν τῶν Κελλιβάρων βραδύτερον *(μεθύστερον)* μεεβιβάσθη ἄγνωστον πῶς καὶ διατί τὸ δικαίωμα τῆς ἀρχιμανδριτείας ὁ κατ' ἀρχὰς ἀνῆκον τῇ λαύρᾳ τοῦ Ἁγ. Παύλου. Ἐν τῷ ῥηθέντι ρυσοβούλλῳ ὁ πατριάρχης ἀποδίδει τὸ δικαίωμα τοῦτο τῇ λαύρᾳ ποτάσσων αὐτῇ μετὰ καὶ ἄλλων καὶ τὴν μονὴν τῶν Κελλιβάρων (1). λλ' ὡς φαίνεται ἐξ ἄλλων ἐγγράφων, οἱ Κελλιβαρῖται οὐχὶ μετὰ ολλῆς προθυμίας ὑπετάγησαν τῷ πατριαρχικῷ ὁρισμῷ καὶ ἐξηκοούθουν διαφιλονεικοῦντες τῇ Λαύρᾳ τὸ δικαίωμα τοῦτο (2), μέχρις Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος συνυπήγαγεν αὐτοὺς τῇ μονῇ τοῦ Ἁγ. ημητρίου καὶ συνάμα ἀνεκήρυξεν ἀμφοτέρας τὰς μονὰς *βασιλικάς*. Ἡ περαιτέρω ἱστορία τῆς μονῆς τυγχάνει ἡμῖν ἄγνωστος. Περὶ τῶν ιπῶν τῶν καταριθμουμένων ἐν τῇ διατάξει τοῦ Μιχαὴλ μονῶν καὶ τοχίων, οὐδεμίαν ἔχομεν εἴδησιν.

Περὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ ἐξεταζομένου μνημείου παρατηρηιν, ὅτι οἱ κατ' ἰδίαν ἀριθμοὶ τῶν μοναχῶν, ἐν ταῖς διαφόροις μοις καὶ μετοχίοις, ἀθροιζόμενοι ὁμοῦ, ἐν κοινῷ ἀθροίσματι παρέισι τὸν ἀριθ. 117, οὐχὶ δὲ τὸν 138 ὡς συγκεφαλαιοῦται ἐν τῇ διαξει. Ἡ διαφορὰ αὕτη τριττῶς ἐξηγεῖται: ἢ ὅτι κατὰ τὴν ἀπαρίσιν τῶν μονῶν καὶ μετοχίων παρελείφθησαν τινές, ἢ ἐγένετο παρομή τις ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις ἀριθμοῖς τῶν μοναζόντων ἐν τοῖς κατ' ιν μοναστηρίοις καὶ μετοχίοις, ἢ ἡ τοιαύτη παραδρομὴ παρεισέισεν ἐν τῷ κοινῷ ἀθροίσματι. Ὁποία τις τῶν τριῶν τούτων ὑποιων τυγχάνει ἡ πιθανωτέρα, οὐδαμῶς ἐπιχειροῦμεν ἵνα λύσωμεν. Μία ἰδιάζουσα διάταξις Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου συνίσταται εἰς εἰσαγωγὴν τάξεων (états) ἐν ὅλοις τοῖς ἀπαριθμουμένοις μονα-

(1) Acta, σ. 295-298. Ὑπέτασσε τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Λαύρας ἀκολούθους μονάς: *τὴν τῶν Κελλιβάρων, τὴν τοῦ Μυρσινῶνος, τὴν τοῦ Λυ-ῦ, τὴν τῶν Εἰρηνούντων, τὴν τῶν Κισσῶν, τὴν τοῦ Φαλακροῦ Βουνοῦ, τὴν ἁγίου Ἰωάννου, ἔτι τὴν τοῦ Ἀσωμάτου ἤτοι τὸ Βάτιν, τὴν τοῦ Ἀσωμάτου, ἥτις θὲς Λιμὴν ἐπικέκληται, τὴν τῆς Ἱερᾶς ὀνομαζομένην, ἔτι τὴν τοῦ Ἀσωμάτου τὸ Περιστέριον.* Ὅλαι αἱ μοναὶ αὗται ἦσαν πατριαρχικαὶ ἢ σταυροπηγιακαὶ καὶ ντο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἡγουμένου, Ἀρχιμανδρίτου, τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγ. ου, ὄντος τούτου καὶ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου.

(2) Ἴδε ἐν τοῖς Acta τὰ ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. III καὶ VIII.

στηρίοις καὶ μετοχίοις. Ἡ ἰδέα τῶν τάξεων δὲν εἶναι νέα ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει, ἐφαρμοσθεῖσα ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καὶ εἶτα ὑπὸ Ἡρακλείου εἰς τὸν κλῆρον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἐν ταῖς μοναῖς καὶ μάλιστα ἐν τοιαύταις εὐρείαις διαστάσεσιν ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ διατάξει Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου.

Ἐν Σελ. 18 τῆς § ταύτης ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει καὶ μετόχιον τι «εἰς τὰ *Θύραια*»· ταῦτα δὲ εἶναι ἡ νῦν ἐν τῷ νομῷ Ἀϊδινίου πόλις *Θύρα*, περὶ ἧς ὁ ἐρίτιμος ἡμῶν φίλος Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἔγραψε γερμανιστὶ ἰδιαιτέραν διατριβὴν ἐν Mittheilungen des deutschen archeologischen Institutes (Τομ. Γ'. σελ. 55-59) ἀποδεικνύων ὅτι ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἡ πόλις αὕτη, κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, ὠνομάζετο *Τεῖρα*, ὅτι εἰς ταύτην ἀναφέρονται τὰ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἀναφερόμενα τοπικὰ τῆς Λυδίας ὀνόματα *Τάρρα*, *Τόῤῥηβος*, *Τύρος* (ἐκδ. Meineke σελ. 604, 628, 643) καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐκαλεῖτο *Θύραια*. Μόνος δὲ ὁ Παχυμέρης μιμνήσκεται τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν ἔτει 1308 «οἱ πλείους, λέγει, τῶν πολιτῶν (τῆς Ἐφέσου) ἐπὶ *τὸ τῶν Θυραίων* φρούριον» κτλ. Πληροφορεῖ δὲ ἡμᾶς ὁ κ. Κεραμεὺς ὅτι αὐτόθι ἥδρευεν ἐπίσκοπος «ὁ Θυραίων» τιτλοφορούμενος καὶ τελῶν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου λε' τάξει (ἴδε G. Parthey. Hierocl. Synecd., not. 3, 48, σελ. 103).

Ἐν Σελ. 19 ὁ Μ. Παλαιολόγος ἀναφέρει καὶ μετόχιον τῆς «*Μαχαριωτίσσης*, ὅπερ καὶ αὐτὸ *περὶ* τὴν Βιζύην ἐστί». Τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν κ. Παπαδόπουλον Κεραμέα σχετίζεται πρὸς τὸ νῦν *Μαγκριώτισσα*, ὅπερ ἐστὶ χωρίον μίαν ὥραν περίπου ἀπέχον Ν. τῆς Βιζύης, περιλαμβάνον δ' ἔτι ἐκκλησίαν βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τετιμημένην.—(Μήπως ἐν τῷ χειρογράφῳ ἀναγινώσκεται *Μαγκουριώτισσα*;)

Ἐν σελ. 20 ἀριθ. 25 συμπληρωτέον, λέγει ὁ αὐτὸς κ. Π. Κεραμεὺς [*Πύλ*]*ου* πιθανῶς. Τὸ δ' ὄνομα *Μανιάδος* εἶναι ἀξιοσημείωτον ὡς δεικνύον τύπον βυζαντινοῦ ὀνόματος τοῦ τῆς Μάνης, ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιωνικοῦ Μαΐνης.—Δὲν ἀμφιβάλλει δὲ ὅτι αὐτόθι, ἀριθ. 24 πρέπει τὸ *γ* νὰ διορθωθῇ εἰς *μ* καὶ οὕτω νὰ συμπληρωθῇ τὸ κενὸν ἐν *δὲ τ*[*ῇ*] *Μ*[*εσ*]*σήνῃ*.

Ἐν Σελ. 4. ς. 5. κατὰ τὸν Α. Ε. τὸν Μέγαν Λογοθέτην Στε-

ίκην Βέην Ἀριστάρχην ἀντὶ *καί με τὰ πρὸς δύνοντα ἥλιον εἶχε· — ικῶντα μὲν . . τὸ δυσμενὲς . . νικῶντα δὲ καὶ τὰς . . ἐλπίδας,* ἔδει: *ῖχε νικῶντα κλ.*

Ἐν Σελ. 5, ἀντὶ *τὴν κατὰ τῶν Μασσαγετῶν ἀντιπαράταξιν καὶ ἡν ὁρμήν· — καὶ τὴν συμπλοκὴν καὶ τὸ . . . τρόπαιον,* ἔδει *καὶ τὴν ρμὴν καὶ τὴν συμπλοκὴν κλ.*

ιελ. 5 ς. 3 ἀντὶ *εἰ ἀκοὰς* ἔδει *εἰς ἀκοάς.*
« 7 « 7 « *ἐνδυπαθοῦντες* ἔδει *ἐνηδυπαθοῦντες.*
« « « 4 « *περίπου Καρίαν;* ἔδει *περί που Καρίαν.*
« 9 « 5 « *Ἰλλυρικους,* ἔδει *Ἰλλυριοὺς.*
« « « 6 « *περίπου τὴν παραλίαν,* ἔδει *περί που τήν.*
« 19 « 15 « *μοναχοὶ δύο· τούτω ἱερεὺς εἷς,* ἔδει *τούτων.*

Ὡς φαίνεται, ἡ ἐξεταζομένη διάταξις παρουσιάζει καί τινας ἄλλας ιότητας, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ἀντιγραφεύς, ἄγνωστον διατί, δὲν ἔγραψε έχρι τέλους τὸ κείμενον τοῦ χειρογράφου (1), καὶ ὡς ἐκ τούτου οὔτε ι γνωρίσωμεν ταύτας, οὔτε νὰ κρίνωμεν περὶ τούτων δυνάμεθα.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΤΗΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΟΥΣΠΕΝΣΚΗ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀδησσοῦ

Ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ θέλω πραγματευθῇ τὸ θέμα, ὁποῖα ζηματα ἐν τῇ μελέτῃ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας πρέπει νὰ καθέξωσι ι πρώτην θέσιν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γενικῆς ἱστορίας.

Ἐπέστη ἤδη ὁ χρόνος ὅπως ἡ ἱστορία τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ῇ εἰς ἐσωτερικὴν συνάφειαν πρὸς τὴν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ. Καὶ

1) Ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς δὲν ἔγραψε μέχρι τέλους τὸ κείμενον, μολονότι καὶ εἶχε πρὸς το τὰ μέσα, τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι οὗτος ἔστη ἐν τῷ μέσῳ τῆς σελίδος εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσέτι λευκὴν ἄγραφον σελίδα.

πράγματι, εἰ καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἀξιόλογα πονήματα ἀφιερωμένα εἰς τὸ Βυζάντιον, ὡς τὰ τοῦ Χόπφ, Ζαχαρίου φὸν Λίγγενταλ καὶ Παπαρρηγοπούλου, δὲν δυνάμεθα ὅμως ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν ὡς ἐν τοῖς εἰς τὴν δυτικὴν ἱστορίαν ἀναφερομένοις συγγράμμασι τοῦ Γκίζεβρεχτ, Βάϊτς καὶ Μάουρερ. Ἐν γένει δὲ ἐν τοῖς περὶ Βυζαντίου συγγράμμασι δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἰδεώδους τῆς ἱστορίας, ὁποῖον ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου βυζαντινολόγου Τάφελ ἐν τοῖς πολυαρίθμοις συγγράμμασιν αὐτοῦ. Ἰδίᾳ δ' ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τοῦ Βάϊτς καὶ Ζαχαρίου φὸν Λίγγενταλ καθ' ὅσον τὰ συγγράμματα αὐτῶν «Deutsche Verfassungsgeschichte» καὶ «Geschichte des Griechisch-Römischen Rechts» δεικνύουσι σαφῶς τί λείπει ἐν ταῖς βυζαντιναῖς μελέταις. Ἡ ἐξέτασις τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου ἐπ' ἐσχάτων μόλις ἤρχισε νὰ ἀναφαίνηται, ὅλως δὲ νέα πράγματα εἶναι καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν ζητημάτων καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν.

Ἀναμφιβόλως ἡ μελέτη τῆς δυτικῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐποίησε μεγάλας καὶ σπουδαίας προόδους, θέλει ὁδηγήσει εἰς τὸν καθορισμὸν νέων ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὸ Βυζάντιον. Δυνάμεθα δὲ οὐχ ἧττον νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ἀφ' ἑτέρου ἡ μελέτη τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου δύναται καὶ ἀπὸ τοῦδε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐξήγησιν πολλῶν ἀλύτων καὶ ἀσαφῶν ζητημάτων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Θὰ φέρω παραδείγματά τινα ἐκ τῶν ὁποίων θὰ καταδειχθῇ ἡ ὁμοιότης τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως ἔν τε τῷ Βυζαντίῳ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν, ὅτι τὸ Βυζάντιον παρίστησιν ἰδιαίτερον ἱστορικὸν χαρακτῆρα μὴ ἔχοντα ἀναλογίας πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν λοιπῶν ἐθνῶν.

Ὑπάρχει ἐν τοῖς πρώτοις προφανὴς καὶ εὔληπτος παραλληλισμὸς μεταξὺ τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ὡς ἐν τῇ Δύσει ἡ μεσαιωνικὴ ἱστορία ἄρχεται διὰ τῆς εἰς τὸν ῥωμαϊσμὸν ὑποταγῆς καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ ἀναμίξεως τῶν τὸ πρῶτον τότε ἀναφαινομένων νέων λαῶν τῆς δυτικῆς καὶ βορείας Εὐρώπης, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔχομεν κατ' ἀναλογίαν τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς νέα ἔθνη. Ὡς ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ῥωμαϊ-

σμοῦ νέα πολιτικὰ σώματα ἀναφαίνονται ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ῥώμης, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναφαίνονται ἐντός τε τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐν μέρει ἐκτὸς αὐτοῦ νέα κράτη ἱδρυθέντα ὑπὸ ἄλλων ἐθνῶν.

Ὅτι ἡ ἀνατολικὴ Ῥώμη δὲν ἔπεσεν ὑπὸ τὴν χεῖρα τῶν βαρβάρων ὡς ἡ δυτική, τοῦτο ἐξηγεῖται τὸ μὲν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ δὲ ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ βίου τῶν λαῶν ἐκείνων μεθ' ὧν οὗτος ἦλθεν εἰς σχέσιν καὶ τοῦ τρόπου τῶν σχέσεων τούτων.

Ἔν τε τῇ Δύσει καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ οἱ διάφοροι λαοὶ οἱ ἐλθόντες εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ ῥωμαϊκὸν καὶ τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐμορφώθησαν ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰςήνεγκον εἰς ἑκάτερον τούτων νέα στοιχεῖα, ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπιδράσαντα ἐπὶ τὰ κράτη ταῦτα. Καὶ ἡ μὲν ἀμοιβαία ἐπίδρασις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ τοὺς Φράγκους, Γερμανοὺς καὶ ἄλλους λαοὺς καὶ ἡ τούτων ἐπὶ τὴν Ῥώμην δύναται νὰ θεωρηθῇ γνωστὴ χάρις εἰς τὰς σπουδαίας μελέτας τῶν πολλῶν ἐπιφανῶν ἐρευνητῶν. Ἀλλ' ἐξετάσωμεν τί συμβαίνει ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ζήτημα ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ.

Αἱ μὲν μεγάλαι ἐκδουλεύσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν νέων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν εἶνε ἀρκετὰ γνωσταί. Γνωστὸν εἶνε, ὅτι τὸ ἔργον τῆς παιδεύσεως τῶν νέων εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἔλαχεν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Ἡ ἐπιστήμη, ἀποδίδουσα φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν εὐεργετικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν ἀγρίων στιφῶν τὰ ὁποῖα ἀνέθρεψεν εἰς ἱστορικὰ ἔθνη, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσῃ τὰς μεγάλας θυσίας τὰς ὁποίας τὸ Βυζάντιον ὑπέστη πρὸς ὠφέλειαν ἁπάσης τῆς Εὐρώπης οἱονεὶ ἀποτελοῦν τὸ σύνορον τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν βαρβαρότητα.

Εἶνε περιττὸν νὰ ἀπαριθμήσωμεν τὴν σειρὰν ὅλων τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν τὰς ὁποίας τὸ Βυζάντιον ἠναγκάζετο ν' ἀπωθῇ, θέτον πρὸ αὐτῶν προχώματα. Καὶ οὐ μόνον ἀπέκρουε τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ προσεπάθει ὁτὲ μὲν διὰ τῶν ὅπλων, ὁτὲ δὲ διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ ἢ διὰ χριστιανικῶν λόγων καὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἐπιρροῆς νὰ καταδαμάζῃ καὶ ἐξευγενίζῃ τοὺς βαρβάρους, διδάξαν αὐτοὺς τὴν ὕπαρξιν τοῦ πολιτικοῦ βίου. Ἐκ τῶν σλαβικῶν φυλῶν καὶ τῶν βουλγαρικῶν καὶ οὐγγρικῶν ὀρδῶν ἔπλασεν ἱστορικὰ ἔθνη. Ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ μακρότερον, εἴς τε τὸν βορρᾶν καὶ εἰς τὴν δύσιν, εἰς τὴν Ῥωσίαν, Βοεμίαν καὶ Πολωνίαν. Τὸ Βυζάντιον ἔπραξε διὰ τὴν ἀνατο-

λικὴν Εὐρώπην ὅ τι ἡ Ῥώμη διὰ τὴν δυτικήν. Εἰς αὐτὸ χρεωστοῦσιν ἅπαντα τὰ ἀνατολικὰ ἔθνη τὴν πίστιν, τὴν φιλολογίαν, τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμόν. Τὸ Βυζάντιον διεφύλαξε καὶ δι' αὐτὴν τὴν δυτικὴν Εὐρώπην φιλολογικὸν θησαυρόν, κληροδοτηθέντα ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ κόσμου καὶ ἀντέστη εἰς τὴν καταστρεπτικὴν εἰσβολὴν τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἄνευ αὐτοῦ θὰ κατελάμβανον τὸ μέγιστον μέρος τῆς Εὐρώπης, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον διετήρησε τὸν πολιτισμόν. Κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν τὸ Βυζάντιον ἠδυνήθη νὰ δώσῃ ἄσυλον εἰς ἅπαντα τὸν φιλολογικὸν κόσμον. Χάρις εἰς αὐτὸ τὰ γερμανικά, σλαβικὰ καὶ ἀνατολικὰ ἔθνη ἠδυνήθησαν νὰ προμηθευθῶσιν ἐκ Βυζαντίου τοὺς θησαυροὺς τοὺς κληροδοτηθέντας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Οὕτω δέ, ἐπαναλαμβάνω, αἱ ἐκδουλεύσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶνε πασίγνωστοι καὶ ὑφ' ἁπάντων παραδεδεγμέναι.

Ἀλλ' ἂν γνωστὴ εἶνε ἡ ἐπίδρασις τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας συσχετισθέντας λαούς, σχεδὸν ἄθικτον ἔμεινε τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀλλογενῶν στοιχείων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὅμως χάριν τῶν συμφερόντων τῆς ἐπιστήμης εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ γείνῃ περὶ αὐτῶν λόγος. Διότι ἄνευ ὀρθῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος τούτου εἶνε ἀδύνατον νὰ προχωρήσωμεν ἓν βῆμα εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐσωτερικῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἴσως ἠδύνατό τις νὰ ἀντείπῃ, ὅτι δὲν εἶνε ἀκόμη καιρὸς νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τοιαῦτα ζητήματα. Πρὸς ταύτην τὴν γνώμην δὲν εἶμαι σύμφωνος.

Πρὸ ἓξ ἐτῶν ὁ Γερμανὸς ἀνατολιστὴς Sachau καὶ ὁ νομομαθὴς Brunns (1) ἐξέδωκαν λίαν περίεργον νομικὸν κείμενον, σύγχρονον πρὸς τὴν παρακμὴν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐννοῶ τὸ Syrisch-Römisches Rechtsbuch. Ὁ συριακὸς οὗτος νόμος ἦτο διαδεδομένος καὶ ἐφηρμοσμένος ἐν τῷ βίῳ καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Καθὼς ἀποδεικνύει ἡ πρακτικὴ αὐτοῦ χρῆσις μέχρι τοῦ ιε' αἰῶνος, εἶχε σκοπὸν νὰ ἀνταγωνίζηται ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρὸς τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (2). Ὁ κῶδιξ τοῦ

(1) *Brunns und Sachau*, Syrisch-Römisches Rechtsbuch aus dem fünften Jahrhundert. Leipzig 1880.

(2) Αὐτ. σ. 330-331.

Ἰουστινιανοῦ δὲν ἐξώθησε τοὺς ἐγχωρίους νόμους ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ν αἷς ἦτο ἐν χρήσει ὁ νόμος ὁ συριακός. Τοῦτο ἀρκεῖ ὅπως μετριάσῃ ἡν κρατοῦσαν γνώμην περὶ τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας τῶν ἑλληνο-ωμαικῶν νόμων ἐν ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους. Ἐν τῷ συ-ιακῷ νόμῳ βλέπομεν ἴχνη εἰθισμένου δικαίου.

Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως δὲν εἶνε τυχαία καὶ μόνη σύμπτωσις, εὑρί-κομεν δὲ καὶ ἄλλας ἀποδείξεις τοῦ αὐτοῦ φαινομένου. Πρὸ πολλοῦ ;ς πάντας εἶνε γνωστὴ ἡ λίαν πρωτότυπος νομοθεσία τῶν εἰκονομά-ων βασιλέων Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου (1). Ἂς ἀναμνησθῶμεν ἐν-αῦθα καὶ τῆς καλλίστης ἐκτιμήσεως τοῦ νόμου τούτου τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀθήναις καθηγητοῦ Παπαρρηγοπούλου γενομένης(2). Ὁ γεωργικὸς ὗτος νόμος κύριον θέμα ἔχει τὸν ὀργανισμὸν τῆς τάξεως τῶν χωρι-ῶν. Ὡς γνωστὸν δέ (3), οὗτος μεγάλως διεσπάρη ἐν μέσῳ τῶν Σλά-ων ὑπηκόων τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐλευθέρων Σλάβων τῆς ιτίου καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Ὁ «Γεωργικὸς νόμος» καὶ ἡ «Ἐκ-γή» δὲν φέρουσι χαρακτῆρα τυχαῖον ἢ τύπον προσκαίρου διατάγ-ατος, οὐδὲ ὑπῆρξαν ποτὲ τοιαῦτα. Εἰ καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς μα-δονικῆς δυναστείας καὶ πρὸ πάντων οἱ Κομνηνοὶ κατέλυσαν τὸν νό-ν τοῦτον ὡς ἀπολέσαντα τὴν σημασίαν αὐτοῦ, οὗτος παραμένει ἐργὸς ἐν τῷ βίῳ μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Ἀπόδειξις δὲ ύτου εἶνε τὰ διάφορα ἐγχειρίδια κυβερνητικῆς, φορολογικῆς καὶ δι-ιστικῆς χρήσεως ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ *Πεῖρα* (4), ἔργον τοῦ ἐνδε-ἱτου αἰῶνος, καὶ ἡ *Ἑξάβιβλος* τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ ἄλλα τινὰ ημεῖα ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὰς κοινότητας τῶν χωρικῶν, αἵτινες εἶνε θέμα τοῦ γεωργικοῦ νόμου.

Καὶ ὅμως κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένην γνώμην, ἥτις εἶνε ἀπόρροια τῶν μελετῶν καὶ θεωριῶν τοῦ διακεκριμένου ἐρευνητοῦ τοῦ ζαντινοῦ δικαίου Ζαχαρίου φὸν Λίγγενταλ, νομίζεται κοινῶς, ὅτι ὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου αἰῶνος ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἀνῆκον καὶ κα-

(1) *Zachariae von Lingenthal,* Geschichte des Griechisch-Römischen Rechts, rlin 1877.

(2) Histoire de la civilisation hellénique.

(3) Νέα ἔκδοσις τοῦ Γεωργικοῦ Νόμου ὑπὸ τοῦ Ῥώσου Παύλοφ, ἐν Πετρουπόλει. 1885. . καὶ τὸ σπουδαῖον ἔργον περὶ τούτου τοῦ Νόμου ὑπὸ Βασιλιεφσκη ἐν τῷ Ἡμερολο- τοῦ ῥωσικοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως 1879-1880 (Τόμ. 199, 200, 201).

(4) *Zachariae,* Jus Graeco-Romanum I.

τῴκουν εἰς ἀλλοτρίαν γῆν, ὡς δεικνύει τὸ ὄνομα *πάροικος* (1). Πῶς ἐν τοσούτῳ, ἂν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, συνετάσσοντο ἀντιγραφαὶ ἐκ τοῦ Γεωργικοῦ νόμου καὶ εἰςήγοντο εἰς τὰ πρὸς δικαστικὴν χρῆσιν ἐγχειρίδια, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ ὁ γεωργικὸς νόμος ἀναγνωρίζει τοὺς χωρικοὺς ὡς ἐλευθέρους; Τὸ κῦρος τοῦ Λίγγενταλ, τὸ δικαιολογούμενον ἐκ τῆς παρὰ τῶν λογίων ἀναγνωρίσεως τῶν σπουδαίων καὶ μακρῶν μελετῶν τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἀνδρός, ἐμπόδισε νὰ ἐξετασθῇ μετ' αὐτὸν ἐκ νέου αὐτὴ ἐκείνη ἡ ὕλη ἣν παρέσχεν εἰς τοὺς ἐρευνητὰς ὁ Γερμανὸς νομομαθής. Τοῦτο πράττοντες, εὑρίσκομεν, ὅτι αἵ τε μετὰ Ἰουστινιανὸν νεαραί, ἃς αὐτὸς ἐκεῖνος συνέλεξε καὶ διεφώτισε, καὶ ἡ Πεῖρα, μάλιστα δὲ τὰ ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τῶν Acta et diplomata Graeca τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ τῶν κ. κ. Miklocich καὶ Müller, εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν ἀναφερόμενα διακόσια τριάκοντα καὶ ἐννέα ἔγγραφα χρησιμεύουσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως ἐλευθέρων χωρικῶν ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει. Ὑπάρχουσι δὲ τεκμήρια (2), ἀποδεικνύοντα, ὅτι ἡ ἐξακολούθησις αὕτη τῆς καταστάσεως ἐλευθέρων χωρικῶν εὑρίσκεται ἔχουσα σχέσιν μετὰ τοῦ κατ' ἔθιμον δικαίου τῶν Σλάβων. Ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ συγκριτικῆς μεθόδου πρὸς ἐξέτασιν τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου θέλει διαφωτίσει πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας.

Ἀλλ' ἐπιτραπήτω νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλην τινὰ ἀναλογίαν τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας πρὸς τὴν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Νέα κράτη ἀναγεννηθέντα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀναπτύσσουσι τὰ ἰδιώματα τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν βίου καὶ καταγάζονται τὸν γνωστὸν χαρακτῆρα τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας. Χαρακτηριστικὴ καὶ γενικωτάτη ἔκφρασις τοῦ τύπου τούτου εἶνε ὁ φεουδαλισμὸς καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Καὶ ὅμως πῶς δὲν εὑρίσκομεν ἐν πλήρει μεσαιῶνι εὐδοκιμοῦντα τὸν τύπον τοῦτον τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ παρ' ὅλας τὰς ἐνεργητικὰς προ-

(1) *Zachariae*, Geschichte §§ 61-65.

(2) Τὸ ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποίου ποιοῦμεν ἐνταῦθα λόγον γενικῶς, ἐπραγματεύθη εἰδικῶς ἐν ταῖς ἑξῆς ῥωσιστὶ γεγραμμέναις μελέταις·

1. Περὶ ἰδιοκτησίας τῶν χωρικῶν ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει.
2. Λείψανα καταστίχων ἐν Βυζαντίῳ.
3. Σημασία τῆς βυζαντινῆς καὶ σλαβικῆς προνοίας.
4. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα.

παθείας τῆς Δύσεως, ἐν ᾧ ἄλλως τὸ φεουδαλικὸν σύστημα μετεφέρθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος;

Προσέτι πῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν βλέπομεν ἐπελθοῦσαν τὴν μεγάλην ἐξασθένησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἥτις παρατηρεῖται ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος;

Εἶνε γνωστόν, ὅτι τῆς ἀναπτύξεως τῶν φεουδαλικῶν σχέσεων προηγεῖται ἡ ὑποδούλωσις τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν τάξεων καὶ ἡ πτῶσις τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ φεουδαλισμοῦ σημαίνει τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν νίκην τῆς τάξεως τῶν ἀρχόντων κατὰ τῶν χωρικῶν. Ταὐτοχρόνως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ παρατηρεῖται ἀνάλογος ἀγὼν τῶν ἰσχυρῶν κατὰ τῶν πενήτων, ἀλλ' ὅμως ἐνταῦθα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Δύσιν ἡ νίκη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν πενήτων.

Ἡ ἐξήγησις τῶν αἰτιῶν τοῦ περιέργου τούτου φαινομένου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ ἐξηγεῖ, ὡς μοὶ φαίνεται, καὶ τὴν χιλιοετῆ αὐτοῦ διατήρησιν, ἔχει σημασίαν οὐ μόνον διὰ τὴν βυζαντινήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μάουρερ «Geschichte der Markverfassung» καὶ «Geschichte der Dorfverfassung» ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς Δύσεως πολλαὶ διχογνωμίαι περὶ τῶν κοινοτήτων τῶν χωρικῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἀναζητοῦντες τὸν ὅρον τοῦτον ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν βυζαντινῶν μνημείων, εὑρίσκομεν τοὺς ὅρους «χωρίων ὁμάδες», «ἀνακοινώσεις», «μητροκωμίαι», «κομητοῦραι», «δροῦγγοι» κτλ. Τῶν λέξεων τούτων ὁ δεινότατος ἐξεταστὴς τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου Λίγγενταλ δὲν ἐξηκρίβωσε τὴν σημασίαν, εἰ καὶ πιθανώτατα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἣν ἡ Mark ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἡ μελέτη αὐτῶν πρέπει νὰ γείνῃ κατ' ἀνάλογον τρόπον πρὸς ἐκεῖνον καθ' ὃν ἐξητάσθησαν ὑπὸ τοῦ Μάουρερ τὰ περὶ τῶν δυτικῶν μαρκῶν. Τοιαύτη μελέτη οὐ μόνον εἰς τὰ ἔργα τοῦ Μάουρερ, τοῦ Sohm (1), τοῦ Glasson (2) θὰ παράσχῃ σπουδαίας προσθήκας διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀναλόγων ἐν τῇ Ἀνατολῇ θεσμῶν, ἀλλὰ καὶ μέλλει, ὡς τρέφω βαθεῖαν

(1) Die altdeutsche Reichs-und Gerichtsverfassang. Weimar. 1871.

(2) Histoire du droit et des institutious politiques de l'Angleterre. Paris. 1882.

πεποίθησιν, νὰ διαφωτίσῃ πολλὰ μέρη τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς μεθοδικωτέραν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν περὶ τῆς Δύσεως ἐρευνῶν.

Καὶ ὅπως αἱ ἐργασίαι τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Σὸμ καὶ τοῦ Γκλάσσον θὰ καρπωθῶσιν ὠφέλειαν ἐκ τῶν προσθηκῶν τὰς ὁποίας θὰ χορηγήσῃ ἡ μελέτη τῆς Ἀνατολῆς, οὕτω καὶ ἡ μέλλουσα ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους πρέπει νὰ ἀρυσθῇ μεθόδους πρὸς μελέτην ἐκ τῆς ἐπιστήμης τῆς δυτικῆς ἱστορίας.

Πρὸς ἐξέτασιν τοῦ δικαστικοῦ, οἰκονομικοῦ, γεωργικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου αἱ γνώσεις ἡμῶν εἶνε ἀνεπαρκεῖς καὶ στεροῦνται συστήματος, διότι δὲν ὑπάρχουσι σπουδαίως ὡρισμέναι καὶ ἀπὸ κοινοῦ εἰλημμέναι βάσεις, δῆλα δὴ λείπει ἡ ἰδέα τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἱδρυμάτων. Αἰτία δὲ τούτου δὲν εἶνε ἡ ἔλλειψις κειμένων, οὐδὲ ἡ ἀπορία πηγῶν. Τὰ ἐκδοθέντα γνωστὰ νέα κείμενα ἔμενον ἀρκετὸν χρόνον ἄνευ κριτικῆς ἐκτιμήσεως ἢ μόνον κατ' ἐπιφάνειαν ἐμελετῶντο. Ἀπαιτεῖται μελέτη πρὸς νέαν ἔκδοσιν τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ ἡ περισυναγωγὴ πασῶν τῶν ἐν διαφόροις συγγράμμασι διεσπαρμένων πηγῶν, οἷον χρυσοβούλλων καὶ διαφόρων ἄλλων ἐγγράφων, ὅπως συλλεχθῇ ἡ ὕλη διά τε τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ δι' ἄλλα ζητήματα, ἐπιστηθῇ δὲ ἡ προσοχὴ καὶ εἰς τὸ λεκτικὸν τῶν ἱστορικῶν συγγραφέων καὶ εἰς τοὺς ὅρους πρὸς ἔκφρασιν βιωτικῶν, οἰκονομικῶν, γεωργικῶν καὶ πολιτικῶν ἰδεῶν, οἵτινες θὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφετηρία πρὸς μελέτην τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας. Ἀναπόφευκτον δὲ πρὸς τοιαύτας μελέτας εἶνε καλὸν καὶ πλούσιον γλωσσάριον τῆς βυζαντινῆς γλώσσης, περιέχον πάντας τοὺς τοιούτους ὅρους μετὰ τῶν ἀναγκαίων παραδειγμάτων καὶ χωρίων ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἄλλων βυζαντινῶν ἐγγράφων. Τὸ ὑπάρχον τοιοῦτο γλωσσάριον τοῦ Δουκαγγίου, καίπερ ὂν πολύτιμον διὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς συνετάχθη, δεῖται ἀναθεωρήσεως καὶ συμπληρώσεως. Καὶ ἀσχολοῦνται μὲν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ μονομερῶς Ἕλληνές τε καὶ ξένοι λόγιοι περὶ τοιαύτας μελέτας, ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον δεῖται οὐ μόνον χρόνου μακροῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς συνενώσεως τῆς ἐργασίας πολλῶν ὁμοῦ πεπειραμένων ἐρευνητῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ γενναίας κυβερνητικῆς ἢ ἀκαδημαϊκῆς χορηγίας.

Ἡ ἰδέα τῆς ἐξερευνήσεως τῶν τοιούτων πηγῶν τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶνε νέα. Ἐπιτραπήτω νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι τοιοῦτο πρόγραμμα τῶν βυζαντινῶν μελετῶν συνετάχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Τάφελ. Ὁ Τάφελ ἐξέθηκε τὰς ἰδέας του περὶ τῆς σημασίας τῶν μεθόδων καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν βυζαντινῶν μελετῶν ἐν μιᾷ τῶν συνεδριάσεων τῆς βιενναίας ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, κατόπιν δ' ἀνέγραψεν αὐτὰς λεπτομερῶς ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Κομνηνοὶ καὶ Νορμαννοί» (1). Δὲν σφάλλω δέ, νομίζω, ἔχων τὴν γνώμην, ὅτι τὰ συγγράμματα τῶν συγχρόνων ἡμῶν βυζαντινολόγων τῆς Γερμανίας, Γαλλίας, Ἑλλάδος καὶ Ῥωσίας ἀκολουθοῦσι τὸ πρόγραμμα τοῦ Τάφελ καὶ ἐπιδιώκουσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν χειρογράφων γνωστῆς ἀνεκδότου ὕλης ἐδημοσιεύθη, ὡς οἱ λόγοι καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, ἔργα ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου λογίου Λάμπρου. Μεγάλας προςθήκας εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐποίησαν τὰ ἔγγραφα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Miklosich καὶ Müller. Ὁ λόγιος Σάθας πλουτίζει τὴν ἐπιστήμην διὰ τῶν ἐρευνῶν του ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας, πλεῖστα δὲ τέλος ἔγγραφα εὑρίσκονται ἐν τοῖς ῥωσικοῖς συγγράμμασι τοῦ Βασίλιεφσκη, Τερνόβσκη καὶ Φλωρίνσκη (2) Πλὴν δὲ τῆς ἐκδόσεως κειμένων ἀπόπειρα γίνεται πρὸς ἀναγωγὴν τῶν πηγῶν εἰς σύστημα καὶ ἀποκάλυψιν τῆς ἐννοίας αὐτῶν. Τοιοῦτος ὁ σκοπὸς τοῦ Λίγγενταλ, τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ, τοῦ Σκαμπαλανόβιτς, τοῦ Βασίλιεφσκη καὶ ἄλλων (3).

Ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω, ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν εὑρίσκεται εἰς ἀναλογίαν ὁ πλοῦτος τῶν πηγῶν πρὸς τὰς γενομένας ἐρεύνας, ἡ δὲ ἀπόπειρα πρὸς σχηματισμὸν τῶν συστημάτων μικρὸν προοδεύει. Ὅπως δὲ μὴ μακρηγορῶ, ἂς ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς ἓν καὶ μόνον ζήτημα, τὸ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν χωρικῶν καὶ τῶν σχέσεων τῆς ἰδιοκτησίας ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει.

(1) *Tafel*, Komnenen und Normannen. Ulm 1852.

(2) *Τερνόβσκη*, Πρακτικὰ τοῦ ἁγίου Ὄρους.—*Φλωρίνσκη*, Ἔγγραφα ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Σεβαστιάνοφ.

(3) *Zachariae von Lingenthal*, Geschichte des Griechisch-Römischen Rechts.—*Καλλιγᾶ*, Μελέται καὶ λόγοι (περὶ δουλοπαροικίας).—*Σκαμπαλανόβιτς*, Ἐκκλησία καὶ πολιτισμὸς κατὰ τὸν ια' αἰῶνα.—*Βασίλιευσκη*, Πηγαὶ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Περὶ τῶν νόμων τῶν εἰκονοκλαστῶν.

Εἶνε εὔκολον νὰ ἐννοήσῃ πᾶς τις τὴν σημασίαν τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τῷ συστήματι τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ κράτους. Ἐν τούτῳ βασίζονται αἱ κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαί, φορολογικαὶ καὶ διοικητικαὶ σχέσεις, δῆλα δὴ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα τοῦ πολιτικοῦ βίου τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας, τοὺς λεγομένους θεσμοὺς ἢ κατασκευάσματα. Ἱστορικὴ συγκριτικὴ μέθοδος πρὸς μελέτην τῶν φαινομένων τούτων ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ δὲν εἰςήχθη ἀκόμη. Ἂς ὑπενθυμίσωμεν ὅμως εἰς ποῖα σπουδαῖα πορίσματα ἔφθασεν ὁ Guérard, μελετήσας τὸ πολύπτυχον τοῦ μοναχοῦ Irminon (1), ὁ Jnama Sternegg ἐρευνήσας τὰ γερμανικὰ κατάστιχα (2) καὶ τέλος ὁ Seebom τὰ ἀγγλικὰ κατάστιχα (3).

Πρὸς μελέτην τῆς βυζαντινῆς ἰδιοκτησίας ὑπάρχει πολὺ ἀνάλογον καὶ πλούσιον κατὰ τὸ φαινόμενον ὑλικόν. Τοιοῦτος εἶνε ὁ μνημονευθεὶς τέταρτος τόμος τῶν ἐγγράφων τοῦ Miklosich, εἰ καὶ οὐδεὶς σχεδὸν ἐπωφελήθη τῆς πλουσίας ταύτης ὕλης. Οὐδεὶς ἐπίσης ἐπειράθη νὰ ἐξηγήσῃ τὸ περίεργον ἔγγραφον, εἶδός τι βυζαντινοῦ καταστίχου, τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Τάφελ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Τάφελ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσῃ τὸ ὑπ᾿ αὐτοῦ ἀνακαλυφθὲν κατάστιχον τῆς Λαμψάκου, περιωρίσθη δὲ μόνον εἰς τὴν σημείωσιν nos in re satis obscura fidem codicum integram exhibere aequum duximus» (4). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑπομνηστικὸν τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτου, συνταχθὲν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς τετάρτης σταυροφορίας, δὲν εἶνε ἄξιον κριτικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἐξετάσεως;

Αἱ μνημονευθεῖσαι πηγαὶ ὡς καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ χρυσόβουλλα συνιστῶσι κυρίως ἐκεῖνο τὸ θεμέλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἱδρυθῇ ἡ ἱστορία τῆς βυζαντινῆς οἰκονομίας.

Τὴν προσοχήν μου εἵλκυσε τὸ πρῶτον ἡ ἀναγραφὴ τῆς πόλεως

(1) *Guérard*. Polyptyque de l'abbé Irminon. Paris. 1844.

(2) *Jnama-Sternegg*, Ueber die Quellen der Deutschen Wirthschaftsgeschichte (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserl. Ak. der Wissensch. N° 84).—Deutsche Wirthschaftsgeschichte bis sum Schuss der Karolingerperiode. Leipzig 1879.

(3) *Seebom*, The english Village Community examined in its relations to the manorial and tribal systems. London. 1883.

(4) *Tafel und Thomas*, Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik. Venedig. Τόμ. Β'. σ. 208. Wien. 1856.

Λαμψάκου. Χάρις εἰς τὸν κ. Τσεκέττην, διευθυντὴν τοῦ βενετικοῦ ἀρχείου, ἔλαβον νέον ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου τούτου, οὐ πολὺ διάφορον τοῦ κειμένου, οἷον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Τάφελ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔτυχε νὰ περιέλθῃ εἰς γνῶσίν μου ὁμοειδὲς μνημεῖον, εὑρισκόμενον εἰς τὸ ἐν Μόσχᾳ μουσεῖον τοῦ Ῥουμιάντζοβ. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ ἀναγραφὴ ἓξ κωμῶν εὑρισκομένων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν θέσιν Στροὺμ καὶ ἀνηκουσῶν εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονὴν Χιλιανδάριον (1). Ἐννοητέον, ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα συμπληροῦσιν ἄλληλα, καθότι τὰ αἰνίγματα τὰ ἀπαντώμενα ἐν τῷ πρώτῳ ἐξηγοῦνται ὑπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τἀνάπαλιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐπέχυσαν φῶς εἰς τὰ περὶ ἰδιοκτησίας ἔγγραφα παρὰ τῷ Miklosich, εἰς τὸ ὑπομνηστικὸν τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου καὶ εἰς ἄλλας ὁμοειδεῖς πηγάς, χρησιμεύσαντα πρὸς ἐξήγησιν τῶν κυβερνητικῶν, φορολογικῶν καὶ τῶν περὶ ἰδιοκτησίας συστημάτων τοῦ Βυζαντίου.

Νομίζων περιττὸν ν' ἀναφέρω τὰς λεπτομερείας τῶν ἐρευνῶν μου, ὧν ἐνταῦθα πρόκειται μόνον ἡ ἀνακεφαλαίωσις, περιορίζομαι εἰς τὰ κυριώτερα αὐτῶν πορίσματα. Ἐν τοῖς βυζαντινοῖς καταστίχοις (2) ὑπάρχουσι δύο ὅροι διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζονται καὶ ἡ ὑποτελὴς γῆ καὶ αἱ χρηματικαὶ καὶ εἰς εἴδη ὑποχρεώσεις αἱ ἐπιβεβλημέναι τοῖς χωρικοῖς· οἱ ὅροι οὗτοι εἶνε τὸ *ζευγαράτον* καὶ τὸ *βοϊδάτον*. Τοιοῦτον εἶνε τὸ σχῆμα τῆς ἀναγραφῆς τῆς Λαμψάκου: *et sunt zeugarati 21 et sunt voi ati 52*. Ὅπως ἐξηγήσωμεν τί ἐνόουν οἱ βυζαντινοί, λέγοντες ζευγαράτον καὶ βοϊδάτον, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ ζευγαράτον εἶχε τόσον εὐρεῖαν ἔννοιαν ὅσην τὰ *mansus*, *hufa*, ἢ τὸ *huba*, *virgata* καὶ τὸ *bovata* τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ καταστίχου. Ἀλλ' ὅμως ἡ πλήρης ἔννοια τοῦ ζευγαράτου καὶ βοϊδάτου συμπίπτει πρὸς ὡρισμένην ἐνέργειαν τῆς κυβερνητικῆς ἀρχῆς, ἀναγραφούσης τοὺς χωρικοὺς καὶ διαιρούσης αὐτοὺς εἰς τάξεις σχέσιν ἐχούσας πρὸς τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φορολογίαν. Γινομένης δῆλον ὅτι τῆς ἀνα-

(1) Τοῦ ἐγγράφου τούτου ἔλαβον γνῶσιν ἐκ τοῦ φωτογραφικοῦ ἐκτύπου τῆς συλλογῆς τοῦ Σεβαστιάνοφ, καὶ ἐδημοσίευσα αὐτὸ ἐν τῷ ἔργῳ μου Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα.

(2) Ἀναγραφή, ἀκρόστιχον, κατάστιχον, πρακτικὸν ἢ πρακτικά. Ὅρα ἐπιστολὰς τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου ἐκδ. *Λάμπρου*.—*Miklosich*, Τόμ. Δ'. σ. 63.—*Φλωρίνσκη* σ. 94.— *Buchon*, Nouvelles Recherches II. 97.—*Tafel und Thomas*, Urkunden I. 208.

γραφῆς τῶν χωρικῶν, ταὐτοχρόνως ἐτάσσοντο οὗτοι εἰς τὴν τάξιν τοῦ ζευγαράτου ἢ βοϊδάτου, καὶ ἐφορολογοῦντο κατὰ λόγον τῶν δυνάμεων τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν χρηματικῶν μέσων τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς τεχνικὸς ὅρος τῆς ἐξετάσεως τῶν χωρικῶν *στάσεων*, ἤτοι ἁπάντων τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων, ὑπὸ ἔποψιν χρησιμεύουσαν εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς οἰκονομικῆς καὶ φορολογικῆς μονάδος, εἶνε τὸ *ἀναγράφειν* καὶ *ἀποκαταστῆσαι*. Διὰ δὲ τῆς ἀναγραφῆς εὑρίσκεται ἡ διαίρεσις τῶν χωρικῶν στάσεων εἰς *ὑποστατικὰ ζευγαράτα* καὶ *ὑποστατικὰ βοϊδάτα* (1).

Ὡς πραγματικὸν κτῆμα τὸ *ζευγάριον* δύναται νὰ μετρηθῇ. Μέσον δὲ πρὸς τοῦτο εἶνε ἡ μέτρησις τοῦ μεγέθους αὐτοῦ κατὰ *μοδίους*, καθότι ὁ μόδιος εἶνε τὸ συχνότερον πρὸς γαιοδαισίαν μέτρον. Ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ *ζευγαρίου* ταλαντεύεται μεταξὺ πεντήκοντα μέχρι τριακοσίων μοδίων. Τὴν διαφορὰν ταύτην διαφόρως προσεπάθησαν νὰ ἐξηγήσωσιν ὁ Savigny, ὁ Mommsen, ὁ Marquardt καὶ ὁ Brunns (2), οἱ μὲν ὑποθέτοντες ὅτι τὸ ζευγάριον δὲν εἶνε πραγματικὸν κτῆμα, ἀλλὰ ἰδανικόν, οἱ δὲ ἀπ' ἐναντίας παραδεχόμενοι τὸ ἐναντίον· φρονῶ δέ, ὅτι ἡ διαφορὰ δέον νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς ὑπάρξεως δύο ζευγαρίων, τοῦ μὲν κυβερνητικοῦ, τοῦ δὲ τοπικοῦ παρὰ τοῖς ἀγρόταις (3). Καὶ τὸ μὲν πρῶτον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρκέσῃ εἰς προσδιορισμὸν τῶν καθ' ἑκάστας διαφορῶν, καθὸ ἐφαρμοζόμενον καθόλου εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν χωρικῶν, ἐν ᾧ τὸ δεύτερον ἦτο ὠργανισμένον συμφώνως πρὸς τὰς ἐγχωρίους ἀνάγκας, δῆλα δὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς εὐφορίας, τῆς ποιότητος τῆς γῆς, τῶν κατοικιδίων κτηνῶν καὶ τῶν ἄλλων γεωργικῶν ὅρων. Εἰς τὴν τάξιν τῶν ζευγαράτων ἠδύνατο νὰ ἐγγραφῇ ὅ τε ἔχων ὄχι περισσοτέρους τῶν πεντήκοντα μοδίων, ὅταν ἡ γῆ ἦτο εὔφορος καὶ ἐν τῷ κτήματι ὑπῆρχον ἀρκεταὶ ἐργάσιμοι χεῖρες, ὡς καὶ ὁ ἔχων ἑκατὸν μοδίους γῆς κατωτέρας τὴν ποιότητα (4).

(1) Τὰ κυριώτερα κείμενα παρὰ *Miklosich* Τόμ. Δ'. σ. 182 καὶ *Τερνόβσκη* σ. 210.

(2) *Savigny*, Vermischte Schriften II. 205.—*Mommsen*, Syrisches Provinzialmass und Römisches Reichskadaster (Hermes III. 429).—*Marquardt* Römische Statsverwaltung II. 219.—*Brunns und Sachau*, Vorrede V.

(3) Τὴν γνώμην μου στηρίζω εἰς τὰς νεαρὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ XVII. 8 καὶ CXXVII. I. II. III. ἐκδ. *Osenbrüggen*.—C. J. G. III. 110. 576. 577.

(4) Τὰ κυριώτερα κείμενα περὶ ζευγαράτου ἴδ. παρὰ *Τερνόβσκη* Acta 191. 203.—

Τὸ δὲ βοϊδάτον ἦτο καὶ τοῦτο ὡρισμένον ἀγροτικὸν κτῆμα, ἐμπεριέχον σχεδὸν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν μοδίων ὡς καὶ τὸ ζευγάριον. Τὸ βοϊδάτον δὲν διακρίνεται τοῦ ζευγαρίου κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ὑπηρεσίας ἃς παρεῖχεν ἡ γῆ. Βοϊδάτον δῆλα δὴ λέγεται τοιαύτη γῆ, ἐκ τῆς ὁποίας ἄγεται ἡ στρατιά (1).

Ἡ μελέτη τῶν ζητημάτων τῶν συνδεομένων πρὸς τὸ βοϊδάτον καὶ ζευγαράτον εἰςάγει ἡμᾶς εἰς τὴν οὐσίαν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Βυζαντίου, καὶ γνωρίζει ἡμῖν τὸν ὀργανισμὸν τῆς τῶν χωρικῶν καταστάσεως. Ἐπὶ τέλους διδασκόμεθα ἐκ τῆς μελέτης ταύτης, ὅτι ἡ κεκαλλιεργημένη γῆ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶνε διανεμημένη εἰς μικρὰς ἰδιοκτησίας τῶν χωρικῶν, διεσπαρμένας ἀνὰ τοὺς κοινοὺς ἀγρούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶνε ἀδιανέμητος ὡς κτῆμα κοινοτικόν, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος. Τὰ κατάστιχα διαχέουσι φῶς εἴς τινα σχεδὸν σκοτεινὰ μέρη τοῦ βυζαντινοῦ βίου, πείθουσι δὲ ἡμᾶς πόσον ἀνεπαρκεῖς εἶνε αἱ περὶ αὐτοῦ γνώσεις ἡμῶν.

Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ σημειώσωμεν τὰ ἑξῆς, ὅτι μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ βυζαντινὴ κοινότης τῶν χωρικῶν κατ' οὐδεμίαν περίοδον τῆς ὑπάρξεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἔλαβε τὸν τύπον τῆς παροικίας. Σὺν τῷ παροίκῳ τὸ κατάστιχον ποιεῖ ἡμῖν γνωστοὺς τοὺς ἐποίκους καὶ ἐλευθέρους, οἱ τελευταῖοι τῶν ὁποίων δὲν ὑπετάσσοντο οὔτε εἰς τοὺς πολιτικοὺς κυρίους, οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἦσαν μέλη ἐλευθέρων χωρικῶν κοινοτήτων αἵτινες ἐκαλοῦντο *χωρίων ὁμάδες*. Ὁ χρυσόβουλλος λόγος τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου ὑπὲρ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ τῶν ὑποτασσομένων εἰς αὐτὴν χωρίων (2) κάλλιστα μαρτυρεῖ τοῦτο. Τὸ ὑπὲρ τῆς κωμητούπολεως τῶν Ἰωαννίνων ἔγγραφον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει εἰκοσιπέντε γνωστὰς κατ' ὄνομα κωμοπόλεις καὶ χωρία καὶ ἄλλας τινὰς ἀγνώστους, καὶ ἂν ἐχάνοντο πάντα τὰ λοιπὰ ὁμοειδῆ μνημεῖα, ἠδύνατο

Miklosich Acta IV. 146-150. — *Παπαδοπούλου Κεραμέως* κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρνῃ βιβλιοθήκης 66. — *Tafel und Thomas* Urkunden II, 208.

(1) Τὰ κυριώτερα κείμενα περὶ βοϊδάτου ἴδ. παρὰ *Miklosich* Acta IV. 182, τὴν δὲ ἀπογραφὴν τῆς Λαμψάκου παρὰ *Tafel und Thomas* II. 208. Ἡ σχέσις τοῦ βοϊδάτου πρὸς τὰ τῶν στρατιωτικῶν κτημάτων ἐπικυροῦται ἐξ ἐγγράφου ἐκδοθέντος ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ, τόμ. Δ', τεῦχ. δ' 1875, σ. 240.

(2) Ἀραβαντινοῦ, χρονογραφία τῆς Ἠπείρου. Τόμ. Β' σ. 294-307. Πολλὰ κείμενα παρὰ *Miklosich* IV 128, 148, 231, 255, 391.

καὶ μόνον νὰ ἀποδείξῃ ψευδῆ τὴν ὑπάρχουσαν θεωρίαν περὶ τῆς ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει ἐκλείψεως τῆς ἐλευθέρας χωρικῆς ἰδιοκτησίας. Ἀνεκτίμητον δὲ σημασίαν δίδουσιν εἰς τὸ μνημεῖον τοῦτο αἱ πολλαὶ ἐπαναλήψεις τοῦ εἰθισμένου δικαίου καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἰσχύος τῶν παλαιῶν κανόνων καὶ θεσμῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων. Τὰ Ἰωάννινα, ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρονίκου, παρουσιάζουσιν αὐτόνομον κοινότητα, ἔχουσαν ἴδιον δικαστήριον καὶ ἴδιον τοπικὸν στρατόν, ἦσαν δὲ ἀπηλλαγμένα ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ διοικητοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν διοίκησιν· ἐκτὸς τούτου ἦσαν ἐξησφαλισμένα ἀπὸ τῆς ἀποξενώσεως τῶν κτημάτων, καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐμπορεύωνται ἀνὰ πᾶν τὸ κράτος ἄνευ δασμοῦ.

Περὶ τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν οἰκητόρων τοῦ Βυζαντίου ἀναφέρουσι καὶ οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς. Ὡς παράδειγμα δὲ φέρω τὸ ὡραῖον χωρίον τοῦ ἱστορικοῦ Παχυμέρους (1). Πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν παρ' ὅλας ταύτας τὰς σαφεῖς ἀποδείξεις ῥιζωθεῖσαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀμφιβολίαν περὶ τῶν λεχθέντων; Νομίζω, ὅτι λίαν ἐσπευσμένως ἐξήχθησαν εἰκασίαι ἐκ τῶν νόμων τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Καὶ πράγματι οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν μεγάλων κατὰ τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων ἀπέβη ὑπὲρ τῶν δυνατῶν ἢ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ μᾶλλον μαρτυροῦσιν ὁπόσον ἰσχυρὰ καὶ ἄνευ ἀναλογίας ἐν τῇ δυτικῇ ἱστορίᾳ ἦσαν τὰ δραστήρια μέτρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χωρικῆς ἰδιοκτησίας, καλῶς ἐπινοηθέντα καὶ εὐσυνειδήτως ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν βασιλέων. Οἱ νόμοι « περὶ τῆς προτιμήσεως καὶ τοῦ ἀλληλεγγύου », οἱ ὁποῖοι κατ' οὐσίαν οὐδέποτε μετεβλήθησαν (2), ἠδύ-

(1) Τόμος Α', 15-17 (ἐκδ. Βόννης).

(2) Ἐν τῇ νεαρᾷ τοῦ Ῥωμανοῦ Λακαπηνοῦ (*Zachariae* Jus III. 234, τοῦ αὐτοῦ Geschichte 219) τὸ δίκαιον τῆς προτιμήσεως βασίζεται εἰς πέντε βαθμούς. 1 οἱ ἀνάμιξ συγκείμενοι συγγενεῖς, 2 οἱ συμπεπλεγμένοι κοινωνοί, 3 οἱ μόνον ἀναμεμιγμένοι, 4 οἱ συμπαρακείμενοι ὁμοτελεῖς, 5 οἱ ἁπλῶς ἔν τινι μέρει ἡνωμένοι, δηλαδὴ 1 ἡ κοινότης τῆς ὁμογενείας, 2 ἡ κοινότης τῶν οἰκοδεσποτῶν, 3 ἡ κοινότης τῶν συνοικούντων ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ (κατὰ τὰ ἔγγραφα *προσκαθήμενοι ξένοι* καὶ *δημοσίῳ ἀνεπίγραστοι*), 4 ἡ κοινότης τῶν ὁμοτελῶν ἤτοι τῶν ὁμοτελεστῶν, δηλαδὴ τῶν εἰσενεχθέντων εἰς τὸ αὐτὸ κατάστιχον, 5 σύνδεσμος τῶν κοινοτήτων (π. χάριν τὰ Ἰωάννινα). Ἐρευνῶν τὰ μνημεῖα τῆς ἰδιοκτησίας εὑρίσκω, ὅτι τὸ δίκαιον τῆς προτιμήσεως οὐδέποτε ἦτο ἀπόλυτον. *Zachariae* III. 239, 246, 248, 253, 254, 256, 264, 284, 297, 310. Πρβλ. Πεῖραν XV, 10. XXIII, 3. XXXVII, 2. *Παχυμέρ*. I. 17. *Miklosich* IV. 1[illegible] 148, 231, 255, 264, 290, 345, 391, 398, 429. *Φλορίνσκη* 42, 88.

νήθησαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν χωρικὴν κτῆσιν, ἐπειδὴ ὑπερεῖχον κατ' ἐξοχὴν τῆς νομοθεσίας τῶν βασιλέων τοῦ φραγκικοῦ κράτους ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Καρολιδῶν, οἵτινες ἠγωνίσθησαν ἐπ' ἴσης, ἀλλὰ μετ' ὀλιγωτέρας ἐπιτυχίας πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐκ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν μικρῶν ἰδιοκτησιῶν κινδύνου (1). Ἡ ὑπερνίκησις δὲ αὕτη τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας ἐν τῷ οἰκονομικῷ ἀγῶνι τοῦ Βυζαντίου εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιοπαρατήρητος, καθ' ὅσον δὲν λείπουσιν ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας αἱ ἀρχαὶ τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, ὅπερ εἶνε ἄξιον ἐπ' ἴσης ἰδίας μελέτης καὶ περὶ ὅ ἔστρεψα ἐπ' ἴσης τὴν προσοχήν μου, μελετήσας τὰ κατὰ τὴν λεγομένην *πρόνοιαν*.

Περὶ προνοίας ἀναφέρουσι τὰ κατάστιχα, οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς καὶ κυρίως τὰ περὶ κτημάτων ἔγγραφα (2). Ἡ *πρόνοια* ἔχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν βυζαντινῶν κοινοτήτων καὶ καθόλου ἐν τῷ πολιτικῷ ὀργανισμῷ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τὴν αὐτὴν σπουδαίαν σημασίαν ἣν ἐν τῇ Δύσει τὸ λατινικὸν beneficium. Εἶνε δὲ ἡ πρόνοια δωρεὰ γινομένη εἰς ὑπαλλήλους ἐκ μέρους τῶν βασιλέων πρὸς δήλωσιν ὑπηρεσίας ἐκτελεσθείσης ἢ ἑτέρας ἐκτελεσθησομένης. Ἡ δωρεὰ κατὰ λόγον προνοίας, εἰςαχθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ Μιχαὴλ Δούκα, ηὔξησεν ἐπὶ Κομνηνῶν καὶ κυρίως ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουήλ. Ὁλόκληρος σειρὰ ἐγγράφων, εὑρισκομένων ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Miklosich, δεικνύει τὴν ἐν τῇ κοινότητι τῶν χωρικῶν ἐξέχουσαν θέσιν τοῦ *προνοητοῦ* (3), ὅςτις καλεῖται ἐπ' ἴσης καὶ *λίζιος* καὶ *καβαλλάριος* (4). Ἴδιος δὲ χαρακτὴρ τῆς βυζαντινῆς προνοίας εἶνε, ὅτι δὲν ἀνεπτύχθη μέχρι τοῦ σημείου δεσποτικῆς κυριαρχίας, ἤτοι φεουδαλισμοῦ. Ὑπὸ τῶν προνοητῶν δὲν ἐγένετό ποτε παραβίασις τῶν δικαιωμάτων τῆς βασιλείας ἐπὶ τοὺς ὑπηκόους, καὶ τοῦτο διότι ὁ θεσμὸς τῆς προνοίας ἀπήντησε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βυζαντινῆς βασιλείας ἰσχυρὰς χωρικὰς κοινό-

(1) *Pertz*, Monumenta Germaniae, Leges. *Waitz*, Deutsche Verfassungsgesch. II. 191, *Inama Sternegg* 244-253. *Seebom* 335.

(2) Τὰ κυριώτερα κείμενα ἴδ. παρὰ τῇ *Ἄννᾳ Κομνηνῇ* II, 348 *Buchon* Chroniques étrangères σ. 40, 47, 49, 51. *Miklosich* καὶ *Müller* Acta et Diplomata IV, σ. 27, 38, 39, 71, 81, 199, 239, 241, 242, 419. *Τερνόβσκη* 269. *Φλορίνσκη* 28, 29. *Tafel und Thomas* Urkunden I, 473. *Σάθα* Documents inédits III, 412-413.

(3) *Λάμπρου* αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ ιβ' αἰῶνος σ. 25.—*Miklosich* Acta IV. 315.

(4) *Ἄννα Κομνηνή*, II. 228, *Νικήτας Χωνιάτης*, σ. 36. ἐκδ. Bonn.

τητας, κωλυούσας τὴν ὑπέρμετρον αὔξησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ πρόνοια παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς παρουσιάζει εἰς τὸν ἐρευνητὴν τῆς ἱστορίας τὸ πρώτιστον στάδιον τῆς ἀναπτύξεως τῶν τιμαριωτικῶν σχέσεων, καὶ ἀναμφιβόλως ἔχει μέγα ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ αὐτοῦ θεσμοῦ ἐν τῇ Δύσει.

Ἡ πρόνοια, καθὸ οὖσα σύστημα δωρεᾶς κτημάτων συνεπιφερούσης τὴν ὑποχρέωσιν τῆς στρατείας, ἔχει στενοτάτην σχέσιν πρὸς τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, καὶ συμπίπτει μετὰ τῶν γνωστῶν «στρατιωτικῶν κτημάτων» εἴτε «κτημάτων ἐξ ὧν αἱ στρατεῖαι ὑπηρετοῦνται.»

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἡ μελέτη τῶν πηγῶν τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἄγει εἰς πορίσματα ἄξια λόγου. Διὰ τῆς μελέτης τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς βυζαντινῆς γαιοκτησίας οὐ μόνον γνωρίζομεν θεσμοὺς ὀλίγον γνωστοὺς καὶ ἀξιοπερίεργα νόμιμα τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ λαμβάνομεν τὸ ἐνδόσιμον νὰ μορφώσωμεν ἐπαρκῶς ὀρθὰς ἰδέας περὶ συγγενῶν ζητημάτων, ὡς π. χ. περὶ τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν, τῆς τιμῆς τῆς ἐνοικιάσεως αὐτῶν, τοῦ πραγματικοῦ μεγέθους τῶν γεωμετρικῶν ὅρων κτλ. Ἐνταῦθα θ᾿ ἀναφέρω πορίσματά τινα ἐξαχθέντα παρ᾿ ἐμοῦ.

Ὡς γνωστόν, διὰ τῶν νόμων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας εἰσάγονται οἱ εἰδικοὶ κανονισμοὶ περὶ στρατιωτικῶν κτημάτων (1). Και κατὰ πρῶτον εἶνε ἀξία σημειώσεως ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις αὐτῶν. Ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἱππικοῦ στρατιωτικοῦ κτήματος ὁρίζεται εἰς 4 λίτρας, τοῦ δὲ ναυτικοῦ ἐπ᾿ ἴσης εἰς 4 ἢ εἰς 2 ἀναλόγως τῆς ναυτικῆς ὑπηρεσίας εἰς ἣν ὑποχρεοῦται ὁ ναυτιλλόμενος. Ἡ δὲ τιμὴ τῆς λίτρας ὁρίζεται εἰς ὀκτακοσίας μέχρι χιλίων διακοσίων νεοελληνικῶν δραχμῶν. Ἀλλ᾿ ἐπειδὴ ἐν τοῖς περὶ γαιῶν ἐγγράφοις καὶ ἐν τοῖς κατα στίχοις ὁ ὑπολογισμὸς γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν *ὑπερπύρων*, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι μία λίτρα χρυσοῦ συνίσταται ἐξ ἑβδομήκοντα δύο *νομισμάτων* ἤτοι ὑπερπύρων, ἕκαστον δὲ ὑπέρπυρον ἰσοδυναμεῖ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους πρὸς ἕνδεκα μέχρι δεκαεπτὰ νεοελληνικῶν δραχμῶν (2).

(1) Περὶ στρατιωτικῶν κτημάτων ἴδ. *Zachariae*, Geschichte σ. 255 (Die Soldgüter), *Καλλιγᾶ*, Μελέται καὶ λόγοι 183-304.—*Βασιλιεφσκη*.

(2) *Λάμπρου* Μιχαὴλ Ἀκομινάτου II. 577.—*Καλλιγᾶ* ἔνθ᾿ ἀν σ. 247, σημ. 4.

Διὰ νὰ φθάσωμεν ὁπωςδήποτε εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ πραγματικοῦ μεγέθους τοῦ κτήματος τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς, δύο, τριῶν λιτρῶν κτλ., ἂς προστρέξωμεν εἰς τὸ ζήτημα περὶ τῆς τιμῆς τῆς πωλήσεως καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν γαιῶν ἐν Βυζαντίῳ.

Ἐσώθησαν σημειώσεις τινὲς τῆς προσόδου ἐκ τῆς μισθώσεως τῆς γῆς. Ἡ μέση τακτικὴ τιμὴ τῆς μισθώσεως ἦτο ἓν ὑπέρπυρον διὰ τοὺς δώδεκα μοδίους, ἤτοι ἓξ κεράτια ἢ κόκκια διὰ τρεῖς μοδίους (1). Ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἓν κτῆμα ἑξήκοντα μοδίων πρέπει νὰ φέρῃ πρόσοδον πέντε ὑπερπύρων. Ἕπεται λοιπόν, ὅτι ἡ τακτικὴ φορολογία ἑνὸς ἀγροτικοῦ κτήματος ὡρίζετο εἰς πέντε ὑπέρπυρα. Ἡ δὲ τιμὴ τῆς πωλουμένης γῆς ὁρίζεται ὡς ἑξῆς. Δύο μόδιοι γῆς πωλοῦνται ἀντὶ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ὑπερπύρου, οἱ δὲ ἀμπελῶνες ἐξετιμῶντο τὸ ἑξαπλάσιον τῆς ἀκαλλιεργήτου γῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκτιμήσεως τῆς γῆς δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν γνώσεις τινὰς πρὸς ἐξήγησιν τοῦ πραγματικοῦ μεγέθους τοῦ μοδίου καὶ τῶν ἄλλων μέτρων. Ὁ μόδιος ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἓν τέταρτον τοῦ ῥωμαϊκοῦ juger, ὥστε τὸ ζευγάριον, ἐμπεριέχον πεντήκοντα μέχρι τριακοσίων μοδίων, παριστάνει ἔκτασιν σχεδὸν δεκαεπτὰ μέχρις ἑκατὸν μοδίων καθ' ἕκαστον ἐκ τῶν τριῶν ἀγρῶν, εἰς οὓς κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀγραναπαύσεως διῃρεῖτο ἕκαστον κτῆμα.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ μοδίου συχνότερον ἦτο ἐν χρήσει τὸ μέτρον *στρέμμα*, ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως τοῦ ὁποίου εἶνε τρὶς κατωτέρα τοῦ μοδίου. Ἐπ' ἴσης δὲ ἀναφέρω καὶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *κομμάτιον*, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἑπτὰ μοδίους ἢ εἴκοσι στρέμματα.

Τῇ βοηθείᾳ τῶν σημειωθέντων δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὸ τακτικὸν μέγεθος τοῦ χωρικοῦ κτήματος καὶ τὴν τιμὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἱππικὸν στρατιωτικὸν κτῆμα. Ἡ τιμὴ τοῦ πωλουμένου ἱππικοῦ κτήματος φθάνει μέχρι διακοσίων ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ὑπερπύρων. Ἄρα τὸ σύνηθες αὐτοῦ μέγεθος δὲν πρέπει νὰ εἶνε μικρότερον τριακοσίων μοδίων γῆς καλλιεργησίμου, τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς προσόδου δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀναλόγως τῆς τιμῆς τῆς μισθώσεως, ἤτοι ἑνὸς ὑπερπύρου ἀντὶ δώδεκα μοδίων· κατὰ ταῦτα ἡ ἐκ τῶν τριακοσίων μοδίων πρόσοδος ὁρίζεται εἰς εἰκοσιπέντε ὑπέρπυρα. Ἂν δὲ τὸ μέσον χωρικὸν κτῆμα ὁρίσωμεν ὡς ἔχον ἔκτασιν ἑξήκοντα μοδίων καὶ

(1) *Miklosich* Acta III. 238, IV. 85, 205, 201, 132, 173, 171, 151, 157.

ἀξίαν πεντήκοντα ὑπερπύρων, θὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι τὸ ἱππικὸν κτῆμα εἰς τέσσαρας λίτρας πρέπει νὰ ἐμπεριέχῃ πέντε ἕως ἓξ συνήθη χωρικὰ κτήματα, ἕκαστον δὲ τούτων ἐπλήρονε φόρον τέσσαρα ἕως πέντε ὑπέρπυρα. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὰ κατάστιχα τοιοῦτον φόρον πληρόνει τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν γαιοκτημόνων, οἱ δὲ πλεῖστοι τούτων μόνον δύο μέχρι τριῶν ὑπερπύρων, ἐννοεῖται εὐκόλως, ὅτι πράγματι τὸ ἐκ τεσσάρων λιτρῶν ἱππικὸν κτῆμα παριστάνει ἄθροισμα ὀκτὼ μέχρι δέκα μέσων χωρικῶν κτημάτων, ὧν τὸ κεφάλαιον τῶν φόρων συνεποσοῦτο εἰς εἰκοσιπέντε ὑπέρπυρα, δῆλα δὴ ποσὸν ἀναγκαῖον πρὸς συντήρησιν ἱππικῆς στρατιωτικῆς μονάδος. Κατὰ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πεζικὸν στρατιωτικὸν κτῆμα ἐκ δύο λιτρῶν πράγματι παριστάνει ἄθροισμα τεσσάρων μέχρι πέντε χωρικῶν κτημάτων, ὀνομαζομένων βοϊδάτων, ἅτινα ἐπλήρονον φόρον δώδεκα μέχρι δεκατριῶν ὑπερπύρων (1).

Τοιαύτη εἶνε ἐν συνόψει ἡ ἐμὴ ἔκθεσις περὶ τῶν εἰς μελέτην προκειμένων ζητημάτων τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος παρίσταται φέρον πρωτότυπα χαρακτηριστικά, ὧν τὰ πλεῖστα εἶνε λίαν περίεργα ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς γενικῆς ἱστορίας.

Ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ῥωσίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ αἱ βυζαντιναὶ μελέται τυγχάνουσι διὰ τοῦτο δικαίας προσοχῆς καὶ ἑλκύουσι τὴν συμπάθειαν τῶν λογίων. Ὁ Δουκάγγιος, ὁ Τάφελ, ὁ Buchon, ὁ Λίγγενταλ, ὁ Mas-Latrie, ὁ Heyd καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπήνεγκον μεγάλους θησαυροὺς εἰς τὴν περὶ Βυζαντίου ἐπιστημονικὴν γνῶσιν. Νομίζω δὲ περιττὸν νὰ ὑπομνήσω εἰς Ἕλληνας, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ βυζαντινὴ ἱστορία εἶνε ἱστορία ἐθνική, τὰς γενομένας περὶ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας σπουδαίας ἐργασίας τῶν συμπολιτῶν ὑμῶν, ἤτοι τῶν κ. κ. *Ζαμπελίου*, *Σκαρλάτου Βυζαντίου*, *Παπαρρηγοπούλου*, *Πασπάτη*, *Καλλιγᾶ*, *Λάμπρου*, *Σάθα*, *Σακελλίωνος*, *Κεραμέως*, *Ἀριστάρχη* καὶ

(1) Ὡραίαν ἀναλογίαν παρίστησιν ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀγγλικοῦ φόρου τοῦ ὀνομαζομένου scutum περὶ τοῦ ὁποίου ὅρα *Seebom*. σ 39. The normal amounth of this (scutage) is assumed to be 40 for each knight's fee or scutum. And it appears that the knight's fee was assumed to contain four normal hides. There is an entry, «One hide gives scutages for a fourth part of one scutum». Τὸ δὲ Hide εἶνε κτῆμα ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων virgata (= τῷ βυζαντινῷ βοϊδάτῳ) φαίνεται δὲ ὅτι ἑκάστη virgata πληρόνει 1/16 τοῦ scutum, δῆλα δὴ τὸ στρατιωτικὸν κτῆμα παρ' Ἄγγλοις περιεῖχε 16 μέσα γεωργικὰ κτήματα.

Γεδεῶνος. Ἐν δὲ ῥωσίᾳ οἱ Kunik, Lamansky, Wasiliewsky, Δεστούνης, Troitzky, Pavlof, Weselovsky, Condacof, Florinsky καὶ ἄλλοι, ἐπιληφθέντες μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης τῆς μελέτης τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, συνέγραψαν ἔργα ἄξια πολλοῦ λόγου, σπουδαίως διαφωτίσαντα τὰ κατὰ τὴν μακραίωνα ἐκείνην ἐποχήν. Ἡ Ῥωσία ἐν αὐταῖς ἤδη ταῖς σελίσι τοῦ πρώτου αὐτῆς χρονογράφου ἀπένειμε βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν πεφωτισμένην ἀποστολὴν τοῦ Βυζαντίου. Αἱ παλαιαὶ καὶ στεναὶ σχέσεις τῆς Ῥωσίας μετὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἀφῆκαν ἴχνη ἀνεξάλειπτα εἰς τὰ ῥωσικὰ μνημεῖα καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους. Ἡ ἀρχαία ῥωσικὴ τέχνη καὶ φιλολογία, τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἰδεώδη ἐπλάσθησαν ἐν Ῥωσίᾳ ἐκ βυζαντινῶν ὑποδειγμάτων. Διὰ τοὺς Ῥώσους ἡ μελέτη τοῦ Βυζαντίου εἶνε ἀπαραιτήτως ἀναγκαία χάριν κατανοήσεως τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἱστορίας. Ἡ Ῥωσία, κατέχουσα πλουσίας συλλογὰς βυζαντινῶν χειρογράφων, διαφυλάττουσα ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀρχείοις ἀξιοπερίεργα μνημεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις, ἔχουσα ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτῆς κτίσμασι καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰκόνας κατεσκευασμένας κατὰ βυζαντινὸν τύπον, εὑρίσκεται ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς δυτικῆς καὶ ἀρκτῴας Εὐρώπης εἰς εὐνοϊκωτέρους ὅρους πρὸς μελέτην τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλ' ἵνα αἱ βυζαντιναὶ μελέται αἱ γινόμεναι ἐν πολλαῖς χώραις καὶ δημοσιευόμεναι ἐν πολυαρίθμοις συγγραφαῖς καὶ ἐν διαφόροις γλώσσαις δυνηθῶσι νὰ βαδίσωσιν εἰς ἐπεξεργασίαν τοῦ αὐτοῦ προγράμματος καὶ νὰ ἐπιδιώκωσιν ὡρισμένα ζητήματα, πρέπει νὰ συναθροισθῶσι τὰ μέσα πρὸς καθοδήγησιν τῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαραίτητος εἶνε ἡ ἵδρυσις διεθνοῦς ἑταιρίας καὶ φιλολογικοῦ ὀργάνου ἀναφερομένου εἰς τὰς βυζαντινὰς μελέτας.

Καὶ τῆς μὲν ἀνάγκης τῆς ἱδρύσεως τοιαύτης ἑταιρίας συνείδησιν ἔχουσι πάντες οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν. Ἀλλὰ λείπει ἡ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο ὑποκίνησις, καθότι οἱ βυζαντινολόγοι, μετρούμενοι ἐν ἁπάσαις ταῖς χώραις ἐπὶ τῶν δακτύλων, δὲν ἐπαρκοῦσιν ὅπως ἐπιληφθῶσι τοῦ μεγάλου τούτου ἐπιστημονικοῦ ἔργου. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ γείνῃ ἀρχή τις. Εἰς τίνα δὲ ἄλλον ἀνήκει ἡ πρωτοβουλία οὐ μόνον ἐκ λόγων ἐπιστημονικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ δικαιωμάτων ἱστορικῶν παρ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες πάν-

τοτε ἀπέδειξαν, ὅτι εἶχον τὴν δύναμιν νὰ συγκεντρόνωσι τὰς ἐν διαφόροις χώραις διεσπαρμένας ἰδέας καὶ νὰ δίδωσιν εἰς αὐτὰς μορφὴν καὶ τύπον, ὑψούμενον μέχρι τοῦ ἰδεώδους, καὶ τὴν ἀπαραίτητον ἱκανὴν κίνησιν τῆς ζωῆς, ἥτις χαρακτηρίζει πᾶν ὅ,τι μέλλει νὰ ζήσῃ;

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ᾀΣΜΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΙΗ'.

Καρδάμυλα Χίου (1).

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιοὺς καὶ μὲ τὴν μιὰ τὴν κόρη,
τὴν ἔπλυνε 'ς τὰ σκοτεινά, τὴν ἔλουνε 'ς τὰ σκότη
τὴν ἐσυχνοκολάκευε ἔξω 'ς τὸ φεγγαράκι.
Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ προξενέψουνε τὸ γιὸ νὰ πάρουνε τὴν κόρη.
Ἡ μάννα της δὲν ἤθελε, ἡ μάννα της δὲν θέλει,
ὁ Κωσταντῖνος ἤθελε, ὁ Κωσταντῖνος θέλει·
« Μάννα δός την τὴν Ἀρετή, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα
Νά 'χω κ' ἐγὼ ἀποκούμπησι, 'ς τὰ ξένα ποῦ γυρίζω.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, κι' ἄσχημα λόγια λέγεις
'Σὰν ἔλθῃ λύπη γιὰ χαρά, ποιὸς θὲ νὰ μοῦ τὴν φέρῃ;
— 'Σὰν σοῦ 'λθῃ λύπη γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω. »
Μά 'λθεν ὁ χρόνος βίσεκτος κι' οἱ ἐννιά της γιοὶ πεθαίνουν.
'Σ οὖλα τὰ μνήματά 'κλαιγεν 'ς οὖλα μυριολογιέται

(1) Ἐκ τῆς συλλογῆς ἀνεκδότων δημοτικῶν ᾀσμάτων τοῦ ἐν Σύρῳ κ. Α. Κ. Χαίρη.

'Σ τοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημειὸ ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
« Δὲν μοῦ 'λεγες, ὦ Κωσταντῆ, πῶς ἦθε νὰ πεθάνῃς
Μόν' ἤλεγές μου, Κωσταντῆ, τὴν 'Αρετή σου φέρω ! »
Κι' ἀπ' τὸν πολὺν τὸν ταραγμὸ ποῦ 'κάναν τὰ μαλλιά της
'Ο Κωσταντῆς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο
τοῦ Χάρου ζήτησε ῥιτζᾶ (1), τὸν Χάρο παρεκάλει :
« Ἄφες με, Χάρε, ἄφες με τρεῖς νύκτες καὶ τρεῖς 'μέραις,
Νὰ κάμω 'γὼ τῆς μάννας μου, τὸ τάμα ποῦ τῆς ἔχω
— Πήγαινε, Κωσταντάκη μου, μὰ πίσω νὰ γυρίσῃς. »
Πῆγε τὸ γρηγορότερο 'ς τῆς 'Αρετῆς τὸ σπίτι.
« Ἔλ', 'Αρετή, 'ς τὸ σπίτι μας κ' ἡ μάννα μας σὲ θέλει.
— Γιὰ μίλησέ μου, Κωσταντῆ, γιὰ νὰ σὲ καταλάβω·
ἂν ἦν' χαρά, ὦ Κωσταντῆ, νὰ βάλω τὰ καλά μου,
κι' ἂν ἦναι πίκρα, Κωσταντῆ, κατάμαυρα νὰ βάλω. »
'Στὸ δρόμο ποῦ πηγαίνανε 'ς τὸ δρόμον ὅπου πᾶνε
Πουλάκια κελαδούσανε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα.
« Γιὰ 'δὲ κορίτζιν ἔμορφο ποῦ σέρνει ὁ πεθαμένος
— Γι' ἀκούσετέ τα, Κωσταντῆ, πουλάκια ἦντα λένε.
— Πουλάκια εἶν' καὶ κελαδοῦν κ' ὅτι τοῖς δόξει λένε.
— Μὰ φαίνεταί μου, Κωσταντῆ, τοῖς χωματιαῖς μυρίζεις.
— Ἐχτὲς εἶχεν ὁ βασιλὲς ἐργατικὸ μεγάλο
ὅλοι ἐκόβαν μάρμαρα κ' ἐγὼ 'νοιγα πηγάδι. »
Ἐκεῖ ἐπλησιάσανε 'ς τῆς μάννας των τὸ σπίτι·
ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε, κ' ἔμεινε μοναχή της·
βλέπει ταῖς πόρταις σφαλισταῖς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
καὶ τὰ παραθυράκια των σφιγκτὰ μανταλωμένα.
πάει τὴν πόρτα της κτυπᾷ, τῆς μάννας της φωνάζει·
« Ἔλα, μάννα μου, κι' ἄνοιξε κ' ἡ 'Αρετή σου εἶναι.
— Ἄμε βρὲ Χάρο, 'ς τὸ καλὸ κ' ἐγὼ κάνει δὲν ἔχω
Ἡ 'Αρετὴ 'ν κ' ἡ 'Αρετὴ κι' ἄμε καὶ γύρευέ την. »
Τὴν πόρτα της, τὴν ἄνοιξε καὶ ἀγκαλιὰ τὴν πιάνει,
πικρὰ πικρὰ τὴν φίλησε 'ς τὴν ἀγκαλιά της μένει

---

(1) Ριτζᾶς = βοήθεια.

ΙΘ'.

('Εβδομὰς 1886 σ. 228· ὑπὸ 'Επαμ. Π. Πολιτάκη, ἐξ 'Ερμουπόλεως σταλέν

Καλότυχά εἶνε τὰ βουνά, καλότυχοι κι' οἱ κάμποι,
καλότυχη κ' ἡ 'Αρετὴ μὲ τὴ γενιὰ ὅπ' ὄχει,
ποῦ εἶχε τοὺς ἐννιὰ ἀδερφοὺς τὰ δεκοχτὼ ξαδέρφια.
Μὰ 'κεῖ ἐπροξενεύανε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα.
Οἱ 'ννιὰ ἀδερφοὶ δὲν ἤθελαν, κι' ὁ Κωνσταντῖνος θέλει.
«Μάννα, ἔλ' ἂς τὴ δώσωμε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ 'μαι κ' ἐγὼ πραμματευτὴς νά 'χω τὸ γύρισμά μου.
— Κώστα, ἂν μ' εὕρῃ ἀρρωστιά, τὴν 'Αρετὴ τὴν θέλω.
— Μάννα, ἂν σ' εὕρῃ ἀρρωστιά, ἐγὼ πᾶ καὶ σ' τὴ φέρνω.
— Κώστα, ἂν μ' εὕρῃ θάνατος, τὴν 'Αρετὴ τὴν θέλω.
— Μάννα, ἂν σ' εὕρῃ θάνατος, ἐγὼ πᾶ καὶ σ' τὴ φέρνω.»
Μά 'ρθε καιρὸς καὶ 'πέθανε ὁ Κωσταντῆς 'ς σὰ ξένα.
'Πεθάναν κι' οἱ ἐννιὰ ἀδερφοί, τὰ δεκοχτὼ ξαδέρφια.
'Σ τὸ παραθύρι ἐκάθοταν τῆς 'Αρετῆς ἡ μάννα,
'Στο παραθύρι ἐκάθοταν κ' ἔλεε μοιρολόϊ.
«Όσο λειώνει τὸ σίδερο νὰ λειώνῃ ὁ Κωνσταντῖνος,
ποὺ μοῦ 'δωσε τὴν 'Αρετὴ πολὺ μακρυὰ 'ς τὰ ξένα.»
Κι' ὁ Κωσταντῆς ποῦ τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ βαρυφάνη.
Τὸ μνῆμ' ἀνεταράχθηκε κι' ὁ Κωσταντῆς ἐβγῆκε,
κάνει τὴν κάσα τ' ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλα
κι' ἀπάνω καβαλίκευσε 'ς τὴν 'Αρετὴ νὰ πάῃ.
'Σ τὸ δρόμο ὅπου πήγαινε τὸ Θιὸ παρακαλοῦσε:
«Θέ μου, νὰ 'βρῶ τὴν 'Αρετὴ 'ς τὸ γάμο νὰ χορεύῃ.»
Καθὼς ἐπαρακάλαε ἐπῆγε καὶ τὴν 'βρῆκε.
«Ὥρα καλή σου, 'Αρέτω μου! — Καλῶς τὸν Κωσταντῖνο.
«Κώστα, ἂν ἦρθες γιὰ καλό, νὰ βάλω κι' ἄλλα ροῦχα
εἰδὲ κι' ἂν ἦρθες γιὰ κακό, νὰ βγάλω κι' ἀπὸ τοῦτα.
— 'Αρέτω, ἡ μάννα δὲ 'μπορεῖ, κ' ἦρθα γιὰ νὰ σὲ πάρω.»
Κ' ἡ 'Αρετὴ καβάλικε 'ς τὴ μάννα της νὰ πάῃ.
'Σ τὸ δρόμο ὅπου πήγαιναν, 'ςτὸ δρόμο ποῦ διαβαῖναν,
πουλάκι 'πῆγε κ' ἔκατσε 'ς τοῦ Κώστα τὸ κεφάλι.
Δὲν κελαδοῦσε 'σὰν πουλὶ μηδὲ 'σὰν χελιδόνι,

μόν' ἐκελάδαε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα:
«Δὲν εἶνε κρῖμα κι' ἄδικο, δὲν εἶνε κι' ἁμαρτία
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
— Κώστα, τί λέει τὸ πουλὶ τί λέει τὸ χελιδόνι;
— Πουλάκι εἶν' κι' ἂς κελαδῇ, πουλάκι εἶν' κι' ἂς λέῃ.
— Κώστα, ποῦ 'ναι τὰ δόντια σου, ποῦ 'ναι ἡ λεβεντιά σου,
ποῦ εἶνε τὰ ξανθὰ μαλλιά, ποῦ εἶνε κ' ἡ ἀνδρειά σου;
— Βαρειὰ ἀρρωστιὰ μ' ἐκόλλησε κ' ἐπέσαν τὰ μαλλιά μου
κ' ἐπέσαν καὶ τὰ δόντια μου κ' ἐχάθη ἡ λεβεντιά μου.»
Μὰ ἐκεῖ ἐκοντοζύγωσαν 'ς τῆς μάννας τους τὰ σπίτια.
«Ἀρέτω, ἄντε σὺ ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐγὼ ἀπ' τ' ἀργαστήρια.»
Ἐπῆγε καὶ ἐκτύπησε τῆς μάννας της τὴν πόρτα.
«Ἄνοιξε, μάννα, ἄνοιξε.
— Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ κτυπᾷ καὶ μὲ φωνάζει μάννα;
— Ἄνοιξε, μάννα ἄνοιξε, κι' ἐγὼ 'μαι ἡ Ἀρετή σου.
— Ἀρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε ποῦ 'σουν μακρυὰ 'ς τὰ ξένα;
— Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἔφερε καὶ πάει ἀπ' τ' ἀργαστήρια.
— Ὁ Κωσταντῖνος 'πέθανε τώρα δώδεκα χρόνια.»
Μὰ 'κεῖ σφιχταγκαλιάστηκαν μάννα καὶ θυγατέρα.
Ἡ μάννα 'γίνη Χούρχουλος κι' ἡ κόρη Κουκουβάγια,
καὶ περπατοῦνε 'ς τὰ βουνὰ νύχτα καὶ 'μέρα ἀντάμα.

Κ'.

Σινασσὸς τῆς Καππαδοκίας (1).

Σὰν τὴν μάννα, 'σὰν τὴν μάννα, καὶ 'σὰν ἐκεί τὴν μάννα,
ποῦ εἶχε τὰ τρία παιδιὰ καὶ μιάνα θυγατέρα.
Τὴν θυγατέρα γύρεψαν κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα·
τὰ δύο παιδιὰ 'κὲ θέλησαν (2), κι' ὁ Κωνσταντῖνος θέλει.

(1) Τοῦ ᾄσματος τούτου περίληψιν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας, ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ Δελτίου σ. 259 κἑ. Νῦν παραλαμβάνομεν αὐτὸ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Π. Κ. Καρολίδου, ἧς μέγα μέρος ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ΛΓ' τόμῳ τῆς ἐν Γοττίγκῃ Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Neugriechisches aus Klein Asien. Mitgetheilt von Paul de Lagarde. Göttingen, 1886.

(2) Οὐκ ἠθέλησαν.

«Ἔλα, μάνν', ἂς τὴν δώσωμεν κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα,
ἂν 'πᾶμ' ἡμεῖς 'ς τὴν ξενιτειὰ, ξένοι νὰ μὴ περνοῦμεν.»
Δῶσαν τὴν θυγατέρα των κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα.
Πολὺ καιρὸς 'κὲ πέρασε, πολὺ καιρὸς 'κὲ διέβη,
τὰ δύο παιδϳά της 'πέθαναν, καὶ Κωνσταντῖνος χάθη.
«Νὰ σὲ ἰδῶ, υἱέ μου Κώσταντε, νὰ μὴ σὲ φάγῃ τὸ χῶμα·
νὰ σὲ ἰδῶ, ὑιέ μου Κώσταντε, νὰ μὴ σὲ κόψῃ πλάκα,
πῶς ἔδωσες τὴν κόρη μου κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα,
νὰ 'ς τὴ χαρά μου 'βρίσκεται, νὰ 'ς τὴ λύπη σηφτάνῃ; (1)
ἂν τύχῃ κϳ' ἀψιθάνατος (2) κάνεὶς κοντά μου 'κ ἔνι».
Ὡς τἄκουσεν ὁ Κώσταντος, πολὺ τὸν βαρηοῦσε·
κάμον τὴν πλάκα του ἄλογον, τὸ χῶμα χαλινάρι,
κϳ' ἀφῆκε καὶ τὸ μνῆμά του τὸν θεγὸ ἐμανέτι.
«Ἂς 'πάγω, καὶ ἂν ποτ' ἔρχωμαι, τὸ μνῆμα ἂς ἔν' ἰδικόν μου·
κϳ' ἂν 'πάγω κϳ' ἂν δὲν ἔρχωμαι, ἂς ἔνι τοῦ διαβάτου».
Πήδησεν, καβαλλίκεψε, κατάδρομον 'παγαίνει·
'πῆγεν, εὗρε τὴν ἀδελφὴν 'ς τὸν χορὸ πιασμένη.
«Καλῶς χορεύεις, ἀδελφή.—Καλὸ 'ς τὸν ἀδελφόν μου.
Ἀδελφέ μου, ἂν ἦλθες γϳὰ καλό, ὅλα μ' κάλ' ἂς φορέσω.
— Ἀδελφή μου, γϳὰ καλὸ ἦρτα· ὅλα σου καλὰ φόρει·
ἀδελφή μου, γϳὰ καλὸ ἦρτα· ἡ μάννα μου σὲ γυρεύει».
Ἐφόρεσε, καμάρωσεν ἐννεῶν καστρῶν ἀγιφόρι (3)·
πήδησε, καβαλλίκεψε 'ς τὸν Κώνσταντον ὀπίσω.
Ἦρταν εἰς τὰ μεσόστραταις, 'ς τὰ πέντε δρόμους μέσα,
λάλσαν τοῦ κάμπου τὰ πουλϳά, τοῦ κάμπου χελοϳδόνες.
«Κρῖμα 'ν' ἐκεϳὰ τὸ κορασϳὸ 'ς τὸ χαμένον ὀπίσω.
— Καὶ στὰ καὶ στὰ, ἀϳ ἀδελφέ, τὰ πουλϳὰ τί μᾶς λένε;
— Ἐτοῦτα κάμπου πουλιὰ ὅ τι εὕρουνε λένε».
Ἐπῆγεν ἐκεῖ ἐτέντωσε 'ς τοῦ μάννα του τὴν πόρτα.
«Ἀδελφή μου, τὸ λαχτυλίδι μου, κϳ' ἂς 'πάγω κι' ἂς ἔρτω:
καὶ φώναξε τὴν μάννα μου, καὶ ἂς σὲ πάρῃ ἀπέσω.
— Ἄγι Γεώρ', ἄγι Γεώρ', μαννίτσα μου, πάρε καὶ μέν' ἀπέσω

(1) Ἴσως προφθάνῃ. (Καρολίδης).
(2) Αἰφνίδιος θάνατος. (Κ.)
(3) Ἐνδύματα καινουργῆ φορούμενα κατὰ τὰς ἑορτάς (Κ.)

ὁ ὑιὸς ὁ Κωνσταντῖνος ἔνι, κόρη σου θυγατέρα.
—Κόρη μου, ’ς τὸν ὕπνον μὲ λαλεῖς· ’στὴν ξύπνα (μὲ) συντζαίνεις; (1)
— Μάννα, ’ς τὴν ξύπνα σὲ λαλῶ, ’ς τὴν ξύπνα σὲ συντζαίνω·
μένα μ’ ἄνοιξε τὴν πόρτα σου, καὶ πάρ’ με καὶ μέν’ ἀπέσω.
— Κόρη μου, ἐσὲν ποιὸς σ’ ἔφερεν ἀπὸ μακρ’ ἀς τὰ ξένα;
— Ὁ Κωνσταντῖνος μ’ ἔφερεν ἀπὸ μακρ’ ἀς τὰ ξένα.
— Κόρη μου, ποῦ ’ν’ ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ ὁ Κωσταντῆς μου;
ὁ Κωνσταντῖνος πέθανε, κι’ ὁ Κωνσταντῖνος χάθη.
Νὰ σὲ ἰδῶ, Κωνσταντῖνέ μου, νὰ σὲ φάγῃ τὸ χῶμα·
νὰ σὲ ἰδῶ, Κωνσταντῖνέ μου, νὰ σὲ φάγῃ ἡ πλάκα ».

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΡΗΤΙΚΑ ΔΙΣΤΙΧΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΠΡΑΣΣΑ

1

(Πρβλ. Γιανναράκη διστ. 154).

Ἀγάπα με σκληρόκαρδε, μετάβαλε πλειὸ ἦθος
Τώρα γιαγκίνι ἄναψες ’ς τὸ ἄκληρό μου στῆθος.

2

Ἀγάπη μου, ματάκια μου, παντοτεινό μου ταῖρι,
Τὸ τί τραβῶ γιὰ σένανε ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει.

3

(Πρβλ. Ἀφροδίτ. ἡ Φιλομειδὴς ἀρ. 12).

Ἁγία μου Παρασκευὴ μὲ τὰ καμπαναριά σου,
Νὰ μοῦ φυλᾷς τὴν πέρδικα ’πῶχω ’στὴ γειτονιά σου.

(1) Συγχύζεις, ἐνοχλεῖς (Κ.)

4

Ἄιντε νὰ 'πᾶ νὰ 'πγαίνωμε νὰ 'πᾶ νὰ χωριστοῦμε,
Μὰ μᾶς δὲν μᾶς ἀφίνουνε ἀγάπη νὰ χαροῦμε.

5

Ἀλάργα μὲ ξωρίσανε, μόνο νὰ σὲ ξεχάσω·
Κάλλιο νὰ φάω μπαλωθιὰ παρὰ νὰ τὸ λογιάσω.

6

(Πρβλ. Γιανναρ. διστ. 13).

Ἀλαργοξωρισμένη μου μήνα μου νὰ μαθαίνω
Πῶς ἔχεις 'ςτὴν ὑγεία σου γιὰ νὰ καταλαβαίνω.

7

Ἀνάθεμα τὴ Μοῖρά μου, πολλὰ μὲ κατατρέχει,
'Σ ὅλο τὸν κόσμου κάνει εὐγιά (1) 'ςτὴν κεφαλή μου βρέχει.

8

Ἂν μ' ἀρνηθῇς, θὰ 'πᾶ νὰ 'πῶ πῶς σ' ἔχω φιλημένη,
Πῶς σ' ἔχω 'ςτ' ἀγκαλάκια μου τόσαις φοραῖς βαλμένη.

9

Ἀπ' ὄντεν ἀλαργάραμε ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλο,
Καὶ τῶν δυονῶ μας ἡ καρδιαῖς ἔχουν καϊμὸ μεγάλο.

10

Ἀπ' ὄντεν ἐγεννήθηκα τὸ ἄχ εἶνε μαζί μου,
Καὶ τὸ μεταχειρίζομαι ὥστε νὰ 'βγῇ ἡ ψυχή μου.

11

Ἄρχισε, γλῶσσά μου, ἄρχισε πάρε νὰ τραγουδήσῃς,
Τὰ παλαιά σου βάσανα γιὰ νὰ ξελησμονήσῃς.

(1) Εὐδία.

12

Αὔριο θὰ μισέψω 'γω, κι' ἂν εἶσαι μπιστεμμένη (1).
Τρεῖς 'μέραις νὰ μὴ φᾶς ψωμί, καὶ πέντε διψασμένη.

13

Αὔριο θὰ μισέψω 'γω, κ' ἔϐγα καὶ σὺ στὸ δῶμα,
Καί 'πές μου κόπιασ' 'ςτὸ καλὸ καὶ 'ςτὴν καλὴ τὴν ὥρα.

14

(Νεοελλ. 'Αν. 15, σελ. 258).

Ἀφῆστέ με τὸν δυστυχῆ νὰ μὴν παραλογίσω,
Μὴν πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ κακοθανατίσω.

15

Ἄχ, ἴντα πῆγα κ' ἔκανα ὁ σκύλος τ' ἀπατοῦ μου,
Κι' ἀγάπησά σε μπιστικιὰ κ' ἐϐγῆκ' ἀπὸ τὸ νοῦ μου.

16

Ἀχί, πῶς ἤμουν ἄχολος ὡσὰν περιστεράκι,
Μ' ἀπῆς (2) ἐμπῆκα 'ςτὸ σεϐντᾶ τὄδεσα τὸ μεράκι.

17

Ἄψε κόρη τὸ φανάρι, καὶ κατέϐα 'στὸ γιαλό,
Νὰ μᾶς λύσῃς παλαμάρι, 'πές μας κόπιασ' 'ςτὸ καλό.

18

(Marcellus Β'. 18).

Βασίλισσά 'σαι μάθια μου, κι' ὅλο τὸν κόσμ' ὁρίζεις
Τὴ λευθεριά μου σοῦ ζητοῦ κ' ἐσὺ δὲ μοῦ τὴ δίνεις.

19

Γράφω γραφὴ καὶ στέλνω σου μὲ τῆς καρδιᾶς τὸ αἷμα,
Νὰ καταλάϐῃς καὶ νὰ 'πῇς πῶς χάνομαι γιὰ σένα.

1) Πιστή.
2) Τὸ αὐτὸ λέγεται καὶ ἀπήτης. = 'Αφ' οὗ.

20

(Passow, 186.— Λιανοτρ. 458).

Δὲν εἶνε κρῖμα κι' ἄδικο δὲν εἶνε κι' ἁμαρτία
Νὰ χωριστοῦμε, μάτια μου, χωρὶς καμμιὰν αἰτία.

21

(Γιανναρ. 191 δίστ.).

Α'. Δενδρὶ καὶ σὺ δενδρὶ κ' ἐγώ, μαζὶ νὰ φυτευτοῦμε,
Νὰ σμίξουμε τοὺς κλώνους μας, νὰ σφιχταγκαλιαστοῦμε.
Β'. Λιγνὸ κυπαρισσάκι μου ἀπ' τὸν κυπαρισσῶνα,
Μικρὴ κ' ἐγὼ μικρὸς καὶ σύ, δὲν εἶν' καιρὸς ἀκόμα.

22

Ἐξέχασα ὅσα κάτεχα καὶ πρᾶμμα δὲ θυμοῦμαι,
'Στὰ βάσανα βραδυάζομαι καὶ 'ςτοὺς καημοὺς κοιμοῦμαι.

23

(Γιανναρ. δίστ. 95).

Ἐσύ 'σαι τὸ καράβι κ' ἐγῶμ' ἡ βάρκα σου,
Ῥῆξέ μου παλαμάρι νὰ 'ρθῶ 'ςτὴν πάντα σου.

24

Ἡ μπάλα ἡ φαρμακερή, τὸ κοφτερὸ μαχαῖρι
Νὰ φᾶνε τὸ κορμάκι μου ἂ δὲ γενοῦμε ταῖρι.

25

Θὰ κάνω σίδερο καρδιὰ καὶ σκώθια μολιβένια,
Ν' ἀκούω τῆς ἀγάπης μου λόγια φαρμακωμένα.

26

Ἰντά 'τανε ποῦ μοὔλεγες πῶς θὲς νὰ μὲ ψηλώσῃς,
Καὶ νὰ μὲ κάνῃς οὐρανό, ἄστρα νὰ μὲ γιομώσῃς.

27

Καλῶς ἤρθαν τὰ σύννεφα καὶ φέραν τὸν ἀγέρα,
Καὶ φέραν τὸ πουλάκι μου μέσα 'ςτὰ δυό μου χέρια.

28

Καλῶς τὰ μάθιαποῦρθανε, κι' ἂν ἤρθανε γιὰ μένα,
Κι' ἂν ἤρθανε γιὰ ἄλλονε, νὰ φύγουν δακρυσμένα.

29

Κορμί μου κακορρίζικο, πόσους ἐχθροὺς δὲν ἔχεις
Ποῦ σκάβουνε τὸ μνῆμά σου κ' ἐσὺ δὲν τὸ κατέχεις.

30

Λιγνὸ κυπαρισσάκι μου μὲ τοὺς μεγάλους κλώνους,
Τῆς μέραις νά 'λυωνε ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τῆς γράφεν χρόνους.

31

Μὰ ἐγὼ ἀγαπῶ σε, μάθια μου, καὶ σὺ δὲν τὸ κατέχεις,
Νά 'τονε ποιὸς νὰ σοῦ τὸ πῇ, φίλο θελὰ τὸν ἔχῃς.

32

Μὰ ἐφίλησά σε μιὰ καὶ δυὸ κ' ἐπῆρα τὸν ἀθό σου (1).
Κ' ἔδωκα καὶ τὰ σφάκελα 'ςτὸν ἐδικολογιό σου.

33

Μὰ 'γὼ γιὰ σένα βάλθηκα, γιὰ σένα θὰ 'ποθάνω,
Γιὰ σένα θὰ τὸν ἀρνηθῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω.

34

Μὰ μένα μὲ ταΐσανε τὸ ξελησμονητῆρι,
Νὰ πῶ τὸ ὄχι, μάθια μου, γιὰ μιᾶς ψυχῆς χατῆρι.

35

Μὰ μοναχός μου τἄβαλα τὰ ξύλα 'ςτὴν ποδιά μου,
Κ' ἐφύσηξά τα κ' ἤψανε κ' ἐκάηκ' ἡ καρδιά μου.

1) Τὸν ἀνθόν.

36

Μαῦρά 'ναι τὰ ματάκια σου, μαῦρα καὶ τὰ δικά μου,
Ἔλα νὰ τὰ ταιριάξωμε, χαρῶ σε κοπελιά μου.

37

(Κρητ. Μέλισσα, σελ. 45).

Μέσα 'ςτὸ μαῦρο πέλαγος εἶμαι καὶ κινδυνεύω,
'Στὸ στῆθός σου θωρῶ στεριά, ξεμιστεμμὸ γυρεύω.

38

Μὴ μοῦ μηνᾷς πεισματικά, φτάνει μου ὁ χωρισμός σου,
Ποῦ νὰ γενῇ ἡ ἀγάπη μου καδένα 'ςτὸ λαιμό σου.

39

(Νεοελλ 'Αν. σελ. 281, δίστ. 323).

Μισεύεις ἀγγελάκι μου, μὴν πᾶ νὰ λείψῃς μῆνα,
Γιατὶ θὲ νἄρθῃς νὰ μ' εὑρῇς 'ςτὸ μαυρισμένο μνῆμα.

40

Νὰ πάρῃ ὁ διάβολος τὴ γρᾶ κι' ὁ δαίμονας τὸ γέρο,
Οἱ δυό μας ν' ἀπομείνουμε, νὰ κάνωμ' ὅ,τι θέλω.

41

(Λιαν.—'Αραβαντ. 599).

Ὅλα τὰ μάθια 'ναι στεγνά, καὶ τὰ δικά μου βρύση,
Κι' ἄνθρωπος δὲν εὑρέθηκε νὰ μὲ παρηγορήσῃ.

42

Ὅλα τὰ πάθη γιαίνουνε ἀπάνω 'ς ἕνα μῆνα,
Καὶ τὰ δικά μου βάσανα ἀγιάτρευτα ἀπομεῖναν.

43

Ὅσ' ἄστρα 'ναι 'ςτὸν οὐρανὸ καὶ φύλλα 'ςτὸ σπαρμένο,
Τόσαις φοραῖς νὰ σὲ φιλῶ τὴν ὥρα δὲ χορταίνω.

44

Όσ' ἄστρα 'ναι 'ςτὸν οὐρανὸ καὶ φύλλα 'ςτὸ ρεβίθι,
Τόσα γλυκοφιλήματα κάνει ὁ γαμπρὸς 'ςτὴ νύφη.

45

Όταν σοῦ θέλω θυμηθῇ προβαίνω 'ςτὸ φεγγάρι,
Καὶ παίρνω μιὰ παρηγοριά, πῶς τὸ θωροῦμε ὁμάδι.

46

Όταν σοῦ θέλω θυμηθῇ, πουλί μου, ὥραις ὥραις,
Αἷμα καθάριο τρέχουνε τῶν ὀμμαθιῶν μου ἡ κόρες.

47

Όταν σοῦ θέλω θυμηθῇ 'ςτὴν κλίνη ποῦ κοιμοῦμαι,
Τὰ βάνω μὲ τὸ πάπλωμα, κ' ἐσένα συλλογιοῦμαι.

48

Πάλι μηλίτσα θὰ γενῶ, πάλι ν' ἀθίσω θέλω,
Πάλι γιὰ τὸ χατίρι σου νὰ τραγουδήσω θέλω.

49

Πές μου κ̧' ἄνε πειράζεται γιὰ λόγου σου ἡ φιλιά μου,
Νὰ τραβηχτῶ, κ̧' ἂς καίγεται μερονυχτιοῦ ἡ καρδιά μου.

50

Σὰν ἀποθάνω, ἀγάπη μου, θάψε με 'ςτὴν αὐλή σου,
Νὰ με θωροῦν τὰ μάθια σου, νὰ μὲ πονῇ ἡ ψυχή σου.

51

Στὰ μαῦρα μέσα βάλθηκα νὰ λειώση τὸ κορμί μου,
Γιὰ μιὰν ἀγάπη μπιστικιὰ θὰ χάσω τὴ ζωή μου.

52

Τὰ τόσα ποῦ ὑπόφερα νὰ ἤξευρες πουλί μου,
Ἤθελε ν' ἄρθης καὶ ἐσὺ νὰ συθρηνῇς μαζί μου.

53

Τοῦτος ὁ κόσμος, μάθια μου, σφαῖρά 'ναι καὶ γυρίζει·
Ἄλλο ἀνεβάζει 'ςτὰ ψηλά, κι' ἄλλο τόνε γκρεμίζει.

54

Τοῦ φεγγαριοῦ θὲ νὰ 'κλουθῶ ὥστε νὰ βασιλέψῃ,
Νὰ ἰδῶ καὶ ἡ ἀγάπη μας πότε θὰ ξετελέψῃ.

55

(Pass. δίστ. 1054).

Τρεῖς ἀδερφάδαις εἴσαστε κ' ἡ τρεῖς χαριτωμέναις,
Ἀλλ' ὅμως ἡ μικρότερη ἔχει καρδιαῖς καιμέναις.

56

Χορτάριασεν ὁ τάφος μου· ἔλα νὰ γονατίσῃς,
Νὰ χύσῃς μαῦρα δάκρυα ἴσως καὶ μ' ἀναστήσῃς.

57

Ψηλὴ λιγνὴ σὲ διάλεξα σὰν βέργ' ἀπὸ τὸ πεῦκο,
Καὶ σὰ γυρίσω καὶ σὲ δῶ λυγώνομαι καὶ πέφτω.

58

Ψηλομελαχροινοῦλά μου, ποῦ βρῆκες τὸ μελάνι
Κ' ἔβαψες τὸ χειλάκι σου καὶ θὰ μὲ κουζουλάνῃ;

59

(Γιανναρ. 248. Pass. 1111).

Ὦ οὐρανὲ ποῦσαι ψηλὰ κατέβα κάνε κρίση
Γιὰ μιὰ ψηλομελαχροινὴ ποῦ θέλει νὰ μ' ἀφήσῃ.

60

Ὡσὰν τὸν ψεύτικο παρᾶ τὸν κόσμο νὰ γυρίσω,
Ὡσὰν κ' ἐσένα μπιστικιὰ δὲ θαῦρω ν' ἀγαπήσω.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Δωρεαὶ εἰς τὸ Μουσεῖον.

Ὁ κ. *Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος*, ἐν Πειραιεῖ. Δύο κτένας σινικῆς ἢ ιπωνικῆς κατασκευῆς ἐν χρήσει ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ΙΖ' (;) ἑκατ. —Ὁ κ. *Πετραλιᾶς*, ἐν Πάτραις. Λιθογραφικὴν εἰκόνα τοῦ στρατηοῦ Φαβιέρου, φέρουσαν ἐπιγραφήν: Le général de division baron abvier. Jmp. Lemercier Paris. —Ὁ κ. *Ἀλ. Πασπάτης*, ἐν Ἀθήαις. Ἀλεξήλιον τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, δωρηθὲν ὑπ' αὐτοῦ τῷ ἰατρῷ ιὶ καθηγητῇ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου Ι. Βούρῳ. —Ὁ κ. *Χούμης*. ομισματικὸν σύμβολον τῆς ἑταιρίας τῶν Παρίων μαρμάρων λεπτῶν). —Ὁ κ. *Γ. Δ. Σταυρόπουλος*, ἐν Ναυπλίῳ. Λιθογραφίαν ἀπεινίζουσαν ἐν μέσῳ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ σκηνὰς ἐκ τῆς ἱστοκς αὐτοῦ καὶ φέρουσαν τὴν ἐπιγραφήν: «εἰκὼν τοῦ μεγάλου Ἀλενδρου καὶ τῶν 4 ἀρχιστρατήγων αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις 1849». —Ὁ *Μιχ. Πετράκης*, ἐν Σπέτσαις. Τριγωνικὴν λόγχην (χαντζάρι) μετ' ὀχαλκίνης πεποικιλμένης λαβῆς τουρκικῆς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος ῶνος. —Ὁ κ. *Ν. Γ. Πολίτης*, ἐν Ἀθήναις. Πηλίνην χριστιανικὴν ραγῖδα ἄρτων τῆς προσκομιδῆς, εὑρεθεῖσαν ἐν Ἐλευσῖνι. —Ὁ κ. *Κλειτίας*. 1) Δύο σφραγῖδας τουρκικάς. 2) Κομβία τουρκικῆς κατιωτ. στολῆς, εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἐν τοῖς συνόροις συμπλοκὰς ; 1886. —Ὁ κ. *Ἀθανάσιος Πετρίδης*. Δύο νομίσματα χαλκᾶ καὶ ἓν υροῦν. —Ὁ κ. *Ἀντ. Μηλιαράκης*. Τρίχαπτον ἐξ ἀγάθης, καταυασθὲν ἐν τῷ χωρίῳ Μεταξάτα τῆς Κεφαλληνίας. —Ὁ κ. *Κ. Π. Λ*. σιγαρόχαρτα τουρκικά, εὑρεθέντα ἐν τῷ τουρκικῷ σταθμῷ Μελούνας ὰ τὰς αὐτόθι συμπλοκὰς τοῦ 1886. —Ὁ κ. *Ἀθανάσιος Μπισδού-*. Παλαιὰν χαλκογραφίαν τῆς Μονῆς Ντούσκου ἐν Θεσσαλίᾳ. — κ. *Στ. Δ. Βάλβης*. Τρία σχεδιογραφήματα συμβολικὰ ἄτεχνα. — κ. *Μ. Ρενιέρης*. Εἰκόνα μικρογραφικὴν Παναγιώτου Δοξαρᾶ παῶσαν τὸν στρατάρχην Σουλεμβοῦργον, ἧς ὄπισθεν ἐπιγέγραπται· ἐκτύπωμα Ἰωάννου Ματθία Κομήτου Σουλεμβούργου τῆς γαλη-

νοτάτης τῶν Ἐνετῶν ἀριστοκρατίας κατ' Ἤπειρον στρατάρχου καὶ ὑπερασπιστοῦ Κερκύρας.—Παρὰ Παναγιώτου Δοξαρᾶ ἱππέως Λακεδαιμονίου κατὰ τὸ ᾼΨΚΕ' Μαΐου ΙΕ'». —*Ἡ Εἰσαγγελία τῶν ἐν Λαμίᾳ Πλημμελειοδικῶν*. (Κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, ἐκ τῶν πειστηρίων). 1) Δύο γιαταγάνια μὲ λευκὴν ὀστεΐνην λαβήν. 2) Καρυοφύλλι ἔχον κοντάκιον ἐπηργυρωμένον. 3) Ξίφος (πάλαν) ἔχον τὰ ἄκρα τῆς θήκης ἀργυρᾶ. 4) Ὅμοιον παλαιὸν μὲ παφύλια κίτρινα. 5) Ἓν ζεῦγος κλειδωτήρων (τάσια δύο ἀργυρᾶ) μὲ ζώνην μεταξίνην. 6) Μίαν μαγοῦλαν ἀργυρᾶν καὶ ἐπίχρυσον. 7) Θηλυκωτήριον ἀργυροῦν. Ὅμοιον φέρον τρίκλωνον ἅλυσιν ἀργυρᾶν. 8) Γιαταγάνιον μὲ ὀστεΐνην λευκὴν λαβὴν καὶ θήκην ἐπηργυρωμένην. 7) Ξίφος (πάλα) καινουργὲς ἔχον τὰ ἄκρα τῆς θήκης ἐπηργυρωμένα. 10) Δύο παλάσκας ἀργυρᾶς. 11) Χαρμπίον ἔχον ἀργυρᾶν λαβήν. 12) Πιστόλιον ἔχον κοντάκιον ἀργυροῦν. 13) Ὅμοιον μὲ τάσι ἀργυροῦν καὶ ἀργυρᾶ ποικίλματα. 14) Γιαταγάνιον ἔχον θήκην ἀργυρᾶν.

Προσκτήματα τοῦ Μουσείου ἐξ ἀγορᾶς. 1) Νομισματόσημον κοπὲν εἰς τιμὴν τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ Γερμανοῦ καὶ κύκλῳ τὴν ἐπιγραφήν: «Γερμανὸς Ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν», κάτωθι δὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ χαράκτου «Κ. Λάγγε», ὄπισθεν δὲ τὸν Γερμανὸν κρατοῦντα σημαίαν διὰ τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ δύο Ἕλληνας ὁρκιζομένους, κύκλῳ τὴν ἐπιγραφήν: «Θεὸς τοῦ πατρός μου καὶ ὑψώσω αὐτὸν» καὶ κάτωθι: «Καλάβρυτα 25 Μαρτίου 1821» (κοπὲν ἴσως ἐν Μονάχῳ ἐν ἔτει 1836). 2) Νομισματόσημον κοπὲν (ἴσως ἐν Μονάχῳ ἐν ἔτει 1836) εἰς μνήμην τοῦ ἀρχιστρατήγου Πέτρου Μαυρομιχάλη, φέρον ἔμπροσθεν κεφαλὴν τοῦ Π. Μαυρομιχάλη καὶ κάτω τὴν ὑπογραφὴν τοῦ χαράκτου «Κ. Λάγγε», ὄπισθεν δὲ γυναῖκα (τὴν Ἑλλάδα) καταπεπτωκυῖαν, ἐπὶ τοῦ γόνατος στηριζομένην, ἧς ἡ ἀσπὶς καὶ τὸ δόρυ εἰσὶ χαμαὶ ἐρριμμένα, καὶ δύο ἄνδρας ἀνεγείροντας αὐτήν, ὧν ὁ εἷς δεικνύει διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν οὐρανόν, κύκλῳ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ δὲ Θεὸς ἡγεῖτο αὐτῶν» καὶ κάτωθι: «Τρίπολις 13 Σεπτεμβρίου 1821». 3) Νομισματόσημον κοπὲν (ἴσως ἐν Μονάχῳ τῷ 1836) εἰς μνήμην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Νικηταρᾶ, φέρον ἔμπροσθεν τὰς κεφαλὰς αὐτῶν βλεπούσας πρὸς ἀριστερά, κύκλῳ τὰ

ἐπιγραφὴν: «Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀρχιστράτηγος καὶ Νικήτας Σταματόπουλος στρατηγός» καὶ κάτωθι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ χαράκτου «Κ. Λάγγε», ὄπισθεν δὲ πολεμιστὴν φουστανελλοφόρον κρατοῦντα ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππον καὶ πατοῦντα Ὀθωμανὸν νεκρόν, κύκλῳ τὴν ἐπιγραφὴν: «Καταπατήσει αὐτὸν ψυχή μου δυνατή» καὶ κάτωθι: «Νεμέα Αὔγουστος 1822». 4) Νομισματόσημον κοπὲν (ἐν Μονάχῳ τῷ 1836) εἰς μνήμην τοῦ γάμου τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας, φέρον ἔμπροσθεν τὰς κεφαλὰς αὐτῶν βλεπόντων δεξιά, κύκλῳ τὴν ἐπιγραφήν: «Ὄθων βασιλεὺς καὶ Ἀμαλία βασίλισσα», κάτωθι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ χαράκτου: «Κ. Λάγγε», ὄπισθεν δὲ τὰ ἐθνόσημα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Οὐλδεμβούργου, κύκλῳ τὴν ἐπιγραφήν: «ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός» καὶ κάτωθι: «Ὀλδενβ. τῇ 10 Νοεμ. 1836».

Δωρεαὶ εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἑταιρείας. Ὁ κ. *Γ. Κρέμος* 3 ἐπιστολὰς ἀναφερομένας εἰς στρατιωτικὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως, 1 ἔγγραφον διορισμοῦ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου ὡς καπετάνιου Λεβαδείας καὶ 7 ἔγγραφα τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ.—Ὁ κ. *Ἐ. Εὐγενίδης* 10 ἐπιστολὰς τοῦ Κ. Κανάρη διαφόρου χρονολογίας ἀπὸ τοῦ 1821-1838, 1 ἐπιστολὴν τοῦ Πετρόμπεη, 45 ἐπιστολὰς καὶ ἔγγραφα τοῦ Ἰω. Καποδιστρίου, 1 δίπλωμα τῆς φιλικῆς ἑταιρίας, 2 ἔγγραφα τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, 6 ἐπιστολὰς τοῦ Γ. Κουντουριώτου, 10 τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη, 1 προκήρυξιν τοῦ ἐκτελεστικοῦ, 2 διακηρύξεις τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, 1 ἔγγραφον τῆς γραμματείας τῆς ἐπικρατείας, Μετάφρασιν τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου πρίγκιπος τῆς Σαξονίας ἐξ ἀγγλικῆς ἐφημερίδος τοῦ 1830, μετάφρασιν ἄρθρου ἀγγλικῆς ἐφημερίδος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, μετάφρασιν 2 ἐγγράφων ὑπογεγραμμένων ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων τοῦ 1832, 4 ἐπιστολὰς Ν. Σπηλιάδου.—Ὁ κ. *Ἀ. Γουναρόπουλος* 2 ἐπιστολὰς Κώστα Μπότσαρη, 2 ἔγραφα τοῦ 1823 ἀναφερόμενα εἰς τὸν παραστάτην Καρύστου Γεώργιον Κονιστράτον, ἐπιστολὰς Γκούρα καὶ Νικήτα Σταματελοπούλου καὶ 1 ἔγγραφον περὶ πειρατικῆς ἀποπείρας τῷ 1828.—Ὁ κ. *Ἀ. Γ Δουρούτης* 3 καταλόγους συνδρομῶν ὑπὲρ φυγάδων Ἑλλήνων ἐν Ἀγκῶνι τῷ 1824.—Ὁ κ. *Σ. Π. Λάμπρος* 2 ἐπιστολὰς Ἰ. Ἰ. Μάγερ, ἐκδότου τῶν

Ἑλλ. Χρονικῶν τοῦ 1824, 1 ἐπιστολὴν Γ. Καραϊσκάκη τοῦ 1825, 1 τοῦ Μάρκου Μπότζαρη τοῦ 1823, 2 τοῦ Νικήτα Σταματελοπούλου τοῦ 1825, 2 ἐπιστολὰς Ἰσούφη πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Λευκάδος τοῦ 1802, 1 Γεωργίου Τζόγκα τοῦ 1823 καὶ ποίημα ὑπὸ ἀνωνύμου εἰς 102 πολιτικοὺς στίχους τοῦ ΙΗ' πιθανῶς αἰῶνος.—Ὁ κ. *Ν Πλυτζανόπουλος* 4 ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς πολεμικὰ γεγονότα τοῦ ἀγῶνος.—Ὁ κ. *Ἀντώνιος Σακτούρης* κρυπτογραφικὸν δίπλωμα τῆς φιλικῆς ἑταιρίας, ἔγγραφον ἐπεξηγηματικὸν τῶν σημείων τῆς φ. ἑταιρίας, τὸν μέγαν ὅρκον τῆς φ. ἑταιρίας (κρυπτογραφικῶς), ἔγγραφον περιέχον ὁδηγίας περὶ τῆς ὁρκίσεως τῶν μελῶν τῆς φιλικῆς ἑταιρίας καὶ ἀπόδειξιν πληρωμῆς τοῦ ταμίου τῆς φ. Ἑταιρίας.—Ὁ κ. *Ν. Φιλαδελφεὺς* ἐπιστολὴν Κοραῆ πρὸς Βάμβαν τοῦ 1830.—Ὁ κ. *Καλαμογδάρτης* ἔγγραφον Δημ. Ὑψηλάντου καὶ Πετρόμπεη τοῦ 1821 πρὸς τὸν Παλαιῶν Πατρῶν, ἔγγραφον πρὸς τὸν αὐτὸν τῆς Γ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰω. Κατσοίστρίου τοῦ 1824, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτὸν Γ. Κουντουριώτου τοῦ 1824, 2 δημόσια ἔγγραφα πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦ 1821 καὶ 2 σχέδια ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοῦ.—Ὁ κ. *Ν Γ Παππούτζος* 2 διπλώματα ἀπονομῆς ἀριστείων τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ 1848.—Ὁ κ. *Χ Βουζύκης* ἔγγραφον μυήσεως ἑταίρου τῆς φ. Ἑταιρίας.—Ὁ κ. *Ν Χατζηδημητρίου* 88 ἐπιστολὰς ἐμπορικὰς καὶ ἔγγραφα διάφορα τοῦ Λ. καὶ Ἰ. Ῥάλλη ἀπὸ τοῦ 1831-48 καὶ 40 διαφόρους ἐμπορικὰς καὶ ἰδιωτικὰς ἐπιστολὰς καὶ ἔγγραφα τῶν ἐν Σύρῳ δημοσίων ἀρχῶν τῆς αὐτῆς χρονολογίας.—Ὁ κ. *Ν. Ἀναγνωστόπουλος* 21 ἐπιστολὰς διαφόρων ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς Γεώργιον Παπαμανώλην τῶν ἐτῶν 1826-27, 5 ἐπιστολὰς τοῦ 1826 πρὸς τοὺς ἐπιστάτας περὶ χορηγίας τροφῶν καὶ 1 ἐπιστολὴν Σταίκου Σταϊκοπούλου.—Ὁ κ. *Σωκράτης Ῥάλλης* 234 ἔγγραφα, ἐπιστολάς, διαταγὰς καὶ σημειώσεις τοῦ στρατηγοῦ Φαβιέρου, ἀφορώσας εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς νήσου Χίου τῶν ἐτῶν 1827-28, 2) 286 ἐπιστολάς, ἔγγραφα, διακηρύξεις καὶ αἰτήσεις πρὸς τὴν δημογεροντίαν τῶν Χίων, 3) 198 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολὰς πρὸς «τὴν ἐν Σύρῳ ἐντιτιμον ἐπιτροπὴν τῶν ἐλευθέρων Χίων», 4) 60 δημόσια ἔγγραφα καὶ σημειώσεις, ἀναφερομένας εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ μέτρα τῆς δημογεροντίας Χίου καὶ τῆς ἐν Σύρῳ ἐπιτροπῆς τῶν Χίων, 5)

47 ἔγγραφα πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τῶν Χίων, 6) 46 διάφορα ἔγγραφα καὶ σημειώσεις πρὸς τὰς δημοσίας ἀρχὰς τῆς Χίου, 7) 8 ἐπιστολὰς ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς ἀλληλογραφίας Λ. Ῥάλλη, 8) 19 ἔγγραφα τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Χίων πρὸς προύχοντας καὶ ἰδιώτας, 9) 9 ἰδιωτικὰ ἔγγραφα καὶ ἐπιστολάς, 10) 14 διαφόρου ὕλης δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, 11) 3 αἰτήσεις πρὸς Φαβιέρον μετὰ σχετικῶν αὐτοῦ ἐπισημειώσεων, 12) 5 ἐπιστολὰς πρὸς Φαβιέρον καὶ 13) 3 κατ' ἐρωταπόκρισιν ἐξομολογήσεις και ὁμοίως ἐξέτασιν τοῦ Γ. Κουτούρα, ἅπαντα τῆς αὐτῆς χρονολογίας ἀπὸ τοῦ 1827-28 καὶ μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν τούτων τῆς νήσου Χίου. — Ὁ κ. *Δ. Νικολαΐδης* συμβολικὸν δίπλωμα μασωνικῆς ἑταιρίας ὑπαρχούσης ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1826. — Ὁ κ. *Ἰσιδώρ. Σκυλίσσης* ἀποδεικτικὸν διαφόρων Ἀνδρίων ὑπὲρ τοῦ προηγουμένου Μακαρίου Μαλαξοῦ ὡς ζήσαντος ἐντίμως καὶ συνεργήσαντος ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐν ἔτει 1828 καὶ δίπλωμα κρυπτογραφικὸν καὶ ὅρκον τῆς φ. ἑταιρίας. — Ὁ κ. *Δ. Φανδρίδης* ἔγγραφον τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰ. Καποδίστρια τοῦ 1838 καὶ δύο ἔγγραφα τοῦ συμβουλίου τῆς Κρήτης τῶν ἐτῶν 1828 καὶ 1829. — Ὁ κ. *Νικόλαος Δ. Κομνηνὸς* δίπλωμα ἑτέρου τῆς φ. ἑταιρίας. — Ὁ κ. *Ν. Γ. Πολίτης* ἔγγραφον τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν τοῦ 1858 καὶ ἔγγραφον τοῦ ἀρχιερατικοῦ τοποτηρητοῦ Μεσσηνίας τοῦ 1852. — Ὁ κ. *Ἐπαμ. Σταματιάδης* 5 ἀντίγραφα ἐγγράφων τῶν κατοίκων τῆς νήσου Σάμου πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν δυνάμεων, τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν Σουλτάνον, 12 ἔγγραφα καὶ ἀντίγραφα ἐγγράφων πρὸς τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς τῆς νήσου Σάμου, 14 καταλόγους ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς νήσου κατὰ διαφόρους ἐποχάς, 8 ἔγγραφα καὶ ἀντίγραφα ἐγγράφων τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν ἐφόρων τῶν Σαμίων, 20 διακηρύξεις πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου, 8 ἔγγραφα καὶ πρακτικὰ τῶν ἐπιτροπῶν τῶν συνελεύσεων τῶν Σαμίων, 6 ἔγγραφα ἐξ Ἑλλάδος πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ προκρίτους τῆς Σάμου, 9 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολὰς τοῦ Λ. Λυκούργου, ἀρχιστρατήγου τῆς Σάμου, 7 ἔγγραφα καὶ ἀναφορὰς πρὸς Λ. Λυκοῦργον, ι. ἔγγραφα τῶν ἐν τῇ κοινῇ συνελεύσει πληρεξουσίων τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου, 4 ἔγγραφα «πρὸς τοὺς παρὰ τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἀντιπρασώπους τῶν μεταναστατευόντων Σαμίων», 27

ἰδιωτικὰ ἔγγραφα καὶ ἐπιστολάς, καὶ 2 ἔγγραφα τῆς Βουλῆς τῆς Σάμου· προσέτι δὲ τὰ ἑξῆς: ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ἐφημερίδος τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, ἤτοι 1) ὁδηγίας δοθείσας εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν τριῶν αὐλῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφορώσας τὸ πρωτόκολλον τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830, 2) διακοίνωσιν ἐκδοθεῖσαν ἐκ Κ/πόλει πρὸς τὸν Ῥεΐζ ἐφένδην παρὰ τῶν πρέσβεων τῇ 8 Ἀπριλίου 1830 καὶ 3) παράρτημα τοῦ ὑπὸ στοιχεῖον 9 πρωτοκόλλου τῆς ἐν Πόρῳ συνόδου τῆς 12 Δεκεμβρίου 1828, ἀντίγραφον μεταφράσεως τῆς περὶ Σάμου LXXX ἐπιστολῆς ἐκ τῆς Correspondance d' Orient par Michaud et Poujoulat Τομ. Γ' σ. 446. Πρωτόκολλον τῶν ἐξερχομένων ἐγγράφων τοῦ διευθυντηρίου Σάμου τοῦ 1842, ἀντίγραφα ἐπικεκυρωμένα τῶν ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 3 ἐγγράφων τῶν ἐπὶ τῆς ὑπογραφῆς ἐπιτροπῶν τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων τῆς Σάμου, ἔγγραφον τοῦ Σαμίου Παρθενίου πρὸς τὸν ἐπίτροπον τοῦ πρίγκιπος, ἔγγραφον τοῦ διοικητοῦ Εὐβοίας Μηλαΐτου πρὸς τὸν Κ. Λαχανᾶν, ἀπόφασιν τῶν κατοίκων τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου πρὸς ἀποστολὴν πρέσβεων εἰς Ὕδραν καὶ Σπέτζας ὅπως ζητήσωσι βοήθειαν κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτοὺς ἐχθρικοῦ στόλου τῷ 1822, κανονισμὸν φιλανθρωπικῆς ἑταιρίας ὑπογεγραμμένον ὑπὸ Λ. Λυκούργου, «νόταν τοῦ μηνίστρου τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν ὑψηλὴν πύλην» δοθεῖσαν τῇ 6/18 Ἰουλίου 1821, ἀφορισμὸν τοῦ Πάπα τοῦ 1821, πρακτικὸν «ὅπως εὑρεθῇ τρόπος διὰ νὰ παύσῃ εἰς τὸ ἑξῆς κάθε κατάχρησις» ὑπογεγραμμένον ἐν Μεσολογγίῳ 1 Ἰαν. 1824 ὑπὸ τοῦ Νότη Μπότσαρη, Κίτσου Κοντογιάννη κτλ, «πρωτόκολλον τῶν ἐξερχομένων ἀρχόμενον τῇ 29 Ἰαννουαρίου μηνὸς» (1833) — 17 Μαρτίου, ἐπιστολὴν Κ. Μώραλη «ἐκ τοῦ πλοίου Ἐπαμινώνδα» τοῦ 1822 πρὸς τοὺς ἁρμοστὰς τῶν νήσων, «κατάλογον γενικὸν τῶν ἐν Ἑλλάδι μεταναστευσάντων Σαμίων», ἀντίγραφον διατάγματος τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ὑπ' ἀρ. 1286 περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀποκαταστάσεως τῶν Σαμίων, ἔγγραφον Ἀλ. Ἀνδρεάδου «πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τῶν ἐξωτερικῶν βασιλικὴν γραμματείαν τῆς ἐπικρατείας» τοῦ 1833, ἔγγραφον τῆς βουλῆς τῆς νήσου Ψαρῶν «πρὸς τὸ ὑπέρτατον ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν» τοῦ 1823, ἔγγραφον τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ πρὸς Κ. Κροκίδαν, ἐπίτροπον τοῦ πρίγκηπος τῆς Σάμου τοῦ 1842, ἔγγραφον τοῦ ἐπιτρό-

του τοῦ πρίγκιπος Βογορίδου, «πρακτικὰ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλείσης ἐπιτροπῆς τῶν Σαμίων» τοῦ 1835, ἔγγραφον τοῦ ἐκτάκτου ἐπιτρόπου τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων Ἰω. Κωλέττη τοῦ 1828, ἐπιστολὴν (γαλλιστὶ) X. Progin Soladam, grand commandeur de l' ordre du Soleil, πρὸς Λεκάτην πληρεξούσιον τῆς Σάμου ἐν Ναυπλίῳ τοῦ 1834, ἔγγραφον τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν τῷ 1824, ὁδηγίας δοθείσας παρὰ τῆς Α' γενικῆς συνελεύσεως τῶν Σαμίων εἰς τοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστελλομένους πληρεξουσίους τῆς Σάμου τοῦ 1834, ἀντίγραφον διακηρύξεως τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων Ὕδρας, Σπέτζης καὶ Ψαρρῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας τοῦ 1823, διαταγὴν τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ τοῦ 1823, «ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ Μανιφέστου τοῦ Ὑψηλάντου», ἔγγραφον τοῦ προέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος Ἰω. Ὀρλάνδου πρὸς τοὺς παραστάτας καὶ πληρεξουσίους τῶν ἑλλ. νήσων Σποράδων τε καὶ Κυκλάδων τοῦ 1823, ἀρχὴν ἐγγράφου ἄνευ τέλους, ἐπιγραφῆς καὶ χρονολογίας, μετάφρασιν ἐν ἑνὶ φύλλῳ τῶν περὶ Σάμου ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Sonnini Voyage en Grèce et en Turquie. — Ὁ κ. *Ν. Σταματιάδης* ἔγγραφον τῶν προκρίτων τῆς Ὕδρας τοῦ 1822, καὶ ἔγγραφον Τουρκικὸν εἰς μέγα φύλλον. — Ὁ κ. *Πιεράκος Θεμιστοκλέους* 2 ἐπιστολὰς τοῦ Λιβύης Ἀθανασίου πρὸς Π. Ἀνδρονίκου Καρύδην ἄνευ χρονολογίας, πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστολὴν Ἰω. Χ. Λεοντίου τοῦ 1786 καὶ ἐπιστολὴν Πηππῆ Δρομοκαΐτου πρὸς τὸν ἄρχοντα δραγουμάνον τῆς φράντζας Ἱερώνυμον Καρύδην τοῦ 1787. — Ὁ κ. *Κωνστ. Κωστομένος* ἢ *Κεφάλας* 2 ἐπιστολὰς Α. Μάμουκα πρὸ Κ. Κωστομένον τοῦ 1853, δανειστικὸν τῆς ἐν Σύρῳ ἐπιτροπῆς τῶν Χίων τοῦ 1827, σχέδιον ἀπαντήσεως Κ. Κωστομένου πρὸς Α. Μάμουκαν τοῦ 1853 καὶ ἔγγραφον τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον ἐκτάκτου ἐπιτροπῆς πρὸς Κ. Κεφάλαν, φέρον τὰς ὑπογραφὰς Λαζάρου Τζαμαδοῦ καὶ Κ. Κανάρη τοῦ 1832. — Ὁ κ. *Ν. Μπίτσης* δημοτικὰ ᾄσματα καταγεγραμμένα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. — Ὁ κ. *Γ. Ἀδαμαντίδης* «ἀντίγραφον αὐτογράφου χρονικοῦ σημειώματος ἐν περιθεωρίῳ βιβλίου ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἑλλ. σχολῆς Βοδενῶν», δύο δημοτικὰ ᾄσματα, ἅτινα ὁ δωρητὴς ἀντέγραψε ψαλλόμενα ὑπὸ ποιμενίσκου Σαρακατσιάνου

ὀρεσιβίου καὶ διάφορα ἀνέκδοτα μαρτυροῦντα τὴν ἐν Μακεδονίᾳ θηριωδίαν τῶν Τούρκων καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Μακεδόνων. — Ὁ κ. *Ἀθαν. Ζαχαρίου* 2 ἔγγραφα τοῦ 1825 τῶν προκρίτων τῆς νήσου Ὕδρας πρὸς τοὺς τῶν Σπετζῶν, 2 λογαριασμοὺς τῆς διοικήσεως μὲ τὸ κοινὸν τῆς νήσου τῶν Σπετζῶν, 12 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολὰς παρὰ διαφόρων πρὸς τὸν Ἰω. Ν. Λαζάρου (Ὀρλὼφ) ἀπὸ τοῦ 1825-36, ἔγγραφον ἐπὶ περγαμηνῆς Φιλίππου Τυπάλδου ἐπισκόπου Arcanensis πρὸς Ἰωάννην Φραγκῖσκον Boyer, ἐν Νεαπόλει 1725 καὶ σιγίλλιον ἐπὶ μεμβράνης τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθίμου δι' οὗ προχειρίζεται ἐπίσκοπος Μηθύμνης ὁ Αὐξέντιος. — Ὁ κ. *Παρασκευᾶς Παρᾶς ἢ Θεοδώρου* 4 πιστοποιητικὰ παρὰ διαφόρων περὶ τῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπηρεσιῶν τοῦ Παρασκευᾶ Παρᾶ καὶ 2 ἀδείας ὁπλοφορίας (ἡ ἑτέρα γαλλιστὶ) τοῦ πεντηκοντάρχου Π. Παρᾶ μεθ' ὑπογραφῆς τοῦ Δ. Ὑψηλάντου τοῦ 1832. — Ὁ κ. *Ἀναστ. Γαρόφαλλος* 9 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολὰς τοῦ 1823 πρὸς Ἀναστ. Γαρούφαλον, κυβερνήτην ἰδίου βρικίου ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ ἀφορώσας τὰς κατὰ θάλασσαν ἐνεργείας αὐτοῦ, δύο ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν ἑλλ. ἀρχῶν «πρὸς τοὺς γενναίους καπετάνους καὶ προὔχοντας τοῦ Βώλου» περὶ πληρωμῆς καὶ ἀποζημιώσεως τοῦ αὐτοῦ, ἐπιστολὴν Καρατάσιου πρὸς τοὺς ἐφόρους περὶ πληρωμῆς Γαρουφάλου τοῦ 1823, 2 καταλόγους τοῦ πληρώματος τοῦ βρικίου τοῦ αὐτοῦ, ἐπιστολὴν ἀνυπόγραφον πρὸς τὸν καπ. Δημήτριον Σουγατζέλον τοῦ 1823, πιστοποιητικὸν Καρατάσιου περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Α Γαρουφάλου τοῦ 1823, ἔγγραφον τῶν κατοίκων τῆς νήσου Ὕδρας τοῦ 1821 πρὸς τοὺς καπετανίους τοῦ ἑλλ. στόλου καὶ ναύτας καὶ πολεμιστὰς ὅπως μὴ πειράζωσι τοὺς ὁμογενεῖς καὶ βοηθῶσι διὰ παντὸς τρόπου τὸν ἀγῶνα καὶ τουρκικὸν ἔγγραφον τοῦ 1817. — Ὁ κ. *Ἰωάννης Φωκιανὸς* 2 ἐπιστολὰς Σίββα Καμινάρη τοῦ 1819 πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ. — Ὁ κ. *Ἰωάννης Δημητρίου* πιστοποιητικὸν ἐπίσημον περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἐν χερσὶ τοῦ Ὄθωνος Μοδινοῦ ὅπλων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἤτοι *σιρμὰ σισανὲ καὶ ταμπανίου*, καὶ ἀπόδειξιν Κ. Μοδινοῦ δίδοντος τῷ Ἰω. Δημητρίου ὡς ἐνέχυρον τὰ κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ὅπλα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. — *Ἀνώνυμος* ἐκ Πάτμου ἄδειαν τοῦ Ῥόδου Ἰακώβου τοῦ 1855 πρὸς τὸν ἱερέα καὶ τοὺς προκρίτους τοῦ χωρίου Διμουλιᾶς, δι' ἧς εἰδοποιοῦνται ὅτι ἐδόθη ἄδεια διαζυγίου καὶ δευτέρου

γάμου πρὸς τὸν Ἰω. Βασιλείου ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ὑποχρεωθῇ ἡ δευτέρα γυνὴ «νὰ ὑπηρετῇ τὴν πρώτην, ἡ ὁποία πάσχουσα ἔχει ἀνάγκην ξένης ὑπηρεσίας». — Ὁ κ. *Ἰωάννης Π. Λάμπρος* δίπλωμα ἰταλιστὶ ἐπὶ περγαμηνῆς, κοσμούμενον ὑπὸ ἐγχρόων εἰκόνων, δι' οὗ χορηγεῖται τῷ Ἰωάννῃ Μονδιανῷ μετ' ἐξέτασιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν Παδούῃ καὶ Βενετίᾳ ἄδεια χειρουργοῦ ὑπὸ Βασιλείου Προσαλένδη, ἀρχιάτρου Κερκύρας, ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1758, δίπλωμα ἐπὶ χάρτου, δι' οὗ χορηγεῖται ἄδεια χειρουργοῦ τῷ Νικολάκῃ Βέργῃ Μονδιανῷ τῷ 1669, δίπλωμα πυροβολητοῦ (bonbardiere) τοῦ Κωνσταντίνου Schiavi ἐκδεδομένον ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1755. — Ὁ κ. *Γ. Δ. Σεβαστὸς* 5 ἔγγραφα ἐπίσημα τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1826-29 κυβερνήσεων τῆς Ἑλλάδος, δι' ὧν ἀναγγέλλεται τῷ Ἰωσὴφ Φαλάγκα ὁ διορισμός του ὡς πλοιάρχου τοῦ ἀτμοκινήτου τῆς Καρτερίας καὶ ἀπονέμονται εὐχαριστίαι διὰ τὰς λίαν εὐδοκίμους ὑπηρεσίας του καὶ πιστοποιητικὸν περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν του ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Νόρμαν ἐν Ναυαρίνῳ τῷ 1822. — Ὁ κ. *Κ. Σάθας* ἐπιστολὴν γαλλιστὶ Ἀνθίμου Γαζῆ πρὸς Barbier de Bocage τοῦ 1801 καὶ ὄπισθεν σχέδιον ἀπαντήσεως τούτου πρὸς ἐκεῖνον. — Ὁ κ. *Γ. Μπαβέας* ἀντίγραφον συμβολαιογραφικῆς πράξεως γενομένης ἐν Κυθήροις περὶ «τον πραγμάτο του ποτὲ αφεντη καπεταν Τζουανε Λεβουνι» τῷ 1665, ἔγγραφον τῶν Τούρκων ἀρχόντων Μονεμβασίας πρὸς τοὺς ραγιάδες τοῦ καζᾶ τῆς Μονεμβασίας τῷ 1822, ἀντίγραφα τριῶν συμβολαιογραφικῶν πράξεων μεταξὺ ἰδιωτῶν γενομένων τῷ 1720 καὶ 22 καὶ διαθήκην ἱερέως γενομένην πρὸ τοῦ «νοταρίου» Κυθήρων τῷ 1724. — Ὁ κ. *Σ. Π. Λάμπρος* 3 ἰδιωτικὰς ἐπιστολὰς τοῦ 1823 καὶ 25, ἐπιστολὰς Ἰσσούφη πρὸς τοὺς προκρίτους Ἁγίας Μαύρας τοῦ 1801, αὐτόγραφον Γεωργίου Ζαλοκώστα μετὰ ποιήματος πρὸς τὸν Ὄθωνα καὶ φωτογραφίαν ἀντιγράφου χρυσοβούλλου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ 1106 περὶ τῆς μονῆς Σταγματᾶ. — Ὁ κ. *Παῦλος Λάμπρος* προκήρυξιν ἑλληνογαλλικὴν μετὰ σφραγῖδος τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ Chabot τοῦ «ἐξουσιάζοντος τὰς νήσους του Λεβάντε» μετὰ χρονολογίας: «Ἀργοστόλι 9 τρυγητοῦ χρόνος ἕβδομος τῆς γαλλικῆς πολιτοκρατείας», προκήρυξιν ἑλληνιστί, γαλλιστὶ καὶ ἰταλιστὶ περὶ τῆς ὑπὸ Βονοπάρτου ἁλώσεως τῆς Μελίτης, ἔγγραφον τουρκικῶν ἀρχῶν συγχαρητήριον πρὸς τοὺς προεστῶτας Ἁγίας Μαύρας ἐπὶ τῇ ἀναστηλώσει τῆς σημαίας

τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας τοῦ 1801, ἔντυπον πατριαρχικὴν καὶ συνοδικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν καὶ Λεβαδείας τοῦ 1809, ἐπιστολὴν Ὀδυσσέως «τοῦ Ἀνδρίτζη» περὶ τῆς κατὰ τοῦ Μπαϊρὰμ πασᾶ μάχης τοῦ 1821, 2 πιστοποιητικὰ τῆς κοινότητος Λεβαδείας περὶ χορηγήσεως παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως χρημάτων πρὸς ἀγορὰν τροφῶν καὶ πυρίτιδος τοῦ 1821 καὶ 1822, ἀντίγραφον πατριαρχικοῦ γράμματος πρὸς τοὺς κληρικοὺς καὶ προεστῶτας τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ Λεβαδείας περὶ συμφιλώσεως μετὰ μητροπολίτου Γρηγορίου τοῦ 1818, δίπλωμα διορισμοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παγκάλου ὡς προξένου τῆς Ἰονίου πολιτείας τοῦ 1805 καὶ ἔγγραφον τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κλ. γραμματείας πρὸς τὴν Ἑλένην Α. Ὀδυσσέως περὶ τοῦ χορηγουμένου εἰς αὐτὴν μισθοῦ χηρείας καὶ ἐξόδων τῆς εἰς Μόναχον ὁδοιπορίας. — Ὁ κ. *Π. Ἀναγνωστόπουλος* βιβλία 6, ἐν οἷς εἶνε ἀντιγεγραμμέναι 401 ἐπιστολαὶ διαφόρων ἰδιωτῶν καὶ ἀρχῶν πρὸς τὸν Ἰωάννην Γκούραν ἀπὸ τοῦ 1822-26, 14 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολὰς ἰδιωτῶν στρατηγῶν καὶ ἀρχόντων πρὸς τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς χρονολογίας, διακήρυξιν τοῦ ἐκτελεστικοῦ τοῦ 1823 παρορμητήριον εἰς τὸν ἀγῶνα μετὰ τὸν θρηνούμενον θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότζαρη, «χρέη ἐπιθεωρητοῦ» ἐξ ἄρθρων κη', μεθ' ὑπογραφῆς τοῦ γεν. γραμματέως τοῦ πολέμου Δ. Σαλτέλη καὶ σφραγῖδος τοῦ μινιστηρίου τοῦ πολέμου τοῦ 1825 καὶ ἐπιστολὴν Καραϊσκάκη πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν, τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοιποὺς τοῦ 1824. — Ὁ κ. *Θεόδ. Δάλμας* δηλωτικὸν ὑγιείας ἰταλιστὶ τοῦ 1821. — Ὁ κ. *Α. Κ. Χούμης* 25 σημειώσεις, ἐπιστολὰς καὶ καταλόγους πρὸς τοὺς ἐν Χίῳ φροντιστὰς καὶ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Χίων παρὰ διαφόρων, 2 ἐπιστολὰς τοῦ 1828 καὶ 29 ἀναφερομένας εἰς τὰ κατὰ τὴν Χίον πολεμικὰ γεγονότα, κατάλογον ὀνομάτων, 14 σημειώσεις διαφόρους, διαταγάς, ἀποδείξεις παραλαβῆς ἄρτων, πολεμεφοδίων καὶ ὑλικοῦ τοῦ φροντιστηρίου τῆς Χίου κατὰ τὰ ἔτη 1827 καὶ 28 καὶ 7 ὁμοίας σημειώσεις. — *Τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας* 163 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν οἰκονόμον Ἀθηνῶν Βαρθολομαῖον, ἀφορώσας τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοινωτικὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων κοινοτήτων τῆς ιη' καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ 338 ἰδιωτικὰς ἐπιστολάς, πληρεξούσια, ὁμολογίας, χρεωστικὰ καὶ πωλητήρια, συμφωνητικὰ ἀποδείξεις, προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας, καταγραφὰς

καὶ σημειώσεις, ἀρχιερατικὰ γράμματα καὶ ἐγκυκλίους καὶ ἄλλα πρὸς κληρικοὺς καὶ ἰδιώτας ἔγγραφα. — Ὁ κ. *Δ. Χ. Δουκάκης* ἰδιωτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ 1828, ἐκθέτουσαν τὰ ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου πολιτικὰ γεγονότα καὶ τὴν τότε γενομένην διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας, 19 δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, συμβόλαια, πωλητήρια, συμφωνητικά, ἀναφοράς, αἰτήσεις, προικοσύμφωνα, καταλόγους κλπ., τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, 17 ὁμοίας ὕλης τῶν ἀρχῶν καὶ μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνοςκαὶ 6 ἄνευ χρονολογίας ἔγγραφα. — Ὁ κ. *Γ. Ι. Καλαϊσάκης* 11 ἔγγραφα καὶ προκηρύξεις, ἀναφερόμενα εἰς τὰς διαφόρους κατὰ τὰ ἔτη 1824, 1841, 1858 καὶ 1867 ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης.—Ὁ κ. *Ἀ. Παπάτης* περὶ ὑγειονομικῆς συνόδου κατὰ τὸ 1851 ἔγγραφα, ἐν οἷς καὶ διόχειροι σημειώσεις τοῦ βασιλέως Ὄθωνος.—Ὁ κ. *Ν. Πετρῆς* ἀντίγραφον τοῦ ἐπὶ τῆς γαλλικῆς προστασίας τῶν Ἰονίων νήσων νόμου περὶ χαρτοσήμου τοῦ 1808.—Ὁ κ. *Π. Παπαγαστασίου* 9 ὑπουργικὰ καὶ διοικητικὰ ἔγγραφα, διαταγὰς καὶ ἀποδείξεις τῶν ἐτῶν 1826-31, 3 ἰδιωτικὰ πωλητήρια ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1794, 1798 καὶ 1799 καὶ δύο ὅμοια τῶν ἐτῶν 1816 καὶ 1820.—Ὁ κ. *Χ. Π. Κούλλος* ἀντίγραφα ἐξ ἐπιστολῶν κατοίκων τῆς Πάργας πρὸς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν τῶν ἐτῶν 1806-7.

Ἐξ ἀγορᾶς προσκτήματα. 37 δημόσια ἔγγραφα, διαταγαὶ καὶ ἐπιστολαὶ ἐπισήμων προσώπων (Φαβιέρου, Γόρδωνος, Μαυροκορδάτου κλπ.) πρὸς τὸν ταγματάρχην Χαράλ. Ἰγγλέσην, ἀφορῶσαι εἰς πολεμικὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1823-27, 5 ἰδιωτικαὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστολαὶ καὶ προσέτι τὰ ἑξῆς: ἀποδεικτικὸν πληρωμῆς ὑπερημερίας ναυλώσεως τοῦ βρικίου «νέας Ἐμιλίας» τοῦ 1826, ἐπιστολὴν ἰταλιστὶ Ἰγγλέση πρὸς Sonier, δήλωσιν τῶν δημογερόντων ἁγ. Θεοδώρων (τῶν Μεθάνων) ὅτι παρακληθέντες παρὰ τοῦ Ἰγγλέση νὰ δανείσωσι τῷ Φαβιέρῳ χρήματα ἠρνήθησαν ὡς πτωχοί, ἀντίγραφον ἐγγράφου τοῦ Ἰγγλέση πρὸς τὴν διοικητικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ 1826, 2 ἀναφορὰς ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἀξιωματικῶν πρὸς Φαβιέρον, ἀναφορὰν τῶν αὐτῶν πρὸς Ἰγγλέσην τοῦ 1827 καὶ ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Ἰγγλέση πρὸς Sonier, δι' ἧς ζητεῖ κανόνια.

(Ἡ συνέχεια τοῦ καταλόγου τῶν δωρεῶν δημοσιευθήσεται ἐν τῷ ἑπομένῳ τεύχει).

ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ ΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑΙ ΓΡΑΦΑΙ

Ὁ ἐλλόγιμος βιβλιοφύλαξ *τοῦ ἐν Κωνστ/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* Ἀθαν. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἀντιπαραβαλὼν κατ' αἴτησίν μου τὸν ἐν σελ. 453-58 τοῦ μετὰ χεῖρας *Δελτίου* ἐκδοθέντα *Διάλογον* πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 χειρόγραφον, τὸ ἐν τῇ τοῦ αὐτοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκῃ ἀποκείμενον, ἀπέστειλέ μοι τὰ διαφέροντα, ἃ καὶ παρατίθεμαι ὧδε πολλὴν ὁμολογῶν τὴν χάριν τῷ ἀκαμάτῳ καὶ ἀρίστῳ μοι τούτῳ φίλῳ. Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ.

Σελ. 453, στ. 6: *ἀπόκναιε* — Αὐτ. στ. 11: *ληρωδήματα.* — Σελ. 456, στ. 3: *ἀποτρόπαιον* — στ. 12: *ἴσων αὐτῷ* — στ. 13: *ἐν αὐτοφώρῳ* — στ. 16: *Εὐριπίδη* — στ. 21: *ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον, ἐξ ὄνυχός τε τὸν λέοντα* — στ. 22: *ὀρχήσματος . . .* ἤτοι τὸν *Κακοφητροφάνην ἀποσκιρτήσαντα* — στ. 28: *κακομηχανίᾳ χρησάμενος* — Σελ. 457, στ. 8: *ἀλλ' οὖν καὶ τετταράκοντα* — στ. 12: *ληρωδημάτων* — στ. 14: *ὑπονοοῦσι* — στ. 16: *τὰ κατὰ δύναμιν.* — στ. 17: *εἴσομαι ἐς τὸ* — στ. 26: *συνελκυσμένος, τὸ βάδισμα διασεσαλευμένος καὶ ἐκκεκλασμένος* — στ. 28: *ὁρῶντε* — στ. 29: *τὰ χείλη αὐτῷ* — Σελ. 458, στ. 1: *καὶ τῇ αἰθάλῃ.*

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 31, στίχ. 20, γράφε: *παρατάττεσθαι* — Σελ. 38, στ. 22: *περὶ τοῦτο* — Σελ. 40, στ. 20: *παρεξετάζων τις* — Σελ. 42, στ. 19: *διορθώσωμεν σου* — Σελ. 69, στ. 15: *ἕκαστον* — Σελ. 77, στ. 11: *ἐκκομιζόμενον* — Σελ. 78, στ. 14: *φῄς* — Σελ. 270, στ. 3: *τὸν νοῦν* — Σελ. 272, στ. 1, στίξον οὕτω: *Χριστοῦ, τοσαῦτα* — Σελ. 322, στ. 16: *ἀφπάφ* — Σελ. 386, στ. 8: *Κωνσταντῖνον* — Σελ. 388, στ. 16: *ἄλλων* — Σελ. 408, ὑποσημ. στ. 8: *ἡγεμόνων* — Σελ. 412, στ. 10: *τοσαῦτα* — Σελ. 427, στ. 18: *Ἐξήγησις.* Διαγραπτέα δὲ ἡ δευτέρα ἀντωνυμία αὐτοῦ — Σελ. 432, στ. 20: *καλεῖ. Ἀλλ' ἄκουε* — Σελ. 434, στ. 24: *παρείλη-πται,* — Σελ. 458, ὑποσημ. στ. 9: *Ἀναφέρει.*

Ἐν σελ. 476 ὑποσημ. στ. 4 ἀνάγνωθι *secuntur*. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ στίχῳ τῆς ἐν σελ. 484 μικροῖς γράμμασι καταχωρισθείσης ἐπιγραφῆς ἀνάγνωθι *πρόμοιρος*.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΙΕΡΑ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Τὰ ἐφεξῆς νῦν πρῶτον δημοσιευόμενα ἐλήφθησαν ἐκ χειρογράφου τεύχους τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Βιβλιοθήκης. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο σχήματος ὂν τετάρτου μικροῦ καὶ ἐκ φύλλων χάρτου παχέος 231 συγκείμενον φαίνεται γεγραμμένον περὶ φθίνουσαν τὴν ΙΒ΄ ἢ γοῦν ἀρχομένην τὴν ΙΓ΄ ἑκατονταετηρίδα καὶ περιέχει ποικίλα τινά, ὡς ἕπεται:

Φύλ. 1-2. *Πίναξ τῶν περιεχομένων* (Ἡ κεφαλὶς αὐτοῦ ἐστι λελωβημένη).

Φύλ. 2-84β. (Ἐκ τούτων τὰ 4-5 καὶ τὰ 7-20 εἰσὶν ἄγραφα, παρεμβεβλημένα ἀντὶ τῶν πάλαι ἐκπεσόντων. Περιέχονται δ᾽ ἐν αὐτοῖς Γνῶμαι καὶ Ἀπομνημονεύματα ἀπηνθισμέναι ἀπό τε ποιητῶν καὶ ῥητόρων τῶν θύραθεν καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, περὶ διαφόρων ὑποθέσεων ἐν λόγοις ΟϚ΄. Καθ᾽ ἃς δ᾽ ἐποιησάμην ἐρεύνας τὸ ἀπάνθισμα τοῦτο ἐστὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς *Ἀνθολογίας Ἀντωνίου μοναχοῦ* τοῦ ἐπικληθέντος *Μέλισσα*).

Φύλ. 84β-158β. *Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ βιβλίον Β΄ ὑποθέσεις ἔχον Ρ΄* (Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἐπεγέγραπτο εἰς τὸν Δαμασκηνόν. Ἕπεται δὲ πίναξ τῶν ἐν τῷ Β΄ τούτῳ βιβλίῳ μέχρι τοῦ φύλλου 158β περιεχομένων, ἅπερ ἐντη ἀλλοῖα εἰσὶ τῶν τοῦ Δαμασκηνοῦ *Ἱερῶν Παραλλήλων*).

Φύλ. 159α-166β. *Γνῶμαι κατ᾽ ἐκλογὴν ἔκ τε τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἐπικτήτου καὶ ἑτέρων φιλοσόφων κατὰ στοιχεῖον.*

Φύλ. 166β-167β. *Λιβανίου Γνῶμαι.*

Φύλ. 167β-169β. *Πλουτάρχου Γνῶμαι κεφαλαιώδεις κατὰ στοιχεῖον.*

Φύλ. 169β-175α. *Μενάνδρου καὶ Φιλιστίωνος Γνῶμαι καὶ Διάλεκτοι.*

Φύλ. 175α - 183α. *Παραινέσεις Μενάνδρου κατὰ στοιχεῖον.*

Φύλ. 183α - 186α. *Ἀποφθέγματα καὶ Γνῶμαι τῶν Ζ' φιλοσόφων.*

Φύλ. 186α - 187β. *Προφητεῖαι τῶν Ἑπτὰ σοφῶν.*

Φύλ. 187β - 189α. *Νικήτα ἐπιστολὴ Πέτρῳ ἀναγραφεῖ.*

Φύλ. 189α - 190β. Τοῦ *ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης Περὶ τοῦ τίνα τροφὴν αἱ ψυχαὶ ἐκεῖθεν ἔχουσι μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν* (Ἔστι δὲ τοῦτο περικοπὴ ἐκ τοῦ *Πρὸς τοὺς πενθοῦντας* κτλ. λόγου τοῦ ἁγίου τούτου πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας).

Φύλ. 190β - 198β. *Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κατὰ Σαβελλιανῶν, Ἀρείου καὶ τῶν Ἀνομοίων.*

Φύλ. 198β - 200β. *Εὐνομίου αἱρετικοῦ Ἐρώτησις πρὸς τὸν ἅγιον Ἀμφιλόχιον ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων, ἐκ τούτων δογματίζοντος ὕστερον τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς καὶ ἥττονα αὐτοῦ.*

Φύλ. 200β - 201α. Στίχοι εἰς διαφόρους, οὓς βλέπε κατωτέρω ἐκδιδομένους.

Φύλ. 201α - 204α. *Ἐπιστολὴ Διοκλέους πρὸς Ἀντίγονον βασιλέα.*

Φύλ. 204α - 208β. *Διηγήματα ὠφέλιμα.*

Φύλ. 208β - 209α. *Περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς φιλοσοφίας.*

Φύλ. 209α - 210β. *Σωφρονίου δόγμα περὶ ψυχῆς.*

Φύλ. 210β - 213β. *Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ: Ὅτι [illegible] ἔστι κακὸν αὐτοῦ.*

Φύλ. 213β - 214α. *Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πατρὸς ἑτέρα πάλιν ἀλλα[illegible] θεολογία.*

Φύλ. 216α - 219β. *Περὶ τῶν Φραγκῶν* (sic) *καὶ τῶν αἱρέ[illegible] αὐτῶν.*

Φύλ. 224β - 231β. Ἀδήλου *κατὰ Λατίνων τῶν ἀζυμιτῶν καὶ πν[illegible]ματομάχων καὶ χριστιανοκατηγόρων* (Λείπει τὸ τέλος).

Ἐκ τούτου τοίνυν τοῦ τεύχους ἀναλεξάμενος ἐκδίδωμι τὴν [illegible] Νικήτα *Ἐπιστολήν*. Τίς ὅμως ὁ Νικήτας οὗτος ἄδηλον ἔμοιγε [illegible] Ἐννέα γὰρ ὁμώνυμοι Νικῆται εἰσὶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ φιλολ[illegible] γνωστοί, ἤτοι α', Νικήτας Δαβὶδ ὁ Παφλαγὼν ὁ καὶ φιλόσ[illegible] κατὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα. β', Ὁ Βυζάντιος, κατὰ τὴν Θ'. γ' Ὁ Στηθάτος, κατὰ τὴν ΙΑ'. δ', Ὁ Σερρῶν, κατὰ τὴν ΙΑ'. ε'. [illegible] ἀρχιδιάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ΙΑ' ϛ', Ὁ Σείδης, κατὰ τὴν ΙΒ'. ζ', Ὁ Μιτυληναῖος, χαρτοφύλαξ τ[illegible]

Μ. Ἐκκλησίας εἶτα δὲ Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος, κατὰ τὴν ΙΓ'. η', Ὁ Χωνιάτης, κατὰ τὴν ΙΓ', καὶ θ', ὁ Σκουταριώτης,, ἀδήλου ἐποχῆς. Τὸ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἑρμηνευόμενον *Τροπάριον* ἐστίν, ὡς φαίνεται, τὸ γ' τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ εἰς τὸν ὄρθρον τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Πέμπτης Κανόνος Κοσμᾶ Ἱεροσολυμίτου τοῦ ὑμνογράφου, οὕτως ἔχον: «*Δημιουργὸν ὁ Πατήρ, πρὸ τῶν αἰώνων σοφίαν, γεννᾷ ἀρχὴν ὁδῶν με· εἰς ἔργα δ' ἔκτισε, τὰ νῦν μυστικῶς τελούμενα. Λόγος γὰρ ἄκτιστος ὢν φύσει, τὰς φωνὰς οἰκειοῦμαι, οὗ νῦν προσείληφα*». Ἔστι δ' ὁ Νικήτας οὗτος πιθανῷ τῷ λόγῳ ὁ Παφλαγών. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἐκδίδωμι καὶ τὴν μετ' Εὐνομίου τοῦ αἱρεσιάρχου *Διάλεξιν* τοῦ περὶ τελευτῶσαν τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος ἁγίου Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου, ἥτις ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις συγγράμμασιν αὐτοῦ οὐκ ἐμφέρεται.

Εἶθ' οὕτω προσέθηκα τὰ ἑφεξῆς Ἐπιγράμματα, ἀνέκδοτα ὑπολαμβάνων αὐτά, καθόσον ἐν τοῖς τοιούτου εἴδους φερομένοις Ἐπιγράμμασι Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, Ἰωάννου Εὐχαΐτων τοῦ Μαυρόποδος καὶ Μανουὴλ τοῦ Φιλῆ οὐδαμῶς ἀπαντῶσιν.

Α'.

Νικήτα Ἐπιστολὴ Πέτρῳ ἀναγραφεῖ (1).

Ἐχάρην λίαν ἐντυχὼν τῇ περιφανείᾳ σου καὶ ἰδὼν οὐ μόνον τῇ οιπῇ συνέσει καὶ ἀγχινοίᾳ κεκοσμημένον, δι' ἣν καὶ τὴν ὅλην τοῦ μετέρου θέματος ἀπογραφὴν ἐννόμως ποιήσασθαι καὶ δικαίως ἐπεράπης, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τοσούτων πραγμάτων φροντίδα οὐδὲ τῶν ρῶν λογίων παραμελεῖς. Φιλομαθοῦς δὲ τεκμήριον ψυχῆς καὶ ἡ τῆς

(1) *Ἀναγραφεῖς* εἴτε ἀπογραφεῖς ἐκαλοῦντο παρὰ Βυζαντινοῖς λειτουργοὶ τῆς δηρίας οἰκονομίας, οἵτινες συντάττοντες κατ' ἐπαρχίας τοὺς κτηματολογικοὺς τῶν καων πίνακας καὶ ἀπογραφὴν αὐτῶν ἐνεργοῦντες πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ νενομισμένου φό-, διεξεδίκουν σύναμα καὶ τὰς τοῦ δημοσίου γαίας ἀπὸ παντὸς νοσφισμοῦ. Οὕτως ὁ λγαρίας Θεοφύλακτος ἐν Ἐπιστ. Λ' λέγει: «*Ὡς γὰρ ἐπυθόμην, ὁ ἐπαφεθεὶς ἡμῖν γραφεὺς ἀφελέσθαι τοῦ ἐν Ἀχρίδι τῆς ἐκκλησίας χωρίου διώρισται*» [Migne Λ. *Πατρολ.* τόμ. ΡΚϚ', σελ. 424].

ἐννοίας τοῦ μέλους ἔρευνα, ἣν διασαφηνισθῆναί σοι παρεκάλεσας. Τοίνυν τὸ οὖς νουνεχῶς ὑποτιθεὶς ἐπίστησον τοῖς λεγομένοις, τοῦτο πρῶτον ὑπομιμνησκόμενος, ὅτι ἐκ τῶν Παροιμιῶν ἐστιν ἡ πᾶσα δύναμις τοῦ Τροπαρίου. Φησὶ γὰρ ἐν ἐκείναις ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία: «*Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ*»· εἶτα μετ' ὀλίγα: «*πρὸ δὲ πάντων βουνῶν, γεννᾷ με*» (1). Γεννᾶται μὲν οὖν ἡ σοφία εἴτουν ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, ἤτοι πρὸ πάσης κτίσεως ἀνάρχως ἀχρόνως τε καὶ ἀναιτίως· κτίζεται δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου ἁγίας καὶ σεμνῆς, ἡνίκα σὰρξ γεγονὼς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν τοῦ Θεοῦ, ἤτοι τῶν ἔργων τῆς κατ' αὐτὸν οἰκονομίας αἴτιος ἐγένετο. Ὡς ἐκ προσώπου οὖν τοῦ Χριστοῦ τὸ ἐφύμνιον οὕτω συντακτέον: «*Ἐμὲ τὸν δημιουργὸν σοφίαν ὁ Πατὴρ πρὸ τῶν αἰώνων γεννᾷ*». Τοῦτο φησὶν ὡς Θεός. *Ἀρχὴν δὲ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ*, εἰς τὰ *ἔργα τὰ νῦν μυστικῶς τελούμενα ἔκτισέ με*. Τοῦτο πάλιν ὁ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπός φησιν· ἀρχὴ γὰρ καὶ αἰτία τῶν ὁδῶν Θεοῦ καὶ ἐπιτηδευμάτων, δι' ὧν τοῖς ἀνθρώποις ἡ σωτηρία διῳκονομήθη, ὁ αὐτὸς ἐκτίσθη δηλαδὴ Χριστός· ἄκτιστος γὰρ ὤν, μᾶλλον δὲ κτίζων τὸ πᾶν ὡς Θεός, ὡς ἄνθρωπος ἐκτίσθη. Ἐπάγει γάρ· *Λόγος γὰρ ὢν ἄκτιστος φύσει*, τῇ θείᾳ δηλονότι, *τὰς φωνὰς οἰκειοῦμαι, οὗ νῦν προςείληφα*, τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτον γὰρ προςείληφεν ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσας, προςαρμοσάμενος καὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ πάντων ἰδιωμάτων κεκοινωνηκώς, εἰκότως καὶ τὰς αὐτοῦ προςοικειοῦται φωνάς. Τοῦτο μὲν οὕτω νενοείσθω. Τὸ ἐπαγόμενον δὲ μέλος οὑτωσί φησιν: Ὡς ἄνθρωπος ὑπάρχων οὐσίᾳ οὐ φαντασίᾳ, οὕτω Θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως, ἡ φύσις ἡ ἑνωθεῖσά μοι καὶ τὰ ἑξῆς. Δόσις μέν ἐστιν ἡ ὡς ἀπὸ τοῦ διδόντος ἁπλῆ πρὸς τὸν λαμβάνοντα γινομένη δωρεά· ἀντίδοσις δὲ ἡ παρ' ἀμφοῖν ἀλλήλων ἀντιδιδομένη. Ὁ γοῦν Θεὸς Λόγος τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσυγχύτως, ἀφύρτως κατακιρνάμενος οὐσίᾳ, τῆς οἰκείας αὐτῇ μεταδίδωσι θεότητος· ἡ ἀνθρωπότης δὲ τῆς θεότητος μεταλαμβάνουσα, τῆς ἰδίας πάλιν αὐτῷ φύσεως ἀντέδωκεν. Οὐκ ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πράγματι, ἑκατέρου ἑκατέρῳ προςαρμοζομένου· καὶ Θεοῦ μὲν ἀνθρωπισθέντος, εἴτουν ἀνθρώπου φύσει καὶ ἀληθείᾳ γενομένου τε καὶ κατωνομασμένου, ἀνθρώπου δέ, ἤτοι τῆς ἑνωθείσης ἢ προςληφθείσης τῷ Θεῷ Λόγῳ φύσεως, ἐξ αὐτῆς θεωθεί-

(1) *Παροιμ.* η', 22-25.

σης προςλήψεως, καὶ τῆς θεωνυμίας ὑπερφυῶς ἀξιωθείσης. Τοῦτό ἐστιν ἡμῶν ὁ Χριστός, τὰ ἐξ ὧν ἐν οἷς ἅπερ πέφυκε σώζων ἀσύγχυτα καὶ ἀπαράτρεπτα, τουτέστι τὰς δύο φύσεις, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητά φημι, ἐξ ὧν συντέθειται, ἐν οἷς θεωρεῖται καὶ πιστεύεται, καὶ ἅπερ ἐστὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος δηλαδή. Διὰ τῶν τριῶν γὰρ ῥησειδίων τὸ αὐτὸ παραδηλοῖ. Τοσαῦτα περὶ τούτων.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο προςέθηκας πυθέσθαι, τί ἂν βούλοιτο λέγειν ὁ Μελῳδός: «*Ὅτι ἔτι καὶ ἡ προσευχή μου ἐν ταῖς εὐδοκίαις αὐτῶν. Κατεπόθησαν*» (1). Φαμὲν οὖν, καὶ τοῦτο ὡς ἐκ προςώπου τοῦ Κυρίου, εἰ βούλει δὲ καὶ οὑτινοςοῦν εἰρῆσθαι τῶν ἁγίων. Φησὶν οὖν, ὅτι ἐμοῦ προςευχομένου καὶ τὴν ὀφειλομένην Θεῷ λατρείαν προςάγοντος, οἱ παρανομοῦντες κριταὶ καὶ ἄρχοντες, ἐν ταῖς σφοδραῖς αὐτῶν ἐπιθυμίαις (τοῦτο γὰρ ἡ εὐδοκία δηλοῖ) κατεχώσθησαν καὶ τῆς πέτρας ἐγγὺς κατακρυβέντες ἠφανίσθησαν. Πέτρα μὲν οὖν ὁ Χριστὸς καὶ ἀκρογωνιαῖος λίθος ὀνομάζεται· καὶ πᾶς ὁ πίπτων ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται φησίν. Ἐφ᾽ ὃν δ᾽ ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν. Πίπτει δ᾽ ἐν αὐτῷ καὶ συνθλᾶται πᾶς ὁ ἀπιστῶν καὶ προςκόπτων ἐν αὐτῷ. Ἐπιπίπτει δὲ οὗτος τοῖς παρανομοῦσι καὶ ἀνοσίοις ἔργοις ἀσεβοῦσιν εἰς αὐτόν, καὶ τούτους ὡςεὶ χνοῦν λικμᾷ, ἀφανισμῷ τε παραδίδωσι καὶ ἀπωλείᾳ.

Β΄.

Εὐνομέου αἱρετικοῦ ἐρώτησις πρὸς τὸν ἅγιον Ἀμφιλόχιον ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων, ἐκ τούτων δογματίζοντος ὕστερον τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς καὶ ἥττονα αὐτοῦ. Καί φησιν:

Εὐνόμ. Τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ὕστερον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶναι λεγόντων κατὰ χρόνον καὶ ἥττονα τοῦ Πατρός, πῶς ὑμεῖς σύγχρονον καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν εἶναι φατέ; Φησὶ γὰρ ἡ θεολόγος

(1) *Ψαλμ.* ρμ΄, 7.

φωνή: «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος*» (1). Εἰ ἐν ἀρχῇ ἦν, δῆλον ὡς ὕστερός ἐστι τοῦ ἀνάρχου Πατρός. Εἰ πᾶσα γὰρ ἀρχὴ ὑπὸ χρόνον, ὑπέρχρονος δὲ ὁ Πατήρ, ἦν τοίνυν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν Υἱός.

Ἀμφιλόχ. Ἀλλ', ὦ βέλτιστε, κακῶς τὸ τῆς ἀρχῆς σημαινόμενον ἐκλαμβάνων κακῷ συμπεράσματι καὶ τὸν σὸν λόγον συνήγαγες. Εἰ γὰρ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, ἓν δὲ τῶν γεγονότων ἐστὶ καὶ ὁ χρόνος, «*δι' οὗ γάρ*, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν*» (2), ἄρα καὶ ὁ Υἱὸς ὑπέρχρονος. Πῶς γὰρ ἂν εἴη πρότερον τὸ ὑπό τινος γεγονὸς τοῦ δι' οὗ πρὸς γένεσιν ἦλθεν; Εἰ δὲ τοῦτο πάντως, ἄχρονος ἄρα καὶ ὁ Υἱός, κατὰ τὴν θεολόγον, ὡς οἶσθα, φωνήν. Εἰ δὲ καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα χρονικήν σοι δίδωσιν ὑπόνοιαν κατὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὑστερογενῆ τοῦτον ὑπείληφας τοῦ Πατρός, ἐμοὶ γοῦν τοῦτο σύγχρονον δίδωσιν ἐννοεῖν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τὸ γάρ: «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος*» οὐ κατὰ τὰς σὰς ὑπολήψεις ἐν ἀρχῇ τῇ κατὰ χρόνον νοοῦμεν ἡμεῖς· οὕτω γὰρ ἂν καὶ χρόνου ὕστερος ὁ τῶν χρόνων εἴη δημιουργός, ἀλλ' ἀρχὴν τήν, ὡς ἄν τις εἴποι, ἀΐδιον ὕπαρξιν, καὶ τὸ ἀείποτε εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ ἀπ' ἀρχῆς καὶ μὴ ὕστερον ἐπιγεγονέναι. Ὅτι δὲ τοῦτο βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς παραστῆσαι, τό: *Ἐν ἀρχῇ* εἶπεν, ὅρα μοι πῶς ἐπιστέλλων, τὸ τοῦ Λόγου πάλιν προήνεγκεν. Ὃ γάρ: «*Ἐν ἀρχῇ*» ἔφησε πρότερον, νῦν αὐτὸ τοῦτο δηλῶν: «*Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς*» εἴρηκε (3). Τί δ' ἂν εἴη τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἄλλο πρεσβύτερον; ἵνα σου πάντως τὸ περίεργον διαφύγῃ καὶ διδάξῃ, ὡς ἀεὶ ἦν ὁ Υἱός, καὶ ἀεὶ συνῆν τῷ Πατρί, καὶ οὐ νεωστὶ ὑπεισήχθη, οὐδὲ καινός τις Θεὸς τῷ παλαιῷ προσετέθη. Τὴν ἰουδαϊκὴν γὰρ ὑπόνοιαν ἀναιρῶν, ἵνα μὴ δόξῃ νέον τινά, ἀλλὰ τὸν ἀεὶ ὄντα, τὸν τοῦ Πατρὸς σύμβουλον, ᾧ εἶπε: «*Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*» (4), ἐκεῖνον εἰσάγει σάρκα γενέσθαι καὶ σκηνῶσαι ἐν ἡμῖν· τούτου χάριν τό: «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος*» ἐφθέγξατο. Ποῦ γὰρ τοῦτο τὸν θεολογικὸν εἰσέδραμε νοῦν, ὃ σὺ κακῶς ἐξηγῇ, ἵν' ὕστερον ἀποδείξῃ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, καὶ συνάψῃ τοῖς κτίσμασι τὸν τὴν κτίσιν πᾶσαν ἐν σοφίᾳ δη-

(1) Ἰωάν. α', 1.
(2) *Ἑβρ.* α', 2.
(3) Ἰωάν. *Ἐπιστ.* Α', α', 1.
(4) *Γεν.* α', 20.

μιουργήσαντα, ὁ τὸν Λόγον αὐτὸν εἰςαγαγών: « *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί*, λέγοντα, *καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί* » ; (1). Εἰ γὰρ ὕστερον οὗτος ἐπεγένετο, καὶ οὐκ ἀεὶ σύμφυτος ἦν τῷ Πατρί, κινδυνεύει πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄλογον εἶναι, κατὰ σέ, καὶ ἄσοφον τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς: « *τῇ σοφίᾳ θεμελιῶσαι τὴν γῆν* λέγεται, *καὶ ἐν αἰσθήσει αὐτοῦ ἀβύσσους διαῤῥαγῆναι* » ; (2). Πῶς δέ σοι δόξει καὶ τό: « *Τῷ λόγῳ Κυρίου ἱστερεῶσθαι τοὺς οὐρανοὺς καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσαν τὴν αὐτῶν δύναμιν* » ; (3). Πῶς δ' ἂν ἐνενόησέ τι τῶν ἐσομένων, λόγου καὶ σοφίας ἐστερημένος, ἢ τὸν Λόγον αὐτὸν πῶς τὸ κατ' ἀρχὰς προήνεγκε, καθ' ὑμᾶς, εἴ γε λόγου καὶ σοφίας ἄμοιρος ἦν; Πόθεν δ' ἂν αὐτῷ ἐνεγένετο Λόγον ἐθελῆσαι τὸν μὴ ὄντα προενεγκεῖν; Αὐτὸς γὰρ ὁ ἀνθρώπειός τε καὶ ἡμέτερος νοῦς, εἰ λόγου εἴη τὸ παράπαν ἐστερημένος, καὶ οὐκ ἔχει τοῦτον τὸν ἐνδιάθετον, τί ἂν τοῦ τῶν κτηνῶν νοὸς διαφέρει, εἰ μή γε σύ μοι; Ἀλλ' ἵλεως εἴη Θεός· σὺ γὰρ αἴτιος τοῦ βλασφήμου τούτου ῥήματος, κτηνώδη νοῦν εἶναι τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δογματίζεις λόγου ἐστερημένον.

Εὐνόμ. Καὶ πῶς μοι ἐξηγήσῃ τό: « *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με* » ; (4). Ὡς ἐκ προσώπου γὰρ τῆς σοφίας αὐτῆς προῆκται, ὁμολογούσης κτίσμα εἶναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν κτιστῶν προῆχθαι· κτίσας γὰρ αὐτὴν ὁ Θεός, δι' αὐτῆς τὰ ὄντα ἐδημιούργησεν.

Ἀμφιλόχ. Καὶ τί τοῦτο δύςλυτον ἔχει τῷ γε τὴν ῥῆσιν εὐγνωμόνως ἐκδεχομένῳ, καὶ μὴ φιλονείκως πρὸς αὐτὴν ἔχοντι καὶ κακοήθως διακειμένῳ; Εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν τῷ Θεῷ ἄλλως κτίσαι τὰ ὄντα, εἰ μὴ πρότερον οἱονεὶ ἐργαλεῖόν τι τὴν σοφίαν ἐδημιούργησεν, ὥςτε δι' αὐτῆς τὰ ὄντα παραγαγεῖν, ζητήσειεν ἄν τις ἕτερον, τὸ δι' οὗ πάλιν τὴν σοφίαν ἐδημιούργει. Ἄλλο γάρ τι πάντως ἂν εἴη τὸ ταύτην δημιουργῆσαν, καὶ τοῦτο ἐκτίσθαι παρὰ τοῦ ἀσόφου φεῦ! καὶ ἀλόγου Θεοῦ. Εἰ δὲ Κύριος, ἐρεῖς, ταύτην ἔκτισε, πῶς ἄσοφος ὢν ἔκτισε; Πῶς λόγου ἐστερημένος; Ὁρᾷς οἷ πρόεισιν ἀτοπίας τὸ μὴ τὰς τῆς Θείας Γραφῆς εὐγνωμόνως ἐκδέχεσθαι ῥήσεις; Δῆλον τοίνυν τῷ ἀγα-

(1) Ἰωάν. ιδ', 10.
(2) Παροιμ. γ', 19-20.
(3) Ψαλμ. λϛ', 6.
(4) *Παροιμ.* η', 22-25.

θοθελῶς τὴν τοιαύτην περικοπὴν ἐκλαμβάνοντι, ὡς γεννᾷ μὲν τὸν Λόγον ὁ Πατὴρ πρὸ πάντων βουνῶν, οὐχ ὡς μὴ ὄντα δέ, ἀλλ' ὡς ὄντα γεννᾷ· ἐπεὶ καὶ φυτὸν ἄνθος, οὐχ ὃ μὴ εἶχε παρ' ἑαυτῷ, ἀλλ' ὃ δυνάμει εἶχε γεννᾷ· καὶ κόκκος σίτου σῖτον, οὐχ ὃ μὴ εἶχεν, ἀλλ' ὃν πάντως εἶχε δυνάμει· κτίζει δέ, καθὸ ἐν ὑστέρῳ εὐδόκησε, τοῦτον τὴν κτιστὴν σάρκα ἀναλαβεῖν. Τοῦ κτίσματος γὰρ Θεὸς ὁ Θεός, οὐ τοῦ λόγου. Εἰ δέ σοι τό: «*Πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με*» ὑπονοεῖν δίδωσιν, ὡς ὀλίγῳ πρότερον τοῦ γενέσθαι τοὺς βουνοὺς τὸν Υἱὸν γεγέννηκεν ὁ πατήρ, ὅρα σοι καὶ ἀγγέλων αὐτὸν ἐν ὑστέρῳ τιθέναι· πρότεροι γὰρ οἱ ἄγγελοι τῶν βουνῶν, ὧν προγεγενῆσθαι λέγεται ὁ Υἱός.

Στίχοι εἰς τὴν πάναγνον Θεοτόκον βρέφος κρατοῦσαν.

Ὁρῶν τὸ εἶδος τοῦ θεανθρώπου Λόγου,
Καὶ τῆς τεκούσης αὐτὸν ἐν τοῖς ἐκτύποις,
Νοῶ τὸ κάλλος τοῦ νοητοῦ νυμφίου.
Νύμφης τε θείας Παρθένου πανολβίας.
Ἐν γῇ γὰρ εἰκὼν δευτέρως τυπουμένη.
Πρὸς οὐρανὸν πτεροῖ με καὶ πρῶτον τύπον.

Εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ.

Ὡς ἔνθεος νοῦς τῶν Νόων τε προστάτης,
Τὰς τῶν νοητῶν οὐρανῶν τηρεῖς πύλας.
Ἐντεῦθεν ἡμῖν εὐπρόσιτος ἐμβλέπων,
Ὦ Μιχαήλ, ἄνοιγε τῆς ζωῆς θύρας.

Ἕτεροι.

Πρώτου φάους ὢν δεύτερον θεῖον σέλας,
Φωτὸς τρίτου φώτιζε τὸν τριττὸν ζόφον.
Ὕλης τετρακτὺν καὶ θυρῶν τὴν πεντάδα

Τὴν μὲν χαλίνου, τὴν δὲ σωφρονεῖν δίδου.
Τῆς ἑξάδος δὲ τὴν διπλῆν ἀταξίαν,
Εἰς τάξιν ἀσκέδαστον ἄξον σῷ σθένει.
Μερῶν μελῶν τε τὴν διςέβδομον θέσιν,
Φέρων κράτυνε ὡς νεωτάτην πλάσιν.
Τῆς ὀγδόης φύγοιμι τὴν τιμωρίαν.
Τῆς ἐννάδος μάθοιμι τὴν ὑμνῳδίαν.
Τοῦ παντελείου τὸ τρισὲν (1) θεῖον κράτος
Μετουσίᾳ δέξαιμι κἂν οὐκ οὐσίᾳ.

Εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους.

Τοὺς οὐρανοὺς οἰκοῦντες ἐν Πατρὸς δόμοις,
Ὡς οὐρανῶν ἄνακτος οἰκεῖοι φίλοι,
Καὶ τὴν παρ' ἡμῖν εὐτελῆ παροικίαν
Ὡς συμπαθεῖς ἔλεσθε, μύσται τοῦ Λόγου.

Εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν.

Τῆς ἀνδρείας ἴνδαλμα πίστεως βάσιν,
Ἀνιστορεῖν ἔξεστι λαμπραῖς εἰκόσι.
Χριστοῦ νοητόν, σεπτὸν οἶκον Ἀνδρέαν,
Ναοῖς ἐνύλοις ἱεροῖς τιμᾶν θέμις.

Εἰς Μεθόδιον (2) τὸν πατριάρχην καὶ ὁμολογητὴν ἐπιστολή.

Τῷ ζῶντι θνητῷ καὶ νεκρῷ ζωηφόρῳ,
Ναίοντι τὴν γῆν καὶ πολοῦντι τὸν πόλον,
Γραπτοὶ γράφουσι δέσμιοι συνδεσμίῳ.

(1) Γραπτέον : *τρισσόν*.

(2) Τὸν ἁγιώτατον τοῦτον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως (842-46), στεῤῥότατα ... πατρίου ὑπερμαχοῦντα δόγματος τῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων σχετικῆς προςκυνήσεως, ...ορίσας ὁ εἰκονομάχος αὐτοκράτωρ Θεόφιλος εἰς τὴν κατὰ τὴν Προποντίδα νῆσον τοῦ ...ντιγόνου κατέκλεισεν ἐν τάφῳ μετὰ δύο λῃστῶν. Πρὸς τοῦτον τοίνυν οἱ ὁμοδοξοῦντες ...τῷ καὶ συγκακοπαθοῦντες αὐτάδελφοι Θεοφάνης καὶ Θεόδωρος οἱ Γραπτοὶ (περὶ ὧν ... Νικοδήμου *Συναξαριστ.* Ὀκτωβ. ια' καὶ Δεκεμβρ. κζ') ἀπέστειλαν τὸ ἀνωτέρω ...ίστιχον ἐπιστόλιον· καὶ ὃς ἀνταπέστειλεν αὐτοῖς τὸ παραυτίκα ἑπόμενον. *Γραπτοὶ*

Ἀντίγραφον.

Τοῖς ταῖς βίβλοισιν οὐρανῶν κλησιγράφοις,
Καὶ πρὸς μέτωπα νηπίων ἐστιγμένοις,
Προςεῖπεν ὁ ζώθαπτος ὡς συνδεσμίοις.

Εἰς ὀστράκινον μισούριν (1) ἀποσταλὲν τῷ πατριάρχῃ.

Ὁ δυςτυχής, ὁ πτωχός, ὁ βρύων λύπας,
Ὁ συμφορῶν ξύνευνος, ὁ ζῶν ἐν πόνοις,
Τὸν συγγενῆ χοῦν προςκομίζω σοι πόθῳ.

δ' ἐπωνομάσθησαν, διότι εἰς τὰ μέτωπα ἀμφοτέρων ὁ εἰρημένος αὐτοκράτωρ ἐνεκόλαψε διὰ σιδήρου πεπυρακτωμένου τοὺς ἑφεξῆς δώδεκα στίχους :

Πάντων ποθούντων προςτρέχειν πρὸς τὴν πόλιν,
Ὅπου πάναγνοι τοῦ Θεοῦ Λόγου πόδες
Ἔστησαν εἰς σύστασιν τῆς οἰκουμένης,
Ὤφθησαν οὗτοι τῷ σεβασμίῳ τόπῳ
Σκεύη πονηρὰ δεισιδαίμονος πλάνης.
Ἐκεῖσε πολλὰ λοιπὸν ἐξ ἀπιστίας
Πράξαντες δεινὰ αἰσχρὰ δυςσεβοφρόνως,
Ἐκεῖθεν ἠλάθησαν ὡς ἀποστάται.
Πρὸς τὴν πόλιν δὲ τοῦ κράτους πεφευγότες
Οὐκ ἐξαφῆκαν τὰς ἀθέσμους μωρίας.
Ὅθεν γραφέντες ὡς κακοῦργοι τὴν θέαν
Κατακρίνονται καὶ διώκονται πάλιν.

Σημείωσαι δὲ ὅτι ἀμφότερα τὰ ἐπιστόλια ταῦτα εὕρηνται καὶ ἐν τῷ τοῦ Νικοδήμου *Συναξαριστῇ* ἐκδεδομένα· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον παρέχει ὑγιεστέρας γραφάς, ὡς ἐξ ἁπλῆς ἀντιπαραθέσεως ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ. Τὰ γὰρ τοῦ *Συναξαριστοῦ* ἔχουσιν οὕτω [Σὺ δέ μοι ὅρα καὶ Θεοφάν. *Συνέχ*. Γ', ιδ' καὶ Συμ. Μάγιστρον σελ. 642 Paris]:

Τῷ ζῶντι νεκρῷ καὶ νεκρῷ ζωηφόρῳ
Ναίοντι τὴν γῆν καὶ πατοῦντι τὸν πόλον
Γραπτοὶ γράφουσι, δέσμιοι τῷ δεσμίῳ.

Τοὺς ταῖς Βίβλοισιν οὐρανῶν κλησιγράφους
Καὶ πρὸς πρόςωπα σωφρόνως ἐστιγμένους
Προςεῖπεν ὁ ζώθαπτος ὡς συνδεσμίους.

(1) Ἡ λέξις οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς *Γλωσσαρίοις*· πρόδηλον δὲ ὅτι σημαίνει ἄγγος κεράμιον πρὸς ὑδροποσίαν ἴσως πεποιημένον.

ΑΝΔΗΓΑΥΪΚΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ

ΤΟΥ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΥ ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΤΟΥ Β΄.
ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ Β΄.
ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΡΩΜΑΝΟΥ

Ἀναγνόντες ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑται-
ίας τῆς Ἑλλάδος (Τόμ. Α΄. Τεύχ. Ι. σ. 182) ὅτι σὺν ταῖς ἄλλαις ;ενομέναις εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἑταιρίας δωρεαῖς συγκαταλέγεται :αὶ ἔγγραφόν τι, ὑπὸ τοῦ μακαρίτου νομισματολόγου Παύλου Λάμ- :ρου δωρηθέν, ἐπὶ περγαμηνῆς, τοῦ ἔτους 1360, Φιλίππου τοῦ ἐκ Γάραντος πρὸς τοὺς Κερκυραίους περὶ τιμαρίων τῆς νήσου, ἐπεθυ- :ήσαμεν μεγάλως νὰ ἐξετάσωμεν καὶ μελετήσωμεν αὐτὸ κατ' ἰδίαν, ινώσκοντες ὁπόσον σπάνια κατέστησαν ἤδη τὰ Ἀνδηγαυϊκὰ διπλώ- ιατα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ ὁπόσον πολύτιμα δυνατὸν ὰ ὦσιν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους σκοτεινὴν ἱστο- ίαν τῆς Κερκύρας.

Τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ταύτην μαθὼν ὁ γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας κὶ λόγιος ἡμῶν φίλος κ. Νικόλαος Γ. Πολίτης, φιλοφρόνως ὑπέβαλε ρότασιν πρὸς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρίας ν' ἀποστείλῃ ἡμῖν τὸ οθούμενον ἔγγραφον, τὸ δὲ Συμβούλιον, ὁμοθύμως ἀποδεχθὲν τοῦ :αμματέως τῆς Ἑταιρίας τὴν πρότασιν, ἐξετέλεσε προθύμως τὰ οταθέντα, ἐκφράσαν συγχρόνως ἡμῖν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀνακοι- ὤσωμεν αὐτῷ τὸ πόρισμα τῶν ἡμετέρων μελετῶν καὶ ἐρευνῶν, τοῦθ' :ερ λίαν ἀσμένως ἐκπληροῦμεν νῦν, ὁμολογοῦντες αὐτῷ χάριτας διὰ γενόμενον ἡμῖν φιλοφρόνημα.

Τὸ Ἀνδηγαυϊκὸν ἐν λόγῳ δίπλωμα, γεγραμμένον ἐπὶ μεμβράνης, ούσης πλάτος 0,74, μῆκος δὲ 0,57, οὐκ ἔστι πάντοτε εὐανάγνω- :ον, διότι ἐνιαχοῦ, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἐπιπτυχαῖς, ἐστὶ τοσοῦτον

τετριμμένον ἢ λελωβημένον, ὥστε τὰ γράμματα ἢ ἐξηλείφθησαν ἢ κατεστράφησαν ἐξ ὁλοκλήρου, ἀλλ' ὅμως κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν δὲν ἔπαθε καὶ τοσοῦτον ἐκ τοῦ χρόνου τὸ ἔγγραφον, ὥστε νὰ μείνῃ ἀκατάληπτος ἡ οὐσιώδης αὐτοῦ ἔννοια καὶ ὁ σκοπός, δι' ὃν ἐγράφη.

Μελετήσαντες μετὰ πολλῆς ἐπιστασίας τὸ δίπλωμα, ὅπερ ἔχει ἀπαραλλάκτως τὴν αὐτὴν γραφήν, οἵαν καὶ τὰ ἐν τῷ Δημοσίῳ Ἀρχείῳ τῆς Νεαπόλεως ἄλλα ἔγγραφα τοῦ αὐτοῦ χρόνου, εὕρομεν ὅτι ἐξεδόθη ἐν Τάραντι, τῇ 19 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1365, Ἰνδικτιῶνι τρίτῃ, ὑπὸ Φιλίππου Β'. τοῦ Ἀνδηγαυϊκοῦ, ἐπιτίτλου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, δεσπότου Ῥωμανίας, πρίγκιπος Ἀχαΐας καὶ Τάραντος, δισεγγόνου Καρόλου Α'. τοῦ Ἀνδηγαυϊκοῦ, ὅστις κατέλαβε τὴν Κέρκυραν ἐν ἔτει 1267, Datum Tarenti .... anno domini MCCCLXV, die XVIIII Aprilis, III Indictionis, imperii et principatus nostrorum anno primo.

Διὰ τοῦ ἐγγράφου δὲ τούτου ὁ Φίλιππος, ὡς κυρίαρχος τῆς Κερκύρας, ἐπικυροῖ εὐθύς, ἅμα ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχήν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ Ῥοβέρτου (1), δύο προγενεστέρας ἀποφάσεις, γενομένας ἐν Κερκύρᾳ, τὴν μὲν τῇ 26 Ἰανουαρίου 1357, τὴν δὲ τῇ 22 Δεκεμβρίου 1357, ἔστι δὲ ἀναμφιβόλως τὸ αὐτὸ ἔγγραφον, ὅπερ [illegible] πρὸ εἴκοσι πέντε ἐτῶν ἐν Ἀθήναις ὁ πολὺς Hopf, καὶ περὶ οὗ βραχυτάτην μνείαν ποιεῖται ἐν τῇ πολυτίμῳ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ τῶν Μέσων ἐν Ἑλλάδι αἰώνων (2). Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀπόφασις περιέχει ὡς τεκμήριον ἔγγραφον δίπλωμά τι τοῦ ἡγεμόνος Ῥοβέρτου, συνταχθὲν τῇ 12 Μαΐου 1356, ἡ δ' ἑτέρα ἄλλο δίπλωμα τοῦ αὐτοῦ Ῥοβέρτου

(1) Ῥοβέρτος, ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος, ἐτελεύτησε τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1364 (De Mas Latrie, Les princes de Morée ou d' Achaïe, 1203—1461. Venice. 188? σ. [illegible] Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥοβέρτου ἔμελλε νὰ διαδεχθῇ αὐτὸν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῆς Κερκύρας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φίλιππος ὁ Β'. ὡς ἄτεκνον ἀποθανόντα, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας [illegible]λαβε τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου ἡ χήρα τοῦ Ῥοβέρτου Μαρία de Bourbon, θυγάτηρ Λουδοβίκου τοῦ Α'. de Bourbon, ἣν ἤσκησε μέχρι Μαρτίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους, [illegible] ναὶ μὲν ἐν ἔτει 1365 χορηγεῖ ἡ Μαρία τῇ 6 Μαρτίου τῆς τρίτης Ἰνδικτιῶνος [illegible] τοῖς ταλαιπωρουμένοις ἐν Κερκύρᾳ Ἰουδαίοις (Mustoxidi, Cose Corciresi. σ. [illegible] ἔνθα γράφε 1365 ἀντὶ τοῦ 1368), ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, τῷ ἑπομένῳ μηνὶ Ἀπριλίῳ τῆς αὐτῆς τρίτης Ἰνδικτιῶνος, Φίλιππος ὁ Β'. ἐκδίδωσι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπικυρωτικὸν ἔγγραφον ὡς κυρίαρχος Κερκύρας, ὅθεν ἡ τῆς Μαρίας ἐν Κερκύρᾳ δεσποτεία εἶχεν [illegible]παύσῃ κατὰ Ἀπρίλιον μῆνα τοῦ 1365·

(2) Ersch und Gruber, Encyklop. Τμ. Α'. Τομ. 86. σ. 3?.

κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν συνταχθέν, καὶ ἕτερα δύο κατὰ δέκα ἔτη προγενέστερα, περὶ ὧν ἁπάντων παρακατιόντες θέλομεν διαλάβη.

Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ εἰς τὴν δευτέραν ἀπόφασιν ἐπισυναπτόμενα ἔγγραφά εἰσιν ἅπαντα, ὡς εἴδομεν, Ἀνδηγαυϊκά, ἐπιπροστίθεται εὐτυχῶς εἰς ταῦτα καὶ λατινική τις μετάφρασις χρυσοβούλλου τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ τοῦ Β'., ὅπερ ἐστὶ τὸ πρώτιστον καὶ ἀρχικὸν ἔγγραφον, ἐξ οὗ ἐπήγασαν πάντα τὰ λοιπά. Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο πλείστου λόγου ἄξιον, ἀποβαίνει δυστυχῶς δυσανάγνωστον κατα τοὺς τρεῖς πρώτους στίχους, ἢ καὶ ἐνιαχοῦ ἀκατάληπτον διὰ τὰς ἐπιπτυχὰς τῆς μεμβράνης, ἧς ἕνεκα τὰ γράμματα ἐγένοντο ἐξίτηλα, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ σπουδαιότατον αὐτοῦ μέρος εὐχερῶς ἀναγινώσκεται, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως δὲ αὐτοῦ ἐξάγονται τὰ ἑξῆς ἀξιόλογα διὰ τὴν Κέρκυραν γεγονότα.

Ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ ὁ Β'., μιμούμενος τὸν θεῖον αὐτοῦ Μανουήλ, κυρίαρχον τῆς Κερκύρας μέχρι τοῦ 1236 (1), καὶ τὸν ἐκ κηδεστίας πάππον αὐτοῦ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἀπέσπασε τὴν Κέρκυραν ἀπὸ τῶν Σικελῶν διὰ πεισματώδους πολιορκίας, προσεπεκύρωσε δι' ἰδίου χρυσοβούλλου, γεγενημένου κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος, ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου κατὰ Βυζαντινοὺς 6754, ὅ ἐστιν ἀπὸ Χριστοῦ 1246, ἅπαντα τὰ προνόμια, ὧν ἀπήλαυον τριάκοντα τρεῖς ὀρθόδοξοι ἱερεῖς ἐκ τῶν ἀγρῶν τῆς νήσου Κερκύρας, διασταλτέοι παντάπασιν ἀπὸ τῶν ἑτέρων τριάκοντα δύο ἱερέων τῆς πόλεως Κερκύρας, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ λεγόμενον Ἱερὸν Τάγμα, πρὸς οὓς ἐπίσης ἐπεβράβευσεν ἄλλα προνόμια ὁ αὐτὸς οὗτος Μιχαήλ, ὡς ἀπό τινος ἄλλου ἐπιχορηγηθέτος χρυσοβούλλου γίνεται δῆλον (2).

(1) Ἡμαρτημένη φαίνεται ἡ βεβαίωσις τοῦ Hopf ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἐγένετο κύριος τῆς Κερκύρας, ἑκόντος ἢ ἄκοντος τοῦ θείου Μανουὴλ κατὰ τὸ 1237 (Ersch und Gruber, Αὐτ. Τόμ. 85, σ. 258), διότι ἐκ χρυσοβούλλου Μιχαὴλ τοῦ Β', σωζομένου ἐν μεταφράσει ἐν τῷ Δημοσίῳ τῆς Νεαπόλεως Ἀρχείῳ, ὁ Μιχαὴλ ἐστιν ἐν ἔτει 1336 κύριος τῆς Κερκύρας, καὶ ὡς τοιοῦτος παραχωρεῖ τοῖς *Κορφιάταις* πλεῖστα προνόμια καθιστῶν αὐτοὺς σχεδὸν ἀτελεῖς. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο χρυσόβουλλον ἐδημοσίευσεν ὁ λόγιος ἡμῶν φίλος κ. Νικόλαος Barone, εἷς τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ Δημοσίου ἐν Νεαπόλει Ἀρχείου, ὅστις ἀξιέπαινον χρῆσιν ποιούμενος τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ γνώσεων ἐξέδωκε πολλὰ καὶ καλὰ περὶ Κερκύρας (Dr Nicola Barone, Notizie storiche tratte dai registri di cancelleria di re Carlo III di Durazzo, Napoli 1887, σ. 59-65).

(2) Τὸ ἐν μεταφράσει ὡσαύτως γνωστὸν τοῦτο χρυσόβουλλον Μιχαὴλ τοῦ Β' ἐξε-

Τὰ δὲ προνόμια, ἅτινα ἐπεβράβευσεν ὁ δεσπότης πρὸς τοὺς τριάκοντα τρεῖς ἱερεῖς τῶν ἀγρῶν τῆς νήσου Κερκύρας ἦσαν τὰ ἑξῆς· νὰ ὦσι καθόλου ἀτελεῖς καὶ ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ παντὸς βάρους, ἐπιβαλλομένου εἴτε ὑπὸ τοῦ δημοσίου, εἴτε ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀρχόντων, ἀπηλλαγμένοι δὲ ἀπὸ πάσης ἄλλης ὑπὸ τῶν αὐτῶν γενομένης ζητήσεως, νὰ διαμένωσιν ἀνενόχλητοι πάσης δόσεως πωλοῦντες ὤνια ἐν τῇ ἀγορᾷ· νὰ μὴ καθέλκωνται εἰς ἀπαίτησιν καστροκτισίας ἢ κατεργοκτισίας· νὰ μὴ ἀπαιτῆται ὅλως παρ' αὐτῶν ἡ χοιροδεκατία, μηδὲ τὰ δικαιώματα τὰ καπιτανικά· νὰ μὴ καθυπάγωνται εἰς ἀγγαρείαν ἢ παραγγαρείαν ἢ εἰς ἄλλην τινὰ ἐνόχλησιν γνωστὴν ἢ ἄγνωστον, πράγματι ἐνεργουμένην ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρας, νὰ ὦσι δὲ ἐλεύθεροι καὶ ἀναπαίτητοι ἀπὸ τῶν εἰρημένων κεφαλαίων, μηδὲ νὰ κατισχύῃ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἄλλος τις νεώτερος νόμος· κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τῶν Χριστουγέννων, καθ' ἣν ὤφειλον οἱ εἰρημένοι ἱερεῖς νὰ τελῶσι κατ' ἔτος τὸ ἀκρόστιχον, τοῦτ' ἔστι τὸν ἔγγειον φόρον (1), νὰ ἀφαιρῶνται ἓξ τρικέφαλα, δηλ. δραχμαὶ 67 καὶ λεπτὰ 20 (2), ἀπὸ τοῦ

δόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα ἐν τῷ Α'. Τόμῳ τῆς συλλογῆς αὐτοῦ Monumenta Historiæ Hellenicæ, σ. 46-50. Μνημονεύεται δὲ ὡς σωζόμενον ἐν τῷ Δημοσίῳ Ἀρχείῳ τῆς Βενετίας ἐν τοῖς I Libri Commemoriali della Republica di Venezia Regesti (Comm. Libr. X. Τόμ. Γ'. σ. 370). Σώζεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Βιέννης (Ersch und Gruber, Αὐτ. Τόμ. 85. σ. 258), ἀλλ' ἐδημοσιεύθη ἐν βελτίονι γραφῇ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Barone ἐν τῷ εἰρημένῳ πονήματι, ληφθὲν ἐκ τοῦ Δημοσίου ἐν Νεαπόλει Ἀρχείου (Notizie σ. 65-66).

(1) Ἡ λέξις σύνθετος ἐκ δύο συνθετικῶν μερῶν, ἄκρου καὶ στίχου, ἐπειδὴ τὸ ὑφ' ἑκάστου πληρωτέον χρηματικὸν τέλεσμα ἐγράφετο ἐν ἄκρῳ τοῦ στίχου, ἤτοι τοῦ κατα στίχου. Ἦτο ἡ λέξις καὶ τὸ τέλεσμα ἐν χρήσει καὶ ἐν ἔτει 1446 ἐν Κερκύρᾳ, ὡς φαίνεται ἐξ ἀναγραφῆς ἐν τῷ Δημοσίῳ Ἀρχείῳ σωζομένης τῆς βαρωνίας Καρατσούλη (Pacco N° 914. N° 2. Copia d'Anagnafi della Baronia Carazzula), οὕτω ὑποτεθείσης ἐκ τῆς ἄλλοτε κατεχούσης αὐτὴν οἰκογενείας τῆς Νεαπόλεως Caracciolo. Ἀλλ' ἐν τοῖς Ἀνδηγαυϊκοῖς ἐγγράφοις σώζονται πλεῖσται ἄλλαι λέξεις ἔχουσαι καθόλου ἀρχὴν Βυζαντινήν, οἷον βιολόγιον, χοιροδεκατία, δεκάλιτρον, γήμορον, πρόνοια ἀντὶ τῆς λέξεως βαρωνίας κτλ., ὧν τινες μόλις διετηρήθησαν μέχρι τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, ἀντικατασταθεῖσαι ὑπὸ ἄλλων ἢ ἐκλιποῦσαι παντάπασιν.

(2) Τὴν λέξιν ταύτην ἡρμήνευσεν ὁ Ducange ἐν Dissert. de inferioris ævi numismatibus ἀριθ. 72. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ (ἐν λέξει) ἀναφέρει χωρίον τι τῶν Ἀσιζῶν τῆς Κύπρου, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ἑξήκοντα τορνέσια ἀναλογοῦσι πρὸς ἓν τρικέφαλον, δυνάμεθα οὐχὶ δυσκόλως νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἀξίαν αὐτῶν, γινώσκοντες ὅτι ὀγδοήκοντα τορνέσια ἰσοδυναμοῦσι πρὸς ἓν ὑπέρπυρον (V. Lazari, Le moncte dei possedimenti Veneziani, Venezia 1851, σ. 68), οὗτινος ἡ ἀξία ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀκριβεῖς ὑπολογισμοὺς τοῦ μακαρίτου Π. Λάμπρου δραχ. 11 καὶ λεπτ. 20.

ὑφ' ἑκάστου ὀφειλομένου ποσοῦ οὕτως, ὥστε ἕκαστος τῶν τριάκοντα τριῶν ἱερέων νὰ τελῇ τὸ πληρωτέον ἀκρόστιχον ὡς ἔστι γεγραμμένον ἐν τοῖς κατὰ καιρὸν γινομένοις καταστίχοις, ἐλαττωθὲν ὅμως κατὰ ἓξ τρικέφαλα· εἰς ἀνταπόδοσιν δὲ πάντων τούτων τῶν ὠφελημάτων ὤφειλον ἀδιαλείπτως ν' ἀναπέμπωσιν εὐλαβεῖς εὐχὰς τῷ θεῷ ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων καὶ ἡγεμόνων.

Περὶ δὲ τῶν διαδόχων αὐτῶν προσέταξεν ὁ δεσπότης ἐν τῷ αὐτῷ χρυσοβούλλῳ ἵνα μηδεὶς ἐξ ἄλλου γένους εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα τριῶν ἱερέων *Λευθεριωτῶν* (1) μετὰ τὸν θάνατον ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ὁ καταγόμενος ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν, ἢ ὁ γαμβρὸς ἐκ θυγατρός, ἢ ὁ ἀδελφός, καὶ καθόλου ὁ ἐγγύτερος τῷ γένει καὶ ἄξιος ἱερωσύνης. καὶ ἵνα μηδεὶς ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς διοικητῶν τῆς Κερκύρας τολμήσῃ νὰ εἰσάξῃ ἄλλους ἐξ ἄλλου γένους εἰς τὴν τάξιν τῶν *Λευθεριωτῶν* πρεσβυτέρων, εἰ μὴ ἐκ τοῦ γένους τοῦ τεθνεῶτος.

Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο ὑπὲρ τῶν τριάκοντα τριῶν ἱερέων τῆς ἐξοχῆς Κερκύρας φέρει φυσικῶς εἰς μνήμην τὸ ἕτερον, περὶ οὗ ἐποιησάμεθα πρότερον μνείαν, περὶ τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων τῆς πόλεως Κερκύρας, ὅπερ ἐχορηγήθη μηνὶ Ἰανουαρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1346 (2). Ἐὰν δὲ ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν αἱ πρόοδοι τοῦ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορος Βατάτση ἐγένοντο ὁσημέραι μείζονες ἐν τῷ διαμελισθέντι ὑπὸ τῶν Φράγκων Βυζαντινῷ κράτει, εὐκόλως ἐξηγεῖται ἡ παραχώρησις τοῦ Μιχαήλ, βουλομένῳ νὰ ἐξα-

(1) Ἦτο κατ' ἀρχὰς ὄνομα πάντων ἐν γένει τῶν ἱερέων τῶν ἀπολαυόντων τοῦ προνομίου. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐτέθη ἐν ἥττονι μοίρᾳ τὸ ἰδιαίτερον ἐπώνυμον καὶ ἔμεινε τὸ κοινὸν παρωνύμιον *Λευθεριώτης*, ὅπερ φέρουσί τινες εἰσέτι ἐν Κερκύρᾳ, οὕτως ἐπονομαζόμενοι.

(2) Τὴν τάξιν τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων τῆς πόλεως Κερκύρας ἀναφέρει καὶ ὁ Φραντσῆς (ἔκδ. Βόν. σ. 411), ἀλλ' ἔστι πολλῷ ἀρχαιοτέρα, ὡς εἴδομεν, τῶν χρόνων τοῦ Φραντσῆ. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀκριβῶς ὁ Lamansky (Secrets d'etat de Venise, Saint-Pétersbourg 1884 σ 049) δοξάζει ὅτι τὸ τάγμα τοῦτο συνεστάθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν καλογήρων καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων τῶν ἐξωσθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Πελοποννήσου μετὰ τὴν ἅλωσιν. Εἰς τὸ ἐν τῇ πόλει ἱερὸν τάγμα τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων, περὶ οὗ πλεῖστα ἔγγραφα διεσώθησαν ἐν τῷ Ἀρχείῳ τοῦ Εἰσπρακτορείου Κερκύρας, ὀφείλεται πρὸ πάντων ἡ διάσωσις τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Κερκύρᾳ, ὅπως μαρτύρεται ἔγγραφόν τι, θησαυρισθὲν ἐν τῇ αὐτῇ πλείστου λόγου ἀξίᾳ συλλογῇ τοῦ πολυμαθοῦς καὶ φιλορθοδόξου καθηγητοῦ τῆς Πετρουπόλεως (Lamansky, αὐτ. σ. 050) καὶ λέγον περὶ τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων, qui papales sunt illi, qui seducunt populos ad perseverantiam heresis propter reputationem, quam habent cum illis.

σφαλίση τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν διὰ νέων προνομίων, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ προσελκύση τῶν Κερκυραίων τὴν εὔνοιαν, περιποιούμενος τοὺς κατοίκους τῆς τε πόλεως καὶ τῆς ἐξοχῆς. Αἱ δὲ εὐνοϊκαὶ ἐκφράσεις, ὧν χρῆσιν ποιεῖται Μιχαὴλ ὁ Β' ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις ὁσάκις ἀναφέρει τὸν θεῖον αὐτοῦ δεσπότην Μανουήλ, δεικνύουσιν ὅτι αἱ σχέσεις τοῦ θείου καὶ ἀνεψιοῦ ἦσαν φιλικώταται, καὶ ὅτι, ἅμα ὁ φιλόδοξος καὶ πολυπράγμων Μιχαὴλ ὁ Β' ἔσχεν ἡλικίαν καὶ σθένος πρὸς τὸ ἄρχειν, τότε ἐζήτησε καὶ παρέλαβε παρὰ τοῦ Μανουὴλ τὸ πατρικὸν αὐτοῦ κράτος, ὅπερ μετὰ τὸν θάνατον Μιχαὴλ τοῦ Α' κατείχετο ἐξῆς ὑπὸ τῶν θείων αὐτοῦ Θεοδώρου καὶ Μανουήλ, κυρίως ὡς ἐπιτρόπων τῆς ἀρχῆς.

Ἐκ τοῦ ἡμετέρου χρυσοβούλλου φαίνεται ὅτι ἡ ἐξοχὴ τῆς νήσου Κερκύρας ἦτο ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου διῃρημένη εἰς δεκαρχίας, καὶ ἡ διαίρεσις αὕτη, ἥν, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, ἐν Κερκύρᾳ μόνον εὑρίσκομεν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ἔμεινεν ἐν χρήσει καὶ ἐπὶ τῆς Ἀνδηγαυϊκῆς ἐποχῆς ὡς λείψανον χρόνων προγενεστέρων, ἴσως δέ, παρηλλαγμένη κατά τι, καὶ μέχρις ἡμῶν, ἐὰν ὁ δέκαρχος καὶ ὁ πενήνταρχος, ἄνθρωποι τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀστυνομίας ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας, ἔχουσι σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δεκαρχίαν, ἥτις ἀνέρχεται βεβαίως εἰς χρόνους ἔτι προγενεστέρους τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, καὶ ἔχει τι κοινὸν ἴσως πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς decurias (1).

Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ μνημονευομένων δεκαρχιῶν μιᾶς μὲν δυστυχῶς οἱ χαρακτῆρες ἐξηλείφθησαν ἐκ τοῦ χρόνου· ἡ δὲ τοῦ *Ὄρους*, ἡ τοῦ *Πριγίλα*, ἡ τῆς *Μεσαριᾶς* καὶ ἡ τοῦ *Βίστωνα*, προερχομένη δηλονότι ἐκ τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας Ἰστώνης παρὰ Θουκυδίδη, φέρουσιν ὀνόματα διατηρηθέντα μέχρι τῶν νῦν χρόνων· αἱ δεκαρχίαι *Κατραμόδι* καὶ *Καρολιάνου* φαίνονται ἔχουσαι ἀρχὴν λατινικήν· Ἑλληνικὴν δ' ἔχει προδήλως ἡ δεκαρχία *Ἀρνιομαλάδων*.

Ἀλλ' ὑπὲρ πάντα τὰ προηγούμενα ὀνόματά εἰσι σπουδαῖα καὶ πολλῶν μελετῶν ἄξια τὰ τῶν δύο ὑπολειπομένων δεκαρχιῶν, δηλ: τὸ τῆς δεκαρχίας Marday καὶ τὸ τῆς δεκαρχίας Mardatorum, διότι πᾶς φίλος τῶν μεσαιωνικῶν μελετῶν, ἅμα τῇ ἀκοῇ αὐτῶν, ἀμέσως

(1) Daremberg et Saglio, Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines ἐν λέξει.

ἀναμιμνήσκεται τοῦ περιφήμου ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων τάγματος τῶν Μαρδαϊτῶν, οἵτινες ἐκλήθησαν καὶ Μυρταῖται καὶ Μουρτάτοι (1). Ἀπετέλουν οὗτοι τάγμα στρατιωτικὸν ἀκαταδάμαστον καὶ πολεμικώτατον, ὅπερ οἱ Βυζαντινοὶ ἔπεμπον κυρίως εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους ὡς τὸ ἀσφαλέστατον ἔρυμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν γειτονευόντων βαρβάρων. Ὑπῆρχον δὲ Μαρδαῖται τῆς ἀνατολῆς καὶ Μαρδαῖται τῆς δύσεως. Οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν τῇ γενομένῃ ἐκστρατείᾳ κατὰ τῆς Κρήτης ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ κατὰ τὸ ἔτος 919 προσῆλθον 3000 ἐκ Νικοπόλεως, Πελοποννήσου καὶ Κεφαλληνίας (2). Ἐὰν δέ, ὡς εὐφυέστατα ὑποτίθησιν ὁ κ. Σάθας, ἡ λέξις Μαρδαΐτης προέρχηται ἐξ Ἀλβανικῆς ῥίζης (3), οἱ Μαρδαῖται ἦσαν ἀνέκαθεν στρατιῶται Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Βυζαντινῶν, συγγενεῖς ὄντες πρὸς τοὺς ἐν Ἀλβανίᾳ Μιρδίτας. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτοι στρατιῶται ὑπῆρχον ἐν Νικοπόλει, Πελοποννήσῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ, οὐδὲν παράδοξον ἐὰν οὗτοι ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ οὐχὶ ἀπὸ τῶν χωρῶν τούτων ἀφεστώσῃ Κερκύρᾳ, πολλῷ ἐγγυτέρω αὐτῶν κειμένῃ τῇ Ἀλβανίᾳ, πρῶτον μὲν ὡς στρατιῶται ἕτοιμοι εἰς πάντα πολεμικὸν διαγωνισμόν, εἶτα προϊόντος τοῦ χρόνου, ὡς ἥσυχοι κάτοικοι κατασταθέντες ἐν τῇ νήσῳ. Φέρουσι δὲ οὗτοι ζωηρῶς εἰς τὸν νοῦν τὴν μεταγενεστέραν ἐν Κερκύρᾳ κώμην τῶν *Στρατιῶν*, ἐν ᾗ οἱ πρώην κατοικοῦντες φιλοπόλεμοι στρατιῶται μεταβληθέντες ἐγένοντο οἱ μετὰ ταῦτα φιλήσυχοι κάτοικοι τῆς νῦν κώμης.

Ταῦτα ἐν περιλήψει ὅσα περιέχονται ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει τοῦ χρυσοβούλλου, ἥτις γενομένη, ὡς φαίνεται, ὑπὸ ἀνδρὸς ἀμαθοῦς τῆς Ἑλληνικῆς, ἀπέβη καθ' ὑπερβολὴν κακόζηλος, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ μεταφράσεις τῶν ἄλλων δύο χρυσοβούλλων τοῦ αὐτοῦ δεσπότου, περὶ ὧν προηγουμένως ἐμνήσθημεν. Δημοσιεύομεν δέ, ἐν ἐλλείψει τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου, τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως, ὅπερ ὁπωσοῦν ἐντελέστερον διετηρήθη, εὐτύχημα λογιζόμενοι ὅτι τὸ μέρος τοῦτο κἂν περιεσώθη.

1) Rambaud, L'Empire Grec au dixiéme siécle, Paris, 1870 σ. 214.
2) Constant. Porphyrogeniti De Cerimoniis aulæ Byzantinæ e rec. ...iskii. Τόμ. Α'. 11. 45. σ. 665 ἔκδ. Βόν.
3) Sathas, Mon. Hist. Hellen. Τόμ. Δ'. σ. LXVII.

De decarchia Marday eorum de Alicari, Michael sacerdos Alicari, Costa sacerdos Pangalus, sacerdos Hiriali (ἴσω; Kyriaki), sacerdos (de) decarchia Mardatorum, id est de Scalito, Georgius Pabliamti sacerdos, Nichiforus . . . . . . sacerdos de decarchia Catrimodorum, Constantinus Bergi sacerdos, Hiriali Cazarani sacerdos, Constantinus Chaczarachi sacerdos, de decharchia . . . . sacerdos Nicholaus Mamalus, Costa Dafnis sacerdos Marmaro, Constantinus Aseviti sacerdos, alius Constantinus Aseviti sacerdos, a decarchia Caroliano Cedradi Ducadi sacerdos, Nicolaus Coroquanici sacerdos, de decarchia Bistoni Michael Mamalo sacerdos cum fratre suo Constantino sacerdote, Andrianus Mamalus sacerdos, Michael Clemenitis sacerdos, Constantinus Agio Elepti sacerdotes (?), Nicolaus Cothoni sacerdos, Georgius Archadi sacerdos, Nicolaus Archadi sacerdos, de decarchia Mesares Nicolaus Coroni sacerdos, Theodorus Marmui sacerdos, de decarchia Arniomalonadu Nicolaus Arniomalis sacerdos, Leo Ducati (ἴσως Ducaki sacerdos, Constantinus Canidi (ἴσως Carydi) sacerdos, Iohannes Problesmieo sacerdos, de decarchia Prinilli Stamus Gelopso sacerdos, Iohannes Livera sacerdos, Pascalis sacerdos, de decarchia de Horo Demitrius Decarcus sacerdos. Concedimus autem eis in hoc sub convocatione tali videlicet: quolibet astrictus est in festo de acrostico de isto acrostico licet quantitas est fisco, sicut census, tamen libertas sex tricephalorum, largita est liberaliter cuilibet sacerdotum, et dictorum sex tricephalorum liberatio nomine sacerdotum posita procedatur liberatio toti generi eorum. Residuum vero dicti acrostici solvatur fisco suo tempore et enim pro huiusmodi libertate devote preces a sacerdotibus pro regibus principibus Grecis incessanter offerantur deo. Hoc modo concedimus et vos libertatem super predictis sacerdotibus per presens privilegium nostrum per quod et mandamus ut isti remaneant et ab hodierno die ad omnes futuros et sempiternos annos extra omnem manum permasticam sive per privilegium sive per me secondum libertatem fisci propter marnariam et mandata nos-

tra neque novorum privilegiorum robus prevaleat iam facto privilegio de prefata libertate sacerdotum neque secularis militia et perceantantur super sacrum adiutorium, sed intacti et extra servitutem et extra subiugationem ab omni persona permaneatur preter illum solum qui pro tempore fuerit dux Corphoy per locum nostre potestatis obtinet, cui et obedienter et subicienter in hoc solummodo in dando sibi id quod est residuum ultra sex tricephala libertatis ad complementum acrostici census eorum sicut inveniuntur in quaternis qui pro tempore fiunt, et universaliter habeant immunitatem et immolestationem de omnibus que occurrunt in terra ordinationibus de fiscalibus et de baiulariis exactionibus et nomismaticis et aliis diversis speciebus cum sex tricephalis de acrostico, unde neque in decima porcorum trahentur neque in mercato neque in marenariam neque in fabricationem castrorum neque in comodum aut requisitionem baiuli neque ad jura capitanica neque ad proschantica (sic) neque ad angariam aut perangariam aut aliam molestiam cognitam vel incognitam actu fientem in insula Corphoy vel debentes in posterum fieri, sed liberi penitus et inrequisiti serventur a predictis capitalis virtute presentis privilegii nostri. Quia vero in sacerdorum succedere oportet natos ex eis a sacerdotio dignos, prefatam libertatem et ipsis concedimus et mandamus ut nullus de alio genere ingrediatur in numero trigintatrium liberatorum sacerdotum post mortem eorum seu eum qui descendit de genere mortui, sive fuerit eius, sive gener eius in filia sua sive frater et simpliciter ille qui est proximior eo in genere et dignus sacerdotio, illum habere predictam libertatem persone mortue precipimus ita quod indeficiens sit libertas generis sacerdotum et absque intercisione celebretur ab eis Regalis Dominii commemoratio. Unde non audeat aliquis de ducibus qui pro tempore sunt in insula Corphoy introducere aliquos de illo genere in ordine liberatorum sacerdotum nisi de genere sacerdotis qui mortuus est, eum qui erit in gradu proximior, et qui voluerit contra presens mandatum dominicis

nostre agere habeat quidem gratiam dei irremissibilem et dominicis nostre se reum esse seno. Et quicumque fuerit sive magnus sive parvus. Erunt igitur prefati trigintatres sacerdotes certitudinaliter pacientes omni libertate a fisci gravaminibus et oppressionibus semper et a manu promastica soluti vero in solo judicio baiuli, et hec sunt iusta et vera et in ea que sic secundum tempora anagrafi scripta sunt hec et hic denotata consuete a nobis, et aurea bulla roborata et data ad cautelam indisurpabilem prefatis sacerdotibus mense februarii quarte Indictionis anni sex millesimi septingentesimi quinquagesimi quarti, Michael Despotus Comminus dux.

Ἐὰν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1246, ἐν ᾧ ἐγράφη τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο, καταβῶμεν εἰς ἐποχὴν κατὰ ἕνα αἰῶνα μεταγενεστέραν, βλέπομεν τὰ τῆς Κερκύρας πολὺ μεταβεβλημένα. Ἀπολέσασα ἡ νῆσος τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὑποκύψασα εἰς τὸν ξένον ζυγὸν τῶν ἐν Νεαπόλει Ἀνδηγαυϊκῶν βασιλέων, παρεχωρήθη τῇ 13 Αὐγούστου 1294 ὑπὸ Καρόλου τοῦ Β'. μετὰ τοῦ Βουθρωτοῦ καὶ τῆς γειτονευούσης αὐτῷ ἐν Ἠπείρῳ χώρας πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φίλιππον τὸν Α'., ἡγεμόνα Ταραντῖνον, ὅτε οὗτος ἦλθεν εἰς γάμον πρὸς Θάμαρ, θυγατέρα τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρου, ἐφ' ὅρῳ ἀναγνωρίσεως τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως καὶ ἐτησίας παροχῆς ἓξ ἱματίων ἐκ βελούδου (sub censu annuo sex samitarum de tribus coloribus) (1), ὅθεν ἡ Κέρκυρα ἔκτοτε διετέλει οὖσα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἡγεμόνων τοῦ Τάραντος.

Ἀλλὰ τὸ χορηγηθὲν τοῖς τριάκοντα τρισὶν ἱερεῦσι προνόμιον μετὰ ἑνὸς αἰῶνος παρέλευσιν διέμενεν εἰσέτι ἀναλλοίωτον ὡς ἦτο καὶ ἐπὶ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου, διότι ὁ νέος δεσπότης προσεποιεῖτο σεβασμὸν πρὸς τὰ ἀρχαῖα προνόμια καὶ τὸ καθιερωμένον καθεστώς. Μόνον βλέπομεν ὅτι εἰς τὴν τάξιν τῶν τριάκοντα τριῶν ἱερέων εἶχε παρεισδύσῃ καί τις μὴ κληρικός, κατὰ παράβασιν τῶν τεταγμένων, καὶ ὅτι, ἐν ᾧ πρότερον ἅπαντες οἱ τριάκοντα τρεῖς ἱερεῖς ἦσαν ἄνθρωποι τῶν κτημάτων τοῦ δημοσίου, τότε εἴκοσι δύο μόνοι διέμειναν τοιοῦτοι, οἱ δὲ λοιποί, διὰ τὰς δαψιλεῖς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους

(1) Buchon, Nouvel. Recherch. Τόμ. Β'. σ. 408.

δωρεὰς τιμαρίων πρὸς ἄρχοντας Φράγκους, ἐγένοντο ἑπτὰ μὲν ἄνθρωποι τοῦ τιμαρίου τῶν κληρονόμων τοῦ ποτὲ Ῥινάλδου de Hugot πλουσιωτάτου τιμαριούχου τῆς νήσου Κερκύρας (1), τρεῖς δὲ ἄνθρωποι τοῦ τιμαρίου Πέτρου τοῦ ἐκ Τόκκων ἐκ Νεαπόλεως (2), nostri hospitii senescalli, ἀδελφοῦ Λεονάρδου, κόμητος παλατίνου Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, δουκὸς δὲ Λευκάδος, καὶ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἀγνώστου τιμαρίου Χρυσογόνου τινὸς ἐκ Κρήτης (3).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ τότε Magister Massarius, ὅστις ἦτο ἡ δευτέρα μετὰ τὸν Capitaneum ἀρχὴ τῆς νήσου καὶ εἶχε τὴν φυλακὴν τῆς massa, τοῦτ' ἔστι κυρίως τῶν πολεμικῶν σκευῶν καὶ μηχανῶν, καὶ καθόλου παντὸς κτήματος ἢ χρήματος ἀνήκοντος τῷ δημοσίῳ, περὶ ὀλίγου τὰ ἀρχαῖα προνόμια ποιούμενος καὶ θεωρῶν τοὺς ἱερεῖς χωρικοὺς ὡς δούλους τοῦ δημοσίου, προσεφέρετο πρὸς αὐτοὺς ἀναρμόστως καὶ ἀδίκως, ἐπίεζε δὲ αὐτοὺς πολυτρόπως, οἱ εἴκοσι δύο ἀπομείναντες τῷ δημοσίῳ ἱερεῖς, ἐν ἔτει 1346, ἀκριβῶς μετὰ ἕνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς χορηγήσεως τοῦ χρυσοβούλλου, ταπεινῶς ἱκέτευσαν τότε τὸν ἡγεμόνα τοῦ Τάραντος Ῥοβέρτον, υἱὸν τοῦ πολυμηχάνου Φιλίππου

(1) Ὁ Ῥινάλδος de Hugot (Δεληγότης) ἦτο πατὴρ τοῦ μέγα ἐν Κερκύρᾳ δυναμένου Γουϊλέλμου, εἰς ὃν περιῆλθον τὰ ἀπέραντα κτήματα τῆς οἰκογενείας Ἀλεμάνου, ἀλλὰ περὶ τοῦ τιμαρίου τῶν Δεληγοτῶν ὅρα Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον Ε. Ἀσωπίου (1869. σ. 213) καὶ Γρατιανὸν Ζώρζην σ. 179.

(2) Πέτρος ὁ ἐκ Τόκκων, πρεσβύτερος υἱὸς Γουλιέλμου τοῦ ἐκ Τόκκων, Καπιτάνου τῆς πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας, εἶχεν αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλοΐζιος (Lisolus) εὐρυτάτας βαρωνικὰς ἐν Κερκύρᾳ κτήσεις. Τοῦ Ἀλοϊζίου ἀποθανόντος ἐν ἔτει 1360 ἡ βαρωνία περιῆλθεν εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ δημοσίου (C. Minieri Riccio, Studi Storici su'fascicoli Angioini dell'Archivio di Napoli, 1863. σ. 42). Τοῦ δὲ Πέτρου, ἀναδειχθέντος ἐν ἔτει 1359 Κόμητος de Martina, ἡ ἐν Κερκύρᾳ βαρωνία αὐτοῦ, καίτοι προϊόντος τοῦ χρόνου περιελθοῦσα εἰς τὴν κτῆσιν πολλῶν καὶ διαφόρων προσώπων, ὠνομάσθη ὅμως πάντοτε ἐκ τοῦ τίτλου τοῦ ἀρχαιοτάτου βαρώνου, φυλάττουσα μέχρι τοῦ νῦν τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ καλουμένη Βαρωνία τοῦ Κόμητος de Martina. Αὕτη παρέμεινεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πέτρου ἐφ' ὅσον οἱ Ταραντῖνοι ἡγεμόνες καὶ οἱ Ἀνδηγαυϊκοὶ βασιλεῖς ἦρξαν τῆς Κερκύρας, ἀλλὰ βέβαιον ὅτι ἐπὶ τῆς ἀμέσως διαδεχθείσης Βενετικῆς κυριαρχίας εἶχεν ἤδη περιέλθη εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ δημοσίου. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπί τινα κατὰ διαδοχὴν ἔτη ἡ Βενετία ἔδωκεν αὐτὴν εἰς μίσθωσιν, ἐπώλησεν ἐπὶ τέλους τῆς βαρωνίας τὰ κτήματα jure liberi, μὴ παραδοῦσα αὐτὰ ἐφ' ὅροις τιμαριωτικοῖς, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὰ κτήματα τῆς λεγομένης βαρωνίας τοῦ Κόμητος de Martina δὲν θεωροῦνται βαρωνικὰ καὶ δὲν ὑπάγονται εἰς τὰς ἐξαιρετικὰς διατάξεις τοῦ περὶ βαρωνιῶν νόμου.

(3) Κατ' εἰκασίαν τοῦ Hopf, ἔχοντος τοῦ κειμένου λέξιν ἀκατάληπτον.

τοῦ Α΄,, προσαγαγόντες Λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ προνομίου τοῦ Μιχαήλ, καὶ ἠτοῦντο τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ἐν αὐτῷ κελευομένων.

Ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος, ἀκούσας τὰ αἰτιάματα τῶν εἴκοσι δύο ἱερέων Κερκύρας, παραυτίκα πέμπει ἀντίγραφον μεταφράσεως τοῦ χρυσοβούλλου τῷ Μαγίστρῳ Μασαρίῳ τῆς νήσου, κελεύων αὐτὸν δι' ἐγγράφου, χρονολογουμένου ἀπὸ 20 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1346, νὰ παραβάλῃ ἐπιμελῶς τὴν ἀποσταλεῖσαν μετάφρασιν τοῦ χρυσοβούλλου πρὸς τὸ πρωτότυπον ἔγγραφον, βοηθούμενος εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Βικαρίου καὶ δύο Κανονικῶν ἱερέων τῆς δυτικῆς μητροπόλεως Κερκύρας, καί, ἐὰν οὗτοι εὕρωσιν αὐτὴν κατὰ πάντα συμφωνοῦσαν τῷ πρωτοτύπῳ, καὶ αὐτὸς ὁ Μάγιστρος νὰ φυλάττῃ τότε ἀπαρεγκλίτως τὰ ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ κελευόμενα, καὶ τοὺς ἄλλους νὰ παρορμᾷ εἰς τοῦτο, πρὸς τούτοις δὲ νὰ φροντίζῃ ὅπως μηδεὶς ἐξ ἄλλου γένους παρεισδύσῃ εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἱκετευόντων ἦσαν τὰ ἑξῆς, ἅτινα παραφέρομεν ἐνταῦθα ὅσως ἔχουσιν ἐν τῷ Λατινικῷ κειμένῳ.

Nomina vero predictorum supplicantium hec esse dicuntur, videlicet Consta Alicari, papa Basilius Alicari, papa Michael Macri, papa Demetrius Deocaditi, papa Georgius Deocaditi, papa Iohannes Corathiniti, papa Michael Mamalo, papa Demetrius Mamano, Losconati, papa Demetrius Licheno, Nicolaus Aglanosa, Mucroni, alius papa Iohannes Coratiniti, prothopapa Vernoy, papa Theodorus . . . . . achi, papa Iohannes Locho, papa Nicolaus Dialupso, papa Costa Livera, papa Iohannes Pascalis, papa Iohannes Lino, papa Georgius Samamudro, papa Demetrius de Sereno.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Μάγιστρος Μασάριος, περιφρονῶν, ὡς φαίνεται, τὰς ἐπιταγὰς τοῦ ἡγεμόνος καὶ περὶ ὀλιγίστου ποιούμενος αὐτάς, συνελάμβανε τοὺς δυστυχεῖς ἱερεῖς καὶ κατεκράτει τὰ κτήματα αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ κατέκλειεν αὐτοὺς μέχρι ἀποδόσεως τῶν ὀφειλομένων ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ παλαιοῦ λεγομένου Φρουρίου (1) τῆς νήσου

(1) Τρία ἦσαν τὰ ἐν Κερκύρᾳ φρούρια ἐπὶ τῶν Ἀνδηγαυϊκῶν χρόνων, castrum vetus τὸ παλαιὸν φρούριον, castrum novum ἡ ἑτέρα κορυφὴ τῆς δικορύφου ἀκροπ-

Κερκύρας πρὸς μεγίστην βλάβην αὐτῶν, ἀπετάθησαν καὶ πάλιν οἱ ταλαιπωρούμενοι πρὸς τὸν Ῥοβέρτον, ὅστις τῇ 22 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1346, εὑρὼν δίκαια τὰ αἰτιάματα αὐτῶν, κελεύει καὶ πάλιν, ἀλλ' αὐστηρότερον, οὐχὶ πλέον ὡς δεσπότης Ῥωμανίας, ἀλλ' ὡς ἐπίτιτλος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἃ διαδεχθεὶς τὴν ἀποθανοῦσαν τῷ αὐτῷ τούτῳ μηνὶ Ὀκτωβρίῳ μητέρα αὐτοῦ Αἰκατερίναν τὴν ἐκ Valois, νὰ ὦσι τοῦ λοιποῦ οἱ Μάγιστροι Μασάριοι τῆς νήσου πιστοὶ εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου, ἀποστέλλων αὐτοῖς καὶ τὸ εἰρημένον ἡγεμονικὸν διάταγμα τῆς 20 Ἰουλίου, ἐν ᾧ περιέχεται καὶ ἀντίγραφον τοῦ χρυσοβούλλου.

Δέκα ἔτη ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου δὲν εἶχον εἰσέτι παρέλθῃ, καὶ ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν Ῥοβέρτος ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ἐκδώσῃ ἄλλα δύο προνομιακὰ ἔγγραφα ταὐτοχρόνως ὑπὲρ τῶν ἐκβιαζομένων ἱερέων *Λευθεριωτῶν*, διότι ὁ δυσπειθὴς Μάγιστρος Μασάριος ἤρξατο καὶ αὖθις ἀσκῶν αὐθαιρέτως τὰς αὐτὰς πιέσεις κατ' αὐτῶν. Ταῦτα συνέβαινον ἐν ἔτει 1356. Τότε ὁ πρωτοπαπᾶς Ἰωάννης Βλάχος ἐκ χωρίου Ἀρκαδάδων, ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἱερέων ἐπίτροπος καὶ σύνδικος αὐτῶν, μὴ δυναμένων ἐπὶ πλέον νὰ ὑπομένωσι τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Μαγίστρου Μασαρίου, μετέβη εἰς Ἰταλίαν καί, ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος, ἐξέθηκεν αὐτῷ λεπτομερῶς καὶ ἀφηγηματικῶς τὰ τοῦ προνομίου εἰπὼν ὅτι οἱ δεσπόται τῆς Ἠπείρου Ἐμανουὴλ καὶ Μιχαὴλ ἠλευθέρωσαν καὶ ἀπήλλαξαν πάσης δουλείας προσωπικῆς καὶ πραγματικῆς, ἔτι δὲ ἀπὸ τοῦ τελέσματος ἓξ τρικεφάλων τοὺς εἰρημένους τριάκοντα τρεῖς ἱερεῖς, αὐτούς τε καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν, ἐξαιρέσει τῆς πληρωμῆς μικροῦ τινος ἀπολείμματος λόγῳ ἀκροστίχου, ὅπερ ὤφειλον νὰ τελῶσι τῷ κατὰ καιρὸν διοικοῦντι τήν τε πόλιν καὶ νῆσον Κέρκυραν, καθ' ὃν τρόπον δηλοῖ καὶ ἀνακηρύσσει τὸ προνόμιον τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, χρυσῇ βούλλῃ σφραγισθέν.

Τῇ ἰσχύϊ δὲ τούτου καὶ οἱ προπάτορες αὐτῶν διετηροῦντο ἀνενόχλητοι καὶ ἀκαταζήτητοι ἀπὸ πάσης ἐπηρείας καὶ δόσεως ἐξαιρέσει τῆς ἀνωτέρω παροχῆς, ἣν ἐτέλουν ἀρχαιόθεν λόγῳ ἀκροστίχου πρὸς τοὺς δημοσίους εἰσπράκτορας, τοὺς καλουμένους *πρωτογέρους*, ὁ μὲν γρόσων ἕξ, ὁ δὲ γρόσων δώδεκα, ὁ δὲ γρόσων δεκαπέντε, ὁ δὲ γρό-

λεως ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ castrum Sancti Angeli, τὸ Ἀγγελόκαστρον, νῦν κατερηριμμένον.

σων δεκαοκτώ, ὁ δὲ ὑπερπύρων δύο, ἑκάστου ὑπερπύρου ἀναλογοῦντος πρὸς δραχμὰς 11, $^{30}/_{100}$, τοῦ γρόσου δὲ ὄντος τοῦ δωδεκατημορίου τοῦ ὑπερπύρου.

Ναὶ μὲν τῷ 1346, ἐπὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς διεῖπε τὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας Κερκύρας ὁ Ἀββᾶς Sancti Viti de Poliniano, χηρεύοντος ὡς φαίνεται τότε τοῦ δυτικοῦ ἀρχιεπισκόπου, εἰς ὃν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν χρόνων ὑπήγοντο καὶ τὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ὁ νοτάριος Μαρτούκιος, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο Μάγιστρος Μασάριος, ἠνάγκασε τοὺς πρεσβυτέρους τούτους νὰ τελῶσιν ἕκαστος αὐτῶν ὑπέρπυρα τρία, ὅ ἐστι δραχμὰς 33 καὶ λεπτὰ 60, λόγῳ ἀκροστίχου, ἐπὶ προφάσει διαταγῆς τινος τοῦ ἡγεμόνος περιεχομένης ἐν ταῖς παραγγελίαις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Μαγίστρους Μασαρίους· ἀλλὰ διὰ τὴν ἄδικον ταύτην ἀργυρολογίαν κατέφυγον οἱ ἱερεῖς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ῥοβέρτον, οὗτος δὲ ἐξέδωκε χάριν αὐτῶν τὰ δύο εἰρημένα ἡγεμονικὰ ἔγγραφα, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1346 καὶ ἀποτεινόμενα πρὸς τοὺς Μαγίστρους Μασαρίους, δι' ὧν ἐκέλευον αὐτοὺς νὰ μὴ πράττωσί τι παρὰ τὴν διάληψιν τοῦ προνομίου, μηδὲ κατά τι νὰ ἐνοχλῶσι τὰς ἀρχαίας αὐτῶν ἐλευθερίας. Κατὰ συνέπειαν δὲ τῶν ἡγεμονικῶν προνομιακῶν γραμμάτων ὁ εἰρημένος νοτάριος Μαρτούκιος, καὶ Δημήτριος ὁ Τερασῖνος de Lovisiis, καὶ ὁ νοτάριος Βαρθολομαῖος Musetta, καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς νοτάριος Μαρτούκιος, κατὰ διαδοχὴν ἅπαντες Μάγιστροι Μασάριοι τῆς νήσου, ἔπαυσαν πάσης καταπιέσεως καὶ οὐδόλως ἠνάγκασαν αὐτοὺς εἰς νέον τι τέλεσμα πλὴν τῶν ἀνέκαθεν ὑπ' αὐτῶν τελουμένων.

Οὕτω διῆγον ἀνενοχλήτως, ἀπολαύοντες τῶν ἑαυτῶν προνομίων μέχρι τοῦ ἔτους 1356, ὅτε αὖθις, ὡς εἴδομεν, ὁ Μάγιστρος Μεσάριος, παραγνωρίσας τὰς τοῦ ἡγεμόνος παραγγελίας, ἐπέβαλεν αὐτοῖς ἀδίκως τὴν πληρωμὴν τῶν τριῶν ὑπερπύρων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς εἰς ταύτην, παρὰ τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ δεσπότου, πρὸς μεγίστην αὐτῶν βλάβην καὶ ἐπήρειαν. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ πρωτοπαπᾶς Ἰωάννης Βλάχος παρ' ἑαυτοῦ καὶ παρὰ τῶν εἰρημένων τριάκοντα τριῶν ἱερέων αὐτοπροσώπως ἱκέτευσε τὸν ἡγεμόνα νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλα προνομιακὰ γράμματα πρὸς τήρησιν τῶν παραχωρηθέντων προνομίων.

Καὶ πράγματι ὁ ἡγεμὼν καὶ ἐπίτιτλος αὐτοκράτωρ Ῥοβέρτος ἐξέ-

δωκε τῇ 12 Μαΐου τοῦ ἔτους 1356 αὐστηρότατον ἔγγραφον πρός τε τοὺς Καπιτάνους καὶ Μαγίστρους Μασαρίους τῆς νήσου Κερκύρας, κελεύων αὐτοὺς νὰ μὴ παραβαίνωσι καθόλου τὸ χρυσόβουλλον τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ καὶ Μανουήλ, μηδὲ νὰ ἐνοχλῶσι καὶ νὰ ἐξαναγκάζωσι τοὺς ἱερεῖς εἰς πληρωμὴν πλειόνων τῶν ὅσα παλαιόθεν ἦσαν εἰθισμένοι. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀκριβῶς ἡμέραν ἐξέδωκε καὶ ἕτερον ἔγγραφον, ἀποτεινόμενον ὡσαύτως πρὸς τοὺς Καπιτάνους καὶ τοὺς Μαγίστρους Μασαρίους, δι' οὗ ἀπαλλάσσει τοὺς τριάκοντα τρεῖς ἱερεῖς *Λευθεριώτας* τοῦ βάρους, εἰς ὃ ἠναγκάζοντο πάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς τε πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ νὰ προσφέρωσιν αὐτῷ δηλ. δῶρα καὶ ὠφελήματα, διότι ἄλλως, ὡς ὀρθῶς λέγει τὸ ἡμέτερον ἔγγραφον, δὲν ἐφυλάττετο τὸ πνεῦμα τοῦ χορηγηθέντος προνομίου, dicto privilegio prefato ducis in quomodolibet non servato, οἱ δὲ τριάκοντα τρεῖς ἱερεῖς τῆς ἐξοχῆς ἔμελλον ν' ἀπολαύωσι τῶν αὐτῶν ἐλευθεριῶν, ὅσων ἀπήλαυον καὶ οἱ τῆς πόλεως, ὑπαινισσομένου βεβαίως τοῦ ἡγεμόνος διὰ τῆς τελευταίας ταύτης ἐκφράσεως τὸ ἕτερον χρυσόβουλλον τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ, τὸ περιέχον τὰ προνόμια τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων τῆς πόλεως, περὶ οὗ ἐποιησάμεθα μνείαν ἀνωτέρω.

Ὅτε ὁ πρωτοπαπᾶς Ἰωάννης Βλάχος ἐπανῆλθεν εἰς Κέρκυραν κομίζων τὰ δύο προνομιακὰ ἔγγραφα τοῦ ἡγεμόνος, γεγενημένα κατὰ τὴν 12 Μαΐου τῆς τότε ἐνισταμένης ἐνάτης Ἰνδικτιῶνος, ἐν ἔτει 1356, ἀναλογοῦντι πρὸς τὸ δέκατον ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, εἰκοστῷ δὲ πέμπτῳ τῆς ἡγεμονίας καὶ κυριαρχίας τῆς Κερκύρας anno domini millesimo tercentesimo quinquegesimo sexto, die duodecima Maii none Indictionis, imperii nostri anno decimo, principatus vero anno vicesimo quinto, τῆς μὲν γραφῆς τῆς ἐν τῷ δευτέρῳ ἐγγράφῳ χρονολογίας οὔσης εὐαναγνώστου, τῆς δὲ ἐν τῷ πρώτῳ σχεδὸν ἀδιαγνώστου), ἐφρόντισε περὶ ἐκτελέσεως πρῶτον τοῦ δευτέρου ἡγεμονικοῦ διατάγματος, δι' οὗ ἀπηλλάσσοντο οἱ ἱερεῖς τῶν δώρων τῶν διδομένων ἕνεκεν προελεύσεως ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος καὶ προσήγαγεν αὐτὸ εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπερ, ὡς ἐξ ἄλλων ἐγγράφων μανθάνομεν, ἐλέγετο ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν τότε χρόνων *αὐθεντικὴ καὶ ῥηγικὴ κόρτη*, ἐν ᾗ ἐδικάζοντο αἵ τε ποινικαὶ καὶ πολιτικαὶ δίκαι.

Τὸ δικαστήριον τοῦτο συνίστατο ἐκ τοῦ Καπιτάνου, ἤτοι τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς νήσου καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ ἡγεμόνος, ἐξ ἑνὸς ἀνδρὸς νομομαθοῦς, δικαστοῦ καὶ παρέδρου τῷ Καπιτάνῳ, καὶ ἐξ ἑνὸς νοταρίου μέλλοντος νὰ συντάξῃ τὴν ἀπόφασιν, ἑκατέρου τούτων ἐκλεγομένου ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος· ἔτι δὲ ἐκ δύο, ὀψιαίτερον δὲ τριῶν, εὐγενῶν καὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν Κερκυραῖοι, δι' αὐτοκρατορικοῦ δὲ προνομίου καὶ κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον ἐδίκαζον τάς τε ποινικὰς καὶ πολιτικὰς δίκας, καλούμενοι *Γραικοὶ Χρονικοὶ Κριταὶ* (Iudices annales) ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν διέμενον ἐν τῇ ἀρχῇ· καὶ τέλος ἐκ διαφόρων χρηστῶν ἀνδρῶν (probis viris), οἵτινες συμπαρεκάθηντο τοῖς δικασταῖς, ὑπέγραφον δὲ τὰς ὑπὸ τοῦ νοταρίου συντεταγμένας ἀποφάσεις ὡς μάρτυρες.

Τὸ δικαστήριον, οὕτω συγκεκροτημένον, συνήδρευεν inter logiam porte ferree civitatis Corphoy ἢ in palatio Curie sito super portam ferream civitatis Corphoy ubi Curia regi solet, ὅπερ ἐστὶν *ἐντῶς τοῦ κάστρου τῆς σιδηρέας πώρτας*, ὡς εὑρίσκομεν τὴν τυπικὴν φράσιν μετενηνεγμένην ἐν συμβολαίῳ τῶν Ἀνδηγαυϊκῶν χρόνων (1). Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβεστέρα μνεία τοῦ κτιρίου τούτου γίνεται ἐν ἀρχαιοτέρῳ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1273, σωζομένῳ ἐν τῷ Δημοσίῳ τῆς Νεαπόλεως Ἀρχείῳ, ἐν ᾧ ἀκριβέστερον λέγεται domus que est supra porta ferrea (que est) juxta castrum ipsum insule (2), ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δυνατὸν εἰκάσαι ὅτι τὸ δικαστήριον ἔκειτο παρὰ τῷ φρουρίῳ, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ἦτο ἀνιδρυμένον τὸ κτίριον ἔνθα πολλῷ ὀψιαίτερον τὸ Συμβούλιον τῶν εὐγενῶν τῆς πόλεως ἐποιεῖτο τὰς ἐκ τοῦ συνεδρίας.

Πρὸς τὸ τοιοῦτον ἐν Κερκύρᾳ δικαστήριον προσήγαγεν ὁ πρωτοπαπᾶς Ἰωάννης Βλάχος τὸ ἕτερον τῶν δύο προνομιακῶν ἐγγράφων τοῦ Ρ...

(1) Ὅρα νομικὸν γράμμα τοῦ ἔτους 1374 ἐν Γρατιανῷ Ζώρζῃ, σ. 312.

(2) Del Giudice, Codice Diplomatico, Τόμ. Α'. p. 308-9 ἐν σημειώσει *κ.* Mustoxidi, Cose Corciresi σ. 443. Τὴν *σιδηρᾶν πύλην* Κερκύρας εὑρίσκομεν καὶ ἀλλαχοῦ μνημονευομένην· ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Κάρολος ὁ Γ'. τῇ 16 Σεπτεμβρίου τοῦ 1382 ἐπικυροῖ Πέτρον de Potenza ἐκ Κερκύρας ἐν τῷ ἀξιώματι Gavarreti porte ferree et pusterule ipsius porte civitatis Corphoy, καὶ τῇ 18 Σεπτεμβρίου ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἀνατίθησι τοῖς ἀδελφοῖς Θεοδώρῳ καὶ Κώνστᾳ Φιλῇ ἐκ Κερκύρας τὸ ἀξίωμα Sergentarie circa custodiam porte ferree dicte civitatis Corphoy (Barone, Notizie κτλ. σ. 24 καὶ 26).

βέρτου τῇ προτεραίᾳ τῆς γενομένης ἀποφάσεως. Τῇ δὲ ἑπομένῃ, δηλ: τῇ 26 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1357, συνελθόντες οἱ δικασταὶ εἰς τὸν ὡρισμένον ἐπὶ τοῦτο τόπον, συνέταξαν παρεπίδικον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασιν, ἧς παραφέρομεν αὐτολεξεὶ τὴν ἀρχήν, ὡς ἐμφαίνουσαν τὰς τυπικὰς φράσεις τῶν ἐν τῇ ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδι τοιούτων δικαστικῶν ἐγγράφων ἐν Κερκύρᾳ.

In dei nomine amen, mensi Ianuarii, die vigesimosexto eiusdem decime Indictionis Corphoy. Nos Petrus de Consis de Cipro, Miles, Imperialis Cambellanus et familiaris ac Capitaneus Civitatis et Insule Corphiensis pro tribunali sedentes inter logiam porte ferree Civitatis Corphoy, ubi Curia regi solet, in eadem [sic] Curiam more solito regentes singulis conquirentibus prout ad nostrum spectat officium iusticiam ministrando, assidente nostro nobili Jurisperito viro Iudice Stephano magistri Francisci de Neritono judice et assessore, presenteque nobili et distincto viro notario Guillelmo Latro de Caserta, actorum notario, per Imperialem Curiam nobis datis, presentibus etiam nobilibus et distinctis viris Nicolao de Henrico Costagunari et Basilio Cucculo, Annualibus Corphoy Iudicibus habentibus ex privilegio omnes et singulas causas civiles et criminales agitatas et agitandas in Curia nostra cognoscere, decidere et cito terminare presentis decreti pronunciationis declarationis et interlocutorie serie fatemur, notum facimus et testamur quod pridie nobis in iudicio similiter pro tribunali sedentibus una cum judicibus predictis et actorum notario singulis sua Jura reddendo prout ad nostrum spectat officium, Prothopapa Iohannes Blaco tam suo nomino quam procuratorio nomine et pro parte triginta trium sacerdotum leptoratorum de Insula Corphiensi quasdam patentes Imperiales licteras eiusdem Imperialis excellentie magno pendenti sigillo et inter losagiam in cera rubea sigillatas obtulit et presentavit in eodem judicio coram nobis, quas vidimus et legi fecimus et invenimus non abrasas, non abolitas, non can-

cellatas, nec interlineatas, sed in sui prima figura sistentes, et erat tenoris per omnia et continencie subsequentis.

Εἰς τὸ προοίμιον τοῦτο ἐπισυνάπτεται τὸ ἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν μνημονευθὲν αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον περὶ τῆς ἀτελείας τῶν ἱερέων, ἐὰν ἐβούλοντο νὰ ἔλθωσιν ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος, ἀλλὰ κατὰ κακὴν τύχην ἡ μεμβράνη ἐστὶν λίαν τετριμμένη ἐκ τοῦ χρόνου, ὡς ἔτι δυστυχῶς ἐν τῷ ἀμέσως ἑπομένῳ τῆς παρεπιδίκον ἀποφάσεως μέρει, δι' οὗ διατάσσονται τὰ δέοντα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν κελευομένων ὑπὸ τοῦ Ῥοβέρτου. Ἐν τέλει δὲ μνείας γενομένης τῆς βασιλίσσης τῆς Νεαπόλεως Ἰωάννης τῆς Α'. καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς Λουδοβίκου, ἔτι δὲ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιδεσποτείαν τῆς βασιλίσσης εὑρισκομένου Ῥοβέρτου, κυριάρχου Κερκύρας, dominante quoque in dictis civitate et insula Corphiensi inclito domino, domino nostro Roberto dei gratia Imperatore Constantinopolitano, Romanie despoto, Achaie et Tarenti principe, καὶ χρονολογηθέντος τοῦ ἐγγράφου ἀπὸ τῶν ἐτῶν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἡγεμόνος, Imperii suo anno undecimo, Dominii quoque anno vicesimo sexto, ἀντιστοιχούντων πρὸς τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν ἔτος 1357, ἕπονται αἱ τῶν δικαστῶν καὶ μαρτύρων ὑπογραφαί, ἐξ ὧν παρατιθέμεθα τὴν τοῦ Καπιτάνου τῆς νήσου, ἥτις παραλλάσσουσα τῶν λοιπῶν ἐστι γεγραμμένη ἐν τῇ γαλλικῇ τῶν τότε χρόνων ἔχουσα ὧδε:

Je Pière de Conchys Capitene de lile de Corpho testis sum.

Τῶν δὲ Ἑλλήνων μαρτύρων αἱ ὑπογραφαὶ παραλείπονται ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀπογράφῳ τῆς ἀποφάσεως διὰ τὸ ἄγνωστον τῆς γραφῆς. Subscriptionibus quidem aliorum testium in græca scriptura factis, in presentibus propter earum ignotam scripturam non scriptis.

Ἀλλὰ δὲν εἶχον εἰσέτι παύσῃ τὰ δεινοπαθήματα τῶν δυσμοίρων ἱερέων χωρικῶν, ὡς ἦτο ἐλπὶς ἐπὶ τέλους μετὰ τοσαῦτα προνομιακὰ γράμματα, ἅτινα ὅμως δὲν συνῆδον, ὡς φαίνεται, πρὸς τὰς ἰδιαιτέρως διδομένας ἐγγράφους ὁδηγίας τοῖς Μαγίστροις Μασσαρίοις ἅμα κατελάμβανον τὴν ἀρχήν. Διάδοχος τοῦ πρώην Καπιτάνου Κερκύρας κατέστη κατὰ τὸ ἔτος 1357 Λεύκιος ὁ Πρωτοντῖνος Τράνου (1)

(1) Ὁ Hopf λέγει τάδε περὶ τοῦ Λευκίου (Ersch und Gruber, αὐτ. Τόμ. 85.

Leucius Prothontinus Trani), ὅστις πρῶτος, καθ' ὅσον γινώσκομεν, εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καπιτάνου προσέθηκε τὸ τοῦ Μαγίστρου Μαπρίου (Capitaneus et Magister Massarius), ἐκαλεῖτο δὲ πρωτονῖνος, διότι εἶχε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀναλογοῦν πρὸς τὸν ἐπιστάτην ῶν νεῶν, τῶν παρεχομένων ὑφ' ἑκάστης πόλεως τῷ δημοσίῳ (1), αὶ ἦτο πρότερον Καμερχάριος Κερκύρας. Ὁ νέος οὗτος Καπιτάνος αὶ Μάγιστρος Μασάριος, λαβὼν παρὰ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μαίστρου Μασαρίου Ἰωάννου Ῥωμάνου ἐκ Νεαπόλεως τὰς ἐγγράους ὁδηγίας τὰς διδομένας ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἕκαστον Μάγιτρον Μασάριον, ἀναγνοὺς δὲ ἔν τινι κεφαλαίῳ αὐτῶν τάδε, ὅτι ἡ σπραξις τοῦ ἀκροστίχου, ὅ ἐστι τῶν τριῶν ὑπερπύρων τῶν πληρωίων ὑφ' ἑκάστου τῶν ἱερέων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν τῷ δημοσίῳ τὶν ἔργον κυρίως τοῦ Μαγίστρου Μασαρίου, καὶ τούτῳ μάλιστα κειται τὸ καθῆκον τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν, ἀναβαινόντων ἐτησίως ; ὑπέρπυρα ἐνενήκοντα ἐννέα, ἐνετείλατο τοῖς τέσσαρσι βαΐλοις τῶν σσάρων τῆς νήσου βαϊλαρχιῶν, τοῖς ἐπάρχοις τοῦτ' ἔστι τῶν τεσίρων ἐπαρχιῶν, εἰς ἃς ἦτο τότε διῃρημένη ἡ νῆσος, τοῦ Γιρου δηνότι, τοῦ Ὄρους, τῆς Μέσης καὶ τῆς Λευκίμμης, Nicolao Caligio iiulo Agiri, Costa Condi baiulo Hori, Basilio Corni baiulo

427) «Farolfino di Farolfo d'Almonte, Καπιτάνος Κερκύρας ἐν ἔτεσι 1325—28 ἠσχολήθη κυρίως περὶ τὰ τιμαριωτικά, ὡς ἐν ἔτει 1323 περὶ τὴν σύστασιν νέας κωνίας Λευκίμμης, δι' ἧς Βιγκέντιος ὁ ἐκ Τράνου, ἀναδειχθεὶς ἤδη βαρῶνος ἐν ἔτεσι 00 καὶ 1302, περιεβλήθη. Ἡ βαρωνία αὕτη ἐπεκυρώθη αὐτῷ μετὰ τοῦ κληρονομικοῦ ώματος λιμενάρχου ἐν ἔτει 1314 καὶ μετεβιβάσθη κατὰ διαδοχὴν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Λευ-, Καπιτάνῳ τῆς νήσου τῷ 1365 (γρ. 1357) καὶ τῷ ἐγγόνῳ αὐτοῦ Πέτρῳ τῷ ἐκ Τρά-, μεθ' ὃν οἱ διάδοχοι ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦ *Πετρετῆ*». Ἐπειδὴ ὅμως πρὸς βεβαίωσιν ι λόγων αὐτοῦ παραπέμπει εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς βαρωνίας τὰ διασωζόμενα παρὰ τοῖς κ. Προσαλέντῃ καὶ Δελβινιώτῃ καὶ εἰς τὸ παρὰ τούτοις Στέμμα τῆς οἰκογενείας Πετῆ, φαίνεται ὅτι εἰς πλάνην τινὰ περιέπεσεν ὁ πολὺς ἀνήρ, ἐπειδὴ οὐδὲν τῶν ἄνω έντων ἐγγράφων, ἅτινα καλῶς ἐξητάσαμεν, ἀναφέρει τὸν Λεύκιον. Ὅτι ὅμως τὸ μα *Πετρετῆς* προῆλθεν ἐκ τοῦ *Πρωτοντίνου* ἐπὶ τὸ συντομώτερον, ἔχομεν καὶ ἄλ-απόδειξιν ἐκ τοῦ ὀνόματος Νικολάου τοῦ Γαντζᾶ, *Σεβαστοῦ* καὶ *Πρωτοντίνου* Αὐνος ἐν ἔτει 1327, ὅστις ἐν ἐγγράφῳ τοῦ Ἀρχείου τῆς Βενετίας, μνημονευόμενος ἀ τινων ἄλλων ἀρχόντων τοῦ Αὐλῶνος μετὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἀντὶ Πρωτοντίπροσαγορεύεται *Petroti*, δηλ. *Πετρετῆς*, ὡς νῦν καλεῖται ἡ οἰκογένεια (I libri nm. della Rep. di Venezia. Comm. Lib. III. ἀριθ. 118 καὶ 176).

1) Παρεδέχθημεν τὴν ἐξήγησιν ταύτην τῆς λέξεως, τὴν δοθεῖσαν παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ χαὴλ Amari ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ Σικελικοῦ Ἑσπερινοῦ (La guerra des Vespro iliano σ. CVII τοῦ Α'. Τόμ. τῆς ὀγδ. ἐκδ. Firenze, Le Monnier, 1876).

Medii et Johanni Sclavo baiulo Alechimie, καὶ διὰ τῶν βαΐλων τούτων ἐκλήτευσε τοὺς προνομιούχους ἱερεῖς καὶ τοὺς λαϊκοὺς τοὺς ἕλκοντας ἐξ αὐτῶν τὸ γένος, ἵνα ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸ δικαστήριον κατὰ τὴν 10 Νοεμβρίου τῆς τότε ἐνισταμένης ἑνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος, δηλ: τοῦ ἔτους 1357, ὅπως ἀποτίσωσι τὸ εἰρημένον τέλεσμα λόγῳ ἀκροστίχου, ἐπὶ ποινῇ 25 ὑπερπύρων ἐν περιπτώσει μὴ ἐμφανίσεως.

Κατὰ συνέπειαν τῆς κλητεύσεως ταύτης ἐνεφανίσθη τῇ ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ εἰς τὸ δικαστήριον ὁ αὐτὸς πρωτοπαπᾶς Ἰωάννης Βλάχος, ὡς ἐπίτροπος πάλιν καὶ σύνδικος τῶν λοιπῶν ἱερέων, καὶ δημοσίᾳ προσήγαγε τὰ δύο προνομιακὰ γράμματα, τὸ μὲν τῆς 22 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1346, ἐν ᾧ περιείχετο τὸ προγενέστερον ἔγγραφον τῆς 20 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, περιλαμβάνον καὶ τὴν σπουδαιοτάτην μετάφρασιν τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ δεσπότου Μιχαήλ· τὸ δὲ τῆς 12 Μαΐου τοῦ ἔτους 1356, διάφορον τοῦ περιεχομένου ἐν τῇ ἀποφάσει τῆς 26 Ἰανουαρίου 1357, ἀλλ' ἔχον ἀπαραλλάκτως τὴν αὐτὴν χρονολογίαν. Τὸ δὲ δικαστήριον συνέκειτο καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐκ τῶν συνήθων μελῶν, δηλ. τοῦ Καπιτάνου, τοῦ Παρέδρου Δικαστοῦ Στεφάνου de Neritone, τοῦ Νοταρίου Νικολάου Μαρίνου de Baro, κατ' ἐντολὴν αὐτοκρατορικὴν ἀντικαταστήσαντος τὸν Νοτάριον Γουλιέλμον Λάτρον de Caserta, καὶ τῶν *Χρονικῶν Κριτῶν* Γεωργίου Δονάτου de Altavilla καὶ Ἰωάννου Ῥωμαίου.

Σεβαστικῶς δὲ καὶ ταπεινῶς ἀναγνὸν τὸ Δικαστήριον τὰ προσενεχθέντα γράμματα, βουλόμενον δὲ κατὰ γράμμα νὰ πεισθῇ εἰς τοῦ ἡγεμόνος τὰ κελεύσματα καὶ ταῦτα ἀδιατρέπτως νὰ τηρήσῃ, προσεκάλεσε τοὺς εὐλαβεστάτους ἄνδρας Ἀββᾶν Σίμωνα Μαγκοῦσον ἐξ Ὑδροῦντος, Γενικὸν Βικάριον τοῦ πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας C, ἴσως ἀρκτικοῦ γράμματος τοῦ γνωστοῦ τότε δυτικοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καλλίστου Ῥωμανοπούλου (1) καὶ τόν τε Ἀββᾶν Ἰωάννην de Lusere, Cantorem, καὶ Ῥογέριον Παύλου de Neritone Ἀρχιδιάκονον, ἀμφοτέρους Κανονικοὺς τῆς δυτικῆς μητροπόλεως Κερκύρας, ἵνα παραστῶσιν ἐν τῇ δίκῃ, ἔτι δὲ τὸν Νοτάριον Στέφανον de Baro, εἰσαγγελέα, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου.

(1) Περὶ τοῦ ἐπισκόπου τούτου ὅρα Μαρμαρᾶ, Historia di Corfu. σ. 223. Α. Μουστοξύδου, Ἱστ. καὶ Φιλολ. Ἀνάλεκτα, σ. 100 καὶ Miklosich καὶ Müller. Acta et Diplomata, Τόμ. Ε'. σ. 67.

Ἀρνηθέντος δὲ τοῦ πρωτοπαπᾶ Ἰωάννου Βλάχου ὅτι αὐτός τε καὶ οἱ λοιποὶ ἱερεῖς ὀφείλουσι τὸ ἀπαιτούμενον τέλεσμα, ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἡ 20 ἡμέρα τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τῆς ΙΑ'. Ἰνδικτιῶνος πρὸς ἔρευναν τῶν δικαζομένων πραγμάτων. Τῇ 24 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐξητάζοντο οἱ μάρτυρες, μέχρι δὲ τῆς 1 Δεκεμβρίου ἐδόθη προθεσμία ὅπως λάβωσιν οἱ δικαζόμενοι ἀντιγραφὴν τῶν καταθέσεων τῶν μαρτύρων, τῇ δὲ 15 Δεκεμβρίου ἐξηκολούθησεν ἡ συζήτησις πρὸς διεξαγωγὴν τῆς δίκης, καὶ τέλος ἐτάχθη ἡ 22 Δεκεμβρίου ὡς ἐσχάτη ἡμέρα τῶν συζητήσεων, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ συνταχθῇ καὶ ἡ ἀπόφασις. Αὕτη δὲ ἐξηνέχθη ὑπὲρ τῶν ἱερέων, ἀλλ' ἐν δικανικῇ ὑπεραντολογίᾳ, ἐξ ἧς ἐπὶ τέλους ἐξάγεται ὅτι δύο κυρίως ἦσαν οἱ λόγοι, δι' οὓς οἱ δεινοπαθοῦντες ἱερεῖς ἀπηλλάγησαν τῆς ἀδίκου πληρωμῆς τῶν τριῶν ὑπερπύρων, τοῦτο μὲν διότι εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ χρυσόβουλλον τοῦ δεσπότου Μιχαήλ, ὅπερ καθίστα αὐτοὺς ἐλευθέρους παντὸς τελέσματος, τοῦτο δὲ διότι παρέσχον τὰς ἀποδείξεις τῆς πληρωμῆς τοῦ ἀπολειφθέντος χρηματικοῦ ποσοῦ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ξ τρικεφάλων, καὶ οὐχὶ τῆς πληρωμῆς τῶν τριῶν ὑπερπύρων, ὡς ἀδίκως ἀπῄτει ὁ Καπιτάνος καὶ Μάγιστρος Μασάριος.

Τὰ δὲ ὀνόματα καὶ τὰ ἐπώνυμα τῶν ἐπιζώντων διαδόχων τῶν τριάκοντα τριῶν ἱερέων *Λευθεριωτῶν* καὶ τὰ πληρωτέα ὑπ' αὐτῶν ποσὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων λόγῳ ἀκροστίχου πρὸς τοὺς Μαγίστρους Μασαρίους τῆς νήσου εἰσὶ τὰ ἑξῆς, ἅτινα παραφέρομεν ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ Λατινικῷ ἐγγράφῳ.

In decarchia Bistone prothopapa Churiagius Vermoy grossos tres, papa Basilius Lepterato cum Michale et Iohanni Lepterato fratribus suis yperperum unum, grossos tres, prothopapa Iohannes Blacho grossos octo, papa Iohannes Depterius pro se et Georgio fratre suo yperpera duo et grossos duo, heredes pape Michalis cum papa Basilena yperpera tria, grossos decem, heres Lascari grosses sex, in decharchia Messaree papa Nicolaus . . . . grossos septem, turonenses sex, in decharchia Prinilla heredes pape Iohannis Pascalis grossos duo, heredes pape Nicolai Thalipso grossos . . . . . heredes quondam Linara grossum unum, heredes quondam Nichite gros-

sum unum, Calogerus Lignoy grossum unum, papa Nicolaus Lichiotus cum consoprina sua Theodora yperperum unum grossos tres, papa Iohannes Proichinopati yperperum unum grossos duo, Michael Macri grossos decem, Stamati Dafr.... ussa grossos septem, Basilius de papa Georgio grossos septem, in decarchia Stravosthiadi papa Georgius Samamundrus yperpera duo, heredes papa Michalis Samamundri yperpera duo, presbitera Cavadena grossos decem, in decharchia Lignoy Georgius Lignoy yperperum unum et medium.

Εἰς ἐπίμετρον δὲ καὶ συμπλήρωμα τῆς μακρᾶς ταύτης ἀναλύσεως εἰρήσθωσαν καὶ τάδε. Ὁ Hopf, ὅστις, ὡς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, ἐγίνωσκε τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ μνείαν αὐτοῦ ποιεῖται ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ (1), λέγει ὅτι κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1356 ἀνενέωσεν ὁ αὐτοκράτωρ Ῥοβέρτος τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Μιχαὴλ, ἀλλ' ἴσως ὁ πολὺς ἀνὴρ περιέπεσεν εἰς σφάλμα, διότι βλέπομεν ὅτι τὸ χρυσόβουλλον ἀνανεοῦται ὑπὸ τοῦ Ῥοβέρτου διὰ γραμμάτων χρονολογουμένων ἀπὸ τῆς 12 Μαΐου 1353. Δίδωσι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ εἴδησιν, μὴ ἐξαγομένην ἐκ τοῦ προκειμένου ἐγγράφου, ὅτι δηλ: ἐν τέλει Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1357 ὁ Καπιτάνος τῆς νήσου Πέτρος de Conches (γρ. Conchys) ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ψάλτου Ἰωάννου de Lusora καὶ τοῦ Καμεραρίου Λευκίου τοῦ Πρωτοντίνου Τράνου καὶ τοῦ Κριτοῦ Γεωργίου di Donato di Altavilla προεκήρυξαν τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, ἀφ' οὗ τὸ τέλεσμα εἶχεν ἀκριβῶς ὁρισθῇ τῇ 27 (γρ. 22) Δεκεμβρίου 1357, παραπέμπει δὲ εἰς τὰ ἐν Βενετίᾳ ἔγγραφα τοῦ Nani (Cod. Marc. Ital. Cl. X. n. 279) Τόμ. 11. φυλ. 87.

Ἐν Κερκύρᾳ τῇ 14 Αὐγούστου 1888.

(1) Ersch und Gruber, αὐτ. Τόμ. 86. σ. 32.

ΙΩΑΝΝΟΥ Ε' ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ Ζ' ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΡΓΥΡΟΒΟΥΛΛΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΩΖΟΠΟΛΙΝ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Τῆς κατὰ τὸν Εὔξεινον πόντον ἐν τῇ θρᾳκικῇ παραλίᾳ κειμένης Σωζοπόλεως (1) πρόκειται ἐν ἀποστάσει τετρασταδίῳ κατὰ τὰ προάρκτια αὐτῆς νησὶς κοινῶς *Μεγαλονήσιον* καλουμένη, ἐν ᾗ ὁρῶνται τὰ ἐρείπια τῆς μέχρι τῆς τρίτης δεκάδος τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος φισταμένης ἱερᾶς μονῆς, τῆς πρώην μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τιμωμένης καὶ τοῦ *Καλέως* ἐπικεκλημένης, ὕστερον δὲ εἰς τιμὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου, εἰς ἣν ἀφορῶσι καὶ τὰ νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενα δύο αὐτοκρατορικὰ θεσπίσματα.

Ἐφείσθω δέ μοι ὀλίγα τινὰ παρεκβατικῶς πως παραθέσθαι ἐνταῦθα περὶ τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ μὲν οὖν Γρηγορᾶς πολίχνιον λέγων οὖσαν αὐτὴν (2) ἐπ' Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, βαθύπλουτόν τε καὶ πολυάνθρωπον καλεῖ ἐφεξῆς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Κανστακουζηνοῦ (3)·

(1) Σωζόπολις μετωνομάσθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ πάλαι ποτὲ Ἀπολλωνία, τῷ 609 π. Χ. κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Μιλησίων [Ἀνων. *Πόντ. Εὐξ. Περίπλ.* ἐν *Geogr. Græc. Minor.* τόμ. Α', σελ. 421, ἐκδ. Καρ. Μυλλέρου.—Πρβλ. καὶ Ἀνωνύμου (κοινῶς Σκύμνου τοῦ Χίου) *Περιήγ.* ς. 730—33, αὐτόθι σελ. 225]. Ἀναμφίβολον δ' ὅτι ταύτης ἔλαχε τῆς κλήσεως ἅτε δὴ τοὺς ἐν τῷ Εὐξείνῳ χειμαζομένους σώζουσα· εὐλίμενος γὰρ οὖσα τυγχάνει. Πρῶτον δὲ, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' οἰκουμεν. Συνόδου (τῷ 431), ἔνθα φέρεται συνυπογεγραμμένος: *Ἀθανάσιος ἐπίσκοπος τῆς κατὰ Δουελτὸν* [γρ. *Δεβελτὸν*] *καὶ Σωζόπολιν ὑπέγραψα* [Μῆλια *Συνόδ. Συλλ.* τόμ. Α', σελ. 497].

(2) ς', ια', 4.

(3) Κς', ζ'.

οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Καντακουζηνὸς πολυάνθρωπον ὀνομάζει καὶ μεγάλην καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς εὐθηνουμένην (1). Τοιαύτη δ' οὖσα διήγειρε τὴν ἁρπακτικὴν ὄρεξιν τῶν ἐκ Γενούης πειναλέων λύκων, οἵτινες μετὰ στόλου ἰσχυροῦ ἐπιπλεύσαντες τῷ 1351 καὶ ἑλόντες αὐτὴν διεπόρθουν ἐφ' ἡμέραις οὐκ ὀλίγαις ἀδεῶς, καὶ τά τε ἀναθήματα τῶν ἱερῶν ἀφηροῦντο πάντα, καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ὅσος ἐν τῇ πόλει ἦν ἀνορύττοντες, καὶ πάντα ἀκριβῶς διερευνώμενοι (2).

Παραθήσομαι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐπῶν Μανουὴλ τοῦ Φιλῆ τὰ πρὸς τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου σχέσιν ἔχοντα. Οὕτω γὰρ ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις: *Εἰς τὰ τοῦ πρωτοστράτορος ἐκείνου τοῦ θαυμαστοῦ στρατηγήματα* (3) λέγει ταῦτα :

«Τὴν γοῦν Ἀγαθόπολιν ἐλθὼν λαμβάνει,
Τὸν Βουλγάρων ἄνακτα τὸν Κωνσταντῖνον
Ἐξοστρακίσας εὐχερῶς πρὸ τῆς μάχης,
Καὶ δεικνύς, ὡς ἔξεστι τοῖς εὐνουστάτοις
Ἐχθρῶν βασιλεῖς ἐκνικᾶν ἀκινδύνως.
Ἔπειτα Σωζόπολιν ἀπὸ Βουλγάρων
Σώζει κατασχὼν ἅμα τοῖς πέριξ τόποις·
Ἐφ' ἣν μετοικοῦν ἀσφαλῶς ἐκ Βιζύης
Ἔδειξε τὸ στράτευμα τῆς Ῥωμαΐδος,
Σοφῶς ὑποσπῶν τὰς νομὰς καὶ τοὺς τόνους
Καὶ τὰς ἀδήλους ἐμβολὰς τῶν ἐκφύλων.
Κἀντεῦθεν εὑρὼν τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου
Σμικράν, πνιγηράν, δυστυχῆ παρ' ἀξίαν,
Ἣν εἶχον ἐξὰς εὐτελῶν μονοτρόπων,
Οὕτω καλὴν ἔδειξεν, ὡς ἤδη βλέπεις.
Καὶ τὴν πρὸ μικροῦ Νησίον καλουμένην
Εἰς νῆσον ἁβρὰν ἐξαμείψας εὑρέθη.
Οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς τὸν Προφήτην τὸν μέγαν
Ἔρημον οἰκεῖν καὶ μετὰ πότμον τόπον».

(1) Β', σελ. 200, καὶ Δ', σελ. 825. Paris.

(2) Ὁ αὐτ. αὐτόθι.

(3) Ὁ λόγος περὶ Μιχαὴλ τοῦ Γλαβᾶ ἀρχιστρατήγου τυγχάνοντος ἐκ' Ἀ[illegible] τοῦ πρεσβυτέρου, ὃν: *ἀρεϊκὸν καὶ ἐμπειροπόλεμον, τὰ πλεῖστα δὲ τῷ τῶν* [illegible] *ἐπηβόλῳ* ἀποκαλεῖ ὁ Παχυμέρης [Ε', κη', *Εἰς Ἀνδρόν. Παλαιολ.*], ὁ δὲ Γρ[illegible] *εἰς στρατηγικὴν ἐμπειρίαν ἐξησκημένον τοσοῦτον, ὡς παῖδας νομίζεσθαι τοὺς* [illegible] *στρατηγοὺς παραβαλλομένους αὐτῷ* [ς', α', 1].

Ἑξῆς δὲ διηγούμενος περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἁλουσῶν ἄλλων πόλεων, λέγει:

«Καὶ μέχρις αὐτῆς Ζαγορᾶς οὕτω φθάσας
Πορθεῖ κραταιῶς καὶ σκυλεύει τὰς πόλεις·
Καὶ τὰς ἐν αὐταῖς συλλαβὼν ἀποσπάδας,
Ἄγει παρ' αὐτὰς τὰς προληφθείσας πόλεις,
Ἄνδρας, γυναῖκας, καὶ προμάζια βρέφη.
Τὴν γοῦν Ἀγαθόπολιν αὐξήσας πόλιν,
Ἔδειξε Σωζόπολιν εἰκότως πόλιν (1)».

Ἐπαναφέρω δὲ τὸν λόγον ὅθεν παρεξέβην, ἐρανιζόμενος τὰ περὶ τῆς κατασκαφῆς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μονῆς ἱστορούμενα ἐκ τοῦ: *Ἱστορικοῦ Ὑπομνήματος περὶ τῆς κατὰ τὴν Χάλκην μονῆς τῆς Θεοτόκου ὑπὸ Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ·* οἷον:

«§. 21. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς [Ἰω. ὁ Β' τῶν Παλαιολόγων] εἶχε κτίσει καὶ ἑτέραν μονὴν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Σωζοπόλεως κειμένης νήσου, ἐπ' ὀνόματι καὶ αὐτὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου. Περὶ δὲ τὸ 1626 ἔτος ἐπὶ Σουλτὰν Μουρὰτ τοῦ Δ', ἐπιπλεύσαντες Κοζάκοι μετὰ 150 ἐλαφρῶν πλοιαρίων, καὶ εἰς τὸν Θρᾳκικὸν Βόσπορον παρεισδύσαντες, ἐλεηλάτησαν τὰ κατ' Εὐρώπην παράλια αὐτοῦ χωρία, καὶ κατέκαυσαν τὸν Βαθὺν, ἢ Μέγαν Ῥύακα (Μπουγιοὺκ Δερὲ), τὸ Νεοχώριον καὶ τὸ Σωσθένιον (τὴν Στένην). Εἶτα, ὑποστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια, ἔραξαν εἰς τὴν εἰρημένην νῆσον· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐν τῇ ἐκεῖ Μονῇ τοῦ Προδρόμου κατοικοῦντες Μοναχοὶ ὑπὸ φόβου κινούμενοι, ἐφιλοξένησαν αὐτοὺς, οἱ Κρατοῦντες τὴν μονὴν κατηδάφισαν, τοὺς δὲ Μοναχοὺς διεσκόρπισαν ἐκεῖθεν».

«§. 22. Οὐ μόνον δὲ αὕτη τοῦ Προδρόμου ἡ Μονὴ, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον, καὶ δύο ἕτεραι ἐπὶ νησιδίων κείμεναι καὶ αὐταὶ, τὰ αὐτὰ ἔπαθον, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Τὰ δὲ τῆς εἰρημένης τοῦ Προδρόμου Μονῆς περιστατικώτερον διηγούμενος λέγει οὕτως: *Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Προδρόμου (Μοναστήριον δηλαδὴ κατηδαφίσθη), περ ἦν ἐν τῇ Σωζοπόλει· ἀπελθόντων γὰρ τῶν Ὀθωμανῶν συλλαβεῖν τοὺς ἐκεῖσε καταφυγόντας Ῥώσσους, οἱ Ῥῶσσοι ἐστάθησαν ἔνδον ἐν*

(1) *Man. Phil. Carmina*, τόμ. Β', σελ. 240, στίχ. 91-109 καὶ 118-24, ἐκδ. Em. Miller. Paris, 1857. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἔπη τοῦ Φιλῆ τὰς τοῦ Γλαβᾶ ἐξυμνοῦντα πράξεις φέρονται αὐτόθι ἐν σελ. 103, 230, 413 καὶ 416.

τῷ Μοναστηρίῳ καὶ ἐπολέμησαν αὐτοῖς. Ὅθεν οἱ Ὀθωμανοὶ ἔπεμψαν ὕστερον καὶ κατηδάφισαν αὐτό (1)». Περὶ δὲ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὁ κατεδαφισμὸς οὗτος ἐγένετο, ὁ μὲν Δοσίθεος λέγει ἁπλῶς: «*μετὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν ἔτος*». Βιβλία δὲ χειρόγραφα ἐν αὐτῇ τῇ Μονῇ γραφέντα, ἢ ἄλλως πως ἐπισκευασθέντα, ἐμφαίνουσιν αὐτὴν σωζομένην ἔτι μέχρι τοῦ 1630, ἢ τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ 1629 ἔτους».

Ἐν δὲ τῇ §. 23 προστίθησιν, ὅτι οἱ ἐν αὐτῇ ἀσκούμενοι πατέρες παραλαβόντες τὰ ἱερὰ αὐτῆς σκεύη, βιβλία χειρόγραφα ἱκανά, καί τινας εἰκόνας, μετεκόμισαν αὐτὰ εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Μονὴν κ.τ.λ. Δῆλον ἄρα, ὅτι καὶ ὁ παρὼν κῶδιξ ἀπέκειτό ποτε ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ, ὡς τοῦτο πιστοποιεῖται ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων δύο σημειώσεων τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν Καλλινίκου τοῦ Δ' καὶ Κυρίλλου τοῦ ς'.

Τῆς μονῆς τοίνυν ταύτης τὸν κώδικα πρὸ εἰκοσαετίας περίπου περιτυχὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ Σταυροδρόμιον παρά τινι παλαιῶν βιβλίων πωλητῇ ἐξωνησάμην αὐτόν. Ἔστι δὲ σχήματος τετάρτου μικροῦ ἐκ φύλλων 86 παχέος τουρκικοῦ χάρτου συγκείμενος, ὧν τὰ τέσσαρα πρῶτα καὶ τὰ δεκαὲξ τελευταῖα εἰσὶν ἄγραφα, καλλιγραφικῶς δὲ γεγραμμένος τῷ 1613, ὡς δηλωθήσεται κατωτέρω, κατ' ἀπομίμησιν γραφῆς τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ αὐτοῦ ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς ἰδιόγραφος σημείωσις τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου: «*Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος ἐλθὼν κατὰ τὸ ͵αψνζ'ον ἔτος Μαΐῳ θ'η κατέγραψα πάντα ἰδιοχείρως τὰ ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ παραδοὺς αὐτὰ τῷ πρώην Παλαιῶν Πατρῶν κὺρ Γερασίμῳ*». Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ φέρεται ἐπίσης ἰδιόγραφος σημείωσις Κυρίλλου πατριάρχου τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει μαρτυρικῷ θανάτῳ τῷ 1821 τελειωθέντος, ἥδε: «*Ἀνεγνώσθησαν καὶ παρ' ἡμῶν μετ' ἐπιστασίας τὰ ἐν τῷ παρόντι τῶν τε θεοστεφῶν βασιλέων καλλιγενῆ θεσπίσματα, καὶ ἀειμνήστων πατριαρχῶν τῶν προκατόχων ἡμῶν σεπτὰ σιγίλλια τῷ ͵αωιζ'ῳ σωτηρίῳ ἔτει κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς τρεχούσης ε' ἰνδικτιῶνος. † Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος †*». Περιέχονται δὲ ἐν αὐτῷ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος δύο αὐτοκρατορικὰ ἐν-

(1) Βιβλ. 18, κεφ. θ', §. β'. Ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Hamer περὶ τῆς τῶν Καζάκων ἐπιδρομῆς ταύτης ἐν τόμῳ Ε', σελ. 43 τῆς *Ἱστορ. τῆς ὀθωμ. βασιλείας*.

σπάσματα καὶ δεκατέσσαρα σιγίλλια πατριαρχικὰ ἕνδεκα πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤτοι ἀπὸ Διονυσίου τοῦ Α' (1482, οὗ καὶ μόνου τὸ σιγίλλιον ἐκδίδωμι παρὰ πόδας τῶν χρυσοβούλλων) μέχρι Νεοφύτου τοῦ Β' (1610) (1). Τούτων δὲ τῶν σιγιλλίων ἀντίγραφα ἀπέστειλα πρὸ πολλοῦ χρόνου τῷ ἐξοχ. ἄρχοντι Μ. Λογοθέτῃ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας Σταυρακίῳ Ἀριστάρχῃ αἰτήσαντί μοι αὐτά· ἕτερα δ' αὖ νεωστὶ τῷ σοφῷ ἐκδότῃ τῶν: *Acta et Diplomata Craeca Medii Aevi* Ἰωσὴφ Μυλλέρῳ.

Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ κώδικος σημειοῦται ὁ ἀντιγραφεὺς ταῦτα,ὧν τὴν γραφὴν καὶ τὴν στίξιν τηροῦμεν ἀπαράλλακτον: « *Τὰ θεία ταῦτα καὶ ἱερᾶ τῶν ἀοιδίμων αὐτοκρατόρων σεπτὰ χρυσόβουλλα· τά τε πατριαρχικὰ σιγίλλια τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν· ἐγράφησαν παρ' ἐμοῦ Θεοδοσίου μοναχοῦ τάχα καὶ ἱερομονάχου· ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ πατριαρχικὴ μονῇ τοῦ τιμίου μου Προδρόμου· τοῦ ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσσῃ, ἐν τῇ νήσῳ πλησίον Σωζοπόλεως. Εὑρὼν γὰρ αὐτὰ ἄλλα μὲν ἐκ τῆς παλαιότητος σεσαθρωμένα καὶ εἰς παντελῆ ἀφανισμὸν ἐλθεῖν κινδυνεύοντα· ἕτερα δὲ νέα ἁγίων πατριαρχῶν ἐμεμβράναις, ἀντίγραψα αὐτὰ κατὰ τὸ ὅμοιον καὶ ἴσον ὡς ἐμοὶ δυνατόν. προθυμία τοῦ πανοσιωτάτου ἁγίου μου καθηγουμένου κυροῦ Μητροφάνους· οἱ οὖν ἐντυχόντες καὶ ταῦτα ἀναγνῶντες εὔχεσθέ μοι διὰ τὸν Κύριον· τῆς νῦν τρεχούσης· ια' ἰνδικτιῶνος· τοῦ, ,ζρκα'ου ἔτους,* [† *1613*], *κατὰ μῆνα ἀπρίλλιον* ».

Α'.

Ἴσον τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου καὶ εὐσεβοῦς βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου.

Ἐπεὶ (2) ἡ κατὰ τὴν Σωζόπολιν σεβασμία μονή, ἡ ἀνεγερθεῖσα

(1) Καὶ σημειούσθω ὅτι καὶ οἱ τέσσαρες πατριαρχικοὶ χρονογράφοι, οὓς ἐκ παραλλήλου τίθησιν ὁ ἀκάματος τῆς πατριαρχικῆς ἱστορίας διερευνητὴς Μ. Γεδεὼν ἐν '*Αθηναίου* τόμῳ ς', σελ. 50, σφάλλονται, ἄλλος ἄλλῃ ὁρίζοντες τὸν χρόνον τῶν τοῦ Διονυσίου τούτου δύο πατριαρχιῶν. Ἰδοὺ γὰρ ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου πιστούμεθα ὅτι διήρκει ἔτι τῷ 1482 ἡ πρώτη πατριαρχία αὐτοῦ. Κατάδηλον ἄρα ὅτι τῶν περισωθέντων πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἡ δημοσίευσις ἔσεται ὁ ἀσφαλέστατος γνώμων πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀληθοῦς τῶν πατριαρχῶν χρονολογίας.

(2) Τὸ χειρόγρ. : *Ἐπί.*

παρὰ τοῦ περιποθήτου θείου τῆς βασιλείας μου, τοῦ ὁσιωτάτου κυροῦ Ἀθανασίου τοῦ Παλαιολόγου (1), ἡ τιμωμένη εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Δισμυρίων μαρτύρων, κέκτηται διὰ διαφόρων δικαιωμάτων κτήματά τινα, κέκτηται δὲ ὁμοίως διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου καὶ τοὺς ἐκεῖσε ἐξ Ἀρμενίων εὑρισκομένους, διορίζεται ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου αὐτῆς (2), ἵνα κατέχῃ τούτους μετὰ τῶν εἰρημένων κτημάτων καὶ τῶν αὐτοῖς προσκαθημένων, ἀνενοχλήτως πάντῃ καὶ ἀδιασείστως, καὶ μὴ εὑρίσκειν ἐπ' αὐτοῖς παρά τε τῶν κατὰ καιροὺς ἐκεῖσε κεφαλατικευόντων (3), ἢ τῶν τὰ δημόσια διενεργούντων (4), καθ' οἱανδήτινα τῶν ἁπασῶν αἰτίαν καὶ ἀφορμήν, τὴν τυχοῦσαν ἐπήρειαν καὶ διενόχλησιν. ἢ ἀέρος (5) χάριν, ἢ ἀβιωτικίου (6), ἢ ἀγγαρείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἐπινοήσεως.

Ἐπεὶ δὲ ἐδόθη διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου τῷ διαλη-

(1) Οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ παρὰ Δουκαγγίῳ ἐν τοῖς γενεαλογικοῖς πίναξι μνημονευόμενος Κωνσταντῖνος, υἱὸς τριτότοκος Μιχαὴλ τοῦ Η', ὃν ὁ αὐταρχῶν ἀδελφὸς Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος, πάσης τῆς οὐσίας ἀποστερήσας ὡς δῆθεν βασιλειῶντα κατεῖχεν ἐν εἱρκτῇ, ἔνθα καὶ μοναχὸς ἀποκαρεὶς καὶ Ἀθανάσιος μετονομασθεὶς τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε τῷ 1306 [Famil. August. Byzant. σελ. 192. Venet.]. Ἀλλ' ἔστι πιθανώτατα ὁ αὐτὸς καὶ ὁ πρὸς ὃν ἐπιστέλλει ὁ συγχρονήσας Νικηφόρος Γρηγορᾶς, οὗ ἡ ἐπιστολὴ ἐπιγεγραμμένη: «*Τῷ ἁγιωτάτῳ Ἀθανασίῳ τῷ Παλαιολόγῳ*» φέρεται ἐν τοῖς τοῦ Οὐατικανοῦ χειρογράφοις, ἀρχομένη οὕτως: «*Σὺ δὲ θαυμάζειν οὐ χρή*». [Βλ. Boivini *Vita, Opera etc. Niceph. Gregora* παρὰ Migne *Ἑλλην. Πατρολ.* τόμ. ΡΜΗ', σελ. 53].

(2) Ἐν ταύτῃ τῇ σελίδι παρασημειοῦται ὁ ἀντιγραφεὺς κατὰ μῆκος τῆς τοῦ τεύχους ᾠᾶς διὰ κινναβάρεως ταῦτα: «*Διὰ τὸν ἅγιον Κύρικον καὶ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους*».

(3) Τῶν διοικητῶν δηλονότι, οἱονεὶ κεφαλῆς ὄντων τῶν ἀρχομένων. Οὕτω δ' ἐλέγοντο οὐ μόνον οἱ πολιτικοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ διοικηταί.

(4) *Δημόσια* ἢ *δημοσιακά*, καθά μοι καὶ ἀλλαχοῦ σεσημείωται [*Πανδ.* τόμ. Γ'. σελ. 139.], ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ κυρίως τὴν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους ἀποφερομένην παντοίαν πρόσοδον. *Διενεργοῦντες* δὲ *τὰ τοῦ δημοσίου* ἐλέγοντο πάντες οἱ τὰ τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας πεπιστευμένοι, παρ' ὧν καὶ δι' ὧν εἰσεπράττοντο οἱ φόροι [*Πανδ.* αὐτ.].

(5) Ταὐτὸν ἂν εἴη τοῦτο τῷ ἐν ἄλλοις χρυσοβούλλοις *Ἀερικῷ* καλουμένῳ, ὅπερ ἦν φόρου εἶδος, τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐπινόημα, κατὰ Προκόπιον [*Πανδ.* αὐτ. σελ. 84].

(6) *Ἄβιοι* ὀνομάζονται παρὰ Θεοδωρήτῳ οἱ μοναχοὶ [*Ἐκκλ. Ἱστ.* Δ', ιη']. ὡς καὶ παρὰ Νικήτᾳ τῷ Χωνιάτῃ [*εἰς Ἰσαάκ.* Ἄγγ. Α', ζ'.]. Κατ' Εὐστάθιον δέ: «Ἄβιοι καὶ οἱ γυναιξὶ μὴ συνοικοῦντες· ἡμιτελὴς γὰρ χῆρος βίος» [*Εἰς Ἰλ. Β*, σελ. 325]. Ὅθεν εἰκάζειν ἔπεισιν ὅτι φόρος ἦν καὶ τὸ *Ἀβιωτίκιον* παρὰ τῶν ἀγάμων ἢ καὶ τῶν χηρῶν τελούμενος, ὡς *βίον ἀβίωτον* δῆθεν διαγόντων [Ἴδε καὶ *Πανδ.* αὐτ. σελ. 139.].

φθέντι περιποθήτῳ θείῳ αὐτῆς κυρῷ Ἀθανασίῳ τῷ Παλαιολόγῳ καὶ ἡ περὶ τὸν αὐτὸν τόπον τῆς Σωζοπόλεως εὑρισκομένη σεβασμία μονή, ἡ εἰς ὄνομα τιμωμένη τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Κηρύκου (1), τῶν προκατεχόντων αὐτὴν μοναχῶν ἀπίστων καὶ ἀνυπολήπτων ἀναφανέντων, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδιωχθέντων ἀπὸ τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς, διορίζεται ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου αὐτῆς, ἵνα κατέχῃ καὶ ταύτην ὁ ῥηθεὶς περιπόθητος θεῖος τῆς βασιλείας μου ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως, ἔνθα ἂν εὑρίσκηται, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ προαπολυθέντος αὐτῷ χάριν τούτου προστάγματος τῆς βασιλείας μου, μετὰ καὶ τῶν προςόντων αὐτῇ κτημάτων τε καὶ λοιπῶν πραγμάτων, διατηρουμένων αὐτῶν ἀνενοχλήτως (2), κατὰ τὴν περίληψιν τῶν προςόντων τῇ διαληφθείσῃ σεβασμίᾳ μονῇ χρυσοβούλλων τῶν ἁγίων μου αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, τοῦ τε πάππου τῆς βασιλείας μου (3).

Ὅθεν καὶ τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου, καθέξει μὲν ἡ δηλωθεῖσα σεβασμία μονὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τούς τε ἐξ Ἀρμενίων ἐκεῖσε εὑρισκομένους καὶ τὰ αὐτῆς πάντα κτήματα, καὶ εἴ τι ἄλλο κέκτηται περὶ τὸν αὐτὸν τόπον τῆς Σωζοπόλεως, ἀνενοχλήτως καὶ ἀδιασείστως πάντῃ, ὡς δεδήλωται· καθέξει δὲ καὶ ὁ περιπόθητος θεῖος τῆς βασιλείας μου κῦρις Ἀθανάσιος ὁ Παλαιολόγος τὴν δηλωθεῖσαν σεβασμίαν μονὴν τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου Κηρύκου εἰς τελείαν δεσποτείαν καὶ κυριότητα. Οἱ δὲ προευρισκόμενοι ἐκεῖσε μοναχοί, ὡς καθάπαξ ἀναφανέντες ἄπιστοι καὶ ἀνυπόληπτοι, καὶ διὰ τοῦτο διωχθέντες, ἀποστήσονται ἐκεῖθεν τελέως, καὶ οὐδέποτε δι' ὄχλου γενήσονται τῷ μέρει τοῦ δηλωθέντος περιποθήτου θείου τῆς βασιλείας μου. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου καθέξει καὶ νε-

(1) Καὶ ἐν τῇ σελίδι ταύτῃ παρασημειοῦται ὁ ἀντιγραφεὺς διὰ κινναβάρεως κατὰ μῆκος τῆς ᾤας τάδε: «*Ἀφιερώθησαν δὲ ταῦτα παρά τε τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ κυροῦ Ἀθανασίου ἐν τῇ νήσῳ εἰς τὴν μονὴν τῇ λεγομένῃ τοῦ Κάτεως, ἡ εἰς ὄνομα τιμωμένη τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου μου. Μετὰ δὲ χρόνους κτιτῆς ὁ ναὸς τοῦ τιμίου μου Προδρόμου, ὡς ὁρᾶται νῦν, γέγονε* παρακλήσει [ἤγουν *αρεκκλήσιον*] *ὁ ναὸς τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου μου*».

(2) Ἴσ. ἐγέγραπτο: *ἀνενοχλήτων*.

(3) Μιχαὴλ λέγει τὸν πρωτότοκον Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου υἱὸν καὶ κοινωνὸν ῆς βασιλείας.

μηθήσεται ἡ σεβασμία μονὴ τοῦ *Καλέως*(1), ἡ οὖσα ἐν τῷ νησίῳ, ἐπ' ὀνόματι τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου μου καὶ Δεσποίνης μου, ὡς μετόχιον τὸ εἰρημένον μοναστήριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων Δισμυρίων μαρτύρων μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ πάντων, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται κατὰ μέρος, ἤγουν τοῦ μονυδρίου τοῦ ἁγίου Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης (2) καὶ τῶν λοιπῶν πάντων, ἃ δὴ καὶ κατεῖχε πρότερον, καὶ μέχρι τοῦ νῦν· ὀφειλόντων τῶν μοναχῶν τῆς ῥηθείσης σεβασμίας μονῆς τοῦ *Καλέως*, τοῦ τε ἀρτίως ἡγουμενεύοντος πνευματικοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ τῶν ἐφέπειτα ἡγουμενευσόντων (3), ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν τοῦ μέρους αὐτῆς, ἔχων τὴν προστασίαν καὶ φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν πᾶσαν τοῦ τοιούτου μοναστηρίου καὶ τῶν προσόντων αὐτῷ, καὶ ἐπιμε-

(1) Μονῆς οὑτωσὶ τοῦ *Καλέως* ἐπικεκλημένης κτήτωρ γενέσθαι ἱστορεῖται Ἀντώνιος ὁ Β' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ τὸ ἐπίκλην Καυλέας (τῷ 893-95), οὗ τὴν μνήμην ἡ Ἐκκλησία ἐπιτελεῖ τὴν ιβ' Φεβρουαρίου. Μνημονεύεται γὰρ παρ' Ἀλλατίῳ ἐν σελ. 87 τῆς *Περὶ τῶν Συμεώνων καὶ τῶν αὐτοῖς συγγεγραμμένων Διατριβῆς*: «*Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ τὴν μονὴν τοῦ Καλέως συστησαμένου*» οὗ ἡ ἀρχή: «*Εἰ δὲ καὶ φύσιν* [ἔχει;] *ὁ χρόνος, καὶ πάντων ἐστὶ πατὴρ ὁπόσα φθορὰ βόσκει*», συγγραφεὶς οὐχ ὑπὸ τοῦ κατὰ τέσσαρας καὶ ἡμίσειαν περίπου ἑκατονταετηρίδας νεωτέρου Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ, ὡς ἐσφαλμένως ὑπέλαβεν ὁ πολὺς ἐκεῖνος βιβλιοφάγος τῆς οὐατικανείου βιβλιοθήκης, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου Νικηφόρου, τοῦ φιλοσόφου καὶ ῥήτορος, τῷ μακαρίῳ πατριάρχῃ συγχρονήσαντος, ὡς αὐτός οὗτός φησιν ἐν τούτοις: «*καὶ τῶν μὲν ἀνελίττειν τὴν μνήμην, ὧν ὄψις μοι καὶ πεῖρα χρόνοις οὐ συχνοῖς διδάσκαλος ἦν*». [Ἴδε Oudin. *De Scriptor. Eccles.* παρὰ Migne *Ἑλλην. Πατρολ.* τόμ. Ρϛ', σελ. 182. Πρβλ. καὶ Cave *De Scriptor. Eccles.* τόμ. Β', σελ. 68.]. Ἐκδέδοται δὲ λατινιστὶ μόνον ἐν τοῖς τῶν Βολλανδιστῶν *Acta Sanctor.* Feb. τόμ. Β', σελ. 621, καὶ ἐν τῷ δηλωθέντι τόμῳ τῆς *Πατρολογίας* σελ. 182-200. Τὸ ἑλληνικὸν ἀρχέτυπον διατηρεῖται ἐν τῇ βιενναίᾳ βιβλιοθήκῃ, κατὰ Λαμβέκιον [*Commentar.* κτλ. τόμ. Η', σελ. 83.]. Ἀλλ' εἰ μὲν ἡ μονή, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα, ἔχει τι κοινὸν τῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου συσταθείσῃ, ἄδηλον τοῦτο ἔμοιγε οὖν· ὃ δέ μοι προσθεῖναι δοκῶ ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι ἐν τῇ *Ὁμολογίᾳ πίστεως* τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1439 παραστήσαντος οἰκουμεν. πατριάρχου Ἰωσὴφ φέρεται συνυπογεγραμμένος καί τις: *Ἀθανάσιος ἡγούμενος τοῦ Καλέως* [Βλ. Yriart *Codd. Græc. Matrit.* σελ. 421.]. Σφάλλεται δὲ Νικόδημος ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὑποτιθεὶς ἐν τῷ *Συναξαριστῇ* τὸν γεραιρόμενον πατριάρχην μὴ εἶναι τὸν Καυλέαν, ἀλλὰ τὸν ἐννενήκοντά που ἔτεσιν ἐκείνου νεώτερον Ἀντώνιον Γ' τὸν Στουδίτην.

(2) Καὶ ἐν τοῖς *Acta Patriarchat. Constantinopolit.* τοῦ Fr. Miclosich καὶ Jos. Müller περιέχονται δύο πατριαρχικὰ ἔγγραφα Καλλίστου τοῦ Α', ἐκδεδομένα τὸ μὲν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1357, τὸ δὲ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1368, καὶ πραγματευόμενα περί τινος τῆς μονῆς ταύτης ἡγουμένου [Τόμ. Α', σελ. 366 καὶ 487.].

(3) Τὸ χειρόγρ.: *Ἡγουμενευόντων*.

λάσθαι αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐγχωροῦντα καὶ δυνατὸν αὐταῖς τρόπον, παντάπασιν ἀνενοχλήτως· ὥςτε συνίστασθαι καὶ προχωρεῖν ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ βέλτιον, καὶ διήκειν ἐπὶ τὸ μόνιμον, καὶ μηδένα παρὰ μηδενὸς τῶν ἁπάντων ἐμποδισμὸν εὑρίσκειν ἐπὶ τῇ διεξαγωγῇ καὶ διοικήσει αὐτοῦ· μήτε μὴν τὸν κατὰ καιροὺς εὑρισκόμενον ἐκεῖ ἀρχιερέα ἔχειν ἄδειαν ἀπαιτεῖν τι παρὰ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, μηδὲ προχωρεῖν καθ' ὁντιναοῦν (1) τρόπον ἐπὶ τὰ τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ τῶν μετοχίων αὐτῆς, ἐπεὶ οὐδ' ἔστιν (2) εἰς τὴν αὐτοῦ ἐξαρχίαν, ἀλλ' ἔστιν ἀπὸ τούτου παντελεύθερος. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου μόνιμον καὶ διηνεκῆ καὶ βεβαίαν ἀσφάλειαν καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος [Λόγος] (3) τῆς βασιλείας μου ἐπεχορηγήθη καὶ ἐπεβραβεύθη τοῖς μοναχοῖς τῆς διαληφθείσης σεβασμίας μονῆς τοῦ *Καλέως*, ἀπολυθεὶς κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἑβδόμην τοῦ παρόντος [μηνὸς] (4) Ἰουλίου τῆς νῦν τρεχούσης α' ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ϛωοα' ἔτους [† 1363], ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

† **Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς**
βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων
ὁ Παλαιολόγος †

Β'.

Ἴσον τοῦ ἀργυροβούλλου Ἰωάννου τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου.

Εἰ *γὰρ* (5) *ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος*, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ Θεοφάντορι δοκεῖ, *ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει*, πολλῷ γε μᾶλλον ἡ τιμὴ καὶ

(1) Τὸ χειρόγρ. : *Καθεῖν τινα οὖν*.

(2) Ὡςαύτως : *Ἐπεῖον δ' ἔστιν*.

(3) Προςέθηκα τὴν λέξιν : *Λόγος*, ἣν ἰδιοχείρως ἐχάραττεν ὁ αὐτοκράτωρ διὰ κινναβάρεως, καθ' ἃ μοι διὰ μακρῶν σεσημείωται ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* [ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 49.].

(4) Ἀναμφίβολον ὅτι ἐξ ἀβλεψίας παρέδραμεν ὁ ἀντιγραφεὺς τὴν λέξιν ταύτην, ἥτις ἐν ἅπασι τοῖς χρυσοβούλλοις ἐμφέρεται. Ὅρα δὲ καὶ περὶ τούτου *Πανδ. αὐτ.*

(5) Οὕτω διωρθωσάμην τὸ ἐν τῷ χειρογράφῳ ἡμαρτημένον : *Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος κτλ.*, τῆς ἐπιφερομένης ἐν τῇ προτάσει ἀποδόσεως τοῦτο ἀπαιτούσης. Ἡ δ' ἀπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου χρῆσις εἴληπται ἐκ τῶν : *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, κεφ. ιη'. Καὶ ἐν ταύτῃ δὲ τῇ σελίδι παρεσημειώσατο ὁ ἀντιγραφεὺς ἐπὶ τῆς ᾤας διὰ κινναβάρεως : « *Διὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον* ».

χάρις πρὸς τοὺς εὐαρεστοῦντας Θεῷ, πρὸς αὐτὸν διαβήσεται· ὁ γὰρ εὐαρεστῶν τῷ Θεῷ εἰκών ἐστιν ἐναργὴς καὶ θέσει Θεὸς τοῦ φύσει Θεοῦ. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ ἡ βασιλεία μου ἰδοῦσα τὸν τιμιώτατον ἐν μοναχοῖς καὶ καθηγούμενον τοῦ τιμίου μου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ νήσῳ τῆς Σωζοπόλεως κῦριν Γρηγόριον, ἄνδρα κατὰ Θεὸν ζῶντα, καὶ αὐτὸν ἀγαπῶντα ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἰσχύος καὶ διανοίας, ὡς ὁ Παλαιός τε καὶ Νέος διακελεύεται νόμος (1), ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν βασιλείαν μου ὡς ἑαυτόν, οὐκ ἔκρινε δίκαιον ἀγέραστον αὐτὸν καταλείψειν ἐκ τῶν ἡμῖν προςόντων χάριτι καὶ εὐεργεσίᾳ τοῦ χάριν ἀντὶ τῆς πρὸς τοὺς θεράποντας αὐτοῦ χάριτος ἀντιδιδόντος (2) ἀλλ' ἐκ τῶν δυνατῶν ἡμῖν (3) ᾠήθημεν δεῖν θεραπεῦσαι αὐτόν.

Ὅθεν καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἀργυροβούλλου τῆς βασιλείας μου προστάττομεν, θεσπίζομεν, καὶ διοριζόμεθα ἔχειν τὸν τιμιώτατον ἐν μοναχοῖς κῦριν Γρηγόριον τὸ μονύδριον, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἱεράρχου καὶ θαυματουργοῦ Νικολάου, τοῦ ἐπικεκλημένου *Πτωχοβοηθήτου*, μετὰ πάσης τῆς νομῆς καὶ περιοχῆς αὐτοῦ, τὸ ὂν (4) ἐν τῷ αἰγιαλῷ πλησίον τῆς ἄκρας, μετόχιον εἰς τὸ μοναστήριον (5)· ἔχειν (6) δὲ καὶ τὸ περιβόλιον, τὸ ὂν (7) ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ μεγάλου Δημητρίου, ἐν τῷ στασίῳ τοῦ Κούκου, εἰς θλίψιν καὶ εὐωχίαν τῶν ἐκεῖσε ἀσκούντων μοναχῶν, ἀναφαιρέτως πάντη καὶ ἀδιασείστως, καὶ ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πάντα ὅσα τοῖς καλοῖς οἰκονόμοις ἐφεῖται ποιεῖν ἐπὶ τοῖς εἰς αὐτοὺς πιστευθεῖσι κτήμασί τε καὶ πράγμασιν· ὀφείλοντος καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων τοῦτο καὶ μόνον πρὸς τὴν βασιλείαν μου καὶ πρὸς τοὺς ἐμοὺς διαδόχους, τὴν προσήκουσαν ἀγάπην τε καὶ εὐχήν, ἔτι τε καὶ τὸ διηνεκὲς μνημόσυνον, καὶ οὐκ ἄλλο τι. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερατεύοντες ἐνταῦθα μητροπολῖται ἕξουσιν ἄδειαν ἀπαιτῆσαι [παρὰ] τοῦ εἰρημένου τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς καὶ καθηγου-

(1) *Δευτερονόμ.* ς', 5—Λουκ. ι', 27.
(2) Παρὰ τὸ εὐαγγελικὸν : «*καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος*» [Ἰωάν. α', 17.].
(3) Τὸ χειρόγρ : *Ἡμῶν*.
(4) Ὡς. : *Τῷ ὄντι*.
(5) Ὡς. : *Μοναστήρι*.
(6) Ὡς. : *Ἔχει*.
(7) Ὡς. : *Τῷ ὄντι*.

μένου κυροῦ Γρηγορίου καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων (1) ὑπὲρ τοῦ τοιούτου μονυδρίου τὸ οἱονοῦν· ἀλλὰ ἀπολάβωσι (2) πάσης ἀνενοχλησίας καὶ διφενδεύσεως ἀπό τε τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερατευόντων καὶ παντὸς τοῦ διενεργοῦντος τὰς δουλείας τῆς βασιλείας μου, τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος ἀργυροβούλλου αὐτῆς. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων βεβαίαν καὶ [διηνεκῆ] (3) ἀσφάλειαν ἀπολέλυται αὐτοῖς καὶ τὸ παρὸν ἀργυρόβουλλον τῆς βασιλείας μου κατὰ μῆνα Αὔγουστον τῆς ἐνισταμένης ιε' ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ϛϡμε' ἔτους [† 1437], ἐν ᾧ καὶ ὑπεσημήνατο ἡ βασιλεία μου.

† Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος †

Γ'.

† Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †

Ἐπειδὴ (4) ἐν τῇ πρώτῃ πατριαρχίᾳ ἡμῶν (5) ἐδόθη τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν μοναχοῖς κυρῷ Γερβασίῳ ἡ σεβασμία μονή, ἡ εἰς ὄνομα

(1) Τὸ χειρόγρ. ἔχει: *ἀπαιτῆσαι τῷ εἰρημένω τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς καὶ καθηγουμένῳ κυρῷ Γρηγορίῳ καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων*. Πρόδηλον οὖν ὅτι ἐξ ἀβλεψίας εἰς δοτικὰς μετέβαλεν ὁ ἀντιγραφεὺς καὶ τὰς ἓξ ταύτας λέξεις, γενικῇ πάντως ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ἐξενηνεγμένας, παραδραμὼν καὶ ἣν ἐγὼ προςέθηκα πρόθεσιν.

(2) Ἴσως ἐγέγραπτο ἐν τῷ ἀρχετύπῳ: *Ἀπολαύωσι*.

(3) Προςέθηκα τὴν ἐκπεσοῦσαν ταύτην λέξιν, κἀν τῷ προτέρῳ χρυσοβούλλῳ ἐμφερομένην. Ἴσως μέντοι ἐγέγραπτο καὶ ἐνταῦθα: *μόνιμον*, ὡς ἔχει τὸ προηγούμενον.

(4) Τὰ ἑξῆς παρασημειοῦται ὁ ἀντιγραφεὺς ἐν τῷ περισελίδῳ διὰ κινναβάρεως: «*Περὶ τῆς Σωζοπόλεως τὴν μητρόπολιν· ὅτι πῶς ἔκπαλαι ἦτον τοῦ μοναστηρίου μετόχιον· ὕστερον δὲ ἐπείραμεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν ναὸν τῆς Παναγίας μου· ὁποῦ εὑρίσκονται νῦν αἱ καλόγρηαις· καὶ ὅτι ἔχομεν ἄδειαν τοῦ ἱερουργεῖν, εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν· καὶ μνημονεύειν ἐκφώνως τοῦ πατριάρχου τὸ ὄνομα· καὶ ὅτι ἐὰν ὁ ἀρχιερεὺς οὐκαναπαύεται· ἔχομεν ἄδειαν τὴν μητρόπολιν πάλιν λαβεῖν ὡς ἡμέτερον μετόχιον*».

(5) Ἕβδομος ἦν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν πατριαρχῶν ὁ Διονύσιος, ὁ καὶ Α' τὸ ὄνομα, πατριαρχήσας τὸ πρῶτον τῷ 1472 ἔτει μέχρι τοῦ 1478, καὶ πάλιν τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον τῷ 1490 μέχρι τοῦ 1493 [ὅρα τὸν *Κατάλ. Ἱστορ*. κτλ. τοῦ Ζαχ. Μαθᾶ (ἤτοι Κωνστ. πρεσβυτ. τοῦ Οἰκονόμου), σελ. 166 καὶ 171.].

τιμωμένη τοῦ ἁγίου μου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἡ ἐν τῇ νήσῳ ἐγγύς που περὶ τὴν Σωζόπολιν διακειμένη, κεχαλασμένη οὖσα τελείως καὶ ἐρείπιος, αὐτὸς δὲ ἀναδεξάμενος αὐτὴν μετά τινων ἀδελφῶν, καὶ ἀνέκτισε, καὶ ἀνεκεράμωσε, καὶ εἰς συμπέρασμα ἀγαθοῦ διὰ κόπων καὶ μόχθων πολλῶν ταύτην ἐβελτίωσε, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν αὐτῆς αὖθις ἀποκατέστησεν· ἐπεὶ οὖν εἰς αὔξησιν ἐγένετο δι' αὐτοῦ ἡ τοιαύτη μονὴ, ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ ἀμεταποίητον, ἵνα καὶ ὧν εἶχε καὶ ἐκέκτητο ἔκπαλαι, μετοχίων δηλαδὴ, ἱερῶν ναῶν, καὶ ἑτέρων κτημάτων κινητῶν καὶ ἀκινήτων, ἔχῃ πάλιν ἡ τοιαύτη μονὴ εἰς αὔξησιν καὶ προκοπὴν αὐτῆς, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς ἐκεῖσε ἐνασκουμένοις. Ἐπεὶ οὖν μετὰ τῶν ἄλλων εὑρέθη μετόχιον αὐτῆς ὁ ἐντὸς τῆς Σωζοπόλεως ναὸς, εἰς ὄνομα δὲ τιμώμενος καὶ αὐτὸς τοῦ ἁγίου μου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, εἰς ὄντινα δὴ ναὸν κατοικεῖ ἀρτίως ὁ τῆς Σωζοπόλεως ἀρχιερεὺς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἄλλοθι ἀνάπαυσιν, ἐπεὶ ἡ μητρόπολις αὐτοῦ κεχάλασται καὶ ἐφθάρη, ἔδει καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν πάλιν ὑποκεῖσθαι τῇ ἐν τῇ νήσῳ μονῇ, κατὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐπικρατήσασαν ἀρχαίαν ὑποτύπωσιν. Ἀλλ' ἐπεὶ εὑρέθησαν παραλαβόντες αὐτὸν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀρχιερεῖς, διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀνάπαυσιν, ἐποίησαν δὲ ἀνταλλαγὴν καὶ ἔδωκαν ἀντ' αὐτοῦ τῇ σεβασμίᾳ μονῇ ἐκκλησίαν ἑτέραν ἐντὸς τῆς Σωζοπόλεως, εἰς ὄνομα δὲ τιμωμένην τῆς Παναγίας μου τῆς Ἐπισκέψεως, ἵν' ἐν τῷ διαπερᾷν ἐκ τῆς νήσου πρὸς τὴν πόλιν αὐτὴν τοὺς ἐκεῖσε ἐνασκουμένους, εὑρίσκειν μὲν εἰς αὐτὴν τὴν ἑαυτῶν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ συγκυλινδοῦσθαι ταῖς κοσμικαῖς οἰκίαις. Τούτου οὖν τοῦ ἀνταλλάγματος οὕτω προβάντος καὶ διαμείναντος μέχρι τοῦ νῦν, μετὰ πατριαρχικῶν γραμμάτων ἐπικυρωτικῶν τοῦ τε κυροῦ Συμεὼν καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων πατριαρχῶν, καὶ ἐπιβεβαιούντων αὐτῶν τοῦτο τὸ τῆς ἀνταλλαγῆς, καὶ οἷον εἰπεῖν καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν γνησίαν εἶναι τῇ μονῇ διακελευομένων, ἔνθεν τοι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐπικυροῦσά τε καὶ ἐπιβεβαιοῦσα τὰ πατριαρχικὰ γράμματα ἐκεῖνα, τὰ δικαίως καὶ εὐλόγως παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν γεγονότων, ὁρίζει καὶ ἀποφαίνεται, ἵνα ἡ ἐκκλησία αὕτη τῆς Παναγίας μου τῆς Ἐπισκέψεως εἴη εἰς τὸ ἑξῆς ὑποκειμένη τῇ μονῇ, ἀναφαίρετός τε καὶ ἀναπόσπαστος, ὡς δίκαιον κατὰ πάντα ἔχουσα ἡ μονὴ εἰς αὐτὴν, διὰ τὸ καθόλου αὐτῆς ἀντάλλαγμα· καὶ ἐν ταῖς θείαις δὲ ἱεροτε-

λιστίαις, ἡνίκα ὁ ὁσιώτατος καθηγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς αὐτῆς μετὰ τῶν ἀδελφῶν διαπεράσῃ καὶ ἔλθῃ εἰς τὴν μονὴν ταύτην ἐπ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἱερολογῆσαι, ἢ ἀκολουθίαν τὴν τυχοῦσαν ψάλαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, ἀναφέρῃ τὸ μνημόσυνον τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐκφώνως μνημονεύῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ πάσης ἀδείας. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ὁ ἀρτίως ἀρχιερεὺς οὐκ ἀναπαύεται, ζητεῖ δὲ τὴν παλαιὰν συνήθειαν αὐτοῦ, αὐτὸς μὲν ἐξερχέσθω ἐκ τοῦ μετοχίου τοῦ τιμίου μου Προδρόμου, ἵνα προςηλωθῇ μὲν καὶ αὖθις ὁ τοιοῦτος ναὸς εἰς τὴν σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ τιμίου μου Προδρόμου, κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα: «*Εἴκει* (1) *τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις*», καὶ ὅπου ἂν ᾖ αὐτῷ βουλητὸν, ἢ ἑτέρῳ τινὶ ἀρχιερεῖ τῷ μετ' αὐτὸν, ὡς μὴ ἐθέλοντι τὸ ἀντάλλαγμα τοῦτο ὑγιὲς εἶναι, ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἢ εἰς τὴν ἰδίαν ἐνορίαν, ὅπου ἂν χρήζει, μητρόπολιν ποιησάτω, διὰ τὴν ἰδίαν ἀνάπαυσιν. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἀπολέλυται τῇ διαληφθείσῃ ταύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου τὸ παρὸν γράμμα ἐπιβεβαιωτήριον τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν ἔτει ,ϛϡψ' [† 1482].

Καὶ ἐάν περ, τυχὸν, ὁ ὁσιώτατος καθηγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς, ἢ ἕτερός τις ἱερουργὸς τῆς μονῆς, τυχόν, προςκαλῆται παρὰ τῶν τῆς Σωζοπόλεως ἐποίκων αὐτοπροαιρέτως εἰς εὐχέλαιον, εἰς κηδείαν λειψάνου, ἢ εἰς μνημόσυνον, προςερχέσθω μὲν καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε μετὰ τῶν τῆς Σωζοπόλεως κληρικῶν ἔνθα ἂν προςκαλεσθῇ, παρὰ μηδενὸς ἐμποδιζόμενος ἢ κωλυόμενος.

Ἐν μηνὶ Μαΐῳ, ἰνδικτιῶνος ζ'.

---

(1) Τὸ χειρόγρ. *Ἥκει*. Ὁ δὲ κανών ἐστι τοῦ λεγομένου *Δημοσίου δικαίου* [ὅρα Ἁρμενοπ. *Νόμ. Γεωργ.* Τίτλ. Ι'. 5.].

ΑΙΝΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ

ΥΠΟ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

Περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης αἰολίδος πόλεως τῆς μεσημβρινῆς Θρᾴκης ἐσημειωσάμην βραχέα τινὰ ἐν τῷ προλόγῳ ἄρθρου δημοσιευθέντος ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Δελτίῳ* (1), ἐν ᾧ ἐξεθέμην τὴν ἱστορίαν τῶν σχολείων αὐτῆς, ἐκδοὺς ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ πατριαρχικὰ σιγίλλια εἰς φῶς. Περὶ τῆς Αἴνου καὶ τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς κατέχω ἱκανὴν ὕλην, ἥν, τῶν καιρῶν διδόντων, μετὰ τὴν ἐκ Γερμανίας εἰς τὰ πάτρια ἐπάνοδον ἐν μονογραφίᾳ συμπήξω. Μικρὸν ἄρθρον περὶ αὐτῆς ἐδημοσίευσα ἐν τῇ *Ἑβδομάδι* (ἀρ. 52), ἱκανὰς δὲ ἀλληλογραφίας περιγραφούσας τὴν χώραν ἤθη καὶ ἔθιμα ἐν τῷ *Νεολόγῳ* Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 1880—1881, καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν τῇ *Ἑβδομάδι* (ἀρ. 112 καὶ 113). Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου καὶ τῇ πνευματικῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ μητροπολίτου ταύτης, τοῦ μόνον τὸν τίτλον *καὶ ὑπερτίμου* φέροντος, ὑπάρχουσι τρεῖς μοναί, ὧν αἱ δύο *σταυροπηγιακαί*, ὑπαγόμεναι τουτέστι τῷ οἰκουμενικῷ πατριαρχείῳ ἀπ᾿ εὐθείας, ἡ δὲ τρίτη *ἐνοριακὴ* προσηλωμένη τῇ ἑλληνικῇ τῆς πόλεως σχολῇ, κατὰ σιγίλλιον *Γερασίμου* τοῦ ἀπὸ *Δέρκων* τῷ 1796, δημοσιευθὲν ὑπ᾿ ἐμοῦ ἐνταῦθα.

Αἱ δύο σταυροπηγιακαὶ εἶνε ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου ἡ ἐπιλεγομένη τῆς *Σκαλωτῆς*, ἀνάγουσα τὴν κτίσιν αὐτῆς ὡρισμένως εἰς τὸ 1140 ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ *Καλοϊωάννου* (1118-1143), καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ *Τσαδῆρι*, ἐπίσης ἀρχαία, τῇ 2 Μαΐου τελοῦσα τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου, ἡ δὲ τρίτη ἡ ἐνοριακὴ ἀφιερωμένη ἐστὶ τῷ ἁγίῳ Παντελεήμονι, μόλις μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς πόλεως ἀπέχουσα, ἐν θέσει γραφικωτάτῃ καὶ θελκτικῇ.

(1) Δελτ. τ. Β΄, σ. 82—107.

Τῆς πρώτης τῶν εἰρημένων μονῶν, τῆς *Σκαλωτῆς*, φέρω εἰς φῶς ἐνταῦθα ἀνέκδοτον σιγίλλιον ἐπὶ τῆς *δευτέρας* πατριαρχίας *Νεοφύτου* τοῦ ἀπὸ Ἀθηνῶν ἐκδοθέν, ὅπερ εὗρον ἐν τῇ μονῇ σχεδὸν *δυσανάγνωστον*—διότι ἅπαξ, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, εἶχε λουσθῇ ἐν τῷ ποταμῷ Ἕβρῳ· —παρέβαλον ὅμως πρὸς τὸ εὐτυχῶς σωζόμενον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν πατριαρχείων ἀντίγραφον.

Νεόφυτος (1) ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὅσον ἡ τῶν θείων καὶ ἱερῶν μονῶν συντήρησις λυσιτελὴς (2) καὶ ἄμφω τὴν ὠφέλειαν χορηγοῦσα σώματι (3) μὲν τὰ ἀναγκαῖα, ψυχῇ δὲ τὴν διὰ πράξεως καὶ θεωρίας οἰκείωσιν τοῦ Θεοῦ, τόσον ἐπαινετὸν καὶ θαυμάσιον τὸ ὁλοψύχως ἐπικυροῦν τὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν γράμματα, καὶ ταῦτα εἰ ἐπὶ συστάσεως τῶν θείων μονῶν καὶ μοναστηρίων εἰσί· δόξομεν γὰρ τό τε συμφέρον ἀγαπᾶν τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ διαδόχους (4) εἶναι τῶν μακαρίων τούτων ἀνδρῶν, τῶν ἐγγράφως σαφηνισάντων τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἐλευθερίας τῶν σεβασμίων καὶ θείων μονῶν. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν σιγιλλιώδη γράμματα ἐθεάσατο τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν τοῦ τε κυροῦ Διονυσίου, καὶ Ἱερεμίου (5) καὶ ἄλλα, ἀποφαινόμενα εἶναι τὴν σεβα-

(1) *Νεόφυτος* ὁ Β', δεύτερος δὲ τῶν *ἀπὸ Ἀθηνῶν* μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναλαβόντων τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα μητροπολιτῶν τῷ 1600, δεκαπεντάμηνον πατριαρχήσας μετὰ *Ματθαῖον* τὸν Β', τὸν ἀπὸ Ἰωαννίνων, καὶ τὸ β' ἀπὸ τοῦ 1608—1614. Μάξιμος ὁ Μαργούνιος *λογιώτατον καὶ ἐνάρετον* αὐτὸν προσαγορεύει (Νεολλ. Φιλ *Σάθα* σ. 217). Πρβλ. Le Quien Oriens Christ. 1. 330—332. Κομνην. Ὑψηλάντ. *Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν* σ. 121—129. Σειρὰν μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν ὅρα ἐν τῷ Α' καὶ Β' τόμῳ τοῦ περιοδ. *Σωτῆρος*.

(2) Ὁ κῶδιξ *λυσιτελέσαι*.

(3) Ὁ κ. ἔχει *σώματα*· ἀλλὰ γράφ. *σώματος* ἢ ὀρθότερον διὰ τὴν ἑπομένην δοτικὴν *ψυχῇ*, *σώματι*.

(4) Ὁ κ. ἔχει *διαδόχου* καὶ πλείστας ἀνορθογραφίας, μὴ ἀπαντώσας ὅμως ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τῆς μονῆς.

(5) *Διονύσιος* ὁ *ἀπὸ Νικομηδείας*, ὁ Β'. Ὅρα περὶ τούτου *Μαθᾶ* Κατάλογον Πατριαρχῶν. Ἐπατριάρχησεν ἔτη ὀκτὼ (1543—1551).

Ἱερεμίας ὁ Β', ὁ Τρανός, ὁ ἀπὸ Λαρίσης, ἔξοχος τοῦ σκάφους τῆς Ἐκκλησίας οἰακοστρόφος, τῷ 1572 τὸ πρῶτον πατριαρχήσας, περὶ οὗ ἔχομεν τὸ *Σχεδίασμα* τοῦ ἀκα-

σμίαν καὶ ἱερὰν μονὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὴν ἐπικεκλημένην τῆς Σκαλωτῆς, τὴν κειμένην ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Αἴνου, ὡς πατριαρχικὴν αὐτήν τε καὶ τὰ μετόχια αὐτῆς, ἡ Χαριτωμένη καὶ τοῦ Ταξιάρχου, ὡς πατριαρχικά, ἐλεύθερα, ἀδούλωτα καὶ ἀκαταπάτητα, καὶ ἀνενόχλητα παρὰ παντὸς προσώπου, ὡς ἔθος τοῖς πατριαρχικοῖς σταυροπηγίοις· νῦν δὲ ἐδεήθησαν οἱ ἐνασκούμενοι τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου τῆς Σκαλωτῆς καὶ ἡμετέρου σιγιλλιώδους γράμματος· διὸ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτῶν ἀποδεξαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν ὡς εὔλογον οὖσαν καὶ φίλην Θεῷ, τὸ παρὸν εὐεργετεῖ καὶ ἐπιχορηγεῖ σιγιλλιῶδες γράμμα, δι' οὗπερ ἐπικυροῦσα καὶ ἐπιβεβαιοῦσα τὰ τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν τοῦ τε κυροῦ Διονυσίου καὶ τοῦ κυροῦ Ἱερεμίου σιγιλλιώδη γράμματα, ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι εἶναι καὶ εὑρίσκεσθαι τὴν εἰρημένην σεβασμίαν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς Παναγίας μου τῆς Σκαλωτῆς καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς σὺν τοῖς μετοχίοις αὐτῆς, τῆς τε Χαριτωμένης καὶ τοῦ Ταξιάρχου, καὶ τοῖς πράγμασι καὶ κτήμασιν αὐτῆς, τοῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς κινητοῖς καὶ ἀκινήτοις καὶ αὐτοκινήτοις, ἀδούλωτον, καὶ ἀκαταπάτητον, καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστον, καὶ ἀνενόχλητον ἐκ παντὸς προσώπου, διοικουμένας καὶ διεξαγομένας παρά τε τοῦ κατὰ καιρὸν ἡγουμένου καὶ τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν τῶν τε νῦν ὄντων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἐλευσομένων διαδόχων αὐτῶν, τηρεῖσθαι δὲ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην καὶ εἰς τὸ διενεκὲς ἀμετασάλευτον, μηδενὸς προσώπου οὔτε ἱερωμένου οὔτε λαϊκοῦ τολμήσαντος ὀψέποτε ἐπηρεάσαι (1) ἢ ἐνοχλῆσαι ταύτην τὴν μονήν, ἢ τὰ μ-

μάτου μεσαιωνοδίφου Κωνσταντίνου Σάθα (Ἀθῆν. 1870), ἐν ᾧ καὶ πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πατριάρχου. Ἐκτὸς τοῦ μικροῦ τούτου πανομοιοτύπου ἕτερον μέγα κατέστησε γνωστὸν ὁ γεραρὸς Ι. Σακκελίων ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Δελτίῳ* (τ. Α', σ. 36.). Πρὸ τοῦ κ. Σάθα ὅμως ἡ ὑπογραφὴ τοῦ κλεινοῦ Πατριάρχου εἶχε δημοσιευθῆ ἐν τῷ «Specimia Palaeographica codicum Graecorum et Slavonicorum bibliotheca Mosquensis Synodalis Saec. VI-XVII. Ἐν σελ. πίν. XVI, *6*, ὑπογραφὴ εἰς τὸ 1583 ἀναγομένη ἔτος καὶ μῆνα Φεβρουάριον. Γνωσταί εἰσιν αἱ τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς σχέσεις καὶ συζητήσεις πρὸς τοὺς *Ἀναμορφωτὰς* καὶ τοὺς ἐν Τυβίγγῃ θεολόγους. Στέφανος ὁ Γερλάχιος—ὁ μετὰ ταῦτα καὶ τῆς θεολογίας καθηγητὴς ἐν Τυβίγγῃ— τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβων ἐπεσκέπτετο τὸν Πατριάρχην, συνεζήτει μετ' αὐτοῦ καὶ παρεδίδεν αὐτῷ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ περικλεοῦς τῆς Τυβίγγης καθηγητοῦ *Κρουσίου*, καθὰ γράφει αὐτὸς οὗτος ὁ Γερλάχιος ἐν τῇ νῦν σπανιωτάτῃ αὐτοῦ βίβλῳ (Tage-buch 1674 ἐν Φραγκφούρτῃ σελ. 248 καὶ 363 τῷ 1576 καὶ 1577.).

(1) Ὁ κῶδιξ ἔχει *ἐπηρεάξαι*.

τόχια αὐτῆς, ἐν ἀργίᾳ ἀσυγγνώστῳ καὶ ἀφορισμῷ ἀλύτῳ καὶ αἰωνίῳ τῷ ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ κατὰ καιρὸν μητροπολίτης Αἴνου ἢ ἄλλο τι ἀρχιερατικὸν πρόσωπον κατ' οὐδένα τρόπον ἢ εἰς τὸ[ν] ἴδιον ἕλκειν αὐτοὺς δικαστήριον, ἀλλὰ μόνῳ τῷ δικαστηρίῳ ὑποκείσθωσαν τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅτε παρὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῆς συνάξεως μὴ δυνηθῶσιν οἰκονομηθῆναι τὰ κατ' αὐτούς, ἡμετέρας δεόμενοι θεωρίας καὶ σκέψεως· μηδενὶ μηδὲν ὀφείλουσαν (sic) ἀποδιδόναι, εἰ μὴ μόνον τὸ αἰτήσιον (sic) τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας χαράτζιον φλωρίον ἕν, καὶ τὸ τοῦ κατὰ καιροὺς Πατριάρχου μνημονεύειν ὄνομα· ὑπάρχειν τε κοινόβια καὶ κοινοβιακῶς διάγειν, καθὼς καὶ τὰ κοινοβιακὰ τοῦ ἁγιωνύμου Ὄρους πολιτεύονται καὶ ῥυθμίζονται μοναστήρια· πάντα τε κοινὰ εἶναι, βρώματά τε καὶ πόματα, σκεπάσματά τε καὶ ὑποδήματα, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα τὴν ἀνθρωπίνην συνίστησι ζωήν· ὅταν δὲ χρείας ἔχουσιν ἡγούμενον ἑαυτοῖς προστήσασθαι οἱ ἐν τῇ μονῇ αὐτῇ ἐνασκούμενοι, ἐξουσίαν ἐχέτωσαν ἐκ μέσου αὐτῶν ἐκλέγειν καὶ καθιστᾶν ὃν ἂν βούλοιντο ἡγούμενον, ἄλλῳ δέ τινι προσώπῳ μὴ ἐξέστω· ἀλλ' ὃν ἂν αὐτοὶ κοινῇ γνώμῃ καὶ ἐκλογῇ προχειρίσειεν, τοῦτον ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἀποδέχεται. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτων πάντων μόνιμον καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ἐπεδόθη αὐτῇ τῇ σεβασμίᾳ καὶ ἱερᾷ καὶ πατριαρχικῇ μονῇ τῆς Παναγίας μου τῆς Σκαλωτῆς κατὰ τὸ ,ζριζ'. μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ζ'.

Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος
Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης
καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

ΘΗΡΑΣ ΝΗΣΟΥ ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ

ΥΠΟ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

Τὸ παρὰ πόδας σιγίλλιον ἐπὶ Καλλινίκου τοῦ Ε΄ τοῦ ἀπὸ *Νικαίας* ἐκδοθὲν ἀνήκει τῇ οἰκογενείᾳ τῶν *Γαβαλάδων* τῶν ἐν τῇ νήσῳ Θήρᾳ. Πόσον ὄφελος ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ σιγιλλίου τούτου προκύπτει διὰ τὴν ἐπιχώριον ἱστορίαν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς οἰκογενείας δύνανται μόνοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἐννοήσωσιν. Οἰκογενείας Γαβαλάδων καὶ ἐν Σικίνῳ καὶ ἐν Ἴῳ γινώσκω, ἀλλ᾽ ὁποῖοι οἱ συγγενικοὶ δεσμοὶ αὐτῶν ἀφίημι ἑτέροις ν᾽ ἀκριβώσωσι, καὶ τὸν προσήκοντα οἰκογενειακὸν κατάλογον νὰ καταστρώσωσι, προσέτι δὲ ἐὰν αἱ ἐν τῷ σιγιλλίῳ ἀναφερόμεναι ἐκκλησίαι διατηρῶνται μέχρι τοῦ νῦν, τίνι ἀνήκουσι κτλ. κτλ. Σπουδαιότατον ἐπίσης εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ τὴν καταγωγὴν τοῦ Καισαρείας Παρθενίου, καὶ ὅτι καὶ σιγίλλιον ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας προεκδεδόμενον ὑπῆρχε σύγχρονον τῆς ἀκμῆς τοῦ Καισαρείας Παρθενίου (1748 κ. ἑ.) Ἀπαράλλακτον οἰκογενειακὸν σιγίλλιον κτιτορικῆς ἐκκλησίας ἐν *Σικίνῳ* ἐδημοσίευσα ἐν *Παρνασσῷ*, τόμ. Θ΄ σ. 401.

Καλλίνικος (¹) ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης

. . . Ὅσα κατὰ καιροὺς εὐσεβέσι καὶ φιλοθέοις καὶ τοῦ δικαίου ὑπερασπισταῖς τελοῦνται τῶν πραγμάτων καὶ τούτων μάλιστα εἰς θεο-

(¹) *Καλλίνικος ὁ ἀπὸ Νικαίας* ἀνῆλθε τὸν θρόνον Κων)πόλεως μετὰ τὴν δευτέραν πατριαρχείαν τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας Νεοφύτου ἐν ἔτει 1801. Τῷ 1780 ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου *Σωφρονίου* ἐγένετο Ἀδριανουπόλεως ἀντὶ τοῦ ἀποθανόν-

φιλῆ ἀφορῶσι σκοπὸν καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ δίκαια ἀναφέρωνται καὶ εἰς ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ αἰώνιον μνημόσυνον συμβάλλονται, ἐκκλησιαστικῆς ἀσφαλείας τε καὶ κατοχυρώσεως δεόμενα καὶ γράμμασιν ἐκκλησιαστικοῖς κατοχυροῦσθαι αὐτά, καὶ κατασφαλίζεσθαι εἴωθεν εἰς διηνεκῆ καὶ μόνιμον αὐτῶν τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἀναντίρρητον ἐν παντὶ καιρῷ ἐνάργειαν καὶ ἀπόδειξιν· τὰ γὰρ γραφῆς μὴ τετυχηκότα, μηδὲ ἐγγράφως ἐκσημανθέντα τῷ πανδαμάτορι χρόνῳ ἁλίσκεται καὶ ῥᾳδίως διαφεύγει τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲ τὸ μόνιμον ἔχειν ὅλως δύναται, ἀλλὰ λήθης τε βυθοῖς παραπέμπεται καὶ ἐξίτηλα γίνεται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐνεφανίσθη ἡμῖν ἤδη συνοδικῶς προκαθημένοις ἓν ἴσον διαθήκης τοῦ μακαρίτου *Τζανάκη Γαβαλλᾶ* ἐνυπογράφου καὶ ἐμμαρτύρου γραφείσης τῇ δ'. Ἰουλίου τοῦ *αψε'* σωτηρίου ἔτους, ἐν ᾧ φαίνεται διατιθέμενος καὶ διοριζόμενος τὴν κτιτορικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, τὴν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ κειμένην ἔξω τοῦ καστελλίου πύργου τοῦ ἐν τῇ Σαντορίνῃ πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὅτι ιαταλείπει μεθ' ὅλων τῶν ἀφιερωμάτων αὐτῆς καὶ πραγμάτων πρὸς :οὺς δύο ἐκείνους υἱοὺς τῆς ἐκ τῆς κυρᾶς *Εὐγενοῦς* ὀνόματι ἐπὶ προθέ:ει τοιαύτῃ, ὅστις τῶν δύο ἱερωθῇ ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν Τζανάκη πρὸς ·οὺς ἀπογόνους αὐτῆς κτιτορικὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν αὐτῆς τῆς κκλησίας ὅπερ καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν ἤδη συνοδικῶς. Ἀλλὰ τούτων ὕτω διορισθέντων ὁ ὁσιώτατος οἰκονόμος τοῦ Θεολόγου κῦρ *Ζαχαρίας Ἀαβαλᾶς* εἴληφε πρὸ καιροῦ τινος τὴν κτιτορικὴν διοίκησιν καὶ ἐπιτασίαν τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ὡς ἐπληροορήθημεν ἤδη συνοδικῶς παρ' ἀξιοπίστου μαρτυρίας ἐληλακὼς εἰς ιχατον γῆρας καὶ μὴ δυνάμενος τὸ σύνολον ἱερουργεῖν, καὶ ἐπιτε:ῖν ἐν αὐτῇ τὰ ἱερατικὰ ὑπουργήματα, διορίζεται καὶ ἀποκαθιστᾷ ἐν ιτῇ ἐφημέριον τὸν τυχόντα καὶ μηδένα λόγον ἔχοντα διορίζεσθαι ἐν

; ***Νικηφόρου*** (ὅρα ἐμὰ περὶ *Κουρούτσεσμε*), τῷ 1792 κατὰ Σεπτέμβριον μετετέθη εἰς καιαν, ἣν ἐποίμανε μέχρι τῆς 17 Ἰουνίου τοῦ 1801, ὅτε ἀνέλαβε τὴν πατριαρχείαν συγιτήσας αὐτὴν ἐν περιωπῇ ἀρίστῃ μέχρι τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1806. Πόσον συνετέλεσεν τὴν τῆς παιδείας διάδοσιν ὁ βουλόμενος δύναται νὰ ἴδῃ ἐν ταῖς ἐμαῖς ***περὶ Κουτσεσμε ἱστορικαῖς σελίσιν***, ἔνθα καὶ κατάλογος τῶν σιγιλλίων τῆς πρώτης αὐτοῦ :ριαρχείας ὅσον οἷόν τε λεπτομερὴς ἀναγράφεται. Ἐπατριάρχησε τὸ Β'. ἀπὸ τοῦ)8 (Σεπτεμβρ.) μέχρι τοῦ Μαΐου 1809, ὅτε διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἀπὸ ***Μυτιλήνης ρεμίας***.

αὐτῇ, ὡς οἱ ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦ μακαρίτου ἐκείνου τῆς *Μαργαρίτας* δηλ. παρορῶν τὸν ἐκ τῆς γενεᾶς τῆς ἀδελφῆς *Ἰγνάτιον* ἱερομόναχον καὶ τὸν ἐξάδελφον ἱερομόναχον *Ἀζαρίαν*, ἀντιβαίνων προφανῶς ταῖς διαταγαῖς τῶν διατεθειμένων. Καὶ ἐπειδὴ ἔδοξεν ἡμῖν τοῦτο ἀπᾷδον καὶ ἄτοπον, ἔγνωμεν, γνώμῃ κοινῇ καὶ συνοδικῇ, διορίσασθαι συμφώνως τὸ εὐθὲς καὶ μόνιμον διὰ τοῦ παρόντος πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ γράμματος. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ ῥηθεῖσα ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὡς ἀνήκουσα κατὰ διαδοχὴν πρὸς τοὺς ἀπογόνους τῆς ἀδελφῆς ἐκείνου τοῦ μακαρίτου Καισαρείας ὑπάρχῃ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὑπὸ τὴν κτιτορικὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν τοῦ ῥηθέντος ἱερομονάχου Ἰγνατίου, ἵνα αὐτὸς ἐφημερεύων ἐν αὐτῇ ἐπιτελῇ νομίμως τε καὶ κανονικῶς πάντα τὰ ἱερατικὰ ὑπουργήματα, παραλαμβάνων βοηθὸν καὶ τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ ἱερομόναχον Ἀζαρίαν· ὁ δὲ ῥηθεὶς οἰκονόμος κῦρ Ζαχαρίας Γαβαλᾶς, ἐν ὅσῳ ζῇ λαμβάνῃ μόνον παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἱερομονάχου Ἰγνατίου, ὅσα ἐλάμβανεν ἐνιαυσίως καὶ παρὰ τῶν διωρισμένων ἐν αὐτῇ ἄλλων ἱερέων· ὁ δὲ Ἰγνάτιος οὗτος διδοὺς αὐτῷ ζῶντι τὰ νομίμως εἰθισμένα, ἔχῃ ἀκωλύτως τὴν κτιτορικὴν ἐξουσίαν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τοῖς ἀφιερωθεῖσι κτήμασιν αὐτῆς καὶ πράγμασι κινητοῖς τε καὶ ἀκινήτοις, ἐφημερεύων, λαμβάνων τε καὶ καρπούμενος τὰς προσόδους τε καὶ ἐπικαρπίας, τὰς ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων αὐτῆς καὶ πραγμάτων ἀκωλύτως τε καὶ ἀνεμποδίστως, καὶ συμπεριλαμβάνων, ὡς διείληπται, βοηθὸν καὶ τὸν εἰρημένον ἱερομόναχον Ἀζαρίαν ἐξάδελφον αὐτοῦ, ἵνα καὶ αὐτὸς παρεφημερεύων λαμβάνῃ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ κυβέρνησιν, καὶ οὕτω διαμένῃ ἀμεταποίητος ἡ κτιτορικὴ ἐξουσία, καὶ διοίκησις αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἀπογόνους τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ μόνοι ἀποκαθιστῶνται ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ μακαρίτου ἐκείνου κῦρ Παρθενίου Καισαρείας ([2]) καὶ τὴν περίληψιν τοῦ προεκδοθέντος ἐκείνου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ κα-

(1) Ὁ *Καισαρείας* Καππαδοκίας *Παρθένιος* ἐκ τοῦ σιγιλλίου τούτου νῦν μανθάνομεν ὅτι ἦν ἐκ Θήρας, ἀνεψιὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ *Τζανάκη Γαβαλᾶ*. Προστίθημι ἐνταῦθα ὅτι γινώσκω αὐτὸν τῷ 1748 ὡς συνυποψήφιον τεθέντα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει πατριάρχου τῷ πατριάρχῃ *Κυρίλλῳ* τῷ ἀπὸ Νικομηδείας.

δίμου ἐν Πατριάρχαις κῦρ Κυρίλλου. Ταῦτα ἀπεφάνθη, καὶ κεκύρωται συνοδικῶς, ὅσοι δὲ τῶν χριστιανῶν ἱερωμένοι ἢ λαϊκοὶ φανῶσιν ὁπωσδήποτε ἐναντιούμενοι εἰς τὰς νομίμους καὶ δικαίας ταύτας ἐγγράφους ἐκκλησιαστικὰς διαιτήσεις καὶ ἀποφάσεις, καὶ ἐπιχειρήσωσιν ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἀποξενῶσαι τὸν ἱερομόναχον εἰρημένον Ἰγνάτιον, καὶ τὸν μετ' αὐτοῦ ἐξάδελφον αὐτοῦ ἱερομόναχον Ἀζαρίαν τῆς κτιτορικῆς ἐξουσίας καὶ διοικήσεως τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, οἱ τοιοῦτοι, ὁποῖοι ἂν ὦσιν ὡς κακότροποι καὶ ἱερόσυλοι ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσιν ἀπὸ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι, καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα καὶ ἐδόθη τῷ ῥηθέντι ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Ἰγνατίῳ.

,αωε' ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος θ'.

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

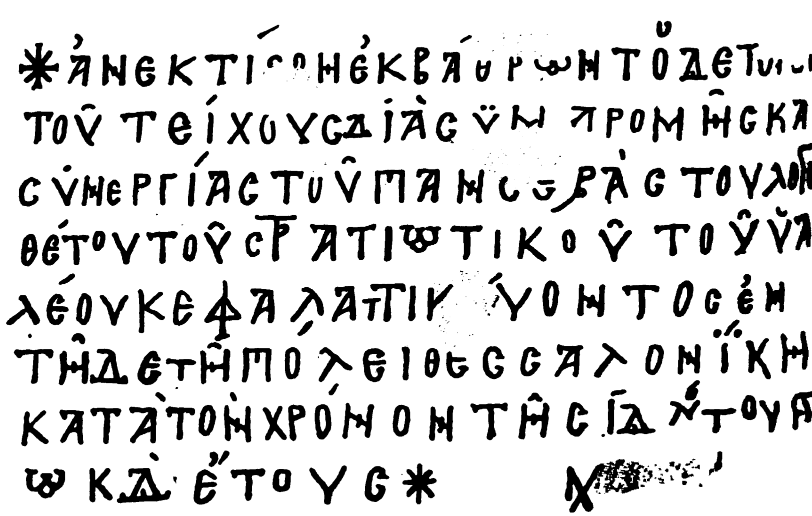
† Ο ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ *Φιλόθεος*
† Ο ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ *Μελέτιος*
† Ο ΚΥΖΙΚΟΥ *Ἰωακεὶμ*
† Ο ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ *Ἀθανάσιος*
† Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ *Γεράσιμος*
† Ο ΠΡΟΥΣΗΣ *Ἄνθιμος*
† Ο ΒΕΡΡΟΙΑΣ *Χρύσανθος*
† Ο ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ *Μακάριος*
† Ο ΑΓΚΥΡΑΣ *Ἰωαννίκιος*
† Ο ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ *Δωρόθεος*
† Ο ΠΡΟΙΛΑΒΟΥ *Παρθένιος*
† Ο ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ *Ἀθανάσιος*.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ 1316 ΕΤΟΥΣ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

'Εν τῷ ***Mémoire sur une mission au mont Athos*** (Paris, 1876, σελ. 66, ἀριθ. 100) ὁ abbé Duchesne κατεχώρισε τοῖς συνήθεσι κεφαλαίοις γράμμασι βυζαντινὴν ἐπιγραφήν, ἧς τὸ ἀντίγραφον εἶχεν αὐτῷ γνωστοποιηθῇ ὑπὸ Βιτάλη, ἀρχιμηχανικοῦ τοῦ βιλαετίου (τοπαρχίας) Θεσσαλονίκης. Βραδύτερον ἡ αὐτὴ ἐπιγραφὴ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Α. Mordtmann Jr ἐν ***Revue archéologique*** (Avril 1879), σχεδιάσαντος τὸ πανομοιότυπον ἐκ χαρτῴου αὐτῆς ἐκτυπώματος καὶ προσθέντος μικράν τινα ἑρμηνείαν. 'Επειδὴ δὲ καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο ἀντίγραφον εἶνε ἀνεπαρκές, ἔγνων νὰ καταχωρίσω ἐνταῦθα τρίτον ἀπόγραφον, ὅπερ παρεσκεύασα ἰδίᾳ χειρί, ὑπ' ὄψει ἔχων αὐτὸν τῆς ἐπιγραφῆς τὸν λίθον καὶ δύο χαρτῷα ἐκτυπώματά μου. 'Ο λίθος εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικῷ μουσείῳ· ὅτε δὲ ἦτο ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρχεν ἐντετειχισμένος ἐπὶ τοῦ κυβερνητικῇ ἀδείᾳ καταστραφέντος παραλίου τείχους.

Ἐν τέλει τῆς 1 γραμμῆς τὸ ἀντίγραφον Βιτάλη ἔχει οὕτω· ΤΟ ΔΕΟΝ = *τὸ δέον*. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Mordtmann ἀνεπληρώθη ἐν τῇ ἐκδόσει του εἰς *τὸ δέ[μας]*, διότι ἐπίστευεν ὅτι διακρίνονται τὰ ἴχνη τριῶν μόνον στοιχείων. Ἐγὼ ὅμως παρατηρῶ τὰ κάτω σκέλη τεσσάρων στοιχείων καὶ πρὸ αὐτῶν ἔτι ἓν λίαν εὐδιάκριτον Τ, ὥστε οὐδαμῶς διστάζω νὰ ἀναγνώσω *τόδε τ[ὸ μέρ]ος τοῦ τείχους* κτλ. Διὰ τὴν κατάληξιν *ος* τῆς λέξεως *μέρος* δὲν διακρίνεται χῶρος, ἀλλὰ δὲν φαίνεταί μοι ἀπίθανον ὅτι αὕτη ὑπῆρχεν ἐγκεχαραγμένη ταχυγραφικῶς ἄνωθεν τοῦ Ρ, οὗ τὸ κάτω σκέλος διακρίνεται ἐν τέλει τῆς γραμμῆς ἢ μᾶλλον παραπλεύρως τούτου καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐν μικροτέρῳ σχήματι· τοῦθ' ὅπερ ὑποστηρίζεται α) ἐκ τοῦ ἱκανοῦ περιθωρίου τοῦ λίθου, β') ἐκ τῆς ἀνισότητος τῶν λοιπῶν γραμμῶν καὶ γ.) ἐκ τῆς ὑπάρξεως μικρῶν στοιχείων ο καὶ c ἐν ἑτέραις γραμμαῖς.

Ἐν γραμμῇ 5 τὸ ἀντίγραφον Βιτάλη ἔχει ὧδε· ΚΕΦΑΛΑΤΤΙΚΟΥΟΝΤΟϹ. Τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην παρεδέχθη καὶ ὁ κ. Mordtmann. Ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης τῆς τοῦ λίθου ἐπιγραφῆς εὐχερῶς ἀνευρίσκει, ὅτι δέον νὰ γραφῇ ΚΕΦΑΛΑΤΤΙΚ[Є]ΥΟΝΤΟϹ. Τὸ ἐν ἀγκύλαις Є δὲν διακρίνεται μὲν, ἀλλ' ὅτι τοιοῦτον στοιχεῖον ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα βοηθοῦμαι ἐκ τοῦ ὑπεράνω τοῦ Υ τόνου ὀξείας· τὸν δὲ τύπον *κεφαλατικεύοντος* εὑρίσκω καὶ ἐν τῷ τοῦ Παναρέτου χρονικῷ τῆς Τραπεζοῦντος (παρὰ Tafel, Eustathii opuscula, σελ. 365, 51): *εἰς τὰ Λίμνια κατὰ τοῦ κεφαλατικεύοντος ἐκεῖσε* κτλ. Ὁ δὲ πανσέβαστος λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ κεφαλατικεύων ἐν Θεσσαλονίκῃ Ὑαλέας εἶνε ἄγνωστος τοῖς κ. Duchesne καὶ Mordtmann, τοῦ τελευταίου ἀρκεσθέντος εἰς τὸν ἐν ἔτει 1097 παρ' Ἄννῃ τῇ Κομνηνῇ ἀναφερόμενον στρατιωτικὸν Ὑαλέαν (βιβλ. XI, 322) καὶ εἰς τὸν ἐν πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ τοῦ 1315 σημειούμενον ἱερέα Ὑαλέαν (παρὰ Miklosich et Müller, Act. et diplom. τ. I, σ. 41). Τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο γνωστὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὡς πείθομαι ἐκ σημειώματος χειρογράφου, γραφέντος μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1430 ἔτους *διὰ χειρὸς Κωνσταντίνου Ὑαλέα τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης τῆς μεγαλοπόλεως ὄντος* (ὅρα H. Omont, Notes sur les manuscrits grecs du British museum Paris, 1884, σ. 27). Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ σημειούμενος ἐπίσημος Ὑαλέας εἶνε αὐτὸς ὁ

παρὰ τῷ συγχρόνῳ Θεοδώρῳ τῷ Ὑρτακηνῷ μνημονευόμενος ἐν τοῖς ἑξῆς· «*Μουζάλων ἐκεῖνος ὁ πρὶν μέγας μὲν λογοθέτης, εἶτα δὲ καὶ πρωτοβεστιάριος, οὐ τὸν Ὑαλέαν, οὐχ ὁ κανικλείου Χαλκωματόπουλον βασιλικῶν σιτηρεσίων ἠξίωσαν;*» (ὅρα **Notices et extraits de la bibliothèque nationale**, τ. VI, σ. 35).

Δυσαναπλήρωτος εἶνε ὁ ἐν τέλει κατεστραμμένος χῶρος, ἐν ᾧ ἴσως ὑπῆρχε τὸ ἀπὸ ΧΥ (=Χριστοῦ) ἔτος ΑΤΙς'=1316.

Μετὰ τὰ εἰρημένα τίθημι νῦν ὧδε μικροῖς χαρακτῆρσι τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς.

† Ἀνεκτίσθη ἐκ βάθρων τ[ὸ μέρ]ος
τοῦ τείχους διὰ συνδρομῆς καὶ
συνεργίας τοῦ πανσεβάστου λογο-
θέτου τοῦ στρατιωτικοῦ τοῦ Ὑα-
λέου κεφαλαττικ[ε]ύοντος (sic) ἐν
τῇδε τῇ πόλει Θεσσαλονίκῃ
κατὰ τὸν χρόνον τῆς ιδ' ἰν(δικτιῶν)ος τοῦ ,ς
ωκδ' ἔτους †   Χ(ῦ ,ατις')?

ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΠΕΡΙ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΜΟΡΜΟΡΗ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΘΗΡΩΝ

ΥΠΟ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΜΟΡΜΟΡΗ

Ἐκ τοῦ χειρογράφου καταλόγου τῶν ἀρχείων τῆς ἀδελφότητος Ἁγίου Γεωργίου ἐν Βενετίᾳ ἀρυόμεθα τὰ ἑξῆς περὶ Νικηφόρου Μόρμορη ἐπισκόπου Κυθήρων·

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φατζέα (λέγει ὁ Βενδότης) ἤθελον πάλιν οἱ Ὀρθόδοξοι νὰ ἐκλέξωσι νέον ποιμένα . . . Συνταχθέντες δ' ὁμοθυμαδὸν πάντες ἐψήφισαν τῶν Κυθήρων ἐπίσκοπον Νικηφόρον Μόρμορην τῇ 31 Ἰουλίου 1758 . . . Τῷ δ' ἐν Ῥώμῃ Βενετῷ πρέσβει ἀνήγγειλε τὴν τοῦ Μόρμορη ἐκλογὴν γενομένην συνωδὰ πρὸς τὴν τοῦ 1635 (τοῦ Βαλεριανοῦ δηλονότι) ἡ ἑλληνικὴ κοινότης.

Ἀλλ' ὁ Κυθήρων ἐπίσκοπος, γράφων πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους, δικαίως καὶ ἐπιμόνως ἀπήτει πρὸ τῆς εἰς Βενετίαν ἀφίξεώς του τὰς πρὸς μετάθεσιν τῆς Προεδρείας Πατριαρχικὰς ἐκδόσεις, ὑπὲρ ὧν καὶ παρὰ τῆς Γερουσίας ἐγράφη, τῆς καὶ τοῦτο προσθείσης, ὅτι πρόκειται περὶ ἐπισκόπου Κυθήρων ἀνεξαρτήτου τῆς ῥωμαϊκῆς Αὐλῆς. Ἐν μέσῳ δὲ τοιούτων ἀβεβαίων πραγμάτων μετὰ ἔτη δύο ἀποβιώσαντος ἐν Κυθήροις τοῦ Νικηφόρου Μόρμορη, καὶ ἕτερον ἡ ἀδελφότης ἐψήφισε Νικηφόρον (21 Ἰανουαρ. 1772) τὸν ἐκ Κερκύρας σοφώτατον Θεοτόκην.

Δύο εἰσὶ τὰ δουκικὰ θεσπίσματα τὰ ἐπικυροῦντα τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νικηφόρου Μόρμορη, ἅτινα δημοσιεύομεν κατωτέρω ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει.

Α'.

Φραγκῖσκος Λωρεδάνος ἐλέῳ Θεοῦ Δοὺξ Ἑνετίας κτλ.

Τοῖς εὐγενέσι καὶ σοφοῖς ἀνδράσι Καίσαρι Δὰ Ῥίβα κατ' ἐντολὴν Προνοητῇ Κυθήρων καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ πιστοῖς ἀγαπητοῖς χαίρειν. Ἐπισυμβάντος τοῦ θανάτου τοῦ Σεβασμιωτάτου Νικηφόρου Λεβούνη ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἔτυχεν ἡ ἐκλογὴ συνωδὰ πρὸς τοὺς Νόμους εἰς τὸν εὐλαβέστατον ἱερομόναχον Νικόδημον Μόρμορην, καταγόμενον ἐξ οἰκογενείας ἐγκρίτου διὰ τὴν χορηγηθεῖσαν σταθερὰν καὶ πιστὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν ἡμετέραν διοίκησιν, ὡς διαλαμβάνουσι τὰ ὑμέτερα γράμματα τῆς 20 Δεκεμβρίου παρελθόντος. Σκέψεως γενομένης ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκτημένων πλεονεκτημάτων ἀρετῆς καὶ αὐστηρότητος ἠθῶν, συνεπιλαμβανόμεθα μετὰ τῆς Γερουσίας τῆς ἐπικυρώσεως αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὅπως εὐχαριστήσωμεν

τοὺς ὑπηκόους ἡμῶν τούτους εἰς τὰς αἰτήσεις των πιστοποιοῦντες διὰ τῆς εὐμενοῦς ἡμῶν ταύτης ἀποφάσεως τὴν ἐξαίρετον ἡμῶν εὔνοιαν.

Ἐξεδόθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ δουκικῷ παλατίῳ σήμερον τὴν ιγ' Μαΐου Ἰνδικτιῶνος ς' ἔτους ΑΨΝΗ'.

1758 Αὐγούστου 7. Ε. Ν. Ἐν Κυθήροις.

Ἐπεδόθη ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Νικηφόρου Μόρμορη ἐπισκόπου Κυθήρων τῇ Α. Ε. τῷ Προνοητῇ Κ. Καίσαρι Δὰ 'Ρίβα. Μετὰ δὲ τὴν θεώρησιν καὶ ἀνάγνωσιν ὑπὸ τῆς Α. Ε. διετάχθη ἡ παραδοχὴ τῶν γραμμάτων τούτων πρὸς ἀπαραβίαστον ἐκτέλεσίν των.

(Ὑπογρ.) **Καῖσαρ Δὰ 'Ρίβας Πρ.**

Γερ. Βαλαρίας Γραμματεύς.

Β'.

Φραγκῖσκος Λωρεδάνος ἐλέῳ Θεοῦ
Δοὺξ Ἐνετίας κτλ.

Τῷ εὐγενεῖ καὶ σοφῷ ἀνδρὶ Ἱερωνύμῳ Κουϊρίνῳ ἡμετέρῳ Γενικῷ ἐπὶ τῆς θαλάσσης Προνοητῇ (Generali Maris) πιστῷ ἀγαπητῷ χαίρειν.

Ἐκλεχθέντος ὑπὸ τοῦ Κοινοῦ τῶν Κυθήρων τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερομονάχου Νικοδήμου Μόρμορη ὡς ἐπισκόπου, συνῆλθε σήμερον ἡ Γερουσία πρὸς ἐπικύρωσιν αὐτοῦ. Διὸ ἀγγέλλομεν ὑμῖν τοῦτο διὰ τῆς παρούσης ὅπως ἐνεργήσητε συμφώνως πρὸς τὰ νενομισμένα κατὰ τὰ εἰθισμένα εἰς ὁμοίας περιστάσεις.

Ἐξεδόθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ δουκικῷ παλατίῳ σήμερον τὴν ιγ' Μαΐου Ἰνδικτιῶνος ς' ΑΨΝΗ'.

(Ὑπογ.) **Μιχαὴλ Ἄγγελος Μαρῖνος Γραμματεύς.**

Τὰ πρωτότυπα τῶν ἀνωτέρω δημοσιευθέντων ἐγγράφων εἶναι γε-

γραμμένα ἐπὶ περγαμηνῆς ἰταλιστὶ πλὴν τῆς λατινιστὶ γεγραμμένης ἀρχῆς τῆς περιεχούσης τὸ ὄνομα καὶ τοὺς τίτλους τοῦ δουκὸς μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν τίτλων τοῦ εἰς ὃν ἀποστέλλονται καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν προσαγορεύσεως τοῦ Λωρεδάνου. Ἀπόκεινται δὲ νῦν ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν ἐδώρησα ταῦτα, καὶ κατεγράφησαν εἰς τὸ εἰρημένον ἀρχεῖον ὑπ' ἀριθ. 6911 καὶ 6912.

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΚΥΘΗΡΩΝ.

ΥΠΟ

Ν. ΣΟΦΟΚΛ. ΚΑΛΟΥΤΣΗ

Ἔκ τινος συμβολαίου ἐκμισθώσεως κτημάτων τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ οἴκου τῶν Βενιέρη, ὅπερ ὁ κ. Ἐμ. Μόρμορης προσέφερεν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρίας, ἐξάγεται ὅτι ὁ οἶκος Βενιέρη διετήρησε τὴν κατοχὴν τῶν κτήσεών του ἐν τῇ νήσῳ τῶν Κυθήρων μέχρι τοῦ ἔτους 1795. Τὸ γραπτὸν τοῦτο μνημεῖον παρέχον βεβαίαν χρονολογίαν ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν μεταφράσει, προτάσσοντες ὀλίγα τινὰ ἐν συντομίᾳ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν κτήσεων τοῦ οἴκου τῶν Βενιέρη ἐν Κυθήροις.

Τὰ Κύθηρα περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐκ Βενετίας περιφα-

νοῦς οἴκου τῶν Βενιέρη καθ' ὃν χρόνον πολλαὶ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων Σταυροφόρων (1). Ἐδόθησαν δὲ τὰ Κύθηρα παρὰ τοῦ οἴκου τῶν Εὐδαιμονοϊωαννῶν εἰς Βαρθολομαῖον τὸν Βενιέρην (1207-1238), οὗ ὁ υἱὸς Μάρκος ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος κατόπιν ἔδωκε πάλιν τὴν νῆσον ὡς τιμάριον εἰς τὸν οἶκον τῶν Εὐδαιμονοϊωαννῶν, ὁ δ' ἐκ τοῦ οἴκου τούτου καταγόμενος Νικηφόρος παρέδωκεν αὐτὴν (1309) ὡς προῖκα εἰς Μάρκον Βενιέρη, νυμφευθέντα τὴν ἀδελφὴν τοῦ Νικηφόρου. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθησαν οἱ Νικόλαος, Βαρθολομαῖος Β', Πέτρος καὶ Γαβριήλ, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των, διαιρέσαντες τὴν ὅλην νῆσον εἰς εἰκοσιτέσσαρας κλήρους καὶ τοὺς κατοίκους ἅπαντας καὶ οἴκους εἰς τέσσαρας μερίδας, διενεμήθησαν τὰ κτήματα, λαβόντος ἑκάστου τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν ἓξ κλήρους τῶν κτημάτων καὶ μίαν μερίδα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀναγκάσαντες τοὺς οὕτω δουλωθέντας νὰ γνωρίζωσι μόνον αὐθέντην καὶ δεσπότην ἐκεῖνον εἰς ὃν ἐτύγχανεν ὁ κλῆρος. Οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἐκράτησαν τῶν Κυθήρων μέχρι τοῦ 1364, ὅτε ἡ Βενετία πρὸς τιμωρίαν τῶν υἱῶν τοῦ Νικολάου καὶ Βαρθολομαίου ἐπαναστατησάντων κατέλαβε τὴν νῆσον, ἀφήρεσεν ἀπὸ πάντων τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐδήμευσε τῶν ἐπαναστατῶν τὰ κτήματα. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν χρόνου πάλιν ἡ Ἐνετικὴ Κυβέρνησις δι' ἐκδουλεύσεις τῆς οἰκογενείας Βενιέρη παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν τὴν εἴσπραξιν τοῦ τρίτου τῶν εἰσοδημάτων τῆς νήσου (le terzarie delle rendite Venier). Διετηρήθη δὲ τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὴν οἰκογένειαν μέχρι τοῦ 1798, ὅτε κατελύθη ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία. Ἐκ τῆς οἰκογενείας Βενιέρη πολλοὶ τῶν κλάδων μάλιστα τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως ἀπεσβέσθησαν, καὶ μόνον τινὲς νόθοι βλαστοὶ σώζονται εἰσέτι κατοικοῦντες οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν Βενιέρη-Κογιάκο, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐν τῷ χωρίῳ Δρυμῶνι καί τινες ἐν Ἀντικυθήροις.

(1) Ἐν τῇ Γερμανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ (Ersch und Gruber. Τμῆμ. Α', Τόμ. 85 σ. 309) ὁ Hopf ἐκφράζει τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ οἶκος τῶν Βενιέρη κατέλαβε τὰ Κύθηρα οὐχὶ ἐξ ἁπλῆς συμπτώσεως, ἀλλὰ προτιμήσας τὴν κτῆσιν αὐτὴν ἀντὶ ἄλλης νήσου διότι οἱ Βενιέρη ἐφρόνουν ὅτι εἷλκον τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀφροδίτης (Venus), ἡ δὲ νῆσος ὡς γνωστὸν ἦτο τῆς θεᾶς ταύτης ἱερά.

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ).

«Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ Ἀμήν.

Ἐν ἔτει τῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θείας ἐνσαρκώσεως χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ πέμπτῳ, Ἰνδικτιῶνος ιγ'. ἡμέρα Σαββάτῳ, τετάρτῃ μηνὸς Μαΐου. Ἐνφανίσθησαν αὐτοπροσώπως ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ συμβολαιογράφου καὶ τῶν ὑποφαινομένων μαρτύρων οἱ κ.κ. Ἰάκωβος Καρλώνης, υἱὸς τοῦ κ. Δατιανοῦ, ἐνεργῶν ὡς πληρεξούσιος καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ εὐγ. Κου Σεβαστιανοῦ Βενιέρη, Ἐπιτρόπου τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοῦ ποτὲ Νικολάου, καὸ Κος ὁ Αὐγουστῖνος Βαρούχας, υἱὸς τοῦ Κου Γεωργίου καθὸ πληρεξουσίου τοῦ Κου Γεωργίου Μόρμορη ἐκ τῆς νήσου Κυθήρων καὶ ὁμοῦ ἅπαντες μοὶ προσήγαγον τὸ κάτωθι ἔγγραφον ἐκμισθώσεως τῆς 30 Ἀπριλίου λήξαντος, ἰδιαιτέρως ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ εὐγενοῦς Ἐπιτρόπου Βενιέρη ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ εἰρημένου Αὐγουστίνου καθὸ πληρεξουσίου ὡς ἄνω ἀφ' ἑτέρου, καὶ ἀναγνωρισθὲν δι' ἰδιοχείρου πράξεώς μου, ὡς ἐμφαίνεται μετὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐγχειρογράφου πληρεξουσίου τοῦ εἰρημένου Γεωρ. Μόρμορη διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς γραφῆς του διὰ χειρὸς τοῦ κ. Μάρκου Οὐκέλη Συμβολαιογράφου Ἑνετοῦ. Παρεκάλεσαν δὲ ὅπως τὸ ἐνοικιαστήριον ἔγγραφον καὶ τὸ πληρεξούσιον μετὰ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτῷ ἐγγράψω εἰς τὰς πράξεις μου, καὶ οὕτω περιβληθῶσι διὰ τῆς ἰσχύος καὶ νομιμότητος δημοσίου καὶ ἐπισήμου συμβολαίου, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπαφήσω ἓν ἢ καὶ πλειότερα αὐθεντικὰ ἀντίγραφα καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελον ζητηθῇ κτλ.

«Ἕπονται τὰ προμνησθέντα ἔγγραφα ἐνοικιασμοῦ καὶ πληρεξουσίου.

»Εἰς δόξαν Χριστοῦ 1765, 30 Ἀπριλίου, ἐν Ἑνετίᾳ.»

Διὰ τοῦ παρόντος ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου, ἰσχύοντος καὶ ὡς ἐπισήμου διὰ χειρὸς δημοσίου Συμβολαιογράφου τῆς πόλεως ταύτης, ἐκμισθόνει ὁ εὐγ. Κος Σεβαστιανὸς Βενιέρης, Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Μάρκου, πρὸς τὸν Κον Γεώργιον Μόρμορην ποτὲ Κου Ἰουλίου ἐκ Κυθήρων ἅπασαν καὶ παντὸς εἴδους πρόσοδον ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ νήσῳ Κυθήρων καὶ τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς ἐκμίσθωσιν ὁ ποτὲ

Παναγιώτης Σκουλιδᾶς καὶ ὁ κ. Ἀνδρέας Στάης ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους·

1ον Τῷ μνησθέντι κ. Γ. Μόρμορη παρέχεται ἡ ἐξουσία τοῦ εἰσπράττειν ἐν τῇ εἰρημένῃ νήσῳ παρ' ἑκάστου συνεισφέροντος καὶ δι' οἱουδήποτε τίτλου ἀπαιτητοῦ τοῦ ἰδίου Εὐγ. Κ. Βενιέρη, μεταβιβάζοντος εἰς τὸν εἰρημένον μισθωτὴν πᾶν δικαίωμα ὅπως ὑποστηρίζῃ ἐκεῖ τὰ δικαιώματά του καὶ ἀπαιτήσεις του, διὰ τὰ ὁποῖα ὑπόσχεται ὁ ἴδιος πᾶσαν ὑπεράσπισιν ἐν οἱᾳδήποτε ἐναντίᾳ περιπτώσει.

2ον Ἐν περιπτώσει ἀνακαλύψεως δολίας ὑποκρύφου πωλήσεως ὑπὸ προκατόχων διαχειριστῶν πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τοῦ εἰρημένου εὐγ. Βενιέρη ἐπιτρόπου, ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ ἡ ἀνακάλυψις αὕτη θέλει ἐπιφυλάττεσθαι εἰς ἀποκλειστικὸν ὄφελος τοῦ ἰδίου εὐγ. Βενιέρη, καθὼς προσέτι πᾶσαι ἕτεραι καὶ παντὸς εἴδους ὀφειλαὶ προγενέστεραι τοῦ ἔτους 1765 θέλουσιν εἶσθαι πρὸς ὄφελος καὶ διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἰδίου Βενιέρη.

3ον Ἡ παροῦσα ἐκμίσθωσις ἄρχεται ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1764, καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης θέλει ἐννοεῖσθαι πρὸς ὄφελος καὶ διὰ λογαριασμὸν τοῦ εἰρημένου κ. Μόρμορη καὶ θέλει ἐξακολουθεῖ διὰ ἓξ ἐπακόλουθα ἔτη μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1770 συμπεριλαμβανομένου, ὥστε ἡ ἐκμίσθωσις αὕτη θέλει περιλαμβάνει ἓξ ἐτήσια μισθώματα.

4ον Διὰ λογαριασμὸν ἐτησίου μισθώματος ὀφείλει ὁ εἰρημένος μισθωτὴς νὰ πληρώνῃ εἰς Ἑνετίαν πρὸς τὸν εἰρημένον εὐγενῆ Βενιέρην Ἐπίτροπον δουκάτα χίλια τριακόσια πεντήκοντα (1350) πρὸς τζεκίνια 6 : 4 Ἑνετικοῦ νομίσματος ἐλεύθερα παντὸς βάρους καὶ πληρωτέα εἰς μίαν μόνην δόσιν τὸν μῆνα Δεκέμβριον ἑκάστου ἔτους, ἀρχομένης τῆς πρώτης δόσεως τὸν προσεχῆ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1765 καὶ οὕτω καθεξῆς.

5ον Ὀφείλει ὁ εἰρημένος μισθωτὴς Μόρμορης νὰ πληρώσῃ πρὸς τὸν εἰρημένον ἐκμισθωτὴν Βενιέρην τὸν προσεχῆ Μάϊον δουκ. 1350 πρὸς τζεκ. 6 : 4 ἅτινα θέλουσιν ἐννοεῖσθαι ἐπὶ λογαριασμῷ ἑνὸς προπληρωτέου ἔτους, τὸ δὲ μίσθωμα τοῦτο θέλει ἀφεθῆ παρὰ τοῦ ἰδίου Βενιέρη πρὸς τὸν Μόρμορην κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς παρούσης ἐκμισθώσεως, ἤτοι τὸ 1770.

6ον Ἐν περιπτώσει πανώλους ἢ πολέμου ἐν τῇ νήσῳ, ἣν ὁ Ὕψιστος διαφυλάττοι, ὀφείλει ὁ εἰρημένος εὐγ. Βενιέρης ἀποζημιώσαι εἰ

τῆς ποσότητος τῆς ἐκμισθώσεως σχετικῶς πρὸς τὰς περιστάσεις τῆς συμφορᾶς.

7ον Πρὸς ἐκπλήρωσιν ἁπασῶν τῶν ἄνω μνημονευθεισῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ἀναδέχεται ὁ μισθωτὴς κ. Μόρμορης, οὗτος διὰ τοῦ ἐπισημοτέρου τρόπου καθιστάνει ὑπέγγυον ἅπασαν τὴν κινητήν τε καὶ ἀκίνητον περιουσίαν του παροῦσαν καὶ μέλλουσαν, ἡ δὲ παροῦσα κατ' ἀρέσκειαν τῶν μερῶν δύναται νὰ καταχωρηθῇ εἰς τὰς πράξεις δημοσίου συμβολαιογράφου τῆς πόλεως ταύτης κτλ.

Σεβ. Βενιέρης Ἐπίτροπος βεβαιῶ τὰ ἄνω.

Αὐγουστῖνος Βαρούχας καθὸ πληρεξούσιος τοῦ κ. Γεωργίου Μόρμορη μισθωτοῦ βεβαιῶ τὰ ἄνω.

Ἐγὼ Ἰάκωβος Καρλώνης παρὼν εἰς τὰ ἄνω.

Ἐγὼ Ἰω. Βαπτ. Βαγόνης παρὼν εἰς τὰ ἄνω.

Πιστοποιῶ ἐγὼ ὁ δημόσιος συμβολαιογράφος ὑποφαινόμενος τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἀνωτέρω ὑπογραψάνων κτλ. Ὅτι εἰσὶν γεγραμμέναι ἰδίᾳ χειρὶ καὶ χαρακτῆρι τῶν Σεβαστιανοῦ Βενιέρη Ἐπιτρόπου Ἁγ. Μάρκου ποτὲ Νικολάου καὶ τοῦ κ. Αὐγουστίνου Βαρούχα υἱοῦ τοῦ κ. Γεωργίου ἐκ Κερκύρας, τοῦτο δὲ ἐκ πληρεστάτης πείρας καὶ γνώσεως ἣν ἔχω τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἄνω εἰρημένου Κου Ἐπιτρόπου καὶ τοῦ Κου Βαρούχα ἐπιβεβαιώσαντος ἐνόρκως τὴν ὑπογραφήν του.

Ἐνετίῃσιν, ἡμέρᾳ τετάρτῃ μηνὸς Μαΐου 1765.»

Εἰς τὸ ἐκμισθωτήριον τοῦτο ἔγγραφον εἶνε συνημμένον καὶ τὸ πληρεξούσιον τοῦ ἐκμισθωτοῦ Γεωρ. Μόρμορη πρὸς τὸν Αὐγουστῖνον Βαροῦχαν (Varucca) ἐξάδελφόν του, ἐπικεκυρωμένον ὑπὸ τοῦ συντάξαντος καὶ τὸ πρῶτον συμβόλαιον δημοσίου συμβολαιογράφου Μάρκου Μαρία Οὐκέλη (Marco Marin Uccelli).

Τὸ εἰρημένον ἔγγραφον φέρει ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ ἀρχείου τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας ἀριθ. 6913.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΣΥΝΑΔΙΝΟΥ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

Ἤδη πρὸ δύο ἐτῶν, δημοσιεύων τὸν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 153 κώδικος τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει εὐαγοῦς μονῆς Κουτλουμουσίου ἀνέκδοτον περὶ Κωνσταντινουπόλεως θρῆνον (1), προςέγραψα αὐτὸν εἰς τὸν ἱερέα Συναδινόν, καὶ ἐποιησάμην μνείαν τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ εὑρισκομένου χρονικοῦ περὶ τῶν Σερρῶν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Περὶ τοῦ χρονικοῦ τούτου, ἔχοντος οὐ μικρὰν ἀξίαν διὰ τὴν κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα ἱστορίαν οὐ μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐν γένει, ἔσται ἐνταῦθα ὁ λόγος διὰ βραχέων.

Περὶ τοῦ συγγραφέως δὲν ἔχω νὰ εἴπω πολὺ πλειότερα ἐκείνων ἅτινα ἀνέγραψα ἤδη κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ προμνημονευθέντος θρήνου. Ἐξ ὅσων αὐτὸς ὁ Συναδινὸς ἀναφέρει περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ χρονικῷ μανθάνομεν, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Παπᾶ Σιδέρη καὶ ἐγεννήθη τῇ 21 Σεπτεβρίου 1600 (2), ὅτι ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τῷ 1622 (3), ἔγεινε δὲ λογοθέτης Σερρῶν τῷ 1632 (4) καὶ σακελλάριος τῷ 1635 (5). Ἐξ ἄλλων δὲ εἰδήσεων τοῦ χρονικοῦ γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Συναδινὸς εἶχεν ἐκμάθει τὴν *ἀναφαντικὴν*, ὅτι μετεῖχέ τινος παιδείας, διδάξας τὰ γράμματα ἐν Σέρραις, ὅτι εἶχεν ἀποκτήσει τέκνα, ὧν σημειοῖ

(1) Ἑστίας τόμ. ΚΒ' σ. 823 κ. ἑ.

(2) «,ζρθ' Σεπτεβρίῳ κα' ἡμέρᾳ 6' ἐγεννήθηκα ἐγὼ ὁ παπᾶ Συναδινός. Ἔτζι μὲ τὸ ἔλεγεν ὁ πατέρας μου ὁ παπᾶ Κῦρ Σίδερης, διότι ἔτζη τὸ εἶχεν γραμμένο εἰς τὴν τευτέρην του» Κώδ. φ. 15, α. Ἐν τῷ ἀνωτέρω σημειουμένῳ ἄρθρῳ τῆς Ἑστίας ἐκ παραδρομῆς τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως ἀναφέρεται ὡς ἔτος τῆς χειροτονίας τοῦ Συναδινοῦ.

(3) «Τῷ αὐτῷ ἔτος <,ζρλ'> τὸν Ἀπρίλλιον μῆνα εἰς τὰς ιη' τὴν μεγάλη Πέμπτη ἐγέγωνα ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ κῦρ Τιμοθέου Σερρῶν ἐγὼ ὁ Συναδινὸς ἱερεύς». Κώδ. φ. 24, 6.

(4) «,ζρμ' ἐγέγωνα λογοθέτης Σερρῶν ὑπὸ τοῦ κῦρ Δανιὴλ». Κώδ. φ. 42, 6.

(5) «,ζρμδ' ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ εἰς τὴν α' Σαββάτῳ βράδι γέγωνα σακελλάριος ἐκ σφραγῆδος τοῦ κῦρ Δανιὴλ εἰς δόξαν Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου». Κώδ. φ. 46, 6.

τοὺς θανάτους, ὅτι μετέβη πρὸς προσκύνησιν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' ὅτι ἡ παιδεία αὐτοῦ δὲν ἦτο μεγάλη ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ χρονικοῦ του, οὗ ὁ κουτλουμουσιακὸς κῶδιξ περισώζει αὐτὸ τὸ αὐτόγραφον, ὅπερ δὲν στερεῖται ἀνορθογραφιῶν, ὡς δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω σημειώσεσι παρατεθέντων χωρίων.

Εὕρηται δὲ τὸ χρονικὸν ἐν τοῖς φύλλοις 14, α - 99, α τοῦ κώδικος, γεγραμμένου εἰς σχῆμα 16ον τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα. Ἕπεται δὲ εἰς τὸ χρονικὸν παραινετικὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ συγγραφὴ τοῦ αὐτοῦ, ἥτις καὶ καταλαμβάνει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χειρογράφου (φ. 99, α - 200, β). Ἐν δὲ φ. 174, β τῆς παραινετικῆς ταύτης συγγραφῆς εὑρίσκονται καὶ τὰ ἑξῆς, ἐξ ὧν διδασκόμεθα μὲν ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ κῶδιξ ἦτο αὐτόγραφος τοῦ Συναδινοῦ, μανθάνομεν δὲ καὶ ποῦ ἐγράφη. «Καὶ ἔγραψα ταύτην τὴν φυλλάδα ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος δούλος σας Συναδινὸς ἱερεὺς καὶ σακελάριος Σερρῶν εἰς τὰ «Φεύγια εἰς χῶραν Μελικίτζη εἰς τὴν Ἀχερῶνα ἐκεῖ ὁποῦ ἐδούλεβαν «τὰ ἐργαστήριά μου τὰ λουτράκια, καὶ ἔγραψα αὐτὴν ἐδικά μου «εὑρέματα ἀπὸ τὴν θεῖαν γραφὴν οἰκιοχείρω μου γράμματος· αὐτο-«θελήτως καὶ αὐτοπρωερέτως εἰς πολλῶν σοφρονησμόν· καὶ ἐτελειώ-«θειν ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ εἰς τὰς ι' ἡμέρα Τετράδι ἐπὶ ἔτους ,ζρν'. «Συναδινὸς ἱερεὺς καὶ σακελάριος Σερρῶν καὶ δοῦλος πάντων». Ἐν τῇ παραινετικῇ ταύτῃ συγγραφῇ συχνὴ γίνεται χρῆσις τῆς προςφωνήσεως *ἀδελφέ μου*, ἐξ ἧς ἠδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι αἱ χρονικαὶ σημειώσεις καὶ ἡ εἰς αὐτὰς ἑπομένη συγγραφὴ ἀπευθύνονται εἰς ἀδελφόν τινα τοῦ Συναδινοῦ, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ, τοῦθ' ὅπερ εἶνε καὶ τὸ πιθανώτερον, ὅτι ἡ προςφώνησις αὕτη ἔχει γενικώτερόν τινα χαρακτῆρα εὐχετικόν, ἅτε τοῦ γράψαντος ὄντος ἱερέως.

Ἄρχεται δὲ τὸ χρονικὸν ἀπὸ τοῦ ἔτους ,ζρς' ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ,ζρν', ἤτοι περιλαμβάνει τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 χρονικὴν περίοδον. Καί τινες μὲν τῶν χρονογραφικῶν σημειώσεων τοῦ παπᾶ Συναδινοῦ ἀντικείμενον ἔχουσι περιπετείας ἀτομικὰς τοῦ γράψαντος ἢ συμβάντα οἰκογενειακά, αἱ δὲ πλεῖσται ἀναφέρονται μάλιστα εἰς τοπικὰς εἰδήσεις περὶ Σερρῶν, ὑπάρχουσι δὲ καὶ πολλαὶ ἔχουσαι γενικωτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν δέκατον

ἕβδομον αἰῶνα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι δὲν λείπει ἀπὸ τοῦ ὅλου ἡ ἐν τοῖς τοιούτοις χρονογραφείοις, ὡς ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων, ἀναγραφὴ φυσικῶν γεγονότων, οἷον σεισμῶν, λοιμῶν καὶ τῶν τοιούτων.

Τὸ χρονικὸν ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς·

« ,ζρϛ' ἔκαψαν οἱ Τοῦρκοι τὸν Πάτρουλα εἰς τὸ Σαναδόφωρον δι' αἰ-
« τίαν τοιαύτη, μὲ τὸ νὰ ἦταν μὲ τὸν Μιχάλη Βοϊβόδα εἰς τὴν Βλα-
« χίαν καὶ εἶχεν ἐγλυτώσει κάποιον Τοῦρκον Σερριώτη συντοπίτην
« του ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ ὅταν ἦλθεν εἰς τὰς Σέρρας, ἐπῆγεν εἰς τὸ
« παζάρι καὶ εἶδεν τὸν Τοῦρκον καὶ τὸν ἔδοσεν γνῶρα τάχα τὸ πῶς
« εἶνε αὐτὸς ὁ εὐεργέτης τῆς ζωῆς του ὡς νά τον εὐχαριστήσῃ πολλά.
« Καὶ αὐτὸς ὁ σκῦλος καὶ ἀσεβὴς ἔκαμεν τὸ ἐναντίον, καὶ ἐπῆγεν εἰς
« τοὺς καφενέδες, καὶ ἐφώναξεν μεγάλῃ τῇ φωνῇ, καὶ λέγει· «ἐλᾶ-
« τεν νὰ ἰδῆτε ἕναν ἀσεβῆν καὶ τζελάτην τῶν Τουρκῶν, τοῦ Μιχάλη
« ἄνθρωπος, ὁποῦ εἰς τὴν Βλαχίαν εἶχεν ἐνοῦ ἐμίρη γυναῖκα». Καὶ
« ἔτσι ὡς τὸ ἄκουσαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἔγειναν ὡςὰν λυσσαροί, καὶ
« ἐπάτησαν τὸ 'σπίτιν του, καὶ πολλὰ κακὰ ἔκαμαν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς
« τὰ ὑπάρχοντά του, διότι ἦτον ὑπέρπλουτος· τέλος πάντων τὸν
« ἔκαυσαν, καὶ τίς διηγήσεται τὰ ὅσα κακὰ ἔκαμαν εἰς αὐτὸν τὸν
« ἄθλιον! Καὶ εἶχαν δεμένα τὰ χέρια του, καὶ αὐτός· «μήν με δέ-
« νετε· ἐγὼ μοναχὸς 'ςεβαίνω εἰς τὴν φλόγα». Καὶ ἔτσι αὐτοθελή-
« τως ἐπήδησεν μέσα εἰς τὴν φλόγα. Καὶ τόσον ἔβαλαν περισσὰ ξύλα
« καὶ κληματζίδες, καὶ ἔστεκαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι τρογύρου ἕως τὸ
« ἐκάηκεν ὅλος, καὶ δὲν ἀπόμεινεν οὐδὲ κόκκαλον ἀπ' αὐτόν. Καὶ
« μετὰ ταῦτα ἦλθεν μέγας ἀνεμοστρόφιλος, καὶ ἐσκόρπισεν ὅλην τὴν
« στάκτην, καὶ δὲν ἔμεινεν τίποτες. Καὶ ἔτσι γενναίως ὑπόμεινεν ὡς
« εὐσεβὴς Χριστιανὸς, καὶ ἔλαβε τὸν στέφανον τῆς μαρτυρίας, καὶ
« 'πάγει ἡ ψυχή του μετὰ τῶν ἁγίων. Αἰωνία του ἡ μνήμη. Καὶ
« ἦτον ἄνθρωπος καλὸς, ξηρὸς, λιγνὸς καὶ μωροσπανός. Καὶ οἱ Χρι-
« στιανοὶ εἰς μεγάλην στενοχωρίαν ἦταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, διότι
« πᾶσα ἕναν ἠναφήρην (1) ἔκραζαν. Ἔτσι τὸ ἐμάθαμε καὶ τὸ ἐπι-

(1) Ἡ λέξις εἶνε προφανῶς τουρκικὴ μετὰ καταλήξεως ἑλληνικῆς. Κατὰ τὸν κ. Κάρολον Foy λέξις *ἠναφὴρ* δὲν ὑπάρχει, πρέπει δὲ νὰ ὑποκαταστήσωμεν ἐνταῦθα τὴν λέξιν *κηαφήρην*. Ἀραβιστὶ *κιάφιρ*, τουρκιστὶ *κιαφὴρ* σημαίνει τὸν ἄπιστον Τοιαύτη δὲ ἔννοια εὐοδοῦται ἐνταῦθα.

«στώθημε ἀπὸ εὐλαβῶν Χριστιανῶν τὸ πῶς ἔτσι ἐσυνέβην τὸ πρᾶ-
«γμα» (1).

Ἡ σκηνὴ ἣν ἐνταῦθα, ἀρχόμενος τοῦ χρονικοῦ του, διηγεῖται ὁ Συναδινὸς, εἶνε ἡ τελευταία πρᾶξις τραγῳδίας ἄλλως γνωστῆς ἐκ τῆς ἱστορίας, ἤτοι τοῦ θανάτου Μιχαὴλ τοῦ Κανταχουζηνοῦ, ὃν ἀπηγχόνισαν οἱ Τοῦρκοι ἐν Ἀγχιάλῳ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1578, διότι ὁ Μιχάλη Βοϊβόδας, μεθ' οὗ ἦτό ποτε κατὰ τὸν Συναδινὸν ὁ Πάτρουλας ἐν Βλαχίᾳ, οὐδεὶς ἄλλος εἶνε ἢ Μιχαὴλ ὁ Κανταχουζηνὸς, οὗ ὁ τραγικὸς θάνατος προεκάλεσε πολλὰ στιχουργήματα τῆς ἑλληνίδος μούσης (2).

Ἀναγράφω ἐνταῦθα καὶ ἄλλα τινὰ ὀλίγα χωρία ἐκ τῶν περιεργοτέρων τοῦ χρονικοῦ τοῦ Συναδινοῦ, τοῦτο μὲν ὅπως δώσω δείγματα τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, δυνάμενα νὰ παρακινήσωσιν εἰς ἀκριβεστέραν τοῦ ὅλου μελέτην καὶ ἔκδοσιν, τοῦτο δὲ καὶ χάριν αὐτῶν τῶν εἰδήσεων, αἵτινες εἶνε ἄξιαι γνώσεως.

«ζρ϶ (= 1602) ἐγείνην νέος ἀρχιερεὺς Σερρῶν ὁ κῦρ Θεοφάνης
«ἐκ τὴν Κοσύνιτζα ἄνδρας θεωρητικὸς, κυτιρνογένης (κῶδ. *κυτηρ-*
«*νογένης*), πολυγένης, μακρυγένης ἕως εἰς τὴν ζώνην» (3).

«,ζριβ' (= 1604) ἐπαλούχωσαν οἱ Τοῦρκοι τὸν Μανώλη τὸν
«Μποσταντζόογλη τὸν σκευοφύλακα» (4).

«,ζρκδ' (= 1616) ἐγείνην ἀρχιερεὺς εἰς τὰς Σέρρας ὁ κῦρ Τιμό-
«θεος, καθηγούμενος τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἐκ χώρας Νεγρῆτα . . .
«καὶ ἀρχιεράτευσεν χρόνους θ' καὶ μῆνας ζ' καὶ ἐκοιμήθην ἐν κυ-
«ρίῳ» (5).

«,ζρκθ' (= 1621) (6) Σεπτεβρίῳ γ' ἐφάνην εἰς τὸν οὐρανὸν ἑπτὰ

(1) Κώδ. φ. 14, α — 15, α. Περιττὸν νὰ δηλώσω, ὅτι ἔν τε τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ καὶ τοῖς κατωτέρω ἀναγραφομένοις ἀπήλλαξα τὸ κείμενον τῶν συχνῶν τοῦ χρονογράφου ἀνορθογραφιῶν. Χάριν δὲ περιεργείας δηλῶ, ὅτι τὸ ἔτσι γράφει πάντοτε ἔτζη ὁ Συναδινὸς, ὡς τοῦτο σύνηθες παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ τουρκοκρατίας.

(2) Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαὴλ Κανταχουζηνοῦ ἴδε τοῦ Στεφάνου Gerlach τὸ Tagebuch σ. 463 κ. ἑ. — Καισαρίου Δαπόντε χρονογράφον (Σάθα μεσ. βιβλ. Γ' σ. 1). — *Legrand* Recueil de poëmes historiques en grec vulgaire. Paris. 1877. σ. 1 κ. ἑ.

(3) Κῶδ. φ. 15,β.

(4) Κῶδ. φ. 16,α.

(5) Κῶδ. φ. 18,β.

(6) Ἐνταῦθα δὲν ἀφαιρῶ ἐκ τοῦ ἀπὸ κόσμου κτίσεως ἔτους 7129 ἔτη 5509, ὡς πρέ-

« στῦλοι πύρινοι, καὶ ἔστεκαν ὅλην τὴν νύκτα. Καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέ-
« ραν ἔδοσεν πόλεμον ὁ σουλτὰν Ὀσμάνης μὲ τὸν Λέχον εἰς τὸ Χο-
« τίνι, καὶ εἶχεν φουσάτο χίλιες χιλιάδες, καὶ ὁ Λέχος εἶχεν ἑκατὸν
« εἴκοσι χιλιάδες, καὶ πάλιν δὲν ἠμπόρεσεν νά τους νικήσῃ, διότι
« ἦτον τὸ ταμπόρι τους ὑπέρκαλα ὀρδινιασμένο, καὶ ἔτσι ἔκαμαν
« ἀγάπη, καὶ ἐγύρισεν εἰς τὴν Πόλι κατησχυμμένῳ προσώπῳ » (1).

Ἡ εἴδησις αὕτη, ἀναφερομένη εἰς τὸν πόλεμον τοῦ σουλτάνου Ὀσμὰν τοῦ Β′ κατὰ τῶν Πολωνῶν, ἀποδεικνύει τὴν ἱστορικὴν πίστιν τοῦ Συναδινοῦ. Ἀληθῶς ὁ Ὀσμὰν προήλασε μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ τῷ 1621 μέχρι τῆς σημερινῆς Βασσαραβίας. Ἐκεῖ κεῖται τὸ ὑπὸ τοῦ χρονογράφου καλούμενον Χοτίνι, τὸ ἄλλως ὑπὸ τῶν γεωγράφων τῆς Δύσεως γραφόμενον Chotim ἢ Choczim, τὸ παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Τύρα ὀχυρὸν φρούριον. Ὁ σουλτάνος ἦλθεν εἰς μάχην πρὸς τοὺς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ ἐστρατοπεδευμένους Πολωνούς, ἀλλὰ μετ᾿ ἐπανειλημμένας ἐφόδους δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἠναγκάσθη, προχωρούσης ἤδη τῆς χειμερίας ὥρας καὶ διὰ τὴν ἀμοιβαίαν ἐξάντλησιν τῶν στρατευμάτων, νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Πόθεν ὁ Συναδινὸς παρέλαβε τοὺς ἄλλως ὑπερβολικοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἀντιπάλων στρατιῶν μοὶ εἶνε ἄγνωστον. Ὁ στρατὸς τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Γερμανῶν, ὡς ἄλλοθεν γνωρίζομεν, ἀνήρχετο μόνον εἰς 72,000 ἄνδρῶν (2). Ἄλλη δὲ πηγὴ σύγχρονος ἀναβιβάζει τὸν μὲν στρατὸν τῶν Πολωνῶν εἰς διακοσίας, τὸν δὲ τῶν Τούρκων εἰς πεντακοσίας χιλιάδας (3). Καὶ ἡ ἡμέρα δὲ καθ᾿ ἣν λέγει ὁ Συναδινὸς γενομένην τὴν μάχην, ἔπρε-

πει νὰ γίνηται διὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους μῆνας τοῦ καθ' ἡμᾶς ἔτους ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν 1 Σεπτεμβρίου ἐνάρξεως τῶν ἰνδικτιώνων, διότι προφανῶς ὁ Συναδινὸς ἐσφάλη σημειώσας τὸ ἔτος 7129 ἀντὶ τοῦ 7130, ὅπερ ἤρχιζε σὺν τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1621, καὶ τοῦτο πιθανῶς ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως τῆς 1 ἀπὸ τῆς 3 Σεπτεμβρίου.

(1) Κώδ. φ. 23,α.

(2) *Joseph von Hammer* Geschichte des osmanischen Reiches. Τόμ. Δ′ σ. 52.

(3) Ἴδ. τὸν ἑξῆς τίτλον συγγραφῆς τινος γερμανικῆς περὶ τοῦ πολέμου ἣν γνωρίζω παρὰ μόνου τοῦ Hammer, οὐχὶ δὲ καὶ ἐξ αὐτοψίας· « Warhaffter gründtlicher Be-« richt, Auss dem Polnischen Feldlager, in der Wallachey, was von Tag zu « Tag, durch das Polnische Heer von zweymal hundert Tausend Mann stark « wider fünffmahl hundert Tausent Türcken . . . . . in underschiedlichen « Feldschlachten aussgerichtet κτλ. Alles von Wort zu Wort auss dem La-« tein in Teutsch versetzt. Gedruckt im Jahr 1621 ». Παρὰ Hammer, τόμ. Γ′ σ. 192 ὑπ᾿ ἀρ. 1644.

νοητέον δὲ πάντως τὴν πρώτην ἡμέραν καθ' ἣν τέσσαρας ἀνωφελεῖς ἐφόδους ἐπεχείρησεν ὁ σουλτάνος, δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τοῦ Hammer, ἥτις εἶνε ἡ ὀγδόη Σεπτεμβρίου ἔ. ν. τοῦ 1622. Ἀλλ' οὐχ ἧττον φαίνεται ἔχων ἀκριβεῖς εἰδήσεις ὁ Συναδινός, διότι καὶ ἡ ἐπίσημος πρὸς τὸν καπιτὰν πασᾶν Χαλὴλ ἀπευθυνθεῖσα μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς συνθήκης ἔκθεσις τὴν δευτέραν Σεπτεμβρίου ἀναγράφει ὡς ἡμέραν τῆς πρὸ τοῦ Χοτινίου ἀφίξεως τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς (1). Οὐδὲν λοιπὸν ἀπίθανον ἀμέσως τὴν ἐπιοῦσαν νὰ ἔγειναν αἱ πρῶται ἔφοδοι.

«ζρλ' (= 1622) ἐγείνην μεγάλη πεῖνα εἰς τὸν κόσμον, καὶ εἰς «τὴν Μακεδονίαν ἐπουλήθη τὸ σιτάρι τὸ ὀκτάρι δι' ἄσπρα ,ρξ' καὶ «τὸ κεχρὶ ἀπ' ἄσπρα ,ρλ'» (2).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐπάγωσεν ἡ θάλασσα εἰς τὴν Πόλι, καὶ δὲν ἤρ-«χονταν καράβια, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ ἡ ἀκρίβεια· καὶ ἐπω-«λήθην τὸ ψωμὶ ἀπὸ θ' δράμια διὰ ἕναν ἄσπρο, καὶ ἦλθαν οἱ Πο-«λῖταις εἰς μεγάλην στενοχωρίαν καὶ τὰ ἐμίσια (3) ἔφαγαν ὅλα καὶ «πάλιν 'λιμοκτονοῦσαν» (4).

Ἐν τῇ χρονολογίᾳ τῶν γεγονότων τούτων, τῆς πήξεως δῆλα δὴ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐπελθόντος λιμοῦ, φαίνεται σύγχυσίς τις παρὰ τῷ Συναδινῷ. Τοιαύτη πῆξις τοῦ Βοςπόρου τρὶς μόνον εἶνε γνωστὴ μέχρι τῆς ἐποχῆς περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος. Πρώτη μὲν εἶνε ἡ ἐν ἔτη 837, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Τοῦρκος πολυίστωρ Κατζῆ Κάλφας, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ Βυζαντῖνοι, τελευταία δὲ ἡ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1621, ἣν ἀναφέρει ὁ σουλτανικὸς ἱστοριογράφος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος Ναϊμᾶς. Αἱ τουρκικαὶ πηγαὶ οὐδεμίαν ἄλλην πῆξιν καὶ οὐδένα λιμὸν ἀναφέρουσιν ἐν ἔτει 1622. Βλέποντες δὲ γινόμενον λόγον περὶ τοῦ ἔτους 1621, ὅτι κατ' αὐτὸ ἐπήχθη ὁ Βόςπορος καὶ κατέστη διαβατὸς ὑπὸ πεζοπόρων διαβαινόντων ἐκ τῆς

(1) Hammer Τόμ. Δ' σ. 528 σημ. c.

(2) Κῶδ. φ. 23, 6.

(3) Τὸ *ἐμίσια* εἶνε βεβαίως λέξις τουρκικὴ μετὰ καταλήξεως ἑλληνικῆς. Ὁ δὲ κ. Καολίδης, ὃν περὶ τούτου ἠρώτησα, μ' ἔπεισεν, ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰναγνωρίσωμεν τὸ τουρκικὸν *γιεμίς*, ὅπερ περιωρίσθη μὲν νῦν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ καρποῦ, ἰδιαίτερον δὲ τοῦ σύκου, ἀλλ' ἐτυμολογικῶς (ἐκ τοῦ ῥήματος *γιεμέκ*) σημαίνει ἐν γένει τὸ ἐδώδιμον, τὸ τρόφιμον.

(4) Κῶδ. φ. 24, α.

Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς ἐντεῦθεν παρακωλύσεως τοῦ εἴςπλου εἰς τὸν Βόςπορον ἐπῆλθε λιμὸς, τῆς μὲν δραχμῆς τοῦ ἄρτου πωλουμένης ἀντὶ ἑνὸς ἄσπρου, τῆς δὲ ὀκᾶς τοῦ κρέατος ἀντὶ δεκαπέντε ἄσπρων (1), πειθόμεθα, ὅτι αὐτὸ ἐκεῖνο εἶνε τὸ γεγονὸς τὸ ἀναγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Συναδινοῦ, ὅςτις ἔπρεπε νὰ σημειώσῃ τὸ ἔτος 7129, οὗ οἱ τελευταῖοι ὀκτὼ μῆνες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς ὀκτὼ πρώτους τοῦ 1621. Ἀλλ' ἴσως τὸ λάθος προῆλθεν ἐντεῦθεν, ὅτι, θέλων νὰ δηλώσῃ τὸν λιμὸν ἀρξάμενον τελευτῶντος τοῦ 1620, ἀντὶ νἀφαιρέσῃ ἕνα ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ 7129 διότι οἱ τελευταῖοι τέσσαρες μῆνες τοῦ 1620 ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς πρώτους τέσσαρας τοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτους 7129, προςέθηκεν ἕν, καὶ οὕτω προῆλθεν ἡ σύγχυσις.

« † Τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὸν Μάϊον μῆναν (= 1622) ἔκαμαν ἐπα-
« νάστασιν ὅλοι οἱ γιανιτζάροι καὶ οἱ σπαχῆδες καὶ ὅλη ἡ Πόρτα
« κατὰ τὸν σουλτὰν Ὀσμάνη, καὶ ἔκαμαν τέρατα καὶ σημεῖα, καὶ
« ἐχάλασαν τὸν βεζίρη καὶ ἔπνιξαν καὶ τὸν σουλτὰν Ὀσμάνη. Καὶ
« ἔκαμαν αὐτὴν τὴν μεγάλην παρανομίαν ὁποῦ ποτέ τους εἰς τὸ γέ-
« νος τους δέν το ἔκαμαν. Κρῖμα εἰς αὐτοὺς καὶ κρῖμα εἰς τὸν βασι-
« λέα τὸν νεούτζικον καὶ ἔμμορφον· πρεπὸν εἶνε ὅλοι μας νά τον λυ-
« πηθοῦμεν. Καὶ ἐβασίλευσεν χρόνους ς'.» (2).

Τὰ γεγονότα ταῦτα διηγεῖται ἀκριβῶς ὁ Συναδινός. Ἀληθῶς τῷ Μάϊον τοῦ 1622 ἐξερράγη ἡ κατὰ τοῦ Ὀσμὰν ἐπανάστασις τῶν γενιτσάρων, φοβουμένων, ὅτι ἡ μελετωμένη εἰς Μέκκαν προσκύνησις τοῦ σουλτάνου ἐγίνετο πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξοντώσεως αὐτῶν, καὶ ἐχόντων συμπράκτορας τοὺς σπαχῆδες καὶ τοὺς οὐλεμάδες. Τῇ δὲ 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπῆλθεν ὁ φόνος τοῦ μεγάλου βεζύρου Χουσεΐν πασᾶ καὶ τοῦ Ὀσμὰν, οὗ διάδοχος εἶχεν ἀνακηρυχθῆ τὴν προτεραίαν ὑπὸ τῶν γενιτσάρων Μουσταφᾶς ὁ Α', ὅςτις καὶ ἐν ἔτει 1618 εἶχε καταλάβει ἐπὶ βραχὺ τὸν θρόνον. Ἀληθὲς δ' ἐπ' ἴσης εἶνε καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον ὑπὸ τοῦ Συναδινοῦ, ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη ἐφονεύετο σουλτάνος. *Νεούτζικον* δὲ ἀποκαλεῖ τὸν Ὀσμάνην, διότι δεκαοκτὼ μόνον ἐτῶν ἡλικίαν εἶχεν ὅτε ἐφονεύθη, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον δεκατετραέτης τῷ 1618 μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Μουσταφᾶ. Κατὰ ταῦτα μὲ-

(1) Ἴδ. Hammer τόμ. Δ' σ. 522.
(2) Κῶδ. φ. 24,α.

νον ἡ τελευταία σημείωσις τοῦ ἐκ Σερρῶν χρονογράφου, καθ' ἣν ὁ Ὀσμὰν *ἐβασίλευσεν χρόνους ς'*, εἶνε ἀνακριβής, ἐπειδὴ ὁ σουλτάνος οὗτος ἦρξε μόνον ἔτη τέσσαρα καὶ μῆνας σχεδὸν τρεῖς, ἀπὸ τῆς 26 Φεβρουαρίου 1618 μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1622.

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ τόμου 'πάγει ὁ Σκλάβος πάραυτα ἄρχισε τὸ «θανατικὸν εἰς τὰς Σέρρας, καὶ ἦτον μεγάλο. Ἀμμὴ τὸν Ἰούνιον «καὶ Ἰούλιον ἀπέθαναν περισσοί, καὶ τί Τοῦρκοι, τί Χριστιανοί, τί «Ἑβραῖοι, τί Ὀγύφτοι. Ἀπέθαναν ὡς ὀκτὼ χιλιάδες ἄνθρωποι» (1).

«,ζρλβ' ἐν μηνὶ Σεπτεβρίῳ (= 1623) ἐγείνην νέος βασιλεὺς ὁ «σουλτὰν Μουράτης, καὶ ἦτον ὡς ιε' χρονῶν, καὶ ἐβασίλευσεν χρό- «νους ις' καὶ μῆνας ε'» κτλ. (2).

Τὰ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Συναδινοῦ εἶνε ὀρθότατα. Ὁ Μουράτης ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἀληθῶς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1623 καὶ ἀπέθανε τελευτῶντος τοῦ Ἰανουαρίου 1640. Κατὰ ταῦτα ἐβασίλευσεν ἔτη δεκαὲξ καὶ μῆνας πέντε, ὡς λέγει τὸ ἡμέτερον χρονικόν.

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρλγ' = 1625> τὸν Μάϊον μῆναν ἐγείνην «νέος ἀρχιερεὺς εἰς τὰς Σέρρας ὁ κῦρ Ἀχίλλειος, καὶ ἀρχιεράτευσεν «χρόνους γ'.» (3).

«,ζρλς' (= 1628) ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ ιζ' ἔλαβεν ὁ κῦρ Δανιὴλ τὰς «Σέρρας διότι πρῶτα εἶχεν τὴν Κόρινθον» (4).

«,ζρλθ' Σεπτεβρίῳ λ' (= 1630) 'ξημερόνοντας τὴν Κυριακὴν «ἐκάησαν τὰ ἐργαστήρια· καὶ ἐπίασεν ἡ φωτία ἀπὸ τοὺς Χαλάτζη- «δες. Εἰς τὸ παπουτζίδικον τὸ ἐργαστήριν ἔπιναν μερικοί κτλ.» (5).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρλθ' = 1631> τὸν Ἰούνιον καὶ τὸν Ἰού- «λιον μῆναν πάλιν ἐγείνην θανατικὸν εἰς τὰς Σέρρας, ἀμμὴ ἦτον «ὀλιγοστό» (6).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρμ' = 1632> Φεβρουαρίῳ κγ' ἡμέρᾳ Σαβ- «βάτῳ τῶν ψυχῶν ἐχάλασαν οἱ Τοῦρκοι τὸν Ταξιάρχην τὴν ἐκκλη- «σίαν εἰς τοὺς κηροπουλάδες (κῶδ. *κυροπουλάδες)* εἰς τὰς Σέρρας, «καὶ ὅλαις ταὶς εἰκόνες ἐσύντριψαν καὶ τὴν ἀργυροκαπνισμένη εἰκόνα

(1) Κῶδ. φ. 27,β.
(2) Κῶδ φ. 30,α.
(3) Κῶδ. φ. 31,β.
(4) Κῶδ. φ. 34,α.
(5) Κῶδ. φ. 40,α.
(6) Κῶδ. φ. 41,β.

«τοῦ Ταξιάρχου, καὶ ἐλάλησαν (1) μέσα καὶ ἐπροσκύνησαν, ἄμπτα «τὴν ἐχάλασαν, καὶ πολλὰ κακὰ ἔκαμαν μέσα, καὶ ἀπόμεινεν ἔρημη «ἕως τὴν σήμερον ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς. Ἡ αἰτία μὲ τὸ νὰ τζακώ-«νουνται οἱ πρωτογέροι ποῖος νὰ γίνῃ πρωτόγερος κτλ.» (2).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ Δικεμβρίῳ κζ' <,ζρμς'=1637> ἦλθεν ὁ Σκλά-«βος ντεβήςαγας διὰ τὸ γιανιτζαρομάζωμα εἰς τὰς Σέρρας (3).

Χάριν περιεργείας σημειωθήτω ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ παράδοξον σύμ-πτωσιν ὁ ἐπὶ τοῦ παιδομαζώματος τεταγμένος Σκλάβος, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα, εἶνε ὁμώνυμος πρὸς τὸν τὸ αὐτὸ ἔργον ἐντεταλμένον κατὰ τὰ ἔτη 1557 καὶ 1560, ὅςτις *ἐπῆρε τὰ παιδία* ἐξ Ἀθηνῶν (4).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρμς'=1638> μηνὶ Ἀπριλίῳ ἐγείνην με-«ρικὸ θανατικὸ εἰς τὰς Σέρρας» (5) κτλ.

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρμς'=1638> τὸν Ἰούλιον ἐπάτησαν γε-«ραμῆδες τὸν Μανώλη εἰς τὸ χωρίον Κρεβασμόνους» (6).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὸν Φεβρουάριον μῆναν μὲ ἐδίωξαν ἐμένα τὸν «παπᾶ Συναδινὸν ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ ὅλη ἡ πολιτεία μικροὶ «καὶ μεγάλοι ἀπὸ τὰς Σέρρας» κτλ. Ἕπεται μακρὰ διήγησις περὶ τοῦ παθήματος καὶ τῶν περιπετειῶν του μέχρι τῆς ἐπανόδου, τελευ-τῶσα διὰ τῶν ἑξῆς· «ἡ αἰτία τῆς συμφορᾶς, ὦ ἀδελφοί, ἦταν διατί «ἔκαμα μοναχὸς τὴν ἀναφορὰν διὰ τὸν κῦρ Δανιὴλ διὰ τὴν ζήτη-«καὶ διὰ τὰ πάντα ὅλα καὶ ἐπῆγα μοναχὸς εἰς τὴν Πόλιν κτλ.» (7).

«Τὸν αὐτὸν μῆναν <τοῦ ,ζρμς'=1638> ἐξώρισεν ὁ ἐκ Βε-«ροίας Κύριλλος (8) ἀδίκως καὶ παραλόγως τὸν κῦρ Δανιὴλ τὸν «Σερρῶν καὶ τὸν κῦρ Παρθένιον τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸν κῦρ Ἰωαν-«νίκιον τὸν Βερροίας (κῶδ. Βερρόϊαν). Καὶ πηγαινάμενοι εἰς τὴν

(1) Τὸ *ἐλάλησαν* ἐνταῦθα δὲν προέρχεται προφανῶς ἐκ τοῦ *λαλεῖν*, ἀλλὰ σημαί-νει τὸ *εἰςῆλθον* καὶ εἶνε τύπος παράγωγος ἐκ τοῦ *ἐλαύνω*. Πρβλ. *Πασπάτη* Χιακὸν γλωσ-σάριον σ. 206.

(2) Κῶδ. φ. 42, 6.

(3) Κῶδ. φ. 53, 6.

(4) Ἴδε τὸ παρ' ἐμοῦ ἐκδοθὲν *Ἀνέκδοτον χρονικὸν περὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ις' αἰῶνα* ἐν Ἀθηναίου τόμ. ς' σ. 442.

(5) Κῶδ. φ. 54,6.

(6) Κῶδ. φ. 55,6.

(7) Κῶδ. φ. 61,α—68,α.

(8) Ἐν σημειώσει προςτίθεται «Ἦτο τότε πατριάρχης».

«ἐξορίαν μαζὶ καὶ οἱ τρεῖς ἀρχιερεῖς ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ Μῦρα καὶ «ἰδεήθηκαν τὸν ἅγιον Νικόλαον, καὶ, ὢ τοῦ θαύματος, πάραυτα «πάλιν ἐγύρισαν εἰς τὰ ὀπίσου, μὲ πολλαῖς κατασκευαῖς καὶ τέχναις «ἦλθαν εἰς τὴν Πόλι» (1).

Εἰς τὸ χρονικὸν τοῦτο σημείωμα ἕπεται μακρὰ διήγησις περὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Σερρῶν Δανιὴλ, τοῦ διορισμοῦ ὡς διαδόχου αὐτοῦ τοῦ Γαλακτίωνος, τῶν παρὰ τῷ σουλτάνῳ Μουράτῃ ἐνεργειῶν τῶν Σερραίων, τῆς ἐπὶ καταχρήσεσι φυλακίσεως τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Δανιὴλ καὶ τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Γαλακτίωνος εἰς Βλαχίαν.

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρμθ' = 1641> τόσο γέννημα ἐγείνην εἰς «τὴν Μακεδονίαν, ὅτι ἀπόμεινεν τὸ τέταρτον μερτικὸν ἀλώνιστον, «καὶ ἔστεκαν ἡ θημωνίαις εἰς τὸ ἀλῶνι ὅλον τὸν χειμῶνα ἕως τὸ κα-«λοκαίρι, καὶ ἐπουλήθην τὸ σιτάρι τὸ ὀκτάρι ἀπ' ἄσπρα κε' καὶ ἡ «σίκαλι καὶ τὸ κεχρὶ ιϐ' καὶ τὸ κριθάρι η', ἀμμὴ σησάμι καὶ βαμ-«πάκι δὲν ἐγείνην, καὶ τὸ καλοκαίρι ἦτον ὅλο βροχερὸς καιρός» (2).

«Τῷ αὐτῷ χρόνῳ <,ζρν' = 1641> ἀπὸ τὸν Σεπτέβριον μῆναν «καὶ ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ ὅλον τὸ καλοκαίρι τόσον μεγάλον θανα-«τικὸν ἐγείνην εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ διέδρα-«μεν Μισίρι, Ἀνατολὴ, Προῦσσα, Πόλι, Νησία, Ῥούμελη, Θεττα-«λία, Θεσσαλονίκη, Σερϐίαν, Βουλγαρίαν, Φιλιππούπολιν, Μελενί-«κον, Σιδερόκαστρον, Δράμαν, Ζιχνοχώρια, Σέρρας καὶ δὲν ἄφηκεν «οὔτε κάστρη οὔτε χώραις ἄϐλαϐαις οὔτε ὀσπίτι» κτλ. (3).

Τοιαῦτα τὰ ἐκ τοῦ ἀξιολόγου τούτου χρονικοῦ σπουδαιότατα τῶν ἀποσπασμάτων. Ἐν τέλει σημειωτέον, ὅτι ἐκ τῶν ἀρχιεπισκόπων Σερρῶν, οὓς ἀναφέρει ὁ Συναδινὸς, μόνος ὁ Δανιὴλ εἶνε μέχρι τοῦδε γνωστὸς ὡς παραστὰς μετὰ τοῦ Ἰωαννικίου Βερροίας καὶ τοῦ Παρθενίου Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἐν ἔτει 1638 ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ἐκ Βερροίας τοῦ Κονταρῆ σύνοδον τὴν ἀναθεματίσασαν τὸ καλϐινικὸν βιϐλιάριον καὶ Κύριλλον τὸν Λούκαριν (4). Καὶ περὶ τούτου δὲ τοῦ Δανιὴλ

(1) Κώδ. φ. 69,α.
(2) Κώδ. φ. 77,α.
(3) Κώδ. φ. 82, α.
(4) Ἴδ. *Lequien* Oriens Christianus Τόμ. Β' σ. 90 ἐν παραβολῇ πρὸς σ. 74 καὶ 152.

ἐκ τοῦ χρονικοῦ τούτου μανθάνομεν τὸ πρῶτον, ὅτι ὑπῆρξε πρότερον μητροπολίτης Κορίνθου καὶ ὅτι τὸ 1628 εἶνε τὸ ἔτος τῆς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σερρῶν μεταθέσεως αὐτοῦ. Οἱ δὲ πρὸ αὐτοῦ ἐπίσκοποι οὓς ἀναφέρει ὁ Συναδινός, ὁ Θεοφάνης (1502-1616), ὁ Τιμόθεος (1616-1626), ὁ Ἀχίλλειος (1625-1628) ὡς καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Δανιὴλ Γαλακτίων, ὃν πάλιν ἀντικατέστησεν ἀνακληθεὶς ὁ Δανιήλ, ἦσαν πάντῃ ἄγνωστοι εἰς τὸν Lequien.

ΜΑΓΝΗΣΙΑ Η ΥΠΟ ΣΙΠΥΛΩ

ΚΑΙ ΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ ΕΦΕΣΟΥ ΚΑΙ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Αἱ ἕδραι ἱκανῶν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν τῶν τεσσάρων πατριαρχείων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εὑρηνται πολλάκις ἐν πόλεσι καὶ κώμαις, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ τῶν τίτλων τῶν ἐν αὐταῖς διατριβόντων μητροπολιτῶν ἢ ἐπισκόπων. Ἡ τοιαύτη ὀνοματολογικὴ ἀντίθεσις ἐπήγασε καὶ ἐξ ἄλλων μέν, ἀλλὰ κυρίως ἐκ λόγων ἱστορικῶν, ἤτοι ἐκ καταστροφῶν ἢ καὶ ἐκ παρακμῆς ἀρχαίων πόλεων, ἅμα δὲ καὶ ἐξ ἐπιδρομῶν διαφόρων λαῶν, ὧν ἕνεκα εἰς τὰς βαθμηδὸν χυριευομένας χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἔνθεν μὲν ἐπεβάλλοντο ὀνομασίαι παρεφθαρμέναι καὶ μεταπεφρασμέναι ἢ καὶ ὅλως ἀσιατικαί, σλαυϊκαὶ κτλ., ἔνθεν δὲ ἀνιδρύοντο πολίχνια μουσουλμανικὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων προακμασασῶν χριστιανικῶν πόλεων. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅμως, πολλὰ τότε πάσχουσαν, σμικρὸν ἐπέδρασαν αἱ τοιαῦται ὀνοματολογικαὶ ἀλλοιώσεις· διότι τὰ μεταγενέστερα βυζαντινὰ *τακτικά* — ἤτοι οἱ ἐπίσημοι κατάλογοι, ἐν οἷς ὑπὸ τῶν πατριαρχείων ἐσημειοῦτο ἡ ἀριθμητικὴ τάξις τῶν προβιβαζομένων ἢ

ὑποβιβαζομένων ἐπισκοπῶν ἀρχιεπισκοπῶν καὶ μητροπόλεων, ἅμα δὲ καὶ ἡ αὔξησις ἢ ἡ ἀπάλειψις τῶν ὑποκειμένων ἑκάστῃ μητροπόλει ἐπισκοπῶν — ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ ποσὸν τῶν ξενικῶν ὀνομασιῶν εἶνε πολὺ ὀλίγον σχετικῶς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν στερρῶς τηρηθεισῶν ἀρχαίων ὀνομασιῶν πόλεων πολιχνίων καὶ κωμῶν εἰς ἀρχαιοτάτους ἢ εἰς ῥωμαϊκοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀναφερομένων, τοῦθ' ὅπερ ἐβοήθησεν ἵνα διασωθῶσι τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τοιούτων πόλεων καὶ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν κατοίκων, ἄλλα δὲ ἵνα διά τε τῶν ἀρχιερατικῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἀνευρισκομένων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν εὐχερῶς ἀναγνωρίζωνται.

Ἐν ταῖς μητροπόλεσι λοιπόν, ὧν αἱ ἕδραι ὑπάρχουσι τῇ σήμερον ἐν πόλεσιν ἐχούσαις ὀνόματα ἀλλοῖα, καταλέγεται καὶ ἡ δευτερόθρονος μητρόπολις τῆς Ἐφέσου, ἧς ὁ ἀρχιερεὺς ἑδρεύει, ὡς γνωστόν, ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐνῷ, κατὰ τὸν τίτλον αὐτοῦ, ὑποτίθεται διαμένων ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐκεῖθεν διοικῶν τὴν ἐκτενεστάτην καὶ πολυάνθρωπον ἐπαρχίαν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου αὐτοῦ. Πότε δὲ ἐγένετο ἡ μετάθεσις τῆς ἕδρας αὐτοῦ εἰς Μαγνησίαν; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀδύνατόν μοι ἦτο ν' ἀπαντήσω πρὸ δεκαετίας, δημοσιεύσας πραγματείαν τινὰ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « *ἱστορικὴ ἔρευνα περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου τῆς Σμύρνης* », καὶ ἐπαναλαμβάνουσαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους καταλόγους, ὅτι ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς τῆς μητροπόλεως Σμύρνης συγκατελέγετο ἀπὸ χιώνων τινῶν καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σιπύλῳ. Ἦν δὲ ἡ ἀπάντησις τότε ἀπολύτως ἀδύνατος διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐγγράφων, ἔτι δὲ καὶ μαρτυρίας τινὸς σχετικῆς. Ἀλλὰ τυχαία περιεργία δίδωσιν ἤδη ἐπαρκῆ λύσιν εἰς τὴν πρὸ τοσούτων ἐτῶν γενομένην ἐρώτησίν μου, ἣν καὶ ἠναγκάσθην τότε ν' ἀποσιωπήσω (1). Συλλέγων μαρτυρίας πρὸς καθορισμὸν τῆς χρονολογίας τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως γενομένου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Α' ἐνέτυχον σημειώσει

(1) Ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Σμύρνης εἶχε καταχωρισθῇ ἐν τῇ ἐφημερίδι «Νέα Σμύρνη» (ἔτους 1878, ἀριθ. 1196-1204), ἀλλ' ἔκτοτε ἐπαυξηθεῖσα καὶ διορθωθεῖσα μέλλει νὰ ἀνατυπωθῇ σὺν ἑτέρᾳ πραγματείᾳ περὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν τῆς Σμύρνης ἀπὸ συστάσεως τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας μέχρι σήμερον (ὅρα τὰ σμυρναϊκὰ περιοδικὰ συγγράμματα ΟΜΗΡΟΣ, τόμ. ς', 1878, σ. 205-217, καὶ ΑΝΑΤΟΛΗ, τόμ. Α', 1881, σ. 149-156, 168-178), ἀναθεωρηθεῖσα κρίσης, πλουτισθεῖσα διὰ ὀνομάτων ἑτέρων μητροπολιτῶν καὶ πολλαπλῶς ἐπαυξηθεῖσα.

περὶ ὑπάρξεως ἑνὸς τοῦ πατριάρχου τούτου ἐγγράφου, ὅπερ εἶχεν ἀπολυθῆ, κατὰ τὴν σημείωσιν, τῷ 1467 ἔτει (1), ἤτοι ἐν χρόνῳ συμβιβαζομένῳ πρὸς τὸ πόρισμα τῶν ὑπολογισμῶν καὶ ἐρευνῶν τοῦ Παγκρατίου Δημάρη (2), συγγραφέως ἐξαιρέτου χρονολογικοῦ πίνακος τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν (3). Κατ' αἴτησίν μου ὁ πολυμαθέστατος ἑλληνιστὴς E. Legrand ἔπεμψέ μοι κατόπιν ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὅπερ ἀνελπίστως ἐμπεριεῖχε πρᾶξιν, συμπληροῦσαν μέρος τῆς παλαιᾶς μου ἐκείνης μελέτης. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔγγραφον ἐκδίδωμι εἰς φῶς τὸ πρῶτον σήμερον, μετά τινων παρατηρήσεων, εὐχαριστῶν ἅμα δημοσίᾳ τὸν προθύμως ἀποστείλαντά μοι αὐτὸ εὐγενῆ φίλον μου.

Τὸ ἔγγραφον διασωθὲν εἰς ἡμαρτημένον ἀντίγραφον τοῦ τέλους τῆς ἑκκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος (ἐν τῷ κώδικι 689 τῆς ἐν Παρισίοις Bibliothèque Nationale, Supplement) περιέχεται ἐν δυσὶ σελίσιν, ἤτοι ἐν τῷ 43 φύλλῳ τοῦ εἰρημένου κώδικος. Τίθεται δὲ ὧδε ἐπιδιωρθωμένον.

Σιγίλλιον τοῦ ποτὲ κυροῦ Διονυσίου.

(†) Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς ἐν τῷ τρονίῳ τῆς σεβασμίας καὶ θείας πατριαρχικῆς μονῆς, τιμωμένης (ἐπ' ὀνόματι) (4) τῆς Παμμακαρίστου Θεοτόκου, συνεδριαζόντων αὐτῇ (5) καὶ ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ συλλειτουργῶν, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Ἀγκύρας (6), τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Λαοδικείας, τοῦ Βερροίας, τοῦ Πισιδείας, τοῦ Λαρίσσης, τοῦ Ναυπάκτου, τοῦ Αἴνου, τοῦ Γάνου, τοῦ

(1) H. Omont, Inventaire des MSS du suppl. grec., ἀριθ. 689, σ. 79.
(2) Ἀρχαιολ. παράρτ. ΙΖ' τόμου τοῦ Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου, σ. 18 ἐν ὑποσημ.
(3) Ὅρα περίληψιν αὐτοῦ ἐν Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ τ. Δ', σ. 385-387, 398-399.
(4) Αἱ ἐν παρενθέσεσι λέξεις ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ ἐν τῷ κώδικι ἀντιγράφου.
(5) Ὁ κῶδ. αὐτῶν.
(6) Ὁ κ. ἀγγύρας.

Ζιχνῶν (1), τοῦ Μελενίκου, τοῦ Σωζοπόλεως καὶ τοῦ Βάρνης, ἀνέφερεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἐφέσου καὶ ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀσίας, ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Νεόφυτος, περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Μαγνησίας, ὡς ἀνηκούσης μὲν τῇ κατ' αὐτὸν ἁγιωτάτῃ μητροπόλει, τῇ Ἐφέσῳ, καθαρπαζομένης δὲ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Σμύρνης, νομίζοντος μᾶλλον ἀνήκειν τῇ τῆς Σμύρνης ἁγιωτάτῃ μητροπόλει, καὶ καθ' ὥραν (2) ἔφη πάσχειν ὁ Ἐφέσου χάριν τούτου. Ὅθεν καὶ βιβλία προεκόμισεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἐφέσου λίαν παλαιγενῆ δύο, ἐκθέμενα καὶ ἄμφω (περί) τε τῶν (3) μητροπόλεων καὶ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν· ἐν οἷς εὑρέθη ὑπὸ τὴν ἐνορίαν τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου δύο ἐπισκοπὰς (4)Μαγνησίας ὀνομαζομένας, τῷ δὲ Σμύρνης ὑποκεῖσθαι ἐπισκοπὴν κεκλημένην Μαγνησίας οὐχ εὕρηται, εἰ καὶ ὁ Σμύρνης προκαλῶν ὑποκεῖσθαι αὐτῷ ἐπισκοπὴν Μαγνησίας. Δύο δὲ οὐσῶν καὶ τῆς μιᾶς ἀφανισθείσης παντελῶς, ἀντεποιεῖτο τῆς συνενούσης ἐκ τῶν ἀνενεχθέντων παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου συνοδικῶς καὶ διὰ τῶν παλαιγενῶν ἐκείνων βιβλίων ἐγνωσμένων. Εἰ καὶ δύο ἦσάν ποτε ἐπισκοπαὶ Μαγνησίαι ὀνομαζόμεναι, ἀλλὰ καὶ ἄμφω ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Ἐφέσου διετέλουν, πολλῷ μᾶλλον ὅτι νῦν μία εὑρίσκεται, τῆς δὲ ἑτέρας ἀφανισθείσης παντελῶς, φαίνεται ὅτι τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου ἐστί. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεφήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν, γνώμῃ καὶ συναινέσει (5) τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου τῶν καθευρεθέντων ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, τῶν εἰρημένων ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὑπάρχῃ εἰς τὸ ἑξῆς πάντως ἡ εἰρημένη Μαγνησία ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν τῆς Ἐφέσου, ἀναφαίρετος καὶ ἀναπόσπαστος, ὡς (ὑπὸ τὴν) ἐνορίαν αὐτῆς τελοῦσα καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπὴ οὖσα αὐτῆς, ὀφείλοντος τοῦ τε νῦν ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου καὶ τῶν (6) μετ' αὐτὸν διοικεῖν, ὁρίζειν, παρακατέχειν τὴν εἰρημένην Μαγνησίαν ἀνενοχλήτως καὶ ἀδιασείστως πάντῃ καὶ δεσποτικῶς,

(1) Ὁ κ. *ζηχνῶν.*
(2) Ὁ κ. *κάθώράν.*
(3) Ἐν τῷ κῶδ. *ἄμφω τῶν τε.*
(4) Ἐν τῷ κώδικι οὕτως ἄνωθεν διορθωθείσης λέξεως *ἐπικέκληνται.*
(5) Ὁ κ. *συνέσει.*
(6) Ὁ κ. *τοῖς.*

καρποῦσθαί τε καὶ λαμβάνειν τὸ ἀπ' αὐτῆς ἐκκλησιαστικὸν εἰσόδημα, καὶ παρὰ μηδενὸς ἐνοχληθῆναι ἔτι περὶ ταύτης, μήτε παρὰ τοῦ Σμύρνης, μήτε παρ' ἑτέρου τινός.

Ἔτι ἀνήνεγκεν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Ἐφέσου καὶ περὶ τῆς νέας Φωκαίας (1), καὶ ἀπέδειξε καὶ περὶ αὐτῆς διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τε καὶ πατριαρχικῶν, καὶ ἀπὸ ἑτέρων περιστάσεων, ὅπως καὶ αὐτὴ ἡ νέα Φώκαια τῇ μητροπόλει τῇ Ἐφέσῳ διαφέρει. Ἀπεφάνθη οὖν καὶ περὶ αὐτῆς, γνώμῃ καὶ πάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἵνα ὑπάρχῃ (εἰς τὸ ἑξῆς) τῇ μητροπόλει τῆς Ἐφέσου καὶ ἀναφαίρετος καὶ ἀναπόσπαστος ἀπ' αὐτῆς, ὡς ἐνοριακὸν δίκαιον αὐτῆς. Καὶ εἰς τὴν τούτου δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἀπολέλυται τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τῆς Ἐφέσου καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ καιρὸν ἀδιαδόχως αὐτῆς πνευματικῶς προϊσταμένοις καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ ἔγγραφος ψῆφος καὶ ἀπόφασις τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς δικαίωμα αὐτῆς.

Ἐν ἔτει ,ςῳ ϡ'ῳ οῳ εῳ, ἰνδικτιῶνος (γ')

(Διὰ τιμίων προσκυνητῶν γραμμάτων τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρός).

† Διονύσιος ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

(καὶ)

† Παχώμιος (2) ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκο[πος . . . .

Καὶ οὕτω μὲν ἔχει ἡ σύνταξις τοῦ ἐγγράφου, διασαφήσεις δὲ εἰς αὐτὸ προστίθημι τάσδε·

α') Ἀναγκαῖός ἐστιν ὁ προσδιορισμὸς τῆς χρονολογίας αὐτοῦ, ἥτις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ἔχει οὕτως· *ἐν ἔτει ,ςῳ ϡῳ οῳ εῳ ἰνδικτιῶνα*. Ἡ τοιαύτη ἔκφρασις ἐλλιπὴς οὖσα μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς παρέλειψε δύο τινά, τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ἰνδικτιῶνος. Τὰ στοιχεῖα ,ςϡοε' ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸ ἀπὸ Χριστοῦ ἔτος

(1) Ὁ κ. *Φωκέας*· οὕτω καὶ κατωτέρω.

(2) Ἐν τῷ κώδ. *παχούμιος*.

1467-1468. Τὸ πρὸ τοῦ ϛϡ κόμμα δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σημασίαν τινὰ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ἔτους τούτου, διότι καὶ πολλὰ ἄλλα ἔγγραφα, μεθ' ἕκαστον ἀριθμητικὸν στοιχεῖον χρονολογίας τινός, ἔχουσιν ἀνὰ μίαν στιγμὴν ἢ ἀνὰ ἓν κόμμα· ὥστε, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ πρωτότυπον εἶχεν ἐν τῇ χρονολογίᾳ κόμματα, ἠρκέσθη ἄρα ὁ ἀντιγραφεὺς νὰ σημειώσῃ μόνον ἕν, τὸ νῦν ὑπάρχον ἐν τῷ παρισιακῷ ἀντιγράφῳ· τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶνε ἀσύνηθες τοῖς τυφλῶς πως καὶ ἄνευ κατανοήσεως ἀντιγράφουσιν, οἷος ἦν καὶ ὁ τοῦ παρόντος ἐγγράφου μεταγραφεύς, οὗ τὰ ἡμαρτημένα ὑπεσημείωσα κατὰ τὰς σταλείσας μοι ὑπὸ τοῦ κ. Legrand σημειώσεις. Ἀλλὰ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δύναται νὰ ἀντιπαρατηρηθῇ, ὅτι δέον νὰ διακριθῇ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς ἰνδικτιῶνος. Σημειωθήτω λοιπὸν ὡς ἀριθμὸς τῆς ἰνδικτιῶνος τὸ ε', καὶ ὡς ἔτος τὰ στοιχεῖα ,ϛϡο' (ἀντιστοιχοῦντα τῷ 1462-1463). Τὸ ἔτος ὅμως τοῦτο, κατὰ τοὺς ἀκριβεστάτους ὑπολογισμούς, ὀφείλει ἔχειν δεκάτην καὶ οὐχὶ πέμπτην ἰνδικτιῶνα. Ἔτι παρατηρητέον, ὅτι ἐν τοῖς τοιούτοις ἐγγράφοις ὁ ἀριθμὸς τῆς ἰνδικτιῶνος τίθεται μετὰ τὸ μονόγραμμα αὐτῆς. Τοῦτον λοιπὸν τὸν ἀριθμὸν ἢ διακρίνας ἢ μὴ ἐννοήσας ὁ ἀντιγραφεὺς παρέλειψεν (ὡς παρέλειψε καὶ τὰς ἐν παρενθέσεσι συμπληρωθείσας λέξεις), ἀποδεξάμενος τὸ τελευταῖον στοιχεῖον τοῦ ἔτους ὡς ἀριθμὸν τῆς ἰνδικτιῶνος καὶ διαχωρίσας αὐτὸν τοῦ ἔτους δι' ὑποστιγμῆς· ὥστε λείπει ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῆς ἰνδικτιῶνος, ὃν καὶ ἀνεπλήρωσα διὰ τοῦ γ', ἐπειδὴ τὸ ἔτος ,ϛϡοε' συμπίπτει εἰς ἰνδικτιῶνα τρίτην, τοῦτο δὲ πάλιν εἰς τὸ τὸ Χριστοῦ ἔτος 1467-1468, ὅπερ καὶ συμβιβάζεται πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ πατριάρχου, ἐφ' οὗ τὸ ἔγγραφον συνετάχθη.

β) Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὸ ἔγγραφον ὑπεγράφη καὶ ἐκυρώθη ὑπὸ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ὀνομαζομένου Διονυσίου, ὅστις, κατὰ τὴν χρονολογίαν, εἶναι ὁ πρῶτος τῷ ὀνόματι τούτῳ, πατριαρχεύσας τὸ πρῶτον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1462-1469, κατὰ Παγκράτιον Δημάρην, οὗ οἱ χρονολογικοὶ ὑπολογισμοὶ καὶ δι' ἄλλους μὲν πατριάρχας εἶναι ἀκριβέστεροι ἄλλων συγγραφέων, ἤδη δὲ καὶ διὰ τὸν Διονύσιον Α', ὅτι νῦν πρῶτον τὸ εἰρημένον ἔγγραφον ἀποδεικνυσι μερικῶς τὸ ἀξιόπιστον τῶν ἐρευνῶν τοῦ Δημάρη, ἅτε δὴ συντεταγμένον τῷ ἔτει 1467-1468 καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνῆκον εἰς χρονικὸν διάστημα πρὸ τοῦ τελευταίου κατὰ Δημάρην ἔτους τῆς πατριαρχείας τοῦ Διονυσίου

Α'. Ζητητέος λοιπὸν ἔτι ὁ χρόνος, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ πατριαρχία αὐτοῦ, ἐπειδὴ τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τοῦ Δημάρη ἔτος 1462 ἀναιρεῖται δι' ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1464, ἐξ οὗ μαρτυρεῖται ὅτι τότε ἐπατριάρχει ὁ Σωφρόνιος Α'. (1) Ἀλλὰ περὶ τούτου ἅλις.

γ) Κατὰ τὸ ἔγγραφον λοιπὸν τοῦ Διονυσίου Α', συνεζητήθησαν συνοδικῶς καὶ ἐξεπληρώθησαν τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Νεοφύτου δύο αἰτήσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐνοριακὸν δίκαιον, ἤτοι περὶ τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ ἐν δυσὶ πόλεσιν (ἐν Μαγνησίᾳ καὶ ἐν Νέᾳ Φωκαίᾳ), ὧν τὰ εἰσοδήματα ἐλάμβανεν ὁ μητροπολίτης Σμύρνης, προβάλλων ὁμοίως κανονικὰ δίκαια.

Ὁ μητροπολίτης Σμύρνης κατέχων τὴν Νέαν Φώκαιαν ἠδίκει ὄντως τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου, διότι ἐν ἔτει 1387 συνοδικῇ κρίσει ἀπεφασίσθη, ἵνα ἡ Νέα Φώκαια μετὰ τῆς ἐνορίας αὐτῆς κατέχηται ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου, δυνάμει πράξεως τοῦ πατριάρχου Νείλου, ἀναγνωσκομένης ἐν τοῖς Act. Patriarch. τ. Β', σ. 103-106. Τὸ ἔγγραφον δὲ τοῦ Διονυσίου μαρτυρεῖ, ὅτι περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὑπῆρχον ἐκδεδομένα καὶ ἕτερα ἔγγραφα, βασιλικά τε καὶ πατριαρχικά, ἐξ ὧν οὐδὲν διεσώθη ἄχρις ἡμῶν, ἀλλ' ὧν ἡ μαρτυρία ἀποδείκνυσιν, ὅτι οἱ κατὰ καιροὺς μητροπολῖται Σμύρνης (1387-1467), διαμφισβητοῦντες τὸ κῦρος τῆς περὶ Νέας Φωκαίας ἀποφάσεως, παντοιοτρόπως ἐξήσκουν τὰς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἀξιώσεις αὐτῶν, γινόμενοι παραίτιοι ἐρίδων καὶ συνοδικῶν καὶ βασιλικῶν ἀνακρίσεων ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ἀτόμου αὐτῶν. Ὥστε, ὡς πρότερον οὕτω καὶ ἐπὶ Διονυσίου Α', ὁ τότε μητροπολίτης Σμύρνης κατεῖχε βίᾳ τὴν Νέαν Φώκαιαν ἄχρις οὗ ὁ Ἐφέσου Νεόφυτος ἐξέβαλεν αὐτὸν ἐκεῖθεν, διὰ τῆς ἀνανεωθείσης ἀποφάσεως τοῦ ἔτους 1467-1468.

Περὶ δὲ τῆς ἄλλης ἀποφάσεως τῆς σχετιζομένης πρὸς τὸ ἐνοριακὸν δίκαιον τοῦ Ἐφέσου ἐπὶ τῆς Μαγνησίας σημειωτέα τὰ ἑπόμενα. Κατὰ τὸ ἔγγραφον, ὁ Ἐφέσου ὑπεστήριξε τὸ ἐν Μαγνησίᾳ δίκαιον αὐτοῦ οὐχὶ διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τε καὶ πατριαρχικῶν, ἀλλὰ διὰ δύο παλαιγενῶν βιβλίων, ἐν οἷς εὑρέθη ὅτι ὑπέκειντο τῇ μητροπόλει Ἐφέσου δύο Μαγνησίαι, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι ἐπισκοπαὶ αὐτῆς. Ἀμφότερα τὰ βιβλία ἐκεῖνα ἀπηρίθμουν τὰς μητροπόλεις καὶ τὰς ἐπισκοπὰς αὐτῶν. Προστίθησιν ὅμως ἡ πρᾶξις, ὅτι

(1) Κ. Σάθα Μεσ. βιβλιοθ. τ. Γ', σ. ϛ', ρα'-ργ'.

Σμύρνης ἐνόμιζε «*μᾶλλον ἀνήκειν* (τὴν Μαγνησίαν) *τῇ τῆς Σμύρνης ἁγιωτάτῃ μητροπόλει*», ἔτι δ' ὅτι ἐν τοῖς προκομισθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου βιβλίοις «*τῷ Σμύρνης ὑποκεῖσθαι ἐπισκοπὴν κεκλημένην Μαγνησίας οὐχ εὕρηται, εἰ καὶ ὁ Σμύρνης προχαλῶν ὑποκεῖσθαι αὐτῷ ἐπισκοπὴν Μαγνησίας*»· διὸ ἡ σύνοδος ἀπαξιώσασα νὰ διατυπώσῃ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τὰς μαρτυρίας τοῦ Σμύρνης προέβη εἰς ἀπόφασιν ὑπὲρ τοῦ Ἐφέσου, παρόντος ἐν τῇ συνόδῳ, καὶ διὰ ῥήτρας ἐπιτηδείως γεγραμμένης ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν Μαγνησίαν, πιστεύουσα ὅτι ἀμφότεραι αἱ Μαγνησίαι ἀνῆκον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τότε τῇ μητροπόλει Ἐφέσου· ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἠγνοεῖτο ἡ ἱστορία τοῦ ζητήματος τούτου, ἂν καὶ τὸ βεβιασμένον τῆς ἐκφράσεως προδίδωσιν ἐπαρκῆ γνῶσιν τοῦ ζητήματος, πρὸς δὲ δικαιολογίαν μεροληπτούσης συνόδου· διότι προφασιζομένη γεωγραφικὴν ἄγνοιαν συγχέει τὴν κατεστραμμένην Μαγνησίαν (Μαιάνδρου) πρὸς Μαγνησίαν τὴν ζητουμένην, διατυποῦσα τὴν ἐλαστικὴν ἐκείνην ἔκφρασιν «*φαίνεται ὅτι τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου ἐστί*». Διατί *φαίνεται*, τῶν προκομισθέντων βιβλίων σαφῶς μαρτυρησάντων ὅτι τῇ μητροπόλει Ἐφέσου ὑπετάσσοντο ἀμφότεραι αἱ Μαγνησίαι;

Τὰ βιβλία δὲ ταῦτα ἦσαν κατὰ πιθανότητα ἀντίτυπα νομοκανόνων, ἐν οἷς, ὡς γνωστόν, ὑπάρχουσι κατάλογοι μητροπόλεων ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν. Ἐνίοτε ὅμως οἱ νομοκάνονες ἐμπεριέχουσι τοιούτους καταλόγους κατὰ τὴν πρωτότυπον σύνταξιν αὐτῶν, ἤτοι ἄνευ προσθηκῶν καὶ μεταβολῶν· οὗτοι δὲ εἶναι καὶ οἱ ἀρχαιότεροι, ὡς ἦσαν βεβαίως καὶ οἱ ἐν τοῖς παλαιγενέσι βιβλίοις τοῦ Ἐφέσου. Ὥστε τὰ τοῦ Ἐφέσου ἀντίτυπα περιεῖχον ἀντίγραφα τῶν ἑπομένων καταλόγων: α') τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Τάξις προκαθεδρίας τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν*», ἧς ἡ σύνταξις εἶναι τῆς ἐποχῆς τοῦ πατριάρχου Φωτίου. Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ἡ ἐπαρχία Ἀσίας, ἧς μητροπολίτης ὑπῆρχεν ὁ Ἐφέσου, βεβαιοῦται ἔχουσα δύο ὁμωνύμους ἐπισκοπάς, Μαγνησίαν πρὸς Μαίανδρον καὶ Μαγνησίαν (ὑπὸ Σιπύλῳ), τὴν μὲν τρίτην, τὴν δὲ ἐννεακαιδεκάτην τῇ τάξει. (Ὅρα Hier. Synecd. et notit. graecae episcopatum, ἐκδ. Parthey, τόμ. 1, σελ. 60). Τότε δὲ ἡ Σμύρνη ἦτο ἀρχιεπισκοπὴ αὐτοκέφαλος, τριακοστὴ ἐννάτη τὴν τάξιν μετὰ τοὺς 34 μητροπολίτας (σ. 57). — β') τοῦ καταλόγου τοῦ φερομένου ἐπ' ὀνόματι *Ἐπιφανίου ἀρ-*

χιεπισκόπου Κύπρου, ὁμοίως ἀρχαιοτάτου, ἐν ᾧ, τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀσίας, ἤτοι τῷ μητροπολίτῃ Ἐφέσου, ἀποδίδονται ἀμφότεραι αἱ Μαγνησίαι κατὰ τὴν προρρηθεῖσαν τάξιν· ἦτο δὲ καὶ ὁ Σμύρνης τότε αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος (σ. 152, 154, 155, not. 7). — γ') τοῦ καταλόγου τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « *Τάξις προκαθεδρίας μητροπολιτῶν* », ἐπαναλαμβάνοντος τὰ αὐτὰ (σ. 164, 166, 167).

Κατὰ τοὺς καταλόγους λοιπὸν τούτους, ἴσως δὲ καὶ ἄλλους τινὰς ὁμοταγεῖς, ἐδικαιοῦτο ὁ Ἐφέσου κατ' ἀρχὴν νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ καὶ Μαγνησίαν τὴν ὑπὸ Σιπύλῳ. Ἀλλὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην τάξιν ἀνέτρεψαν διὰ καιρικὰς περιστάσεις μεταγενέστεροι κατάλογοι (συνταχθέντες ἐπίσης βασιλικῇ καὶ συνοδικῇ ἐγκρίσει), ἐν οἷς ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Σμύρνης προβιβασθεῖσα ἤδη εἰς μητρόπολιν μγ' τάξεως δηλοῦται ἔχουσα ἑπτὰ ἐπισκοπάς, ἐξ ὧν μία ἦν καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σιπύλῳ. Τοὺς καταλόγους τούτους ἡ ἐπὶ Διονυσίου Α' σύνοδος προσποιεῖται ἀγνοοῦσα. Ἦσαν δὲ οἱ ἑπόμενοι δύο: α') « *Τάξις προκαθεδρίας τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον Κ/πόλεως τελούντων μητροπολιτῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπων* ». Ἐν αὐτῇ ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου παρουσιάζεται ἔχων ἐπίσκοπον Μαγνησίας πρὸς Μαίανδρον (σήμερον *Τεκέ*), καὶ ὁ Σμύρνης ἐπίσκοπον ἑτέρας Μαγνησίας, ἤτοι τῆς ὑπὸ Σιπύλῳ, περὶ ἧς πρόκειται ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Α' (not. 3, σελ. 102, 125). — β') « *Ὁ πᾶς ἀριθμὸς τῶν θεοῦ θυηπόλων* ». Καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ (not. 10, σ. 202, 221).

Δυσχερὴς εἶνε ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ κράτος κατέστρωσε τοὺς τοιούτους καταλόγους. Γινώσκεται μὲν ὅτι ἡ Σμύρνη ἀναφέρεται τὸ πρῶτον γενομένη μητρόπολις ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ σοφοῦ, κατὰ τὴν φερομένην ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἔκθεσιν ἔν τε ταῖς ἐκδόσεσι καὶ τοῖς κώδιξιν, ἀλλ' αὐτὴ δὴ αὕτη ἡ ἔκθεσις φαίνεται οὖσα ψευδεπίγραφος, μεθ' ὅλην τὴν πληθὺν τῶν ἀντιγράφων, τὸ μὲν διότι αἱ ἐν αὐτῇ πληροφορίαι δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὸ ἀποδιδόμενον τῷ Λέοντι καὶ τῷ Φωτίῳ τακτικόν, τὸ δὲ διότι εὐάριθμά τινα ἀντίγραφα τὴν ἔκθεσιν ταύτην τοῦ Λέοντος ἀποδίδουσιν εἰς πατριάρχην, οὗ τὸ ὄνομα ἐλλείπει. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, τὸ μὲν περὶ τούτου ζήτημα δέεται ἰδιαιτέρας ἐρεύνης, ἡ δὲ Σμύρνη ὡς μητρόπολις γνωστὴ φαίνεται ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος.

Βασιλεύοντος δὲ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος, κατήχθη ἡ Σμύρνη εἰς τὴν να' τάξιν (not. 11, σ. 229. not. 12, σ. 239), ἀλλ' ἀγνοεῖται εἰσέτι ἐὰν ἐκανονίσθησαν ταυτοχρόνως καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ αὐτῆς. Ἐξ ἐγγράφου ὅμως τοῦ ἔτους 1347 φαίνεται ὅτι εἶχε δικαιοδοσίαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Φωκαίαις (Act. Patriarch. τ. Α', σ. 256), ὡς καὶ ἐν Κλαζομεναῖς, καθ' ἕτερον ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1387 (αὐτόθι τ. Β', σ. 96, 103 κἑ.), ὁπότε συνοδικῇ ἀποφάσει ἀνεγνωρίσθη κατ' ἀρχὴν ἵνα ἀποδοθῶσι τῷ Ἐφέσου τὰ ὅρια ἁπασῶν τῶν ἀρχαίων ἐπισκοπῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς Μαγνησίας οὐδὲ λόγος ἐγένετο, περὶ δὲ τῆς νέας Φωκαίας καὶ τῶν Κλαζομενῶν ἡ τότε σύνοδος ἀπεφάσισεν, ἵνα ὁ Ἐφέσου κατάσχῃ καὶ συμπεριλάβῃ ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἀμφοτέρας ταύτας τὰς πόλεις. Ὥστε ἡ Μαγνησία ἀνῆκε καὶ πρὶν καὶ τότε τῷ Σμύρνης, ἐξηκολούθει δὲ νὰ ἀνήκῃ τῇ μητροπόλει αὐτοῦ καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1467, μεθ' ὅλας τὰς προαναγνωρισθείσας τοῦ Ἐφέσου ἀξιώσεις περὶ ἐπανασώσεως ἁπασῶν τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἐπισκοπῶν.

Μετὰ τοιαύτας ἔριδας δὲν δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1387 μητροπολῖται Ἐφέσου ἐγκατέλειψαν τὰς ἐπὶ τῆς Μαγνησίας ἀξιώσεις αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅμως ἐκείνου μετεβλήθη οὐσιωδῶς ἡ πολιτικὴ κατάστασις τοῦ κράτους, ἥτις δὲν ἐπέτρεπε τῇ Ἐκκλησίᾳ νὰ μεριμνᾷ περὶ ἐνοριακῶν δικαίων ἐριστικοῦ χαρακτῆρος· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διοικήσας τὴν ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίαν Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς ἦτο τοσοῦτο σοφός, ὥστε ἔβλεπεν ἑαυτὸν κεκλημένον εἰς ἄλλα ἔργα ἢ εἰς ἔριδας ἐνοριακῶν δικαίων. Ἅπασα ἡ πολιτεία αὐτοῦ, ὡς ἀρχιερέως Ἐφέσου, εἶνε μεστὴ ἀγώνων ὑπὲρ τηρήσεως τῆς πίστεως τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ὑπὲρ φρουσιώσεως τοῦ ποιμνίου τούτου εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἅμα δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας ἁπάσης τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν δὲ αὐτῆς ἐν ἔτει 1454, διὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γενναδίου Σχολαρίου, τοῖς διαδόχοις τοῦ Εὐγενικοῦ ἐπέτρεπον ἤδη αἱ περιστάσεις ν' ἀσχολῶνται περὶ ὑποθέσεις, οἵα ἦν ἡ περὶ Μαγνησίας ἐν ἔτει 1467-1468, διότι ὄντως μετὰ τὴν παρακμὴν τοῦ Ἁγιασολοὺκ ἢ ἄλλης τινὸς ἐπιθαλασσίου πόλεως τοῦ Τούρκου δεσπότου τοῦ Μεντεσέ, ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐκλέξῃ τόπον διαμονῆς, ἀφ' οὗ νὰ δύνηται νὰ συγ-

κοινωνῇ ἀφόβως μετὰ τῆς θαλάσσης καὶ νὰ συνεννοῆται μετὰ διοικήσεως ἰσχυρᾶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ ποιμνίου καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ. Οὐδεμία δὲ ἄλλη πόλις ἦτο τότε καταλληλοτέρα εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ ἢ ἡ πρωτεύουσα τῆς ἡγεμονείας Σαρουχάν, αὐτὴ δηλαδὴ ἡ Μαγνησία ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐν ᾗ ὁ χριστιανισμὸς ἦν εἰσέτι ἀκμαῖος, καὶ ἐξ ἧς ὁ Ἐφέσου ἠδύνατο νὰ διοικῇ πνευματικῶς τε καὶ πολιτικῶς τὸ ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ ταύτῃ πολυπληθὲς ποίμνιον αὐτοῦ, ἐνῷ τὸ ἐν ταῖς λοιπαῖς τουρκικαῖς ἡγεμονείαις (Ἀϊδὶν καὶ Μεντεσὲ), πάνυ ὀλίγον ὂν τότε, συνέφερε νὰ διοικῆται δι᾽ ἀντιπροσώπων ἢ καὶ δι᾽ ἐπισκόπων. Ὥστε φαίνεται πιθανόν, ὅτι πολιτικοὶ λόγοι ἠνάγκασαν τὸν μὲν μητροπολίτην Ἐφέσου Νεόφυτον νὰ ζητήσῃ τὴν συνένωσιν τῆς Μαγνησίας τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, τὴν δὲ Ἐκκλησίαν νὰ κατανεύσῃ εἰς τοῦτο οἰκονομικῶς.

Τὸν Ἐφέσου Νεόφυτον, ὃν τὸ ἔγγραφον ὀνομάζει, εὗρον ὑπογεγραμμένον καὶ ἐν σιγιλλίῳ τοῦ ἔτους 1477 (ὅρα ἀρχαιολογ. παράρτ. ΙΖ´ τόμου τοῦ Ἑλλην. Φ. Συλλ. σ. 20), ὁπόθεν φαίνεται ὅτι ἡ ἀρχιερατεία αὐτοῦ ἐν Ἐφέσῳ ὑπῆρξε μακροχρόνιος. Διάδοχον δὲ ἔσχε πιθανῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους τούτου ἢ ἀπὸ τοῦ μεθεπομένου 1478, τὸν ἀπὸ Σμύρνης εἰς Ἔφεσον μετατεθέντα Δανιήλ, συγγραφέα Περιόδου τῶν ἁγίων τόπων, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον πρὸς ὃν διεφέρετο περὶ τῆς Μαγνησίας, ἐπειδὴ τὸν Δανιὴλ ὡς μητροπολίτην Σμύρνης εὗρον ὑπογεγραμμένον ἐν ἔτει 1471, ἤτοι μετὰ χρονικὸν διάστημα τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Ἐφέσου Νεόφυτον διαφορᾶς· τοῦθ᾽ ὅπερ δὲν εἶνε πολύ, διότι ἡ ἐν ἔτει 1471 εὑρεθεῖσα ὑπογραφὴ εἶνε μία τῶν πολλῶν ἐκείνων ὑπογραφῶν, ἃς ὡς ἀρχιερεὺς Σμύρνης ὤφειλε γράφειν (1).

Τὸ δημοσιευόμενον σήμερον ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Α´ συνυπέγραψε καί τις ἀρχιεπίσκοπος Παχώμιος, οὗ ἡ ἐπαρχία δὲν ἐσημειώθη ἐν τῷ κώδικι, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ παρέπονται τὰ «ἐλέῳ θεοῦ *ἀρχιεπίσκο*[πος]», φαίνεται ὅτι οὗτος ἦν ἀρχηγὸς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ὡς τῆς Ἀχριδῶν.

---

(1) Ὅρα τὴν περὶ Δανιὴλ Ἐφέσου σημείωσίν μου ἐν ἀρχαιολ. παραρτήματι ΙΖ´ τόμου τοῦ Ἑλλ. Φ. Συλλ. σ. 54-56, ἔνθα διόρθου τὰ «εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1476 ἔτους, τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1477» εἰς «εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1477, τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1478».

ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΓΝΩΜΟΛΟΓΙΑ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΚΛΗΘΕΝΤΟΣ ΜΕΛΙΣΣΑ
ΕΛΛΕΙΠΟΝΤΩΝ ΑΝΑΠΛΗΡΩΣΙΣ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Ἀντώνιος μοναχὸς ὁ ἐπικληθεὶς **Μέλισσα** ἤκμαζε, κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην, περὶ μεσοῦσαν τὴν ΙΒ′ ἑκατονταετηρίδα. Οὗτος, κατὰ μίμησιν τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων ἱερῶν ἀνδρῶν Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (περὶ τὸ 645) καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (περὶ τὸ 730), ὧν ὁ μὲν συνέθετο τὰ γνωστὰ *Θεολογικὰ Κεφάλαια* ἤτοι *Ἐκλογάς*, ὁ δὲ τὰ *Ἱερὰ Παράλληλα*, ἀνθολογήσας ἀπό τε τῶν ἱερῶν Γραφῶν, τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν θύραθεν σοφῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν, τῶν πάντων περὶ τοὺς ἑκατὸν ἑξήκοντα καὶ πέντε συμποσουμένων (ἐκτὸς τῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ληφθεισῶν ῥήσεων), περὶ διαφόρων ἠθικῶν ὑποθέσεων τὰς γνώμας αὐτῶν, συνέπηξεν ἐν δυσὶ βιβλίοις τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γνωμολογίαν εἴτε Ἀνθολογίαν, ἐξ οὗ δὴ καὶ ἔσχε τὴν ἐπίκλησιν Μέλισσα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον βιβλίον περιλαμβάνει Λόγους ΟϚ′, τὸ δὲ δεύτερον Λόγους Ρ′.

Τῆς Γνωμολογίας ταύτης ἐκδόσεις ἐγένοντο πρώτη μὲν ἐν Τιγουρίῳ τῆς Ἑλβετίας τῷ 1546, δευτέρα δὲ ἐν Ἀντουερπίᾳ τῆς Βελγικῆς τῷ 1560, καὶ εἴ τις ἄλλη λανθάνουσά με. Τελευταία δ᾽ ἐστὶν ἡ τῷ 1865 ὑπὸ τοῦ J. P. Migne, ἥτις περιλαμβάνεται ἐν τόμῳ ΡΛϚ′, σελ. 765-1244 τῆς αὐτοῦ *Ἑλληνικῆς Πατρολογίας*.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ὅλαι αἱ εἰρημέναι ἐκδόσεις προῆλθον ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐλλιποῦς χειρογράφου. Ἐν γὰρ τῷ τοῦ Α′ βιβλίου Ο′ Λόγῳ τῷ: «*Περὶ εὐτυχίας καὶ δυςτυχίας*» ἐπιγραφομένῳ (σελ. 981),

ταῦτα ἐν παρενθέσει σεσημείωται: «*Λείπει τι ἐνταῦθα*»· τὸ δὲ περιλιπόμενον ἄρχεται οὕτω: «*Μεγίστη γὰρ ἐπικουρία τοῖς ἀτυχοῦσι μεταβολῆς ἡ ἐλπὶς* κτλ.». Ἐν δ' αὖ τῷ ΟΕ' Λόγῳ τῷ: «*Περὶ τῶν ἑαυτῶν γλῶτταν καὶ στόμα φυλαττόντων, καὶ τοῦ μὴ σκληρῶς καὶ ἀπηνῶς διαλέγεσθαι*» ἐπιγραφομένῳ (σελ. 996), μετὰ τὴν ῥῆσιν τήνδε: «*Εἰ ἔστι σοι λόγος, ἀποκρίθητι· εἰ δὲ μή, ἔστω ἡ χείρ σου ἐπὶ τῷ στόματί σου*», σεσημείωται ὡςαύτως ἐν παρενθέσει: «*Λείπει τινὰ τοῦδε τοῦ Λόγου, καὶ ὅλος ὁ ρλϐ'* [γρ. ΟϚ'] *ὁ ἐπιγεγραμμένος: Περὶ τῶν μὴ φυλαττόντων τὸ ἑαυτῶν στόμα καὶ τὴν γλῶτταν*».

Ἀγαθῇ τύχῃ αἱ ἐλλείψεις αὗται ἀναπληροῦνται ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένου ὑπ' ἀριθ. 32 χειρογράφου, ὅπερ ἐν συντόμῳ περιέγραψα ἐν τοῖς ὄπισθεν σελ. 577, καὶ ἐν ᾧ, πλήν τινων ἐλλειπόντων ἐν ἀρχῇ, περιεσώθησαν πάντα τὰ λοιπὰ τοῦ Α' βιβλίου.

Ἐξ αὐτοῦ τοίνυν τοῦ χειρογράφου ἀναπληρῶν τὰ ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ἐλλείποντα ἐκδίδωμι αὐτὰ ὧδε·

Ἀθήνησιν Φεβρουαρίου ἀρχομένου 1889.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Περὶ εὐτυχίας καὶ δυστυχίας.

Σολομῶντος. Ἐν ἀγαθοῖς ἀνδρός, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐν λύπῃ· καὶ ἐν κακίᾳ αὐτοῦ (1), καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ διαχωρισθήσεται.

Σιράχ. Μνήσθητι λιμοῦ ἐν καιρῷ πλησμονῆς· πτωχείας καὶ ἐνδείας ἐν ἡμέραις πλούτου.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας μεταβάλλει καιρός.

Οὐδενὸς ἀνθρώπων ὁ βίος δι' ὅλου μακάριος.

Τὸ διὰ παντὸς εὖ πράττειν, μόνου Θεοῦ.

(1) Ἡ ῥῆσις ἀπαντᾷ παρὰ Σιράχ, ἔνθα φέρεται: **καὶ ἐν τοῖς κακοῖς αὐτοῦ** [ϛ', 9].

Ὡς θέλει τὸ φέρον σε φέρειν, φέρου· ἢν δ' ἀπειθήσῃς, καὶ σαυτὸν βλάψεις, καὶ τὸ φέρον σε φέρει (1).

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Μήτε ἀθυμῶν ἀπελπίσῃς εὐημερίαν, μήτε καλῶς πράττων ἀθυμίαν.

Εἷς ἐνιαυτὸς τέσσαρας ὥρας φέρει, καὶ μία καιροῦ ῥοπὴ πολλὰς μεταβολάς.

Μὴ γελάσῃς πτῶμα τοῦ πέλας· διάβαινε δὲ ἀσφαλῶς ὅση δύναμις, ἀλλὰ καὶ δίδου χεῖρα χαμαὶ κειμένῳ.

Ὅτ' εὐπλοεῖς μάλιστα μέμνησο ζάλης.

Ῥᾷόν ἐστιν εὐπραγίαν ἀπελθοῦσαν ἀνακαλέσασθαι, ἢ παραγινομένην ἐκ Θεοῦ διασώσασθαι· τὴν μὲν γὰρ τὸ σωφρονεῖν ἐπανάγει, τὴν δὲ διαλύει τὸ ῥᾴθυμον.

Ῥᾷόν ἐστι δυςπραγίαν ἐνεγκεῖν, ἢ εὐπραγίαν παριοῦσαν ἀνασώσασθαι.

Ὡς αὔραις εἶναι μᾶλλον πιστεύειν καὶ γράμμασι τοῖς καθ' ὕδατος ἢ ἀνθρώπων εὐημερίαν· καὶ φθόνος μὲν εὐπραξίαν, συμφορὰ δὲ ἔλεον ἵστησι· καὶ τοῦτο σαφῶς, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, καὶ θαυμασίως, ἵνα μήτε τὸ ἀλγεῖν ἀπαραμύθητον ᾖ, μήτε τὸ εὖ πράττειν ἀπαιδαγώγητον· μεγίστη γὰρ ἐπικουρία τοῖς ἀτυχοῦσι κτλ.

ΛΟΓΟΣ ΟΕ'.

Περὶ τῶν τὸ ἑαυτῶν στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν φυλασσόντων καὶ τοῦ μὴ σκληρῶς καὶ ἀναιδῶς διαλέγεσθαι.

Εἰ ἔστι σοι λόγος, ἀποκρίθητι· εἰ δὲ μή, κτλ.

Σολομῶντος. Λάλησον, νεανίσκε, εἰ χρεία σοι μόλις δὶς ἐὰν ἐπερωτηθῇς, κεφαλαίωσον ἐν λόγοις πολλά (2).

(1) Τὴν ῥῆσιν ταύτην τοῦ θείου πατρὸς ὑποκλέψας φαίνεται ὁ ἔτεσί που ἑξήκοντα νεώτερος αὐτοῦ γεγονὼς εὐτράπελος ἐπιγραμματοποιὸς Παλλαδᾶς ὁ Ἀλεξανδρεύς, τὸ ἑξῆς δίστιχον ποιήσας:

Εἰ τὸ φέρον σε φέρει, φέρε καὶ φέρου· εἰ δ' ἀγανακτεῖς,
καὶ σαυτὸν λυπεῖς, καὶ τὸ φέρον σε φέρει
[*Ἀνθολ. Ἐπιγραμ.* X, 73. Jacobs.].

(2) Καὶ αὕτη τοῦ Σιράχ ἐστιν, ἔνθα γράφεται: *κεφαλαίωσον λόγον ἐν ὀλίγοις πολλά* [λε', 10-12.].

Σιράχ. Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ὠλίσθησεν ἐν στόματι αὐτοῦ· ὃς οὐχ ἥμαρτεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ.

Τίς δώσει ἐπὶ τοῦ στόματός μου φυλακήν, καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων μου σφραγίδα, ἵνα μὴ πέσω ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἡ γλῶσσά μου ἀπολέσῃ με;

Λάρυγξ γλυκὺς πληθυνεῖ λόγον αὐτοῦ καὶ γλῶσσα εὔλαλος πληθυνεῖ εὐπροςηγορίαν (1).

Αὐλὸς καὶ ψαλτήριον ἡδύνουσι μέλι, καὶ ὑπὲρ ἀμφότερα γλῶσσα ἡδεῖα.

Γλῶσσα ἁπαλὴ (2) συντρίβει ὀστᾶ.

Ἡσαΐου προφήτου. Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνῶναι ἐν καιρῷ ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον.

Εὐαγγελίου. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει ἀγαθά· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει πονηρά.

Ἀποστόλου. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ἑκάστῳ ἀποκριθῆναι.

Ἀποστ. Ἰακώβου. Εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνήρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι ὅλον τὸ σῶμα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κτῆσαι γλυκέα χείλη, καὶ πάντας φίλους ἕξεις.

Κλήμεντος. Τὸ περὶ τὴν φωνὴν ἀσκεῖν καὶ σωφρονεῖν, λαγνείας ἐστὶν ἀπέχεσθαι.

Θεοδωρήτου. Χρὴ τοιγαροῦν μετὰ φόβου Θεοῦ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· πέφυκε γὰρ ὁ πονηρὸς ἐφεδρεύειν ἡμῶν ταῖς διαλέξεσι, καὶ

(1) Τὸ ἔντυπον ἔχει: *εὐπροςήγορα* [Αὐτ. ς', 5.].

(2) Ὡςαύτως: *Γλῶσσα δὲ μαλακή*. Ἔστι δὲ ἡ ῥῆσις τοῦ Σολομῶντος [*Παροιμ.* κε', 15.].

τὸ θυμικὸν τῆς ψυχῆς ἐκταράττειν μέρος, ὡς ἂν σκοτισθέντες τὸν νοῦν καὶ τῆς εὐθείας παρατραπέντες, οἱ ἐπ᾽ ὠφελείᾳ πολλάκις συναχθέντες, βλάβης αἴτιοι ἑαυτοῖς γενώμεθα.

ΛΟΓΟΣ ΟϚ΄.

Περὶ τῶν μὴ φυλασσόντων τὸ ἑαυτῶν στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν.

Τῆς Ἐξόδου. Ἀπὸ παντὸς ῥήματος ἀδίκου ἀπόστηθι.

Δαυΐδ. Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν.

Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκε δολιότητα.

Ἠκόνησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὡςεὶ ὄφεως· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν.

Σολομῶντος. Περίελε σεαυτῷ σκολιὸν στόμα, καὶ ἄδικα χείλη ἄπωσαι ἀπὸ σοῦ.

Παγὶς ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χείλη, καὶ ἁλίσκεται ῥήμασιν ἰδίου στόματος.

Ὁ ἄστεγος χείλεσι σκολιάζων ὑποσκελισθήσεται.

Ὀλίσθημα ἀπὸ ἐδάφους [μᾶλλον](1) ἢ ὀλίσθημα ἀπὸ γλώσσης.

Ἀνὴρ δίγλωσσος ἀποκαλύπτει βουλὰς ἐν συνεδρίῳ.

Λόγος λυπηρὸς ἐγείρει ὀργάς.

Γλῶσσα φρονίμων καλὰ ἐπίσταται, στόμα δὲ ἀφρόνων ἀναγγέλλει κακά.

Ὁ σκολιὸς ἐν τῷ ἑαυτοῦ στόματι φορεῖ τὴν ἀπώλειαν.

Ἀνὴρ εὐμετάβλητος γλώσσῃ ἐμπεσεῖται εἰς κακά.

Στόμα ἄστεγον ποιεῖ ἀκαταστασίας.

Χείλη ἄφρονος ἄγουσιν αὐτὸν εἰς κακά, τὸ δὲ στόμα αὐτοῦ τὸ θρασὺ θάνατον ἐπικαλεῖται.

Στόμα ἄφρονος συντρίβει αὐτόν, τὰ δὲ χείλη αὐτοῦ παγὶς τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

(1) Ἐξέπεσε πάντως ἡ ἐν ἀγκύλαις προςτεθεῖσα λέξις. Ἔστι δ᾽ ἡ ῥῆσις οὐχὶ τοῦ Σολομῶντος ἀλλὰ τοῦ Σιρὰχ [κ΄, 20.].

Δι' ἁμαρτίαν χειλέων ἐμπεσεῖται εἰς παγίδα ἁμαρτωλός.

Ἱερεμίου. (1) Μὴ διαμάχου μετὰ ἀνθρώπου γλωσσώδους.
Φοβερὸς ἐν πόλει αὐτοῦ ἀνὴρ γλωσσώδης.
Πληγὴ μάστιγος ποιεῖ μώλωπα, πληγὴ δὲ γλώσσης συνθλάσει ὀστᾶ.
Τὸ ἀργύριόν σου καὶ τὸ χρυσίον σου κατάδησον· καὶ τοῖς λόγοις σου ποίησον ζυγὸν καὶ σταθμόν· καὶ τῷ στόματί σου ποίησον θύραν καὶ μοχλόν· καὶ πρόσεχε μήπως ὀλισθήσῃς ἐν αὐτοῖς.

Ἀποστ. Ἰακώβου. Πᾶσα φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν [ἑρπετῶν τε] (2) καὶ ἐναλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ· τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακόν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου. Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεόν, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένους.

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ὄλισθος ἀνθρώποις γλῶσσα μηδέπω κυβερνωμένη.
Γλώσσης φείδου· καὶ γὰρ εὐκολωτέρα βλάπτειν εὖ κινουμένη.
Ὡς οὐδὲν γλώσσης ὀλοώτερόν ἐστι βροτοῖσι.

(1) Καὶ αὗται πᾶσαι αἱ εἰς ὄνομα τοῦ Ἱερεμίου ἀναγραφόμεναι τοῦ Σιράχ εἰσι ῥήσεις.
(2) Προσέθηκα τὰς προδήλως ἐκπεσούσας δύο λέξεις ταύτας.
Προσθήκη. Ἐν ταῖς ἀνωτέρω σελ. 661 μνημονευθείσαις ἐκδόσεσι τῆς Ἀντων. Γνωμολογίας προστεθείσθω καὶ ἡ ἐν Ἑνετίᾳ γενομένη τῷ 1680 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ

ΚΑΤ' ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΝΕΟΦΥΤΟΥ (1695).

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

(Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ καὶ Ἱερόθεος Δρύστρας)

Τοῖς ἀσχολουμένοις περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας τυγχάνει λίαν γνωστὸς ὁ ἰατρὸς Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ γενόμενος βραδύτερον μητροπολίτης Δρύστρας καὶ μετονομασθεὶς Ἱερόθεος. Τὸν ἄνδρα τοῦτον, φημισθέντα ἀρκούντως ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, παρουσιάζει νῦν ἔγγραφόν τι, ἐπίσημον χαρακτῆρα ἔχον, ὡς γνήσιον ἀπόγονον τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ἐνῷ οἱ ἱστορικοὶ οἱ πλείονος ἐμπιστοσύνης ἄξιοι παραδέχονται τὴν ὁλοσχερῆ τῆς οἰκογενείας ταύτης καταστροφὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος ἐν ἔτει 1461· διότι, κατὰ τοὺς χρονογράφους, ὁ τελευταῖος αὐτῆς αὐτοκράτωρ Δαβὶδ Β', αἰχμάλωτος γενόμενος τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ Β' καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπαχθεὶς ἐκαρατομήθη μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Τινὲς ὅμως ἐπίστευσαν ὅτι ἐπέζησαν Κομνηνοὶ γνήσιοι, ἐκλαβόντες ὡς τοιούτους τοὺς διαδόσαντας ἐν Γαλλίᾳ ὅτι κατάγονται ἔκ τινος υἱοῦ τοῦ Δαβὶδ Β', Νικηφόρου ὀνομαζομένου, ὅστις εἶχεν ἐπιτύχει νὰ διασωθῇ εἰς Μωρέαν. Ἀλλ' υἱὸν τοιοῦτον ἀγνοεῖ ἡ αὐθεντικὴ ἱστορία. Ἕτερος δὲ λόγιος Ἕλλην γινώσκων καλῶς τὴν τύχην τῶν Κομνηνῶν, ἤτοι ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς ὁ Ὑψηλάντης, ὡμολόγησε μὲν ὅτι μετὰ τὴν

καταστροφὴν τῆς οἰκογενείας Δαβὶδ Β΄ «ἀκολουθεῖ νὰ μὴν ἔμεινε πουθενὰ» Κομνηνός, ἀλλ' ἠξίωσε νὰ φημίσῃ ἑαυτὸν Κομνηνοφυῆ «ὄχι ἐκ γραμμῆς ἀρσενικῆς τῆς ἤδη ὁλοτελῶς ἐκλειψάσης, ἀλλ' ἐκ γραμμῆς θηλυκῆς, τὸ ὁποῖον (λέγει) εἶναι συγχωρημένον τὴν σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην, τὸ νὰ ἐπονομάζηται τινὰς δηλαδὴ μὲ τὸ γένος καὶ τὸ πατρικὸν καὶ τὸ μητρικόν του». Ἐπέτρεψε δὲ ἑαυτῷ νὰ ὀνομάζηται Κομνηνός, διότι ἄγνωστον πῶς ἀνεκάλυψεν ὡς γενάρχην τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ μέγαν τινὰ δομέστικον Κωνσταντῖνον Ξιφιλῖνον Ὑψηλάντην, ὅστις, κατ' αὐτόν, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα Εὐδοκίαν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1).

Μετὰ τὰς τοιαύτας ἀξιώσεις παρέρχεται ἤδη καί τις μητροπολίτης, ὁ Ἡρακλείας Νεόφυτος, παράγων ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ ἔτους 1480 περί τινος γνησίου Κομνηνοῦ, οὗ ἡ οἰκογένεια ἤκμασεν ἐν Ἡρακλείᾳ, καὶ ἧς τελευταῖος ἀπόγονος εἶνε ὁ ἰατρὸς Ἰωάννης(2). Τὸ ἔγγραφον τοῦ Νεοφύτου, νῦν τὸ πρῶτον δημοσιευόμενον, ἔχει οὕτω:

«Μηδὲν ἀποδείξεως ἄνευ μαρτυρικῆς, τῆς εἴτε διὰ λόγων εἴτε διὰ γραμμάτων ἢ καὶ δι' ἀμφοτέρων, τούς γε νοῦν ἔχοντας τῶν ἀνθρώπων παραδέχεσθαι δεῖν καὶ πιστεύειν, λόγος σοφῶν· ἀλλ' ἐν ἅπασιν ἔχειν ἀεὶ προπορευομένην τῆς ἀληθείας τὴν μετ' ἀσφαλοῦς μαρτυρίας ἀκριβεστάτην ἀπόδειξιν· ὃ δὴ κἂν τοῖς πολιτικῶς πραττομένοις τε καὶ ἐνεργουμένοις ἔθος ποιεῖν τοὺς ἐχέφρονας, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα λόγος ἐστὶ περὶ ἀληθοῦς καὶ ζήτησις θεοφιλοῦς ἀληθείας. Τότε δὲ μάλιστα τοὺς τοῖς σοφῶν πειθομένους καλῶς ἔχουσι παραγγέλμασιν, οὐδὲν ἀνεξέταστόν τε καὶ ἀβασάνιστον δεῖ παρατρέχειν, ἀλλὰ προερευνήσαντας πρότερον τὰ περὶ τῆς ἀληθείας ἀσφαλῶς ἐπιφέρειν τὴν ψῆφον. Καὶ τὸ ἤδη προσωπικαῖς τε καὶ γραφικαῖς μαρτυρίαις ἀποδειχθὲν ὡς ἀληθέστατον, λόγοις ἅμα καὶ γράμμασιν ἐμπεδοῦν (προσήκει.

(1) Α. Κ. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, σελ. 8, 10.

(2) Καὶ ἕτερον πρόσωπον ὡς ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν ἕλκον τὸ γένος κλεΐζεται. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ εὐκλεὴς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος Δ΄ ὁ καὶ Μουσελίμης ἐπονομαζόμενος, περὶ οὗ ἴδε τὴν πατριαρχικὴν ἐφημερίδα *Ἀλήθειαν* τεῦχ. ε΄, Ἰανουαρίου τοῦ 1881, σελ. 86 ἐφ. Σημ. Ι. Σακκελίωνος.

Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ὁ εὐγενέστατος καὶ λογιώτατος ἄρχων ἰατρὸς κύριος Ἰωάννης Κομνηνός, ὁ κατὰ πνεῦμα υἱὸς ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, καί τοι ἐκ χρόνων ἀρχαίων ἀπὸ προγόνων ὢν καὶ λεγόμενος Κομνηνός, καὶ ταῦτα, προσβεβαιούμενος τοῦτο μαρτυρίαις πολλαῖς καὶ ἀναμφιλέκτοις τῶν ἐξ Ἡρακλείας εὐλαβεστάτων ἱερέων καὶ χρησίμων γερόντων, καὶ μάλιστα εἰδώς, ὅτι ἡ τοῦ γένους αὐτοῦ σειρὰ εὑρίσκεται κατεστρωμένη ἐν διαφόροις τοῦ ἱεροῦ κώδικος τῆς ἡμετέρας ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἡρακλείας τόποις, διὰ χειρῶν ἰδίων τῶν πρὸ ἡμῶν τῆς ἁγιωτάτης ταύτης μητροπόλεως προστατευσάντων πανιερωτάτων μητροπολιτῶν ἀναγεγραμμένη, οὐκ ἠρκέσθη μέν τοι τούτοις καὶ μόνοις, ταὶ ταῦτα ἱκανωτάτοις οὖσι πρὸς τὴν τοῦ τοιούτου ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἡμετέρου ἐδεήθη μαρτυρικοῦ τε καὶ ἐπικυρωτικοῦ γράμματος, πρὸς μείζονα πίστιν, τοῦ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἀληθῶς Κομνηνόν, ὡς ἐκ Κομνηνῶν καταγόμενον· οὗτινος τὴν ἀξίωσιν, ὡς εὔλογον οὖσαν, ἀποδεξάμενοι — καὶ γὰρ οὔ τι καινὸν ἤ τι μὴ ὂν αὐτῷ πρότερον, ἀλλὰ τῆς ἀνέκαθεν ἐκ προγόνων οὔσης αὐτῷ γενεαλογικῆς ἐπικλήσεως τὴν ἀλήθειαν ἐξετασθῆναι καὶ βεβαιωθῆναι ἠξίου—ἐκελεύσαμεν εἰς μέσον προσκομισθῆναι τὸν ἱερὸν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἡρακλείας κώδικα. Οὗ δὴ γενομένου, δι' ἐπιμελείας ἀκριβοῦς τὰ ἐνταῦθα διελθόντες ἅπαντα εὕρομεν ὅσα προέτεινεν ἡ αὐτοῦ λογιότης, ἔχοντα οὕτως. Ἵνα δὲ καὶ ἄλλοις δῆλα τὰ ἐν αὐτῷ γένηται, εἰς μείζονα τὴν ἀσφάλειαν, μεταγράψαντες ἐκ τοῦ ἱεροῦ κώδικος ταῦτα κατεστρώσαμεν ἐν τῷ παρόντι τῆς ἡμῶν ταπεινότητος γράμματι αὐταῖς λέξεσιν, ὡς ἐκεῖ κεῖνται ἀπαραλλάκτως.

Καὶ ἐν μὲν τῷ παλαιῷ κώδικι, εἰς φύλλα ϛε', διὰ χειρός εἰσι τοῦ τότε πανιερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κὺρ Μελετίου ταῦτα, ῥητῶς γεγραμμένα οὕτως: «Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς δυστυχοῦς πόλεως Τραπεζοῦντος, ὁ δύστηνος αὐτῆς βασιλεὺς Δαβὶδ ὁ Κομνηνὸς μετῳκίσθη ἐκεῖθεν, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ θείων καὶ ἀνεψιῶν καὶ λοιπῶν συγγενῶν καὶ ἀρχόντων τοῦ παλατίου αὐτοῦ, εἰς Κωνσταντινούπολιν· μεθ' ὧν καὶ ὁ τιμιώτατος ἄρχων Θεόδωρος ὁ Κομνηνός, υἱὸς μὲν ὢν Γεωργίου πρωτοβεστιαρίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔγγονος δὲ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, καὶ ἀπέγγονος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως τῆς αὐτῆς Τραπεζοῦντος Βασιλείου Κομνηνοῦ· ὅςτις ὕστερον, διὰ προτροπῆς

ἡμετέρας πολλῆς ἦλθε κατὰ τὸ ,ϛπθ' ἔτος, δεκεμβρίου ιϛ', μετὰ τῆς συμβίας αὐτοῦ Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ ἄρχοντος Καζαβίτου, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ κατῴκησεν ὧδε ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ, διὰ τὸ ἥσυχον. Καὶ δεδώκαμεν αὐτῷ εἰς κατοίκησιν τὸ ὀσπήτιον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρχιστρατήγων, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν κτίσμα τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἔστω εἰς μνήμην».

Καὶ εἰς φύλλα ριβ' τοῦ αὐτοῦ κώδικος, διὰ χειρὸς τοῦ τότε μητροπολίτου Ἡρακλείας κὺρ Θεοδοσίου, ταῦτα: «Ἐν ἔτει ,ζι' ἐβαπτίσαμεν τὸν υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, υἱοῦ Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἐκαλέσαμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μανουήλ».

Καὶ εἰς φύλλα ρλα', διὰ χειρὸς τοῦ τότε οἰκονόμου Βελισαρίου ἱερέως· «Ἔτους ,ζξϛ', μαΐου β', ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Μητροπόλεως μίαν κανδήλαν ἀργυρᾶν Δαβὶδ ὁ Κομνηνός, εἰς μνημόσυνον τοῦ μακαρίτου πατρὸς αὐτοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ».

Καὶ εἰς φύλλα ρϟϛ' τοῦ αὐτοῦ κώδικος, διὰ χειρὸς τοῦ τότε μητροπολίτου Ἡρακλείας κὺρ Διονυσίου: «Ἐν ἔτει ͵αχδ', νοεμβρίου θ', ἐστεφανώθη Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, υἱὸς Δαβὶδ Κομνηνοῦ, μετὰ Μαρίας θυγατρὸς Πέτρου τοῦ Γλαβᾶ, ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀρχιστρατήγων».

Ἐν δὲ τῷ νέῳ κώδικι, εἰς φύλλα κε', διὰ χειρὸς τοῦ τότε μητροπολίτου Ἡρακλείας κὺρ Ἰωαννικίου: «Ἐν ἔτει ͵αχλζ', σεπτεμβρίου ιζ', ἐθάψαμεν, ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῆς ἡμετέρας μητροπόλεως Θεόδωρον Κομνηνόν, τὸν υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ. Καὶ διότι ἀφιέρωσε τῇ ἐκκλησίᾳ γρόσια πεντήκοντα, διὰ μνημόσυνόν του, ἐγράψαμεν ἐνταῦθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ».

Καὶ κατωτέρω, εἰς φύλλ. κϛ', διὰ χειρὸς τοῦ τότε Ἡρακλείας κὺρ Μεθοδίου, ταῦτα: «Κατὰ τὸ ͵αχνϛ^{ον} ἔτος τὸ σωτήριον, ἰουνίου κθ', ἐχειροτόνησα ἱερέα τὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, υἱὸν Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ, τὸν παρεπικληθέντα Μόλυβδον, διὰ τὸ εὑρεθῆναι ὑπὸ τὸ καταγώγιον [ἴσ. κατώγεων] τῆς οἰκίας αὐτοῦ μόλυβδον ἱκανὸν κεχωσμένον· καὶ ἔδωκα αὐτῷ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀρχιστρατήγων καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἵνα ἐφημερεύῃ ἐν αὐταῖς, πρὸς ζωάρκειάν του». Ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ, διὰ χειρὸς τοῦ αὐτοῦ: «Κατὰ τὸ ͵αχπ'

ἔτος, ἰανουαρίου κς', ἐβάπτισα τὸν υἱὸν Ἀλεξίου ἱερέως τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἐκάλεσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην».

Πρὸς δέ τοι πλείονα τοῦ τοιούτου ἀσφάλειαν, παρεστήσαμεν ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τοὺς ἐν Ἡρακλείᾳ εὐλαβεστάτους ἱερεῖς καὶ χρησίμους γέροντας, ὅσοι τὸ ἀξιόπιστον εἶχον ἔκ τε τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ τρόπου, τόν τε Γεώργιον ἱερέα, τὸν διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Γεράσιμον ἱερομόναχον μετονομασθέντα, καὶ Θεόδωρον ἱερέα, υἱὸν Ἰωάννου, Δημήτριον ἱερέα Γλαβᾶν, καὶ Ἰωάννην Φρίντην, τὸν διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Θεοδόσιον μετονομασθέντα, καὶ Ἰωάννην Σακάρην τὸν διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωαννίκιον μοναχὸν μετακληθέντα, Γεώργιον τὸν τοῦ Φράγγου, Ἰωάννην τὸν Κατζαράπην, Δημήτριον τὸν Γλαβᾶν, καὶ ἑτέρους πολλούς, ὧν τινων τὰ ὀνόματα κατελίπομεν διὰ τὸ πλῆθος. Τούτους πάντας ἐξετάσαμεν ἀκριβῶς δι' ὠμοφορίου καὶ ἐπιτραχηλίου, ἵνα ἐν βάρει ἀλύτου ἀφορισμοῦ εἴπωσιν, εἰ ὁ λογιώτατος ἰατρὸς κύριος Ἰωάννης, ὁ λεγόμενος Κομνηνός, ἔστι γνήσιος υἱὸς Ἀλεξίου ἱερέως Κομνηνοῦ, καὶ εἰ ἀληθῶς οἱ τούτου πρόγονοι ἐκ Τραπεζοῦντος ἀφίκοντο εἰς Ἡράκλειαν, καὶ εἰ ἐκ τῶν πάλαι κατάγονται Κομνηνῶν. Οἱ δὲ ὅρκοις τε τοῦτο ἐβεβαίουν καὶ κατάστιχα τῆς πολιτείας, ἐν οἷς ἦσαν τῶν τε πρὸ αὐτῶν, ἐπὶ ἔτεσι πλείστοις, καὶ τῶν νῦν ὄντων Ἡρακλειωτῶν τὰ βασιλικὰ συδοσίματα γεγραμμένα προεισκομίσαντες ἀπεδείκνυον αὐτόν τε τὸν κύριον Ἰωάννην υἱὸν εἶναι γνήσιον Ἀλεξίου ἱερέως τοῦ Κομνηνοῦ, ἔκ τε Τραπεζοῦντος ἀφιχθῆναι τοὺς αὐτοῦ προγόνους, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων κατάγεται Κομνηνῶν προσβεβαιοῦντες.

Διά τοι ταῦτα ἡ ταπεινότης ἡμῶν, ἐκ τούτων πάντων τὸ πιστὸν λαβοῦσα καὶ ἀναμφίβολον, γράφει καὶ προσεπικυροῖ, ὅτι ὁ εὐγενέστατος καὶ λογιώτατος ἄρχων ἰατρὸς κύριος Ἰωάννης ἐστὶν υἱὸς γνήσιος Ἀλεξίου ἱερέως, υἱοῦ Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ, Κομνηνὸς καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, ὡς ἐκ τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων καταγόμενος Κομνηνῶν, κατὰ τὴν ἐκ πατέρων εἰς τοὺς υἱοὺς ἀδιάκοπον τοῦ γένους σειρὰν καὶ ἀλληλένδετον διαδοχήν, ἀληθῶς καὶ ἀναμφιλέκτως.

Ὅθεν, καὶ εἰς ἀσφαλεστέραν τοῦ τοιούτου πίστιν τε καὶ βεβαίωσιν, ἐγράφη τὸ παρὸν τῆς ἡμῶν ταπεινότητος συμμαρτυρικὸν καὶ ἐπικυρωτικὸν γράμμα, ὑπεγράφη τε παρ' ἡμῶν οἰκειοχείρως, τῇ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἡρακλείας σφραγῖδι κατασφρα-

γισθέν, κατὰ τὸ αχϞε´ σωτήριον ἔτος, ἐν μηνὶ σεπτεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος γ´.».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐν ἔτει 1695, οὗ τὸ ὄνομα ἐλλείπει ἐκ τοῦ ἀντιγράφου. Γινώσκεται ὅμως ὅτι τοὺς οἴακας τῆς ἐν Ἡρακλείᾳ ἐκκλησίας ἐκράτει τότε ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος, περὶ οὗ ἱκαναὶ πληροφορίαι σώζονται ἐν ἐκδεδομένοις τε καὶ ἀνεκδότοις κειμένοις. Ἀνεῦρον δὲ αὐτὸ ἐν κώδικι γεγραμμένῳ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λιβύης Σαμουὴλ τοῦ Καπασούλη, καὶ σωζομένῳ τανῦν ὑπ' ἀριθ. 487 ἐν τῇ κεντρικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ. Τὸ ἔγγραφον κεῖται ἐν τοῖς φύλλοις 46β — 16α ἀνεπιγράφως. Τὸ ὕφος τῆς συντάξεως τοῦ ἐγγράφου, τὸ ἐν αὐτῷ ὀνοματολογικὸν καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ περιεσώθη, εἰσὶν ἐπαρκῆ μαρτύρια ὅπως οὐδεμίαν προξενήσωσιν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ.

Σπουδαῖαί εἰσιν αἱ ἐν τῷ ἐγγράφῳ πρωτοφανεῖς πληροφορίαι περὶ Κομνηνῶν βιωσάντων ἐν Ἡρακλείᾳ, καὶ ὧν γενάρχης ὁμολογεῖται ὁ ἄρχων Θεόδωρος Κομνηνός, υἱὸς μὲν Γεωργίου πρωτοβεστιαρίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔγγονος δὲ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ καὶ ἀπέγγονος τοῦ Τραπεζοῦντος αὐτοκράτορος Βασιλείου Κομνηνοῦ. Τὸν Θεόδωρον τοῦτον ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης Μελέτιος προτρέψας θερμῶς ἠνάγκασε νὰ μετοικήσῃ τῇ 16 δεκεμβρίου 1480 εἰς Ἡράκλειαν, ἔνθα ἐδωρήσατο αὐτῷ «εἰς κατοίκησιν τὸ ὁσπήτιον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρχιστρατήγων, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν κτίσμα τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ». Τὴν πληροφορίαν ταύτην ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου, ἀνεῦρεν ἐν τῷ παλαιῷ κώδικι τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας, ἐν ᾧ ὑπῆρχον πράξεις κατὰ τὴν ιε´, ιϛ´ καὶ ιζ´ ἑκατονταετηρίδα γεγραμμέναι καὶ ἀναφερόμεναι εἰς ὑποθέσεις διοικητικάς τε καὶ πνευματικὰς αὐτῆς ταύτης τῆς μητροπόλεως. Ἡ ὕπαρξις τοιούτου κώδικος οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, γνωστοῦ ὄντος τοῦ ἀρχαιοτάτου παρ' ἡμῖν ἔθους, ὅπως ἑκάστη ἐκκλησία, μητροπολιτική, ἀρχιεπισκοπικὴ ἢ ἐπισκοπική, κρατῇ ἀρχεῖα καὶ κατάστιχα παντοῖα, ὅσα δηλονότι αἱ ἀνάγκαι τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερέων ἀπαιτοῦσιν. Ὥστε καὶ ὁ δευτερόθρονος μητροπολιτικὸς θρόνος τῆς Ἡρακλείας, ὁ κεκτημένος μεγάλην ἐπαρχίαν καὶ ἐπισκοπὰς τινὰς ἠδύνατο ἀναμφιβόλως νὰ ἔχῃ κώδικα ἀρχαῖον, περιλαμβάνοντα πρά-

ξεις καὶ ἔγγραφα τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερέων, ὡς εἶχε, κατὰ τὸν ις΄ αἰῶνα, καὶ βιβλιοθήκην σπουδαιοτάτην. Ἡ ἀξιοπιστία λοιπὸν τοῦ ἐν αὐτῷ ὑπομνήματος τοῦ Ἡρακλείας Μελετίου εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ἀλλὰ τίς ἦν ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος ἄρχων Θεόδωρος ὁ Κομνηνός, ὁ ἕλκων τὸ γένος ἐκ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν μεγάλων Κομνηνῶν; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀδυνατῶν σήμερον ν' ἀπαντήσω, περιορίζομαι μόνον εἰς τὰς ἑπομένας σημειώσεις. Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος λέγει τὸν Θεόδωρον υἱὸν Γεωργίου πρωτοβεστιαρίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀπογόνου ὄντος τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου. Ἄλλον Γεώργιον πρωτοβεστιάριον δὲν γινώσκω ἢ τὸν ἐπωνυμούμενον Ἀμηρούτζην, περὶ οὗ σώζονται ἱκαναὶ εἰδήσεις. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι οὐδεμία αὐτῶν μαρτυρεῖ τι περὶ συγγενείας τοῦ Ἀμηρούτζη πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τῶν Κομνηνῶν. Ὁ Ἀμηρούτζης ἦτο ἔγγονος τοῦ Μάρκου Ἰάγαρη καὶ ἐξάδελφος τοῦ περιφήμου Μαχμοὺτ πασᾶ. Ὁ Δουκάγγιος ὅμως (Famil. Aug.), ἐὰν καλῶς ἐνθυμῶμαι, Γεώργιον πρωτοβεστιάριον κατατάσσων ἐν τοῖς Κομνηνοῖς παραπέμπει εἰς Λαόνικον Χαλκοκονδύλην· καὶ ἐπειδὴ οὐδέτερον τῶν συγγραφέων τούτων ἔχω νῦν ὑπ' ὄψιν, συνιστῶ ὅπως ἄλλοι ἐξελέγξαντες τὴν παρὰ Δουκαγγίῳ πληροφορίαν μελετήσωσιν αὐτὴν σὺν τῷ σημειώματι τοῦ Ἡρακλείας Μελετίου, ἐξ οὗ ἐπισήμῳ τῷ τρόπῳ ἀποδείκνυται πηγάζουσα ἡ ἐκ Κομνηνῶν καταγωγὴ τοῦ ἰατροῦ Ἰωάννου, διὰ τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ Νεοφύτου ἐπιλοίπων σημειώσεων, εἰλημμένων ἐκ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κώδικος τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας. Κατὰ τὰς σημειώσεις λοιπὸν τοῦ ἐγγράφου, σχηματίζεται εὐχερῶς ὁ ἑπόμενος γενεαλογικὸς πίναξ :

Βασίλειος Α' αὐτοκράτωρ (1332-1340)
(Κατὰ τὴν ἱστορίαν ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος Εἰρήνη ἦτο στεῖρα, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας, Εἰρήνης καὶ ταύτης καλουμένης

Ἀλέξιος	**(Ἰσαάκιος)** ἄγνωστος τοῖς χρονογράφοις.	Ἰωάννης

—

Γεώργιος πρωτοβεστιάριος

|

Θεόδωρος

(μετοικήσας εἰς Ἡράκλειαν τῇ

16 δεκεμβρίου 1480)

|

Ἰσαάκιος

|

Μανουὴλ

(γεννηθεὶς τῷ 1501 - 1502)

|

Δαβὶδ

|

Ἰσαάκιος

νυμφευθεὶς 1604 Μαρίαν Γλαβᾶ

|

Θεόδωρος † 1637

|

Μόλυβδος

τῷ 1656 χειροτονηθεὶς ἱερεὺς καὶ

μετονομασθεὶς Ἀλέξιος

|

Ἰωάννης

γενν. 1657 ἐβαπτ. 16 ἰαν. 1658

(χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς Δρύστρας μετωνομάσθη

Ἱερόθεος καὶ † 1719).

Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β', ἀποθανὼν τῷ 1340 κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Ἀλέξιον καὶ Ἰωάννην ἢ Καλογιάννην. Υἱὸν αὐτοῦ Ἰσαάκιον ὀνόματι νῦν πρῶτον γνωρίζει ἡμῖν τὸ ἔγγραφον τοῦ Νεοφύτου, κατὰ σημείωσιν τοῦ ἔτους 1480, γραφεῖσαν πάντως ἐξ ὁμολογίας προφορικῆς τοῦ ἄρχοντος Θεοδώρου, ὅστις ἔλεγεν ἑαυτὸν ἔγγονον τοῦ Ἰσαακίου. Ὥστε ἡ κομνηνοφυὴς καταγωγὴ τοῦ ἰατροῦ Ἰωάννου εἰς αὐστηροὺς κριτὰς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολος, ἂν μὴ χρονο-

γράφος ἀρχαῖος ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἰσαακίου. Ἕτεροι δὲ πάλιν κριταὶ ἐπιεικέστεροι δύνανται ἴσως νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν κομνηνοφυᾶ αὐτοῦ καταγωγήν, ἀφορμῶντες ἐκ τῆς σκέψεως, ὅτι εἰ καὶ οἱ χρονογράφοι παρεσιώπησαν τὸν Ἰσαάκιον, ὁ εἰς Ἡράκλειαν ὅμως προσκληθεὶς ἄρχων Θεόδωρος ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γινώσκῃ τὸν πάππον καὶ πρόπαππον αὐτοῦ, ὡς ἐγίνωσκε τὸν πατέρα αὐτοῦ Γεώργιον τὸν πρωτοβεστιάριον συγγενεύοντα τοῖς μεγάλοις Κομνηνοῖς. Ἡ ἱστορικὴ λοιπὸν ἀξία τοῦ ὑπομνήματος Μελετίου τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐκτιμηθήσεται, τό γε νῦν, ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καθ' ὃν ἕκαστος αὐτῶν ἔχει τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι. Ἀτομικὴν δὲ γνώμην περὶ τοῦ θέματος τούτου δὲν δύναμαι νὰ διατυπώσω πρὶν ἢ μελετήσω ἐν ταῖς λεπτομερείαις πάσας τὰς περισωθείσας εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι βασιλευσάσης οἰκογενείας τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ θέμα πολυχρόνιον. Ἀλλ' ἴσως τις πάλιν ὑποπτεύσει πλαστογραφίαν ἢ κατασκευὴν τεχνητὴν ἐν τῷ ὑπομνήματι Μελετίου, προξενουμένην πως ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ ἐν συνόλῳ, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἰνδικτιῶνος καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπανάληψιν τοῦ ἐπωνύμου Κομνηνοῦ, ὅπερ ἐν ὀλιγοστίχῳ σημειώματι ἑπτάκις καὶ μετὰ πεισμονῆς πως ἀναφέρεται. Ἐκ τῆς ὑποψίας ταύτης θὰ ἐγεννᾶτο ἡ ἐρώτησις: Μήτοι ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος δωροδοκηθεὶς ἢ χαριζόμενος τῷ ἰατρῷ Ἰωάννῃ κατεσκεύασε τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μελετίου ὑπόμνημα, ἵνα συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα καὶ ἱκανοποιήσῃ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ φίλου αὐτοῦ ἰατροῦ; Ἀλλ' ἀρχιερεὺς συναισθανόμενος τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ τολμήσῃ πρὸς πλαστογραφίαν, ἐνῷ αὐτὸς οὗτος ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος πρὸς τῷ τέλει τοῦ ἐγγράφου ὁμολογεῖ ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν φρικτῶν ἐπιτιμίων εἰς ἀνακάλυψιν τῆς ἐκ Κομνηνῶν καταγωγῆς τοῦ ἰατροῦ Ἰωάννου; Πῶς ταῦτα συμβιβάζονται; Ὁ ἀνθιστάμενος κατὰ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ ἐγγράφου θὰ ἰσχυροῦτο πιθανῶς καὶ ὄπισθεν σιγιλλίου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Β', ἐν ᾧ ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης Νεόφυτος χαρακτηρίζεται ὡς ταραξίας καὶ ἀλαζὼν καὶ φιλοτάραχος, «ἐπιτιμῶν ἱερεῦσι καὶ λαϊκοὺς ἀφορίζων ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἐγκλημάτων». Τὸ σιγίλλιον τοῦτο συνταχθὲν τῷ 1694, ἤτοι ἓν ἔτος πρὸ τοῦ ἐγγράφου τοῦ Νεοφύτου, ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἀρχαιολ. Παραρτ. ΙΖ' τόμου τοῦ *Ἑλλ. Φιλολ. Συλλ.* σελ. 84-86. Οἱοσδήποτε ὅμως καὶ

ἂν ἦτο ὁ Νεόφυτος ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι θὰ ἐτόλμα, παραβιάζων τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, νὰ συντάξῃ ἐπίσημον καὶ ἔγκυρον ἔγγραφον, ὅπερ ἐπέπρωτο ν' ἀναγνωσθῇ παρὰ πολλῶν σπουδαίων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ἐὰν αἱ ἐν τῷ ἐγγράφῳ μαρτυρίαι ἦσαν ψευδεῖς, πάντως θὰ ἠκυροῦντο ὑπό τινος τῶν ἐπὶ Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἀκμασάντων πατριαρχῶν, διὰ πράξεως ἐγγράφου, ἧς ἀντίγραφα θὰ ἐσώζοντο· ἡ δὲ τοιαύτη ἀκύρωσις θὰ συμπεριελαμβάνετο ἐν τῷ εἰς Ἱεροσόλυμα κώδικι, ὡς συμπεριελήφθη ἐν αὐτῷ ἡ πατριαρχικὴ ἀκύρωσις ἐγγράφου τοῦ Φιλαδελφείας μητροπολίτου Μελετίου, δι' οὗ συνιστᾶτο εἰς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς ὁ ἐν ἱερομονάχοις Ἰωάννης Στάγης. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς οὔτε ὡς ἰατρὸς ἐν Βλαχίᾳ, οὔτε ὡς ἀρχιερεὺς ἤγειρεν ἀξιώσεις περὶ τῆς ἐκ Κομνηνῶν καταγωγῆς αὐτοῦ. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι μόνη ἐπιθυμία αὐτοῦ ἦτο νὰ βεβαιώσῃ τὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν ταύτην δι' ἐγγράφου, πρὸς εὐχαρίστησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν φίλων. Ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν ἱστορία σημαντικῶς θὰ ὠφελεῖτο, ἐὰν τοιαύτην ἀξιοπρεπῆ ἐπιθυμίαν εἶχον κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων προγόνων, μάλιστα δὲ οἱ διαιωνίσαντες ἐνδόξων βυζαντινῶν οἴκων ἐπωνύμια, ὧν τὴν συγγενικὴν σχέσιν ματαίως οἱ ἐρευνηταὶ ζητοῦσι ν' ἀποδείξωσι, τῶν σωζομένων ἐν τοῖς βιβλίοις μαρτυριῶν ἀνεπαρκῶν οὐσῶν. Ὅθεν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τὸ δημοσιευόμενον σήμερον ἔγγραφον τοῦ μητροπολίτου Νεοφύτου εἶνε κείμενον λίαν σπουδαῖον, διὰ τὰς ἐν αὐτῷ περισωθείσας περὶ Κομνηνῶν πληροφορίας, τὰς ὁποίας, ἂν μὴ ὦσιν ἐπαρκεῖς εἰς βεβαίωσιν αἱ σωζόμεναι μαρτυρίαι, πάντως ὁ μέλλων χρόνος ἢ θὰ διαφωτίσῃ ἢ θὰ συμπληρώσῃ.

Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ Νεοφύτου ἀναφέρονται οἱ ἑπόμενοι μητροπολῖται Ἡρακλείας:

1. Μελέτιος, 1480.
2. Θεοδόσιος, 1501-1502.
5. Διονύσιος, 1604.
4. Ἰωαννίκιος, 1637.
5. Μεθόδιος, 1656-1658.

Οἱ δύο πρῶτοι τῶν ἀρχιερέων τούτων νῦν πρῶτον γνωρίζονται. Περὶ τοῦ Διονυσίου σώζονται τοσαῦτα κείμενα ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα, ὥστ' ἐπαρκοῦσι ν' ἀποτελέσωσιν ἀξιόλογόν τινα βιογραφίαν

αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Σ.Οἰκονόμον, μητροπολίτης Ἡρακλείας ἐγένετο τῷ 1591, προβιβασθείς, φαίνεται, εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ἀπὸ τοῦ ὀφφικίου τοῦ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου. Ἐν ἔτει 1596 διέτριψεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς μέλος συνοδικόν. Πλείονα περὶ αὐτοῦ ὅρα εἰς τὰς σημειώσεις καὶ τὰ ἔγγραφα, ἅτινα ἐξέδωκα ἐν *Ἑλλην. Φιλολογ. Συλ.* (τόμ. ΙΒ', σελ. 52, 54, 57, 69, 76, 77, 79) καὶ ἐν *Μαυρογορδατείῳ Βιβλιοθήκῃ*, τόμ. Α', σελ. 121. — Ὁ δὲ Ἰωαννίκιος γνωστὸν εἶνε, ὅτι ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Γάνου καὶ Χώρας μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Ἡρακλείας ἐν ἔτει 1636, καὶ ὅτι τῇ 16 Νοεμβρίου 1646 ψηφισθεὶς ἀνηγορεύθη οἰκουμενικὸς πατριάρχης, διοικήσας τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑπτάκις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μεθόδιος, μετὰ πολυετῆ διοίκησιν τῆς ἐν Ἡρακλείᾳ μητροπόλεως μετετέθη τῇ 5 ἰανουαρίου 1668 εἰς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἰθύνας αὐτὸ ἐπὶ χρόνον τινά.

Ὑπολείπεται ἤδη νὰ σημειωθῶσί τινα καὶ περὶ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, εἰς ὃν τὸ ἔγγραφον συνταχθὲν κατ' αἴτησιν αὐτοῦ ἐνεχειρίσθη. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγαι πληροφορίαι, ἐξ ὧν σημειοῦνται ἐνταῦθα αἱ ἑπόμεναι. Ὁ συγχρονίσας αὐτῷ Δημήτριος Προκοπίου λέγει ταῦτα: «ἀνὴρ θεοσεβής, κόσμιος τὰ ἤθη καὶ πολλαῖς ἀρεταῖς βίῳ πρεπούσαις χριστιανικῷ κεκοσμημένος, ἐλλόγιμος, πολυμαθής, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, ἰταλικῆς καὶ ἑβραϊκῆς, καὶ ἀραβικῆς φωνῆς, καὶ κατὰ πᾶσαν ἰδέαν λόγου καὶ ἐπιστήμης, τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς, πεπαιδευμένος. Γέγονεν ἀκροατὴς τῶν καθηγητῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς, συνδιέτριψεν δὲ ἱκανὸν χρόνον καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ σοφοῖς, καὶ σχεδὸν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην περιηγήσατο» (Fabricii Bibl. Græca, ed. Harles, τόμ. XI, σελ. 534. — Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Γ', σελ. 490). Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐχρημάτισε καθηγητής, ἅμα δὲ καὶ ἀρχίατρος τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Βασσαράβα. Βραδύτερον δὲ κληρικὸς γενόμενος προὐχειρίσθη εἰς μητροπολίτην Δρύστρας ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἱερόθεος. Ἀπεβίωσε δὲ ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1719. Πονήματα αὐτοῦ ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα γινώσκονται, τὸ Προσκυνητάριον τοῦ ἁγίου Ὄρους (1), ἔμμετρά τινα καὶ ἄλλα, περὶ ὧν ὅρα Γ. Ζα-

(1) Τὸ Προσκυνητάριον ἐγράφη τῷ 1698, κατὰ σημείωσιν ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθ. τοῦ ἐν Ἰασίῳ πανεπιστημίου. C. Erbiceanu, Revista Teolog. III, σελ. 237.

βίρα *Νέας Ἑλλ.* σ. 345.—Κ. Σάθα *Νεοελ. Φιλολογ.* σελ. 297-399. Τούτοις προσθετέον Βίον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ἐκδοθέντα ὑπὸ Χρυσάνθου Loparev ἐν Πετρουπόλει τῷ 1888, καὶ ἕτερον βιβλίον ἐκ μεταφράσεως ἐπιγραφόμενον ὧδε: «Μεταμόρφωσις τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ νέου γένους, ἤτοι βίβλος κατανυκτικὴ περὶ τῶν τεσσάρων τοῦ ἀνθρώπου ἐσχάτων, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς λατινίδος εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων διάλεκτον». Τῆς μεταφράσεως ταύτης ἀνεῦρον δύο ἀντίγραφα ἐν τῇ κεντρικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἕτερον δὲ ἀντίτυπον, γραφὲν τῷ 1699 ἐν Βουκουρεστίῳ, σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανεπιστημίου Ἰασίου (Revista Teolog. III, σ. 231). Τοῦ Ἱεροθέου Κομνηνοῦ σώζονται καὶ ἐπιστολαί τινες πρὸς Χρύσανθον Νοταρᾶν (Σάθα Μεσ. Βιβλ. τ. Γ', σ. 524), Νικόλαον Μαυροκορδᾶτον καὶ πρὸς ἄλλους. Ὁ κ. Legrand ἐξέδωκε δύο ἐπιστολὰς τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν Δρύστρας Ἱερόθεον, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ἡ τοῦ ἀποστέλλοντος πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκτίμησις καὶ ὑπόληψις (Epistolaire grec. Paris, 1888, σελ. 55, 75). Ἀνεῦρον κἀγὼ ἐπιστολὴν τοῦ Ἱεροθέου, ἔτι ἐν τοῖς λαϊκοῖς καταλεγομένου, ἀποσταλεῖσαν ἐκ Βουκουρεστίου τῷ 1701 πρὸς τὸν ἀρχιερέα Σελευκείας (1).

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς φαίνεται ὅτι δὲν ἐνυμφεύθη· διό, γενόμενος κληρικὸς καὶ εἶτα ἀρχιερεύς, οὐδένα ἀπόγονον ἀφῆκε. Τὸ ἐν Ἡρακλείᾳ συνταχθὲν ἔγγραφον τοῦ Νεοφύτου, οὔτ' ἀδελφοῦ, οὔτ' ἀδελφῆς, οὔτ' ἄλλου τινὸς συγγενοῦς ποιεῖται μνείαν. Ὥστε ὁ Ἰωάννης ἦτο ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ ἐν Ἡρακλείᾳ μετοικήσαντος γνησίου, κατὰ τὸ ἔγγραφον, Κομνηνοῦ(2).

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ προηγουμένου περὶ τοῦ τελευταίου Κομνηνοῦ ἄρθρου, εἶδον ἐν τῇ *Νεοελλ. Φιλολογίᾳ* τοῦ κ. Σάθα (σ. 412), ὅτι ἐν τοῖς λογίοις τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τάσσεται Ἰωάννης Μόλυβδος ὁ

(1) Ἐκδοθήσεται ἄλλοτε μετά τινων σημειώσεων. Ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἔχει οὕτω· «*Τῶν ἐναρέτων καὶ θεοφιλῶν ψυχῶν*» κτλ.

(2) Ἀνωτέρω ἐν σελ. 672 στίχ. 3 κάτωθεν ἀντὶ *δευτερόθρονος* γράφε *τριτόθρονος*.

Περίνθιος, ὅςτις «*ἐχρημάτισε διορθωτὴς τοῦ ἐν Ἰασίῳ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου, καὶ ὡς τοιοῦτος μνημονεύεται ἐπιμεληθεὶς τὴν ἐν ἔτει 1683 γενομένην ἔκδοσιν* (τῶν συγγραμμάτων) *Συμεὼν Θεσσαλονίκης*». Ταῦτα ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην μου τὸν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ Ἡρακλείας μητροπολίτου ἀναφερόμενον Ἀλέξιον Κομνηνὸν τὸν Μόλυϐδον, οὗ υἱός, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔγγραφον, ἦτο ὁ ἰατρὸς Ἰωάννης Κομνηνός, ὅςτις φυσικῶς ἐπωνυμεῖτο *Μόλυϐδος* πρὶν ἢ προσλάϐῃ τὸ «*Κομνηνός*». Τὸ τοπικὸν «*Περίνθιος*» δηλοῖ ὅτι οὗτος ὁ Ἰωάνης Μόλυϐδος ἦτο ἐξ Ἡρακλείας (τῆς καὶ Περίνθου), ἐκ τῆς ὁποίας κατήγετο καὶ ὁ προμνημονευθεὶς ἰατρὸς Ἰωάννης (Κομνηνὸς) ὁ Μόλυϐδος. Ἡ σημείωσις τοῦ Σάθα πηγάζει βεϐαίως ἐκ τῆς προηγηθείσης *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* τοῦ Α. Π. Βρετοῦ (τόμ. Α', σ. 39, 40, 231), ἔνθα σημειοῦται ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιϐλίου, ὃ ἐπιστασίᾳ αὐτοῦ ἐξέδωκεν ὁ Ἰωάννης Μόλυϐδος, ἐν αὐτῇ μὲν καλούμενος «*λογιώτατος νοτάριος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας κύριος Ἰωάννης Μόλιϐδος ὁ ἐξ Ἡρακλείας*», « ἐν τέλει δὲ τοῦ βιϐλίου «*Ἰωάννης Μόλιϐδος ὁ Περίνθιος*». Ἡ ταυτότης αὐτοῦ πρὸς τὸν κατόπιν ἰατρὸν Ἰωάννην εἶναι προφανής· ὥστε ὅτε ἐξέδωκε τὰ συγγράμματα τοῦ Θεσσαλονίκης Συμεών, ἦτο ὁ Ἰωάννης (Κομνηνὸς) ὁ Μόλυϐδος ἐτῶν 25.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΕΚΔΟΣΙΝ ΙΑΜΒΩΝ

ΜΑΡΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Ἐν σελ. 98-105 τῶν *Ἑλληνικῶν Ἀνεκδότων* μου, τῶν συνεκδοθέντων τῇ Μαυρογορδατείῳ Βιϐλιοθήκῃ (τεῦχος 4ον), κατεχώρισα διάφορα συγγραμμάτια τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου κυροῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ, ἐν οἷς εἰσι καὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. 9 καὶ 12 (σελ. 103-104) ἰαμϐικοὶ στίχοι, οἱ μὲν «*Εἰς τάφον τοῦ Ἀσάνη κυροῦ Ἰσαακίου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐγγόνης, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου*», οἱ δὲ

«*Εἰς τάφον κυροῦ Δημητρίου τοῦ Λεοντάρη ἐν τῇ μονῇ τῆς Πέτρας*». Ἅπαντα ταῦτα, ὡς καὶ ἕτερα, ἐτυπώθησαν ἀπόντος ἐμοῦ ἐκ δευτέρου ἀντιγράφου μου· διὸ παρεισέφρησάν τινα lapsus calami, ἐξ ὧν ἔνια ἀποκατέστησεν ἡ συντακτικὴ τοῦ *Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου* ἐπιτροπή. Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ βιβλίου ἐτυπώθησαν ἀποσταλεῖσαι αἱ ἐκ τοῦ προχείρου παρ' ἐμοὶ ὑπάρχουσαι διορθώσεις, σημειώσεις καὶ συμπληρώσεις εἰς τὴν ὅλην βίβλον. Βραδύτερον δὲ ἀναθεωρήσας τὴν ἔκδοσιν τῶν στίχων πρὸς τὸ πρῶτον ἀντίγραφόν μου εἶδον, ὅτι οἱ ὑπ' ἀριθ. 9 στίχοι, οἱ εἰς τάφον τοῦ Ἰσαακίου Ἀσάνη, εἰσὶ 39 καὶ οὐχὶ 38, τῆς ἐλλείψεως πηγασάσης ἐκ παραδρομῆς, καθ' ἣν ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τῷ δοθέντι εἰς τύπον, δύο τοῦ πρωτοτύπου στίχοι μετεβλήθησαν εἰς ἕνα. Ὥστε ἐν στίχ. 14 (σελ. 103, στήλ. β') ἀντὶ «τραφεὶς δὲ λαμπρῶς εἰς ὑπέρτατον κλέος», ἀνάγνωθι οὕτω, κατά τε τὸ πρωτότυπον καὶ τὸ ἀρχικὸν ἀντίγραφόν μου:

τραφεὶς δὲ λαμπρῶς ἐν βασιλείοις δόμοις
ταχὺ προῆλθεν εἰς ὑπέρτατον κλέος.

Σημειωτέον ἔτι καὶ τὰ λοιπὰ ἡμαρτημένως αὐτόθι τυπωθέντα. Στίχ. 8 *φράσαι* ἀντὶ *φράσω*. Στίχ. 23 *οὐδὸν* ἀντὶ *οὐδέν*. Στίχ. 28 *Φιλανθρωπηνοῦ* ἀντὶ *Φιλανθρωπητοῦ*. Στίχ. 30 *εἰσδύναν* ἀντὶ ἐκ*δίναν*. Τὰς ὀρθὰς ταύτας ἀναγνώσεις ἔχει ὅ τε κῶδιξ καὶ τὸ ἀρχικὸν ἀντίγραφόν μου.—Οἱ ὑπ' ἀριθ. 12 στίχοι (σελ. 104) ἐποιήθησαν εἰς τάφον Δημητρίου τοῦ Λεοντάρη ἐν τῇ μονῇ τῆς Πέτρας. Καθ' ἑτέρους δὲ ἡρωϊκοὺς στίχους (ἀριθ. 13, σελ. 104-105), ὁ Δημήτριος μοναχὸς γενόμενος μετωνομάσθη Δανιήλ. Τὸ ὄνομα τοῦτο γνωρίζει ἡμῖν καὶ τὸ περὶ τῆς ἐν ἔτει 1431 ἀποβιώσεως αὐτοῦ σημείωμα (Ἀρχαιολ. παράρτ. ΙΖ' τόμ. *Ἑλλ. Φιλ. Συλ.*, σελ. 30, στήλ. β'), ἐξ οὗ ἐν τῇ τυπώσει ἐξέπεσε τὸ ὄνομα, διότι ἀντὶ «μετονομασθεὶς μοναχὸς» ὁ κῶδιξ ἔχει ἀληθῶς «*μετονομασθεὶς Δανιὴλ μοναχός*».

Τοὺς προμνησθέντας στίχους ἐξέδωκε μετὰ χρησίμων σημειώσεων καὶ ὁ σεβαστὸς ἡμῶν φίλος Ἰωάννης Σακκελίων, κατ' ἀπόγραφον τοῦ ις' αἰῶνος ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης (*Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς*, 1886, στήλ. 238-244), ἔνθα ὑπάρχουσιν, ὡς ἐν τῷ χειρογράφῳ Κοσινίτζης, αἱ εἰς ἀριθ. 9 σημειωθεῖσαι ἀναγνώσεις· ἐν

δὲ τῷ ἀριθ. 12 τὸ ἀθηναϊκὸν ἀπόγραφον ἔχει ἐν στίχ. 4 *βασιλείας* ἀντὶ *βασιλίδος*, καὶ ἐν στίχ. 13 *ἄπαυστα* ὀρθότερον ἀντὶ τοῦ παρ' ἐμοὶ *ἅπαντα*.

Ὁ κ. Σακκελίων γνωρίζων ἔτι ἡμῖν νέον κώδικα τῆς μονῆς τῆς Πέτρας (στήλ. 240), περισωθέντα ἤδη ἐξ ἀξιεπαίνου δωρεᾶς εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην, προστίθησιν ἐν ὑποσημειώσει τοὺς τόπους, ἐν οἷς σώζονται τρεῖς ἕτεροι κώδικες τῆς αὐτῆς μονῆς. Ἀλλ' ἀντὶ τεσσάρων ὀφείλομεν μέχρι τῆς σήμερον ἀριθμεῖν ὀκτὼ κώδικας, ἤτοι πρὸς τοῖς σημειωθεῖσι τέσσαρσι, τὸν ὑπ' ἐμοῦ ἀνευρεθέντα καὶ περιγραφέντα ἐν *Μαυρογορδατείῳ Βιβλιοθήκῃ* (τόμ. Α', σελ. 32), τὸν ὑπὸ E. Miller σημειωθέντα ἐν Catalogue des manuscrits grecs de la bibliolhèque de l'Escurial (σελ. 482), τὸν ὑπὸ J. Hardt περιγραφέντα ἐν Catal. cod. mss. graec. bibl. Bavaricae (τόμ. I, σελ. 14) καὶ τὸν ἐν Σινᾷ ὑπάρχοντα (V. Gardthausen, Catal. cod. Sinaiticorum, σελ. 79).

Η ΕΠ' ΟΝΟΜΑΤΙ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΓΝΩΜΟΛΟΓΙΑ

ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ

Περιγράφων ἐν τοῖς ὄπισθεν (1) ἓν τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ἐσημειωσάμην ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, ὅτι τὰ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τοῖς φύλλοις 84^{6} — 158^{5} ἐμφερόμενα πάντῃ ἀλλοῖά εἰσι τῶν γνωστῶν *Ἱερῶν Παραλλήλων* αὐτοῦ. Χάριν τοίνυν τῶν φιλολογούντων ἐκδίδωμι ὧδε τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Ρ' ὑποθέσεων, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ἐπιγραφόμενον *Β' βιβλίον*, ἵν' ἔχοιεν ἐξερευνῆσαι καὶ ἀποφήνασθαι τίς ὁ τῆς Γνωμολογίας ταύτης πατήρ.

Ἀθήνησιν Μαρτίου φθίνοντος 1889.

(1) Ἴδε σελ. 577. Πρβλ. καὶ 661.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ βιβλίον Β' ὑποθέσεις ἔχων (οὕτω) Ρ'.

Γνῶμαι καὶ ἀποφθέγματα διάφορα.

ΠϚ'. Περὶ συναγωγῆς ἀχρήστων καὶ κακῶν ἀνδρῶν, καὶ ὅτι χρὴ φεύγειν αὐτούς.

ΠΖ'. Περὶ ἐπισκόπων χρηστῶν καὶ φυλαττόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

ΠΗ'. Περὶ ἐπισκόπων πονηρῶν καὶ μοχθηρῶν καὶ μὴ φυλαττόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

ΠΘ'. Περὶ ἀρχόντων χρηστῶν.

Ϟ'. Περὶ ἀρχόντων νέων καὶ πονηρῶν.

ϞΑ'. Περὶ δικαστῶν ἀδεκάστων καὶ καθαρὰς ἐχόντων τὰς χεῖρας, καὶ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ποιούντων.

ϞΒ'. Περὶ δικαστῶν δωροδοκουμένων καὶ ἀθέσμως κρινόντων.

ϞΓ'. Περὶ καθαρᾶς καρδίας καὶ τὸ συνειδὸς καθαρὸν ἐχόντων.

ϞΔ'. Περὶ κακοῦ συνειδότος, καὶ ἄδικον καὶ πονηρὰν ἐχόντων γνώμην.

ϞΕ'. Περὶ μισέργων καὶ ὀκνηρῶν, καὶ ῥαθυμούντων, καὶ καταφρονούντων.

ϞϚ'. Περὶ τοῦ πλησίον, καὶ ὅτι χρὴ τὰ βάρη τοῦ πλησίον φέρειν καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ καὶ ἐλέγχειν, καὶ μὴ μνησικακεῖν αὐτῷ.

ϞΖ'. Περὶ τῶν μὴ ἀφιέντων, ἀλλὰ μνησικακούντων τῷ πλησίον.

ϞΗ'. Περὶ τῶν εἰς μετάνοιαν μὴ ἐπιστρεφόντων.

ϞΘ'. Περὶ ταπεινοφρονούντων καὶ πτωχῶν τῷ πνεύματι.

Ρ'. Περὶ ὑπερηφάνων καὶ ἀλαζόνων καὶ κενοδόξων.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ

ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ ΕΠΙ ΒΕΝΕΤΩΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

Περὶ τῆς Πελοποννήσου πολυτίμους δυνάμεθα νἀρυσθῶμεν εἰδήσεις ἐκ τῶν βενετικῶν ἀρχείων. Καὶ αὐτὴ ἡ πρόχειρος ἀνάγνωσις μόνον ἐκείνων τῶν ἐγγράφων καὶ ἐκθέσεων ἃς ἤδη ἐδημοσίευσα ἐξ αὐτῶν (1) δύναται νὰ πείσῃ περὶ τούτου. Πολὺ δὲ μᾶλλον δύναται νὰ πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῆς μελέτης τῆς περὶ Βενετῶν ἐν Πελοποννήσῳ συγγραφῆς τοῦ ἀειμνήστου Ranke (2), ἧς ἡ ὕλη εἶνε εἰλημμένη ἐκ τῶν νῦν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀρχείοις ἀποκειμένων ἐγγράφων.

Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν ὠφελημάτων, ἅτινα δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν μελετῶντες τἀνέκδοτα ἔγγραφα τοῦ βενετικοῦ ἀρχείου, τῶν σπουδαιοτάτων εἶνε καὶ αἱ ἀπογραφικαὶ μελέται περὶ τῶν κατοίκων τῆς χερσονήσου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βενετοκρατίας. Πολλὴ δὲ τοιαύτη ὕλη εὑρίσκεται ἔν τε ταῖς ἐπισήμοις εὐθύναις (relazioni) τῶν συνδίκων καταστιχωτῶν καὶ τῶν γενικῶν προνοητῶν κατὰ τὴν κατάθεσιν τῆς εἰς αὐτοὺς ἀνατεθειμένης ἀρχῆς καὶ ἐν τοῖς φακέλοις τῶν τακτικῶν ἐκθέσεων (dispacci) τῶν ἀποστελλομένων εἰς Βενετίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των. Πολλάκις εὑρίσκομεν προσηρτημένα εἰς τὰς ἐκθέσεις ταύτας ἔγγραφα ἀληθῶς πολύτιμα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, συντελοῦντα μεγάλως εἰς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τῆς Πελοπον-

(1) «Τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ ἡ περὶ Πελοποννήσου ἔκθεσις τοῦ Μαρίνου Μιχιὴλ» ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἱστορικοῖς μελετήμασι σ. 173-220. — «Ἡ περὶ Πελοποννήσου ἔκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνὲρ» ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας Τόμ. Β′ σ. 282-317. — «Ἐμπορικαὶ πανηγύρεις καὶ ἀγοραὶ ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν ιζ′ αἰῶνα» ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας ἐπιτροπῆς Τόμ. Α′ σ. 74-79. — Über das Korinthische Amphitheater [illegible] ἐπὶ Βενετῶν ἐν ταῖς Mittheilungen des K. deutschen archäologischen Institutes Τόμ. Β′ σ. 282-289.

νήσου, εἰς τὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ τὸν βίον τῶν κατοίκων, εἰς τὴν μελέτην τῶν κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα τελευτῶντα καὶ τὸν δέκατον ὄγδοον ἀρχόμενον περισωζομένων ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀρχαίων μνημείων. Ἐν δὲ τῇ πολυειδεῖ ταύτῃ ἀρχειοθήκῃ ὅλως ἰδιάζουσαν κατέχουσι θέσιν αἱ ἀπογραφικαὶ πληροφορίαι.

Τοιαύτη σπουδαιοτάτη ἀπογραφὴ εἶνε καὶ ἡ τοῦ νομοῦ Μεθώνης, ἐν ἔτει 1689 συνταχθεῖσα, ἣν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἑπομένου ἔτους ἀπέστειλαν εἰς Βενετίαν οἱ σύνδικοι καταστιχωταί, προςαρτήσαντες εἰς τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν (dispaccio), ἥτις ὑπ' ἀριθμὸν 29 ἀπόκειται νῦν ἐν τῷ οἰκείῳ φακέλῳ τοῦ τμήματος Senato III (Secreta) τοῦ ἐν Βενετίᾳ μεγάλου ἀρχείου τοῦ ἀπὸ τῆς διαλελυμένης μονῆς τῶν Φράρων φερωνυμουμένου.

Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη, σωζομένη ἐν διπλῷ ἀντιγράφῳ, ἀναφέρεται εἰς ἓν τῶν ἑπτὰ διοικητικῶν τμημάτων, εἰς ἕνα τῶν νομῶν, ἃς εἴπωμεν, εἰς οὓς διήρεσαν οἱ Βενετοὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ νομοὶ ὁ τῆς Ἀχαΐας, ὁ τῆς Ἠλείας, ὁ τῆς Μεθώνης, ὁ τῆς Κορώνης, ὁ τοῦ Κελεφᾶ, ὁ τῆς Μονεμβασίας καὶ ὁ τῆς Ῥωμανίας(1). Τὸ ἔγγραφον περὶ οὗ ὁ λόγος περιλαμβάνει τὴν ἀπογραφὴν τῶν πόλεων καὶ χωρίων καὶ τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ τῆς Μεθώνης, ὅςτις περιελάμβανε τέσσαρας περιοχὰς ἢ ἐπαρχίας (territorij), τὴν τοῦ Φαναρίου, τὴν τῆς Ἀρκαδιᾶς, ἥτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν σημερινὴν Κυπαρισσίαν, τὴν τῶν Ναβαρίνων καὶ τὴν τῆς Μεθώνης, ἥτις ἦτο καὶ ἡ ἕδρα τοῦ νομοῦ. Συνετάχθη δὲ ἡ ἀπογραφὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ειδικῶν σημειώσεων τῶν ἀποσταλεισῶν εἰς τοὺς συνδίκους καταστιχωτὰς παρὰ τῶν εἰδικῶν ἐν Μεθώνῃ καὶ Ναβαρίνοις ἀντιπροσώπων τῆς βενετικῆς πολιτείας καὶ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀρκαδιᾶς, ἀπογράψαντος τὰ χωρία καὶ τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν Ἀρκαδιᾶς καὶ Φαναρίου, ὧν προΐστατο ἐκκλησιαστικῶς. Εὑρίσκομεν δέ, ὡς διδάσκει καὶ ἡ τῆς ἀπογραφῆς προτεταγμένη βραχεῖα σημείωσις, ἀναγεγραμμένα τὰ χωρία κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν ἐν ἑκάστῃ περιοχῇ, ἀπέναντι δ' ἑκάστου πέντε στήλας, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐμφαίνει τοὺς ἄνδρας τοὺς τὸ χωρίον οἰκοῦντας, ἡ δὲ δευτέρα τὰ ἄρρενα παιδία, ἡ τρίτη τὰς γυναῖκας, ἡ τετάρτη τὰ κοράσια καὶ ἡ πέμπτη τὸ σύνολον τῶν ψυχῶν.

(1) Ἴδε τὰ ἐμὰ Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 194.

Ὁ πίναξ οὗτος εἶνε πολύτιμος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις καὶ πολλὰς δύναται νὰ προκαλέσῃ μελέτας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἐθεώρησα ἀναγκαῖον πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ καταστήσω αὐτὸν διδακτικόν, δημοσιεύων ἀπέναντι αὐτοῦ ἑλληνιστὶ τὸ ὄνομα τῶν ἀντιστοίχων χωρίων καὶ πόλεων, ὅσαι καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη ὑφίστανται, μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ δήμου ὑφ' ὃν σήμερον τάσσονται, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν κατοίκων κατὰ τὴν τελευταίαν δεδημοσιευμένην ἀπογραφήν, τὴν τοῦ ἔτους 1879. Χάριν δὲ τῆς εὐκολωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας τῶν ἀντιστοίχων εὑρέσεως ἠναγκάσθην ἐν τῷ ἰταλικῷ κειμένῳ νὰ προτάξω τοῦ ὀνόματος τῶν χωρίων αὔξοντας ἀριθμοὺς μὴ ὑπάρχοντας ἐν τῷ πρωτοτύπῳ.

Ἡ σύγκρισις αὕτη πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν καὶ τοὺς συγχρόνους ἡμῖν ἀριθμοὺς εἶνε ἀληθῶς εἴπερ τις καὶ ἄλλη διδακτική. Μικρὰ χωρία ἔγειναν κῶμαι, κῶμαι ηὐξήθησαν εἰς πόλεις πολυανθρώπους, χωρία ἐξέλιπον, χωρία ἐγεννήθησαν. Τοιαῦται μεταβολαὶ ἐντὸς δύο ἀκριβῶς μόνον αἰώνων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξηγηθῶσιν ἄνευ τῆς ἀναπολήσεως τῶν περιπετειῶν τῆς χερσονήσου κατὰ τοὺς δύο τούτους αἰῶνας. Αἱ πιέσεις τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ μετὰ τὸ πέρας τῆς Βενετοκρατίας, οἱ μακροὶ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πολλάκις καταστρεπτικοὶ ἀγῶνες, ἡ εἰς μεγαλείτερα κέντρα συρροὴ καὶ ἔτι οἱ σεισμοὶ οἱ πολλάκις ἄρδην συνταράσσοντες τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου εἶνε ἀρκοῦσα ἐξήγησις τῶν ἐξοικήσεων καὶ μετοικισμῶν, ἐξ ὧν προῆλθεν ἡ ἐρήμωσις καὶ κατ' ὀλίγον τελεία ἐξαφάνισις πολλῶν χωρίων οἰκουμένων καθ' ὃν χρόνον ἔγεινεν ἡ ἀπογραφὴ ὑπὸ τῶν Βενετῶν. Μᾶλλον δυσερμήνευτος εἶνε καὶ εἰς τὸ λαβυρινθῶδες σκότος τοῦ παρελθόντος ἀνέρχεται ἡ ἀρχὴ νέων κωμῶν καὶ χωρίων, ὧν ἀγνοοῦμεν τὴν πρώτην γένεσιν καὶ κατ' ὀλίγον ἀνάπτυξιν διὰ τῶν αἰώνων. Παραβάλλοντες τὸν βενετικὸν πίνακα πρὸς τὸν ἀπέναντι αὐτοῦ παρ' ἡμῶν ἐκτυπωθέντα, εὑρίσκομεν, ὅτι ἐν μὲν τῇ περιοχῇ τῆς Μεθώνης ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ 1689 ἀναγεγραμμένων 48 χωρίων σήμερον μόνον 27 ὑφίστανται, ἤτοι ἐξέλιπε σχεδὸν τὸ ἥμισυ, ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ναβαρίνων 30 ὑφίστανται σήμερον 15, ἐκ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀρκαδιᾶς 84 ὑπάρχουσι σήμερον 62 καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ Φαναρίου 57 (1) τὰ σήμερον σωζόμενα ἀνέρ-

(1) Ὑπολογίζω ὡς δύο τὰ ὑπ' ἀριθ. 166 Ambaria e Simu, ἅτινα καὶ σήμερον εἶνε κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων χωρίδια.

χονται εἰς 41. Ἐντεῦθεν παρουσιάζεται τὸ ἀξιοπερίεργον φαινόμενον, ὅτι πολὺ μὲν ὀλιγώτεροι συνοικισμοὶ ἐξέλιπον ἐν ταῖς περιοχαῖς τῆς Ἀρκαδιᾶς καὶ τοῦ Φαναρίου, πολὺ δὲ περισσότεροι ἐν τοῖς τῶν Ναβαρίνων καὶ τῆς Μεθώνης, ἐν οἷς μόνον τὸ ἥμισυ τῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ὑφισταμένων χωρίων διεσώθη. Ἀλλ' ἂς συγκρίνωμεν κατὰ περιοχὰς καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ἐν τοῖς χωρίοις ὅσα καὶ σήμερον ὑφίστανται πρὸς τοὺς σημερινοὺς ἀριθμούς.

	Κάτοικοι τῷ 1689	Κάτοικοι τῷ 1879
Περιοχῆς Μεθώνης χωρία καὶ νῦν σωζόμενα	823	6626
» Ναβαρίνων » »	808	5736
» Ἀρκαδιᾶς » »	4946	34351
» Φαναρίου » »	1956	17423

Ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ τούτου πίνακος βλέπομεν, ὅτι ἐν τοῖς χωρίοις ὅσα καὶ σήμερον σώζονται πολὺ μὲν ἀνώτερος εἶνε ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν κατοίκων ἐν ταῖς χώραις ὅσαι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὴν ἐπὶ Βενετῶν ἐπαρχίαν τοῦ Φαναρίου, ὑπέρτερος δ' ἐν ταῖς περιοχαῖς Ναβαρίνων καὶ Ἀρκαδιᾶς, κατώτερος δ' ἐν τῇ τῆς Μεθώνης, αὐτῇ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ καὶ ὀλιγώτερα χωρία νῦν περισώζονται ἐκ τῶν ἐν τῇ βενετικῇ ἀπογραφῇ σημειουμένων. Ἐμφαίνεται λοιπὸν καὶ ἐντεῦθεν ἀνωμαλία τις περὶ τὴν τακτικὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀνακοπή τις τῆς σχετικῆς προόδου τῆς χώρας ταύτης, ἥτις καὶ διὰ τῆς ἐρημώσεως μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν χωρίων αὐτῆς ἐκδηλοῦται. Ἀλλ' ὅπως μὴ σπεύσωμεν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν λόγων, οἵτινες προεκάλεσαν τὴν τοιαύτην ἀνωμαλίαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Μεθώνης, ἥτις ἠδύνατο πιθανῶς νἀποδοθῇ εἰς τὸν λόγον, ὅτι ἡ χώρα αὕτη διὰ τὸ ὀχυρὸν τοῦ φρουρίου τῆς Μεθώνης ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις εἴ περ τις καὶ ἄλλη τῶν ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ καὶ τοῦ Ναυπλίου ὑπῆρξε κέντρον πολλῶν καὶ φθοροποιῶν ἀγώνων, ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν μή τοι μόνον μετάθεσις τοῦ πληθυσμοῦ ἐπῆλθε δι' αἰτίας ἀγνώστους, ἃς δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ ἐξεύρωμεν. Πρὸς τοῦτο φέρε ἴδωμεν γενικώτερον πρὸς ποῖον μέρος τῆς Πελοποννήσου ἀντιστοιχεῖ ὁ βενετικὸς νομὸς τῆς Μεθώνης καὶ πρὸς τίνας σημερινοὺς δήμους ἀνταποκρίνονται αἱ διάφοροι αὐτοῦ περιοχαί. Ἐκ τοῦ κατωτέρω ἀπέναντι τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου παρατιθεμένου ἑλληνικοῦ πίνακος ἐξάγεται τὸ

ἑξῆς πόρισμα. Τὰ χωρία τῶν βενετικῶν περιοχῶν ὅσα σώζονται καὶ σήμερον εὑρίσκονται ἀνήκοντα κατὰ δήμους ὡς ἑξῆς· τὰ τῆς περιοχῆς Μεθώνης εἰς τοὺς δήμους Μεθώνης (11 τὸν ἀριθμὸν), Βουφράσου (9), Ἀριστομένους (4), Πυλίων (2) καὶ Κολλωνίδων; (1)· τὰ τῆς περιοχῆς Ναβαρίνων εἰς τοὺς δήμους Πυλίων (7), Πλαταμώδους (4), Βουφράσου (2), Φλεσιάδος (2)· τὰ τῆς περιοχῆς Ἀρκαδιᾶς εἰς τοὺς δήμους Τριπύλης (9), Αὐλῶνος (8), Κυπαρισσίας (6), Φλεσιάδος (5), Ἠλεκτρίδος (5), Ἐράνης (5), Φιγαλείας (5), Ἀετοῦ (4), Ἰθώμης (3), Πλαταμώδους (3), Ἀριστομένους (2), Ἀρήνης (2), Δωρίου (2), Ἀνδανίας (1), Ἀλιφήρας (1), Βώλακος (1), Οἰχαλίας (1)· τέλος δὲ τὰ τῆς περιοχῆς Φαναρίου εἰς τοὺς δήμους Ἀνδριτσαίνης (14), Ἀλιφήρας (8), Σκιλλοῦντος (5), Ἀρήνης (4), Φιγαλείας (2), Βώλακος (2), Ὠλένης (1), Ἤλιδος (1), Πηνειίων (1), Λετρίνων (1), Λαμπείας (1), Ἐλευσῖνος Γόρτυνος (1).

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸν ἑξῆς πίνακα, ἐν ᾧ χάριν μείζονος ἀκριβείας ἐσημειώθησαν καὶ αἱ σημεριναὶ ἐπαρχίαι, εἰς ἃς ἀνῆκον μέχρι πρό τινων ἐτῶν οἱ δῆμοι πρὸ τῆς καταργήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀπέναντι δὲ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων τῶν σημερινῶν δήμων, οἵτινες ἐπὶ Βενετῶν κατετέμνοντο εἰς δύο διαφόρους περιοχάς, προετάχθη διὰ κυρτῶν γραμμάτων ἐκεῖνο τὸ territorio, εἰς ὃ ἀνῆκον τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων.

Δῆμος σημερινὸς	*Ἐπαρχίας*	*Territorio ἐπὶ Βενετῶν*
Μεθώνης	Μεθώνης	Μεθώνης
Κολλωνίδων (;) . . .	Πυλίας.	»
Ἀριστομένους	Μεσσήνης	*Μεθώνης*, Ἀρκαδιᾶς
Βουφράσου.	Πυλίας.	*Μεθώνης*, Ναβαρίνων
Πυλίων.	»	*Ναβαρίνων*, Μεθώνης;
Πλαταμώδους	Τριφυλίας	*Ναβαρίνων*, Ἀρκαδιᾶς
Φλεσιάδος	»	*Ἀρκαδιᾶς*, Ναβαρίνων
Κυπαρισσίας	»	Ἀρκαδιᾶς,
Αὐλῶνος	»	»
Τριπύλης	»	»
Ἠλεκτρίδος.	»	»
Ἐράνης.	»	»
Ἀετοῦ	»	»
Δωρίου.	»	»
Ἰθώμης.	Μεσσήνης	»
Ἀνδανίας	»	»

Δῆμος σημερινὸς	*Ἐπαρχίας*	*Territorio ἐπὶ Βενετῶν*	
Οἰχαλίας	Μεσσήνης	*Ἀρκαδιᾶς*	
Φιγαλείας	Ὀλυμπίας	»	Φαναρίου
Ἀρήνης	»	*Φαναρίου*	Ἀρκαδιᾶς
Βώλακος	»	*Φαναρίου*	Ἀρκαδιᾶς
Ἀλιφήρας	»	*Φαναρίου*	Ἀρκαδιᾶς
Σκιλλοῦντος	»	Φαναρίου	
Ἀνδριτσαίνης	»	»	
Ὠλένης	Ἠλείας	»	
Πηνειίων	»	»	
Ἤλιδος	»	»	
Λετρίνων	»	»	
Λαμπείας	»	»	
Ἐλευσῖνος	Γόρτυνος	»	

Ὁ πίναξ οὗτος δηλοῖ σαφῶς τὴν ἔκτασιν ἑκάστης περιοχῆς τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν. Ἡ περιοχὴ τῆς Μεθώνης κατεῖχε τὴν νοτιοδυτικὴν ἄκραν τῆς Μεσσηνίας, περιλαμβάνουσα ὅλον τὸν δῆμον Μεθώνης, τὰ ἀνατολικὰ χωρία τῶν δήμων Πυλίων, Βουφράσου καὶ Ἀριστομένους καὶ μικρὸν πιθανῶς μέρος τοῦ δήμου Κολλωνίδων. Μετὰ δὲ ταύτης συνείχετο πρὸς τὰ ΒΔ. ἡ περιοχὴ τῶν Ναβαρίνων, εἰς ἣν ἀνῆκον τὰ πρὸς δυσμὰς πλεῖστα χωρία τοῦ δήμου Πυλίων, τὰ δυτικὰ τοῦ δήμου Βουφράσου, τὸ πρὸς νότον πλεῖστον μέρος τοῦ δήμου Πλαταμώδους καὶ τὰ νότια τοῦ δήμου Φλεσιάδος. Εἵπετο δὲ πρὸς βορρᾶν ἡ περιοχὴ τῆς Ἀρκαδιᾶς, περιλαμβάνουσα μέρος τοῦ δήμου Πλαταμώδους τὸ περὶ τοὺς Γαργαλιάνους, τὰ βόρεια τοῦ δήμου Φλεσιάδος, τἀνατολικὰ τοῦ δήμου Ἀριστομένους, ὅλους τοὺς δήμους Κυπαρισσίας, Αὐλῶνος, Τριπύλης, Ἠλεκτρίδος, Ἐράνης, Ἀετοῦ, Δωρίου, Ἰθώμης, Ἀνδανίας καὶ Οἰχαλίας, τὰ δυτικὰ τοῦ δήμου Φιγαλείας, Ἀρήνης καὶ Βώλακος καὶ τὰ νότια τοῦ δήμου Ἀλιφήρας. Τελευταία δ' ἤρχετο πρὸς βορρᾶν ἡ περιοχὴ Φαναρίου, εἰς ἣν ἀνῆκον τἀνατολικὰ τῶν δήμων Φιγαλείας, Ἀρήνης καὶ Βώλακος. τὰ βόρεια τοῦ δήμου Ἀλιφήρας, τὰ δυτικὰ τοῦ δήμου Λετρίνων, μέρος τοῦ δήμου Λαμπείας (;), τὸ πλεῖστον τοῦ δήμου Ἀνδριτσαίνης καὶ ὅλοι οἱ δῆμοι Σκιλλοῦντος, Ὠλένης, Πηνειίων, Ἤλιδος καὶ Ἐλευσῖνος (Γόρτυνος). Ἐπειδὴ δὲ ὁ σημερινὸς δῆμος Ὀλυμπίων κεῖται πρὸς νότον τῶν δήμων Ἤλιδος, Πηνειίων καὶ Ὠλένης καὶ πρὸς βορρᾶν τῶν ἄλλων δήμων, οὓς εἴδομεν ἀνήκοντας εἰς τὴν ἐπὶ Βενετῶν περιοχὴν

τοῦ Φαναρίου, εἶνε ἀναποφεύκτως ἀναγκαῖον χάριν τῆς ἑνότητος τῆς εἰρημένης ἐπαρχίας νἀνῆκε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν περιοχὴν Φαναρίου, τοὐλάχιστον κατὰ τὰ δυτικὰ αὐτοῦ μέρη. Ἂν εἴχομεν χάρτας περιλαμβάνοντας ἅπαντα τοὐλάχιστον τὰ σημερινὰ χωρία τῶν δήμων οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὰς τέσσαρας βενετικὰς περιοχάς, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταρτίσωμεν ἀκριβῆ ὅσον ἔνεστι χάρτην τοῦ νομοῦ ἐπὶ Βενετῶν. Ἀλλ' οὔτε ὁ τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς, οὔτε ὁ τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτελείου, οὔτε ὁ παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τελευταίου τούτου συντεταγμένος ὑπὸ τοῦ κ. Ἰφικράτους Κοκκίδου εἶνε τοσοῦτον λεπτομερεῖς. Ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἔχομεν δυστυχῶς χάρτην τοῦ βασιλείου διῃρημένον κατὰ δήμους, ὅσον γνωρίζω, πλὴν τοῦ ἐν ἔτει 1883 ἐκδοθέντος πρὸς ἄλλον σκοπόν, τοῦ δηλοῦντος δῆλα δὴ τὴν κατὰ δήμους διάδοσιν τῆς παιδείας παρὰ τῷ ἀνδρικῷ φύλῳ, οὗ ἡ χαρτογραφικὴ ἐργασία εἶχεν ἐκτελεσθῆ ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Χρυσοχόου κατὰ παραγγελίαν ἐμοῦ, διευθύνοντος τότε ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τὸ τμῆμα τῶν δημοτικῶν σχολείων. Θέλων λοιπὸν νὰ παράσχω εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς ἀνὰ χεῖρας διατριβῆς ἀκριβεστέραν τινὰ ἔννοιαν τῆς ἐκτάσεως καὶ διαιρέσεως τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν, ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ συνταχθῇ χάρτης, ὅςτις καὶ προςαρτᾶται ἐνταῦθα, ἐκτελεσθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Γρούνδμαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χάρτου τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτελείου καὶ τοῦ κ. Χρυσοχόου κατὰ τἀνωτέρω ἐκτεθέντα πορίσματα τῆς ἐπὶ Βενετῶν ἀπογραφῆς. Ὁ οὕτω προελθὼν χάρτης ἀξιώσεις μὲν ἀκριβείας περὶ τὰ καθ' ἕκαστα δὲν δύναται νὰ ἔχῃ, ἀλλ' ἀρκεῖ πρὸς γενικήν τινα ἔννοιαν περὶ τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν (1).

Ἐκ τῆς πρὸς τοὺς σημερινοὺς ἀριθμοὺς συγκρίσεως τῶν ἐν τῷ βενετικῷ ἀπογραφικῷ πίνακι περιεχομένων πολλὰ καὶ ἄλλα ἠδύναντο νὰ ἐξαχθῶσιν. Ἀλλ' ὅπως συγκριτική τις στατιστικὴ ἔχῃ βάσιν καὶ ἀξίαν, εἶνε ἀνάγκη νὰ μὴ ὑπάρχωσιν ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις ἐπιφέρουσαι σύγχυσιν καὶ ἀνωμαλίαν. Τοιοῦτος δὲ ὅρος οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ διισχυρισθῶμεν, ὅτι ὑφίσταται τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς δὲ Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς διαρρεύσαντας ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος μέχρι τῆς σήμερον. Τίνα ἀξίαν θὰ εἶχε λόγου χάριν συγκριτική τις μελέτη περὶ

(1) Ἴδε τὸν προςηρτημένον πίνακα Η'.

αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τοὺς δύο αἰῶνας ἐν σχέσει πρὸς τὴν αὔξησιν τὴν παρατηρουμένην ἐν ἄλλαις χώραις τῆς Εὐρώπης; Τοιαύτην τινὰ σύγκρισιν θὰ δυνηθῶσιν ἀπὸ ἀσφαλοῦς βάσεως καί μετὰ πολλῆς ὠφελείας νὰ κάμωσιν οἱ μεταγενέστεροι ἡμῶν, μελετῶντες τοὺς δύο αἰῶνας τοὺς διαρρεύσαντας ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἡμεῖς δὲ μόνον ἐκ περιεργείας δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν τοιοῦτό τι, διότι αἱ μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου αἰῶνος παρελθοῦσαι δεκαετηρίδες εἶνε παντελῶς ἀνώμαλοι καὶ τεταραγμέναι. Οὕτω π. χ. αἱ τελευταῖαι ἐκδοθεῖσαι στατιστικαὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ μεγίστη παρατηρηθεῖσα αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἔγεινε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1870 καὶ 1879,ἀνερχομένη κατὰ μέσον ὅρον εἰς 1.69 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν κατ'ἔτος(1). Ἂν λοιπὸν τοῦτον τὸν ὅρον τῆς ἐτησίας αὐξήσεως λάβωμεν ὡς βάσιν, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν, ὅτι κατὰ τοιαύτην τινὰ αὔξησιν ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς περιοχῆς Φαναρίου τῶν καὶ σήμερον σωζομένων, ἅτινα ἐν ἔτει 1689 ἠρίθμουν 1909 κατοίκους, σήμερον ἔπρεπε νἀνέρχηται εἰς 36,908, καὶ ὅμως εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὰ χωρία ἐκεῖνα περιλαμβάνουσι σήμερον μόνον 18,173 ψυχάς. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀστασίαν καὶ ἀνωμαλίαν κατὰ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ διαρρεύσαντα διακόσα ἔτη, τὰς μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς δουλείας, τὰς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ βασιλείου ἐπελθούσας συσσωρεύσεις κατοίκων ἢ ἄλλα τοιαῦτα αἴτια οὐδὲν δικαιούμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς παρατηρηθείσης σχετικῶς μικρᾶς αὐξήσεως συμπέρασμα. Αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς Βενετοκρατίας ἐν Πελοποννήσῳ ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἡμετέρου ἰσχυρισμοῦ. Ἐν ᾧ ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὰς ἀπογραφὰς αὐτῶν τῶν Βενετῶν εἶχεν εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπ'αὐτῶν κατάκτησιν τῆς χερσονήσου 86,468 κατοίκους, ὁ πληθυσμὸς ἀνήρχετο μετὰ μὲν δύο καὶ ἥμισυ ἔτη εἰς 97,118, μὴ περιλαμβανομένων τῶν κατοίκων τῆς Μάνης, μετὰ δὲ πέντε ἔτη τῷ 1692 εἰς 116,000 καὶ μετὰ δεκατέσσαρα τῷ 1701 ὑπερέβη τὰς 200,000 (2). Ἀλλ' ἡ αὔξησις αὕτη δὲν ἦτο

(1) Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Πληθυσμὸς 1879. Ἐν Ἀθήναις 1881. Σελ. 17.
(2) *Ranke*, Die Venezianer in Morea ἐν τῇ συγγραφῇ Zur Venezianischen Geschichte. Leipzig. 1878 σ. 308. — *Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ἱστορικὰ Μελετήματα* σ. 195.

κανονική, ἐξηγεῖται δὲ τοῦτο μὲν ἐκ τῆς μεταπτώσεως τῆς χερσονήσου εἰς εἰρηνικωτέραν καὶ εὐνομωτέραν πολιτείαν, τοῦτο δ' ἐν μέρει ἐκ τῆς συρροῆς κατοίκων ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς, τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ἀλλαχόθεν. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους ἡ σύγκρισις τῶν ἀριθμῶν τῆς βενετικῆς ἀπογραφῆς πρὸς τοὺς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὀφείλει νὰ εἶνε ἁπλῆ καὶ νὰ μὴ παραγάγῃ εἰς πορίσματα τετολμημένα. Οὕτως ἐξετάζοντες τὸν πληθυσμὸν τῶν καθ' ἕκαστον χωρίων, ὅσα καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται, εὑρίσκομεν, ὅτι δύο μόνον ἐκ τούτων ἠλαττώθη ὁ πληθυσμός, τῶν δὲ λοιπῶν πάντων ηὐξήθη, τινῶν δ' ἡ αὔξησις εἶνε καταπληκτική. Καὶ τὰ μὲν χωρία ὧν ὁ πληθυσμὸς ἠλαττώθη εἶνε τὸ Χασάναγα τῆς περιοχῆς Ναβαρίνων, ἀνῆκον νῦν εἰς τὸν δῆμον Πλαταμώδους, ὅπερ ἀντὶ 37 κατοίκων, οὓς εἶχεν ἐπὶ Βενετῶν, τῷ 1879 ἠρίθμει μόνον 8, καὶ τὸ σημερινὸν Πισάσκι, ὅπερ, ἀντικαταστῆσαν δύο ἐπὶ Βενετῶν ὑφιστάμενα ὁμώνυμα χωρία, ἔχει σήμερον κατοίκους 88 ἀντὶ τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις κατοικούντων 98. Τὰ δὲ χωρία ἐν οἷς παρατηρεῖται ἡ μεγίστη αὔξησις εἶνε ἐκεῖνα ὧν ὁ πληθυσμὸς ἦτο τῷ 1789 ὑπερδεκαεξαπλάσιος τοῦ κατὰ τὸ 1689. Ταῦτα δεικνύει ὁ ἑξῆς πίναξ.

Χωρίον	Σημερινὸς Δῆμος	Πληθυσμὸς 1689	1879	Αὔξησις
Βρύνα. . . .	Σκιλλοῦντος . .	30 . .	494 .	16πλάσιον καὶ ἐλάσ
Πλατάνια . . .	Αὐλῶνος . . .	32 . .	528 .	» »
Πύργος . . .	Πλαταμώδους. .	28 . .	495 .	17 » »
Μουζίκα . . .	Πηνειίων . . .	10 . .	183 .	18 » »
Ῥίπεσι. . . .	Αὐλῶνος . . .	26 . .	559 ·	21 » »
Ζελίχοβα . . .	Ἀλιφήρας . . .	24 . .	512 .	» » »
Λοῦμι.. . . .	Ἰθώμης . . .	14 . .	313 .	22 » »
Ῥίσοβον . . .	Σκιλλοῦντος . .	22 . .	516 .	23 » »
Μάτεσι . . .	Ἀνδριτσαίνης . .	20 . .	474 .	» » »
Ζάχα	Ἀλιφήρας . . .	31 . .	780 .	25 » »
Βλάκα. . . .	Ἠλεκτρίδος . .	14 . .	390 .	27 » »
Λαδικοῦ . . .	Βώλακος . . .	11 . .	364 .	33 » »
Μεμερίζη . . .	Μεθώνης . . .	7 . .	257 .	36 » »
Βολάντζα . . .	Βώλακος . . .	12 . .	706 .	58 » »
Χωματάδα . .	Μεθώνης . . .	2 . .	122 .	60 »
Καλλίτσα . . .	Ἤλιδος . . .	16 . .	1251 .	78 » »

Εἰς τὰ χωρία δὲ ταῦτα δύνανται νὰ προστεθῶσι τὸ Κυνηγοῦ, ἐν

ἐκ τῶν ἐν τῷ βενετικῷ πίνακι δύο ὁμωνύμων τὸ ἔχον ἐπὶ Βενετῶν 20 κατοίκους εἶνε τὸ τοῦ δήμου Πυλίων, ὅπερ σήμερον ἀριθμεῖ 410, ὅτε ὁ πληθυσμὸς οὗτος ηὐξήθη εἰκοσάκις καὶ πλέον, ἡ Γριβιτζὰ τοῦ δήμου Μεθώνης, ἥτις, ἀριθμοῦσα ἐπὶ Βενετῶν μόνον 14 κατοίκους, σήμερον ἔχει μετὰ καὶ τῶν Καμαρίων 500, ἤτοι πληθυσμὸν τριακονταπεντάκις καὶ πλέον ἀνώτερον, καὶ τὸ Παλαιομηλιώτη, ἂν εἶνε τὸ ὑπ' ἀριθ. 35 Migliosi τοῦ βενετικοῦ πίνακος, ὅτε ἔχει πληθυσμὸν μετὰ τοῦ Σουληναρίου 45άκις καὶ πλέον ἀνώτερον ἢ εἰκοσαπλάσιον ἂν εἶνε τὸ ὑπ' ἀριθ. 33 χωρίον. Ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ μὴ λησμονηθῇ, ὅτι εἰς τὸν πληθυσμὸν τοῦτον τοῦ Παλαιομηλιώτη συνυπολογίζονται σήμερον καὶ οἱ ὀλίγοι κάτοικοι τοῦ Σουληναρίου, ὅπερ ἐπὶ Βενετῶν εἶχε κατοίκοκς 118. Τέλος ὅλως καταπληκτικὴ θὰ ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βερβινῆς τοῦ δήμου Λαμπείας, ἂν ἠδυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ ἡ Vervena τῆς βενετικῆς ἀπογραφῆς. Ἡ Βερβινὴ ἔχουσα κατὰ τὴν τοιαύτην συνταύτισιν ἐπὶ μὲν Βενετῶν 6 μόνον κατοίκους, σήμερον δὲ 729 θὰ παρουσίαζεν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ 121 $^1/_2$ φορὰς ἐντὸς ἑκατὸν ἐνενήκοντα ἀκριβῶς ἐτῶν.

Ἄλλο δίδαγμα ὅπερ παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ σύγκρισις τοῦ βενετικοῦ ἀπογραφικοῦ πίνακος πρὸς τὰ πορίσματα τῶν νεωτέρων ἀπογραφῶν τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἡ σχέσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρρένων πρὸς τὰ θήλεα. Ὡς γνωστόν, σήμερον ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἀρρένων εἶνε ἀνώτερος τοῦ τῶν θηλέων ἐν Ἑλλάδι, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Βελγίῳ κατ' ἐξαίρεσιν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἐν οἷς παρατηρεῖται ὑπεροχὴ τοῦ θήλεος φύλου (1). Ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὑπάρχουσι διακυμάνσεις, ὑπάρχουσι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἐπαρχίαι ἐν αἷς ὑπερτερεῖ τὸ θῆλυ φύλον (2). Ἀλλ' ἐκ τούτων τῶν ἐπαρχιῶν ἐν εἶνε αἱ τὴν σήμερον ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς χώρας τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν. Καὶ ὅμως καὶ ἐν αὐταῖς εὑρίσκομεν σήμερον χωρία, ἐν οἷς ἔχουσιν ὑπεροχὴν τὰ θήλεα. Ἀλλὰ τοῦτο παρατηρεῖ-

(1) Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Πληθυσμὸς 1879 σ. 26. — Πίνακες τῶν ἐπαρχιῶν Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881. Ἐν Ἀθήναις. 1884. σ. ε' καὶ — Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1878-1883. Ἐν Ἀθήναις. 1886. σ. 3.

(2) Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Πληθυσμὸς 1879. σ. 26.

ται πολὺ συχνότερον ἐν τῷ ἀπογραφικῷ πίνακι τῶν Βενετῶν. Ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων, ὅσα ἐξηκριβώσαμεν ἀνωτέρω ὡς καὶ σήμερον σωζόμενα, εἴκοσι καὶ δύο ἔχουσι σήμερον ἀνώτερον πληθυσμὸν θηλέων (1), ἐν δ' ἓξ χωρίοις εἶνε ἰσάριθμοι οἱ ἄνδρες πρὸς τὰς γυναῖκας (2). Ἀλλ' ἐπὶ Βενετῶν ἦσαν πολὺ περισσότερα τὰ χωρία, ἐν οἷς ἦτο μεγαλείτερος ὁ ἀριθμὸς τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἰσάριθμοι ἦσαν αἱ γυναῖκες πρὸς τοὺς ἄνδρας. Ἐν μὲν τῷ ὅλῳ ἀπογραφικῷ πίνακι τῶν Βενετῶν μεταξὺ διακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ χωρίων εὑρίσκομεν ἔχοντα περισσοτέρας τὰς γυναῖκας ἑξήκοντα καὶ τέσσαρα (3), ἰσάριθμοι δὲ πρὸς τοὺς ἄνδρας εὑρίσκονται αἱ γυναῖκες ἐν ἑτέροις δέκα ὀκτὼ χωρίοις (4). Ἐκ δὲ τῶν καὶ σήμερον σωζομένων χωρίων κατὰ τὸν κατωτέρω πίνακα εἶχον ἐπὶ Βενετῶν πλεονάζοντα πληθυσμὸν γυναικῶν χωρία τεσσαράκοντα καὶ ἕν, ἤτοι σχεδὸν διπλάσια τῶν σημερινῶν (5), ἰσαρίθμους δ' ἄνδρας καὶ γυναῖκας χωρία δώδεκα, ἤτοι ἀκριβῶς διπλάσια τῶν σήμερον ἐχόντων ἰσαρίθμους ἐκ τῶν δύο φύλων κατοίκους (6).

Διδακτικὴ τέλος εἶνε καὶ ἡ σύγκρισις αὐτὴ τῶν σημερινῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ ἐπὶ Βενετῶν. Καὶ τὰ μὲν πλεῖστα τῶν ὀνομάτων τῶν σωζομένων χωρίων εἶνε ἀναλλοίωτα, ἀλλ' ὑπάρχουσι καί τινα ὧν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν καὶ τὴν πρώτην μορφὴν δεικνύει ὁ τύπος ὃν φέρουσιν ἐν τῇ βενετικῇ ἀπογραφῇ. Τοιοῦτον εἶνε π. χ. τὸ Δελέϊκα, ὅπερ π-

(1) Εἶνε ταῦτα τὰ ἐν τοῖς κατωτέρω πίναξι φέροντα τὸν ἀριθμὸν 8. 9, 10, 23, 54, 87, 101, 110, 113, 126, 134, 135, 159, 162, 164, 171, 194, 195, 201, 205, 214 216.

(2) Εἶνε τὰ χωρία τὰ ἐν τοῖς κατωτέρω πίναξι φέροντα τὸν ἀριθμὸν 30,57, 152, 16[illegible] 192, 207.

(3) Εἶνε ταῦτα τὰ ἐν τοῖς κατωτέρω πίναξι φέροντα τὸν ἀριθμὸν 1, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 4[illegible] 42, 43, 44, 48, 50, 52, 55, 57, 58, 61, 62, 69, 70, 72, 74, 77, 90, 96, 98, 10[illegible] 108, 114, 121, 125, 130, 131, 143, 145, 146, 150, 155, 174, 179, 193, 199, 2[illegible] 206, 216.

(4) Εἶνε ταῦτα τὰ φέροντα τὸν ἀριθμὸν 6, 15, 19, 23, 25, 38, 47, 86, 97, 91, 10[illegible] 119, 128, 154, 156, 186, 209, 210.

(5) Εἶνε ταῦτα τὰ φέροντα τὸν ἀριθμὸν 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 20, 22, 30, 31 33, 34, 35, 37, 39, 40, 42, 50, 52, 55, 57, 62, 70, 72, 74, 77, 90, 106, 108, 121, 131, 143, 145, 150, 155, 173, 199, 204, 206, 216,.

(6) Εἶνε ταῦτα τὰ φέροντα τὸν ἀριθμὸν 19, 23, 25, 47, 86, 87, 91, 102, 128, 154, 156, 186.

θανώτατα προῆλθεν ἐκ τοῦ Δελῆ Μουσταφᾶ, ἀφ᾽οὗ ἐπωνυμεῖτο τὸ χωρίον ἀκόμη κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα τελευτῶντα. Τὸ δὲ σήμερον λεγόμενον Μεμερίζη τοῦ δήμου Μεθώνης παρεφθάρη ἐκ τοῦ Μέμη Ῥαΐση. Ἡ σημερινὴ Κλέσουρα τοῦ δήμου Ἠλεκτρίδος ὠνομάζετο ἄλλοτε ὀρθότερον Κλεισοῦρα. Τὸ ὄνομα τοῦ Σουλιμᾶ τοῦ δήμου Δωρίου, ὅπερ πιθανώτατα εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἐν τῷ βενετικῷ πίνακι φερόμενον Suliman, ἐμφαίνει τὴν ἐτυμολογικήν του γένεσιν ἐκ Σουλεϊμὰν τινος. Τὸ Ἀλποχῶρι τοῦ δήμου Λετρίνων οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ Ἀλουποχώριον, ἐντεῦθεν δὲ διδασκόμεθα, ὅτι τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχουσι καὶ τὰ ὁμώνυμα Ἀλποχώρια τῶν δήμων Εἰδυλλίας, Κροκυλίου καὶ Τριταίας ὡς καὶ τὰ Ἀλπόσπητα τοῦ ἐν Φθιώτιδι δήμου Ἡρακλειωτῶν. Τέλος ἄλλαι τινὲς διαφοραὶ προέρχονται ἁπλῶς ἐκ κακῆς πάντως ἀντιλήψεως τῶν ὀνομάτων παρὰ τῶν Βενετῶν ἀπογραφέων ἢ ἐκ λάθους κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν εἰς Βενετίαν σταλέντων πινάκων.

Χαρακτηριστικὸς δὲ τῆς πολλῆς κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας κινήσεως περὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς Πελοποννήσου, ἐξ ἧς χωρία ἐξέλιπον καὶ χωρία νέα συνῳκίσθησαν, εἶνε καὶ ὁ γενόμενος χωρισμὸς χωρίων ἄλλοτε ἡνωμένων ἢ τὸ ἐναντίον ἡ συνένωσις χωρίων ἄλλοτε ἀπῳκισμένων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς προςθήκης τῶν λέξεων *ἄνω* καὶ *κάτω*. Οὕτως ἐπὶ Βενετῶν ἓν μόνον Κοντογόνι καὶ ἓν μόνον Μελενίτι ἔχομεν, σήμερον δὲ δύο, *ἄνω* καὶ *κάτω*. Τὸ δ᾽ἐναντίον, ἤτοι τὸν ἐπελθόντα συνοικισμόν, παρατηροῦμεν εἰς τὸ Πισάσκι τοῦ δήμου Πυλίων, εἰς τὰ Παπούλια τοῦ αὐτοῦ δήμου καὶ εἰς τὸ Ψάρι τοῦ δήμου Ἠλεκτρίδος. Ἑκάτερον τῶν δύο τελευταίων χωρίων διῃρεῖτο ἐπὶ Βενετῶν εἰς δύο συνοικισμούς, τὸν *ἄνω* καὶ τὸν *κάτω*, τὸ δὲ Πισάσκι εἰς *μέγα* καὶ *μικρόν*.

Τοιαῦται εἶνε αἱ κυριώταται τῶν παρατηρήσεων, ἃς προκαλεῖ ἡ βενετικὴ ἀπογραφή, ἣν παρατίθεμεν ἐνταῦθα, τάσσοντες ἀπέναντι αὐτῆς, καθ᾽ἃ εἴπομεν ἀνωτέρω, τὸν πίνακα τῶν καὶ σήμερον σωζομένων χωρίων μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῶν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1879.

Allegato al dispaccio
N° 29. in data 29 Settembre 1690.

Laus Deo 1689. Adi 10 Giugnio S. N. in Arcadia.

Ristretto della Ville et Anime in esse habbitanti delli Territorii di Modon, Navarin nuovo e Vecchio, Arcadia e Fanari guista le note havute dagli Ill^mi Rappresentanti delli due primi luochi e dal Prelato d'Arcadia per li due secondi Territorii nella Raggion^ria degli Ill^mi et Eccell^mi SS Domenico Gritti e Marino Michiel per la Sereniss. Repub. di Venetia Sindici e Cattasticatori nel Regno di Morea quali saranno sotto registrate per ordine d'alfabetto con la dichiaratione degli Huomini, Putti, Done e Pute, per lume e notitia dell' Eccell^mo Senato.

	Ville *Territorio di Modon*		*Huomini*	*Puti*	*Done*	*Pute*	*in tutto*
1	Arfanaguri . . .	N°	2	—	2	2	6
2	Apano Menagia . .	»	16	7	13	5	41
3	Agazuchi. . . .	»	9	6	6	4	25
4	Anarli.	»	7	1	7	2	17
5	Aga.	»	9	4	8	4	25
6	Baluch Bani . . .	»	5	1	4	2	12
7	Crulteni	»	5	2	6	2	15
8	Calbrise	»	20	—	13	9	42
9	Cabati.	»	9	2	9	3	23
10	Cadileschieri . . .	»	9	3	7	3	22
11	Cato Menagia. . .	»	5	3	6	5	19
12	Cato Milizza . . .	»	5	3	6	4	18
13	Codoguni	»	8	5	8	9	30
14	Culendha	»	7	3	6	7	23
15	Curdalaga. . . .	»	7	—	4	3	14
16	Crichi	»	5	2	4	5	16
17	Crivizza	»	4	1	3	6	14
18	Chiapapi	»	4	3	4	2	13
19	Chinigù	»	7	3	7	3	20
20	Chinigù altro. . .	»	6	—	6	2	14
21	Custuvari	»	3	1	5	3	12
22	Dauti	»	7	5	10	11	33
23	Deli Mustafà . . .	»	4	2	5	1	12
24	Dravatigni . . .	»	2	3	3	1	9
25	Gomatadha . . .	»	1	—	1	—	2

				ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
2	Ἄνω Μινάγια . . .	τοῦ δήμου	Μεθώνης . . .	36	31	67
3	Ἀγατζίκι	»	» . .	65	60	125
8	Χαλαμπρέζα . . .	»	Βουφράσου . .	81	92	173
9	Καμπάση(;) . . .	»	» . .	19	22	41
10	Καντιλιοχέριον . .	»	Πυλίων . . .	35	39	74
11	Κάτω Μινάγια . .	»	Μεθώνης . . .	54	53	107
12	Μηλίτσα	»	» . . .	133	122	255
13	Ἄνω Κοντογόνι / Κάτω Κοντογόνι .	»	» . . .	118	112	230
16	Γρίζι	»	Κολλωνίδων .	66	44	110
17	Γριδιτζὰ	»	Μεθώνης (μετὰ τῶν Καμαρίων) .	256	244	500
19	Κυνηγοῦ	»	Πυλίων . . .	224	186	410
20	Κυνηγοῦ	»	Ἀριστομένους . .	89	70	159
22	Δαοῦτι	»	Μεθώνης . .	50	47	97
23	Δελέϊκα	»	» . .	18	20	38
25	Χωματάδα . . .	»	» . .	71	51	122

Ville		*Huomini*	*Puti*	*Done*	*Pute*	*in tutto*
Territorio di Modon						
26 Ghalvazzo.	»	21	5	9	4	39
27 Gioftin.	»	5	1	4	6	16
28 Lagadha	»	3	2	3	4	12
29 Lendina	»	2	2	3	3	10
30 Mattaranga	»	10	1	11	2	24
31 Messoghori	»	17	6	17	14	54
32 Manctoghori	»	6	2	6	1	15
33 Migliosi	»	9	3	7	6	25
34 Memi Raisi	»	3	—	3	1	7
35 Migliosi	»	5	—	5	1	11
36 Metaxada	»	6	—	7	4	17
37 Modon cioè suo borgo	»	86	31	80	39	236
38 Piliu	»	3	1	3	1	8
39 Polera	»	8	—	7	4	19
40 Radhu	»	13	3	12	12	40
41 Rustanaga	»	12	9	9	4	34
42 Sulinarà	»	43	14	38	23	118
43 Sei Arfanagiagu . .	»	9	3	10	6	28
44 Siri	»	6	—	6	2	14
45 Subali	»	5	4	5	—	14
46 Vlaghopullo	»	10	6	7	2	25
47 Vlassi	»	6	—	4	2	12
48 Zurzi	»	2	1	3	1	7
	N°	456	154	412	240	1262
Territorio di Navarin.						
49 Ali Coza	N°	16	10	13	2	41
50 Apanu Papugli . .	»	2	—	3	2	7
51 Agorelizza	»	19	15	19	8	61
52 Borgo di Navarin .	»	33	15	36	17	101
53 Curbei.	»	23	13	20	12	68
54 Cremidi	»	14	6	13	4	37
55 Cuccunara	»	6	1	8	5	20
56 Catu Papugli . . .	»	10	3	8	4	25

				ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
26	Χαλδάτσο . . .	τοῦ δήμου	Ἀριστομένους. .	181	158	339
30	Ματαράγγα . . .	»	Βουφράσου . .	52	52	104
31	Μεσοχώριον . . .	»	Μεθώνης . . .	121	92	213
33	Μηλιώτη (;) . . .	»	Βουφράσου . .	81	73	154
34	Μεμερίζη . . .	»	Μεθώνης . . .	142	115	257
35	Παλαιομηλιώτη (;) .	»	Βουφράσου (μετὰ Σουληναρίου) .	263	240	503
37	Μεθώνη	»	Μεθώνης . . .	570	544	1114
39	Πολαίνα	»	Ἀριστομένους .	116	99	215
40	Ῥάδου	»	» . . .	80	61	141
41	Δὲν εἶνε βεβαίως τὸ Ῥουσδάναγα τοῦ δήμου Μεγαλοπόλεως .					
42	Σουληνάριον. Ἴδ. ἀρ. 35					
46	Βλαχόπουλον . .	»	Βουφράσου (μετὰ Κουμάρων καὶ Σγουροκάμπου). . . .	425	377	802
47	Βλάσι	»	Βουφράσου . .	145	131	276
50	Παπούλια . . .	»	Πυλίων . . .	41	37	78
51	Ἀγορέλιτζα . . .	»	Πλαταμώδους .	154	142	296
52	Πύλος	»	Πυλίων . . .	861	601	1462
54	Κάτω Κρεμμύδια, Ἄνω Κρεμμύδια .	»	Βουφράσου . .	119	144	263
55	Κουκουνάρα . . .	»	Πυλίων . . .	78	77	155
56	Παπούλια. Ἴδ. ἀρ. 50					

Ville *Territorio di Navarin*		*Huomini*	*Puti*	*Done*	*Pute*	*in tutto*
57 Carsanaga.	»	12	4	14	7	37
58 Curù	»	13	3	12	6	34
59 Carunoghori . . .	»	10	1	6	2	19
60 Cadis Aga. . . .	»	9	7	9	4	29
61 Cavalaria	»	37	20	44	19	120
62 Floca	»	21	2	20	7	50
63 Guli	»	2	2	2	—	6
64 Lesaga.	»	8	8	7	—	23
65 Lesachi	»	3	3	2	2	10
66 Latina	»	11	12	12	4	39
67 Ligudista	»	68	40	65	28	201
68 Mususta	»	18	13	14	13	58
69 Niclena	»	19	9	19	11	58
70 Pila	»	15	7	16	7	45
71 Platano	»	6	1	4	2	13
72 Pissaschi piccolo. .	»	12	9	14	9	44
73 Pissaschi grande. .	»	24	5	21	4	54
74 Pispirsa	»	14	4	13	13	44
75 Sacrisoghi	»	10	5	9	4	28
76 Sacrahi	»	30	19	22	13	84
77 Stiglianu	»	4	2	4	3	13
78 Valta	»	12	11	13	8	44
	N°	481	250	462	220	1413

Territorio di Arcadia.

79 Arcadia quattro Borghi	N°	235	172	227	111	745
80 Armenius	»	22	13	14	11	60
81 Aix.	»	28	26	26	11	91
82 Apano Psari . . .	»	23	9	22	3	57
83 Agrilia	»	8	1	5	3	17
84 Agaliani	»	9	6	10	4	29
85 Assulani	»	15	10	14	8	47
86 Artichi	»	14	7	16	5	42
87 Alvena	»	14	7	16	5	42
88 Arsistena	»	13	6	9	4	32
89 Borsa	»	2	7	3	2	14
90 Bischini	»	10	3	8	8	29
91 Christianu	»	56	38	61	33	188
92 Calasoni	»	22	18	25	8	73

				ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
57	Χασάναγα	τοῦ δήμου	Πλαταμώδους .	4	4	8
62	Φλόκα	»	» .	115	105	220
64	Λέζαγα	»	Πυλίων . . .	86	77	163
67	Λιγούδιστα . . .	»	Φλεσιάδος. . .	1223	1098	2321
68	Μουζούστα . . .	»	Πλαταμώδους .	101	81	182
70	Πύλα.	»	Πυλίων . . .	118	100	218
71	Πλάτανος . . .	»	» . . .	35	28	63
72 } 73 }	Πισάσκι	»	» . . .	52	36	88
74	Πισπίσα	»	Βουφράσου(μετὰ Νάσσας) .	71	70	141
77	Στυλιανοῦ . . .	»	Φλεσιάδος. . .	43	35	78
79	Κυπαρισσία . . .	»	Κυπαρισσίας . .	2057	1697	3754
80	Ἀρμενοὶ	»	» .	133	112	245
82	Ψάρι.	»	Ἠλεκτρίδος . .	625	598	1223
83	Ἀγριλιὰ	»	Αὐλῶνος . . .	94	84	178
84	Ἀγαλιανὴ . . .	»	» . . .	233	185	418
87	Ἄλβαινα	»	Ἀρήνης . . .	215	224	439
90	Μπισχίνη . . .	»	» . . .	245	241	486
91	Χριστιάνου . . .	»	Ἐράνης . . .	195	137	332
92	Χαλαζώνιον . . .	»	» . . .	120	112	232

	Ville *Territorio di Arcadiu*		*Huomini*	*Puti*	*Done*	*Pute*	*in tutto*
93	Canalupu	»	47	23	36	21	127
94	Cazzura	»	10	8	10	3	31
95	Clissura	»	48	20	41	21	130
96	Cato Psari. . . .	»	8	—	9	1	18
97	Cuvela.	»	14	8	13	3	38
98	Custericca . . .	»	5	—	5	6	16
99	Calciena	»	19	8	17	6	50
100	Calogherésci . . .	»	15	9	13	8	45
101	Dara	»	16	14	10	13	53
102	Dhimandra	»	12	4	15	1	32
103	Sant'Elia	»	23	15	24	3	65
104	Figliatrà	»	183	109	168	112	572
105	Flascu.	»	19	6	14	4	43
106	Gargagliano . . .	»	84	54	93	51	282
107	Garanza	»	29	18	30	9	86
108	Gardizza	»	28	5	25	10	68
109	Ghinsuli	»	31	11	26	8	76
110	Ghrissova. . . .	»	5	1	5	—	11
111	Lendecada . . .	»	25	22	19	10	76
112	Logesci	»	8	3	5	5	21
113	Lutrò	»	19	8	17	9	53
114	Loci Suliman . .	»	26	3	24	13	66
115	Latta	»	2	1	1	1	5
116	Lumi	»	5	4	5	—	14
117	Lanzonatu . . .	»	17	10	9	5	41
118	Licudhessi . . .	»	18	8	13	6	45
119	Morena	»	15	4	13	6	38
120	Musachi	»	13	9	15	6	43
121	Moratadhes . . .	»	5	3	6	3	17
122	Maleniti	»	7	11	7	4	29
123	Mali	»	27	17	25	12	81
124	Mauromati . . .	»	22	24	27	14	87
125	Mattessi	»	5	3	7	5	20
126	Murtatu	»	10	9	8	4	31
127	Macrena	»	18	11	14	6	49
128	Pagnizza	»	5	1	5	1	12
129	Pirgo	»	8	8	9	3	28
130	Podogora	»	9	3	9	4	25
131	Pondia	»	22	12	25	12	71
132	Pizzu	»	13	6	11	4	34
133	Pastra.	»	5	3	4	3	15

				ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
93	Καναλουποῦ . . .	τοῦ δήμου	Ἐράνης . . .	92	72	164
94	Κατσούρα . . .	»	Ἠλεκτρίδος . .	92	86	178
95	Κλέσουρα . . .	»	» . .	216	210	426
96	ΚάτωΨάρι. Ἴδ. ἀρ. 82					
97	Κούβελα	»	Δωρίου . . .	229	188	417
99	Καλλίτζαινα . . .	»	Αὐλῶνος . . .	84	69	153
100	Καλογερέου . . .	»	Τριπύλης . . .	126	98	224
101	Δάρα	»	» . . .	53	55	108
102	Δημάντρα . . .	»	Ἠλεκτρίδος . .	26	24	50
103	Ἅγιος Ἠλίας . .	»	Φιγαλείας . . .	74	68	142
104	Φιλιατρὰ	»	Ἐράνης . . .	3152	2480	5632
106	Γαργαλιάνοι . . .	»	Πλαταμώδους .	1854	1543	3397
107	Γαράντζα . . .	»	Ἀνδανίας . . .	662	588	1250
108	Γάρδιτζα	»	Φιγαλείας . . .	161	136	297
110	Χρόσοβα	»	Ἰθώμης . . .	30	32	62
113	Λουτρό	»	Οἰχαλίας . . .	147	158	305
116	Λοῦμι	»	Ἰθώμης . . .	158	155	313
117	Λαντζονάτου . . .	»	Τριπύλης . . .	67	57	124
118	Λυκουδέσι . . .	»	» . . .	112	95	207
120	Μουζιάκι	»	Φλεσιάδος . . .	151	131	282
121	Μουργιατάδες . .	»	Κυπαρισσίας . .	73	58	131
122	Μαλενίτη ἄνω » κάτω . .	»	» . .	71	61	132
123	Μάλη	»	Τριπύλης . . .	245	194	439
124	Μαυρομμάτι . . .	»	Ἰθώμης . . .	193	169	362
26	Μουρτάτου . . .	»	Αὐλῶνος . . .	105	106	211
27	Μάκραινα . . .	»	Ἀριστομένους . .	57	56	113
28	Πάνιτζα	»	Πλαταμώδους .	51	32	83
29	Πύργος	»	» . . .	263	232	495
30	Ποδογορᾶ . . .	»	Κυπαρισσίας . .	76	65	141
31	Μποντιὰ	»	Ἀετοῦ	142	133	275
32	Πιτσιὰ	»	Αὐλῶνος . . .	188	157	345

	Ville		*Huomini*	*Puti*	*Done*	*Pute*	*in tutto*
	Territorio di Arcadia						
134	Platagna	»	11	11	6	4	32
135	Paulizza	»	23	12	20	8	63
136	Parceli	»	41	13	34	12	100
137	Papa Giorgi	»	6	4	6	3	19
138	Potamia	»	12	3	9	1	25
139	Pedhemenu	»	23	11	15	11	60
140	Rendemiri	»	15	6	11	6	38
141	Raftopullo	»	32	15	22	10	79
142	Ripessi	»	9	7	9	1	26
143	Stasico	»	11	3	9	6	29
144	Sela	»	14	4	13	4	35
145	Sarachinada	»	16	14	17	14	61
146	Scigi	»	16	9	18	8	51
147	Suliman	»	74	65	72	33	244
148	Sidherocastro. . . .	»	19	8	19	6	52
149	Strostico	»	26	12	20	6	64
150	Surza	»	46	20	51	19	136
151	Saprich	»	32	17	25	16	90
152	Tripila	»	7	3	4	2	16
153	Vrini	»	99	84	97	56	336
154	Valta	»	7	6	8	5	26
155	Varibobi	«	25	14	24	16	79
156	Vidhissova	»	12	12	12	12	48
157	Vlaca	»	12	15	11	12	50
158	Vlassada	»	5	3	4	2	14
159	Vervizza	»	54	18	37	10	119
160	Volanza	»	6	2	4	—	12
161	Vutena	»	16	5	14	5	40
162	Veristia	»	10	8	12	4	34
		N°	2050	1223	1893	922	6088
	Territorio di Fanari.						
163	Andrizzena . . .	N°	137	68	105	28	338
164	Ambeliona	»	12	4	10	2	28
165	Agulinizza	»	73	23	64	17	177
166	Alupochori	»	17	9	17	5	48
167	Ambaria e Simu. .	»	3	—	1	—	4
168	Artizza	»	27	12	24	4	67
169	Artizza	»	7	3	5	1	16
170	Bisbadi	»	9	3	8	3	23

				ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
134	Πλατάνια . . .	τοῦ δήμου	Αὐλῶνος . . .	261	267	528
135	Παύλιτζα . . .	»	Φιγαλείας . . .	153	163	316
136	Πάρτζελη . . .	»	Ἀλιφήρας . . .	219	179	398
138	Ποταμιὰ . . .	»	Φλεσιάδος . . .	45	27	72
139	Παιδεμένου . .	»	» . . .	143	112	255
141	Ῥαυτόπουλον . .	»	Τριπύλης . . .	253	205	458
142	Ῥίπεσι	»	Αὐλῶνος . . .	292	267	559
143	Στασιὸ. . . .	»	Κυπαρισσίας (μετὰ ἁγ. Ἰωάννου) . .	88	76	164
144	Σελᾶ	»	Τριπύλης . . .	165	140	305
145	Σαραχηνάδα . .	»	Ἀετοῦ	271	217	488
147	Σουλιμᾶ . . .	»	Δωρίου	455	416	871
148	Σιδηρόκαστρον .	»	Αὐλῶνος . . .	359	313	672
150	Ζοῦρτζα . . .	»	Φιγαλείας . . .	813	692	1505
151	Σαπρίκη . . .	»	Φλεσιάδος . . .	118	91	209
152	Τριπύλα . . .	»	Τριπύλης . . .	79	79	158
154	Βάλτα	»	Ἐράνης	177	121	298
155	Βαρυμπόπι . .	»	Ἀετοῦ	351	313	664
156	Βιδίσοβα . . .	»	» . . .	220	191	411
157	Βλάκα	»	Ἠλεκτρίδος . . .	208	182	390
159	Βερβίτζα . . .	»	Φιγαλείας . . .	343	349	692
160	Βολάντζα . . .	»	Βώλακος . . .	353	353	706
161	Βούτενα . . .	»	Ἀριστομένους . .	178	157	335
162	Βεριστιὰ . . .	»	Φλεσιάδος . . .	61	71	132
163	Ἀνδρίτσαινα . .	»	Ἀνδριτσαίνης . .	1126	1012	2138
164	Ἀμπελιῶνα . .	»	» . . .	202	206	408
165	Ἀγουλινίτζα . .	»	Βώλακος. . . .	1149	1064	2213
166	Ἀλποχῶρι . . .	»	Λετρίνων . . .	242	211	453
167	Ἀμπάρια . . . / Σίμου . . .	»	Ἀλιφήρας (μετὰ Σέκουλας). . . .	85	72	157
170	Μπιζιμπάρδι . .	»	» . . .	70	64	134

Ville *Territorio di Fanari*		*Huomini*	*Puti*	*Done*	*Pute*	*in tutto*
171 Belussi	»	31	23	20	14	88
172 Castradu	»	18	8	12	5	43
173 Carmi	»	14	23	11	12	60
174 Crestena	»	14	12	16	14	56
175 Caigna	»	17	8	14	7	46
176 Caliocia	»	6	4	5	1	16
177 Cuzzochiera	.	15	10	11	5	41
178 Cobothecra . . .	»	3	2	3	1	9
179 Clima	»	6	2	7	2	17
180 Carà Zesteri e Cutruli	»	14	4	12	2	32
181 Crana	»	4	2	3	—	9
182 Copanizza . . .	»	13	4	10	1	28
183 Dhelga	»	11	9	10	2	32
184 Dragomano . . .	»	20	9	20	6	55
185 Dragoi	»	29	14	18	6	67
186 Fanari	»	14	7	15	6	42
187 Greca	»	6	2	5	1	14
188 Linistena	»	13	9	13	7	42
189 Lauda	»	40	18	28	15	101
190 Longò	»	8	4	5	2	19
191 Ladhico	»	5	1	4	1	11
192 Marina	»	40	22	29	18	109
193 Moloxilo	»	12	4	11	9	36
194 Musica	»	3	3	2	2	10
195 Mattessi	»	42	28	36	15	121
196 Macrissa	»	25	23	19	12	79
197 Mati micrò . . .	»	5	6	5	3	19
198 Mati	»	9	3	5	2	19
199 Mudissa	»	9	4	8	8	29
200 Nivizza	»	3	3	2	2	10
201 Palatu	»	7	2	5	—	14
202 Piscopirgo . . .	»	11	4	7	3	25
203 Psathia	»	3	2	3	1	9
204 Rissovo	»	6	2	6	8	22
205 Sclirù	»	30	28	23	22	103
206 Stassimi	»	6	4	7	4	21
207 San Sosti	»	13	14	12	5	44
208 Scliva	»	6	3	4	4	17
209 Tubechi	»	7	1	7	1	16
210 Tripena	»	3	—	3	—	6
211 Tripes	»	15	8	13	8	44

			ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
171	Μπελοῦσι . . .	τοῦ δήμου Ἀνδριτσαίνης . .	64	68	132
173	Κάρμη. . . .	» . . .	101	91	192
174	Κρέστενα . . .	» Σκιλλοῦντος. . .	472	452	924
176	Καλίτσα . . .	» Ἤλιδος	634	617	1251
177	Κουτσοχέρα . .	» Ὠλένης	137	102	239
178	Κουμποθέκρα . .	» Ἀρήνης	66	53	119
181	Κράνα. . . .	» Ἀλιφήρας . . .	63	54	117
182	Κοπάνιτζα. . .	» Φιγαλείας . . .	53	46	99
183	Δέλγα	» Ἀνδριτσαίνης . .	106	101	207
185	Δραγώγη . . .	» Φιγαλείας . . .	97	74	171
186	Φανάρι. . . .	» Ἀνδριτσαίνης . .	195	192	387
189	Λάβδα	» » . . .	306	286	592
190	Λογγός . . .	» Ἀλιφήρας . . .	47	46	93
191	Λαδικοῦ . . .	» Βώλαχος . . .	212	152	364
192	Μαρίνα. . . .	» Ἀνδριτσαίνης . .	85	85	170
194	Μουζίκα . . .	» Πηνείων . . .	91	92	183
195	Μάτεση . . .	» Ἀνδριτσαίνης . .	226	248	474
196	Μακρέσια . . .	» Σκιλλοῦντος . . .	461	416	877
199	Μούνδραζα (;) . .	» » . . .	201	168	369
200	Νήβιτζα . . .	» Ἀλιφήρας . . .	37	24	61
201	Παλάτου . . .	» Ἀνδριτσαίνης . .	49	54	103
204	Ῥίσοβον . . .	» Σκιλλοῦντος. . .	259	257	516
205	Σκληροῦ . . .	» Ἀνδριτσαίνης . .	222	237	459
206	Στάσιμη . . .	» » . . .	52	49	101
207	Ἅγιος Σώστης. .	» » . . .	213	213	426
208	Σκλῆβα . . .	» Ἀρήνης	105	94	199
211	Τρόπες. . . .	» » . . .	104	86	190

Ville Territorio di Fanari		Huomini	Puti	Done	Pute	in tutto
212 Vandoma	»	7	6	4	6	23
213 Vrina	»	10	6	11	3	30
214 Vervena	»	2	3	1	—	6
215 Xerocharitena . .	»	7	1	4	3	15
216 Xirochori	»	10	2	10	6	28
217 Zacha	»	13	5	11	2	31
218 Zeleghova	»	11	5	6	2	24
Ristretto	N°	901	489	730	319	2439
Ville Territorio di Modon	N°	456	154	412	240	1262
» » di Navarin	»	481	250	462	220	1413
» » di Arcadia	»	2050	1223	1893	922	6088
» » di Fanari .	»	901	489	730	319	2439
	N°	3888	2116	3497	1701	11202
Compendio del presente ristretto		Maschi	in tutto	Femmine	in tutto	N° intiero delle Anime
Ville habitate delli 4 Territorii	N°	6004	—	5198	—	11202

				ἄρρενες	θήλεις	τὸ ὅλον
213	Βρύνα	τοῦ δήμου	Σκιλλοῦντος . . .	264	230	494
214	Βερβινή (;) . . .	»	Λαμπείας . . .	359	370	729
215	Ξηροχαρύταινα .	»	Ἐλευσῖνος . . .	61	49	110
216	Ξηροχῶρι . . .	»	Ἀρήνης	134	146	280
217	Ζάχα	»	Ἀλιφήρας . . .	431	349	780
218	Ζελέχοβα . . .	»	» . . .	272	240	512

Σημ. Τὰ λεγόμενα ἐν σελ. 691-2 περὶ τοῦ δήμου Ὀλυμπίων ὡς ἀνήκοντος εἰς τὴν περιοχὴν Φαναρίου, ἅτε κειμένου ἐν μέσῳ δήμων ἀνηκόντων εἰς αὐτήν, ἰσχύουσι καὶ περὶ τοῦ δήμου Κορώνης, ὅςτις διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀνῆκε πιθανώτατα εἰς τὴν περιοχὴν Μεθώνης, εἰ καὶ δὲν ἀνεύρομεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν εἰς αὐτὴν ἀνηκουσῶν πόλεων χωρίον τι ἐκ τῶν νῦν εἰς τὸν εἰρημένον δῆμον ἀντιστοιχούντων.

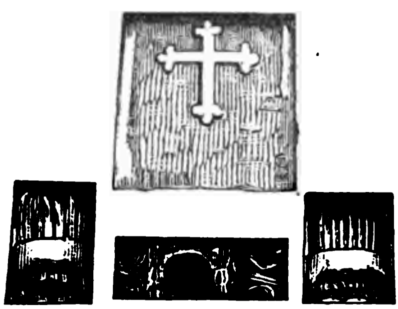
ΠΑΛΑΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ

ΥΠΟ

ΙΩΣΗΦ ΣΤΡΥΓΟΦΣΚΗ

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ).

Ἐν τῷ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατοικουμένῳ ροαστείῳ τῆς Χαλκίδος κεῖται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. ᾨκοδομήθη δὲ αὕτη τῷ 1837, τῷ δὲ 1852 ἐκτίσθη ἀριστερὰ τῆς ροσόψεως κωδωνοστάσιον, οὗ μόνον κόσμημα εἶνε ἀνάγλυφά τινα ρχαιότερα εἰς αὐτὸ ἐνῳκοδομημένα. Κατὰ μὲν τὴν βόρειον αὐτοῦ λευρὰν παρουσιάζεται ἀρχαῖον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον, παριστάνον

ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἱσταμένους ἐγγὺς ἀλλήλων καὶ φέρον τὴν ὑπὸ τοῦ Stephani δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφήν (1). Ἀλλ' εἰς τὸν ἐγγὺς ἐρχόμενον προσπίπτει κατὰ πρῶτον ἡ δυτικὴ πλευρά. Ἐπ' αὐτῆς εἰς μέτριον ὕψος παρουσιάζονται τὰ ἀνάγλυφα ἐκεῖνα ἅτινα ἐξεικονίζονται κατὰ τὴν ἐπικεφαλίδα τῆς παρούσης διατριβῆς. Ἱστάμενοι δὲ πρὸ αὐτῶν καὶ θεωροῦντες αὐτὰ ἐκ τοῦ σύνεγγυς, παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐνσωματοῦται ἡ νεωτέρα ἱστορία τῆς Χαλκίδος.

Ἀπὸ τῆς 22 Ἰανουαρίου 1833 οἱ Τοῦρκοι ἐξεχώρησαν ἀπὸ τῆς πόλεως, εἰσῆλθον δὲ εἰς τὸ φρούριον οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐγκατεστάθησαν παρὰ τοῖς ἀπομείνασιν Ἰουδαίοις ἐν ταῖς τουρκικαῖς κατοικίαις χωρὶς νὰ εἰσβιβάσωσιν εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ἐμπόριόν των, ὅπερ ἔμεινεν ἔξω πρὸ τῆς πύλης, κατὰ τὴν βόρειον ἀκτὴν τοῦ Εὐρίπου. Ἐξ αὐτῆς ἐκπλέουσι τὰ σκάφη φέροντα τὰ προϊόντα τῆς νήσου καὶ τῆς ὁμόρου ἠπείρου εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ κομίζοντα ἐκεῖθεν τὸν μέτριον πλοῦτον ὃν ἐμφαίνει ἡ φυσιογνωμία τοῦ πολίσματος. Ἡ δ' εὐπορία αὕτη ἐμποιεῖ εὐάρεστον αἴσθησιν εἰς τὸν ὁδοιπόρον, ὅστις, ἐρχόμενος ἐκ τῶν ἀγροίκων ἐνδοτέρων τῆς Βοιωτίας, εἰσέρχεται διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Εὐρίπου πύλης εἰς τὰς φαιδρὰς ὁδοὺς τῆς Χαλκίδος. Ἡ δὲ νέα αὕτη περίοδος τῆς γενικῆς ἐν Ἑλλάδι προόδου ἐκδηλοῦται οἱονεὶ συμβολικῶς ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν γλυφῶν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου διὰ τοῦ ἐπιστεγάζοντος αὐτὸ σταυροῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν*. Εἶνε ὁ σταυρὸς ὁ μετὰ δουλείαν αἰώνων ὅλων κρατήσας τῶν Τούρκων. Ἡ ἐργασία εἶνε νέα καὶ μόνον ἐξετελέσθη, ὡς καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτή, ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις βυζαντιακῶν προτύπων.

Ὑπὸ δὲ τὸν σταυρὸν ὁρῶνται ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ἐγκατεσπασμέναι δύο τιάραι, δηλοῦσαι πρὸ ἐτῶν τοὺς τάφους δύο ἐπιφανῶν Τούρκων. Ἡ Χαλκίς, οὖσά ποτε μία τῶν κυριωτάτων ἑδρῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι Μουσουλμάνων, περιέκλειεν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σπὼν καὶ Οὐῆλερ (1675-6) δεκαπενταχισχιλίας ψυχάς. Οὐδεὶς Χριστιανὸς εἶχεν ἄδειαν νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἱκανὰ δὲ λαμπρὰ κτίσματα τζαμίων ἵστανται ἀκόμη μαρτυροῦντα τὴν παρεληλυθυῖαν λαμπρότητα τῶν τουρκικῶν χρόνων. Ἀλλ' ἓν αὐτῶν μόνον διετήρησε

(1) *L. Stephani* Reise durch einige Gegenden des nördlichen Griechenlands σ. 21.

τὴν παλαιὰν αὐτοῦ σημασίαν, χρησιμεῦον ἀκόμη σήμερον εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντας ὀλίγους Τούρκους ὡς εὐκτήριος οἶκος· τὰ δὲ λοιπὰ τρία μετεποιήθησαν, τὸ μὲν μέγιστον αὐτῶν, ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ φρουρίου κείμενον, εἰς στρατιωτικὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ μικρότερον ἐκτὸς αὐτοῦ, μόλις τῷ 1810 οἰκοδομηθὲν ὡς τζαμίον, εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου (1836-7) καὶ τὸ τρίτον εἰς σχολεῖον. Ῥέουσι δὲ ἀκόμη αἱ λαμπραὶ τουρκικαὶ βρύσεις, ἀλλ' ὁ δίουρος πασᾶς ἀπεχώρησε πλέον, καὶ εἰς τὸ τουρκικὸν σχολεῖον ἐπάνω κατὰ τὸν δεσπόζοντα τῆς πόλεως βουνὸν εἰσήλασαν ἤδη πρόβατα. Ἄνθρωποι δὲ καὶ κτήνη πατοῦσιν ἤδη τὰς ἀντὶ βαθμίδων χρησιμευούσας τουρκικὰς ἐνεπιγράφους πλάκας, ἕως οἱ λίθοι λειανθῶσι τέλεον ὡς οἱ τοῖχοι τῶν στοῶν τῆς Τίρυνθος, καὶ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀμάρτυρος πλέον, κατὰ βούλησιν καὶ φαντασίαν ἀνάπλασις τῆς παρελθούσης τῆς τουρκοκρατηθείσης πόλεως ἱστορία.

Τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος ἢ τοῦ Νεγρεπόντε, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ πόλις ἐπὶ τῶν βενετικῶν χρόνων, ἔκτισαν οἱ Βενετοί. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καταχτήσεως τῆς πόλεως, ὅτε τὸ ἀπέναντι ἐπὶ τῆς βοιωτικῆς ἠπείρου ὀχύρωμα, τὸ νῦν καλούμενον Καραμπαμπᾶ, παρεδόθη κατὰ τὸν Νικήταν ἄνευ ἀντιστάσεως, περιῆλθεν ἡ Χαλκὶς εἰς τὸν Ἰάκωβον d'Avesnes, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ Εὔβοια διενεμήθη ὑπὸ Βονιφατίου τοῦ ἐκ Μομφερράτου εἰς τρία μεγάλα τιμάρια. Εἷς δὲ τῶν ταῦτα καταλαβόντων τριάρχων, Ῥαυᾶνος dalle Carceri ὁ ἐξ Οὐηρῶνος συνῆψεν ὁμολογίαν μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας καὶ ἔγεινεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς κύριος τῆς ὅλης νήσου. Ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου κυρίως δεσπότης τῆς Εὐβοίας κατέστη ὁ Βενετὸς βάϊλος (1). Στρατιωτικοὶ δὲ μηχανικοὶ ἐκ Βενετίας ὠχύρωσαν τὴν Χαλκίδα, καὶ ἔκτισαν τὴν γέφυραν τοῦ Εὐρίπου (2) καὶ τὴν πρὸ αὐτῆς λαμπρὰν πύλην, κοσμουμένην ὑπὸ διαφόρων οἰκοσήμων τῶν Βενετῶν προνοητῶν, ὁ δὲ λέων τοῦ ἁγίου Μάρκου δηλοῖ ὡς ἐν Ζάρᾳ, Ῥαγούζῃ, Ναυπάκτῳ, Ναυπλίῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου τὴν προέλευσιν τῶν ὀχυρῶν

(1) *Bursian* Geographie von Griechenland. Τόμ. Β' σ. 406. Πρβλ. *Ross* καὶ *Schmeller* Urkunden zur Geschichte Griechenlands im Mittelalter ἐν ταῖς Abhandlungen I Classe der kgl. bayr. Akademie der Wissenschaften. II Th. I Abth. σ. 170 κ. ἑ.

(2) Ἴδ. λεπτομερέστερα παρὰ τῷ Stephani.

τειχῶν· τὸν αὐτὸν δὲ λέοντα βλέπομεν κατανεύοντα ἀπὸ τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὅπου, κείμενος μεταξὺ δύο οἰκοσήμων, συμπληρόνει ἐκ τῶν κάτω τὸ σύμπλεγμα τῶν ἀναγλύφων.

Οὕτως ἡ Χαλκὶς εἶνε σήμερον τὸ πρότυπον πόλεως τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, ἧς ὁ ἐξωτερικὸς τύπος καθορίζεται διὰ τῶν ἐρειπίων τῆς βενετικῆς καὶ τουρκικῆς κυριαρχίας. Βυζαντιακὰ δὲ λείψανα εἶνε ἐν τῇ πόλει οὕτω σπάνια, ὥστε τὸ ἐπὶ τοῦ κωδωνοστασίου μεταξὺ τῶν δύο τιαρῶν ἐνῳκοδομημένον τεμάχιον ἐπιστυλίου κέκτηται ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν, καθότι, ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀνήκει εἰς τὸν ἑνδέκατον ἢ δωδέκατον αἰῶνα. Παρέχει δὲ τὸ ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις σύνηθες σχῆμα τοῦ ἐπιθύρου, ἤτοι τὸν σταυρὸν ἐπιστεγαζόμενον μὲν ὑπὸ τοξοειδοῦς καμάρας, περιβαλλόμενον δ' ἑκατέρωθεν ὑπὸ βλαστοειδῶν κοσμημάτων.

Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως ἐν τοῖς βυζαντιακοῖς χρόνοις εἶνε ἐπ' ἴσης ἀσαφὴς ὡς ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου καθόλου. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ συστηματικῇ ὀχυρώσει τῆς χώρας πιθανώτατα δὲν παρεῖδε καὶ τὴν Χαλκίδα. Τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς ἀναφέρεται ἔπειτα τῷ 880, ὅτε ὁ ἐμίρης τῆς Ταρσοῦ Ὀσμὰν ἐστράτευσε μὲν κατ' αὐτῆς μετὰ τριάκοντα πλοίων, ἀλλ' ἐνικήθη ὑπὸ Οἰνιάτου τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἑλλάδος (1). Τὸν δὲ Πορφυρογέννητον εὑρίσκομεν μνημονεύοντα τοὐλάχιστον τὴν νῆσον *Εὔβοιαν ἣν τινες Χάλιν ἢ Χαλκίδα* ἐπονομάζουσι (2). Πιθανῶς δὲ πρὸ τοῦ ἔτους 1000 ἐχαράχθη καὶ ἡ γνωστὴ εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν ὁδὸν κειμένη ἐπιγραφή, ἥτις ἀγγέλλει τὴν κατασκευὴν ὁδοῦ ὑπὸ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Θεοφυλάκτου (3).

Τὰ ἔργα τῶν βυζαντιακῶν χρόνων ἐξέλιπον ἐντελῶς ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας. Εἰς μάτην ζητεῖ ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν Χαλκίδα τοὺς ποικιλόχρους ἐκείνους τοίχους, οἵτινες, ἀνεγειρόμενοι τοῦτο μὲν ἐκ λίθων τετραγώνων, τοῦτο δ' ἐξ ἐπαλλήλων κεράμων, ἦσαν τὸ κόσμημα τῶν βυζαντιακῶν πόλεων. Ἀντικατεστάθησαν δὲ τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα ὑπὸ κτιρίων ᾠκοδομημένων κατὰ τὴν γο-

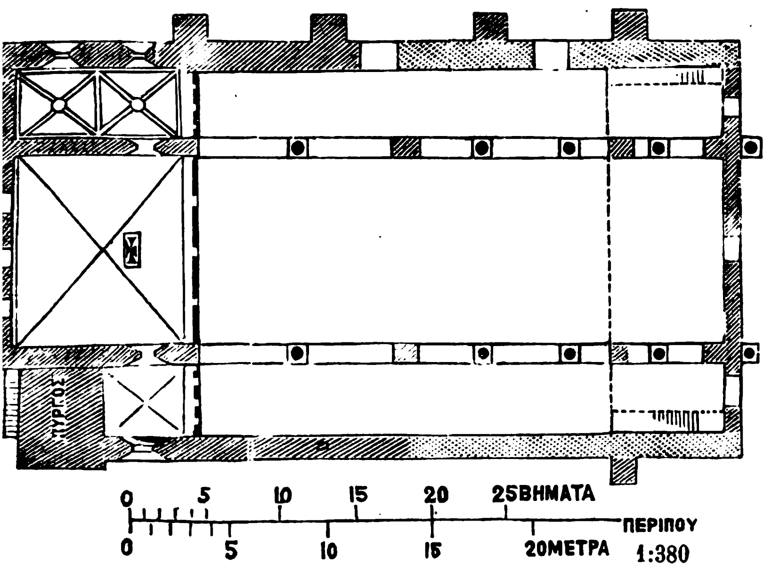
(1) *Hertzberg* Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens. Τόμ. Α' σ. 234.

(2) Περὶ θεμάτων βιβλ. 6' ἔκδ. Βόννης σ. 51, 20.

(3) C. I. G. ἀρ. 8801.

ικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν Βενετῶν (1) καὶ ὑπὸ τουρκικῶν θόλων καὶ οικιλμάτων.

Ἡ μόνη δὲ μεγάλη ἐκκλησία τῆς πόλεως, ἡ σήμερον τιμωμένη ἐπ' ιόματι τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς μητρόπολις αὐτῆς, οὐδὲν ἔξωθεν παυσιάζει τὸ ἑλκυστικόν. Πρὸ ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο βλέπομεν ἢ γυμνούς, λευκασμένους τοίχους, ὑποστηριζομένους ὑπὸ στύλων, παράθυρα τερημένα παντὸς κόσμου, κωδωνοστάσιον ἄκομψον πιθανῶς ἐκ τῶν νετικῶν χρόνων καὶ πρόσοψιν ἀκόσμητον μετὰ τριῶν θυρῶν. Εἰς τὸν ατὴν παρέχεται ἡ αὐτὴ αἴσθησις, ἣν ἐμποιεῖ ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος ἧς Φλωρεντίας, ἄλλοτε δὲ καὶ ἡ μητρόπολις καὶ ἡ S. Croce τῆς ιτῆς πόλεως, ἡ ἐντύπωσις δῆλα δὴ μεγάλου κτιρίου, ἀτελοῦς ἐκ τῶν ωθεν. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον γεννᾶται ἡ τοιαύτη αἴσθησις, ἐπειδὴ πρὸ

ιάγραμμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

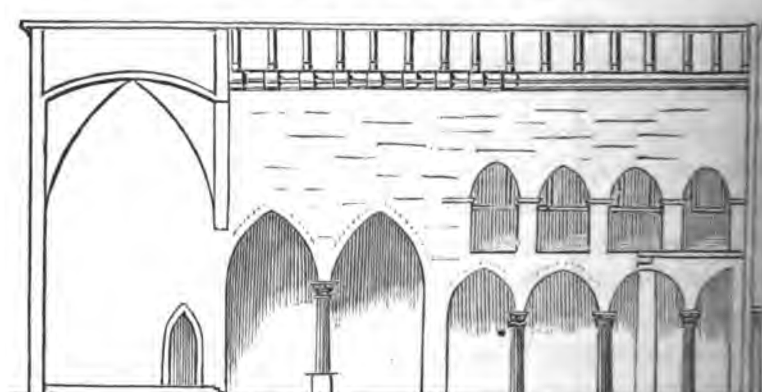
; κυρίας πύλης, καὶ δὴ ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἵστανται δύο κίονες, οὓς εὐ.ως ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ ὡς τὴν ἀρχὴν διακοσμήσεως τῆς προσόος μὴ συντελεσθείσης. Ἀλλ' ὅταν εἰσέλθωμεν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ναοῦ,

l) Ἐκλογὴ διαφόρων δειγμάτων εὕρηται παρὰ τῷ *Couchaud* Choix d'églises antines πίν. XIX.

ἱστάμεθα ἔκπληκτοι, εὑρίσκοντες ἐνταῦθα ὅ τι κυρίως λείπει ἐν ταῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικραῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἑλλάδος, τὴν εὐρύτητα τοῦ ἐσωτερικοῦ, καὶ ἡ θέα αὕτη ζωογονεῖ τὸν θεατήν.

Πρὸ ἡμῶν ἔχομεν τὸ διάγραμμα βασιλικῆς (1). Τρεῖς κίονες, εἷς τετράγωνος ὀρθοστάτης καὶ πάλιν ἑκατέρωθεν εἷς κίων φέρουσι τρ... τὸ ἅγιον βῆμα ὂν τετράγωνον καὶ κλειόμενον ὄπισθεν ὑπὸ τοίχου εὐθέος, παραπλεύρως δὲ καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ εὕρηνται δύο ἄλλαι ὑποστάσεις, δεξιὰ μὲν ἡ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις ἐπέχει τὸ ὅλον τοῦ βάθους, ἀριστερὰ δὲ ἄλλη μικροτέρα, ἡ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, ἔσωθεν τῆς ὁποίας ὑψοῦται τὸ κωδωνοστάσιον, κατέχον τὴν γωνίαν (2).

Ἡ ναῦς τοῦ ναοῦ (Langhaus) καλύπτεται ἄνωθεν διὰ στέγης ξυλίνης. Παράδοξος δ' εἶνε ὁ σχηματισμὸς τῶν μέσων τοίχων. Ἄνωθεν τῶν

Κάτοψις τοῦ ἐσωτερικοῦ.

τριῶν δυ..κῶν κιόνων, οἵτινες ἀπέχουσιν ἐξ ἴσου ἀπ' ἀλλήλων, μέχρι τῆς τετραγώνου στήλης ὑψοῦνται στρογγυλότοξοι καμάραι, ὑπὲρ δὲ αὐτὰς τέσσαρες ἀψῖδες (3), ὧν μόνον ἡ πρώτη ἡ πρὸς τὴν πύλην τῆς

(1) Ὁ ἐν Βιέννῃ ἀρχιτέκτων κ. Dell εἶχε τὴν εὐγένειαν νὰ σχεδιάσῃ τὸ ἐνταῦθα παρατιθέμενον διάγραμμα ἐκ τοῦ ἐπὶ τῇ βάσει καταμετρήσεως διὰ βημάτων κατεγραφέντος σκιραφήματός μου. Ὁ αὐτὸς δὲν ὤκνησε πρὸ τοῦ κόπου τῆς ἀναπαραστάσεως τῆς κατὰ μῆκος τομῆς ἐκ τῆς ἐμῆς φωτογραφικῆς ἀπεικονίσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἐκφράζω λοιπὸν εἰς αὐτὸν διὰ ταῦτα τὴν ἐγκάρδιον εὐγνωμοσύνην μου.

(2) Ἴδ. τὸ ἐν σ. 715 παρατιθέμενον διάγραμμα.

(3) Ἴδ. τὸ ἐνταῦθα παρατιθέμενον διάγραμμα τῆς κατόψεως.

σόδου εἶνε στρογγυλότοξος, αἱ δὲ ἄλλαι ἀπολήγουσιν εἰς ὀξύ. Ὀξύ-ιξος δὲ εἶνε καὶ ἡ συνένωσις τοῦ ἐξ ἀνατολῶν κίονος μετὰ τοῦ ὀρ-ιστάτου καὶ τοῦ ἁγίου βήματος, ὧν ἡ ἀπόστασις εἶνε μεγα-ιτέρα τῶν δυτικῶν μεσοστυλίων. Ὅλως δὲ γωνιοκόρυφον (gothisch) ιε τὸ ἅγιον βῆμα, ἐπιστεγαζόμενον ὑπὸ ἁπλῆς σταυροθολίας ὡς καὶ ι ἐκκλησίδριον τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου. Ἀπ' ἐναντίας δὲ τὸ τῆς ιγίας Τριάδος παρέχει κιλλιβαντοειδῆ γεῖσα (Consolen), σπείρας iurten) καὶ κατακλεῖδας (Schlussteine) τῆς μεταγενεστέρας κατὰ ιτθους ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἂν ὁ Διδρὼν δὲν ἠπατήθη, ἡ ὅλη ἐκκλησία ἔσωζεν ἀκόμη ἐν ἔτει 139 σταυρωτοὺς θόλους (1). Ὁ Γάλλος ἐρευνητὴς περιγράφει τὴν κλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὡς basilique occidentale longue, trois nefs de sept travées de longueur (2) à chevet carré voûté en arêtes; les arêtes sont doublées de nervures à ιudins, comme à Saint Germain-des-Prés. Ces nervures tombent sur des consoles sculptées de feuilles, à deux éta-s, feuilles de chêne, feuilles lanceolées, feuilles de vigne, ιilles de peuplier comme à Reims, comme à Chartres, mme à Paris. Pas de dôme, car le dôme est oriental; mais r le latéral du nord, au dessus du chevet, un clocher carré mme en France. A l'occident, au portail, une rosace comme ᴊaon, comme à Amiens, mais plus petite. Toutes les baies ogive, comme si nous étions en Champagne, en Picardie dans l'Ile-de-France».

Κατὰ πόσον ἡ μαρτυρία τοῦ Διδρῶνος εἶνε ὀρθὴ οὐδὲν ἠδυνήθην ἐξακριβώσω ἐν Χαλκίδι. Ὁ κ. Λαμπάκης διαβεβαιόνει (3), ὅτι ἡ γη εἶνε παλαιὰ καὶ διὰ μεγάλων γραμμάτων ἐκτυπόνει τὴν γνώ-ι του, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς θεωρεῖ *βασιλι-ξυλόστεγον τοῦ ιγ' αἰῶνος*. Ἀλλ' ἐγὼ ὁμολογῶ, ὅτι ἡ στέγη, ιμένη διὰ τηλεσκοπίου, μοὶ ἐφάνη πολὺ νέα παρ' ὅλους τοὺς σταυ-

) Annales archéologiques. Τόμ. Α' σελ. 52.

) Σημειωτέον, ὅτι, ὡς δεικνύεται κατωτέρω, τὸ τελευταῖον πρὸς δυσμὰς ζεῦγος κιόνων ἀπεχωρίσθη τῶν λοιπῶν διὰ τοῦ τοίχου τῆς ἐν μεταγενεστέρᾳ ἀνοικοδο-ι ἐγερθείσης προσόψεως.

) Ἐν τῇ «Ἑβδομάδι» Τόμ. Α' σ. 267 κ. ἑ.

ρούς καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τὰ στολίζοντα τὰ ἄκρα τῶν δοκῶν. Καὶ ὁ Couchaud δὲ διὰ βραχέων τάσσει τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰς τὰς τῆς γοτθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, χαρακτηρίζει δὲ τὰ καθ' ἕκαστα αὐτῆς ἐκ ῥόδακος χρησιμεύοντος ὡς κατακλεῖδος (1), ὅστις κατὰ μὲν τὴν περιγραφὴν τοῦ Διδρῶνος ἤθελεν ἁρμόζει ἄριστα διὰ τὸ κύριον οἰκοδόμημα, ἀλλὰ σήμερον ἀποδεικνύεται ὑπάρχων μόνον ἐν τῷ ἀνατολικῷ τῶν δύο θόλων τοῦ ἐκκλησιδρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐκ δὲ τῶν κατόπιν ἐξ αὐτοψίας περιγραψάντων τὴν ἐκκλησίαν μόνος ὁ Λαμπάκης ἐνέμεινεν εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν περὶ τῆς γοτθικῆς αὐτῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ταῦτα δὲ ἰσχυριζόμενος ἀναλαμβάνει περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καὶ ἀγῶνα πρὸς τὸν Bädeker (Lolling) λέγων· «ἀπορον «δὲ ἡμῖν φαίνεται πῶς ὁ Bädeker τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐνόησεν, ὅτι «τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἶνε καθαρῶς ἔργον τῶν Σταυροφόρων, ἀλλὰ «νομίζει, ὅτι ᾠκοδομήθη εἰς τὸ τέλος τῆς Βυζαντιακῆς περιόδου, ἐνῷ «οὐδὲ ἴχνος ὑπάρχει τῆς Βυζαντιακῆς ταύτης ἀρχιτεκτονικῆς περιό«δου». Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἤδη ὁ Stephani (2) ἐθεώρει μέρος τοῦ κτιρίου βυζαντιακόν, κατὰ δὲ τὴν γνώμην τοῦ Unger (3) ᾠκοδομήθη τοῦτο ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ παρέχει παράδοξον κρᾶμα βυζαντιακῆς καὶ γοτθικῆς τεχνοτροπίας. «Τὸ ἐπίμηκες τῆς ἐκκλησίας διάγραμμα, αἱ «σταυροθολίαι αὐτῆς καὶ αἱ σπεῖραι (Rippen), αἱ ὀξύτοξοι καμάραι, «τὰ κιονόκρανα καὶ τὰ κιλλιβαντοειδῆ γεῖσα, τὸ ῥοδόσχημον παρ«άθυρον (Rose) καὶ τὸ κωδωνοστάσιον εἶνε γοτθικά, ἐν ᾧ πάντα «τὰ ἄλλα ἀνήκουσιν εἰς τὴν βυζαντιακὴν τέχνην». Ἂν δὲ πιστεύσωμεν εἰς τὸν Διδρῶνα, ἔχει δίκαιον ὁ Unger πλὴν τινος μαρτυρίας αὐτοῦ, ἣν καὶ μόνην δυνάμεθα σήμερον ἀκόμη νὰ ἐξελέγξωμεν. Ἐπονομάζει δῆλα δὴ καὶ τὰ κιονόκρανα γοτθικά· ἀλλ' ἴσα ἴσα ταῦτα μοι παρέσχον ἀπροσδόκητον νύξιν πρὸς ἑρμηνείαν τῆς παραδόξου ταύτης ἀναμίξεως ἀρχιτεκτονικῶν τύπων.

Δὲν εἶνε χρεία νὰ διεξέλθω ἐνταῦθα διὰ μακρῶν τὰ κατὰ τὸ σχέ-

(1) Choix d'églises byzantines πίν. XIX, 5.

(2) Ἔνθ' ἀν. σ. 18.

(3) Ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber, τόμ. 85 σ. 23. Τὴν δὲ πηγὴν εἰς ἣν παραπέμπει δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω. Ἡ περὶ ἧς πρόκειται παρακομπή εἶνε ἐσφαλμένη, ὁ δὲ 12ος τόμος τῶν Annales τοῦ Διδρῶνος, εἰς ὃν εἰκάζω ὅτι ἀναφέρεται, δὲν μοι ἦτο προσιτὸς ἐνταῦθα. Ἀλλ' εἶνε δυνατὸν ἡ γνώμη αὐτοῦ νὰ στηρίζηται μόνον ἐπὶ τὴν εἴδησιν τοῦ Διδρῶνος ἐν τῷ Α' τόμῳ καὶ εἰς τὰ παρὰ τοῦ Stephani λεγόμενα.

δαῖον τοῦτο γνώρισμα· ἀλλαχοῦ ἀπέδειξα, ὅτι δύο εἴδη τῶν ἐν τῷ σηκῷ παρουσιαζομένων κιονοκράνων ἀνήκουσιν εἰς τοὺς παλαιοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, ὡς δὲ ἀποδεικνύει ὁ σχηματισμὸς τῆς ἀκάνθου αὐτῶν εἶνε οἱ κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι μεγάλης ὁμάδος μνημείων, ἅτινα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς λείψανα τέχνης ἐπιχωριαζούσης ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (1).

Δύναμαι δ' ἐνταῦθα νὰ προχωρήσω περαιτέρω καὶ ν' ἀποδείξω, ὅτι οἱ δύο κίονες πρὸ τῆς εἰσόδου μετὰ καὶ τῶν τριῶν πρώτων μεσοστυλίων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἤτοι ὀκτὼ κίονες (2) μετὰ τῶν ἀψίδων αὐτῶν εἶνε κατὰ χώραν κείμενα λείψανα βασιλικῆς τῶν παλαιῶν βυζαντιακῶν χρόνων. Πρὸς τοῦτο ἂς θεωρήσωμεν κατὰ πρῶτον τοὺς κίονας καὶ τὰ κιονόκρανα αὐτῶν κατὰ σειράν. Οἱ δύο κίονες πρὸ τῆς εἰσόδου καὶ οἱ δύο τελευταῖοι πρὸς ἀνατολὰς πρὸ τοῦ ὀρθοστάτου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἶνε κατὰ τὸ κύριον αὐτῶν σχῆμα ὁμοιότατοι πρὸς ἀλλήλους(3). Πάντες οὗτοι παρουσιάζουσιν ἰωνικοὺς ἕλικας συνδεομένους δι' ἀστραγάλων, καὶ πρὸς τὰ ἔξω φέρουσι κοσμήματα φύλλων ἐναλλάσσοντα, κοσμοῦνται δὲ ἄνωθεν κατὰ τὴν πρὸς τὸν μέσον ἐσωνάρθηκα ἐστραμμένην πλευρὰν διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ τῶν παλαιῶν βυζαντιακῶν χρόνων ἐπιθέματος (Kämpfer) τοῦ φέροντος ἔκτυπον τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ, περιβαλλόμενον ὑπὸ σταυροῦ ἐγκαρσίως τεθειμένων φύλλων (4). Ἅπαντα δὲ τὰ φύλλα ταῦτα, τά τε τοῦ κιονοκράνου καὶ τὰ τοῦ ἐπιθέματος, ἔχουσι τὴν παχεῖαν ἐκείνην πριονωτὴν κόψιν τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ῥαβένναν κτιρίοις τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐπὶ κιονοκράνων ἐν Ἀθήναις, Κορίνθῳ καὶ Ἄργει. Τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τριῶν ἐκ τῶν μεταξὺ τούτων κειμένων ἰωνικῶν κιονοκράνων, ἐξαιρουμένου δῆλα δὴ τοῦ εὐθὺς πρὸς τὰ δεξιὰ παρὰ τῇ κυρίᾳ εἰσόδῳ. Τὰ κιονόκρανα ταῦτα ἐν μὲν τῷ συνόλῳ εἶνε κορινθιακά, ἀλλ' ἔχουσι χαρακτηριστικήν τινα ἰδιορρυθμίαν. Ὡς ἐν ὁμάδι τινὶ παλαιῶν βυ-

(1) Ἴδ. τὴν ἔν τινι τῶν προσεχῶς ἐκδιδομένων τευχῶν τῶν Mittheilungen des kais. deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abtheilung δημοσιευθησομένην διατριβήν μου «Die Akropolis in altbyzantischer Zeit.

(2) Εἶνε πιθανώτατον, ὅτι καὶ δύο ἄλλοι κίονες ἀκόμη εἶνε ἐντετοιχισμένοι ἐντὸς τῶν ὀρθοστατῶν. Ἀνάλογα φαινόμενα ἔχομεν ἱκανὰ ἔν τε Ῥώμῃ καὶ Ῥαβέννῃ.

(3) Ἴδ. τὰς εἰκόνας ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευομένῃ διατριβῇ μου περὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τοῖς παλαιοῖς βυζαντιακοῖς χρόνοις ἐν ταῖς Mitth. d. Instituts.

(4) Τὸ μονόγραμμα ἐν τοῖς δύο κίοσι τοῖς πρὸ τῆς προσόψεως εἶνε ἀποκεκρουσμένον.

ζαντιακῶν μνημείων, ὧν παραδείγματα εὑρίσκομεν ἐν Συρίᾳ, Ῥαβέννῃ, Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, βλέπομεν ἐν τοῖς κιονοκράνοις τούτοις τὰ εἰς δύο σειρὰς τεταγμένα φύλλα ἀκάνθου ὡς ὑπὸ ἀνέμου περιεπτυγμένα παραπλεύρως, τὰ μὲν τῆς κάτω σειρᾶς πρὸς τἀριστερά, τὰ δὲ τῆς ἄνω πρὸς τὰ δεξιά. Τὰ δὲ ἑπτὰ ταῦτα κιονόκρανα ὡς καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν διαφέρον ὄγδοον ἀνήκουσιν εἰς κίονας ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐντελῶς ἀντιστοιχοῦντας πρὸς ἀλλήλους. Ἡ κάτω περίμετρος αὐτῶν εἶνε 175 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἶνε κατεσκευασμένοι ἐκ μαρμάρου φαιοῦ ἔχοντος μελανὰς κατὰ μῆκος λωρίδας καὶ φέρουσιν ἄνω καὶ κάτω τὰς διὰ τὸν βυζαντιακὸν κίονα χαρακτηριστικὰς ταινίας.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ ὀκτὼ οὗτοι κίονες διακρίνονται οὐσιωδῶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθ' ἕκαστα, περὶ ὧν ἐγείνετο ἤδη λόγος, προστίθεται καὶ ἄλλος λόγος, σαφῶς ἀποδεικνύων τήν τε πρὸς ἀλλήλους σχέσιν τῶν κιόνων καὶ τὴν παλαιοτέραν ἡλικίαν αὐτῶν ὡς πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ τῆς ἐκκλησίας μέρη. Ὡς δῆλα δὴ ἐν τῷ S. Apollinare nuovo τῆς Ῥαβέννης, ὅλων τῶν κιόνων αἱ βάσεις κεῖνται ὑπὸ τὸ ἔδαφος· γινομένων δὲ ἀνασκαφῶν βεβαίως θὰ ἀναφανῶσιν ὑπὸ τὴν γῆν αἱ νῦν κεκρυμμέναι βάσεις. Ἄλλως δ' ἔχει τὸ πρᾶγμα τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν ὑπολειπομένων ἀνατολικῶν κιόνων ὄπισθεν τοῦ ὀρθοστάτου. Οὗτοι ἵστανται μετὰ καὶ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν βάσεων ἐπὶ τοῦ νέου, εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἀνερχομένου ἐδάφους, ὅπερ πάντως ὑπερέχει κατὰ ἥμισυ ὅλον μέτρον τοῦ παλαιοῦ. Ἐντεῦθεν οὐδεμία ὑφίσταται ἀμφιβολία, ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πρέπει νὰ διακρίνωμεν δύο ἀρχιτεκτονικὰς περιόδους, μίαν μὲν παλαιοτέραν, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ ἐμπρόσθιοι πρὸς δυσμὰς κίονες μέχρι τοῦ ὀρθοστάτου, οἵτινες καὶ ἀνήκουσι κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν εἰς τοὺς παλαιοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, καὶ μίαν νεωτέραν, εἰς ἣν ἀνέρχονται τὰ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὀρθοστάτου μέρη τῆς ἐκκλησίας. Τὴν νεωτέραν δὲ ταύτην περίοδον μέλλομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῷ περὶ τῶν γοτθικῶν μερῶν λόγῳ. Τὸ ὅριον λοιπὸν μεταξὺ τῆς παλαιοτέρας καὶ τῆς νεωτέρας ἐκκλησίας ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν δύο ὀρθοστατῶν, καὶ τοῦτο ἐκδηλοῦται ἤδη ἐν τῷ διαγράμματι διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ ἐξ ἀνατολῶν μεσοστύλια εἶνε εὐρύτερα ἢ τὰ ἐκ δυσμῶν. Ἂν δὲ θέλωμεν νὰ παραστήσωμεν τὴν παλαιὰν βυζαντιακὴν βασιλικὴν ἐκ τῶν

περισωζομένων μερῶν αὐτῆς, πρέπει πρῶτον νὰ προεκβάλωμεν τὴν πρόσοψιν κατὰ ἓν μεσοστύλιον καὶ ἓν τέταρτον οὕτως, ὥστε οἱ σήμερον πρὸ τῆς προσόψεως ἱστάμενοι κίονες νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὰ ἔσω, καὶ δὴ ὡς τὸ πρῶτον ἐκ δυσμῶν ζεῦγος κιόνων. Ἡ δὲ μετάθεσις αὕτη τοῦ ζεύγους τούτου τῶν κιόνων ἐξηγεῖται ἐκ τῆς μετὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1853, καθ'ὃν ἐκρημνίσθη ἡ παλαιὰ πρόσοψις, ἀνοικοδομήσεως τοῦ ἐκ δυσμῶν ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὄπισθεν τῶν πρώτων ἀντιστοίχων κιόνων. Εἰς δὲ τὴν παλαιὰν βυζαντιακὴν βασιλικὴν ἀνήκουσι πάντως καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ κατὰ μῆκος τοῖχοι, ἴσως δὲ καὶ ἡ μία τῶν στρογγυλοτόξων ἀψίδων τοῦ μέσου τοίχου. Πιθανῶς δὲ τότε ἔπρεπε πρὸς συμπλήρωσιν νὰ φαντασθῶμεν τὴν ὕπαρξιν ὑπερῴου. Πάντως δὲ πειθόμεθα, ὅτι αἱ καταπληκτικῶς εὐρεῖαι διαστάσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὐλάχιστον κατὰ πλάτος, προέρχονται ἐκ κτιρίου οἰκοδομηθέντος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Πλὴν τῶν λειψάνων τούτων τῆς παλαιᾶς βυζαντιακῆς βασιλικῆς ἅπαντα τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἀνήκουσιν εἰς ἀρχιτεκτονικὴν γοτθικήν. Ἡ δὲ ἀνοικοδόμησις τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς πρέπει νὰ ἐτελέσθη πρὸ τοῦ ἔτους 1398, ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἐτάφη ἐν τῷ ἐκκλησιδρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου ὁ Petrus Lippamanus honorabilis consiliarius Negripontis a Venetorum ducali dominio constitutus, ὡς διδάσκει ἡ κατὰ τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ἐκκλησιδρίου τούτου σωζομένη ἐπιγραφή (1). Πιθανῶς δὲ ἡ παλαιὰ βασιλικὴ ἐβλάβη κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐφ' ᾧ μετεβλήθη αὕτη εἰς γοτθικὴν ἐκκλησίαν, χρησιμοποιηθέντων τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου κατὰ χώραν ἱσταμένων κιόνων. Καὶ ἴσως μὲν μετέσχεν ὁπωσδήποτε τῆς ἀνοικοδομήσεως ὁ ἐνταῦθα κείμενος Lippamanus· ἀλλὰ πολὺ πιθανώτερον δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις ἔγεινεν ἤδη κατὰ τὸν ιγ´ αἰῶνα. Ἂν δὲ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἦτο πράγματι ἡ κυριωτάτη ἐκκλησία τῶν Βενετῶν, ὡς φρονεῖ ὁ Lolling (Bädeker), τότε εἶνε πιθανόν, ὅτι ἀνεκτίσθη πρότερον πάσης ἄλλης ἐκκλησίας, καὶ δὴ πρὸ αὐτοῦ τοῦ ἔτους

(1) Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Stephani ἔνθ' ἀν. σ. 18. Ἐγὼ δ' ἀνέγνων *Lippamanus* (οὐχὶ Zippamanus ἢ Xippamanus), ἐν δὲ τῷ τέλει . . . *et suorum heredum*. Τὸ δὲ ὅλον εἶνε γεγραμμένον ἐν ὡραιοτάτῃ γραφῇ τῶν μεταγενεστέρων γοτθικῶν χρόνων, καὶ ἐν τέλει εὕρηται τὸ οἰκόσημον.

1279, ὅτε κατά τινα ἐπιγραφήν, ἣν εἶδον ὁ Σπὼν καὶ ὁ Οὐῆλερ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ παλαιοῦ μεγάρου τοῦ Βενετοῦ βαΐλου, ἐκτίσθη ἐκκλησία τις τοῦ Ἁγίου Μάρκου ὑπὸ τοῦ βαΐλου Νικολάου Μιλιάνη καὶ τῶν δύο αὐτοῦ συμβούλων Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἄνδρου καὶ Πέτρου τοῦ Navayer (1), ἂν μὴ ἡ φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐκκλησία εἶνε αὐτὴ αὕτη ἡ σήμερον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τιμωμένη.

Κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἀνοικοδόμησιν ἥ τε πρόσοψις καὶ οἱ κατὰ τὸ μῆκος τοῖχοι διερρυθμίσθησαν κατὰ τὸν ὀξύτοξον γοτθικὸν ῥυθμόν, προςετέθησαν δὲ δύο νέα μεσοστύλια καὶ προσεπῳκοδομήθη τὸ τετράγωνον ἅγιον βῆμα. Συγχρόνως δὲ ἴσως ἐκτίσθησαν τὸ ἐξ ἀριστερῶν ἐκκλησίδριον καὶ ὁ πύργος τοῦ κωδωνοστασίου. Τὸ δ' ἐκ δεξιῶν ἐκκλησίδριον παρουσιάζει ἡμῖν, ἂν εἶνε ὀρθὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Διδρῶνος, ἔννοιάν τινα τῆς διακοσμήσεως τοῦ ὅλου ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ἂν αἱ μαρτυρίαι τοῦ Διδρῶνος στηρίζωνται ἐπὶ πλάνης, ἂν δῆλα δὴ εἶνε ὀρθὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη ἀντιπροσωπευομένη τοπικὴ παράδοσις, καθ' ἣν ἡ ξυλίνη στέγη θεωρεῖται παλαιά, τότε ἐξ ἅπαντος τὸ πλουσίως διακεκοσμημένον ἐκκλησίδριον τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶνε νεώτερον. Ὡς δὲ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν μεστῶν καὶ ὑπερεξωγκωμένων φυλλωμάτων, ἀνήκει ἀσφαλῶς μόλις εἰς τὸν ιδ' ἢ ιε' αἰῶνα.

Πάντως δὲ ἰσχυραὶ κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Διδρῶνος ἀμφιβολίαι ἐγείρονται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατεργασίας τῶν ἐξ ἀνατολῶν προσκειμένων κιόνων. Κάτωθεν τοῦ ἐξ ἀριστερῶν ἀνατολικοῦ κίονος ἐτέθη ἐπὶ διπλῆς πλίνθου κακόμορφος κωδωνοειδὴς βάσις, ἐπ' αὐτῆς δὲ ἀρχαῖος κορμὸς δωρικὸς καὶ πρὸς ἐπιστέγασιν τοῦ κατασκευάσματος κιονόκρανον τῶν μέσων βυζαντιακῶν χρόνων. Τοιοῦτον τρόπον ἐργασίας δὲν ἔπρεπε βεβαίως ν' ἀναμένωμεν παρὰ τεχνιτῶν οἰκοδομούντων ἐκκλησίαν οἵαν περιγράφει ὁ Διδρών, ἤτοι ἐπισταμένων ἁπάσας τὰς ἰδιοτρόπους λεπτομερείας τῶν μεταγενεστέρων γοτθικῶν χρόνων, οἵας παρέχει τὸ ἐκκλησίδριον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἔτι δὲ χείρων εἶνε ἡ σύνθεσις τοῦ δεξιοῦ κίονος. Τὸ μὲν κιονόκρανον εἶνε ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐκ τῶν μέσων βυζαντιακῶν χρόνων καὶ ὁ κορμὸς δωρικός, ἀλλὰ ὡς βάσις χρησιμεύει σπόνδυλος ἀρχαίου ἰωνικοῦ κίονος. Καθ' ὅμοιον τρόπον συναποτελοῦνται δύο τῶν κιόνων τῆς ἐν Μιστρᾷ μονῆς τῆς Παν-

(1) *Spon - Wheler* ἐκδ. Νυρεμβέργης τοῦ 1690 τόμ Β' σ. 60.

τανάσσης. Κιονόκρανον δὲ τῶν μέσων βυζαντιακῶν χρόνων εἶνε ἐπιτεθειμένον καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ βυζαντιακοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος ἀμέσως ἐκ δεξιῶν τῆς σημερινῆς εἰσόδου. Δύο δὲ ἄλλα ὅμοια δυστυχῶς λίαν ἀποκεκρουσμένα κιονόκρανα κεῖνται πρὸ τῆς προσόψεως.

Ὁποία δὲ ἡ σημασία ἣν ἔχουσι τὰ λείψανα ταῦτα τῆς παλαιᾶς βυζαντιακῆς βασιλικῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι ἀποδεικνύεται ἄριστα ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐν Ἀθήναις, Ἄργει καὶ Πρεβέζῃ ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου εὑρίσκομεν μόνον κιονόκρανα ἢ τμήματα κιονοκράνων, ἐπὶ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἴσως καὶ δύο ἐπιστύλια ὡς τὰ μόνα λείψανα καλλιτεχνικῆς περιόδου, ἥτις ἐν Ῥαβέννῃ παρουσιάζεται ἀκόμη ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς ἀκμῇ. Τὰ δὲ ὀλίγα ταῦτα λείψανα εἶνε ἡ ἀρίστη διάψευσις τοῦ Fallmerayer, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸν ἕκτον ἢ ἕβδομον αἰῶνα. Θὰ ἦτο δ' εὐχῆς ἔργον, ὅπως ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Χαλκίδι σχεδιασθῇ καὶ ἐξεικονισθῇ ἐντελέστατα, ὅπως τὰ κιονόκρανα ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐπικαλυπτούσης αὐτὰ ἀσβεστώσεως καὶ ἀπονεμηθῇ οὕτως εἰς τὸ κτίριον ἡ προσοχή, ἧς ἀξίζει ἀναντιρρήτως νὰ τύχῃ ὡς ἐπιφανέστατον μνημεῖον χρόνων ὅλως σκοτεινῶν. Ἂν δὲ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα δώσωσι τὴν ὤθησιν πρὸς τοιαύτην τινὰ ἐπιμελῆ μέριμναν, τότε ἔτυχον πληρέστατα τοῦ σκοπουμένου.

Ἔτι δὲ χείρων τῆς τύχης τῆς βασιλικῆς, ἥτις μόνον δὲν ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιαύτη, εἶνε ἡ τύχη γλυπτικοῦ ἔργου ἐπίσης τῶν παλαιῶν βυζαντιακῶν χρόνων, ὅπερ μοὶ ἐπεδείχθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ νεωκόρου, ἐξαγαγόντος αὐτὸ ἐν παντελεῖ παραμελήσει κατακείμενον μεταξὺ διαφόρων ῥώπων ὑπὸ τὴν νέαν κλίμακα τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ γυναικεῖον. Ἦτο δὲ τοῦτο κατερρυπωμένον ἀνάγλυφον ἐκ λίθου, ὅπερ μετὰ ἐπιμελῆ ἐκκάθαρσιν ἀνέδειξε τοὺς χαρακτῆρας οὓς ἐμφαίνει ἡ κατὰ φωτογραφικὸν ἔκτυπον ἀπεικόνισις αὐτοῦ ἐν τῷ πίνακι Η'.

Ἔχομεν δῆλα δὴ πρὸ ἡμῶν προτομὴν γυναικός, ἥτις ἄνωθεν τῆς καλύπτρας ἣν ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει καὶ πέπλον, ὅστις ἐπενδύει καὶ τὸ στῆθος. Ἡ προτομὴ αὕτη προβάλλει ἐκ κοσμήματος φύλλων φοινικοειδῶν, ἀπολήγει δὲ πρὸς τὰ κάτω εἰς ταινίαν ἀστραγάλων.

Ὁ γηραιὸς νεωκόρος μοὶ διηγήθη, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εὑρίσκετο τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τῆς ἐν ἔτει 1853 κρημνισθείσης προσόψεως, κατέπεσε δὲ μετ' αὐτῆς ἐκ τοῦ σεισμοῦ, ὅτε καὶ ἐβλάβη,

ἀποθραυσθέντων τῶν ἑκατέρωθεν τὴν προτομὴν περιβαλλόντων μερῶν.

Περὶ τῶν θραυσμάτων δυστυχῶς οὐδεὶς ἐφρόντισε, καὶ ταῦτα ἀπωλέσθησαν ἔκτοτε. Ἀλλ' ἐνθυμεῖται ἀκόμη ὁ γέρων, ὅτι ἡ προτομὴ εἶχεν ἄλλοτε ἑκατέρωθεν κιονίσκον, καὶ ὅτι οἱ δύο ἐκεῖνοι κιονίσκοι ὑπεβάσταζον ἀέτωμα ὑπερεκτεινόμενον τῆς προτομῆς. Ἀλλ' αἱ εἰδήσεις αὗται δύνανται νὰ ἰσχύωσι μόνον διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ καλλιτεχνήματος ἐν τοῖς φραγκικοῖς χρόνοις. Ἐξεταστέον λοιπόν, ἂν τοῦτο καὶ ἀρχῆθεν ἦτο ἐνῳκοδομημένον εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ ἂν περιεβάλλετο ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν κιονίσκων στηριζομένου ἀετώματος.

Καὶ δὴ κατὰ τῆς τοποθετήσεως εἰς μέρος ὑψηλὸν ἀντίκεινται ἐν πρώτοις τὰ μέτρα τοῦ ἀναγλύφου. Ἡ σήμερον ἀκόμη σωζομένη προτομὴ ἔχει ὕψος 39 ἑκατοστῶν τοῦ γαλ. μέτρου. Ἄρα ἂν φαντασθῶμεν αὐτὴν ἐν τῷ ἀετώματι, θὰ ἦτο ὁρατὴ ἐξ ἴσου κακῶς ὅσον καὶ ἡ τοῦ στρογγύλου ψηφιδωτοῦ τοῦ φέροντος παράστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ἀετώματι τῆς προσόψεως τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ ἐν τῷ Λατερανῷ τῆς Ῥώμης (1). Μᾶλλον δὲ συμβαίνει πιθανῶς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ συμβαῖνον περὶ ἐκεῖνο τὸ ψηφίδωμα. Ἔχομεν δῆλα δὴ τὸ λείψανον γλυπτικοῦ κοσμήματος προωρισμένου διὰ τὸν νάρθηκα ἢ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, ὁπόθεν τοῦτο μετετέθη εἰς τὸ ἀέτωμα κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν.

Καὶ τὸ μὲν μέγεθος τοῦ ἀναγλύφου ἀποδεικνύει, ὅτι τοῦτο ἦτο τοποθετημένον εἰς τοιοῦτον ὕψος, ὥστε ὁ θεατὴς ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ εἰς αὐτὸ μέχρις ἀποστάσεως ὄχι μεγάλης. Ἀλλ' ὅμως ἄλλοθεν πάλιν γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον εὑρίσκετο πάντως ἐν θέσει ὑψηλοτέρᾳ τῆς ὄψεως τοῦ θεατοῦ. Ἤδη ἐν αὐτῇ τῇ κατασκευῇ ὁ γλύπτης εἰργάσθη κατὰ τρόπον στοχαζόμενον τῆς ἐκ τῶν κάτω θέας, τοῦθ' ὅπερ ἐμφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ προτομὴ ἐν τοῖς ἄνω μέρεσιν ἐξέχει παρὰ πολὺ περισσότερον ἐκ τοῦ λίθου ἢ ἐν τοῖς κάτω, ἤτοι κλίνει πρὸ τοῦ θεατοῦ ἢ μᾶλλον κατακλίνει πρὸς αὐτὸν οὕτως, ὥστε ἐκ τῶν κάτω τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ ἦσαν ὁρατὰ ἄνευ συντμήσεως καὶ περιστολῆς.

Ἄλλο δὲ συμπέρασμα περὶ τῆς ἀρχικῆς χρήσεως τοῦ καλλιτεχνήματος δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἡ προτομὴ

(1) *E. Müntz* ἐν τῇ Revue Archéologique 1879 τόμ. Β' σημ. 1. Τοῦ *de Rossi* ἡ συγγραφὴ Musaici κτλ. δέν μοι εἶνε δυστυχῶς προσιτὴ ἐνταῦθα.

περιεβάλλετό ποτε ὑπὸ ἀετώματος στηριζομένου ἐπὶ κιονίσκων. Καὶ πρῶτον μὲν θεωρῶ τὴν τοιαύτην διακόσμησιν ἀναγομένην εἰς τοὺς φραγκικοὺς χρόνους, ἐπειδὴ τὸ πλαίσιον τοῦτο τῆς προτομῆς ὡς ἀποδεικνύεται, ἦτο περιαιρετόν, ἤτοι ἡ προτομὴ εἶχεν ἐντεθῆ εἰς αὐτό. Καὶ εἶνε μὲν ἀποκεκρουσμένον τὸ ἔδαφος τοῦ ἀναγλύφου πλὴν μικροῦ τινος μέρους ἄνωθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ἀλλὰ ἐπὶ πόσον τοῦτο ἐχώρει πρὸς τὰ πλάγια ἐξάγεται ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος σωζομένης καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνάγλυφον προτομὴν συνδεομένης ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Τελειόνει δῆλα δὴ ὁ λίθος, ἐξ οὗ ἔκτυπον ἀνεφύετο τὸ ἀνάγλυφον, παρ' αὐτῷ τῷ ὤμῳ, ἢ ἀκριβέστερον ἐκεῖ ὅπου τελευτᾷ ὁ βραχίων τῆς προτομῆς. Ἐπειδὴ δ' ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης εὑρίσκεται ὀπὴ γιγγλύμου, εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ προτομὴ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἦτο ἐκτεθειμένη καθ' ἑαυτήν. Ὅτι δὲ ἡ διακόσμησις τοῦ ὅλου ἦτο ἀρχιτεκτονική, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ σωζομένου πρὸς τὰ κάτω πέρατος. Ἀναντιρρήτως ἡ φοινικοειδὴς ἐκείνη διακόσμησις καὶ ἡ ἐξ ἀστραγάλων ταινία ἀποτελοῦσι τὸ ἀρχῆθεν πεπλασμένον ἐκ τῶν κάτω ὅριον, ἐπειδὴ τὸ μὲν φοινικοειδὲς κόσμημα περιβάλλει κάτωθεν τὴν προτομὴν λοξῶς, ἡ δ' ἐξ ἀστραγάλων ταινία εἶνε κατειργασμένη ὁλοστρόγγυλος καὶ ἔκτυπος. Κατὰ ταῦτα τὸ ἀνάγλυφον δὲν ἵστατό που, ἀλλ' ἦτό ποθεν ἀπηρτημένον, τὰ δὲ ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῆς κάτω πλευρᾶς ἀποδεικνύουσιν ὅτι καὶ τὸ ἐκ τῶν πλαγίων καὶ τὸ ἐκ τῶν ἄνωθεν περίβλημα ἦτο ἀρχιτεκτονικῆς φύσεως. Πρὸς τοῦτο δὲ συμφωνεῖ ἐξαιρέτως ἡ παράδοσις οὕτως, ὥστε καθίσταται πιθανόν, ὅτι οἱ Φράγκοι μετέθεσαν τὸ ἀνάγλυφον μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ πλαισίου εἰς τὸ ἀέτωμα.

Ἀλλὰ τί παριστάνει ἡ προτομή; Καὶ ἐξέλιπε μὲν ἡ ἴσως ποτὲ περιβάλλουσα τὴν κεφαλὴν *δόξα* (Nimbus), ἀλλ' ἐπειδὴ προτομαὶ εἰκονικαὶ ἀνθρώπων κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους εἶνέ τι ὅλως σπάνιον, εἶνε πολὺ φυσικώτερον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀμμάτων ἁγίαν τινά, καὶ δὴ τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν αὐτήν. Ἀλλ' ἡ ἁγία αὕτη εἶνε ἐπώνυμος τῆς ἐκκλησίας μόνον ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῶν νεοελληνικῶν χρόνων νέας αὐτῆς ἐγκαινίσεως. Ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας λέγεται ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐχρησίμευσεν ὡς ἀποθήκη, οἱ δὲ Βενετοὶ πάντως ὠνόμαζον αὐτὴν ἄλλως. Περὶ δὲ τοῦ βυζαντιακοῦ αὐτῆς ὀνόματος οὐδὲν εἶνε γνωστόν. Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς ὁρισμὸν τῆς παραστάσεως

τῆς προτομῆς ἀναγκαζόμεθα ν' ἀφορμηθῶμεν ἐκ μόνων τῶν εἰκονολογικῶν ἐνδείξεων αὐτοῦ τοῦ ἀναγλύφου.

Καὶ δὴ ἡ προτομὴ παρέχει τὸν τύπον δεομένης. Καὶ εἶνε μὲν τοῦτο τὸ σχῆμα ἀληθῶς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις δι' ὅλας τὰς ἁγίας, ἀλλ' ὅλως ἰδιάζουσα χρῆσις αὐτοῦ γίνεται διὰ τὴν Θεοτόκον. Πασίγνωστον εἶνε τὸ ἀνάγλυφον ἐν τῇ ἀψῖδι τῆς S. Maria in Porto ἐν Ῥαβέννῃ (1). Ἐν αὐτῷ παριστάνεται ἡ Παναγία ἀντωπός, ὑψοῦσα τὰς χεῖρας πλαγίως ἀντὶ νὰ ἔχῃ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ στήθους ὡς ἐν Χαλκίδι. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ τοῦ ῥαβενναίου ἀναγλύφου εἶνε καλλίτερον ἐξειργασμένη, ἡ δὲ πτύχωσις ποικιλωτέρα. Ἱκανῶς δὲ συμφωνεῖ πρὸς τὸ ῥαβενναῖον ἀνάγλυφον τὸ ψηφίδωμα ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τῆς αὐτῆς πόλεως (2). Τὸν αὐτὸν δὲ τύπον δεικνύει καὶ ἡ Παναγία ἐν τῇ ἀψῖδι τοῦ Ἁγίου Βεναντίου ἐν τῷ Λατερανῷ (3), καὶ ἀπειράκις εὑρίσκεται ἡ παράστασις αὐτοῦ ἐν βυζαντιακαῖς εἰκόσι τῆς Ἀναλήψεως, ὡς ἤδη ἐν τῷ συριακῷ κώδικι τῶν Εὐαγγελίων· τῷ γεγραμμένῳ ἐν ἔτει 586 ὑπὸ τοῦ ἐκ Μεσοποταμίας καλλιγράφου Ῥαβούλα καὶ ἀποκειμένῳ ἐν τῇ λαυρεντιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας (4).

Ὁ τύπος δὲ οὗτος εἶνε ἀναμφιβόλως λίαν διαδεδομένος ἤδη ἐν τοῖς παλαιοῖς βυζαντιακοῖς χρόνοις, τοῦθ' ὅπερ εἶνε εὐεξήγητον, καθότι εἶνε κληροδότημα τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης. Ὁ αὐτὸς δὲ τύπος ἐπιζῇ καὶ μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατέχει ἐν τοῖς μεταγενεστέροις τούτοις χρόνοις ἰδιάζουσάν τινα θέσιν ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας ἁγιογραφικὰς παραστάσεις, καθ' ὅσον εἶνε ὁ μόνος παρουσιαζόμενος διὰ πολλῶν ἀντιτύπων ἐν ἀναγλύφοις λιθίνοις. Ἐν μὲν τῇ Θεσσαλονίκῃ γνωρίζω δύο παραδείγματα τοῦ τύπου τούτου. Τούτων τὸ ἕτερον εἶνε ἐντετοιχισμένον εἰς τὸν τοῖχον τῆς εἰσόδου ἐν τῇ στοᾷ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς· καὶ ὁ μὲν τύπος συμπίπτει σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀκριβῶς πρὸς τὸν ῥαβενναῖον, ἀλλὰ τὸ καλλίτεχνον τοῦ ἔργου μαρτυρεῖ, ὅτι εἶνε προϊὸν χρόνων μεταγενεστέρων

(1) Φωτογρ. τοῦ Ricci· ἀπεικονίσματα δὲ παρὰ *Bayet* L'art byzantin σ. 15. *Diehl* Ravenne σ. 70 καὶ ἀλλαχοῦ.

(2) Φωτογρ. τοῦ Ricci. Ἴδε καὶ *Richter* Die Mosaiken von Ravenna σ. 95.

(3) *Schnaase* Geschichte der bildenden Künste Τόμ. Γ' σ. 571.

(4) Εὕρηται ἀπεικονισμένον ἐν πολλοῖς συγγράμμασιν, ὡς π. χ. παρὰ τῷ Garrucci καὶ τῷ Seroux d'Agincourt.

Τὸ δὲ δεύτερον ἐκ Θεσσαλονίκης παράδειγμα εὕρηται εἰς τὴν βάσιν τοῦ μεγάλου ἐπισκοπικοῦ θρόνου κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς μητροπόλεως. Ἐν τούτῳ ἡ δεομένη Παναγία φέρει ἐπὶ τοῦ στήθους ἀποτετυπωμένον ἐν θυρεῷ τὸν Σωτῆρα, τοῦθ' ὅπερ πολλάκις βλέπομεν ἐν νεοελληνικαῖς καὶ ῥωσικαῖς εἰκόσιν. Ἄλλο δὲ παράδειγμα τοῦ ἀγνοῦ τύπου τῆς δεομένης Θεοτόκου εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις κεντρικοῦ μουσείου, εἰς ὃ περιῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐκ Πατησίων συλλογῆς. Περιγραφὴν δὲ τούτου παρέχει ὁ Bayet (1). Τὸ αὐτὸ δὲ λεκτέον περὶ τῶν πολλῶν ἐπαναλήψεων τῆς δεομένης Παναγίας ἐν τῷ Ἁγίῳ Μάρκῳ τῆς Βενετίας.

Ἐν ἁπάσαις ταύταις ταῖς παραστάσεσι παρουσιάζεται ἡ Δεομένη ὁλόσωμος καὶ ὀρθία ἱσταμένη. Μόνον δὲ προτομὴν τῆς Παναγίας δεομένης, οἵα παρίσταται ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Χαλκίδος, εὗρον ἐν Θήβαις, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ προαστείου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Εἶνε δὲ αὕτη ἐντετοιχισμένη ὑψηλὰ εἰς τὸν τοῖχον τῆς ἀψῖδος. Τὰ δὲ μέτρα συμφωνοῦσι περίπου πρὸς τὰ τοῦ ἀναγλύφου τῆς Χαλκίδος. Ἀλλ' ἐν Θήβαις ἡ Δεομένη δηλοῦται ῥητῶς ὡς ΜΗΡ ΘΥ. Διαφέρει δὲ κατὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐν Χαλκίδι ἀναγλύφου, ὅτι ἡ Παναγία κρατεῖ τὰς χεῖρας, ὡς ἐν ἁπάσαις ταῖς ἄλλαις παραστάσεσιν, οὐχὶ πρὸ τοῦ στήθους, ἀλλὰ πρὸς τὰ πλάγια. Ἴσως δέ, ἀκριβέστερον γνωριζομένης τῆς βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας, ἀποδειχθῇ, ὅτι ἴσα ἴσα οὗτος ὁ διάφορος τρόπος τῆς ἀνατάσεως τῶν χειρῶν εἶνε χαρακτηριστικὸς διὰ τὴν ἑρμηνείαν εἰκόνος τινὸς ὡς παριστανούσης τὴν Θεοτόκον ἢ ἄλλην τινὰ ἁγίαν. Σήμερον δὲ οὐδὲν δύναμαι νὰ εἴπω περὶ τοιαύτης τινὸς ἀρχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλως οὐδὲν γνωρίζω ἀνάγλυφον μνημειακόν, οὐδόλως λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἔργων τῆς μικροτεχνίας, παριστάνον ἄλλην τινὰ ἁγίαν πλὴν τῆς Παναγίας αὐτῆς, θαρροῦντως προτείνω νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον ὡς παριστάνον τὴν Θεοτόκον.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀναγλύφου πρὸ παντὸς ἄλλου σημαντικὸς εἶνε ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας. Καὶ δὴ ἡ ἐργασία μὲν εἶνε βεβαίως ἀρίστη, ὡς δύναται πᾶς τις νὰ πεισθῇ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς παρατιθεμένης ἐν τῷ πίνακι Η' ἀπεικονίσεως. Ὁ τυπικὸς σχηματισμὸς τῶν ὀφθαλμῶν μετὰ τῶν κατὰ βυζαντιακὸν τρόπον ἐξωγκωμένων κάτω βλεφάρων καὶ ἡ λίαν ἐπιπολαία ἐπεξεργασία τῶν χει-

(1) **Recherches pour servir à l'histoire de la peinture κτλ. σ. 108.**

ρῶν προδίδουσιν, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον δὲν εἶνε ἔργον ἐξαιρέτου καλλιτέχνου. Ἀλλ' ἡ πλαστικὴ καὶ αὐτόχρημα ἀρχαία κατασκευὴ τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ πλήρης ζωῆς πτύχωσις διακρίνουσι τὸ καλλιτέχνημα ἀπὸ τῶν χθαμαλῶν καὶ ὅλως τυπικῶν ἀναγλύφων τῶν μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν χρόνων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ἐν παλαιοῖς βυζαντιακοῖς χρόνοις ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐκ τῶν κάτω διακοσμήσεως. Τὸ εὐγενὲς ἐκεῖνο καὶ ἐν συναισθήσει τοῦ καλοῦ πεπλασμένον φοινικοειδὲς κόσμημα καὶ ἡ ποικιλόσχημος καὶ ἐλευθερίως ἐπεξειργασμένη ἐξ ἀστραγάλων ταινία εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐγεννήθησαν ἐν μέσοις ἢ μεταγενεστέροις βυζαντιακοῖς χρόνοις.

Οὕτω καὶ λόγοι τεχνοτροπίας ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς ν' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὸ ἀνάγλυφον εἶνε σύγχρονον πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς βασιλικῆς ἢ ὀλίγον μεταγενέστερον αὐτῆς, ἀλλὰ πάντως ἔργον τῆς πρὸ τῶν εἰκονοκλαστῶν γλυπτικῆς. Ἡ δὲ πρώτη αὐτοῦ θέσις θὰ ἦτο ἢ κατὰ τὸ τέμπλον ἢ ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ βήματι εἴτε ἐπὶ ἰδίας τινὸς βάσεως εἴτε ἄνωθεν τῆς ἱερᾶς πύλης. Βεβαιότερόν τι περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὸ παλαιότατον τοῦτο τῶν ἐν Ἑλλάδι λιθίνων ἀγαλμάτων τῆς Παναγίας ἀντὶ νὰ κυλίηται κάτωθεν σκοτεινῆς κλίμακος ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἐν τῇ σημερινῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πολύτιμον ἀντικείμενον ἀληθοῦς λατρείας.

Ἐν Ἀθήναις, 31 Ἀπριλίου 1889.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρακτικὰ τῆς Ζ' γενικῆς συνόδου τῆς 31 Ἰανουαρίου 1888.

Ἐγένετο τῇ 31ῃ Ἰανουαρίου 1888 ἐνάτῃ ὥρᾳ π.μ. ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου παρόντων ἑταίρων δύο καὶ εἴκοσι (22). Ματαιωθείσης δὲ τῆς κατὰ τὴν 24ην Ἰανουαρίου συγκληθείσης συνόδου, ἐπειδὴ 27 μόνον ἑταῖροι παρῆσαν κατ' αὐτήν, ἡ σημερινὴ σύνοδος δυνάμει τοῦ 8ου ἄρθρου τοῦ καταστατικοῦ θεωρεῖται ἐν ἀπαρτίᾳ.

Ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Σπυρίδων Π. Λάμπρος, προεδρεύων τῆς συνόδου καὶ τῶν ἑκάστοτε συνεδριάσεων τοῦ συμβουλίου, τοῦ ἀναδειχθέντος προέδρου κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους κ. Ἀλ. Πασπάτη ἀποστέρξαντος τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ, ἐξέθηκε τὰ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος πεπραγμένα (ἴδε τὴν ὄπισθεν ἔκθεσιν) καὶ τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τοῦ ταμείου, τοῦ μουσείου, τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης συμφώνως ταῖς ἐκθέσεσι τῶν ἐφόρων κ. κ. Θ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως καὶ Ἀντωνίου Μηλιαράκη καὶ τοῦ ταμίου κ. Δαμ. Βορέ (ἴδε τὰς ὄπισθεν ἐκθέσεις).

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ ὁ κ. ἀντιπρόεδρος προεκάλεσε τὴν ὑπὸ τῆς γενικῆς συνόδου ἔγκρισιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου, συγκαλέσαντος τὴν γενικὴν σύνοδον ἕνα μῆνα βραδύτερον τοῦ ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ ὁριζομένου χρόνου, ὡς καὶ τῆς μὴ συμμετοχῆς τῆς ἑταιρίας εἰς πανηγυρισμὸν τῆς 25ης Μαρτίου, καθ' ὅτι τὸ μουσεῖον, ἐλλειπουσῶν τῶν εἰκόνων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ γυμνὸν εἰς τὸ κοινόν. Ἡ δὲ σύνοδος ἐκτιμῶσα τοὺς λόγους τοὺς προκαλέσαντας ἀμφότερα τὰ γεγονότα ἐνέκρινε τὰς ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου.

Ἐπὶ τούτοις ὑποβάλλει ὁ κ. ἀντιπρόεδρος μεταρρύθμισιν τοῦ 4ου ἄρθρου τοῦ καταστατικοῦ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καταβολὴν τῆς ἐτησίας συνδρομῆς τῶν ἑταίρων ὡς ἑξῆς·

«Καὶ τακτικοὶ μὲν (ἑταῖροι) γίνονται οἱ ἐφιέμενοι νὰ συντελέσωσιν

» εἰς προαγωγὴν τοῦ σκοποῦ τῆς ἑταιρίας· ἐκλεγόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ » διοικητικοῦ συμβουλίου ὀφείλουσι νὰ καταβάλλωσι δέκα δραχμὰς » κατ' ἔτος εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἑταιρίας. Πᾶσα δὲ ἀνωτέρα τῶν δέκα » δραχμῶν εἰσφορὰ θεωρεῖται ὡς δωρεά, δι' ἣν παρέχεται ὑπὸ τοῦ » ταμίου ἰδία ἀπόδειξις. Οἱ δὲ ἀντεπιστέλλοντες » κτλ.

Γενομένης δεκτῆς τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης, τὸ συμβούλιον, λαμβάνον ἀφορμὴν καὶ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐπιθυμοῦν ἵνα ἡ πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμείου ἐκλεγομένη τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐξελέγχῃ ὡσαύτως καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ μουσείου, τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης, προτείνει μεταρρύθμισιν τῆς α' παραγράφου τοῦ 8^{ου} ἄρθρου τοῦ καταστατικοῦ καὶ προσθέτει μετὰ τὰ· «πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν λογαριασμῶν» τὰς λέξεις· «τοῦ ταμείου, τοῦ μουσείου, τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης». Ἡ σύνοδος ἐγκρίνει τὴν προςθήκην ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περὶ ἀπαρτίας γ' παράγραφος τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου τοῦ καταστατικοῦ φαίνεται παρέχουσα δυσκολίας μᾶλλον περί τε τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὴν διοίκησιν τῶν κατὰ τὴν ἑταιρίαν, ὁ κ. Δημ. Παπαγεωργίου προτείνει, ὅπως ἡ παράγραφος αὕτη μεταβληθῇ ὡς ἕπεται· «Ἡ γενικὴ σύνοδος θεωρεῖται ἐν ἀπαρ»τίᾳ ὁσοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν προσελθόντων ἑταίρων».

Μετὰ τὴν ὁμόφωνον ἔγκρισιν τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων, ἡ γενικὴ σύνοδος ἀποφασίζει, ὅπως τὸ καταστατικὸν μετὰ τὰς τροποποιήσεις τῶν ἄρθρων τούτων καὶ τὴν προσθήκην δύο ἑτέρων κατὰ τὴν τελευταίαν γενικὴν σύνοδον ψηφισθέντων ἀνατυπωθῇ καὶ οὕτως ὑποβληθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καθ'ὅσον ἡ ἑταιρία δὲν περιεβλήθη εἰσέτι τὸ κῦρος τῆς ἐπισημότητος, στερουμένη ἐγκρίσεως κυβερνητικῆς. Τῇ προτάσει δὲ τοῦ κ. Δ. Παπαγεωργίου ἀποφασίζει, ὅπως τὸ ἐκλεχθησόμενον προεδρεῖον ὑποβάλῃ ὅπου δεῖ τὴν εὐχὴν τῆς γενικῆς συνόδου, ἵνα αἱ ἐν τοῖς ἀνακτόροις φυλασσόμεναι σημαῖαι τῆς ἐπαναστάσεως κατατεθῶσιν εἰς τὸ μουσεῖον.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Μιχ. Π. Λάμπρος προτείνει, ὅπως κατὰ τὴν τελεσθησομένην ἔκθεσιν τῶν Ὀλυμπίων τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον ἡ ἐθνολογικὴ ἑταιρία παραχωρήσῃ τὰ κατάλληλα τῶν ἀντικειμένων τοῦ μουσείου, μάλιστα δὲ τὰς ἐνδυμασίας, πρὸς ἔκθεσιν. Ἀλλὰ μετὰ παρατήρησιν τοῦ κ. ἀντιπροέδρου, ὅτι τοῦτο θὰ ὑπέβαλλε τὴν ἑταιρίαν εἰς

δαπάνας καὶ τὰ ἀντικείμενα θὰ ἐξέθετεν εἰς φθοράν, ἡ πρότασις τεθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν ἀπορρίπτεται.

Κατόπιν οἱ ἑταῖροι προέβησαν εἰς ἀρχαιρεσίας ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν κκ. Παναγιώτου Τζένου, Στ, Βάλβη καὶ Μ. Λάμπρου ὡς ψηφολεκτῶν, καὶ γενομένης διαλογῆς μετὰ τὴν ψηφοφορίαν ἀναδείκνυνται·

Πρόεδρος ὁ κ. Γ. Κοζάκης Τυπάλδος	παμψηφεὶ
Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἰωάν. Ν. Μπότασης	»
Γραμματεὺς ὁ κ. Νικόλαος Γ. Πολίτης	»
Ἔφορος τοῦ μουσείου ὁ κ. Θ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς	»
Ἔφορος τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Α. Μηλιαράκης	»
Ταμίας ὁ κ. Σπυρίδων Π. Λάμπρος . . .	»

μέλη δὲ τοῦ συμβουλίου τακτικὰ μὲν οἱ κκ. Ἰω. Σακελλίων, Σπυρ. Σακελλαρόπουλος,, Δαμιανὸς Βορὲς καὶ Νικόλ. Ἀποστολίδης παμψηφεί, ἀναπληρωτικὰ δὲ ὁ μὲν κ. Γ. Κασδόνης παμψηφεί, ὁ δὲ κ. Ἀριστοτέλης Π. Κουρτίδης διὰ ψήφων 15 καὶ ὁ κ. Π. Παπαναστασίου διὰ ψήφων 14· μέλη δὲ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ κκ. Δημ. Κοκκίδης, Ἐμμ. Δραγούμης καὶ Δημ. Μακκᾶς παμψηφεί.

Ἐπὶ τούτοις λύεται ἡ συνεδρία τῇ 11 καὶ $^1/_2$ ὥρᾳ π. μ.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ἀ. ἀ.
Ὁ Ἀντιπρόεδρος
ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἔκθεσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου

(Ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου).

Κύριοι,

Παρ' ἄλλου ἀνεμένετε βεβαίως σήμερον, κύριοι, νἀκούσητε τὴν λογοδοσίαν τῶν ἐφέτος πραχθέντων ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, τοῦ ἀνδρὸς δῆλα δή, εἰς ὃν μιᾷ ψήφῳ διὰ πρεπούσης

ἐκλογῆς ἀνεθέσατε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν. Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος πρόεδρος κ. Ἀλέξανδρος Πασπάτης δυστυχῶς ἐστέρησεν ἡμᾶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς πολυτίμου αὐτοῦ συνεργασίας, παρ' ὅλας ἡμῶν τὰς παρακλήσεις μὴ θελήσας ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ τιμητικὴν ἐντολήν. Τὸ δὲ συμβούλιον, ἀφ' οὗ μάτην ἀπεπειράθη νὰ πείσῃ αὐτὸν, ἐθεώρησε περιττὸν νὰ καλέσῃ ὑμᾶς εἰς ἔκτακτον γενικὴν σύνοδον πρὸς ἐκλογὴν νέου προέδρου, ἀφ' οὗ τὸ ἄρθρον 7ον τοῦ καταστατικοῦ τῆς ἑταιρίας, προνοοῦν περὶ τοιούτων περιστάσεων, ἀναθέτει εἰς τὸν ἀντιπρόεδρον τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ προέδρου κωλυομένου. Ἐγὼ δὲ, ἐκ μακρᾶς συνεργασίας γνωρίζων τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν ἐν τῷ συμβουλίῳ συναδέλφων, ἐπείσθην εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν, πεποιθὼς ὅτι ἤθελον οὗτοι συμμερισθῆ τήν τε εὐθύνην καὶ τοὺς κόπους τῆς διοικήσεως τῶν τῆς ἑταιρίας καὶ ὅτι ἤθελον καταστήσει διὰ τῆς προθύμου αὐτῶν συμμετοχῆς ἧττον ἐπαχθὲς τὸ βάρος ὃ προθύμως ἀνελάμβανον. Ἡ δὲ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἄοκνος συνεργασία τῶν ἀγαπητῶν συναδέλφων ἐδικαίωσε τὰς βεβαίας μου ἐλπίδας.

Εἰς τὰ μέλη λοιπὸν τοῦ συμβουλίου αἰσθάνομαι τὸ καθῆκον νὰ ἐκφράσω δημοσίᾳ σήμερον τὰς ἐμὰς εὐχαριστίας, ὧν μετέχετε βεβαίως καὶ ὑμεῖς πάντες ἐπὶ τῇ μερίμνῃ, ἣν ἐπεδείξαντο πρὸς βελτίωσιν καὶ πρόοδον τῶν κατὰ τὴν ἑταιρίαν.

Οὐδὲ ἦτο μικρὸν τὸ ἔργον, ὅπερ εἴχομεν νὰ ἐπιτελέσωμεν κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος. Ὡς ἐνθυμεῖσθε, κύριοι ἑταῖροι, πέρυσιν ἡ γενικὴ ἡμῶν σύνοδος συνῆλθεν οὐχὶ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἑταιρίας κατὰ τὰ εἰωθότα, ἀλλ' ἐν ἄλλῃ τινὶ αἰθούσῃ τοῦ Πολυτεχνείου, ἐν ᾗ εὐγενῶς ἐξενίσθημεν ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος τούτου. Τοῦτο δὲ διότι οἱ τοῖχοι τοῦ ἡμετέρου μουσείου ἦσαν κενοὶ, ἅτε δανεισθεισῶν τῶν εἰκόνων τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγωνιστῶν διαταγῇ τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν εἰς τὰς οἰκείας ἐπιτροπάς, αἵτινες εἶχον παρασκευάσει συμπόσια ἀξιωματικῶν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐπὶ τῇ ἐνηλικιώσει τῆς Α. Β. Ὑψηλότητος τοῦ διαδόχου τελεσθεισῶν ἑορτῶν. Ὅτε λοιπὸν ἤρχισεν ἡ λειτουργία τοῦ νέου συμβουλίου, ἐστερεῖτο τὸ μουσεῖον ἑνὸς τῶν καλλίστων αὐτοῦ κόσμων, ἐκείνου ὅπερ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν αὐτῷ κατατεθειμένων ἑλκύει τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν καὶ συγκινεῖ

αὐτούς. Αἱ εἰκόνες αὗται ἐπεστράφησαν ἤδη εἰς τὸ ἡμέτερον μουσεῖον, ὅπερ καθόλου βλέπετε ἐφέτος μᾶλλον εὔκοσμον καὶ εὐπρεπὲς χάρις εἰς τὴν ἄοκνον ἐργασίαν καὶ φιλόκαλον φροντίδα τοῦ ἐφόρου αὐτοῦ κ. Θεμιστοκλέους Ν. Φιλαδελφέως.

Ἕνεκα δὲ τῶν πρὸς τὸν εὐτρεπισμὸν τοῦτον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν εἰκόνων ἀναγκαίων ἐργασιῶν δὲν ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν περυσινὴν ἀπόφασιν τῆς γενικῆς συνόδου τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν οἱανδήποτε συμμετοχὴν τῆς ἑταιρίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀφορμὴ δι' ἣν ἐκαλέσαμεν ὑμᾶς εἰς γενικὴν σύνοδον σήμερον ἀντὶ μιᾶς τῶν Κυριακῶν τοῦ Δεκεμβρίου, ἐλπίζομεν δὲ ὅτι δι' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς παραλείψεις θέλομεν τύχει συγγνώμης παρὰ τῆς γενικῆς συνόδου τῶν ἑταίρων.

Καθ' ὅλον δὲ τὸ λῆξαν ἔτος, εἰ καὶ τὸ μουσεῖον εὑρίσκετο διὰ τὸν εἰρημένον λόγον ἐν ἀνωμαλίᾳ, δὲν ἐθεωρήσαμεν πρέπον νὰ μείνῃ τοῦτο κεκλεισμένον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ἄλλως συσσωρευθείσης πολλῆς ἐργασίας, ἀναφερομένης εἴς τε τὴν τακτοποίησιν καὶ συντήρησιν τοῦ ἀρχείου καὶ τοῦ μουσείου καὶ εἰς τὴν ὅλην ἐργασίαν τοῦ γραφείου τῆς ἑταιρίας, τὸ συμβούλιον ἀπεφάσισε τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου νὰ προσλάβῃ ἐπὶ ἀνταμοιβῇ μετρίᾳ βοηθὸν τοῦ γραμματέως καὶ τῶν ἐφόρων εἰς ὃν νὰνατεθῇ καὶ ἡ ἐπὶ δύο ὥρας καθημερινὴ παρουσία ἐν τῷ μουσείῳ, καθ' ἃς ὥρας ὡρίζετο ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ συμβουλίου νὰ εἶνε τοῦτο ἀνοικτόν. Ὡς τοιοῦτος δὲ βοηθὸς προσελήφθη ὁ φοιτητὴς τῆς φιλολογίας κ. Ἰωάννης Διαμαντόπουλος, ὅστις μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ τῆς προσηκούσης φιλοκαλίας ἐξεπλήρωσε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον, οὐκ ὀλίγον συντελέσας εἰς τὴν τακτικὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἑταιρίας.

Ἄλλως δὲ τὸ μουσεῖον δι' ἱκανῶν προσκτημάτων ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Καὶ δὲν εἶνε μὲν ταῦτα ἀνάλογα πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἑταιρίας γενόμενα δωρήματα ἰδίως τῶν διαφόρων Ὑπουργείων καὶ τὰς ἔπειτα δωρεὰς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπιφανῆ κατέχει θέσιν ἡ συλλογὴ τῶν ἐκ τῆς μάχης τοῦ Κηφισοῦ κατὰ τὸ 1311 περικεφαλαιῶν καὶ ἄλλων μεσαιωνικῶν πανοπλιῶν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Buchon. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἶνε καὶ τοῦ λήξαντος ἔτους τὰ δωρήματα ἄξια ἱκανοῦ λόγου. Ἀνέρχονται δὲ τὰ ἐφε-

τεινὰ προςκτήματα εἰς εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, ὧν δωρηταὶ εἶνε τὰ Ὑπουργεῖα τῶν Στρατιωτικῶν, Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Παιδείας, ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, οἱ κύριοι Λεωνίδας Τράκας ἐν Λαμίᾳ, ἀδελφοὶ Περρῆ, Ἰω. Ἰατρίδης, Δ. Βορὲς, Μιχαὴλ Π. Λάμπρος, Θ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς καὶ δύο ἀνώνυμοι. Τὰ κυριώτατα δὲ τῶν δωρημάτων εἶνε ἡ νεωστὶ γραφεῖσα εἰκὼν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, ἔργον τοῦ κυρίου Σ. Προσαλέντη, δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, τὸ εἰς τὸν ἰατρὸν Π. Στεφανίτσην ἀνῆκον ἄλλοτε ξίφος τοῦ Βύρωνος, σταλὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, τὸ ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος ξίφος καὶ σκῆπτρον δωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Ἰατρίδου δωρηθεῖσα στολὴ τοῦ σημαιοφόρου τῆς Φάλαγγος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Περρῆ σταλεῖσα ἐλαιογραφία τοῦ Hackenwill ἡ παριστάνουσα τὰ κατὰ τὴν 3 Σεπτεμβρίου τοῦ 1843.

Ἐπεθυμοῦμεν βεβαίως νὰ εἴχομεν ὅπως ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν πολὺ πλείονα δωρήματα καὶ νὰ εἴχομεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράσωμεν εὐχαριστίας πρὸς πλείονας δωρητὰς, ὅπως καὶ τὸ μουσεῖον τῆς ἑταιρίας ἡμῶν ταχύτερον γείνῃ κέντρον τῶν ἱστορικῶν λειψάνων τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ κατόπιν ἑλληνισμοῦ, ὁποῖον βεβαίως θὰ γείνῃ ἡμέραν τινά. Πεποίθαμεν δὲ ἀδιστάκτως, ὅτι ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὸ προεδρεῖον τῆς ἑταιρίας θὰ ἔχῃ ἐν τῷ μέλλοντι νἀναγγέλλῃ πλείονα καὶ σπουδαιότερα προςκτήματα ἔκ τε δωρεῶν καὶ ἐξ ἀγορῶν· τό δέ γε νῦν ἔχον μέχρι τοῦδε ὀλίγα ἀπέκτησε τὸ μουσεῖον ἐξ ἀγορᾶς διὰ τὴν γνωστὴν ἀπορίαν τοῦ ταμείου· ἐφέτος δὲ ἓν καὶ μόνον ἀντικείμενον, κοντογούνιον χρυσοκέντητον ἀγορασθὲν ἀντὶ δραχ. τριάκοντα.

Πολὺ εὐχαριστότερα ἔχω νἀναγγείλω ἐφέτος περὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τῆς ἑταιρίας, οὗ τὸ περιεχόμενον σχεδὸν ἐτριπλασιάσθη διὰ τῶν ἐφετεινῶν προςκτημάτων. Ἐν ᾧ δῆλα δὴ τὰ ἔγγραφα, ἅτινα μέχρι πέρυσιν ἐκέκτητο ἡ ἑταιρία, ἀνήρχετο εἰς διςχίλια πεντακόσια, σήμερον ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔφθασεν εἰς ἓξ χιλιάδας ὀκτακόσια τεσσαράκοντα τρία. Ἡ μεγάλη αὕτη αὔξησις ἐπῆλθεν οὐχὶ ἐκ μερικῶν δωρεῶν, ἐξ ὧν μόνον εἴκοσι καὶ δύο ἔγγραφα ἀπεκτήσαμεν, ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ὑποθέσεις ἰδιωτῶν καὶ δωρηθέντα ὑπὸ τῶν κκ. Ν. Γ. Πολίτου, Π. Παπανα-

στασίου, Σπ. Π. Λάμπρου, Γρηγορίου Ν. Βερναρδάκη, Κωνσταντ. Γραμματικοπούλου, Σπ. Δ Βιάζη καὶ Γ. Κλάδου. Ἀλλὰ προῆλθεν ἡ μεγάλη αὔξησις ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης γενομένης γενναίας δωρεᾶς 4,330 ἐγγράφων τῶν νοταρίων τῆς νήσου Νάξου. Τὰ εἰρημένα ἔγγραφα εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκ Σύρου περισώσας ἀπὸ ἐνδεχομένης καταστροφῆς καὶ ἐξαφανίσεως ὁ εἰσαγγελεὺς κ. Χ. Σοφιανός. Ἡ ἑταιρία ἐκφράζει δι' ἐμοῦ τὰς θερμὰς αὐτῆς εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἀξιολόγῳ ταύτῃ δωρεᾷ εἴς τε τὸν φιλόμουσον Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης κ. Δημήτριον Βουλπιώτην, τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ αὐτοῦ Ὑπουργείου κ. Ἀθανάσιον Παπαφράγκον καὶ τὸν εὑρόντα καὶ διασώσαντα τὰ ἔγγραφα κ. Σοφιανόν. Ἀλλ' ἡ ἑταιρία ὀφείλει νὰ ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς καὶ εἰς τὸν ἀκάματον ἔφορον τοῦ ἡμετέρου ἀρχείου κ. Ἀντώνιον Μηλιαράκην, ὅςτις ἐντὸς πέντε μόνον μηνῶν ἐκπληρῶν ἣν προθύμως ἐδώκαμεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ὑπόσχεσιν κατέταξε πάσας τὰς χιλιάδας ταύτας τῶν ἐγγράφων. Οὐδὲ ἦτο ἔργον ἁπλῆς μόνον ταξινομήσεως, ἀλλ' ἡ ἐργασία ἀπῄτει καὶ ἄλλους πολλοὺς κόπους καὶ ἀγῶνα διηνεκῆ κατὰ τοῦ εὐρῶτος καὶ τοῦ ῥύπου, ὅςτις εἶχε φθείρει, ἐνίοτε δὲ καὶ καταστρέψει πολλὰ τῶν ἐγγράφων. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ τοῦ κ. ἐφόρου «ὑπῆρξεν ἀνάγκη νὰ καθαρισθῶσι πολλὰ τούτων ἐκ τοῦ ἐπικαθημένου ῥύπου καὶ τῶν χωμάτων, νὰ συγκολληθῶσιν ἐπιμελῶς τὰ ἐσχισμένα, καὶ ἀφαιρεθῇ ἐκ τῶν πλείστων ὁ ἐκ τῆς ὑγρασίας γεννηθεὶς εὐρώς, ἵνα μὴ μεταδοθῇ καὶ εἰς τὰ ἐν καλῇ καταστάσει εὑρισκόμενα».

Γενομένης δὲ τῆς τοιαύτης ἐργασίας, κατετάχθησαν τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ἅτινα ἀποτελοῦσι συλλογὴν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων συμβολαίων, συνταχθέντων ἐνώπιον τῶν νοταρίων τῆς νήσου Νάξου, ἀφορώντων δὲ εἰς ἐννόμους σχέσεις τῶν ἐγχωρίων. Εἶνε δὲ προικοσύμφωνα, διαθῆκαι, συμβόλαια ἀγοραπωλησίας, δωρεῶν, ἐμφυτεύσεως καὶ τὰ παρόμοια. Χρονολογεῖται δὲ τὸ μὲν ἀρχαιότατον τούτων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1533, τὸ δὲ νεώτατον ἀπὸ τοῦ 1849. Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν ἐτῶν ἔχομεν σποράδην ἔγγραφα διαφόρων ἐτῶν τοῦ ιζ' αἰῶνος ἀπὸ τοῦ 1605-1631, ἔπειτα δὲ συνεχῆ σειρὰν ἀπὸ τοῦ 1634 μετ' ἐλαχίστων διακοπῶν. Ὅλη ἡ συλλογὴ αὕτη κατεγράφη ἐν τῷ εἰδικῷ καταλόγῳ τοῦ Ἀρχείου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ναξιακὸν ἀρχεῖον*· ἀπὸ

τοῦ ἀριθμοῦ 2512 - 6842 κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Τὰ δ' ἔγγραφα ταῦτα κατενεμήθησαν εἰς δέκα ὀκτὼ φακέλους, ἐφ' ὧν πρὸς εὐκολίαν ἀνευρέσεως ἐγράφησαν σημειώσεις τῶν ἀριθμῶν, οὓς φέρουσι τὰ ἔγγραφα ἐν τῷ καταλόγῳ, καὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ἡ ὅλη δωρεὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὰ 4,330 ἔγγραφα, ἅτινα κατετάχθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τοὺς φακέλους, ἀλλ' ὑπῆρχον ἐκτὸς αὐτῶν καὶ ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν, ἅτινα οὐ μόνον αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἦσαν ἐντελῶς ἐφθαρμένα καὶ ἄχρηστα, ἀλλὰ καὶ τὰ παρακείμενα ἤθελον βεβαίως συνδιαφθείρει ἂν κατετίθεντο εἰς τὸ ἡμέτερον ἀρχεῖον. Διὰ ταῦτα ἐθεωρήσαμεν καλὸν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐφόρου τοῦ ἀρχείου νἀποκλείσωμεν τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀπὸ τῶν ἡμετέρων συλλογῶν καὶ νὰ μὴ καταγράψωμεν αὐτά· ἐξεφράσαμεν δὲ τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην εἰς τὸ σεβαστὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργεῖον, ὅπερ δι' ἀπαντήσεως εἰς τὸ ἡμέτερον ἔγγραφον ἐπέτρεψε τὸν ἀφανισμὸν τῶν ἐγγράφων τούτων. Ἀλλ' ὡς ἐκ περισσοῦ προκαλοῦμεν καὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην, ἐπιδεικνύοντες τὰ ἐφθαρμένα καὶ ἄχρηστα ταῦτα ἔγγραφα.

Ἐκ δὲ τῶν ἰδιωτικῶν δωρεῶν ἰδίας μνείας εἶνε ἀξία ἡ δωρεὰ τοῦ φιλοτίμου δημοδιδασκάλου κ. Γεωργίου Ἀγγέλου, ὅςτις προςήνεγκεν εἰς τὸ ἡμέτερον ἀρχεῖον σιγίλλιον ἐπὶ περγαμηνῆς τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰακώβου, ἐκδοθὲν τῷ 1681 καὶ ἀναγνωρίζον σταυροπηγιακὴν τὴν ἐν Θήρᾳ Μονὴν τοῦ ἁγίου Σώζοντος. Προςήρτηται δὲ εἰς τὸ σιγίλλιον τοῦτο ἡ πρωτότυπος ἐκ μολύβδου βοῦλλα τοῦ Πατριάρχου.

Οὕτως εἶνε νῦν ἱκανῶς πλούσιον τὸ ἀρχεῖον τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, ἀριθμοῦν, καθ' ἃ εἴπομεν, 6,843 ἔγγραφα, ἅπαντα καταγεγραμμένα καὶ κατατεταγμένα ἐντὸς τριάκοντα φακέλων, δι' οὓς πρὸς μείζονα ἀερισμὸν καὶ εὐκολωτέραν χρῆσιν κατεσκευάσθη καὶ εἰδικὸν ἑρμάριον, ἐν ᾧ κατετέθησαν.

Πρὸς ἅπαντας τοὺς δωρητὰς τοὺς πλουτίσαντας κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ μουσεῖον καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς ἑταιρίας ἐκφράζομεν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας ἐπὶ τῷ ζήλῳ ὃν ἐπέδειξαν εἰς προαγωγὴν τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνέλαβεν ἡ ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἑταιρία τῆς Ἑλλάδος.

Πολὺ ἐπεθύμουν ἐρχόμενος εἰς τὰ τοῦ ταμείου τῆς ἡμετέρας Ἑ-

ταιρίας νὰ ἐξέφερον ἀποτελέσματα εἰ μή τι ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἀνάλογα πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ ἡμετέρου μουσείου καὶ ἀρχείου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Ἀλλὰ δυστυχῶς περὶ τὰ οἰκονομικά, ἅτινα εἶνε τὸ νεῦρον πάσης ἰδιωτικῆς ἢ δημοσίας ἐπιχειρήσεως, ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ καὶ πρότερον καχεξία. Ἡ κυριωτέρα εἴςπραξις τοῦ ταμείου τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, ἡ ἐτησία δῆλα δὴ συνδρομή, ἣν ἀναγράφει ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ κράτους καὶ παρέχει ἡμῖν κατ' ἔτος τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μένει δυστυχῶς ἀπὸ ἐτῶν ἀνείςπρακτος ἕνεκα τῆς κατασχέσεως δι' ἧς κρατεῖ δεσμευμένον τὸ ποσὸν τοῦτο ὁ ἀντίδικος τῆς ἑταιρίας κ. Γ. Μαζαράκης. Εὐτυχῶς ἡ πρὸς αὐτὸν δίκη ἡμῶν εἰςῆλθεν ἐπ' ἐσχάτων εἰς καλὸν στάδιον χάρις εἰς τὴν πρόθυμον καὶ εὔστοχον ὑπεράσπισιν τοῦ δικηγόρου καὶ μέλους τοῦ συμβουλίου κ. Διαμιανοῦ Βορέ, εἰς ὃν πρέπει νὰ ἐκφράσωμεν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας δι' οὓς κόπους κατέβαλε μέχρι τοῦδε πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ προκειμένου δικαστικοῦ ἀγῶνος. Καὶ δὴ μετὰ ἐπανειλημμένας προδικαστικὰς ἀποφάσεις ἐξεδόθη ἐσχάτως ὁριστικὴ ἀπόφασις τοῦ πρωτοδικείου, δι' ἧς ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγή του. Ἐλπίζομεν λοιπὸν ὅτι τὸ νέον συμβούλιον θὰ δυνηθῇ αἰρομένης τῆς κατασχέσεως νὰ εἰςπράξῃ τὰ ἐκδεδομένα ἐντάλματα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Μὴ γενομένης κατὰ ταῦτα μηδὲ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος τῆς εἰςπράξεως τοῦ βοηθήματος τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, πενιχρὰ ὑπῆρξαν τὰ λοιπὰ ἔσοδα, ἀνελθόντα ἐν ὅλῳ εἰς δραχμὰς 1,901.95. Τούτων δραχμαὶ 687.60 εἶνε τὸ ἐκ τοῦ παρελθόντος ἔτους περίσσευμα τὸ παραδοθὲν εἰς τὸ ταμεῖον παρὰ τοῦ προσωρινοῦ ταμίου, ὧν 250 εἶνε ἡ ἔκτακτος δωρεὰ τοῦ κυρίου Γεωργίου Πασπάτη, ὃν ἀνεγράψαμεν κατὰ τὸ καταστατικὸν εἰς τοὺς δωρητάς. Τῶν δὲ ὑπολοίπων δραχμῶν 1,214.35 δραχμαὶ μὲν 414.35 εἰςεπράχθησαν παρὰ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ ὡς τὸ ἥμισυ εἰς τὴν ἡμετέραν ἑταιρίαν ἀναλογοῦν μέρος τοῦ περισσεύματος τῶν εἰςπράξεων τῆς κοινῇ μετὰ τοῦ Παρνασσοῦ τελεσθείσης ἐν ἔτει 1884 ἐκθέσεως τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου δραχμαὶ μὲν 250 εἰςεπράχθησαν ἐκ συνδρομῶν καθυστερουμένων τοῦ 1886, δραχμαὶ δὲ 457 εἶνε αἱ εἰςπράξεις ἐκ συνδρομῶν ἑταίρων διὰ τὸ ἔτος 1887 καὶ 30 ἐκ συνδρομῆς ἑταίρων διὰ τὸ 1888. Πλὴν δὲ τούτων εἰςεπράχθησαν δραχ.

49 ἐξ ἐκτάκτου δωρεᾶς τοῦ ἐν Πάτραις κ. Χρήστου Α. Ῥηγοπούλου. Εἰς τὰς εἰςπράξεις τέλος προςθετέον δραχμὰς 14, ἀντίτιμον ἑνὸς τόμου τοῦ Δελτίου τῆς ἑταιρίας.

Ἐκ τοῦ ἀπολογισμοῦ τούτου τῶν ἐσόδων τῆς ἑταιρίας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος βλέπετε, κύριοι, ὅτι μόνη αἰτία τῆς καχεξίας τοῦ ταμείου δὲν εἶνε τὰ περὶ τὴν εἴςπραξιν τοῦ βοηθήματος τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας παρουσιαζόμενα κωλύματα, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν εἰςπράξεων ἐκ συνειςφορῶν τῶν μελῶν τῆς ἑταιρίας καὶ τῆς πωλήσεως τοῦ Δελτίου αὐτῆς. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ἔχωμεν εὐαρεστότερα ἀποτελέσματα, ἂν ἄλλως ἐργαζόμενοι ἠθέλομεν δώσει τύπον ἐπαιτείας εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἁπλουστάτης καὶ σχεδὸν μόνης ὑποχρεώσεως τῶν ἑταίρων. Καὶ ἔδωκε μὲν εἰς τὸ συμβούλιον πέρυσιν ἡ γενικὴ σύνοδος δι' ἄρθρου προςτεθέντος εἰς τὸ καταστατικὸν τὸ δικαίωμα νὰ διαγράψῃ ἀπὸ τοῦ καταλόγου τοὺς ἐπὶ τρία ἔτη τὴν συνδρομήν των καθυστεροῦντας ἑταίρους, ἀλλὰ τὸ συμβούλιον ἐνόμισεν, ὅτι δύναται νὰναβάλῃ καὶ διὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄρθρου ἐκείνου, ἕως καταστρωθῶσιν ἀκριβεῖς πίνακες τῶν καθυστερουμένων καὶ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα πρὸς εὐσυνείδητον ἐκπλήρωσιν τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ ἐκείνῳ ἀναγεγραμμένων. Πεποίθαμεν δὲ ὅτι δραστηρία ἐνέργεια τοῦ ταμίου καὶ πρόθυμος συναντίληψις τῶν ἑταίρων θέλει συντελέσει εἰς ταχεῖαν ἐπανόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς ἑταιρίας.

Ἀπὸ τοῦ περὶ τῶν εἰςπράξεων λόγου μεταβαίνων εἰς τὰ τῶν ἐφέτος γενομένων δαπανῶν, ἀναφέρω, ὅτι αὗται ἀνῆλθον ἐν ὅλῳ εἰς δραχμὰς 1,484. Τούτων 524.05 ἐξωδεύθησαν εἰς ἐκτύπωσιν τοῦ Δελτίου, 450 δὲ ἐδαπανήθησαν εἰς μισθὸν τοῦ βοηθοῦ, 430.75 εἰς γραφικὰ καὶ πρὸς συντήρησιν τοῦ μουσείου καὶ ἀρχείου, δραχμαὶ 30 εἰς ἀγοράς, καὶ δραχμαὶ 50 ὡς συνδρομὴ τῆς ἑταιρίας εἰς τὴν ἐξ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ὡς γνωστόν, ἐπιχειρηθεῖσαν περιτείχισιν καὶ διακόσμησιν τοῦ Χανίου τῆς Γραβιᾶς, ὑπὲρ ἧς τὸ συμβούλιον ἐνόμισεν, ὅτι ὤφειλε νὰ προςφέρῃ τὸν ὀβολὸν τῆς ἑταιρίας, ἔστω καὶ ὀβολὸν χήρας.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν τῷ ταμείῳ σήμερον ἀπόλοιπον ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς 417.15.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ, ἣν ἐξελέξατε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἀπο-

τελουμένη ὑπὸ τῶν κκ. Ἀθαν. Παπαγεωργίου, Δημ. Παπαγεωργίου καὶ Σωκρ. Κασδόνη, ἐξελέγξασα τὴν διαχείρισιν τοῦ ταμίου κ. Ἀπ. Βαρζέλη κατὰ τὸ ἔτος 1886, ὑπέβαλε τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς συνῳδὰ τῷ ἄρθρῳ 8 τοῦ καταστατικοῦ τῆς ἑταιρίας. Ἡ ἐπιτροπὴ εὗρεν, ὅτι ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ στελέχους τῶν πληρωθεισῶν ἀποδείξεων πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ ταμείου προκύπτουσιν ἀνακρίβειαί τινες, αἵτινες κατ' αὐτὴν δὲν πρέπει νἀποδοθῶσιν εἰς κατάχρησιν. Ἀλλ' ἀνεγράφησαν ὑπ' αὐτῆς, ὅπως ἐπιστηθῇ ἡ προςοχὴ τῶν ταμιῶν εἰς τὸ μέλλον. Οὐδὲ ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀκριβέστερος ἔλεγχος τῶν παρατηρηθεισῶν ἐλλείψεων, ἀφ' οὗ ἄλλως, ὡς παρατηρεῖ ἡ ἐπιτροπή, ὁ ὑπεύθυνος ταμίας τοῦ 1886 δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὴν ἐξέλεγξιν. Ἐπ' ἴσης ἡ ἐπιτροπὴ ἐθεώρησε καθῆκον αὐτῆς νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι τοῦ λοιποῦ δέον νὰ καταβάλληται μείζων προςοχὴ περὶ τὴν εἴςπραξιν τῶν συνδρομῶν, διότι ἐκ τῶν 270 καθυστερούντων 148 διαμένουσιν ἐν Ἀθήναις, ὧν πολλοὶ δὲν θὰ ἠρνοῦντο τὴν μικρὰν συνδρομήν των, ἂν ἐζητεῖτο αὕτη παρ' αὐτῶν. Τελευτῶσα ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἐξέφρασε τὴν εὐχήν, ἵνα ἀναγραφῇ ἐν τῷ κανονισμῷ τῆς ἑταιρίας ἡ ἐξέλεγξις τοῦ μουσείου, οὐχὶ δὲ μόνον ἡ τῶν λογαριασμῶν τοῦ ταμείου, ὡς κελεύει τὸ ὄγδοον ἄρθρον, διότι φαίνεται αὐτῇ ἄτοπον τὸ μὲν μουσεῖον, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀξίαν καὶ νῦν ἤδη ἔχον, νὰ μένῃ ἀνεξέλεγκτον, νὰ ἐξελέγχωνται δὲ οἱ λογαριασμοί, οἱ εἰς οὐχὶ ἄξια λόγου ποσὰ ἀφορῶντες. Τὸ συμβούλιον οὐ μόνον ἀποδέχεται τὴν γνώμην ταύτην τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐξέλεγξις πρέπει νὰ ἐπεκτείνηται ἐπί τε τὸ ἱστορικὸν ἀρχεῖον καὶ τὴν βιβλιοθήκην τῆς ἑταιρίας. Διὰ ταῦτα δὲ προτείνει, ὅπως προςτεθῶσιν εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ μετὰ τὰς λέξεις *πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν λογαριασμῶν* τὰ ἑξῆς· «*Τοῦ Μουσείου, τοῦ Ἀρχείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης*».

Τοῦ Δελτίου τῆς ἑταιρίας ἓν καὶ μόνον τεῦχος κατωρθώθη νὰ δημοσιευθῇ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, περιέχον διατριβὰς πρωτοτύπους τῶν κ.κ. Ἰω. Σακελλίωνος, Em. Legrand, Ἀ. Παππαδοπούλου, Ant. Rubio y Lluch, Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, Δ. Γαβαλᾶ, Δ. Βικέλα, Γεωργίου Βέγλερη, Θεοδώρου Οὐσπένσκη, Ν. Γ. Πολίτου, Κ. Δ. Πρασσᾶ. Οὕτως ἓν καὶ μόνον ὑπολείπεται τεῦχος, ὅπως συμπληρωθῇ ὁ Β' τόμος τοῦ Δελτίου. Ἀλλὰ τὸ συμβούλιον δὲν ἠθέλησε νὰ προβῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ τεύχους τούτου πρὶν ἢ ὑπάρξῃ ἐν τῷ ταμείῳ

ἱκανὸν περίσσευμα, ὅπως πληρωθῶσιν αἱ δι' αὐτὸ γενησόμεναι δαπάναι, καθότι ἀκόμη καθυστεροῦμεν εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῶν ἀδελφῶν Περρῆ μέρος τῶν τυπωτικῶν τοῦ τρίτου τεύχους τοῦ δευτέρου τόμου. Εἶνε λυπηρὸν ὅτι τὸ Δελτίον τοῦτο, ὅπερ τοσαύτην περιέχει πρωτότυπον ὕλην ἀναφερομένην εἰς τοὺς βυζαντιακοὺς καὶ μετέπειτα χρόνους, ἐλαχίστης τυγχάνει ὑποστηρίξεως παρ' ἡμῖν, ὑποβάλλον τὴν ἑταιρίαν εἰς τὴν δαπάνην ὁλόκληρον σχεδὸν τῆς ἐκτυπώσεως χωρὶς νὰ εἰςπράττηται δι' ἀγορᾶς ἀντιτύπων αὐτοῦ ἄξιον λόγου μέρος τῶν δαπανωμένων.

Τὸ συμβούλιον κατὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ συνερχόμενον ἐβουλεύετο περὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἑταιρίας, πολλὰ μὲν μελετῆσαν, ἱκανὰ δὲ ἀποφασίσαν καὶ ἐκτελέσαν. Κατὰ τὴν δοθεῖσαν δὲ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ 6 ἄρθρου τοῦ καταστατικοῦ δικαιοδοσίαν προσέθηκε καὶ νέους ἑταίρους εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἡμετέρων συναδέλφων. Εἶνε δὲ οὗτοι οἱ ἑξῆς· ἐν μὲν Ἀθήναις οἱ κ.κ. Ἀναστάσιος Θεοφιλᾶς, Κυριακὸς Μυλωνᾶς, Θεμ. Σοφούλης, Κυρ. Μαυρομιχάλης, Παῦλος Καρολίδης, Γ. Κοζάκης Τυπάλδος, Παναγ. Καββαδίας, Ἀντών. Κανέλλης καὶ Παναγ. Τζένος· ἐν δὲ Πειραιεῖ οἱ κ.κ. Θεόδ. Ῥετσίνας, Δ. Ν. Μιλετόπουλος καὶ Γουσταῦος Λαφφών· ἐν δὲ Κερκύρᾳ ὁ κ. Ἀντώνιος Κασταμονίτης, ἐν Κεφαλληνίᾳ ὁ κ. Ἡλίας Τσιτσέλλης, ἐν Λαμίᾳ ὁ κ. Λεωνίδας Τράκας, ἐν Ἀμφίσσῃ ὁ κ. Μιχαὴλ Κυργούσιος, ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ κ.κ. Ε. Εὐγενίδης, Δ. Ν. Ταμβάκος, Σταυράκης Κέπετζης καὶ Κ. Ζάκας, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ κ. Τ. Νεροῦτσος βέης, ἐν Καΐρῳ ὁ κ. Δ. Οἰκονομόπουλος καὶ ἐν Μανσούρᾳ οἱ κ. κ. Πάνος Χαριτάκης καὶ Ἰωάννης Γρηγορίου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δεινὸν ὑπέστη ἡ ἡμετέρα ἑταιρία τραῦμα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐμμανουὴλ Χαριλάου καὶ Παύλου Λάμπρου, ὧν ὁ τελευταῖος ἦτο ἀναγεγραμμένος εἰς τοὺς δωρητὰς τῆς ἑταιρίας διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ εἰς τὸ μουσεῖον καὶ ἀρχεῖον δωρεάς.

Ἕνεκα δὲ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ μουσείου, τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης τὸ συμβούλιον ἐψήφισε μὲν τὰς ἀναγκαίας πιστώσεις πρὸς κατασκευὴν νέων σκευῶν χάριν τοποθετήσεως πολλῶν ἀντικειμένων, ἀπεφάσισε δὲ τὴν ἀντικατάστασιν προϋπαρχούσης μεγάλης καρυΐνης ἀγγειοθήκης μὴ χρησιμευούσης εἰς τὴν ἑταιρίαν δι' ἄλλων ἐπίπλων ἐπικαιροτέρων, τῆς δὲ ἀγγειοθήκης ἐκείνης εὗρε πρόθυμον ἀγο-

ραστὴν τὴν γενικὴν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων, ἥτις πάντοτε ἐδείχθη πρόθυμος εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου τῆς ἑταιρίας. Μὴ ἀρκούσης δὲ τῆς αἰθούσης τοῦ Πολυτεχνείου, ἣν κατέχομεν ἤδη, ἀνενεώσαμεν τὰς ἐνεργείας ἡμῶν παρὰ τῷ διευθυντῇ κ. Θεοφιλᾷ πρὸς παραχώρησιν τοῦ παρακειμένου δωματίου εἰς τὴν ἑταιρίαν, εὐχαρίστως δὲ ἀναγγέλλομεν, ὅτι ὁ κ. Θεοφιλᾶς προθύμως ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγάς, ὅπως κενωθῇ καὶ παραχωρηθῇ εἰς ἡμᾶς τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκφράζομεν αὐτῷ τὰ εὐχαριστήρια τῆς ἑταιρίας. Ἐπ' ἴσης δὲ δέον νὰ εὐχαριστήσωμεν καὶ τοὺς κ. κ. διευθυντὰς τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, ὅσαι οὐ μόνον παρακολουθοῦσι τὰ ἡμέτερα καὶ ὑποστηρίζουσι τὴν ἑταιρίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς προκηρύξεις αὐτῆς ἑκάστοτε δημοσιεύουσι δωρεάν.

Τὸ συμβούλιον κατά τινα τῶν τελευταίων αὐτοῦ συνεδριάσεων ἐνόμισε καλὸν νὰ ζητήσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν τῶν δήμων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς. Ἀπηυθύναμεν δὲ ἤδη τὰ προσήκοντα ἔγγραφα καὶ τρέφομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀμφότεροι οἱ δῆμοι θέλουσιν ἔλθει εἰς ἀρωγὴν τοῦ ἔργου ἡμῶν, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ διοικοῦντες αὐτοὺς εἶνε μέλη τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, ὡς καί τινες τῶν δημοτικῶν συμβούλων, ὁ δὲ δήμαρχος Ἀθηναίων ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἱδρυτῶν καὶ ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρῶτος πρόεδρος τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, οὗ τὸν ζῆλον ἀναγνωρίζουσα πέρυσιν ἡ γενικὴ σύνοδος τῶν ἑταίρων ἐψήφισε τὰς πρὸς αὐτὸν θερμὰς αὐτῆς εὐχαριστίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως δὲν ἠμελήσαμεν διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐξεγείρωμεν τὸ ὑπὲρ τῆς ἑταιρίας ἐνδιαφέρον, ἐπικαλούμενοι τὴν εἰς τὸ μουσεῖον καὶ ἀρχεῖον ἡμῶν ἀποστολὴν ἐγγράφων ἢ ἀντικειμένων ἀξίων λόγου, ὧν ἑκάστοτε ἐλαμβάνομεν γνῶσιν. Οὕτω παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἐζητήσαμεν κατὰ τὸν Ἰούλιον τὸ κατὰ τὸ ἐν Αἰγίνῃ λεγόμενον Κυβερνεῖον σωζόμενον σιδηροῦν ἀπόλοιπον τῆς μηχανῆς, δι' ἧς ἐκόπτοντο ἐπὶ Καποδιστρίου τὰ νομίσματα, ἐλπίζομεν δὲ ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἱστορικὸν λείψανον δὲν θέλει βραδύνει νὰ περιέλθῃ εἰς τὸ ἡμέτερον μουσεῖον.

Μαθόντες δ' ἐξ ἐκθέσεως τοῦ ἐφόρου τοῦ ἀρχείου κ. Μηλιαράκη περὶ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ ἐν Ἰθάκῃ ἀρχείου, παρεκαλέσαμεν τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον νὰ διατάξῃ καὶ τούτου τοῦ ἀρχείου τὴν παράδοσιν εἰς ἡμᾶς. Καὶ δὲν ἐπέτυχε μὲν ἡ ἐνέργεια ἡμῶν αὕτη, ἀλλ'

ὁπωςδήποτε αἱ περὶ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ Ἰθακησίου ἀρχείου ἡμέτεραι παραστάσεις συνετέλεσαν εἰς κυβερνητικὴν μέριμναν περὶ αὐτοῦ, ἥτις πεποίθαμεν, ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ διαμένουσα σύντονος καὶ διαρκής.—Ἡ γνῶσις, ὅτι ὁ μακαρίτης Σπυρίδων Ζαμπέλιος κατεῖχε σπουδαιότατα ἔγγραφα διαφωτίζοντα τὸν βίον Ὀδυσσέως τοῦ Ἀνδρούτσου καὶ ἐξαγιάζοντα τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός, ἔπεισεν ἡμᾶς νἀποταθῶμεν πρὸς τὴν χήραν τοῦ διακεκριμένου ἐκείνου λογίου καὶ συλλογέως, παρακαλοῦντες νὰ δωρήσῃ τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς καθ' ἡμᾶς ἑταιρίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεμιᾶς ἐτύχομεν ἀπαντήσεως.—Ἐπ' ἴσης οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως ἔτυχον τὰ ἔγγραφα ἡμῶν πρὸς τὸν δήμαρχον Πύλου περὶ διασώσεως καὶ ἀποστολῆς εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς μουσεῖον τῶν ἐν τῷ λιμένι Ναυαρίνου καὶ ἄλλως δ' ἐν Πύλῳ εὑρισκομένων λειψάνων τῆς μεγάλης ναυμαχίας καὶ τὸ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ὀλυμπίων, δι' οὗ παρεκαλοῦμεν αὐτὴν νἀποστείλῃ εἰς τὸ ἡμέτερον μουσεῖον ἀνδρείκελον χωρικοῦ Κεφαλληνίας, ἀπολειφθὲν ἐκ τῆς ἐν ἔτει 1875 τελεσθείσης ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων. Ἐπ' ἴσης τέλος ἀπηυθύναμεν πρὸς τὸν κ. Θεοφιλᾶν ἐπ' ἐσχάτων ἔγγραφον, παρακαλοῦντες νὰ δωρήσῃ εἰς τὰς ἡμετέρας συλλογὰς ἀντικείμενά τινα καὶ εἰκόνας ἃς κέκτηται τὸ Πολυτεχνεῖον, ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ προσεχοῦς ἔτους ἐν τῇ λογοδοσίᾳ αὐτοῦ θέλει ἀναγγείλει εἰς ὑμᾶς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἡμετέρας παρακλήσεως, ὡς πρόςθετον δεῖγμα τῆς ὑποστηρίξεως ἧς ἐτύχομεν πάντοτε παρὰ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἱδρύματος τούτου, ἐν ᾧ καὶ ξενιζόμεθα.

Βλέπετε, κύριοι, ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι προςεπαθήσαμεν κατὰ τὸ ἐνὸν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προοδοποιήσωμεν τὰ τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, νὰ πλουτίσωμεν τὰς συλλογὰς αὐτῆς, νἀναπτύξωμεν τοὺς πόρους, νὰ βελτιώσωμεν τὰ κατ' αὐτήν. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης βλέπετε, ὅτι οὐχὶ μικρὰ εἶνε τὰ ἐμπόδια ἅτινα ἐπιπροσθοῦσιν εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον. Πρέπει νὰ κατανοηθῇ τέλος, ὅτι αἱ συλλογαὶ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας δὲν εἶνε ἡμέτεραι, ἀλλ' εἶνε κτῆμα τοῦ ἔθνους, ὡς ῥητῶς ἀνεγράφη ἐν τῷ ἡμετέρῳ καταστατικῷ, καὶ εὐλαβῶς τηροῦμεν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένην ὑποχρέωσιν νἀποστέλλωμεν κατ' ἔτος κατάλογον τῶν νέων προςκτημάτων εἴς τε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων. Εἴχομεν κατ' αὐτὴν τὴν σύστασιν τῆς ἑταιρίας τὴν

διάθεσιν καὶ τὴν συναίσθησιν, ὅτι δὲν μέλλομεν νὰ πλάσωμεν κενόν τι κέντρον περιεργείας, ἀλλὰ ἀρχεῖον καὶ μουσεῖον ἐθνικὸν, κτῆμα καὶ προσκύνημα τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅλου! Ὅ,τι εἶχεν ἀμεληθῆ ἐπὶ δεκαετηρίδας ὅλας ἀνελάβομεν νὰ ἐκπληρώσωμεν ἡμεῖς τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, τὴν παραμονὴν τῆς καταστροφῆς καὶ ἀπωλείας πλείστων μνημείων τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἅτινα ἔμενον ἄγνωστα ἢ παρερριμμένα.

Νομίζομεν ἤδη, ὅτι ἡ ἐνέργεια ἡμῶν ἄρχεται νὰ στέφηται ὑπὸ ἐπιτυχίας, καὶ ὅτι ἄρχονται νὰ φαίνωνται οἱ πρῶτοι καρποὶ τῶν ἀγώνων ἡμῶν. Εἰ καὶ ἓξ μόνα παρῆλθον ἔτη ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς ἑταιρίας, ἔχομεν ἤδη μουσεῖον εὐπρεπὲς, πυρῆνα τοῦ μεγάλου μουσείου τοῦ μέλλοντος, καὶ ἀρχεῖον ὅπερ μέλλει νὰ γείνῃ βεβαίως ἡ ἀφετηρία ἀρχείου ἐθνικοῦ, καὶ ἐξεδώκαμεν δύο σχεδὸν πλήρεις μεγάλους τόμους περιοδικῆς συγγραφῆς, ἥτις κατέλαβεν ἤδη ἐπιφανῆ θέσιν ἐν ταῖς παραπλησίαις δημοσιεύσεσιν ὁμοίων εὐρωπαϊκῶν σωματείων. Γνωρίζομεν τί ἐπιζητοῦμεν καὶ δὲν τυφλώττομεν πρὸς τὰ μέσα τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ. Ἤδη συνισταμένης τῆς ἑταιρίας, κηρύττοντες τὴν σύστασιν αὐτῆς εἰς τὸ Πανελλήνιον, ἐδηλώσαμεν ὁποίαν εὐρύτητα ἀπεδέχοντο τὰ ἔργα τῆς ἑταιρίας πρὸς συλλογὴν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ πρὸς ἵδρυσιν μουσείου καὶ ἀρχείου. Παρεστήσαμεν τὸ ἱδρυθησόμενον μουσεῖον ὡς μέλλον νὰ γείνῃ κέντρον τῆς μελέτης τῶν χρόνων ἐκείνων τῆς πατρίου ἱστορίας, καθ' οὓς ὁ ἐθνικὸς βίος δὲν ἠξιώθη ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης, ὡς θεωρηθεὶς εὐτελὴς καὶ ἔκπτωτος τῆς ποτὲ δόξης. Τί ἠθέλομεν νὰ δημιουργήσωμεν ἐδηλώσαμεν σαφῶς ἀναφέροντες τὰ ὀνόματα τοῦ **Musée Cluny** τῶν Παρισίων, τοῦ **South Kensigton Museum** τοῦ Λονδίνου, τοῦ **Museo Civico** τῆς Βενετίας, τοῦ **Germanisches Museum** τῆς Νυρεμβέργης, τοῦ **Kunst-Gewerbe Museum** τοῦ Βερολίνου. Ὅτε ἐγράφομεν ταῦτα, προσέκρουον ἴσως αἱ λέξεις ἡμῶν εἰς τὰ ὦτα πολλῶν ὡς ὀνειρώδεις, καὶ σήμερον δὲ ἴσως ἐπαναλαμβανόμεναι θὰ φανῶσι μεγάλαι. Ἀλλὰ τότε μὲν ἐξεφράζομεν πόθους, νῦν δὲ παριστάνομεν τὸ ὅριον εἰς ὃ θέλομεν νὰ φθάσωμεν. Καὶ ἔχομεν τὴν πεποίθησιν, τὴν πεποίθησιν τὴν ἀκράδαντον, ὅτι ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρία τῆς Ἑλλάδος θὰ φθάσῃ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸ ὅριον τοῦτο διὰ τῆς προθύμου ὑποστηρίξεως τῆς Κυβερνήσεως,

ἧς πάντοτε ἐτύχομεν, καὶ τῆς ἀρωγῆς τῶν φίλων καὶ ὑποστηρικτῶν παντὸς ἐθνικοῦ σκοποῦ.

Ἔκθεσις τοῦ ἐφόρου τοῦ μουσείου.

Κύριοι,

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐγένοντο 28 δωρεαὶ εἰς τὸ μουσεῖον ἡμῶν. Εἰσὶ δὲ οἱ προσενεγκόντες:

Τὰ Ὑπουργεῖα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν, ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, δύο ἀνώνυμοι καὶ οἱ κ.κ. Λ. Τράκας, ἀδελφοὶ Περρῆ, Ι. Ἰατρίδης, Δαμιανὸς Βορὲς, Μ. Π. Λάμπρος καὶ ὁ ἔφορος τοῦ μουσείου ἡμῶν.

Πέρυσι τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας διὰ τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων παρέδωκεν ἡμῖν πολλὰς περικεφαλαίας καὶ ἄλλα μέρη μεσαιωνικῶν πανοπλιῶν, τὰ ὁποῖα πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν εὑρέθησαν ἐν Χαλκίδι ἐντὸς κρύπτης τοῦ φρουρίου, ὁ δὲ Γάλλος μεσαιωνολόγος Buchon (Βυχὼν) ἐνόμισεν ὅτι ἀνῆκον εἰς τοὺς Γάλλους καὶ Καταλανοὺς τοὺς περὶ κατοχῆς τῆς Ἀττικῆς φονικὴν συνάψαντας μάχην παρὰ τὸν Κηφισόν. Ἐκ τῶν λόγου ἀξίων τούτων ἱστορικῶν λειψάνων θὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀπαρτίσωμεν εἰ δυνατὸν ὁλόκληρον πανοπλίαν· ἐν τούτοις κατεθέσαμεν αὐτὰ πρὸς κοινὴν θέαν ὅσον ἦν ἡμῖν ἐφικτὸν εὐπρεπῶς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον εἶχε προσενεχθῆ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ ἓν ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἔργων τοῦ προώρως ὑπὸ τοῦ θανάτου ἀναρπαγέντος Σ. Ἀλταμούρα, παριστάνον τὴν ἔξωθεν τῶν Πατρῶν ναυμαχίαν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη. Τὴν πολύτιμον ταύτην εἰκόνα μόλις ἐσχάτως παρελάβομεν καὶ ἀνηρτίσαμεν ἐν τόπῳ καταλλήλῳ.

Ἐφέτος δὲ μεταξὺ τῶν τελευταίων δωρημάτων συγκαταλέγονται ξίφος τοῦ λόρδου Βύρωνος ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὸν ἰατρὸν Π. Στεφανίτσην καὶ δύο ἱστορικὰ κειμήλια τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, τὸ ξίφος καὶ τὸ σκῆπτρον τοῦ θρόνου αὐτοῦ.

Τὴν τάξιν τοῦ μουσείου ἡμῶν διετάραξε γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε πρέπον νὰ παρασιωπήσω, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐγένετο περὶ τούτου λόγος καὶ ἐν τῷ τύπῳ. Κατὰ τὰς ἑορτὰς δηλαδὴ ἐπὶ τῇ ἐνηλικιώσει τοῦ Διαδόχου παρεδώκαμεν κατ' ἐντολὴν τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν τὰς εἰκόνας, δι' ὧν ἐκοσμήθησαν τὰ τότε συμπόσια. Καὶ αἱ μὲν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ληφθεῖσαι ἐπεστράφησαν μετὰ τὸ πέρας τοῦ γεύματος, ἀλλ' ὄχι ἐν καλῇ καταστάσει· αἱ ὀθόναι τινῶν ἦσαν ἐφθαρμέναι καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τοῦ Περραιβοῦ μάλιστα διάτρητος ἐν μέσῳ τῷ προσώπῳ.

Αἱ δὲ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπεστάλησαν ἐκ τοῦ Ναυστάθμου ὄχι ἅπασαι, ἀλλὰ μόνον 18 ἀντὶ τῶν 21 τὰς ὁποίας παρεδώκαμεν, καὶ αὗται δὲ ἐπεστράφησαν κατερρυπωμέναι καὶ ἐν πολλοῖς ἐφθαρμέναι.

Περὶ τῆς βλάβης καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ἐγένοντο ἐγκαίρως αἱ δέουσαι δηλώσεις καὶ διαμαρτυρίαι, πρὸς ἀπαλλαγὴν πάσης ἡμῶν ἀτομικῆς εὐθύνης, διότι, ὡς γινώσκετε, ταῦτα πάντα παρεδόθησαν ἡμῖν διὰ πρωτοκόλλου καὶ ὑπ' εὐθύνην τῆς ἑταιρίας. Ἐζητήσαμεν δὲ καὶ χρηματικήν τινα ἀποζημίωσιν παρ' ἑκατέρου τῶν Ὑπουργείων, ἥτις συνεποσοῦτο κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ διαπρεποῦς ζωγράφου κ. Προσαλέντη εἰς δραχμὰς χιλίας πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς φθορᾶς· ἀλλ'ἐπειδὴ οὐδὲν ἄχρις ὥρας ἐλάβομεν, ἠναγκάσθημεν νὰ προκαταβάλωμεν τὴν πρὸς ἐπισκευὴν αὐτῶν δαπάνην ἐξ ἰδίων, ὥστε νὰ μὴ ἀναβάλληται ἐπ' ἀορίστῳ χρόνῳ ἡ ἀνάρτησις καὶ κατάταξις τῶν εἰκόνων τούτων. Ἕνεκα τοῦ δυσαρέστου τούτου ἐπεισοδίου ἔμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν ἀταξίᾳ τὸ μουσεῖον καὶ οὐχὶ εὐάρεστον ἀληθῶς ἐνεποίει ἐντύπωσιν τοῖς ἐπισκεπτομένοις αὐτό.

Αἱ κανονικαὶ δαπάναι ὑπὲρ τοῦ μουσείου κατὰ τὸ λῆξαν τοῦτο ἔτος δὲν εἶνε μεγάλαι, σχεδὸν δὲ συνεψηφίσθησαν πρὸς τὸ ἐκ πωλήσεως ἀχρήστου καὶ ἀκαταλλήλου ἡμῖν σκευοθήκης εἰσπραχθὲν χρηματικὸν ποσόν, ὡς φαίνεται τοῦτο ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. ταμίου. Ἀλλ' οὔτε ἀγοραὶ ἐγένοντο πρὸς πλουτισμὸν τοῦ μουσείου, ἐκτὸς ἑνὸς κοντογουνίου, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 626, διότι οἱ πόροι τῆς ἑταιρίας δὲν ἐπέτρεπον. Ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι τὸ νέον ἡμῶν συμβούλιον εὐτυχήσῃ ν'ἀνορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἑταιρίας διὰ νέας ἐπικλήσεως πρὸς τοὺς φιλομούσους καὶ διὰ συστάσεως λαχείου. Κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη

καὶ διὰ τὰς πολιτικὰς ἴσως ἀνωμαλίας καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἕνεκα τούτων ἀχρηματίαν δὲν ἐκίνησεν ἡ ἑταιρία τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ὁμοεθνῶν ὡς ἡμεῖς προσεδοκῶμεν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ, διότι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας εἶνε, ὅτι ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ θὰ αἰσθανθῇ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἔλλειψιν ἐθνικοῦ μουσείου, ἐν τῷ ὁποίῳ νὰ περισυναχθῶσιν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, ἐξ ὧν θὰ διδάσκωνται οἱ νεώτεροι ὅτι δὲν ἐχάθη, δὲν ἐξηλείφθη τὸ ἔθνος ἡμῶν ὁμοῦ μὲ τὴν τελευταίαν ἀναλαμπὴν τῆς ἀρχαίας δόξης, οὐδὲ διεσπάσθησάν ποτε οἱ κρίκοι οἱ συνδέοντες ἡμᾶς μετὰ τοῦ παρελθόντος ἐκείνου.

Ἐλπίζομεν λοιπὸν καὶ εὐχόμεθα οἱ μέλλοντες ν' ἀναλάβωσι τὴν ἐντολήν, ἣν σήμερον πρὸ ὑμῶν καταθέτομεν, ἐλπίζομεν, λέγω, νὰ τύχωσιν αἰσιωτέρων περιστάσεων καὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι μετὰ μείζονος θάρρους ὅ,τι ἡμεῖς ἠρχίσαμεν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Ἰανουαρίου 1888.

Ὁ ἔφορος τοῦ μουσείου

Θ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

Ἔκθεσις τοῦ ἐφόρου τοῦ ἀρχείου.

Κύριε Πρόεδρε,

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος τὰ ἐκ δωρεῶν ἀποκτήματα τοῦ ἀρχείου ὑπῆρξαν κατά τε τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα λίαν σημαντικά. Ἐν ὅλῳ δὲ ἀπέκτησε τὸ ἀρχεῖον ἔγγραφα 4,351, ἐξ ὧν 21 ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ὑποθέσεις ἰδιωτῶν ἐδωρήθησαν ὑπὸ τῶν κκ. Ν. Πολίτου, Π. Παπαναστασίου, Σ. Π. Λάμπρου, Γρ. Ν. Βερναρδάκη, Κωνστ. Γραμματικοπούλου, Σπυρ. Δ. Βιάζη καὶ Γ. Κλάδου. Ἐν τοῖς ἐγγράφοις δὲ τούτοις συγκαταριθμεῖται καὶ ἓν σιγίλλιον ἐπὶ μεμβράνης μετὰ μολυβδοβούλλου τοῦ 1681 τοῦ τότε πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰακώβου, ἀναγνωρίζοντος δι' αὐτοῦ σταυροπήγιον τὴν ἐν Θήρᾳ Μονὴν τοῦ ἁγίου Σώζοντος. Τὸ σιγίλλιον τοῦτο ἐδώρησεν εἰς τὴν ἑταιρίαν ὁ κ. Γ. Ἀγγέλου, δημοδιδάσκαλος. Τὰ λοιπὰ δὲ ἔγγραφα 4,330 τὸν ἀριθμὸν ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, εἰς ὃ ἀπέστειλε ταῦτα, περισώσας ἀπὸ ἐνδεχομένης καταστροφῆς καὶ ἐξαφανίσεως, ὁ κ. Σοφιανός,

ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἑταιρία ὀφείλει χάριτας εἴς τε τὸν κ. Βουλπιώτην ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης καὶ εἰς τὸν κ. Σοφιανόν.

Τὰ εἰρημένα πολυπληθῆ ἔγγραφα ἀποτελοῦσι συλλογὴν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων συμβολαίων συνταχθέντων ἐνώπιον τῶν νοταρίων τῆς νήσου Νάξου, ἀφορώντων δ' εἰς ἐννόμους σχέσεις τῶν ἐγχωρίων· εἶνε δὲ προικοσύμφωνα, διαθῆκαι, συμβόλαια ἀγοραπωλησίας, δωρεῶν, ἐμφυτεύσεως καὶ τὰ παρόμοια. Πάντα τὰ ἔγγραφα ταῦτα κατεγράφησαν ἐν τῷ εἰδικῷ καταλόγῳ τοῦ ἀρχείου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ναξιακὸν ἀρχεῖον» ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 2512—6842 κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Ὑπῆρξε δὲ ἀνάγκη νὰ καθαρισθῶσι πολλὰ τούτων ἐκ τοῦ ἐπικαθημένου ῥύπου καὶ τῶν χωμάτων, νὰ συγκολληθῶσιν ἐπιμελῶς τὰ ἐσχισμένα, καὶ ν' ἀφαιρεθῇ ἐκ τῶν πλείστων ὁ ἐκ τῆς ὑγρασίας γεννηθεὶς εὐρώς, ἵνα μὴ μεταδοθῇ καὶ εἰς τὰ ἐν καλῇ καταστάσει εὑρισκόμενα. Ὅλη ἡ συλλογὴ κατενεμήθη εἰς 18 φακέλους, ἐφ' ὧν πρὸς εὐκολίαν τῆς ἀνευρέσεως ἐγράφησαν σημειώσεις τῶν ἀριθμῶν τῶν ἐγγράφων καὶ τῆς χρονολογίας. Παρατηρῶ δὲ ὡς πρὸς τοῦτο, ὅτι τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐγγράφων ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1533, τὸ νεώτατον δὲ εἰς τὸ 1849, ἀλλὰ τὰ ἔτη ἀκολουθοῦσι συνεχῆ σειρὰν μόνον ἀπὸ τοῦ 1634 μετὰ ἐλαχίστων διακοπῶν, πρὸ τοῦ ἔτους δὲ τούτου ὑπάρχουσι μόνον ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1533, 1605 καὶ 1606, 1611, 1613—14, 1616—1620, 1623, 1629—1631.

Μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς πολυτίμου ταύτης συλλογῆς τοῦ Ναξιακοῦ ἀρχείου ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου ἀνέρχεται εἰς 6,843, πάντων καταγεγραμμένων καὶ κατατεταγμένων ἐντὸς 40 φακέλων, δι' οὓς πρὸς μείζονα ἀερισμὸν καὶ εὐκολωτέραν χρῆσιν κατεσκευάσθη καὶ εἰδικὸν ἑρμάριον ἐν ᾧ κατετέθησαν.

Ἐν τέλει τῆς ἐκθέσεώς μου ταύτης σημειῶ, ὅτι ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ Ναξιακοῦ ἀρχείου ἐδημοσίευσα ἐν ἀριθμῷ 577 τοῦ Δελτίου τῆς Ἑστίας δήλωσιν τῆς περατώσεως τῆς καταγραφῆς τοῦ Ναξιακοῦ ἀρχείου πρὸς γνῶσιν τῶν θελόντων νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτοῦ. Ἔδοσα δὲ πρὸς δημοσίευσιν μετά τινων ἑρμηνευτικῶν σημειώσεων τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον ἔγγραφον τοῦ Ναξιακοῦ ἀρχείου, ὅπερ εἶνε προικοσύμφωνον τοῦ 1533. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο θέλει περιέ-

χει τὸ φύλλον τῆς Ἑστίας ὑπ' ἀριθ. 630 τῆς προσεχοῦς Κυριακῆς 24 Ἰανουαρίου.

Ὡς πρὸς τὴν βιβλιοθήκην δὲ παρατηρῶ ὅτι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐγένοντο ἀσήμαντοι δωρεαί, οὐδὲν δὲ βιβλίον ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς ἑταιρίας ἕνεκα ἐλλείψεως χρημάτων. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπάρχοντα βιβλία δὲν ἐτακτοποιήθησαν εἰσέτι ἕνεκα ἐλλείψεως χώρου, ἤδη δὲ ὅτε ἡ διεύθυνσις τῆς Πολυτεχνικῆς σχολῆς παρεχώρησεν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἑταιρίας καὶ τὸ παρακείμενον τῷ μουσείῳ μικρὸν δωμάτιον, θέλει γίνει ἔναρξις τακτοποιήσεως καὶ τῆς μικρᾶς ταύτης βιβλιοθήκης.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 19 Ἰανουαρίου 1888.

Ὁ ἔφορος τοῦ ἀρχείου τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρίας

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

Ἔκθεσις τοῦ ταμίου.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ κατάστασις τοῦ ταμείου τῆς ἑταιρίας καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος οὐδὲν ἀτυχῶς τὸ ἐνθαρρυντικὸν παρέχει ἀναφορικῶς τῆς ὑλικῆς συνδρομῆς, ἣν πᾶς τις ἐδικαιοῦτο νὰ προσμένῃ παρὰ τῶν ὑπερδιακοσίων μελῶν αὐτῆς, ἀποτελουμένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ προσώπων κατανοούντων τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν τοῦ χρήματος πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκπλήρωσιν τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας. Εἶνε νομίζω ὅλως περιττὸν νὰ ὑποδείξω ὅτι τὸ χρῆμα διὰ μίαν ἀρτισύστατον ἑταιρίαν εἶνε ὅ τι τὸ σῶμα πρὸς τὸ πνεῦμα. Ὅπως εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν λειτουργίαν τούτου συντελεῖ σπουδαίως σῶμα ὑγιὲς καὶ εὖ ἔχον, οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια ἑταιρίας τινὸς ἤρτηται πρὸ παντὸς ἐκ τοῦ ποσοῦ καὶ ποιοῦ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς ὑπαρχόντων ὑλικῶν μέσων· ἂς ἐλπίσωμεν ὅθεν ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ διάδοχός μου θὰ ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ παρασταθῇ ἐνώπιον τῆς ἐπομένης τακτικῆς συνελεύσεως ὑπὸ αἰσιωτέρας περιστάσεις, ὑπὸ περιστάσεις ἱκανοποιούσας κάπως τὰς ἀπαιτήσεις πάντων τῶν ἐπιθυμούντων νὰ βλέπωσι τὴν ἡμετέραν ἑταιρίαν βαίνουσαν αἰσίως εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς.

Τὰ κατὰ τὴν λήξασαν χρῆσιν εἰσπραχθέντα ὁμοῦ μὲ τὰς δοθείσας

μοι ὑπὸ τοῦ προκατόχου ταμίου δραχ. 687.60 ἀνέρχονται ἐν ὅλῳ εἰς δραχ. 1,901.95. Ἐκ τούτων ὅμως δραχμαὶ 414.35 προέρχονται ἐκ τοῦ ἀναλογήσαντος εἰς τὴν ἡμετέραν ἑταιρίαν μέρους ἐκ τῶν εἰσπραχθέντων κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος, ἃς πάνυ φιλοφρόνως ὁ φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσὸς κατέβαλεν ἡμῖν. Ὥστε μόνον εἰς 800 δραχμὰς ἀνέρχονται αἱ ἐκ συνδρομῶν τῶν μελῶν εἰσπραχθεῖσαι, καὶ αὗται ὅμως δὲν εἰσὶν ἅπασαι αἱ τοῦ 1887. Αἱ πλεῖσται συνδρομαὶ ἤτοι 28 ἀνάγονται εἰς τὸ ἔτος 1886, κατὰ τὸ λῆξαν δὲ μόλις 23 εἰσὶ τὰ μέλη τὰ καταβαλόντα μετὰ προθυμίας τὴν συνδρομήν των.

Ἐκ τοῦ Δελτίου ἐκτὸς δραχ. 14 ἀντιτίμου ἑνὸς σώματος, ληφθέντος παρὰ τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς Ἑστίας, οὐδὲν ἕτερον εἰσεπράχθη.

Τὰ εἰς διαφόρους ἀνάγκας τῆς ἑταιρίας δαπανηθέντα ἀνέρχονται εἰς δρ. 1,484.80, ὥστε ὑπολείπονται ἐν τῷ ταμείῳ αὐτῆς δρ. 417.15.

Ἐν Ἀθήναις, 29 Ἰανουαρίου 1889.

Ὁ ταμίας
Δ. ΒΟΡΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρακτικὰ τῆς Η′ γενικῆς συνόδου τῆς 15 Ἰανουαρίου 1889.

Τῇ 15 Ἰανουαρίου 1889, περὶ ὥραν 10ην π. μ. συνελθόντων τῶν ἑταίρων τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας κατὰ πρόσκλησιν τοῦ συμβουλίου αὐτῆς, συνεκροτήθη ἡ Η′ γενικὴ σύνοδος αὐτῶν, παρόντων ἐν ὅλῳ 28, ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Πολυτεχνείου τῇ παρακειμένῃ τῷ μουσείῳ τῆς ἑταιρίας.

Ὁ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου κ. Γεώργιος Τυπάλδος Κοζάκης, προεδρεύων ἐν ταὐτῷ καὶ τῆς συνόδου, ἐξέθηκε τὰ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος πεπραγμένα (ὅρα συνημμένην ἔκθεσιν προέδρου). Κατόπιν δὲ ὁ ἔφορος τοῦ μουσείου κ. Θ. Ν. Φιλαδελφεύς, ὁ ἔφορος τοῦ ἀρχείου κ. Ἀντ. Μηλιαράκης καὶ ὁ ταμίας τῆς ἑταιρίας κ. Σπ. Π. Λάμπρος ἀνέγνωσαν κατὰ μέρος ἕκαστος τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ μουσείου, τοῦ ἀρχείου καὶ τοῦ ταμείου τῆς ἑταιρίας (ὅρα συνημμένας ἐκθέσεις).

Ἀνεγνώσθη κατόπιν ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Δ. Μακκᾶ (ὅρα συνημμένην ἔκθεσιν).

Μετὰ ταῦτα δὲ τῇ προτάσει τοῦ συμβουλίου διὰ τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου ἐγένοντο δεκταὶ ἄνευ ἀντιρρήσεως τροποποιήσεις τινὲς ἐπὶ τῶν ἄρθρων 5, 8 καὶ 10 τοῦ καταστατικοῦ τῆς ἑταιρίας, ἃς τὸ συμβούλιον ἐθεώρησεν ἀναγκαίας διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν αὐτῆς. Εἶνε δὲ αὗται εἰς μὲν τὸ 5ον ἄρθρον ἡ διαγραφὴ τῶν λέξεων «ἐξ ὧν ἀπαραιτήτως οἱ δύο σύμβουλοι», ἐπὶ δὲ τοῦ ἄρθρου 8ου ἡ ἀντικατάστασις τῶν λέξεων «κατὰ τὸν Δεκέμβριον» διὰ τῶν «κατὰ Ἰανουάριον», ἐπὶ τοῦ ἄρθρου δὲ 10 ἡ διαγραφὴ τῶν λέξεων «εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων».

Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει εἶτα τοῦ προέδρου ἄν τις τῶν ἑταίρων ἔχῃ νὰ προτείνῃ τι ἢ παρατηρήσῃ, ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κ. Δ. Μακκᾶς ἐπρότεινεν ὅτι θεωρεῖ καλὸν νὰ καταβιβασθῇ ἡ ἐτησία

συνδρομὴ τοῦ Δελτίου τῆς Ἑταιρίας διὰ τοὺς ἑταίρους. Μετὰ βραχεῖαν δὲ συζήτησιν ἄλλων μελῶν ἡ σύνοδος ἀνέθηκε πᾶσαν περὶ τούτου σκέψιν εἰς τὸ μέλλον συμβούλιον.

Ὁ ἔφορος τοῦ μουσείου κατόπιν ἐπρότεινεν ὅπως προκληθῇ ἀπόφασις τῆς συνόδου ῥητὴ ἀπαγορεύουσα τὴν ἐκτὸς τοῦ μουσείου ἐξαγωγὴν τῶν ἀντικειμένων αὐτοῦ. Μετὰ βραχεῖαν δὲ ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης συζήτησιν, ἡ σύνοδος παρεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ προτείναντος, ψηφισθέντος τοῦ ἑξῆς ἄρθρου· «Οὐδὲν ἀντικείμενον ἐξέρχεται τοῦ μουσείου πλὴν ἐκτάκτων περιστάσεων μετὰ εἰδικὴν ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου».

Τέλος ἀνετέθη εἰς τὸ συμβούλιον νὰ ταξινομήσῃ τὰς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων γενικῶν συνόδων καὶ τῆς ἤδη συνεδριαζούσης ἐπελθούσας εἰς τὸν κανονισμὸν τροποποιήσεις.

Ὁ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου κατόπιν εὐχαριστήσας τοὺς ἑταίρους, ἰδιαιτέρως δὲ τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ἐπὶ τῇ συνδρομῇ, ἣν παρέσχον αὐτῷ, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ νέου πρόεδρος, προσέθηκε δὲ ὅτι δὲν θέλει παύσει μεριμνῶν καὶ ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς ἑταιρίας. Ἡ σύνοδος δὲ τῶν ἑταίρων τῇ προτάσει τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου ἐξέφρασεν ὁμοφώνως τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς πρὸς τὸν κ. πρόεδρον διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς ἑταιρίας ἐργασίας του.

Μετὰ τοῦτο ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης μετὰ προηγουμένην παράκλησιν πρὸς τοὺς ἑταίρους, ὅπως μὴ ψηφίσωσιν αὐτὸν εἴς τινα τῶν ἀρχῶν τῆς ἑταιρίας, προσήνεγκεν εἰς τὸ ταμεῖον αὐτῆς δραχ. ἑκατὸν (100).

Ἡ σύνοδος εἶτα προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου συμβουλίου καὶ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς. Γενομένης δὲ τῆς ψηφοφορίας καὶ κατόπιν τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ψηφολεκτῶν κ. κ. Μιχ. Π. Λάμπρου καὶ Γ. Δροσίνη, ἀνεγνώσθη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας κατὰ τὸ συνημμένον πρακτικὸν ὡς ἑξῆς. Ἐψηφοφόρησαν ἐν ὅλῳ 25, ἐξελέχθησαν δὲ οἱ κκ. Πρόεδρος Π. Π. Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδρος Ι. Ν. Μπότασης, γραμματεὺς Α. Μηλιαράκης, ἔφορος μουσείου Θ. Ν. Φιλαδελφεύς, ἔφορος ἀρχείου Α. Μομφερρᾶτος, ταμίας Σ. Π. Λάμπρος, διὰ ψήφων 25. Σύμβουλοι δὲ οἱ κκ. Ἰω. Σακελλίων, Σπ. Σακελλαρόπουλος, Ν. Γ. Πολίτης, Π. Παπαναστασίου διὰ ψήφων 25 καὶ Ν. Ἀποστολίδης διὰ ψήφων 22. Μέλη δὲ τοῦ συμβουλίου ἀναπληρωματικὰ οἱ κκ. Ἀ. Κρητικός, Λ. Ῥάνδας

καὶ Δ. Παπαγεωργίου διὰ ψήφων 25. Μέλη δὲ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ κ.κ. Γ. Παρίσης, Δ. Μακκᾶς καὶ Ἰω. Φωκιανὸς διὰ ψήφων 25.

Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν δὲ τῶν ἐκλεχθέντων διελύθη ἡ σύνοδος περὶ ὥραν 12ην.

Ὁ Πρόεδρος
καὶ ἀ. ἀ. ὁ Ἀντιπρόεδρος
ΙΩΑΝ. Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

Ἔκθεσις περὶ τῶν ἔργων τῆς ἑταιρίας

(Ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ προέδρου κ. Γ. Κοζάκη Τυπάλδου).

Ἡ σύστασις ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε βεβαίως ἓν τῶν καλλίστων ἔργων τῆς παρούσης γενεᾶς. Ἐκ τῶν προγενεστέρων ἐκθέσεων γινώσκετε τὰ κατὰ τὴν καθίδρυσιν τῆς ἑταιρίας ταύτης. Ἡ λεπτομερὴς μελέτη τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων, τῆς ἐνδυμασίας, τῶν ἐπίπλων, τῶν ὅπλων, ἐν συνόλῳ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν πατέρων καὶ τῶν προπατόρων ἡμῶν ἀποτελεῖ ἐργασίαν γονιμωτάτην, δι᾽ ἧς συνδέομεν τὸ παρὸν μετὰ τοῦ παρελθόντος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ταχυτάτῃ ἀνελίξει τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου τοσοῦτον ταχέως ἀπομακρυνόμεθα. Καὶ ὅμως πλέον παρὰ ποτὲ σήμερον ὅτε τόσον ταχέως φερόμεθα πρὸς ἄγνωστον μέλλον, ἔχομεν ἀνάγκην συχνάκις νὰ στρέφωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ παρελθὸν τοῦτο, ὅπως ἀντλῶμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ πολύτιμα διδάγματα, ζωοποιοὺς πεποιθήσεις ὑπὸ τὰ ἀπὸ τῶν εἰκόνων ἀτενίζοντα ἡμᾶς γλυκέα ἅμα καὶ σοβαρὰ βλέμματα γονέων καὶ οἰκείων πεφιλημένων, τῶν ἀποτελούντων τὴν ἱερὰν χορείαν τῶν καθιδρυτῶν τῆς νεοελληνικῆς παλιγγενεσίας. Ὁ θεώμενος τὰ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας ἀντικείμενα μεταφέρεται διὰ τῆς φαντασίας μετ᾽ ἀνεκφράστου συγκινήσεως εἰς κόσμον ἀγαπητόν, ἤδη μὲν ἀντιπαρελθόντα ἀλλ᾽ ἀφήσαντα ἡμῖν τὰ σπέρματα τῆς παρούσης ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς. Διὰ ταῦτα τὸ ἔργον ὅπερ ἐπιτελεῖ ἡ ἑταιρία ἡμῶν εἶνε ἔργον ἐξόχως ἐθνικόν.

Θέλω ἤδη ἐν ὀλίγοις σᾶς συνοψίσει τὰ κατὰ τὸ λῆξαν διοικητικὸν

ἔτος ὑπὸ τοῦ συμβουλίου σας πεπραγμένα καὶ τὰς ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι ἐκτελεσθείσας προόδους. Τὰς πληροφορίας ταύτας θέλουσι συμπληρώσει εἰδικαὶ ἐκθέσεις ἀναγνωσθησόμεναι ἐνταῦθα παρὰ συναδέλφων.

Κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον ἐξελέχθησαν 24 τακτικοὶ ἑταῖροι καὶ τρεῖς ἀντεπιστέλλοντες, ἤτοι τακτικοὶ μὲν οἱ κκ. Ἀναστ. Διομήδης Κυριακός, Μιχ. Χατζημιχάλης, Γ. Βιώνης, Γ. Ν. Βούλγαρης, Γ. Δ. Βούλγαρης, Κίμων Ὀρλάνδος, Ἀντ. Μομφερρᾶτος, Νικ. Ἀναστασίου, Ἠλίας Φιλιππακόπουλος, Λεων. Ῥάνδας, Νικηφ. Λύτρας, Ἰω. Σ. Νικολαΐδης, Κυριακούλης Α. Π. Μαυρομιχάλης, Βερνάρδος Ὀρνστάϊν, Παντιᾶς Ῥάλλης, Ἰωσὴφ Κοπέτσκης καὶ Γουλιέλμος Μπὰρτ ἐν Ἀθήναις· ὁ κ. Γ. Κορωνιὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀλ. Ἰωνίδης ἐν Λονδίνῳ, Παναγ. Τοπάλης ἐν Chitoc τῆς Ῥουμανίας· οἱ κκ. Ἐμμαν. Μόρμορης καὶ Ν. Σοφοκλ. Καλούτσης ἐν Κυθήροις· ὁ σεβ. ἀρχιεπίσκοπος *Μηθύμνης* κ. Νικηφόρος Γλυκᾶς, καὶ ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις· ἀντεπιστέλλοντες δὲ οἱ κκ. W. I. Hoffmann ἐν Οὐασιγκτῶνι, Max Treu ἐν Βρεσλάου καὶ Gustav V. Schulpe ἐν Πρεσβούργῳ τῆς Οὐγγαρίας.

Ἐργασίαι τῆς ἑταιρίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην:

α'. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Δ' Ὀλυμπιάδος δι' ἐγγράφου αὐτῆς ἐζήτει ὅπως ἡ ἑταιρία παράσχῃ τὴν συνεργασίαν αὐτῆς πρὸς καταρτισμὸν ὅσον ἔνεστι πλήρους συλλογῆς ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν ἐν χρήσει εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, αἵτινες διὰ τοῦ χρόνου περιπίπτουσαι εἰς ἀχρηστίαν ἐξαφανίζονται. Τὴν πρότασιν αὐτῆς ἡ ἐπιτροπὴ ὑπέβαλεν ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους. Ἡ μὲν ἑταιρία πρὸς τῇ πνευματικῇ καὶ ἠθικῇ συνδρομῇ αὐτῆς νὰ παράσχῃ διά τε τὴν ἐν Ἀθήναις ἔκθεσιν τῶν Ὀλυμπίων καὶ διὰ τὴν ἐν Παρισίοις τὸ ἐπόμενον ἔτος παγκόσμιον ὅσας ἔχει ἐθνικὰς ἐνδυμασίας πρὸς ἔκθεσιν, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ τῶν Ὀλυμπίων νὰ καταβάλῃ τάς τε χρηματικὰς δαπάνας καὶ τὰς ἄλλας φροντίδας πρὸς πορισμὸν τῶν ἐλλειπουσῶν, μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς Παρισινῆς ἐκθέσεως ὅσαι δὲν ἤθελον πωληθῆ νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἑταιρίας. Τὸ δὲ συμβούλιον τῆς ἑταιρίας ἀπήντησεν εἰς ταῦτα, ὅτι πρῶτον μὲν κατ' ἀρχὴν οὐδὲν τῶν ἀντικειμένων τοῦ μουσείου δύναται νὰ ἐξαχθῇ δι' οὓς λόγους καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἀποφασισθῆ τοῦτο ὑπὸ τοῦ συμβουλίου καὶ τῆς γενικῆς συνόδου

τῶν ἑταίρων, πλὴν ἂν παραχωρηθῶσι τῇ ἑταιρίᾳ ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν Ὀλυμπίων δύο αἴθουσαι πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν αὐταῖς τοῦ μουσείου. εἶτα δ' ὑπέδειξε τῇ ἐπιτροπῇ τοὺς τρόπους πρὸς ὅσον ἔνεστι πληρέστατον καταρτισμὸν τῆς συλλογῆς καὶ τελευταῖον παρεκάλεσεν ὅπως αἱ μέλλουσαι νὰ καταρτισθῶσι συλλογαὶ διαφόρων ἀντικειμένων τοῦ βίου, τῆς τέχνης, τῆς βιομηχανίας, οἷον ἀντικείμενα ναυτιλίας, ποιμενικά, γεωργικά, μὴ πωληθῶσιν ἐν Παρισίοις, ἀλλὰ κατατεθῶσιν εἰς διαρκῆ ἔκθεσιν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἑταιρίας. Ἡ δ' ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Δ' Ὀλυμπιάδος ἀπήντησεν εἰς ταῦτα· α') ὅτι ἀφίσταται τῆς ἀγορᾶς ἐνδυμασιῶν, προκαλοῦσα μόνον τὴν ἑκουσίαν ἔκθεσιν παρὰ τῶν ἐχόντων τοιαύτας· β') ὅτι δὲν δύναται νὰ παραχωρήσῃ αἴθουσαν ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν Ὀλυμπίων καὶ γ') ὅτι δὲν δύναται ὡρισμένως ν' ἀπαντήσῃ περὶ παραχωρήσεως ἐκθεμάτων τῇ ἑταιρίᾳ.

β'. Ὑπόθεσις Μαζαράκη. Τὸ πρωτοδικεῖον ἐξέδωκε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῆς ἑταιρίας καὶ τοῦ κ. Μαζαράκη δίκης, ἀπορρίψαν τὰς ἀπαιτήσεις τούτου ὡς ἀβασίμους. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφεσιβλήθη ἡ ὑπόθεσις καὶ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐφετείου δὲν ἤρετο ἡ κατάσχεσις ἐπὶ τῶν ἐνταλμάτων πρὸς πληρωμὴν τῆς ἐπιχορηγήσεως τριῶν ἐτῶν, ἣν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παρεῖχε τῇ ἑταιρίᾳ, τοῦτο δ' ἔφερεν εἰς ἀπορίαν τὴν ἑταιρίαν στερουμένην τῶν ἐκ τῆς ἐξαργυρώσεως τῶν ἐνταλμάτων χρημάτων ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον, ἀπεφασίσαμεν νὰ συμβιβασθῶμεν καὶ δόντες δρ. πεντακοσίας τῷ ἀντιδίκῳ κατηργήσαμεν τὴν δίκην.

γ'. Συνενοήθημεν μετὰ τοῦ πρώην προέδρου τῆς διαλυθείσης χριστιανικῆς ἑταιρίας περὶ καταθέσεως τῶν προσκτημάτων αὐτῆς εἰς τὸ ἡμέτερον μουσεῖον. Ἀλλ' ἡ συνεννόησις αὕτη εἰς οὐδὲν ἀπέληξεν ἀποτέλεσμα, διότι ὁ πρώην πρόεδρος τῆς ἑταιρίας ἐκείνης ἀπέρριψε τὴν γενομένην αὐτῷ πρότασιν.

δ'. Ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐζητήσαμεν τὴν κατάθεσιν εἰς τὸ μουσεῖον τῶν διαφόρων περισωζομένων εἰδῶν ὅπλων τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν ἐχόντων σχέσιν τινὰ ἢ ἀναφορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πρὸς δὲ στολὰς ἢ σχέδια στολῶν τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν σωμάτων. Τὸ δ' ὑπουργεῖον ἔπεμψεν ἡμῖν κατάλογον τῶν σωζομένων ἱστορικῶν πυροβόλων, ἅτινα δύναται νὰ παραλάβῃ καὶ καταθέσῃ εἰς τὸ μουσεῖον ἡ ἑταιρία ἅμα καταστῇ δυνατὴ ἡ εὑ-

ρεσις τοῦ προσήκοντος χώρου πρὸς ἔκθεσιν καὶ τῶν μέσων τῆς μεταφορᾶς.

ε΄. Συνοιδότες τὰς δυσκολίας αἵτινες παρομαρτοῦσι παρ' ἡμῖν πολλάκις εἰς τοὺς φιλίστορας ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως εἰδικῶν βιβλιογραφικῶν καταλόγων περιλαμβανόντων σημείωσιν τῆς περί τινος θέματος προεκδεδομένης ὕλης, ἠθελήσαμεν ν' ἀναπληρώσωμεν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Καὶ δὴ προεκηρύξαμεν ὡς πρῶτον διαγωνισμὸν ἐπὶ ἄθλῳ δραχμῶν πεντακοσίων τὴν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ συμβουλίου τῆς ἑταιρίας σύνταξιν βιβλιογραφικοῦ καταλόγου τῶν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἀναφερομένων δημοσιευμάτων. Προεκαλέσαμεν δὲ τοὺς ἐφιεμένους ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον νὰ δηλώσωσιν εἰς ἡμᾶς μέχρι τέλους τοῦ ἐνεστῶτος Ἰανουαρίου τὰ προσόντα αὐτῶν καὶ τὰς προτέρας των ἐργασίας. Τὸ ἀποτέλεσμα λοιπὸν τοῦ διαγωνισμοῦ τούτου θὰ μάθητε τὸ προσεχὲς ἔτος παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

ς΄. Τὸ ὄγδοον τεῦχος τοῦ Δελτίου, δι' οὗ συμπληροῦται ὁ Β΄ τόμος αὐτοῦ, εὑρίσκεται ὑπὸ τὰ πιεστήρια καὶ ὅσον οὔπω ἐκδίδεται.

ζ΄. Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐζήτησε τὴν ἀπόδοσιν κατατεθέντος εἰς τὸ μουσεῖον πίνακος τοῦ Ἀλταμούρα, τοῦ εἰκονίζοντος τὸν διὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἔκπλουν τοῦ Μιαούλη ἐκ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν. Ἐδηλώσαμεν, ὅτι οὐδεμίαν ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν ἀντίρρησιν κατὰ τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνησις παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὡς εἰς θεματοφύλακας τὰ ἐν τοῖς διαφόροις Ὑπουργείοις ἱστορικὰ μνημεῖα, ὑποβαλοῦσα τὴν παράδοσιν εἰς ὅσας ἔπρεπεν ἀναγκαίας πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν διατυπώσεις, ἀπαραίτητον θεωροῦμεν καθῆκον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἡμῶν ἀπὸ πάσης εὐθύνης νὰ τηρηθῶσι καὶ κατὰ τὴν ἀπόδοσιν αἱ αὐταὶ διατυπώσεις.

Ἐπὶ δύο μῆνας τὸν γραμματέα ἀπουσιάσαντα ἀνεπλήρωσεν ὁ ἔφορος τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης κ. Ἀντ. Μηλιαράκης.

Ταῦτα ἐν συνόψει τὰ πεπραγμένα παρὰ τοῦ συμβουλίου σας, καὶ τοιαῦται αἱ πρόοδοι τῆς ἑταιρίας. Ὁμολογουμένως ἐὰν ἡ ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἑταιρία τῆς Ἑλλάδος ἐτύγχανε πλειοτέρας ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν δυναμένων, τὸ μουσεῖον μετὰ τῶν παραρτημάτων του ἤθελε γίνει ἓν τῶν περιεργοτάτων τοῦ τοιούτου εἴδους ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἓν τῶν ὠφελιμωτάτων ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν καθιδρυμάτων τῆς πρωτευούσης. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται χρηματικὰ μέσα, ὧν ἡ ἑταιρία

στερεῖται. Ἐνόσῳ ἡ ἑταιρία δὲν ἀποκτήσῃ ἴδιον μέγαρον, ἐν ᾧ νὰ περικλείῃ τὸ μουσεῖον, τὰς διαφόρους συλλογάς, τὴν εἰδικὴν βιβλιοθήκην, τὰ ἀρχεῖα καὶ τὸ γραφεῖον, ἀδύνατα ἀποβαίνουσι καὶ ὁ πλουτισμὸς καὶ ἡ ταξινόμησις. Εἰς τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου καταστήματος ἔγκειται κυρίως ἡ αἰτία τῆς βραδείας ἀνελίξεως τοῦ ἔργου ἡμῶν. Εὐελπιστοῦμεν, ὅτι κρείττων ἐκτίμησις εἰς τὸ μέλλον τῆς σπουδαιοτάτης ἐθνικῆς ἀποστολῆς τῆς ἑταιρίας ταύτης θέλει προκαλέσει ζωηρότερον ὑπὲρ αὐτῆς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν διστάζω νὰ εἴπω ὅτι ἐκεῖνος ὅστις ἤθελε χορηγήσει αὐτῇ τὸ ἀνάλογον πρὸς ὁριστικὴν αὐτῆς ἐγκατάστασιν μέγαρον ἤθελεν ἀναγραφῇ εἰς τῶν μεγίστων τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν. Διότι ἐὰν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὰ ὅμοια πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔργα θεωροῦνται ὡς ἐκπληροῦντα σπουδαιότατον προορισμόν, ἀδιστάκτως λέγομεν, ὅτι ὁ προορισμὸς τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας θέλει ἀναγνωρισθῇ ὡς πολὺ σπουδαιότερος, ἕνεκα τῶν εἰδικῶν περιστάσεων, εἰς ἃς εὑρίσκεται τὸ ἡμέτερον ἔθνος.

Τελευτῶν τὸν λόγον ἐνταῦθα, ἐκφράζω τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς ἀρίστους ἄνδρας, πρὸς τοὺς ἐξόχους λογίους, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἑταιρίας. Ἀλησμόνητος δὰ εἶνε δι' ἐμὲ ἡ ἀδελφικὴ συνδρομή, ἣν μοὶ παρέσχον.

Θέλω πάντοτε τὸ κατὰ δύναμιν ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ καλλίστου τούτου ἔργου. Παρακαλῶ ὅμως θερμῶς τὴν ἑταιρίαν νὰ μὴ μ' ἐκλέξῃ αὖθις πρόεδρον, διότι ἕνεκα τῶν ἐκτάκτων ἀσχολιῶν μου ἀδυνατῶ νὰ ἐκπληρώσω, ὅπως ἐννοῶ αὐτά, τὰ σοβαρὰ καθήκοντα τὰ παρομαρτοῦντα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο.

Ἔκθεσις τοῦ ἐφόρου τοῦ μουσείου.

Κύριε Πρόεδρε,

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐγένοντο 47 δωρεαὶ εἰς τὸ μουσεῖον ἡμῶν· εἰσὶ δὲ οἱ προσενεγκόντες· Ἀλ. Μελετόπουλος, σφραγῖδα ἐπὶ λίθου φέρουσαν τὸ ὄνομα Σουλεϊμὰν—Ι. Ἰατρίδης, νομισματόσημον χαλκοῦν ἐπὶ τῇ συστάσει τοῦ ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου—Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν, εἰκόνα τοῦ ὑποναυάρχου Κ. Νικοδήμου, ἔργον τοῦ ἀποβιώσαν-

τος ἐν Βελγίῳ ζωγράφου Πανταζῆ—Γ. Γ. Κοζάκης Τυπάλδος, νόμισμα χρυσοῦν τῆς οἰκογενείας Στ. Μπουντούρη—Ἑλένη Ν. Βούλγαρη, κροκοβαφὲς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (τσεμπέρι) ἐκ Σπετσῶν κεντητόν—Ἰω. Μπότασης, ξύλινον δοχεῖον (τσότρα) τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, τρομπόνι ἀργυροποίκιλτον τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, δύο χαλινοὺς τῆς αὐτῆς ἐποχῆς—Ἀλ. Παπαγεωργίου, τὴν καρδίαν τοῦ Κωλέττου ἐντὸς δοχείου—Δ. Παπαπράσινος, κάθισμα τῶν χωρικῶν τῆς Ἀμοργοῦ ἐκ νάρθηκος—Μαρία Σ. Σκαρομιχάλου, ἀργυροῦν ἀριστεῖον τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος—Μαρία Χατζῆ-Ἀναργύρου, εἰκόνα Παύλου Χ. Ἀναργύρου ἐν μέλανι πλαισίῳ—Γ. Κουνουπιώτης, πιστόλιον ἀργυροποίκιλτον τοῦ Γ. Χ. Κούτση—Τὸ Β′ Γυμνάσιον τὴν παλαιὰν αὐτοῦ σφραγῖδα—Γ. Κλάδος, σφραγῖδα τῶν προσφύγων Κρητῶν καὶ ἄλλην τῶν προσφύγων Σύρων—Θ. Ν. Φιλαδελφεύς, καπνοσύριγγα τρισπόνδυλον γεγλυμμένην ἐν Βάλτῳ—Μ. Μελᾶς, μῦλον καφὲ ἱστορικὸν καὶ τσότραν οἰκογενειακήν—Βασιλικὴ Μπαλάνου, ντουλαμᾶν παιδὸς ἐξ Ἄρτης—Γ. Κασδόνης, ξυλίνην ὑδρίαν (σνέκαν) καὶ ἄλλην μικροτέραν ἐξ Ὀλύμπου—Π. Γεννάδιος 4 μήτρας τοῦ ἐπὶ Ὄθωνος νομισματοκοπείου καὶ τὴν καπνοσύριγγα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἔτι μαθητεύοντος—Κ. Κ. Ῥώμας, ἐλαιογραφίαν ἐν χρυσῷ πλαισίῳ τοῦ Διονυσίου Ῥώμα—Σπ. Μηλιαράκης, σκιάδιον θεριστῶν Θεσσαλῶν καὶ παλαμαριάν (ὄργανον θεριστικόν)—Ἰωάν. Διαμαντόπουλος, σκύτινον ἀσκὸν ξύλινον καὶ ὀστέϊνον, ποιμενικὸν αὐλὸν καὶ θαλασσίαν κόγχην (μπουροῦ) Λεσβιακά—Ἀνδρ. Χούμης, τέσσαρα μικρὰ λιθογραφήματα—Θ. Α. Μαυρογορδάτος, σταυρὸν ἀργυρόχρυσον μετὰ ξυλίνων ἀναγλύφων, δύο ἱερατικὰ ὑπομάνικα καὶ ἓν ἐπιγονάτιον χρυσοκέντητα—Ἐμμ. Βαρδίδης, βεβαιωτικὸν συνδρομῆς φιλομούσου ἑταιρίας—Σ. Δ. Θεοδώρου, σφραγῖδα προσωρινῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν Λεβαδείας Ταλαντίου—Ἀνώνυμος, μετάλλιον πιλοποιείου Κατσίμπαλη ἐπὶ τῇ Δ′ Ὀλυμπιάδι.

Ἐν τῇ ἐκθέσει μου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐγένετο λόγος περὶ τῶν εἰκόνων τὰς ὁποίας παρεδώκαμεν κατ' ἐντολὴν τῶν ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν διὰ νὰ κοσμήσωσι τὰ ἐπὶ τῇ ἐνηλικιώσει τοῦ διαδόχου συμπόσια καὶ τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως, εἰς ἣν παρελάβομεν τὰς εἰκόνας, καὶ ὅτι τρεῖς τῶν παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ληφθεισῶν δὲν ἐπεστράφησαν, καὶ ὅτι ἠλπίζομεν νὰ λάβωμεν καὶ

ταύτας καὶ τὴν κατ' ἐκτίμησιν τοῦ ζωγράφου καὶ διδασκάλου κ. Προσαλέντη ἀποζημίωσιν ἐκ δραχμῶν χιλίων πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν φθαρεισῶν εἰκόνων. Σήμερον δὲ μετὰ παρέλευσιν ὁλοκλήρου ἔτους καὶ ἀνταλλαγὴν λόγων καὶ ἐγγράφων εὑρισκόμεθα ἀτυχῶς εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον. Διότι οὔτε ἀποζημίωσιν ἐλάβομεν, οὔτε αἱ τρεῖς ἐλλείπουσαι εἰκόνες ἀπεδόθησαν.

Ἐκτὸς τῶν δωρεῶν τὸ μουσεῖον ἡμῶν ἀπέκτησεν ἐξ ἀγορᾶς μίαν ἐνδυμασίαν χωρικῆς τῶν περὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ ξύλινα δοχεῖα χρήσιμα ἐν τῇ τυροκομίᾳ.

Αἱ δὲ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενόμεναι δαπάναι ὑπὲρ τοῦ μουσείου περιορίζονται εἰς τὴν κατασκευὴν τετραγώνων ἑρμαρίων Δρ. 283.60
εἰς ἐνδυμασίαν χωρικῆς . . . . » 53.—
εἰς τὰ ξύλινα δοχεῖα . , ... » 20.—
Τὸ ὅλον » 356.60

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 7 Ἰανουρίου 1889.

Ὁ ἔφορος τοῦ μουσείου
Θ. ΝΙΚ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

Ἔκθεσις τοῦ ἐφόρου τοῦ ἀρχείου.

Ἔντιμε κύριε πρόεδρε,

Κατὰ τὸ ἔτος 1888 ἡ αὔξησις τῆς συλλογῆς τοῦ ἀρχείου τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας δὲν καθυστέρησε τῶν προηγουμένων ἐτῶν κατά τε τὸν ἀριθμὸν τῶν δωρηθέντων ἐγγράφων καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀξίαν.

Οἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προσενεγκόντες εἰς τὸ ἀρχεῖον ἔγγραφα ἀνέρχονται εἰς 23 τὸν ἀριθμόν· εἶνε δὲ οὗτοι οἱ κύριοι Θ. Ν. Φιλαδελφεύς, Ἀνδρ. Χούμης ἐν Σύρῳ, Λεώπουλος ἐν Σπάρτῃ, Ν. Μοσχοβάκης, Ι. Ν. Μπότασης, Γ. Τυπάλδος Κοζάκης, οἱ ἐν Αἰγίῳ ἀδελφοὶ Δεσποτόπουλοι, ὁ μακαρίτης Γ. Ι. Κλάδος, Ι. Σακελλίων, οἱ ἐν Κυθήροις Ἐμμ. Μόρμορης καὶ Νικ. Σοφοκλ. Καλούτσης, ἡ ἐν Πάτραις κ. Κόριννα Θεαγένους, ὁ Κ. Λάσκαρης, ὁ Ἀλ. Παπαγεωργίου, Ἕκτωρ Σιγοῦρος, Περβανᾶς, Δ. Σέκερης καὶ ἓξ ἀνώνυμοι.

Πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀξιοτίμων τούτων κυρίων προσενεχθέντα ἔγγραφα κατεγράφησαν ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 6,844 μέχρι τοῦ 7,051· οὕτως

δὲ εἶνε ὁ τελευταῖος ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ ἀρχείου ἐγγεγραμμένων ἐγγράφων· ἀλλ' ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν τοῖς φακέλοις τοῦ ἀρχείου ἐγγράφων ἀνέρχεται εἰς 8,293. Συμβαίνει δὲ ἡ διαφορὰ αὕτη, διότι δύο συλλογαὶ ἐγγράφων α΄) ἡ τοῦ μακαρίτου Γ. Ι. Κλάδου περιλαμβάνουσα συλλογὴν ἐγγράφων τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπῆς τῶν Σύρων προσφύγων, τῆς συστηθείσης τῷ 1861, κατεγράφη ὑπὸ ἕνα ἀριθμὸν τὸν 6,901 καὶ κατετάχθη εἰς 19 φακέλους, κατ' εἶδος διανεμηθέντων τῶν ἐγγράφων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 553, καὶ β΄) ἡ τοῦ Ἀλ. Παπαγεωργίου περιλαμβάνουσα 699 κατεγράφη ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 7,007-7,037. Εἰς τὴν συνοπτικὴν δὲ ταύτην ἀναγραφὴν τῶν δύο τούτων συλλογῶν προέβην, θεωρήσας αὐτὴν καταλληλοτέραν πρὸς εὔκολον εὕρεσιν τῶν καθ' ἕκαστον ἐγγράφων. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἐν τοῖς φακέλοις τῶν δύο τούτων συλλογῶν ἔγγραφα εἶνε ἐπίσης ἠριθμημένα, μνημονευομένου τοῦ περιεχομένου ἀριθμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τῶν φακέλων καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ.

Κατὰ τὴν ἑκάστοτε γενομένην δωρεὰν ἐγγράφων ἐγένετο φροντὶς ὅπως μετὰ τὴν καταγραφὴν δημοσιεύωνται ἐν ταῖς ἐφημερίσι τὰ ὀνόματα τῶν δωρητῶν πρὸς γνῶσιν τῶν θελόντων νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν ἐγγράφων εἰς τὸ μέλλον.

Ὡς πρὸς τὸ τμῆμα δὲ τῶν χειρογράφων κωδίκων παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μία καὶ μόνη ἐγένετο δωρεὰ ὑπὸ τοῦ ἐν Σικίνῳ κ. Ἰωάν. Ἀπ. Λύδη χειρογράφου κώδικος, περιλαμβάνοντος 75 εἰκόνας οἰκοσήμων οἰκογενειακῶν νησιωτικῶν. Κέκτηται δὲ τὸ τμῆμα τοῦτο τοῦ ἀρχείου κώδικας χειρογράφους 50.

Ὡς πρὸς τὰ τῆς βιβλιοθήκης δὲ λυποῦμαι ὅτι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν ν' ἀναγγείλω τι εὐχάριστον, διότι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος οὐδεμία ἐγένετο ἀγορὰ βιβλίων πλὴν τῆς σειρᾶς τῶν περιοδικῶν Ἄστεος καὶ Ἑβδομάδος, οὐδὲ δωρεὰ πλὴν τῶν ξένων περιοδικῶν, πρὸς ἃ ἀνταλλάσσει ἡ ἑταιρία τὸ Δελτίον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπάρχοντα καὶ καταγεγραμμένα ἐν καταλόγῳ τῆς βιβλιοθήκης βιβλία ἐταξινομήθησαν, διότι ὁ μικρὸς ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἀποτελεῖ οὐδὲ πυρῆνα ἔτι πρὸς ἵδρυσιν ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς βιβλιοθήκης.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 9 Ἰανουαρίου 1889.

Ὁ ἔφορος τοῦ ἀρχείου τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. ἑταιρίας

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

Ἔκθεσις τοῦ ταμίου.

Κύριε Πρόεδρε,

Εὐχαρίστως ἀναλαβὼν τὴν ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν ἑταίρων ἀνατεθεῖσάν μοι διεύθυνσιν τοῦ ταμείου τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ὑποβάλω, ὡς ἐνθυμεῖσθε, εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ συμβουλίου διάφορα μέτρα, ὧν ἡ ἀποδοχὴ μεγάλως διηυκόλυνε τὸ ἔργον μου. Τούτων κυριώτατον ἦτο ἡ ἐκτύπωσις νέων στελεχῶν ἀποδείξεων διπλοτύπων καὶ ἡ ἀπόφασις ὅπως αἱ εἰςπράξεις καθυστερουμένων περιορισθῶσιν εἰς μόνα τὰ ἔτη 1886 καὶ 1887.

Ἐξεδόθησαν λοιπὸν ἀποδείξεις διὰ τὰ τρία ἔτη 1886—1888 δι' ἅπαντας τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ ἑταίρους καὶ ἐπεδιώχθη παντὶ σθένει διὰ δραστηρίου εἰςπράκτορος ἡ εἴςπραξις τῶν τε καθυστερουμένων συνδρομῶν καὶ τῶν τοῦ λήξαντος ἔτους, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα, ὡς πολλάκις εἶχον τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσω εἰς τὸ συμβούλιον, ὑπῆρξεν ἱκανῶς εὐάρεστον, εἰ καὶ πάντα τὰ μέλη δὲν ἐφάνησαν ἐπ' ἴσης πρόθυμα πρὸς ἀπότισιν τῶν συνδρομῶν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου τῆς ἑταιρίας. Γνωρίζετε δὲ ἤδη, ὅτι ὑπέβαλον εἰς τὴν τελευταίαν συνεδρίαν τοῦ συμβουλίου τὸν κατάλογον τῶν ἐπὶ τριετίαν καθυστερούντων, παρ' ὧν ἐπανειλημμένως εἰς μάτην ἐζητήθη ἡ συνδρομή, καὶ ὅτι τὸ συμβούλιον συνῳδὰ πρὸς τὸν κανονισμὸν προέβη εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ μητρῴου τῶν ἑταίρων διαγραφὴν τῶν τοιούτων.

Καὶ πρὸς τοὺς ἐκτὸς δὲ τῶν Ἀθηνῶν διαμένοντας τακτικοὺς ἑταίρους ἐστάλη κατ' ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου ἔντυπος ἐγκύκλιος, ὑπομιμνήσκουσα εἰς αὐτοὺς τὰς πρὸς τὴν ἑταιρίαν ὑποχρεώσεις των μετὰ σημειώσεως περὶ τῆς ὀφειλῆς ἑκάστου. Οὐκ ὀλίγοι δὲ ὑπῆρξαν οἱ ἀποστείλαντες τὰς καθυστερουμένας συνδρομάς, ὀλίγοι δέ τινες καὶ πρόσθετον εἰςφοράν. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐξ ἄλλων πόλεων ἀποστολῆς χρημάτων τὸ συμβούλιον ἀπεφάσισεν ὅπως μὴ διαγραφῶσιν ἀκόμη οἱ καθυστεροῦντες ἐκ τῶν διαμενόντων ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἑταίρων.

Διὰ τοῦ μετὰ τοῦ ἀντιδίκου τῆς ἑταιρίας κ. Γ. Μαζαράκη ἐπελθόντος συμβιβασμοῦ ἤρθη ἡ ἐπὶ τοῦ βοηθήματος ὅπερ λαμβάνομεν παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας κατάσχεσις, καὶ οὕτως ἠδυνήθη-

μεν νὰ εἰςπράξωμεν τὴν συνδρομὴν τῶν ἐτῶν 1887 καὶ 1888. Αἱ δὲ τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1886 δὲν εἰςεπράχθησαν ἅτε ἀνήκουσαι ἤδη εἰς τὰς κεκλεισμένας χρήσεις, ἐφ' ᾧ καὶ ἐνηργήσαμεν τὰ δέοντα παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ ὅπως ἐγγραφῶσιν εἰς τὸν ὑποβληθέντα τῇ Βουλῇ προϋπολογισμὸν καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ λάβωμεν καὶ ταύτας σὺν τῷ χρόνῳ.

Ἱκανὸν ποσὸν εἰςεπράχθη ἐφέτος ἐκ τοῦ Δελτίου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ γενομένου μετὰ τοῦ βιβλιοπώλου κ. Μπὲκ λογαριασμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου πληρωμῆς δραχ. τριακοσίων δι' ἀντίτυπα τοῦ πρώτου τόμου πρὸ πολλοῦ ἀγορασθέντα.

Δύο δῆμοι, ὁ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ τοῦ Πειραιῶς, ἐνέγραψαν ἐφέτος εἰς τοὺς προϋπολογισμούς των μικρὰ ποσὰ χάριν τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, ὁ μὲν πρῶτος ἐκ δραχμῶν τριακοσίων, ὁ δὲ δεύτερος ἐκ δραχμῶν ἑκατόν. Καὶ τὰς μὲν τοῦ δήμου Πειραιῶς εἰςεπράξαμεν ἐγκαίρως, διὰ δὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἐξεδόθη μὲν τὸ οἰκεῖον ἔνταλμα πληρωμῆς, ἀλλὰ δι' ἀπορίαν τοῦ δημοτικοῦ ταμείου δὲν κατωρθώθη ἀκόμη ἡ εἴςπραξις αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς εἰς τὴν γενικὴν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων παραχωρήσεως καρυίνης ἀγγειοθήκης μὴ χρησιμευούσης εἰς τὴν ἑταιρίαν, ἔχουσαν χρείαν ἐπίπλων ἀλλοίας κατασκευῆς, εἰςεπράξαμεν δραχ. τριακοσίας πεντήκοντα.

Τέλος δὲ ἱκανὰ τῶν μελῶν ἐφάνησαν πρόθυμα νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν ἑταιρίαν πλὴν τῆς τακτικῆς αὐτῶν συνδρομῆς καὶ πρόςθετον εἰςφορὰν, τινὲς δὲ ὀλίγοι καὶ προεπλήρωσαν προσεχῶν ἐτῶν εἰςφοράς. Ἐνταῦθα δὲ μνημονευτέον καὶ τῆς ἐκτάκτου δωρεᾶς τῶν κκ. Γ. Κορωνιοῦ ἐκ δρ. ἑκατὸν καὶ Ἀλεξ. Ἰωνίδου ἐκ δρ. πεντήκοντα, οἵτινες, ὅτε προςήνεγκον τὰ ποσὰ ταῦτα, δὲν κατελέγοντο ἀκόμη εἰς τοὺς ἑταίρους.

Ἐν συνόλῳ δὲ αἱ μὲν εἰςπράξεις ἀνῆλθον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς δρ. 6,478.75, αἱ δὲ δαπάναι εἰς δρ. 6,460.10, ὥςτε μένει ὑπόλοιπον ἐν τῷ ταμείῳ ἐκ δραχμῶν 18.65. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἔχω νὰ παραδώσω εἰς τὸν διάδοχον ταμίαν πέντε λαχειοφόρους ὁμολογίας ἀγορασθείσας ἐπὶ τῇ προτάσει μου κατ' ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου κατὰ μικρὸν ἐφ' ὅσον ἐπερίσσευον χρήματα ἐν τῷ ταμείῳ. Αἱ ὁμολογίαι αὗται, ὧν τοὺς ἀριθμοὺς ἀνεκοίνουν ὑμῖν ἅμα τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν, εἶνε αἱ ὑπ' ἀριθ. 60,426 127,283 117,288 106,972 καὶ 143,742.

Παραδίδω δ' ἐπ' ἴσης καὶ τὸ ἐκ τριακοσίων δρ. ἀνείςπρακτον ἔνταλμα τοῦ δήμου Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἐπισυνάπτω α') ἰσολογισμὸν τῶν εἰςπράξεων καὶ δαπανῶν β') ἀναλυτικὸν πίνακα τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰςπραχθεισῶν συνδρομῶν τῶν ἑταίρων καὶ τῶν ἐκτάκτων αὐτῶν εἰςφορῶν.

Ἐπὶ τούτοις παρακαλῶ ὑμᾶς, κ. πρόεδρε, νὰ δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου μου ὑπολήψεως, μεθ' ἧς διατελῶ ὑμέτερος

Ὁ ταμίας τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. ἑταιρίας
ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Ἐν Ἀθήναις, 12 Ἰανουαρίου 1888.

Α'. ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

τῶν εἰςπράξεων καὶ δαπανῶν.

Εἰςπράξεις.

1. Παραληφθέντα παρὰ τοῦ προκατόχου ταμίου κ. Δαμιανοῦ Βορέ..	Δρ.	417.15
2. Ἐκ τακτικῶν εἰςφορῶν ἑταίρων ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἔτος 1886 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τοῦ προκατόχου ταμίου ὑπ' ἀριθ. 41, 96, 97 καὶ τὰς τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Α 50, 72, 75, 95, 104, 110, 116, 119, 128, 154, 176, 182, 188, 194, 203, 210, 236, 251, 257, 260, 270, 273, 289, 353, 362, 372, 380, 383, 393, 402, 410, 492)	Δρ.	350.—
3. Ἐκ τακτικῶν εἰςφορῶν ἑταίρων ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἔτος 1887 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Α 4, 22, 27, 51, 73, 76, 96, 111, 120, 131, 132, 135, 150, 155, 157, 159, 177, 180, 183, 195, 219, 237, 261, 290, 303, 305, 318, 335, 354, 363, 373, 375, 381, 394, 403, 405, 411, 416, 453, 493)	Δρ.	400.—
4. Ἐκ τακτικῶν εἰςφορῶν ἑταίρων ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἔτος 1888 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Α 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 20, 21, 23, 28, 33, 34, 37, 52, 74, 77, 88, 93, 96, 97, 112, 121, 136, 151, 152, 153, 156, 158, 178, 181, 184, 196, 206, 220, 221, 222, 223, 238, 239, 240, 244, 262, 269, 286, 288, 291, 294, 304, 306, 314, 319, 337, 349, 355, 364, 365, 374, 376, 395, 406, 424, 431, 432, 433, 434, 435, 452, 454, 494)....	Δρ.	720.—
πρὸς μεταφορὰν	Δρ.	1,887.15

Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ.	1,887.15
5. Ἐκ προςθέτου εἰςφορᾶς ἑταίρου ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἔτος 1886 (κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθμὸν Β 27)	Δρ.	40.—
6. Ἐκ προςθέτου εἰςφορᾶς ἑταίρων ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἔτος 1887 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Β. 10, 13, 21, 24, 28)	Δρ.	95.—
7. Ἐκ προςθέτου εἰςφορᾶς ἑταίρων ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἔτος 1888 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Β 1, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 23, 25, 29, 30)	Δρ.	198.—
8. Ἐκ τακτικῶν εἰςφορῶν ἑταίρων ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1886 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Α 1, 11, 24, 30, 31, 458, 470, 473, 480, 495, 498, 505, 511, 516, 519, 522, 525)	Δρ.	170.—
9. Ἐκ τακτικῶν εἰςφορῶν ἑταίρων ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1887 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Α 2, 12, 30, 31, 35, 444, 459, 471, 474, 481, 496, 499, 501, 503, 506, 507, 512, 517, 520, 523, 526).	Δρ.	210.—
10. Ἐκ τακτικῶν εἰςφορῶν ἑταίρων ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1888 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Α 3, 13, 29, 30, 31, 32, 36, 442, 445, 450, 451, 460, 472, 475, 476, 477, 482, 497, 500, 502, 504, 508, 509, 513, 518, 521, 524, 530)	Δρ.	280.—
11. Ἐκ προςθέτου εἰςφορᾶς ἑταίρου ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1887 (κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Β 17)	Δρ.	5.—
12. Ἐκ προςθέτου εἰςφορᾶς ἑταίρων ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1888 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Β 2, 17, 34, 36)	Δρ.	120.—
13. Ἐκ τακτικῆς εἰςφορᾶς ἑταίρου Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1889 (κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀρ. Α 527)	Δρ.	10.—
14. Ἐκ τακτικῆς εἰςφορᾶς ἑταίρων ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1889 (κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Α 29, 510)	Δρ.	20.—
15. Ἐκ προςθέτου εἰςφορᾶς ἑταίρου ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὸ ἔτος 1889 (κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Β 35)	Δρ.	40.—
16. Ἐκ τακτικῆς εἰςφορᾶς ἑταίρου ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ ἔτη 1890, 1891, 1892 (κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐμῆς διαχειρίσεως ὑπ' ἀριθ. Α 29)	Δρ.	30.—
17. Ἐξ ἐκτάκτου δωρεᾶς Γ. Κορωνιοῦ καὶ Ἀλ. Ἰωνίδου (κατὰ τὰς ἀποδείξεις ὑπ' ἀριθ. Β 3, 4)	Δρ.	150.—
18. Βοήθημα Ὑπουργείου τῆς Παιδείας διὰ τὸ 1887	»	1000.—
19. Βοήθημα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας διὰ τὸ 1888.	»	1000.—
πρὸς μεταφορὰν	Δρ.	5,255.15

Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ.	5,255.15
20. Συνδρομὴ τοῦ δήμου Πειραιῶς	Δρ.	100.—
21. Παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας διὰ τὴν εἰς τὴν γενικὴν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων πωληθεῖσαν ἀγγειοθήκην	Δρ.	350.—
22. Παρὰ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου δι' ἀντίτυπα Α' τόμου Δελτίου	Δρ.	300.—
23. Παρὰ τοῦ βιβλιοπώλου Μπὲκ δι' ἀντίτυπα Α' τόμου Δελτίου	Δρ.	359.40
24. Ἐξ ἑνὸς σώματος πλήρους τοῦ Δελτίου	Δρ.	49.60
25. Ἐκ πωλήσεως ἀχρήστου κινητοῦ χαρτοσήμου.......	Δρ.	7.—
26. Ἐκ τοκομεριδίων λαχειοφόρων ὁμολογιῶν (δύο κατὰ τὴν θερινὴν ἑξαμηνίαν, τεσσάρων κατὰ τὴν χειμερινὴν).....	Δρ.	57.60
τὸ ὅλον	Δρ.	6,478.75

Δαπάναι.

1. Εἰς μισθὸν βοηθοῦ (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀριθ. 1, 9, 13, 22, 27, 31, 40, 45, 46, 53, 57)	Δρ.	750.—
2. Γραφικὰ καὶ μικρὰ ἔξοδα ἀρχείου, γραφείου καὶ μουσείου (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀριθ. 2, 6, 7, 8, 10, 14, 21, 29, 34, 35, 36, 41, 43, 54, 58, 61, 62, 65)	Δρ.	345.20
3. Εἰς ἔπιπλα διὰ τὸ μουσεῖον (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀρ. 3, 4, 11, 12, 56)	Δρ.	516.—
4. Εἰς Γ. Μαζαράκην δι' ἐξόφλησιν ἀπαιτήσεως, καὶ συμβολαιογραφικὰ ἔξοδα (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀρ. 25, 26) ...	Δρ.	509.—
5. Εἰς ἔξοδα δίκης Μαζαράκη (κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ἔνταλμα)	Δρ.	86.—
6. Εἰς τυπογραφικὰ καὶ λιθογραφικὰ Δελτίου (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀρ θ. 15, 19, 23, 24, 33)	Δρ.	1253.—
7. Εἰς χαρτόσημον δι' ἔνταλμα Ὑπουργείου (κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 16 ἔνταλμα)	Δρ.	5.—
8. Εἰς τυπωτικὰ προςκλητηρίων, διπλοτύπων, ἐγκυκλίων (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀριθ. 17, 18, 49, 63)............	Δρ.	69.10
9. Εἰς ἀγορὰς ἀντικειμένων διὰ μουσεῖον καὶ βιβλίων διὰ βιβλιοθήκην (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀρ. 44, 47, 51, 59, 64)	Δρ.	158.—
10. Εἰς ποσοστὰ εἰςπράκτορος (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀρ. 20, 28, 30, 37, 38, 39, 42, 50, 55)..................	Δρ.	186.30
11. Εἰς πέντε λαχειοφόρους ὁμολογίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης (κατὰ τὰ ἐντάλματα ὑπ' ἀρ. 32, 48, 52, 60)	Δρ.	2582.50
Περίσσευμα εἰς μετρητὰ ἐν τῷ ταμείῳ	Δρ.	18.65
Τὸ ὅλον	Δρ.	6,478.75

Ὁ ταμίας τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. ἑταιρίας

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Β' ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 1888 ΕΙΣΠΡΑΧΘΕΙΣΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΚΑΤ' ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗΝ ΤΑΞΙΝ.

	1886	1887	1888
Ἀναστασίου Νικ.	—	—	10
Ἄννινος Θέμος (1)	10	10	10
Ἀποστολίδης Νικ.	—	—	10
Βαρζέλης Ἀπ.	10	10	—
Βάφας Γεώργιος.	10	10	10
Βάφας Λεωνίδας	10	10	10
Βενετσανόπουλος Ν. Δ.	10	10	10
Βικέλας Δημ. (2)	—	—	10
Βιώνης Γ.	—	—	10
Βλαστὸς Σ.	10	10	10
Βορὲς Δαμιανὸς	—	—	10
Βούλγαρης Γ. Δ.	—	—	10
Βούλγαρης Κ. ἱερεὺς	10	10	10
Βουρδουμπάκης Χ.	10	—	—
Γεωργαντᾶς Ἰω.	10	—	—
Γεωργαντᾶς Φίλιππος	10	10	10
Γραμματικόπουλος Κ.	—	—	10
Γρηγορίου Ἰω.	—	10	10
Γρίβας Χρ. Γαρδικιώτης	10	10	10
Δαμβέργης Ἰ.	10	10	10
Δεληγεώργης Λεωνίδας.	10	10	10
Δουρούτης Γεώργιος	10	—	—

(1) Ἐπλήρωσε καὶ δρ. 10 διὰ συνδρομὴν τοῦ 1889.
(2) Ἐπλήρωσε καὶ δρ. 40 διὰ συνδρομὴν τῶν ἐτῶν 1889 - 1892.

	1886	1887	1888
Δραγούμης Ἐμμ.	—	10	10
Δροσίνης Γ.	10	10	10
Εὐγενίδης Ε.	10	10	80
Ζησίου Κωνστ.	10	—	—
Θανόπουλος Γ.	10	10	—
Θεοτόκης Γ.	—	10	10
Θεοφιλᾶς Ἀν.	—	—	10
Ἱδρωμένος Ἀ. Μ.	10	10	10
Ἰσχόμαχος Κ.	10	—	—
Καββαδίας Π.	—	—	10
Καλαποθάκης Μ.	—	10	10
Καλλιγᾶς Γεώργιος	—	—	10
Καλλιγᾶς Παῦλος.	—	—	10
Καλλιγᾶς Πέτρος	—	25	25
Καλλιφρονᾶς Δ. Μ.	—	25	25
Καλούτσης Ν. Σοφ.	—	—	10
Καπετανάκης Γ.	10	10	10
Καραπάνος Κ.	10	10	10
Καρολίδης Π.	—	10	10
Κασδόνης Γ.	—	—	10
Κασδόνης Σ.	—	—	10
Κασσαβέτης Κ.	—	10	—
Κατσίμπαλης Μ.	—	—	15
Κέπετζης Σ.	10	10	10
Κογεβίνας Ν.	10	10	10
Κολιάτσος Σωκράτης (Κορινθίας).	10	10	10
Κονδύλης Π.	10	—	—
Κόντος Κ.	10	10	10
Κορδέλλας Α.	—	10	10
Κουμουνδοῦρος Σπυρ.	10	10	10
Κουρῆς Ν.	10	—	—
Κουρτίδης Ἀρ.	—	—	10
Κουτσαλέξης Κ.	10	—	—
Κοφινιώτης Εὐάγγ.	—	—	10
Κοφινιώτης Ἰω.	10	10	10
Κρητικὸς Α.	—	—	10
Κυριακὸς Ἀν. Διομήδης	—	—	10
Κωνσταντινίδης Πανάρετος (Μεσσηνίας)	10	—	—
Κωστῆς Γεώργιος	—	10	10

	1886	1887	1888
Λάμπρος Μιχ.	—	—	10
Λάμπρος Σπυρ.	—	—	20
Λαπαθιώτης Λ.	10	10	10
Λύτρας Νικηφ.	—	—	10
Μακκᾶς Δημ.	10	10	10
Μακρυγιάννης Ὄθων	10	—	—
Μαντζαβῖνος Γ.	—	—	10
Μαράτος Τηλ.	10	—	—
Μαρῖνος Θεμ.	—	—	10
Μάτεσης Σ.	10	10	10
Μαυρομιχάλης Κυριακ. Π.	—	10	15
Μελᾶς Μιχ.	—	—	25
Μελετόπουλος Ἀλ.	—	15	15
Μηλιαράκης Α.	—	—	10
Μομφερρᾶτος Ἀντ.	—	—	10
Μόρμορης Ἐμμ.	—	—	10
Μουτσόπουλος Δημ.	10	—	—
Μπαλάνος Νικ.	—	—	10
Μπότασης Ἰω.	—	—	10
Μποῦτος Περ.	10	—	—
Νεγρεπόντες Μεν.	10	10	10
Νερούτσος βέης	—	10	15
Νικολαΐδης Ι. Σεβ.	—	—	10
Νικολαΐδης Θεμ. Φιλαδελφεύς.	—	—	15
Ὀρλάνδος Κίμων	—	—	10
Ὀρνστάϊν Β.	—	—	10
Παπαγεωργίου Ἀθ.	—	10	10
Παπαγεωργίου Δημ.	—	—	25
Παπαγεωργίου Σπυρ.	10	10	—
Παπαζήσης Γ.	—	10	10
Παπαϊωάννου Λουκᾶς	10	—	—
Παπαμάρκου Χαρίσιος	—	—	10
Παπαναστασίου Π.	—	—	10
Παπαρρηγόπουλος Κ.	—	10	—
Πασπάτης Ἀλ.	—	—	10
Πινιατῶρος Ἐ.	10	10	10
Πολίτης Ν. Γ.	—	10	10
Προβελέγιος Ἀρ.	—	—	15
Ῥαγκαβῆς Ἀλ. Ῥ.	10	10	10

	1886	1887	1888
Ῥάνδας Λ.	—	—	10
Ῥέϊνεκ Ἀριστ.	10	10	10
Ῥενιέρης Μ.	—	20	20
Ῥετσίνας Θ.	—	—	10
Ῥωμανὸς Ἰω.	—	10	10
Σάθας Κ.	10	10	10
Σακελλαρόπουλος Σ.	—	—	10
Σκορδέλης Βλ.	10	10	—
Σπανδωνῆς Ν.	10	—	—
Στέφανος Κλὼν	10	10	10
Στεφάνου Στ.	—	10	10
Συγγρὸς Ἀνδρέας	50	50	50
Τοπάλης Παν. (1)	—	—	50
Τράκας Λεωνίδας	—	—	10
Τσίλλερ Ἐρν.	—	25	25
Τσοῦχλος Ν.	10	10	—
Τυπάλδος Γ. Κοζάκης	—	—	50
Τυπάλδος Π. Φορέστης	10	10	10
Φέρμπος Δημ.	—	10	—
Φιλήμων Τιμ.	10	10	—
Φιλιππακόπουλος Ἠλ.	—	—	10
Φωκιανὸς Ἰω.	—	—	10
Χαριτάκης Π.	—	—	10
Χατζημιχάλης Μιχ.	—	—	10

Ὁ ταμίας τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

(1) Ἐπλήρωσε καὶ δρ. 50 διὰ τὸ 1889.

Ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς

Κύριοι,

Κατὰ τὴν δοθεῖσαν τῷ κ. Δ. Κοκκίδῃ καὶ ἐμοὶ ἐντολὴν ὑπὸ τῆς τελευταίας Συνόδου περὶ ἐξελέγξεως τῶν λογαριασμῶν τῆς Ἑταιρίας τοῦ ἔτους 1887, προέβημεν εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν ἡμῖν ἐργασίαν τῇ προθύμῳ βοηθείᾳ τοῦ νῦν ταμίου κ. Σπ. Π. Λάμπρου.

Ὁ κ. Δαμιανὸς Βορὲς ὡς διάδοχος τοῦ κ. Θ. Ν. Φιλαδελφέως, ἀναδεχθέντος προσωρινῶς τὸ ταμεῖον παρὰ τοῦ κ. Α. Βαρζέλη, παρέλαβε τοῖς μετρητοῖς *Δραχ.* 687 $^{60}/_{00}$, πρὸς δὲ διαφόρους ἀνεισπράκτους διπλοτύπους ἀποδείξεις παρελθουσῶν χρήσεων, ἐξ ὧν τινὲς μὲν εἰσεπράχθησαν, τινὲς δὲ παρεδόθησαν ἀνείσπρακτοι εἰς τὸν διαδεχθέντα αὐτὸν κ. Σπ. Π. Λάμπρον, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἐπιδειχθέντος μοι πρωτοκόλλου ἀπὸ 18ης Φεβρουαρίου 1888 μεταξὺ τῶν κ.κ. Βορὲ καὶ Σ. Λάμπρου. Ἐκδοθεισῶν δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Βορὲ καὶ ἄλλων μὴ ἐκδεδομένων ἀποδείξεων τῆς χρήσεως τοῦ 1886, καὶ τούτων τινὲς μὲν εἰσεπράχθησαν, τινὲς δὲ παρεδόθησαν ἀνείσπρακτοι τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ, ὅστις μετὰ πληρεστέρας τάξεως καὶ ἀκριβείας κρατεῖ ἤδη τὰ σχετικὰ βιβλία.

Ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Βορὲ εἰσεπράχθησαν κατὰ τὸ δωδεκάμηνον διάστημα ἀπὸ τῆς 8 Φεβρουαρίου 1887 μέχρι τῆς 18 Φεβρουαρίου 1888 τὰ ἑξῆς ποσὰ ὡς ἀκολούθως·

Συνδρομαὶ	μελῶν	19 —	χρήσεως	1886	ἀνερχόμεναι	εἰς	Δρχ.	250.—
»	»	35 —	»	1887	»	»	»	457.—
»	»	3 —	»	1888	»	»	»	30.—

Πλὴν δὲ τούτων εἰσεπράχθη συνδρομὴ ἑνὸς μέλους διὰ τὰ ἔτη 1887-1892 (10 Ὀθώνεια πεντόδραχμα) . , ...	»	»	49.—
Ἐκ πωλήσεως ἑνὸς σώματος τοῦ Δελτίου	»	»	14.—
Καὶ παρὰ τοῦ Ταμίου τοῦ «Παρνασσοῦ» ἐλήφθησαν μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν λ/μῶν τῆς ἐν			

ἔτει 1884 γενομένης ἐκθέσεως τῶν μνημείων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος ὡς ἀναλογία ἀνήκουσα τῇ ἡμετέρᾳ Ἑταιρίᾳ.	» »	414.35
Ὥστε τὸ σύνολον τῶν εἰσπράξεων ἀνῆλθεν εἰς . .	Δρχ.	1214.35
αἵτινες προστιθέμεναι εἰς τὸ παραληφθὲν ὑπόλοιπον	»	687.60
φέρουσι τὸ εἰς πίστιν ποσὸν εἰς	»	1901.95

Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐδαπανήθησαν δυνάμει ἐνταλμάτων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ προεδρείου, ἅτινα ἐξελεγχθέντα εὑρέθησαν ἐν τάξει, τὰ ἑξῆς ποσά·

Δι' ἐννεάμηνον ἀντιμισθίαν τοῦ βοηθοῦ τοῦ γραμματέως καὶ τῶν ἐφόρων.	Δρχ.	450.—
Διὰ τύπωσιν τοῦ Δελτίου εἰς Ἀδελφοὺς Περρῆ. .	»	510.—
Δι' ἔξοδα γραφείου καὶ βιβλιοθήκης.	»	186.—
Δι' ἔξοδα μουσείου . . . . , ...	»	288.80
Διὰ συνδρομὴν Μνημείου Γραβιᾶς	»	50.—
ἀναβιβάζοντα τὸ εἰς χρέος ποσὸν εἰς	Δρχ.	1484.80
Ἔμεινε δὲ καὶ περίσσευμα παραδοθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Δαμιανοῦ Βορὲ τῷ κ. Σπυρ. Π. Λάμπρῳ ἐκ	»	417.15
	Δρχ.	1901.95

Εὐχαρίστως ἤθελον προβῆ καὶ εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τοῦ μουσείου τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης, ἂν τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο ἐφικτὸν διὰ σχετικῶς βραχείας ἐργασίας, ἥτις ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος δυσχεραίνεται ἕνεκα τοῦ στενοῦ χώρου, ὃν ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν της ἡ Ἑταιρία φιλοξενουμένη ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ αἰθούσῃ τοῦ Μετζοβείου Πολυτεχνείου καὶ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὁριστικοῦ εὑρετηρίου τῆς θέσεως ἑκάστου ἀντικειμένου, ἀναγκαζομένων πολλάκις τῶν κυρίων ἐφόρων νὰ μετακινῶσι τὰ διάφορα ἀντικείμενα διὰ τὴν κατ' ὀλίγον μόνον ἀπόκτησιν ἰδίων θηκῶν. Ἐθεώρησα ἄλλως αὐτὴν καὶ περιττὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχων πλήρη πεποίθησιν εἰς τοὺς διευθύνοντας τὰ τῆς Ἑταιρίας.

Πρὶν ἢ ὅμως περατώσω τὴν ἔκθεσιν ταύτην δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω, κύριοι, τὴν ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν ἣν καὶ εἰς ὑμᾶς πάντας θέλει προξενήσει ἡ γλισχρότης τῶν πόρων τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας ἕνεκα τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑταίρων, ὅστις κολακεύομαι νὰ πιστεύω ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ τόσον εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἐθνολογικοῦ ἡμῶν παρελθόντος ὅσον ἴσως εἰς τὴν μὴ ἐπιμελῆ φροντίδα καὶ ἀνάλογον ἐνέργειαν πάντων ἡμῶν, καὶ ἰδίως τῶν διευθυνόντων τὰ τῆς Ἑταιρίας, πρὸς ἀπόκτησιν νέων μελῶν καὶ ὑποστηρικτῶν ἔν τε τῇ ἡμεδαπῇ καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ. Ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν μέσαις Ἀθήναις ἀγνοοῦντες τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑταιρίας μας. Διὰ καταλλήλου ἐνεργείας καὶ οἱ εὐποροῦντες τῶν Δήμων καὶ αἱ πλούσιαι μοναὶ τοῦ Κράτους δύνανται ἐτησίως νὰ συνεισφέρωσιν ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἑταιρίας ἡμῶν.

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν δύναται νὰ συντελέσῃ καὶ ἡ εὐρυτέρα διάδοσις τοῦ Δελτίου καταβιβαζομένου τοῦ τιμήματος αὐτοῦ διὰ πάντα ἀγοραστὴν εἰς δραχ. 7 ἢ 8, συγχωνευομένου δὲ τούτου διὰ τοὺς Ἑταίρους εἰς τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομήν, ἥτις ἀπὸ δρ. 10 δύναται νὰ ὑψωθῇ εἰς δρ. 15.

Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν 500 ἀντιτύπων, ἅτινα ἐξετυπώθησαν κατὰ τὸ 1887 ἓν καὶ μόνον ἐπωλήθη πρὸς δρ. 14.

Ἐν τέλει ἡδέος καθήκοντος ὑπολείπεταί μοι ἡ ἐκπλήρωσις, νὰ προτείνω εἰς τὴν Σύνοδον, ἵνα ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς πρὸς τοὺς κ. κ. Πρόεδρον, Γραμματέα, Ταμίαν, Ἐφόρους καὶ τὸν βοηθὸν διὰ τοὺς κόπους, οὓς κατέβαλον ὑπὲρ τῆς Ἑταιρίας ἡμῶν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 18 Δεκεμβρίου 1887.

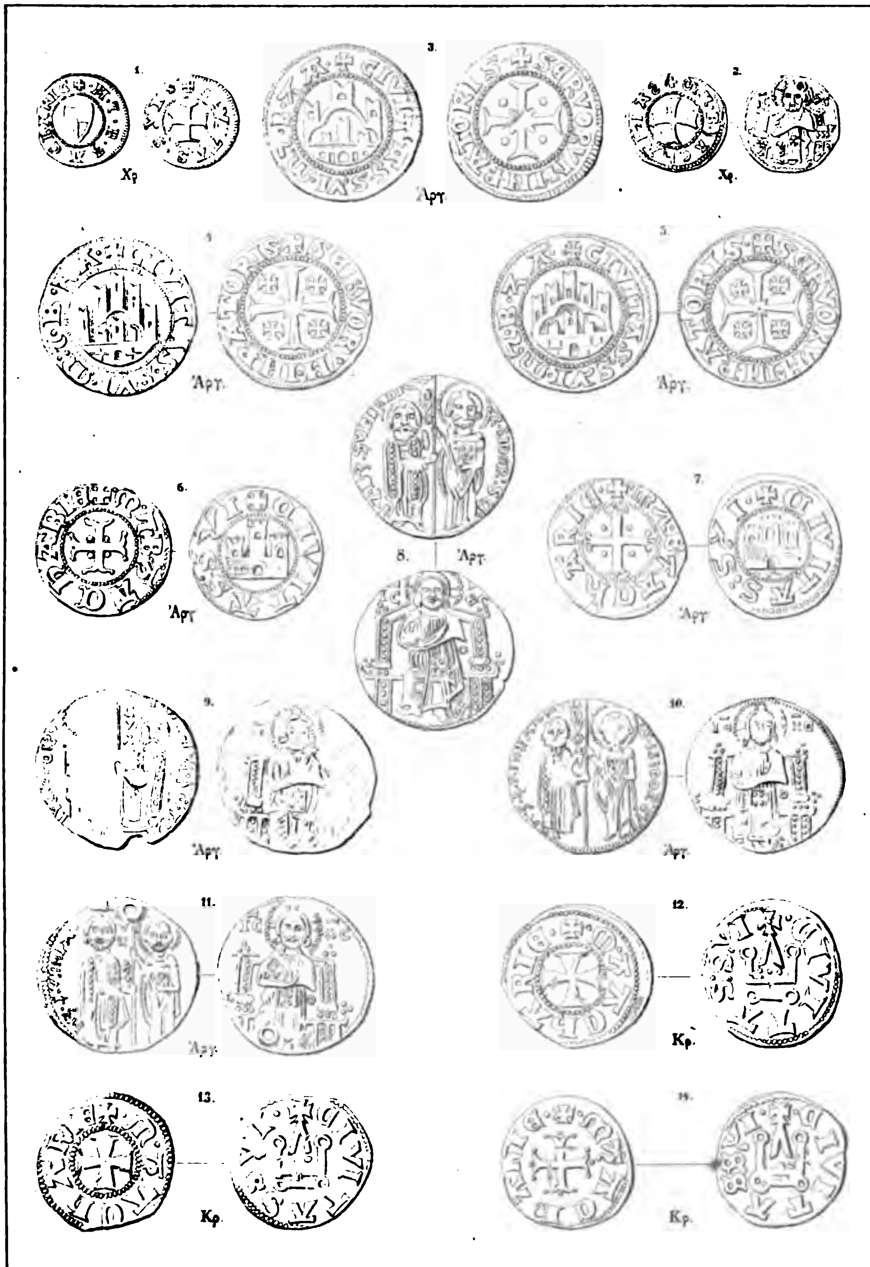
Τὰ μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς

Δ. Γ. Μακκας

(προσυπογρ.) Δ. Κοκκιδης

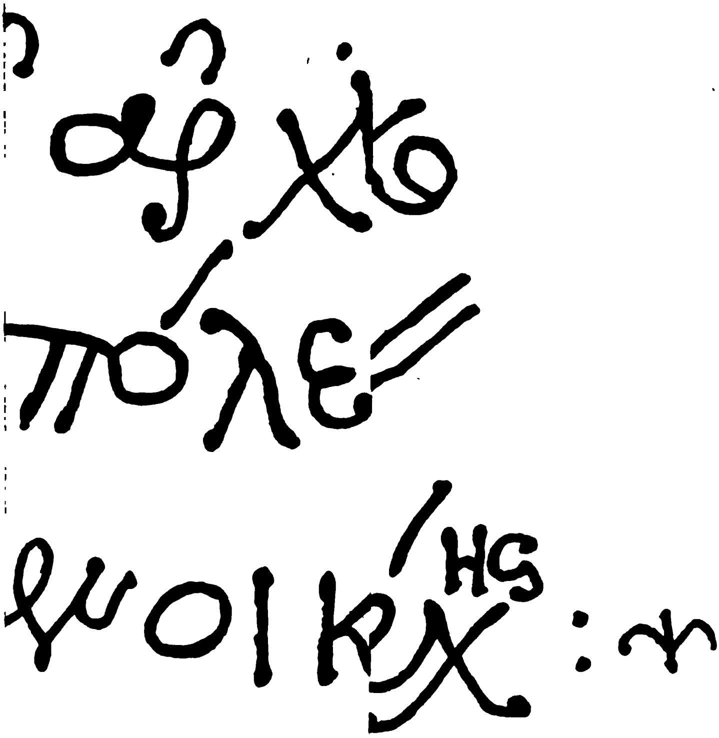
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Β′ ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

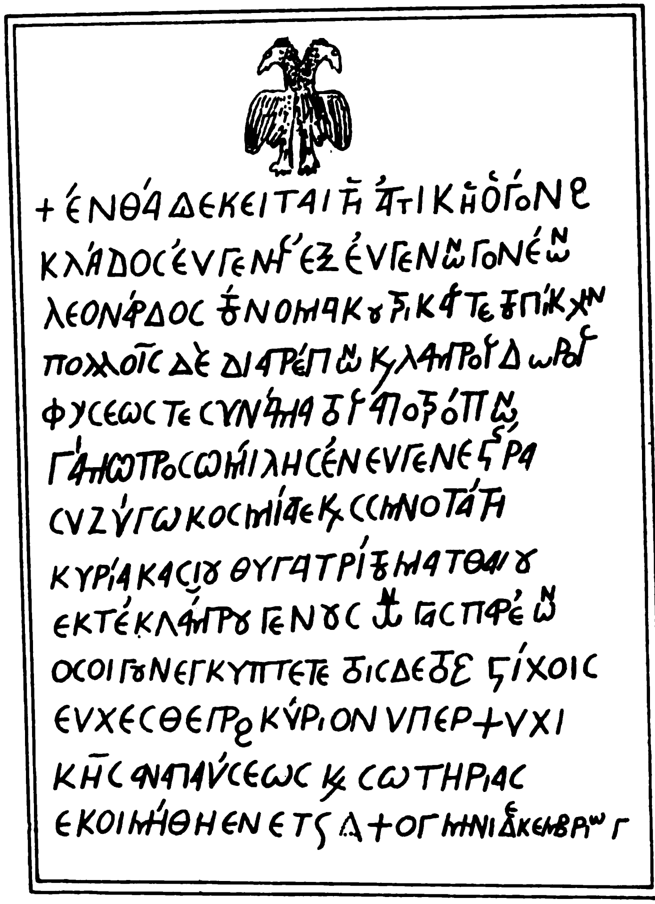

Λιθ. Κ. Γρούνδμαν Αθῆναι

ΠΙΝ. Γʹ

(13)

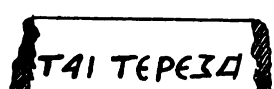

(2)

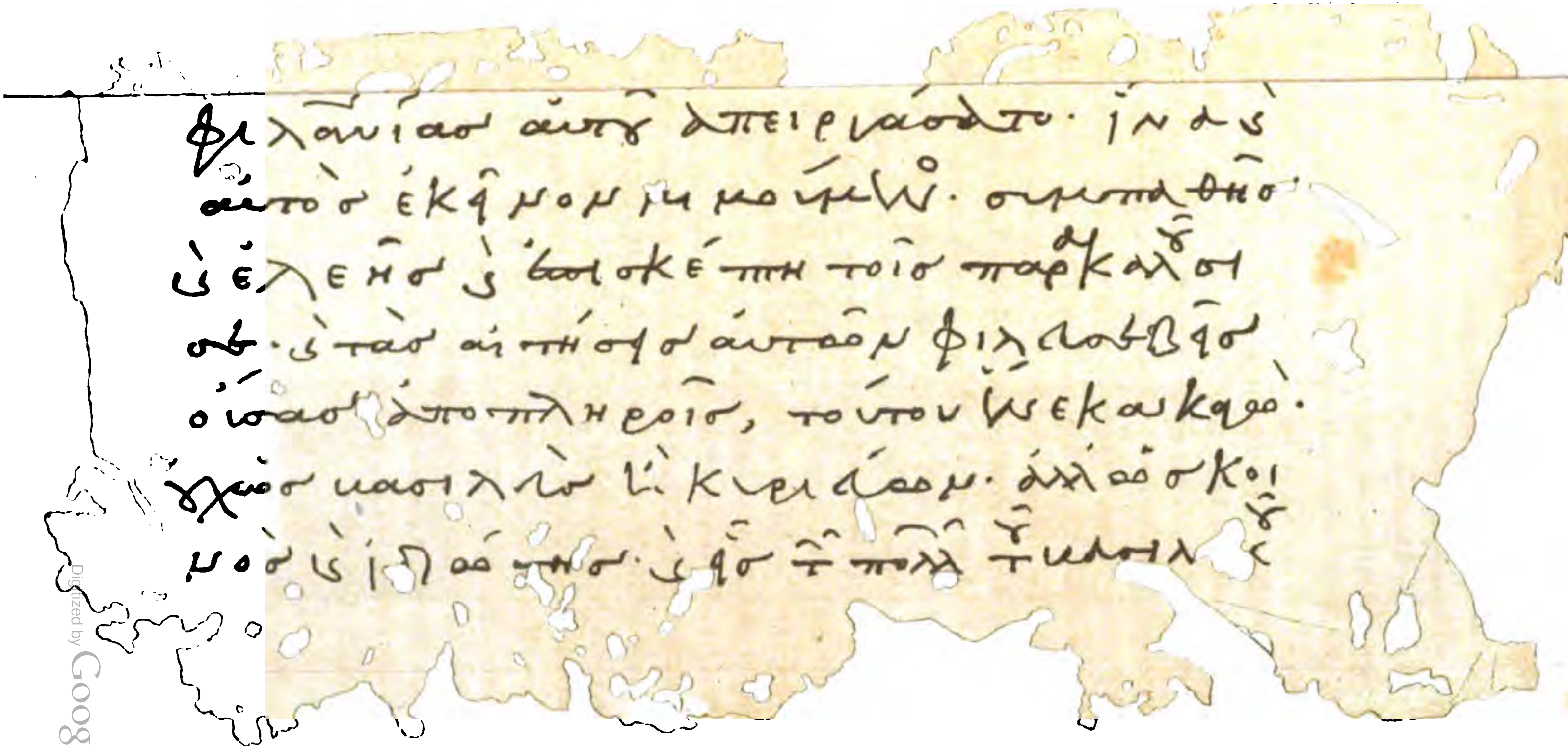
(4)

(1)

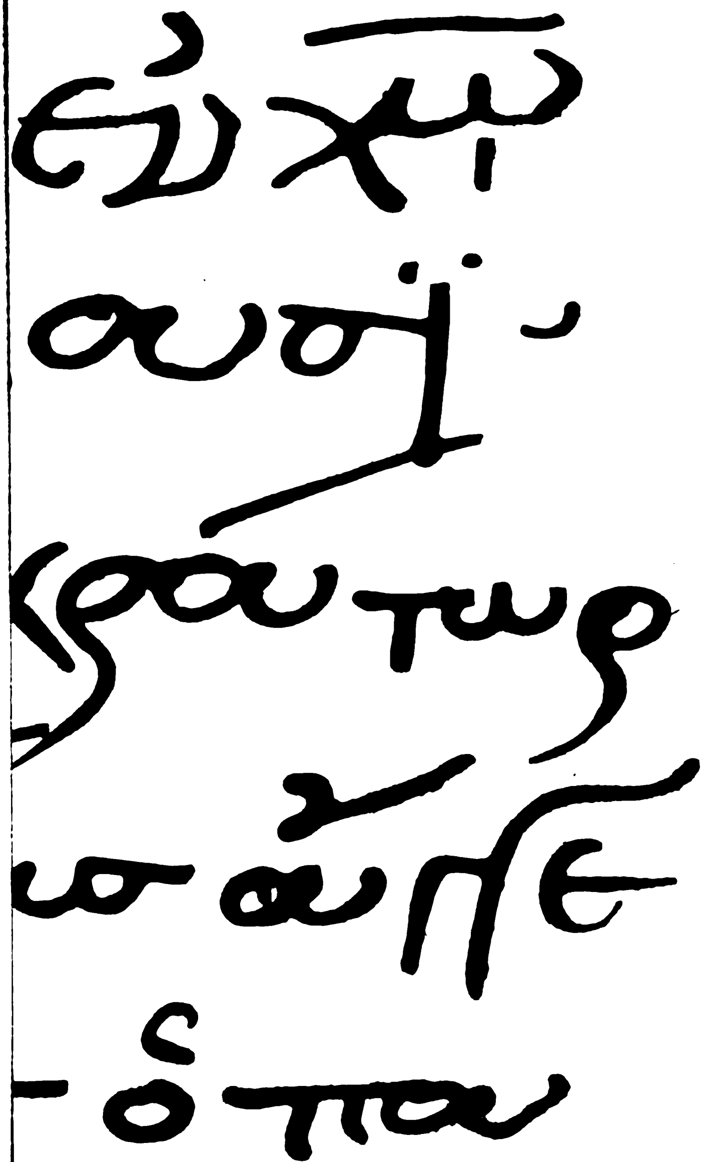
(14)

ΠΙΝ. Δ'

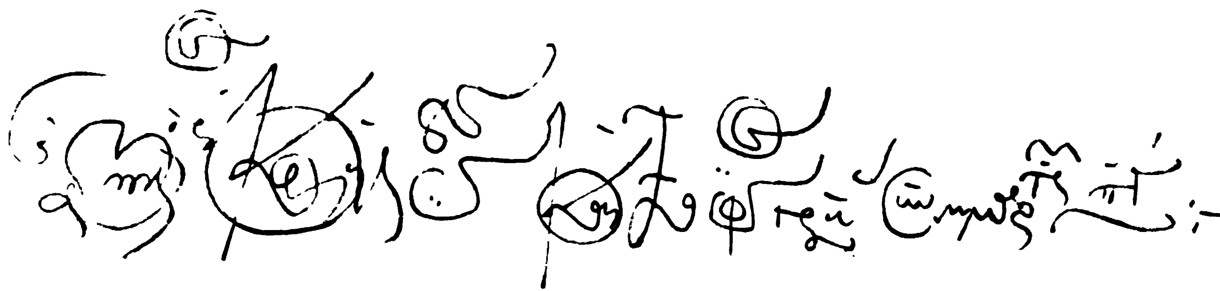

ιθ. Κ. Γρούνδμαν Ἀθ

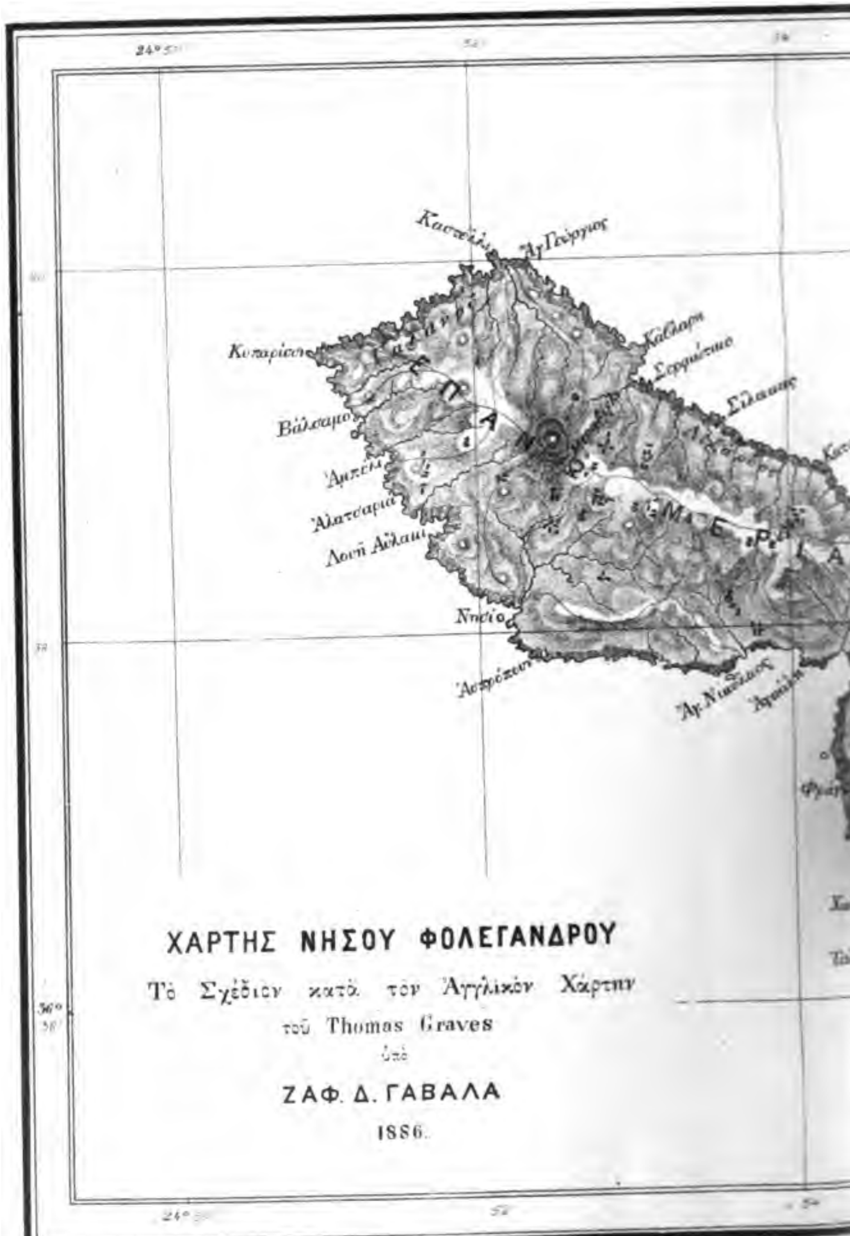

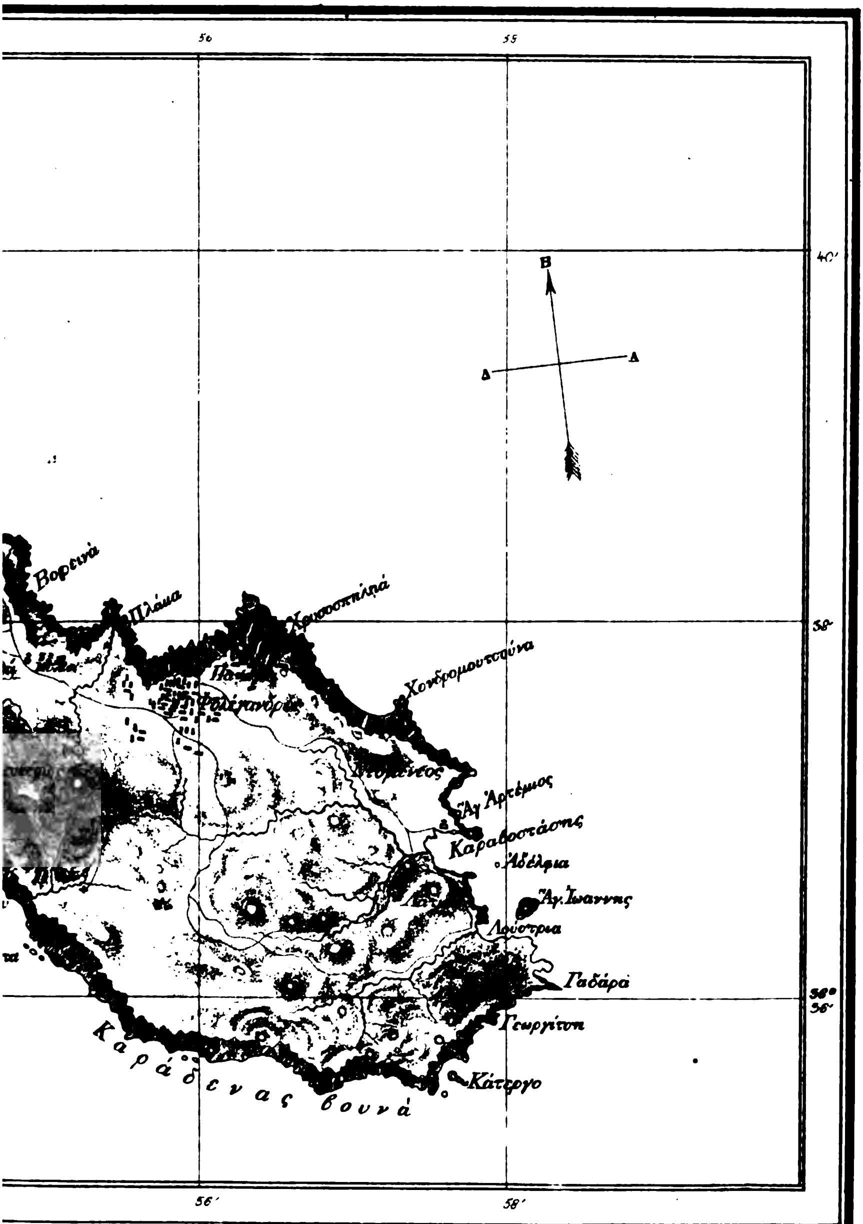

Ἰωάννης ὁ εὐτελὴς ἀναγνώστης χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Δυρραχίου

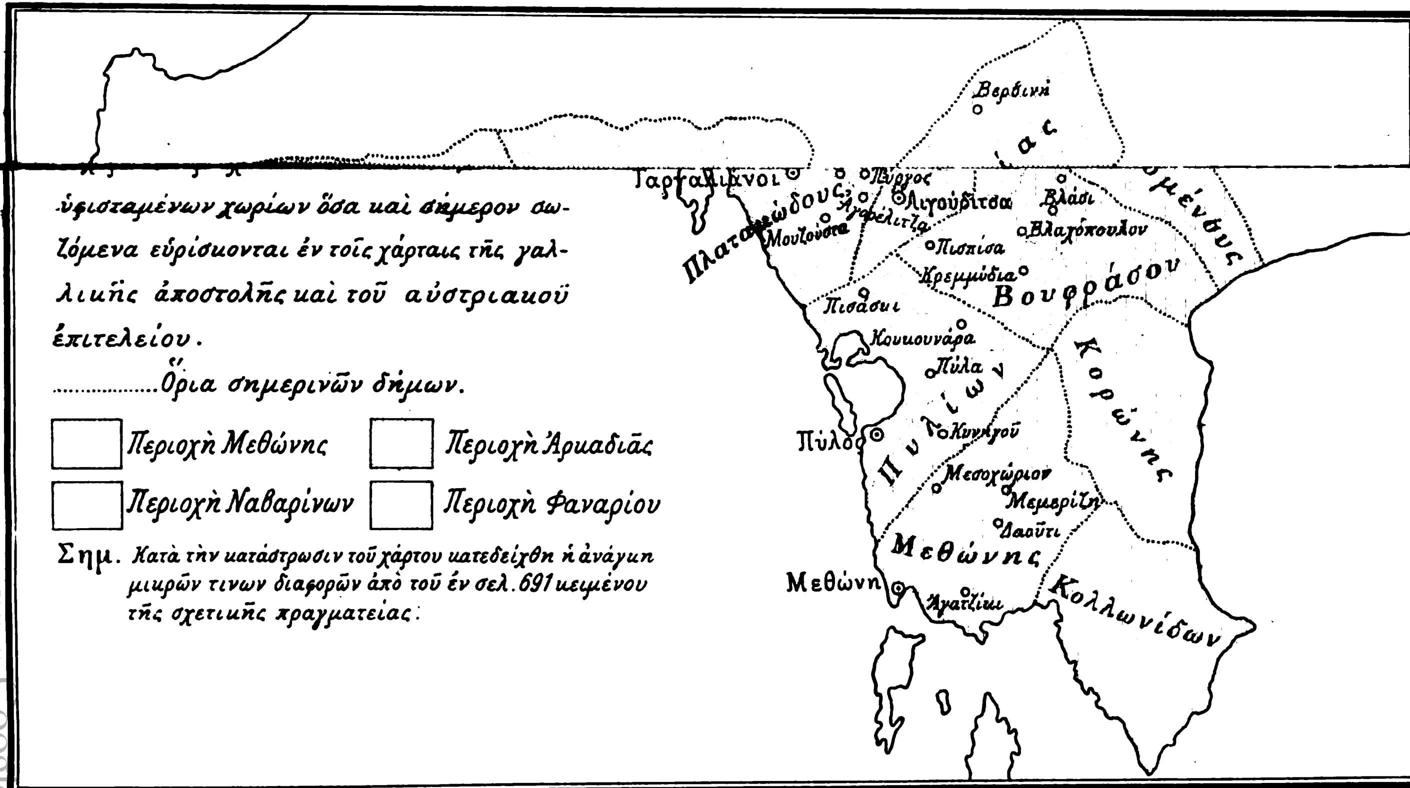
καὶ καστρήσιος ὁ Χρυσαφίτης ὁ καὶ τὸ ἴσον γράψας συμμαρτυρῶν ὑπέγραψα.

ΧΑΡΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΥ
Τὸ Σχέδιον κατὰ τὸν Ἀγγλικὸν Χάρτην
τοῦ Thomas Graves
ὑπὸ
ΖΑΦ. Δ. ΓΑΒΑΛΑ
1886.
Ἁγ. Γεώργιος
Κυπαρίσσι
Βάλσαμο
Ἀμπέλι
Ἀλατσάρια
Νησίο
Ἁγ. Νικόλαος
24° 50'
36°

Βορεινά
Πλάκα
Χρυσοσπηλιά
Χονδρομουτσούνα
Ἅγ. Ἀρτέμιος
Καραβοστάσης
Ἀδέλφια
Ἅγ. Ἰωάννης
Γαδάρα
Κάτεργο
Καράδενας βουνά
56′
58′

ΠΙΝΑΞ Ζ′

ὑφισταμένων χωρίων ὅσα καὶ σήμερον σωζόμενα εὑρίσκονται ἐν τοῖς χάρταις τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς καὶ τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτελείου.
..................Ὅρια σημερινῶν δήμων.
Περιοχὴ Μεθώνης
Περιοχὴ Ἀρκαδιᾶς
Περιοχὴ Ναβαρίνων
Περιοχὴ Φαναρίου
Σημ. Κατὰ τὴν κατάστρωσιν τοῦ χάρτου κατεδείχθη ἡ ἀνάγκη μικρῶν τινων διαφορῶν ἀπὸ τοῦ ἐν σελ. 691 κειμένου τῆς σχετικῆς πραγματείας.
Βερβινή
Γαργαλιάνοι
Πύργος
Λιγούδιτσα
Βλάσι
Βλαχόπουλον
Μουζούστα
Πισπίσα
Κρεμμύδια
Βουφράσου
Πισάσκι
Κουκουνάρα
Πύλα
Πυλίων
Πύλος
Κυνηγού
Κορώνης
Μεσοχώριον
Μεμερίζη
Δαούτι
Μεθώνης
Μεθώνη
Ἀγατζίκι
Κολλωνίδων

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

ἐκ τῆς ἐν Χαλκίδι ἐκκλησίας τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς

[illegible]